

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

LÂMİ'Î ÇELEBİ'NİN ŞEVÂHİDÜ'N-NÜBÜVVE TERCÜMESİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)

Hazırlayan:
Erdem Can ÖZTÜRK

Danışman:
Prof. Dr. Âdem CEYHAN

MANİSA
2014

ÖZET

Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)

Şevâhidü'n-nübüvve, Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini anlattığı kitabıdır. Bu çalışmanın esasını oluşturan eserse, Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin Lâmi'î Çelebi tarafından bazı ilâvelerle birlikte Türkçeye çevrilmiş hâlidir.

Lâmi'î Çelebi, Farsçadan tercüme ettiği kitabı çeşitli ayet, hadis, rivayet, manzume ve peygamberliğin delili kabul ettiği bazı yeni bölümlerin ilâvesiyle zenginleştirmiştir. Bu çalışma esas olarak, toplamda dört nüshadan hareketle eserin tenkitli metnini ortaya koymak maksadıyla hazırlanmıştır. Yine bu çalışma kapsamında Hz. Muhammed'in peygamberliğini anlatan türler ele alınıp incelenmiş; Abdurrahmân-ı Câmî ile Lâmi'î Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin ayrıntılı incelemesi yapılmış ve özel isimler indeksi hazırlanarak ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Hz. Muhammed, Lâmi'î Çelebi, Abdurrahmân-ı Câmî, Şevâhidü'n-nübüvve, Delâ'ilü'n-nübüvve, Siyer, Tercüme.

ABSTRACT

Lâmi'î Çelebi's Şevâhidü'n-nübüvve Translation (Review-Critical Edition-Index)

Şevâhidü'n-nübüvve is the book of Mollah Abdurrahmân-ı Jâmî who describes the Prophet Muhammad's evidences of prophethood. The base of this work is the handiwork of Mollah Jâmî's *Şevâhidü'n-nübüvve* which was translated into Turkish with some supplements by Lâmi'î Çelebi.

Lâmi'î Çelebi was translated the book from the persian language and he enriched the work by adding some hadiths, verses of Koran, poems and other sections that was approved of evidences of being prophet. As a matter of fact, this work prepared, beginning with totally four dittos, for the purpose of the critical review of the original handiwork. Also within the study of this work, other some types that narrate the prophethood of Muhammad were searched and given information about the lifes and the works of Abdurrahmân-ı Jâmî and Lami'î Çelebi. In addition, in this work a careful study of *Şevâhidü'n-nübüvve* and index of special nouns were prepared and presented to the use of scholarship society.

Keywords:

Hz. Muhammad, Lâmi'î Çelebi, Abdurrahmân-ı Jâmî, Şevâhidü'n-nübüvve, Delâ'ilü'n-nübüvve, Prophetic Biography, Translation.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Lâmi‘î Çelebi’nin Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/09/2014

Erdem Can ÖZTÜRK

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 15.01.2014 tarih ve 1/5 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Erdem Can ÖZTÜRK'ün "Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)" konulu tezi incelenmiş ve aday 19/09/2014 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir
** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Prof. Dr. Adem CEYHAN
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN

ÜYE
Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN

ÜYE
Doç. Dr. Şerife YAĞCIKAYA

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Bilal ELBİR

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

İslâmî Türk edebiyatı ürünleri incelendiğinde, Hz. Peygamber ile alâkalı eserlerin oluşturduğu türlerin önemli bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Bunların başında na't, mevlid, mi'râciye, hilye, şemâ'il ve siyer gelmektedir. Bu türler kadar yaygın olmasa da Hz. Peygamber ile ilgili olarak kaleme alınan eser türlerinden biri de delâ'il veya şevâhid olarak adlandırılan türdür. Arapça pek çok numunesi bulunan bu türün Farsça olarak kaleme alınmış en meşhur örneği, şevâhid türüne adını da veren Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sidir.

Şevâhidü'n-nübüvve, Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin tefsir, hadis, siyer ve megazi kitaplarından hareketle Hz. Muhammed'in peygamberliğinin delillerini anlatan eseridir. Bu türde özellikle Arapça ve kısmen de Farsça pek çok kitap kaleme alınmış; bunlar farklı dillere çevrilmiştir. Bununla birlikte, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delillerini anlatan eserlerden, dilimize çevrilenler arasında en fazla ilgi gören ve en çok şöhret bulanın *Şevâhidü'n-nübüvve* olduğu söylenebilir. Bu tercüme arasında da Lâmi'î Çelebi'nin tercümesi öne çıkmaktadır.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin tercüme arasında mukayesede, üslûp açısından en önde bulunan çevirinin Ahî-zâde'ye ait olduğu görülse de; daha fazla insanın okuyup anlamasını hedeflediği için eserini son derece sade ve akıcı bir dille kaleme alan Lâmi'î Çelebi'nin çevirisi daha çok yayılmış ve tüm sadeleştirme çalışmalarında onun kitabı kullanılmıştır. Bu açıdan Lâmi'î Çelebi'nin çevirisi, döneminin konuşma/halk dilini yansıtır olması açısından da mühimdir.

Şevâhidü'n-nübüvve tercüme arasında, muhteva açısından kıyaslandığında da tercüme ettiği esere çeşitli ilâvelerde bulunarak onu genişletmesi hasebiyle Lâmi'î Çelebi'nin çevirisi öne çıkmaktadır. Bu özelliklerinin etkisiyle olsa gerek ki *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin hem Arap harfli matbû neşirlerinde, hem de Latin harfli sadeleştirilmiş neşirlerinde Lâmi'î Çelebi'nin tercümesi esas alınmıştır. Pek çok kez sadeleştirilmiş olarak neşredilmiş; çeşitli internet sitelerinde bu sadeleştirilmiş metinlerinin seslendirilmiş olarak bulunduğu *Şevâhidü'n-nübüvve*, günümüzde hâlen çeşitli meclislerde, radyo programlarında zaman zaman okunmaktadır. Bu hususlar, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin geçmişten günümüze uzanan tesirini ve halkın ilgisine mazhar olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bütün bu ilgiye rağmen, eserin metni üzerinde ilmî bir çalışma yapılmamış; tenkitli metninin neşredilmemiş olması bazı eksikliklere sebebiyet vermektedir. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinin bu derece teveccühe mazhar olmasına karşın, ilmî ve tenkitli neşrinin yapılmamış olması; matbû ve sadeleştirilmiş metinlerinde ciddî eksikliklerin bulunması, bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Yaptığımız kütüphane ve katalog taramalarında *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin müellif hattı nüshasına ulaşılammıştır. Eserin eldeki bütün nüshaları müstensih hattı olup, bu yazmaların çoğunda, bazı rivayetler yazılmamıştır. Yine istinsah hatası olarak, mânâyı değiştirecek nitelikte kelime, cümle ve râvî atlamaları mevcuttur. Bu durum, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin matbû neşrinde önemli rivayet eksikliklerine sebep olmakla birlikte; zaman zaman mânânın da farklılaşmasına sebep olmuştur. Ayrıca eserin matbû neşri, devrin diline göre kısmî sadeleştirmeye tâbi tutulmuş; eski Türkçe kelimeler yerine o devrin kelimeleri tercih edilmiştir. Böylece *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin matbû neşrinde bir hayli eksik rivayet ve hatalı mânâlar ortaya çıkmış olup; diline müdahale edilmiş olması sebebiyle, eser Lâmi'î Çelebi'nin kaleminden çıktığı hâlden de uzaklaşmıştır.

Sadeleştirilmiş neşirlerde, hangi yazma nüshanın ya da basmanın esas alındığı konusunda bilgi verilmemiştir. Ancak sadeleştirilmiş metinlerde tenkit usûlüne başvurulmadığı; başvurulmuşsa bile çeşitli rivayet eksikliklerinin bulunduğu tarafımızdan yapılan incelemede tespit edilmiştir.

Bu çalışmada esas olarak, Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinin tenkitli metninin ilmî usûllere göre ortaya konulması amaçlanmıştır. Temelde metin neşri ve neşri tamamlayıcı nitelikteki inceleme bölümü olmak üzere, bu çalışmanın planı şu şekilde hazırlanmıştır:

Şevâhidü'n-nübüvve'nin Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delillerini anlatan bir eser olması sebebiyle, öncelikle peygamberlik delillerinden bahseden tür ve bu türün farklı adlandırmaları üzerinde durulmuş; bunların birbirleriyle benzer ve farklı yanları değerlendirilmiştir. Mucize-nübüvvet ilişkisi konusunda, daha önce yapılan ilmî çalışmalardan iktibasla, genel bir mütâlaa yapılmıştır.

I. Bölüm'de *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin asıl müellifi olan Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölüm hazırlanırken, son dönemde yapılan ilmî çalışmalar da dahil olmak üzere, çeşitli kaynaklardaki bilgiler

harmanlanmış; ayrıntıya girilmeden, kısa ancak öz olarak hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmeye gayret edilmiştir.

II. Bölüm, bu çalışmanın esasını oluşturan *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinin sahibi, Lâmi'î Çelebi'ye ayrılmıştır. Lâmi'î Çelebi hakkında bilgi veren biyografik ve bibliyografik kaynaklar, edebiyat tarihleri, ansiklopediler, makale ve tezler incelenerek Lâmi'î Çelebi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma bir biyografi çalışması olmadığı için mütercimnin hayatı en ince ayrıntısına kadar anlatılmamıştır. Fakat mütercimnin hayatı genel hatlarıyla ve *Şevâhidü'n-nübüvve*'de ortaya koyduğu nâsir, şâir, mütercim ve mutasavvıf kişilikleri, konumuzla alâkası sebebiyle nakledilmiştir. Yine eserleri hakkında bilgi verilirken çeşitli kaynaklardaki bilgiler derlenmiş; türlü vesilelerle Lâmi'î Çelebi'ye atfedilen bütün eserler hakkında bilgi verilmiştir. Bu eserlerin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yle ilgisi dolayısıyla, bazıları geniş; bazıları da öz olarak tanıtılmıştır.

III. Bölüm, *Şevâhidü'n-nübüvve* ve tercümelerine ayrılmıştır. Bu bölümde önce Abdurrahmân-ı Câmî'nin kitabı hakkında, ardından da bu eserin bütün Türkçe tercümeleri hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin Türkçe tercümelerinin kimler tarafından hangi tarihlerde yapıldığı; bu eserlerin muhteva ve üslûp özellikleriyle nüshaları hakkında bilgiler verilmiştir.

IV. Bölüm, Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin ayrıntılı olarak incelemesine ayrılmıştır. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin nüshaları hakkında bilgi verilmiş; nüshaların tavsifi yapılmıştır. Eserin muhtevası ortaya konulmuş; dil ve üslûp özellikleri metinden örneklerle değerlendirilmiştir. Asıl eserin kaynakları ve tercüme sırasında Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilen kaynaklar hakkında bilgi verilerek, bu kaynakların sıhhat durumları hakkında bilgi verilmiştir. Lâmi'î Çelebi'nin kitabı tercüme ederken esas aldığı usûl ve esere yaptığı ilâveler tespit edilmeye çalışılmıştır. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesiyle Abdurrahmân-ı Câmî'nin kitabının; yine Lâmi'î'nin çevirisiyle diğer Türkçe tercümelerin mukayesesi yapılmıştır. Bu bölümde son olarak, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tesirleri ve eser hakkındaki genel değerlendirmelerle ilgili bilgi verilmiş; sonuç bölümünde, çalışma neticesinde varılan hüküm ve tespitler bildirilmiştir.

V. Bölüm'de, şecere kurulması; tenkitli metne esas alınacak nüshaların belirlenmesi; nüsha farkları ve varak numaralarının gösterilmesi esnasında nelere

dikkat edildiği hakkında bilgi verilmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin imlâ hususiyetleri ve metnin tesisi sırasında esas alınan usûl bildirilmiştir.

VI. Bölüm'de, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin toplamda dört nüshadan hareketle kurulmuş tenkitli metni yer almaktadır. Çalışma, sonda yer alan “Özel İsimler İndeksi” ve “Kaynakça” ile son bulmaktadır.

Bu çalışmanın inceleme bölümünde, çeşitli hüküm ve tespitlerimize mesned ya da örnek olmak üzere, zaman zaman *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin metninden iktibaslar yapılması gerekmiştir. Bu durumlarda, eserin tarafımızdan hazırlanan tenkitli metninden alıntı yapılmış; söz konusu alıntının, kısaca *M* olarak adlandırılan, Ankara Millî Kütüphane Nu: Yz. A. 686'da kayıtlı nüshasında bulunduğu varak numarası dipnotlarda gösterilmiştir.

İlkokuldan başlamak üzere, iyi bir eğitim almam için beni hep teşvik eden; bütün imkânlarını, kendilerini türlü sıkıntılara sokmak pahasına da olsa, seferber etmekten çekinmeyen; desteklerini hep arkamda hissettiğim; dualarını üzerimden eksik etmeyen tüm aileme, özellikle annem Zehra ÖZTÜRK ve babam Bahri ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin hazırlanması aşamasında, en stresli anlarımda kahrımı çeken; sabırla bana tahammül ederek işlerimi kolaylaştırmaya çalışan eşim Zeynep ÖZTÜRK'e sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

Doktoraya birlikte başlayıp, tezlerimizi birlikte tamamladığımız; çalışmalarımızın yöntem ve muhtevaları hususunda sürekli fikir alışverişinde bulunduğumuz dost ve kardeşim Arş. Gör. Ramazan EKİNCİ'ye her türlü yardımı için teşekkür ediyorum, dostluğumuzun bâkî kalmasını diliyorum.

Tezin hazırlanması aşamasında, tecrübelerini bizimle paylaşarak, çeşitli tavsiye ve yönlendirmeleriyle çalışmamıza katkıda bulunan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN ve Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN'a teşekkür ederim.

Gerek çeşitli ilmî çalışmalarım, gerekse bu tezin hazırlanma sürecinde, yardımına müracaat ettiğim her konuda yardımını esirgemeyen; engin birikimi, tavsiye ve yönlendirmeleriyle tezimizin genel planının oluşmasında ve tezin son hâlini almasında büyük katkısı olan danışman hocam Prof. Dr. Âdem CEYHAN'a şükranlarımı sunuyorum.

Hata ve eksiklerden berî olması imkân dahilinde olmayan bu çalışmadaki kusurlarımızın, erbâbınca mazûr görülmesini diliyoruz. Hata ve eksiklerimizin tashihi, bizim için bir kazanç vesilesi olacaktır.

Erdem Can ÖZTÜRK

Eylül 2014, Manisa

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	XI
KISALTMALAR.....	1
NÜSHA KISALTMALARI.....	3
GİRİŞ	4
I. Hz. Muhammed'in Peygamberlik Alâmetlerini Anlatan Başlıca Eser Türleri.....	4
1. Şevâhidü'n-nübüvve.....	5
2. Delâ'ilü'n-nübüvve	5
3. Me'âricü'n-nübüvve	7
4. Hasâ'isü'n-nebî	9
5. Beşâ'irü'n-nübüvve	10
6. A'lâmü'n-nübüvve	11
II. Mucize-Peygamberlik Münasebeti.....	12
I. BÖLÜM: Abdurrahmân-ı Câmî.....	15
1. Hayatı	15
2. Eserleri	17
II. BÖLÜM: Lâmi'î Çelebi	28
1. Hayatı	28
2. Eserleri	32
III. BÖLÜM: Abdurrahmân-ı Câmî'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i>'si ve Türkçe Tercümeleri	44
1. Abdurrahmân-ı Câmî'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> 'si	44
2. Lâmi'î Çelebi'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi	46
3. İbrahim İbn Hızır'ın <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi.....	47
4. Senâ'î'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi.....	48
5. Ahî-zâde Abdülhalîm Efendi'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi	50
IV. BÖLÜM: Lâmi'î Çelebi'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi.....	54
1. Nüshalar ve Nüsha Tavsifleri	54
2. Muhtevası.....	63

3. Dil ve Üslûp Özellikleri.....	76
4. Kaynakları.....	83
5. Tercümede İzlenen Yol.....	109
6. Lâmi'î Çelebi'nin Esere Yaptığı İlaveler.....	112
7. Lâmi'î Çelebi'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümesi'nin Abdurrahmân-ı Câmî'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> 'si İle Mukayesesi.....	136
7.1. Muhtevaların Mukayesesi	136
7.2. Kaynakların Mukayesesi	137
7.3. Dil ve Üslûp Hususiyetlerinin Mukayesesi	137
8. Lâmi'î Çelebi'nin <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> 'sinin Diğer <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> Tercümeleriyle Mukayesesi.....	138
8.1. Muhtevaların Mukayesesi	138
8.2. Dil ve Üslûp Hususiyetlerinin Mukayesesi	140
9. <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> 'nin Tesirleri ve Eserle İlgili Genel Değerlendirmeler....	143
SONUÇ	148
V. BÖLÜM: Tenkitli Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar	151
1. Nüshaların Şeceresi.....	151
2. Tenkitli Metne Esas Alınan Nüshaların Tespiti.....	156
3. Varakların Numaralandırılması	157
4. Nüsha Farklarının Gösterilmesinde Esas Alınan Usûl	158
5. <i>Şevâhidü'n-nübüvve</i> 'nin İmlâ Hususiyetleri ve Metnin Kurulmasında Esas Alınan Usûl.....	161
5.1. Çevriyazıda Esas Alınan Usûl ve Bazı Özel Durumlar.....	161
5.2. Der-kenar Notlarının Yazımı.....	163
5.3. Ayet ve Hadislerin Yazımı	164
5.4. Arapça ve Farsça İbarelerin Yazımı	164
6. Transkripsiyon Alfabetesi.....	165
VI. BÖLÜM: Tenkitli Metin	166
Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.....	166
Muqaddime:	186
Rükn-i Evvel	203
Rükn-i Sâni	234

Rükn-i Şâliḡ.....	261
Rükn-i Râbi‘	289
Rükn-i Hâmis	402
Rükn-i Sâdis	422
Rükn-i Sâbi‘	566
Hâtime Der-beyân-ı ‘Uḡûbât-ı A‘dâ.....	592
ÖZEL İSİMLER İNDEKSİ	600
KAYNAKÇA	623

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
agmd	: Adı Geçen Madde
agt	: Adı Geçen Tez
agy	: Adı Geçen Yazma
AKMB	: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktora
Edt.	: Editör
Fs.	: Fasikül
h.	: Hicrî Tarih
Hak.	: Hakkında
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KATÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
KB	: Kültür Bakanlığı Yayınları
Kit.	: Kitaplığı
Ktp.	: Kütüphanesi
m.	: Miladî Tarih
Mad.	: Maddesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİFY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
Nu.	: Numara
ö.	: Ölüm Tarihi

s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TY	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Vr.	: Varak
YL	: Yüksek Lisans
yy.	: Yüzyıl
Yz.	: Yazma eser
Yzm.	: Yazmalar

NÜSHA KISALTMALARI

- AT** : Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. A. Tekelioğlu Nu: 848-001
E : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Nu: 2221
F : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Nu: 4276
H : Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa Nu: 724
HME : Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Hacı Mahmud Efendi Nu: 4307
HME2 : Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Hacı Mahmud Efendi Nu: 4387
HÜ : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüdaî Efendi Nu: 1028
İ : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 2442
İ2 : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 129
İ3 : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 7368
İ4 : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 7360
İM : İzmir Millî Kütüphane Nu: 314
K : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 42 Kon 3509
M : Ankara Millî Kütüphane Nu: Yz. A. 686
N : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Nu: 3385
O : İBB Atatürk Kit. O. Ergin Yazmaları Nu: 1254/1
P : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Pertev Paşa Nu: 312
R : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Nu: 1214
ř : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi şehit Ali Paşa Nu: 1857
T : Topkapı Sarayı Müzesi TY III. Ahmed Kitaplığı Nu: 3067
T2 : Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Emanet Hazinesi Nu: 1178
YB : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nu: 6573

GİRİŞ

I. Hz. Muhammed'in Peygamberlik Alâmetlerini Anlatan Başlıca Eser Türleri

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin delillerini anlatan eser türleri için hemen hemen aynı mânâyâ gelmekle birlikte çok farklı isimlendirmeler yapılmıştır. “delâ'ilü'n-nübüvve, şevâhidü'n-nübüvve, me'âricü'n-nübüvve, hasâ'isü'n-nebî, beşâ'irü'n-nübüvve, a'lâmü'n-nübüvve” bunlardan en çok kullanılanlardır. Bunların yanında “isbâtü'n-nebî, isbâtü'r-risâle, hüccetü'n-nübüvve, âyâtü'n-nübüvve” gibi terimler de kullanılmaktadır.

Bu terimler, temelde aynı maksatla yazılan eserleri ifade etmekle birlikte, aralarında usûl ve kaynak açısından küçük farklar vardır. Bu farklar da kesin çizgilerle belirlenmiş olmayıp yazılan eserlerin muhtevâsından hareketle tespit edilmiştir.

“Şevâhidü'n-nübüvve” terimi, türün genel adı olarak kullanılmakla birlikte “delâ'ilü'n-nübüvve” terimi kadar yaygın bir kullanıma sahip değildir. Bu terim daha ziyade Molla Câmî'nin eserini ifade etmek için kullanılmış olup; zaman zaman delâ'ilü'n-nübüvve teriminin tam karşılığı olarak literatürde geçmektedir.

“Delâ'ilü'n-nübüvve”, tür için en yaygın kullanılan tabirdir. Türün bu isimle adlandırılan ürünleri peygamberliği, peygamberin bizzat kendinde ya da onun etrafında ortaya çıkan bütün harikulade hâllere dayanarak ispat etmeye çalışır. Mucizevî hâdiselerin ortaya çıkışının peygamberin şahsında ya da şahsı dışında olması önemli değildir. Bu sebeple türün en kapsamlı numuneleri bunlardır.

“Me'âricü'n-nübüvve”, türün genel adı olarak zaman zaman kullanılmış olmakla birlikte daha ziyade tam adı *Me'âricü'n-nübüvve ff Me'ârici'l-fütüvve* olan Mu'în el-Miskîn'in (ö. h. 907 – m. 1501/1502) eserini belirtmek için kullanılmıştır.

“Hasâ'isü'n-nebî”, doğrudan Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispatlamak için yazılmış eserleri değil; ona has ve onun diğer insanlardan, varlıklardan üstün özelliklerinin anlatıldığı eserleri ifade eder. Hz. Muhammed'in diğer varlıklardan üstün yanlarının anlatılması, dolaylı olarak onun peygamberliğinin de ispatı mânâsına gelmektedir.

“Beşâ'irü'n-nübüvve”, temel olarak, önceki kutsal kitaplardan peygamberlik delillerini aktaran eserleri ifade eder. Bu tür eserler, Hz. Muhammed'in şahsı ya da

şahsı dışındaki harikulade olay ve delillerden ziyade, *Kur'ân*'dan önceki kutsal kitaplarda yer alan Hz. Muhammed'in vasıflarından, onun müjdelenmesinden bahseden bölümleri bir araya getiren eserlerdir.

“A'lâmü'n-nübüvve” ise delâ'ilü'n-nübüvvenin daha dar kapsamlısı olarak görünmektedir. Bu tür eserler, peygamberin şahsında değil, onun haricinde ortaya çıkan delilleri aktaran eserlerdir.

Aralarındaki bu küçük farklılıklara rağmen, nübüvvetin ispatı için yazılmış tüm bu eserlerin gayesi ortaktır. Sadece kaynak ve yöntem itibarıyla küçük farklılıklar arz ederler. Nübüvvetin ispatı maksadıyla yazılan eserlerin adlandırmaları ve bunların temel özellikleri aşağıda verilmiştir:

1. Şevâhidü'n-nübüvve

Şevâhidü'n-nübüvve, Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini anlatan eserlerin oluşturduğu türe verilen addır. Ancak türün genel adı olarak daha ziyade delâ'ilü'n-nübüvve terimi tercih edilmiş ve kullanılmıştır. Şevâhidü'n-nübüvve daha çok türün en meşhur eserlerinden olan Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin eserini ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in nübüvvet delillerini anlatan eserlerin oluşturduğu bu tür hakkındaki en kapsamlı bilgi “delâ'ilü'n-nübüvve” başlığı altında verilmiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve terimi ilk kez Molla Câmî'nin Farsça olan eserinde kullanılmış ve bu isimde Arapça bir eser şu ana kadar tespit edilmemiştir. Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat maksadıyla kaleme alınmış eserlerin çoğu ise Arapçadır. Bu sebeple türü ifade etmek üzere “şevâhidü'n-nübüvve” terimi “delâ'ilü'n-nübüvve” terimi kadar yaygınlaşmamıştır.¹

2. Delâ'ilü'n-nübüvve

Delâ'il, “kılavuz, rehber, yol gösterici; nişan, alamet; bir davayı ispat eden şey, sened”² mânâlarına gelen delîl kelimesinin çokluk şeklidir. Nübüvvet kelimesi “peygamberlik”³ anlamına gelmektedir. Delâ'ilü'n-nübüvve ise terim olarak, bir peygamberin peygamberliğini ispat etmek amacıyla yazılan eserlerin oluşturduğu türe verilen isimdir. Daha geniş ifadesiyle delâ'ilü'n-nübüvve, “peygamberin bizzat

¹ Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 87.

² Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317, s. 619.

³ Şemseddin Sami, *age*, s. 1453.

gösterdiği veya peygamberliğine alamet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiat üstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tâbi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eder.”⁴ Bütün peygamberler için geçerli olmakla birlikte İslâm edebiyatlarında bu tür eserler, hemen tamamen Hz. Muhammed’in nübüvvetini ispat için yazılmıştır. Burada üzerinde durulacak olan da özel olarak Hz. Muhammed’in nübüvvetinin delillendirildiği eserlerdir.

Delâ’ilü’n-nübüvve türü eserlerde peygamberliğin ispatı için seçilen deliller, sadece Hz. Peygamber’in şahsında görülen harikulade hâller değildir. Hz. Muhammed’in doğumu öncesi görülen özel hâller; ataları, ailesi, sahabeleri ile ilgili harikulade hâller; doğum günü, nübüvvetle görevlendirildiği tarih gibi muayyen zamanlardaki tabiat hâdiseleri vb. pek çok delil bu kapsamdadır. Tâbi’în ve tebe‘-i tâbi’în zamanlarında görülen olağanüstü hâller de Hz. Peygamber’e atfedilmiş ve onun hak peygamber olduğunun ispatı kabul edilmiştir.

Lâmi’î Çelebi, nübüvvetin ispatı için esas alınan zaman dilimini çok daha uzun bir zamana yaymış; Osmanlı’nın Moton fethini de Hz. Peygamber’in hak peygamber olduğunun delili kabul ederek tercümesine ilâve etmiştir. Lâmi’î Çelebi’nin verdiği bilgiye göre bazı düşman askerleri, muharebe sırasında Osmanlı ordusundan kimi atlıların uçarak kalelere tırmandıklarını görmüşlerdir. Fetihden sonra esir edilen bu düşman askerleri, orada uçan atlıların kimler olduklarını sormuşlardır. Lâmi’î Çelebi de Hz. Peygamber’in ümmeti olan bu orduda harikulade hâllerin yaşanmasını, Hz. Muhammed’in hak peygamber olduğunun bir delili kabul etmiş, eserine kaydetmiştir.

Bu konuda yapılan akademik çalışmalarda delâ’ilü’n-nübüvve türündeki eserler, muhtevalarına ve peygamberliği ispat ediş metotlarına göre temel olarak iki gruba ayrılmıştır:

İlk gruptaki eserler, sadece nakle dayanarak peygamberliği mucizeler ve harikulade olaylarla ispat etmeye çalışanlardır. Bu tür eserlerde kısmen *Kur’ân*’dan ama çoğunlukla başka kaynaklardan nakledilen mucize ve harikulade hâller

---

⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Delâ’ilü’n-Nübüvve”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 115.

nübüvvetin delili olarak gösterilmiştir. Bu eserler, mucizelerin nübüvvetin delili olup olamayacağı hususunu hiç tartışmamış, peşinen kabul etmişlerdir. Bu eserlerin temel konuları şunlardır: Hz. Muhammed'in ümmî olmakla birlikte, en meşhur Arap ediplerince bile benzeri meydana getirilemeyen *Kur'ân*'ı tebliğ etmesi, cansız varlıklarla konuşması, gaybdan ve gelecekte haberler vermesi, geçmiş ilâhî kitaplarda müjdelenmesi, hastaları iyileştirmesi, az miktardaki yiyeceği ve içeceği çoğaltması, dualarının kabul olması.⁵

İkinci gruptaki eserler, peygamberliği aklî temellere dayandırarak ispat etmeye çalışırlardır. Kelâm ve İslâm felsefesinin alanına giren bu eserler, bir taraftan mucizeye aklî bir temel bulmaya çalışırken diğer taraftan vahiy dışındaki, akıl ve duyular gibi bilgi kaynaklarının bütün varlık ve olayları kuşatacak mahiyette olmadığını; dolayısıyla zihinlerde oluşan ve hayatta karşılaşılan problemlerin çözümünde evrensel bir kaynağa ihtiyaç olduğunu ispata çalışmışlardır. Bu hususları ispat ederken de peygamberlerin getirdiği öğretileri kullanmışlar; anılan öğretilerin kâinatın yaratılış ve işleyişini mantikî ve tutarlı yorumlara kavuşturduğu üzerinde durmuşlardır. Bu öğretilerin ilkelerinin gerek fertlerin gerekse toplumun her tür ihtiyacına cevap verecek nitelikte olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.⁶

Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. h. 430 – m. 1038) ve Ebû Bekir el-Beyhakî'nin (ö. h. 458 – m. 1066) *Delâ'ilü'n-nübüvve* adındaki eserleri, bu türün aynı isimdeki en meşhurlarındandır.

3. Me'âricü'n-nübüvve

Hz. Peygamber'in mucizelerini ve hayatını konu edinen türlerden olan "Me'âricü'n-nübüvve", türün genel adı olarak çok fazla kullanılmamıştır. *Me'âricü'n-nübüvve*, daha ziyade tam adı *Me'âricü'n-nübüvve fi Me'ârici'l-fütüvve* olan Mu'în el-Miskîn'in (ö. h. 907 – M. 1501/1502) eserini belirtmek için kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatını ve mucizelerini anlatan bu Farsça eser, bir giriş, dört rükn ve bir hâtimedden oluşmaktadır.

Me'âricü'n-nübüvve'nin giriş bölümünde, Hz. Peygamber'in fazileti ve ona salavat okumanın faydaları anlatılmaktadır.

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, *agmd*, s. 116.

⁶ Yusuf Şevki Yavuz, *agmd*, s. 116-117.

Birinci bölümde Hz. Peygamber'in nurunun annesi Hz. Âmine'ye intikal safhaları ve ataları olan diğer peygamberlerin hayatları kısaca anlatılmıştır. Ayrıca Hz. Âdem'in yaratılışından sonra bedenine ruhun üflenmesi, yeryüzüne halife seçilmesi, soyunun çoğalması, peygamber tayin edilmesi gibi konularla; *nûr-ı Muhammedî*'nin yaratılışı, Şît, İdrîs, Nûh, Hûd, İbrâhim ve İsmâil peygamberlerin soyu aracılığıyla *nûr-ı Muhammedî*'nin Hz. Peygamber'in ebeveynine intikal etmesi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in doğumu öncesinden itibaren ilk vahyin geldiği zamana kadarki nübüvvet delilleri anlatılmıştır. *Kur'ân*'dan önceki ilâhî kitaplarda yer alan deliller, kâhinler ve cinlerin verdiği haberler bu bölümde toplanmıştır. Bununla birlikte peygamberlerin portreleri, isimleri ve lakapları; Hz. Peygamber'in doğumu sırasında ve çocukluğunda gerçekleşen ilginç olaylar, nübüvvetten önceki hayatı, ticarî seferleri ve Kâbe'nin tamiri gibi konular ele alınmıştır.

Me'âricü'n-nübüvve'nin üçüncü bölümü, Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ayrılmıştır. Vahyin başlaması, ilk müslümanlar, müşriklerin Hz. Muhammed ve ashabına yaptığı eziyetler, Mi'râc hâdisesi, Akabe biatları bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Eserin dördüncü bölümü, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden, vefatına kadar geçen zaman zarfında meydana gelen delillerden mürekkeptir. Hicret yolculuğu, Bedir, Uhud ve Hendek gazaları, Mekke'nin fethi, yalancı peygamberlerin ortaya çıkması, Hz. Peygamber'in vefatı ve vefatından sonra meydana gelen bazı olaylar bu bölümde anlatılmıştır.

Kitabın son bölümünde ise Hz. Peygamber'in hissî, zatî ve aklî mucizeleri anlatılmıştır.

Eser tasavvufî bir üslûpla kaleme alınmıştır. Sahih olmayan bazı rivayetlerin de bulunduğu kitapta, anlatılan bazı olaylarla ilgili hikâyelere de yer verilmesi, eserin halk arasında geniş ilgi görmesine vesile olmuştur.

Eser, Celâl-zâde Mustafa Çelebi ve Altıparmak Mehmed Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Altıparmak Mehmed Efendi'nin çevirisi M. Faruk Meyan tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.⁷

4. Hasâ'isü'n-nebî

“Bir şeye veya bir kimseye sadece onda bulunan bir özellik dolayısıyla üstünlük nispet etmek” mânâsındaki *hasiyyet* kelimesinin çokluk şekli olan *hasâ'is* kelimesi, *Hasâ'isü'n-nebî* şeklindeki terimde terim anlam kazanmıştır. Allah'ın sadece Hz. Muhammed'e bahsettiği özellikleri ifade eden bu terim aynı zamanda bu hususta yazılan eserleri de kapsamaktadır.⁸

Bu türdeki eserlerde sadece Hz. Muhammed'in mucizeleri vesilesiyle nübüvvetinin ispatlanması değil, aynı zamanda sadece ona has olan bazı ibadetler, farzlar, haramlar, mübahlar ve hükümler de anlatılmaktadır. Bunlar arasında ona lutfedilen üstünlükler önemli yer tutmaktadır.

Hasâ'isü'n-nebî türündeki eserlerin müellifleri Hz. Muhammed'e has farzları, mübahları, ibadetleri sıralarken, ona has üstünlükleri de eserlerinde anlatmışlar; bu üstünlükleri anlatırken de çeşitli deliller getirmişlerdir. Getirilen delillerin başında *Kur'ân'* da, peygamberlerin bir kısmının bir kısmından üstün olduğunu ve bazılarının derecelerinin yükseltildiğini anlatan ayetler (Bakara, 2/253; İsrâ, 17/55) vardır. Bununla birlikte *Kur'ân-ı Kerîm'* de Hz. Muhammed'in faziletlerini anlatan pek çok ayet vardır.⁹ Bu ayetlerin hepsinden hareketle, onun üstün bir peygamber olduğu sonucuna ulaşılmış ve onun üstünlüğü yazılan eserlerle ispatlanmaya çalışılmıştır.¹⁰

Kur'ân' dan önceki kutsal kitaplarda Hz. Muhammed müjdelenmiş ve onun bazı vasıfları bildirilmiştir. Bu husus onun üstünlüğüne hamledilmiştir. Hasâ'is türündeki eserlerde, ilâhî kitaplarda yer alan Hz. Muhammed ile ilgili bu kısımlar onun üstünlüğüne ve peygamberliğine delil olarak gösterilmiştir.

Hz. Muhammed'in kendi üstünlüğüne temas eden hadisleri de yine onun üstün bir kul ve peygamber olduğunun delili sayılmıştır.

⁷ Mu'in el-Miskîn'in kısaca tanıttığımız eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Me'âricü'n-Nübüvve”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 209-210.

⁸ Erdinç Ahatlı, “Hasâ'isü'n-Nebî” *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 277.

⁹ Âl-i İmrân, 3/81; Hucûrât, 49/2; Bakara, 2/35; Mâide, 5/67, 110; A'râf, 7/134, 144, 158; Hûd, 11/32, 48, 62; Meryem, 19/12; Saffât, 37/104; Sa'd, 38/26; Enfâl, 8/64; Ahzâb, 33/1; Talak, 65/1; Nûr, 25/63; Hicr, 15/72; Enbiyâ, 21/107; Sebe', 34/28; Kalem, 68/4.

¹⁰ Erdinç Ahatlı, *agmd*, s. 278.

Hasâ'isü'n-nebî türündeki eserler, doğrudan Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamak için yazılmış eserler değildir. Bu kitaplar, Hz. Peygamber'e has ve onu diğer varlıklardan üstün kılan özelliklerin anlatıldığı eserlerdir. Bu husus anlatılırken konunun mahiyeti gereği doğrudan ya da dolaylı olarak Hz. Muhammed'in nübüvveti de ispatlanmış olmaktadır.

Benzer şekilde Delâ'ilü'n-nübüvve türündeki eserlerde Hz. Muhammed'in nübüvveti ispatlanırken kullanılan delillerin bir kısmı, onun üstünlüğünü anlatan ayetler, hadisleri ve önceki ilâhî kitaplardaki vasıflarıdır. Bunlar aynı zamanda Hasâ'isün'n-nebî türünün de konusuna girmektedir. Kısaca bu iki tür, amaç bakımından farklı olsalar da birbirinin içinde, birbirinin tamamlayıcısı durumundadır.

5. Beşâ'irü'n-nübüvve

“Beşâ'irü'n-nübüvve, genel olarak Hz. Muhammed'in nübüvvetini doğrulayan belgeler, özel olarak da önceki kutsal kitaplarda onun peygamberliğini müjdeleyen metinler anlamında kullanılan bir terimdir.”¹¹

Beşâ'irün'n-nübüvve, türün diğer numunelerinden küçük bir farkla ayrılmaktadır. “Beşâ'irün'n-nübüvve daha çok, ilk devirlerden itibaren Hz. Muhammed'in nübüvvetini reddeden Ehl-i Kitab'a karşı müslüman âlimlerin ortaya koyduğu delillerin başında yer alan ve Hz. Muhammed'in nübüvvetinin önceki ilâhî kitaplarda da söz konusu edilip haber verildiğini belgeleyen metinler için kullanıla gelmiştir.”¹²

Beşâ'irü'n-nübüvve, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat eden türün genel adından ziyade, bu türün bir parçasını; bu türü oluşturan eserlerin bir bölümünü ifade etmektedir. Bu bölüm, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat eden eserlerin genellikle baş kısmında yer alan ve *Kur'ân*'dan önceki kutsal kitaplardaki Hz. Peygamber'in nübüvvetini haber veren bölümlerden getirilen delillerin oluşturduğu kısımdır.

Önceki ilâhî kitaplarda Hz. Peygamber'in geleceği belirtilmiş; onu işaret eden bazı açık işaretler gösterilmiştir. Bu sayede evvelki ilâhî dinlerin bazı âlimleri, Hz. Muhammed'i gördüklerinde onu çok açık bir şekilde tanımış ve onun hak peygamber olduğunu ya da zamanı geldiğinde olacağını şüphesiz olarak bilmişlerdir. *Kur'ân-ı*

¹¹ Mehmet Aydın, “Beşâ'irü'n-nübüvve”, *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 549.

¹² Mehmet Aydın, *agmd*, s. 549.

Kerîm'de, "Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi / Hz. Muhammed'i), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."¹³ denilerek Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamber'i açık ve net bir şekilde tanıdıkları bize bildirilmiştir.

Kur'ân ve diğer kutsal kitaplar haricinde, Afrika kabile dinleri de dahil pek çok ilkel dinde, bir kurtarıcının gelip putları yok edeceği ve insanları kurtaracağı inancı mevcuttur. Meselâ, "Hint kutsal kitaplarından Veda ve Puranalar'da çölden gelen "övlümüş" (Muhammed) adında bir bilgenin çıkacağı, arabasının semaya ulaşacağı (mi'râc), büyük zaferlerden birini 300 (Bedir), diğerini 10.000 (Mekke'nin fethi) kişi ile kazanacağı bildirilmektedir. Kalnki Purana'da ise babasına "Allah'ın kulu" (Abdullâh), annesine "güvenilir" (Âmine) denileceği; bir kum diyarında dünyaya geleceği ve doğduğu şehrin kuzeyine sığınacağı (Medine'ye hicret) bildirilmektedir."¹⁴

H. Muhammed'i bir peygamber olarak işaret eden bu ve benzeri deliller, Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarından; Budizm, Hinduizm, Çin, İran, Mısır inanışlarına kadar pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. İşte özellikle ilâhî kitaplardaki Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat eden delillerin bir araya toplanıp; Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat eden kitapların baş kısmına alındığı bu bölüm Beşâ'irü'n-nübüvve türünü oluşturmuştur.

6. A'lâmü'n-nübüvve

A'lâmü'n-nübüvve terimi, peygamberliğin ispatı için yazılan eserlerin oluşturduğu türe verilen bir diğer isimdir. Bu terimle ifade edilen eserlerin diğerlerinden farkı, Hz. Peygamber'in bizzat şahsında değil, tabiat hâdiselerinde ya da kendi şahsı dışında, başka şekillerde meydana gelen harikulade hâlleri anlatıyor olmasıdır. Bunlar *âyât*, *şevâhid*, *a'lâm* gibi terimlerle karşılanan haberlerdir. Bu türde diğerlerine nazaran daha az eser verilmiştir.

Ebû Hatim-i Râzî (ö. h. 322 – m. 933/934) ve Mâverdî'nin (ö. h. 450 – m. 1058) bu türdeki eserleri meşhurdur.¹⁵

¹³ *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/146.

¹⁴ Mehmet Aydın, *agmd*, s. 549-550.

¹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "A'lâmü'n-nübüvve", *DİA*, C. 2, s. 337-338; Ahmet Saim Kılavuz, "A'lâmü'n-nübüvve", *DİA*, C. 2, s. 339.

Netice itibarıyla *Şevâhidü'n-nübüvve*, temelde Hz. Muhammed'den bahsediyor olması hasebiyle *siyer* türünde bir eserdir. Bununla birlikte, eserin asıl konusunun *Hz. Muhammed'in peygamberliğinin delili kabul edilen mucizeler* olması sebebiyle, tür için kullanılan en yaygın tabiriyle, *delâ'il* türünde bir eserdir.

II. Mucize-Peygamberlik Münasebeti

Nübüvvet, nübüvvetin imkânı ve gerekliliği; mucize, mucizenin imkânı ve gerekliliği; nelerin mucize sayılıp nelerin sayılmayacağı; mucizelerin ortaya çıkış şekillerine göre tarifleri kelâmcılar tarafından en çok tartışılan ve üzerinde çalışmalar yapılan sahalardandır.¹⁶

Bizim çalışma konumuz, *nübüvvet* ya da *mucize* konularını varlığı, gerekliliği veya hususiyetleri itibarıyla tartışmak değildir. Çalışmamızın esasını *nübüvvet* ve *mucizenin* varlığını imanî olarak peşinen kabul etmiş bir müellifin (Molla Abdurrahmân-ı Câmî), nübüvvetin delili olan *mucizevî* hâdiseleri naklettiği eserinin (*Şevâhidü'n-nübüvve*), yine *nübüvvet* ve *mucize* olgularının varlığını peşinen kabul etmiş bir mütercim (Lâmi'î Çelebi) tarafından yapılan Türkçe çevirisi; bu çevirinin tenkitli metninin hazırlanması ve ayrıntılı bir şekilde incelenmesi oluşturmaktadır. Bununla birlikte asıl konuya geçmeden önce, kelâm literatüründeki *mucize*yle ilgili

¹⁶ Bu konular üzerine hazırlanmış Yüksek Lisans ve Doktora seviyesindeki bazı tezler şunlardır: Abdurrahim Tabak, *İmam-ı Mâtürîdî'de Nübüvvet Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Konya 2006; Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 1992; Erdiñç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011; Erdoğan Akyüz, *Peygamberliğin İmkânı ve Gerekliliği*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Sivas 2006; Fadıl Ayğın, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetini Kanıtlama Açısından Beşâirü'n-nübüvve*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2011; Kemal Bahçe, *İmam-ı Gazalî ve Nübüvvet Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Konya 2008; Mehmet Akif Bilici, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'de Nübüvvet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2006; Halil İbrahim Bulut, *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002; Kalmahan Erjan, *İmam-ı Mâtürîdî'de Peygamberlik*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2003; Mustafa Genç, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004; Kenan Gilgil, *İmam Mâtürîdî ve Nübüvvet Anlayışı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2008; Kemal Işık, *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde İmân, Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yayınları, Ankara 1980; Mustafa Kahraman, *Müslüman Kelamında Peygamberin Görevi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2007; Bünyamin Okumuş, *İbn Teymiyye'nin Peygamberlik Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2005; Faruk Sancar, *Ali b. Rabben et-Taberî'nin Nübüvveti İspat Yöntemleri*, KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Trabzon 2002; Adile Tahirova, *Kâdi Abdülcebbar ve Ebü'l-Muîn en-Nesefî'ye Göre Nübüvvetin Gerekliliği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2005. Bu listeyi çeşitli ansiklopedi maddeleri, makaleler ve müstakil kitaplarla çoğaltmak mümkünse de burada sadece Yüksek Lisans ve Doktora seviyesindeki tezler zikredilmiştir.

görüşlerin kısaca özetlenmesinin, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin esasını oluşturan *mucizevî* olaylara yaklaşımımızın belirlenmesinde faydalı olacağı muhakkaktır.

Mucize, âciz olmak, güç yetirememek anlamındaki 'aciz kökünden türeyen; belli bir fiilin ortaya konmasındaki kusur ve eksiklikleri ifade etmek için kullanılan bir kelimedir.¹⁷ Bu kelimenin bir terim olarak ne zamandan itibaren kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekteyse de h. 255 (m. 868) tarihinde Buhârî bu terimi, Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini açıklarken koyduğu "Alâmâtü'n-nübüvve fi'l-İslâm" başlıklı bölümde kullanmıştır. Ancak mucize kelimesi burada henüz terimleşmemiş olarak görünmektedir. Bu kelimenin terim anlamını kazanması, Hicrî üçüncü asrın sonları ile dördüncü asrın başlarında olmalıdır.¹⁸

Mucize kelimesi terim anlamını kazanıp yaygın bir kullanıma kavuşmadan önce, bir peygamberin peygamberlik delillerini ispat etmek üzere ortaya çıkan harikulade hâlleri ifade etmek için "âyet, âyât, beyyine, mübîn, a'lâm, hüccet, burhân, delâ'il" gibi *Kur'ân* terimleri kullanılmıştır.¹⁹

İslâm literatüründe bir kelâm terimi olarak *mucize*'nin ıstılahî mânâsı şu şekildedir: "Peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gösterdiği ve herkesi benzerini meydana getirmekte âciz bırakan tabiat üstü olay."²⁰

Fahreddîn-i Râzî mucizeyi şu şekilde tarif eder: "Mucize, münkirlerin meydan okumaları hâlinde peygamberin iddiasını doğrulamak üzere, inkarcıların benzerini getirmekte aciz kalacakları şekilde, peygamberlik iddiasında bulunan zattan, âdetin hilafına ve tabiat kanunlarının aksine ortaya çıkan olağanüstü olaylardır."²¹

20. asır İslâm âlimlerinden Ömer Nasuhi Bilmen'in (1883-1971) mucize tarifi ise şu şekildedir: "Peygamberlerin meydana koydukları, harikaların bir benzerini meydana getirmekten aciz bırakan, olağanüstü olaylara denir."²²

¹⁷ Halil İbrahim Bulut, *Kur'ân Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, s. 20.

¹⁸ Halil İbrahim Bulut, *age*, s. 22-23.

¹⁹ Halil İbrahim Bulut, *age*, s. 22; Mustafa Genç, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004, s. 8-15.

²⁰ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 219.

²¹ (Fahreddin er-Râzî'ye atfen) Mustafa Genç, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004, s. 6.

²² (Ömer Nasuhi Bilmen'e atfen) Mustafa Genç, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004, s. 7.

Mucize'nin bir başka tarifi ise, "Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde, doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay"²³ şeklinde yapılmıştır.

Bu tariflerden anlaşıldığı üzere ıstilahî olarak mucize, peygambere Allah tarafından lutfedilen, onun peygamberliğini ispatlamak ve güçlendirmek maksadıyla zuhur eden; başkalarının bir benzerini yapmakta âciz kaldıkları olağanüstü hâdiselerdir. Yine bu tariflerden ve mucize-nübüvvet eksenindeki çalışmalardan hareketle, peygamberliğin ispatı amacıyla Allah tarafından lutfedilmiş olmak üzere, mucizenin varlığının kabul edildiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye bakıldığında, mucize kabilinden pek çok olay nakleden bu eserin, delillerinin sağlam olması şartıyla, ilmî mânâda gerçeğe aykırı bir şey söylemediği görülmektedir. Nitekim bilhassa Şakkü'l-kamer ve Mi'râc hâdiseleri mucizevî olmaları sebebiyle gerçekleşip gerçekleşmedikleri yönünden çok tartışılmışsa da Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğu bu hâdiselerin vuku bulduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.²⁴

İslâm tarihinde, mucizeleri toptan reddeden ekoller son iki asırda ortaya çıkmıştır. Bunun öncesinde mucizelerin varlığına dair bir kaç kişisel itiraz mevcutsa da muteber bulunmamıştır.²⁵ Hz. Muhammed'den çok fazla mucize nakledilmesi hususunda ise Erdinç Ahatlı, 23 yıl olan peygamberlik süresi göz önüne alındığında, bu süreye nisbeten sayının aslında fazla olmadığı kanaatini bildirmektedir.²⁶

---

²³ Halil İbrahim Bulut, "Mucize", DİA, İstanbul 2005, C. 30, s. 350.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Genç, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004, s. 53-57; Halil İbrahim Bulut, *age*, s. 77, 92, 96, 104 vd; Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 219.

²⁵ Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 275.

²⁶ Erdinç Ahatlı, *age*, s. 276.

I. BÖLÜM: Abdurrahmân-ı Câmî

1. Hayatı

Tam adı Nûreddîn Abdurrahmân b. Nizâmüddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî olup genellikle Molla Câmî ya da Abdurrahmân-ı Câmî olarak anılmaktadır. Nakşibendî tarikatine mensup olan Câmî, h. 23 Şâban 817 (m. 7 Kasım 1414) tarihinde Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında dünyaya gelmiştir. İranlı âlim, şâir ve nâsir bir zattır.

Molla Câmî, ilk divanının mukaddimesinde bildirdiğine göre hem Câm şehrine nispetle hem de Ahmed-i Nâmekî-i Câmî'nin hatırasına saygı sebebiyle "Câmî" mahlasını kullanmıştır.

Molla Abdurrahmân, ilk tahsilini Nizâmiye Medresesi müderrisliği yapan babasından almıştır. Babasının görevi dolayısıyla bu medresede eğitim almıştır. Devrinin önemli âlimlerinden Cüneyd-i Usûlî'den Arap dili ve edebiyatı tahsili görmüş; Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin öğrencisi Ali es-Semerkandî ile Taftazânî'nin öğrencisi Şehâbeddîn Muhammed el-Câcermî gibi ünlü âlimlerden ders almıştır. Uluğ Bey zamanında devrin en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri hâline gelen Semerkand'a gitmiş ve dokuz yıl kadar burada bulunmuştur. Anılan şehirde, Uluğ Bey Medresesi'nde, riyâziyyât dersleri almış; Mevlânâ Fethullâh-ı Tebrîzî'nin derslerine devam etmiştir.

Molla Câmî, keskin zekâsı, kabiliyeti, ilmî istidadı, fikirlerini açık ve anlaşılabilir bir şekilde ortaya koyabilme hasletleri sebebiyle çevresindekilerin dikkatini çekmiştir. Genç yaşta devrinin pek çok ilmîne vâkıf olan Câmî, bununla yetinmemiş; Semerkand dönüşünde Nakşibendî şeyhlerinden Sadeddîn-i Kâşgârî'ye intisab ederek bu tarikata girmiştir. Sadeddîn-i Kâşgârî'nin vefatından sonra yerine geçen Hâce Ubeydullâh Ahrâr'a bağlanmış, onunla birkaç defa yüz yüze görüşmüş; ayrıca sürekli mektuplaşmıştır. Hâce Ubeydullâh'ı pek çok eserinde medh eden Câmî, onun vefatı üzerine uzun bir mersiye kaleme almıştır. Kaynaklar Hâce Ubeydullâh'ın Molla Abdurrahmân üzerindeki tesirlerinin diğer Nakşî şeyhlerinden fazla olduğunu bildirmektedir.²⁷

²⁷ Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahmân", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 94.

Bir ara Herat'ta yaşayan Câmî, hacca gitmek için h. 877 (m. 1472) tarihinde buradan ayrılmıştır. Hac dönüşü Tebrize uğramış, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın orada kalması isteğini kabul etmeyerek h. 18 Şâban 878 (m. 8 Ocak 1474) tarihinde Herat'a dönmüştür. Burada Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatıyla hadis ve tefsir dersleri okutmuştur.

Molla Abdurrahmân'ın iyi bir eğitim görüp devrinde muteber bir mevki sahibi olması, onun pek çok devlet büyüğü tarafından saygıyla anılmasına vesile olmuştur. Câmî'nin devrinde eser göndermek ya da bizzat görüşmek suretiyle ilişki içinde olduğu hükümdarlar Fatih Sultan Mehmed, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Timurlular devletinden Mirza Ebu'l-Kâsım ve Sultan Ebu Sa'id ile Hüseyin Baykara'dır. Yine Baykara devri emirlerinden Ali Şîr Nevâyî ve Süheylî ile Fatih'in şehzadelerinden II. Bâyezid, Câmî'nin dostlarından ve mektuplaştığı devlet erkânındandır. Bunlar arasında Câmî'nin asıl hâmilîğini yapan Hüseyin Baykara olmuştur. Baykara, Câmî'den saygıyla bahsetmektedir. Molla Câmî de bazı devlet erkânına medhiyeler yazmakla birlikte bu övgülerinde hiçbir zaman aşırılığa kaçmamış; daima ölçülü davranmıştır. Ayrıca medhiyelerinde muhataplarını hayra teşvik etmiş, eğitici bir tavır takınmıştır.²⁸

Câmî'nin şöhreti daha yaşadığı devirden itibaren Maverâünnehir ve Horasan'ın sınırlarını aşmış, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanmıştır. Devrin âlimleri, şairleri, hükümdarları ona saygı göstermişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, hac dönüşünde Câmî'yi İstanbul'a davet etmek için 5.000 altın hediye ile Hoca Ataullah Kirmânî'yi Haleb'e göndermiş, ancak Ataullah ulaşmadan Câmî Haleb'den ayrıldığı için bu davet gerçekleşmemiştir. Fatih Sultan Mehmed, ikinci kez yine değerli hediyeler gönderdiği Câmî'den kelâmcıların, felsefecilerin ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını istemiş; bunun üzerine Abdurrahmân-ı Câmî, *ed-Dürretü'l-fahriyye* isimli eserini kaleme almıştır. Ancak eser kendisine ulaşmadan, Fatih vefat etmiştir.

Ali Şîr Nevâyî ve Câmî yakın dost olup, her ikisinin eserlerinde de birbiri için yazılmış pek çok takdîrkâr sözler mevcuttur. Ayrıca Câmî'nin *Eşî'atü'l-İeme'ât*, *Şevâhidü'n-nübüvve* gibi bazı eserlerinin yazılması; divanların yazıldıkları

---

²⁸ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 95.

dönemlere göre adlandırılması, Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine gerçekleşmiş olup, bu itibarla Ali Şîr Nevâyî, Câmî'yi yönlendirici ve teşvik edici bir konumdadır.

Eserlerinde insanları ahlâkî, dinî ve tasavvufî konularda eğitmeyi amaçlayan Câmî, nazmı nesirden daha üstün tutar ve hem nazmın, hem de nesrin insanlara hakikati öğretmek için bir vasıta olarak kullanılması gerektiğini; aksi takdirde bunların bütün kötülüklerin kaynağı olacağını ifade eder.

Molla Abdurrahmân-ı Câmî, Fars şiirinin son büyük üstadı kabul edilir. Eserlerinde üstün bir şairlik kabiliyetinin yanı sıra dinî, edebî ve aklî ilimlerle tasavvuf konusundaki derin bilgilerinin izleri görülür.

Câmî'nin başlıca eserleri Farsça olmakla birlikte, Arapça yazdığı eserleri de vardır. Bu eserler onun Arapçaya olan vukufunu göstermektedir. Bir Türk muhitinde bulunan Câmî, Türkçe eser kaleme almamıştır. Bununla birlikte pek çok eseri Türkçeye çevrilmiş; daha hayattayken büyük bir Türk coğrafyasında tanınır olmuştur. Molla Câmî, Türk edebiyatı üzerinde derin tesirleri olan bir şair ve nâsirdir.²⁹

Molla Câmî, h. 18 Muharrem 898 (m. 9 Kasım 1492) tarihinde Herat'ta vefat etmiştir. Cenazesi Hüseyin Baykara, Ali Şîr Nevâyî gibi devrin önemli şahsiyetlerinin de katıldığı cenaze töreninin ardından Sadeddîn-i Kâşgârî'nin yanına defnedilmiştir.³⁰

2. Eserleri

Çeşitli kaynaklarda Molla Câmî'nin kırktan fazla eseri olduğu kaydedilmektedir.³¹ Ancak bu eserlerden bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.

²⁹ Molla Câmî'nin Türk edebiyatı üzerindeki tesirleri için bkz. Kadir Turgut, *Abdurrahmân Câmî: Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2013; Muhsin Macit, "Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I", *Erdem*, C. VII, S. 20, Ocak 1991, s. 519-529; Muhsin Macit, "Abdurrahmân Câmî ve Osmanlı Edebiyatı", *Yedi İklim*, Nisan 1992, s. 28-33; Ahmet Sevgi, "Molla Câmî'nin Besmele Şerhi ve Türk Edebiyatına Tesirleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Konya 1999, s. 1-50.

³⁰ Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahmân", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 94-99 (Yukarıdaki bilgiler genel olarak bu maddeden özetlenerek alınmıştır.); Kadir Turgut, *Abdurrahmân Câmî: Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2013; Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı ve Eserleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1994; Asaf Hâlet Çelebi, *Molla Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2012; Abdülkadir Karahan, *Câmî'nin Erbaîn'i ve Türkçe Tercümelere*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1952.

³¹ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 96-97; Asaf Hâlet Çelebi, *Molla Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2012, s. 55-65; Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı ve Eserleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1994, s. 272-273; Bu sayı risale ve kitaplarıyla birlikte 70'e kadar çıkarılmıştır bkz. Adnan Karaismailoğlu, *Baharistân*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 8.

Günümüze ulaşan eserlerinin sayısı otuzun üzerinde olup bu eserler tasavvufî, dinî ve edebî konular ekseninde meydana getirilmiştir. “Câmî, tasavvufa dair yazdığı müstakil risale ve kitapların yanında, tasavvufî görüşlerini bütün manzum ve mensur eserlerine serpiştirmiştir. Bu bakımdan eserlerinin konu itibariyle tasnife tâbi tutulması oldukça güçtür.”³² Bu sebeple eserleri, manzum-mensur olmaları, hacimleri ya da muhtevaları açısından herhangi bir tasnife tâbi tutulmaksızın kısaca tanıtılacaktır.

2.1. Divanlar

Abdurrahmân-ı Câmî, kaside, terci‘-i bend, terkiib-i bend, gazel, kıt‘a, rüba‘i ve muammalardan oluşan şiirlerini üç farklı divanda toplamıştır. Divanların her birine birer mukaddime yazmış; bu mukaddimelerde nesir gibi nazmın da vazgeçilmez olduğunu anlatmış; ayet ve hadislerle şiir ve edebiyatın değerini ispata çalışmıştır. Yine bu divanlarına Ali Şîr Nevâyî’nin isteği üzerine, tertip edildikleri dönemle alâkalı birer ad verilmiştir. Câmî’nin divanları şunlardır:

2.1.1. Fâtihatü’ş-şebâb

Molla Câmî’nin ilk gençlik yıllarını anlatan, ilk gençlik çağı şiirlerinin toplandığı Divan 1479 tarihinde tertip edilmiştir. Bu Divan 1867 tarihinde İstanbul’da basılmıştır.³³

2.1.2. Vâsîtatü’l-ıkd

Orta yaş şiirlerinden oluşan Divan’ın tertip tarihi konusunda ihtilâf vardır. Asaf Hâlet Çelebi, bu Divan’ın *Fâtihatü’ş-şebâb*’dan 10 sene sonra tamamlandığını belirtmektedir.³⁴ Ömer Okumuş ise bu Divan’ın *Fâtihatü’ş-şebâb*’dan sadece 1 yıl sonra tertip edildiğini belirtmektedir.³⁵

2.1.3. Hâtîmetü’l-hayât

Hâtîmetü’l-hayât, Molla Câmî’nin 1491 yılında tamamladığı ve yaşlılık dönemi manzumelerini ihtiva eden Divan’ıdır.³⁶

2.2. Heft-Evrenç

³² Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

³³ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 55; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273.

³⁴ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 55.

³⁵ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

³⁶ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

Heft-Evrenç, Molla Câmî'nin yedi mesnevisinin oluşturduğu esere verilen isimdir. Bu yedi mesnevi Genceli Nizâmî'ye nazîre olup şu mesnevilerden meydana gelmektedir: *Silsiletü'z-zeheb*, *Salâmân u Absâl*, *Tuhfetü'l-ahrâr*, *Subhatü'l-ibrâr*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hired-nâme-i İskenderî*. Câmî, bu yedi mesneviyi de 70 yaşından sonra telif etmiştir.³⁷

2.3. Silsiletü'z-zeheb

Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiş olan eser 7.200 beyittir. Dinî ve felsefî hikâyelerden oluşmaktadır.³⁸

2.4. Salâmân u Absâl

Konusunu *Tevrat*'tan alan eser, *Salâmân ve Absâl*'ın *Eski Ahid*'den alınıp pek çok kültüre yayılmış olan hikâyesini anlatmaktadır. Eser, “ruhun şehvet ve hazla mücadelesini ve netice itibariyle ruhun galebesini göstermektedir.”³⁹

2.5. Tuhfetü'l-ahrâr

Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına nazire olarak yazılmış olan eser h. 886 yılı Ramazan'ında (M. 1481) tamamlanmıştır. Süfilere ve Hâce Nasıruddin Ubeydullah'a ithaf edilen mesnevi, mensur bir dibace ile başlamaktadır. Burada hamdele ve salvele bölümlerinden sonra sebep-i telif kısmı yer alır. Yine aynı yerde Nizamî-i Gencevî ve Husrev-i Dehlevî medh edilmiş; eserlerinin edebî kıymetlerinin üstünlüğü anlatılmıştır. Daha sonra tevhide ayrılan bölümde besmelenin mânâsı ve önemi üzerinde durularak, ardından Allah'a şükür konusu işlenmiştir. Bunları münacatlar takip eder. Devamında na'tlar, Hz. Muhammed'in medhi, mucizeleri, şefaati ve miracıyla Nakşibendî tarikatı büyüklerinin medhi yer almaktadır.

Tuhfetü'l-ahrâr'ın devamında üç sohbet yer almaktadır. Bu sohbetler şair ve müşşidin karşılıklı konuşmaları şeklinde kurulmuş; ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebeleri izah edilmiştir.

Sohbet bölümünün ardından “Makaleler” bölümüne geçilmiştir. Burada yirmi ayrı makale kaydedilmiş olup her biri farklı bir konu üzerinde durmaktadır. Eser hâtîme bölümü ile son bulmaktadır.⁴⁰

³⁷ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 56; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

³⁸ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

³⁹ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 57.

⁴⁰ Eserin muhtevası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Öz (Çev.), *Süfilere Armağan (Tuhfetü'l-ahrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011, s. 10-13.

Tuhfetü'l-ahrâr, ilki Bursalı Pîr Rahmî Çelebi, ikincisi Şem'î Şem'ullâh tarafından olmak üzere iki kez dilimize tercüme ve şerh edilmiştir.⁴¹

2.6. Subhatü'l-ibrâr

Heft-evreng isimli mesnevinin bir diğer kitabı *Subhatü'l-ibrâr*'dır. Molla Câmi'nin pek çok eseri gibi bu eser de temelde tasavvuf ve ahlâk konuları üzerine bina edilmiştir. Bu mesnevi Câmi'nin şekil itibarıyla en düzgün mesnevileri arasında sayılır. Daha önce hiçbir şairin mesnevi yazarken kullanmadığı Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün vezni kullanan Câmi, bu eserini hiçbir şairi örnek almadan telif etmiştir.

2.875 beyit hacmindeki mesnevi, klâsik eserlerde görülen tertibe uygun olarak başlamakta ve kırk bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her birine tesbih taşı anlamına gelen "ıkd" adı verilmiştir. Her bir bölümde dinî, tasavvufî, ahlâkî bir konu üzerinde durulup, bu konular hikâyeler vasıtasıyla pekiştirilmektedir. Hüseyin Baykara'ya ithaf edilen eser Türkçeye Hicabi Kırlangıç tarafından mensur olarak tercüme edilmiştir. Eser aynı zamanda mütercimim yüksek lisans tezidir.⁴²

2.7. Yûsuf u Züleyhâ

Kur'ân ve *Tevrat*'taki Yûsuf kıssalarından konusunu alan mesnevî, Câmi'den önce de nazmedilmiştir. Eser, Hz. Yûsuf ile Züleyhâ arasındaki aşk macerasını anlatmaktadır. Molla Câmi'nin en başarılı mesnevilerinden kabul edilmektedir.⁴³

Eser Karamanlı Kâmî Mehmed ve Kayserili Mehmed İzzet Paşa tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Re'fet tarafından yapılan bir başka çevirisi ise basılmıştır (İstanbul, 1873).⁴⁴

2.8. Leylâ vü Mecnûn

Şark edebiyatının en meşhur mesnevilerinden olan Leylâ vü Mecnûn'ların bir örneği de Molla Câmi'ye aittir.⁴⁵

2.9. Hired-nâme-i İskenderî

Heft-Evreng mesnevisindeki son eser, *Hired-nâme-i İskenderî*'dir. Eser İslâm akidesine göre İskender'i bir gezgin vaziyetinde göstermektedir. Milletleri gezen ve

⁴¹ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 58; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273; Yusuf Öz (Çev.), *age*, s. 10.

⁴² Hicabi Kırlangıç (Çev.), *İyilerin Tesbihi (Subhatü'l-ibrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011; Hicabi Kırlangıç, *Câmi'nin Subhatü'l-ibrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Ankara 1989.

⁴³ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 59.

⁴⁴ Yusuf Öz, *age*, s. 10.

⁴⁵ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 59; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

tuhaf şeyler toplayan İskender, bir yandan çeşitli muharebelere girişirken bir yandan da hikmet çeşmesinin arayışındadır. Bu mesnevî Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme edilmiştir.⁴⁶

2.10. Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-kuds

Molla Câmî'nin en önemli eserlerinden olan ve kısaca *Nefehâtü'l-üns* olarak anılan eser, İslâm mutasavvıflarının hayat hikâyelerinden bahsetmektedir. Kadın ve erkek sûfilerin hâl tercümelerini veren eser, tasavvufî terimlerin açıklamalarını ihtiva etmesi itibariyle de önemlidir. Bu eserin bilhassa mukaddime kısmındaki İslâm tasavvufuna dair tasnifler, müsteşrikler tarafından çok değerli kabul edilmektedir.

Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* isimli eseri, yapı ve mahiyeti itibarıyla bu eseri tamamlayıcı nitelikte kabul edilmektedir. Bunun sebebi *Nefehâtü'l-üns*'ün İslâm mutasavvıflarının hayatlarını; *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin ise sahabeler, Ehl-i Beyt, İslâm halifeleri, tâbi'în, tebe'-i tâbi'în ve diğer bazı İslâm büyüklerinin hayatlarından olağanüstü hadiseler anlatıyor olmasıdır.

Her iki eser de Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercümelerin önemli bir özelliği, her iki çeviriye de bizzat Lâmi'î tarafından bazı ilâvelerin yapılması; gerek duyulduğunda bazı bölümlerin kısa şerhinin yapılmasıdır.

Nefehâtü'l-üns'ün Lâmi'î Çelebi tarafından yapılan tercümesi 1872'de İstanbul'da basılmıştır. Lâmi'î Çelebi'nin tercüme esnasında kimi zaman çeşitli ilâvelerde bulunduğu; kimi zaman da kısa izahata yer verdiği bu eser, Abdulkadir Akçiçek tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.⁴⁷ Câmî'nin bu eseri, Ali Şîr Nevâyî tarafından *Nesâyimü'l-mahabbe* adıyla Çağatay Türkçesine de çevrilmiştir.⁴⁸

2.11. Bahâristân

Bahâristân, Fars edebiyatının büyük şairlerinden Sa'dî'nin 1258 tarihinde yazdığı *Gülistân*'a naziredir. Tıpkı onun gibi manzum-mensur karışık olarak yazılmıştır. Ahlâkî-edebî mahiyette bir eserdir. Câmî'nin, oğlu Ziyâ'üddin Yûsuf için 1487'de⁴⁹ yazdığı eser Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir.

⁴⁶ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 60; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

⁴⁷ Abdulkadir Akçiçek, *Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kudüs Mukaddes Makamlardan Huzur Nefesleri Evliya Menkıbeleri*, Huzur Yayınevi, İstanbul 2011.

⁴⁸ Kemal Eraslan, *Nesâyimü'l-mahabbe min Şemâyimi'l-fütüvve*, TDK Yayınları, Ankara 1996; Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 60; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

⁴⁹ Adnan Karaismailoğlu, *Bahâristân*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 8. Asaf Hâlet Çelebi, bu eserin 1436 yılında telif edildiğini bildirmektedir. Bkz. Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 61

Eser 8 ravzaya ayrılmış olup bu ravzalar sırasıyla *tasavvuf, ahlâk, siyaset, cömertlik, aşk, latîfe, şiir* ve *hayvan hikâyelerinden* oluşmaktadır. Eserin özellikle yedinci bölümündeki şiir ve bazı şairlerle ilgili bilgiler, edebiyat araştırmacıları için önem arz etmektedir.

Anadolu'da asırlar boyunca büyük ilgi gören eser ilk önce M. Nuri Gençosman⁵⁰ ve Kilisli Rifat Bilge⁵¹ tarafından Türkçeye çevrilerek basılmıştır. Daha sonra Adnan Karaismailoğlu eseri Türkçeye çevirmiş; eserin baş kısmına kısa bir giriş, sonuna da bir indeks ekleyerek yayımlamıştır.⁵²

2.12. Levâ'ih

Mistik nazariyelerin açıklamalarından ve tasavvufî makalelerden oluşan bir eserdir. Aynı minval üzere yazılmış pek çok tasavvufî rüba'ilerle doludur. h. 870 (m. 1465) tarihinde telif edildiği tahmin edilen eser, makaleler hâlinde ve Farsça secili bir nesirle kaleme alınmıştır.⁵³

Asaf Hâlet, bu eserin İstanbullu İsmail Müfid Efendi (ö. 1802) tarafından tercüme edildiğini, ancak bu çeviriyi hiçbir kütüphanede bulamadığını bildirmektedir.⁵⁴

2.13. Feiyyâye Ferhabûn Ayeti Tefsîri

Nahl Suresi'nin 51. ayetinin tefsiridir. Ayet, "Allah da buyurmuştur ki: İki ilâh tutmayın. O ancak bir ilâhdır, onun için benden, yalnız benden korkun!" mealindedir.⁵⁵

2.14. Şerh-i Fusûsu'l-hikem

Muhyiddîn-i Arabî'nin meşhur eserinin şerhi olup h. 896 (m. 1491)'de tamamlanmıştır.⁵⁶

2.15. Nakdu'n-nusûs fi Şerh-i Nakşu'l-fusûs

⁵⁰ M. Nuri Gençosman, *Cami Baharistan*, MEB Yayınları, İstanbul 1945.

⁵¹ Kilisli Rifat Bilge, *Cami Baharistan*, Meral Yayınevi, İstanbul 1970.

⁵² Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 60-62; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273; Adnan Karaismailoğlu, *Baharistân*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004; ; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁵³ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

⁵⁴ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63.

⁵⁵ Asaf Hâlet Çelebi bu eser için Nahl Suresi, 53. ayetin tefsiridir demektese de sehven yanlış bilgi vermiş olmalıdır. Bkz. Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63.

⁵⁶ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272.

Muhyiddîn-i Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'ini *Nakşu'l-fusûs* adıyla kısaltan Câmî, daha sonra Farsça olarak *Nakdu'n-nusûs* adıyla şerh etmiştir. İsmail Rüsûhî tarafından dilimize çevrilmiş olan eser W. C. Chittick tarafından da neşredilmiştir.⁵⁷

2.16. *Risâle fi'l-vücûd*

Muhyiddîn-i Arabî'nin vücud nazariyesinin izahı olan eserde varlık mertebeleri açıklanmıştır. Varlığın mahiyeti ve Allah'ın varlığının ispatı, eserin temel konusudur.⁵⁸

2.17. *Risâletü Tahkîk Mezhebu Sûfiyye ve Mütakellimîne ve Hükemâ*

Sufîlerin meslekleriyle İslâm mütakellimleri ve filozofları arasındaki farkları izah eden bir eserdir.⁵⁹

2.18. *ed-Dürretü'l-fâhire*

Fatih Sultan Mehmed'in isteği üzerine yazılan eser kelâmcılar, felsefeciler ve mutasavvıfların akidelerinin mukayesesi ve muhakemesi üzerine kurulmuştur. h. 886 (m. 1481) senesinde tamamlanmış olan eserde asırlarca tartışılmış olan Allah'ın varlığı ve birliği; sıfatlarının, ilminin ve iradesinin mahiyeti; kelâmının kadîm ve âlemin ezeli olup olmadığı gibi konular ilmî usûllere uygun olarak incelenmiştir.⁶⁰

2.19. *Tefsîrû'l-Kur'ân*

Kur'ân'ın Fâtiha Suresi'nden Bakara Suresi 23. ayetine kadar olan kısmın tefsiridir. Câmî, *Kur'ân-ı Kerîm*'in tamamını tefsir etmeyi düşünmüş; ancak tamamlayamamıştır. Eser h. 883 (m. 1478) senesinden sonra telif edilmiştir.⁶¹

2.20. *Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye fi Şerhi'l-Kâfiye*

Şeyh Cemâleddin Ebâ Ömer İbnü'l-Hâcib el-Mâlîkî'nin Arapça nahiv konusundaki eserinin şerhidir. *el-Kâfiye* adındaki eserin şerhi h. 897 (m. 1492) tarihinde tamamlanmış olup Arap grameriyle ilgili bu eser, uzun yıllar Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.⁶²

2.21. *Tercüme-i Hadis-i Erba'în*

Eser h. 886 (m. 1481) yılında telif edilmiştir. Hz. Peygamber'in kırk hadisinin Farsçaya tercümesi ve bunların şerhinden ibarettir. Bu eserin yazma nüshalarının

⁵⁷ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272.

⁵⁸ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272.

⁵⁹ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

⁶⁰ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁶¹ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁶² Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

sayılamayacak kadar çok olduğunu söyleyen; eser için “İslâmî müellefât arasında *Çihl Hadis* derecesinde yazmaları üzerinde hattatların ve müzehhiblerin göz nuru ve alın teri döktükleri ve o nisbette şaheser yazılar ve göz kamaştırıcı süslerle bezedikleri eser nadirdir”⁶³ ifadelerini kullanan Karahan, bu cümlelerle eserin ne kadar rağbet gördüğünü belirtmiş olmaktadır.

Nevâyî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî ve Münîf, Câmî'nin Kırk Hadis'ini Türkçeye çeviren isimlerdendir. Eserin anonim çevirileri de mevcuttur.⁶⁴

2.22. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlevî*

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hayatından ve bazı menkıbelerinden bahseden bir eserdir.⁶⁵

2.23. *Menâkıb-ı Şeyhü'l-İslâm Hâce Abdullâh Ensârî*

Fars edebiyatında münacat ve rüba'ileri ile ün yapmış Abdullâh Ensârî'nin (ö. m. 1089) biyografisidir.⁶⁶

2.24. *Şerh-i Dü-beyt*

Eserin aslı *Mesnevî*'nin ilk iki beytinin şerhidir. Farsça 115 beyit ve çeşitli mensur parçalardan oluşan eser, Hoca Neş'et tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Mütercimim zaman zaman ilâvelerde de bulunduğu eser üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁶⁷

2.25. *Sühânân-ı Hâce Pârsâ*

Câmî'nin, Nakşibendî şeyhlerinden olan Hâce Muhammed Pârsâ'nın bazı tasavvufî sözlerinden meydana gelen eseridir.⁶⁸

2.26. *Şerh-i Beyt Çend Mesnevî*

Mevlânâ'nın *Mesnevî* sinden bazı beyitlerin şerhidir.⁶⁹

2.27. *Şerh-i Ba'z-ı Miftâhü'l-gayb*

⁶³ Abdülkadir Karahan, *Câmî'nin Erbain'i ve Türkçe Tercümeleri*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1952, s. 345.

⁶⁴ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Abdülkadir Karahan, *Câmî'nin Erbain'i ve Türkçe Tercümeleri*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1952; Ahmet Sevgi, “Câmî'nin Kırk Hadis'inin Türkçe ve Arapça Manzum Bir Tercümesi Üzerine”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 7, İstanbul 1993, s. 51-536; Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

⁶⁵ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

⁶⁶ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272.

⁶⁷ Eser ve muhtevası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Üzeyir Aslan, *Neş'et Süleyman Efendi, Terceme-i Şerh-i Dü Beyt, İnceleme-Tenkitli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 1999; Üzeyir Aslan, *Ney'in Feryadı, Nay-nâme*, Sufi Kitap, İstanbul 2007; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁶⁸ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

⁶⁹ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; ; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273.

Aşk, şarap, arzu, çeşm gibi ıstılahların tasavvuftaki mânâlarından bahseden küçük bir kitapçıktır. Asaf Hâlet, eserin Câmî'ye ait olma ihtimalinin yüksek olduğu kanaatindedir.⁷⁰

2.28. Eşi‘‘atü’l-leme’ât

Şerh-i Leme’ât olarak da bilinen bu eser, Fahreddin-i Irakî'nin *Leme’ât* adındaki eserinin şerhidir. Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine yapılan şerh, h. 886 (m. 1481) senesinde tamamlanmıştır.⁷¹

2.29. Risâle-i Mu‘ammâ

Molla Câmî'nin muamma konusundaki en hacimli eseri olup bir kaç kere birbirinden kısaltılmak suretiyle yazılmıştır. Muslihuddin Mustafa Sürûrî tarafından *Şerh-i Mu‘ammiyât-ı Câmî* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.⁷²

2.30. Risâle-i Mûsikî

Musikî nazariyatı hakkındaki eser, h. 890 (m. 1485) senesinde kaleme alınmıştır. Câmî'nin bu risalesinin, Rauf Yekta tarafından tercüme edildiğini; yine Rauf Yekta tarafından bizzat kendi evinde 200 adet basıldığını ve bir nüshasının kendisine verildiğini Asaf Halet Çelebi bildirmektedir.⁷³

2.31. Risâle-i Kâfiye

Arap ve Fars kafiyesine dair bir eserdir. Eserde redif ve kafiyenin tarifinden sonra, kafiye ilmine ait terimlerin izahı bulunmaktadır.⁷⁴

2.32. Risâle-i Münşe’ât

Câmî'nin mektuplaştığı pek çok şeyh, âlim, şair, sultan ve devlet adamına ait mektuplardan oluşmaktadır. Eser tarihî açıdan önem arz etmektedir.⁷⁵

2.33. Risâle-i Suâl ve Cevâb Hendusetân

Asaf Hâlet, bu eseri *Senedü ş-şu‘arâ*'da gördüğünü, bunun dışında bir yerde ismine rastlamadığını kaydetmektedir.⁷⁶

2.34. Risâle-i Menâsik-i Hac

⁷⁰ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273.

⁷¹ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97.

⁷² Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷³ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷⁴ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷⁵ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷⁶ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

Molla Abdurrahmân-ı Câmî bu eserini hac yolculuğu sırasında kısa bir müddet kaldığı Bağdat'ta tamamlamıştır. Hac yolculuğundan bahseden eser h. 887 (m. 1473) tarihinde tamamlanmıştır.⁷⁷

2.35. *Serrişte-i Tarîk-i Hâcegân*

Risâle fî Zikr adıyla da bilinen eser, Nakşibendî esaslarına göre zikirden ve kulların bu zikirle Allah'a yönelmesinden bahsetmektedir.⁷⁸

2.36. *Risâletü Lâ-İlâhe İlla 'İllâh (Risâle-i Tehlîliyye)*

Kelime-i tevhidin tasavvufî mahiyette şerhidir.⁷⁹

2.37. *Şerh-i Rübâ'ıyyât*

Vahdet-i vücud hakkındaki bazı rüba'ilerin şerhidir.⁸⁰

2.38. *Şerh-i Hadîs-i Ebû Zer el-Ukaylî*

Ebû Zer el-Ukaylî tarafından nakledilen bir hadisin şerhidir.⁸¹

2.39. *Risâle-i Arûz*

Arap ve Fars aruzlarına dair bir eserdir.⁸²

2.40. *Risâle-i Sarf*

Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin Arapça sarf konusunu Farsça olarak açıklayan eseridir.⁸³

2.41. *Şerh-i Ebyât-ı Mîr Hüsrev*

Hüsrev-i Dehlevî'nin bazı beyitlerinin şerhidir.⁸⁴

2.42. *Risâletü Tarîk-i Sûfiyâne*

Nefehâtü'l-üns'te ismi geçen bazı mutasavvıfların muhtasar hâl tercümeleridir.⁸⁵

2.43. *Tecnîsü'l-lugat*

Cinas sanatı hakkında bir risaledir.⁸⁶

2.44. *Levâmi'*

⁷⁷ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷⁸ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁷⁹ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 97; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272.

⁸⁰ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁸¹ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁸² Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 65; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 99.

⁸³ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁸⁴ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 64; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 273; Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

⁸⁵ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 63; Ali Asgar Hikmet, *age*, s. 272-273.

⁸⁶ Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

Levâmi‘ Farsça olup dilimize Tahir Olgun tarafından tercüme edilmiştir. Eser, İbnü’l-Fârız’ın Kaside-i Hamriyye’sinin Molla Câmî tarafından yapılan şerhidir.⁸⁷

2.45. Şevâhidü’n-nübüvve

Hz. Muhammed’in peygamberlik delillerini anlatan Molla Abdurrahmân-ı Câmî’nin bu eseri, tezimizin esasını teşkil ettiği için ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Kaynaklarda isimleri zikredilmekle birlikte dilimize tercüme edilmediği ya da ulaşılamadığı için hakkında bilgi bulunamayan eserleriyse şunlardır:⁸⁸

2.46. Risâle-i Mutavasıt

2.47. Risâle-i Sagîr

2.48. Risâle-i Manzûme

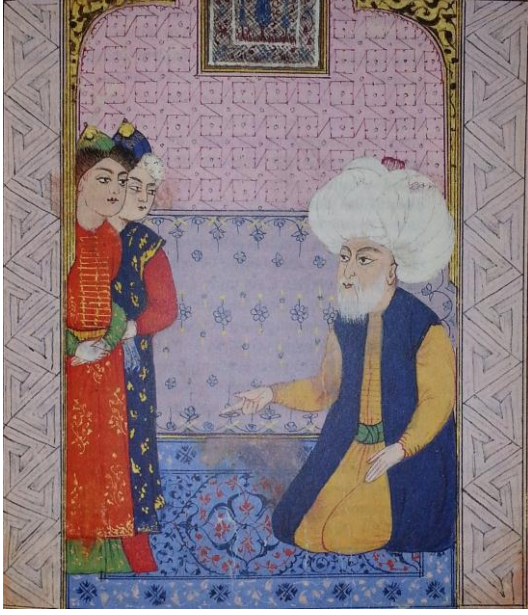
---

⁸⁷ Tahir Olgun, *Levâmi‘ Tercümesi*, 17 Rebî’ü’l-âhir 1345. Marmara Merkez Kütüphanesi, Nu: 12899/Y021.02. Eser üzerinde Halil Karabulut tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır. Tez henüz tamamlanmamış olsa da eser hakkında bilgi veren Karabulut’a teşekkür ederim.

⁸⁸ Bu eserler için bkz. Ömer Okumuş, *agmd*, s. 98.

II. BÖLÜM: Lâmi'î Çelebi

(Mînyatür: Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Yzm., Nu. 772, vr. 304a.)

1. Hayatı

Künyesi *Şeyh Mahmûd bin Osmân bin Nakkâş Alî bin İlyâs* olan Lâmi'î Çelebi, h. 877-938 (m. 1472-1532) yılları arasında yaşamıştır.⁸⁹ DİA'da yer alan "Lâmi'î Çelebi" maddesinde doğum tarihi herhangi bir mesned olmaksızın h. 878⁹⁰ olarak verilmekteyse de kaynakların çoğuna göre Lâmi'î'nin doğum yılı h. 877'dir. Lâmi'î Çelebi, *Münşe'ât*'ında, h. 905 senesinde 27 yaşında; *Şerefü'l-insân* isimli eserinin önsözünde h. 933 senesinde 55 yaşında; *Divan*'ının mukaddimesinde de h. 936 senesinde 58 yaşında olduğunu bildirmektedir. Bu bilgiler Lâmi'î'nin doğum

⁸⁹ Lâmi'î Çelebi'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi veren; bizim de bu bölümü hazırlarken sıklıkla müracaat ettiğimiz başlıca kaynaklar şunlardır: Sehi Beg (Tıpkıbasım: Günay Kut), *Heşt Bihîşt*, Harvard University Printing Office, Harvard 1978, s. 164-166; Gelibolulu Âlî, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, (Haz. Mustafa İsen), AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 266-267; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1989, C. II, s. 830-834; Latîfî, *Tezkiretü's-sua'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*, (Haz. Rıdvan Canım), AKM Yayınları, Ankara 2000, s. 475-480; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, (Haz. Filiz Kılıç), Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul 2010, C. 2, s. 745-755; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ'ikü's-sakâ'ik*, (Tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 431-433; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. III, s. 899; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1333, C. II, s. 492-495; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (Haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı) Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, CII, s. 873-874; Abdülkadir Karahan, "Lâmi'î", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 10-15; Günay Kut, "Lâmii Çelebi", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 96-97; Gönül Ayan, "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994, S. 1, Yıl. 1, s. 43-65; Hasan Ali Esir, "Lâmii Çelebi'nin Münşeât'ının Giriş Bölümünde Lâmiî Çelebi İle İlgili Bilgiler", *Turkish Studies*, Volume 8, Fall 2013, s. 103-111; Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970, s. 317-319, 415-418.

⁹⁰ Günay Kut, *agmd*, s. 96.

yılıının şüpheye mahal bırakmayacak şekilde h. 877 (m. 1472/1473) olduğunu göstermektedir.

Asıl adı Mahmud'dur. Babası II. Bâyezid'in hazine defterdarı Osman Çelebi, annesi Dilşâd Hatun'dur. Dedesi, Timur tarafından gençliğinde Semerkand'a götürülen; orada nakkaşlığı ilerletip memleketine döndüğünde Yeşil Türbe, Yeşil Câmî gibi bir çok mühim mimarî eserin nakışlarını yapan Nakkaş Ali'dir.

Biyografik kaynaklarda "Lâmi'î, Lâmi'î Çelebi, Lâmi'î-i Bursevî, Şeyh Lâmi'î, Mahmûd bin Osmân" gibi farklı şekillerde anılan Lâmi'î, Bursalı olup Nakşibendî şeyhidir. Türk edebiyatının en verimli şair ve nâsirlerindedir. Bilhassa Abdurrahmân-ı Câmî'den yaptığı çevirilerle tanınmış, bu çevirileri sebebiyle "*Câmî-i Rûm*" olarak anılmıştır. Manzum ve mensur pek çok eser sahibi olmakla birlikte, Latîfî tarafından özellikle nesirde üstad olduğu vurgulanmıştır.⁹¹

Lâmi'î Çelebi, gençlik yıllarından itibaren iyi bir eğitim alarak yetişmiştir. Bursa Muradiye Medresesi'nde Molla Ahaveyn ve Hasan-zâde Molla Mehmed'den ders alan Lâmi'î Çelebi, genç yaşta Nakşî şeyhlerinden Emîr Ahmed-i Buhârî'ye intisab etmiş ve bu bağ ömrü boyunca kopmamıştır. Bursa'nın zengin tasavvuf kültüründen beslenen Lâmi'î, tasavvuf ve edebiyat konularındaki pek çok eserin telif ve tercümesini bizzat yapmış; bu kültüre önemli hizmetleri olmuş bir zattır.

Aldığı eğitimler, onun ileriki yıllarda da âlim ve ârif bir zat olarak anılmasına vesile olmuştur.⁹² Bu birikimini verimli kullanan Lâmi'î'nin irili ufaklı kırk civarında⁹³ eser kaleme aldığı bilinmektedir. Agâh Sırrı Levend, Lâmi'î Çelebi'nin eserlerini değerlendirirken onun iki hamse sahibi olduğunu kaydeder.⁹⁴ Karahan ise Lâmi'î'nin tercüme ve nakil mahsullerinde Türk edebiyatında ilk safta, hatta birinci sırada olduğunu bildirmektedir.⁹⁵

Bilindiği kadarıyla İstanbul'a hiç gitmemiş olmasına rağmen, eserleriyle İstanbul'un edebiyat ve tasavvuf muhitlerinde de adından söz ettirmiştir. *Hüsn ü Dil* isimli eserini Yavuz Sultan Selim'e takdim etmiş; bu eserin beğenilmesi üzerine

⁹¹ Latîfî (Haz. Rıdvan Canım), *age*, s. 475.

⁹² Latîfî, *age*, s. 475.

⁹³ Gönül Ayan, Lâmi'î Çelebi'nin eserlerinin sayısını kırk altı olarak vermektedir. Bkz. Gönül Ayan, "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994, S. 1, Yıl. 1, s. 46. A. Karahan ise Lâmi'î'nin eser sayısının otuzu bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 12.

⁹⁴ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2008, s. 113

⁹⁵ Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 12.

kendisine 35 akçe yevmiye bağlanmıştır. Lâmi‘î, hayatını bu maaşla sürdürmeye başladıktan sonra kendisini tamamen ilmî, edebî ve tasavvufî eserler telif ve tercüme etmeye adanmıştır.

Ömrü yaklaşık altmış yıl olan Lâmi‘î Çelebi, otuz yedi yaşından sonra eser vermeye başlamış; bu yaştan sonra vücuda getirdiği pek çok eserle Türk edebiyatının en verimli isimleri arasında yer almayı başarmıştır. Lâmi‘î edebî, dinî-tasavvufî ve ahlâkî-tasavvufî konularda; siyer, mesnevi, menâkıb-nâme, evliya tezkireleri, münazara, münşe‘at, leta‘if, mevlid, maktel, lugat gibi çok geniş bir yelpazede eserler kaleme almıştır.

Lâmi‘î’nin tercümeleri arasındaki bazı mesneviler, Türk edebiyatına ilk defa Lâmi‘î Çelebi tarafından çevrilerek tanıtılmış; yine onun tercümeleri vesilesiyle bazı yeni konular edebiyatımıza dahil olmuştur. *Vâmık u Azrâ*, *Vîs ü Râmîn*, *Salâmân u Absâl*, *Gûy u Çevgân*, *Heft-peyker* bu kabildendir.

Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmekle birlikte; edebî ve tasavvufî ilimlere olan vukufuyla bizzat tasavvuf kültürünün içinde bulunup şeyhliğe kadar ilerlemesi, bütün bu birikimin ürünü olan başarılı eserlerin vücuda gelmesine vesile olmuştur. Lâmi‘î Çelebi, bu birikimini sadece telif eserlerinde değil, tercümelerinde de kullanmış; yeri geldiğinde çeşitli ilâvelerle tercüme ettiği eserleri zenginleştirmiştir. Bu açıdan tercümeleri, tercümeden telif ve adaptasyona giden bir görüntü arz etmektedir.

Lâmi‘î Çelebi’nin gerek telif, gerek tercüme hemen bütün eserleri, genel olarak sanat yapma kaygısından uzak bir üslûba sahiptir. Bunda, içinde bulunduğu tasavvufî muhit ile bu muhite hitap eden pek çok eser kaleme almış olmasının önemli payı vardır. Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla onun yegâne amacı, çevresindekilere kitap okutmak, onları eserleri vasıtasıyla eğitmektir.⁹⁶

Eserlerinde hususî bir sanat kaygısı görülme de Lâmi‘î için tezkireler genellikle övgü dolu ifadeler kullanır.⁹⁷ Latîfi, Lâmi‘î Çelebi’nin Arapça ve Farsça yazılmış, önemli ve çevirisi zor olan pek çok eseri tercüme ettiğini bildirir.⁹⁸ Lâmi‘î hakkındaki belki tek olumsuz tenkit Gelibolulu Âlî’nin *Künhü’l-ahbâr*’ında görülür. Âlî, Lâmi‘î Çelebi için “Nihâyet *Hüsn ü Dil*-i Ahî tururken anun mü’ellefi okunmaz.

⁹⁶ Gönül Ayan, *agm*, s. 48.

⁹⁷ Sehî Beg (Tıpkıbasım: Günay Kut), *age*, s. 164-166; Latîfi, *age*, s. 475-477; Âşık Çelebi (Haz. Filiz Kılıç), *age*, s. 745-755; Kınalı-zâde Hasan Çelebi (Haz. İbrahim Kutluk), *age*, s. 830-834.

⁹⁸ Latîfi, *age*, s. 475.

Yûsuf u Züleyhâ-yı Hamdî var iken mezbûrun mesnevîlerine râğbet olunmaz. Gûyâ ki sözleri nemekîn degüldür. Yâhûd kesret-i nemekden lezîz ü şîrîn degüldür”⁹⁹ ifadelerini kullanır. Bununla birlikte Âlî, Lâmi‘î’nin eserlerinden yalnız *Şerefü’l-insân* ve *Şevâhidü’n-nübüvve*’yi beğenir.¹⁰⁰ Lâmi‘î Çelebi’nin nazmı içinse “Rahmî’den sonra Burusa şu‘arâsının güzîdesi tutılmak câ’izdür”¹⁰¹ yorumunu yapar. Bu bilgiler göstermektedir ki hem *Künhü’l-ahbâr*’da, hem de diğer kaynaklarda Lâmi‘î’nin nesri nazmından üstün tutulmuştur.¹⁰²

Genç yaşta şiir ve nesirle ilgilenmeye başlayan Lâmi‘î’nin, bilhassa Emîr Ahmed-i Buhârî vesilesiyle Nakşibendîliğe bağlılığı, onu kendisi gibi Nakşî olan Molla Câmi’ye yönlendirmiş ve kendisinin “Câmî-i Rûm” (Anadolu’nun Câmi’si) unvanıyla anılmasına vesile olacak tercümelerin yolunu açmıştır.

Lâmi‘î Çelebi’nin Câmi-i Rûm olarak anılma sebebi, Câmi’nin pek çok eserini tercüme etmiş olmasıdır. Bursalı Mehmed Tahir, Lâmi‘î Çelebi’nin Molla Câmi’den çok fazla eser tercüme etmesi; onun gibi Nakşî, âlim ve fâzıl olması sebebiyle bu sığara lâyük olduğunu bildirmektedir. Karahan, bu lakabı alma sebebini, Câmi’nin *Şevâhidü’n-nübüvve* ve *Nefehâtü’l-üns* gibi büyük eserlerini çevirmesiyle, Nakşîlikte ve edebiyatta Osmanlı Câmi’si denilmeye lâyük faydalı ve hayırlı eserler vermesi olarak izah eder.¹⁰³ Ayan ise Câmi-i Rûm olarak anılmasında bahsedilenlere ilâveten, Lâmi‘î’nin de tıpkı Abdurrahmân-ı Câmi gibi çok fazla eser vermiş olmasıyla; ikisinin de eserlerinin hem şekil hem de muhteva bakımından orijinalikten uzak olmasının etkili olabileceğini ifade eder.¹⁰⁴

Hümâ Hatun isminde bir hanımla evlendiği bilinen Lâmi‘î Çelebi’nin Ahmed, Mehmed ve Abdullâh adlı üç oğlu ile Safiye isminde bir kızı vardır. Bunlardan Mehmed Çelebi’nin Lem‘î mahlasıyla şiirler yazdığı bilinmektedir.

Bursa’da doğan Lâmi‘î, yine bu şehirde vefat etmiş; ölümüne “Lâmi‘î’nin Hak ide rûhunu şâd”¹⁰⁵ mısrası tarih olarak düşürülmüştür (h. 938 – m. 1531/1532).

⁹⁹ Gelibolulu Âlî, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 266.

¹⁰⁰ Gelibolulu Âlî, *age*, s. 266.

¹⁰¹ Gelibolulu Âlî, *age*, s. 267.

¹⁰² Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba’a-i Âmire, İstanbul 1333, C. II, s. 492-495; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C. I, s. 601-602.

¹⁰³ Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 12.

¹⁰⁴ Gönül Ayan, *agm*, s. 47-48.

¹⁰⁵ Bursalı İsmâil Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, (Tıpkıbasım: Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 178.

Cenazesi, dedesi Nakkaş Ali'nin yaptırdığı Bursa Ortapazar Câmii haziresine defnedilmiştir.

2. Eserleri

Lâmi'î Çelebi Türk edebiyatının en fazla eser veren isimlerinden biridir. Bu verimli müellifin pek çok eseri çeşitli akademik çalışmaların konusu olmuştur. Bazı eserleri ise henüz üzerinde akademik çalışmalar yapılmamış mahiyettedir. Burada üzerinde türlü vesilelerle çalışmalar yapılan eserler, bu çalışmalardan hareketle ve kısaca tanıtılmış, diğerleri ise ulaşılabildiği kadarıyla incelenmiş ve kısaca değerlendirilmiştir. Çeşitli vesilelerle Lâmi'î'ye atfedilen bütün eserlere değinilmiştir.

2.1. Divan

Lâmi'î Çelebi, mürettep bir divan sahibidir. Şairin, *Şhregîz-i Bursa* ve *Hayret-nâme* isimli eserlerini de içine alan divanı, çeşitli tasavvufi terimlerin açıklamalarının yapıldığı bir dibace ile başlar.¹⁰⁶ Mürettep bir divanda bulunması gereken bütün nazım türlerini ihtiva eden divan, kasideler, terci'-i bendler, gazeller, tarihler, müfredler ve mesneviler bölümlerinden oluşmaktadır.¹⁰⁷

Divan'ın dibacesi, çeşitli tasavvuf terimlerini açıklaması, Lâmi'î'nin şiir hakkındaki görüşlerini belirtmesi açısından önemlidir. Bu bölümde, sözün ortaya çıkışından 15. asra kadarki gelişimi açıklanmış; İslâm'ın şiire bakışı konularına değinilmiştir.¹⁰⁸

Lâmi'î'nin tarikat mensubiyeti ve tasavvufi kişiliği eserlerine de tesir etmiş olup, bunu şiirlerinde görmek mümkündür. Lâmi'î Çelebi, gençlere şiiri sevdirmeye ve öğretmeye gayesinden dolayı bütün şiir türlerini denemiş; onların biçim yönünden mükemmel olması için çaba sarfetmiştir. 16. asrın birinci sınıf şairlerinden kabul edilmiş, muamma ve lügaz üstadı olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Harun Tolasa, "Klasik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dibâce)'leri; Lâmi'î Divânı Önsözü ve (buna göre) Divân Şiiri Sanat Görüşü", *Journal of Turkish Studies*, (Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin), Volume 3, Cambridge 1979, s. 385-402; Tahir Üzgör, *Türkçe Divân Dibâceleri*, KB Yayınları, Ankara 1990, s. 128-255.

¹⁰⁷ Hamit Bilen Burmaoğlu, *Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Erzurum 1983, s. 11.

¹⁰⁸ Hamit Bilen Burmaoğlu, *age*, s. 11.

¹⁰⁹ Hamit Bilen Burmaoğlu, *age*, 39.

h. 936 (m. 1529)'da yazılmış olan divanın tenkitli metni Hamit Bilen Burmaoğlu tarafından hazırlanmıştır.¹¹⁰

2.2. Maktel-i Âl-i Resûl (Maktel-i Hüseyin)

Eser Kerbela vakasını konu edinmektedir. Defterdar Sinan Paşa'nın teşviki üzerine yazılan eserin telif tarihi tam olarak bilinmese de *Şerefî'l-insân* isimli eserde bu kitabın zikredilmesinden hareketle, h. 933 senesinden önce yazıldığına hükmedilmiştir. Vâ'iz Molla Arab'ın, cami ve meclislerde Maktel-i Hüseyin okumanın küfür olduğunu söylemesi üzerine eserini kaleme alan Lâmi'î, Maktel-i Hüseyin'ini telif ederek Vâ'iz Arab, devrin kadısı Aşçı-zâde ve halk huzurunda, Câmî-i Kebîr'de okumuştur.¹¹¹

Klâsik tertibe uygun bir plan dahilinde hazırlanan eser, bir giriş ve on bölümden oluşmaktadır.¹¹²

2.3. Salâmân u Absâl

Câmî'den tercüme edilen, felsefi-alegorik mahiyette bir aşk mesnevîsidir. Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd u Şîrîn gibi şark edebiyatının meşhur eserleri edebiyatımızda pek çok kez kaleme alınmışken, Salâmân u Absâl hikâyesi ilk defa ve sadece Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınmıştır.¹¹³

Lâmi'î, eserin tercümesi esnasında çeşitli ilâveler yapmış, kendi şiirleriyle konu hakkındaki düşüncelerini de yeri geldiğinde ifade etmiştir. Eser, bu itibarla bir telif-tercüme hususiyeti kazanmıştır.¹¹⁴

2.4. Şem' u Pervâne:

¹¹⁰ Hamit Bilen Burmaoğlu, *Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Erzurum 1983. Ayrıca eserle ilgili çeşitli değerlendirmeler için bkz. Günay Kut, "Lâmi'î Çelebi", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 97; Gönül Ayan, "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994, S. 1, Yıl. 1, s. 46; Nuran Tezcan, "Bursalı Lami'î Çelebi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Ankara 1979, C. VIII, s. 305-343.

¹¹¹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1989, C. II, s. 832.

¹¹² Ertuğrul Ertekin, *Lâmi'î Çelebi Maktel-i Âl-i Resûl*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012; Harun Arslan, *Lâmi'î Çelebi, Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (Giriş – Metin – İnceleme – Sözlük - Adlar Dizini)*, İstanbul Üniversitesi (YL Tezi), İstanbul 2001. Ayrıca eser hakkındaki çeşitli değerlendirmeler için bkz. Kenan Özçelik, "Lâmi'î Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'ü", *Bursalı Lâmi'î Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal Kemikli - Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 273-279; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 13; Nuran Tezcan, *agm*, s. 313.

¹¹³ Erdoğan Uludağ, *Salâmân ve Absâl*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2013, s. 9

¹¹⁴ Erdoğan Uludağ, *Salâmân ve Absâl*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2013; Erdoğan Uludağ, *Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salaman ve Absal Mesnevisi (İnceleme, Karşılaştırmalı Metin, Sadeleştirme)*, Atatürk Üniversitesi (Dr. Tezi), Erzurum 1997. Ayrıca eser hakkındaki diğer değerlendirmeler için bkz. Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *agm*, s. 314.

Şem' ile Pervâne arasındaki aşkı anlatan tasavvufî-alegorik bir mesnevidir. Kanunî Sultan Süleyman adına yazılan eser, Ehlî-i Şîrâzî'den tercüme edilmiş olup 1522'de yazılmıştır.¹¹⁵

2.5. *Gûy u Çevgân*

Ârifî-i Herevî'nin *Hâl-nâme* adındaki tasavvufî-alegorik mahiyetteki eserinin tercümesidir. Yazıldığı tarih tam olarak bilinmemekle birlikte, Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Eser alegorik bir aşk hikâyesi olarak başlayıp, tasavvufî bir sona bağlanır.¹¹⁶

2.6. *Ferhâd-nâme (Ferhâd u Şîrîn, Hüsrev ü Şîrîn)*

Ferhâd-nâme, Ferhâd u Şîrîn, Hüsrev ü Şîrîn gibi adlarla anılan mesnevi, h. 918 (m. 1512) senesinde yazılmış; Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. Ali Şîr Nevâyî'nin aynı isimdeki eserinden uyarlamadır. Lâmi'î'nin eseri, Nevâyî'den doğrudan tercüme değil, çeşitli ilâvelerle genişletilmiş bir uyarlamadır.¹¹⁷

2.7. *Vâmîk u Azrâ*

Unsurî'nin aynı addaki eserinin tercümesidir. Çin padişahının oğlu Vâmîk ile güzel bir kız olarak tasvir edilen Azrâ arasındaki aşkı anlatır.¹¹⁸

2.8. *Kıssa-i Evlâd-ı Câbir*

Kaynaklarda zikredilmekle birlikte henüz bulunabilmiş değildir.¹¹⁹ Tarafımızdan yapılan katalog taramalarında da nüshalarına ulaşılamamıştır.

2.9. *Lugat-ı Manzûme (Tuhfe-i Lâmi'î)*

Farsça-Türkçe yaklaşık 170 beyitten ibaret küçük bir lugattır. Eser klâsik tertibe uygun olarak düzenlenmiştir.¹²⁰

¹¹⁵ Recep Köse, *Bursalı Lâmi'î'nin Şem' ü Pervânesi (İnceleme-Metin)*, İnönü Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Malatya 1997. Ayrıca bkz. Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *agm*, s. 315.

¹¹⁶ Nuran Tezcan, *Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Eserleri, Gûy u Çevgân Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi (YL Tezi), Ankara 1976; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *Lâmi'î's Gûy u Çevgân*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1994; Nuran Tezcan, *agm*, s. 315-316; Nuran Tezcan, "Lâmi'î'nin Gûy u Çevgân Mesnevisi", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, TDK Yayınları, Ankara 1978, s. 201-225.

¹¹⁷ Hasan Ali Esir, *Lâmi'î Çelebi Ferhâd İle Şîrîn (İnceleme-Metin-İndeks)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Dr. Tezi), İstanbul 1998; Abdülkadir ERKAL, *Lâmi'î Çelebi Ferhad u Şîrîn (Ferhadname) (İnceleme – Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (YL Tezi), Erzurum 1998; Abdülkadir ERKAL, "Lâmi'î'nin Ferhad u Şîrîn Mesnevisi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Erzurum 1997, s. 51-66; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, "Lâmi'î", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 11; Nuran Tezcan, *agm*, s. 316.

¹¹⁸ Günay Kut, *agmd*, s. 97; Gönül Ayan, *Vâmîk u Azrâ (İnceleme-Metin)*, AKMB Yayınları, Ankara 1998; Gönül Ayan, "Vâmîk u Azrâ'lara Genel Bir Bakış", *Journal of Turkish Studies: Fahir İz Armağanı I*, S. 14, 1990, s. 21-32; Gönül Ayan, "Vâmîk u Azrâ", *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 5, Y. 1991, s. 7-15; Nuran Tezcan, *agm*, s. 316.

¹¹⁹ Günay Kut, *agmd*, s. 97; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İst. 2013, C. 2, s. 453.

2.10. *Şehrengîz-i Bursa*

Kanunî Sultan Süleyman'ın Bursa'yı ziyaret edeceği bilgisinin gelmesi üzerine, bu ziyaret münasebetiyle yazılmış bir şehrengiz kitabıdır. Divan'ın içinde yer almaktadır. Bursa'nın çeşitli doğal ve kültürel varlıkları medh edilir bir şekilde tasvir edilmiştir.

Eser, şiir kudreti açısından kuvvetli görülmesi de Bursa'nın tarihî ve sosyal hayatını tanıttırıyor olması bakımından önemlidir.¹²¹

2.11. *Vîs ü Râmîn*

Fahreddin Es'ad Cürçânî'nin aynı isimdeki mesnevisinin çevirisidir. Vîs (Veys) ile Horasan hükümdarının oğlu Râmîn arasındaki aşk macerasını anlatmaktadır. Eserin aslı dünyevî bir aşktan ibaret olsa da Lâmi'î son kısımda yaptığı bazı ekleme ve değişikliklerle eserine tasavvufî ve mecazî bir mânâ kazandırmıştır.¹²²

2.12. *Heft-peyker*

Nizâmî-i Gencevî'nin aynı addaki eserinden tercümedir. Bu eser, Lâmi'î Çelebi'nin vefatından sonra damadı Rûşenî-zâde tarafından tamamlanmıştır.¹²³ Eser henüz ele geçmemiştir.

2.13. *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*

IV. Bölüm'de ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

2.14. *Nefehâtü'l-üns Tercümesi*

Kâtip Çelebi, bu eserin Abdurrahmân-ı Câmî'nin eserinin tercümesi olduğunu ve Lâmi'î Çelebi'nin çevirisinin isminin de *Fütûhu'l-mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-müşâhidîn* olduğunu bildirmektedir.¹²⁴ Esere bu ismin verilme sebebi, onun Belgrad'ın fethi sıralarında tamamlanmasıdır.¹²⁵ Molla Câmî'nin evliya tezkiresi türündeki eserinin genişletilmiş bir tercümesidir. 629 velinin hayat hikâyesinden

¹²⁰ İbrahim İmran Öztahtalı, *Lâmi'î Çelebi ve Lügat-ı Manzûm'u*, Gaye Kitabevi, İstanbul 2004; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *agm*, s. 317.

¹²¹ Mustafa İsen-Hamit Bilen Burmaoğlu, *Bursa Şehrengizi 'Lâmi'î Çelebi'*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011; Murat Yurtsever, *Lâmî Çelebi: Şehrengiz-i Bursa*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1984; Nuran Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S. 1, Yıl. 2001, Ankara, s. 161-194; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 14; Nuran Tezcan, *agm*, s. 317-318.

¹²² Fatma Zehra Kavukçu, *Veyse vü Râmîn (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1994; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 13; Nuran Tezcan, *agm*, s. 319-320.

¹²³ Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *agm*, s. 320.

¹²⁴ Kâtip Çelebi (Çev. Rüşti Balcı), *age*, C. 4, s. 1577.

¹²⁵ Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 11.

bahseden eserin Türk edebiyatı açısından önemli yanı, Lâmi'î Çelebi'nin eklemeleriyle birlikte Anadolu'da yetişen velilerin tercüme-i hâllerine de yer veriyor olmasıdır. Eserin baş kısmında velilik dereceleri ve tasavvuf deyimleri hakkında çeşitli açıklamalar vardır.

Karahan, *Nefehâtü'l-üns* ve *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerini çok beğendiğini, yalnız bu iki eserin bile Lâmi'î Çelebi'nin "Câmî-i Rûm" lakabını almasına kâfi geleceğini bildirmektedir.¹²⁶ Eser, h. 927 (m. 1521) senesinde tamamlanmıştır.¹²⁷

2.15. *Hüsn ü Dil*

Kâtip Çelebi bu eserin aslının Yahyâ İbn Sîbek'e ait ve Farsça olduğunu; bu zatın da Fettahî en-Nişâburî adıyla meşhur olduğunu bildirmektedir. Yine aynı isimde bir eser Hasan İbn Seydî Hâce'ye aittir. Lâmi'î, eserini bu iki eserden faydalanarak kaleme almıştır.¹²⁸ Manzum-mensur karışık olarak tertib edilmiştir. Eser, Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur.¹²⁹

2.16. *Münâzara-i Bahâr ü Şitâ*

Manzum-mensur karışık bir eserdir. Sultan olarak tasavvur edilen "Bahâr" ile şehriyar olarak tasavvur edilen "Şitâ" (kış) arasındaki durum temsili olarak anlatılmaktadır. Lâmi'î'nin telif eserlerindedir. Kanunî Sultan Süleyman adına yazılmış kitabın konusu Bursa'da geçmektedir.¹³⁰

2.17. *Şerh-i Dîbâce-i Gülistân*

Sa'dî'nin *Gülistân* isimli meşhur eserinin dibacesinin Türkçe şerhi olup h. 9 Receb 910 (m. 16 Aralık 1504)'te yazılmıştır.¹³¹

2.18. *Münşe'ât-ı Mekâtib (Nisâbü'l-belâga)*

¹²⁶ Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 12.

¹²⁷ Günay Kut, *agmd*, s. 96; Nuran Tezcan, *agm*, s. 323-324; Abdurrahmân Câmî, *Evlîyâ Menkıbeleri [Nefehâtü'l-üns]* (Terc. Lâmiî Çelebi, Haz. S. Uludağ-M. Kara), Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.

¹²⁸ Kâtip Çelebi (Çev. Rüştü Balcı), *age*, C. 2, s. 557.

¹²⁹ Ülkü Ayan, *Lâmiî Çelebi'nin Hüsn ü Dil'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1987; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 11; Günay Kut, *agmd*, s. 96; Nuran Tezcan, *agm*, s. 324-325.

¹³⁰ Sadettin Eğri, *Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001; Recai Kızıltunç, *Bursalı Lâmiî Çelebi'nin Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ Eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Atatürk Üniversitesi (Dr. Tezi) Erzurum 2005; Günay Kut, *agmd*, s. 96; Nuran Tezcan, *agm*, s. 326.

¹³¹ İbrahim İmran Öztahtalı, *Lâmi'î Çelebi Şerh-i Dibâce-i Gülistân (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1997; Hülya Canpolat, *Sa'dî'nin Gülistân Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İzmir 2006; Günay Kut, *agmd*, s. 96; Nuran Tezcan, *agm*, s. 326.

Pek çok İran ve Arap şairinin şiirleriyle zenginleştirilmiş, oldukça ağır bir dille kaleme alınmış mektuplardan oluşmaktadır. Kaynaklarda “*Nisâbü’l-belâga*” ismiyle de geçmektedir. Şeyhi Emîr Buhârî’ye yazılmış bir mektupla başlayan eserde, devrin büyüklerine hitaben yazılmış mektuplar vardır. Toplam 23 mektuptan ibarettir.¹³²

2.19. *Hall-i Muammâ-yı Mîr Hüseyin (Mir’âtü’l-esmâ, Câm-ı Cihân-nümâ, Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Tefe’ül-nâme)*

Yukarıda zikredilen çeşitli isimlerle anılan eser, Mîr Hüseyin b. Muhammed Şîrâzî’nin Allah’ın 99 ismini konu edinen muammalarının şerhidir. Kanunî Sultan Süleyman adına yazılmıştır.¹³³

2.20. *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî*

Üveys el-Karanî’ye dair menkıbeleri içine alan bir eserdir.¹³⁴

2.21. *İbret-nümâ (İbret-nâme)*

Tasavvufî-ahlâkî mahiyette bir eserdir. İçerisinde çeşitli menkıbeler yer alır. Bir mukaddime ile iki bölümden ibaret eserdeki hikâyeler çeşitli kitaplardan derlenmiştir. Hikâyelerin derlendiği başlıca kaynaklar, Abdullâh Yâfi’î, İbn Fâris, Abdülkâdir-i Geylânî, Muhyiddîn-i Arabî, Hoca Bahaüddin-i Nakşibendî gibi âlimlerin eserleridir.

Üç bölüm ve yirmi altı hikâyeden meydana gelen eserin dili oldukça sadedir. Eserde insan, cin ve şeytan arasındaki türlü hâdiseler anlatılmakla birlikte temel olarak verilen mesaj nefse hâkim olmak hakkındadır.

İbret-nümâ, Lâmi’î’nin çok okunan eserlerinden olup 1527’de yazılmıştır.¹³⁵

2.22. *Şerefü’l-insân*

Lâmi’î Çelebi’nin en önemli ve en çok beğenilen eserlerinden biridir. *Resâ’ilü İhvânî’s-safâ* isimli Arapça felsefî bir eserin “İnsanın hayvanlarla

¹³² Hasan Ali Esir, *Münşeât-ı Lamîî (Lâmîî Çelebi’nin Mektupları): inceleme, metin, indeks, sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2006; Hüseyin Karaman, *Lâmîî Çelebi’nin Münşeâtı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Afyon 2001; Günay Kut, *agmd*, s. 96; Nuran Tezcan, *agm*, s. 327-328.

¹³³ Münire Kevser Baş, *Lâmîî Çelebi’nin Şerh-i Muammeyât Alâ Esmâ-i Hüsnâ’sı*, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1999; Günay Kut, *agmd*, s. 96-97; Kâtip Çelebi (Çev. Rüştü Balcı), *age*, C. 3, s. 829; Nuran Tezcan, *agm*, s. 333.

¹³⁴ Bayram Gündoğar, *Menâkıbnâmeler ve Lâmiî Çelebi’nin Menâkıb-ı Üveys el-Karanî Adlı Eserinin Tahlili*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1998; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Kâtip Çelebi (Çev. Rüştü Balcı), *age*, C. 4, s. 1470; Nuran Tezcan, *agm*, s. 328.

¹³⁵ Salih Gülerer, *Bursalı Lâmi’î Çelebi İbret-nümâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1988; Selahattin Ergil, “Lâmîî’nin ‘İbret-nümâ’sı Üzerine” *Bilge*, S. 14 (1997) s. 57-61; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 13; Nuran Tezcan, *agm*, s. 328-329.

münazarası” isimli yirmi birinci kısmının çevirisidir. Yazarın çok okunan eserlerinden olan eser, telif-tercüme arası bir yapıdadır.

Şerefü'l-insân, aslen mensur olmakla birlikte, yer yer manzum parçalar da ihtiva eder. Eser, insanlar ve hayvanlar arasındaki konuşmayı esas alan alegorik bir tarzdadır. İnsanın eşref-i mahlukat oluşu ayrıntılı olarak, çeşitli misaller yardımıyla başarılı bir şekilde anlatılmıştır.

Şerefü'l-insân, Lâmi'î'nin ağır bir dille kaleme aldığı eserlerden olup, Arapça ve Farsça bilgisini göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

Lâmi'î Çelebi bu kitabının başında, telif ve tercüme ettiği eserlerin isimlerini de saymaktadır. Kanunî Sultan Süleyman adına yazılan eser, h. 933 (m. 1526/1527)'de tamamlanmıştır.¹³⁶

2.23. *Letâ'if-nâme*

İçerisinde çeşitli müstehcen hikâye ve hicviyelerin yer aldığı beş bölümden oluşan bir eserdir. Lâmi'î, tabiatı itibarıyla sakin ve münzevî bir yapıda olmasının yanısıra, hezel ve hicve yatkın bir kişiliğe de sahiptir.

Eser, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, ilim ve hikmet sahibi kişilerin şakalarını; ikinci bölüm, divanelerin şakalarını; üçüncü bölüm, devrin ileri gelenlerinin şakalarını; dördüncü bölüm, aile şakalaşmalarını; beşinci bölüm ise hayvanlarla ilgili hikâyeleri ihtiva etmektedir. Hikâyelerin sonunda çıkarılması gereken ders manzum olarak verilmiştir. Eserde yer alan fıkralar oldukça müstehcen bir hüviyettir. Bununla birlikte devrin mizah anlayışını yansıtması açısından dikkate değer bir eserdir.¹³⁷

2.24. *Mevlidü'r-Resûl*

Lâmi'î Çelebi'nin bu eseri yakın zamana kadar kaynaklarda zikredilmesine rağmen henüz nüshasına ulaşılammış bir eser konumundaydı. Eser yakın zamanda

¹³⁶ Sadettin Eğri, *Lâmi'î Çelebi Şerefü'l-insân*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 1997; Sadettin Eğri, “Lâmi'î Çelebi ve ‘Şerefü'l-insân’ı”, *Yedi İklim*, S. 67, Ekim 1995, s. 45-46; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Abdülkadir Karahan, *agmd*, s. 13; Nuran Tezcan, *agm*, s. 331.

¹³⁷ Aydın Budak, *Lâmi'î Çelebi'nin Letâ'if-nâme'si Karşılaştırmalı Metin ve Dil İncelemesi*, Selçuk Üniversitesi (Dr. Tezi), Konya 1990; Yaşar Çalışkan, *Latîfeler*, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1978; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Kâtip Çelebi (Çev. Rüşti Balcı), *age*, C. 2, s. 484; Nuran Tezcan, *agm*, s. 334.

ele geçmiş ve yayımlanmıştır.¹³⁸ Eser 1504-1520 tarihleri arasında yazılmıştır. Kesin tarihi bilinmemektedir. 706 beyitten oluşan bu eserin elde tek nüshası mevcuttur.¹³⁹

2.25. *Hired-nâme*

Kâtip Çelebi, bu eserin diğer adının İskender-nâme olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁰ *Osmanlı Müellifleri*'nde de adı zikredilmektedir.¹⁴¹ Abdülkadir Karahan, bu eserin Millet Kütüphanesi'nde olduğunu bildirirse de tarafımızdan yapılan katalog taramalarında eserin nüshasına ulaşamamıştır. Yine Mehmet Arslan tarafından hazırlanan bir makalede, Lâmi'î Çelebi'ye ait bir *Hired-nâme*'den bahsedilmekle birlikte, eserin *Hayret-nâme* olabileceğine dair bir soru işareti de mevcuttur.¹⁴²

2.26. *Nefsü'l-emr (Münâzara-i Nefs ü Rûh, Münâzara-i İns ü Cân)*

Kaynaklarda farklı isimlerle zikredilen *Nefsü'l-emr*'in, Lâmi'î Çelebi'ye ait olup olmadığı kesin değildir. Hasan Ali Esir, yaptığı inceleme neticesinde, kesin olmamakla birlikte, eserin Lâmi'î'ye ait olduğuna dair görüş bildirmektedir.¹⁴³ Bu küçük mensur risale, devrinin sosyal hayatından kesitler sunan bir adab-ı muaşeret kitabı niteliğindedir.¹⁴⁴

2.27. *Risâle-i Arûz*

Gönül Ayan, bu risalenin tek nüshasının Manisa İl Halk Kütüphanesi'ne olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁵ Ancak tarafımızdan yapılan incelemede, Ayan'ın bildirdiği numarada kayıtlı olan eserin, Lâmi'î Çelebi'nin *Lugat-ı Manzûme*'si olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde Lâmi'î Çelebi'ye ait bir aruz risalesi bulunamamıştır.

Konya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde *Evzân-ı Arûz* isimli, Nu: 42 Kon 5811/2'de kayıtlı bir eser tespit ettik. Eseri temin edip incelediğimizde, bu küçük

¹³⁸ Süleyman Eroğlu, *Bursalı Lâmi'î Çelebi Mevlüdü'r-Resûl*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011.

¹³⁹ Süleyman Eroğlu, *age*, s. 32-33.

¹⁴⁰ Kâtip Çelebi (Çev. Rüşti Balcı), *age*, C. 2, s. 582-583.

¹⁴¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1333, C. II, s. 492.

¹⁴² Mehmet Arslan, "Türk Edebiyatında Hamse", *TALİD*, S. 9, Bahar 2007, s. 313.

¹⁴³ Hasan Ali Esir, "Lâmi'î Çelebi'ye İsnat Edilen Bir Eser: Risâle-i Nefsü'l-emr-i Lâmi'î", *İlmi Araştırmalar*, S. 12, Yıl. 2001, s. 114.

¹⁴⁴ Hasan Ali Esir, "Lâmi'î Çelebi'ye İsnat Edilen Bir Eser: Risâle-i Nefsü'l-emr-i Lâmi'î", *İlmi Araştırmalar*, S. 12, Yıl. 2001, s. 111-120; Günay Kut, *agmd*, s. 97; Nuran Tezcan, *agm*, s. 335.

¹⁴⁵ Gönül Ayan, "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994, S. 1, Yıl. 1, s. 60.

risalenin Lâmi'î Çelebi'ye ait olduğunu; çeşitli şiir örnekleriyle aruz bahirlerini izah ettiğini gördük. Lâmi'î'ye ait *Aruz Risale*'si bu olmalıdır.

Beş yaprakтан ibaret bu küçük risalede Türkçe, Arapça ve Farsça şiir örnekleri üzerinde aruz vezinlerinin çeşitli bahirleri ve aruz hususiyetleri gösterilmiştir.

2.28. Fetih-nâme-i Kal'a-i Moton

Lâmi'î Çelebi, II. Bâyezid devrinde gerçekleşen Moton seferine bizzat katılmış; fetih sırasında müşahede ettiği hadiseleri bir fetih-nâmeyle anlatmıştır. Fetih-nâmesinin Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi Nu: 2465/2'de kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır. Ancak eserin aslı, tam olarak *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin sonunda kayıtlıdır. Fetih sırasında vuku bulan bazı olağanüstü hadiseler, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de, Hz. Muhammed'in nübüvvetine delil olarak gösterilmiştir.

2.29. Firâk-nâme

Bazı kaynaklarda Lâmi'î Çelebi'nin bu isimde bir eseri olduğundan bahsedilmektedir. Ancak firâk-nâmeler üzerinde ayrıntılı incelemeler yapmış olan Orhan Kemâl Tavukçu, Lâmi'î Çelebi'nin bir firâk-nâmesi olmadığını; *Hüsn ü Dil*'in kütüphane kayıtlarına firâk-nâme adıyla kaydedilmesinin bu yanlış algıya sebep olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁶

2.30. Istilâhât-ı Sûfiyye

Kaynaklarda ya da *Şerefü'l-insân*'da Lâmi'î Çelebi'ye ait bu isimde bir eserden bahsedilmemektedir. Ancak, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu: 2740/2'da Lâmi'î Çelebi adına, bu isimde, küçük hacimli bir eser kayıtlıdır. Bu küçük risale üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

2.31. Meslekü's-sâlikîn (Risâle-i Tasavvuf)

Evliya ve mutasavvıflardan bahseden eserin yegâne nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Nu: 1659'da kayıtlıdır.

2.32. Menâkıb-ı Cenâb-ı Alî

Tarafımızdan yapılan kütüphane ve katalog taramalarında, Bursalı Mehmed Tahir'in mensur olduğunu bildirdiği eserin nüshalarına ulaşılamamıştır. *Şerefü'l-*

¹⁴⁶ Orhan Kemâl Tavukçu, "Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında firâk-nâmeler", *TALİD*, C. 5, S. 10, 2007, s. 212.

insân'da eserlerinin isimlerini zikreden Lâmi'î Çelebi de böyle bir eserinden bahsetmemektedir.

2.33. *Mesnevî*

Gönül Ayan, Gölpınarlı'yı kaynak göstererek verdiği bilgide, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi Nu: 2465/4'te kayıtlı *Mesnevî* isimli eserin Lâmi'î Çelebi'ye ait olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁷ Kütüphaneden temin ederek incelediğimiz bu numarada kayıtlı olan eserin, Mevlânâ'nın *Mesnevî* si olduğunu tespit ettik.

2.34. *Gıdâ'ü'r-rûh*

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Esad Efendi Nu: 1591'de "Hâzâ Kitâbu'l-ma'rûf bi-Gıdâ'ü'r-rûh" isminde; Lâmi'î Çelebi'ye atfedilen bir eser mevcuttur.¹⁴⁸ Ancak tarafımızdan yapılan incelemede, eserin üzerinde "La'lî-zâde Abdülbâkî Efendi" kaydının bulunması, eserin sahibinin Lâmi'î Çelebi olmadığını göstermektedir.

Gıdâ'ü'r-rûh adında, Almanya Millî Kütüphanesi'nde La'lî-zâde'ye; Fransa Millî Kütüphanesi'nde ise Lâmi'î'ye atfedilen birer eser daha mevcuttur. Bu eserlere ulaşma imkanımız olmadığı için eserlerin sahibi kesin olarak belirlenememiştir. Lâmi'î Çelebi, *Şerefü'l-insân*'da kendi eserlerini sıralarken, bu isimde bir eserinin adını zikretmemektedir. Netice itibarıyla, Lâmi'î'nin böyle bir eserinin olduğu şüphelidir.

2.35. *Miftâhü'n-necât fi Havâssı's-süverî ve'l-âyât*

Kâtip Çelebi'nin müstakil bir eser olarak değerlendirdiği *Miftâhü'n-necât*'ın nüshalarına ulaşamadık. Ayan'a göre, *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ* isimli eser olması muhtemeldir.¹⁴⁹

2.36. *Ricâlü'l-gayb*

Yegâne nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu: MHK01307'de kayıtlıdır. *Fütûhât-ı Mekkiyye* isimli eserin 198. bâbının 33. faslının izahıdır. Eser kırk yedi yapaktır.

2.37. *Risâle fi Kelimâti's-şehâde*

¹⁴⁷ Gönül Ayan, *agm*, s. 58.

¹⁴⁸ Gönül Ayan, *agm*, s. 58.

¹⁴⁹ Gönül Ayan, *agm*, s. 58.

Kelime-i Şehâdet'in şerhi olan küçük risalenin tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Nu: 1350/4'tedir.

2.38. *Risâle-i Fâl*

Şerefü'l-insân'da ismi zikredilen eserlerdendir.¹⁵⁰ Kataloglarda ve kütüphane fişlerinde Lâmi'î Çelebi'ye ait bu isimle kayıtlı bir esere ulaşılamamıştır.

2.39. *Hayret-nâme*

Abdülkadir Karahan, bu eserin bir nüshasının Millet Kütüphanesi'nde olduğunu; Gönül Ayan ise diğer bir nüshasının Seyfettin Özege Kütüphanesi Nu: 192'de kayıtlı olduğunu bildirmektedir.¹⁵¹ Mehmet Arslan, bu eserin *Hired-nâme* ile aynı eser olabileceği şüpheyi taşımaktadır.¹⁵² Tarafımızdan yapılan katalog taramalarında, ne *Hired-nâme*'nin ne de *Hayret-nâme*'nin nüshalarına ulaşılabilmıştır. *Şerefü'l-insân*'da da bu eserlerin isimlerinin zikredilmemesi, Mehmet Arslan'ın şüphanin doğru olabileceği düşüncesini öne çıkarmaktadır.

2.40. *Kıssa-i Edhem ü Hüma*

Bursalı Mehmed Tahir, Lâmi'î Çelebi'ye ait bu isimde bir eserden bahsetmektedir.¹⁵³ Ancak tarafımızdan yapılan katalog ve kütüphane taramalarından bu eserin nüshalarına rastlanamamıştır.

2.41. *Resâ'il*

Şerefü'l-insân'da, bu addaki bir eserden bahsedilmiş olmakla birlikte, eserin nüshalarına ulaşılamamıştır. Gönül Ayan, Lâmi'î Çelebi'nin, zikre değer bulmadığı küçük risalelerini bu isim altında topladığı kanaatindedir.¹⁵⁴

2.42. *Risâle-i Usûl mine'l-fünûn*

Şerefü'l-insân'da ismi geçmekle birlikte¹⁵⁵, tarafımızdan yapılan katalog ve kütüphane taramalarında nüshasına ulaşılamamıştır.

2.43. *Tezkiretü'l-vüzerâ*

Kaynaklarda zikredilmeyen bu eserden Sadettin Eğri haber vermektedir.¹⁵⁶ Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi Genel Bölümü Nu: 1527'de kayıtlı

¹⁵⁰ *Şerefü'l-insân*, Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu: MAK00192, vr. 9a.

¹⁵¹ Gönül Ayan, *agm*, s. 52.

¹⁵² Mehmet Arslan, "Türk Edebiyatında Hamse", *TALİD*, S. 9, Bahar 2007, s. 313.

¹⁵³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1333, C. II, s. 492.

¹⁵⁴ Gönül Ayan, *agm*, s. 61.

¹⁵⁵ *Şerefü'l-insân*, Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu: MAK00192, vr. 9a.

¹⁵⁶ Sadettin Eğri, "Tezkiretü'l-vüzerâ Lâmi'î Çelebi'nin Bilinmeyen Bir Eseri Mi?", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S. 9, C. 9, Yıl 2000, s. 291-299.

yazmanın 192. sayfasından itibaren başlayan *Tezkiretü'l-vüzerâ* isimli eseri muhteva, dil ve üslûp yönünden inceleyen Eğri, makalesinin sonucunda şunları söylemektedir: “Sonuç olarak, Lâmi‘î Çelebi’nin yüzlerce nüshası bulunan eserlerinde, adının ve künyesinin bir veya birkaç kez tekrar edildiği gerçeği dikkate alınırca, müstensihin bir ihmali veya eserin çoğaltılmadan gözden irak tutulduğu, dikkatlerden kaçtığı gibi zihnî yorumlara gidebiliriz.”¹⁵⁷

Lâmi‘î Çelebi, *Şerefü'l-insân* isimli eserinin baş tarafında, o zamana kadar yazdığı bütün eserlerinin isimlerini zikretmiştir: “*Şevâhidü'n-nübüvve, Nefehâtü'l-üns, Risâle-i Tasavvuf, Hüsn ü Dil, Münâzarât-ı Bahâr u Şitâ, Şerh-i Dîbâce-i Gülistân, Münşe'ât-ı Mekâtib, Hall-i Mu‘ammâ-yı Mir Hüseyin, Risâle-i Arûz, Menâkıb-ı Üveys el-Karanî, İbret-nâme, Risâle-i Usûl mine'l-fünûn, Mevlîdü'r-Resûl, Maktel-i İmâm Hüseyin, Salâmân u Absâl, Şem‘ u Pervâne, Gûy u Çevgân, Ferhâd-nâme, Vâmık u Azrâ, Kısâ-i Evlâd-ı Câbir, Lugat-ı Manzûm, Risâle-i Fâl, Şehrengîz-i Burusa, Dîvân-ı Eş‘âr*”¹⁵⁸ *Şerefü'l-insân* ile birlikte toplam eser sayısının yirmi beş olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda sayılan eserlerden anlaşıldığı kadarıyla Lâmi‘î Çelebi, *Şerefü'l-insân*’dan sonra da pek çok eser kaleme almıştır.

---

¹⁵⁷ Sadettin Eğri, *agm*, s. 299.

¹⁵⁸ *Şerefü'l-insân*, Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu: MAK00192, vr. 9a.

III. BÖLÜM: Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve'si* ve Türkçe Tercümeleri

1. Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve'si*

Molla Câmî, tam adı *Şevâhidü'n-nübüvve li Takvîyeti Yakîn Ehli'l-fütüvve* olup kısaca *Şevâhidü'n-nübüvve* olarak anılan eserini Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine h. 885 (m. 1480) yılında kaleme almıştır. *Şevâhidü'n-nübüvve* ashâb-ı kirâm, Ehl-i Beyt, İslâm halifeleri, tâbi'în, tebe'-i tâbi'în ve diğer bazı İslâm büyüklerinin hayatlarından olağanüstü hadiseler anlatıyor olması sebebiyle, aynı müellifin yine kısaca *Nefehâtü'l-üns* olarak bilinen ve İslâm mutasavvıflarının hayatlarından bahseden eserini tamamlar mahiyettedir.

Şevâhidü'n-nübüvve, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat etmek amacıyla yazılmış olması itibarıyla delâ'ilü'n-nübüvve türünde bir eserdir. Peygamberliğin ispatı sırasında önceki kutsal kitaplardan deliller getirdiği için beşâ'irü'n-nübüvve türünün kapsamına da girmekte olan eser, asıl konusu olmasa da, Hz. Muhammed'in hayatını doğumundan ölümüne kadar anlatması sebebiyle, siyer türündeki eserler içinde de mütâlaa edilmektedir.¹⁵⁹

Farsça olarak kaleme alınmış mensur bir eser olan *Şevâhidü'n-nübüvve'si* de yer yer manzum kısımlara da rastlanmaktadır. Eser sade bir Farsçayla kaleme alınmıştır. Dili dönemi içinde açık ve anlaşılır sayılır. Kitap Farsça yazılmış olmakla birlikte içerisinde ayet, hadis, dua, şiir ve benzeri mahiyette pek çok Arapça bölüm vardır. Bu bölümler Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme esnasında aynen korunmuş ve tercüme esere de Arapça olarak aktarılmıştır.

Arapça dua ile başlayan eserde, dua ve salavat bölümlerinden sonra bir "mukaddime" yer alır. Daha sonra, eserin asıl kısmı yedi "rükn"e ayrılmış olup, her bir bölümde Hz. Muhammed'in peygamberliğinin delilleri zaman, devir ve kişi bazında sınıflandırılarak anlatılmıştır. Eser bir "hâtîme" ile son bulmaktadır.

Şevâhidü'n-nübüvve'si'nin dua ile başlayan giriş bölümünün sonunda eserin adı zikredilmiş; eserin her bir rüknünde hangi mevzular üzerinde durulacağı tek tek bildirilmiştir. Buna göre:

¹⁵⁹ Meselâ, Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 174-178.

“Mukaddime” ile başlayan eserin bu bölümünde, “nebî” ve “mürsel” kelimelerinin İslâmî literatürdeki anlamlarından bahsedilmektedir.

Birinci rüknde Hz. Muhammed’in doğumundan önce gerçekleşen ve peygamberliğine delâlet eden hâdiselerin anlatılacağı belirtilmiştir.

İkinci rüknde Hz. Peygamber’in doğumundan peygamberlikle görevlendirildiği vakte kadar gerçekleşen delillerin;

Üçüncü rüknde peygamber olarak görevlendirilmesinden Hicret’e kadar geçen sürede ortaya çıkan deliller;

Dördüncü rüknde Hicret’ten Hz. Muhammed’in vefat zamanına kadar zuhur eden delillerin;

Beşinci rüknde vakti tam olarak belli olmayan ve Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkan delillerin;

Altıncı rüknde sahabelerin ve Ehl-i Beyt imamlarının zamanlarında ortaya çıkan delillerin;

Yedinci ve son rüknde ise tâbi’în ve tebe’-i tâbi’înden sûfiler tabakasına kadar geçen zamanda ortaya çıkan ve Hz. Muhammed’in peygamberliğine delâlet eden hâdiselerin anlatılacağı bildirilmiştir.

Eserin, din düşmanlarının uğradıkları akıbeti anlatan bir hâtîme bölümü ile son bulacağı bildirilmiştir. Eserinin giriş kısmında bu şekilde bir plan çizen Molla Câmî, söz konusu taslağa tam olarak uymuş ve eserini yukarıdaki şekilde inşâ etmiştir.

Molla Câmî, Hz. Muhammed’in sadece hayatında değil, doğumundan önce başlayıp vefatından sonra da devam eden bütün harikulade hâlleri, onun peygamberliğinin delili olarak görmüş; eserine de bu şekilde yansıtmıştır.

Şevâhidü’n-nübüvve’de Hz. Muhammed’in peygamberliği ayetler, güvenilir hadis ve tefsir kitapları, önceki kutsal kitaplar, siyer kitapları ve çeşitli râvîlerden nakledilen yüzlerce delil ve fevkalâde hâlle ispat edilmeye çalışılmaktadır.

Hz. Muhammed’in peygamberliğinin ispatı için kendisinden türlü hâdiseler nakledilen yüzlerce râvî ismi geçmekle birlikte; ismi zikredilen eser ve müellif sayısı sınırlıdır. Câmî’nin çeşitli deliller için kaynak ve mesned olarak kullanıp isimlerini zikrettiği eserler şunlardır:

Kur'ân-ı Kerîm, İncîl, Tevrât, Zebûr, Kûtu'l-kulûb, Câmî'ü'l-usûl, Delâ'ilü'n-nübüvve, Esmâ'-i Sahâbî, Faslu'l-hitâb, Fütûhât-ı Mekkiyye, Hakâyık, Kitâbü's-Sünen, Rebî'u'l-ebrâr, Şerh-i Ta'arruf, Şerefü'l-Mustafâ, Târîh-i Kebîr, Sahîh-i Buhârî, Sıfatu's-safve. Bunların yanısıra Lâmi'î Çelebi, tercümesine bir takım kaynak eserleri ilâve etmiştir.¹⁶⁰

Çeşitli kütüphanelerde çok fazla nüshaları olan bu eser h. 1279 (m. 1863) ve h. 1288 (m. 1871) yıllarında Hindistan'da; 1876 ve 1882 yıllarında Leknev'de basılmıştır.¹⁶¹

Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'si kronolojik sırayla Lâmi'î Çelebi (Terc. h. 915 – m. 1510), İbrahim İbn Hızır (Terc. h. 918 – m. 1512/1513), Senâ'î (Terc. h. 962 – 1554/1555) ve Ahî-zâde Abdülhalîm (Terc. h. 1009 – m. 1600/1601) tarafından olmak üzere dört kez Türkçeye çevrilmiştir. Tarafımızca yapılan çalışmadan önce, Türkçe tercümesi üzerinde herhangi akademik bir çalışma yapılmamış olan bu eser, bir kaç kere akademik olmamak üzere, Lâmi'î Çelebi'nin çevirisinden faydalanılarak; sadeleştirilmek ve günümüz Türkçesine aktarılmak suretiyle basılmıştır.¹⁶²

2. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi

Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi, bu tez çalışmasının esasını teşkil etmesi dolayısıyla IV. Bölüm'de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinden yapılan tercümelerin listesi kronolojik olarak sıralandığında, listenin başında Lâmi'î Çelebi'nin çevirisinin bulunduğunu göstermek maksadıyla buraya kaydedilmiştir.

¹⁶⁰ Bu çalışmanın ilgili bölümünde, Lâmi'î Çelebi'nin tercümesinin kaynakları arasında, bütün bu eserler ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir.

¹⁶¹ Molla Câmî'nin bu eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Öz, “Şevâhidü'n-nübüvve”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 39, s. 19-20.

¹⁶² Eserin Lâmi'î Çelebi çevirisinin eski harfli bir baskısı h. 27 Rebî'ülevvel 1293 (m. 22 Nisan 1876) tarihinde İstanbul'da yapılmıştır: *Şevâhidü'n-nübüvve*, Maḥba'a-i 'Âmire, 27 Rebî'ü'l-evvel 1293. Muzaffer Ozak, *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi Peygamberimizin Mucizeleri*, Ergin Kitabevi Yayınları, İstanbul 1958; Mevlânâ Abdurrahman Câmî, *Peygamberlik Müjdeleri Şevâhidü'n-nübüvve*, Hikmet Gazetecilik (Tan Matbaası), İstanbul 1969; Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, *Şevâhidü'n-nübüvve*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1976; Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, *Şevâhidü'n-nübüvve Peygamberlik Müjdeleri*, (Terc. Lâmi'î Çelebi), Hakikat Kitabevi, İstanbul 2010.

3. İbrahim İbn Hızır'ın *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi

Şevâhidü'n-nübüvve'nin ikinci tercümesi h. 918 (m. 1512/1513) yılında İbrahim İbn Hızır tarafından yapılmıştır. Mütercim hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

İbrahim İbn Hızır tercümesine '*Alâ'imü'n-nübüvve* adını vermiş; eserin adını ve tercüme amacını şu cümlelerle ifade ve beyan etmiştir:

"...kitāba '*Alâ'imü'n-nübüvve* diyü ad virdüm. Lā-reyb okuyup diñleyen mü'minlere ifāza-i dīn ve ifāde-i yaqīn hāşıl olup, qalblerini kesāfetden ve gönüllerini qaşāvetden hālāş idüp dā'im teveccüh-i mütemmim-i hāzret ve hemīşe te'ellüf-i müfīd-i üns-i vaḥdet ola inşā'Allāhu te'ālā."¹⁶³, "bu kitāb-ı *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi buldum ki selef-i kümmel lisān-ı ekmel, luḡāt-ı büleḡā ve kelimāt-ı fuşahā zebān-ı nebī ve beyān-ı 'Arabī üzerine cem' itmişler. Şeyḡ 'Abdu'r-raḡmān-ı Cāmī raḡimehu'llāhi 'aleyh iḡtişār ecli için 'Arabī'den Fārisī'ye terceme eylemişler. Bu faḡīr daḡi diledüm ki bu fevā'id-i mūcib-i 'aḡā'idüñ cümle-i mü'minine ve kāffe-i müstemī'ine nef'-i 'āmm ve fā'idesi tamām yetiše."¹⁶⁴

Görüldüğü gibi İbrahim İbn Hızır *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi tercüme amacını, eseri okuyup dinleyenlerin faziletlerinin artmasına vesile olmak, kalplerini kesafetten ve gönüllerini kasavetten kurtarmak olarak bildirmiştir. Bununla birlikte okuyanların dualarına mazhar olmak temennisinde olduğunu bildirmiştir.

İbrahim İbn Hızır'ın tercümesi üslûp yönünden Lâmi'î Çelebi'nin çevirisine benzemektedir. O da tıpkı Lâmi'î Çelebi gibi *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi sade sayılabilecek bir dille tercüme etmiş; *ve*, *ki* gibi bağlaçlarını çok fazla kullanarak Fars cümle yapısına benzer cümleler kurmuştur. Eserin dili son derece külfetsiz olup, sade nesir türündedir.

Molla Câmî, eserini yazarken her bir peygamberlik delilini anlatan rivayetin başına "و از انجمله آنست" kalıp cümlesini koymuştur. Bu cümle İbrahim İbn Hızır tarafından "Ol cümleden biri daḡi budur kim" şeklinde çevrilmiştir

Eserin nüshaları ve kısa tavsifleri şu şekildedir:

3.1. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü Nu: 421

¹⁶³ İbrāhīm İbn Hızır, '*Alâ'imü'n-nübüvve*, Hüsrev Paşa Bölümü Nu: 421, vr. 2b.

¹⁶⁴ İbrāhīm İbn Hızır, *agy*, vr. 1b-2a.

287x117 mm., 220x130 mm. ölçülerindeki nüsha 356 yapaktır. Her bir yaprağında 19 satır metin mevcuttur. Nesih hatla yazılmıştır.

3.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü Nu: 188

201x142 mm., 149x98 m. ölçülerindeki nüsha 133 yaprak olup eksik ve özensiz bir nüshadır. Yazmanın başında, bu nüshanın 19 günde yazıldığını bildirilmiş; eksiklerinden dolayı okuyucuların affi rica edilmiştir. Nesih hatla her bir yaprağında ortalama 20 satır olacak şekilde yazılmıştır. Bu nüshanın mütercim tarafından yazılan esas nüsha değil, müstensih hattı olduğu aşikârdır.

4. Senâ'î'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi

Şevâhidü'n-nübüvve adlı eserin bir diğer tercümesi h. 962 (m. 1554/1555) yılında, hakkında kaynaklarda kayda değer bir bilgi bulunmayan Senâ'î mahlaslı bir mütercim tarafından yapılmıştır.¹⁶⁵

Senâ'î'nin tercümesi kısa bir Arapça dua bölümünün ardından gelen uzunca bir manzum bölümle başlamaktadır. Bu manzumeler “Medhu’llâh, Der-beyân-ı Münâcât, Bâr-ı Te’âlâ, Medh-i Hâzret-i Bârî, Na’t-ı Muhammedü'l-Muştafâ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem, Medh-i Evliyâ, Der-beyân-ı Vaşf-ı Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh” başlıklarından oluşmaktadır. Senâ'î tarafından telif edilen bu bölüm bir giriş mahiyetindedir.

Yazar, “Bâ’iş-i Tahrîr-i Kitâb” başlıklı bölümde eserin tercüme sebebini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ve ba’dehu diledüm ki kayd-ı hayâtda muḳayyed-i ‘ibâdât-ı Zü’l-celâl iken menâkıb-ı enbiyâ ve evliyâ ya’nî risâle-i dil-güşâ tahrîr-i beyân ve taştîr-i ‘ıyân idem. Hemân-dem ḳalem ü devâtı ḳıdmet-i kitâbete tutup evrâḳ-ı şâfâ-baḳş üzere nüvisende eyledüm. Mercûdur ki nazar-ı ehle manzûr ve çeşm-i ‘irfâna menşûr göründükde ḳâlib-i istimâ‘-ı menâkıb-ı enbiyâ ve evliyâ olalar ve müstemi‘ olanlar ḳâlet-engîz olup ḳâtırları maḳzûz ola ve mü’ellife Fâtiḳa-i fetḫ-i şavâb oḳuyalar. Anlar daḳi ecr-i cemîl içinde olup enbiyâ ve evliyâ menâkıbı ḳâtırlarından gitmeye ve iki cihân faḳrı Hâzret-i Risâletüñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mu‘cizâtınuñ beyânın kütüb-i mu‘teberâtdan istiḳrâc itmege daḳi mübâşeret itmeden bir gice

¹⁶⁵ Senâ'î ve *Şevâhidü'n-nübüvve* terümesi hak. kısa bilgi için bkz. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloḳları*, İstanbul 1943, s. 365.

vâkı‘amda şâhib-i Mantıku’ı-ı Tayr, Hıvâce ‘Atfâr rahmetu’llâhi ‘aleyhi gördüm. Baña eyitdi: “Eger ehl-i Cennet olmak isterseñ menâkıb-ı mu‘cizât-ı Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem beyân eyle.”¹⁶⁶

Molla Câmî her bir rivayetin başına “و از انجمله آنست” başlığını koymuştur. Senâ’î bunun yerine, yeni bir rivayetin başladığını göstermek için kısa olarak “Rivâyet olunur ki”, “Mu‘cize” veya “Menkıbe” başlıklarını kullanmıştır.

Senâ’î, gördüğümüz kadarıyla, eserin tercümesi sırasında zaman zaman *Şevâhidü’n-nübüvve*’nin aslındaki bazı tekrarları kısaltmıştır. Meselâ, Ammâr bin Yâsir’in Hz. Peygamber tarafından su almak üzere bir kuyuya gönderildiği hâdisenin anlatıldığı kısımda, Ammâ bin Yâsir’e şeytan üç kere engel olmuş; Yâsir üçünde de şeytanı yere vurmuş ve ancak üçüncüde suyu alıp Hz. Peygamber’in yanına gitmiştir.¹⁶⁷ Bu vak‘a, Lâmi‘î Çelebi’nin çevirisinde “Ammâr anı tutdı, yire urdı. Eyitdi: “Beni şaluvir tâ seni koyam şu alasin.” Anı şaluvirdi, yine şunuñ öñüne hâ’il oldı. ‘Ammâr girü anı yire urdı. Girü eyitdi: “Şaluvir beni, saña hâ’il olmayayum.” ‘Ammâr yine şaluvirdi. Yine suya hâ’il oldı. Girü ‘Ammâr anı yire urdı. Girü eyitdi: “Ko beni tâ ben dañi seni koyayum.” Anı kodı”¹⁶⁸ şeklinde üç kez anlatılırken; Senâ’î bunu “tutup yire urdı üç def‘a”¹⁶⁹ şeklinde kısaca anlatılmıştır.

Bununla birlikte Senâ’î’nin çevirisi, üslûp yönünden Lâmi‘î Çelebi’nin tercümesini hatırlatmaktadır. Mütercim, eseri tercüme ederken Fars cümle yapısına bağlı kalmış, cümleleri kısmen Türk cümle yapısına göre sıralasa da “ve” ve “ki” gibi bağlaçları fazlaca kullanmıştır.

Bu tercümenin bazı yazma nüshaları şunlardır:

4.1. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Şer‘iyye Nu: 1032

Senâ’î’nin *Şevâhidü’n-nübüvve* tercümesinin h. 962 (m. 1554/1555) yılında yazılmış bir nüshası Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî yazmaları arasındadır. 140 yaprak olan bu nüsha her bir varağında 17 satır olacak şekilde ve nesih hatla yazılmıştır. Kütüphane kayıtlarına göre 263x173 mm., 163x95 mm. ölçülerindedir.

4.2. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1326

¹⁶⁶ Senâ’î, *Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer‘iyye, Nu: 1032, vr. 7a.

¹⁶⁷ Lâmi‘î Çelebi, *Şevâhidü’n-nübüvve*, Ankara Millî Kütüphane Nüshası Nu: 686, vr. M125a.

¹⁶⁸ Lâmi‘î Çelebi, *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M125a.

¹⁶⁹ Senâ’î, *Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer‘iyye, Nu: 1032, vr. 120a.

h. 963 (m. 1555) yılında yazılan bu nüshayı görmek mümkün olmamıştır. Ancak Fehmi Edhem Karatay nüshayı tavsif etmiştir.¹⁷⁰

4.3. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 5191

193x115 mm., 140x71 mm. ölçülerinde ve 217 yapraktır. Ta'lik hatla yazılan nüshanın her bir varağında 19 satır vardır. h. 1070 (m. 1659/1660) tarihinde Mehmed bin Musa tarafından istinsah edilmiştir. Kütüphane kataloğunda Senâ'î'ye ait olduğu bildirilse de bu nüshanın Ahî-zâde'ye ait olma ihtimali yüksektir. Eser üzerinde yaptığımız kısa bir incelemede, bu nüshanın incelediğimiz bölümlerinin Ahî-zâde'nin çevirisine çok benzediği görülmüştür.

4.4. Chester Beatty Library, pp. 15-16¹⁷¹

5. Ahî-zâde Abdülhalîm Efendi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi

16. asrın sonuyla 17. asrın başlarında yaşayan Osmanlı âlimlerinden, Rumeli kazaskeri Ahî-zâde Abdülhalîm Efendi, *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi h. 1009 (m. 1600/1601) senesinde Türkçeye tercüme etmiştir. Ahî-zâde Abdülhalîm, h. 963-1013 (m. 1555-1604) tarihleri arasında yaşamış olup Halîmî mahlasıyla şiirler de kaleme almıştır. Ancak bunlar bir divan teşkil edecek sayıda değildir. Bilinen üç eserinin yanı sıra bazı küçük hâşiyeleri vardır.¹⁷² Mütercimnin adı bazı nüshalarda Bahî-zâde şeklinde de kaydedilmiştir.¹⁷³

Mütercimnin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi tercüme amacı, sadece bu eserin Farsçadan Türkçeye tercüme edilerek insanların okuyup istifade etmesi olmasa gerektir. Bunu mütercimnin kaleminden duymuyorsak da eserinde kullandığı üslûp ve kelime kadrosundan anlayabiliyoruz. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin aslında ve diğer Türkçe tercümelerinde sade ve toplumun bütün kesimlerindeki insanların anlayabileceği kelimeler seçilmişken, bu tercümenin daha ziyade eğitim görmüş kimselere hitap ettiği söylenebilir. Bu tespitler özellikle eserin baş ve son kısımları için geçerlidir. Asıl konunun işlendiği bölümde dil kısmen sade olsa da önceki sade

¹⁷⁰ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, C. 1, s. 348-349, Nu: 1077.

¹⁷¹ Adem Ceyhan, "Lâmî Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi Üzerine", *Bursalı Lâmî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal Kemikli - Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 245.

¹⁷² Hayatı ve eserleri hak. bilgi için bkz. Hasan Güleç, "Ahîzâde Abdülhalim Efendi", *DİA*, İstanbul 1988, C. 1, s. 548.

¹⁷³ Bkz. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 2624, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 3468.

nesir özelliği gösteren *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerine nispeten, Ahî-zâde'nin çevirisinde orta nesir özellikleri hâkimdir.

Ahî-zâde'nin tercümesi diğer tercümeleler arasında en edebî üslûba sahip olan tercümedir. Ahî-zâde edebî bir üslûp tesis etmek için çaba sarfetmiş, diğer tercümelere oranla daha ağır, secili, orta nesir derecesinde bir dil kullanmıştır. Hatta eserin giriş kısmında, ilk varaklardaki kelime ve cümleler süslü nesir numunelerini andırmaktadır. Mütercim, peygamberliğin ispatı için kaydedilen her bir rivayete “Ve yine mervîdür ki” kalıp cümlesini kullanarak başlamıştır.

Bu tercümenin müellif tarafından yazılmış nüshasının, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Nu: 4275 numarada olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁴ Tarafımızdan yapılan katalog taramalarında ise bu eserin 26 yazma nüshası tespit edilmiştir.

5.1. Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 22 Sel 887

Katalog kayıtlarında yanlış bir şekilde Lâmi'î'ye ait olduğu bildirilen nüsha gerçekte Ahî-zâde'nin tercümesidir. İlk yaprağında bir mühür vardır. Mührün üst tarafında, eski harflerle “Mütercimi Lâmi'î Çelebi” yazılmıştır. Katalog kayıtlarına yanlış geçmesinin sebebi de bu not olmalıdır. Ancak bu tercüme tarafımızdan incelendiğinde, eserin Ahî-zâde'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

5.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Nu: 286

336 yaprak olan yazma ta'lik hatla kaleme alınmıştır.

5.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Nu: 4275

197x120 mm., 145x75 mm. ölçülerinde ve 523 yaprak olan nüshanın her bir yaprağında yaklaşık 19 satır mevcuttur. h. 1009 tarihli bu nüshanın müellif hattı olduğu belirtilmektedir.

5.4. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Çelebi Abdullah Nu: 253

245x147 mm., 165x82 mm. ölçülerindeki eser 357 yapraktır. Nesih hatla ve her bir yaprağında yaklaşık 23 satır olacak şekilde yazılmıştır. h. 1019 tarihinde istinsah edilmiştir.

5.5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hekimoğlu Nu: 722

220x118 mm., 168x75 mm. ölçülerinde ve 284 yapraktır. Her bir yaprağında ortalama 27 satır vardır. Ta'lik 'hatla yazılmıştır.

---

¹⁷⁴ Âdem Ceyhan, *agm*, s. 245.

5.6. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hekimoğlu Nu: 723

210x125 mm., 157x74 mm. ölçülerindedir. 316 yaprak olup ta'lik hatla yazılmıştır. Ortalama satır sayısı 25'tir.

5.7. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Nu: 2023

209x145 mm., 165x85 mm. ölçülerindedir. 391 varaktır. Ta'lik hatla ve her bir yaprağında ortalama 25 satır metin olacak şekilde yazılmıştır. Bu nüshanın istinsah tarihi h. 1052'dir.

5.8. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye Nu: 633

243x145 mm., 166x80 mm. ölçülerindeki eser 248 yapraktır ve nesih hatla yazılmıştır. Her bir yaprağında ortalama 23 satır metin vardır. h. 1034 tarihinde istinsah edilmiştir.

5.9. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Nu: 3386

Bu nüsha 420 yaprak olup Ahî-zâde tercümesinin en hacimli nüshalarından bir tanesidir.

5.10. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Nu: 1062

225x120 mm., 161x70 mm. ölçülerindedir. Nüsha 428 yapraktır ve ta'lik hatla istinsah edilmiştir. Varaklarında ortalama 21 satır metin mevcuttur.

5.11. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu: 4376

199x140 mm., 162x83 mm. ölçülerindeki nüsha 122 yaprak olup varaklarındaki ortalama satır sayısı 25'tir. Nüsha ta'lik hatla istinsah edilmiştir.

5.12. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 2624

Bahî-zâde isminin kayıtlı olduğu nüsha 321 varaktır. Ta'lik hatla yazılmıştır. h. 1009 tarihinde istinsah edilmiştir.

5.13. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 3468

Abdülhalîm Bahî-zâde isminin kayıtlı olduğu nüsha 298 varaktır. Ta'lik hatla yazılmıştır.

5.14. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel-Yz-K.1230

Nüshanın başında sonradan eklenmiş bir fihris vardır. Son kısmı ise 20 varak kadar eksiktir. Eserin tamamı görülememiş; varak ve satır sayısı tespit edilememiştir.

5.15. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Şer'iyye Nu: 1033

208x136 mm., 158x85 mm. ölçülerindedir. 299 yapraktan ibaret eser h. 1061 tarihlidir. Her bir yaprağında yaklaşık 25 satır mevcuttur. Bu nüshanın müstensihi Himmet bin Hüseyin el-Bursevî'dir.

Kataloglardan tespit edip inceleme fırsatı bulamadığımız nüshalar ise şunlardır:

- 5.16. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi B. 254¹⁷⁵
- 5.17. Köprülü Kütüphanesi Nu: 1062¹⁷⁶
- 5.18. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 1730
- 5.19. Tokat İl Halk Kütüphanesi Nu: 60 Hk 179
- 5.20. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Zihni Efendi Nu: 920
- 5.21. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Y. 1856
- 5.22. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Nu: 922
- 5.23. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa Nu: 199/448
- 5.24. Kahire Hidiv Kütüphanesi Nu: 8915
- 5.25. Mısır Millî Kütüphanesi Târîhu Türkî, Nu: 119
- 5.26. Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Or. 14. 250¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan nüshaların tavsifi için bkz. Fehmi Edhem Karatay, *age*, C. 1, s. 349, Nu: 1078.

¹⁷⁶ Ahî-zâde tercümesinin çeşitli İstanbul kütüphanelerindeki yazmalarının tavsifi için bkz. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, *age*, 366-69.

¹⁷⁷ Halîmî'ye ait olduğu tahmin edilen bu nüshanın tavsifi için bk. Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts...*, Leiden 2006, c. 3, s. 389. Bkz. Âdem Ceyhan, "Lâmiî Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi Üzerine", *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal Kemikli - Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 246.

IV. BÖLÜM: Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi

Şevâhidü'n-nübüvve, Molla Câmi'nin Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini anlattığı eseridir. Farsça olan eser, sade bir dille ve muteber kaynaklardan faydalanılarak h. 885 (m. 1480)'te yazılmıştır.

Lâmi'î Çelebi'nin h. 915 (m. 1510)'te Molla Câmi'den tercüme ettiği *Şevâhidü'n-nübüvve* de aslı gibi sade bir dille kaleme alınmıştır. Farsçadan tercüme edilen esere, gerekli görülen yerlerde peygamberlik delillerini artırmak ve kuvvetlendirmek amacıyla çeşitli ilâvelerde bulunulmuştur. Bu itibarla Lâmi'î Çelebi'nin eseri, Molla Câmi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin aynı adla tercüme edilmiş ve yeni bazı ilâvelerle zenginleştirilmiş hâlidir. Bu bölümde Lâmi'î Çelebi'nin tercümesi, bütün yönleriyle ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1. Nüshalar ve Nüsha Tavsifleri

1.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 2442 (İ)

Eser, 201 varak ve her yaprağında 23 satır bulunan bir yazmadır. Ta'lik hatla yazılmıştır. İlk varağında 5 mühür vardır. Bu mühürlerin iki tanesi ikişer kez, bir tanesi ise bir kez basılmıştır. Hatları farklı olmasına karşın hepsinin içinde de “Abdü'l-kâdir es-Seyyid Muhammed” yazılıdır. Ayrıca eski harfli olarak “Hâlis Efendi Kütüphanesi” ibaresi sayfanın üzerinde kayıtlıdır. Eserin ve mütercimnin ismi yine bu ilk varağa kaydedilmiştir. 1b numaralı varakta tercümesi başlayan eserin bu yaprağı müzehheptir. Satır başları sürhle yazılmış, metnin etrafı yine sürh cetvelle çevrilmiştir. Sonunda da bir mühür bulunan nüshanın istinsah tarihi olarak h. 960 (m. 1552/1553) senesi kayıtlıdır. Bu mühür, silik olduğu için okunamamaktadır.

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهبي خوش حضور و زهبي خوش سرور

Sonu: زهبي خوش ماب و زهبي خوش مال

1.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 129 (İ2)

Yazma, 235 varaktır. Her yaprağında 21 satır bulunan nüsha, sülüs hat ile yazılmıştır. İlk varağı müzehhep olup altın rengi süslemeler vardır. Metnin etrafı sürh cetvelle kuşatılmış ve satır başları sürhle yazılmıştır. İlk varağında “Terceme-i *Şevâhidü'n-nübüvve*-i Lâmi'î, Fârsîsi Monlâ Câmi” yazılmıştır. Altında Arapça

yazılı bir mühür vardır. Eserin sonunda ise “Şaban 1193” (m. 1779) tarihi ve “Merhum Hamîd’in çırağı Ortanca Ahmed Ağa” kaydı mevcuttur.

Başı: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الى محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 7368 (İ3)

Kütüphane kayıtlarında 259 varak olduğu belirtilen eser, ta‘lik hatlı olup satır başları kırmızı renklidir. Tarihsiz bir nüshadır. Eserin dijital kopyası olmadığı için yazmanın baş ve son satırlarını vermek; daha ayrıntılı tanıtmak mümkün olmamıştır. Bu yazma, kütüphane şartları sebebiyle temin edilememiş; görülememiştir.

1.4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. Nu: 7360 (İ4)

Kütüphane kayıtlarında 277 varak olduğu belirtilen eser ta‘lik hatlı olup satır başları kırmızı renklidir. İlk varağı müzehheptir. “El-Hac Muhammed Râkım” tarafından h. 1157 (m. 1744/1745) senesinde istinsah edilmiştir. Nüshanın ilk sayfasında okunaksız vaziyette bir tuğra mevcuttur. Eser boyunca metnin etrafı bir cetvelle kuşatılmıştır.

Başı: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الى محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Nu: 724 (H)

255x167 mm., 170x93 mm. ölçülerinde ve her bir yaprağında 25 satır olan eser 223 varaktır. 1a numaralı yaprağında “Terceme-i *Şevâhidü’n-nübüvve*, Molla Câmî, Lâmi‘î Efendi” yazılı olup iki ayrı mühür vardır. Mühürlerin ikisi de oldukça silik olup; ilkinin altındaki “İbrâhîm” ismi okunabilmektedir. İkinci mühürde ise “Vaḳafa’l-vezîrû’l-a‘zam ‘Alî Paşa İbnü’l-merḥûm Nûh Efendi. 1146”¹⁷⁸ ibaresi yazılmıştır. Bununla birlikte aynı sayfada çeşitli dualar kaydedilmiştir. Metnin etrafı

¹⁷⁸ Günay Kut-Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 91.

kırmızı cetvelle çevrilmiş ve satır başları sürhle yazılmıştır. Eserin başına yine sürhle ve büyük hatla “Bismi’lîlâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm” yazılmıştır. Sonunda ise müstensih kaydı bulunmamakla birlikte h. 967 (m. 1559/1560) tarihi kayıtlıdır.

Baş: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته
زهى خوش حضور و زهى خوش سرور
Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.6. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Pertev Paşa Nu: 312 (P)

300x210 mm., 205x125 mm. ölçülerinde olan eser 210 yapaktır. Her bir yaprağında 21 satır mevcuttur. 1b numaralı varığında bir kütüphane mühürü vardır ve eser buradan başlamaktadır. Mühürde “Vağf-ı kütübhâne-i Hânkâh-ı Selîmiyye. 1252”¹⁷⁹ ibaresi mevcuttur. Ta’lik hatla yazılmış nüshanın satır başları sürh olup sonunda h. 972 (m. 1564/1565) tarihi mevcuttur.

Baş: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته
زهى خوش حضور و زهى خوش سرور
Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.7. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Nu: 1214 (R)

249x162 mm., 177x95 mm. ölçülerindeki nüsha nesih hatla yazılmış olup 245 varaktır. Her yaprağında 21 satır mevcuttur. Eserin başında “Terceme-i *Şevâhidü’n-nübüvve*, el-Mevlânâ Câmî” yazılıdır. 1b-3b varakları arasında eserin muhtevasını gösterir bir fihrist vardır. Eserin tüm nüshaları arasındaki tek fihristli nüsha budur. 4b numaralı varakta tercüme başlamaktadır. Bu varak çeşitli renklerdeki mürekkeplerle tezhiplenmiştir. Metnin etrafı kırmızı, mavi ve altın rengi bir cetvelle çevrilidir. Satır başları kırmızı renkle yazılmıştır. Bu nüsha h. Receb 1003 (m. Mart/Nisan 1595) tarihinde istinsah edilmiştir.

Baş: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته
زهى خوش حضور و زهى خوش سرور
Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.8. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi A. Tekelioğlu Nu: 848-001 (AT)

¹⁷⁹ Günay Kut-Nimet Bayraktar, *age*, s. 215.

200x130 mm., 155x80 mm. ölçülerindeki eserin varak sayısı 357, satır sayısı ise 22'dir. Nesih hatla yazılmıştır. Eserin 2a numaralı varağında “Terceme-i *Şevâhidü'n-nübüvve*, Lâmi'î Merhûm” yazılıdır. Aynı yaprakta iki ayrı mühür ve 2b numaralı varakta ise bir mühür vardır. 2b numaralı varakta yer alan mühürde “Teke sancağı mütesellimi Hâcî 'Osmân-zâde Hâcî Meḥmed Ağaniñ vaḳfıdır. Sene 1211.”¹⁸⁰ ibaresi mevcuttur. Diğer mühürler okunamamaktadır. “Terceme-i *Şevâhidü'n-nübüvve*” başlığından sonra eserin tercümesi başlamaktadır. Metnin etrafı sürh cetvelle çevrilmiş ve satır başları yine sürhle yazılmıştır. Eserin sonunda h. Rebi'ü'l-evvel 1075 (m. Eylül/Ekim 1664) tarihi kayıtlıdır. Eserin hacimli olma sebebi, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinden başka, sonunda İmam Süyûtî, Kemalpaşa-zâde gibi âlimlerden çeşitli dinî-tasavvufî iktibasların yapıldığı ayrı ve ek bir bölümün bulunmasıdır.

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

Sonu: وقف الظهر من يوم الاربعاء من شهر ربيع الاول سنة ١٠٧٥

1.9. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Nu: 2221 (E)

206x142 mm., 145x83 mm. ölçülerindeki nüsha, nesih hatla yazılmış olup 236 varaktır. Her bir varağında 23 satır bulunan yazmanın 1a numaralı yaprağında “Terceme-i *Şevâhidü'n-nübüvve*, Mollâ Câmi” yazılıdır. 1b ve 2a numaralı varaklarda mühür ve türlü dua ibareleri kaydedilmiştir. İlk mühürde “Meḥmed Hüsâmeddîn” ibaresi kayıtlı olup diğeri okunamamaktadır. Eser 2b numaralı varakta başlamakta olup herhangi bir tezhip ya da cetvel yoktur. Eserin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Diğer nüshaların çoğunda gördüğümüz satır başlarının sürh ile yazılması âdeti bu nüshada bulunmamaktadır.

Nüsha sondan 4-5 varak kadar eksiktir. Lâmi'î 'nin yazdığı Mora'nın fethine dair kıt'a, İslâm düşmanlarının uğradıkları musibetlerin anlatıldığı fasıl ve en sondaki “Nazm” başlıklı manzume bu nüshada yoktur. Eserin sonundaki istinsah kaydında h. Rebî'ü'l-âhir 1182 (m. Ağustos/Eylül 1768) tarihi kayıtlıdır.

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

Sonu: ... الحمد لله علي دين الاسلام والصلوة علي سيدنا محمد خير الانام

¹⁸⁰ Günay Kut-Nimet Bayraktar, *age*, s. 195.

تمت الكتاب بعون الله ملك الوهاب في ربيع الاخر سنة اثني ثمانين و مائة و الف

1.10. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Nu: 3385 (N)

285x210 mm., 195x118mm. ölçülerinde ve 269 yaprak olan nüsha nesih hatla yazılmıştır. Her bir varağında 17 satır mevcuttur. 1a numaralı yaprağında “Kitâb-ı Şevâhidü'n-nübüvve, Terceme-i Mevlânâ Lâmi'î” yazılıdır. Hemen altında h. 1018 (m. 1609/1610) tarihi kayıtlıdır. 2a'da iki mühür vardır. Mühürlerin ilki III. Osman'a ait olup içerisinde A'râf Suresi'nin 43. ayetinden bir bölüm ve tuğra mevcuttur.¹⁸¹ Diğer mühür okunamamıştır. Tercümenin başladığı 2b numaralı varak renkli mürekkeple tezhiplenmiştir. Metnin etrafı altın yaldızlı cetvelle çevrilmiş, satır başları sürhle yazılmıştır. Nüshanın sonundaki kayda göre müstensih Abdullâh bin Hâce Şükrullah'tır.

Başı: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.11. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Nu: 4276 (F)

255x172 mm., 194x113 mm. ölçülerindeki nüsha 157 varak olup ta'lik hatla yazılmıştır. Her bir yaprağında 25 satır mevcuttur. Eserin 1b numaralı yaprağında bir mühür vardır ve tercüme buradan başlamaktadır. Silik olan mühür okunamamaktadır. 1b ve 2a numaralı varakların etrafı siyah cetvelle çevrilmiş olsa da diğer varaklarda cetvel yoktur. Satır başları sürhle yazılmıştır. Nüshanın sonunda h. Muharrem 1127 (m. Ocak/Şubat 1715) tarihi kayıtlıdır.

Başı: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.12. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Nu: 1857 (Ş)

248x165 mm., 185x109 mm. ölçülerindeki eser 249 varak olup ta'lik hatla yazılmıştır. Her bir varağında 21 satır mevcuttur. Nüshanın ilk yaprağında “Tezkiretü'l-evliyâ, İskender-nâme, Riyâzü'l-gufrân, Gülistân vb.” eser isimleri

¹⁸¹ Bkz. Günay Kut-Nimet Bayraktar, *age*, s. 35.

kayıtlıdır. Tercümenin başladığı varak tezhipli olup metnin etrafı sürh cetvelle çevrilmiş; yine eser boyunca satır başları sürhle yazılmıştır. Nüshanın son varığında Şehid Ali Paşa'ya ait bir mühür¹⁸² bulunmakla birlikte herhangi bir istinsah kaydı yoktur.

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.13. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu: 4307 (HME)

262x140 mm., 180x75 mm. ölçülerindeki nüsha 212 sayfa olup nesih hatla yazılmıştır. Yaprakların satır sayısı 25'tir. Bu nüsha diğerlerine oranla pek de düzenli değildir. Son kısmı yırtık ve eksiktir. Metnin tamamı siyah mürekkeple yazılmış; eserin tertibinde herhangi bir tezhip ya da cetvel kullanılmamıştır. Nüshanın son yaprağı da yırtılmış ve ters olarak yapıştırılmıştır. Müstensih, nüsha sonuna "Yevmü's-sebt fî evâsıt-ı şehr-i Şa'bânu'l-mu'azzam" notunu kaydetmekle birlikte seneyi yazmamıştır.

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.14. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu: 4387 (HME2)

260x142 mm., 181x76 mm., ölçülerinde ve 193 varak olarak rik'a hatla yazılmış nüsha, baştan 5-6 varak, sondan ise 1 varak kadar eksiktir. "Nazm" başlıklı son şiir yoktur. Satır başları sürhle yazılmış, metin etrafında cetvel kullanılmamıştır. Eserde müstensih adı bulunmamakla birlikte nüsha sonunda h. 1162 (m. 1748/1749) tarihi mevcuttur.

عليم اول رسمه در كه هر جوانب

Baş: دكلدر درجه علمندن غايب

Sonu: بنده پریشان روزكاري دعا خير مرحمت برله ياد و استدعاي فضل و مكرمت برله امداد بيورلر

¹⁸² Günay Kut-Nimet Bayraktar, *age*, s. 86.

1.15. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüdaî Efendi Nu: 1028 (HÜ)

305x205 mm., 221x135 mm. ölçülerindeki nüsha 238 yaprak olup ta'lik hatla ve her bir varağında 21 satır bulunacak şekilde yazılmıştır. Eserin baş kısmında “Hâzâ Kitâb-ı *Şevâhidü'n-nübüvve*” yazılmış ve bir mühür basılmıştır. Mühür oldukça silik ve okunaksızdır. Metnin etrafını çeviren cetvelin rengi ve satır başları kırmızıdır. Nüshanın alt ve üst kısımlarıyla metnin kimi yerleri tahrip olmuştur. Eser sondan 4 beyit eksiktir. Müstensih ve istinsah kaydı yoktur.

Başı: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

ايدوب رقص او شمع ازره پروانه وش

Sonu: اورب تن حجابن يقم بي مجال

1.16. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nu: 6573

(YB)

288x197 mm., 180x98 mm. ölçülerindeki nüsha 254 yaprak olup nesih hatla yazılmıştır. Her bir yaprağında 21 satır mevcuttur. Eserin kenar kısımlarının önemli bir bölümü ile metnin bazı kısımları tahrip olmuştur. Satır başları sürhle yazılmış, metnin etrafında cetvel kullanılmamıştır. Eserde herhangi bir istinsah ve müstensih kaydı yoktur.

Başı: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهبي خوش حضور و زهبي خوش سرور

Sonu: زهبي خوش ماب و زهبي خوش مال

1.17. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar III. Ahmed Kitaplığı Nu: 3067

(T)¹⁸³

Baş kısmında I. Mahmud'a ait bir mühür¹⁸⁴ ve “Kitâb-ı *Şevâhidü'n-nübüvve-i Lâmi'î*” kaydı bulunan nüsha 188 yapraktır. Satır başları kırmızı renklidir. Metnin etrafı ilk varakta altın renkli yaldızla, sonraki varaklarda ise sürhle çevrilmiştir.

¹⁸³ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C. 1-2, İstanbul 1961, s. 348, Nu: 1075.

¹⁸⁴ Günay Kut-Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 31.

Sondaki istinsah tarihi h. Şevvâl 965 (m. Temmuz/Ağustos 1558)'i göstermektedir. Nüshanın müstensihisi ise belli değildir. İstinsah kaydından sonraki varakta da “Târîh-i Vefât-ı Lâmi‘î Çelebi” başlıklı 3 beyitlik bir tarih manzumesi vardır.

Başı: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهبي خوش حضور و زهبي خوش سرور

Sonu: زهبي خوش ماب و زهبي خوش مال

1.18. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Emanet Hazinesi Nu: 1178 (T2)¹⁸⁵

330 yaprak olduğu katalog kayıtlarında yazılı olan nüsha ta‘lik hatla yazılmıştır. Yazmanın baş tarafında eserin rüknlerinin varak numaraları belirtilmiştir. Satır başları sürhli olup metin etrafında çerçeve yoktur. Sondaki kayda göre h. 1274 (m. 1857/1858) tarihinde istinsah edilmiştir.

Başı: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهبي خوش حضور و زهبي خوش سرور

Sonu: زهبي خوش ماب و زهبي خوش مال

1.19. Ankara Millî Kütüphane Nu: Yz. A. 686 (M)

173x120 mm., 138x72 mm. ölçülerindeki nüsha 228 yapraktır. Ta‘lik hatla yazılmış olup varakların satır sayısı 23’tür. 1a-4a yaprakları arasında çeşitli dua ibareleri mevcuttur. Herhangi bir tezhip ve süsleme bulunmamakla birlikte satır başları sürhle yazılmış; metnin etrafına mavi renk bir cetvel çevrilmiştir. Eserin 45-69. yaprakları arasında bir sıralama hatası vardır. Muhtemel ki eser dağılmış ve yeniden düzenlenirken varak sıraları karıştırılmıştır.

Müstensih kaydı bulunmamakla birlikte nüsha sonunda istinsah tarihi h. Muharrem 980 (m. Mayıs/Haziran 1572) olarak belirtilmiştir.

Başı: الحمد الله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهبي خوش حضور و زهبي خوش سرور

Sonu: زهبي خوش ماب و زهبي خوش مال

¹⁸⁵ Fehmi Edhem Karatay, *age*, s. 348, Nu: 1076.

1.20. İzmir Millî Kütüphane Nu: 314 (İM)

205x145 mm., 150x95 mm., ölçülerinde ve 258 varak olan eser rik'a hatla yazılmıştır. Her bir yaprağında 21 satır metin vardır. h. 1032 (m. 1622/1623) tarihinde istinsah edilmiştir. Eser tam ve hacimli olmakla birlikte geç tarihli nüshalardandır.¹⁸⁶

Baş: الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان وارشدنا الي محجة اقرار ربوبيته

زهى خوش حضور و زهى خوش سرور

Sonu: زهى خوش ماب و زهى خوش مال

1.21. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 42 Kon 3509 (K)

200x150 mm., 160x100 mm. ölçülerinde ve 404 yaprak olan nüsha, nesih hatla her yaprağında 13 satır olacak şekilde yazılmıştır. Eserin ilk varağı eksiktir. Satır başları sürhle yazılmıştır. Tercümenin sonunda yer alan manzumenin 6 beyti eksiktir. Son beyitler eksik olmakla birlikte beyitlerin sonuna “temmet” ibaresi konulmuştur. Nüshada herhangi bir istinsah kaydı yoktur.

Baş: اتدي هوا يولنده دوشوب خال سار اولدي الهي جميع عالمه رحمت اتسك

الوب پرتوندن بولارك فروغ
دل لامعي اوله فرخنده فال

Sonu: تمت

1.22. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı O. Ergin Yazmaları Nu: 1254/1 (O)

180x60 mm., 170x130 mm. ölçülerindedir. Her bir varağında ortalama 14-15 satır metin mevcuttur. Baş kısmında farklı bir manzume yer almaktadır. Ayrıca baş kısmındaki manzumelerin sırası diğer nüshaların sıralamasından farklı, karışık bir görünümündedir. Nüsha sıhhatli bir nüsha değildir. Eserin sonuna da farklı eklemeler yapılmıştır.

Baş: الهى بزه قرانى دليل ايت
مقام قربه عرفانى سبيل ايت

Sonu: اى شريعت غزاي احمدى يه بيعت ايدنلر كوزلرگز ايدن
تمت

¹⁸⁶ Ali Yardım, *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, İzmir Millî Kütüphanesi Vakfı, C. 3, İzmir 1997, s. 29.

Bazı basılı kataloglar ve www.yazmalar.gov.tr adresi üzerinden yapılan katalog taramalarında künyelerine ulaşılmakla birlikte görüntü ve metinlerine ulaşılamayan yurtdışı nüshaları ise şunlardır:¹⁸⁷

1.23. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Siyer-i Türkî Talat Paşa Nu: 8

1.24. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Siyer-i Türkî Talat Paşa Nu: 9

1.25. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Siyer-i Türkî Talat Paşa Nu:

15

1.26. Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mxt Nu: 152

1.27. Staatsbibliothek, Berlin, Ms. or. fol. 3366

1.28. Staatsbibliothek, Berlin, Ms. or. quart 1966

1.29. G. Flügel, Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der kaiserlich- Königlichen Hofbibliothek zu Wien, Wien 1867, c. 3, s. 126, Nu: 1686

1.30. Rossi, Vatikan Kütüphanesi Turco, s. 180

2. Muhtevası

Bu bölümde Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'si müstakil bir eser olarak değerlendirilmiş; muhtevası bir bütün olarak ortaya konulmuştur. Molla Câmî'nin eserinde olmayan, Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme sırasında eklenen bölümler gerekmedikçe belirtilmemiştir. Lâmi'î tarafından yapılan bütün ilâveler “6. Lâmi'î Çelebi'nin Esere Yaptığı İlâveler” başlıklı bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi, klâsik eser tertibine uygun olarak *bessmele* ile başlamaktadır. Ardından Lâmi'î Çelebi'nin yazdığı Arapça bir bölüm gelmektedir. Burada yine klâsik tertibe uygun olarak hamdele ve salvele bölümleri yer alır. Hemen ardından ashab, tâbi'in ve tebe'-i tâbi'in üzerine selâm okunur. Şehâdet kelimesi ile Arapça bölüm son bulur. Sonraki bölümde Lâmi'î dua, medhiye ve yakarış cümleleri sıralar.

“İlâhî” hitabıyla başlayan cümlelerde Allah'ın rahmet, merhamet, kudret, ihsan ve inayetinin sonsuzluğu vurgulanarak; O'ndan af, mağfiret, inayet, hidayet

¹⁸⁷ Yurtdışı nüshaları ve özellikle Berlin nüshalarının tespiti için Bkz. Âdem Ceyhan, “Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi Üzerine”, *Bursalı Lâmi'î Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal Kemikli - Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 244.

dilenir. Bu bölümde Lâmi‘î, eserin asıl konunun işlendiği bölümünden oldukça farklı ve sanatlı bir dil kullanmıştır. Buradaki cümlelerin mânâları ve özellikle “İlâhî” hitabıyla başlıyor olması, Sinan Paşa’nın (ö. 1486) *Tazarru-nâme*’sinin baş kısmında yer alan ve yine “İlâhî” hitabıyla başlayan bölümü¹⁸⁸ hatırlatmaktadır. *Tazarru-nâme* etkisini açıkça hissettiren bölüm şu şekildedir:

“İlâhî, cân-ı müştâk caḥîm-i fūrâkuña döymez. İlâhî, dil-i ‘aṭşân, şarâb-ı vişâlûne ṭoymaz. İlâhî, bu ne şarâb-ı pür-âteşdür ki mâye-i şûr ve sermâye-i ‘aṭaşdur. İlâhî, bu ne ‘aṭaş-ı bî-pâyândur kim yüz biñ baḥr-i muḥîṭ içerse kemâ-kândur. İlâhî, bu ne câm-ı bâkîdür ki sâkî-i vaşluñ iştîyâkıdur. İlâhî, bu ne siḥr ehli sâkîdür kim şundukça şarâbı bâkîdür. İlâhî, bu işde ‘aqlım ḥayrândur kim ḥüsnuñ güneş gibi ‘ıyân iken pinhândur. İlâhî, bu ne nûr-ı raḥşândur, gözler anı görmekte ḥîre...”¹⁸⁹

Bu bölümü Allah’ın hikmetinin gizliliği ve bunu insan aklının anlamasının imkânsızlığını belirten bir beyit takip eder:

“Gâh ḥikmetüñ sırrı târ-ı ‘ankebûti perdedâr eyler
Gâh satvetüñ emri niş-i beşeyi Zü’l-feḳâr eyler”¹⁹⁰

Bu beyitten sonra Lâmi‘î Çelebi, mesnevi nazım şekliyle dört, kaside nazım şekliyle de bir manzume yazmıştır.

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan ilk manzume 48 beyittir. Bu manzumede Allah’ın kudret, ilim, ihsan ve merhametinin sonsuzluğu anlatılır. Her şeyin onun yaratmasına muhtaç olduğu vurgulanır. Manzumenin 16-22. beyitleri arasında Allah’ın sübûtî sıfatları kısaca sıralanır:

“‘Alîm ol resmedür kim her cevânib
Degüldür zerrece ‘ilminde gâ’ib

Mürîd oldur ki bir kem zerre bârî
Murâdınsız degül ‘âlemde cârî

Kelâm anuñ durur kim ḥalk-ı ‘âlem
Olupdur mantıḳı fehminde ebkem

¹⁸⁸ Bkz. Mertol Tulum, *Tazarrunâme*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 42-47.

¹⁸⁹ *Şevâhidü’-n-nübüvve*, vr. M5a.

¹⁹⁰ *Şevâhidü’-n-nübüvve*, vr. M5b.

Semî‘ol resme kim albũn niyāzın
İşidür şöyle kim abluñ avāzın

Başîr ol resme kim bir mũ Hābeş’den
Öñünde daği rüşendür güneşden

Hayāt anuñ durur kim cāvidāndur
Cihānda cān gibi hũkmi revāndur

adîr ol resme kim bir dem ıdemden
Yaradur ‘ālem ü ādem ‘ademden’’¹⁹¹

Sonraki beyitlerde ise her şeyin Allah’ın yaratmasına ve iradesine muhtaç olduğu; yaratılmış her şeyin O’nun varlığının delili olduğu anlatılır. Burada yaratılmışların Allah’ı tam mânâsıyla idrak etmesinin imkânsızlığından da bahsedilir. Devamında sözü kendine getiren Lāmi‘î,

“Yürî var Lāmi‘î kesb eyle hālet
Senũñ haddũñ degũldür bu maālāt’’¹⁹²

“Maāmuñdan yüce ılma maālũñ

Kelāmuñ gözle kim arta kemālũñ’’¹⁹³ gibi beyitlerle kendisinin de bütün mahlukat gibi acz içinde bulunduğunu; sözü, haddini bilerek söylemenin lüzumunu ifade eder. Son olarak aynı mânâyı tamamlayıcı nitelikteki beytiyle manzumesini bitirir:

“Şādef gibi yum ađzuñ cümle gũş ol
Çıarma gevherũñ elden hāmũş ol’’¹⁹⁴

İkinci manzume 15 beyitlik bir tevhid olup mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Manzumenin başlığı “Velehũ fi’t-Tevhîd’’dir.¹⁹⁵ Başlığından da

¹⁹¹ *Şevāhidũ’n-nübũvve*, vr. M5b-M6a.

¹⁹² *Şevāhidũ’n-nübũvve*, vr. M6b.

¹⁹³ *Şevāhidũ’n-nübũvve*, vr. M6b.

¹⁹⁴ *Şevāhidũ’n-nübũvve*, vr. M6b.

¹⁹⁵ *Şevāhidũ’n-nübũvve*, vr. M6b.

anlaşıldığı üzere manzumenin tamamı Allah'ın birliğini, *tevhid* inancını anlatmaktadır.

Üçüncü manzume, ki ¹⁹⁶ اشرت بحالت بقا و سير ارواح صفا başlıklı ve 14 beyitten ibaret bir mesnevidir, Hz. Muhammed'den bahsetmektedir. Manzumede Hz. Peygamber'in risaletinden, rehberliğinden ve bütün sıkıntılar karşısındaki tevekkülünden bahsedilmektedir. Peygamberliğin çalışmakla elde edilebilir bir şey olmadığı, ancak Allah'ın takdiri neticesinde mümkün olduğu ifade edilmiş; peygamberin rehberliği olmaksızın doğru yolu bulmanın mümkün olmadığı bildirilerek manzumeye son verilmiştir.

Dördüncü manzume ¹⁹⁷ مناجات في عرض الحاجات başlıklı, 13 beyitten oluşan bir mesnevidir. Lâmi'î bu manzumede Allah'a yalvarmakta; O'nun lutfuna, rahmetine, merhametine mazhar olabilmek için dua etmektedir. Lâmi'î, Allah'ın fazlından kendisine ihsan etmesini ve bu vesileyle kemale erip insanlara faydalı olabilmeyi dilemektedir:

“İderseñ zerrece fažluñdan iħsān
Olam bir kaçre iken baħr-i ‘ummān

Olursam ‘ayn-ı ‘avnüñ birle manzūr
Virem hürşidveş ‘älemlere nūr”¹⁹⁸

Lâmi'î, bu manzumesine,
“Ĥabībüñ ĥürmetiçün yā İlāhī
Bize mücrim diyü yazma günāhı”¹⁹⁹ duasıyla son verir.

Beşinci ve Lâmi'î'nin giriş bölümüne ilâve ettiği son manzume, “Kasîde fi't-Tevhîd” başlıklı, 24 beyitten ibaret bir kasidedir. Bu kasidenin muhtevası *tevhid* inancı, Hz. Muhammedin medhi ve Lâmi'î'nin günahlarının affi için duasından oluşmaktadır.

¹⁹⁶ “Bekâ Haline ve Temiz Ruhların Seyrine İşaret.”

¹⁹⁷ “İhtiyaçların Arzı İçin Münâcât.”

¹⁹⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7b.

¹⁹⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7b.

Lâmi'î Çelebi tarafından yazılan bu giriş bölümü ve manzumelerin ardından, “Emmâ ba’dü, ma’lûm ola ki erkân-ı İslâm’uñ rükn-i evveli kelime-i şehâdetle ikrâr eylemekdür”²⁰⁰ cümleleriyle Molla Câmi’nin eserinin tercümesine geçilmiştir.

Tercümenin başladığı bu bölümde, “erkân-ı İslâm’uñ rükn-i evveli”²⁰¹ olarak ifade edilen *kelime-i şehâdetten* bahsedilmekte; Allah’ın varlığına ve birliğine kesin olarak inanmanın yanı sıra, Hz. Muhammed’in peygamberliğine de kesin olarak inanmanın İslâm’ın şartı olduğu vurgulanmaktadır. Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in peygamberliği peşinen ve tartışmasız olarak kabul edilmiştir. Esere bu şekilde bir giriş yapılması önemlidir. Zira, İslâm tarihi boyunca pek çok eserde Allah’ın varlığı, birliği, peygamberliğin imkânı ve gerekliliği; bunların akıl yoluyla kavranıp kavranamayacağı gibi hususların tartışılacağı malûmdur. *Şevâhidü’n-nübüvve*’de bu hususların hiçbiri tartışılmaz. Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in peygamberliği İslâm’ın bir şartı, “rükn-i evvel”i olarak kabul edilir. Eser boyunca da Hz. Muhammed’in bir peygamber oluşu, bizzat kendisinin, Ehl-i Beyt’in, ashabın, tâbi’în ve tebe’-i tâbi’înin etrafında zuhur eden mucizevî hâller vasıtasıyla delillendirilir.

Bu bölümde, Hz. Muhammed’i görür görmez hiçbir şüpheye mahal kalmaksızın onun peygamber olduğuna kanaat getirdiğini bildiren Abdullâh bin Selâm, Ebû Remse-i Teymî ve Câmi’ bin Şeddâd’dan nakl edilen rivayetlerle Hz. Muhammed’in peygamberliğinde en ufak bir şüphe olmadığı vurgulanır. Burada ayrıca Abdullâh bin Revâha tarafından söylenen bir söz²⁰², Lâmi’î tarafından nazma çekilmiştir:

“Li-mü’ellifihi
Sende bu hüsn-i cemâl hulk-ı cemîl
Şānuña gün gibidür rüşen delîl”²⁰³

Bu beyitten sonra, Hz. Muhammed’in peygamberliği, müellif tarafından tartışmasız olarak kabul edilmesine karşın, neden bu eserin telif edildiğini

²⁰⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M8a.

²⁰¹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M8a.

²⁰² لو لم تكن فيه آيات مبينة

لكان منظره يبيّنك بالخير “Eğer onun peygamberliğine açık deliller olmasa bile, görünüşü iddiasının doğruluğuna hak verirdi.”

²⁰³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M9a.

gerekçeleriyle anlatan uzun bir *sebeb-i telif* bölümü yer alır. Müellif, mucizelerin iki hususta değerlendirilmesi gerektiğini bildirir: İlk olarak mucizeler, Hz. Muhammed'e şüphe etmeksizin inananların muhabbetlerini çoğaltıp, Hakk'a ve Hz. Peygamber'e sevgi ve yakınlığı artırır:

“sebeb-i te’kîd-i maḥabbet ve mûcib-i izdiyād-ı ḳurbet olur.”²⁰⁴

İkinci olarak, Hz. Muhammed'e inanmayanların iman etmesine vesiledir. İman etmelerinden sonra da şüphesiz bilgilerinin artmasına vesile olur:

“bu t̄ā’ife ḥaḳḳında ibtidā’-i ḥāllerinde ifāde-i aṣl taṣdīḳ u ĩmān eyler ve ba’de’l-ĩmān sebeb-i izdiyād-ı yaḳĩn olur.”²⁰⁵

Mucizelere şahit olanların bu mucizeler karşısındaki hâlleri de üç sınıf olarak belirtilmiştir. İlk grup, mucizeleri görüp duymasalar da Hz. Muhammed'in sözlerini, hâllerini ve ahlâkını müşahede edince hemen inananlardır. İkinci grup insanlar, mucize olmadan iman etmeyenlerdir. Son gruptakilerse mucizeleri müşahede etseler de inat ve kibirlerinden inanmayanlardır. Üçüncü sınıfta bulunanlar için Kureyş ilerigelenleri örnek gösterilmiştir:

“Ḳureyş uluları mu’cizāt isterlerdi. Müṣāhede itdüklerinden ṣoñra yine ‘inād u istikbār iderlerdi. Muḥammed sāḫirdür diyüp mu’cizātı ve ḥavārıḳ-ı ‘ādātı siḫre ve ṣu’bezeye ḥaml eylerlerdi.”²⁰⁶

Kureyş ilerigelenleri gibi, mülhid ve zındık taifesinden bir grubun da mucizeleri inkar edip, kibir ve inkar yolunu tuttukları belirtilir. Bunların sadece nübüvveti değil, haşri, cenneti, cehennemi, kıyameti, ahireti ve Hz. Peygamber'in tüm söylediklerini inkar ettikleri ifade edilir:

“Ve bir t̄ā’ife daḫi melāḫide vü zenādıḳadan bunlara mülḥaḳ olup ba’zı zamānda inkār-ı mu’cizāt itmişler ve bi’l-faṣl daḫi iderler ve ‘inād u istikbār t̄arīḳına gitmişler ve el-ān daḫi giderler. Mu’cizāta, belki nübüvete muṭlaḳā münkirlerdür ve ḥaṣre, neṣre ve ḳıyāmete ve bi’ṣete ve ḥisāba ve kitāba ve na’ime ve caḫime ve her ne kim Ṣādıḳu’l-Emĩn ve Resūl-i Rabbū’l-‘ālemĩn buyurmuşdur, ĩmān getürmezler.”²⁰⁷

Burada bir başka taifeden daha bahsedilir. Bunlar, mucizeleri inkar etmediklerini söyleyenlerdir. Bu tür insanlar mucizeleri inkar etmediklerini

²⁰⁴ *Şevāhidü'n-nübüvve*, vr. M9a.

²⁰⁵ *Şevāhidü'n-nübüvve*, vr. M9a.

²⁰⁶ *Şevāhidü'n-nübüvve*, vr. M9b.

²⁰⁷ *Şevāhidü'n-nübüvve*, vr. M9b.

söyleseler de, mucizeleri tevil ederek, kendilerince mucize olmaktan çıkacak şekilde açıklarlar. Ayrıca bu tür insanların, kendileri mucizevî hâllere sahip olduklarını iddia ederek insanlardan menfaat elde etmeyi umdukları bildirilir.²⁰⁸

Eserde bu kısmı, Arapça bir dua bölümü takip eder. Hemen sonrasında, mucizelerin kimi insanların iman etmesine, kimi insanların da *yakîn*lerinin artmasına vesile olduğu; bu sebeple nübüvvetin delillerini, risaletin şahitlerini anlatan pek çok eser kaleme alındığı bildirilir.²⁰⁹

Tam bu noktada tercümesine ara verip kendisi devreye giren Lâmi'î, Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin eski ve muteber eserlerdeki, sahih ve güvenilir bilgileri toplayarak bir mukaddime ve yedi bölümden oluşan *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi yazdığını bildirir:

“Mevlânâ ‘Abdu’r-raḥmân el-Câmî taḡammedu’llâhi bi-luṭṭiḥi’s-sâmî kütüb-i selefde ve resâ’il-i ḫalefde vâkı‘ olan âşâr-ı şaḫîḫa-i münteşire ve aḫbâr-ı şarîḫa-i münteşire îrâd idüp bir muḫaddime ve yedi rükn ve ḫâtîme üzerine cem‘ eyleyüp *Şevâhidü'n-nübüvve Li Taḫviyeti Yaḫîn Ehli'l-fütüvve* diyü ad virmiş.”²¹⁰

Lâmi'î, Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tamamını okuduğunu, bu eserin ne kadar değerli olduğunu anladığını ve eserin telifi için Molla Câmî'nin ne kadar zahmet çektiğini fark ettiğini bildirir. Ayrıca eserin açık, anlaşılır, faydalı ve muteber olması maksadıyla Molla Câmî'nin muhtelif rivayet ve isnadlara yer vermediğini belirtilir.²¹¹

Molla Câmî'nin, Ehl-i Beyt'den, ashabdan, tâbi'inden ve tebe'-i tâbi'inden zuhur eden kerametleri de Hz. Muhammed'in mucizelerinden addettiğini bildiren Lâmi'î Çelebi, kendisi de bu fikre katıldığını bildirmiştir.²¹²

Lâmi'î Çelebi daha sonra, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin Farsça yazıldığını; eserin kolay anlaşılması ve daha faydalı olması için eseri tercüme ettiğini; tercüme ederken de muteber kitaplardaki sahih rivayetleri çevirisine ilâve ettiğini bildirmiştir:

“Ammâ çün ki ol ‘azîz bu kitâbı kendünün lisânı üzere elfâz-ı Fârisî ile cem‘ eylemiş. Bu faḫîr-i ḫaḫîr daḫi تسهیلًا لمؤنته و تعمیمًا لفائدته kendü dilümüz üzere Türkî

²⁰⁸ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M9b-M10a.

²⁰⁹ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a.

²¹⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a.

²¹¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a.

²¹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a-M10b.

‘ibâretle terceme eyledüm ve elden geldükce maq̄dûrumı ħarc idüp Ĥaĥ celle ve ‘alâ kemâl-i kereminden müyesser itdüğü fevâ’id-i esrârdan ve esnâd-ı şahîhile kütüb-i mu‘teberede îrâd olunan aĥbâr u âşârdan bulduğımı derc itdüm.”²¹³

Lâmi‘î, *Şevâhidü’n-nübüvve*’yi okuyanların, eserin mütalaası ve eserdeki mucizelerin mülâhazası vesilesiyle imanlarının artması, gönüllerinin pür-nûr ve mesrur olması için dua ederek eserin tercümesine devam eder.

Sebeb-i telif ve sebeb-i tercüme olarak adlandırabileceğimiz bu bölümlerin devamında, eserin muhtevası ve planı hakkında bilgi verilen bir kısım yer almaktadır. Burada eserin kaç bölümden oluştuğu ve hangi bölümde hangi konu üzerinde durulduğu hakkında bilgi verilmiştir:

“Mukaddime:

Nebî ve Resûl ma‘nâlarının ve daĥi bunlara müte‘allık olan umûruñ beyânındadır.

Rükn-i Evvel:

Ol Ĥazret’üñ vilâdetinden evvel vâkı‘ olan şevâhid ü delâ’ilüñ beyânındadır.

Rükn-i Sâni:

Ĥîn-i vilâdetden vaĥt-i bi‘sete gelince zâhir olanlaruñ beyânındadır.

Rükn-i Şâliş:

Bi‘setden Hicret’e deĥin şâdir olanlaruñ beyânındadır.

Rükn-i Râbi:

Hicret’den vefâta dek zâhir olanlaruñ beyânındadır.

Rükn-i Ĥâmis:

Evĥâtdan bir vaĥte muĥtaşş veyâ ta‘yîn vaĥtlerinde şahîh taşriĥ ü naşş olmayanlaruñ ve ba‘de ez-vefât zâhir olanlaruñ beyânındadır.

Rükn-i Sâdis:

Aşĥâb-ı kirâm ve evlâd-ı ‘izâmdan rıdvanu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în şâdir olanlaruñ beyânındadır.

Rükn-i Sâbi:

Tâbi‘în’den ve Tebe‘-i Tâbi‘în’den tâ Şüfiyye’ye gelince şâdir olanlaruñ beyânındadır.

---

²¹³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M10b.

Ḥātīme:

‘Uḫūbāt-ı a‘dānuñ beyānındadır.’²¹⁴

Bu bölümden itibaren *Nebî* ve *Resûl* kavramlarının açıklandığı ‘‘Muḫaddime’’²¹⁵ bölümüyle eserin asıl kısmına giriş yapılmıştır. ‘‘Muḫaddime’’ başlığını taşıyan bölümde, *Nebî* ve *Resûl* terimlerinin mânâları ile aralarındaki fark; ulü’l-azm, mucize, keramet ve istidrac kavramları; peygamberlerin birbirlerinden üstünlük durumları ile bu üstünlüğün keyfiyeti anlatılmaktadır.²¹⁶ Allah’ın peygamberler ve insanlar üzerinde tecellîsi; yaratılışın ve feleklerin dereceleri ile bu derecelerin esma-i hüsnadan hangi ismin tecellîsi olduğu, tasavvufî olarak izah edilmiştir. Hz. Muhammed’in insanlar ve enbiya üzerine üstünlüğü, fazileti, kemâlâtı; ruhlar aleminde ilk olarak onun ruhunun yaratılmış olduğu çeşitli iktibaslarla anlatılmıştır.

Hz. Muhammed’in üstün meziyetlerinin anlatıldığı bu bölüme Lâmi‘î Çelebi, Hz. Peygamber’in medhi için 28 beyitlik bir kaside²¹⁷; 15 beyitten ibaret bir miraciyye²¹⁸; Ashâb-ı Kirâm ve Evlâd-ı İzâm’ı medh eden 20 beyitlik bir kaside²¹⁹; hatalarının affı ve kıyamet gününde Hz. Muhammed’in şefaatine nail olabilme duasında bulunduğu 12 beyitlik bir manzume²²⁰ kaydetmiştir. Bu manzumelerin bir kısmının müellifi, mahlas belirtilmediği için kesin olarak tespit edilememektedir. Bununla birlikte, ilgili bölümde²²¹ izah edildiği üzere, bu manzumelerin Lâmi‘î’ye ait olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Velâyet, nübüvvet, bunların çeşitli hususiyetleri ve aralarındaki üstünlük dereceleri Bâyezîd-i Bistâmî, Attâr, Tirmizî ve Şeyh Sa‘dû’d-dîn-i Hamevî’den iktibaslarla anlatılarak²²² Mukaddime bölümüne son verilmiştir.

Hz. Muhammed’in nübüvvetinin delillerinin anlatıldığı kısım, ‘‘Rûkn’’ adı verilen yedi bölüme ayrılmıştır. Bu rûknlerin her birinde nübüvvetin delili olarak kabul edilen haberler, durumlar, mucizeler ve harikulade hâller anlatılmıştır. Bütün

²¹⁴ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M10b-M11a.

²¹⁵ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11a.

²¹⁶ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11a-M12b.

²¹⁷ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M14b-M15a.

²¹⁸ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M15a.

²¹⁹ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M15a-M15b.

²²⁰ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M15b-16a.

²²¹ Bkz. ‘‘6. Lâmi‘î Çelebi’nin Esere Yaptığı İlaveler’’

²²² Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M16a-M16b.

bu delillerin anlatımında *Kur'ân* ayetleri, tefsir kitapları, kutsal kitaplar, hadis kaynakları, tasavvufî kitaplar kaynak olarak kullanılmış yeri geldikçe isimleri zikredilmiştir.

Peygamberliğin delilleri anlatılırken her bir rivayetin başına “**Ve ol cümleden biri oldur ki**” kalıp ifadesi konulmuştur. Bu kalıp ifade eser boyunca 616 kez kullanılmıştır. Bununla birlikte rivayetler aktarılırken “**Ba‘zı rivāyetde böyle gelmişdür ki**”²²³, “**Ve biri daği anuñ vüçūh-ı i‘cāzından**”²²⁴, “**Ve ol cümle-i mu‘cizātından biri oldur ki**”²²⁵, “**Ve daği ol Hāzret’uñ cümle-i mu‘cizāt-ı bākiyātındandır**”²²⁶, “**Ve bir ğayrından daği naql iderler ki**”²²⁷ vb. ifadelere de yer verilmiştir. Bu ana başlıklar ve rivayetler içerisinde nakl edilen alt rivayetlerle Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt, ashab, tâbi‘în ve tebe‘-i tâbi‘în etrafında zuhur eden harikulade hâllerle birlikte *Şevâhidü’n-nübüvve*’de Hz. Muhammed’in peygamberliğine delil olarak sunulan hâl ve haberlerin sayısı 700’den fazladır.

Hz. Muhammed’in peygamberliğinin delili kabul edilen çeşitli haberlerin, durumların, mucizelerin ve harikulade hâllerin anlatıldığı rükünlerin konuları şu şekildedir:

Birinci rüknde²²⁸ Hz. Peygamber’in doğumundan evvel zuhur eden mucizeler anlatılmıştır. Hz. Peygamber’in doğumundan evvel anne ve babasının yaşadığı harikulade hâller; doğumu gecesinde evinde, Mekke’de ve sâir memleketlerde yaşanan hâdiseler; doğumu ensnasında meydana gelen olağanüstü durumlar birinci rüknde toplanmıştır. Bu bölümde Hz. Muhammed’in nübüvvetine delil olarak kabul edilen 43 olağanüstü hâl nakledilmiştir.

İkinci rüknde²²⁹ Hz. Muhammed’in doğumundan peygamberlikle görevlendirildiği zamana kadarki süreçte yaşanan harikulade hâller nakledilmiştir. Süt anneye verilmesi ve bu süreçte yaşanan olağanüstü hâller; bir bulut tarafından sürekli takip edilmesi; göğsünün yarılıp kalbinin yıkanması; bazı râhib ve ahbârın

²²³ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M46a.

²²⁴ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M127b.

²²⁵ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M129a.

²²⁶ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M129a.

²²⁷ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M198b.

²²⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M16b.

²²⁹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M32b.

ondaki peygamberlik alametlerini fark etmesi gibi hâdiseler bu bölümde anlatılan delillerdendir. Bu bölümdeki rivayetler 40 ana başlık altında toplanmıştır.

Üçüncü rüknde²³⁰ Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesinden Hicret'e kadarki zaman diliminde ortaya çıkan mucizeler kaydedilmiştir. Çeşitli putların ve cin taifesinden bir kısmının Hz. Peygamber'i tasdik etmesi; ona çeşitli suretlerde eziyet edenlerin uğradıkları feci akıbetler bu bölümde anlatılanların bir kısmıdır. Bu rüknde anlatılan hâdiseler 36 ana başlık altında toplanmıştır.

Dördüncü rüknde,²³¹ Hz. Muhammed'in Hicret'inden vefatı zamanına kadarki süreçte zuhur eden mucizeler kaydedilmiştir. Bu rükn "zamanı bilinenler"²³² ve "zamanı bilinmeyenler"²³³ olarak ikiye ayrılmıştır. Hicret hâdisesi, Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ile mağaraya sığınarak düşmanlardan korunmaları, Bedir (624) ve Uhud (625) gazaları sırasında yaşanan harikulade hâller bu bölümdeki peygamberlik delillerindendir. Buradaki rivayetler toplam 256 başlık altında toplanmıştır.

Beşinci rükn,²³⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ve tarihi tam olarak belli olmayan mucizeleri nakleder. Bu bölümde önce Hz. Muhammed'in beden uzuvlarının güzelliği, kokusunun letafeti, sözlerinin inceliği, tavırlarının nezaketi, ahlâkının yüceliği anlatılır. Kuvvetinin insanların erişemeyeceği bir seviyede olduğu, temas ettiği bir mendili ateşin yakmadığı, yaya olarak yürüyüşü ağır ve vakur olsa da insanların kendisine yetişemediği gibi hususlar nakledilir. Daha sonra Hz. Peygamber'e gönderilen *Kur'ân*'ın üstün bazı hususiyetleri; Hz. Muhammed'in, doğrudan ya da dolaylı olarak kendinden sonra olacak bazı hâdiselere dair haberler vermesi bu bölümde nakledilen rivayetlerdendir. Buradaki rivayetler 56 ana başlık altında toplanmıştır.

Altıncı rüknde²³⁵ Ashâb-ı Kirâm ve dört halife zamanında ortaya çıkan olağanüstü hâller nakledilmiştir. Hz. Peygamber'den sonra onun Ehl-i Beyt'inin, halifelerinin ve ashabından salih kimselerin de harikulade hâller göstermeleri, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delillerinden kabul edilmiş ve bu bölümde

²³⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M48a.

²³¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M64a.

²³² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M64a.

²³³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M101a.

²³⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M124b.

²³⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M135a.

kaydedilmiştir. Bunlar 195 ana başlık altında toplanmıştır. Ayrıca bu bölümde On İki İmam tek tek anlatılmış; kerametleri nakledilmiştir. On İki İmam'dan bahsedildikten sonra “**Zıkr-i Ba‘z-ı Şahābe-i Kirām rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in**”²³⁶ başlığı altında 23 sahabenin gösterdiği harikulade hâller, Hz. Muhammed’in nübüvvetinin delili olarak nakledilmiştir. Bu bölümde ayrı ayrı anlatılan sahabeler şunlardır:

Sa‘id bin Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl, ‘Abbād bin Bişr, Üseyd bin Hudaýr, ‘Ammār bin Yāsir, el-‘Alā bin el-Ḥaḍramī, Ebū Umāme Bāhilī, Ḥalid bin el-Velid, ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb, ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās, ‘İmrān bin Huşayn, Ḥamza bin ‘Amr el-Eslemī, Selmān el-Fārisī, Ṭufeyl bin ‘Amr ed-Devsī, Sefīne, Ḥassān bin Şābit, ‘Amr bin Mürre el-Cühenī, Uhbān, Ebū Ḳurşāfe, Enes bin Mālik el-Enşārī, Şābit bin Ḳays, Temīm ed-Dārī, Zeyd bin Ḥārice, Zā’ide-i Kenizek-i ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb, Emre’-i Enşāriyye.

Yedinci ve son rükn²³⁷ ise tâbi‘în ve tebe‘-i tâbi‘în zamanlarından, tabakât-ı sūfiyyeye kadarki süreçte ortaya çıkan harikulade hâllerin naklinden oluşmaktadır. Bir önceki bölümde olduğu gibi Hz. Peygamber’in getirdiği dine tâbi olanların olağanüstü hâlleri, Hz. Peygamber’in hak peygamber olduğunun ispatı olarak bu bölüme de alınmıştır. Bu bölümde tâbi‘în ve tebe‘-i tâbi‘înden tabakât-ı sūfiyyeye kadar toplam 30 kişiden ayrı ayrı bahsedilmiştir. Burada tek tek isimleri zikredilenler şunlardır:

İhve-i Rebi‘î bin Ḥarrāş, Ebū Müslim el-Ḥavlānī, ‘Āmir bin ‘Abdu Ḳays, Zādān-ı Kindī, Zūrāre bin Ūfī, Sa‘id bin Müseyyeb, Sa‘id bin Cübeyr, Üveys-i Ḳarenī, Meymūn bin Şeyb, Şilat bin el-Üşeym, Herem bin Ḥayyān, ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘aziz, ‘Amr bin ‘Utbe, Muṭarrif bin ‘Abdu’llāh Şihhīr, Muḥammed bin el-Münkedir, ‘Abdu’llāh bin Ebā Ca‘fer, Eyyüb el-Saḥtiyānī, Sālim Benānī, Ebū Ḥalim Ḥabīb bin Sālim er-Rā‘ī, Ḥasen-i Başrī, Ṭāvus bin Keyyān, ‘Abdu’llāh bin Maṭar, Kürz bin Vebre el-‘Ābid, Mūrık el-‘Aclī, Ḥabīb bin ‘İsā el-‘Acemī, Süfyān bin Sa‘id eş-Şevrī, Şeybānī-i Rā‘ī, ‘Abdu’llāh bin el-Mübārek, Ebū Mu‘aviyyetü’l-Esved, Recül-i Mechül (?).*

²³⁶ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M204a.

²³⁷ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M211b.

* “Recül-i Mechül” bir başlık olarak yazıldıktan sonra “Raḥimehu’llāhi te‘ālā” ibaresi konulmuştur. Bu isimle anılan biri var mıydı, yoksa ismi hatırlanmadığı ya da bilinmediği için mi bu şekilde yazıldı bilemiyoruz. Ancak ikinci ihtimal kuvvetli görünmektedir.

Yedinci rüknde Lâmi'î Çelebi, kendisi de ayrı bir bahis açmış; Moton Kalesi'nin fethi esnasında ve fethin sonrasında bizzat yaşadığı, halk arasında da nakledilen harikulade hâlleri anlatmıştır. Moton'un fethi esnasındaki harikulade hâller, Hz. Muhammed'in ümmetinden olan, "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" sayılan bir padişah ve İslâm askerleri etrafında teşekkül ettiği için Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul edilmiştir.²³⁸ Lâmi'î, Moton Kalesi'nin fethi için düşürdüğü tarih manzumesini de bu bölümün sonuna kaydetmiştir.²³⁹

Şevâhidü'n-nübüvve'nin "Hâtime Der-beyân-ı Uqûbât-ı A'dâ"²⁴⁰ başlığını taşıyan hâtime bölümünde, Râfizî ve Hâricî'lerin; zındık ve mülhidlerin; Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği dine düşman olanların uğradıkları ceza ve musibetler nakledilmiştir. Buradaki rivayetler on ana başlık altında kaydedilmiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve, "Nazm"²⁴¹ başlıklı 14 beyitlik bir manzume ile son bulur. Manzumenin ilk iki beyti, Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin sonundaki 8 beyitlik manzumenin ilk iki beytinin tercümesidir. Molla Câmî ikinci beyitte, eserinin telif tarihi için tarih düşürmek üzere "تمته" kelimesini kullanmıştır ki bu kelime eserin telif tarihinin h. 885 (m. 1480/1481) olduğunu göstermektedir. Lâmi'î Çelebi de manzumesinin ikinci beytinde, tercümesine tarih olmak üzere "أتمته"²⁴² kelimesini kullanmıştır. Molla Câmî'nin tercümesinden otuz yıl sonra tercüme edildiği anlaşılan eserin tercüme tarihi, tarihi gösteren kelimeye bir "lâm" eklenmek suretiyle h. 915 (m. 1509/1510) olarak bildirilmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve*, eserin tamamlanmasını nasip eden Allah'a hamd; eserin muhtevasının övgüsü; okuyanlara faydalı olması dualarıyla son bulur.

Kısaca *Şevâhidü'n-nübüvve*, *besmele*'nin ardından Arapça bir bölümle başlamaktadır. Bu bölüm çeşitli dualarla birlikte, *hamdele* ve *salvele* bölümlerini de içine almaktadır. Eserin asıl bölümü *mukaddime*, *yedi rükn* ve *hâtime*'den oluşmaktadır. Mukaddime'de nebî, resûl, ulü'l-azm, mucize, keramet, istidrac gibi kavramlar, eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak üzere, izah edilmiştir. Eserin ilk dört rükünde sırayla Hz. Muhammed'in doğumundan önceki; doğumundan

²³⁸ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M222a-M224b.

²³⁹ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

²⁴⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

²⁴¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M228a.

²⁴² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M228a.

peygamberliğine kadarki; peygamberliğinden Hicret'e kadarki ve Hicret'ten vefatına kadarki zamanlarda yaşanmış harikulade, mucizevî ve nübüvvetin delili olan hâller anlatılmıştır. Beşinci rüknde zamanı tam olarak belli olmayan ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkan durumlar anlatılmıştır. Altıncı rüknde Ashâb-ı Kirâm ve dört halife zamanında ortaya çıkan mucizeler nakledilmiş; On İki İmam ve Ashâb-ı Kirâm'dan 23 sahabe ayrı ayrı ve nübüvvetine delil olan hâdiselerle birlikte anlatılmıştır. Yedinci ve son rüknde tâbi'în ve tebe'-i tâbi'în zamanlarından, tabakât-ı sûfiyyeye kadarki süreçte ortaya çıkan; nübüvvetin delili kabul edilen olağanüstü hâller anlatılmıştır. Tâbi'în ve tebe'-i tâbi'înden tabakât-ı sûfiyyeye kadar olan süreçteki toplam otuz kişiden ayrı ayrı bahsedilmiştir. “**Hâtime Der-beyân-ı Uqûbât-ı A'dâ**”²⁴³ başlıklı bölümde İslâm'ı kabul etmeyen ve hem İslâm'a hem de Hz. Muhammed'e düşmanlık besleyenlerin uğradıkları musibetler anlatılmış; dua edilerek eserin tamamlanma tarihini gösteren bir manzume ile esere son verilmiştir.

3. Dil ve Üslûp Özellikleri

Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'de kullandığı dili ve üslûbu tespit edebilmek için öncelikle kendi devrindeki üslûpla ilgili genel durumun tespitinin yapılması; ardından Lâmi'î'nin diğer eserlerindeki dil ve üslûp tercihinin belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra eserin muhtevası ve çevriliş amacı göz önünde bulundurulmalıdır. Unutulmaması gereken bir diğer önemli husus, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tercüme bir eser olduğudur. Çünkü mütercim olarak Lâmi'î Çelebi'nin, çevirdiği eserin dil ve üslûp özelliklerinden etkilenmemesi uzak bir ihtimaldir. Bütün bu tespitlerin neticesinde *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin üslûbu en sıhhatli bir şekilde konumlandırılabilir. Bu sebeple, öncelikle Lâmi'î Çelebi dönemindeki genel dil ve üslûp tercihine bakmak gerekmektedir.

Klâsik edebiyatımızda nesrin gelişim çizgisini tespit etmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar göstermektedir ki aynı yüzyıl içerisinde hem çok sade hem de oldukça süslü bir nesirle kaleme alınmış eserler bir arada bulunabilmektedir. Mensur eserler, ihtiva ettikleri kelimelerin kökenleri; seci, tamlama hususiyetleri; mecaz, mübalağa unsurlarına göre bir sınıflandırmaya tâbi

²⁴³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

tutulmuşlar ve nesir üslûbu, bir genellemeye, *sade*, *orta* ve *süslü* olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır.²⁴⁴ 16. asır, genel olarak söz konusu üç nesir üslûbunda da ürünler verilen bir dönemdir. Bu asrın ürünü olan *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin *süslü* üslûp 'dan ziyade *sade* üslûp'la kaleme alındığı görülmektedir.

Lâmi'î Çelebi, 14. asırda Âşık Paşa'nın Türkçeye önem vermek ve Türkçe yazmak konusundaki fikirlerini, 16. asırda sürdüren isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Lâmi'î, *Hüsn ü Dil* mesnevisinin mukaddimesinde, Arapça ve Farsça çok fazla eser yazıldığını ancak Türkçe eser sayısının az olduğunu ifade etmektedir. Aynı yerde, Osmanlı'nın büyük ve diğer devletlerden üstün bir devlet olduğunu; dilinin de diğer devletlerin dillerinden üstün olduğunu söylemektedir. Bu sebeple Osmanlı müelliflerinin Türkçe yazmaları gerektiğini vurgulamaktadır.²⁴⁵

Lâmi'î, kendini devrinin en büyük yazarı saymış; Türkçenin Arapça ve Farsçadan üstün bir dil olmasının ancak kendi elinde mümkün olduğunu iddia etmiştir.²⁴⁶

Tüm bunlar göz önünde bulundurularak eserleri incelendiğinde, Lâmi'î'nin özellikle Türkçe kelime kullanmaya dikkat ettiği; *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinde *şındı*, *şıdı*, *kankı*, *dürüşürüm*, *kakıdum*, *muştı*, *dükeli*, *bıldır*, *oñat*, *oķı-*, *arķuru*, *ıssı*, *dilcik*, *yağrın*, *yire düş-* (*doğur-*), *segirt-*, *söyün-*, *döy-*, *söyken-*, *ıurgur-*, *yeñ*, *yegrek*, *uşat-* vb. Eski Türkçe kelimeleri sık kullandığı görülür. Eserin, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıyan bu kelimelere karşın, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerden tamamen uzak bir dile sahip olduğu söylenemez. Lâmi'î, yeri geldiğinde sanat göstermek, edebî gücünü ortaya koymak için Arapça ve Farsça kelimelerle terkipleri kullanmaktan çekinmemiştir. Lâmi'î'nin farklı konularda ve kırk civarında

---

²⁴⁴ Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 21; Harun Tolasa, "Divan Nesri", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, C. 2, s. 341-344; Süleyman Çaldak, "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)", *Eğitim*, Ankara 2006, Yıl. 7, S. 75-78, s. 74-90; Mine Mengi, "Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası", *TALİD*, İstanbul 2007, Yıl. 2007, C. 5, S. 10 s. 43-76; Sait Okumuş, "Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 18, Yaz 2011, C. 4, s. 102; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. V-XXII; Cihan Okuyucu – Ahmet Kartal – Fatih Köksal, *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s. 13-20.

²⁴⁵ Erdoğan Uludağ, *Salâmân ve Absâl*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2013, s. 68; Nuran Tezcan, "Lâmi'î'nin Gûy u Çevgân Mesnevisi", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Ankara 1978, s. 214; Ülkü Ayan, *Lâmi'î Çelebi'nin Hüsn ü Dil'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1987, s. 80-85; *Hüsn ü Dil*, Millî Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz. A 739, 8a-10b.

²⁴⁶ Erdoğan Uludağ, *age*, s. 68; Nuran Tezcan, *agm*, Ankara 1978, s. 214; Ülkü Ayan, *age*, s. 80-85; *Hüsn ü Dil*, Millî Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz. A 739, 8a-10b.

eser sahibi olduğu düşünöldüğünde, dil ve üslûbundaki bu çeşitliliğin normal karşılanması gerekmektedir.

Lâmi'î Çelebi'nin eserleri dil ve üslûp açısından mukayese edildiğinde; müellif bazı eserlerinde secilere, uzun tamlamalara ve Arapça-Farsça kelimelere fazlaca yer verse de,²⁴⁷ Lâmi'î'nin genel olarak *sanatlı*, *ağdalı* ya da *süslü* olarak ifade edilen üslûptan uzak durduğu; daha ziyade *orta* ve *sade* bir dili benimsediği görölmektedir.²⁴⁸ Bunlar arasında *Şevâhidü'n-nübüvve*, Lâmi'î'nin en sade üslûba sahip eserlerinden biridir.

Nâsirlere, eser telif ya da tercüme ederken kullanacakları dil ve üslûpla alâkalı olarak temelde iki husus arasında tercih yaparlar: *Fayda* veya *sanat*. Sanat yapmak amacı, genellikle edebî eserlerde ortaya çıkar. Bununla birlikte devlet erkânına sunulacak tarih ve siyaset kitapları, pend-nâme, fetih-nâme gibi eserlerle dinî muhtevaya sahip kimi eserlerde de sanat yapma kaygısı görülür. Yine bunlara ek olarak sade bir dille yazılmış da olsa, eserlerin mukaddime bölümleri daha süslü bir dille kaleme alınmıştır.²⁴⁹ Bunda müellif ya da mütercimnin fayda amacı gütmemesinin yanı sıra, edebî kudretini de ortaya koyma isteğinin etkisi görülür. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesindeki yegâne amacı *faydadır*. Bu husus doğrudan eserin muhtevasıyla alâkalıdır. Mukaddime bölümünde Arapça-Farsça kelimelerle seci ve tamlamalara daha fazla yer veren Lâmi'î, asıl konunun işlendiği bölümde son derece sade bir dil tercih etmiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin Lâmi'î Çelebi tarafından yazılan mukaddimesi, asıl konunun işlendiği bölüme nispeten ağır bir dile sahiptir:

“İlâhî, egerçi tâ'at-i şaķaleyn ve ibâdet-i kevneyn senüñ istignâña göre bād ü hevâ ve bir bî-hüde şadâdur lâkin bu za'îf ü dil-ħaste kullaruñ enîni ve çemen-i maħabbetde öten bülbüllerüñ ħanîni âvâz-ı seb'ı semâvâtdan yanuñda a'îlâ vü müntehâdur. İlâhî, egerçi cürm ü 'işyânumuz bî-pâyân ise rahmet ü gufrânuñ baħrı

²⁴⁷ Bkz. Sadettin Eğri, *Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001; Gönül Ayan, *Vâmık u Azrâ (İnceleme-Metin)*, AKMB Yayınları, Ankara 1998; Erdoğan Uludağ, *Salâmân ve Absâl*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2013; Mustafa İsen – Hamit Bilen Burmaoğlu, *Bursa Şehrengizi 'Lâmi'î Çelebi'*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011; Hamit Bilen Burmaoğlu, *Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Erzurum 1983.

²⁴⁸ Bkz. Süleyman Eroğlu, *Bursalı Lâmi'î Çelebi Mevlüdü'r-Resûl*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011; Ertuğrul Ertekin, *Lâmi'î Çelebi Maktel-i Âl-i Resûl*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012, *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi.

²⁴⁹ Bkz. Harun Tolasa, *agmd*, s. 342; Ağah Sırrı Levend, *age*, s. 21-22.

daği bî-kerândur. İlâhî, ma‘şıyyet odı ‘âlemi göyündürürse bir kaçre rahmetüñ şuyı söyündürür. İlâhî, cihânı zulmet seḫâbı tutarsa ‘inâyetüñ yilinüñ bir nefḫasından tağılır, kaçar. İlâhî, kâ’inâtı ḍalâlet hicâbı kaplarsa hidâyetüñ güneşinüñ bir zerresi keşf ider, açar.”²⁵⁰

Daha önce de zikredildiği üzere, Lâmi‘î Çelebi’nin yukarıda alıntılanan cümlelerinde Sinan Paşa’nın (ö. 1486) *Tazarru-nâme*’sinin²⁵¹ etkileri açık olarak görülmektedir. Lâmi‘î *Şevâhidü’n-nübüvve*’de, Sinan Paşa’nın *Tazarru-nâme*’de kullandığı kadar ağdalı bir dil kullanmamış olsa da; onun tesirinde kaleme alınan cümleler, eserin en secili/ağdalı cümlelerini oluşturmaktadır.

Genel olarak devrinin alışlageldik dilini kullanan Lâmi‘î, *Şevâhidü’n-nübüvve*’deki sade üslûbuyla hem kendinin hem de devrinin en sade üslûba sahip eserlerinden birini ortaya koymuştur:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, emîrû’l-mü’minîn ‘Abbâs raḍıya’llâhu ‘anhu Ḥazret-i Resûl’e ‘aleyhi’s-selâm dimişdür ki “Beni ol nesne ile da‘vet itseñ olur ki sen mehd içinde yatarken muttaşıl ay ile söyleşürdüñ ve barmağuña işâret eylerdüñ. Her cânibe ki işâret itseñ ol cânibe meyl eyleridi.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Ben anuñla, ol benümle söyleşürdük ve beni ağlamağdan men‘ eylerdi ve daği anuñ ‘arş altında secdeye varduğınuñ âvâzın işidirdüm.””²⁵²

Lâmi‘î, eserini tercüme ederken tercümesinin kolay anlaşılır olmasına, faydalı bir eser hâline gelmesine dikkat ettiğini kendisi bildirmektedir:

“Ammâ çün ki ol ‘azîz bu kitâbı kendünüñ lisânı üzere elfâz-ı Fârisî ile cem‘ eylemiş. Bu faḫîr-i ḫaḫîr daği تسهیلًا لمؤننه و تعمیمًا لفائدته kendü dilümüz üzere Türkî ‘ibâretle terceme eyledüm...”²⁵³

Genel mânâda sade bir üslûba sahip olan eserde kimi zaman orta, hatta süslü nesir özellikleri ihtiva eden bölümler karşımıza çıkar. Lâmi‘î Çelebi tarafından tercüme sırasında ilâve edilen, özellikle Moton Kalesi’nin fethinin ve Lâmi‘î’nin bağlı bulunduğu Nakşibendî tarikati şeyhlerinin anlatıldığı bölümler bunlardandır:

“**Çün Ḥazret-i Ḥaḫ** sübhânehu ve te‘âlâ tevfiḫı refiḫ idüp bu serverân-ı dîn ve mihterân-ı yaḫînüñ rıḍvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în ilâ-yevmi’d-dîn menâḫıb-ı ‘aliyye

²⁵⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M4b-M5a.

²⁵¹ Bkz. Mertol Tulum, *Tazarrunâme*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 42-47.

²⁵² *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M39b.

²⁵³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M10b.

ve mevâhib-i seniyyesinden bir miqdâr ‘alâ tarîkı’l-ihtîşâr takrîr olmasını müyesser ve taḥrîre gelmesini muḳadder itdiyse, bilgil kim bu kerâmat u ḥavârîḳ-ı ‘ādât ki anlardan ḥadd-i iştihâra irişmişdür ve ol sultânlaruñ fezâ’il-i şerîfe ve ḥaşâ’il-i münîfesinden bir numûnedür. Ve bu âşârla anlaruñ iḳdârını isti’lâm muḥâl ve bu aḥvâlle ‘ulüvv-i pâyelerine istidlâl fâsid ḥayâldür ki ‘uḳûl-i fuḥûl yüz yıl ṭayerân eylerse bu perr ü bâlle ol seyerâna irişmez ve efhâm-ı enâm biñ yıl cevelân iderse bu ḳudûm ü irtiḥâlle ol meydâna irişmez ve girişmez. Ve nite kim anlardan şâdir olan ḥavârîḳ-ı ‘ādât, bu zıkr olunan âşâra maḥşûr degüldür.”²⁵⁴

Lâmi’î Çelebi tarafından eklenmiş olmayıp, dili eserin geneline oranla daha sanatlı görünen bölümler de yine eserin sonlarındaki kısımlarda karşımıza çıkar:

“Nite kim ehlu’llâhuñ kerâmâtı Resûl’üñ ‘aleyhi’s-selâm mu’cizâtı ḳabilindendür. Kezâlik ol Ḥâzret’e muḥâlefet idenlere ve anuñ şerî’at ü tarîkında terk-i edeb ve müsâmaḥat gösterenlere vâḳı’ olan ‘uḳûbât daḫi yine ol Ḥâzret’üñ mu’cizâtı maḳûlesindendür.”²⁵⁵

Lâmi’î Çelebi’nin üslûbunda dikkatimizi çeken bir diğerk husus da *Kur’ân* ayetlerinin metin içerisindeki kullanımını olmuştur.²⁵⁶ Lâmi’î Çelebi, *Kur’ân* ayetlerinin Türkçe meallerini, anlatılan rivayeti destekleyici ve tamamlayıcı olarak; cümlelerin akışı içerisinde rahatlıkla kullanabilmektedir. Ayetler cümleyi tamamlayıcı mahiyette kimi zaman bütün olarak, kimi zaman ayetin sadece ilgili cümleleri alınarak, kimi zaman da farklı ayetlerdeki gerekli kelimeler bir araya getirilerek kullanılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması için alıntılarda ayetlerin mealleri verilmiştir:

“Ḳureyş uluları mu’cizât isterlerdi. Müşâhede itdüklerinden şoñra yine ‘inâd u istikbâr iderlerdi. Muḥammed sâḫirdür diyüp mu’cizâtı ve ḥavârîḳ-ı ‘ādâtı siḫre ve şu’bezeye ḥaml eylerlerdi. ***Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.*** (Bakara, 2/7) ***Bu yüzden onlar anlamazlar.*** (Tevbe, 9/87)”²⁵⁷

²⁵⁴ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M221b.

²⁵⁵ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M224b-M225a.

²⁵⁶ Bu konuda Lâmi’î’nin başka bir eseri üzerinde yapılan çalışma için bkz. Dursun Ali Tökel, “Lâmiî-zâde’nin Letâ’if’inde Ayetlerin Gündelik Hayatta Kullanımı”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt. Bilal Kemikli – Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 311-323.

²⁵⁷ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M9b.

“Mu‘cizâta, belki nübüvve muṭlaḳâ münkirlerdür ve ḥaşre, neşre ve kıyâmete ve bi‘sete ve ḥisâba ve kitâba ve na‘îme ve caḥîme ve her ne kim Şâdıḳu’l-Emîn ve Resûl-i Rabbü’l-‘âlemîn buyurmuşdur, îmân getürmezler ve bu tâ’ife müşâhede-i mu‘cizât itdükleri taḳdîrce daḥi ma‘lûm degüldür ki şeref-i şıḍḳ u yaḳînile müşerref olalar. *İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.* (Mücâdile, 58/19)”²⁵⁸

“Şâḥibine sebab-i izdiyâd-ı ḥızlân ve mücib-i ğâyet-i bu‘d u ḥırmân olur. ... *Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir.* (Bakara, 2/26)”²⁵⁹

“Şirk getürmeyelüm. Zîrâ ṭarîḳ-ı tevḥîdden ğayra ittibâ‘ mücib-i ğavâyet ve sebab-i ḍalâletdür. *(Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah’ın yolundan ayırır.* (En’âm, 5/153)”²⁶⁰

“Nür-ı ruḥuñ çerâĝ-ı şebistân *zifiri karanlık çöktüğü zaman* (Duhâ, 93/2)”²⁶¹

“Belki inkârları mütezâ’id ve istikbârları müte’ekkid oldı. *Allah kimi şaşırırsa, artık onun için yol gösteren yoktur.* (A’râf, 7/186)”²⁶²

“min ba‘d re’y-i ḳal‘a-ĝüşây ḥayâl-i fâsid ve tertîb-i esbâb-ı ḳıṭâl bâzâr-ı kâsiddür ve ḥâṭırlarına getürmediler ki *yardım ancak Allah katındadır.* (Âl-i İmrân, 3/126)”²⁶³

“Ammâ eyne’l-ḥalâş ve eyne’l-meferr ve eyne’l-menâş eyne’l-maḳarr, pes sipâh-ı zafer-penâh *bugün Allah’ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur* (Hûd, 11/43) diyüp ve zümre-i mücâhidîn *Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır.* (Nisâ, 4/78) nidâsını mele’-i a‘lâya irişdürüp süyûf-ı âbdârıla ol münâfıḳlaruñ içine girdiler.”²⁶⁴

Gelibolulu Âlî, Lâmi‘î’nin üslûbunu değerlendirirken eserlerinden yalnız *Şerefü’l-insân* ve *Şevâhidü’n-nübüvve*’yi beğendiğini bildirmektedir.²⁶⁵ Diğer eserleri için “Nihâyet *Hüsn ü Dil-i Ahî* tururken anun mü’ellefi okınmaz. *Yûsuf u Züleyhâ-yı Hamdî* var iken mezbûrun mesnevîlerine raĝbet olunmaz. Gûyâ ki sözleri

²⁵⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M9b.

²⁵⁹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M12b.

²⁶⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M14a.

²⁶¹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M14b.

²⁶² *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M58a.

²⁶³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M223b.

²⁶⁴ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M224a.

²⁶⁵ Gelibolulu Âlî, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 266.

nemekîn degüldür. Yâhûd kesret-i nemekden lezîz ü şîrîn degüldür.”²⁶⁶ ifadelerini kullanırken; *Şevâhidü'n-nübüvve* için “Bi'l-cümle ekser-i mü'ellefâtından nesirde *Şeref-i İnsân*'ı ve *Şevâhidü'n-nübüvve*'si râcihdür.”²⁶⁷ değerlendirmesini yapmıştır.

Kâtip Çelebi *Keşfü'z-zünûn*'da, “*Şevâhidü'n-nübüvve* ... Mahmûd b. Osmân bu eseri tercüme etti, bu zatın mahlası Lâmiî'dir. 938 yılında ölmüştür. Sonra da Mevlâ Abdülhalim b. Muhammed bu eseri tercüme etti. Bu zat Ahî-zâde diye ünlüdür. Anadolu kazaskerlerindedir. 1013 yılında ölmüştür. Bu eser metin ve uygulama bakımından Lâmiî'nin tercümesinden daha güzeldir.”²⁶⁸ ifadelerine yer vermiştir. Bu tespit söz konusu iki eserin dil ve üslûp özellikleri mukayese edildiğinde kısmen doğru görülebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Lâmi'î, faydalı ve mümkün olduğunca geniş kitlelere hitap edecek bir eser ortaya koyma amacı taşıdığı için süslü bir dil kullanmaktan, secilere, Arapça-Farsça kelime ve terkiplere yer vermekten kaçınmış; sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Ahî-zâde ise Lâmi'î'nin aksine, Arapça-Farsça kelimelerle terkiplere bolca yer vermekten çekinmemiştir. Mütercimlerin üslûplarındaki fark incelenirken, mütercimlerin amaçlarının da göz önünde bulundurulmasında fayda vardır.

Gerek eski biyografik ve bibliyografik kaynaklar, gerekse yakın zamanda Lâmi'î'nin eserleri üzerine yapılan çalışmalar Lâmi'î'nin çok süslü bir dili olmadığı; nesrinin, nazmından üstün olduğu konusunda müşterek fikir beyan ederler.²⁶⁹

Şevâhidü'n-nübüvve'nin dili ve üslûbu genel olarak değerlendirildiğinde şunları söylemek mümkündür: *Şevâhidü'n-nübüvve*, Lâmi'î Çelebi'nin en sade üslûba sahip eserlerinden biridir. Hatta belki en sadesidir. Bunda eserin mensur olması; kitapta sanatsal bir amaçtan ziyade dinî bir amacın yani *faydanın* gözetilmesi; daha fazla insanın anlayabileceği bir eser vücuda getirilerek, daha büyük kitlelere ulaşılması arzusu etkili olmuştur. Lâmi'î'nin devrindeki genel nesir üslûbunun, 17. ve 18. yüzyıllarda görülen *süslü nesir* seviyesine henüz ulaşmaması, Lâmi'î'nin devrinin standartlarını kısmen belirlemiştir. Bunların yanı sıra Molla

²⁶⁶ Gelibolulu Âlî, *age*, s. 266.

²⁶⁷ Gelibolulu Âlî, *age*, s. 266.

²⁶⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst. 2013, C. 3, s. 852.

²⁶⁹ Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1333, C. II, s. 492-495; Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970, s. 415; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C. I, s. 601-602; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 165; Gelibolulu Âlî, *age*, s. 266.

Câmî'nin de Lâmi'î ile benzer amaçlarla eserini kendi devrine göre oldukça sade bir dille kaleme almış olması, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinde Lâmi'î'nin de sade bir üslûp benimsemesinde etkili olmuştur. Eserin bu derece sade bir dille tercüme edilmesine karşın Lâmi'î Çelebi, edebî kudretini tercüme sırasında kendi ilâve ettiği bölümlerde kullandığı dille göstermekten de geri kalmamıştır. Abdülkadir Karahan, *Nefehâtü'l-üns* ve *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerini çok beğendiğini, yalnız bu iki eserin bile Lâmi'î Çelebi'nin Câmî-i Rûm lakabını almasına kâfi geleceğini bildirmektedir.²⁷⁰

4. Kaynakları

Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi yazarken hangi kaynaklardan istifade ettiği liste hâlinde sıralanmıştır.²⁷¹ Aynı eserlerler doğal olarak Lâmi'î Çelebi'nin tercümesinde de kaynak görevi üstleniyor olmakla birlikte; Lâmi'î, bazı kaynakları da kendisi ilâve ederek eserini zenginleştirmiştir. Tercüme esnasında ilâvelerde bulunduğunu Lâmi'î bizzat bildirmektedir:

“ve elden geldükce maqdûrumı harc idüp Hâk celle ve ‘alâ kemâl-i kereminden müyesser itdüğü fevâ'id-i esrârdan ve esnâd-ı şâhîhile kütüb-i mu‘teberede irâd olunan aḥbâr u âşârdan bulduḡımı derc itdüm.”²⁷²

Lâmi'î Çelebi'nin yaptığı eklemelerle birlikte, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de kullanılan; Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini anlatan ya da mevcut delilleri güçlendirmek için kullanılan, isimleri yahut müellifleri zikredilen bütün kaynaklar şunlardır:

4.1. Kur'ân-ı Kerîm

Diğer kutsal kitaplarda olduğu gibi *Kur'ân*'ın da tevhid inancını emretmesi; belâgat ve fesâhat itibarıyla erişilmez kabul edilmesi, bir benzerinin meydana getirilmesinin imkânsız oluşu, geçmiş kavimler ve gelecek hakkında kesin ve net bilgiler vermesi, çelişkili bilgiler taşımaması gibi özellikleri sebebiyle *Kur'ân*, Hz. Muhammed'in en büyük mucizesi kabul edilmiştir.

²⁷⁰ Abdülkadir Karahan, “Lâmi'î”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 12.

²⁷¹ Bkz. III. Bölüm: 1. Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'si:

²⁷² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10b.

Kur'ân-ı Kerîm hakkında *Şevâhidü'n-nübüvve*'deki küçük bir bölümü arz etmek, onun başlı başına ve en mühim mucize kabul edildiğini göstermek açısından yeterli olacaktır:

“**Ve anuñ cümle-i mu'cizâtından biri, *Qur'ân-ı 'azîm* ve *Furkân-ı mecîddür* ki ilâ-yevmî'l-kıyâm bâkî ve elsün-i nâsda mezkûr ve şahâ'ifde meşûrdur ve ol bir mu'cize degül, belki niçe biñ mu'cizedür. Zîrâ mevzi'-i *Qur'ân*'da bir aqşar şüre miqdârı meşelâ Süretü'l-Kevşer qadarı 'alâ haddihi bir mu'cizedür ki kuvve-i beşer anuñ mişlûñ irâd itmekden 'âcizdür, şöyle ki bülegâ-yı 'Arab biribirine zahîr ü mu'âvin dañi olsalar.**

Vücûh-ı i'câzından biri oldur ki müfredâtınuñ feşâhâti ve nazmınuñ belâğati bir derecededür ki...”²⁷³

Bu şekilde başlayıp devam eden uzunca bir bölümde *Kur'ân-ı Kerîm*, şu özellikleri hasebiyle Hz. Muhammed'in peygamberliğinin en açık delillerinden biri kabul edilmektedir:

a. Bütün belâgat âlimleri bir araya toplansalar dahi onun en küçük parçasının bir benzerini ortaya koyamazlar.

b. Fesâhat ve belâgati o kadar kusursuzdur ki Arab'ın en fasih, en belîğ kabul edilen kabileleri bile ona yaklaşamazlar.

c. Üslûbu ve terkibi alışılmışın dışında, ilk kez karşılaşılan bir tarzdadır.

d. Evvelki kavimler hakkında, başka kaynaklarda olmayan ve eski zamanlara ışık tutan açık bilgiler vermektedir.

e. Ehl-i Kitap'ın Hz. Muhammed'e sorduğu tüm soruların cevabı *Kur'ân-ı Kerîm*'de mevcuttur.

f. Gelecekte vuku bulacak hâdiseler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Geleceğe dair verdiği bilgilerin bir kısmı tıpkı anlatıldığı şekilde ortaya çıktığı gibi diğerlerinin zuhur edeceği de muhakkaktır.

g. Allah, “*Kur'ân*'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.” (*Kur'ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/9) buyurmuştur. Nüzulünden itibaren 910 yıldan fazla zaman geçmesine, mülhid ve zındıklar tarafından kasten değiştirilmeye kast edilmesine karşın bir harfi dahi tahrif edilememiş; ilk günki gibi korunmuştur.

²⁷³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M127a.

h. Okuyan yahut kendine okunanlar üzerinde açık tesirler bırakmaktadır.

1. Okuyan da kendisine okunan da bundan asla bir bıkkınlık hissetmez.

Buraya kadar sayılanlar Abdurrahmân-ı Câmî tarafından yazılanlar olmakla birlikte, hemen devamında Lâmi'î Çelebi tarafından da *Kur'ân-ı Kerîm*'in mucizevî özelliklerine dair bazı eklemeler yapılmıştır. Meselâ: “Şerî'at-ı mutahharası ve tarîkat-ı münevveresi”ne âlim ve âriflerin hakkıyla vâkîf olması mümkün olmayıp; bu husustaki acziyetleri âlim ve ârifler tarafından ikrar ve itiraf edilmiştir.

Görüldüğü üzere *Kur'ân-ı Kerîm*, pek çok yönden Hz. Muhammed'in en büyük mucizelerinden biri olarak kabul edilmiş; onun peygamberliğine başlıbaşına bir delil addedilmiştir.

Tüm bu anlatılanlara ek olarak, 139 kez ayetlerden doğrudan iktibasta bulunulmak suretiyle de *Kur'ân-ı Kerîm* hem kaynak kullanılmış, hem delil olarak gösterilmiştir. En çok iktibasta bulunulan sure, Bakara Suresi olmakla birlikte iktibasta bulunulan bütün sureler şunlardır:

Ahkaf, Alâk, Âl-i İmrân, A'râf, Bakara, Cum'â, Duhâ, En'âm, Enbiyâ, Enfâl, Fâtır, Fâtiha, Fecr, Fetih, Hicr, Hucurât, Hûd, İbrâhîm, İsrâ, Kalem, Kamer, Kasas, Kehf, Kevser, Kıyâmet, Lokman, Mâ'ide, Meryem, Muhammet, Mücâdile, Müddessir, Mümtehine, Neml, Nisâ, Nûr, Rûm, Saff, Şûrâ, Şu'arâ, Tâhâ, Tahrîm, Tevbe, Vâkı'a, Yâsîn.

4.2. *İncîl*

İncîl, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin İlahî menşe'li kaynaklarından. Hz. Muhammed'in ve ümmetinin vasıfları çeşitli şekillerde *İncîl*'de geçmektedir. *İncîl*'de kayıtlı olan Hz. Peygamber ve ümmetinin vasıflarına dair bu bilgilerle; tüm kutsal kitapların tevhid konusunda müşterek hükümlere sahip olmaları Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili olarak görülmüş ve gösterilmiştir.²⁷⁴

4.3. *Tevrât*

Tevrât, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin İlahî menşe'li kaynaklarından. Hz. Muhammed'in ve ümmetinin vasıfları çeşitli şekillerde *İncîl*'de olduğu gibi *Tevrât*'ta da geçmektedir. *Tevrât*'ta bildirilen Hz. Muhammed ve ümmetinin vasıflarına dair bilgiler, bütün kutsal kitapların tevhid konusunda müşterek hükümlere sahip

²⁷⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M14a, M18a, M24a, M24b, M27b, M85a, M127a, M127b, M152b.

olmaları, tıpkı *İncil*'de olduğu gibi Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili olarak görülmüş ve gösterilmiştir.²⁷⁵ Bir kutsal kitap olarak *Tevrâf*'ın ismi yirmi dokuz yerde zikredilmektedir.

Tevrâf, tercüme sırasında Lâmi'î Çelebi tarafından da Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili olarak gösterilmiş; bunun için *Tevrâf*'ta geçen kimi ayetler, ayetlerdeki kelimeler ve bunların ebced karşılıklarıyla gramatikal özellikleri kullanılmıştır:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki, *Tevrâf*'uñ evvelinde bir âyet vardır ki *Tevrâf* anuñla ibtidâ olunur.** Āyet budur, براتث برا الوهيم ان هشمايم واث هارث Ma'nāsı böyledür ki evvel yarattı Allāh bir mu'azzam nesneyi daḥi semāvātı ve daḥi arzı. *Zirā el-vehīm* demek ḥudāvend ü 'azīmü's-şān ma'nāsına qarībdür. Murād andan rūḥ-ı Muḥammed'dür. Nite kim ḥadīş-i nebevīde gelmişdür ki²⁷⁶ اول لا خلق الله روهي او نوري Eger ṭā'ife-i Yehūd dirlerse ki neden ki bundan murād rūḥ-ı Muḥammed ola, cevāb virürüz ki sizūñ yanuñuzda ḥisāb-ı ḥurūfila istidlāl mu'teberdür. Nite kim *Tevrâf*'da برات يابو اهارون ال هقودس āyetindeḡi lafz-ı *bezāf*'la ki dört yüz ondur, istidlāl itdūñüz ki Süleymān nebī 'aleyhi's-selām Beytü'l-maḥdis'i binā idicek, dört yüz on yıldan soñra ḥarāb olur diyü ve hem ol istidlāl şahīḡ ü vāqı' oldı ve bunuñ emsāli daḥi bī-haddür ve rivāyet olunur ki Ḥazret-i Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aḥbār-ı Yehūd'dan bir ṭā'ife geldiler, eyitdiler, işitdük ki yā Muḥammed, saña²⁷⁷ ألم gelmiş. Ümmetūñüñ müddeti yetmiş bir yıl olmaḡa işāretdür didiler. Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki baña hemān ألم geldi.²⁷⁸ حم عسق ve كهيعص²⁷⁹ ve الر²⁸⁰ ve المص²⁸¹ daḥi gelmişdür. Aḥbār-ı Yehūd bunu işidicek²⁸² فدا شكل الامر علينا يا محمد diyüp dönüp gitdiler. Pes biz daḥi *el-vehīm* lafzını ḥisāb itdük, Muḥammed 'adedine muvāfiḡ ṭoḡsan iki çıḡdı. Ma'lūm oldı ki *el-vehīm*'den murād Muḥammed 'aleyhi's-selām imiş ve eger yine i'tirāz iderlerse ki *el-vehīm* burada *berā'*nuñ fā'ilidür, mef'ūli degüldür. Ya'nī yarattı bir ulu demek olur. İki vech ile cevāb virürüz. Biri ol kim

²⁷⁵ *Şevāhidü'n-nübüvve*, vr. M14a, M17a, M18b, M19a, M19b, M20a, M20b, M25a, vb.

²⁷⁶ “Allah'ın ilk yarattığı benim ruhum veya nurumdur.”

²⁷⁷ *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/1.

²⁷⁸ *Kur'ân-ı Kerîm*, Şürâ, 42/1-2.

²⁷⁹ *Kur'ân-ı Kerîm*, Meryem, 19/1.

²⁸⁰ *Kur'ân-ı Kerîm*, İbrâhîm, 14/1.

²⁸¹ *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/1.

²⁸² “Ey Muhammed, işimiz çok zor oldu.”

dağı gökleri demek ‘atfıla dürüst gelmez. Ma‘tûf-ı ‘aleyh miqdar olmak rāst degüldür ve ikinci bu kim *berā*’nuñ fā‘ili içinde müstetirdür. ازوني،den ‘ibāretdür. ازوني demek Allāh dimekdür. ‘Aleme-i hāşşdur. Nite kim bu āyetden birkaç satır aşağıda 283 بيوم غوث ازوني الوهيم اث هشمايم اث هارت dimekle taşrih itmişdür. Ya‘nî ol günde yaratdı Allāh bir ulu nesneyi dağı gökleri ve dağı yiri. 284 والله اعلم و احكم 285

Bu bölüm Lâmi‘î Çelebi’nin gramer ve ebced hususundaki dikkat ve bilgileriyle, *Tevrât*’a hâkimiyetini göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

4.4. *Zebûr*

Hiz. Dâvûd’a gönderilen İlahî kaynaklı kitap *Zebûr*’dan *Şevâhidü’n-nübüvve*’de bir kez iktibas yapılmıştır. Bu iktibas, Hiz. Dâvûd’un fetret ve cahiliye devrinden sonra, sünneti ikmal edecek bir peygamber göndermesi için ettiği duadır. Bu duanın ardından bahis konusu olan peygamberin Hiz. Muhammed olduğu belirtilmiştir:

“Ve ol cümleden biri oldur ki, Dâvûd ‘aleyhi’s-selām *Zebûr*’da demişdür ki اللهم ابعث مقيم السنة بعد الفترة 286 Dâvûd’dan ‘aleyhi’s-selām şoñra, bizüm peygamberimizden gayrı, *Tevrât*’uñ şerî‘ati ve sünnetinüñ fetretinden şoñra iķāmet-i şerî‘at ü sünnet itmiş bir peygamber gelmiş yokdur. Zîrā ‘İsā ‘aleyhi’s-selām *Tevrât*’uñ sünnetine muvâfiķ idi ve dîn-i Mūsā’yı tekmiñ için gelmiş idi. Nite kim beyān olundı.”287

İncil, *Tevrât* ve *Zebûr*’dan deliller gösterilerek Hiz. Muhammed’in nübüvvetinin ispatlanması, *Şevâhidü’n-nübüvve*’nin aynı zamanda Beşâ’irü’n-nübüvve türüne de giren bir eser olduğunu göstermektedir.

4.5. *Kitâbü’l-menâmât*

Kitâbü’l-menâmât muhaddis, mutasavvıf ve Hanbelî fakihi olan İbn Ebü’d-dünyâ’nın eseridir. Ebü’d-dünyâ, h. 208 (m. 823)’te Bağdat’ta doğmuş, erken yaştan itibaren *Kur’ân* ve dini ilimler tahsil etmiştir. Devrinin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır. Yine devrin ilerigelenleriyle yakın ilişkiler kurmuş, kendisi de

283 “Allah muazzam bir nesneyi, göğü ve yeri yarattı. O en iyi bilen ve en iyi hüküm sahibidir.”

284 “Allah en iyi bilendir.”

285 *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M17a-M17b.

286 “Allah’ım, fetret ve cahiliyye devirlerinden sonra sünnetini ikame ettirecek bir peygamber gönder.”

287 *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M19b.

döneminde ekabir arasında yer almıştır. Çok sayıda muteber eser kaleme alan Ebü'd-dünyâ'nın *Şevâhidü'n-nübüvve'* de iktibasta bulunulan eseri *Kitâbü'l-menâmâf* tır.²⁸⁸

Menâmâf tan doğrudan iktibasta bulunulmamıştır. İmam Ebû Abdullâh'ın *Kitâbü'r-rûh* isimli eserinde *Menâmâf* tan yaptığı iktibas, *Şevâhidü'n-nübüvve'* ye alınmıştır.

Kitâbü'r-rûh ve *Kitâbü'l-menâmâf* a Abdurrahmân-ı Câmî'nin eserinde rastlanamamıştır. Görüldüğü kadarıyla bu kaynaklar Lâmi'î Çelebi'nin kendi eklediği kaynaklardır.

Abdurrahmân-ı Câmî'nin Hz. Ali'ye nâ-hoş sözler söyleyen bir şahsın uğradığı akıbeti anlattığı kısımda, Lâmi'î Çelebi, kaynaklarda kendi rastladığı bir hâdiseyi de nakletmekten geri kalmamıştır. Bu alıntı sırasında alıntının kaynağı tam ve açık bir şekilde ifade edilmiştir:

“İmâm Ebû ‘Abdu’llâh Muhammed bin Qayyim el-Cevziyye raḥimehu’llâh, *Kitâbü'r-rûh* da İbn Ebü'd-dünyâ'nuñ *Kitâbü'l-menâmâf* indan naql eyledi. Ol daḥi Qureyş'üñ bir şeyhinden rivâyet kıldı ki”²⁸⁹

4.6. *Sahîh-i Buhârî*

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Cu'fî el-Buhârî (ö. h. 256 – m. 870), *Kur'ân-ı Kerîm*'den sonra en muteber kitap kabul edilen ve *Sahîh-i Buhârî* adıyla meşhur olan *el-Câmî'u's-sahîh* isimli eserle tanınmış büyük muhaddistir.

Henüz on yaşına gelmeden hadis öğrenmeye başlayan Buhârî, on bir yaşına geldiğinde hocasının hadis rivayeti sırasında yaptığı bazı hataları tashih ederek dikkat çekmiştir. Bağdat, Basra, Belh, Dımeşk, Hicaz, Humus, Kûfe, Medine, Mısır ve Nişabur gibi önemli merkezleri hadis toplamak maksadıyla gezmiş; 1.080 muhaddisten hadis toplamıştır.

Câmî'u's-sahîh'teki hadisler, Buhârî'nin derlediği yüzbinlerce hadisin çok az bir bölümünü teşkil etmektedir. Kitaplarında kayıtlı bütün hadislerin senedleriyle birlikte hafızasında da bulunduğu dair çeşitli sahih rivayetler aktarılmıştır. Firebrî, Müslim, Tirmizî, Ebû Hâtim, Ebû Zür'a-i Râzî, İbn Huzeyme gibi meşhur muhaddisler Buhârî'nin talebeleri arasındadır.²⁹⁰

²⁸⁸ İbn Ebü'd-dünyâ hak. bilgi için bkz. İbrahim Hatiboğlu, “İbn Ebü'd-dünyâ”, *DİA*, C. 19, s. 457-462.

²⁸⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M163a-M163b.

²⁹⁰ Hak. geniş bilgi için bkz. M. Mustafa el-A'zamî, “Buhârî, Muhammed b. İsmâil”, *DİA*, C. 6, s. 368-372.

Câmi'ü's-sahîh, daha önce zikredildiği üzere, halk arasında *Sahîh-i Buhârî* adıyla şöhret bulmuştur. Bu durum eserin halk ve âlimler nezdindeki itibarını göstermesi açısından önemlidir. Eser, yeryüzünde belki hiçbir esere gösterilmeyen bir ihtimama mazhar olmuş; İslâm dünyasında yüzlerce inceleme, şerh ve tercüme yapılmıştır. Buhârî, bizzat topladığı 600.000 civarındaki hadisten seçmeler yaparak on altı yılda tamamladığı eserini tertib ederken, her bir hadisi (veya babı) yazmadan önce mutlaka boy abdesti alıp iki rekat namaz kıldığını kendisi bildirmektedir.²⁹¹

Buhârî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'de iktibasta bulunulan ilk eseri *Câmi'ü's-sahîh* olup, eser meşhur adıyla, *Sahîh-i Buhârî* olarak zikredilmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bildirilmesinden Hicret vaktine kadarki hâdiselerin anlatıldığı bölümde, peygamberliğin delil ve zuhuruna dair iktibaslar yapılmıştır. Peygamberliğinin ilk hâli olarak sahîh rüyalar gösterilmiştir:

“*Şahîh-i Buḥārî*’de mezkûrdur ki Ḥazret-i Resûl’ün ‘aleyhi’s-selâm ibtidâ’-i hâli şahîh ru’yâlar idi. Her ne kim görürdi şubḥ-ı şâdık rûşenâsı gibi zâhir olurdu.”²⁹²

Hudeybiye günlerinde halkın susuzluk çektiği bir vakitte, Hz. Muhammed'in abdest aldığı suyu dökerek bir kuyunun suyunu artırması, *Sahîh-i Buhârî*’den râvisi de bildirilerek aktarılmıştır:

“*Şahîh-i Buḥārî*’de Berâ’ bin ‘Âzib raḍıya’llâhu ‘anhu rivâyetinde şöyle gelmişdür ki çün Ḥudeybiye üstinde halk şu azlığından şikâyet eylediler. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem kapunuñ kenârına geldi ve bir çoğa şu diledi ve ol şudan âb-dest aldı ve mübârek ağızı şuyun ol kuyuya dökdi. Çün bir laḫza geçdi, ol şu şöyle ziyâde oldı ki cemî’-i aşḫâb rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in qandılar ve dükeli develerine şu virdiler.”²⁹³

Dihyetü'l-Kelbî'nin Herakl'e elçi olarak gönderilmesi hâdisesi de *Sahîh-i Buhârî* kaynak gösterilerek anlatılmıştır:

“Dihyetü'l-Kelbî raḍıya’llâhu ‘anhu Ḥumuş’da Herakl’a irişdi ve mektüb virdi. Çün Herakl gördi ki ‘unvânı ‘Arabî’dür, tercemân taleb eyledi ve *Şahîh-i Buḥārî*’de şöyledür ki...”²⁹⁴

²⁹¹ Hak. geniş bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, “el-Câmi'ü's-Sahîh”, *DİA*, C. 7, s. 114-123.

²⁹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M48a-M48b.

²⁹³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M81a.

²⁹⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M82b.

Doğrudan müellif ya da eser ismi zikredilerek yapılan iktibaslara ek olarak, *Sahîh-i Buhârî*'den çeşitli mucize ve hâllerin anlatımı esnasında pek çok iktibasta bulunulmuştur. Gerek Arapça gerekse Türkçeye çevrilmiş hâlleriyle aktarılan hadislerin kaynakları tarandığında, *Sahîh-i Buhârî*'den pek çok kez iktibasta bulunulduğu görülmektedir.

4.7. Târîh-i Kebîr

Buhârî'nin *Sâhîh-i Buhârî*'sinden başka *Târîh-i Kebîr*'i de *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin kaynakları arasındadır.

Eser, ashabdan Buhârî'nin dönemine kadarki süreçte birbirinden hadis nakleden râvilerle ilgilidir. Müellifin *Câmi'u's-sahîh*'ten sonraki en önemli eseri olarak kabul edilmektedir. Buhârî, on sekiz yaşında yazmaya başladığı eserini vefatına yakın bir zamanda tamamlamıştır. Râviler açısından son derece değerli bir kaynak olan eser, 2.500 civarında hadis ihtiva etmesi hasebiyle de önem arz eder.²⁹⁵

Şevâhidü'n-nübüvve'de *Târîh-i Kebîr*'den bir yerde iktibasta bulunulmuştur. Hz. Muhammed'in kendine has ve güzel kokusundan bahsedilirken kaynak olarak bu eser gösterilmiştir:

“Buḥārî raḥîmehu'llāhî te'ālā *Tārîḥ-i Kebîr*'inde getürmüşdür ki hergâh ki Resûl 'aleyhi's-selâm bir yoldan geçseydi ardınca gelenler râyiḥa-i ṭayyibesinden bilürlerdi ki Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bu yoldan geçmişdür”²⁹⁶

4.8. Kitâbü's-Sünen

Sünen, Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin (ö. h. 275 – m. 889) *Kütüb-i Sitte*'ye dahil olan meşhur hadis kitabının ismidir. Ebû Dâvûd, eğitime küçük yaşta başlamış, on sekiz yaşına geldiğinde hadis konusundaki bilgilerini daha da ilerletmek için Bağdat ve Basra'ya gidip uzun süre bu bölgelerde yaşamıştır. En mühim hocası bir hadis hafızı olan Müslim b. İbrahim el-Ezdî'dir. Ayrıca devrin önemli muhaddislerinden olan Tebûzekî, Ârim el-Basrî ve Ebü'l-Velîd et-Tayâlîsî'den hadis dersleri almıştır. Yine Buhârî ve Müslim'in de hocalığını yapmış bir çok âlimin de derslerine katılmış, hadis konusundaki bilgisini genişletmiştir. Ebû Dâvûd, kendi devrinin hadis hafızları tarafından hakkında övgüyle bahsedilmiş bir muhaddistir.²⁹⁷

²⁹⁵ Hak. bilgi için bkz. Cemal Ağırman, “Târîhu'l-kebir”, *DİA*, C. 40, s. 89-90.

²⁹⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M125a.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd hak. ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”, *DİA*, C. 10, s. 119-121.

Sünen, Ebû Dâvûd'un İslâm hukukuyla ilgili 4.800 hadisi topladığı, İslâm tarihi boyunca en muteber hadis kaynakları arasında görülmüş ve *Kütüb-i Sitte*'ye dahil olan eseridir. Ebû Dâvûd, hayatı boyunca topladığı 500.000 hadisten senesinde kopukluk bulunmayan ve râvîleri muteber kabul edilen ahkâma dair 4.800 hadisi seçerek eserini meydana getirmiştir. *Sünen*'de fakihlerin delil olarak kullandıkları ahkâm hadislerini biraraya toplamak amaçlandığı için, râvîsi zayıf kabul edilen hadislere de yer verilmiş olmakla birlikte bunlar hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.²⁹⁸

Şevâhidü'n-nübüvve'de *Kitâbü's-Sünen*'den üç iktibasta bulunulmuştur. Bunlardan bir tanesi Molla Câmi'de bulunmayıp, Lâmi'î Çelebi'nin ilâvesidir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin "Ashâb-ı Kirâm ve E'imme-i İzâm"dan bahsedilen altıncı rüknünün baş kısmına Lâmi'î Çelebi, "Mukaddime" başlıklı bir bölüm eklemiştir. Bu bölümde Hz. Muhammed'den sonra, fazilet derecesi üstün olan enbiya, hulefa ve ashab söz konusu edilmekte; bunlardan hangilerinin daha üstün olduğu izah edilmektedir. Bu bölümü Lâmi'î Çelebi, Ebû Dâvûd'dan iktibasla kaleme almıştır:

"Ve Ebû Dâvûd raḥimehu'llâh *Kitâbü's-Sünen* adlu risâlesinde İbn 'Ömer'den raḍıya'llâhu 'anhâ rivâyet itmişdür ki ümmet-i Muḥammed'ün 'aleyhi's-selâm efdali ba'de'l-enbiyâ Ebû Bekr eş-Şiddîk, andan soñra 'Ömerü'l-Fârûk, andan soñra 'Osmân'dur, andan soñra 'Alî'dür raḍıya'llâhu 'anhu ecma'in."²⁹⁹

Ebû Dâvûd'dan yapılan diğer iki iktibas ise Câmi'nin eserinde de mevcut olup; Hz. Peygamber'in soyundan ve ona türlü vechlerle benzer bir seyyidin Ehl-i Beyt vasıtasıyla zuhur edeceği haberini vermektedir:

"Bu ḥadışi Ebû Dâvûd raḥimehu'llâhi te'âlâ iḥrâc eyledi."³⁰⁰

"Bunu daḥi Ebû Dâvûd iḥrâc eyledi."³⁰¹

4.9. Şerh-i Ta'arruf

Ta'arruf, Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî (ö. h. 380 – m. 990)'nin tasavvufa dair kaleme aldığı eseridir. Kelâbâzî, bilhassa *Ta'arruf* isimli eseriyle şöhret bulmuş bir mutasavvıf, fıkıh ve hadis âlimidir. Tasavvufa dair çeşitli kitapları

²⁹⁸ M. Yaşar Kandemir, "es-Sünen", *DİA*, C. 38, s. 145-147.

²⁹⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M136a.

³⁰⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M200b.

³⁰¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M201a.

olsa da sufilerle ilgili tabakat kitaplarında adına rastlanmamaktadır. Ancak *Nefehâtü'l-üns*'te dolaylı olarak zikredilmiştir.³⁰²

Erken dönem tasavvuf kitaplarından olan *Ta'arruf*, tasavvufla ilgili değerli bilgiler ihtiva eden önemli bir eserdir. Kimi kaynaklarda “*Ta'arruf* olmasaydı tasavvuf bilinmezdi.” gibi ibarelere rastlanmaktadır. Eserin çeşitli çeviri ve şerhleri mevcuttur.³⁰³ *Şevâhidü'n-nübüvve*'de ictibasta bulunulan eser de hangisi olduğu bildirilmediği için tam olarak bilinmeyen bir *Ta'arruf* şerhidir.

On İki İmam'ın ilki olan Hz. Ali'den bahsedilen bölümde, onun engin bilgisi ve irfanı bir *Ta'arruf* şerhinden yapılan ictibasla izah edilmiştir:

“*Şerh-i Ta'arruf* da eyidür, ‘Alî bin Ebî Tâlib ‘âriflerüñ başıdur ve anuñ sözleri vardur ki andan evvel kimesne söylememişdür ve andan şoñra kimesne mişlini getürmemişdür tâ şol hâdedür ki bir gün minbere çıkmışdı, eyitdi kim...”³⁰⁴ Bu kısmın devamında Arapça alıntılarla Hz. Ali'nin ilminin genişliği anlatılmaktadır.

4.10. *Kûtu'l-kulûb*

Kûtu'l-kulûb, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî (ö. h. 386 – m. 996)'nin eseridir. Ebû Tâlib el-Mekkî, Gazzâlî ve Abdülkadir-i Geylanî üzerinde önemli etkileri olan, hakkında fazla bilgi olmayan bir mutasavvıftır. Mekke'de eğitime başlayan Ebû Tâlib, hadis dersleri almış; çeşitli beldeleri dolaşarak buralardaki âlimlerden ders okumuş, kendisi de vaazlar vermiştir. Çeşitli muhaddislerden hadisler rivayet etmiştir. En önemli ve günümüze kadar gelmiş tek eseri, *Kûtu'l-kulûb*'dur.³⁰⁵

Kûtu'l-kulûb, tasavvufun doğuş dönemi hakkında bilgi veren, zühd ve ibadet konularını genişçe işleyen bir eserdir. Kırk sekiz bölümden meydana gelen eserde, farz ve nâfile ibadetlere, evrâd ve dualara, nefis, kalp, ruh ve bunların türlü hâllerine, muhabese, vesvese, gaflet ve müridlerin göz önünde bulundurması gereken hususlara, tasavvufî makamlara geniş yer verilmiştir. Bütün bu konular izah edilirken ayet ve hadislerle, sahabe ve tâbi'înin sözlerine müracaat edilmiştir. Bununla birlikte bazı zayıf ve uydurma hadisleri naklettiği, Allah'ın sıfatları konusunda hatalı

³⁰² Hak. bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim”, *DİA*, C. 25, s. 192-193.

³⁰³ Eser hak. bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, *agmd*, s. 192-193.

³⁰⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M152a.

³⁰⁵ Hak. geniş bilgi için bkz. Bilal Saklan, “Ebû Tâlib el-Mekkî”, *DİA*, C. 10, s. 239-240.

yorumlar yapıldığı ileri sürülerek Hatîb el-Bağdâdî, İbn Teymiyye, İbn Kesîr, İbnü'l-Cevzî gibi âlimler tarafından eleştirilmiştir.³⁰⁶

Şevâhidü'n-nübüvve'de *Kûtu'l-kulûb*'dan bir kez iktibasta bulunulmuştur. Bu iktibas da tercüme sırasında Lâmi'î Çelebi tarafından yapılmıştır. Hasan-ı Basrî'den bahsedilen bölümde, konuyu daha geniş bir şekilde izah etmek isteyen Lâmi'î Çelebi, Hasan-ı Basrî ile ilgili *Kûtu'l-kulûb* isimli eserde bulduğu bilgileri önce Arapça olarak kaydetmiş, sonra tercümesini vermiştir:

“Ya'nî *Kûtu'l-kulûb* adlu kitâbda eyitdi: “Be-dürüstî Hâsen-i Başrî rağiya'llâhu ‘anhu hıyâr-ı Tâbi‘în’ dendür. Bedr ğazâsına hâzır olanlardan yetmiş kişiye buluşdı ve şahâbeden üç yüz kimseyi gördi...”³⁰⁷

4.11. *Esmâ'-i Sahâbî*

Şevâhidü'n-nübüvve'de iktibasta bulunulan hadis imamlarından biri de İbn Mende-i İsfahânî'dir. Kaynaklarda İbn Mende-i İsfahânî künyesinde üç âlim kayıtlıdır. Bu âlimlerden İbn Mende Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk el-Abdî el-İsfahânî³⁰⁸ ve İbn Mende Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî³⁰⁹ “hadis hafızı”; İbn Mende Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Muhammed b. el-Abdî el-İsfahânî de “muhaddis, fakih, tarihçi” olarak zikredilmektedir.

Şevâhidü'n-nübüvve'de iktibasta bulunulan hadis âlimi İbn Mende Ebû Abdullâh'tır (ö. h. 395 – m. 1005). Kendisinden bahsedilirken “İbn Mende-i İsfahânî rahimehu'llâh ki şâhib-i kitâb-ı *Esmâ'-i Şahâbî*’dür ve bundan ğayrı niçe taşnîfât issidür ve ‘ilm-i hadîşde imâmdur.”³¹⁰ ibareleri kullanılmıştır. Ebû Abdullâh'ın *Fethü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elkâb* isimli eserinde sahabe ve tâbi'inden 4.748 muhaddisin künye ve lakabları anlatılmıştır. Yine Ebû Abdullâh bir hadis hafızı olup gerek bu minval üzere, gerekse dinî başka mevzularda kaleme alınmış pek çok eseri mevcuttur.³¹¹ Bunun yanı sıra *Şevâhidü'n-nübüvve*'de İbn Mende-i İsfahânî'nin kendine isnadla aktarılan rivayette geçen şu ibareler de bu hükmü destekler

³⁰⁶ Eser hak. ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Saklan, “Kûtü'l-kulûb”, *DİA*, C. 26, s. 501-502.

³⁰⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M218b.

³⁰⁸ Nuri Topaloğlu, “İbn Mende, Ebû'l-Kâsım”, *DİA*, C. 20, s. 181-182.

³⁰⁹ M. Yaşar Kandemir, “İbn Mende, Ebû Abdullâh”, *DİA*, C. 20, s. 177-179.

³¹⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M225a.

³¹¹ M. Yaşar Kandemir, “İbn Mende, Ebû Abdullâh”, *DİA*, C. 20, s. 177-179.

niteliktedir: “Çün kırâ’at-i hadîş âhire irişdi ve bildi ki ben İbn Mende’yem, eyitdi ki yâ *Ebâ ‘Abdu’llâh*, hiç bilür misin ki ben niçün perde ardında otururum?”³¹²

İbn Mende’den yapılan iktibas, “Din düşmanlarının uğradıkları cezalar”ın anlatıldığı bölümdedir. Burada Hz. Peygamber’in bir hadisine şüphe ile yaklaşan bir şahsın, hadiste zikredilen akıbeta uğradığı anlatılmaktadır.³¹³

4.12. *Şerefü’l-Mustafâ*

Eserin müellifi zikredilmemiş olmakla birlikte bu eser kuvvetle muhtemelen Ebû Sa’d b. Abdülmelik b. Muhammed Harguşî’ye (ö. h. 406 – m. 1015/1016) ait olmalıdır. Muhammed Harguşî mutasavvıf, vaiz, fıkıh ve hadis âlimi olarak bilinmektedir. Ünlü muhaddislerin kendisinden hadis haklettiği Harguşî, tüm servetini ve kütüphanesini kendi inşa ettirdiği cami, medrese ve hastanelere vakfetmiştir. Geçimini serpuş imal ederek sağlamış, hayırsever ve takva sahibi bir zat olarak tanınmıştır.³¹⁴

Şerefü’l-Mustafâ, Harguşî’nin şemâ’il ve siyer konularındaki kitabıdır. Eser hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. *Şevâhidü’n-nübüvve*’de bu eserden üç kez iktibasta bulunulmuştur:

İlk iktibas Hz. Muhammed’in Medine’de bir mescid bina etmeye niyetlenmesi ve inşaatta kullanılacak direklerin temin edilmesi esnasındaki mucizevî hâdisenin naklidir:

“Kitâb-ı *Şerefü’l-Mustafâ*’da eydür, ol vaqt ki Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Medîne’de mescid binâ itmeli oldu, Ebû Bekr’e rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Bize şu vech ile birkaç direkler gerekdür? Ebû Bekr rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Mekke’de ol şıfatlu ve ol miqdâr bir dârda direkler vardur, ne olaydı bunda geleydi³¹⁵.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “İster misin?” Eyitdi: “Belî isterüm.” Pes Resûl ‘aleyhi’s-selâm du’â eyledi ve Hâk celle ve ‘alâ ol direklere kıanatlar virdi, uçup Medîne’ye geldiler.”³¹⁶

İkinci iktibas, Hz. Muhammed’in, Hayber’in fethi vesilesiyle eline geçen ganimetlerinden olan bir merkeble konuşması hususundadır:

³¹² *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M225b.

³¹³ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M225a-M225b.

³¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Harguşî”, *DİA*, C. 16, s. 167-168.

³¹⁵ geleydi H: olaydı Mİ

³¹⁶ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M67b-M68a.

“Hayber feth olduğu günde ganîmet-i hâşşasından Resûl’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eline bir merkeb girmişdi. Çün Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem aña süvâr oldı, şordı ki “Aduñ nedür?” Eyitdi: “Yezîd bin Şihâb.” Ammâ kitâb-ı *Şerefü’l-Muştafâ* da “Adum ‘Ufeyr bin Yezîd bin Şihâb bin Haşfe’dür didi.”³¹⁷

Üçüncü iktibas da yine ikinci iktibastaki hâdisenin devamı niteliğindedir:

“Kitâb-ı *Şerefü’l-Muştafâ* da eyidür, ol merkeb eyitdi...”³¹⁸

4.13. *Hakâyık (Hakâ’iku’t-tefsîr)*

Tefsir, hadis, tarih, tasavvuf gibi alanlarda kaleme aldığı pek çok eserin yanında mutasavvıf kişiliğiyle de muteber âlim ve velilerden addedilen Sülemî’nin³¹⁹ (ö. h. 412 – m. 1021) *Hakâyık (Hakâ’iku’t-tefsîr)* isimli eseri, *Şevâhidü’n-nübüvve* tercümesinde Lâmi’î’nin iktibasta bulunduğu eserlerden biridir.

Lâmi’î Çelebi tercüme esnasında, peygamberler arasındaki üstünlüğün ne cihetle olduğunun izah edildiği bölüme açıklık getirmek amacıyla, Sülemî’nin *Hakâyık*’ından küçük bir bölüm eklemiştir. Eklenen bölüm Arapça olarak Sülemî’den iktibas edilmiş ve tercümesi verilmemiştir.³²⁰

4.14. *Delâ’ilü’n-nübüvve*

Ebu Nuaym el-İsfahânî ve Ebû Bekir el-Beyhakî gibi müellifler tarafından *Delâ’ilü’n-nübüvve* isimli eserler kaleme alınmışsa da *Şevâhidü’n-nübüvve*’de iktibaslar yapılan eser, Ebu’l-Abbâs Ca’fer b. Muhammed b. el-Mu’tez el-Müstağfirî en-Nesefî’nin *Delâ’ilü’n-nübüvve*’sidir. Pek çok kez “İmâm Müstağfirî nakl eylemiştir ki” ve benzeri şekillerde müellifin isminin açıkça zikr edilmesi, iktibaslar yapılan *Delâ’ilü’n-nübüvve*’nin Müstağfirî’ye aidiyetini şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır.

Müstağfirî, h. 432 (m. 1041)’de vefat etmiş bir hadis hafızıdır. Güvenilir bir hadis hafızı olarak tanınmış; eserlerine pek çok kaynakta atıflar yapılmış ve onlardan iktibaslarda bulunulmuştur.³²¹

Şevâhidü’n-nübüvve’de, çeşitli vesilelerle iktibaslar yapılan *Delâ’ilü’n-nübüvve*’nin ismi dört kez; İmâm Müstağfirî ismi ise on dokuz kez zikredilmiştir. Bu

³¹⁷ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M100b.

³¹⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M100b.

³¹⁹ Niyazi Beki, “Ebû Abdurrahmân es-Sülemî’nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1996, S. 1, s. 129-143.

³²⁰ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11a.

³²¹ İbrahim Hatipoğlu, “Müstağfirî”, *DİA*, C. 32, s. 108-109.

itibarla *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin –hadis ve *Kur'ân* hariç tutulursa– en önemli ve en çok iktibas yapılan kaynağının Müstağfirî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si olduğu görülmektedir.

Bu eserden iktibaslar yapılırken, alıntılarının kaynağı farklı şekillerde belirtilmiştir. Kimi zaman sadece müellifin adı zikredilmiştir:

“Yine İmâm Müstağfirî Raḥimehu'llâh getürmişdür ki...”³²²

“Yine İmâm Müstağfirî raḥimehu'llâh rivâyet eylemişdür ki...”³²³

“Yine İmâm Müstağfirî raḥimehu'llâh dimişdür ki...”³²⁴

Bazen Müstağfirî'den iktibasta bulunulan rivayetin kaynağı da bildirilmiştir:

“İmâm Müstağfirî ḥazretleri raḥimehu'llâhi ‘aleyh kendüye isnâdıla mu‘an‘an ḥaber virür ki...”³²⁵

“Yine İmâm Müstağfirî ḥazretleri raḥimehu'llâhi ‘aleyh ‘Alî bin Zeyd'den raḍıya'llâhu ‘anhu naql ider ki...”³²⁶

“İmâm Müstağfirî raḥimehu'llâh kitâb-ı *Delâ'ilü'n-nübüvve*'de Firâs bin ‘Amr'dan raḍıya'llâhu ‘anhu naql eylemişdür ki...”³²⁷

“Yine İmâm Müstağfirî Raḥimehu'llâh ‘aleyh bir şâlih kimesneden naql ider ki...”³²⁸

Bazı durumlardaysa müellif ve eserin ismi birlikte zikredilmiştir:

“İmâm Müstağfirî ḥazretleri raḥimehu'llâhi te‘alâ *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlu kitâbında ba‘zı şikâtdan naql eyledi ki eyitdiler...”³²⁹

“İmâm Müstağfirî raḥimehu'llâh kitâb-ı *Delâ'ilü'n-nübüvve*'de getürmişdür ki...”³³⁰

“İmâm Müstağfirî [İ131b] Kitâb-ı *Delâ'ilü'n-nübüvve*'de getürmişdür ki...”³³¹

Kaynaklarda güvenilir bir hadis hafızı olarak zikredilen; naklettiği rivayetlere pek çok kitapta atıfta bulunulan; bunlardan çok fazla iktibaslar yapıldığı belirtilen

³²² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M146b.

³²³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M226a.

³²⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M226b.

³²⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M144a.

³²⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M145b.

³²⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M162a.

³²⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M146a.

³²⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M145b.

³³⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M160a.

³³¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M153a.

İmâm Müstağfirî'nin³³², *Şevâhidü'n-nübüvve*'de de en çok iktibasta bulunulan eserin sahibi olması, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin rivayetlerinin sıhhat ve güvenilirliğini göstermesi açısından önemlidir.

4.15. *Keşşâf*

Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî ez-Zemahşerî (ö. h. 583 – m. 1144), bilhassa *Keşşâf* isimli eseriyle tanınmış Mutezile âlimidir.³³³

Keşşâf, bir tefsir kitabıdır. Zemahşeri, *Keşşâf*'ı yazarken daha önce kaleme alınmış belli başlı tefsir, kıraat ve belâgat kitaplarına da müracaat etmiştir. Özellikle *Kur'ân*'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması; *Kur'ân*'ın i'câzını, erişilmez edebî üstünlüğünü ve nazım güzelliğini ortaya koyması; *Kur'ân*'da mânâların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi açısından çok beğenilen *Keşşâf*, pek çok müfessir tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.³³⁴

Şevâhidü'n-nübüvve'de de *Keşşâf*, tespit edebildiğimiz kadarıyla Abdurrahmân-ı Câmî'nin değil Lâmi'î Çelebi'nin kaynakları arasındadır.

En'âm suresi tefsirinin bir bölümü, Hz. Muhammed'in üstün vasıflarının zikredildiği bölümde, anlatılan hâdiseyi güçlendiren bir örnek olması maksadıyla alıntılanmıştır: “Allāme* raḥimehu'llāh *Keşşâf*'da sûre-i En'âm'ın evâ'ilinde ve hem³³⁵ *وَهُمْ يُنْفَعُونَ عَنْهُ وَيُنَاوُونَ عَنْهُ*”³³⁶ âyetinin tefsirinde getirmiştir ki...

Zemahşerî'nin pek çok tefsir kitabında kaynak olarak kullanılan bu eserinin *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin kaynakları arasında da bulunması *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin güvenilirliğinin belirlenmesi açısından önemlidir.

4.16. *Rebî'u'l-ibrâr*

Rebî'u'l-ibrâr, Zemahşerî'nin (ö. h. 538 – m. 1144) *Keşşâf*'tan sonra *Şevâhidü'n-nübüvve*'de iktibasta bulunulan ikinci eseridir.

Tam adı *Rebî'u'l-ibrâr ve nusûsü'l-ahbâr* olan eser halifelerin, büyük sahabelerin ve fakihlerin hikmetli sözlerini; ibretlik hikâyeleri ve meşhur şairlerin

³³² Bkz. İbrahim Hatipoğlu, “Müstağfirî”, *DİA*, C. 32, s. 109.

³³³ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öztürk – Mehmet Suat Mertoğlu, “Zemahşerî”, *DİA*, C. 44, s. 235-238.

³³⁴ Ali Özek, “el-Keşşâf”, *DİA*, C. 25, s. 329-330.

* Zemahşerî.

³³⁵ “Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar.” *Kur'ân-ı Kerim*, En'âm, 6/26.

³³⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M60a.

şiiirlerinden iktibasları ihtiva eder. Eser Anadolu sahasında da ilgi görmüş, çeşitli çeviri, şerh ve ihtisarları yapılmıştır.³³⁷

Şevâhidü'n-nübüvve'de Molla Câmî'nin müellif ve kaynak ismi zikrederek iktibasta bulunduğu ilk bölüm, Hz. Muhammed'in Hicret'inden vefatı zamanına kadarki süreçte zuhur eden mucizevi hâllerden birinin beyanındadır.

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Zemahşerî, *Rebî'ü'l-ebrâr* adlu kitâbında rivâyet itmişdür Ümmü Ma'bed'ün kız karındaşı oğlu Hind'den ve ol daği rivâyet itmişdür Ümmü Ma'bed'den ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem benüm haymemde ol gice istirâhat idüp uyudu...”³³⁸

Bu rivayeti Zemahşerî'den nakleden Câmî, rivayetin sonunda, Zemahşerî'nin bu hâdisenin halk arasında neden meşhur olmadığına dair merakı olduğunu da bildirmiştir:

“Zemahşerî demişdür ki ‘acebdür ki bu hikâyet ol koyun hikâyeti gibi meşhûr olmamışdur.”³³⁹

4.17. Kitâbü'l-vefâ fi Fezâ'ili'l-Mustafâ

Kitâbü'l-vefâ, İslâmî ilimlerin hemen tüm alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmış bir Hanbelî âlimi olan Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. h. 597 – m. 1201) eseridir. İbnü'l-Cevzî'nin asıl adı Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdadî'dir. Tarih, biyografi, hadis, tefsir, akaid gibi pek çok alanda eser telif etmiş, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Dil konusunda da ciddi bir eğitim alan Cevzî, bu alanda teorik eserler kaleme almış olmanın yanı sıra bir divan oluşturacak kadar da şiir yazmıştır.

Şevâhidü'n-nübüvve'de iktibasta bulunulan eseri, kaynaklarda çeşitli isimlerle zikredilmekle birlikte kısaca *el-Vefâ* olarak anılan, Hz. Peygamber'in hayatını, mucizelerini, şemâ'ilini ve faziletlerini anlatan eserdir.³⁴⁰ Bu eserde Hz. Muhammed'in hayatı, peygamberliği ve şanının yüceliği, Hz. Adem'den itibaren hem peygamberler hem de *Tevrat* ve *İncil* kaynak gösterilerek anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in peygamber tayin edilmesi, bu sürecin öncesinde ve sonrasında

³³⁷ Mustafa Öztürk – Mehmet Suat Mertoğlu, “Zemahşerî”, *DİA*, C. 44, s. 238.

³³⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M65b.

³³⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M66a.

³⁴⁰ Eser hak. ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Öz, “el-Vefâ”, *DİA*, C. 42, s. 599-600.

meydana gelen mucizeler, şemâ'ili, faziletleri eserdeki otuz dört bölümde anlatılmıştır.

Hz. Muhammed'in mucizeleri bahsinde, özellikle *Kur'ân*'ın onun mucizesi olarak indiğinden bahsedilmiştir. *Kur'ân*'ın erişilmez olarak kabul edilen beş özelliği:

a. fesâhat ve belâgati; b. alışılmış edebî nesir ve şiir kalıplarının dışında olması; c. geçmiş peygamber ve ümmetler hakkında kesin bilgiler vermesi; d. geleceğe dair haberler vermesi; e. çelişkili ifadeler taşımaması, *Kur'ân*'ın mucizevî yapısı olarak izah edilmiştir.³⁴¹

Cevzî, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de "İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî"; eseri ise "*Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muṣtafâ*" şeklinde geçmektedir:

"**Ve ol cümleden biri oldur ki**, İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî raḥimehu'llâh *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muṣtafâ* adlı kitâbında 'an'aneyile kendüsi naḳl eyledi ki Ḥâlid bin Sa'îd bin el-'Âş raḳıya'llâhu 'anhu eyitdi ki..."³⁴²

Fezâ'ili'l-Muṣtafâ'nın bir diğerk önemli yanı ise rivayetlerin kaynaklarını bildiriyor olmasıdır:

"**Ve ol cümleden biri oldur ki**, İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî raḥimehu'llâh *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muṣtafâ*'da getürmişdür ki Ebü Nu'aym raḥimehu'llâh 'an'aneyile ḥaber virdi ki Sa'îd bin 'Abdu'r-raḥmân el-Muğâfirî raḳıya'llâhu 'anhu rivâyet itdi ki..."³⁴³

"**Ve ol cümleden biri oldur ki**, yine İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî raḥimehu'llâhi te'âlâ getürmişdür, İbn 'Ömer raḳıya'llâhu 'anhu rivâyet eyler Ka'b'dan, eyitdi ki işitdüm bir kişi ḥikâyet ider ki..."³⁴⁴

"**Ve ol cümleden biri oldur ki**, yine İmâm 'Abdu'r-raḥmân [bin] el-Cevzî raḥimehu'llâh getürmişdür ki Nemle raḳıya'llâhu 'anhu, kendü atası anı Nemle'den rivâyet eyledi ki..."³⁴⁵

³⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz – Casim Avcı, "İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec", *DİA*, C. 20, s. 543-549.

³⁴² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M55a.

³⁴³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M19b.

³⁴⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M20b.

³⁴⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M20b.

Kitâbü'l-vefâ dan arka arkaya yapılan alıntılarda, Abdurrahmân el-Cevzî'den “İmâm-ı mezkûr” şeklinde bahsedilmiştir. Cevzî, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de üç kez bu şekilde zikredilmiştir:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, yine İmâm-ı mezkûr rahîmehu'llâh getürmişdür. Ebû Sa'îd el-Huğrî atasından rivâyet eyledi ki...”³⁴⁶

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, yine İmâm-ı mezkûr rahîmehu'llâh getürmişdür ki İbn 'Abbâs rağıya'llâhu 'anhu eyitdi...”³⁴⁷

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, yine İmâm-ı mezkûr getürmişdür ki Qatâde rağıya'llâhu 'anhu eyitdi...”³⁴⁸

Kitâbü'l-vefâ dan sekiz kez iktibasta bulunulmuştur. Görüldüğü kadarıyla bu iktibasların tamamı, Lâmi'î Çelebi tarafından eserin tercümesi esnasında yapılmıştır. İslâm'dan önceki dinlerde, bu dinlerin kutsal kitaplarında ve âlimleri arasında Hz. Muhammed'in nasıl tanındığı, onun geleceğine dair ne tür haberlerin verildiği Cevzî'nin bu eserinden faydalanılarak anlatılmıştır.

4.18. Sıfatu's-safve

Sıfatu's-safve, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. h. 597 – m. 1201)'nin zahid ve sufiler hakkındaki eseridir. Eser, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'de kaynak olarak kullanılan ikinci eseridir.³⁴⁹

Sıfatu's-safve'den *Şevâhidü'n-nübüvve*'de, E'imme-i İzâm ve Ashâb-ı Kirâm'dan rivayetlerin nakledildiği bölümde iki yerde iktibasta bulunulmuştur. İlk iktibas, On İki İmam'ın ilki olan Hz. Ali'den bahsedilen kısımda ve yaşı ile ilgili rivayetlerin nakledildiği bölümdedir. Hz. Ali'nin yaşı hakkındaki farklı rivayetler bildirilirken *Sıfatu's-safve*'de geçen rivayetler de bildirilmiştir:

“İbn Cevzî kitâb-ı *Şıfatu's-safve*'de getürmişdür ki anuñ sinninde dört qavl vardur, altmış üç, altmış beş, elli yedi, elli sekiz.”³⁵⁰

On İki İmam'dan altıncısı olan Cafer bin Muhammed'den bahsedilirken de yine *Sıfatu's-safve*'den iktibasta bulunulmuştur:

³⁴⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M20b.

³⁴⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M21a.

³⁴⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M21a-M21b.

³⁴⁹ Müellifin diğeri eseri *Kitâbü'l-vefâ* dan bahsedilirken müellif ve eseri hakkında bilgi verilmiştir.

³⁵⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M153b.

“Ol Cevzî raḥimehu’llâh Kitâb-ı *Şıfatu’ş-şafve*’de kendü isnâdıyla Leys bin Sa’d’dan rivâyet eylemişdür ki...”³⁵¹

4.19. *Tefsîr-i Kebîr*

Tefsîr-i Kebîr, Fahreddîn-i Râzî (ö. h. 606 – m. 1210)’nin *Kur’ân-ı Kerîm* tefsiri olup, bu adla şöhret bulmasına karşın asıl adı *Mefâtihu’l-gayb*’dır.

Fahreddîn-i Râzî kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmış bir Eş’arî âlimidir.

Fahreddîn-i Râzî, eserleri ve tesirleriyle İslâm düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Müellifin 200’den fazla eser kaleme aldığı söylenmesine karşın, bunların tamamının ona ait olup olmadığı bilinmemektedir.³⁵²

En önemli eserlerinden biri *Tefsîr-i Kebîr* olarak bilinen *Mefâtihu’l-gayb*’dır. *Mefâtihu’l-gayb*, müellifin ömrünün son yıllarında kaleme alınmıştır. Eserde naklî deliller, aklî delillerle desteklenmiş; yer yer felsefî tartışmalara da girilmiştir. Her bir surenin tefsiri müstakil bir kitap görünümü arz eder. Bunlar kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmıştır. Ayetler açıklanırken birbirini açıklayan ayetlere ve ayetler arasındaki münasebetlere de göndermeler yapılmıştır. Ayrıca eserde kaynakları belirtilmeksizin 1.600 hadis zikredilmiştir.³⁵³

Şevâhidü’n-nübüvve’de Fahreddîn-i Râzî’nin tefsirinden iki kez iktibasta bulunulmuştur. Bu iktibaslar Lâmi’î Çelebi tarafından tercüme esnasında yapılmıştır. İlk iktibas Hz. Ömer’den bahsedilen bölümdedir. Molla Câmî, Hz. Ömer’in bir Cuma hutbesi esnasında Medine’de harbde bulunan Sâriye’ye seslendiğini ve onun bu sesi bir aylık mesafeden duyduğunu nakl etmektedir. Buna ilâvede bulunan Lâmi’î, Hz. Ömer’in bu kadar uzak bir mesafeden savaşın gidişatını görüp Sâriye’yi ikaz etmesini, *Tefsîr-i Kebîr*’den iktibas ettiği bir hadise dayanarak açıklar:

“İmâm Faḥr-i Râzî raḥimehu’llâhi ‘aleyh *Tefsîr-i Kebîr*’ünde eyidür, Ḥazret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm Ebû Bekr’le Ömer’e raḍıya’llâhu ‘anhu dimişdi ki ³⁵⁴انتما منى بمنزله السمع والبصر Ya’ni siz ikiñüz benden kulağ ve göz menzilesindesiz. Vaqtâ ki ‘Ömer raḍıya’llâhu ‘anhu başarı Muhammed şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem

³⁵¹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M180b.

³⁵² Hak. bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Fahreddin er-Râzî”, *DİA*, C. 12, s. 89-95.

³⁵³ Hak. bilgi için bkz. Lütfullah Cebeci, “Mefâtihu’l-gayb”, *DİA*, C. 28, s. 348-350.

³⁵⁴ Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8588.

menzilesinde oldıysa, pes minber üzerinde ol kadar mesâfe-i ba‘ideden ol hâli gördi.”³⁵⁵

İkinci iktibas Hz. Ali’den bahsedilen bölümde olup yine Lâmi‘î Çelebi tarafından tercüme esnasında yapılmış bir iktibastır. Hz. Ali’nin, kendi emriyle ve hırsızlık sebebiyle kesilmiş bir eli eski hâline getirmesi hâdisesini nakletmektedir:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, İmâm Fahr’e’d-dîn er-Râzî rahimehu’llâhi ‘aleyh *Tefsîr-i Kebîr*’inde eyitmişdür ki emîrû’l-mü’minîn ‘Alî’nün muhibblerinden birisi ki ‘Abdu’llâh Esved idi ittifâk bir gün uğruluğda tutup anı ‘Alî’ye rağıya’llâhu ‘anhu getürdiler...”³⁵⁶

4.20. *Câmi‘ü’l-usûl*

Tam adı *Câmi‘ü’l-usûl li-ehâdisi’r-Resûl* olan eserin sadece adı zikredilip müellifi bildirilmemiştir. *Câmi‘ü’l-usûl*, İbnü’l-Esîr Mübârek b. Muhammed’in (ö. h. 606 – m. 1210) *Kütüb-i Sitte*’deki hadisleri toplamak amacıyla yazdığı eseri olmalıdır. Bu eserde, hadislerin özellikle Buhârî ve Müslim’deki şekilleriyle verilmesi esas alınmıştır. *Câmi‘ü’l-usûl*, dikkatle hazırlanmış ve muteber bir kaynak olarak zikredilmektedir.³⁵⁷

Şevâhidü’n-nübüvve’de bu eserden iki yerde alıntı yapılmıştır: “Ya’nî *Câmi‘ü’l-usûl*’de kıyâmet gününün şartların ve ‘alâmetlerin beyân itdüğü maḥâllde İbn Mes‘ûd’dan rağıya’llâhu ‘anhu rivâyet olunmuşdur ki...”³⁵⁸, “Ya’nî yine *Câmi‘ü’l-usûl*’de beyân olunmuşdur ki Ebû İshâk rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi...”³⁵⁹

Söz konusu alıntıların ilki Hz. Muhammed’in kıyamet gününün şartları ve alametlerine; ikincisi ise torunu Hz. Hasan’ın yakın gelecekte doğacağını bildirdiği bir çocuğunun vasıflarına dair hadisidir.

4.21. *Fütûhât-ı Mekkiyye*

Fütûhât-ı Mekkiyye, Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin (ö. h. 638 – m. 1240) tasavvufî görüşlerini en geniş bir şekilde açıkladığı eseridir.³⁶⁰ *Fütûhât*, tarih boyunca pek çok kez tartışılmış; zaman zaman tenkit edilip zaman zaman en önemli kaynaklar arasında zikredilmiştir. Bununla birlikte pek çok âlim, ekseriyetle önemli bir başvuru

³⁵⁵ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M143a.

³⁵⁶ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M154a.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail L. Çakan, “Câmi‘ü’l-usûl li-Ehâdisi’r-Resûl”, *DİA*, C. 7, s. 136.

³⁵⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M200b.

³⁵⁹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M201a.

³⁶⁰ Mahmut Erol Kılıç, “el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye”, *DİA*, C. 13, s. 251.

kitabı olarak görülen eserden alıntılar yaparak fikirlerini desteklemişlerdir.³⁶¹ *Fütûhâf*'tan iktibaslar yapan âlimler arasında Molla Abdurrahmân-ı Câmî ve Lâmi'î Çelebi de vardır.

Şevâhidü'n-nübüvve'de *Fütûhât-ı Mekkiyye*'den altı kez iktibasta bulunulmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu iktibaslardan iki tanesi Abdurrahmân-ı Câmî'nin eserinde bulunmayıp Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilmiştir:

“Şeyh Muhyi'd-dîn-i 'Arabî hazretleri kıddesa'llâhu sirruhu'l-'azîz, *Fütûhât-ı Mekki* adlu kitâblarınun âhirinde getürmüşlerdür, kendüler mu'an'an nakl iderler ki...”³⁶²

“**Ve Şeyhü'l-ekber Muhyi'd-dîn el-'Arabî** hazretlerinun *Fütûhâf* ındağı beyânından ve Şeyh 'Alâ'ü'd-dîn es-Semânî hazretlerinun rağıya'llâhu 'anhu aqţâb hakkında buyurdukları tamâm ma'lûm oldu ki...”³⁶³

İkinci iktibasta, *Fütûhâf* la birlikte onunla aynı yönde bilgi verdiği anlaşılan Şeyh Alaüddin es-Semânî'nin eseri de kaynak olarak zikredilmiştir. es-Semânî de görüldüğü kadarıyla Câmî'nin kaynakları arasında bulunmayıp Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilmiş olanlardandır.

Câmî'nin iktibaslarının ilki Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kerametleri hakkındadır:

“**Ve cümle-i kerâmât-ı Şeyheyn'dendür ki Şeyh-i Ekber*** kıddesa'llâhu sirruhu'l-'azîz *Fütûhât-ı Mekkiyye* adlu kitâbında zıkr eylemişdür ki...”³⁶⁴

Câmî'nin ikinci iktibası ise hulefâdan, Ömer bin Abdülaziz hakkındaki Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin naklidir: “*Fütûhât-ı Mekkiyye* şâhibi kıddesa'llâhu sirruhu'l-'azîz el-aqţâb zıkrinde getürmişdür ki ba'zı ol kabîledendür ki hilâfet-i ma'nevîlerine hilâfet-i şürî dağı munzamm olmuşdur ve 'Ömer bin 'Abdü'l-'azîz'i rağimehu'llâhi te'âlâ bu kabîlden tutmuşdur....”³⁶⁵

³⁶¹ Mahmut Erol Kılıç, *agmd*, s. 251-258.

³⁶² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M24a.

³⁶³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M201b.

* Muhyiddîn İbn Arabî.

³⁶⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M148a.

³⁶⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M217a.

Fütühâf tan yapılan son iki iktibas ise eserden aynen alıntılanarak, Arapça yapılmıştır. Bu rivayetler, Lâmi‘î Çelebi tarafından da Türkçeye çevrilmeyip, *Şevâhidü’n-nübüvve* tercümesine Arapça olarak kaydedilmiştir.³⁶⁶

4.22. Meşârik

Meşârik, *Şevâhidü’n-nübüvve*’nin tercümesi esnasında Lâmi‘î Çelebi’nin iktibasta bulunduğu eserlerdendir. Eserin tam adı ve müellifi belirtilmemiş olmakla birlikte muhtemelen bu eser, Radiyyüddin es-Sagânî’nin (ö. h. 650 – m. 1252) *Meşâriku’l-envâri’n-nebeviyye* isimli, hadislerin derlenip nahiv konularına göre düzenlendiği eseridir.

Meşhur dilcilerden olan Sagânî, eserini oluştururken her bir hadisi zikreden sahabî râvîyi belirtmiş, hadisin kaynağını da kısaltmalarla bildirmiştir. Eser, yazıldığı dönemden itibaren büyük bir rağbet görmüş; pek çok kez istinsah ve defalarca şerh edilmiştir.³⁶⁷

Molla Câmî, sahabe-i kiram ve aşere-i mübeşşereden olan Sa‘îd bin Zeyd bin Amr bin Nüfeyl’i anlatırken onun naklettiği bir hadise yer vermiştir. Bu hadisin geçtiği yerin hemen devamında, Lâmi‘î Çelebi, aynı hadisi *Meşârik*’ta farklı bir şekilde gördüğünü belirtmiş; *Meşârik*’ta gördüğü şeklini Arapça olarak kaydetmiştir:

“Ammâ haķır bu ģadıģi kitāb-ı *Meşârik*’da Sa‘îd bin Zeyd’den Şöyle mervî buldum ki...”³⁶⁸

4.23. Kitābü’r-rûh

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. h. 751 – m. 1350), İslâmî ilimlerin pek çok alanında eser vermiş bir Hanbelî âlimidir.³⁶⁹ Cevziyye’nin kendi görüşü değil, *Kitābü’r-rûh* isimli eserinde İbn Ebü’d-dünyâ’dan alıntı yaptığı bölüm *Şevâhidü’n-nübüvve*’de kullanılmış; Cevziyye ve eseri de bu münasebetle zikredilmiştir:

“İmām Ebü ‘Abdu’llāh Muģammed bin Ķayyim el-Cevziyye raģimehu’llāh, *Kitābü’r-rûh*’da İbn Ebü’d-dünyā’nuñ *Kitābü’l-menāmāf*’ından naķl eyledi.”³⁷⁰

4.24. Faslu’l-hitāb

³⁶⁶ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11a ve M201a.

³⁶⁷ Eser hak. ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Hatipoğlu, “Meşâriku’l-envâri’n-nebeviyye” *DİA*, C. 29, s. 361-362.

³⁶⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M204a.

³⁶⁹ H. Yunus Apaydın, “İbn Kayyim el-Cevziyye”, *DİA*, C. 20, s. 109-123.

³⁷⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M163a.

Faslu'l-hitâb, Nakşibendiyye tarikatının kurucusu Bahâeddin-i Nakşibend'in önde gelen halifelerinden olan Ebu'l-feth Celâlüddîn Hâce Muhammed b. Muhammed el-Hâfızî el-Buhârî'nin (ö. h. 822 – m. 1420) eseridir. Hâce Muhammed Pârsâ olarak meşhur Ebu'l-feth'e, Pârsâ lakabının da Bahâeddin-i Nakşibend tarafından verildiği nakledilmiştir. Hâce Muhammed Pârsâ, tasavvuftaki ileri seviyesine ek olarak hadis ilminde de son derece yüksek mertebelere ulaşmış bir âlimdir.³⁷¹

Faslu'l-hitâb, Farsça bir eserdir. Çeşitli tasavvufî terimlerin izahı, ricâlü'l-gayb, ashab ve Ehl-i Beyt'e muhabbet konuları eserin muhtevasını oluşturmaktadır.³⁷²

Şevâhidü'n-nübüvve'de *Faslu'l-hitâb*'dan iki yerde iktibasta bulunulmuştur. Bunların ilki, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e türlü menfî isnadlarda bulunan Râfîzîler ve bunların Hz. Ali vasıtasıyla zemmi hakkındadır: “**Cümle-i Kerâmât-ı Şeyheynden** * rağıya'llâhu ‘anhu řavâ’if-i Revâfîz’uñ ‘uķûbetleridür ki ol sulţânlaruñ řaķķında bî-edeblik itmişlerdür ve nâ-sezâ sözler söylemişlerdür. Hâce Muhammed Pârsâ ķuddise sirruhu'l-‘azîz *Faşlu'l-ķiřâb* adlu kitâbında getürmişdür ki Hâzret-i ‘Alî kerrema'llâhu vechehu buyurmuşdur ki be-dürüstî niçe çavm beni Ebü Bekr'le ‘Ömer’uñ rağıya'llâhu ‘anhu üzerine tafđil iderler, anlaruñ gönüllerinde baķıyye-i nifâķ vardır.”³⁷³

İkinci iktibas ise Hz. Osman'ın şehâdet hâdisesi hakkındaki Hâce Muhammed Pârsâ'nın bir yorumunun naklidir: “Be-dürüstî ben bu gice Hâzret-i Resûl'i şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem vâķı’amda gördüm. Buyurdı baña kim eger muķâtele iderseñ nuşret bulursın ve ger muķâtele itmezseñ yarın gice benim yanumda ifşar idersin. Ben dilerüm ki Resûl'le ‘aleyhi’s-selâm ifşar idem. *Faşlu'l-ķiřâb* şâhibi eyidür, bu şaziyye vürüd-ı belâya teslim ‘alâmetidür.”³⁷⁴

Faslu'l-hitâb ayrıca, Lâmi‘î'nin *Maktel-i Âl-i Resûl*ünde de adı en çok zikredilen kaynaktır.³⁷⁵

4.25. *Nefehâtü'l-üns*

³⁷¹ Hamid Algar, “Muhammed Pârsâ”, *DİA*, C. 30, s. 563-565.

³⁷² Hamid Algar, *agmd*, s. 564.

* Şeyhey: Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer.

³⁷³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M144b.

³⁷⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M150a.

³⁷⁵ Bkz. Ertuğrul Ertekin, *Lâmi‘î Çelebi Maktel-i Âl-i Resûl*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012, s. 35.

Molla Câmî'nin en önemli eserlerinden olan ve Câmî'nin eserleri arasında hakkında bilgi verilen *Nefehâtü'l-üns*'ün tam adı *Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds*'tür. Eserde İslâm mutasavvıflarının hayat hikâyeleri anlatılmaktadır. Tasavvufî terimlerin açıklamalarını ihtiva etmesi itibariyle son derece önemlidir. Bu eserin bilhassa mukaddime kısmındaki İslâm tasavvufuna dair tasnifler, müsteşrikler tarafından çok değerli kabul edilmektedir.³⁷⁶

Nefehâtü'l-üns, Şevâhidü'n-nübüvve'den iki yıl önce yani h. 883 (m. 1478) tarihinde kaleme alınmıştır. Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin baş tarafında *Nefehâtü'l-üns*'ten bahsedilmekte; bu kitapta sufi ve şeyhlerin hâl tercümelerinin anlatıldığı bildirilmektedir. Bu bölüm Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme edilmemiş, onun yerine *Şevâhidü'n-nübüvve* hakkında kısaca bilgi verilmiştir:

“Mevlânâ ‘Abdu’r-raḥmân el-Câmî taḡammedu’llâhi bi-luṭfihi’s-sâmî kütüb-i selefde ve resâ’il-i ḫalefde vâkı‘ olan âşâr-ı şaḫîḫa-i münteşire ve aḫbâr-ı şariḫa-i münteşire irâd idüp bir muḫaddime ve yedi rükn ve ḫâtıme üzerine cem‘ eyleyüp *Şevâhidü'n-nübüvve Li Taḫviyeti Yaḫîn Ehli'l-fütüvve* diyüp ad virmiş.”³⁷⁷

Lâmi'î Çelebi, tercümesinin ilerleyen bölümlerinde *Nefehâtü'l-üns*'e atıfta bulunmuştur. On İki İmam'ın sonuncusu olan Muhammed bin Hasan'dan bahsedilen kısımda E'imme-i İzâm ve sufilerin hâllerinin *Nefehâtü'l-üns* isimli eserde anlatıldığı bildirilmektedir:

“Kimi e'imme-i mezkûrun ṭabaḫâtında İmâm Ḥazret-i Muḫammed bin İdrîs-i Şâfi gibi raḫıya'llâhu ‘anhu ve kimi anlardan müte'aḫḫir. Egerçi kim ba'zı ma'lûm u meşhûr ve ba'zı ḡayr-ı müştahirdür ve anlaruñ müte'aḫḫirlerinden ba'zı, kitâb-ı *Nefehâtü'l-üns*'de maḫdûm-ı sâmi Şeyḫ Câmî ḫazretleri ḫuddise sirruhu'l-'azîz ṭabaḫât-ı şüfiyyede getürmişdür.”³⁷⁸

4.26. Bostân

Lâmi'î Çelebi'nin ismini zikrettiği “İmâm Ḳayrevânî”nin kim olduğu tam olarak belirtilmemiştir. *Bostân* yazarının ismindeki “Kayrevân”, günümüzde Tunus sınırları dahilinde bulunan, tarihte İfrîkiye'nin başkenti olmuş (VII-XI. yy.), kökü eskilere dayanan bir şehirdir.³⁷⁹ İmâm-ı Kayrevânî'nin de bu şehre nisbetle bu

³⁷⁶ Eser hak. geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Nefehâtü'l-üns”, *DİA*, C. 32, s. 521-522.

³⁷⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a.

³⁷⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M202a-M202b.

³⁷⁹ Nadir Özkuyumcu, “Kayrevan”, *DİA*, C. 25, s. 88-90.

şekilde zikrediliyor olması kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklarda zikredilen, Kayrevânî nisbetini almış olmakla birlikte *Bostân* isimli bir eserine rastlayamadığımız âlimler şunlardır:

Rakîk el-Kayrevânî (Tarihçi-Edib-Şair)³⁸⁰, İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî (Mâlikî Fakihî)³⁸¹, İbn Şeref el-Kayrevânî (Kâtip-Şâir-Edib-Tenkitçi)³⁸², İbn Reşîk el-Kayrevânî (Âlim-Şâir-Edib-Tenkitçi)³⁸³, İbn Abdûs el-Kayrevânî (Mâlikî Fakihî)³⁸⁴, Kazzâz el-Kayrevânî (Arap Dil Âlimi-Edib-Şâir)³⁸⁵, İbn Ebû Zeyd (Mâlikî Âlimi)³⁸⁶.

İmâm-ı Kayrevânî'nin *Bostân* isimli eseri, kaynak olarak bir yerde kullanılmıştır: "İmâm Kayrevânî rahimehu'llâh *Kitâbü'l-Bostân*'da ba'zı selefdan naql eyledi ki eyitdi..."³⁸⁷ Bu alıntı "Ashâb-ı Kirâm ve E'imme-i İzâm"dan bahseden fasılda ve Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'e küfreden bir şahsın uğradığı akıbeta dairdir.

Buraya kadar zikredilen ve hakkında bilgi verilen kitaplar, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de doğrudan ya da dolaylı olarak iktibasta bulunulmuş; eserin telif ve tercümesi sırasında kaynak olarak kullanılmış eserlerdir. Bu eserlerden bir kısmının adı, bir kısmının da sadece müellifinin adı zikredilmiştir. Kimi eserlerinse hem adı hem de müellifi zikredilmiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin kaynakları sadece yukarıda haklarında bilgi verilen ve *Şevâhidü'n-nübüvve*'de iktibasta bulunulduğu bildirilen eserlerden ibaret değildir. Bu kitaplar doğrudan ya da dolaylı olarak iktibasta bulunulan; ismi yahut müellifinin ismi bildirilen kaynaklardır. Bu eserlerin haricinde, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de nübüvvetin delilleri anlatılırken zaman zaman çeşitli âlimlerin isimleri de zikredilmiş; o rivayetin kendisinden nakledildiği bildirilmiştir. Ancak bu tür göndermelerde ilgili rivayetin söz konusu âlimin hangi eserinden alındığı bildirilmemiştir. Bu şekilde isimleri zikredilen ve kendisinden rivayet nakledilen âlimler şunlardır:

³⁸⁰ Nadir Özkuyumcu, "Rakîk el-Kayrevânî", *DİA*, C. 34, s. 431-432.

³⁸¹ Muhammed Bûzîgîde, "İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî", *DİA*, C. 21, s. 119.

³⁸² İbrahim Sarmış, "İbn Şeref el-Kayrevânî", *DİA*, C. 20, s. 377-378.

³⁸³ Zülfikar Tüccar, "İbn Reşîk el-Kayrevânî", *DİA*, C. 20, s. 147-149.

³⁸⁴ Cengiz Kallek, "İbn Abdûs el-Kayrevânî", *DİA*, C. 19, s. 268-269.

³⁸⁵ Mustafa Kılıçlı, "Kazzâz", *DİA*, C. 25, s. 160-161.

³⁸⁶ H. Yunus Apaydın, "İbn Ebû Zeyd", *DİA*, C. 19, s. 451-453.

³⁸⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M147b-M148a

4.27. *Keşfü's-Sa'lebî*

Arap dili âlimi ve müfessir olan Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es- Sa'lebî en-Nisâbûrî (ö. h. 427 – m. 1035)'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'de iktibasta bulunulan eseri *Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân* isimli tefsir kitabıdır.³⁸⁸

“E'imme-i İzâm ve Ashâb-ı Kirâm” başlıklı bölümde Ehl-i Beyt'in fazileti, seçkinliği ve temizliği anlatılırken Sa'lebî'nin tefsirinden iktibasta bulunulmuştur. İlgili bölüm *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye Arapça olarak, tercüme edilmeden alınmıştır.³⁸⁹

4.28. *'Aynü'l-me'ânî*

Aynü'l-me'ânî, tefsir ve kıraat âlimi olan Ebû Abdillâh (Ebû Ca'fer) Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî el-Gaznevî (ö. h. 560 – m. 1165)'nin tefsir kitabıdır.³⁹⁰

Keşfü's-Sa'lebî ile aynı yerde, Ehl-i Beyt'in faziletlerinin anlatıldığı Arapça alıntıda *Aynü'l-me'ânî* isimli eserden de iktibasta bulunulmuştur.³⁹¹

4.29. *Hakîm-i Tirmizî*

4.30. *Şeyh Sa'dü'd-dîn-i Hamevî*

Hakîm-i Tirmizî ve Sa'dü'd-dîn-i Hamevî'nin velâyet ve nübüvvet konusundaki ortak bir görüşünden, ilgili bölümde bir cümlelik bir iktibas yapılmıştır.³⁹²

4.31. *Vâkîdî*³⁹³

4.32. *Cüneyd-i Bağdâdî*³⁹⁴

4.33. *Şeyh Alâ'üddîn es-Semânî*³⁹⁵

4.34. *Bâyezîd-i Bistâmî*³⁹⁶

4.35. *İbn Attâr*³⁹⁷

4.36. *Yûnus bin Bükeyr*³⁹⁸

4.37. *İmâm Nevevî*³⁹⁹

³⁸⁸ Hak. bilgi için bkz. Mehmet Suat Mertoğlu, “Sa'lebî”. *DİA*, C. 36, s. 28-29.

³⁸⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M137a-M137b.

³⁹⁰ Hak. bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, “Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr”, *DİA*, C. 36, s. 268-269.

³⁹¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M137a-M137b.

³⁹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M16b.

³⁹³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M78b, M170a.

³⁹⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11a, M14a, M152a.

³⁹⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M201b.

³⁹⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M16a.

³⁹⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M16a.

³⁹⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M58a.

³⁹⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M78b.

4.38. *Tahâvî*⁴⁰⁰

4.39. *Müslim*⁴⁰¹

4.40. *Mesnevî-i Ma'nevî*⁴⁰²

Bu kaynaklardan, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tercümesi esnasında Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilenler *Bostân*, *Keşşâf*, *Kitâbü'r-rûh*, *Kûtu'l-kulûb*, *Kitâbü'l-menâmât*, *Meşârik*, *Nefehâtü'l-üns*, *Fezâ'ili'l-Mustafâ*, *Mesnevî-i Ma'nevî* ve *Tefsîr-i Kebîr*'dir. Yukarıda sıralanan ve Lâmi'î Çelebi tarafından *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinde kaynak olarak kullanılan eserlerin Molla Câmî'nin kaynakları arasında da bulunma ihtimali yüksek olmakla birlikte, bu eserlerin isimleri Câmî tarafından zikredilmemiştir.

Genel mânâda Lâmi'î Çelebi'nin, kullandığı kaynakların isimlerini bildirmek konusunda Molla Câmî'den daha hassas olduğu görülmektedir. Bütün bu eserlerin isimleri Lâmi'î tarafından bildirilirken, Câmî tarafından zikredilmemiştir. Bu durum Lâmi'î Çelebi'nin kaynaklarının tespitini kolaylaştırmakta; Molla Câmî'nin eserini telif ederken hangi kaynaklardan istifade ettiğinin belirlenmesini ise güçleştirmektedir.

Şevâhidü'n-nübüvve'de kaynak olarak kullanılan eserler genel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda, bu kaynakların hemen hepsinin muteber âlimler tarafından kaleme alınmış, muteber eserler olduğu görülmektedir. Bu durum *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin güvenilirliğini artırması açısından önem arz etmektedir.

5. Tercümede İzlenen Yol

Klâsik Türk Edebiyatı'nda tercüme, bugün sıklıkla karşılaştığımız tercüme anlayışından hayli farklı bir yapı arz eder. Günümüzde tercüme bir eserin başka bir dile aynen aktarılması, muhtevasında herhangi bir değişiklik yapılmaması üzerine inşa edilmektedir. Eğer mütercim gerek duyarsa dipnotlar aracılığıyla gerekli açıklamaları yapar, ancak esere müdahale etmez.

Klâsik Türk Edebiyatı mütercimlerinin önemli bir kısmı aynı zamanda devirlerinin iyi yetişmiş birer mutasavvıfı, tarihçisi, edibi, şairi, nâsiri, âlimidir.

⁴⁰⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M78b.

⁴⁰¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M78b.

⁴⁰² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8b.

Bunun neticesi olsa gerek ki edebiyatımızda daha ilk dönem tercümelerinden itibaren doğrudan çeviri anlayışından ziyade, adaptasyon, ekleme, çıkarma, değiştirme, genişletme gibi unsurlarla telif-tercüme arası bir geleneğin var olduğu malûmdur. Dolayısıyla yapılan tercüme saf ve katkısız birer tercüme olmaktan ziyade, edebî zevke hitap edecek hâle büründürülmüş; yerli halkın tanıdığı, yerli unsurlarla örülmüştür. Mütercimim gerek duyduğu ekleme ve çıkarmaların yapılmasında hiçbir sakınca görülmemiştir. Yine mütercimler, kendilerinin ve çevrelerinin beğenisi gözeterek kimi bölümleri genişletip, kimilerini kısaltma hakkını kendilerinde görmüşlerdir.

İlk dönem tercümelerinden itibaren açıkça görülen bu durumun istisnaları da vardır. Bu istisnalar *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadis tercümeleridir. Mânâsının değiştirilmesi son derece sakıncalı olduğu için, ilk dönem tercümelerinden itibaren özellikle *Kur'ân-ı Kerîm* kelime kelime tercüme edilmiştir. Diğer eserler ise konularına göre çeşitli ilâveler, çıkarmalar, değiştirmeler ve uyarlamalarla tercüme edilmiştir. Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr*'ı, Kutb'un *Hüsrev ü Şîrîn*'i, Seyf-i Serâyî'nin *Gülistân*'ı birer tercüme olmakla birlikte mütercimleri tarafından bir hayli genişletilmiş, adeta yeniden inşa edilmişlerdir.⁴⁰³

Agâh Sırrı Levend, tercüme eserleri dört başlık altında toplamıştır:

- a. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler.
- b. Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler.
- c. Konusu aktarılarak yapılan çeviriler.
- d. Genişletilerek yapılan çeviriler.⁴⁰⁴

Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi için öncelikle söylenmesi gereken, eserin *aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler* başlığı altında değerlendirilmesi gerektiğidir. Lâmi'î Çelebi tercüme yaparken neredeyse esere hiçbir müdahalede bulunmamış; hatta Farsçanın cümle yapısını bile koruyarak “ve” ve “ki” bağlaçlarını sıklıkla kullanarak tercümesini tamamlamıştır.

Örnek olması için Lâmi'î Çelebi'nin tercümesinden rastgele seçilmiş bazı bölümler Farsça aslıyla birlikte verilmiştir:

⁴⁰³ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2008, s. 81.

⁴⁰⁴ Agâh Sırrı Levend, *agc*, s. 80.

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Çün kim leşker-i Kureyş münhezim oldılar, bir gün Ebū Süfyān Kureyş’den bir cemā’atle oturup eyidürdi ki “Sizüñ ortañuzda bir kimesne yokdur ki fırsat gözleye ve bizüm intikāmumuzu Muḥammed’den alıvire.”⁴⁰⁵

و از انجمله آنست که چون لشکر قریش بگریختند روزی ابوسفیان با گروهی از قریش می گفت که در میان شما هیچکس نیست که فرصتی نگاه دارد و انتقام مارا از محمد

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, ‘Ammār bin Yāsir raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül’le ‘aleyhi’s-selām seferdeydüm. Çün kim bir menzile gelüp ḳondum, ben ḳoğamı ve meşkümi getürdüm ki tā varup şu getürem. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Saña bir kimse şu almağa māni’ olsa gerekdür.” Çün kim kuyunuñ üzerine geldüm, bir siyāh şahş geldi.”⁴⁰⁶

و از انجمله آنست که عمار بن یاسر رضی اللہ عنہ گفته است که با رسول صلی اللہ علیہ و سلم در سفری بودیم چون در متلی فرود آمدیم من دلو و مشک خودرا گرفتم تا آب بیارم رسول صلی اللہ علیہ و سلم فرمود که کسی ترا از آب مانع خواهد آمد چون بسر چاه رسیدم مردی سیاه آمد

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Zeyd bin Erḳam raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Ben daḥi hemān meclisde ya anuñ mişlinde ḥāzır idüm ve ben daḥi anlardan idüm ki ol ḥadışi işitmiş idüm. Ammā şehādet eylemedüm ve anı setr itdüm. Ḥaḳ te‘ālā benüm gözlerümüñ nūrını gıderdi ve didiler ki hemişe ol şehādetüñ fevtine peşimānluḳ getürürdi ve Ḥaḳ te‘ālādan mağfiret ṭaleb eylerdi.”⁴⁰⁷

و از انجمله آنست که زید بن ارقم رضی اللہ عنہ گفته است که من در همان مجلس یا مثل آن حاضر بودم و من نیز از ان جمله بودم که شنیده بودم اما گواهی ندادم و آنرا پنهان داشتم خدای تعالی روشنائی چشم مرا ببرد و گویند که همیشه بر فوت آن شهادت اظهار ندامت می کرد و از خدای تعالی آمرزش میخواست

Bu durum aynı zamanda Lâmi’î Çelebi’nin çeviriyi tamamladıktan sonra eseri üzerinde fazla çalışmadığını; tercümesini dil ve üslûp açısından süslemek gibi bir gayesi olmadığını; eserde edebî-estetik bir kaygı gütmeyişini; amacının bu eseri mümkün olan en geniş okuyucu kitlesine ulaştırmak olduğunu göstermektedir. Lâmi’î’nin, çevirisi üzerinde fazla çalışmadığı ifade edilirken kast edilen, eserin

⁴⁰⁵ Şevâhidü’n-nübüvve, vr. M80b.

⁴⁰⁶ Şevâhidü’n-nübüvve, vr. M118b.

⁴⁰⁷ Şevâhidü’n-nübüvve, vr. M160b.

özensiz hazırlanması değildir. Zira Lâmi'î eserine son derece özen göstermiş, gerekli pek çok yerde ayetler, hadisler ve yeni rivayetler ekleyerek çevirisini zenginleştirmiştir. Burada kast edilen, eserin edebî-estetik zevki ön plana çıkaracak seciler, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle örülmemiş, bunun için çaba harcanmamış olmasıdır. *Şevâhidü'n-nübüvve* çevirisinde önemsenen husus ebedî-estetik zevk değil, muhteva ve eserin en anlaşılır bir dille çevrilmesi olmuştur.

Lâmi'î Çelebi'nin tercümesi, kelime kelime yapılan bir tercüme olmakla birlikte, genel itibarıyla *genişletilerek yapılan çeviriler* başlığı altında da değerlendirilmelidir. Çünkü ilgili bölümlerde izah edildiği üzere⁴⁰⁸, tercüme sırasında Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilen bölümler ciddi bir yekûn tutmaktadır. Bu ilâvelerin tamamı ilgili bölümlerde ve konuyla alakalı olarak yapılmıştır. Kimi zaman Câmî'nin naklettiği rivayetler mütercim tarafından benzer rivayet, ayet ve hadislerle zenginleştirilmiş; kimi zaman da müstakil olarak Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul edilen yeni bölümler eklenmiştir. Bu ilâvelerle eser, genişletilmiş bir tercüme görünümü kazanmıştır.

Sonuç olarak Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi, mütercim tarafından eklenmiş pek çok yeni rivayet, birkaç müstakil bölüm, ayet, hadis ve bazı manzum parçalar ihtiva etmektedir. Ancak bu ilâveler eseri *telif-tercüme* olarak nitelendirilen çeviriler kategorisine sokacak hacimde değildir. Mütercim, tercüme sırasında eser üzerinde değişiklikler yapmamış; gerek duyuldukça bazı ilâvelerde bulunmuştur. Hâsılı, Lâmi'î Çelebi *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi, aslına sadık kalarak; muhtevasını değiştirmeden, ilgili bölümlerde gerekli gördüğü ilâveleri yaparak ve Câmî'nin dil kullanımını hususundaki tercihinde de bağlı kalarak tercüme etmiştir. Ayet ve hadislerle çeşitli kaynaklardan alınmış Arapça ibareler, Molla Câmî'nin eserinde olduğu gibi Lâmi'î Çelebi'nin çevirisine de Arapça olarak, tercüme edilmeden aynen alınmıştır.

6. Lâmi'î Çelebi'nin Esere Yaptığı İlâveler

Lâmi'î Çelebi *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi tercüme ederken eseri genel mânâda kelime kelime tercüme etmiştir. Mütercim, tercüme esnasında eserin aslına sadık

⁴⁰⁸ Bkz. "6. Lâmi'î Çelebi'nin Esere Yaptığı İlâveler"

kalmakla birlikte zaman zaman küçük, zaman zaman büyük boyutlarda ilâvelerde de bulunmuştur. Lâmi'î tercüme sırasında, muteber kitaplardaki sahih bilgileri *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye ilâve ettiğini tercümesinin giriş bölümünde kendisi bildirmektedir:

“Bu faķîr-i haķîr daĥi تسهلا لمؤنته و تعميما لفائدته kendü dilümüz üzere Türkî 'ibâretle terceme eyledüm ve elden geldükce maķdûrumı ĥarc idüp Ĥaķ celle ve 'alâ kemâl-i kereminden müyesser itdüĥi fevâ'id-i esrârdan ve esnâd-ı şahîĥile kütüb-i mu'teberede irâd olunan aĥbâr u âşârdan bulduĥımı derc itdüm.”⁴⁰⁹

Lâmi'î Çelebi, tercüme sırasında yaptığı eklemeleri kimi zaman metin içerisinde bildirmiş; kimi zaman da bilgi vermeksizin geçmiştir. Yaptığı ilâveleri bildirmek için “Bu faķîr-i haķîr daĥi...”⁴¹⁰, “Bu haķîr tercemesinde didüm ki...”⁴¹¹ “Ĥaķîr eyitdüm...”⁴¹², “vaķtâ kim haķîr...”⁴¹³, “ben haķîr-i bî-miķdâr...”⁴¹⁴, “Ammâ haķîr bu ĥadîši kitâb-ı *Meşâriķ*'da...”⁴¹⁵, “Bu 'abd-i haķîre...”⁴¹⁶, “Ĥattâ bu haķîr...”⁴¹⁷, “Ve haķîr ol vaķt bu kıt'ayı...”⁴¹⁸, “Bu zerre-i aĥķaruñ, kemîne-i kemterüñ...”⁴¹⁹ ibarelerini kullanmıştır.

Lâmi'î'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesindeki ilâveleri⁴²⁰ çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunları şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz:

6.1. Giriş Bölümü Eklenmesi

Şevâhidü'n-nübüvve tercümesinin giriş bölümü, M4b numaralı varakta yer alan *besmele*'den, M8a numaralı varakta yer alan “**Emmâ ba'dü**, ma'lûm ola ki erkân-ı İslâm'ıñ rûkn-i evveli kelime-i şehâdetle iķrâr eylemekdür.”⁴²¹ cümleleriyle

⁴⁰⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10b.

⁴¹⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10b.

⁴¹¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M168b.

⁴¹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M202b.

⁴¹³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M202b.

⁴¹⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M203b.

⁴¹⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M204a.

⁴¹⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M221b.

⁴¹⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M223a.

⁴¹⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

⁴¹⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M203b.

⁴²⁰ Bu bölüm hazırlanırken *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin Farsça tenkitli metnine ulaşamadığımız için, Molla Câmî ve Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'leri arasındaki farkların tespiti sırasında, Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin Harvard Üniversitesi ve Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma nüshaları kullanılmıştır. Tezin teslimine kısa süre kala, İran'dan Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin güvenilir bir metnini temin edebildik. Esas aldığımız Farsça yazma nüshaları bu eserle ana hatlarıyla mukayese ettiğimizde, aralarında ciddi farklar olmadığını gördük. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin Farsça metnini İran'dan getirilmesine vesile olan Arş. Gör. Kenan Özçelik ve Ertuğrul Ertekin'e teşekkür ederim.

⁴²¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8a.

başlayan bölüme kadar tamamen Lâmi'î Çelebi tarafından eklenmiştir. Molla Câmi'nin 4-5 satırla sınırlı tuttuğu giriş cümleleri, Lâmi'î Çelebi tarafından genişletilerek yazılmış; ayrıca bu bölüme çeşitli manzume ve ayetler de eklenmiştir. Manzume ve ayet eklemeleri ayrı başlıklar altında ele alınacak olmasına karşın, eserin giriş bölümünde olması ve konuyla alâkalı olması sebebiyle burada da belirtilmiştir.

Lâmi'î Çelebi tercüme ettiği esere, Molla Câmi gibi Arapça bir giriş yaparak başlamıştır. Bu bölüm Câmi'nin girişinden farklı olup Lâmi'î tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Allah'a hamd edilip; Hz. Muhammed, ashabı, tâbi'in ve tebe'-i tâbi'îne salât ve selâm okunur. Arapça bölümün hemen ardından M4b-M5b numaralı varaklarda dua, medhiye ve yakarış cümleleri sıralanır.

“İlâhî, egerçi tâ'at-i şakaleyn ve ibâdet-i kevneyn senüñ istignâña göre bād ü hevâ ve bir bî-hüde şadâdur ... İlâhî, bu ne haşmet ü celâldür ki idrâki maķâmında ‘aql-ı şerîf güng ü lâldür.”⁴²²

Bu bölümü, Allah'ın hikmetinin sonsuzluğu karşısında insanın aczini anlatan Lâmi'î'nin bir beyti takip eder:

“Gâh hikmetüñ sırrı târ-ı ‘ankebütü perdedâr eyler

Gâh şaṭvetüñ emri niş-i beşeyi Zü'l-feķâr eyler”⁴²³

Bu beyitten sonraki “**Mesnevî**”⁴²⁴, “**Velehû fi't-Tevhîd**”⁴²⁵,
ve “**Menâcât fi'عرض الحاجات**”⁴²⁸, “**سیر ارواح صفا**”⁴²⁶,
“**Kasîde fi't-Tevhîd**”⁴³⁰ başlıklı manzumelerin tamamı Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilmiş; ardından “**Emmâ ba'dü**, ma'lûm ola ki...”⁴³¹ ibareleriyle Molla Câmi'nin eserinin tercümesi başlamıştır. Câmi'den doğrudan tercüme olan bu kısımda da konuyla alâkalı olmak üzere *Mesnevî*'den iki beyit “**Mesnevî-i Mevlevî**”⁴³² başlığıyla

⁴²² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M4b-M5b.

⁴²³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M5b.

⁴²⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M5b.

⁴²⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M6b.

⁴²⁶ “Bekâ Haline ve Temiz Ruhların Seyrine İşaret.”

⁴²⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7a.

⁴²⁸ “İhtiyaçların Arzı İçin Münâcât.”

⁴²⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7a.

⁴³⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7b.

⁴³¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8a.

⁴³² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8b.

ilâve edilmiştir. Yine aynı yerde Abdullâh bin Revâha'nın bir sözü Lâmi'î Çelebi tarafından "Li-mü'ellifihi"⁴³³ başlığı altında nazma çekilmiştir.

Giriş bölümünde, Molla Câmî'nin sözleriyle aynı mânâda ve konuyu bütünleyici nitelikteki bazı ayetler de Lâmi'î Çelebi tarafından çevirisine ilâve edilmiştir.⁴³⁴

Lâmi'î'nin giriş bölümünde yaptığı asıl önemli eklemeler, eserin mahiyeti ve tercümesine dairdir. Bu kısım asıl konuya giriş mahiyetindeki "Muḫaddime" bölümünden hemen öncedir:

"Ol cümleden biri, 'umdetü'l-müte'aḫḫirîn ve üsvetü'l-mütebaḫḫirîn, nâhic-i menâhicü'l-ḫaḫîkat, sâlik-i mesâlikü's-şerî'at ve't-ṭarîkat Mevlânâ 'Abdu'r-raḫmân el-Câmî taḡammedu'llâhi bi-luṭfihi's-sâmî kütüb-i selefde ve resâ'il-i ḫalefde vâḫî' olan ... Ammâ çün ki ol 'azîz bu kitâbı kendünün lisânı üzere elfâz-ı Fârisî ile cem' eylemiş. Bu faḫîr-i ḫaḫîr daḫî تسهیلًا لمؤنته و تعميماً لفائدته kendü dilümüz üzere Türkî 'ibâretle terceme eyledüm ve elden geldükce maḫdûrumı ḫarc idüp ḫaḫ celle ve 'alâ kemâl-i kereminden müyesser itdügi fevâ'id-i esrârdan ve esnâd-ı şaḫîḫile kütüb-i mu'teberede îrâd olunan aḫbâr u âşârdan bulduḫımı derc itdüm. ... ve mu'cizâtuñ mülâḫazası sebebiyle leme'an-ı nûr-ı kerâmât-ı îmân ve pertev-i çerâğ-ı velâyât-ı îḫân u iz'an birle pür-nûr u mesrûr ide, âmîn."⁴³⁵

Burada Lâmi'î, Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi çok büyük zahmetler çekerek, eski ve muteber eserlerdeki sahih delillerden istifade ederek yazdığını; himmet gösterdiğini; eserin faydalı ve anlaşılır olması için kimi delillerin kaynaklarını göstermediğini; Ehl-i Beyt'ten, ashabdan, tâbi'în ve tebe'-i tâbi'inden nakledilen kerametlerin de Hz. Muhammed'in mucizesi addedilerek esere alındığını bildirmiştir. Kendisi de yine muteber eserlerde bulduḫı sahih delilleri ekleyerek eseri tercüme ettiğini; Ehl-i Beyt'ten, ashabdan, tâbi'în ve tebe'-i tâbi'inden nakledilen kerametlerin Hz. Muhammed'in mucizesi kabilinden olduḫı fikrine katıldığını bildirmiştir. Eserin mütalaası ve eserdeki mucizelerin mülâḫazası vasıtasıyla eseri okuyanların imanlarının artması, gönüllerinin pür-nûr ve mesrur olması duasıyla sözlerine son vermiştir.

⁴³³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M9a.

⁴³⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M9b.

⁴³⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M10a-M10b.

Buraya kadar izah edilen bölüm hem Molla Câmî'nin, hem de zikredilen ilâvelerle birlikte Lâmi'î Çelebi'nin eserlerindeki başlangıç bölümleridir. Bu bölümü asıl konuya giriş mahiyetindeki “Muḳaddime” bölümü takip etmektedir.

“Muḳaddime” bölümünde de Lâmi'î Çelebi'nin çeşitli ilâveleri mevcuttur. Mukaddime bölümünde, nebî ve resûl kavramları izah edilirken peygamberler arasındaki üstünlük konusuna da değinilmiştir. Bu bölüme Lâmi'î Çelebi, Sülemî'nin Hakâyık'ında ve ismi zikredilmeyen bazı eserlerdeki konuyla alâkalı görüşleri de Arapça olarak eklemiştir.⁴³⁶

Hz. Muhammed'in bütün insanlara ve cinlere gönderildiğini; ona inanmayanların mülhid ve zındıklar olduğunu; mülhid ve zındıkların gösterdiği olağanüstü hâllerin de istidrac olduğunu anlatan bölüme istidrac, keramet, mekr, keyd, hıdâ', imlâ kavramlarını izah eden bir kısım Lâmi'î Çelebi tarafından eklenmiştir.⁴³⁷ Lâmi'î, bu terimleri izah etmek için eklediği bölüme “Be-dürüstî bilgil ki”⁴³⁸ ibaresiyle başlamış, pek çok ayetten de iktibasta bulunmuştur.⁴³⁹

Mukaddime'nin âlemin ve peygamberlerin yaratılışından bahsettiği bölümünde Lâmi'î, “Bilgil ki ibtidâen ḥaḳîḳat-i insânî mertebe-i ḳalem-i a'îlâdaki aḳl-ı evveldür.”⁴⁴⁰ cümleleriyle başlamak üzere, yaratılışın mertebeleri, felekler, feleklerin dereceleri ve bunların esma-i hüsnadan hangi ismin tecellisi olduğu hususlarında tasavvufî bilgiler vermiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin, bütün peygamberlerin aynı dini tebliğ ettiğini ve Hz. Muhammed'in gelerek bu dini kemale erdirdiğini anlatan kısmına, konunun daha rahat anlaşılmasını isteyen Lâmi'î kendi ilâvelerini yapmıştır. Lâmi'î Çelebi, “Nite kim bir ṭabîb-i ḥazîḳ bir marîzda ğalebe-i şafrâ görse sikencübîn virür. Şoñra bu marîzda sü'âl zâhir olsa sikencübîni men' idüp şarâb-ı benefseci virür.”⁴⁴¹ cümleleriyle söze başlamış; ardından enbiyanın insanların kurtuluşuna vesile olduğundan, Hz. Muhammed'in yaratılmışların en faziletlisi ve en üstünü olduğuyla tevhidden bahsederek sözlerine devam etmiştir.⁴⁴²

⁴³⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11a.

⁴³⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11b-M12b.

⁴³⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11b.

⁴³⁹ Bu ayet ve hadis eklemeleri ilgili başlık altında inceleneceğinden burada ayrıntı verilmemiştir.

⁴⁴⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M13a.

⁴⁴¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M13b.

⁴⁴² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M13b-M114a.

Mukaddime kısmında yer alan, Hz. Muhammed'in üstün meziyetlerinin anlatıldığı bölümün ardından, Lâmi'î Çelebi tarafından eklenen dört manzumeyle⁴⁴³ mukaddime bölümü son bulur ve nübüvvetin delillerinin sıralandığı bölümlerden ilki olan "Rükn-i Evvel" başlar.

6.2. Konuyla İlgili Rivayetlerin Eklenmesi

Lâmi'î Çelebi, giriş bölümünde açık açık bildirdiği üzere, tercüme sırasında muteber eserlerde bulunduğu sahih delilleri *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesine ilâve etmiştir.

Rükn-i Evvel'in hemen başlarında, Molla Câmî'den tercüme edilen ilk rivayetten sonra, Lâmi'î nübüvvetin deliline dair ilk eklemesini yapmıştır. Lâmi'î Çelebi, *Tevrat*'tan çeşitli iktibaslar yapmış; bu iktibasların ve bunların içinde yer alan bazı kelimelerin ebced karşılıklarının Hz. Muhammed'i işaret ettiğini; onun nübüvvetinin delili olduğunu bildirmiştir: "...Pes biz daği *el-vehîm* lafzını hisâb itdük, Muḥammed 'adedine muvâfiḫ toḫsan iki çıḫdı. Ma'lûm oldu ki *el-vehîm*'den murâd Muḥammed 'aleyhi's-selâm imiş..."⁴⁴⁴ Burada ele alınan kelimelerin gramatikal özelliklerinin de Hz. Muhammed'i işaret ettiği bildirilmiştir.⁴⁴⁵

Yine *Tevrat*'tan iktibasta bulunularak arka arkaya iki ilâve daha yapılmıştır. Bu ilâvelerin ikisi de *Tevrat*'ta yer alan ve çeşitli şekillerde Hz. Muhammed'i işaret ettiği bildirilen ayetlerden faydalanılarak yapılmıştır.⁴⁴⁶

Molla Câmî'nin, art arda gelen üç rivayette Haykûk, Şu'yâ ve Dâvûd peygamberlerin Hz. Muhammed'in son peygamber olarak geleceğini bildirdiklerini nakletmiştir. Bu rivayetlerden sonra Lâmi'î Çelebi, *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye arka arkaya altı ayrı rivayet ilâve etmiştir.⁴⁴⁷ Bu rivayetlerin tamamı Abdurrahmân el-Cevzî'nin eseri *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Mustafâ*'dan alınmış olup, rivayetlerin kaynağı Lâmi'î Çelebi tarafından açıkça belirtilmiştir:

"Ve ol cümleden biri oldur ki, İmâm 'Abdu'r-raḫmân bin el-Cevzî raḫimehu'llâh *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muḫtafâ*'da getürmişdür ki"⁴⁴⁸, **"Ve ol cümleden biri oldur ki,** Yine İmâm 'Abdu'r-raḫmân bin el-Cevzî raḫimehu'llâhi te'âlâ

⁴⁴³ Bu manzume eklemeleri ilgili başlık altında inceleneceğinden burada ayrıntı verilmemiştir.

⁴⁴⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M17a.

⁴⁴⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M17a-M17b.

⁴⁴⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M18a-M18b.

⁴⁴⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M19b-M21b.

⁴⁴⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M19b.

getürmişdür”⁴⁴⁹, “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Yine İmām ‘Abdu’r-raḥmān [bin] el-Cevzī raḥimehu’llāh getürmişdür ki”⁴⁵⁰, “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Yine İmām-ı mezkūr raḥimehu’llāh getürmişdür”⁴⁵¹, “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Yine İmām-ı mezkūr raḥimehu’llāh getürmişdür ki”⁴⁵², “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Yine İmām-ı mezkūr getürmişdür ki”⁴⁵³. Lâmi’î Çelebi’nin ilâve ettiği bu altı rivayetin tamamı, *Tevra’*tan ve çeşitli Yahudi âlimlerinden nakledilen; Hz. Muhammed’in nübüvvetinin delili olarak gösterilen rivayetlerdir.

Lâmi’î Çelebi’nin eklediği diğer rivayet, Şeyh Muhyiddîn-i Arabî’nin *Fütûhât-ı Mekkiyye* isimli kitabından alınmıştır. “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Şeyh Muhyi’d-dîn-i ‘Arabî ḥazretleri ḳaddesa’llāhu sirruhu’l-‘azîz, *Fütûhât-ı Mekki* adlu kitâblarınun āhirinde getürmişlerdür...”⁴⁵⁴ Bu rivayette bir rahibin, Hz. Muhammed’in nübüvveti ve ashabının hususiyetlerine dair verdiği bilgiler nakledilmiştir.

Lâmi’î Çelebi’nin Rûkn-i Evvel’e ilâve ettiği son rivayetin kaynağı bildirilmemiştir. Bu rivayette Kureyş kelimesinin kökeninden bahsedilmiş; Hz. Muhammed’in geleceğini bildiren bir Arapça manzume kaydedilmiştir.⁴⁵⁵

Rûkn-i Sâni’deki ilk ilâve, Hz. Muhammed’in yedi yaşında başına gelen bir hâdisenin naklidir. Hz. Peygamber yedi yaşında ciddi bir göz ağrısına tutulmuştur. Ukaz’da tedavi maksadıyla götürüldüğü rahip, onun peygamber olduğunu anlamış ve dedesi Abdülmuttalib’i torununu koruması konusunda uarmıştır. Bu rivayetin sonunda Arapça olarak, bu rivayetin kaynağının Abdurrahmān el-Cevzî’nin eseri *Kitābu Fezâ’ili’l-Mustafâ* olduğu belirtilmiştir.⁴⁵⁶

Rûkn-i Sâni’ye eklenen ikinci rivayet yine Abdurrahmān el-Cevzî’nin *Kitābü’l-vefâ ff Fezâ’ili’l-Mustafâ*’sından alınmıştır. Bu rivayet Hz. Muhammed’in on yaşında çıktığı bir seferde gösterdiği harikulade hâllerden bahsetmektedir.⁴⁵⁷

⁴⁴⁹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M20b.

⁴⁵⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M20b.

⁴⁵¹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M20b.

⁴⁵² *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M21a.

⁴⁵³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M20b.

⁴⁵⁴ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M24a-M24b.

⁴⁵⁵ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M25b.

⁴⁵⁶ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M42a.

⁴⁵⁷ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M42b-M43a.

Lâmi'î Çelebi'nin bu bölüme ilâve ettiği son rivayet, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evlenme töreninde, Ebû Tâlib'in yaptığı ve Hz. Muhammed'i medh eden bir konuşmanın naklidir. Ebû Tâlib'in ağzından aktarılan medhiyeler Arapça olarak kaydedilmiştir.⁴⁵⁸

Rükn-i Sâlis'te Lâmi'î Çelebi, iki müstakil rivayet ilâvesinde bulunmuştur. İlk rivayetin kaynağı Taberî'dir: “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Ebû Ca'fer Muḥammed bin Cerîrî eṭ-Ṭaberî raḍıya'llāhu 'anhu naḳl itmişdür ki...”⁴⁵⁹ Bu rivayette Ebû Cehil ve arkadaşlarının Hz. Muhammed'e saldırmaları; Hz. Hamza'nın bu olay üzerine Ebû Cehil'den intikam alması ve ardından müslüman olması hâdisesi anlatılmıştır.

İkinci rivayetin kaynağı Abdurrahmân el-Cevzî'nin *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Mustafâ* sıdır: “**Ve ol cümleden biri oldur ki**, İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî raḥimehu'llāh *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muṣtafâ* adlu kitâbında 'an'aneyile kendüsi naḳl eyledi ki...”⁴⁶⁰ Lâmi'î Çelebi, bu rivayetinde Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bildirilmesine yakın bir zamanda Mekke, Beytullah ve Zemzem etrafında zuhur eden bir nurdan bahsetmektedir.

Lâmi'î Çelebi'nin Rükn-i Râbi'deki ilk ilâvesi, Hz. Muhammed'in özürülü bir çocuğu dua ederek iyileştirmesi hakkındadır. Bu rivayet Taberî'den nakledilmiştir.⁴⁶¹

İkinci rivayet, Hz. Muhammed'e büyü yapılması ve Hz. Peygamber'in bu büyüden Cebrâ'il vasıtasıyla kurtulması hakkındadır.⁴⁶² Bu hâdisenin kaynağı bildirilmemiştir.

Üçüncü ilâve, tam kaynak bildirilmemekle birlikte Hz. Ebû Bekir'den nakledilmiştir. Bu rivayet Kamer Suresi'nin kırk beşinci ayetinin Bedir Savaşı'nı işaret etmesi hakkındadır.

Lâmi'î Çelebi tarafından *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin bu bölümüne eklenen dördüncü rivayet İmam Nevevî'den iktibas edilmiştir. Bu rivayetin Nevevî tarafından Tahavî'den nakledildiği ve Müslim Şerhi'nde de geçtiği bildirilmiştir. Nübüvvetin delili kabul edilen bu hâdise, Hendek Savaşı'nda ikinci namazı vaktinin çıkması;

⁴⁵⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M45a.

⁴⁵⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M53b.

⁴⁶⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M55a.

⁴⁶¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M65a-M65b.

⁴⁶² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M68a-M68b.

bunun üzerine Allah'ın güneşi eski konumuna getirerek namazın kılınmasına imkân sağlaması hâdisesidir. Lâmi'î Çelebi, tercümesine eklediği bu rivayetin sonuna Arapça olarak bu rivayeti “Tahavî'nin güvenilir kimselerden naklettiği”ni kaydetmiştir.⁴⁶³

Lâmi'î Çelebi tarafından tercümesine ilâve edilen beşinci rivayet, Hz. Muhammed'in Tâ'if Gazası'na giderken yaşadığı bir hâdisenin naklidir. Bu rivayet de yine *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Mustafâ* dan alınmıştır.⁴⁶⁴

Şevâhidü'n-nübüvve'ye eklenen dördüncü bölümdeki son rivayette Lâmi'î Çelebi, Hz. Muhammed'in bir deveyle konuşması olayını nakletmiştir. Bu rivayetin sonunda Arapça olarak bu ve benzeri rivayetlerin *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Mustafâ* da kayıtlı olduğunu bildirmiştir.⁴⁶⁵

Rükn-i Hâmis'te *Kur'ân-ı Kerîm*, Molla Câmî tarafından Hz. Muhammed'in en önemli mucizelerinden biri olarak gösterilmiştir. Burada *Kur'ân*'ın üstün yönlerinden ve i'câzlarından bahsedilen bölümde Lâmi'î Çelebi bazı ilâvelerde bulunmuştur. İlk eklemesini Câmî'nin naklettiği rivayetin devamına kaydetmiş; ardından üç müstakil rivayet kaydetmiştir. Lâmi'î Çelebi'nin, Câmî'nin devamına eklediği ve müstakil olarak ilâve ettiği ilk iki rivayet *Kur'ân*'ın sonsuz ilmi, i'câzı, konusunun ve belâgatinin muhkemliği, kıyamete kadar Allah tarafından muhafaza edileceği hususlarındadır.⁴⁶⁶

Lâmi'î'nin Rükn-i Hâmis'e ilâve ettiği üçüncü ve son rivayet, Hz. Muhammed'in Ravza-i Mutahhara'sında bir nurun parladığını ve bunun hacca gelenler tarafından müşahede edildiğini bildirmektedir. Bu rivayetin kaynağı *Faslu'l-hitâb*'dir: “H'âce Muhammed Pârsâ raḥimehu'llâhi te'âlâ ve ḳuddise sirruhu'l-'azîz *Faşlu'l-ḥiṭâb* adlı kitâbında getürmişdür ki...”⁴⁶⁷

Rükn-i Sâdis'te yer alan “Ashâb-ı Kirâm ve E'imme-i 'İzâm'dan rivayet edilen deliller.” başlığından hemen sonra Lâmi'î Çelebi, “Muḳaddime” başlığı altında bir bölüm ilâve etmiştir. Bu bölümde Lâmi'î, “vâcibât-ı dîniyye ve 'aḳâ'id-i İslâmiyye'dendür”⁴⁶⁸ şeklinde nitelendirdiği; konuya giriş mahiyetinde bazı izahatda

⁴⁶³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M78b.

⁴⁶⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M94b-M95a.

⁴⁶⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M100a-M100b.

⁴⁶⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M129a.

⁴⁶⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M129a.

⁴⁶⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M135a.

bulunmuştur. Burada Lâmi'î Çelebi, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'inin diğer ümmetlerden üstün olduğuna inandığını; Ehl-i Beyt'in kendi aralarındaki muhalefet ve muharebe konularında sağır ve dilsiz olduğunu; Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'den zuhur eden her hâlin mutlaka sünnete mutabık ve hikmetli bir yanı olduğunu bildirmiştir. Lâmi'î, bu bölümde pek çok hadis ve ayet ile fikirlerini desteklemiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd'un *Kitâbü's-Sünen*'ini, Hz. Ömer'in çocuklarından birinin naklettiği hadisi ve Muhammed bin Hanefiyye'nin naklettiği bir rivayeti delil göstererek Hz. Muhammed'in ümmetinde, ondan sonraki en faziletli kimseleri sırayla şu şekilde saymıştır: “ümmet-i Muhammed'ün ‘aleyhi’s-selâm efdali ba‘de’l-enbiyâ Ebû Bekr eş-Şiddîk, andan sonra ‘Ömerü’l-Fârûk, andan sonra ‘Osmân’dur, andan sonra ‘Alî’dür rağıya’llâhu ‘anhu.”⁴⁶⁹ Lâmi'î Çelebi, aynı yerde ashaba ve özellikle dört halifeye asla kötü zanda bulunulmaması gerektiğini bildirmiş; eski devirlerdeki çeşitli menfi hâdiselerde mutlaka bir hikmet ve takdir olduğunu vurgulamıştır. Lâmi'î'nin bu kısımda yaptığı ilâvelerde çok fazla Arapça iktibas da mevcuttur.⁴⁷⁰

Lâmi'î'nin Rûkn-i Sâdis'te ilâvede bulunduğu ikinci kısım, Ahmed bin Hanbel'in ashabdan neden çok fazla keramet zuhur etmediği hakkındaki görüşlerinin bildirildiği bölümün hemen ardında yer alır. Lâmi'î Çelebi, Câmî'den tercüme ettiği bölümdeki fikirlere katıldığını bildirmiş; keramet hakkında bazı açıklamalarda bulunmuştur: “Ey ‘azîz, bilgil ki kerâmât iki kısım üzerinedür. Biri hissiyye ve biri ma‘neviyyedür...”⁴⁷¹

Lâmi'î Çelebi, kitabın aynı bölümünde Hz. Ömer'den bahsedilen kısma arka arkaya dört rivayet ilâve etmiştir. Bunlardan ilkinin kaynağı bildirilmiş, diğerlerinin kaynakları bildirilmemiştir. Lâmi'î tarafından eklenen ilk rivayet İmâm Müstağfir'den alınmıştır. Bu rivayetlerin tamamında Hz. Ömer'in gösterdiği keramet ve harikulade hâller nakledilmiştir.⁴⁷²

Rûkn-i Sâdis'in alt başlıklarından biri “**Cümle-i Kerâmât-ı Şeyheyn**”⁴⁷³ başlıklı, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kerametlerinin anlatıldığı bölümdür. Bu

⁴⁶⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M136a.

⁴⁷⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M135a-M137a.

⁴⁷¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M138a.

⁴⁷² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M144a-M144b.

⁴⁷³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M144b.

bölüme Kayrevânî'nin *Bostân*'ından alınan; Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkında kötü sözler sarf eden bir şahsın, olağanüstü bir şekilde katledilmesi hâdisesi Lâmi'î Çelebi tarafından eklenmiştir.⁴⁷⁴

Rükn-i Sâdis'te bu bölümü, On İki İmam'ın kerametleriyle birlikte ayrı ayrı anlatıldığı kısım takip eder. On İki İmam'ın ilki olan Hz. Ali ve kerametleri anlatılırken Lâmi'î Çelebi tarafından iki rivayet eklenmiştir. İlk rivayet Fahreddîn-i Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'inden;⁴⁷⁵ ikincisi Muhammed bin Kayyım el-Cevziyye'nin *Kitâbü'r-rûh*'undan alınmıştır.⁴⁷⁶ Her iki rivayet de Hz. Ali'nin keramet ve üstün hâllerini nakletmektedir.

Üçüncü İmam Hz. Hüseyin ve kerametlerinin anlatıldığı kısmın sonuna Lâmi'î Çelebi uzunca bir ilâvede bulunmuştur. Bu ilâvesinde sözlerini çeşitli ayet ve hadislerle destekleyen Lâmi'î, Hz. Hüseyin'in faziletinden, kerametlerinden, Hz. Muhammed'in ona olan sevgisinden ve son olarak da katledilmesi hâdisesinden bahsetmiştir.⁴⁷⁷

Câmî, On İki İmam'ın sonuncusu olan Muhammed bin Hasan bin Ali'den bahsettikten sonra *Fütûhât-ı Mekkiyye*'den bir iktibasla Mehdî hakkında bilgi vermiştir. Lâmi'î Çelebi de buraya kendi görüşlerini eklemiştir: “Pes bu zıkr olunan hadîşinden ve emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llâhu 'anhu kelâmından fehm oldı ki şol Mehdî ki âhirü'z-zamânda ħurûc idiserdür ve 'âlem zulme memlûyiken 'adlile ma'mûr idiserdür. İsm-i şerîfi Muĥammed bin 'Abdu'llâh'dur ve hem nesl-i emîrû'l-mü'minîn el-Ĥasen bin 'Alî rağıya'llâhu 'anhudan geliserdür ve künyetleri daĥi ceddi İmâm Ĥasen rağıya'llâhu 'anhu künyeti gibi Ebû Muĥammed olısardur...”⁴⁷⁸

Lâmi'î Çelebi burada ayrıca kendi tarikatının şeyhleri hakkında iki müstakil bölüm⁴⁷⁹ ve bir medhiyye⁴⁸⁰ ilâvesinde bulunmuştur. Rükn-i Sâdis'teki ilâveler bunlarla son bulmaktadır.

Tâbi'în ve tebe'-i tâbi'înden sûfiyye tabakasına kadar olan süreçte yaşamış ve nübüvvetin delili kabul edilen harikulade hâller göstermiş zâtların anlatıldığı Rükn-i

⁴⁷⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M147b-M148a.

⁴⁷⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M154a-M154b.

⁴⁷⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M163a-M163b.

⁴⁷⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M168b-M170b.

⁴⁷⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M201b-M202a.

⁴⁷⁹ Bu ilaveler “6.3. Müstakil Bölüm Eklenmesi” başlıklı altında incelenmiştir.

⁴⁸⁰ Bu ilave “6.4. Manzume Eklmeleri” başlıklı altında incelenmiştir.

Sâbi'deki ilk ilâve Hasan-ı Basrî'den bahsedilen kısımda yapılmıştır. Hasan-ı Basrî'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilen bu kısımdaki alıntı, *Kûtu'l-kulûb* isimli eserden yapılmıştır. Önce Arapça olarak alıntılanan bölüm daha sonra Lâmi'î Çelebi tarafından Türkçeye de çevrilmiştir.⁴⁸¹

Rükn-i Sâbi'e son olarak Moton Kalesi'nin fethi ile ilgili "**Medh-i Pâdişâh-ı İslâm**"⁴⁸² başlığı altında müstakil bir bölüm eklenmiştir.⁴⁸³ Lâmi'î Çelebi, "**Hâtime Der-beyân-ı Uqûbât-ı A'dâ**"⁴⁸⁴ başlığını taşıyan son bölümde herhangi bir ilâvede bulunmamıştır.

Buraya kadar incelenen rivayetler, Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tercümesi sırasında, Lâmi'î Çelebi'nin konuyla ilgili olarak çeşitli kaynaklarda bulunduğu ve tercümesine ilâve ettiği müstakil rivayetlerdir. Bu ilâvelerin çoğunun kaynağı bildirilmiş olmakla birlikte, bir kısmı da kaynak bildirilmeksizin nakledilmiştir.

6.3. Müstakil Bölüm Eklenmesi

Şevâhidü'n-nübüvve'nin tercümesi sırasında Lâmi'î Çelebi şahsî bir tasarrufta bulunmuş; Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili olarak gördüğü bazı rivayetler nakletmiştir. Bu başlık altında değerlendirilen ilâvelerin diğerlerinden farkı şudur: Diğer ilâveler Câmî'nin naklettiği rivayetlerle alâkalı ve konuyu tamamlayıcı mahiyetteyken, Müstakil Bölüm Eklenmesi başlığı altında değerlendirilenler herhangi bir rivayeti tamamlayıcı mahiyette değildir. Bu ilâveler Lâmi'î Çelebi'nin, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul ettiği, kendi yaşadığı ya da kaynaklarda bulunduğu harikulade hâdise ve kerametlerin naklidir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'de bu mahiyette üç rivayet mevcuttur. Bunların ikisi Lâmi'î'nin bağlı bulunduğu Nakşibendî tarikatının şeyhleri, diğeri ise Moton Kalesi'nin fethi ile alâkalıdır.

6.3.1. Seyyid Muhammed-i Buhârî Hakkındaki Rivayet

İlk olarak Lâmi'î Çelebi, On İki İmam'dan bahsedilen bölümün sonuna kendi tarikatının şeyhlerinden "Seyyid Muhammed-i Buḥârî"⁴⁸⁵ ile ilgili olmak üzere, kendi karşılaştığı bir kerameti nakl etmiştir. Lâmi'î, Seyyid Muhammed-i Buhârî'nin

⁴⁸¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M218b-M219a.

⁴⁸² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M222a.

⁴⁸³ Bu ilave "**6.3. Müstakil Bölüm Eklenmesi**" başlıklı altında incelenmiştir.

⁴⁸⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

⁴⁸⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M202b.

zikirle ilgili bir risalesini temize çektiği gece boğazının şiştiğini; rüyasında şeyhinin gelip eliyle boğazını sıvazlayarak kendisini iyileştirdiğini nakletmiştir: “**Ve bu müte’ahhir sultānlardandır.** Şol mīve-i bāğ-ı nübüvvet ve nūr-ı çerāğ-ı fütüvvet, sultān-ı dünyā vü dīn ve burhān-ı keşf ü yakīn, vāriş-i Nebī, nākīd-ı ‘aliyyü’l-muhtaşş, bi-mezīd-i ‘ināyātü’l-Bārī, Seyyid Muhammed bin el-Mehdī mışbāhu’l-Ḥarem ‘Alī bin Seyyidü’l-Ḥarem ‘Abdu’llāh bin Seyyid Celāle’d-dīn el-Buḥārī kaddesa’llāhu rūhahu ... ḥazretlerinüñ zıkr-i şerīfini bi-ṭarīkı’l-icmāl beyāza getürdüm. İttifāk ol aḥşām bu za‘ifde ḥareket-i nāzile zāhir oldı. Nışfu’l-leyde uyandum gördüm ki boğazuma bir derecede dilcik vākı‘ olmışdur ki ağızımuñ yarını yudmağa mecālüm yok. ... Görürüm ki bir kimesne boğazumu eliyle şıgar ammā şahşını göremezum. Bu eşnāda bir kimse eyidür, boğazuñı şıgayan kimdür bilür misin? Ḥaķır eyitdüm: “Kimdür?” Eyitdiler: “Seyyid Muhammed-i Buḥārī’dür.” ... Bu ḥaletde iken uyandum ve kaṭ‘ā boğazumda eşer-i elem yok... Bildüm ki kerāmāt-ı Ḥazret-i Emīr olmuş. Ve’l-ḥaşıl ol ḥazretüñ kerāmātı ve ḥavāriķ-ı ‘ādātı ol derecede illerde meşhūr ve dillerde mezkūrdur ki beyāndan müstağnīdür.”⁴⁸⁶

6.3.2. Seyyid Ahmed bin Muhammed-i Buhārī Hakkındaki Rivayet

Lâmi‘î Çelebi tarafından ilâve edilen bu rivayetin hemen ardından, Lâmi‘î’nin şeyhi “Seyyid Aḥmed bin Muhammed el-Buḥārī en-Naḫşibendī el-Melāmī”nin⁴⁸⁷ kerametleri hakkında bir rivayet daha eklenmiştir. Lâmi‘î, şeyhinden bizzat gördüğü ve güvenilir kimselerden duyduğu pek çok keramet zuhur ettiğini bildirmektedir: “Ol ḥazret-i bā-rütbetden şādır u zāhir olan kerāmāt u ḥavāriķ-ı ‘ādāt ki ben ḥaķır-i bī-miķdār, ḥıdmet-i şerīflerine yüz sürdüğüm müddetde ki bi’z-zāt ma‘lüm ve bi’l-vāsıta şıķāt-ı muḥibbīnden mefhūm idüp ṭururum. İnşā’ itsem niçe faşl ü bāb üzere müstaķil bir kitāb olurdı.”⁴⁸⁸ Ancak şeyhinin hayatta olduğu bir dönemde kerametlerinin nakledilmesinin şeyhine hoş gelmeyeceğini bildirerek, onun kerametleri hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir: “Lākin ol menāķıb-ı ‘aliyyenüñ kendülerüñ ‘aşırında ifşāsından vehm olunur ki zamīr-i münīr-i zamā’ir-güşālarına ki müdebbir-i birr ve ḥaṭır-ı ‘aṭır-ı ḥavāṭır-nümālarına ki müfessir-i sırrdur, hoş gelmeye, çün murād anlarıñ rızālarıdur...”⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M202b.

⁴⁸⁷ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M203a.

⁴⁸⁸ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M203b.

⁴⁸⁹ *Şevāhidü’n-nübüvve*, vr. M203b.

6.3.3. Moton Kalesi'nin Fethi Hakkındaki Rivayet

Lâmi'î'nin Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili olarak kabul edip tercümesine ilâve ettiği son müstakil bölüm, Moton Kalesi'nin fethi ("Ve'l-ḥāşıl sene sitte ve tis'a mie Muḥarrem'inüñ on beşinci günü"⁴⁹⁰ – m. 11 Ağustos 1500) ile alâkalıdır. Fetih, Bâyezîd-i Velî olarak meşhur, Adlî mahlasıyla da şiirler yazan II. Bâyezîd (1447-1512) zamanında yapılmıştır.

Moton'un fethini anlatmadan önce bir giriş bölümü ekleyen Lâmi'î, Allah'ın takdir ve ihsanıyla, aklın alamayacağı sayı ve mahiyette keramet ve mucizeler zuhura geldiğini; bu eserdeki mucizelerin bütün mucize ve kerametler içinde çok küçük bir yekûn teşkil ettiğini; *Şevâhidü'n-nübüvve*'de nakledilenlerin ancak meşhur olmuş ve sıhhatli olduğuna hükmedilmiş rivayetler olduğunu bildirmiştir: "uḳûl-i fuḥûl yüz yıl ṭayerân eylerse bu perr ü bâlle ol seyerâna irişmez ve efhâm-ı enâm biñ yıl cevelân iderse bu ḳudûm ü irtiḥâlle ol meydâna irişmez ve girişmez. Ve nite kim anlardan şâdir olan ḥavâriḳ-ı 'ādât bu zıkr olunan âsâra maḥşûr degüldür... Bu risâlenüñ me'ḥazı olan Mevlânâ Ḥazret-i Şeyḫ Câmî ḳuddise sirruhu'nuñ kitâbına tab'iyet ihtiyâr olundu. Egerçi kim ba'zı menḳabetden ve ḥavâriḳ-ı 'ādâtdan ki ḥadd-i şıḥḥate ve maḳâm-ı şöhrete irişmişdür."⁴⁹¹

Şevâhidü'n-nübüvve'de nakl edilen delillerin her birinin güvenilir ve sıhhatli rivayetler olduğunu bildiren Lâmi'î, kendi aktaracağı rivayetin de şüpheye mahal bırakmayacak bir gerçeklik taşıdığını; pek çok şahitlerinin bulunduğunu bildirmektedir: "Ve ol cümleden biri bu za'îf-i bî-miḳdâr mu'âyene vü müşâhede itdügüm âşârdur ki anda mecâl-i inkâr ve ihtimâl-i izmâr yoḳdur ki şâhidleri dâ'ire-i iḥşâdan ve iḥâta-i istiḳşâdan mütecâvizdür."⁴⁹²

Lâmi'î Çelebi Moton Kalesi'nin, Allah'ın yer yüzündeki gölgesi addedilen bir padişah ve Hz. Muhammed'in ümmeti olan bir ordu tarafından harikulade hâller gösterilerek fethedilmesini, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin açık delili kabul etmektedir: "Pes ma'lûmdur ki ḫilâf-ı 'âdet olan bu 'azîm mevhibet ol sulṭânü'l-enbiyâ ve burhânü'l-aşfiyânüñ عليه من التحيات اكملها و من التسليمات افضلها şevâhid-i

⁴⁹⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M223a.

⁴⁹¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M221b.

⁴⁹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M222a.

risâletinden ve delâ'il-i nübüvvetindendir.”⁴⁹³ Fetih uzun uzun anlatılmakla birlikte, fetih esnasında yaşanan ve daha sonra esirler tarafından nakledilen harikulade hâller şu şekilde özetlenmiştir: “Hikâyet iderler ki ol gün ki yürüyüş oldu, Müsliminden on üç, on dört kimesne hemân sa'âdet-i şehâdete irişdi ve esârâ-yı küffârdan hadd-i iştihâra irdi ki ol atlarıyla deñiz yüzünden geçüp Ʒal'a üzerine ıkup ve Ʒanatlarıyla uçup burclar üstine Ʒonan Türkleri bize gösterüñ dilerdi ve şöyle zu'm iderlermiş ki ol Ʒâ'ife ehl-i İslâm'ıñ sâhirlerydi.”⁴⁹⁴

6.4. Manzume Eklemeleri

Lâmi'î Çelebi divan sahibi, telif-tercüme bir çok mesnevî kaleme almış bir şair olarak, mensur bir eser de olsa, *Şevâhidü'n-nübüvve*'de şairlik yönünü ortaya koymaktan geri kalmamıştır. Kimi zaman müstakil manzumeler kaleme almış, kimi zaman da Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sindeki manzumeleri yine manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Lâmi'î'nin tercüme sırasında eserine ilâve ettiği manzumelerin çoğu Türkçe olmakla birlikte, bunların arasında Farsça ve Arapça başka eserlerden alınmış bazı manzumeler de vardır.

Şevâhidü'n-nübüvve tercümesinin başlarında, henüz tercümenin başlamadığı giriş bölümünde yer alan manzumelerin tamamı Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilmiştir. Bu manzumelerin başlıkları ve beyit sayıları şu şekildedir: 48 beyit “**Mesnevî**”⁴⁹⁵, 15 beyit “**Velehû fi't-Tevhîd**”⁴⁹⁶, 14 beyit “**مناجات في عرض الحاجات**”⁴⁹⁹, 13 beyit “**اشارات بحالت بقا و سير ارواح صفا**”⁴⁹⁷, 24 beyit “**Kasîde fi't-Tevhîd**”⁵⁰¹.

Burada sıralanan manzumelerden “Mesnevî” ve “Kasîde fi't-Tevhîd” başlıklı olanların, Lâmi'î mahlasını taşıması sayesinde, müellifi kesin olarak belirlenebilmektedir. Diğerlerinde mahlas bulunmaması, müelliflerinin kesin olarak tespitini güçleştirmektedir. Fakat manzumeler konu ve üslûpları açısından

⁴⁹³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

⁴⁹⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

⁴⁹⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M5b.

⁴⁹⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M6b.

⁴⁹⁷ “Bekâ Haline ve Temiz Ruhların Seyrine İşaret.”

⁴⁹⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7a.

⁴⁹⁹ “İhtiyaçların Arzı İçin Münâcât.”

⁵⁰⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7a.

⁵⁰¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M7b.

incelendiğinde, bu manzumelerin tamamının Lâmi'î'ye ait olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır.

Câmî'nin tecümesine başlandıktan sonra, konuyla ilgili olarak, “*Mesnevî-i Mevlevî*”⁵⁰² başlığı altında *Mesnevî*’den iki beyit iktibas edilmiştir. Aynı yerde Abdullâh bin Revâha’ya ait olduğu bildirilen bir söz “*Li-mü’ellifihi*”⁵⁰³ başlığı altında bir beyit olarak nazma çekilmiştir.

“*Mukaddime*”⁵⁰⁴ başlıklı bölümde nakledilen bir hadisin Arapça nazma çekilmiş hâli Lâmi'î Çelebi tarafından “Ne hoş didi şol kimesne ki ol Hâzret’ün lisânında didi.”⁵⁰⁵ denilerek esere kaydedilmiştir.⁵⁰⁶ Yine aynı bölümde eklenen diğer manzumeler ve beyit sayıları şu şekildedir:

28			beyitlik
15	508	“قصيده في نعت الرسول و مدح النبي هاشمي قرشي البطحي محمد عربي 507”	
beyitlik	510	“في بيان المعراج 509”	20
	512	“في مدح الاصحاب الكرام والاولاد العظام 511”	12
	514	“در پوشیدن لباس عذر مدحت برروي خجالت و كوشیدن اقتباس نور شفاعت و روز قيامت 513”	ve
	515	“ <i>Mesnevî</i> ” ⁵¹⁵	başlıklı bir beyit.

Bu manzumelerden yalnızca sonuncusu Lâmi'î mahlasını taşımakta olup diğerleri mahlassızdır. Ancak diğer manzumelerde olduğu gibi bu manzumeler de üslûp ve konu bütünlüğü açısından Lâmi'î'nin kaleminden çıkmış görüntüsü vermektedir. Ayrıca Lâmi'î'nin esere yaptığı ilavelerde alıntının kaynağını bildirmesi; bu manzumeler için bir kaynak belirtilmemiş olması da bu görüşü desteklemektedir.

⁵⁰² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8b.

⁵⁰³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M9a.

⁵⁰⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11a.

⁵⁰⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M12b.

⁵⁰⁶ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M12b.

⁵⁰⁷ “Hz. Resul’ün Na’tı ve Arabî, Mekki, Kureyşî ve Hâşimî Nebî Muhammed’in Medhi Kasidesi.”

⁵⁰⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M14a-M15a.

⁵⁰⁹ “Mirac beyanıdır.”

⁵¹⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M15a.

⁵¹¹ “Ashâb-ı Kirâm’ın ve Evlad-ı İzâm’ın medhi hakkında.”

⁵¹² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M15a-M15b.

⁵¹³ “Hatalarımız için özür elbisesine bürünmek ve kıyamet gününde şefaata ermek hakkında.”

⁵¹⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M15b-M16a.

⁵¹⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M16b.

Rükn-i Evvel'deki tek manzum ekleme, Lâmi'î tarafından esere ilâve edilen bir rivayetin sonunda yer alan ve Arap şair Cemhî'ye ait olan beş mısralık Arapça manzumudur.⁵¹⁶

Rükn-i Sâlis'te Molla Câmî'nin naklettiği bir rivayet, Lâmi'î Çelebi tarafından *Keşşâf*'tan iktibas edilerek genişletilmiştir. Bu genişletme sırasında on mısralık Arapça bir şiir nakledilmiştir. Lâmi'î Çelebi bu manzumenin mânâsını, Türkçe ve mensur olarak şiirin hemen altına yazmıştır.

Rükn-i Hâmis'te yapılan manzume ilâvesi, bir önceki ilâveyle benzer bir özellik arz eder. *Faslu'l-hitâb* isimli eserden Lâmi'î Çelebi tarafından yapılan iktibasın sonuna, dört mısradan ibaret Arapça bir beyit kaydedilmiştir.⁵¹⁷

Rükn-i Sâdis'te Câmî tarafından nakledilen rivayetlerden birinde, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesine dair Arapça bir manzume mevcuttur. Bu şiir Lâmi'î Çelebi tarafından manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir:

أترجو امة قتلت حسينا،

شفاعة جده يوم المعاد⁵¹⁸

Bu hâkîr tercemesinde didüm ki **Beyt**:

Yevmü'l-cezâ şefâ'at-i ceddin nice umar

Anlar ki itdi âline bu vech ile cezâ

Kevşer şarâbını ne yüz ile diler şu kim

Şusuz elinde қatl ola evlâd-ı Murtażâ"⁵¹⁹

Lâmi'î Çelebi'nin bizzat, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul ederek tercümesine ilâve ettiği üç müstakil rivayetin sonuncusu Lâmi'î'nin şeyhi hakkındadır. Lâmi'î Çelebi tarafından şeyhi "Seyyid Aḥmed bin Muḥammed el-Buḥârî" ile ilgili olarak tercümeyle ilâve edilen rivayetin sonuna, dokuz beyitten oluşan "**Ġazel Der-medḥ-i Ān Seyyid-i Dīn ü Düvel**"⁵²⁰ başlığını taşıyan bir gazel kaydedilmiştir. "Gazel-i müzeyyel" şeklinde tertip edilen manzumenin mahlas

⁵¹⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M25b.

⁵¹⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M129a.

⁵¹⁸ "Hüseyin'i şehit edenler

Kıyamette dedesinden şefaati nasıl beklerler."

⁵¹⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M168b.

⁵²⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M203b-M204a.

beytinden edindiğimiz bilgiye göre bu gazel Lâmi'î Çelebi tarafından yazılmıştır. Manzumenin son iki beyti şu şekildedir:

“Baña devlet yeter bu kim diyeler Lâmi'î cāndan
Tariḫ-ı Naḫşibendî'de ḡulām-ı mîr efendidür

Demidür menzile anı irürseñ eyleyüp irşād
Ki yıllardur o ser-gerdān bu yoluñ derdmendidür”⁵²¹

Moton Kalesi'nin fethiyle ilgili harikulade hâlleri de Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul ederek tercümesine ilâve eden Lâmi'î, bu rivayeti Moton'un fethi için düşürdüğü tarih manzumesiyle bitirmiştir:

“Ve ḫaḫîr ol vaḫt bu ḫıṭ'ayı ol feth-i mübînüñ târiḫinde dimişdüm.

Ḳıṭ'a:

Çün şeh-i 'ālî-i 'alem ḫusrev-i gerdün-ḫaşem
'Azm idüben Mora'ya itdi Fireng ile ceng
Aldı Moton ḫal'asını cebrile vü ḫahr ile
Ḳıldı zemîn şafḫasını ḫün-ı 'adū lâle-reng

Virdi Avarin boyunu bildi bu aḫvâliçün
İtdi itâ'at-ı Ḳoron işidicek bî-direng
Mülhem olup Lâmi'î Ḥaḫ kıbelinden hemān
Dil didi târiḫini *feth-i bilādü'l-fireng*^{*,522}

Şevâhidü'n-nübüvve'ye tercüme esnasında ilâve edilen son manzume eserin sonunda yer alan, tercüme tarihini bildiren ve “**Nazm**” başlığını taşıyan 14 beyitlik kasidedir. Bu kasidenin ilk iki beyti, Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin sonundaki 8 beyitlik manzumeden tercüme edilmiş; sonraki beyitler Lâmi'î Çelebi tarafından yazılmıştır.

Molla Abdurrahmân-ı Câmî, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin sonunda yazdığı manzumesinin ikinci beytinde, eserinin telif tarihi göstermesi için ebced değeriyle h. 885 senesini gösteren “تمته” ibaresini kullanmıştır. Lâmi'î Çelebi de aynı beyti

⁵²¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M204a.

* h. 906 - m. 1499/1500.

⁵²² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M224b.

tercüme etmiş, tercüme tarihi olan h. 915 senesini göstermesi için Câmî'nin tarih kelimesine küçük bir ilâvede bulunarak aynı kelimeyi kullanmıştır: «لتممته»

Molla Câmî:

دران وقت اتمام آن دست داد
که تممته بود تاریخ سال

Lâmi'î Çelebi:

“Saña şükr ü minnet eyâ Zü'l-celâl
Ki hatm oldı luţfuñla bu hoş mağâl

Şu sâl içre buldı tamâmı bu kim

Li-temmetihi * idi târiḥ-i sâl”⁵²³

6.5. Konuyu Tamamlayıcı Ayet ve Hadislerin Eklenmesi

Lâmi'î Çelebi *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tercümesi sırasında, kendi yaptığı ilâveleri ya da Molla Câmî tarafından nakledilen rivayetleri desteklemek için pek çok kez ayet ve hadislere müracaat etmiştir.

Lâmi'î'nin konuyu daha sahih ve güvenilir hâle getirmek için yaptığı ayet ilâvelerinin en açık örneği, Kureyşlilerin Hz. Muhammed'den mucize talep ettikleri bölümde görülmektedir. Kureyşlilerin talebi üzerine, Hz. Muhammed'in duası ve Allah'ın takdiriyle mucize gerçekleştiğinde, Kureyşliler inat ve kibirleri sebebiyle inanmayıp, Hz. Muhammed'i sihir ve büyücülükle itham etmişlerdir. Aşağıdaki ayet iktibaslarının tamamı Lâmi'î Çelebi tarafından yapılmıştır:

“...âyât u mu'cizât müşâhede kıldılsa 'inâdları ve sū-i i'tikâdları ziyâde oldı.

كما قال الله تعالى إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ الْيَقُولُ مَا كُنَّا بِكَ دَابَّةً

Nite kim Kureyş uluları mu'cizât isterlerdi. Müşâhede itdüklerinden şoñra yine 'inâd

* لتممته - h. 915 - m. 1510.

⁵²³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M228a.

⁵²⁴ “Gerçek şu ki kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahirette) büyük bir azap vardır. İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde “Allah'a ve ahiret gününe inandık” derler. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir. Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.” *Kur'ân-ı Kerim*, Bakara, 2/6-10.

u istikbār iderlerdi. Muḥammed sāhirdür diyüp mu‘cizâtı ve ḥavārîk-ı ‘ādâtı sihre ve şu‘bezeye ḥaml eylerlerdi.

527» خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ 526 , فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ

Aynı rivayetin sonuna yine konuyu bütünleyici mahiyette bir ayet alınmıştır:

“her ne kim Şādiķu’l-Emīn ve Resūl-i Rabbū’l-‘ālemīn buyurmışdır İmān getirmezler ve bu ḥā’ife müşāhede-i mu‘cizāt itdükleri taķdīrce daḥi ma‘lūm degüldür ki şeref-i şıdķ u yaķīnile müşerref olalar.

529» أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ 528

Nebî ve Resūl kavramlarının izah edildiği; Hz. Muhammed’in son ve en faziletli peygamber olduğunun anlatıldığı “**Muḥaddime**”⁵³⁰ başlıklı bölümde Lāmi‘î Çelebi tarafından ilāve edilmiş pek çok ayet ve hadis vardır. Bunlar Molla Cāmî tarafından ileri sürülen görüşleri destekleyici ve tamamlayıcı niteliktedirler. Ayrıca Cāmî tarafından nakledilen hadislerin benzerleri de Lāmi‘î tarafından nakledilmiştir. Aşağıda nakledilen izah, ayet ve hadislerin tamamı Lāmi‘î Çelebi tarafından ve “Muḥaddime” bölümüne ilāve edilmiştir:

“Ya‘nī enbiyādan ba‘zını min ‘inde enfüseķüm tafđīl idüp iḥtiyār itmeñüz.

Zirā şart-ı İslām oldur ki 531 لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ daḥi 532 لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ diyüp cümleye İmān getüre ve nefsi-nübüvvetde bu bundan ziyādedür dimeye ve kendözin kıyās ile bir iş itmeye.”⁵³³

“Ve bir ḥadīşde daḥi buyurur ki

انا اكرم الاولين والاخرين ولافخرلى وحضرت محمد عليه من الصلوات افضلها ومن التحيات اكملها خاتم النبيين وسيد المرسلين ورحمة

535» للعالمين وشفيع يوم الدين 534

⁵²⁵ “Bu yüzden onlar anlamazlar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/87.

⁵²⁶ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/7.

⁵²⁷ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M9b.

⁵²⁸ “İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Mücâdile, 58/19.

⁵²⁹ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M9b.

⁵³⁰ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11a.

⁵³¹ “... onların arasında hiç bir fark gözetmeksizin...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/136.

⁵³² “... peygamberleri arasında fark yoktur...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/285.

⁵³³ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11b.

⁵³⁴ “Benden öncekiler ve benden sonrakiler arasında en kerem sahibi benim, övünüyorum.”

⁵³⁵ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11b.

“Nite kim naşş-ı *Kur’ân-ı* ‘azîmle şâbit olmuştur. قوله تعالى [H8b]

538» وقال وما أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ 537 , مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ 536

Bu bölümde iktibasta bulunulan, sayı ve hacimce fazla olduğu için tamamını alamadığımız ayetler, iktibas sırasına göre şu şekilde sıralanmaktadır: A’râf, 7/182; A’râf, 7/99; Âl-i İmrân, 3/54; Neml, 27/50; A’râf, 7/183; Nisa, 4/142; Bakara, 2/9; Âl-i İmrân, 3/178; En’âm, 6/44; Kasas, 28/39-40; Bakara, 2/26; En’âm, 6/98; En’am, 6/98; Bakara, 2/10; Ahzâb, 33/6; Âl-i İmrân, 3/85; Âl-i İmrân, 3/64; En’âm, 6/153; Enfâl/17; Bakara, 2/251; A’râf, 7/143; Necm, 53/17; Duhâ, 93/5.

Bu bölümde Lâmi‘î tarafından yazılan Hz. Muhammed’in medhi kasidesinde⁵³⁹, mi’raciyyede⁵⁴⁰, Ashâb-ı Kirâm ve Evlâd-ı İzâm için yazılan medhiyyede⁵⁴¹ defalarca çeşitli ayet ve hadislerle telmihler yapılmıştır. Bu ayetlerin iktibas sırası şu şekildedir: Duhâ, 93/2; Bakara, 2/186; Hicr, 15/72; Duhâ, 93/1; Hûd, 11/112; Duhâ, 93/2; Fâtiha, 1/7; A’râf, 7/185; Necm, 53/17; Necm, 53/17; Tevbe, 9/40; İnsân, 76/1.

Aynı manzumelerde, halk arasında meşhur olmuş “Levlâke levlâk lemâ halaktu’l-eflâk” ve “elfakru fahrî” hadislerine de telmihler yapılmıştır:

“Oldı tırâz-ı hil‘at-i kadrüñ *le‘amrûke* ⁵⁴²

Terk oldı tâc u ‘izzüñe *levlâke* ⁵⁴³, ve ‘d-*duhâ* ⁵⁴⁴

...

Sulţân-ı enbiyâ vü şehensâh-ı dîn iken

Fakrile fahrur ⁵⁴⁵ işüñ vü geydügüñ ‘abâ ”

Lâmi‘î Çelebi, Rükni-i Sâdis’in hemen başına bizzat ilâve ettiği mukaddime bölümünde fikirlerini ayetlere dayandırarak beyan etmiştir. İktibasta bulunulan

⁵³⁶ “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah’ın Resül’ü ve peygamberlerin sonuncusudur.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/40.

⁵³⁷ “(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/107.

⁵³⁸ *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M11b.

⁵³⁹ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M14a-M15a.

⁵⁴⁰ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M115a.

⁵⁴¹ Bkz. *Şevâhidü’n-nübüvve*, vr. M15a-M15b.

⁵⁴² “لَعْمُرُوكَ” Hayatın hakkı için.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/72.

⁵⁴³ لَوْلَاكَ “Levlâke levlâk lemâ halaktu’l-eflâk” “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” Aclunî II/164, Hakîm el-Müstedrek II/615. Bkz. *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8373.

⁵⁴⁴ وَالضُّحَىٰ Kuşluk vaktine and olsun.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/1.

⁵⁴⁵ “el-Fakru fahrî.” “Fakirlik övüncümdür.” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 153.

ayetler şunlardır: Fetih, 48/18; Fetih, 48/29; Tevbe, 9/100; A'râf, 7/181; Âl-i İmrân, 3/37.

Yine Lâmi'î Çelebi'nin kendi ilâvesi olan, şeyhinden bahsedilen bölümde Fetih, 48/29 ve Mücâdile, 58/22 surelerinden iktibasta bulunulmuştur.⁵⁴⁶

Sahâbe-i Kirâm'ın söz konusu edildiği bölümde Molla Câmî, Sa'îd bin Zeyd bin Amr bin Nüfeyl'den bahsederken bir hadis nakletmiştir:

“Sa'îd rağıya'llâhu 'anhu buyurdı ki Resûl'den şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem işitdüm ⁵⁴⁷ من اخذ شبرا من الارض بغير حق يطوقه الله يوم القيامة من سبع ارضين ⁵⁴⁸”

Bu hadis Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme edilmiş; aynı hadisin başka bir eserdeki değişik rivayeti yine tercümesiyle birlikte nakledilmiştir Ayrıca Lâmi'î Çelebi bu hadisle ilgili bir izahatta da bulunmaktadır:

“Ammâ haķır bu ĥadışı kitâb-ı *Meşârık*'da Sa'îd bin Zeyd'den şöyle mervî buldum ki “ من اخذ شبرا من الارض ظلما طوقه الله الي سبع ارضين ” Ya'ni bir kimse zulm ile bir karış yiri aĥz eylese yevmü'l-kıyâmetde ol bir karış yir anuñ boynına tavķ olunur, tâ yedi kat yire varınca.” Ya Mevlânâ Câmî ĥazretleri raĥimehu'llâh ol vech ile daĥi rivâyetin bulmuşdur veyâ nâsiĥden taĥrîf olmuşdur. Evvelki şüret üzere, seb'-i arzinden yedi iķlîm olmaķ münâsibdür. Ve ikinci rivâyet üzere eĥbâķ-ı arz ya'ni yirüñ yedi katı esfelü's-sâfilîne varınca, vallâhu a'lem taĥķîķu'l-ĥâl.”⁵⁴⁹

Son olarak, Moton Kalesi'nin fethi anlatılırken Lâmi'î sırayla şu ayetlerden iktibaslarda bulunmuştur: Kıyâmet, 75/29; Âl-i İmrân, 3/126; Yûsuf, 12/87; Mâide, 5/56; En'âm, 6/84; Rûm, 30/47; Neml, 27/18; Hûd, 11/43; Nisâ, 4/78.

Lâmi'î Çelebi tarafından yapılan bilhassa ayet iktibaslarının çoğunda önemli bir husus dikkat çekmektedir. Bu ayetlerin Türkçe mealleri, bir önceki cümleyi tam olarak devam ettiren yahut tamamlayan bir yapıdadır. Daha iyi anlaşılması için aşağıya alınan örnekte ayetler mealen, ayrıca [*koyu ve italik*] verilmiştir:

“Kureyş uluları mu'cizât isterlerdi. Müşâhede itdüklerinden soñra yine 'inâd u istikbâr iderlerdi. Muĥammed sâĥirdür diyüp mu'cizâtı ve ĥavârîķ-ı 'âdâtı siĥre ve şu'bezeye ĥaml eylerlerdi. **Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir.**

⁵⁴⁶ Bkz. *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M203b.

⁵⁴⁷ “Kim haksız yere başkasının arazisinden bir karış toprak alırsa, Kıyamet günü yedi kat yer onun boynuna dolandır.” Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 4859.

⁵⁴⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M204a.

⁵⁴⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M204a.

Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir. (Bakara, 2/7) *Bu yüzden onlar anlamazlar.* (Tevbe, 9/87)⁵⁵⁰

Ayetlerin rivayetleri ve birbirlerini mealen bu kadar eksiksiz tamamlamaları, Lâmi'î Çelebi'nin *Kur'ân*'a ne derece hâkim olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

6.6. Konuyu Tamamlayıcı Kelime ve Cümlelerin Eklenmesi

Lâmi'î Çelebi, Câmî'nin bazı rivayetlerinin sonuna zaman zaman *“en iyi Allah bilir”* mânâsına gelen *“Vallāhu a'lem”* ibaresini kaydetmiştir. Bu ilâveye çok sık rastlanmamaktadır:

Hz. Ali'nin yaşı hakkındaki farklı rivayetlerin bildirildiği bölümün sonuna Lâmi'î Çelebi bu ibareyi koymuştur: “İbn Cevzî kitâb-ı *Şifatu's-şafve*'de getürmüşdür ki anuñ sinninde dört kavlı vardır, altmış üç, altmış beş, elli yedi, elli sekiz. *Vallāhu a'lem.*”⁵⁵¹

Ashâb-ı Kirâm'dan olan Emre-i Ensâriyye ve Zeyd bin Hârice ile ilgili olarak nakledilen rivayetlerin sonuna da bu ibare konulmuştur:

Emre-i Ensâriyye ile ilgili rivayetin sonu: “Pes ta'âm yidi ve biz dañi anuñla bile ta'âm yidük. *Vallāhu a'lem ü aḥkem.*”⁵⁵²

Zeyd bin Hârice ilgili rivayetin sonu: “Eyitdiler, hemîn tarîķ üzere Resûl'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aḥvālinden ve Ebū Bekr'üñ raḍıya'llāhu 'anhu aḥvālinden ḥaber virmişdi. *Vallāhu a'lem.*”⁵⁵³

Hâtîme bölümünde, din düşmanlarının uğradıkları musibetlerin anlatıldığı kısımda, Halife Mütevekkil ile ilgili rivayetin sonuna da aynı ibare eklenmiştir: “Ol kabarcıklar ki bedeninde zâhir olmuşdı, çatladı ve bedeni kömür gibi kabkara oldu ve çün taşra çıkardılar fi'l-ḥāl cān virdi. *Vallāhu a'lem.*”⁵⁵⁴

Bu ilâveler kelime bazında olduğu için kim tarafından eklendiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu ibareler Lâmi'î Çelebi tarafından eklenmiş olabileceği gibi bunların müstensih tarafından ilâve edilmiş olma ihtimali de unutulmamalıdır.

6.7. Arapça İbarelerin Tercümesi İçin Yapılan Eklemeler

⁵⁵⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M9b.

⁵⁵¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M153b.

⁵⁵² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M211b.

⁵⁵³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M211a.

⁵⁵⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M227b.

Lâmi'î Çelebi *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tercümesi sırasında, Molla Câmi'nin Arapça olarak yazdığı ayet, hadis, şiir ve çeşitli iktibasları eserine Arapça olarak, değiştirmeden almıştır. Kendi yaptığı ilâvelerde de bazı Arapça bölümler mevcuttur. Lâmi'î Çelebi, bütün bu Arapça bölümlerin bir kısmını tercüme etmiş, bir kısmını da tercüme etmeden bırakmıştır.

Arapça alıntılarının tercüme edildiği yerler ve buralarda tercümeyi göstermek için kullanılan ifadelerden bazıları metindeki sırasıyla şunlardır: “Ya'nî evvelen...”⁵⁵⁵, “Ya'nî benüm...”⁵⁵⁶, “Ya'nî enbiyâdan...”⁵⁵⁷, “Ya'nî ol günde...”⁵⁵⁸, “ma'nâsı Türkîce böyledür ki”⁵⁵⁹, “Ya'nî ben...”⁵⁶⁰, “Ya'nî haber virdi...”⁵⁶¹, “ma'nâsı Türkîce böyle demek olur ki”⁵⁶², “Ma'nâsı Türkîce öyle dimekdür ki”⁵⁶³, “Ya'nî...”⁵⁶⁴, “Ma'nâsı budur ki”⁵⁶⁵, “Ma'nâsı budur ki”⁵⁶⁶, “Bu haķîr tercemesinde didüm ki”⁵⁶⁷, “Ya'nî *Câmi'ü'l-uşûl* de...”⁵⁶⁸ ...

Bu örnekler sayıca çok fazla olduğu için tamamı gösterilememiştir. Metin içerisindeki Arapça ibarelerin devamında yer alan bu ve benzeri kalıp sözlerle başlayan bölümler, Lâmi'î'nin Arapçadan tercüme olarak eklediği kısımlardır.

6.8. Sonuç Bölümü Eklenmesi

Lâmi'î Çelebi *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye kendi eklediği uzun bir giriş bölümüyle başlamakla birlikte, sonuç bölümü için aynı şeyi yapmamıştır. Tercümesine, Molla Câmi'nin yaptığı gibi eserin tamamlanma tarihini de gösteren bir manzume ile son vermiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve tercümesinin sonunda yer alan manzume, “Nazm” başlığını taşıyan 14 beyitten oluşan bir kasidedir. İlk iki beyti Molla Câmi'nin eserinin sonundaki manzumenin tercümesi olup, sonraki beyitler Lâmi'î Çelebi tarafından yazılmıştır. Kasidenin ilk beytinde kitabın tamamlanmasını sağlayan

⁵⁵⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8a.

⁵⁵⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M8b.

⁵⁵⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M11b.

⁵⁵⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M17b.

⁵⁵⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M17b.

⁵⁶⁰ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M18a.

⁵⁶¹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M18a.

⁵⁶² *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M18a.

⁵⁶³ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M18b.

⁵⁶⁴ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M19a.

⁵⁶⁵ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M21b.

⁵⁶⁶ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M60a.

⁵⁶⁷ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M168b.

⁵⁶⁸ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M200b.

Allah'a hamd edilmekte; ikinci beytinde, ebced hesabıyla tercümenin bitiş tarihi bildirilmektedir. Sonraki beyitlerde ise Hz. Peygamber'in, Ehl-i Beyt'in ve ashâbın faziletlerinden bahsedilip, dua edilerek eser tamamlanmıştır.⁵⁶⁹

7. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi'nin Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'si İle Mukayesesi

Lâmi'î Çelebi, *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi Molla Câmî'den tercüme etmiş olmakla birlikte çevirisine giriş ve sonuç bölümleri; bahsedilen konuyla alâkalı ayet ve hadisler, yeni rivayetler ve bazı manzumeler ilâve ederek eserini genişletmiştir. Bu ilâveler, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesini telif-tercüme denecek bir yapıya getirecek hacimde olmasa da önemli sayılabilecek niteliktedir. Dolayısıyla Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'siyle Lâmi'î Çelebi'nin tercümesinin muhteva, kaynaklar, dil ve üslûp alt başlıkları altında, ana hatlarıyla mukayese edilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

7.1. Muhtevaların Mukayesesi

Lâmi'î Çelebi'nin tercümesi, Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin muhtevası değiştirilmeden, bölüm ya da rivayet çıkarılmadan, sıralamasında hiçbir değişiklik yapılmadan Türkçeye aktarılmış hâlidir. Dolayısıyla eserler bu açıdan bir paralellik arz ederler. Muhteva açısından iki eser arasındaki yegâne fark Lâmi'î Çelebi'nin ilâveleridir.

Lâmi'î Çelebi'nin eklemeleri eserin muhtevasını değiştirmemekte; yeni rivayet, hadis ve ayetlerle zenginleştirmektedir. Lâmi'î tarafından yapılan ilâvelerin çoğu, Câmî'nin rivayetlerini destekleyici nitelikteki ayet ve hadisler ya da bu rivayetlerinin benzerleridir.

Lâmi'î'nin tercümesiyle Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin muhtevalarındaki en önemli fark, Lâmi'î tarafından Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delili kabul edilerek tercümeyle ilâve edilen müstakil bölümler ve bazı manzumelerdir. Bu bölümler eserin giriş bölümünde yer alan tevhid, medhiye, mi'râciye manzumeleri; Moton Kalesi'nin fethi ve Nakşibendî şeyhleri etrafında

⁵⁶⁹ *Şevâhidü'n-nübüvve*, vr. M2228a-M2228b.

teşekkül etmiş harikulade hâllerin nakliyle, bu hususlarda tarih düşürmek ve medhiye maksadıyla kaleme alınan manzumelerdir.

Câmî'nin eserindeki manzume sayısı sınırlıdır. Lâmi'î Çelebi ise gerek giriş bölümünde, gerekse diğer bölümlerde ilâve ettiği pek çok manzume ile tercümesini zenginleştirmiştir.

7.2. Kaynakların Mukayesesi

Molla Câmi ve Lâmi'î Çelebi'nin kaynakları konusundaki en önemli fark, kaynakların isimlerinin zikredilmesi hususundadır. Molla Câmi'nin isimlerini zikrettiği kaynak sayısı sınırlıdır: *İncîl, Tevrât, Zebûr, Kûtu'l-kulûb, Câmi'ü'l-usûl, Delâ'ilü'n-nübüvve, Esmâ'-i Sahâbî, Faslu'l-hitâb, Fütûhât-ı Mekkiyye, Hakâyık, Kitâbü's-Sünen, Rebî'u'l-ibrâr, Şerh-i Ta'arruf, Şerefü'l-Mustafâ, Târîh-i Kebîr, Sahîh-i Buhârî, Sıfatu's-safve.*

Lâmi'î Çelebi'nin isimlerini zikrettiği kaynak sayısı ise otuzun üzerindedir.⁵⁷⁰ Buradan Molla Câmi'nin eserini kaleme alırken daha az eserden faydalandığı anlaşılmalıdır. Lâmi'î Çelebi'nin tercümesinin giriş bölümünde bildirdiği üzere, Câmi eserini gereksiz külfetlerden kurtarmak, daha açık ve anlaşılır bir hâlde yazmak için kaynak ve senet isimlerini zikretmekten kaçınmıştır. Bu durum, Molla Câmi'nin kullandığı kaynakların tamamının tespitini zorlaştırmaktadır. Lâmi'î Çelebi ise tercüme sırasında kullandığı kaynakların hemen hepsinin ismi ya da bu kaynakların müelliflerini bildirmiştir. Lâmi'î Çelebi'nin kaynaklarının bir kısmı Molla Câmi'nin kaynakları arasında bulunup isimleri bildirilmemiş olmakla birlikte; bir kısmı da Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme sırasında ilâve edilmiştir.

7.3. Dil ve Üslûp Hususiyetlerinin Mukayesesi

Molla Câmi, *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi devri içinde oldukça sade sayılabilecek bir Farsçayla kaleme almıştır. Müellifin bu eserdeki maksadının edebî-estetik zevke hitap etmek değil, okuyanlara fayda sağlanması olduğu gayet açıktır. Gerek giriş bölümünde verilen bilgiler, gerekse eserin dili bu hükmü destekler mahiyettedir.

Molla Câmi'nin bu dil ve üslûp tercihi Lâmi'î Çelebi üzerinde oldukça etkili olmuştur. *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi kelime kelime tercüme etmiş olan Lâmi'î, eserin aslında olduğu gibi çevirisinde de son derece sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.

⁵⁷⁰ Bkz. bu çalışma "4. Kaynakları" başlıklı bölüm.

Lâmi'î'nin Molla Câmî'ye çeviri boyunca sadık kalması, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesinde böyle sade bir üslûbun oluşmasında birinci derecede etkili olmuştur.

Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye kendi ilâve ettiği bölümlerdeki üslûp tercihi ise dikkat çekici oranda farklıdır. Câmî'den tercüme edilen bölümler son derece sade bir dile sahipken, Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilen bölümler daha secili, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle doludur.

Kısaca *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin aslı son derece sade bir Farsçayla kaleme alınmıştır. Bunun tesiri olarak Lâmi'î Çelebi'nin çevirisi de mütercim ve devrinin en sade dile sahip eserlerindedir. Lâmi'î Çelebi tarafından ilâve edilen bölümlerse mütercim sanat gücünü gösterme gayesinin yahut bu bölümlerin konularının tesiriyle alâkalı olarak oldukça sanatkarâne bir dille kaleme alınmıştır.

8. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin Diğer *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümeleriyle Mukayesesi

Şevâhidü'n-nübüvve'nin Osmanlılar dönemine ait Türkçe tercümeleri bugün bildiğimiz kadarıyla Lâmi'î Çelebi (h. 915 – m. 1509/1510), İbrahim İbn Hızır (h. 918 – m. 1512/1513), Senâ'î (h. 962 – m. 1554/1555) ve Ahî-zâde (h. 1009 – m. 1600/1601)'ye aittir.

İbrahim İbn Hızır, Ahî-zâde ve Senâ'î'ye ait çevirilerin ilmî neşirleri henüz yapılmamıştır. Ayrıca bu eserlerin temin edebildiğimiz yazma nüshalarının bir kısmı oldukça karışık tertip edilmiş durumdadır. Bu hususlar, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerini Lâmi'î Çelebi'nin çevirisiyle ayrıntılı olarak mukayese etmemizi güçleştirmektedir. Mukayese sırasında Lâmi'î Çelebi çevirisinin tarafımızdan hazırlanan tenkitli metni; İbrahim İbn Hızır çevirisinin Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa Nu: 421'de kayıtlı; Senâ'î çevirisinin Millet Ktp. Ali Emirî (Şer'iyeye) Nu: 1032'de kayıtlı ve Ahî-zâde çevirisinin Süleymaniye Ktp. Çelebi Abdullah Nu: 253'te kayıtlı yazma nüshaları esas alınmıştır. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tüm çevirilerinin temel olarak *a. Muhteva*, *b. Dil ve Üslûp* olmak üzere iki başlık altında mukayese edilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

8.1. Muhtevaların Mukayesesi

Şevâhidü'n-nübüvve'nin ilk çevirisi Lâmi'î Çelebi tarafından yapılmıştır. Diğer çeviriler de aynı asırda ve asrın sonunda; yani yakın zamanda yapılmıştır. Bu çeviriler arasında eseri tercüme ederken gerekli gördüğü bilgileri; muteber

kitaplardaki rivayetleri tercümesine ilâve edeceğini bildiren tek mütercim Lâmi'î Çelebi'dir. Lâmi'î, bildirdiği üzere pek çok rivayet, ayet ve hadis ekleyerek eserini zenginleştirmiştir. Çevirisini Molla Câmi'nin tertip sırasına tam mânâsıyla sadık kalarak tamamlamış; ilgili bölümlerde gerekli gördüğü ilâvelerde bulunmuştur.

İbrahim İbn Hızır, tercümesine '*Alâ'imü'n-nübüvve*' adını vermiştir. Bu itibarla tercümesine farklı bir isim veren tek mütercimdir. Mukaddime bölümünde eserini Molla Câmi'den tercüme ettiğini bildirmiş ancak ilâvelerde bulunup bulunmadığı konusunda bilgi vermemiştir. Diğer mütercimler özellikle tercümelerinin giriş bölümlerine çeşitli manzume ilâvelerinde bulunurken İbrahim İbn Hızır böyle bir ekleme yapmamış; dua ve sebab-i tercüme bölümlerinden sonra doğrudan Câmi'nin eserinin çevirisine geçmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi Câmi'nin tertibine sadık kalarak, baştan sona tercüme etmiştir.

Senâ'î, eserinin giriş bölümüne münâcât, medhiye, na't, medh-i evliyâ gibi başlıklar altında pek çok manzume eklemiştir. Ancak "Bâ'is-i Terceme-i Kitâb" başlıklı bölümde çevirisine ilâvelerde bulunup bulunmayacağı hakkında bilgi vermemiştir. Ayrıca eserini, rüyasında Feridüddin Attar'ı görüp onun tavsiyesi üzerine kaleme aldığını bildirmiş olmakla birlikte, eserinin Molla Câmi'nin çevirisi olduğuna dair bir bilgi de vermemiştir.

Senâ'î'nin çevirisinde, görüldüğü kadarıyla bir hayli eksik rivayet vardır. Özellikle temin edip inceleyebildiğimiz yazmanın baş kısımlarında ve rivayetler arasında hayli eksiklikler bulunduğu gibi Rük-n-i Sâbi' ve sonrası tamamen eksiktir. Bu bölümün mütercim tarafından tercüme edilmediği kanaatindeyiz. Çünkü bu yazma müzehhep ve düzenli bir nüsha olup, sonuna bir hâtîme yazılmıştır. Kesin bir hükme varabilmek, ancak bu çevirinin edisyon kritikli metninin hazırlanmasıyla mümkün olacaktır.

Ahî-zâde eserinin, Molla Câmi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tercümesi olduğunu giriş bölümünde bildirmiştir. Çevirisine Lâmi'î ve Senâ'î gibi pek çok manzum ilâvelerde bulunmuştur. Mütercim, tercümesine müstakil rivayetler ilâve edip etmediği konusunda bir bilgi vermemiştir. Görüldüğü kadarıyla eserin tamamı tercüme edilmiş ancak ilâvelerde bulunulmamıştır. Rivayet ilâvesinde bulunulmamış olmakla birlikte, bazı ayetlerin mânâları bildirilmiş; bazılarının ise izahına gerek

olmayacak kadar açık olduğu bildirilerek sadece Arapçalarının verilmesiyle yetinilmiştir. Ahî-zâde çevirisini, Câmî'nin tertibine uygun olarak tamamlamıştır.

Genel olarak eserlerin muhtevalarına bakıldığında, en tertipli ve tam çevirinin Lâmi'î Çelebi'ye ait olduğu görülmektedir. Ayrıca eserini çeşitli rivayet ilâveleriyle zenginleştiren de yine Lâmi'î Çelebi'dir. İbrahim İbn Hızır, tercümesinde bazı ayetlerin meallerini bildirmiştir. Bunun haricinde çevirisine mukaddime ve tercüme sebebini anlatan bölüm haricinde hemen hiç bir ilâvede bulunmamış gibi görünmektedir. Tenkitli metni hazırlanmadan kesin bir hüküm verilemeyecek olmakla birlikte, en eksik çeviri Senâ'î'ye aittir. Ahî-zâde'nin çevirisi ise tam, düzenli ve Câmî'nin eserine sadık kalınarak yapılmış bir çeviridir.

8.2. Dil ve Üslûp Hususiyetlerinin Mukayesesi

Molla Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi oldukça sade bir Farsçayla kaleme aldığı daha önce belirtilmişti. Lâmi'î Çelebi'nin çevirisi de aslına paralel olarak sade bir dille tercüme edilmiş; ancak mütercim tarafından ilâve edilen bazı bölümlerde süslü bir dil kullanılmıştır. *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin edebî bir eser olmaktan ziyade, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delillerini nakleden yani muhtevasıyla öne çıkan bir eser olması, bu sade üslûbun kullanılmasında etkili olmuştur. Çünkü bu tür eserlerde önemli olan edebî-estetik duygulara hitap etmek değil, mümkün olan en geniş okuyucu kitlesine ulaşmaktır.

İbrahim İbn Hızır, tercümesinin mukaddime bölümünde eseri dua almak ve insanlara faydalı olabilmek için yazdığını; dinlenmesi ve anlaşılması kolay olsun diye sade bir dil kullandığını bildirmektedir. Eserin genelinde bu sade dili gözlemek mümkündür. *'Alâ'imü'n-nübüvve*'de seci ve terkiplere çok az yer verilmiş, eser kelime kelime tercüme edilmiştir. Dikkati çeken bir husus, tercüme sırasında özellikle karşılıklı diyaloglarda söz söyleyen kişinin bildirilmemesi, doğrudan karşılıklı söylenen sözlere yer verilmesidir. Bu durum okuyucuda, İbrahim İbn Hızır'ın eseri acelece tercüme ettiği kanaatini uyandırmaktadır.

Senâ'î'nin çevirisi, Lâmi'î Çelebi ve İbrahim İbn Hızır'ın çevirileri gibi kelime kelime yapılmış bir çeviri görünümündedir. Seci ve terkiplerin çok az kullanıldığı eserin dili son derece sadedir. Fars cümle yapısının etkisi Lâmi'î ve İbrahim İbn Hızır'ın tercümesinde olduğu gibi Senâ'î'nin çevirisinde de kendini göstermektedir. Senâ'î'nin tercümesinde dikkat çeken husus, fazlaca manzum

ilâvelerde bulunmuş olmasıdır. Mütercim pek çok yerde, kendi yazdığı ve konuyla alakalı olan manzumeleri nakletmiştir. Senâ'î'nin manzumeleri genellikle kısa vezinlerle ve sade bir dille yazılmıştır.

Ahî-zâde'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi, diğer çeviriler arasında üslûba en fazla dikkat edilen tercüme olarak durmaktadır. Kâtip Çelebi, Ahî-zâde çevirisi için şunları söylemektedir: “*Şevâhidü'n-nübüvve* Farsçadır... Mahmûd b. Osmân bu eseri tercüme etti, bu zatın mahlası Lâmiî'dir. 938 yılında ölmüştür. Sonra da Mevlâ Abdülhalim b. Muhammed bu eseri tercüme etti. Bu zat Ahî-zâde diye ünlüdür. Anadolu kazaskerlerindedir. 1013 yılında ölmüştür. Bu eser metin ve uygulama bakımından Lâmiî'nin tercümesinden daha güzeldir.”⁵⁷¹ Bu, doğru bir tespittir. Ahî-zâde *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi aslına sadık kalarak tercüme etmiş olmakla birlikte, cümleleri az da olsa seci ve terkiplerle süsleyerek kurmuş; mânâyı kendi cümleleriyle ifade etmiştir. Bu husus, Ahî-zâde'nin tercümesinin üslûbuna önem verdiğini göstermektedir.

Molla Abdurrahmân-ı Câmî, eserini yazarken her bir peygamberlik delilini anlatan rivayetin başında “و از انجمله آنست” kalıp ifadesini kullanmıştır. Bu ifade Lâmiî Çelebi tarafından genel olarak “Ve ol cümleden biri oldur ki” şeklinde; zaman zaman da “Ba'zı rivâyetde böyle gelmişdür ki”, “Ol cümleden biri daği budur kim” gibi değişik şekillerde çevrilmiştir. İbrahim İbn Hızır bu kalıbı “Ol cümleden biri daği budur kim”, “Biri daği budur kim”; Senâ'î “Rivâyet olunur ki”, “Mu'cize”, “Menkıbe”; Ahî-zâde ise “Ve yine mervîdür ki”, “Ve yine rivâyet olunur ki”, “Ol cümleden biri budur ki” gibi değişik şekillerde tercüme etmişlerdir. Aralarında en farklı görünen Senâ'î'nin tercihidir. Senâ'î, eserin baş tarafındaki rivayetlerin çoğu için “Mu'cize”; ashâb, tâbi'în ve tebe'-i tâbi'în ile ilgili sonlarda yer alan rivayetler içinse “Menkıbe” başlığını kullanmıştır.

Şevâhidü'n-nübüvve tercümelerinin üslûp özellikleri genel hatlarıyla şu şekildedir: Lâmiî, İbrahim İbn Hızır ve Senâ'î çevirilerinde sade bir dil kullanılmasın karşın “ve” ve “ki” bağlaçlarının sık kullanımıyla Farsça cümle yapısı kendini çok daha fazla hissettirirken; Ahî-zâde'nin tercümesinde klâsik Osmanlı

⁵⁷¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst. 2013, C. 3, s. 852.

nesir üslûbu dikkat çekmektedir. Ahî-zâde'nin çevirisi, seci ve terkiplerin en fazla kullanıldığı, tercüme esnasında üslûba en fazla dikkat gösterilen çeviridir.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin söz konusu dört tercümesinin dil, üslûp ve çeviri metotlarına örnek olması için, aynı rivayeti anlatan bazı bölümleri aşağıya alınmıştır:

1. Örnek Metin:

Lâmi'î Çelebi:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Hişâm bin el-‘Âş rağıya’llâhu ‘anhu dimişdür ki: emîrû'l-mü'minîn Ebū Bekr eş-Şiddîk rağıya’llâhu ‘anhu hilâfeti zamânında beni bir kişi ile dađi şâhibü'r-Rûm Heraql kayşere gönderdi, tâ kim anı İslâm'a da'vet eyleyevüz. Çün kim Ğavta'ya irişdük, Heraql beglerinden Cebele-i Ğassânî anda idi. Diledük ki anı görevüz.”

İbrahim İbn Hızır:

“**Biri dađi**, Hişâm İbn el-‘Âş rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhu rivâyet ider: Emîrû'l-mü'minîn Ebū Bekr rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhu kendü hilâfeti zamânında baña bir kişi dađi koşup Heraql'a, kayşere kim Rûm'uñ begiydi, aña risâlete gönderdi, tâ kim anı İslâm'a da'vet idevüz. Çün Ğavta'ya yetişdük, Cebel-i Ğassânî kim kayşerüñ ulu beglerinden idi, anda olurdu. Diledüm ki anı görem.”

Senâ'î:

“**Mu'cize**, Hişâm bin ‘Âş eyidür: Emîrû'l-mü'minîn Ebū Bekr rağıya’llâhu ‘anhu hilâfeti zamânında birkaç âdemler ile şâhib-i Rûm Heraql nâm melike beni elçi gönderdi, tâ ki anları İslâm'a da'vet idem. Ben dađi vardum, Cebele-i Ğassânî dirler, melik-i Heraql'e tâbi' bir bege buluşdum.”

Ahî-zâde:

“**Ve yine**, Hişâm bin el-‘Âş rağıya’llâhu ‘anhu rivâyet ider ki: Ğazret-i Ebū Bekr-i Şiddîk rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhu zamân-ı hilâfetlerinde beni bir şahş-ı aħar ile emîr-i Rûm olan Herkal'ı dîn-i İslâm'a da'vet için irsâl buyurmuşlar idi. Çün ki Şâm-ı karînde Ğavta nâm mevzi'a vuşul müyesser oldu. Heraql cânibinden ol maħallde emîr olan Cebele-i Ğassânî idi. Anı görmek murâd idindük.”

2. Örnek Metin:

Lâmi'î Çelebi:

“**Ve ol cümleden biri oldur ki**, ‘Abdü’l-muṭṭalib Yemen’e gitmiş idi. ‘Ulemā-yı Yehūd’dan birisi anı gördi, şordı kim “Ne kavmdensin?” Eyitdi kim “Ḳureyş’den. “Didi kim “Ḳanḳı kabiledensin?” Eyitdi kim “Benī Hāşim’den.” Didi kim “Baña destūr virür misin ki senüñ a‘zāñdan iki ‘uzva naẓar eyleyem?’”

İbrahim İbn Hızır:

“**Ol cümleden biri oldur kim**, ‘Abdü’l-muṭṭalib bir vaḳtde Yemen’e varmışdı, Yemen’de Yehūd ‘ālimlerinden ‘Abdü’l-muṭṭalib’i gördi. “Ḳanḳı kavmdensin?” diyü şordı. Eyitdi: “Benī Ḳureyş’den.” “Ḳanḳı kabilesinden?” Eyitdi: “Benī Hāşim’den.” Eyitdi: “Baña destūr vir, a‘zāñdan iki ‘uzvuña naẓar ideyüm.”

Senâ’î:

“**Mu‘cize**, vaḳtā ki ‘Abdü’l-muṭṭalib Yemen tarafına gitdi. Yehūdilerün ‘ulemāsından biri bunu görüp yanına geldi. Eyitdi: “Ḳanḳı kavmdensin?” Eyitdi: “Ḳureyş’den.” “Ya ḳanḳı kabiledensin?” Eyitdi: “Benī Hāşim’den.” “Eger icāzet virürseñ a‘zāñdan iki elüñi göreyin.”

Ahî-zâde:

“**Ve yine rivāyet olunur ki**, ‘Abdü’l-muṭṭalib Yemen cānibine gitmiş idi ki aḥbār u ‘ulemā-yı Yehūd’dan biri ‘Abdü’l-muṭṭalib’i görüp “Ḳanḳı kavmdensin?” diyü su‘āl itdi. Ḳureyş’den olduğın beyān idicek, ḳabā’il-i Ḳureyş’ün ḳanḳısından olduğın şordı. “Ḳabile-i Benī Hāşim’denüm” didi. Ba‘dehu “Eger cā’iz ise iki ‘uzvuña naẓar idelüm.””

9. Şevâhidü’n-nübüvve’nin Tesirleri ve Eserle İlgili Genel Değerlendirmeler

Şevâhidü’n-nübüvve’nin Türkçeye farklı zamanlarda ve farklı kişiler tarafından dört kez tercüme edilmiş olması; bu tercümelemlerin toplamda altmışın üzerinde nüshasının bulunması; günümüzde dahi, özellikle Lâmi‘î Çelebi’nin tercümesinden faydalanılarak, sadeleştirilmiş metinlerinin yayımlanması; bu sadeleştirilmiş metinlerin tamamının internet ortamında⁵⁷² seslendirilmiş olarak bulunması, bu eserin geçmişten günümüze okuna geldiğinin ve hâlen okunmaya devam ettiğinin göstergesidir.

⁵⁷² <http://www.hakikatkitavevi.net/book.php?pageCode=book&pageSection=listen&bookCode=014> (erişim: 13.03.2014); <http://www.youtube.com/watch?v=8keYYTIqhHY> (erişim:13.03.2014); <http://www.alemlererahmet.net/sevahidun-nubuvve.php> (erişim: 13.03.2014).

Şevâhidü'n-nübüvve'nin metin itibarıyla ilgi görüyor ve okunuyor olmasıyla birlikte; çeşitli eserlerde kaynak olarak kullanılması ve metninden iktibaslar yapılması da onun tesirini göstermesi açısından önemlidir. Büyük bir umman olarak tasvir edilen edebiyat dünyasında, *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye yapılan bütün atıfları tam olarak tespit etmek imkân sınırları dışındadır. Bununla birlikte tespit edebildiğimiz bazı iktibaslar, eserin tesirlerini gösterebilmek adına bildirilmiştir.

Fuzûlî'nin (ö. h. 964 – m. 1556) meşhur eseri *Hadîkatü's-sü'edâ*'da *Şevâhidü'n-nübüvve*'den defalarca iktibasta bulunulmuştur. Fuzûlî, Hz. Hüseyin'in doğum tarihi, Hz. Muhammed'in Hz. Hüseyin'e olan muhabbeti, Hz. Hasan ve Hüseyin'in Hz. Peygamber'e benzerlikleri, Hz. Ali'nin keramet ve menkıbeleri, Kerbelâ'da vuku bulacak hadisenin önceden haber verilmesi, Hz. Ali'nin defnedileceği yerle ilgili vasiyeti, vb. pek çok konuyu *Şevâhidü'n-nübüvve*'den alıntı yaparak anlatmıştır. *Hadîkatü's-sü'edâ*'da, doğrudan Şevâhidü'n-nübüvve'den alındığı bildirilen 14 rivayet vardır.⁵⁷³ Bununla birlikte kaynak belirtilmeden alıntılanan başka rivayetler de göz önüne alındığında, bu sayının daha da artacağı muhakkaktır. *Hadîkatü's-sü'edâ*'da en çok alıntı yapılan eser *Şevâhidü'n-nübüvve*'dir.⁵⁷⁴

Şemseddin Ahmed-i Sivasî'nin (ö. h. 1006 – m. 1597/1598) *Hazret-i Osman* isimli eseri yazılırken yine *Şevâhidü'n-nübüvve*'den faydalanılmıştır. Söz konusu eserde Hz. Osman'ın doğumundan şehâdetine kadarki bütün yaşamı, Hz. Peygamber'le akrabalık bağları ve ilişkileri anlatılmış; Hz. Osman hakkındaki hadis ve menkıbeler derlenmiştir. Şemseddin-i Sivasî'nin eserindeki 22. Menkıbe, “*Şevâhidü'n-nübüvve*'den alınmıştır.”⁵⁷⁵ cümlesiyle başlamaktadır. Bu menkıbe, Hz. Osman'ın şehâdetinden sonra, onun evine giden Gıfârî'nin Hz. Peygamber'in asasını kırmak istemesi; bunu üzerine dizinden hastalanıp kısa sürede ölmesi hadisesidir. 23. Menkıbe de kaynağı belirtilmemiş olmakla birlikte büyük ihtimalle *Şevâhidü'n-nübüvve*'den alınmıştır. Hz. Osman'ın vefatından sonra yüzüne tokat atan bir şahsın

⁵⁷³ *Hadîkatü's-sü'edâ*'da *Şevâhidü'n-nübüvve*'den iktibas edilen bölümler tespit edilirken, *Hadîkatü's-sü'edâ*'nın Michigan Üniversitesi'ndeki yazma nüshası kullanılmıştır. Yazma, sayfa sayfa fotoğraflanıp, yazmaya sayfa numarası verildiği için, *Şevâhidü'n-nübüvve*'den iktibasta bulunulan bölümlerin bu yazmadaki sayfa numaraları gösterilmiştir. Bkz. *Islamic Manuscripts of Michigan University, Abdulhamid Collection, No: 382, s. 86, 117, 188, 198, 209, 228, 229, 243, 259, 260, 268 vd.*

⁵⁷⁴ Servet Bayoğlu, *Erenler Bahçesi*, KB Yayınları, Ankara 1990, s. 442.

⁵⁷⁵ Şemsüddin Ahmed Sivasî, *Hazret-i Osman*, Ailem Yayınları, İstanbul 2007, s. 115-116.

uğradığı akıbeti anlatan kıssa, *Şevâhidü'n-nübüvve'* de kaynak belirtilerek alıntılanan kıssadan hemen sonra gelmektedir. Eserde bu şekilde bir kaç alıntı daha dikkat çekmekle birlikte, kaynak belirtilmediği için kesin bir hükme varılamamaktadır.

Câmî-i Rûmî (Mısırî) (ö. XVI. yy.)'nin Sa'âdet-nâme'si, *Şevâhidü'n-nübüvve'*yi kaynak olarak kullanan bir diğer eserdir. Sa'âdet-nâme üzerinde hazırlanan ayrıntılı incelemede, bu kitabın kaynakları arasında *Şevâhidü'n-nübüvve'*e de zikredilmektedir.⁵⁷⁶ Aynı yerde, aralarında *Şevâhidü'n-nübüvve'* nin de bulunduğu bu kaynaklar için “Kaynakların zenginliği ve ilmî sağlamlığı yanında eserde etkileyici bir dil kullanılmıştır.”⁵⁷⁷ hükmü yer almaktadır.

Cafer İyânî Bey'e (ö. XVII. yy.) ait *Nûr-nâme* isimli eserde de *Şevâhidü'n-nübüvve'* den iktibasta bulunulmuştur. Hz. Muhammed'in doğumu sırasındaki bazı mucizevî hâller, “Şevâhidü'n-nübüvve ve sâ'ir kütüb-i mu'teberede meşhûr u mezkûrdur ki...”⁵⁷⁸ ifadesiyle kaynak bildirilmek suretiyle nakledilmiştir. Burada *Şevâhidü'n-nübüvve'* nin “kütüb-i mu'tebere” arasında kabul edilmesi, dikkat edilmesi gereken bir noktadır.

Ali Nihânî-i Yozgadî de (ö. m. 1906), Hz. Ali'nin menkabelerini naklettiği *Menâkıb-ı Murtazaviyye* isimli eserinde Sahih-i Tirmizî, Ravzatü's-şühedâ gibi eserlerin yanında *Şevâhidü'n-nübüvve'* yi de kaynak olarak kullanmıştır.⁵⁷⁹

Çeşitli biyografik kaynaklar, hâtırât kitapları ve edebiyat tarihlerinden, müstakil olarak *Şevâhidü'n-nübüvve* hakkında değerlendirmede bulunan eserler ve yapılan değerlendirmeler şunlardır:

Gelibolulu Âlî (ö. m. 1600), Lâmi'î'nin üslûbunu değerlendirirken eserlerinden yalnız *Şerefü'l-insân* ve *Şevâhidü'n-nübüvve'* yi beğendiğini bildirmektedir.⁵⁸⁰

Kâtip Çelebi (ö. m. 1657), *Şevâhidü'n-nübüvve* hakkındaki değerlendirmelerini bildirirken “*Şevâhidü'n-nübüvve* (Peygamberliğin Şahitleri) Farsçadır, yazar Mevlânâ Nûruddîn Abdurrahmân İbn Ahmed el-Câmî'dir. 898

⁵⁷⁶ Cihan Okuyucu, “Câmî-i Rûmî (Mısırî) ve Sa'âdetnâmesi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21, Bahar 2011, s. 309.

⁵⁷⁷ Cihan Okuyucu, *agm*, s. 309.

⁵⁷⁸ Turan Açık – Mücahit Kaçar, “Sultan I. Ahmed'e Sunulan Nur-ı Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-nâme”, *Turkish Studies*, Volume 8/1, Winter 2013, Ankara, s. 1768.

⁵⁷⁹ İsmail Yıldırım, “Bektaşî Şâiri Ali Nihânî Yozgadî ve Menâkıb-ı Murtazaviyye'si”, *Turkish Studies*, Volume 8/4, Spring 2013, Ankara, s. 459.

⁵⁸⁰ Gelibolulu Âlî, *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, (Haz. Mustafa İsen), AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 266.

yılında ölmüştür. Bu eserin baş tarafı şöyledir: Hamd, müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderen Allah'a mahsustur... Bu eser bir giriş kısmı ve yedi rükn şeklindedir. Mahmûd b. Osmân bu eseri tercüme etti, bu zatın mahlası Lâmiî'dir. 938 yılında ölmüştür. Sonra da Mevlâ Abdülhalim b. Muhammed bu eseri tercüme etti. Bu zat Ahî-zâde diye ünlüdür. Anadolu kazaskerlerindedir. 1013 yılında ölmüştür. Bu eser metin ve uygulama bakımından Lâmiî'nin tercümesinden daha güzeldir."⁵⁸¹ ifadelerini kullanmaktadır. Burada eserin muhtevası hakkında bir değerlendirme yapılmamış olup; üslûp açısından Ahî-zâde'den daha aşağı seviyede olduğu bildirilmiştir.

Nihad Sami Banarlı, *Şevâhidü'n-nübüvve'*ye tercüme sırasında ilâve edilen bölümlerle, eserin telif bir çehre kazandığına inanmaktadır. Bununla birlikte bu eserin, *Nefehâtü'l-üns* kadar şöhret bulmadığını da bildirmiştir.⁵⁸²

Abdülkadir Karahan, *Nefehâtü'l-üns* ve *Şevâhidü'n-nübüvve'*yi çok beğendiğini; sadece bu iki eserin dahi Lâmi'î Çelebi'nin Câmî-i Rûm lakabını almasına yeterli olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸³

Hüseyin Cahit Yalçın (ö. m. 1957) *Edebî Hatıralar* isimli eserinin başında, çocukluğundan beri okuduğu ve unutamadığı eserlerden bahsederken, *Şevâhidü'n-nübüvve'* den de sitayişle bahsetmektedir:

"*Şevâhidü'n-nübüvve'*... Hazret-i Peygamberin gösterdiği mucizelerin hikâyesi idi. Çocukluğumda kuvvetli bir din hissi içimi titretirdi. Hazret-i Peygamber bir hurma ile bir orduyu doyuruyordu, bir parça su bütün bir orduyu kandırıyordu. Fakat ben bir türlü doymuyor, kanmıyordum. Taze, titrek, derin bir hisle hep daha fazlası, hep daha fazlası..."⁵⁸⁴ Yalçın aynı yerde, kitapçı Arakel'in bir katalog yolladığını; bu katalogda *Şevâhidü'n-nübüvve'*yi görüp sipariş ettiğini ve sabırsızlıkla beklediğini anlatmaktadır. Bu hatıra, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Şevâhidü'n-nübüvve'*ye verdiği ehemmiyeti göstermekle birlikte; *Şevâhidü'n-nübüvve'* nin o devirde de basıldığını ve okunduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

⁵⁸¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İst. 2013, C. 3, s. 852.

⁵⁸² Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C. I, s. 601.

⁵⁸³ Abdülkadir Karahan, "Lâmi'î", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 12.

⁵⁸⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul 1935, s. 9.

Ayrıntı dergisinin 2013 yılı, 4. sayısında *Şevâhidü'n-nübüvve* hakkında bir sayfalık bir tanıtma ve tavsiye yazısı kaleme alınmıştır.⁵⁸⁵ Eserin kısaca tanıtıldığı yazı, “Kalplerimizin temizlenmesi, ahlâkımızın güzelleşmesi için bu tip kitapları okumak tavsiye edilmiştir.”⁵⁸⁶ cümlesiyle son bulmaktadır. Bu ifade, gerek Molla Câmî'nin gerekse Lâmi'î Çelebi'nin sebep-i telif bölümlerinde zikrettikleri amaçla paralel bir anlam ifade etmektedir.

Fahir İz'in *Eski Türk Edebiyatında Nesir* isimli kitabında, “Menkabevî İslâm Tarihi” başlıklı bölümde, “Siyer” metinlerinden örnek verilirken *Şevâhidü'n-nübüvve*'den beş sayfa kadar alıntı yapılmıştır.⁵⁸⁷ Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi genişleterek yazdığı; yazma ve basma nüshalar arasında hayli fark olduğu bildirilmiş, ancak eser hakkında herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Diyanet Vakfı tarafından neşredilen İslâm Ansiklopedisi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* maddesinde, eserin muhtevası kısaca değerlendirilmiş ve şu ifadeler kullanılmıştır: “Eserde bulunan 500 kadar nakil içinde i'câzü'l-Kur'ân ile mi'racın vukuu gibi birkaçı dışında yüzlerce rivayetten hiçbiri kesin bilgi ifade etmez. Ancak Hz. Muhammed'in her yönüyle erişilmez (mu'ciz) olan bir eserle insanları dine davet ettiği, kendi hayatında Arabistan yarımadası halkının bu davete icabet ettiği, daha sonraki asırlarda İslâm'ı benimseyenlerin dünya nüfusunun dörtte birine ulaştığı hususu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu büyük olayın alt yapısını teşkil eden rivayetler bir bütünün parçalarını oluşturur. Bu açıdan bakıldığında *Şevâhidü'n-nübüvve* hidayet ve irşad mucizelerini ihtiva eden bir eser niteliği kazanır; buna manevî tevâtür de demek mümkündür.”⁵⁸⁸ Burada, eserdeki rivayetler kaynakları tam olarak değerlendirilmeden “kesin bilgi ifade etmez” şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak rivayetlerin alıntılıandığı kaynakların hemen hepsi, yine aynı ansiklopedi de “muteber kaynaklar” olarak zikredilmektedir.

Bütün bu iktibas, eser hakkındaki yorum ve değerlendirmeler, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin, genel mânâda, muteber ve değerli bir kaynak; yazılma amacını başarıyla yerine getiren, yani insanların manevî yönlerini besleyen, inançlarını artıran

⁵⁸⁵ Cemalettin Bektaş, “Kitap Okumak Şevâhid-ün nübüvve”, *Ayrıntı*, C. 1, S. 4, Yıl 2013, s. 16.

⁵⁸⁶ Cemalettin Bektaş, *agm*, s. 16.

⁵⁸⁷ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 174-178.

⁵⁸⁸ Mustafa Öz, “Şevâhidü'n-nübüvve”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 39, s. 20.

bir eser; Lâmi'î Çelebi'nin de mühim nesirlerinden biri kabul edildiğini göstermektedir.

Yazıldığı devirden itibaren hemen her yüzyılda kendisinden iktibasta bulunulan *Şevâhidü'n-nübüvve*, hem eski harflerle basılmış; hem de yeni harflerin kabulünden sonra, sadeleştirilmek suretiyle, yayımlanmış ve bazı yayın organlarınca yayımlanmaya devam etmektedir. Bunlara ek olarak, internetin hayatın her alanında ciddî şekilde yer almaya başladığı çağımızda, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin günümüz Türkçesine aktarılarak yayımlanmış metninin tamamının, seslendirilmiş olarak internet sitelerinde yer alması, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin yazıldığı devirden itibaren günümüze dek kesintisiz bir ilgiye mazhar olduğunu ve bu ilginin hâlen devam ettiğini göstermektedir.

SONUÇ

Şevâhidü'n-nübüvve Molla Câmî'nin, muteber kitaplardan nakillerle Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini bildiren; delâ'il, hasâ'is, siyer gibi türlerin sınırlarına giren Farsça eseridir. Lâmi'î Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümesi, Câmî tarafından yazıldığı h. 885 senesinden otuz sene sonra Türkçeye çevrilmiş olup, bugünkü bilgilerimize göre bu eserin dilimize ilk tercümesidir.

Molla Câmî'nin eseri, muhtevası değiştirilmeden ve daraltılmadan; tertip sırasına bağlı kalınarak, kelime kelime tercüme edilmiştir. Ancak tercüme sırasında *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye Lâmi'î Çelebi tarafından bazı yeni rivayetler; nübüvvetin delili kabul edilen bölümler; rivayetleri kuvvetlendirmek için çeşitli ayet ve hadisler ilâve edilerek eser zenginleştirilmiştir. Yine Lâmi'î Çelebi tarafından çeşitli hadis, tefsir ve tasavvuf kitaplarından da konuları destekleyen mahiyette iktibaslar yapılmıştır.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin kaynaklarının, genel itibarıyla, muteber kabul edilen eserlerden oluştuğu görülmektedir. Ancak kitabın maksadı, mucizelerin sıhhatini ispat etmek olmadığı için raviler silsilesi verilmemiş; sadece sözkonusu mucizeyi nakleden kişi ya da kaynağın ismi zikredilmiştir.

Eser, daha fazla insanın okuyup anlamasının sağlanması için özellikle sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Bugünkü tespitlerimize göre otuz civarında nüshasının bulunması; eserden pek çok iktibas yapılması; gerek matbû gerekse

sadeleştirilmiş metinlerinin neşredilmesi; çeşitli kaynaklarda eserden sitayişle bahsedilmesi; kısaca yazıldığı dönemden itibaren her devirde *Şevâhidü'n-nübüvve*'ye teveccüh edildiğini gösteren bazı hususların bulunması, eserin halk arasında ilgi gördüğünün; okunup yayıldığıнын; amacına ulaştığının açık göstergesidir. Bunlara ek olarak, günümüzde çeşitli meclislerde *Şevâhidü'n-nübüvve* okunmakta; hatta bazı özel toplantılarda bu eserden hareketle dinî dersler yapılmaktadır. Eserin, Lâmi'î Çelebi tercümesinin sadeleştirilmiş hâli, seslendirilmiş olarak bazı internet sitelerinde mevcuttur. Bütün bu hususlar, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin bugün dahi ilgi gördüğünün ve etkisinin devam ettiğinin kanıtıdır.

Bu derece ilgi gören eserin, ne herhangi bir nüshasının ilmî neşri ne de tenkitli neşri mevcuttur. Sadeleştirilmiş metinlerinin hangi nüsha esas alınarak hazırlandığı ise bilinmemektedir. Sadeleştirilmiş metin, ilmî araştırmalar açısından asıl metin kadar önem arz etmez. Ayrıca tüm yazma ve basma nüshalarında kısmî eksiklikler olduğu için, tenkitli metin olmadan *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin Lâmi'î Çelebi'nin kaleminden çıkmış metnine ulaşılması zor görünmektedir. Bu hususlar göz önünde bulundurularak delâ'il, şevâhid, hasâ'is, siyer gibi türlerin bir numunesi durumunda bulunan eserin tenkitli metni hazırlanmış; hem bu türlerin literatürüne, hem Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacılarının, hem de genel mânâda okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Bundan sonraki süreçte, diğer *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerinin ilmî neşirlerinin yapılması; Hz. Peygamber'in mucizelerini anlatan diğer eserlerin Türkçeye çevrildikten sonra, bu türdeki eserlerin muhtevalarının mukayesesinin yapılması faydalı olacaktır. Bu mukayeseler neticesinde Hz. Peygamber'in Klâsik Edebiyatımızda sıklıkla telmihte bulunan mucizelerinin keyfiyetleri daha açık bir şekilde ortaya konulabilecektir.

Molla Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin diğer tercümelerinin neşredilmesiye, mütercimlerin asıl esere ne kadar sadık kaldıklarını, ekleme ve çıkarmalarını daha açık bir şekilde ortaya koyacak; mütercimlerin çevirdikleri eserlere müdahalelerinin -bir asıl eser ekseninde- incelenebilmesine de imkan tanıyacaktır.

Delâ'il, beşâ'ir, me'âric vb. pek çok isimle anılan bu türün edebiyatımızdaki en meşhur numûnesinin Lâmi'î Çelebi'ye ait *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* olması,

edebiyatımızda “Şevâhid” kavramını/terimini öne çıkarmaktadır. Yine bu alanda yapılacak diğer çalışmalar neticesinde, “Şevâhid” kavramının/teriminin ilmî literatürdeki yeri de daha net olarak belirecektir.

V. BÖLÜM: Tenkitli Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

1. Nüshaların Şeceresi

Tarihî metin çalışmaları, bir metin neşredilecekse öncelikle müellif hattı bir nüsha bulunmaya çalışılır. Müellifin kaleminden çıkmış ve tam bir nüsha varsa, bu nüsha esas alınarak metin hazırlanır. Müellif hattı olsun ya da olmasın söz konusu eser tek nüshadan ibaret ise bu nüsha esas alınarak metin neşredilir. Müellif hattının elde olmadığı ve birden fazla nüshanın bulunduğu durumlarda ise müellifin kaleminden çıkan nüshaya en yakın olduğu düşünülen birkaç nüsha esas alınarak tenkitli metin kurma yoluna gidilir. Tenkitli metin hazırlamada esas, müellifin kaleminden çıkmış olan esere en yakın metne ulaşmaktır.⁵⁸⁹

Şevâhidü'n-nübüvve nüshaları üzerine yapılan bütün kütüphane ve katalog taramalarına rağmen müellif tarafından yazılmış bir nüshaya ulaşılamamıştır. Eserin şu anki bilgilerimize göre toplam 30 nüshası olmakla birlikte, yurt içinde olup bizim ulaşabildiğimiz nüsha sayısı 22'dir.⁵⁹⁰ Ulaşamadığımız sekiz nüshadan üçü Mısır'da, üçü Almanyada, biri Avusturya'da ve biri de Vatikan'dadır.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin müellif hattı bir nüshasının bulunmaması ve nüsha sayısının fazla olması, müellifin kaleminden çıkmış esere en yakın metne ulaşabilmek için tenkitli metin hazırlama zarureti doğurmuştur.

Bütün nüshaların özellikle baş ve son kısımlarından olmak üzere belli bölümler okunmuş; nüshalar arasındaki birleştirici ve ayırt edici hususiyetler tespit edilerek tenkide esas alınacak nüshalar, kolbaşıları ve nüsha grupları belirlenmeye çalışılmıştır. Nüsha gruplarının belirlenmesinde imlâ hususiyetleri, müşterek hatalar ve kelime tercihleri, eksik kısımlar, sahh kayıtlarıyla der-kenar notları etkili olmuştur.

Müellif hattının bulunamaması ve nüsha sayısının fazla olması, şecere kurma ve tenkide esas alınacak metinlerin tespiti işini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte nüshalar incelendiğinde, Lâmi'î 'nin *Şevâhid*'i tercüme tarihi olan 1510 yılına yakın,

⁵⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267; Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Emel Matbaacılık, Ankara 1976.

⁵⁹⁰ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan bir nüsha (TY. Nu: 7368) hakkında, kütüphane kataloglarından bilgi alınmış; ancak kütüphane şartları sebebiyle eser görülememiştir.

kolbaşı ve en eksiksiz nüshaların tenkidiyle ortaya çıkacak metnin, müellifin kaleminden çıkan esere en yakın metin olacağı düşüncesi teşekkül etmiştir. Bu düşüncenin oluşmasında sonraki dönem nüshalarının, daha alt nüshalardan çoğaltılma ihtimalinin yüksek olması, ilk nüshalarda eksik olan bazı rivayetlerin bu yeni tarihli nüshalarda da bulunmaması ve eksik kısımların artarak devam etmesi etkili olmuştur. Bunlara ilâve olarak, tenkit için belirlenecek nüshaların birbirinin eksiklerini tamamlayıcı mahiyette olması da son derece önemlidir. Bu şartlar altında *Ankara Millî Kütüphane (M)*, *İstanbul Üniversitesi TY. 2442 (İ)*, *Hekimoğlu Ali Paşa (H)* ve *Topkapı A. 3067 (T)* nüshaları öne çıkmaktadır.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin en eski tarihli yazmalarından olan *M* nüshası, tüm nüshalar arasındaki en eksiksiz ve Hz. Peygamber'in nübüvvet delillerinden en çok rivayet nakleden nüshadır. *İ* nüshasındaki eksik rivayet sayısı iki ile sınırlıdır. *İ* de bulunmayan bu iki rivayet *M*, *H* ve *T* nüshalarında mevcuttur. *T* nüshasındaki eksik rivayet sayısı 3 olmakla birlikte metin içinde, cümle aralarında atlanarak yazılmamış kelime sayısı hayli fazladır. *T* de eksik olan 3 rivayet *M* ve *İ* nüshalarında kayıtlıdır. *H* nüshası ise diğer nüshalarda bulunan 24 rivayeti ihtiva etmemekle, tenkide esas alınan nüshalar arasında en fazla eksik rivayet bulunduran nüshadır. Ancak bu nüshanın eski tarihli olması, der-kenar notları ve çeşitli sahh kayıtlarının mevcudiyeti, bu nüshanın yazıldıktan sonra gözden geçirildiği izlenimini uyandırmış; tenkide esas alınan nüshalar arasında bulunmasında fayda olacağı düşünülmüştür.

Bu verilerden hareketle, en eksiksiz olarak görülen *M* ve *İ* nüshaları ile der-kenar ve sahh kayıtlarıyla yazıldıktan sonra gözden geçirildiği izlenimi uyandıran, eksik rivayetleri çok olmasına karşın cümle içi kelime atlamalarının daha az olduğu *H* nüshaları tenkitte esas alınmıştır. Çözümünde güçlük çekilen müşkillerin arttığı yerlerde de *T* nüshasına müracaat edilerek tenkitte kullanılan nüsha sayısı dörde çıkarılmıştır. *T* nüshasının tenkitli metne esas alınmayıp, bu nüshaya müşkillerin arttığı noktalarda müracaat edilmesinin sebebi, *H* nüshası ile aynı koldan olması ve metinde cümle içi kelime atlamaların fazla olmasıdır.

Nüsha grupları belirlenirken yapılan incelemede *T* ve *H* nüshalarının aynı grupta olduğu açık şekilde görülmektedir. Benzer şekilde *M* ve *İ* nüshaları da birbiriyle aynı koldan gelmektedir. Aşağıdaki örnekler bu tezi destekler niteliktedir:

H ve *T* nüshalarında “İdüp cezb anı eyle mevc-i deryā” şeklindeki mısra; *M* ve *İ* nüshalarında ise “İder cezb ile anı mevc-i deryā” şeklinde müşterektir.

“Seher gibi münevver eyle şāmum” mısrası *M* ve *İ* nüshalarında ortak iken; *H* ve *T* nüshalarında “Seher gibi mu‘aṭṭar ola şāmum” şeklindedir.

Bir başka örnekte, *H* ve *T* nüshalarında “Sende bu hüsn-i cemāl ḥulḳ-ı cemāl” şeklindeki mısra, *M* ve *İ* nüshalarında “Sende bu hüsn-i cemāl ü ḥulḳ bil” şeklinde geçmektedir.

Nakledilen rivayetler açısından bakıldığında “**Ve ol cümleden biri oldur ki,** Bir gün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Ṭalḥa’nuñ atına ki gāyet kāhil idi, süvār oldu. Ol at şöyle rāhvār ve tiz-reftār oldu ki bir at aña yürümekde ‘azīm olmazdı.” şeklindeki rivayet *M* ve *İ* nüshalarında kayıtlıken *H* ve *T* nüshalarında yoktur. Bu ve benzeri örnekleri artırmak mümkündür.

İmla hususiyetleri açısından yapılan incelemede de yaptığımız nüsha gruplandırmasını destekleyen sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

M ve *İ* nüshalarında 1. tekil şahıs eki “-Im, -Um” şeklindedir: ideyüm, varayum, vireyüm, göstereyüm vb.

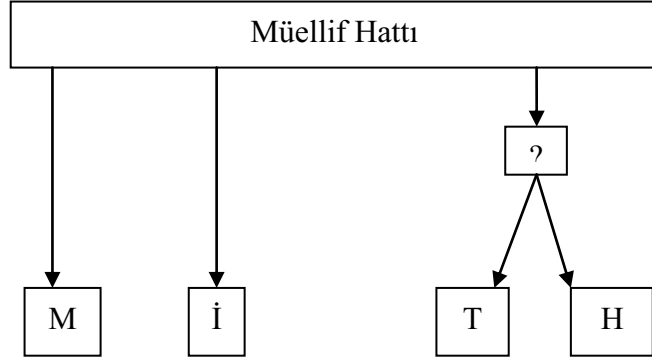
Aynı kelimeler *H* ve *T* nüshalarında çoğunlukla “-In, -Un” 1. tekil şahıs ekiyle yazılmıştır: ideyin, varayın, vireyin, göstereyin vb.

Türkçe kelime başı d/ṭ ünsüzünün kullanımı hususunda da nüsha grupları kendi içinde tutarlı bir görünüm arz etmektedir. Nüshalar zaman zaman kendi içinde de farklılık arz etmekle birlikte *M* ve *İ* nüshalarında çoğunlukla kelimelerin “d”li şekli kullanılırken; *H* ve *T* nüshalarında ekseriyetle “ṭ”li kullanımın tercih edildiği görülmektedir:

M ve *İ*: dutmuş, durur, durdılar, dururdı, durdı, dutardı vb.

H ve *T*: ṭutmuş ṭurur, ṭurdılar, ṭururdı, ṭurdu, ṭutardı vb.

Şu ana kadar müellif hattı bulunamayan *Şevâhidü’n-nübüvve*’nin tenkide esas alınan nüshalarını, yukarıdaki bilgiler ışığında şecereye şu şekilde yerleştirebiliriz:

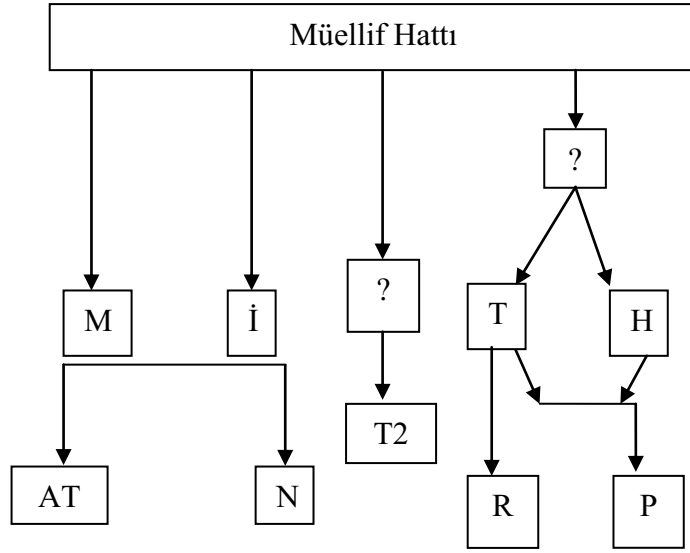
M ve *İ* nüshaları doğrudan müellif hattından istinsah edilmiş nüshalar görüntüsü arz etmektedir. *T* ve *H* nüshaları ise rivayet eksiklikleri, metinde cümle içi kelime atlamaları ve imlâ hususiyetleri itibariyle müellif hattından değil, bir başka nüshadan istinsah edilmiş nüshalar görüntüsü vermektedirler.

M ve *İ* nüshalarının önemli bir özelliği, birbirleriyle gerek metinlerinin paralelliği, gerekse ek ve imlâ hususiyetleri açısından çok büyük oranda benzer olmak suretiyle, bir üst nüsha olan müellif hattına işaret ediyor olmalarıdır. *M* ve *İ* nüshaları arasındaki bu büyük benzerlik, metin tenkidi boyunca nüsha farklarının gösterildiği aparatlarda açıkça görülmektedir. Bu iki nüshanın müellif hattından çoğaltılmış olduğunu düşünmemizin temel sebebi, metin, ek ve imlâ hususiyetleri açısından aralarındaki paralelliktir. Ayrıca *M* nüshasında cümle boyutundaki bazı atlamaların *İ* nüshasında kayıtlı olması ya da *İ* nüshasındaki eksik cümlelerin *M* nüshasında yazılmış olması bu iki nüshanın birbirini tamamlaması açısından önemlidir. Tabii bu iki nüshanın birbirini tamamladığı noktaların, yukarıdaki örneklere istinaden farklı bir koldan geldiği düşünülen *H* nüshası ile de doğrulanması, bizi müellifin kaleminden çıkan metne yaklaştırmaktadır. Bu iddialarımızı örneklendirmek gerekirse;

“bir gün ezvâc-ı fâhirâtına rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în, eyitdi: “Kimdür sizden şol şâhib-i cemel ki anuñ devesinüñ” Cümlesi *İ* ve *H* nüshalarında müştereken kayıtlıdır. Bununla birlikte *M* nüshasında bu cümle eksiktir.

“birinden şordı ki nice katl itdüñ? Eyitdi: “Anuñ üzerine hamle itdüm, anı katl maḥalline getürdüm” Cümlesi ise *M* ve *H* nüshalarında müştereken kayıtlı iken *İ* nüshasında yoktur.

Malûm olduğu üzere müellif hattı olmayan yazma eserlerin, eğer istinsah kaydında belirtilmemişse, müellif hattından istinsah edilip edilmediği, müstensihî, istinsah tarihi tam olarak bilinemez. Bu nüshaların şeceredeki yerlerinin belirlenmesi, nüshalardaki birtakım verilere dayanmakla birlikte kesin bilgiler olmadığı için varsayım neticesidir. *Şevâhidü'n-nübüvve'*'nin nüshalarında, istinsah tarihleri hariç, bize nüshalarla ilgili bilgi veren kayıtlar yoktur. Nüshalardaki ipuçlarından, ortak hatalardan ve nüshalar arasındaki eksiklik ya da fazlalıklardan hareketle kurulan şecere aşağıdadır:

AT ve *N* nüshaları tespit edilen müşterek kelimelerden; *T* ve *H* nüshalarında eksik olan kısımlardan hareketle *M* ve *İ* nüshaları ile aynı kola konulmuştur. *T2* olarak adlandırılan nüshanın hangi koldan geldiği tam olarak tespit edilememiş olmakla birlikte bu yazma, müellif hattından uzak bir nüshadan istinsah edilmiş görüntüsü arz etmektedir. Bununla birlikte her iki ana koldan da farklarının bulunması onu ayrı bir kola yerleşirme gereğini doğurmuştur.

R nüshasının, *T* ve *H* nüshalarıyla aynı koldan gelmekle birlikte; *H* nüshasında bulunmayan bazı bölümleri ihtiva etmesi dolayısıyla *T* nüshasından istinsah edildiği düşünölmektedir. *P* nüshası ise *T* ve *H* nüshalarından herhangi birinden istinsah edilmiş olabilir.

Diğer nüshalar gerek baştan ve sondan eksik olmaları, gerekse tarihlerinin diğer tam nüshalara oranla çok yeni olması sebebiyle şecereye alınmamıştır. Bu nüshaların şecereye alınmamasında, söz konusu nüshaların sayıca fazla olması ve

tarihlerinin günümüze yakın olması sebebiyle şeceredeki tahminî yerlerinin çok afâkî kalacak olması da etkili olmuştur.

2. Tenkitli Metne Esas Alınan Nüshaların Tespiti

Şevâhidü'n-nübüvve''nin, bütün kütüphane ve katalog taramalarına karşın müellif tarafından yazılmış bir nüshasına ulaşılammış olması, bu çalışma sırasında bizi tenkitli metin kurmaya zorlamıştır. Tenkitli metin kurmanın lüzumuna hükmedildiğinde sıra, nüshaların dikkatle incelenip tenkide esas alınacak nüsha sayısını; en sıhhatli ve müellif hattına en yakın olduğu düşünülen nüshaları belirlemeye gelmiştir.

Eserin yurt içinde olup ulaşabildiğimiz 21 nüshası dikkatle incelenmiş, istinsah tarihleri, müstensihleri, metinlerinin sıhhati, bunların eksik olup olmadığı, *sahh* ya da *istima'* kaydı gibi metnin güvenilirliğini artıracak kayıtların mevcudiyeti tespit edilmiştir. Bu nüshaların hangi koldan geldikleri, müellif hattından mı yoksa alt bir nüshadan mı istinsah edilmiş oldukları da tenkide esas alınacak nüshaların belirlenmesinde önemli etkenler olarak göz önünde bulundurulmuştur.

Yapılan bütün incelemeler neticesinde, nüshalar arasında Hz. Peygamber'in nübüvvet delillerinden en fazla rivayet nakleden, en eksiksiz olduğu görülen nüsha M nüshası olmuştur. Bununla birlikte müellif hattına en yakın olup müellif hattından çoğaltıldığı düşünülen bu nüshanın tenkide esas alınmasına karar verilmiştir.

İkinci olarak İ nüshası, tıpkı M nüshası gibi müellif hattından çoğaltılmış bir nüsha izlenimi uyandırmış; diğer nüshalar arasındaki en eksiksiz olan M nüshasından sonra, sadece iki eksik rivayetle az hatalı nüshalar arasında kabul edilmiştir. Buna istinaden tenkitte kullanılmasında fayda görülmüştür.

H nüshası, metin aralarında ve der-kenarda yer alan *sahh* kayıtlarıyla gözden geçirilmiş bir nüsha görüntüsü vermektedir. Bu nüsha bazı eski Türkçe kelimelerin, Arapça-Farsça ibarelerin ve kimi özel isimlerin harekelenmiş olması hasebiyle de önemli görülmüş; tenkit için kullanılan nüshalar arasında dahil edilmiştir.

Bu üç nüsha yeterli görülmüş olmakla birlikte, bazı müşkillerde ya da ikilemde kalınan noktalarda, üç eksik rivayetle tama en yakın ve en eski tarihli nüshalardan olan T nüshasına da müracaat edilerek tenkitte toplam dört nüsha kullanılmıştır.

Söz konusu dört nüshadan M ve İ nüshalarının müellif hattından istinsah edilmiş olma ihtimali hayli yüksektir. Böyle olmasa bile bu iki nüshanın aynı koldan geliyor olması, *Nüshaların Şeceresi* başlıklı bölümde örnekleriyle birlikte izah edildiği üzere kuvvetle muhtemeldir. Benzer şekilde H ve T nüshaları da yüksek ihtimalle aynı koldan gelmektedir. Ancak bu iki nüshanın müellif hattından değil, bir alt nüshadan istinsah edilmiş olma ihtimali vardır.

Yukarıda sıralanan bütün sebeplere istinaden, *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin bütün nüshaları arasında, müellif hattına en yakın olduğuna hükmedilen ve en sağlıklı görülen M, İ, H ve T nüshaları esas alınarak eserin tenkitli metni oluşturulmuştur.

3. Varakların Numaralandırılması

Şevâhidü'n-nübüvve'nin tenkitli metni kurulurken M, İ ve H olmak üzere üç nüshanın tenkide esas alındığı; T nüshasına müşkillerin arttığı noktalarda müracaat edildiği ve bu tercihlerin gerekçeleri *Nüshaların Şeceresi* ve *Tenkitli Metne Esas Alınan Nüshaların Tespiti* başlıklı bölümlerde izah edilmişti. Tenkitli metni kurulurken bu tercihlere istinaden M, İ ve H nüshalarının varak numaraları metin içerisinde köşeli parantezle gösterilmiş; koyu yazılarak fark edilmesi sağlanmıştır: [M12a], [M12b], [İ12a], [İ12b], [H12a], [H12b] vb.

Bazı durumlarda ayetler, hadisler ve türlü Arapça-Farsça ibareler bir varakta bitmeyip diğer varakta devam ettiğinde, varak numaraları bu ibarelerin sonuna konulmuştur.

Özel isimler de yukarıda zikredilen duruma benzer şekilde bir varakta başlayıp diğer varakta devam ettiğinde, yine varak numarası ismin arasına değil sonuna konulmuş, bu uygulamayla özel isimlerin indekste tam olarak yer alması amaçlanmıştır: (Ümmü [H59b] Ma'bed'ün) yerine (Ümmü Ma'bed'ün [H59b]) örneğinde olduğu gibi.

Metni numaralara boğmamak amacıyla ve T nüshası ile birlikte toplam dört nüshasının tenkitte kullanılmış olması sebebiyle metin içerisinde satır numarası verilmemiştir.

Şevâhidü'n-nübüvve'nin, mütercimi Lâmi'î Çelebi'nin kaleminden çıkan esere en yakın metin olduğu kanaatini taşıdığımız nüshasının, Ankara Millî Kütüphane Nüshası (M) olduğu yine *Nüshaların Şeceresi* ve *Tenkitli Metne Esas*

Alınan Nüshaların Tespiti başlıklı bölümlerde mesnedleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Buna istinaden inceleme bölümü boyunca *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin tenkitli metninden herhangi bir bölüme gönderme yapıldığında ilgili kısmın M nüshasındaki varak numarası belirtilmiştir.

4. Nüsha Farklarının Gösterilmesinde Esas Alınan Usûl

Şevâhidü'n-nübüvve'nin tenkitli metni oluşturulurken toplamda dört nüsha kullanılmış ve bu dört nüshanın farklarının dipnotlar yardımıyla gösterilmesi gerekmiştir. M, İ, H ve T nüshaları arasındaki farklar gösterilirken şu usûllere uyulmuştur:

4.1. Nüshalardaki farklı rivayetler

Nüshalardaki farklılıklardan, doğru olduğu düşünülen rivayet metne alınmış; dipnotta ilk sırada gösterilmiştir. Yanına, bulunduğu nüshanın kısaltması yazılmıştır. Yanlış olduğu düşünülen rivayet ise aynı dipnotta üstüste iki nokta (:) işaretinden sonra yazılmış, yanına da bulunduğu nüshanın kısaltması yazılmıştır.

“Qadîr⁵⁹¹ ol resme kim bir dem kıdemden” beytinde nüshalarda farklı şekilde geçen ve doğru olduğu düşünülen rivayet yani “Qadîr” kelimesi metne alınmış, dipnotta ilk sırada verilmiş; M ve İ nüshalarında bu şekilde olduğu kelimenin yanındaki kısaltmalarla belirtilmiştir: “Qadîr Mİ: Qader HT”

Bu kelimenin yerine H ve T nüshalarında bulunan kelime, yani “Qader”, dipnotta üstüste iki nokta (:) işaretinden sonra belirtilmiş, yanına da bu kelimenin bulunduğu nüshaları gösteren T ve H kısaltmaları yazılmıştır: “Qadîr Mİ: Qader HT”

İkinci bir örnek vermek gerekirse: “İder cezb ile anı mevc-i deryâ⁵⁹²” şeklindeki beyit M ve İ nüshalarında bu şekilde geçmekte olup bu durum dipnotta belirtilmiştir: “İder cezb ile anı mevc-i deryâ Mİ: İdüp cezb anı eyle mevc-i deryâ HT”

Aynı beyit H ve T nüshalarında farklı şekilde geçmektedir ve bu da yine dipnotta belirtilmiştir: “İder cezb ile anı mevc-i deryâ Mİ: İdüp cezb anı eyle mevc-i deryâ HT”

4.2. Nüshaların sadece bir tanesinde yazılmış rivayetler

⁵⁹¹ Qadîr Mİ: Qader HT

⁵⁹² İder cezb ile anı mevc-i deryâ Mİ: İdüp cezb anı eyle mevc-i deryâ HT

Bir nüshada bulunup diğer nüsha ya da nüshalarda bulunmayan kelime ve rivayetler gösterilirken, söz konusu kelime ya da rivayet hem metin içine alınmış, hem de dipnotta ilk sırada belirtilmiştir. Yanına, bulunduğu nüshayı gösteren kısaltma yazılmıştır. Üstüste iki nokta (:) işaretinden sonra, bu kelime ya da rivayetin bulunmadığı nüsha ya da nüshalar başına eksi (-) işareti konularak sıralanmıştır.

“İlāhī, bu nār-ı riyādan cānı ḥalās idüp muḥliş eyle⁵⁹³.” cümlesinin tamamı M ve İ nüshalarında kayıtlıdır: “İlāhī bu nār-ı riyādan cānı ḥalās idüp muḥliş eyle Mİ: -H”

Aynı cümlenin H nüshasında eksik olduğu şu şekilde gösterilmiştir: “İlāhī bu nār-ı riyādan cānı ḥalās idüp muḥliş eyle Mİ: -H”

Bir başka örnekte “ve ṭabaḳāt-ı merdüm⁵⁹⁴ bu ma‘nāda mütefāvitlerdür.” cümlesindeki “merdüm” kelimesinin M ve H nüshalarında bulunup İ nüshasında bulunmadığı şu şekilde gösterilmiştir: “merdüm MH: -İ”

4.3. Üç nüshada da farklı şekillerde yazılmış rivayetler

Üç nüshada da farklı şekillerde geçen rivayetlerin bulunduğu durumlarda ise en doğru olduğu düşünülen rivayet metne alınıp dipnotta en başta gösterilmiş, yanına bulunduğu nüshanın kısaltması yazılmıştır. Üstüste iki nokta (:) işareti konulup ikinci rivayet, bulunduğu nüshayı gösteren kısaltma ile birlikte yazılmıştır. Üçüncü rivayet, ikinci kez üstüste iki nokta (:) işaretinden sonra ve bulunduğu nüshayı gösteren kısaltma ile birlikte yazılmıştır.

“A‘rābī eyitdi: “Yā İbn Resūla’llāh, vallāhi ol ki ümīd ṭutardum, bunuñ şülüşünden azrağ idi⁵⁹⁵” ibaresindeki “bunuñ şülüşünden azrağ idi” kelimeleri üç nüshada da farklı şekillerde yazılmıştır. Bu fark gösterilirken İ nüshasındaki şekli en doğru kabul edilerek metne alınmış ve dipnotta ilk sırada verilmiştir. Yanına bu rivayetin geçtiği nüsha belirtilmiştir: “bunuñ şülüşünden azrağ idi İ: şülüşünden bunuñ azrağ idi H: bunuñ şülüşünden azrağdur M”

Aynı rivayetin H nüshasındaki şekli üstüste iki nokta (:) işaretiyle ayrıлып bulunduğu nüshayı gösteren kısaltmayla birlikte yazılmıştır: “bunuñ şülüşünden azrağ idi İ: şülüşünden bunuñ azrağ idi H: bunuñ şülüşünden azrağdur M”

⁵⁹³ İlāhī bu nār-ı riyādan cānı ḥalās idüp muḥliş eyle Mİ: -H

⁵⁹⁴ merdüm MH: -İ

⁵⁹⁵ bunuñ şülüşünden azrağ idi İ: şülüşünden bunuñ azrağ idi H: bunuñ şülüşünden azrağdur M

Son olarak M nüshasındaki farklı rivayet de üstüste iki nokta (:) işaretiyle ayrılıp bulunduğu nüsha ile birlikte dipnotta verilmiştir: “bunuñ sülüşünden azrağ idi İ: sülüşünden bunuñ azrağ idi H: bunuñ sülüşünden azrakdur M”

4.4. İki nüshada farklı şekillerde yazılıp bir nüshada yazılmayan rivayetler

Tenkide tâbi tutulan nüshalardan ikisinde farklı şekillerde bulunup, birinde bulunmayan rivayetler de yine üstüste iki nokta (:) işaretiyle birbirinden ayrılmak suretiyle dipnotlarda gösterilmiştir. En doğru kabul edilen rivayet metne alınmış, dipnotta ilk sırada gösterilmiştir.

“eyitdi: “şaluvir beni saña hâ’il olmayayum⁵⁹⁶” cümlesindeki “saña hâ’il olmayayum” ibaresi doğru kabul edilerek tenkitli mente alınmış; dipnotta ilk sırada gösterilmiştir: “saña hâ’il olmayayum M: tā ben daği seni koyayum İ: -H”
İ nüshasındaki farklı rivayet dipnotta ikinci sırada gösterilmiştir: “saña hâ’il olmayayum M: tā ben daği seni koyayum İ: -H”

Son olarak bu kısmın H nüshasında bulunmadığı (-) işaretiyle gösterilmiştir: “saña hâ’il olmayayum M: tā ben daği seni koyayum İ: -H”

4.5. Der-kenar notları

Bazı der-kenar notları, nüshaların ekserinde ve metnin içinde yer almamakla birlikte çeşitli izahatı içermektedir. Bu sebeple bu der-kenarlar tenkitli metnin içine alınmamış, ilgili noktaya dipnot konularak “Der-kenar” notuyla birlikte dipnota kaydedilmiştir.

“**Muhammed bin Hasan bin ‘Alī bin Muhammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca’fer bin Muhammed bin ‘Alī el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib⁵⁹⁷**” şeklindeki başlık tüm nüshalarda ortak olmakla birlikte, M nüshasında bu isimlerin yanlarına lakapları ve On İki İmam’dan kaçınıcı imam oldukları bilgisi de eklenmek suretiyle der-kenara kaydedilmiştir.

Bu tür der-kenar kayıtları dipnotta, “Der-kenar” notu eklenerek ve hangi nüshalarda buldukları belirtilerek şu şekilde gösterilmiştir: “Der-kenar: **Muhammed (el-Mehdī-12) bin Hasan (ez-Zekī-11) bin ‘Alī (el-Hādī-10) bin Muhammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca’fer (eş-**

⁵⁹⁶ saña hâ’il olmayayum M: tā ben daği seni koyayum İ: -H

⁵⁹⁷ Der-kenar: **Muhammed (el-Mehdī-12) bin Hasan (ez-Zekī-11) bin ‘Alī (el-Hādī-10) bin Muhammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca’fer (eş-Şādık-6) bin Muhammed (el-Bākir-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidīn-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī Ṭālib (1) M: -IH**

Şâdık-6) bin Muhammed (el-Bâkır-5) bin ‘Alî (Zeyne’l-‘âbidîn-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alî (2) bin Ebi Ṭâlib (1) M: -İH”

Söz konusu der-kenarın İ ve H nüshalarında bulunmadığı dipnottaki “: -İH” ibaresiyle gösterilmiştir.

Tenkitli metin kurulurken, nüsha farklarının gösterilmesinde temel olarak yukarıdaki usûllere uyulmuştur.

5. Şevâhidü’n-nübüvve’nin İmlâ Hususiyetleri ve Metnin Kurulmasında Esas Alınan Usûl

5.1. Çevriyazıda Esas Alınan Usûl ve Bazı Özel Durumlar

Çalışma sahamız olan Klâsik Türk Edebiyatı alanında hemen bütün Arap harfli metinlerin neşrinde transkripsiyon ya da çevriyazı olarak adlandırılan sistemin kullanılması genel bir teâmül hâlini almıştır. Transkripsiyonun hangi esaslara bağlı kalınarak yapılması gerektiği; çevriyazıda Arapça-Farsça kelime, edat, ek ve terkiplerin nasıl gösterilmesi gerektiği hakkında çeşitli teklifler ileri sürülmüştür. Kimi çalışmalarla da mevcut metin neşirleri tenkit edilerek, transkripsiyonlu metin neşrinin nasıl yapılması gerektiği hakkında fikirler ortaya konulmuştur.⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ İsmail Ünver, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89; İsmail Ünver, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevrisinde Karşılaşılan Yanlışlar, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara, tebliğ olarak sunulmuştur.); İsmail Ünver, “Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız”, *Türk Dili*, S. 500, s. 118-126; Tunca Kortantamer, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1993, C. VII, s. 253-267; Ahmet Ateş, “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267; Osman Horata, “*Klâsik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ ile İlgili Bazı Problemler*”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.); Adnan İnce, “Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.); Ziya Aşar, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 75-111; Zeynep Korkmaz, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türkoloji Dergisi*, C. VIII, s. 67-78; Mertol Tulum, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, s. 175-228; Mehmet Çavuşoğlu, “Bir Divan Neşri Üzerine Notlar”, *Erdem*, C. I, S. 3, Eylül 1985, 801-824; Atabey Kılıç, “Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler”, *GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Nu: 1, Kırşehir 2004, s. 331-345; Ahmet Tanyıldız, Süreli Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları, *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, 526-534; Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Emel Matbaacılık, Ankara 1976; Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl (Menâkıbü’l-Kudsiyye Üzerine Bir Deneme)*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000; M. Ali Tanyeri, *Divanlar Üstüne Eleştiriler*, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2005; Gotthelf Bergstrasser, *Metin Tenkidi ve Yazma Metinleri Yayınlama İlkeleri*, (Haz. Muhammed Hamdi el-Bekrî), (Çev. Eyyüp Tanrıverdi), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011; Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, MÜİFY, İstanbul 2010 vb. Ayrıca Erciyes Üniversitesi II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu’nda (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına, Kayseri, 15-16 Mayıs 2008) imlâ ve metin neşri konularında pek çok tebliğ sunulmuş ve bu tebliğler yayımlanmıştır: *Turkish Studies (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına)*, Volume 3/6, Fall 2008.

Arap harfli metinlerin ilmî neşri konusundaki teklifler arasında en çok kabul gören, İsmail Ünver'in çevriyazı konusundaki teklifleri⁵⁹⁹ olmuştur. Bu teklifler yakın zamana kadar pek fazla tartışılmadan uygulanagelmiştir. Yeni bazı çalışmalarda farklı teklifler ileri sürülmüş⁶⁰⁰; bu yeni teklifler bazı tezlerde⁶⁰¹ kısmen de olsa uygulanmış olmakla birlikte hâlâ genel teâmül İsmail Ünver'in tekliflerinden yanadır. Biz de genel teâmüle uyararak, metnin çevriyazısını hazırlarken İsmail Ünver'in tekliflerine bağlı kaldık. Ünver'in teklifleri ilgili çalışmada açık bir şekilde izah edildiği için burada tekrar etmeye gerek duyulmamıştır. Ancak *Şevâhidü'n-nübüvve*'nin farklı nüshalarındaki ya da aynı nüsha içerisindeki imlâ farklılıkları ve bunların çevriyazıda gösterilmesi hususlarında bazı açıklamaların yapılmasında gerek duyulmuştur:

Zaman zaman “hızmet, ümmîz, şâz, Huzâ” gibi peltek ze (z) ile yazılan kelimelerin, yaygın kullanımları olan “hıdmet, ümîd, şād, Hüdâ” şekilleri tercih edilmiştir.

Bazen “anuñ”, bazen de “onuñ” şeklinde harekelenen işaret zamirinin yaygın kullanımı olan “anuñ” şekli tercih edilmiştir.

“qorhu, qorqu, uyhu, uyqu, qoqu, qoqu” gibi kimi zaman hırıltılı h (h), kimi zaman kâf (k) ile yazılan kelimelerin nüshalardaki yaygın imlâsının hırıltılı h (h) ile olduğu tespit edilmiş; bu kelimelerin transkripsiyonunda “qorhu, uyhu, qoqu,” şekilleri tercih edilmiştir.

“ağ” ve “aq” olmak üzere iki farklı imlâsı bulunan kelimenin yaygın imlâsı “aq” olup, bu imlâ tercih edilmiştir.

“arşlan, arşlan, arşlan, arşlan, saşal, saşal” gibi farklı imlâsı bulunan kelimelerin nüshalardaki en yaygın imlâları olan “arşlan” ve “saşal” şekilleri tercih edilmiştir.

“uğru” ve “uğrı” olmak üzere iki farklı şekilde imlâ edilen kelimenin hâkim imlâsı olan “uğrı” kullanımı tercih edilmiştir.

⁵⁹⁹ İsmail Ünver, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.

⁶⁰⁰ Ziya Aşar, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 75-111.

⁶⁰¹ Bkz. Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Kayseri 2009; Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Kayseri 2009.

“dut- / tüt-”; “durur / tırur” gibi farklı şekillerde imlâ edilen kelime başı d/ṭ sesinde yaygın kullanım olan “tüt-” ve “tırur” şekilleri tercih edilmiştir.

“cemî‘ âlem / cemî‘-i ‘âlem”, “cümle ‘âlem / cümle-i ‘âlem” gibi hem terkipli hem terkipsiz okunabilecek kullanımlarda, ikinci kelime Türkçe ise terkipsiz; Türkçe değilse terkipli okuma tercih edilmiştir.

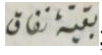
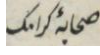
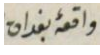
“düst, henüz” gibi Farsça kelimelerin Türkçeleşmiş yaygın kullanımları tercih edilmiştir: “dost, henüz”.

Asıl metinlerde “mes’ül, me’ḥūz, te’ḥîr, su’âl, mü’eyyid, mes’ele” gibi hemzeli kelimelerin yazımında hemze gösterilmiş, dolayısıyla bu kelimeler hemzeli olarak transkribe edilmiştir. Ancak “aḳâ'id, dâ'im, ḥalâ'îḳ, ḳâ'il, fâ'ide, fezâ'il, şemâ'il, sâ'ir, zâ'il, sâ'il, mesâ'il, tâ'ife, ḥaḳâ'îḳ, ğâ'ib, zâ'ide, ḥavâ'ic, delâ'il” gibi (*hemze+i* ile yazılan) kelimelerin imlâsında hemze gösterilmemiş; kelimeler Türkçe telaffuza uydurularak (y) ile yazılmıştır: “aḳâyid, dâyim, ḥalâyıḳ, ḳâyil, fâyide, fezâyil, şemâyil, sâyir, zâyil, sâyil, mesâyil, tâyife, ḥaḳâyıḳ, ğâyib, zâyide, ḥavâyic, delayil”. Bu kelimelerin çevriyazımında da yine hemzeli; lugatta yer alan aslı şekilleri tercih edilmiştir: “aḳâ'id, dâ'im, ḥalâ'îḳ, ḳâ'il, fâ'ide, fezâ'il, şemâ'il, sâ'ir, zâ'il, vb.”

Hemze (°) ile ilgili bir diğer husus, imlâdaki farklı işlevleriyle ilgilidir. Metinde hemze, kimi zaman terkipleri göstermek için; kimi zaman da akkuzatif işlevinde kullanılmıştır. Transkripsiyon sırasında bu gibi durumlarda hemze gösterilmemiş; gerekli terkip ya da akkuzatif yazılmıştır:

Ol seccâdeyi ḳaldurdum... ; Ol kîseyi anasnuñ mühriyle gördi...

beş pâre ḳadırğayı... ; kâseyi elinden aldum... vb.

baḳıyye-i nifâḳ... ; şahâbe-i kiramuñ... ; Vâḳı'a-i Baġdâd'a işâret eyleyüp... vb.

5.2. Der-kenar Notlarının Yazımı

*Şevâhidü'n-nübüvve'*deki der-kenar notları çeşitli vesilelerle yazılmıştır. Kimi zaman sehven atlanan kelime, cümle ya da rivayet der-kenara kaydedilmiş; kimi zaman açıklayıcı bilgiler verilmiş; kimi zaman da konuyla ilgili bazı notlar alınmıştır. Der-kenarın bulunduğu bölüm bütün nüshalarda incelenmiş; der-kenarın

hususiyeti tespit edilerek metne alınmasına gerek olup olmadığına bakılmıştır. Konuyla doğrudan alakalı olmayan; okuyucu ya da müstensih tarafından ilâve edildiği düşünülen ve nüshaların ekserinde bulunmayan der-kenarlar metne alınmamıştır. Nüshaların ekserinde bulunan ve metni tamamlayıcı nitelikte olan der-kenarlar ise nüsha durumlarına bağlı olarak metin içinde ilgili bölüme yazılmış; dipnotta da “Der-kenar” notu ile gösterilmiştir.

5.3. Ayet ve Hadislerin Yazımı

Ayet ve hadisler transkribe edilmemiş; Arapça orijinal hâleriyle metindeki ilgili bölüme yazılmıştır.

Ayetlerin mealleri dipnotta verilmiştir. Meal tırnak içinde yazıldıktan sonra *Kur’ân*’daki sure adı, numarası ve ayet numarası bildirilmiştir: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” *Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/172*.

Hadisler için de aynı yöntem uygulanmış; dipnotta hadisin mânâsı verilerek kaynağı bildirilmiştir: “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.”, *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem ’u’l-fevâid)*, No: 7852.

5.4. Arapça ve Farsça İbarelerin Yazımı

Şevâhidü’n-nübüvve tercümesinde Arapça veya Farsça olarak tercüme edilmeden kaydedilmiş cümle ve rivayetler, çevriyazıda da aynı şekilde Arapça ya da Farsça aslî şekilleriyle metne alınmıştır. Bu ibarelerin Türkçe tercümeleri dipnotlarda verilmiştir. Bazı Arapça ve Farsça ibarelerse metin içinde Lâmi’î Çelebi tarafından “ya’nî”, “Türkîce ma’nâsı budur ki” gibi açıklayıcı cümlelerden sonra Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu gibi durumlarda metin içerisinde çevirisi verilen Arapça ve Farsça ibarelerin ayrıca tercüme edilmesine gerek duyulmamıştır.

Metin içerisinde yer alan Arapça ibarelerden yaygın olarak kullanılan kısa dua cümleleri çevriyazıyla gösterilmiştir: şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem, rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhu, vb. Çok yaygın olmayan ya da cümle boyutuna ulaşan Arapça dua cümleleriye aslî şekilleriyle metne alınmış; tercümeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

6. Transkripsiyon Alfabeti

Ünlüler :

- a) Kısa : ا: a, e, ı, i, u, ü   َ, ِ, ِ: a, e   ِ, ِ, ِ: ı, i   ُ, ُ, ُ: o, ö, u, ü
b) Uzun : آ: ā   ِ: ī, ā   ُ, ُ: ō, ū

Ünsüzler :

ء	'	ص	ş
ب	b, p	ض	đ, ž
پ	p	ط	t
ت	t	ظ	z
ث	s	ع	'
ج	c, ç	غ	ğ
چ	ç	ف	f
ح	h	ق	k
خ	h	ك	k, g, ñ
د	d	گ	g
ذ	z	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	ه	h
س	s	و	v
ش	ş	ی	y

VI. BÖLÜM: Tenkitli Metin

[I1b] [M4b] [H1b]

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm¹

الحمد لله الذي دلنا على معرفة اسرار الهوية بشواهد الكون والمكان و ارشدنا الى محجة اقرار ربوبيته
بدلائل الحدوث والا مكان وهدانا لكرامة اطوار عبوديته بسوائق الفضل والاحسان و شرع لنا في موهبة
اذكار قيوميته طرائق الرحمة والغفران ونور قلوبنا باسرار العرفان وانوار الايمان برسالة حبيبه المبعوث
من بني عدنان في اخر الزمان الى كافة الانس والجان و من عليه بانزال مائدة القران وارسله بالهدى
والفرقان وخصصه بست لم يوثقهن المرسلون في حين من الاحيان و كرم امته بخمس فيه مغفرة
ورضوان بني امي هاشمي قريشي عربي نسخ بشرعه الاديان ابو القاسم محمد سيد الاولين والاخرين
صلي الله تعالى عليه وسلم و علي سائر الانبياء والمرسلين و علي آله و الصحابه الذين هم كانوا انجوما في
سما الدين ورجوما للشياطين يايهم اقتديتم اهتديتم بالنصر والتمكين و الى التابعين وتبع التابعين
وسلف السالفين رضوان الله عليه تعالى عليهم اجمعين اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان
محمدا عبده ورسوله الامين شهادة دائمة صادقة يملا عز ذكرها اقطار السموات والارضين²

İlāhī, egerçi ṭā'at-i şaḳāleyn ve ibādet-i kevneyn senūñ istiḡnāña göre bād ü hevā ve bir³ bī-hūde şadādur lākin bu za'īf ü dil-ḥaste ḳullaruñ enīni ve çemen-i maḥabbetde öten bülbüllerüñ ḥanīni āvāz-ı seb^c-ı semāvātdan yanuñda a'lā vü müntehādur. İlāhī, egerçi [M5a] cürm ü 'iṣyānumuz bī-pāyān ise raḥmet ü gufrānuñ baḥrı daḫi bī-kerāndur. İlāhī, ma'şıyyet odı 'ālemi göyündürürse, bir ḳaṭre raḥmetüñ [H2a] şuyı söyündürür. İlāhī, cihānı zūlmet şehābı ṭutarsa⁴, 'ināyetüñ yilinüñ bir nefḥasından ṭaḡılır, ḳaçar.

¹ Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm H: -Mī

² “Kişiliğin sırlarının bilgisini yaratılış ve yaratılmışların şهادetleriyle bize gösteren; bizi hudûs ve imkân delilleriyle rübûbiyyetinin rıza ile kabulüne yönlendiren; fazilet ve ihsânı sebep kılarak bizi ubûdiyyetinin katmanlarındaki onura eriştiren; kayyumiyetinin anılmasıdaki hediyeleriyle bize rahmet ve bağışlanma yollarını açan; âhir zamanda Adnanoğullarından tüm insanlara ve cinlere hidayet ve furkanla gönderdiği habibinin risaleti sayesinde kalplerimizi irfanın esrarı ve imanın nurlarıyla nurlandıran Allah'a hamdolsun. Allah'ın salâtı ve selâmı, üzerine Kur'ân sofrasını indirerek kendisine ihsanda bulunduğu; daha önce gönderilen elçilere hiçbir zaman verilmeyen altı şeyle özel kıldığı; biri mağfîret ve rıdvan olmak üzere beş şeyle ümmetini onurlandırdığı; Arapların Kureyş kabilesinden Haşimoğullarından ümmî bir nebî olan ve şeriatı ile diğer dinleri neshettiği; seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirin (öncekilerin ve sonrakilerin efendisi) Ebu'l-Kâsım Muhammed'in, diğer enbiyâ ve mürselînin; Peygamber'in ailesinin ve din semasının yıldızları, şeytanların taşıyıcıları olan ve hangisine uyulursa zafere erişileceği ashabının, tâbi'inin, tebe-i tâbi'inin ve selef-i sâlifinin -Allah hepsinden razı olsun- üzerine olsun. Söylenmesiyle yeryüzünün ve gökyüzünün bütün katmanlarını dolduran daimi ve gerçekçi bir şهادet olarak; Allah'tan başka ilah olmadığına; O'nun tek ve ortaksız olduğuna; Muhammed'in O'nun kulu ve güvenilir elçisi olduğuna tanıklık ederim.”

³ bir Mī: -H

⁴ ṭutarsa İH: dutarsa M

İlāhī, kā'inātı dālalet hicābı kaplarsa, hidāyetüñ güneşinüñ bir zerresi keşf ider, açar. İlāhī, şol ölmüş göñli kim sen [I2a] dirgürdüñ, kimesne anı öldürmez. İlāhī, şol mürde çerāğı kim sen yandurduñ, kimesne anı söyündürmez. İlāhī, aña kim cezbe-i maḥabbetüñ el virdi, maḥbüb-ı Hāzret oldı. İlāhī, aña kim lem'a-i ḥaşmetüñ irdi, mensüb-ı hayret oldı. İlāhī, ol 'uryānı kim ḫabülün eli kılcı gibi çekdi, gevher-i cānı nūr-ı şafāyıla taldı. İlāhī, ol sulṭānı kim reddün eli oḫlayın atdı, hevā yolında düşüp ḫāk-sār oldı. İlāhī, cemī'-i 'āleme rahmet itseñ, cenābuñda bir zerre noḫşān yoḫ. Lākin ḫikmetüñ sırrına irmege 'aḫla imkān yoḫ. İlāhī, bu nār-ı riyādan cānı ḫalās idüp muḫliş eyle.⁵ İlāhī, bu ḫalb naḫdin pūte-i maḥabbetüñde cevher-i 'ināyetüñle zer-i ḫāliş eyle. İlāhī, cürmüm ne deñlü çoḫısa, Ḥabīb'ün ḫürmetine baḫışla. İlāhī, ol ki cenāb-ı luṭfuña lāyıkdur, anı işle. İlāhī, cān-ı müştāḫ caḫīm-i fūrāḫuña⁶ döymezi. İlāhī, dil-i 'aṣṣān, şarāb-ı vişālüne toymaz. İlāhī, bu ne şarāb-ı pūr-āteşdür ki, māye-i şūr ve sermāye-i 'aṭaşdur. İlāhī, bu ne 'aṭaş-ı bī-pāyāndur kim, yüz biñ baḫr-i muḫiṭ içerse kemā-kāndur. İlāhī, bu ne cām-ı bāḫīdür ki sākī-i vaşluñ iştıyāḫıdır. İlāhī, bu ne siḫr ehli sākīdür kim şunduḫca şarābı bāḫīdür. İlāhī, bu işde 'aḫlım ḫayrāndur kim ḫüsnün güneş gibi⁷ 'ıyān iken pinhāndur. İlāhī, bu ne nūr-ı rahşāndur, gözler anı görmekte ḫire... [M5b] İlāhī, bu ne sırr-ı cāndur 'āḫıllar anı bilmekde tīre. İlāhī, çün ki sa'ādet ü şekāvet māder-zāddur, pes ḫüsn-i 'amele i'timād bī-bünyāddur... İlāhī, çün ki yazılmışda yuyulmuş yoḫdur, pes sābıḫa-i 'ināyetüñsiz bulmuş yoḫdur... İlāhī, bu ne başt u cemāldür kim neşātı bisātında neml-i⁸ za'if, ehl-i maḫāldür! İlāhī, bu ne ḫaşmet ü celāldür ki idrāki maḫāmında 'aḫl-ı şerīf güng ü lāldür! **Beyt:**⁹

[H2b]

Gāḫ ḫikmetüñ sırrı tār-ı¹⁰ 'ankebütı perdedār eyler

Gāḫ saṭvetüñ emri nīş-i beşeyi Zü'l-feḫār eyler¹¹

Meşnevī

⁵ İlāhī bu nār-ı riyādan cānı ḫalās idüp muḫliş eyle Mİ: -H

⁶ fūrāḫuña Mİ: fūrḫatüne H

⁷ güneş gibi İ: güneşi MH

⁸ neml-i Mİ: nemle-i H

⁹ Beyt M: -İH

¹⁰ tār-ı MH: -İ

¹¹ Bu beytin vezni tespit edilememiştir.

Hevāyla virür¹² geh cāna rāhat¹³
Geh anı gönderür bir mülke āfet

Qılur bir çār dīvār-ı ‘anāşır
Müretteb nüh-felek saqfını dāyır

İder bir kaṭre şudan gevher-i ḥāşş
Qılur hoş ma‘rifet baḥrinde ğavvāş

Yaradur ādemi bir kevn-i cāmi‘
Kerāmet nūrını alnında lāmi‘

Güherler derc idüp ol dürce muḥkem
Anı eyler tılısm-ı ism-i a‘zam [İ2b]

Emānetdār idüp ‘aqlı bu gence
Quvādan virür aña iki pençe

Nişār idüp güherler her nefes ol
Bula her işe tā kim dest-res ol

Ḥired āyīnesinden gösterüp rüy
Zebān tūḫşini eyler süḥan-güy

Geh ider gülşen-i eflāki külḥan
Geh açar bām-ı çarḥa cām-ı rüşen

Geh ider ‘ālemün ḥaddini gülgün
Geh ider ṫās-ı çarḥı sāğar-ı ḥün

Urur geh ḥırmene dehrün āteş

---

¹² virür İH: virün M

¹³ Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

Geh eyler dānelerden sebz-i mefres

Kaşab-puş ol kıtur ney kâmetini
Tarab-bağş ol ider mey tıynetini

Eger rûz-ı sefid ü ger şeb-i dâc
Olupdur cûdınıñ feyzine muhtâc

‘Alîmü’s-sırr u ‘allâmü’l-ḥafıyyât
‘Azîmü’l-bırr ü vehhâbu’l-‘aṭıyyât

Ḳadîm ü Ḳâhir u Ḳayyûm u Ḳâdir
Ḥakîm ü Ḥâkim ü Ḥayy u muḳaddir

‘Alîm ol resmedür kim her cevâib
Degüldür zerrece ‘ilminde gâ’ib

Mürîd oldur ki bir kem zerre bârî
Murâdınsız degül ‘âlemde cârî [M6a]

Kelâm anuñ durur kim ḥalk-ı ‘âlem
Olupdur mantıķı fehminde ebkem

Semî‘ ol resme kim ḳalbüñ niyâzın
İşidür şöyle kim ṭabluñ avâzın

Başîr ol resme kim bir mû Ḥabeş’den
Öñünde daḫi rüşendür güneşden

Ḥayât anuñ durur kim câvidândur
Cihânda cân gibi ḥükmi revândur

Ḳadīr¹⁴ ol resme kim bir dem kıdemden
Yaradur ‘ālem ü ādem ‘ademden

Sarāy-ı maṭbahında çarḥ-ı gerdān
Mükellel bir ṭabaḳdur meh nemekdān [H3a]

Ne ḳudretdür zihī Ḳādīr te‘ālā
Ne ḥikmetdür zihī Ḳayyūm u dānā

Fürūğından dü-‘ālem şem‘i pür-nūr
Şıfātı rüşen illā zātı mestūr

Çü ‘ālim* bildüğinden zātıdur pāk
Ne idrāk itsin anı bir avuc ḥāk

Neden dirseñ berīdür çün cenābı
Bu sirruñ nice keşf olsun ḥicābı

Berīdür keyf ü kemden zātı anuñ
Ḳamunuñ nefyidür işbātı anuñ [I3a]

Dü kevnüñ gerçi oldur rüşenāsı
Velī gāyet zuhūrıdur ḥafāsı

‘İyān iken vücūdı bī-nişāndur
Pür iken ‘ālem andan lā-mekāndur

Beşer ḥaddi degüldür anı idrāk
Kelām-ı ḥaḳ budur kim *mā-‘arefnāk*¹⁵

---

¹⁴ Ḳadīr Mİ: Ḳader HT

* Bu kelime vezin ve mânâ gereğince “‘ālem” şeklinde de okunabilir.

¹⁵ “Biz seni şanına yakışır bir şekilde bilemedik.” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 474.

Velî bu baħr-i sırruñ fülk-rānı
Ki nūr-ı Hāķ'dan açdı bād-bānı

Şıfâtı perdesinde keşf idüp rāz
O 'ālemden bu deñlü virdi āvāz

Ki her kim ola bu deryāda ğavvāş
Alam diyü şadefden gevher-i hāşş

İder cezb ile anı mevc-i deryā¹⁶
Vücūdundan ne men ħalur ne ħod mā

Bu ħayretten olur ol resme bî-hūş
Şadef gibi¹⁷ yumar aĝzın tutar ğuş

Ola bir ħatre çün deryāya vāşıl
Vücūdından ne deñlü bula hāşıl

Mürekkeb niçe fehm eyler basîti
Olur mı ħatre deryānuñ muĥîti

Ŧurup ħayrān celāli ħargehinde
Dönüp dün ğün cemāli dergehinde

Melek şermendedür nādānlıĝından
Felek āşüfte ser-gerdānlıĝından [M6b]

Bu sırdan hîç cān olmadı āĝāh
Hemîn Allāh bilür yine Allāh

Egerçi söylemiş ehl-i ŧarîķat

¹⁶ İder cezb ile anı mevc-i deryā Mİ: İdüp cezb anı eyle mevc-i deryā HT

¹⁷ gibi MH: bigi İ

Hakı hakdur bilen el-hak hakikat

Yüri var Lāmi'î kesb eyle hâlet
Senüñ haddüñ degüldür bu maqālāt

Bu meclisde bugün bigānesin sen
Bu şem'a gerçi hoş pervānesin sen

Ṭolu eşnām iken bu Ka'be-i dil
Ne yüzden olısar Haq nürü nāzil

Var itme şem' gibi sırruñı fāş
Dilin çün şem' uzatdı oynadı baş

Maqāmuñdan yüce kıılma maqālūñ
Kelāmuñ gözle kim arta kemālūñ [H3b]

Şadef gibi yum ağzuñ cümle gūş ol
Çıkarma gevherüñ elden hamūş ol

Velehū fi't-Tevhīd

Çü tevhīd oldı her maqşūduñ aşlı¹⁸
Ki vāhid nite kim¹⁹ ma'dūduñ aşlı

Egerçi vaḥdet aşı-ı keşret oldı
Velī keşret delīl-i vaḥdet oldı [I3b]

Bu tafşīl oldı ol mücmel sebīli
Bu keşret oldı ol vaḥdet delīli

¹⁸ Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

¹⁹ Ki vāhid nite kim Mİ: Ki vaḥdāniyete H

Ta‘ayyün buldı çün kim bu mezâhir
Hemîn ol kenz-i maḥfî oldı zâhir

Ḥaḳîkat âfitâbı oldı peydâ
Zuhûr itdi ‘ademden bir bir eşyâ

Bu eşyâ ger za‘îf ü ger ḳavîdür
Hemân ol nûr-ı muḥlaḳ pertevîdür

Delîl oldı bu evzâ‘ u bu eşkâl
Ki oldur muḥlaḳâ her fî‘le fa‘âl

Şehâdet eyledi bu nazm u âyât
Ki birdür Ḥâliḳ-ı arz u semevât

Ta‘ayyün birle her mâhiyyet el-ḥaḳḳ
Güvâḥ-ı vahdet-i Ḥaḳ oldı muḥlaḳ

Bu keşret içre bu ta‘yîn ü temyîz
Ḥaḳ’uñ ğayrından eyler ‘ayn-ı perhîz

Bu ma‘nâdan bulan oldur tesellî
Ki bi’z-zât ide Ḥaḳ aña tecellî

Cemî‘i perdelerden taşradur bu
Görinür müşğ gibi²⁰ gerçi ḥoş-bû

Fenâ bulmayıcaḳ ma‘nâ-yı bûdan
Meşâm-ı kevn alamaz uşbu bûdan

Ne dil kim bu nesîm ile olur yâr

---

²⁰ gibi MH: bigi İ

Olur her sebz ü gül-berg ü şeker-bār [M7a]

Deminden cān bulur biñ alb-i müştāk
Olur ol ub-ı devrān şey-i āfā

اشارت بحالت بقا و سير ارواح صفا²¹

Çü cān pāk oldı evşāf-ı beşerden²²
a’uñ bildi ne kim var ayr u şerden

Açıldı aña iflāsuñ arīı
Tecellī eyledi far-ı aīı

alāş oldı gönül teşvīş ü amdan
Ki cān urtuldu esbāb-ı elemden

anīmet bildi çün kim rū farı
oyup ‘arı didi *el-faru farı*²³

Çü cān far itdi far ile o sā‘at
Beā-yı a’dan irdi aña il‘at

Çıardılar hemān yolu palāsın
Geyürdiler aña varlı libāsın

Beā mülkine irdi buldı selvet
Tecellī itdi esrār-ı hüviyyet [H4a]

Yüridi seyr-i fi’llāh eyledi cān

²¹ “Bekā Haline ve Temiz Ruhların Seyrine İşaret.”

²² Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

²³ “el-Faru farı.” “Fakirlik övüncümdür.” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 153.

İrişdi mülke kim yok hadd ü pâyân

Eger emr olurısa yine ric‘at
Dönüp halka ider ‘arz-ı tarīkat [14a]

Olur Hâk’ dan yaña rehber cihāna
Yolını gösterir toğru uyana

Görüp andan oğur bunlara ma‘nī
Alup andan virür bunlara ya‘nī

Eger emr olmazısa aña bu iş
İder ol yirde seyrān yaz u ger kış

Ki bu iş kesb ile olur degüldür
Kimesne sa‘y ile bulur degüldür

‘İnāyet rehberi olmazsa yoldaş
Varılmaz bir kadem bu yol beğod baş

24 **مناجات في عرض الحاجات**

İlāhī ‘ışkun ile zinde-dil kıl²⁵
Senüñ nūruñla saña müstedill kıl

Dem-i luţfuñla aç bāğ-ı ümīdi
Ki bāb-ı rahmetüñ oldur kilīdi

Mu‘atţar eyle būyuñla meşāmum
Seher gibi münevver eyle şāmum²⁶

²⁴ “İhtiyaçların Arzı İçin Münâcât.”

²⁵ Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

Ḥayāl ü şübhe vü zanndan ḥalāş it
Bu ‘āmīlikden al luṭfuñla ḥāşş it

Cenānum nūruñ ile rūşenā kıł
Revānum baḥr-i ğayba āşinā kıł

Mey-i zıkrüñden eyle öyle ser-ḥoş
Ki yatam ḥaşre dek ser-mest ü medhüş [M7b]

Pür eyle cānuma nūr-ı şafāyı
Ḳoma göñlümde ḥubb-ı māsivāyı

Yaḳīnüñ nūrın eyle ‘aḳla rehber
Gümānum zulmetin maḥv eyle yekser

Benüm şol nem ki yoḳ bir ḳatre nesnem
Ḳamusından ḳamu sensen benem nem

İderseñ zerrece fażluñdan iḥsān
Olam bir ḳatre iken baḥr-i ‘ummān

Olursam ‘ayn-ı ‘avnüñ birle manzūr
Virem hürşidveş ‘ālemlere nūr

Eger luṭfuñ yilinden ola çāre
Çekem dil keştisin ğamdan kenāra

Ḥabībüñ ḥürmetiyçün yā İlāhī
Bize mücrim diyü yazma günāhı

---

²⁶ Seḫer gibi münevver eyle şāmum Mİ: Seḫer gibi mu‘aṭṭar ola şāmum HT

Kaşide fi't-Tevhîd

Ey kemâl-i şun'uña eşkâl-i 'âlem 'ayn-ı dâl²⁷
Haft-ı dest-i kudretünden naqş-ı âdem bir mişâl

Midhatünde 'andelîb-i nâıka hāmūş u lâl
Fikretünde şâh-bâz-ı 'âkıle bî-perr ü bâl [H4b]

Kibriyānuñ baħrine irmez kıyās-ı 'aql-ı küll
Fülk-i fikret mevc-i hayretten gezer ser-geşte-hâl [İ4b]

'İzzetüñ şahrāsınuñ bir menzilin kaç' idemez
Şâh-bâz-ı dil uçarsa ol hevāda mäh ü sâl

Ebr-i cūduñdan olur şâh-ı emel pür-berg ü bār
Mihr-i luftuñdan bulur bâğ-ı 'amel ferr ü kemâl

Gâh naħle geldi luftuñdan senüñ tekrîm-i vahy
Gâh nemle irdi cūduñdan senüñ teşrîf-i qâl

Anı kim şubh-ı ezelde eyledüñ bîdâr-dil
Görinür dünyâ şebinde gözine 'âlem hayâl

Aña kim nūr-ı yaqînüñ rehber oldı bir nefes
Gördi yetmiş biñ hicāb ardından ol şem'-i cemâl

Her ne zerre mihrüñ ile buldıyısı perveriş
Âfitâb-ı heft-kişverdür aña yoqdur zevâl

Salţanat şâhâ senüñdür zât-ı bî-çūnuñ gibi
Milketüñdür bî-zevâl ü 'izzetüñdür lâ-yezâl

²⁷ Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hızr-veş itmez hevā-yı zulmet-i āb-ı hayāt
Anı kim ‘aşkuñ odında hāk ider şevk-ı vişāl

Gün gibi rüşensin illā pertevüñdür görinen
Cān gibi maḥfisin ammā ‘arz idersin hoş-cemāl

Māsivādan çün ki tecrīd oldı tevḥīdüñ senüñ
Bunca taqyīdāt ile yā Rab nice keşf ola ḥāl

İre mi zātuñ kemālātına ‘aql-ı ḥurde-bīn
Dest ü pāsında²⁸ çü var bunca ‘alā’iḳdan ‘iḳāl

Dürr için bu bahre ol oldum şananlar āşinā
Ġarḳ-ı hayretten şadefveş yumdı ağızın oldı lāl [M8a]

Nice yol bulam kemāl-i ḥamdüñe ben mürçe
Kim Süleymān’lar senüñ medḥüñde bulmuşdur kelāl

Miḥnet aña kim diye ḳahruñ dehānı *ente ruḥ*²⁹
Devlet anuñ k’işide luḥfuñ zebānından *te‘āl*³⁰

Āh kim menzil ırağ u zād yoğ merkeb za‘īf
Ḥvāb-ı ğaflet içre ḳaldım irdi vaḳt-i irtiḥāl

Ma‘şiyet girdābına düşdi vücūdum zevraḳı
Mağfıret yili ger irişmezse müşkil oldı ḥāl

Ġıll ü ğışdan Lāmi‘i pāk eyle dil āyīnesin
‘Aks ura tā anda ol nūr-ı cemāl-i bā-kemāl

---

²⁸ pāsında Mı: pāyında H

²⁹ “Sen git!”

³⁰ “Gel!”

Nice bir Bā‘ūr nefsüñ mekriyle Mūsā-şifat
Tîh-i hayret içre ser-gerdân gezem yâ Zü'l-celâl

Ol Hâbîb’üñ haqqıçün kim nūr-ı hüsnünden anuñ
Yandı kandîl-i hidâyet söyünüp nâr-ı dâlâl

Zât-ı hayru’l-enbiyâ vü ümmeti hayru’l-enâm
Hayr-ı aşhâb oldı aşhâbı vü âli hayr-ı âl³¹

Baħr-i bahşâyışden eyle cürmüme bir kaçre feyz
Şol nefes kim kâl ü kîl³² itmege olmaya mecâl

Emmâ ba‘dü, ma‘lûm ola ki erkân-ı İslâm’uñ rükn-i evveli³³, kelime-i şehâdet ile ikrâr eylemekdür. Ya‘nî ³⁴ اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله [H5a] dimekdür ve haqqikat-ı İmân bu iki [I5a] kažiyyenüñ maẓmûnına cân ü gönülden ‘alâ vechi’t-tahkîk³⁵ taşdıkdür. Ya‘nî evvelâ Haq sübhânehu ve te‘âlânuñ vaħdâniyyetine ikrâr idüp inana ve şâniyen Hâzret-i Muħammed’üñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem nübüvvetine ve risâletine i‘tirâf idüp kabûl eyleye.

Ve Haq celle ve ‘alânuñ vaħdâniyyetine ikrâr u taşdıq şol vaqt mu‘teberdür ki şüküh-ı³⁶ nübüvvetden muktebes olmış ola. Eger mücerred delâ‘il-i ‘aqlî birle iktifâ idüp tã‘ife-i felâsife gibi şüküh-ı³⁷ nübüvvetden iktibâs itmese, müfid-i necât ve müşıl-ı derecât olmaz. Pes cemî‘-i devletlerüñ ‘ulüvv-i pâyesi ve sermâyesi³⁸, Hâzret-i Muħammed’üñ şalavâtu’llâhi ‘aleyhi ve sellem nübüvvetine ve risâletine ikrâr-ı bi’l-lisân ve taşdıq-ı bi’l-cenân itmekdür ve bu daħi cemî‘ anuñ teblîğ itdügi aħkâma ve andan şâdır olan âşâra ikrâr ve taşdıq itmeği müstelzim ü mutazammındur ve aşl bu İmân u taşdıqde ol Hâzret’le aşl-ı fıtratda olan münâsebet ve cinsiyyet tahkîkdür ve

³¹ hayr-ı âl M: hayru’l-âl İH

³² kâl ü kîl Mİ: kîl ü kâl HT

³³ erkân-ı İslâm’uñ rükn-i evveli MH: İslâm’uñ erkânı evvelâ İ

³⁴ “Şahitlik ederim ki Allah’tan başka İlah yoktur ve Hz. Muhammed O’nun resulüdür.”

³⁵ vechi’t-tahkîk MH: vechi’l-yakîn İ

³⁶ şüküh-ı Mİ: meşküh H

³⁷ şüküh-ı Mİ: meşküh H

³⁸ ve sermâyesi MİT: -H

ṭabakāt-ı merdüm³⁹ bu ma‘nāda mütefāvitlerdür. Ba‘zı ol ḳabīlden⁴⁰ oldılar ki ol münāsebet-i ezeliyye ve cinsiyyet-i aṣliyyenüñ ḥükmi anlarda [M8b] şöyle ḳavī idi kim mücerred ol Ḥazret-i bā-kemālün cemāl-i bī-miṣālī müṣāhedesiyle bī-iḳrāḥ-ı⁴¹ mu‘cizāt sa‘ādet-i imān ile ve taṣdīḳ-ı nübüvvetle müṣerref oldılar.

*Meṣnevî-i Mevlevî*⁴²

موجب ایمان نباشد معجزات
بوي جنسیت کند جذب صفات

معجزات از بهر قهر دشمن است
بوي جنسیت پی دل بردن است⁴³

‘Abdu’llāh bin Selām’dan raḳıya’llāhu ‘anhu rivāyet olunur: Eyitdi ki “Çün Resūl’llāh ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne-i ṣerīfde nüzül itdi, vardum ki aña naḳar eyleyem. Çün kim mübārek cemālın gördüm, bildüm ki anuñ yüzi yalancılar yüzi degüldür.” Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer raḳıya’llāhu ‘anhu bir gün ‘Abdu’llāh bin Selām’a raḳıya’llāhu ‘anhu Peyğamber’ün ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫālinden ṣordı. Eyitdi kim aña “انا اعلم به مني وبأبني” Ya‘nī benüm anuñ ṣıdḳ-ı nübüvvetine ma‘rifetüm, oğlumuñ ḫālīne ma‘rifetümden ziyādedür. Ḥazret-i emīrū’l-mü’mīnīn raḳıya’llāhu ‘anhu didi kim “Bu ne vech ile olur?” Eyitdi kim “Mümkindür ki oğlumuñ anası baña⁴⁴ ḫıyānet [H5b] idüp, benden olmaya. Ammā Ḥazret-i Muḫammed’ün ṣānında ve anuñ ṣıdḳı beyānında ḳaṭ‘ā ṣekk ü ṣübhe mecālī yoḳdur.” Pes emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer raḳıya’llāhu ‘anhu anı yüzinde ve gözinde öpdi.

³⁹ merdüm MH: -i

⁴⁰ ḳabīlden Mİ: ḳabīleden H

⁴¹ bī-iḳrāḥ İH: nā-iḳrāḥ M

⁴² *Meṣnevî-i Mevlevî* Mİ: *Meṣnevî* HT

⁴³ “Mucizeler imana sebep olmaz.

Aynı cinsten, ruhtan oluş sıfatları cezbeder.

Mucizeler düşmanı kahretmek içindir.

Aynı cinsten, ruhtan oluş gönül almayı, sevmeyi sağlar.” Bkz. Süleyman Nahîfî, *Mevnevî-i Şerif Şerhi*, (Sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu), Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 691, beyit nu: 1197-1198; Tâhirü’l-Mevlevî, *Mevlânâ Mesnevî*, Kırkambar Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2009, C. 5-6, s. 384, beyit nu: 21581-21582; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, C. 11, s. 392-393, beyit nu: 1193-1194.

⁴⁴ baña Mİ: -H

Ve Ebū Remşe-i Teymī'den menķıldür ki didi: “Çün ki⁴⁵ [İ5b] Hāzret-i Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tarafına vardum, mübārek cemālin bana gösterdiler, didüm ki “Bu, Hāķ celle ve 'alānuñ resūlidür, bī-şekk ü bī-şübhe.”

Ve Cāmi' bin Şeddād rağıya'llāhu 'anhu hikāyet ider ki: Bizden bir kiři kim adı Tārıķ idi, eyitdi kim “Resūl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Medīne-i şerīfede gördüm ammā bilmedüm. Baña şordı ki ‘Hiç şatılıķ nesneñ var mıdır?’” Didüm ki “Vardur. Uşbu deveyi şatarum.” Didi: “Neye şatarsın?” Didüm ki “Şu deñlü vesķ ħurmāya.” Hemān deve mehārına yapışdı ve aldı gitdi. Ol gitdüğinden şoñra biz biribirimizle eyitdük: “Devemüzi bir kimesneye virdük ki anı bilmezüz.” Bir ħatun bizümle yoldaş idi, eyitdi: “Ben deveñüze kefil[üm]. Bir ādem ki ayuñ on dördi gibi ola, sizüñle ħıyānet mi itse gerekdür.”

Çün şabāĥ oldu bir kiři bir miķdār ħurmā getürdi. Eyitdi kim “Ben Allāh Resūl'inüñ resūliyem [M9a] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Beni size gönderdi ve buyurdi ki bu ħurmādan yiyesiz ve gelüp deveñüzüñ behāsın ölçüp alup gidesiz.”
46 وقال بعض العلماء في قوله تعالى يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ Bu bir⁴⁷ meşeldür ki Hāķ celle ve 'alā Resūl'inüñ 'aleyhi's-selām⁴⁸ ħaķkında urmuşdur. Ya'nī buyurmuşdur ki ħarıbdür ki anuñ manzarı yine nübüvvetine ve kemāl-i rütbetine delālet eyleye ve egerçi tilāvet-i *Ķur'ān* eylemezse! Nite kim 'Abdu'llāh bin Revāĥa rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki **Beyt:**

لو لم تكن فيه آيات مبينة

لكان منظره ينبئك بالخير⁴⁹

Li-mü'ellifihi

Sende bu ħüsn-i cemāl ħulķ-ı cemil⁵⁰

Şānuña gün gibidür rüşen delil⁵¹

Ve her-bār bu řā'ife-i ulü'l-eşār müşāhede-i āyāt u mu'cizāt ve müřālā'a-i āşār-ı zāt u şifāt itseler, sebep-i te'kīd-i maĥabbet ve mücib-i izdiyād-ı ħurbet olur.

⁴⁵ ki Mİ: -H

⁴⁶ “Ālimlerden bazıları, Allahu Teāla'nın ‘Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir.’ (*Ķur'ān-ı Kerim*, Nür, 24/35) ayetiyle ilgili olarak şöyle demişlerdir:”

⁴⁷ bir MH: -İ

⁴⁸ 'aleyhi's-selām İH: -M

⁴⁹ “Eğer onun peygamberliğine açık deliller olmasa bile, görünüşü iyilikle haber verirdi.”

⁵⁰ Sende bu ħüsn-i cemāl ħulķ-ı cemil HT: Sende bu ħüsn-i cemāl ü ħulķ bil Mİ

⁵¹ Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

52 **قال الله تعالى لِيَزِدُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ** Ve ba‘zı **[H6a]** daği ol kabilden oldılar ki rüsüh-ı rüsüm u ‘ādāt sebebiyle tabi‘atlarında ol münāsebet-i ašlî⁵³ mestür oldı. Mādām ki anuñ aḥvāl-i laṭifesi ve aqvāl-i şerifesi ve āyāt-ı bāhiresin ve mu‘cizāt-ı kāhiresin mu‘āyene ve müşāhede itmeyince, gönülleri gözleri kuḥl-ı nūr-ı İmān ile münevver ü mükeḥḥel olmadı. Pes müşāhede-i āyāt u mu‘cizāt bu ṭā’ife ḥaḳḳında ibtidā’-i ḥāllerinde ifāde-i ašl-ı taşdıḳ u İmān eyler ve ba‘de’l-İmān sebep-i izdiyād-ı yaḳın olur, nite kim ṭā’ife-i ūlā⁵⁴ ḥaḳḳında öyle idi. Ve maḥfî degüldür ki nite kim şevāhid-i nübüvveti ve delā’il-i risāleti ehl-i sa‘ādetden müşāhede idenler iki fırka **[I6a]** olduğınlayın, ol delā’il ü āşarı ‘udül ü şikātdan istimā‘ idenler daği iki fırkadur: Biri anlardur ki ol Ḥazret ile münāsebet ü cinsiyyeti ol meşābede kavīdür ki ⁵⁵ **بعد از روزگار و قرنهاي بي شمار** Ol zāt-ı laṭifüñ ve ‘unşur-ı şerifüñ mücerred aqvāl ü aḥvāl ü aḥlāḳın⁵⁷ işitmegile egerçi mu‘cizāt kabîlinden daği olmazsa anuñ nübüvvetine ve risāletine taşdıḳ ve her ne kim teblîḡ eylediyse aña İmān-ı ‘ale’t-taḥḳîḳ getirüp eyidürler ki: **[M9b]** ⁵⁸ **امنت برسول الله وبما جاء من عند رسول الله علي مراد رسول الله** Ve her-bār ki bu ṭā’ifenüñ yanında işbāt-ı mu‘cizāt eyleseler, yaḳınleri mütezā’id ve maḥabbetleri müte’ekkid olur. Ve biri daği anlardur ki mādām ki istimā‘-ı mucizāt itmeseler, taşdıḳ-ı nübüvvet idüp tevfiḳ-ı devlet-i İmān ile muvaffaḳ olmazlar ve ba‘dehu tevfiḳu’l-İmān, sā’ir mu‘cizātuñ mülāḥazası anlara nisbet mūcib-i izdiyād-ı i’tikād olur. Ve ba‘zı daği ol kabilden⁵⁹ oldılar ki vaşf-ı münāsebet anlardan bi’l-külliyeye⁶⁰ müntefî ve nūr-ı cinsiyyet bi-tamāmihi munṭafî olup her ne ḳadar kim āyāt u mu‘cizāt müşāhede ḳıldılarsa, ‘inādları ve sū’-i i’tikādları ziyāde oldı.

61 **قال الله تعالى إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ** Nite kim Ḳureyş uluları mu‘cizāt isterlerdi, müşāhede itdüklerinden soñra yine ‘inād u istikbār iderlerdi. “Muḥammed **[H6b]** sāḥirdür” diyüp mu‘cizātı ve ḥavārîḳ-ı ‘ādātı siḥre ve şu‘bezeye ḥaml eylerlerdi.

⁵² “İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye müminlerin kalplerine güven indiren O’dur.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/4.

⁵³ ašlî İH: ašliyye M

⁵⁴ ūlā MH: -İ

⁵⁵ “Onun vaktinden sonra ve tarifsiz sevgi ile...”

⁵⁶ bî-şümār İH: nā-şümār M

⁵⁷ aqvāl ü aḥvāl ü aḥlāḳın Mİ: aqvāl ü ef’āl ü aḥlāḳın H

⁵⁸ Allah’ın Resul’üne iman ettik. Onun indinde olan ve onun murad ettiğine de iman ettik.

⁵⁹ kabîlden İH: kabîleden M

⁶⁰ bi’l-külliyeye Mİ: -H

⁶¹ “Gerçek şu ki kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler. Onlar için elîm bir azap vardır.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/6, 10.

حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ 63 , فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ 62 Ve bir t̄ā'ife daḥi melāḥide vü zenādıḳadan bunlara mülḥaḳ olup ba'zı zamānda inkār-ı mu'cizāt itmişler ve bi'l-faşl daḥi iderler ve 'inād u istikbār t̄arīḳına gitmişler ve el-ān daḥi giderler. Mu'cizāta, belki nübüvvete muṭlaḳā münkirlerdür. Ve ḥaṣre, neşre ve kıyāmete ve bi'sete ve ḥisāba ve kitāba ve na'ime ve caḥīme⁶⁴ ve her ne kim Şādıḳu'l-Emīn ve Resūl-i Rabbū'l-ālemīn buyurmuşdur, imān getürmezler. Ve bu t̄ā'ife, müşāhede-i mu'cizāt itdükleri taḳdīrce daḥi ma'lūm degüldür ki şeref-i şıdḳ u yaḳīn ile⁶⁵ müşerref olalar. *أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ* 66

Meşnevi

ور بخوانی و نه ای قرآن پذیر
انبیا و اولیا را دیده گیر⁶⁷

Ve bunlardan ḡayrı⁶⁸ bir cemā'at daḥi vardur ki, egerçi bi-ḥasebi'z-zāhir āyāt u mu'cizāta ikrār u i'tirāf iderler, ammā bi-ḥasebi'l-ḥaḳīḳat cemī'isini te'vīl ü tevcīh iderler ve kendülerüñ [I6b] murādāt-ı nefsanī ve tesvīlāt-ı şeytānisine ḡöre ma'nā virüp ḥadd-i i'cāzdan iḥrāc iderler. Mu'cizāta, belki ḥavārīḳ-ı 'ādāta muṭlaḳā münkirlerdür ve ḡāyet 'aceb oldur ki bu inkārla [M10a] istimālet kıllup 'avām ve isticlāb-ı ḥiṭām-ı enām itmegiḡün da'vā-yı kerāmāt ve ḥavārīḳ-ı 'ādāt iderler. Envā'-ı keyd ü telbīs ve eṣnāf-ı mekr ü tedlīs birle Nesnās gibi eclāf-ı nāsı kendülere mu'tekīd eylerler.

نعوذ بالله من اعتقاد هذا القوم و من مصاحبتة و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من ثبنيات اعمالنا
من يهد الله فلامضل له و من يضل فلا هادي له الهى الهى خلصنا عن الاشتغال بالملاهي
وارناحقيق الاشيا كماهي يا من لامعبود غيره و لاموجود سواه و ففنا في العمل و الاعتقاد لما تحب و ترضاه 69

⁶² “Bu yüzden onlar anlamazlar.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/87.

⁶³ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/7.

⁶⁴ Ve ḥaṣre, neşre ve kıyāmete ve bi'sete ve ḥisāba ve kitāba ve na'ime ve caḥīme Mİ: Ve ḥaṣre, neşre ve ḳalbine ve bi'sete ve ḥisāba ve kitāba ve na'ime ve caḥīme H

⁶⁵ şıdḳ u yaḳīnile Mİ: şıdḳıla ve yaḳīnile H

⁶⁶ “İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Mücādile, 58/19.

⁶⁷ “Onu okumanın sende bir tesiri olmazsa

Velî ve nebîlere nazar kıl.” Bkz. Süleyman Nahîfî, *Mevnevi-i Şerîf Şerhi*, (Sadeleştiren: Âmil Çelebioḡlu), Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 86, beyit nu: 1603; Tâhirü'l-Mevlevî, *Mevlânâ Mesnevi*, Kırkambar Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2009, C. 1-2, s. 119, beyit nu: 1540; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevi-i Şerîf Şerhi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, C. 1, s. 464, beyit nu: 1567.

⁶⁸ ḡayrı İ: -MH

⁶⁹ “O kavmin arkadaşlığından ve itikadından Allah'a sığınırız. Nefsin kötülüklerinden ve kötü amellerden Allah'a sığınırız. “Allah bir kimseyi hidayete erdirirse kimse onu sapıramaz. O, kimi dalâlete iterse kimse onu hidayete

Çün kim istimâc-ı âyât u mu‘cizât ba‘zı⁷⁰ ehl-i sa‘âdete nisbet sebeb-i aşl-ı îmân ve ba‘zına nisbet mûcib-i izdiyâd-ı îkân u iz‘ân oldıysa, lâ-cerem ‘ulemâ’-ı dîn ve muktefiyân-ı âşâr-ı Seyyidü’l-mürselîn, rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în [H7a] ve şalla’llâhu ‘alâ seyyidinâ Muhammedin⁷¹ ve âlihi’t-ṭayyibîn eṭ-ṭâhirîn, sebeb-i yakîn ve mûcib-i temkîn olsun diyü mütâba‘at-ı sünnete terğib-i ümmet ve maḥabbet-i Ḥazret-i Risâlet’e tahriż-i millet itmeğiçün delâ’il-i nübüvvetüñ taḳrîrinde ve şevâhid-i risâletüñ taḳrîrinde fuşûl ü ebvâb üzerine kitâblar te’lîf ü taşnîf eylediler. Ol cümleden biri, ‘umdetü’l-müte’ahḥirîn ve üsvetü’l-mütebahḥirîn, nâhic-i menâhicü’l-ḥaḳîkat, sâlik-i mesâlikü’s-şerî‘at ve’t-ṭarîkat Mevlânâ ‘Abdu’r-raḥmân el-Câmî tağammede’llâhi biluṭfîhi’s-sâmî kütüb-i selefde ve resâ’il-i ḥalefde vâkı‘ olan âşâr-ı şaḥîḥa-i münteşire ve aḥbâr-ı şariḥa-i münteşire îrâd idüp, bir muḳaddime ve yedi rûkn ve ḥâtîme üzerine cem‘ eyleyüp *Şevâhidü’n-nübüvve Li Taḳviyeti Yakîn Ehli’l-fütüvve*⁷² diyü ad virmiş.

Çün bu bende-i aḥḳar ve zerre-i kemter Maḥmûd bin ‘Oşmân ‘afâ ‘anhumâ bi’l-ğufrân ol kitâb-ı şerîfüñ min muḳaddimetihî ilâ-ḥâtîmetihî şeref-i müṭâla‘asıyla müşerref olup, fevâ’id-i küt-ı maḥabbetden bî-ḥadd ve mevâ’id-i ḥüsn-i mütâba‘atdan bî-‘add taḥşîl ü tekmîl idüp gördüm ki ol üstâd-ı kâmil ve imâm-ı fâzıl bu âşârüñ cem‘inde ne deñlü himmet ve bu kitâbuñ te’lîfinde ne ḳadar zaḥmet çekmiş. Vâzîḥ u mu‘teber ve müfid ü muḥtaşar olsun diyü ṭuruḳ-ı muḥtelifesin ve esânîd-i mütenevvi‘asın ṭayy eylemiş ve ol Ḥazret’üñ [M10b] âlinden ve aşḥâbindan ve tâbi‘lerinden ve tebe‘-i tâbi‘lerinden şâdır u zâhir olan ḥavârîḳ-ı ‘âdâtı ve kerâmâtı ḳabîl-i mu‘cizâtdan [I7a] ‘add itmiş.⁷³ 74 *كما يقال كرامة الولي معجزة لنبيه* Zîrâ tab‘iyyet vâsıtasıyla her kemâl kim tâbi‘a ḥâşıl olur, ḥaḳîkaten ol kemâl metbû‘uñdur. Pes her nûr-ı kerâmet ü fażîlet kim ümmetden lâmi‘ ola, bi-ḥasebi’l-ḥaḳîḳa ol leme‘ân-ı envâr⁷⁵ âşâr-ı nübüvvetüñ saṭevât-ı bâhiresindendür ve şekk yokdur kim ol nebînüñ mu‘cizât-ı ḳâhiresindendür. Ammâ çün ki ol ‘azîz bu kitâbı kendünüñ lisânı üzere elfâz-ı Fârisî ile cem‘ eylemiş. Bu faḳîr-i ḥaḳîr daḥi *تسهيلا لمؤنته و تعميما لفائدته*⁷⁶ kendü dilümüz üzere Türkî ‘ibâretle terceme eyledüm ve elden geldükce maḳdûrumı ḥarc idüp [H7b] Ḥaḳ

erdiremez.” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/17) Allah’ım, Allah’ım bizi boş işlerden muhafaza et. Bize eşyanın hakikatini olduğu gibi göster. Senin sevip razı olacağın iş ve itikatlarda bizi muvaffak et!”

⁷⁰ ba‘zı Mİ: -H

⁷¹ Muhammedin H: -Mİ

⁷² *Şevâhidü’n-nübüvve Li Taḳviyeti Yakîn Ehli’l-fütüvve* İ: *Şevâhidü’n-nübüvve Li Taḳviyeti Ehli’l-fütüvve* MH

⁷³ itmiş Mİ: eylemiş H

⁷⁴ “Velfnîn kerameti, bağılı olduğu nebînin mucizesindendir.”

⁷⁵ envâr Mİ: -H

⁷⁶ “Külfetini gidermek ve faydasını genelleştirmek için...”

celle ve ‘alā kemāl-i kereminden⁷⁷ müyesser itdüğü fevā’id-i esrārdan ve esnād-ı şahîhile kütüb-i mu‘teberede irād olunan aḥbār u āşārdan bulduğımı derc itdüm.

والله الموفق الي سبيل الرشاد وهو ولي الاجابة في المراد و اعوذ بعصمته من السهو والزلل واتوكل عليه من الخطا والخلل⁷⁸

Ve ümîddür ki Ḥaḳ te‘ālā kemāl-i kereminden ve şümül-i ni‘amından⁷⁹ ‘āşık-ı şādık ve ṭālib-i muḥaḳḳaḳ olan yoldaşlaruñ ve ḳardaşlaruñ şadı kâşānesini ve göñli ḥānesini bu kitābuñ müṭāla‘ası ve bu āşāruñ⁸⁰ ve mu‘cizātuñ mülāḥazası sebebiyle leme‘ān-ı nūr-ı kerāmāt-ı imān ve pertev-i çerāğ-ı velāyāt-ı iḳān u iz‘ān⁸¹ birle pür-nūr u mesrūr ide,

يا مجيب السائلين⁸² amīn

Muḳaddime:

Nebī ve resūl ma‘nālaruñ ve daḥi bunlara müte‘allık olan umūruñ beyānındadır.

Rükn-i Evvel:

Ol Ḥazret’uñ vilādetinden evvel vāḳı‘ olan şevāhid ü delā’ilüñ beyānındadır.

Rükn-i Şānı:

Ḥīn-i vilādetden vaḳt-i bi‘sete gelince zāhir olanlaruñ beyānındadır.

Rükn-i Şāliş:

Bi‘setden Hicret’e degin şadır olanlaruñ beyānındadır.

Rükn-i Rābi‘:

Hicret’den vefāta dek zāhir olanlaruñ beyānındadır.

Rükn-i Ḥāmis:

Evkātdan bir vaḳte muḥtaşş veyā ta‘yīn-i vaḳtlerinde şahîḥ taşriḥ ü naşş olmayanlaruñ ve ba‘de ez-vefāt zāhir olanlaruñ beyānındadır.

Rükn-i Sādis:

Aşḥāb-ı kirām ve evlād-ı ‘izāmdan rıḍvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn şadır olanlaruñ beyānındadır.

Rükn-i Sābi‘:

Tābi‘inden ve tebe‘-i tābi‘inden tā şūfiyyeye gelince şadır olanlaruñ beyānındadır.

⁷⁷ kereminden İ: keremden MH

⁷⁸ “Doğru yola kavuşturan Allah’tır. O, duaları kabul edendir. Yanılmaktan, hataya düşmekten ona sığınırız.”

⁷⁹ ni‘amından H: ni‘metinden Mİ

⁸⁰ āşāruñ İ: āşār MH

⁸¹ u iz‘ān İH: -M

⁸² “Ey dileyenlerin isteklerine cevap veren.”

Hâtime: [M11a]

‘Uqûbât-ı a‘dānuñ beyânındadır.

Muqaddime:

Nebî ve Resûl ma‘nâlarunuñ ve daħi anlara müte‘allık umûruñ beyânındadır.

Bilgil ki eyyedeke’llāhu te‘ālā⁸³, nebî şol kimesneden ‘ibāretdür ki aña [İ7b] bi-tarıķı’l-vaħy min ‘indi’llāhi şerī‘at gele ki ol şerī‘atle kendü Haķ te‘ālāya ne vech ile tapmak gerek idügin bilüp bi-nefsihi ‘ibādet eyleye. Eger ol şerī‘ati kendüden ğayrı kimseye işāl itmege me’mûr olsa resûl dirler.

في الباب الرابع عشر من الفتوحات المكية: اعلم ايديك الله تعالى ان النبي هو الذي يأتيه الوحي من عند الله متضمن ذلك الوحي شريعة يتعبده بما في نفسه فان بعث بما الى غيره كان رسولا و اولوا العزم⁸⁴

[H8a] Ve ulü’l-‘azm anlardur ki tebliĝ-i risāletden soñra İmān getürmeyenlere kıtāl ü cihād itmekle me’mûr ola. Nite kim bizüm Resûl’imüze evā’il-i bi‘şetden vaķt olurdu ĩtāb böyle vārid olurdu ki ⁸⁵ و ما عليك الا البلاغ Ve bir vaķt böyle gelürdi ki ⁸⁶ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ Ve ammā evāħirinde kıtāl ü cihādıla me’mûr olup böyle ĩtāb geldi ki ⁸⁷ قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ⁸⁸ وَ أَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ

Mu‘cize şol ‘ādete muħālif olan fi‘le dirler ki da‘vā-yı nübüvvet muķārin olup kimse aña mu‘āraza idebilmeye. Pes evliyā’u’llāhuñ kerāmātı ve merdūd-ı Ğazret ve maṭrūd-ı şerī‘at olanlaruñ istidrācātı ta‘rīf-i mu‘cizeden ĩħaric oldı. Zīrā evliyā’u’llāh da‘vā-yı nübüvvet eylemez. Ve aşħāb-ı đalāletden egerçi kim da‘vā-yı nübüvvet mutaşavverdür, ammā sünnetu’llāh ile cārī olmuşdur ki da‘vā-yı nübüvvet itdükleri vaķtde ĩhavāriķ-ı ‘ādāt anlardan zāħir olmaz. Farażā ki şādır olsa, elbette anuñ fi‘line mu‘āriż ve da‘vāsına münāķız bulunur.

Ve daħi bilgil ki enbiyānuñ ve rüsulüñ ba‘zı ba‘zından efđaldür.

كما قال الله تعالى تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض⁸⁹

⁸³ “Allah sana yardım etsin.”

⁸⁴ “Fütühât-ı Mekkiyye 14. bâb: Peygamberliĝin ilanından sonra, iman etmeyenlerle cihad etmesi emrolunanlara ulü’l-‘azm denir.”

⁸⁵ “Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allah’ın buyruklarını size tebliĝ etmekten başka bir şey deĝildir, dediler.”

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/17.

⁸⁶ “Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/29.

⁸⁷ “... onlara karşı topyekün savaşın...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/36.

⁸⁸ “Onları (size karşı savaşanları) yakaladığımız yerde öldürün.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/191.

⁸⁹ “O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/253.

قال في حقايق السملې رحمة الله قال سهل رحمة الله اې فضلنا بعضهم علي بعض في المعرفة والطاعة و قال الجنيد رحمة الله بعيني رفعنا بالتميز وحفظ السر و قال بعضهم بالسخا والاخلاق وقال بعضهم بالحلم والاناة و قال بعضهم بالثقة والتوكل و قال بعضهم بمعرفة كيد النفس و وسوسته الشيطان⁹⁰

[M11b] Lākin bu bundan fāzıldur diyü ta'ÿin eylemek meşrûc degüldür. Nite kim Hāzret-i Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurur: لا تخيروا بين الأنبياء Ya'ni enbiyādan ba'zını min 'ind-i enfüsiküm tafđil idüp ihtiyār itmeñüz. Zīrā şart-ı İslām oldur ki: لا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ⁹² daħi diyüp cümleye imān getüre ve nefsi-nübüvvetde bu bundan ziyādedür dimeye ve kendözin⁹³ kıyās ile bir iş itmeye.⁹⁴ Meger bizüm [I8a] Resül'imüzi tafđil idevüz ki sâ'ir enbiyā üzerine fazîleti naşş-ı hadiş ile şābit olmışdur. Nite kim hadiş-i Nebevî buña nātıkdur: انا سيد ولد آدم و لا فخرى⁹⁵ Ve bir hadişde daħi buyurur ki:

انا اكرم الاولين والاخرين ولا فخرلى وحضرت محمد عليه من الصلوات افضلها ومن التحيات اكملها خاتم النبيين وسيد المرسلين ورحمة للعالمين وشفيع يوم الدين⁹⁶

Nite kim naşş-ı *Qur'ân-ı* 'azimle şābit olmışdur: قال الله تعالى [H8b] وقال وما أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ⁹⁸ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ⁹⁷

Ve daħi kaffe-i nāsa, belki cümle-i ins ü cinne gönderilmişdür ve cemîc-i edyān u milel anuñ dīni zuhūriyla mensüh ve bātil olmışdur. Ve sâ'ir enbiyāya nāzil olan kitāblaruñ hükmi aña münzel olan *Qur'ân-ı* mecîdüñ vücūdıyla ma'rūh u zā'il kılınmışdur ve anuñ vücūd-ı şerifinden şoñra tarīk-ı nübüvvet mesdūd ve anuñ da'vetinden ğayrı cemîc-i da'vetler merdūd olmışdur. Zīrā dīn-i İslām anuñ vücūd-ı şerifiyle kemāle irmişdür. Nite kim ⁹⁹الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ Bu emre nātıkdur

⁹⁰ “*Hakâyık*’ta Sülemî der ki: (Efdallik) Peygamberlerden bir kısmının diğerine üstün kılınması marifet ve tâat hususlarındadır. Cüneyd, aynısını söyler: Temyiz ve sırrı saklamak bakımındandır. Bazıları “Cömertlik ve ahlak bakımındandır.” derler. Bazıları “Hilm ve hilkat bakımındandır.” derler. Bazıları “Güvenilirlik ve tevekkül bakımındandır.” derler. Bazıları “Nefsin hileleri ve şeytanın vesveselerini bilmek bakımındandır.” derler.”

⁹¹ “... onların arasında hiç bir fark gözetmeksizin...” *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/136.

⁹² “... peygamberleri arasında fark yoktur...” *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/285.

⁹³ kendözin MH: kendüden İ

⁹⁴ Ya'ni enbiyādan bāzını ... kıyās ile bir iş itmeye. Mİ: -H

⁹⁵ “Ben Âdemoğlunun efendisiyim. Ama bunu övünmek için söylemiyorum.” Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8702.

⁹⁶ “Benden öncekiler ve benden sonrakiler arasında en kerem sahibi benim, fakat övünmüyorum. (Allah'ın nimetini belirtmek için söylüyorum.)”

⁹⁷ “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Resül'ü ve peygamberlerin sonuncusudur.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/40.

⁹⁸ “(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/107.

⁹⁹ “Bugün dininizi kemale erdirdim.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâ'ide, 5/3.

بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ¹⁰⁰ Aña şahid-i şadıkdur. Pes kemâl üzerine ziyâde ‘ayn-ı noğşândur. Lâ-cerem¹⁰¹ her kim ol Hâzret’üñ mütâba‘at-ı tarîkından i‘râz ve aḥkâm-ı şerî‘atin kendüye vâcib ü lâzım bilmeyüp i‘tirâz eyleye, veliyy-i şeytân ve ‘adüv-i Rahmân’dur ve cümle-i zenâdıkdan ve fırça-i melâhidedendür.¹⁰² خذلهم الله تعالى¹⁰² Ve eger anuñ elinde ḥavârîk-ı ‘adâtdan nesne zâhir olsa, kabîl-i kerâmâtdan degüldür. Aña mekr ü istidrâc dirler. Be-dürüstî bilgil ki Haḫ celle ve ‘alâ bir ḫulunuñ cemî‘-i murâdâtını [M12a] diledikçe i‘tâ eylese, ol ḫuluñ ‘inda’llâh ḫadri olmağa delâlet eylemez, gerekse ol ‘aṭıyyeleri ‘alâ vefḫa’l-‘âdet olsun, gerekse ‘alâ ḫarḫa’l-‘âdet olsun. Belki iḥsân ü i‘tâ, ba‘zı ‘ibâdını ikrâm için ve ba‘zına istidrâc vâkı‘ olur.

قال الله تعالى سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ¹⁰³

Ma‘nâ-yı istidrâc oldur ki Haḫ te‘âlâ kişiye murâdâtını dünyâda i‘tâ eyleye, tâ ki anuñ bağı u ‘inâdı ve cehl ü fesâdı ziyâde ve irtikâda olup her zamân, belki her ân dergâh-ı ‘izzetden dūr ve penâh-ı raḫmetden mehcūr olmasına sebep ola. Ve bu istidrâcuñ bir kısmına daḫi mekr dirler.¹⁰⁴ قال الله تعالى فَلَا يَأْمُرُ مَكْرًا إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ¹⁰⁴

Ve ikincisine وقال وَمَكْرُوهًا وَمَكْرًا مَّكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ¹⁰⁶ وقال وَمَكْرُوهًا وَمَكْرًا مَّكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ¹⁰⁶

قال الله تعالى قَالَ اللهُ تَعَالَى [H9a] Ve üçüncisine قال الله تعالى إِنَّ كَيْدِي مَبِينٌ¹⁰⁷ [I8b]

Ve dördüncisine وقال يُجَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُجَادِعُونَ¹⁰⁹ يُجَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ¹⁰⁸

قال الله تعالى وَلَا يَخْسِرَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَمَّا نَمْلِي هُمْ حَيْرٌ لَّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نَمْلِي هُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا¹¹⁰ Ve dirler.

قال الله تعالى حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً¹¹¹ beşincisine ihlâk dirler.

¹⁰⁰ “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.”, *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem’u’l-fevâid)*, No: 7852.

¹⁰¹ Lâ-cerem İ: -MH

¹⁰² “Allah onları zelil etsin!”

¹⁰³ “Onları derece derece aşağı indiriyoruz, bilmiyorlar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/182.

¹⁰⁴ “Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah’ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz.” *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/99.

¹⁰⁵ “(Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/54.

¹⁰⁶ “Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Neml, 27/50.

¹⁰⁷ “... (ama) benim cezam çetindir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/183.

¹⁰⁸ “Şüphesiz münafıklar Allah’a oyun oynamaya kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisa, 4/142.

¹⁰⁹ “Onlar (kendî akıllarınca) güya Allah’ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/9.

¹¹⁰ “İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/178.

¹¹¹ “Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımarıkdıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.” *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/44.

وقال **وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ** * فَأَحَدْنَاَهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ¹¹² Pes bu āyāt-ı şerîfeden zâhir oldı ki huşul-i murādâta ve vuşul-i sa'adâta ve kemâl-i derecâta ve hayrâta delâlet itmezmiş.

Ve kerâmât ile istidrâcât ortasında fark budur ki şâhib-i kerâmet¹¹³ olan 'unşur-ı laţîf ve cevher-i şerîf, ol kerâmetle müste'nis ü müftehîr olmaz. Belki kerâmetüñ zuhûri vaqtinde Allâh'dan havfi eşedd ve qahru'llâhdan hazeri aqvâ vü âkid olur. Ve her nefes havf eyler ki bu zâhir olan kerâmet olmayup mekr ü istidrâc ola veyâ a'mâlinüñ dünyâda cezâsı şûreti ola. Ammâ istidrâc şâhibi şöyle zu'm eyler ki bu huşn-i ahvâl ü huşul-i âmâl, netâyic-i a'mâldür; muqaddime-i mekr ü idlâl degüldür. Zâtında kemâl-i istihkâk ve iclâl-i hayâl idüp halk-ı 'âleme haqâretle nazâr eyleyüp 'iķâbu'llâhdan emîn olup sū'-i 'âkıbetden hazer eylemez. [M12b] Bu sebedendür ki kümmel-i muhaqqıķın buyurmuşlardur ki Hazret-i Haq'dan ekser münkaţı' olanlar, kerâmât maķâmında vâķı' olmuşdur. Lâ-cerem şunlar ki ehl-i yaķın ve maķbûl-i Rabbü'l-'âlemîndür, envâ'-ı beliyyâtdan havf ider gibi zuhûr-ı kerâmât ve havârıķ-ı 'âdâtdan havf u hazer eyler ve her nesne kim mâsivâ'u'llâhdur, aña nazâr şalup memkür ve Haq'dan dür olmazlar. Nite kim hikâyât-ı şaķihada vârid olmuşdur ki Bel'am bin Bâ'ûr ve Barsîsâ daķi bunlaruñ emşâli kimesnelere, zamânlarında 'ibâdât-ı keşire ve riyâzât-ı 'acîbe vâşıtasıyla envâ'-ı havârıķ-ı 'âdât, ber-üslûb-ı keşf ü kerâmât el virmişdi. Lâkin ol ahvâlüñ şudûrına mağrûr ve zuhûrından memkür olup âķirü'l-emr, yed-i¹¹⁴ taķdîr bunları kilâb ve hınzîr merâtibine ilķâ itdi.

Rivâyet olunur ki: Fir'avn bir vaķt oldı ki Nîl'üñ [H9b] kenârınca giderdi. Herbâr ki ol revân olsa, Nîl daķi revân olurdu ve her gâh ki ol tursa, Nîl daķi tûrurdu. Şekk yoķdur ki bunuñ emşâli ef'âl kaķıl-i kerâmâtdan degüldür, belki mekr-i İlâhî'dür. Şâhibine [İ9a] sebeb-i izdiyâd-ı hızlân ve mücib-i gâyet-i bu'd u hırmân olur.

بُضِلُّ بِهٖ كَثِيْرًا وَيُهْدِي بِهٖ كَثِيْرًا¹¹⁵

Ve daķi bilgil ki, Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm ki âķirü'z-zâmânda nâzil olur, bizüm peyğamberimüzüñ şerî'ati mücibiyle 'âmil olsa gerekdür. Şalîbleri şıyup hamra ve hınzîra harâmdur diye ve egerçi peyğamberimüz 'aleyhi's-selâm 'âlem-i şehâdetde

¹¹² "O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bak işte, zalimlerin sonu nasıl oldu!" *Kur'ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/39-40.

¹¹³ kerâmet MH: kerâmât İ

¹¹⁴ yed-i MH: -İ

¹¹⁵ "... Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir." *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/26.

cemî‘-i enbiyâdan sonra, ammâ ‘âlem-i ğaybda cemî‘inden öndür. 116 كما قال عليه السلام كنت نبيا و آدم بين الماء و الطين Ne hoş didi şol kimesne ki ol Hâzret’ün lisânında didi. **Beyt:**

واني وان كنت ابن آدم صورة
ولي فيه معني شاهد بابوتي 117

Zîrâ Hâzret-i Zü‘l-celâl ve‘l-ifdâl ezeli-î âzâlde 118 حيث كان الله ولا شياً معه evvelâ kendü zât-ı muḩaddesine bî-vâsiṭa-i vücūd-ı ğayr bir şân-ı muṭlaḩ u küllî şüretinde tecellî itdi ki ol şân-ı muṭlaḩuñ zımnında cemî‘-i şü‘ün, bilâ-imtiyâz münderic ü mündemic idi. Ve ol şânüñ şüret-i ma‘lûmiyyetine ta‘ayyün-i evvel ve ḩaḩîḩat-i Muḩammedî dirler. Ve sâ‘ir mevcûdâtüñ ḩaḩîḩatleri, dükeli ol ḩaḩîḩatüñ cüz’leri ve tafşîlidür ve ol ḩaḩîḩatüñ vücûdı şüreti, evvelâ mertebe-i ervâḩda bir cevher-i mücerreddür ki [M13a] Şâri‘ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ğâḩ andan ‘aḩl ve ğâḩ ḩalem ve ğâḩ rūḩ ya nûrıla ta‘bîr eylemişdür. 119 اول ما خلق الله العقل و اول ما خلق الله القلم و اول ما خلق الله روهي او نورى Ve şekk degüldür ki ihtilâf-ı ‘ibârât, ta‘addüd-i i‘tibârât dan gelmişdür. Zîrâ mertebe-i evveliyyet bir nesneden artuḩ da mutaşavver degüldür, vallâhu‘l-muveffîḩ. Ve sâ‘ir ḩaḩâ’iḩüñ vücûdı şüreti, ol ḩaḩîḩatüñ vücûdı sûretinden nâşîdür. Mertebeten ba‘dehu mertebetin tenzîl itmişdür, tâ şüret-i cismânî ‘unşur-ı insânîdeki efrâdınüñ evveli Ādem ‘aleyhi’s-selâmdur, nihâyet buldı.

Bilgil ki ibtidâen ḩaḩîḩat-ı insânî, mertebe-i ḩalem-i a‘lâdaki aḩl-ı [H10a] evveldür, müte‘ayyen olur. Şâniyen mertebe-i levḩü’l-maḩfûzdaki nefsi küllîdür, ta‘ayyün bulur. Şâlişen mertebe-i ‘arş-ı ‘azîmdeki muḩadded-i cihât-ı mekân¹²⁰ ve müstevâ-yı ismi Rahmân’dur. Râbi‘an mertebe-i kürsiyy-i kerîmdeki müstevâ-yı ismi Raḩîm’dür. ḩâmisen yedinci gökdeki felek Zuḩal ve müstevâ-yı ismi Rabb’dür. Sâdisen altıncı gökdeki felek¹²¹ Müşterî ve maḩzar-ı ismi ‘Alîm’dür. Sâbi‘an beşinci gökdeki felek Mirriḩ ve şüret-i ismi-î ḩahhâr’dur. Ve şâminen dördüncü gökdeki felek

¹¹⁶ “Ādem su ile toprak arasında iken ben Nebî idim.” Bkz. *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 6357.

¹¹⁷ “Her ne kadar surette Ādemoğlu olsam da

Benim için onda babalğımı gösteren bir mânâ vardır.”

¹¹⁸ “(Başlangıçta) Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu.”

¹¹⁹ “Allah önce aklı yarattı. Önce kalemı yarattı. Allah önce benim nurumu veya ruhumu yarattı.”

¹²⁰ mekân MH: -İ

¹²¹ zuḩal ve müstevâ-yı ismi-î Rabb’dür. Sâdisen altıncı gökdeki felek MH: -İ

Şems ve āyine-i ism-i Muhyî'dür. Tâsi'an üçüncü¹²² gökdeki [İ9b] felek Zühre ve mir'ât-ı ism-i Muşavvir'dür. 'Aşiran ikinci gökdeki felek 'Uṭārid ve sırr-ı ism-i Bārî'dür. Ba'dehu evvelki gökdeki felek kamer ve muşavver-i ism-i Ḥālîk'dur.¹²³ Ba'dehu 'ālem-i 'anāşırda, mevālîd-i şelāse, tā ata şulbüne varınca gelüp ta'ayyün ve temeyyüz kesb eyler. Bu merātibe mertebe-i istîdā' dirler. Ya'nî mertebe-i vedî'atdur ve ata şulbünden ana rahmine düşüp qarār eyler. Ve bu mertebeye mertebe-i istikrār dirler. 124 **كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ** 124 **فَمَسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ** 125 **يَا نَبِيَّ** Ya'nî anlaruñ için ana rahminde istikrār ve ata şulbünde ve bu sâ'ir zıkr olunan merātibde istîdā' vardır.

Pes Ādem ve sâ'ir enbiyā 'aleyhimü's-selām, şüret-i cismānî 'unşuru birle 'ālem-i şehādetde zuhūr bulmayınca, nübüvvet vaşfiyla mevşûf olmadılar. Ammā çün bizüm peygamberimiz hemān ki vücūd-ı rûhānî birle mevcūd oldu, nübüvvet-i bi'l-fi' ile bişāret geldi. Nite kim 126 **كُنْتُ نَبِيًّا** hadîşi birle aña işāret oldu ve cemî'-i enbiyānuñ ve rûsulüñ şerāyi'inde icrā olunan aḥkām, ol Ḥāzret'üñ şerî'atinden müstefād u muḳtebes ve ḥaḳîkatde [M13b] sâ'ir enbiyā ve rûsul ol Ḥāzret'üñ şerî'ati aḥkāmını teblîğ için gönderilmiş nā'ibleridür. Nite kim 'ālem-i şehādetde emîrü'l-mü'minîn 'Alî ve Mu'āz bin Cebel raḍıya'llāhu 'anhā teblîğ-i aḥkām için ni'ābeten Yemen diyārına vardılar. Pes fî nefsi'l-emr cemî'-i şerāyi'-i enbiyā, ol Ḥāzret'üñ şerî'ati evvelki nā'ibleri elinden ḥalka vāşıl olmuştur. Çün ki ol Ḥāzret'üñ vücūd-ı cismānî 'unşuru birle zāhir oldu, muḳtezā-yı ḥikmetu'llāha göre cemî'-i şerāyi'î nesh idüp icrā-yı [H10b] şer'-i āḥar ve teblîğ-i ḥükm-i diğere eyledi. Zîrā ki ḥalkuñ kâbiliyyetleri ve isti'dādlarınıñ iḥtilāfi şerî'atlerüñ iḥtilāfını müstelzim ü muḳtezîdür. Nite kim bir ṭabîb-i ḥāzîk bir marîzda galebe-i şafrā görse sikencübîn virür. Şoñra bu marîzda sü'āl zāhir olsa sikencübîni men' idüp şarāb-ı benefseci virür. Ve'l-ḥāşıl iḥtilāf-ı marāza göre muḳtelif şerbetler virür. Pes bu marîzu'l-ḳulüb olan ḥalka daḥi 127 **كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** enbiyādan müşfik ṭabîb-i ḥāzîk olmaz. 128 **كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ** Marāzlarına göre

¹²² üçüncü İH: onuncu M

¹²³ Ba'dehu evvelki gökdeki felek kamer ve muşavver-i ism-i Ḥālîk'dur MH: -İ

¹²⁴ "O, sizi bir tek nefisten (Ādem'den) yaratandır." *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/98.

¹²⁵ "... (Sizin için) bir kalma yeri..." *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/98.

¹²⁶ "Nebî oldum." Bu sözler "Ādem su ile toprak arasında iken ben nebî oldum." meâlindeki hadisten alınmıştır. Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 397.

¹²⁷ "Onların kalblerinde bir hastalık vardır." *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/10.

¹²⁸ "Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır." *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/6.

her vaktde bir şerbet virür, bir nev‘ ‘ilâc virür. Her-bâr ki ol şerbeti isti‘mâl itseler, sıhhat-i ebedî ve ‘ömr-i sermedî bulurlar. : كما قال في كتاب فصل الخطاب

ان اهل كل عصر بختص باستعدادات افراد ذلك العصر وقابلت معينه كذلك و مرزاج ذلك العبر و النبي المبعوث اليهم
انما يبعث بحسب قابلياتهم واستعداداتهم فاختلف شرأعهم باختلاف القوابل و ذلك لايقدم في وحدته حقيقة

كمال لايقدم اخلاف التتمب والشوابيك في وحدة ن نورالشمس¹²⁹ [I10a]

Vaqtâ kim Peygamber’imüz şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şâhib-i ism-i a‘zam ve câmi‘-i tılsım-ı ‘âlem oldıysa ve ol Hâzret’üñ isti‘dâdı cemî‘-i enbiyânuñ isti‘dâdâtından¹³⁰ ekmel ü a‘zam ve cümle-i âfâtdan eslem düşdiyse, lâ-cerem ümmetinüñ isti‘dâdları daği sâ’ir ümeme nisbet etemm ü ekmel oldı. Felâ büdd şuruğ-ı enbiyânuñ küllîsi bi-ğasebi’z-zuhûr ve’z-zamân, vağdet-i şırâf-ı müstağim-i Muğammedi’de ve şerî‘at-i marziyye-i mağmûde-i Ağmedî’de münderic ve dâğil oldı.

قال الله تعالى وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ¹³¹ Ve daği şariğ-ı tevğidde, ki şırâf-ı müstağimdür, cümle-i enbiyâ¹³² ve zümre-i aşfiyâ mütteğidlerdür. [M14a]

كما قال في القرآن المجيد قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ¹³³

Ya‘nî ey ehl-i *Tevrât* ve *İncil*, gelüñ bir kelime ile ‘azm-i kabûl ve kaçd-ı ‘amel idelüm ki *Tevrât* ve *İncil* [H11a] ve *Ğur‘ân*’da ol kelimedede ihtilâf yoğdur. Ķabîl-i muğkemâtdandur, Ķabîl-i neşğ degüldür. Ve ol kelime oldur ki Ma‘bûd-ı bi’l-ğaçğaç tağalum, şirk getürmeyelüm. Zîrâ şariğ-ı tevğidden ĝayra ittibâ‘, mücib-i ĝavâyet ve sebep-i çalâletdür. كما قال عز من قائل وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ¹³⁴

Ve kemâl-i tevğid daği oldur ki bende-i Ķaç sübhânehu ve te‘âlânuñ taşarrufâtı cereyânı vağtinde bir heykel gibi cümle-i ihtiyârâtdan ve cemî‘-i irâdâtdan ħâlî ola. Nite kim seyyidüt-ğâ’ifetihi Ķâzret-i Cüneyd rağimehu’llâğ buyurmuşdur:

¹²⁹ “Bütün asırlarda gönderilen peygamberlere, o asrın insanların istidatlarını içine alan bir istidat verilmiştir. Bu istidat, o asır için tayin edilen istidat ve mizaca denktir. Bütün asırların peygamberleri, o asrın insanların istidat ve kabiliyetlerine gönderilirler. Her asrın insanların istidatlarının farklı olması sebebiyle, her asrın dini de farklı oldu. Dinler arası bu farklılık, dinlerin aslının bir, tek olmasına mani değildir. Tıpkı güneş ışığının farklı yerlerde farklı görünmesinin bu ışıkların hepsinin aynı güneşin ışıkları olmasına mani olmadığı gibi.”

¹³⁰ isti‘dâdâtından MH: isti‘dâdından İ

¹³¹ “Kim, İslâm’dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek.” *Ğur‘ân-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 3/85.

¹³² enbiyâ MH: -İ

¹³³ “(Resûlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah’tan başkasına tapmayalım; O’na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâğlaşırmasın.” *Ğur‘ân-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 3/64.

¹³⁴ “(Bağka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah’ın yolundan ayırır.” *Ğur‘ân-ı Kerim*, En‘âm, 6/153.

التوحيد ان يكون العبد سبحا بين يدي الله حتي بتحري عليه تصاريف تدبيره¹³⁵ Çün kim Hâzret-i Muştafâ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem cümle-i enbiyādan hâlet-i fenâ fi'llāhda ekmel ve mertebe-i tevhidde efđal idi. Lā-cerem Hüdāvend 'azze ve celle ol Hâzret'den şādır olan fi'li aña nisbet itmeyüp, kendü zāt-ı muḳaddesine izāfet idüp buyurdu ki¹³⁶ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى Ve bu cins fi'l, Hâzret-i Dāvūd 'aleyhi's-selāmdan şādır olduğı vaḳt¹³⁷ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ diyü buyurdu. Ve Hâzret-i Mūsā'ya 'aleyhi's-selām tağa bir tecellî kılduğı sebeb-i tağayyür oldu. Ve Hâzret-i Seyyidü'l-mürselin'e cemī'-i na'ım ü caḥim 'arz olundu, evvelki hālinden bir zerre tefāvüt itmedi.¹³⁹ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى Pes ol sulṭānuñ cümle-i enbiyā ḫayli ve cemī'-i şerāyi' şerī'atinüñ tuḫeyli olsa 'aceb midür?¹⁴⁰ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْإِفْلَاقَ , [I10b] tefsirinde dimişlerdür ki cümle-i ḫalā'ik benüm rızāmı isterler ve biz senüñ rızāñı isterüz. Hāvāşş her ne deñlü ḫāşşlar ise senüñ maḳāmuñ yanında 'āmmıdır. Şol ḫāşş ki andan özge ḫāşş olmaya, yā Muḫammed, ol sensin. Hâḳ budur ki ol Hâzret'üñ kemāl-i rütbeti ve 'ulüvv-i mertebetini kimse kemā hüve ḫaḳḳuhu idrāk idebilse olmaz. **Beyt:**

هم نبي رانبي تواند ديده

مصطفى را علي تواند ديده¹⁴²

قصيده في نعت الرسول و مدح النبي هاشمي قريشي البطحي محمد عربي¹⁴³

[H11b] [M14b]

يا حامي الخلايق يا ماحي الدجي

نعت لسود صدغك واللَّيْلُ إِذَا سَجَى¹⁴⁴

¹³⁵ "Tevhid, kulun Allah'ın huzurunda, O'nun takdir ve tasarrufları kulun üzerinde vuku buluncaya kadar zikretmesidir."

¹³⁶ "Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl/17.

¹³⁷ "Dāvūd da Câlût'u öldürdü." *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/251.

¹³⁸ "Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü." *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/143.

¹³⁹ "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17.

¹⁴⁰ "Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım." Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 456.

¹⁴¹ "Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın." *Kur'ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/5.

¹⁴² "Nebîyi nebî tanıyabilir. Mustafâ'yı da Ali tanıyabilir."

¹⁴³ "Hz. Resul'ün Na'tı ve Arabî, Mekkî, Kureyşî ve Hâşimî Nebî Muhammed'in Medhi Kasidesi."

¹⁴⁴ "Karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun ki..." *Kur'ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/2.

قد فضل الاله بقدر ورتبته

كل الاناس كان نبيا ومرسلا¹⁴⁵

مهمان صدر صفة معراج روح قدس

سلطان چار بالش ايوان كبريا

Nāmuñla buldı cümle cihān ʿizzet ü şeref¹⁴⁶

Ey Aḥmed ü Muḥammed ü Maḥmūd u Muştafā

Zerrāt u kāʿināt işidüp daʿvetüñ didi

اني اجيب دعوة داع اذا دعني¹⁴⁷

Ādem çekerdi āb u turāb içre erbaʿin

Taḥt-ı nübüvvet üzre cenābuñdı müttekā

Bedrüñ tecelli kılduğı şeb āfitābveş

Burc-ı serāy-ı kisrevi çāk oldı ḥusrevā

Hem ḥātem-i rüsulsin vü hem hādi-i sübül

Hem eşref-i beşersin vü hem faḥr-ı¹⁴⁸ enbiyā¹⁴⁹

Ḥulḳuñ nesîmi ile muʿaḥḩar meşām-ı kevn

Luḩfuñ naʿîmi ile cihān ḩalkı imtilā

Şaḩrā-yı ḩurba zāt-ı şerîfüñdür esb-rān

¹⁴⁵ “Ey mahlukatın koruyucusu, gecenin karanlığını gideren,

Perçeminin siyahlığını anlattım da gecenin, çöküverdi.

Takdiriyle sadece onu ve onun rütbesini üstün kılmıştır.

Bütün insanlara, o nebî ve resuldür.”

¹⁴⁶ Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿilü Fâʿilün

¹⁴⁷ “Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.” *Kurʿân-ı Kerîm*, Bakara, 2/186.

¹⁴⁸ faḩr-ı MH: ḩatem-i İ

¹⁴⁹ Bu beytin her iki mısrasında da ikinci tefʿilelerde vezin Fâʿilâtün şeklinde gelmektedir.

Deryā-yı sırra nefis-i nefisüñdür āşinā

Oldı tırāz-ı hil‘at-i қadrüñ *le‘amrūke*¹⁵⁰

Terk oldı tāc-ı ‘izzüñe *levlāke*¹⁵¹, *ve‘d-ḡuḡā*¹⁵²

Servī boyuñ nihāl-i gülistān-ı *festākim*¹⁵³

Nūr-ı ruḡuñ çerāğ-ı şebistān *izā secā*¹⁵⁴

Sulṡān-ı enbiyā vü şehensāh-ı dīn iken

*Fakrile fakrdur*¹⁵⁵ işüñ ü geydügüñ ‘abā

Çün genc-i ḡāne-i güher-i ḡaybdur dilüñ

Māl ü menāl-i ‘āleme meyl itmeseñ n’ola

Baḡr-ı muḡiṡ reşḡasıdur feyz-i fazluñuñ

Nūr-ı basīṡ lem‘asıdur ḡüsnüñüñ şehā

Ervāḡ-ı ḡuds gözlerine tütüyā tozuñ

Eşbāḡ-ı ins olsa n’ola ḡāk-i pā saña

‘Ālem ḡalurdı zulmet-i küfr içre *ḡāllīn*¹⁵⁶

Nūr-ı hidāyetüñ eger olmasa reh-nümā

Zātuñdurur çü mazḡar-ı esmā’-i luṡf-ı Rabb

Olsañ ‘aceb mi ‘āleme sen raḡmet ü hüdā [İ11a]

Āyine kıldı ḡaḡ çü cemāline zātuñı

¹⁵⁰ “Hayatın hakkı için.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/72.

¹⁵¹ “Levlāke levlāk lemā halaktu’l-eḡlāk” “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” Aclunî II/164, Hakîm el-Müstedrek II/615. Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem’u’l-fevâid)*, No: 8373.

¹⁵² “Ḳuşluk vaktine and olsun.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/1.

¹⁵³ “Dosdoğru ol.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Hûd, 11/112.

¹⁵⁴ “Zifiri karanlık çöktüğü zaman...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/2.

¹⁵⁵ “el-Fakru fahrî.” “Fakirlik övüncümdür.” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 153.

¹⁵⁶ “Dalâlette olanlar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtiha, 1/7.

Ṭaň mı yüzüñ olursa cihāna Ḥudā-nümā

Mesken idinmeseñ n'ola dehr āşiyāne sen
Gelmez çü himmetüñ gözine lā-mekān fezā

Oldı tenüñ çü nūr-ı¹⁵⁷ muşavver 'aceb midür
Salmazsa sāye cīfe-i dünyāya sen hümā

Rūhuñdurur çü *mā ḥalaqa'llāhuñ*¹⁵⁸ evveli
Şer'üñle bulsa devr-i zamān ṭaň mı intihā

Ṭaş bağlamazduñ uçmamağičün miyānuña
Rūḥ-ı muşavver olmasañ ey şāh-ı aşfiyā [M15a]

Sen şire olmasun diyü rübahlığıyla āl
Biryān-ı berre söyledi zehrın 'ıyān saña

Genc oldı āsitīnüñ ü destüñ güher-feşān
Pes rām olup her emrüne meyl itdi mār aña [H12a]

Āyāt-ı muḥkemāt ile te'yīd-i şer'üñüñ
Ḥaḳ'dan mü'eyyed oldı eyā seyyidü'l-verā

Hem oldı beyyināt ile rüşen risāletüñ
Envār-ı şemsi görmez ise ṭaň mıdur 'amā

Bu zülmeṭ içre yaḳmaz idi dīn çerāğını
Ger iḳtibās kılmasa nūruñdan enbiyā

159 في بيان المعراج

¹⁵⁷ nūr-ı MH: rūḥ-ı ĩ

¹⁵⁸ "Allah'ın yarattığı şeyler." *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/185.

Sürdi yüzini şems ü kamer çün ki tozuña¹⁶⁰

Her biri oldı hüsn ile cām-ı cihān-nümā

‘Arş-ı mecīd gözlerine rüşenā için

Na‘leyniñüñ ğubārını idindi tütüyā

Seb‘-i tıbākı pāy-ı Burākıla ħark idüp

İrdüñ şu mülke kim aña yoğ ħadd ü intihā

Çün sürmelendi cevher-i *mā zāğadan*¹⁶¹ gözüñ

Hāşş itdi nağd-i ħalbüñi iksīr-i *mā tağā*¹⁶²

Cibrīl *lev denevtü*¹⁶³ diyü ħaldı rāhda

Oldı semend-i seyrüñe sidre-i müntehā

Nār-ı celāle per-i vücūdını yağmayan

Nūr-ı cemālden bula mı çeşmi rüşenā

Sürdüñ çü himmet atını cān ile mağşada

‘Ağl anda ħaldı ‘āciz ü ‘aşğ oldı pīşvā

Gitdüñ şu deñlü kim dil ü cān ile ‘ağl ü ‘aşğ

Hep menziline ħayret ile ħaldı mübtelā

Sırr ile meslegüñde çü ħıldıñ sülük-i tām

Teşrif geldi saña te‘āl ile *hāhunā*¹⁶⁴

Setr itdi seni çün sabaĥāt-ı celāl-i Ħağ

---

¹⁵⁹ “Mirac beyanımdadır.”

¹⁶⁰ Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

¹⁶¹ “Kaymadı.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17.

¹⁶² “Haddi aşmadı.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17.

¹⁶³ “Lev denevtü ünmületen le-ahtaraktı.” “Bir parmak ucu daha öteye gitseydim yanardım.”

¹⁶⁴ “Burada.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Mâ‘ide, 5/24; Şu‘arâ, 26/146; Hâkka, 69/35.

Seyr itdüñ ol cemāli ‘amā içre bî-ḥafā

Nūr-ı buṭūn-ı sırr-ı Ḥaḳ itdi tecelliyāt

بی کیف و این وبی کم و بی وضع و بی متا¹⁶⁵

Ref’ oldı¹⁶⁶ perde gitdi ḥucub kıldı hū zuhūr

Birlige irdi ‘āşık u ma‘şūk muṭlaḳā [İ11b]

Ḥal’ eyledüñ çü ḥil’at-i kevneyni ol gice

Buldı vücūd-ı Ḥaḳ ile ba‘de’l-fenā beḳā

‘İlm oldı ‘ayn ṭapuña vü ma‘rifet ḥuzūr

Ṭoḳsan biñ oldı ol dem içinde saña ‘aṭā

Döndüñ çü heft ü penc ile şeş kūşe menzile

Didüñ çihār yārüñe bu rāzı evvelā

في مدح الاصحاب الكرام والاولاد العظام¹⁶⁷

‘İrfān göginde her biri tābende necmdür¹⁶⁸

Kim iḳtidā iderse bu dörde bulur hüdā [M15b]

‘Ālī vü muḥkem olmağičün itdi ol ḥakīm

Dīn ḳaşrını bu çār sütün üzere ḥoş binā

Evvel emīr-i mülk-i şadāḳat ‘Atiḳ kim

Şānında geldi *şāniye işneyni iz hüma*¹⁶⁹

¹⁶⁵ “Ḥaḳ sırrının içyüzlerinin nuru eksiksiz, şekilsiz ve niteliksiz (olarak) tecelliler etti.”

¹⁶⁶ Def’ oldı H: Götürüldi Mİ

¹⁶⁷ “Ashāb-ı Kirām’ın ve Evlad-ı İzām’ın medhi hakkında.”

¹⁶⁸ Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

¹⁶⁹ “İki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte)...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/40.

Ḥalvet-serāy-ı sırruña maḥrem nic'olmasun¹⁷⁰
Sālār-ı sâbıķın idi ser-ḥayl-i etkıyā

İkinci şadr-ı bedr-i 'adālet 'Ömer kim ol¹⁷¹
Buldı anuñla millet ü dīn revnaķ u behā [H12b]

Şeytān kaçardı zıll-ı zalīlinden ol şehūñ
Şol resme virmiş idi mehābet aña Ḥudā

Üçüncü şem'-i cem'-i hidāyet imām-ı dīn
'Oşmān ki oldı şāhib-i nūreyn-i işifā

Ḥilm¹⁷² ü ḥayā vü luḫ u edeb kānı idi ol
K'andan iderdi ins ile cinn ü melek ḥayā

Dördüncü şehriyār-ı velāyet 'Alī kim ol
Maḥşüş-ı *lā-fetā*¹⁷³ idi maḥşüş-ı *hel etā*¹⁷⁴

Kān-ı seḫā vü baḥr-i vefā āfitāb-ı 'ilm
Cüft-i Betül şīr-i Ḥudā kuṫb-ı evliyā

Ġavvās-ı baḥr-i ḥikmet idi öyle ol vücūd
Kim bir şadefden iki güher virdi Ḥaķ aña

Nice güher ki her biri rüşen çerāĝ idi
Nūrından iķtibās ider idi ķamer ziyā

Ḥüsn ü cemāle ol Ḥasen ü bu Ḥüseyn idi

¹⁷⁰ Ḥalvet serāy-ı sırruña maḥrem nic'olmasun Mİ: Ḥalvet serāy-ı sırra nice maḥrem olmasun H

¹⁷¹ İkinci şadr-ı bedr-i 'adālet 'Ömer kim ol Mİ: İkinci şardār-ı 'adālet 'Ömer kim ol H

¹⁷² Ḥilm Mİ: 'İlm H

¹⁷³ "Lā-fetā illā Aliyyün lā-seyfe illā Zülfekār." "Ali'den başka yiĝit, Zülfekar'dan başka kılıç yoktur." Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 403-404.

¹⁷⁴ "İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?" *Kur'an-ı Kerim*, İnsan, 76/1.

Hem nūr-ı çeşm idi saña ey fahr-ı enbiyā

Nüş itdi ‘aşkuña biri zehr-i helāhili
Cān virdi yoluña birisi gösterüp rızā

Şulḥ eyleyüp o kerr ü belāyı idindi yār
Bu ceng il’oldı şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā¹⁷⁵

Bilsem ḥaşirde nice umarlar şefā‘atüñ
Şunlar ki itdi ālüñe bu vech ile cezā

Kevşer şarābını ne yüz ile diler şu kim
Şusız elinde katl ola evlād-ı Murtażā

Her dem şafā vü zevkıla ‘aşkına ālüñüñ
Olsun hezār ‘aql ü dil ü cān ü ser fedā

Şāhā saña vü ālüñe vü şaḥbuña müdām
Ḥaḳ’dan nişār-ı fażl ü şalāt ü selām ola [İ12a]

Yā ümmete’r-resül ü yā ehle sünnetin
Şallü ‘aleyhi şümme ‘alā āl-i Muştafā

در پوشیدن لباس عذر مدحت بر روی خجالت و کوشیدن اقتباس نور شفاعت و روز قیامت¹⁷⁶

Kimdür ki medḥ ide senüñ aḥlāḳ u luṭfuñı¹⁷⁷
Çün anda Cebra’ıl ola meddāḥ hem Ḥudā

Yüz yıl yusam dehānumı müşg ü gül-āb ile
Meddāḥuñ olmağa degülüm bir nefes sezā

¹⁷⁵ Bu ceng ile oldı şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā Mİ : Bu cengle çü oldı şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā H

¹⁷⁶ “Hatalarımız için özür elbisesine bürünmek ve kıyamet gününde şefaathurunu almak hakkında.”

¹⁷⁷ Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

‘Add olmaz ise ʔaň mı kemālũň kelām ile
Şıgmaq beyāna bunca me‘ānī bedī‘ ola [M16a]

Yokdur yüzüm ʔapuñda ki bir dem niyāz idüp
Deryūze-i nevāle-i ‘afv eyleyem ʔehā

Āb-ı ʔefā‘atũñle demidür yusaň beni
Ser-tā-ʔadem ki olmişum ālūde-i ʔaṭā

Redd ü ʔabũl-i ʔā‘at ile ger olursa āh
Cürm ehlinũñ ise ʔaṭ ʔefā‘at ne ğam baña¹⁷⁸

Yarın ‘uṣāt olursa sezāvār-ı mağfiret
Olmaya benden özge bu gün müstaḥiṭṭ aña

Çün ‘ālemīne zātuñı raḥmet yaratdı ʔaṭ
Ĥüsrān anuñ ki ʔavf ile ʔaṭ‘ eylese recā [H13a]

Medḥũñ yeterdi baña ʔeff‘-i zünūbumuñ
Bir beytüm olsa nazmum içinde sezā saña

Redd itme ağlayu ʔapuña geldi Lāmi‘ī
Sā‘illere hemīşe çü pīṣındurur ‘aṭā

Urma yüzüme ‘aybumı ey ḥvāce bilürem
Cürmüm çoğısa luṭfuña ḥod yokdur intihā

يا غافر الذنوب و يا كاشف الكرب

اغفر ذنوبنا و خطانا و سهونا¹⁷⁹

¹⁷⁸ Bu mısranın ikinci tef‘ilesi Fā‘ilātün gelmektedir.

¹⁷⁹ “Ey günahları bağışlayan ve kederleri gideren,

Ve daħi müttefaķun ‘aleyhdür ki enbiyā ‘aleyhimü’s-selām cümle-i beşerden efďal ü ekmeldür. Hiç bir kimse evliyādan ve şiddiķlardan enbiyā derecesine irişemez, her ne deñlü bülend-pāye ve ķavi-māye olsa. Sulţānu’l-‘arifin Ebū Yezīd-i Bisţāmi ķaddesa’llāhu sirruhu’l-‘azīz buyurmuşdur ki ¹⁸⁰ آخر نهايته الصديقين اول احوال الانبياء Ve İbn ‘Aţţār raħimehu’llāh demişdür ki

ادنى مراتبا لمرسلين اعلى راتب الانبياء و ادنى مراتب الانبياء اعلى مراتب الصديقين و ادنى مراتب الصديقين اعلى مراتب الشهداء و ادنى مراتب الشهداء اعلى مراتب الصالحين و ادنى مراتب الصالحين اعلى مراتب المؤمنين ¹⁸¹

Ve ol ki ba‘z-ı ¹⁸² ehlu’llāhdan menķüldür ki, demişler ki ¹⁸³ velāyet nübüvvetden efďaldür. Aña mebnīdür ki nebīnüñ iki ciheti vardur: Biri cihet-i velāyet ki bāṭın-ı nübüvvetdür ve biri cihet-i nübüvvet ki zāhir-i velāyetdür. Her nebī cihet-i velāyetiyle Haķ te‘ālā ģazretinden ‘aṭā [İ12b] vü feyz alup, nübüvveti cihetiyle ģalā’iķa virür. Şekk degüldür ki ol cihet ki anuñla mu‘āmele-i haķķ idüp ģuzür-ı cem‘iyyet taḫşil oluna, ol cihetden eşref ü efďaldür ¹⁸⁴ ki anuñla iltifāt-ı ģalā’iķ olunup bār-ı miḫnet ü zaḫmet çekile. Egerçi kim enbiyāya ‘aleyhimü’s-selām her şüret-i belā vü miḫnet, şafā vü raḫmet ¹⁸⁵ ve mūcib-i vüfūr-ı cem‘iyyet ve sebep-i izdiyād-ı ķurbet-i ģazretdür. [M16b]

Meşnevi

دوست همچون زر بلا چون آتش است
زر خالص در دل آتش خوش است ¹⁸⁶

Pes anlar ki velāyet nübüvvetden efďaldür dirler, nebīnüñ cihet-i velāyeti, cihet-i nübüvvetinden efďaldür dimek olur. Ne ān ki velāyet-i velī-i tābi‘-i nübüvvet, nebī-i metbū‘dan efďaldür dimek ola! Zīrā nebīnüñ cihet-i velāyeti, evliyā’u’llāhuñ cihet-i velāyetinden ekmel ü etemm olduķdan şoñra [H13b] cihet-i nübüvveti fazladur.

Günahlarımızı, hatalarımızı ve yanlışlarımızı bağışla.”

¹⁸⁰ “Sıddıkların yükseldiği en son mertebe, peygamberlerin hāllerinin başladığı ilk mertebedir.”

¹⁸¹ “Resullerin en alt mertebesi, nebilerin en üst mertebesidir. Nebilerin en alt mertebesi, sıddıkların en üst mertebesidir. Sıddıkların en alt mertebesi, şehitlerin en üst mertebesidir. Şehitlerin en alt mertebesi, salihlerin en üst mertebesidir. Salihlerin en alt mertebesi, müminlerin en üst mertebesidir.”

¹⁸² ba‘z-ı İH: -M

¹⁸³ demişler ki M: -İH

¹⁸⁴ eşref ü efďaldür İH: efďal ü eşrefdür M

¹⁸⁵ raḫmet İH: rāḫat M

¹⁸⁶ “Dost altın, bela ateş gibidir. Hālis altın gönülde hoş bir ateş gibidir.” Bkz. Süleyman Nahifî, *Mevnevî-i Şerif Şerhi*, (Sadeleştiren: Āmil Çelebioğlu), Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 199, beyit nu: 1474; Tāhirü’l-Mevlevî, *Mevlānâ Mesnevî*, Kırkambar Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2009, C. 1-2, s. 385, beyit nu: 5415; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, C. 3, s. 406, beyit nu: 1450.

قال بعض كبرا العارفين قدس الله تعالى اسرارهم 187

اذا سمعت احدا من اهل الله او ينقل اليك عنه انه قال الولاية اعلي من النبوة فليس يريد ذلك الا ان ولاية النبي اعلي من نبوته او يقول ان الولي فوق النبي بذلك في شخص واحد و هو ان الرسول من حيث انه ولي اتم منه من حيث

انه نبي او رسول الا ان الولي التابع اعلي منه 188

Ve eger bir kimesne velāyet ve nübüvvet cihetlerinüñ mecmū'ına nübüvvet diyü ad kosa bu taqdırce nübüvvet velāyetden efđal olur. Zīrā mecmū' ba'zından efđaldür. Hemān nizā' ıstılağa rāci' olur. 189 فلا مناقشة في الاصطلاح

Ve ol ki Hıvāce Muḥammed bin 'Alī Ḥakīm-i Tirmizī ve Şeyḫ Sa'dü'd-dīn-i Ḥamevī ḥazretlerinüñ ḳaddesa'llāhu sirruhu'l-'aziz kelāmlarında vākı' olmuşdur ki: 190 نهاية الانبياء بداية الاولياء diyü 'amelde 'azimete ve rüſen-i ŧariḳata işāretdür. Ya'nı 191 نهاية الانبياء في الشريعة بداية الاولياء في سلوك الطريق Zīrā enbiyānuñ 'aleyhimü's-selām ŧerī'atleri evḳātlerinüñ āḫirinde kemāle irişür. Nite kim Ḥazret-i Muştafā'ya şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ŧoñra bu āyet nāzil oldu ki 192 الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي Pes velī kemāl-i ŧerī'atle sülükde ibtidā itmeyince velāyet vilāyetine ḳadem başamaz. Mekke'de nāzil olan aḫkām ile 'āmil olup Medīne'de nāzil olana iltifāt itmese, hergiz velāyet serḥaddine¹⁹³ irmek mümkin degüldür. Belki eger inkār eyleye, kāfir olur ne'üzü bi'llāh. Ma'lüm oldu ki bidāyet-i velāyet-i velī oldur ki nihāyet-i ŧerī'at-i nebīde vākı' olan 194 والله يهدى الى سوا السبيل نعم المولى و نعم الدليل

والله يهدى الى سوا السبيل نعم المولى و نعم الدليل 194

Rükn-i Evvel

Ol Ḥazret'üñ vilādetinden evvel¹⁹⁵ şadır olan ŧevāhidüñ beyānındadır.

Ol cümleden biri oldur ki 'Irbāz bin Sāriye raḏıya'llāhu 'anhu [M17a] rivāyet eyley ki: Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Ḥaḳ te'ālānuñ yanında benüm adum ḥātemü'n-nebiyyīn yazılmışdur, henüz Ādem 'aleyhi's-selām cesed-i ḫākī olup

187 قال بعض كبرا العارفين قدس الله تعالى اسرارهم Mİ: Der-kenar: H. Bazı yüce arifler -Allah onların sırlarını yüceltsin- şöyle demiştir.

188 "Eğer birinin, velāyet nübüvvetten daha yüksektir, dediğini duyarsan veya onlardan sana öyle bir söz nakledilirse, bil ki bu sözle nebinin velāyetinin, nübüvvetinden üstün olduğu kast edilmektedir veya birisi veli, nebi ve resulden üstündür derse, o sözüyle bir peygamberin velāyetinin nübüvvetinden üstünlüğünü kast etmektedir."

189 "İstilahta (terimsel anlamında) herhangi bir tartışma yoktur."

190 "Enbiyanın sonu, evliyanın başlangıcıdır."

191 "Peygamberlerin ŧeriatte nihayeti, evliyanın tarikat yolunda başlangıcıdır."

192 "Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım." Kur'ân-ı Kerim, Mâ'ide, 5/3.

193 serḥaddine MH: ḥaddine İ

194 "Doğru yola erdiren Allah'tır. Ne güzel Mevlâ ve ne güzel rehberdir."

195 evvel MH: ön İ

rūh gelmemiş idi.” Ve daği didi kim “Size mebde³-i hālümünden hikāyet ideyüm şol du‘āyı ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām itmişdür: ¹⁹⁶ «رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ» Ve daği ol bişāret kim ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām eylemişdür:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَ مُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ ¹⁹⁷

Ve daği şol ru‘yā ki benüm anam Āmine gördi ki bir nūr kendüden zāhir olup meşārık u meğāribe yayıldı. Şöyle ki Şām’uñ kaşrların ve köşklerin rüşen gördi.”

Ve ol cümleden [H14a] biri oldur ki *Tevrāt* uñ evvelinde bir āyet vardur ki *Tevrāt* anuñla ibtidā olunur. ¹⁹⁸ Āyet budur: «برائث برا الوهيم ان هشمايم واث هارث»، Ma‘nāsı böyledür ki “Evvel yaratdı Allāh bir mu‘azzam nesneyi daği semāvātı ve ¹⁹⁹ daği arzı.” Zīrā *el-vehīm* dimek hūdāvend ü ‘azīmü’ş-şān ma‘nāsına qarībdür. Murād andan rūh-ı Muḥammed’dür. Nite kim ḥadīş-i nebevīde gelmişdür ki: ²⁰⁰ «اول لا خلق الله روجي او نوري»،

Eger ṭā’ife-i Yehūd dirlerse ki “Neden ki bundan murād rūh-ı Muḥammed ola?” Cevāb virürüz ki sizüñ yanuñuzda ḥisāb-ı ḥurūfıla istidlāl mu‘teberdür. Nite kim *Tevrāt* da بزات يابو اهارون ال هقودس āyetindeği lafz-ı *bezāl* la ki dört yüz ondur, istidlāl itdūñüz ki Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām Beytū’l-maḥdis’i binā idicek, dört yüz on ²⁰¹ yıldan şoñra ḥarāb olur diyü. Ve hem ol istidlāl şahīḥ ü vāqı‘ oldı ve bunuñ emsālī daği bī-ḥaddür ve rivāyet olunur ki Ḥazret-i Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aḥbār-ı Yehūd’dan bir ṭā’ife geldiler, eyitdiler: “İşitdük ki yā Muḥammed, saña ²⁰² الم gelmiş. Ümmetüñüñ müddeti yetmiş bir yıl olmağa işāretdür.” didiler. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Baña hemān ²⁰³ الم gelmedi. ²⁰⁴ حم عسق ve ²⁰⁵ كهيعص ve ²⁰⁶ الر ve ²⁰⁶ المص daği gelmişdür.”

¹⁹⁶ “Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin āyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Bakara, 2/129.

¹⁹⁷ “Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Saff, 61/6.

¹⁹⁸ olunur İH: olur M

¹⁹⁹ ve Mİ: -H

²⁰⁰ “Allah’ın ilk yarattığı, benim ruhum veya nurumdur.”

²⁰¹ istidlāl itdūñüz ki Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām Beytū’l-maḥdis’i binā idicek, dört yüz on MH: -İ

²⁰² *Kur’ân-ı Kerīm*, Bakara, 2/1.

²⁰³ *Kur’ân-ı Kerīm*, Şûrâ, 42/1-2.

²⁰⁴ *Kur’ân-ı Kerīm*, Meryem, 19/1.

²⁰⁵ *Kur’ân-ı Kerīm*, İbrāhīm, 14/1.

²⁰⁶ *Kur’ân-ı Kerīm*, A’râf, 7/1.

Aḥbār-ı Yehūd bunu işidicek “²⁰⁷قد اشكل الامر علينا يا محمد” diyüp, dönüp gitdiler. Pes biz daḥi *el-vehīm* lafzını [İ13b] ḥisāb itdük; Muḥammed ‘adedine muvāfiq, toḡsan iki çıkdı. Ma‘lūm oldı ki *el-vehīm*’den murād, Muḥammed ‘aleyhi’s-selām imiş. [M17b] Ve eger yine i‘tirāz iderlerse ki *el-vehīm* burada *berā*’nuñ fā‘ilidür, mef‘ūli degüldür, ya‘nī yaratdı bir ulu dimek olur. İki vech ile cevāb virürüz: Biri ol kim daḥi gökleri dimek ‘aṭfila dūrüst gelmez. Ma‘ṭūf-ı ‘aleyh miḡdar olmaḡ rāst degüldür ve ikinci bu kim *berā*’nuñ fā‘ili içinde müstetirdür. ^{ازوني}’den ‘ibāretdür. ^{ازوني} dimek Allāh dimekdür. ‘Aleme-i ḡaṣṣdur. Nite kim bu āyetden birkaç saṭır aṡaḡıda ^{بيوم غوث ازوني الوهيم اث هشمايم وات هارث 208} dimekle taṡriḡ itmişdür. Ya‘nī “Ol günde yaratdı Allāh bir ulu nesneyi daḥi gökleri ve daḥi yiri.”²⁰⁹ والله اعلم و احكم

Ve ol cümleden biri oldur ki, *Tevrāf*’uñ beṡinci sifrinüñ ikinci cüz’indeki [H14b] aḡbār-ı Yehūd’dan yetmiş kiṡi anuñ ṡiḡḡatine ittifaḡ itmişlerdür, bir āyet vardur ki iki vech ile ol Ḥazret’üñ nübüvvetine dālldür. Āyet budur:

ويومر اذوني نابي اقيم لهم معرب احيم كاموخه ونثني بري بغيور ودبر الهيم كل اشرا صونوا وهيه هائش
اشرلو يصمع ال دبري اشريدبربسمي انوخي ادروش معمو

Ma‘nāsı Türkīce böyledür ki: “Be-dürüstī ben ṡurgursam gerekdür bir peyḡamber Benī İsrā’īl için Benī İsrā’īl’üñ ḡardaṡları oḡlanlarından. Ol peyḡamber senüñ miṡlüñ ola yā Mūsā. Ve daḥi revān eylerüm kendü kelāmumı anda ve anuñ dili üzerine. Ve ol nebī anlara söyler anı kim ben emr iderüm ve her kim ḡabūl eylemeye elbette ben andan intikām alurum.”

Vech-i istidlāl bir budur ki bu āyetde Ḥaḡ te‘ālā buyurdı ki ol nebī, Benī İsrā’īl’den olmaya, Benī İsrā’īl’üñ ḡardaṡları oḡlanlarından ola. İsrā’īl, Ya‘ḡūb nebīye ‘aleyhi’s-selām dirler. Ya‘nī ol peyḡamber, Ya‘ḡūb nebī oḡlanları neslinden olmayup bi’z-zarūrī ḡardaṡları oḡlanları didügi, Benī İsrā’īl’üñ ‘ammuları oḡlanlarına ḡaml olunur. Pes Mūsā’dan ‘aleyhi’s-selām ṡoñra muḡaḡḡaḡ ve muḡarrerdür ki peyḡamberimizden ḡayrı İsmā‘īl nebī ‘aleyhi’s-selām oḡlanlarından peyḡamber gelmemişdür. Ve İsmā‘īl nebī ‘aleyhi’s-selām İṡḡaḡ nebī ‘aleyhi’s-selāmuñ ḡarındaṡıdur ve İṡḡaḡ nebī Ya‘ḡūb nebīnüñ ‘aleyhi’s-selām atasıdur. Lā-cerem müte‘ayyen oldı ki Benī İsrā’īl’üñ ḡarındaṡları oḡlanlarından meb‘ūṡ olan nebī, bizüm peyḡamberimizdür.

²⁰⁷ “Ey Muhammed, işimiz çok zor oldu.”

²⁰⁸ “Allah muazzam bir nesneyi, göḡü ve yeri yarattı. O en iyi bilen ve en iyi hüküm sahibidir.”

²⁰⁹ “Allah en iyi bilen ve en iyi hüküm verendir.”

Ve bir dağı [İ14a] vech-i [M18a] istidlâl budur ki: Bu ‘âyetde buyurdı kim senüñ mişlüñ ola. Muğarrerdür ki burada mişliyyet, huşuş-ı nübüvveddür, sâ’ir evşâfda degüldür. Nite kim bu âyetüñ sibâkı ve siyâkı delâlet eyler bu ma’nâya. Zîrâ bu âyetden öñürdi buyurmuşdur ki ma’nâsı Türkîce böyle demek olur ki: “Söyle Benî İsrâ’îl’e ‘avâm, tâbi‘ oldıklarına itâ‘at itmesünler. Zîrâ anlar sâhirlere ve müneccimlere itâ‘at iderler. Bunlar anuñ gibi degüldür. Be-dürüstî ben bir peygamber göndersem gerekdür Benî İsrâ’îl’üñ qarındaşları oğlanlarından, senüñ [H15a] mişlüñ ola ve dağı ol nebînüñ dili üzerine kelâmumı²¹⁰ icrâ iderüm. Ol dağı benüm emrümi bunlara tebliğ eyler. İtâ‘at itmeyenlerden intikâm alurum.”

Pes gün gibi rüşendür ki ol nebî senüñ gibi şâhib-i şerî‘at u şevket ve ulü’l-‘azm olsa gerek ve aña kitâb gelse gerekdür demek olur. El-ğakğ bu şıfatlu nebî ‘aleyhi’s-selâm, Mūsâ’dan soñra bizüm peygamberimizdür şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ancağ. Ve ol nebî Yūşâ‘ bin Nūn ‘aleyhi’s-selâm olmağ câ’iz degüldür, nite kim aħbâr-ı Yehūd zu‘m itdiler. Zîrâ Yūşâ‘ ‘aleyhi’s-selâm Benî İsrâ’îl’ dendür ve hem şâhib-i şerî‘at degüldür. Ve hem çünân ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm olmağ dağı dürüst gelmez, nite kim²¹¹ peṭârîk-ı Naşârâ tevehhüm itdiler. Zîrâ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm dağı Benî İsrâ’îl’ dendür ve hem şâhib-i şerî‘at u şevket degüldür. *İncil*’de gelmişdür, ‘İsâ’dan ‘aleyhi’s-selâm hikâyet idüp *اني ماجيت لتبديل شرع موسى بل لتكميله* Ya‘nî “Ben Mūsâ şer‘ini tebdil için gelmedüm, belki tekmil için geldim.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, : قال الله تعالى في التوریه

ويقر و يعقوب ال بانو ويومر اليهم هاصفوا واجيد لكم اشر يقرأ ائكم باحدثت هياهم لوياسور سبط من يهوده و محوقق مابين ركحلو عدلي يا بو شيلو يقهث عميم

Ya‘nî “Ḥaber virdi Ya‘kūb evlādına ve dağı emr eyledi anlara, cem‘ oluñ size ḥaber vireyüm şol kimesneyi ki size āħirü’z-zamānda gelse gerekdür. Zâ’il olmaz ḥâkimüñ ḥükmi dağı zâ’il olmaz râsimüñ resmi ḳademeyni ortasından, ḥattâ gelmeyince şol nesne ki anuñ için vardır. Ve aña cem‘ olur şu‘üb u ḳabâ’il.”

Vech-i [M18b] istidlâl oldur ki, Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selâm ḥaber virdi evlādına. Ḥâkimden soñra ki işâretdür Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm, şâhib-i şerî‘at u aħkâmdur ve dađı râsimden soñra kinâyetdür ‘İsâ’dan ‘aleyhi’s-selâm. Zîrâ mütemmim-i dîn-i Mūsâ’dur ‘aleyhi’s-selâm. [İ14b] Bir nebî gelür ki anuñ için aħkâm vardır ve aña

²¹⁰ kelâmumı Mİ: kelâmı H

²¹¹ kim Mİ: -H

ḳabā'il cem' olur. Ya'nī bir ḳavme muhtaşş degüldür. Pes bu iki mürselden şoñra bu şıfatlu gelen nebī muḳarrer ve muḳaḳḳak bizüm peygamberimüzdür ancaḳ. Ḥuşuşan kim bir ḳavme muhtaşş degüldür, aña ḳabā'il cem' olur didügi tamām [H15b] beyān eyledi. Zīrā ol Ḥazret'den ğayrı kaffe-i enāma gönderilmiş yoḳdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, : قال الله تعالى في التوریه

و يومر ادوني يابراهيم لا سمعيل سمعيتخه هنه برحنت اوثواو هفتي اوثويماد ماد Ma'nāsı Türkice öyle dimekdür ki: "Allāhu te'ālā didi İbrāhīm'e, 'Ben du'āñı ḳabül itdüm İsmā'il için. Ben ol İsmā'il'i bereketlendürem ve çoğaldam ve yimişlendürem Bemādmād'la.'" Vaḳtā ki Bemādmād ḫarfleri cümel ḫisābınca ḫisāb olunsa, Muḫammed 'adedine berāberdür ki tokşan ikidür. Ya'nī İsmā'il'i Muḫammed'le bereketlendürem dimekdür. Ḥaḳ te'ālā *Tevrāt* da her ne yirde kim bereket-i İsmā'il'i zıkr itse, Bemādmād lafzına muḳarin getürür. Ḥilāfinca bereket-i İşḫaḳ'da ve ḫisāb-ı ḫurūfıla istidlālün beyānı muḳaddemā zıkr olundu.

Ve eger i'tirāz iderlerse "Bemādmād lafzında ḫarf-i bā şıla içündür, nite kim ma'nāsından fehm olunur. Nefs-i kelimededen degüldür. Mādmād'la İsmā'il'i bereketlendürem demek olur. Lafz-ı Mādmād, ḫod bā ḫarfinsiz 'aded-i ḫurūfi Muḫammed'e müsāvī degüldür."

Cevāb oldur kim, ḳavā'id-i terākīb-i 'İmrān'da muḳarrerdür ki ḳaçan iki ḫarf-i bā bir kelimedede cem' olsa, biri zāyid ve biri nefsi kelimededen olsa, zāyidin ḫazf iderler ictimā'-ı mişleynün telaffuzından iḫtirāz idüp. Nite kim tefāsīr-i *Tevrāt* da aḫbār-ı Yehūd niçe mevāzi'de beyān eylemişlerdür. Pes bunda daḫi öyledür. Şıla için olan bā maḫzūf ve muḳadderdür. Mezkūr olan bā, nefsi kelimedendür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir āyet vardur *Tevrāt* uñ āḫirinde ki *Tevrāt* anuñla tamām olur. Ol āyet budur: «اذوني مسينا با ودرج مساعير لمو هوفيعه مهر فارن» [M19a] Ya'nī "Allāhu te'ālā geldi Sīnā'dan ve toḅdı Sā'ir üzerine ve yüce oldı Fārān taḅlarından." Murād Ḥaḳ te'ālānuñ gelmesinden, toḅmasından ve yüce olmasından bu ism-i cāmi'ün mezāhirinden bir mazḫar zḫūr itmekdür. Pes murād Ṭūr-ı Sīnā'dan, Mūsā 'aleyhi's-selāmdur. Ve maḳşudı Sā'ir'den ki Şām [H16a] taḅlarında bir mevzi'ün adıdur, 'İsā 'aleyhi's-selāmdur ki²¹² maḳāmı anda idi. Ve 'Ays ki Ya'ḳūb nebīnün 'aleyhi's-selām ḳarındaşı idi, ol taḅda pādişahlıḳ [I15a] itmiş idi ki Naşārā anuñ neslindendür. Ve murād Fārān'dan ki Mekke'nün taḅıdır, Ḥazret-i Muḫammed'dür şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem.

²¹² 'İsā 'aleyhi's-selāmdur ki Mİ: -H

Ve hem İsmā'îl nebînüñ maḳāmı idi ki Ḥazret-i Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anuñ neslindendir.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥayḳūḳ nebî 'aleyhi's-selām buyurmışdur ve *Tevrāt* aña nāṭıḳ olmışdur:

جا الله با لبيان عن جبل فاران و امتلات السموات من تسبيح احمد و امته يحمل خيله في البحر كما يحمله في البرياتيناكباب،
جدید يعرف بعد خراب بيت المقدس،،213

Ve ol cümleden biri oldur ki, Eş'iyā nebînüñ 'aleyhi's-selām kelāmında gelmişdür: “رايت راكبين اضا لهما الارض احدهما علي حمار والاخر علي جمل.” Ya'ni “İki rākib gördüm ki yir yüzi anlardan münevver olmuş. Biri ḥımār üzerinde ve²¹⁴ biri deve üzerinde.” Rākib-i ḥımār 'İsā'dur 'aleyhi's-selām. Ve rākib-i celmel bizüm peygamberimizdür şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Ve daḥi و ايضا في كلامه يا قوم اني رايت صورة راكب البعير صورة مثل ضو القلم²¹⁵. Ḥazret-i Mūsā'nuñ 'aleyhi's-selām Benî İsrā'îl'e vaşiyetinde gelmişdür. 216 سيائيتكم نبى من بنى اخوتكم فله فصد قوا و منه فاسمعوا²¹⁶ احمد²¹⁷ ,
سيفه على عاتقه²²³, يجتزي بالكسرة²²², يلبس الشملة²²¹, يركب البعير²²⁰, القتال²¹⁹, الضهوق²¹⁸

Ma'nā-yı “ḏaḥḥūk” oldur ki güler yüzlüdür ve kerimü'n-nefsdür, hiç bir nesneden munḳabız olmaz. Gāh olurdu ki şöyle gülerdi ki mübārek azuları görünürdi ve buyurmışdur ki “Ben laṭife iderüm ammā toḡrudan ḡayrı söylemezüm.” Bir gün bir ḳarıcuḡa eyitdi: “Ḳarılar Cennet'e giremezler.” Ol ḳarıcuḡ ağladı. Eyitdi kim “Ḳarılar ḳızıoḡlan olur, soñra Cennet'e girerler.” Ve hemān bu ma'nāya işāretdür ki Ḥaḳ te'ālā [M19b] *Kelām-ı* *Ḳadīm*'inde buyurmışdur:

«فِيمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَئِنَّ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ»،²²⁴ Ve ma'nā-yı “ḳattāl” oldur ki ḡāyet ḥarişdür, Allāhu te'ālānuñ 'adūlarıyla ḡazā itmege. سيفه على عاتقه [H16b] demek oldur ki

²¹³ “Allah Fārān daḡından bir peygamber getirir. Gökler dolusu Ahmed tesbih edilir. Onun ümmeti hem karada, hem denizde ata biner ve o yeni bir kitapla gelir. Beytü'l-makdis'in yıkılmasından sonra tanır.”

²¹⁴ ve İH: -M

²¹⁵ “Aynı şekilde şöyle demiştir: Deve üzerine binen bir zat gördüm ki yüzü tıpkı ay gibidir.”

²¹⁶ “Kardeşlerinizin oğullarından size bir peygamber gelecektir. Onu tasdik edin ve onun sözünü dinleyin.”

²¹⁷ “Çok hamd eden.”

²¹⁸ “Güler yüzlü.”

²¹⁹ “Katl eden, çok öldüren.”

²²⁰ “Deveye binen.”

²²¹ “Yün hırka giyen.”

²²² “Kırıntılarla yetinen.”

²²³ “Kılıcı yanında olan.”

²²⁴ “O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandım! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.” *Kur'ân-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 3/159.

ya'nî kılıcı omuzındadır, behâdur ve şâhib-i şecâ'atdür. Kendü bi-nefsihi gazâ eyler. Emîrü'l-mü'minîn 'Alî kerrema'llâhu vechehu dimişdür ki "Her vaqt ki ceng çatı olaydı, biz Hâzret-i Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem şığınurduq ve ol Hâzret cemî'müzden 'adüya yakın varurdu."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Dāvūd 'aleyhi's-selām *Zebūr*'da dimişdür ki: 225 «اللهم ابعث مقيم السنة بعد الفترة» Dāvūd'dan [İ15b] 'aleyhi's-selām soñra, bizüm peygamberimizden gayrı, *Tevrâf*'uñ şerî'ati ve sünnetinüñ fetretinden soñra ikâmet-i şerî'at ü sünnet itmiş bir peygamber gelmiş yoqdur. Zîrâ 'İsâ 'aleyhi's-selām *Tevrâf*'uñ sünnetine muvâfık idi ve dîn-i Mūsâ'yı tekmlî için gelmiş idi. Nite kim beyân olundu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmâm 'Abdu'r-raḥmân bin el-Cevzî raḥimehu'llâh *Kitâbü'l-vefâ fî Fezâ'ili'l-Muṣtafâ*'da getürmişdür ki: Ebü Nu'aym raḥimehu'llâh 'an'aneyile ḥaber virdi ki Sa'îd bin 'Abdu'r-raḥmân el-Muğâfirî raḍıya'llâhu 'anhu rivâyet itdi ki, bir gün Ka'bu'l-Aḥbâr, Yehūd'uñ bir ḥabırını gördi ki ağlar. Ka'b eyitdi: "Niçün ağlarsın?" Ḥabr eyitdi: "Ba'zı emirler zıkr itdüm ol sebebden ağlarum." Ka'b eyitdi: "Dilerseñ ben saña ḥaber vireyüm ol emirlerden ki seni ağladur, şöyle ki sen beni taşdıq idesin." Ḥabr eyitdi: "N'ola?"

Ka'b eyitdi: "Bi'llâhi şol münzel olan Allâh'uñ kitâbında buldum ki Mūsâ 'aleyhi's-selām *Tevrâf*'a nazar itdi, eyitdi: 'Yâ Rabb, be-dürüstî ben bir ümmet buldum ki ümmetlerüñ ḥayırlusudur.²²⁶ Anlar nâsa çıkarlar emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eyleyü. Daḥi İmân getüreler kitâb-ı evvele ve kitâb-ı âḥire. Daḥi anlar kıtâl ideler ehl-i ḍalâletle ḥattâ muḳâtele ideler bir gözlü Deccâl'le.' Pes Mūsâ eyitdi: 'Yâ Rabbî, anları baña ümmet eyle.' Rabbü'l-'izzet eyitdi: 'Yâ Mūsâ, anlar ümmet-i Aḥmed'dür.'" Ḥabr eyitdi: "Gerçeksın yâ Ka'b."

Yine Ka'b eyitdi: "Bi'llâh ol kitâb-ı münzelve bulduğımı ki Mūsâ 'aleyhi's-selām *Tevrâf*'a nazar eyledi, eyitdi: 'Yâ Rabb, ben bir ümmet bulurum ki anlar mübâlağayıla ḥamd idicilerdür ve ḥâkim olucılardur. Kaçan bir emr işlemeği dileseler inşâ'a'llâh diyeler. Anları baña ümmet eyle.' Rabbü'l-'izzet eyitdi: 'Anlar ümmet-i [H17a] Aḥmed'dür [M20a] yâ Mūsâ.'" Ḥabr eyitdi: "Gerçeksın yâ Ka'b."

Yine Ka'b eyitdi: "Bi'llâh ol kitâb-ı münzelve bulduğımı ki Mūsâ *Tevrâf*'a nazar kıldı, eyitdi: 'Yâ Rabb, ben bir ümmet bulurum ki her kaçan bir yüksek yire

²²⁵ "Allah'im, fetret ve cahiliyye devirlerinden sonra sünneti ikame ettirecek bir peygamber gönder!"

²²⁶ ümmetlerüñ ḥayırlusudur MH: -İ

çıkalar, tekbîr getüreler ve kaçan bir alçak yire inseler hamd eyleyeler. Cins-i arz anlara tahûr ola. Ya'nî anuñla necesden ve hâdeşden ve cenâbetden tahâret ideler, şuyla itdükleri gibi ve yir yüzi mescidleri ola. Ya'nî her kıanda dilerlerse 'ibâdet ideler. Anları baña ümmet eyle.' Rabbü'l-'izzet eyitdi: 'Anlar ümmet-i Aḥmed'dür yâ Mūsâ.'" Ḥabr eyitdi: "Gerçeksın yâ Ka'b."

Yine Ka'b eyitdi: "Ben saña ḥaber vireyüm bi'llâh ol nâzil olan Allâh'uß kitâbında bulduğımı ki ṭahḫîḳ Mūsâ 'aleyhi's-selâm *Tevrâṭ*'a nazâr eyledi, pes eyitdi: 'Yâ Rabb, ben bir ümmet bulurum ki merḥûme vü zu'efâ olalar ve kitâbu'llâha vâriş olalar. [İ16a] Daḥi anlar güzîde olalar. ²²⁷ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ Ve ben anlardan birini bulmadum illâ merḥûm. Anları baña ümmet eyle.' Rabbü'l-'izzet eyitdi: 'Anlar ümmet-i Aḥmed'dür yâ Mūsâ.'" Ḥabr eyitdi: "Öyledür yâ Ka'b."

Yine Ka'b eyitdi: "Ol kitâb-ı münzeldede bulduğımı ki Mūsâ 'aleyhi's-selâm *Tevrâṭ*'a nazâr eyledi, eyitdi: 'Yâ Rabb, ben bir ümmet bulurum ki anlaruß muşḥafları şadrında ola. Namâzlarında şufûf-ı melâ'ike gibi şaf bağlayalar. Mescidlerinde âvâzları bal arusu âvâzı gibi ola. Anlardan biri nâra dâḥil olmaya. İllâ şol kimesne dâḥil ola ki ol kimesne ḥasenâtından göre şol taş, ağac yaprağından gördüğü gibi. Anları baña ümmet eyle.' Yine Rabbü'l-'izzet eyitdi: 'Anlar ümmet-i Aḥmed'dür yâ Mūsâ.'" Ḥabr eyitdi: "Gerçeksın yâ Ka'b."

Vaqtâ kim Mūsâ 'aleyhi's-selâm, Ḥazret-i Muḥammed şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve ümmetine virilen ḥayırları 'acebledi. Eyitdi: "N'olaydı ben Muḥammed'uß aşḥâbından olaydum." Pes Ḥaḳ sübhânehu vahy eyledi ki bu üç âyetle Mūsâ 'aleyhi's-selâm

râzî itmeğiçün. ²²⁸ يَا مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ²²⁹ وَكِتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَابِ مِن كُلِّ شَيْءٍ ²³⁰ وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ ²³¹ [H17b] Pes Mūsâ 'aleyhi's-selâm tamâm-ı rızâyıla râzî oldı. ²³¹ Ve bu ḥikâyeti müş'ir kelimâti

²²⁷ "Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur." *Kur'ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/32.

²²⁸ "(Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol." *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/144.

²²⁹ "Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık." *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/145.

²³⁰ "Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır." *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/159.

²³¹ Pes Mūsâ 'aleyhi's-selâm tamâm-ı rızâyıla râzî oldı. MH: -î

kütüb-i²³² eḥādīṣde daḥi Ḥazret-i Resūl'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir niçe mevķi'de şābit olmuřdur. [M20b] Tafřili ol kitāblardan gōrilūr.²³³

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İmām²³⁴ 'Abdu'r-raḥmān bin el-Cevzī raḥimehu'llāhi te'ālā getürmiřdür: İbn 'Ömer raḍiya'llāhu 'anhu rivāyet eyler Ka'b'dan, eyitdi ki "İřitdüm bir kiři ḥikāyet ider ki ru'yāda gördüm keenehu nās ḥisāb için cem' olmuřlardı. Pes enbiyā 'aleyhimü's-selām da'vet olundu. Her nebī 'aleyhi's-selām ümmetiyle geldiler ve her nebīnün iki nūrı var idi ve kendüye tābi' olanlaruñ birer nūrı var idi ki ol nūrıla yürürlerdi. Pes Muḥammed şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem da'vet olundu. Ve anuñ mübārek bařında ve yüzünde olan her kılı bařına bir nūrı var idi ve aña tābi' olanlaruñ ikiřer nūrı var idi ki ol iki nūrıla sa'y iderlerdi."

Ka'b eyitdi: "Ben şöyle şandum ki bu kışşa ol kişinün ru'yāsı degüldür." Pes ol kişiye eyitdüm: "Bunu saña kim ḥaber viridi?" Eyitdi: "والله الذي لاله الا هو" ben bu kışşayı menāmumda gördüm." Yine eyitdüm ki "بالله الذي لاله الا هو" sen bunu menāmuñda mı gördüñ?" Eyitdi ki "Ne'am²³⁵." Pes ben eyitdüm: "Ol Allāḥ ḥaḳķiçün ki Ka'b'uñ nefsi anuñ elindedür, be-dürüstī bu Muḥammed'ün ve ümmetinün şıfatıdır ve enbiyānuñ ve [İ16b] ümmetlerinün şıfatlarıdır ki Allāḥ'uñ kitābında mařtūrdur ve ben *Tevrāt*'da oķıyup şururum."

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İmām 'Abdu'r-raḥmān [bin] el-Cevzī raḥimehu'llāh getürmiřdür ki: Nemle raḍiya'llāhu 'anhu, kendü atası anı Nemle'den rivāyet eyledi ki be-dürüstī Yehūd-ı Benī Ḳurayza Resūl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zikrini kitāblarında ders idinürlerdi. Daḥi oġlancuķlarına Resūl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem řıfatlarıyla ve ismiyle ve Medīne'ye hicretiyle ta'līm iderlerdi. Vaḳtā kim Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zuhūr eyledi, ḥased idüp inkār itdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Yine imām-ı mezkūr raḥimehu'llāh getürmiřdür: Ebū Sa'īd el-Ḥuḍrī atasından rivāyet eyledi ki eyitdi: "Ben Ebū Mālīk bin Sinān'dan iřitdüm ki ol eyitdi, ben bir gün Benī 'Abdü'l-Eřhel ḳabīlesinden yaña vardum mā-beynümüzde olan ḥarbün řulḥı için. [H18a] Yehūdī Yūřa'dan iřitdüm ki eyidürdi ki ḳarīb olmuřdur bir nebīnün ḥurūcı ki aña Aḥmed dirler. Ḥarem'den ḥurūc itse gerekdür." Ḥalīfe bin Şa'lebe el-Eřhelī aña istihzā řarīķıyla eyitdi: "Ol nebīnün řıfatı nedür?" Yūřa'

²³² kütüb-i Mİ: -H

²³³ gōrilūr Mİ: gōrile H

²³⁴ İmām MH: -İ

²³⁵ "Evet."

eyitdi: “Ne kaşır ola kâmetinde ne tavîl, iki gözinde hümreti ola ve şemle geye [M21a] ve merkebe bine ve bu belde hicretgâhı ola.”

Ebū Mâlik eyidür: “Çün ben kavmüm Ebū Hıdrîye geldüm, Yūşa‘uñ bu sözünü söyleyüp ta‘accüb eylerdüm. Bizden bir kişi işitdi; eyitdi: “Bu sözi hemân Yūşa‘ mı söyler?” Yeşrib’uñ cümle Yehūdî’si bu sözi söylerler. Yine Ebū Mâlik eyidür: “Pes ben çıkdum Benî Qurayza’ya geldüm. Anları daği buldum. Resül’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem zıkr iderler.” Zübeyr bin Bâta eyitdi: “Taḥḳîḳ şol bir kıvıl kevkeb yine tülû‘ eyledi ki ol kevkeb toğmaz illâ bir nebînüñ hürücü içün ve enbiyâdan hiç kimesne kalmamışdur illâ Aḥmed ve bu belde anuñ hicretgâhıdır.” Ebū Sa‘îd eyitdi: “Çün ki Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Medîne’ye geldi, atam bu haberi Resül’e şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ḥikâyet eyledi. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki eger Zübeyr ve iki yoldaşıyla Yehūd’uñ re‘islerinden Müslimân olsa idi Yehūd küllisi Müslimân olurdu ki cümle aña tâbi‘lerdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine imâm-ı mezkûr raḥimehu’llâh getürmişdür ki: İbn ‘Abbâs raḍıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Be-dürüstî Yehūd, Resül’uñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem meb‘aşinden evvel Evs ve Hızrec üzerine Resül’le şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem istiftâḥ iderlerdi. Ya‘nî Resül’uñ²³⁶ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hürücüyla nuşret taleb iderlerdi ve bizüm intikâmımız sizden ol alur dirlerdi. Ve anuñ [İ17a] hürücü zamânı karîb oldu diyü haber virürlerdi. Vaḳtâ kim Ḥaḳ sübhânehu ve te‘âlâ Resül’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem risâetle gönderdi, buña kâfir oldılar ve sözlerine inkâr itdiler.”

Mu‘âz bin Cebel ve Bişr bin el-Berâ’ raḍıya’llâhu ‘anhu anlara eyitdiler:²³⁷ “Yâ ma‘şere’l-Yehūd, Ḥudâ-yı Te‘âlâdan ḥavf idüñüz ve Müslimân oluñuz. Taḥḳîḳ siz bizüm üzerimize Muḥammed’le şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem istiftâḥ iderdüñüz. Ḥâl budur ki biz ol vaḳt ehl-i şirk idük. Daği siz bize haber virürdüñüz ki be-dürüstî ol ‘an-karîb meb‘ûş olur diyü. Ve şıfatların beyân iderdüñüz.” Pes Sellâm bin Mişkem eyitdi: “Şol ki²³⁸ biz size vaşf iderdük [H18b] bu ol²³⁹ degüldür. Biz bildügümüz ‘alâmetler bunda yoḳdur.” Pes Ḥaḳ te‘âlâ bu âyeti gönderdi.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ²⁴⁰

²³⁶ istiftâḥ iderlerdi. Ya‘nî Resül’uñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

²³⁷ eyitdiler MH: eyitdi İ

²³⁸ ki Mİ: -H

²³⁹ bu ol H: ol bu M: ol İ

²⁴⁰ “Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat’ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat’tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılına dikilince onu inkâr ettiler.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/89.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine imām-ı mezkūr getürmişdür ki: Kātāde rađıya'llāhu 'anhu [M21b] eyitdi: “Be-dürüstī Yehūd, Muḥammed'le şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem küffār-ı 'Arab'uñ üzerine istiftāḥ iderlerdi ve eyidürlerdi²⁴¹ ki اللهم ابعت النبي الامي الذي نجده في التوراة يعذبهم ويقتلهم Ya'nī yā Rabb, gönder ol ümmī peygamberi ki biz bulduğ anı *Tevrāt*'da ki ğazāb eyleye 'Arab'uñ müşriklerine ve қatl ide anları.” Vaқtā kim Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Yehūd'uñ ğayrından mebc'ūs oldıysa 'Arab'a ḥased idüp kāfir oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ²⁴² قال عيسى عليه السلام في الانجيل: اني ذاهب الي ربي ور بكم والغار قليطا جا هو الذي يشهدلي بالحق كما شهدته بالحق و هولذي يفسر لكم كل شي Ma'nāsı budur ki “Be-dürüstī ben gidiciyem, benüm Rabb'üm daḥi sizüñ Rabb'üñüz ḫarafına. Daḥi Faraқlıḫ* gelicidür. Ol, şol²⁴³ kimesnedür ki şehādet eyler benüm için ḫaққıla. Nite kim ben şehādet itdüm anuñiçün ḫaққıla. Daḥi ol, şol kimesnedür ki tefsir ider size her nesneyi.” Murād Faraқlıḫ'den bizüm peygamberimüzdür şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Zīrā Faraқlıḫ ma'nāsı, Aḫmed mefhūmına қarıbdür ve daḥi Yuḫanna'dan ki 'İsā'nuñ 'aleyhi's-selām ğāyet dostlarındandır, isnād-ı şaḫīḫile menқıldür ki dimişdür يا'nī ḫaber virdi اخبرني المسيح عليه السلام بدين محمد العربي و بشرني به انه يكون من بعده فيبشرت به الحواريين فامنوا به baña Mesīḫ 'aleyhi's-selām, Muḥammed-i 'Arabī'nuñ dīninden, bişāret virdi baña²⁴⁴ bunuñ ile ki ol Muḥammed kendüden şoñra olur. Pes bunda bişāret virdüm ḫavāriyyine, imān getürdiler aña.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Abdu'llāh bin 'Amr ve bin el-'Āş rađıya'llāhu 'anhu dimiş: “Bizüm Resūl'imüzüñ zikri kütüb-i müteқaddimede böyledür ki:

عبدي المتوكل المختار ليس بغظ ولا غليظ ولا سخاب في الاسواق ولا يجزي بالسبية ولكن يغفر و يصفح ولا يهذب حتى يقم السنه العوجا و يشهد ان لا اله الا الله²⁴⁵

[I17b] Ve 'Aḫā bin Yesār rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki “‘Abdu'llāh bin 'Amr el-'Āş'dan rağıya'llāhu 'anhu şordum, bizüm peygamberimüzüñ şıfatı *Tevrāt*'da [H19a] niceğer?” Eyitdi: “Nice kim *Qur'ān*'da maşḫurdur. ²⁴⁶ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

²⁴¹ eyidürlerdi İ: eyidürler MH

²⁴² “İsa aleyhisselam İncil'de buyurdu.”

* İncil'de Hz. Muhammed için kullanılan, aslı Faraқlıḫ “فار قليط” olan bu kelime, tüm nüshalarda Ğaraқlıḫā “غار قليط” şeklinde yazılmıştır. Metinde Faraқlıḫ kelimesi tercih edilmiştir.

²⁴³ şol İ: ol MH

²⁴⁴ Mesīḫ 'aleyhi's-selām, Muḥammed-i 'Arabī'nuñ dīninden, bişāret virdi baña MH: -İ

²⁴⁵ “Tevekkül sahibi kimse, çirkinlik ve kabalıktan uzak, etrafta bağırmayan, kötülüğe kötülükle mukabele etmeyen, affeden ve kötü âdetleri düzelten, Allah'tan başka ilāh olmadığımı tasdik eden kimsedir.”

²⁴⁶ “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.” *Kur'ān-ı Kerim*, Ahzāb, 33/45.

[M22a] و حرزا للاميين و انت عبدى و رسولى سميتك المتوكرا لست بفظ و لا غليظ و لا صحاب فى الاسواق و لا تدفع السيئة بالسيئة لكن تغفو و تغفر لى اقضك حتى اقيم بك الملة العوجاء ان يقولوا لا اله الا الله فافتح بك اذانا صما و اعينا عميا و قلوبا غلغا²⁴⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cübeyr bin Muṭ‘im raḍıya’llāhu ‘anhu dımişdür ki: Çün²⁴⁸ Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meb‘ūs oldı, Kureyş’üñ ol ḥazrete itdükleri işler baña gāyet mekrūh geldi. Zannum öyle oldı ki az zamānda anı helāk iderler. Hemān Şām tarafına çıķup gitdüm ve anlaruñ deyrleründen bir deyre irişdüm. Ol deyrüñ ehli, ulularına benden ḥaber virdiler, üç gün aña lāyık ḥıḍmet idüñ diyü işmarladı. Çün üç gün geçdi ulularına eyitdiler, ol kişi gitmedi. Beni ṭaleb eylemiş, vardum. Baña eyitdi kim “Ehl-i Ḥarem’den misin?” Ben eyitdüm: “Belī.” Ve şordı kim “Ol şahş ki peygamberlik da‘vāsın ider, bilür misin?” Ben eyitdüm: “Belī.” Ol elümi ṭutup²⁴⁹ benümle bir deyre geldi ki ol deyrüñ içinde çok şüretler yazılmışdur. Baña eyitdi: “Nazar eyle bu şüretler içinde ol peygamberüñ şüreti var mıdır?” Çün nazar itdüm, anuñ şüretin görmedüm. Ben eyitdüm: “Yoķdur.” Andan şoñra beni bir ‘azīm deyre daḥi iletı, anda şüretler evvelkinden artuķ idi. Eyitdi kim “Oñat nazar eyle bu deyre. Anuñ şüretin görürsin.” Çün kim nazar eyledüm Ḥazret-i Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şüretin ve Ebū Bekr’üñ raḍıya’llāhu ‘anhu şüretin ki anuñ ‘aķabin ṭutmuş²⁵⁰, gördüm. Şordı kim “Gördüñ mi?” Ben eyitdüm ki “Gördüm.” Ammā göñlümle didüm, ol şüret kañķısıdır dimeyeyüm. Göreyüm ne söyler. Pes ol rāhib anuñ şüreti budur diyü barmagıla Ḥazret-i Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek cebhesine işaret eyledi. Ben eyitdüm: “Belī Allāh ḥaķķiçün ben şehādet iderüm ki bu oldur.” Ol rāhib daḥi eyitdi kim “Ben daḥi ṭanıķluķ eylerüm ki bu sizüñ şāḥibüñüzdür ve bu, ol ḥazretten şoñra ḥalīfesi [H19b] olsa gerekdür diyü Ebū Bekr’üñ raḍıya’llāhu ‘anhu şüretine işaret eyledi.” Ben eyitdüm: “Hergiz bu şüretten gāyır birbirine tamām beñzer ‘ālemde görmedüm.” Pes ol rāhib eyitdi: “Sen ķorķarsın ki anı öldüreler.” Ben didüm ki “Gümānum öyledür ki şimdiye dek öldürmişlerdür.” Eyitdi ki “Vallāhi anı kimse

²⁴⁷ “... ‘ümmiler’ anlamına gelmemesi için. Sen benim kulum ve resulümsün. Seni ‘mütevekkil’ (tevekkül eden) diye isimlendirdim. Sen sert, kaba ve kırıcı, çarşılarda yaygara koparan biri değilsin. Kötülüğe kötülükle karşılık vermezsin, affeder ve bağışlarsın. Sapmış olan (bu) milleti seninle doğru yola getirtmedikçe seni (onların içinden) almayacağım. Eğer “Lâ ilāhe illa’llāh” derlerse onların sağır kulaklarını, görmez gözlerini ve kilitle kalplerini sana açacağım.

²⁴⁸ çün İ: -MH

²⁴⁹ ṭutup İH: dutup M

²⁵⁰ ṭutmuş İH: dutmuş M

öldürse olmaz. Ammā ol kendüsini öldürmek isteyenleri helāk etse [I18a] gerekdür. [M22b] Haḡ te‘ālā aña elbette galebe vü nuşret virse gerekdür a‘dāsı üstine.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hişām bin el-‘Aş raḡıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: emirü’l-mü’minin Ebū Bekr eş-Şiddik raḡıya’llāhu ‘anhu hilāfeti zamānında beni bir kişi ile daḡı şāhibü’r-Rūm Heraḡl ḡayşere gönderdi, tā kim anı İslām’a da‘vet eyleyevüz. Çün kim Ğavḡa’ya irişdük, Heraḡl beglerinden Cebele-i Ğassānī anda idi. Diledük ki anı görevüz. Bize bir ādem göndermiş, sözlerin söylesinler dimiş. Biz eyitdük: “Vallāhi biz sözimüz kimseye söylemezüz, meger Cebele kendüsine diyevüz.” Öyle olıcaḡ bizi anuñ yanına iletdiler. Bize “Ḥaberüñüz nedir, niye geldüñüz?” diyü şordı. Hişām raḡıya’llāhu ‘anhu eydür: Ben anuñla söze girdüm ve anı İslām’a da‘vet eyledüm. Gördüm başdan ayaḡa siyāh ḡonlar geyer. Ben eyitdüm: “Niçün ḡaralar geyersin?” Eyitdi kim “And içdüm, bu ḡaraları geydüm. Bunları egnümden çıkarmam, tā sizi Şām’dan çıkarmayınca.” Ben eyitdüm: “Bu oturduḡuñuz yiri daḡı elüñüzden alsāḡ gerekdür ve melikizüñ mülkin daḡı diyār-ı İslām itsek gerekdür inşā’a’llāhu te‘ālā. Bize Peyḡamberimiz şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḡaber virmişdür.” Eyitdi:²⁵¹ “Siz ol ḡavm degülsiz ki bu mülki ḡutablesiz. Belki siz ol ḡā’ifesiz ki gündüz oruc ḡutup²⁵² gice ḡā‘ām yirsiz.” Ba‘dehu “Orucuñuz nicedür?” diyü şordı. Pes oruc aḡvālinden aña ḡaber virdük, rengi²⁵³ ḡab ḡara oldı. Bize eyitdi kim “Ḳalkuñ hemān.” Bize bir kimse bile ḡoşup Heraḡl’e gönderdi.

Çün kim şehrine yaḡın geldük ol gice bize eyitdi kim “Bu rāḡilelerle bu şehre girmek olmaz. Eger dilersenüz sizi ḡayrı merkeblere bindirelüm.” Biz eyitdük: “Vallāhi kendü rāḡilemüzden ḡayrı [H20a] nesne ile bu şehre girmezüz.” Bu sözi meliklerine ‘arz itdiler. Bizi hem-çünān rāḡilelerimiz üzerinde, ḡılıclarımız ḡamā’il eylemiş şehre getürdiler. Bir pencerenüñ öñüne geldük ki Heraḡl anda idi. Yüklerimizizi indirdük. Melik bize pencereden naḡar eylerdi. Pes eyitdük: “لا اله الا الله و الله اكبر²⁵⁴” Haḡ ‘alimdür ki ol pencere şöyle ḡarekete geldi ki şanasın bir ḡurmadur ki yilden ḡareket ider. Pes bize bir ādem gönderdi kim olmaya bizüm öñümüzde dīnlerin izḡār ideler, dimiş. Ba‘dehu icāzet virdiler, içeri girdük. Melik firāşı üzerinde otururdı. Ḳızıl ḡonlar geymiş idi ve her nesne ki [M23a] ol pencerede var idi, cemī‘i ḡızıl idi ve Rūm’uñ paḡrikleri hep

²⁵¹ eyitdi İ: -MH

²⁵² ḡutup İH: dutup M

²⁵³ rengi MH: çün kim İ

²⁵⁴ “Allah’tan başka İlah yoktur. Allah en büyüktür.”

hâzırlar idi. Çün kim aña yakın varduk, bizi görüp geldi ve eyitdi: “Ne olaydı biribiriñüze eyitdigüñüz gibi bize daği taḥıyyât kılaydıñuz.” Biz eyitdük: “Şol²⁵⁵ taḥıyyât ki biz biribirimize eylerüz, revâ [İ18b] degüldür ki size idevüz ve ol taḥıyyât ki siz biribiriñüze eylersiz, cā’iz degüldür ki biz diyevüz.” Eyitdi kim “Ol taḥıyyât kim siz biribiriñüze dirsiz niçedür?” Biz eyitdük: “Selām ‘aleykedür.” Eyitdi kim “Beglerüñüze niçe taḥıyyât dirsiz?”²⁵⁶ Biz eyitdük ki “Hemân bu lafzıla”. Eyitdi: “Beglerüñüz size muḳābelesinde ne vech ile cevāb virür?” Biz eyitdük ki “Hemîn bu kelime ile.” Eyitdi kim “Sizüñ ortañuzda ulu kelāmuñuz nedür?” Biz eyitdük ki “لا اله الا الله و الله اكبر” Çün kim biz bu kelimeyi söyledük, anı gördük ki ol pencere yine hareket itdi. Öyle ki melik başın yukaru ḳaldurup naḫar itdi. Meliküñ başı daği hareket itmege başladı. Dönüp bize şordı kim “Her ḳaçan bu kelime evlerüñüzde diseñüz, hareket vāḳı‘ olur mı?” Biz eyitdük: “Vallāhi bundan ğayrı yirde biz bu āsārı görmedük, vāḳı‘ olmadı.” Eyitdi kim “Ben isterdüm her yirde ki siz bu sözi söyleseñüz harekete geleydi ve mülkümün bir niçesi elümden gideydi.” Biz eyitdük: “Niçün?” Eyitdi: “Zirā bu hareket ol taḳdīrce āsār-ı nübüvvetden olmaz idi. Belki ḫalkuñ cümle-i şu‘bezesinden ve aḳsām-ı sihrinden olurdu.” Ba‘dehu her ne kim diledi, şol eyitdi, cevāb virdük. Pes āb-destimüzden ve namāzımızdan şordı. Cevāb [H20b] virdük. Eyitdi: “Ṭuruñ.” Daği buyurdu ki bizüm için bir eyü maḳām ta‘yīn itdiler ve ḳonuḳluḳ esbābın müretteb yirine getürdiler.

Çün üç gün anda olduḳ, bizi bir gice ḳıgırdı ve her nesne ki evvel şormuş idi yine şordı, girü cevāb virdük. Ba‘dehu işāret eyledi, bir şanduk getürdiler. Dört köşeli, altunlanmış ve ol şandukda çokluḳ ḫurdece hücreler var idi ve her hücrenün bir ḳapusu var idi ve her ḳapuya bir kilid urmuşlar idi. Pes bir kilid açup içinden bir pāre siyāh ḫarīr ḳıḳardı ve ol ḫarīrde bir ādem şüreti yazılmış: Ḳızıl beñizlü ve büyük gözlü [M23b] ve görklü yüzlü ve uzun boylu, siyāh ğisūları var. Ammā saḳalı yok ve anuñ gibi hergiz ki görmemiş idük. Eyitdi kim “Bunu bilür misiz?” Biz eyitdük: “Yok.” Eyitdi: “Ādem’dür şalavātu’llāhi ‘aleyhi.” Ba‘dehu bir ḳapuyu daği açdı ve bir pāre daği ḫarīr ḳıḳardı. Anuñ üzerinde bir ādem şüreti: Aḳ beñizlü, zencīr saḳlu, ḳızıl gözlü, büyük başlu, gökcek saḳallu. Eyitdi kim “Bunu bilür misiz?” Biz eyitdük ki “Yok.” Eyitdi: “Bu Nūḫ’dur ‘aleyhi’s-selām.” Andan soñra bir ḳapu daği açup bir pāre siyāh ḫarīr daği ḳıḳardı. Anda bir ādem şüreti: Ğāyet aḳ, açuḳ alunlu, ḫüb gözlü, şu pāk yüzlü, aḳ saḳallu, ğüyā

²⁵⁵ şol İ: ol MH

²⁵⁶ kim siz biribiriñüze dirsiz niçedür? Biz eyitdük, İslām ‘aleykedür. Eyitdi kim beglerüñüze niçe taḥıyyat dirsiz? MH: -İ

hayâtdadır, tebessüm eyler. Eyitdi: “Bunu bilür misiz?” Eyitdük ki “Yok.” Eyitdi: “Bu İbrâhîm’dür şalavātu’llâhi ‘aleyhi.” Anuñ ardınca bir şüret daği çıkardı aķ beñizlü, çün kim nazâr itdük, [İ19a] gördük ki bizüm peygamberimizdür şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem. Eyitdi: “Bunu bilür misiz?” Biz eyitdük: “Belî, vallâhi bu bizüm peygamberimizdür ve bî-ihtiyâr ağlaşdük.” Ayağı üzerine tırdı, andan soñra girü oturdı. Pes eyitdi: “Sizüñ ilâhuñuz haķķiçün bu sizüñ peygamberüñüzdür.” Biz eyitdük: “Bu bizüm peygamberimizüñ şüretidür, güyâ ki hâliyâ anı görürüz.” Pes bir sâ‘at bize tîz tîz nazâr kıldı. Pes eyitdi: “Bu şüret bu şandukuñ âhîrki²⁵⁷ hânesidür. Lâkin göstermekde ta‘cîl eyledüm, tâ ki görem siz ne diyemez.” Andan soñra bir bir ol hâneleri açdı. Her birinde bir peygamber şüreti var idi. Āhîr bir yigit şüretin çıkardı. Kâra [H21a] saķallu, gökcek yüzlü, hûb gözlü. Eyitdi: “Bunu bilür misiz?” Biz eyitdük: “Yok.” Eyitdi: “İsâ bin Meryem’dür şalavātu’llâhi ‘aleyhi.”

Ba‘dehu andan şordük: “Bu şüretleri kandan bulduñ ki bilevüz enbiyânuñ ‘aleyhimü’s-selâm hilyesine ve naķşına muvâfıķdur? Zîrâ bizüm peygamberimizüñ hilyesi muvâfıķ idi.” Eyitdi: “Ādem ‘aleyhi’s-selâm Haķ te‘âlâdan diledi ki evlâdından ne deñlü enbiyâ vücûda gelecek ise şüretlerini göstere.” Haķ sübhânehu ve te‘âlâ anlaruñ şüretlerin Ādem’e ‘aleyhi’s-selâm gönderdi ve Ādem’üñ hazînesinde idi. Mağrib zemînine yakın bir yirde İskender-i Zü’l-karneyn anı çıkardı, Danyâl’a ‘aleyhi’s-selâm virdi. Danyâl ‘aleyhi’s-selâm anı harîr pârelerinde taşvîr eyledi ve bu şüretler [M24a] bi-‘aynihâ Danyâl nebînüñ taşvîridür. Andan soñra eyitdi: “Ben hemîşe isterdüm ki mülkümden çıkup ölinceye dek sizüñ kemter kullarunuñuzdan olam.”

Pes bize laţîf câ’izeler virüp gönderdi. Çün kim emîrû’l-mü’minîn Ebü Bekr eş-Şiddîķ rağıya’llâhu ‘anhu öñüne geldük, her ne kim vâkı‘ oldıysa taķrîr itdük. Pes hazret-i emîrû’l-mü’minîn rağıya’llâhu ‘anhu ağladı ve eyitdi: “Miskîn! Eger Haķ te‘âlâ aña hayr müyesser itmiş olsaydı elbette didügin eylerdi.” Pes eyitdi kim “Ĥazret-i Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bize haber virdi ki Naşârâ ve Yehûd ol Ĥazret’üñ na‘tını *İncîl* de bulurlar.”²⁵⁸ قال الله تعالى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

²⁵⁷ âhîrki İ: âhîr MH

²⁵⁸ “Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber’e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/157.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İskenderiyye’de bir taş buldılar. Üzerinde yazılmış ki ²⁵⁹انا شداد بن عاد انا الذى سمك العماد Deñizde bir genc çodum anı kimse çıkarmaya, illā ümmet-i Muħammed.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Şeyħ Muħyi’d-dīn-i ‘Arabī ħazretleri şaddesa’llāhu sirruhu’l-‘azīz, *Fütūħāt-ı Mekkī* adlu kitāblarınıñ āħirinde getürmişlerdür. Kendüler mu‘an‘an naql iderler ki: Ebu’l-‘Abbās Ca‘fer bin Muħammed el-Ĥuldī eyitdi ki “Ben Ĥazret-i Cüneyd şuddise sirruhu ile tarīķ-ı Ĥicāz’da bile idim. Ĥattā cebel-i Ĥūr-ı Sīnā’ya irişdük, Cüneyd ħazreti çıkıdı, biz daħi [İ19b] bile çıkıduķ. Vaķtā kim şol maķāmda řurduķ ki Ĥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol maķāmda şururdu. Bizüm üzerimüze maķāmuñ heybeti düşdi. Ol vaķt bizümle bir řavvāl [H21b] var idi. Cüneyd aña işāret itdi ki bir nesne söyleye. Ol daħi bu şavli başlayup eyitdi. **Beyt:**²⁶⁰

وبداله من بعد ما اند مل الهوي

برق تالق موھنا المعانه²⁶¹

Āħirine varınca²⁶² pes Cüneyd tevācüd itdi. Biz daħi tevācüd itdük. Bizden birimüz bilmezidük ki gökde miyüz yoksa yirde miyüz ve ol maķāma řarīb bir deyr var idi. İçinde bir rāhib olurdu. Bize nidā eyledi ki “يا امت محمد بالله اجيبوني²⁶³,” Ĥiç birimüz aña iltifāt itmedi, řib-i vaķtden öturi. Ve ikinci def’a yine nidā eyledi, dīn-i Ĥanefiyye ħaķķiçün cevāb virüñ diyü. Girü cevāb virmedük. Üçünci def’a yine nidā itdi ki “Ma‘būduñuz ħaķķiçün baña cevāb virüñ!” diyü. Girü bir kimse bizden řınmadı.

Çün kim simā‘dan fāriğ olduķ, [M24b] Cüneyd şaşd itdi ki Ĥūr’dan aşığa ine. Biz eyitdük “Be-dürüstī ol rāhib bize nidā eyledi ve and virdi, biz mültefit olmaduk.” Cüneyd eyitdi: “Gelüñ varalum. Ümīddür ki Ĥaķ sübhānehu hidāyet-i İslām müyesser ide.” Pes biz ol rāhibe çağırduk, gelüp bize nüzül itdi ve daħi bize selām virdi. Eyitdi ki “Sizden řanğıñuz üstāddur?” Cüneyd eyitdi: “Bunlar küllī üstāddlar ve seyyidlerdür.” Pes rāhib eyitdi: “Lā-büddür ki içüñüzden biriñuz uluñuz ola.” didi. Biz Cüneyd’e işāret itdük. Pes rāhib eyitdi: “Baña ħaber vir ki bu işledüğüñüz iş, dīniñüzde ‘āmm mıdur yoksa maħşüş mıdur?” Cüneyd eyitdi: “Maħşüşdur.” Rāhib eyitdi: “Aķvām-ı maħşüşiyye midür yoksa ‘āmmiyye?” Cüneyd eyitdi: “Aķvām-ı maħşüşiyyedür.” Rāhib

²⁵⁹ “Ben Şeddād bin Ād’ım. İmād’ın ulusu olan kişi.”

²⁶⁰ **Beyt** MH: -İ

²⁶¹ “Aşkın kemale ermesinin ardından

Gözleri kamaştıran bir şimşek çaktı.”

²⁶² Āħirine varınca İ: -MH

²⁶³ “Ey Muhammed’in ümmeti, bana cevap verin!”

eyitdi: “Ne niyetle oturursuz?” Cüneyd eyitdi: “بنية الرجا والفرح بالله²⁶⁴” Rāhib eyitdi: “Қанқи niyetle simā‘ idersiz?” Cüneyd eyitdi: “بنية السماع من الله تعالى²⁶⁵” Rāhib eyitdi: “Nice niyetle sayha idersiz?” Cüneyd eyitdi: “بنية الجابت العبوديت المربوبيت²⁶⁶” Şol vaqt ki Hāḡ sūbhānehu ervāha eyitdi ki “أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ²⁶⁷” Eyitdiler ki “بَلَى شَهِدْنَا²⁶⁸” Rāhib eyitdi: “Ol şavt ne şavtdur²⁶⁹?” Cüneyd eyitdi: “Ol nidā-yı ezeliüdür.” Rāhib eyitdi: “Ne niyetle oturursuz?” Cüneyd eyitdi: “بنية الخوف من الله²⁷⁰” Rāhib eyitdi: “Gerçeksin.” Andan şoñra eyitdi: “Elüñi uzat.” انا اشهد ان لاله الاالله و اشهد ان محمد عبده ورسوله Pes ol rāhib Müslimān oldu ve İslām’ı gökcek oldu. [H22a] Pes Cüneyd eyitdi: “Neden bildüñ ki biz şadıķuz?” Rāhib²⁷¹ eyitdi: “Be-dürüstī ben Mesīh bin Meryem’e ‘aleyhi’s-selām münzel olan *İncīl* de oķıdum ki Muḡammed’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḡavāşşınıñ libāsı hırķa ola. Ṭa‘āmı kisre ola. Bel‘ahaya [I20a] ya‘nī bir delüğe rāzī olalar. Şafā-yı vaķtlerinde ṭuralar²⁷² ve Allāh ile feraḡ olalar ve aña müştāk olalar ve onda tevācüd ideler ve aña raġbet eyleyeler.” Pes ol rāhib üç gün İslām üzerine olup vefāt itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Evş bin Hārişe bin Şa‘lebe bin ‘Amr bin ‘Āş²⁷³ vefāta ḡarīb oldu. dükeli ḡavmi ḡāzır olup cem‘ oldılar. Eyitdiler: “Yigitligüñde ‘avret istemedüñ ve Mālik’den ḡayrı oġluñ [M25a] yoķdur. Uşda ḡarındaşuñ ḡurūc’uñ beş oġlı vardur.” Eyitdi kim “Az kişi cān virür ki Mālik gibi oġlı andın bedel ḡala²⁷⁴. Hāḡ te‘ālā ki odı ṭaşdan çıkarur, ḡādirdür ki Mālik’üñ neslin çoġalda.” Andın yüzün Mālik’den yaña dönüp vaşiyetler eyledi. Āḡirinde birķaḡ beytler oķıdı kim ḡātimesi bu iki beyt idi. **Rubā‘ī:**

اذا بعث المبعوث من آل غالب
بمكة فيما بين زمزم والحجر

هنالك فابغوا نصرة بلادكم

²⁶⁴ “Ümid ve ferahlık için.”

²⁶⁵ “Allah’ın sıralrı için.”

²⁶⁶ “Kulluġumuzun kabulü için.”

²⁶⁷ “Ben sizin Rabbiniz deġil miyim?” *Kur’ân-ı Kerīm*, A’râf, 7/172.

²⁶⁸ “(Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler.” *Kur’ân-ı Kerīm*, A’râf, 7/172.

²⁶⁹ ne şavtdur MH: nedür İ

²⁷⁰ “Allah’tan korktuġumuz için.”

²⁷¹ Rāhib MH: -İ

²⁷² ṭuralar İH: döneler M

²⁷³ Evş bin Hārişe bin Şa‘lebe bin ‘Amr bin ‘Āş H: Evş bin Hārişe bin Şa‘lebe bin ‘Amr bin ‘Āmir Mİ

²⁷⁴ Eyitdi kim az kişi cān virür ki Mālik gibi oġlı andın bedel ḡala MİT: Eyitdi kim er kişi cān virür ki Mālik gibi oġlı ola H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ka‘bu’l-Aḥbār rivāyet ider ki:²⁷⁶ Benüm atam baña cümle *Tevrāf*’ı ta‘līm itmiş idi, meger bir sifr ki şandukda şaklayup üzerine kufı urmuş idi. Çün ki atam vefāt eyledi, ol sifri çıkardum. Anda yazılmış idi: “Bir peygamber āḥirü’z-zamānda ḥurūc itse gerekdür. Şaçın kıoya ve elin ve ayağın yuya ve miyānına izār bağlaya²⁷⁷ ve mevlidi Mekke ola ve hicretgāhı Ṭaybe ola ve ümmeti ḥamd idici olalar²⁷⁸. Her ḥâlde Allāhu te‘ālāya ḥamd eyleyeler²⁷⁹ ve yüksek yirlerde²⁸⁰ tekbir getürelere ve yevm-i kıyāmetde kıopdıkları vaqt elleri ve ayaqları āb-dest işrinden ak ve nūrānī ola.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Vehb bin Münebbih eydür ki “Ḥaḳ te‘ālā, Eş‘iyā’ya ki enbiyā-yı Benī İsrā’îl’den idi, vaḥy eyledi ki kıavmüñ içinde ḥaṭıblıḳ eyle. Ben senüñ lisānuñı esrār-ı vaḥy üzerine cārī ideyüm.” Pes ol nebī Ḥaḳ te‘ālāya ḥamd eyledi ve tesbīḥ ü taḳdīs ü tehlīl [H22b] kııldı. Eyitdi: “Ey āsumān! Güş ol ve ey zemīn ḥāmüş ol ve ey tağlar benümle dem-sāz u hem-āvāz oluñ ki Ḥaḳ te‘ālā ister ki göstere Benī İsrā’îl’e ḥālını ki kendü ni‘metiyle anları beslemiştür. Ve cihān ḥalkından anları güzide itmişdür ve kerāmetleriyle maḥşüş eylemişdür.”

Ba‘dehu Ḥaḳ te‘ālā ‘itāb-āmiz ḥıṭābıla anuñ lisānı üzerine cārī kııldı, ol kıadar ki diledi. Āḥir bunı didi kim “Ben taḳdīr eyledüm şol günde ki āsumān u zemīni yaratdum ki nübüvveti Benī İsrā’îl’üñ ğayrına teslīm eyleyem ve mülki ve pādışāhlığı anlardan ğayrı kimesnelere muḳarrer eyleyem ve ol mülki bir ṭā’ifeye virem ki kıoyun otladıcı olalar ve ‘izzeti [I20b] bir kıavme ‘aṭā [M25b] eyleyem ki ḥvār olalar ve kıuvveti bir cemā‘ate iḥsān idem ki za‘ıf ve bī-mıḳdār²⁸¹ olalar. Ve bāylığı bir ḥalka erzānī ğörem ki faḳīr ü nā-çār olalar²⁸² ve anlaruñ içinden bir peygamber kıoparam ki şāğırlaruñ kıulāğların işidici eyleye ve ğözsüzlerüñ ğözlerin ğörici eyleye ve ğılāf içinde olan

²⁷⁵ “Āl-i Ğalīb neslinden bir peygamber gelecek Zemzem ve Ḥacer arasında duracak

Bütün şehir halkı, ona yardım edin

Ey Āmiroğulları, saadet ona yardımdadır.”

²⁷⁶ rivāyet ider ki H: ḥıḳāyet ider ki İ: eyidür ki M

²⁷⁷ bağlaya MH: bağlana İ

²⁷⁸ idici olalar İH: idiciler olalar M

²⁷⁹ eyleyeler Mİ: ideler H

²⁸⁰ yirlerde İH: yirde M

²⁸¹ ve bī-mıḳdār Mİ: -H

²⁸² faḳīr ü nā-çār olalar M: faḳīr ü nādān olalar H: faḳīr ü nādār olalar İ

kökleri ğılâfından çıkara ve anuñ mevlidi Mekke ola ve hicretgâhı Taybe ola ve mülki Şâm ola ve da'veti 'āmm ola ve tevekkül ehli bende ola ve cemâlinüñ nûrı tâbende ola. Yavuz a yavuzluğıla mükâfât itmeye, 'afv idici ola. Sâ'illere kerîm ola. Mü'minlere rahîm ola ve yükleri ağır hayvânlar için ve yetimlerini olan tûl hatunlar için ağlaya. Eger bir yanar çerâđuñ yanından geçse etegi yilinden sönmeye ve ger kıru kıamışları ayağı altına dökseler, āvâzı çıkmaya. Ve anuñ Ehl-i Beyt'inde kıavîm-i sâbıkaları ve şiddikaları ve şehîdleri ve şâlihleri ve ümmeti andan soñra Hakk'a yol gösterici olalar. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eyleyeler. Namâz kılalar ve zekât vireler ve 'ahdlerine vefâ ideler. Anlarıñla hatm eyleyem şol nesneyi ki ibditâ itmiş idüm.²⁸³ ۞و لهم ذلك من فضلى اوتيه من اشاء و انا ذو الفضل العظيم

Ve ol cümleden biri oldur ki, Mu'āviye bir gün 'Abdu'llāh bin 'Abbās'dan rağıya'llāhu 'anhu su'āl itdi ki “Kureyş'e niçün Kureyş dirler?” Cevāb virdi ki “Kureyş diyü bir cānvere dirler ki baħrde sâkin olur, baħrûñ ulu cānverlerindendür. Her neye kim uğrarsa aruđ [H23a] olsun, semüz olsun yir ve kendüsi yinmez. Kendüsi mağlûb olmaz. Cümleye ğâlib olur.” Mu'āviye eyitdi: “Arab anı hîç şî'rlerinde zıkr iderler mi?” Eyitdi: “Ne'am.” Pes Cemħî'nüñ şî'rini okıdı ki āħiri Resûl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zikriyle tamām olur. **Şî'r:**

وقريش هي النبي تسكن البحر بها سميت قريش قريشا
سلطت بالعلو في لجة البحر علي سائر البحور جيوشا
تأكل الغت والسمين لا تترك فيه لذي الجناحين ريشا
هكذا في البلاد حي قريش يأكلون البلاد اكلا دكميشا
ولهم اخر الزمان نبي يكثر القتل فيهم والخموشا²⁸⁴

Ve ol cümleden biri oldur ki, Muṭarrıf bin Mālik hikāyet eyler: Çün kim emîrû'l-mü'minîn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu ħilāfeti eyyāmında Tüster fetħ oldu. [M26a] Māl ü ğanā'im içinde bir şanduk bulduğ ve anuñ içinde bir kitāb çıkdı. Nu'aym adlu bir Naşrānî bize hem-rāh olmış idi. Ol kitābı baña şatuñ, didi. Biz, şāyed kütüb-i İlāhî'den ola, bunu şatmak revā olmaya, didük. [İ21a] Pes ol şandukı aña şatup kitābı bağışladuk.

²⁸³ “Bu onlar için benim ihsanımdır ve ben dilediğime ihsanda bulunurum. Ben büyük fazilet ve ihsan sahibiyim.”

²⁸⁴ “Kureyş denizlerde yaşıyan büyük bir hayvandır

Kureyş kabilesine bu sebeple Kureyş denir

Zayıf ya da besili tüm balıklara saldırıp onları yer

Kureyş de bu balık gibi, hatta daha kuvvetlidir

Süratle saldırarak herkesi yener

Onlardan gelecek bir nebi ahir zamanda herkesi yenecektir.”

Ba‘dezān Mu‘āviye zamānında rağıya’llāhu ‘anhu Beytü’l-mağdis’de idüm, bir atlu gördüm, Nu‘aym’a beñzetdüm. Āvāz eyledüm: “Sen Nu‘aym degül misin?” didüm. Eyitdi: “Belī.” Eyitdüm ki “Henüz Naşrāniyyet üzerine misin?” Eyitdi: “Yok, Ĥanīfî oldum.”

Anuñla yoldaş olup Dımışğ’a gitdük ve Ka‘bu’l-Aħbār’la muvāfağat idüp yine Beytü’l-mağdis’e geldük. Çün aħbār-ı Yehūd Nu‘aym ve Ka‘b’uñ ĥaberin işitdiler, anlaruñ öñüne geldiler. Ka‘b ol kitābı anlara oқыuñuz, diyü virdi. Pes anlardan biri eline alup oқыdı. Vağtā kim āħirine geldi, ġağab idüp ol kitābı yire urdı. Nu‘aym daħi ĥışm idüp kitābı yirden götürdi ve eyitdi: “Bu kitābdur ģadīm ü köhne olmuş, tā āħirine dek oқыmayınca sizi ģomazum!” Çün kim oқыdılar bu kelām geldi ki ²⁸⁵ وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ Ol gün kırğ iki kişi aħbār-ı Yehūd’dan Müslimān oldılar. Mu‘āviye rağıya’llāhu ‘anhu anlara tuħfeler virdi ve ‘ağalar eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu rivāyet ider ki: ‘Ömer bin el-Ĥağğāb rağıya’llāhu ‘anhu, Sa‘d bin Ebī Vağğāş’a ki [H23b] Ķādisiyye’de olurdı, nāme yazdı ki Nađla bin Mu‘āviye-i Enşār’ı, Ĥalvān-ı ‘Irāğ’a gönder diyü. Pes Sa‘d daħi anı Ĥalvān’a gönderdi. Çün kim Nađla Ĥalvān’a irişdi, eğrāfını ġāret idüp çok eşir ü ġanīmet tutdı.²⁸⁶ İkindü namāzı vağti oldı, bir tağ etegine indi ve eżān oқыmağā başladı. Çün kim *Allāhu ekber Allāhu ekber* didi, tağdan bir āvāz geldi ki ²⁸⁷ “كَبَّرْتَ كَبِيرًا يَا نَضْلَةَ” Çün kim *eşhedü en lāilāhe illa’llāh* didi, āvāz geldi ki ²⁸⁸ “كَلِمَةُ الْإِحْلَاصِ يَا نَضْلَةَ” Çün kim *eşhedü enne Muħammeden Resūlu’llāh* didi, āvāz geldi ki [M26b] ²⁸⁹ “هُوَ الْدِينُ وَهُوَ الَّذِي” Çün kim *ħayya ‘ale’s-şalāħ* didi, āvāz geldi ki ²⁹⁰ “طَوَّبَ لِمَنْ مَشَى إِلَيْهَا وَوَاطَّأ عَلَيْهَا” Çün kim *ħayya ‘ale’l-felāħ* didi, āvāz geldi ki ²⁹¹ “أَفْلَحَ مَنْ أَحَابَ” Çün kim *Allāhu ekber Allāhu ekber* didi, āvāz geldi ki ²⁹² “أَحْلَصْتَ الْإِحْلَاصَ كُلَّهُ يَا نَضْلَةَ” Çün ki eżāndan fāriğ oldı, eyitdiler ki “Kimsin sen?”

²⁸⁵ “Kim, İslām’dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.” *Kur’ân-ı Kerīm, Āl-i İmrān, 3/85.*

²⁸⁶ tutdı İH: dutdı M

²⁸⁷ “Ey Nadla, tekbirin büyük olsun.”

²⁸⁸ “Ey Nadla, ihlāsı söyledin.”

²⁸⁹ “O dini ve peygamberi Meryem’in oğlu İsa müjdeledi. O din, ümmetinde kıyamete kadar kalacaktır.”

²⁹⁰ “Namaza devam edenlere müjdeler olsun.”

²⁹¹ “İcabet eden kurtuluşa erer.”

²⁹² “İhlāsı tamamladın ey Nadla.”

²⁹³ یرحمک اللہ Çün kim āvāzuñi işitdürdüñ, şüretüñi dağı göster. Zîrâ ki biz Allâhu te‘âlânuñ kullarıyuz ve Resül’ünüñ ümmetiyüz ve ‘Ömer bin el-Ĥaţţâb’uñ cemâ‘atıyüz.”

Nâgâh ol tağ yaruldı ve andan bir gâyet ulu baş taşra geldi. Şaçları var, aq saqallu, iki yünnden köhne kaftân egninde eyitdi: “السلام علیکم ورحمة اللہ” Eyitdiler ki “وعلیک السلام ورحمة اللہ”, [İ21b] sen kimsin?” Eyitdi: “Ben Züreyb bin Yüsmelî’yem ve ‘İsâ bin Meryem’üñ vaşisiyem ve Ĥağ te‘âlânuñ bir şâlih kılıyam. ‘İsâ bin Meryem şalavâta’llâhu âleyhi beni bu tağda qodı ve du‘â eyledi ki baña ol deñlü ‘ömr ola ki tâ ol gökden ine ve ĥınzırları qatl eyleye ve şalibleri uşada ve Naşārâ’nuñ iftirâsından teberrî eyleye. Ba‘dehu eyitdi kim Ĥazret-i Muĥammed ile mülâkât idemedüm, benüm selâmumu ‘Ömer’e irişdiresiz ve aña eyidüñ ²⁹⁴ «یا عمر سدد و قارب فقد دنا الامر» Ve dağı sözler söyledi pes gâ’ib oldı. Nađla bu kışşayı Sa‘d’a yazup gönderdi ve Sa‘d dağı ĥazret-i emîrül-mü’minîn ‘Ömer’e rağıya’llâhu ‘anhu bildürdi. ‘Ömer ĥazretleri Sa‘d’a mektüb [H24a] yazdı ki senüñle olan muĥacirîn ve enşârdan bile kim varsa²⁹⁵ ol tağa varasın ve aña benüm selâmumu irişdüresin ki Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem baña ĥaber virmişdür ki ‘İsâ bin Meryem’üñ ‘aleyhi’s-selâm vaĥylerinden ba‘zı ol tağı menzil idinmişdür. Pes Sa‘d, muĥacirîn ve enşârdan dört biñ kişi ile ol tağda kırk gün oldı ve ezân oqıdılar, ĥiç āvâz gelmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ka‘bu’l-Aĥbâr rivâyet eyler: Buĥtun Naşr, Benî İsrâ’îl’i qatl²⁹⁶ ü esîr itdükden soñra bir qorĥulu²⁹⁷ düş gördi ve düşün yine unutdı. Cemî‘-i kâhinlerin ve sâhirlerin taleb itdi ve düşünüñ ta‘birin şordı. Bunlar eyitdiler: “Düşüñi di, ta‘birin idelüm.” Buĥtun Naşr ĥışm eyledi, eyitdi: “Ben sizi [M27a] bunuñ gibi günler için şaqlarum. Üç gün mühlet virdüm, tâ düşümi ta‘bir eyleyesiz.²⁹⁸ Ve ger²⁹⁹ ne qamuñuzu helâk iderüm.” Ve bu ĥaber ĥalk ortasında meşhür oldı. Ol zamânda Danyâl ‘aleyhi’s-selâm Buĥtun Naşr’uñ ĥabsinde idi. Zindancıya eyitdi: “Ĥâdir misin ki beni meliküñ öñünde yâd idesin kim ben³⁰⁰ anuñ hem düşüni ve hem ta‘birin bilürüm.” Zindancı bu ĥâli³⁰¹ Buĥtun Naşr’a ‘arz eyledi. Danyâl’ı ‘aleyhi’s-selâm zindandan

²⁹³ “Allah sana rahmet etsin.”

²⁹⁴ “Ey Ömer, doğruluktan ayrılma, güler yüzlü ol. Kıyamet yaklaşıyor.”

²⁹⁵ Der-kenar: kim varsa H: -Mİ

²⁹⁶ qatl MH: -İ

²⁹⁷ qorĥulu MH: qorĥulu İ

²⁹⁸ eyleyesiz Mİ: idesiz H

²⁹⁹ ger İH: eger M

³⁰⁰ ben Mİ: -H

³⁰¹ ĥâli MH: ĥâleti İ

çıkardı. Danyāl içerü girdi ve secde eylemedi, nite kim anuñ kavminüñ³⁰² ‘âdetleri idi. Buhtun Naşr her kimse ki anda hâzır idi, taşra gitsün diyü emr eyledi. Pes, Danyāl’a didi kim “Niçün baña secde itmedüñ?” Danyāl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Benüm Hudā’m vardur ki baña ‘ilm-i ta‘biri ta‘līm itmişdür. Şol şartla ki anuñ ğayrına secde itmeyem. Eyle olsa korıdum ki eger secde eylesem, ol ‘ilmi benden girü alur diyü. Ve senüñ düşüñüñ ta‘birin idebilmeyem ve beni depeleyesin ve daħi bildüm ki saña secde itmedigüm için [İ22a] olıcağ ‘itâb u kahr, âsândur şol renc ü ğuşşadan ki secde idicek vâkı‘ olur. Pes secde itmedüm hem senüñ için, hem benüm için.”

Buhtun Naşr eyitdi: “Hergiz senden mu‘temed kimesne olmaya ki Hudā’sınuñ ‘ahdine vefâ eyledi. Ve âdemlerüñ iyüsi benüm yanumda oldur ki kendü Hudâvend’inüñ ‘ahdine vefâ eyleyeler.” Andan soñra, “Benüm düşümi ve ta‘bırini bilür misin?” didi. Danyāl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Belî. Bir ulu [H24b] şanem gördüñ taraf-ı a‘lâsı altundan ve ortası gümüñden ve ucları bakırdan ve topuqları demürden ve ayakları şaksıdan.³⁰³ Ve sen aña nazar eyleyüp ve bu şanemüñ hūblıgın ta‘accüb eylerken, nāgāh gökden bir taş indi ve³⁰⁴ ol şanemüñ başına tokınup³⁰⁵ hırd eyledi. Şöyle kim un oldı ve ol³⁰⁶ altun ve³⁰⁷ gümüñ ve³⁰⁸ bakır ve şaksı³⁰⁹ biribirine şöyle karışdı ki eger ins ü cinn cem‘ olalardı anı biribirinden ayru idemeyelerdi. Ve eger bir yıl eseydi, cemī‘isin perākende eylerdi. Ve daħi gördüñ ki ol taş büyüdi ve ğāyet ‘azīm oldı. Şöyle kim dükeli yir yüzini tutdı³¹⁰.

Pes şöyle oldı ki yirden ve gökden ol taşdan ğayrı nesne görmedüñ.” Buhtun Naşr eyitdi: “Rāst [M27b] söyledüñ, gördüğüm düş budur. İmdi ta‘bır eyle.” Danyāl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Anuñ ta‘biri oldur ki ol şanem ki gördüñ, ümem-i muhtelifedür. Zer, şol ümmetdür ki sen anuñ içindesin. Ve gümüñ ol ümmetdür ki senden soñra oğluñ anlara hâkim ola. Ammâ bakır ehl-i Rüm’dur ve demür ehl-i Fârs’dur. Ve ol şaksı³¹¹ iki ‘avretdür ki Rüm’a ve Fârs’a pâdişâh olsa gerekdür. Ammâ ol taş ki indi ve ol şanemi hırd u hâş³¹² eyledi, bir dīndür ki âhirü’z-zamānda zâhir olsa gerekdür ve Hudā-yı

³⁰² anuñ kavminüñ İ: kavminüñ MH

³⁰³ şaksıdan M: şahsıdan İH

³⁰⁴ Ve Mİ: -H

³⁰⁵ tokınup İH : dokınup M

³⁰⁶ ol İ: -MH

³⁰⁷ ve H: -Mİ

³⁰⁸ ve H: -Mİ

³⁰⁹ şaksı M: şahsı İH

³¹⁰ tutdı İH: dutdı M

³¹¹ şaksı M: şahsı İH

³¹² u hâş MH: -İ

Te‘ālā ‘Arab’dan bir peygamber koparsa gerekdür. Cemī‘-i dīnleri anuñ şerī‘ati neş u bātil eylese gerekdür ve yir yüzini cümle tutsa³¹³ gerekdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu hikāyet eyler: Çün Benī İsrā’īl Buhtun Naşr’uñ galebesi ve qahrı belāsından memleketlerde perākende oldılar, Hārūn nebī oğlanlarından ‘aleyhi’s-selām³¹⁴ bir cemā‘at, kitāblarında Hāzret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem na‘tın buldılar, oqudılar. Bildiler ki ol Hāzret’uñ mevlidi ‘Arab kūylarında bir kūyda olsa gerekdür. Ol yirde hurmā ağaçları çoğ ola. Çün kim Şām’dan çıkdılar, her kūy ki Şām’la Yemen arasında var idi³¹⁵ gördiler. Yeşrib’i ol vaşfla ki okımışlardı, buldılar³¹⁶ ve anda sākın oldılar ve ümīd itdiler ki liķā-i Hāzret-i [H25a] Muḥammed’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [İ22b] müşerref olalar ve ol Hāzret’e ittibā‘ ideler. Pes ol cemā‘at Hāzret-i Muḥammed’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mülākāt idemeyüp³¹⁷ imān ile öldiler ve oğullarına vaşiyet itdiler ki ol hāzret-i bā‘izzete imān getüresiz ve mütāba‘at gösteresiz.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ka‘b bin Lü‘ey bin Gālib ki anuñ mevtiyle Hāzret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ba‘şı ortasında beş yüz altmış yıl var idi, aña bināen ki Hāzret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ehl-i *Tevrāt* dan ve *İncil* den evşāfını işitmiş idi. Dā‘imā huṭbesinde ol Hāzret’uñ vaşfın ve na‘tın söylerdi ve bu beyt anuñ cümle-i eş‘arındandır. **Beyt:**

علي غفلة يأتي النبي محمد

319 فيخبرنا أخبارا صدوقا خبيرها 318

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Adī bin Rebī‘a’ya ki adı Muḥammed idi, şordılar ki “Atañ zamān-ı cāhiliyyetde adını neden Muḥammed qodı?” Eyitdi kim “Ben daḥi bunu atamdan şordum. [M28a] Didi ki bir gün ittifāk dört kişi Şām’a sefer kılduq. Bir deyrūn yanına gelüp qonduq. Biribirimizle söz söyleşürken ol deyrūn şāhibi başın taşra çıkarup eyitdi: “Sizūn lisānuñuz bu şehrūn ḥalkı³²⁰ lisānı degül, bir dürlü daḥi

³¹³ tutsa İ: dutsa MH

³¹⁴ ‘aleyhi’s-selām Mİ: -H

³¹⁵ var idi Mİ: idi H

³¹⁶ Yeşrib’i ol vaşfla ki okımışlardı, buldılar Mİ: Yeşrib’i bildiler ve ol vaşflar ki okımışlardı, buldılar H

³¹⁷ mülākāt idemeyüp H: -M: müşerref olalar ve ol Hāzret’e ittibā‘ ideler. Pes ol cemā‘at Hāzret-i Muḥammed’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mülākāt idemeyüp -İ

³¹⁸ “Peygamber, insanlar gafletyken gelir

O, Muhammed’dir ve doğru haber ondandır.”

³¹⁹ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Ka‘b bin Lü‘ey bin Gālib ki anuñ mevtiyle Hāzret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ba‘şı ortasında beş yüz altmış yıl var idi, aña bināen ki Hāzret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ehl-i *Tevrāt* dan ve *İncil* den evşāfını işitmiş idi. Dā‘imā huṭbesinde ol Hāzret’uñ vaşfın ve na‘tın söylerdi ve bu beyt anuñ cümle-i eş‘arındandır. **Beyt:** ... MH: -İ

³²⁰ şehrūn ḥalkı M: şehr ḥalkı İ: şehr ḥalkınuñ H

söylersiz.³²¹” Biz eyitdük: “Belî. Biz diyâr-ı ‘Arab’danuz.” Eyitdi kim “Bişâret olsun size kim yakındur ki Hâk te‘âlâ sizün ortañuzdan bir peygamber kıpara. Sa‘y idün ki anuñ şeref-i hıdmetiyle müşerref olasız ki ol hâtemü’n-nebiyyîn olsa gerekdür.” Biz eyitdük: “Anuñ adı ne olsa gerekdür?” Eyitdi kim “Muhammed.” Çün ki biz Şâm’dan girü döndük, Hâk te‘âlâ her birimize birer oğul virdi. Adların Muhammed kıoduğ.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Abbâs rağıya’llâhu ‘anhu hikâyet eyler ki: Sañih-i Ğassânî dirler bir kâhin var idi ki evlâd-ı Âdemden anuñ gibi gelmiş degül idi. Ve anuñ bedeninde hergiz kemük ve siñir yoğ idi, meger ki kellesinde ve ayasında. Ve dilinden ğayrı yiri hareket itmezdi. Hürmâ ağacından ve yaprağından aña bir taht itmişlerdi ve anuñ vücūdını ayağından boğazına varınca şarmışlardı. Şöyle ki kaftân şararlar ve ol tahtuñ üzerine kıomışlardı ve her yire kim gitmek istese ol tahtla alup iletürlerdi. Ve anı bir ğün Mekke’ye getürdiler. [H25b] Ekâbir-i Kıureys’den dört kışi anı ğörmege vardılar ve hediyyeler ilettiler ve hediyyelerin şakladılar ve neseblerin ğizlediler ve kendülerin ğayrı kıabileye nisbet itdiler. Sañih eyitdi: “Siz ol didüğünüñ kıabileten degülsiz. Belki kıabile-i Kıureys’densiz.” Ve ol ihfâ itdükleri hediyyelerin izhâr eyledi. Anuñ önüne getürdiler³²² ve aña gelecek ahvâlden su‘âl itdiler. Çok sözler söyledi. Âhirinde bunu didi kim “Mekke’de ‘Abdi Menâf’dan bir yigit kıopa, halkı râst yola da‘vet eyleye ve bütleri niğün-sâr ide ve Hâk te‘âlâ birliğine ikrâr ide ve aña tıpa ve anuñ halîfeleri ola.” Ve her birinün şânını tafşîliyle söyledi ve dağı andan şoñra olan mülükden haber virdi ve tafşîli anuñ kütüb-ı mabsûtada maşûrdur.

Ve ol cümleden [M28b] biri oldur ki, Yemen beglerinden biri kıorhulu düş ğördi ve ol düşden ğâyetde havf eyledi. [İ23a] Kâhinlerin ve müneccimlerin taleb eyledi ve anlardan düşini ve ta‘bîrini şordı³²³. Eyitdiler: “Ey melik, düşüni eyit kim ta‘bîrin idelüm.” Melik eyitdi kim “Düşimi siz takrîr idünüñ, tâ kim ta‘bîrünüñüzi hâtırum kıarâr tıta.” Eyitdiler: “Bu, bizüm elümüzden gelmez. Bu emri ancağ Sañih kâhin ve Şık kâhin idebilir.” Kı ol zamân bunlaruñ içinde ol iki kâhin müte‘ayyen olmış idi. Pes melik anlara âdem ğönderdi. Evvel Sañih kâhin geldi ve melikün düşini takrîr eyledi. Eyitdi.³²⁴ “Bir nesne ğörmişsin, ğöyünmiş kül veyâ kömür gibi. Ve dükeli halkuñ andan yirler ve ta‘bîri oldur ki Habeş senün mülküñe ğâlib ola.” Melik şordı kim “Bu ne vaqt olsa gerekdür?” Eyitdi: “Altmış ya yetmiş yıldan şoñra olur.” Yine şordı kim “Ol memleket

³²¹ söylersiz Mİ: söyleşürsiz H

³²² önüne getürdiler MH: -İ

³²³ düşini ve ta‘bîrini şordı Mİ: düşini taleb-i ta‘bîr eyledi H

³²⁴ Eyitdi Mİ: -H

anlaruñ elinde bâkî kâlur mı?” Eyitdi kim “Yok. Seyf-i Zü’l-yezen anları sürse gerekdür.” Ve şordı ki “Bu mülk, ya İbn Zü’l-yezen elinde kalsa gerek midür?” Eyitdi: “Münkatı‘ olur.” Yine şordı kim “Kimüñle münkatı‘ olur?” Eyitdi kim “Bir peygamber meb‘ûş olsa gerekdür. Ol mülk anlaruñ elinde kalisardur.³²⁵” Yine şordı kim “Ol peygamber ne kavmden ola³²⁶?” Eyitdi kim “Ġalib bin Lü’ey oğlanlarından olur ve anlaruñ devriyle dünyā hatm ola.³²⁷” Ve yine [H26a] şordı kim “Dünyā āhir olsa gerek midür?” Eyitdi kim “Belī. Bir gün ola ki cemī‘-i ḥalā’iķı cem‘ ideler. Anda her kişi a‘māl ü ef‘ali muķtezāsınca cezā oluna”. Çün kim Saṭīḥ sözlerin tamām itdi³²⁸, ṭırdı, gitdi.

Andan soñra Şıķ kâhin geldi. Her ne kim Saṭīḥ taķrīr itmişdi, Şıķ daḥi bi-‘aynihā anları didi. Çün kim melik bunlardan bu każiyyeleri işitdi, pes evlādını³²⁹ ve ehl-i beytini ‘Irāķ’a gönderüp bunlaruñ için mülük-i Fārsa sifāriş-nāmeler yazdı. Mülük-i Fārs daḥi ol meliküñ evlādını Ĥire’de sākin kıldılar. Nu‘mān bin el-Münzir anuñ evlādındandır.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdü’l-muṭṭalib ḥikāyet eyler ki: Ĥicr’de uyudum, bir düş gördüm. Be-ġāyet andan korḥdum. Pes Ķureyş’üñ kâhinesine geldüm. Çün kim baña [M29a] nazar itdi, benüm taġayyürümü fehm eyledi. Didi kim “Bizüm seyyidimize ne oldı ki müteġayyerdür, meger ḥādişeye uğramışdur?” Ben eyitdüm: “Dün gice Ĥicr’de idüm. Düşümde gördüm ki güyā yirden bir ağac bitdi ki başı³³⁰ göge irişdi ve budaķları maşrıķdan maġribe dek ṭıtdı³³¹ ve dükeli ḥalāyık aña münķād oldılar.” Ol kâhine, ‘Abdü’l-muṭṭalib’e eyitdi: “Şāyed ol ağac senüñ oġluñ ola.” Çün Ĥazret-i Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem zuhūr eyledi, ‘Abdü’l-muṭṭalib bu sözi ḳabā’il-i Ķureyş ortasında söylerdi [İ23b] ve eyidürdi ki “Vallāhi ol şecer, Ebu’l-Ķāsım-ı Emīn’dür.” Aña eyidürlerdi: “Ya niçün imān getürmezsin?” Dirdi kim “Düşnāmdan ve ‘ārdan korķarum.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdü’l-muṭṭalib Yemen’e gitmiş idi. ‘Ulemā-yı Yehūd’dan birisi anı gördi, şordı kim “Ne kavmdensin?” Eyitdi kim “Ķureyş’den.” Didi kim “Ķanķı ḳabiledensin?” Eyitdi kim “Benī Hāşim’den.” Didi kim “Baña destür virür

³²⁵ kalisardur Mİ: kalsa gerekdür H

³²⁶ ola Mİ: olsa gerekdür H

³²⁷ Eyitdi kim “Ġalib bin Lü’ey oğlanlarından olur ve anlaruñ devriyle dünyā hatm ola MH: -İ

³²⁸ itdi İH: eyledi M

³²⁹ evlādını İH: evlādı M

³³⁰ başı MH: -İ

³³¹ ṭıtdı İH: dutdı M

misin ki senüñ a‘zāndan iki ‘uzva nazar eyleyem?” Eyitdi kim “N’ola, meger şol ‘uzva kim aña nazar itmek³³² edeb degüldür.” Didi kim “Burnuñıla iki³³³ elüñi göreyüm.” ‘Abdü’l-muṭṭalib icāzet virdi. Pes didi kim “Senüñ bir elüñde pādişāhlık ve āsar-ı mülk ve burnuñda peygamberlik ve ‘alāmet-i nübüvvet görünür. Ammā bu қазиyye daḡi tamām olmaz, meger ki Benī Zühre ile.” Ve yine didi kim “Ey [H26b] ‘Abdü’l-muṭṭalib evlendüñ mi?” Eyitdi kim “Yoқ.” Yüri imdi Benī Zühre’den bir ḡatuna nikāḡ eyle. Çün kim ‘Abdü’l-muṭṭalib Yemen’den girü döndi ve Hāle binti Vehb’i Benī Zühre’den nikāḡlandı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥārice bin ‘Abdu’llāh bin Ka‘b bin Mālik³³⁴ atasından rivāyet ider ki: Ḳavmimüzden bir niçe pīrler ile ‘Umre қаşdına Mekke’ye gıtdük. Ticāret adına bir Yehūdī bizümle yoldaş oldı. Çün ki Mekke’ye irişdüк, ol Yehūdī ‘Abdü’l-muṭṭalib’i gördi ve eyitdi: “Bizüm kitāblarımızda ki tağyīr ü tebdīl ihtimāli yoқdur, bulmuşuz ki bu kişinüñ neslinden bir peygamber gele ki ol peygamber³³⁵ ve anuñ қаvmi bizi öldüreler, қаvm-i ‘Ād’ı öldürdükleri gibi.”

Ve ol [M29b] cümleden biri oldur ki, çün Ādem ‘aleyhi’s-selām efrād-ı insānuñ evveliydi. Sā’ir efrād ki anuñ evlādı idi, Ādem’üñ ‘aleyhi’s-selām şulbünde zerrāt şüretinde mūnderic olmışlardı. Pes mādde-i beden-i cismānī ‘unşuru Muḡammed Muṣṭafā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem olan cüz’-i zürri³³⁶ şulb-i Ādem’de ‘aleyhi’s-selām olduğı sebeб ile Ādem’üñ ‘aleyhi’s-selām mübārek cebhesinde bir nūr-ı ‘azīm dā’im berқ ururdi. Ve ol cüz’-i zürri³³⁷ Ādem ‘aleyhi’s-selām şulbünden Ḥavvā’nuñ raḡmine vardı ve andan Şīt’üñ ‘aleyhi’s-selām şulbüne. Ve bu vech ile aşlāb-ı tāhirīnden erḡām-ı tāhirāta ve erḡām-ı tāhirātdan aşlāb-ı tāhirīne intikāl itdi. Ol nūr daḡi tab’iyyet ile cebheden cebheye naқl eyledi, tā nevbet ‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muṭṭalib bin³³⁸ Hāşim’e geldi. Çün ol cüz’-i zürri³³⁹ ki anuñ şulbünde emānet қonılmış idi, zuhūra gelmesi қarıb oldı, lā-cerem ol nūr ‘Abdu’llāh’uñ cebhesinde ziyāde rüşen ü tābende oldı. Şöyle kim Ḳureyş ḡatunları cümle ‘Abdullāh’uñ ḡüsnine şifte vü firīfte oldılar ve aña kendülerin tezvīc itdürmek isterlerdi. [İ24a] Ammā ol devlet ü sa‘ādet Āmine binti ‘Abdi Menāf’a müyesser ü naşīb oldı. Öyle ki beyān oluna inşā’a’llāhu’r-raḡmān.

³³² aña nazar itmek Mİ: andan H

³³³ iki MH: -İ

³³⁴ Ḥārice bin ‘Abdu’llāh bin Ka‘b bin Mālik MH: Ḥārice bin ‘Abdu’llāh bin Mālik İ

³³⁵ gele ki ol peygamber MH: -İ

³³⁶ zürri Mİ: zerre H

³³⁷ zürri Mİ: zerre H

³³⁸ ‘Abdü’l-muṭṭalib bin İH: -M

³³⁹ zürri Mİ: zerre H

Ve ol cümleden biri oldur ki, dirler ki aḥbār-ı Yehūd’uñ yanında Şām’da aḳ şūfdan bir cübbe var idi ki Yaḥyā bin Zekerıyyā’nuñ ‘aleyhi’s-selām ıanıyla bulaşmış idi. [H27a] Ve kütüb-i sālifede oğımışlar idi ki her ıaçan ki ıan ol cübbeden mütekātır olup aısa, şöyle ki ol cübbe yine tamām aı ola. Ol vaıtın ‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muııtalib ki Muḥammed’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem atasıdur, dūnyāya gelse gerekdür. ıün kim ol ‘alāmet zāhir oldu, bunlar taḥkik bildiler ki ‘Abdu’llāh vücūda geldi. Pes bunuñ üzerine bir niıe zamān geıdi, ittifaıı Kıreyş’den bir cemā‘at ticāret resmiyle Şām’a geldiler. Aḥbār-ı Yehūd bunlardan ‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muııtalib’uñ ḥālin şordılar. Bunlar daḫi anuñ ḥüsn ü cemālınden ve luıf u kemālınden ve cebhesinde berı uran nūruñ evřāfından, ol ki vākı‘ idi, şöylediler. Aḥbār-ı Yehūd eyitdiler: “Ol nūr ‘Abdu’llāh’uñ degüldür. Belki Muḥammed bin ‘Abdu’llāh’uñdur ki andan mütevellid olsa gerekdür ve [M30a] cemī‘-i eřnāmı taııyır itse gerekdür.” ıün kim Kıreyş bunu işitdiler, ol ‘alāmāt u emārāt ki andan müřāhede itmişler idi, anuñ sebebiyle Ka‘be’nuñ Taıırı’sı ḥaıııııün aḥbār-ı Yehūd rāst şöyler diyü taşdııı itdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ıün Yehūd ortasında muḥaıııı oldu ki ‘Abdu’llāh mütevellid olmuşdur, yetmiş kiři Yehūd’uñ sāhirlerinden ve aḥbārından biribirle ittifaıı ve bī‘at itdiler ki Mekke’ye varup ‘Abdu’llāh’ı ıatl eyleyeler³⁴⁰ ve girü maıāmlarına geleler.³⁴¹ Bu ittifaıııla gice giderlerdi ve gündüz şaıılanurlardı, tā Mekke’nuñ nevāḫıesine geldiler. Mutaraşııd oldılar ve fırsat gözlediler ki bir gün ‘Abdu’llāh’ı Mekke’nuñ vādilerinde şıkar iderken tenhā bulup ıatl eyleyeler.³⁴² Nāıāḫ bu resm ile bir gün fırsat buldılar ve ‘Abdu’llāh’ı bir ḫalvet³⁴³ vādī içinde ıepe ıevre aldılar, tā kim helāk ideler. Vehb bin ‘Abdi³⁴⁴ Menāf’a ḫaber oldu, hemān ğayret-i ‘Arab ve nisbet-i neseb yüreginde deprendi³⁴⁵ ve eyitdi kim “ıaçan revā ola kim eřrāf-ı Kıreyş’den birisi eclāf-ı řā‘ife-i Yehūd elinde helāk ola?” Tiz etbā‘ u eřyā‘ın cem‘ idüp anuñ ḫalāřı için ol yire irişdiler.³⁴⁶ Anı gördiler, āsumāndan bir řā‘ife indiler ki ḫıı ehl-i zemīne beñzemezlerdi. řā‘ife-i Yehūd’ı def [H27b] ü men‘ ve zecr ü řahr itmekde tamām-ı ihtimām ve sa‘y-ı tām gösterdiler.

³⁴⁰ eyleyeler Mİ: ideler H

³⁴¹ geleler Mİ: geldiler H

³⁴² eyleyeler Mİ: ideler H

³⁴³ ḫalvet Mİ: -H

³⁴⁴ ‘Abdi Mİ: ‘Abdu’llāh H

³⁴⁵ ğayret-i ‘Arab ve nisbet-i neseb yüreginde deprendi İT: ğayret-i ‘Arab ve nisbet yüreginde deprendi H: ğayret-i ‘Arab ve nisbet-i neseb yaraıında deprendi M

³⁴⁶ irişdiler H: irişdi Mİ

Çün Vehb bu hâleti müşâhede [İ24b] eyledi, hemân evine gelüp ehl-i beyti Berre'yi 'Abdü'l-muṭṭalib tarafına gönderdi ve eyitdi kim "Kendünün 'ıyâli³⁴⁷ Āmine'yi 'Abdu'llâh'a çift itmegiçün aña 'arz eyle." Pes Berre gelüp 'Abdü'l-muṭṭalib'e bu każiyyeyi 'arz eyledi. 'Abdü'l-muṭṭalib ol sözi qabül eyledi ve eyitdi ki "Baña bir kız 'arz eyledüñ ki andan gayrı kimse 'Abdu'llâh'a lâyiğ ve münâsib degüldür." Zîrâ Āmine 'ıffet ü cemâlde ve 'işmet ü kemâlde ol derecede idi ki ol zamânda aña "Seyyide-i Kureys" dirlerdi. Pes hemân 'Abdu'llâh birle nikâh itdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim 'Abdu'llâh'a Āmine Hâtun birle zifâf vâkı' oldı [M30b] ve bunuñ üzerine bir müddet geçdi, henüz ol nūr-ı sâṭı' 'Abdu'llâh'ıñ cebhesinde lâmi' idi ve anuñ şıfatı eknâf-ı memâlikde ve eṭrâf-ı 'âlemde meşhūr oldı. Şâm pâdişâhınıñ Fâṭıma adlı bir kızını var idi kim ḥüsn ü cemâlde ve ḥaşmet ü celâlde gâyet-i i'tidâl ve nihâyet-i kemâlde idi. Ol nūrı iktibâs itmegiçün Mekke'ye 'azîmet eyledi. Hevâşî vü ḥaşem ve cevârî vü ḥadem ve şöhret-i tām ve zînet-i tamâm ve tecemmülât-ı bî-ḥadd ve tekellüfât-ı bî-'add birle gelüp civâr-ı Beytu'llâh'da nüzül eyledi. Birkaç günden soñra ittifağ 'Abdu'llâh birle mülâkât vâkı' oldı ve ol nūrı cebhesinde müşâhede eyledi. Hemân-dem derünından 'aşğ u maḥabbet hücum idüp bî-ihtiyâr ḥayânuñ perdesin yüzden götürdi ve andan nikâh taleb eyledi. 'Abdu'llâh çün kim ol ḥüsn-i şâkıbı ve şevğ-ı gâlibi gördi, istid'âsını anuñ qabül eyledi. Ammâ "Atam 'Abdü'l-muṭṭalib'e meşveret itmeyince olmaz." didi. Fâṭıma daḥi "Bu re'y şavabdur" diyü ol gün tevaḥkuf gösterdi. Çün kim 'Abdu'llâh aḥşâmın evine geldi, ol gice Āmine birle meyl-i ictimâ' vâkı' olup ol cüz'-i zürri-i Muḥammedî anuñ şulbünden Āmine'nüñ rahmine intikâl eyledi. Lâ-cerem ol nūr daḥi tab'ıyyet muḳtezâsınca 'Abdu'llâh'ıñ cebhesinden nağl idüp Āmine Hâtun'ıñ alnında berğ [H28a] urdı.

Şabâḥ olıcak 'Abdu'llâh, Fâṭıma-i Şâmiyye'nüñ ḥikâyetini atasına söyledi. Atası daḥi rızâ virdi. Pes Fâṭıma'dan yaña geldi tâ atası rızâ virdüğünü söyleye. Fâṭıma çün kim ol nūrı 'Abdu'llâh'ıñ cebhesinde görmedi, bir kez derünından bir âh-ı süznâk eyledi ve eyitdi kim "Ey 'Abdu'llâh, ol nūr kim senüñ alnuñda iḥsâs eylerdüm, gayrılar iktibâs eylemiş. Ve ol gevher ki vücüduñ şadefinde müşâhede eylerdüm, âḥarlara naşib olmuş. Şağ u selâmet ol, min ba'd senüñle benüm ortamda bu ârzü mülâḥazası qalmadı [M31a] ki bâzâr-ı sevdâmı kâsid ve ḥayâl-i temennâmı fâsid [İ25a] kılduñ.³⁴⁸" Hemân

³⁴⁷ 'ıyâli MH: -İ

³⁴⁸ kılduñ İ: kıldı MH

murādından nevmīd ve maḫṣūdından me'yūs olup vaṭan-ı me'lūfına ve mesken-i me'nūsına dönüp gitdi.

Ve ba'zı rivāyetde şöyle gelmişdür ki, İbn 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Ol vaḫt ki 'Abdü'l-muṭṭalib 'Abdu'llāh'ı alup giderdi kim evlendüre, bir kāhine var idi ki aña Fāṭıma-i Ḥaṣ'amiyye dirlerdi. Ol gün ittifaḫ aña uğradılar. Çün kim Fāṭıma 'Abdu'llāh'ıñ alınında ol nūr-ı nübüvveti müşāhede kıldı, eyitdi: “Ey 'Abdu'llāh hiç ola mı ki hemīn sā'at benümle cem' olasıñ? Saña yüz deve virem.” 'Abdu'llāh eyitdi: “Eger ṭarīḫ-ı ḥarām ile olursa ḳabūl itmezüm ve ger ḫelāl vech ile olursa ol ḳadar ṣabr eyle ki yine gelem ve bu ḫuṣūṣda fikr eyleyem.”

Ba'dezān atasıyla oradan geḫüp gitdiler. Varup Āmine Ḥatun'a nikāḫ itdiler ve bunıñ üzerine üç gün geḫdi. Nāgāh Fāṭıma-i Ḥaṣ'amiyye'nüñ sözi ḫāṭırına düṣdi ve nefis aña meyl eyledi. Pes varup Fāṭıma ile buluṣdı. Fāṭıma eyitdi: “Ey yigit, bundan gitdükdün ṣoñra ne işledüñ?” Eyitdi: “Atam Vehb kıızı Āmine'yi baña alıvirdi ve üç gündür ki anuñla oldum.” Ol 'avret eyitdi: “Vallāhi ben fāḫiṣe 'avret degülüm. Lākin yüzünde bir nūr gördüm, istedüm ki ol nūr baña nüzül eyleye. Ammā Ḥaḫ te'ālā aña taḳdīr itmiş idi, müyesser kıldı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün nuṭfe-i 'Abdu'llāh ki mādde-i ṣūret-i Muḫammed 'aleyhi's-selām idi, Āmine Ḥatun'ıñ raḫminde ḳarār itdi. Ol sā'at cemī'-i bütler [H28b] yir yüzinde başları üstüne düṣdiler ve dükeli şeyāṭīn işlerinden mu'aṭṭal ü fūrümānde oldılar. Ve melā'ike, iblīs-i la'inüñ taḫtını nigün-sār idüp deryāya atdılar. Ve kırık gün tamām³⁴⁹ 'uḳūbet ü ihānet eylediler. Nāgāh bunlaruñ elinden ḳaçup Ebū Ḳubeys ṭaḫnuñ üzerine ḳıkdı ve şöyle feryād eyledi kim cünün u iblīs işidüp cem' oldılar. Ve eyitdi: [M31b] “Vāy sizüñ başuñuza ki Muḫammed'üñ ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem³⁵⁰ vilādeti ḳarīb oldı. Ṣimden girü Lāt ve 'Uzzā'nuñ 'ibādeti bāṭıl olur ve nūr-ı tevḫīd 'ālemi ṭutar.³⁵¹” Ve hem-çünün ol gice cemī'-i sāḫir ü kāhinler işlerinde 'āciz ḳaldılar. Kehānet vaṣfı bunlardan meslūb ve ḫükm-i siḫr ü şeyṭanet maḫlūb oldı ve ol gice ehl-i zemīn, āsumāndan bir nidā işitdiler ki vaḫt oldı ki nebiyy-i āḫirü'z-zamān biñ luṭf u iḫsān birle zūhūra gele. Ve ṭoḫuz ay Āmine'nüñ raḫminde ḳarār eyledi. Hergiz bir veca' veyā bir elem andan görmedi. Ve ol Ḥazret'üñ vilādeti dü-ṣenbih gicesinde idi ve Rebī'ü'l-evvel'üñ on ikisi idi. Aṣḫāb-ı Fīl'üñ vāḳı'asından elli beṣ gün geḫmiş idi ki

³⁴⁹ tamām İ: tamāmet MH

³⁵⁰ ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem İ: -MH

³⁵¹ ṭutar M: dutar Mİ

Ebrehe-i Eşrem Beytu'llāh'ı, zāda'llāhu teşrifen ve tekrimen, ḥarāb itmege gelmiş idi ve Nūşirevān-ı 'Ādil'ün zamānydı ve Nūşirevān ol Ḥazret'ün vilādetinden soñra [I25b] yigirmi iki yıl şağ oldu.³⁵²

Ve ol cümleden biri, Kışsa-i Aşḥāb-ı Fīl'dür ve anuñ aşlı ol idi ki Ebrehe ki Necāşī tarafında Yemen'de ḥākim idi. Şan'ā-yı Yemen'de bir kenise yapıdurup adın Kuleys komış idi ve Necāşī'ye mektüb gönderdi. Mülküñ adına bir kenise yapıdum ki anuñ mişlin kimse görmüş degül ve mülük-i sālifeye müyesser olmamışdur. Ve isterüm ki bunu 'Arab'a ḥacgāh eyleyem ve ayruḵ kimesne³⁵³ Ka'be'ye varmağa qomayam. Çün bu söz 'Arab ortasında meşhūr oldu, ḳabā'il-i 'Arab'dan bir şaḥş nisbet için varup ol kenisede ḳazā-yı ḥācet için oturdu.

Ve ba'zılar eyle rivāyet iderler ki A'rāb'dan bir cemā'at od yaḳdılar. Ol kenisenüñ 'imāreti ağacdan düzölüp zer-endūd olmuş idi. İttifāḳ yıl bir pāre odı alup ol 'imārete ilette, şöyle ki ol 'imāret tamām yandı. [H29a] Ebrehe ḡazab eyleyüp and içdi kim varup Ka'be'yi ḥarāb eyleye. Leşker-i Ḥabeşe ile ḥurūc eyledi. Ve anuñla bir fīli var idi ve bir rivāyetde on fīli ve bir rivāyetde biñ fīli var idi. Çün kim Mekke'ye yaḳın geldiler, 'Abdü'l-muḡḡalib emvāl-i Tihāme'nüñ [M32a] şülüşini bunlara 'arz eyledi, i tā kim girü döneler. Ḳabül eylemediler. Atlandılar ve ol fīli önlerine bıraḳdılar. Ammā her ḳaçan kim Ḥarem tarafına³⁵⁴ ol fīli sürselerdi ol fīl gitmezdi, çök ururdu.³⁵⁵ Ḳaçan ki bir ḡayrı cānibe sürseler ḥoş³⁵⁶ segirdü segirdü revān olurdu. Āḥir 'āciz ḳalup bir yirde nüzül itdiler ve ādem şaldılar, 'Abdü'l-muḡḡalib'ün develerinden iki yüz deve tıtdılar.³⁵⁷ 'Abdü'l-muḡḡalib develerin isteyü Ebrehe cānibine vardı. Çün Ebrehe'nüñ ḡozi ıraḳdan 'Abdü'l-muḡḡalib'ün yüzine tuş oldu, üzerine bir heybet oturdu.³⁵⁸ Şordı ki bu ne ḳişidür? Eyitdiler: "Tihāme'nüñ ulusıdır." 'Abdü'l-muḡḡalib'e istiḳbāl eyledi³⁵⁹ ve döşegi üzerine geçürdi ve şordı ki "Ḥācet nedür?" Eyitdi ki "Benüm develerümi tıtmışlar³⁶⁰, buyur ki girü vireler." Ebrehe eyitdi: "Ey Ḳureyş'ün ulusı, ben geldüm ki bu evi ki sizün 'izzetüñüz ve şeref-i ḥıdmetüñüz anuñladur, tamām ḥarāb u yebāb eyleyem. Sen ḥiç anuñ aḥvālinden nesne söylemezsin, hemān develerüñi taleb eylesin." 'Abdü'l-

³⁵² Burada yer alan bilhassa Nuşirevan-ı Âdil hakkındaki malûmat bugünkü bilgilerimize göre yanlıştır. Nuşirevan'ın ölüm tarihi 579 olarak bilinmektedir. Bkz. Ahmed Tefazzülî, "Enuşirvan", *DİA*, C. 11, s. 255.

³⁵³ kimesne MH: kimseyi İ

³⁵⁴ Ḥarem tarafına Mİ: -H

³⁵⁵ çök ururdu İH: Der-kenar: ya'nî çökerdi H: -M

³⁵⁶ ḥoş Mİ: -H

³⁵⁷ tıtdılar H: dutdılar Mİ

³⁵⁸ Der-kenar: ya'nî düşdi H: -Mİ

³⁵⁹ eyledi Mİ: idüp H

³⁶⁰ tıtmışlar H: dutmuşlar Mİ

muṭṭalib eyitdi: “Develer benümdür, ben kendü mülkümi taleb eylerüm. Evüñ şāhibi vardur dükeli den ġālib, evini hıfz eyler.”

Pes ‘Abdü’l-muṭṭalib’üñ develerin virdiler, girü döndi, gitdi. Andan soñra Ka’be’nüñ kapısına gelüp kapunuñ halkasına yapışdı. Dañi münācāta meşğül oldı. Nāğāh āsumāna nazar itdi, hevā yüzinde kuşlar gördi ki hergiz görmemişdi. Her bir kuşuñ burnında ve iki kaynağında mercümekden büyükcek³⁶¹ ve noḥuddan kiçirek birer taş var. Her taşuñ üzerinde bir kāfirüñ adı yazılmış. Çün ki ol taş ol kāfirüñ başına inerdi, hemān aşāğasından [I26a] çıkup fi’l-ḥāl helāk olurdu. Eger süvāra tokınsa atıyla bile³⁶² helāk olurdu. Pes leşker-i küffār kaçdılar. Ol kuşlar ‘aḳablerine düşdiler ve bunları helāk eylediler, tā Ebrehe’yi [M32b] bir yaramaz ḥālle öldürdiler. Ve Ebrehe’nüñ vezīri kaçup [H29b] Necāşī’nüñ önüne geldi³⁶³ ve kışşayı bir bir hikāyet eyledi. Necāşī şordı ki “Bu nice kuşlardur ki bir nice behādur ve güzīde leşkeri cümle helāk eyledi?” Vezīr yukarı baqdı, gördi ki ol kuşlardan birisi başı üzerinde dönüp turur. Eyitdi: “Ey melik, uşda ol kuşuñ biri.” didükde ol kuş fi’l-ḥāl vezīrüñ başına taşı bıraḳdı. Ol sā‘at Necāşī’nüñ önünde helāk oldı ve bu dükeli ol Ḥazret’üñ vilādeti zamāni karīb olduğı sebeb ile idi ve anuñ emārāt-ı nübüvvetinden idi.

Ve İbn ‘Abbās raḳıya’llāhu ‘anhā hikāyet iderdi ki Ümmü Hānī’nüñ evinde ol taşlardan çok var idi. Eyyām-ı tuḫūliyyetde anlarıñla³⁶⁴ oynarduḳ. Çün bu vāḳı‘adan elli beş gün geçdi, Ḥazret-i Resül ‘aleyhi’s-selām mütevellid oldı ve ol Ḥazret’üñ vilādetinden ‘İsā ‘aleyhi’s-selām zamānına dek altı yüz yigirmi yıl idi ve Ḥazret-i ‘İsā’dan Dāvūd nebīye dek ‘alyhi’s-selām biñ iki yüz yıl idi ve Ḥazret-i Dāvūd’dan Mūsā nebīye dek beş yüz yıl idi ve Ḥazret-i Mūsā’dan İbrāhīm el-Ḥalīl’e dek ‘aleyhi’s-selām yedi yüz yetmiş yıl idi.³⁶⁵ Ḥazret-i İbrāhīm’den Nūh nebīye dek biñ dört yüz yigirmi yıl idi ve Tuḫfān’dan Ādem-i Şafi’ye dek iki biñ iki yüz kırk³⁶⁶ yıl idi ki cümle altı biñ yedi yüz elli yıl olur.

³⁶¹ büyükcek M: büyücek İ: büyük H

³⁶² bile İ: -MH

³⁶³ yi bir yaramaz ḥālle öldürdiler ve Ebrehe’nüñ vezīri kaçup Necāşī’nüñ önüne geldi Mİ: -H

³⁶⁴ anlarıñla İ: -MH

³⁶⁵ Ḥazret-i Mūsā’dan İbrāhīm el-Ḥalīl’e dek ‘aleyhi’s-selām yedi yüz yetmiş yıl idi Mİ: -H

³⁶⁶ iki biñ iki yüz kırk MHT: iki yüz kırk İ

Rükn-i Şānī

Ol Hāzret'ün vilādeti vaktinden nübüvveti zamānına dek şādır olan āşāruñ

beyānındadır.³⁶⁷

Ve ol³⁶⁸ cümleden biri oldur ki, Hāzret-i Resūlu'llāh'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anası Āmine Hatun hikāyet eylemişdür ki, ol Hāzret'ün vilādeti vaktinde kendü menzilümde tenhā idüm. 'Abdü'l-muṭṭalib Beytu'llāh'ı tavāfa gitmişdi ve 'Abdu'llāh dört ay idi ki Medīne'de fevt olmuşdi ve hem anda defn olunmuşdur. Nāgāh hiss eyledüm ki evüñ saḳfı tarafından bir ulu nesne aşığa indi ve benüm üzerüme tamām heybet oturdu. Şöyle añladum ki bir [M33a] aḳ kuş ḳanatların baña sürdi. Ol ḳorḳu benden zā'il oldu. Ba'dehu bir aḳ şerbet şundılar baña, şöyle taşavvur eyledüm ki meger süddür. Çün ki şusuz idüm, aldum bu şerbeti içdüm. Ve ḳatunlar gördüm uzun boylu, gökçek yüzlü, 'Abdi Menāf kızlarına beñzerler. Benüm dā'irümde durmuşlar, aḳvālümü ḳayururlar ve bir aḳ dībāc gördüm [H30a] gökden aşılmış, tā bir ucı yire inmiş. Ve işitdüm ki bir kişi söyler ki ḳalkuñ gözinden şaḳlañuz anı ve bir bölük kuşlar gördüm ki geldiler. Minḳārları zümrüdden ve ḳanatları yāḳūtdan. [İ26b] Ve ol ḳāletde perdeyi gözümden götürdiler, tā yir yüzini maḳribden maşrıḳa dek gördüm ve üç 'alem gördüm, dikilmiş. Biri maşrıḳdan ve biri maḳribden ve biri Mekke'nün ṭamı üzerinde. Ba'dehu çok ḳatunlar gelüp çevremde oturdılar. Çün kim Muḳammed 'aleyhi's-selām yir yüzine düşdi, başın secdeye ḳodı ve gökden yaña barmaḳın ḳaldurdu. Andan şoñra bir pāre bulut endi. Çün ki bulut yine ḳalḳdı, nazar itdüm Muḳammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yirinde görmedüm. Ġā'ib olmuş. Pes işitdüm bir münādī nidā eyler ki "Muḳammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem cemī'-i 'ālemi ṭolandurdılar, tā kim dükeli ḳalā'ik ismiyle ve şüretiyle ve şıfatıyla bileler." Bir laḳzada yine ol bulut getirildi. Muḳammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gördüm bir aḳ şūf içine ṭolamışlar ki südden aḳ ve ḳarīrdan yumuşaḳ ve yine bir bulut daḳı geldi, evvelkiden 'aẓīm. İçinden erenler āvāzın ve atlar şahīlin işitdüm. Bir münādī nidā eyler ki "Muḳammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem cemī'-i ins ü cinn ü sibā'a gösterdiler ve aña 'atā eylediler Ādem'ün şafvetini ve Nūḳ'ün riḳḳatini ve İbrāḳīm'ün ḳıllletini ve İsmā'īl'ün lisānını ve Yūsuf'ün cemālini ve Ya'ḳūb'ün bişāretini ve Eyyūb'ün şabrını ve Yaḳyā'nuñ zūhdini ve 'İsā'nuñ keremini 'aleyhi's-şalātu ve's-selām." Ve bir laḳzada yine ol bulut açıldı.

³⁶⁷ Ol Hāzret'ün vilādeti vaktinden nübüvveti zamānına dek şādır olan āşāruñ beyānındadır. MH: Der-kenar olarak İ

³⁶⁸ Ve ol M: Ol İ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Osmān bin Ebi’l-‘Āş anasından rivāyet eyler ki: Dimişdür ki “Ben Hāzret-i Muḥammed’üñ ‘aleyhi’s-selām vilādeti [M33b] gicesi Āmine Hātun yanında hāzır idüm. Ol qarañu³⁶⁹ gicede her ne taraḫa nazar eylesem gün gibi rüşen görürdüm ve yıldızlara baqduqca baña yakın gelürlerdi. Şöyle gümān iderdüm ki şāyed üzerüme düşeler.”

Ve ol³⁷⁰ cümleden biri oldur ki, Şafīyye binti ‘Abdü’l-muḫṭalib böyle dimişdür ki: Hāzret-i Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vilādeti gicesinde Āmine’ye ebelik eylerdüm, anı gördüm ki Muḥammed’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem nūrı, çerāguñ nūrına gālib oldı. Ve ol gice altı ‘alāmet gördüm: Biri ol ki çün ki yir yüzine geldi, secde eyledi. İkinci ol ki [H30b] başın qaldurdu hoş, faşih dille eyitdi: “لا اله الا الله اني رسول الله” Üçüncü ol ki evi anuñ nūrından rüşen gördüm. Dördüncü ol ki diledüm ki anı yuyam, hātifden āvāz geldi ki ey Şafīyye, kendüñe zaḫmet virme ki biz anı yunmuş ve pāk olmuş taşra çıkarduq. Beşinci ol ki nazar itdüm ki bilem er midür yoksa kız midür, gördüm ki hem sünnet olmuş ve hem göbegi kesilmiş. Altıncı ol kim istedüm ki anı qundağa şaram, arqasında mühr-i nübüvveti gördüm. İki yaqrını arasında yazılmış ki لا اله الا الله محمد رسول الله [İ27a]

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdü’l-muḫṭalib dimişdür ki: Muḥammed’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vilādeti gicesi Ka’be’yi tavāf eylerdüm. Çün kim gicenüñ yarusı geçdi, Ka’be’yi gördüm maqām-ı İbrāhīm’den yaña secde eyler ve tekbir āvāzı gelür ki³⁷¹ Allāhu ekber, Allāhu ekber diyü. Taḫḫik beni pāk eylediler müşriklerüñ encāsından ve zamān-ı cāhiliyetüñ ḫabā’isinüñ³⁷² envā’-ı ecnāsından. Ve andan soñra cemī’-i³⁷³ bütler yüzleri üzerine düşdiler ve ben Hübel’den yaña nazar eyledüm ki dükeli bütlerüñ ulusu idi, gördüm başı üstine bir taşuñ üzerine düşdi ve bir münādī³⁷⁴ nidā eyledi ki “Āgāh oluñ ki Āmine Muḥammed’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem toğurdu.” Çün kim bu sözi işitdüm, Şafā tarafına çıqdum. Gördüm ki gavgā var ve benüm gözime eyle görindi ki güyā ki kuşlar ve cānverler Mekke’de bir yire gelmişler. Pes Āmine’nüñ evine geldüm, qapuyı baqlu buldum. Āvāz itdüm ki [M34a] “Gelüñ, qapuyı açuñ!” Eyitdi ki “Ey ata, Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem toğdı.” Didüm ki “Getür,

³⁶⁹ qarañu MH: -İ

³⁷⁰ ol Mİ: -H

³⁷¹ Ve tekbir āvāzı gelür ki İHT: Müşriklerüñ āvāzı gelür ki M

³⁷² ḫabā’isinüñ İ: ḫabā’isinden MH

³⁷³ cemī’-i İHT: -M

³⁷⁴ münādī Mİ: -H

göreyüm.” Eyitdi: “Destür yok. Bir kimesne³⁷⁵ geldi, eyitdi ki ey Āmine, bu oğlanı zīnhār üç güne dek kimseye gösterme.” Kılıc çekdüm, içerü eve girdüm. Bir kişi gördüm³⁷⁶ eline bir kılıc almış ve yüzinde burka‘ şalmış. Eyitdi ki “‘Abdü’l-muṭṭalib girü dön ki melā’ike-i muḳarrebīn ve sākinān-ı ‘illiyīn tā oğluñuñ ziyāretinden fāriğ olalar.” Endāmuma lerze düşdi, hemān kılıc elümde girü taşra çıkdüm. Diledüm ki bu aḥvālī Kureys’e ḥaber vireyüm. Üç gün dilüm tutuldu,³⁷⁷ tā kimesneye söz söylemege mecālüm olmadı.³⁷⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, Mücāhid raḍıya’llāhu ‘anhu ḥikāyet eyler ki: [H31a] İbn ‘Abbās’dan raḍıya’llāhu ‘anhumā şordum ki “Kuşlar ve cānverler Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem irzā’ında³⁷⁹ nizā‘ itdiler mi?” Buyurdi kim “Belī.³⁸⁰ Ādemī-zādeden ğayrı cemī‘-i ḥalā’iḳ nizā‘ itdiler.” Ve sebep oldı ki çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem toğdı, bir āvāz geldi kim “Ey ma‘şer-i ḥalā’iḳ, Muḥammed bin ‘Abdu’llāh toğdı. Hoş ol emcek ki anı emzüre.” Lā-cerem cemī‘-i ḥalā’iḳ nizā‘ itdiler. Ḥiṭāb geldi ki nizā‘dan fāriğ oluñ ki anuñ dāyesi, ins ü cinsden taḳdīr olunmuşdur. Çün kim üç gün geçdi, İbn ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhu rivāyetinde Şüveybe ki Ebü Leheb’uñ cāriyesi idi, Ḥalīme gelinceye dek Ḥazret-i Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem emzürdi. Dört aydan soñra Ḥalīme geldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥazret-i Resül’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vilādeti gicesinde kistrānuñ evvānı deprenđi. On dört küngüresi yııldı ve Fāris’uñ odı ki biñ yıl idi ki yanmış idi, ol gice söyüñdi. Ve Sāve’nüñ deñizi [İ27b] yire geçdi ve Mu’bedān ki Mecūs’uñ a’lemi idi, uyḥuda gördi ki mest develer, yularları yok, ‘Arabī atları öldürdiler, tā Dicle’den geçdiler ve memleketde tağıldılar. Ammā kistrā, evvānı deprenüp küngüreleri düşdiginden ğāyet korḳdı. [M34b] Lākin ğayret eyledi, ḥavfını bildürmedi. Çün kim şabāḥ oldı, şabrı³⁸¹ ḳalmadı, gelüp taḥtına oturdu ve bu kışşayı vezīrlere ve ‘āḳıllarına söyledi. Bu sözde iken “Fāris’uñ odı söyüñdi” diyü bir nāme geldi. Kistrānuñ ğuşşası daḥi ziyāde oldı. Andan soñra Mu’bedān düşün taḳrīr eyledi. Kistrā şordı ki “Ey Mu’bedān, bu ne olsa gerekdür?” Mu’bedān eyitdi: “Ey kistrā, bu bir ḥādīşedür ki ‘Arab’dan zāhir olsa gerekdür.” Pes kistrā, Nu‘mān bin el-Münzir’e mektüb

³⁷⁵ kimesne İ: kimse MH

³⁷⁶ Bir kişi gördüm MH: -İ

³⁷⁷ tutuldu H: dutuldu Mİ

³⁷⁸ olmadı Mİ: ḳalmadı H

³⁷⁹ Der-kenar: Ya’ni emzürmesine H: -Mİ

³⁸⁰ belī MH: -İ

³⁸¹ şabrı Mİ: ḳarārı H

yazdı ki yanuñda ğāyet dānā kim varsa baña gönderesin ki andan baʿzı nesne istifsār idem. Nuʿmān daħi ʿAbdü'l-mesīħ Ğassānī'yi gönderdi. Bu vāqı'ayı andan şordı. ʿAbdü'l-mesīħ eyitdi: “Bu ʿilmi benüm tayum bilür ki Saṭīħ kāhin dirler, Şām'da olur.” Kısra eyitdi: “Var imdi [H31b] andan bu қазиyyeleri şor.” Abdü'l-mesīħ andan gidüp Şām'a geldi. Çün kim Saṭīħ birle buluşdı. Hālet-i mevt üzerinde buldı. Selām virdi, cevāb gelmedi. Şi're āġāz eyledi. Çün kim Saṭīħ anuñ şı'rini işitdi, gözlerin açdı. Eyitdi: “Ey ʿAbdü'l-mesīħ, seni kısra gönderdi, eyvānı deprendüğinden ve küngüreleri düşdüğünden, Mu'bedān'ın düşünden ve Sāve nehrinüñ yire geçdüğünden ötüri. Ve bunlar cemī' anuñ emārātlarıdır ki aħirü'z-zamān nebisi zāhir olsa gerekdür ve bu bilādı alsa gerekdür. Ve kısralardan bu küngürelere ʿadedince kimesneler, pādişāhlık eyleyeler. Andan şoñra bu devlet münkaṭı' olur.”

Çün ʿAbdü'l-mesīħ bu haberi kısraya getürdi, eyitdi: “Tā ol vaḳte dek ki on dört kişi pādişāhlık eyleye, ḫaylī işdür.” Lākin bunlardan on kişinüñ pādişāhlığı dört yılda tamām oldu ve dört kişi daħi emīrü'l-mü'minīn ʿOşmān'ın raḫıya'llāhu ʿanhu ḫilāfeti zamānına dek salṭanat sürdiler. Ve baʿzı rivāyetde böyle gelmişdür ki kısra, Dicle kenārında bir ʿālī binā yapmış idi ve anuñ ʿimāretinde [M35a] ḫaylī māl şarf itmişdi ki ḫisābın Ḥaḳ teʿālā bilürdi. Bir gün şabāḫ ṭurdı, görse ki eyvānı iki şaḳḳ olmuş ve ol binā ki itmişdi, şu almış. Ve ol zamānda kısranuñ yanında sāḫirlerden ve kāhinlerden ve müneccimlerden üç yüz altmış kimse var idi ve bunların içinde ʿArab'dan Şā'ib adlı bir kimesne var idi ki ʿilm-i ḫıyāfetde mahāreti meşhūr idi ve anuñ aḫkāmında ḫatāyı az [I28a] eyler idi. Kısra bunları cemī' eyledi ve bunlara söyledi: “Benüm ṭāḳ-ı eyvānum sebebsiz yarıldı ve Dicle kenārında binā itdüğüm köşḳ ḫarāb oldu. Bu bābda bir fikr eyleñ kim bunuñ sebebi ne ola?” Kısra öñünden çıkup gitdiler, tā kim bu bābda bir fikr ideler. Cemī'-i siḫr ü kehānet ü nücum ḫapuların baġlu buldılar. Şā'ib, bir ḫarañu gice içinde bir yüksek püşte üzerine çıḳdı ve eṭrāf-ı āsumān u zemīne nazar eyledi. Nāġāḫ gördi ki cānib-i Ḥicāz'dan bir berḳ uyandı ve maşrıḳa dek gitdi. Çün şabāḫ oldu, gördi ki ayağı altı sebzezār [H32a] olmuş. Kendüye eyitdi: “Eger ol ki ben gördüm rāst ola, Ḥicāz'dan bir pādişāḫ zuhūr ide ki maşrıḳa dek ihāta ide ve ʿālemde refāhiyyet ve ucuzluk ola. Çün kim ol cemā'at bir yire geldiler ve birbirine ḫāllerin didiler, ittifaḳı bunuñ üzerine eylediler ki bir peygamber meb'ūs olmuşdur ya olsa gerekdür ki kısranuñ mülkini ṭutsa gerekdür. Ammā bu sözi aña dimek olmaz. Cümlemüzi helāk eyler. Pes kısranuñ öñüne geldiler. Eyitdiler, inkisār-ı eyvān ve binā-yı Dicle'nüñ ḫarāb olduğı ol

sebebden olmuş ki binā vaktin ihtiyār itmekde ḥaṭā vāḳı‘ olmuş imiş. Biz bir vaḳt ihtiyār idelüm ki ayruḳ ol binā ḥarāb olmasun. Pes binā için bir vaḳt ihtiyār idüp yine ol köşke şürü‘ itdiler. Çün kim [M35b] binā tamām oldı, kistrā cemī‘-i erkān-ı devletile gelüp köşkte meclis itdi. Dicle şuyı zūr eyleyüp ol bināyı vīrān eyledi. Şöyle kim anı şudan nīm mürde taşra çıkardılar. Kistrā bu cemā‘ate ḳahr idüp çoğun öldürdi. Bākī ḳalanlar eyitdiler: “Şöyle ki evvelkiler ḥaṭā eylemişdi, biz daḥi ḥaṭā eyledük.” Bir kez daḥi ihtiyār-ı vaḳt eylediler. Çün kim binā tamām oldı, kistrā ḳorḳa ḳorḳa ol binānuñ üzerine süvār olup geldi. Hemān ol sā‘at binā ayaḡuñ altından ḳaçdı, şöyle kim yine şudan kistrāyı nīm mürde çıkardılar. Girü ol cemā‘at taleb eyledi, cümleñüzi helāk eylerüm diyü tehdīd eyledi. Bunlar eyitdiler: “Sözün rāstı oldur ki bu ‘alāmāt u āşār aña delālet ider ki bir peygamber ḳopmışdur. Yāḥud ‘an-ḳarīb ḳopsa gerekdür ki senün mülküñ ve salṭanatuñ zevāline sebeb ola.” Çün kistrā bu sözleri işitdi, binā-yı Dicle‘den el çekdi, tā ki bi‘l-küllıye ḥarāb oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir Yehūdī var idi, Mekke‘de sākin idi. Ol gıce Ḥazret-i Resül şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem mütevellid oldı, mecālis-i Ḳureyş‘den bir meclise geldi ve [I28b] şordı ki hīḳ sizün ortañuzdan dün gıce bir oḡlan toḡdı mı? Eyitdiler ki “Bilmezüz.” Eger sizden geçdi ise ḳorḳu yoḳdur. Lākin yaḳınüm şöyle ki dün gıce bu ümmetün [H32b] peygamberi mütevellid oldı. Eger sizde degül ise Feleştin‘de olsa gerekdür ve anuñ iki yaḡrını ortasında bir nice ḳıllar olsa gerekdür. İki gıce pey-ā-pey süd içmeye. Zīrā cinnden bir ‘ifrit, barmaḡın anuñ aḡzına şoḳup aña süd içmege māni‘ olsa gerekdür. Çün kim Ḳureyş ol meclisden müteferriḳ oldılar, bu sözi ta‘accüb-güne evlerinde söylediler. Nāḡāḥ işitdiler ki ‘Abdu‘llāh bin ‘Abdü‘l-muṭṭalib‘e Ḥaḳ te‘ālā bir oḡul virmiş. Adını Muḥammed, şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem, ḳomışlar. Bu ḳışşayı ol Yehūdī‘ye söylediler [M36a] Āmine‘nün evine geldi ve ol ‘alāmeti arḳasında görđi, bī-hüş oldı. Çün ‘aḳlı geldi eyitdi: “Vallāhi nübüvvet Benī İsrā‘il‘den gitdi.” Pes yüzün Ḳureyş‘e döndi ve eyitdi ki “Siz bu ḳaziyyeye şād olursuz. Vallāhi bu oḡlan sizün üzerüñüze ḡālib olup cümleñüzi ḳahr eyleye. Bir vech ile ki anuñ ḥaberi maşrıḳdan maḡribe irişe.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥalīme ki Ḥazret-i Resül‘ün şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem dāyesi idi, ḥikāyet eylemişdür: Ḳabile ḥatunlarından bir cemā‘at ile evlād-ı Ḳureyş‘e dāyeliḳ itmeḡiçün Mekke‘ye müteveccih olduk. Ve benüm erüm benümle bile idi ve bir dişice za‘if eşeḡümüz var idi ve bir nāḳamuz daḥi var idi kim süd virmekten

kalmiş idi. Ve benüm daği ol deñlü südüm yoğ idi ki oğlum Đamra, Házret-i Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem emükdaşı idi, toyaydı ve anuñ ağladığından giceler baña uyđu gelmezdi. Çün ki Mekke'ye irişdük, Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem baña 'arz eylediler. Bilmezligümden ben eyitdüm, dāyeye ihsān eylemegiçün bir kerim ata gerekdür, bunuñ atası yok. Tā şuña dek kim cemī' yoldaşlarum birer oğlan tutdılar, hiç ayruğ ođlan³⁸² kalmadı. Şöyle gitmege 'ār itdüm, lā-cerem ol hāzreti kabül eyledüm. Āmine eyitdi ki "Bundan evvel üç gice vardur ki baña bir kimesne geldi, eyitdi: "Bu ođlanuñ dāyesini Benī Sa'd'dan tut ve ol daği Āl-i Züveyb'den ola." Eyitdüm ki "Ben Benī Sa'd'danum ve atam daği Züveyb'dür ve erüm daği Ebü Züveyb'dür." Pes Āmine elüme yapışup beni evine götürdi. Muħammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gördüm. Bir ađ şūf içine şarılmış ve andan müşg қоşusu gelür ve tal'atından [H33a] sa'adet pertevi berđ urur, bir yişil harir üzerinde uyumuş. Emcegi sinesi üzerine қodum, mübarek gözini açdı. Bir nür gördüm, [I29a] iki gözinden āsumāna irişdi. Fi'l-hāl yüzini örttüüm ve Āmine'den bunu şakladum. Ba'dehu anı kaldurdum ve şağ emcegümi ağzına virdüm. Şormağa başladı. [M36b] Andan şoñra şol emcegümi virdüm, almadı. İbn 'Abbās rağıya'llāhu 'anhā dimişdür ki "Ol hāletde Hāđ te'ālā ilhām-ı 'adl eyledi ki ol südde şeriki var idi, lā-cerem bir emcegi anuñçün қodı." Hālīme dimişdür ki "Şağ emcegi Muħammed'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, virdüm ve şol emcegümi kendü oğlum Đamra'ya virdüm ve hergiz benüm oğlum Muħammed'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem evvel süd içmezdi."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hālīme dimişdür ki: Çün Muħammed'e 'aleyhi's-selām süd virdüm, emcegüm şöyle südle tıldı kim Muħammed'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem virürdüm ve Đamra'ya süd virürdüm, hem-çünān yine südüm yirinde kemā-kān tururdu. Ve benüm nākam ki hergiz süd virmezdi, şöyle süd virmege başladı ki her ne deñlü zarfumuz varsa südle pür eylerdi. Erüm eyitdi ki "Ey Hālīme, hānemüzde bereket yüz tıtdı ve Hāđ te'ālā 'ayn-ı 'ināyetle hālümüze nağar eyledi." Ve bunlar dükeli bu ferzend-i sa'adetsmendüñ şeref ü cüdü sebebiyledür diyü şād u hāndān olurlardı.³⁸³

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hālīme hikāyet eyler: Çün kim Muħammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem menzilüme³⁸⁴ iletdüm, üç gice Mekke'de oldum. Üçüncü

³⁸² ayruğ oğlan Mİ: baña H

³⁸³ diyü şād u hāndān olurlardı H: -Mİ

³⁸⁴ menzilüme Mİ: menzile H

gice gördüm³⁸⁵ bir kiři yiřil aftanlar geymiř ve alnında nūr ber urur, Muammed'ūñ alla'llāhu 'aleyhi ve sellem yařduđı ūzerinde³⁸⁶ oturur ve yūzini ūper. Erūmi andan āgāh itdūm. Didi ki "Ey alīme, bunu zīnhār řala ve bilmiř ol ki hī bizden sa'ādetlū kimesne evine dōnūp gitmese gerekdūr."

Ve ol cūmleden biri oldur ki, alīme dimiřdūr ki: ūn 'azīmet-i mūrāca'at eyledūk, kendū eřegūmūzūñ ūzerine sūvār oldum ve Muammed'i alla'llāhu 'aleyhi ve sellem ūñūme aldum. Ol eřegi gōrdūm ki ū kez āne-i Ka'be'den yaña secde eyledi ve andan řoñra bařın aldurdu ve cemī' yoldařlaruñ merkeblerinden ilerū gedi. Ve řōyle giderdi ki cūmlesi andan girū alur idi. Ve eyidūrlerdi ki "Ey alīme, merkebūñ 'inānımı bir pāre ek. Āir, bu ol eřek [H33b] degūl midūr ki hezār ileyile yirinde³⁸⁷ deprenūrdi?" Ben eyitdūm, "řōyle gūmān eylerūm ki bu kūllī³⁸⁸ uřbu ferzendūñ bereketidūr."

Ve ol cūmleden [M37a] biri oldur ki, yine alīme dimiřdūr ki: Benī Sa'd'ūñ menāzilinde hī bir menzilde ařađa inmedūk ki illā anda oř sebzeler zāhir olurdu ve řarāvet ū nazāret artardı. Ve a sūbhānehu ve te'ālā cemī'-i ihār-pālaruma bereket virdi ve oyunlarumuñ emcekleri sūdile pūr oldu, tā řol adde kim dūkeli Benī Sa'd, obanlarına 'itāb eylerdi [I29b] ki niūn Ebū Zūveyb'ūñ oyunları semūz ve sūdlūdūr ve bizūm oyunlarımız lāgar u sūdsūzdūr. Siz dađı anda otladuñ ki Ebū Zūveyb'ūñ oyunları otlar, dirlerdi.

Ve ol cūmleden biri oldur ki, yine alīme dimiřdūr ki: ūn arīb oldu kim sōz sōyleye, cūmleden 'acebra oldu ki āvāzile eyitdi: "Allāhu ekber Allāhu ekber ve'l-amdū'lillāhi Rabbi'l-'ālemīn!" Ve aberde bōyle gelmiřdūr ki ūn azret-i Resūl alla'llāhu 'aleyhi ve sellem iki aylu oldu, ođlancularla her řarafa oturup ğij ğij eyleyūp giderdi³⁸⁹. ūn ki ū aylu oldu, ayađı ūstine řurdu ve ūn ki dōrt aylu oldu, elin dīvāra oyup yūridi ve ūn ki beř aylu oldu, yalūñuz yūrimege ādir oldu ve ūn altı aylu oldu, tīz tīz yūrimege bařladı ve ūn yedi aylu oldu, her cānibe oř segirdūrdi ve ūn kim sekiz aylu oldu, sōz sōylerdi ki fehm olunurdu. ūn kim touz aylu oldu, fařīh sōylemege bařladı. ūn kim on aylu oldu, ođlancularla o atmađa bařladı.

³⁸⁵ gōrdūm Mī: -H

³⁸⁶ ūzerinde Mī: tāında H

³⁸⁷ yirinde Mī: yir yūzinde H

³⁸⁸ bu kūllī Mī: -H

³⁸⁹ ğij ğij eyleyūp giderdi Mī: ğijgūrurdu H

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Hālīme demişdür ki: Hāzret-i Muḥammed’i ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām emzürdügüm zamānda ḥıdmetinden gāyet rāzī idüm ki hergiz bir nesnenüñ üzerine tebevül eylemezdi ki anı yumaḫ lāzım geleydi. Belki gicede gündüzde bir vaḫt-i mu‘ayyende bir kez tebevül eylerdi ve bir gün daḫi ol vaḫt irmeyince tebevül eylemezdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Hālīme demişdür ki: Çün Mekke’den çıḫduḫ, bir ūşu üzerinde menzil eyledük. Huzeyl’den bir pīr anda ḫāzır idi. [M37b] Yoldaşlarum baña eyitdi: [H34a] “Ol ġarā’ib ü ‘acā’ib ki Āmine Muḥammed’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫaḫḫında demiş, anı bu pīrden su’āl eyle.” Ben eyitdüm: “Ey pīr, bu oġlanuñ anası eyitdi ki ḫaçan kim bunu toġurdum, benden bir nūr zāhir oldı ki ol nūrıla cümle eşyāyı rüşen gördüm. Çün kim yir yüzine düşdi, yirden bir avuc toprak aldı, andan soñra başın yuḫaru ḫaldurdi.” Ol pīr çün bu sözleri işitdi, feryād eyledi ki “Āl-i Huzeyl, bu tıflı öldürüñ ki cemī’ yir yüzünüñ māliki olsa gerekdür! Aña muntazırdur ki āsumāndan buña bir emr nāzil ola.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Hālīme ḫikāyet eylemişdür: Çün Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem iki yaşında oldı, anı südden kesicek vaḫt oldı. Pes alup anasına vardum tā aña ıūmarlayam. Ammā istemezdüm ki ol bereket ve ḫayr bizden münḫaḫı’ ola. Eyitdüm ki “Hīç biz bundan bereketlü ferzend-i sa‘ādetmend görmedük ve Mekke’nüñ daḫi vebāsi ve ‘ufūneti eksük degüldür. Muḥammed’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ġirü bize ıūmarla.” Pes yine bize ıūmarladı. Bir yıl daḫi bizümle oldı. Bir gün Naşārā-yı ḫabeş’den bir cemā’ate uğradum. Muḥammed’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [I30a] gördiler ve tız tız aña naḫar itdiler ve işlerin ḫodılar. Bunuñ ḫālın ūormaġa başladılar ve iki yağrını ortasında olan mühri te’emmül eylediler ve mübārek gözleriniñ ḫumretin gördiler. Benden ūordılar ki “Bu senüñ oġluñ hīç göz ağrısından ūikāyet eyler mi?” Ben eyitdüm: “Yok.” Eyitdiler: “Ya bu ḫumret hīç gözlerinden müfāraḫat ider mi?” Ben eyitdüm ki “Yok.” Eyitdiler: “Her ne deñlü māl isterseñ virelüm ve yüz minnet cānumuza ḫoyalum, bu oġlanı bize vir, tā kim ḫabeş’e alup ġidelüm. Bunuñ ūāñı ‘azīm olsa gerekdür. Biz kitāblarumuzda böyle bulmuşuzdur ki bir peyġamber ḫalmışdur ki anuñ mevlidi ḫarem olurdi ve ġümān iderdük ol peyġamber vüçüda gelmişdür, ya ḫarīb olmışdur ki gele.” Hālīme eyidür ki “Anlardan gāyet ḫavf eyledüm.

Ol gice gözlerüme uyhu girmedi, tā kim hayrıla Hāḡ te‘ālā bunlardan ḡalāṣ idüp, beni koyup gitdiler.³⁹⁰”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Ḥalīme ḡikāyet eylemişdür: Çün Muḡammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem üç yaşına başdı, istedi ki [M38a] ḡardaşlarıyla koyun otarmaḡa gide. Her gün eline bir ‘aşā alurdı, ḡoş zevḡ u neşāt ve şafā vü inbisāt birle ḡarındaşlarıyla giderdi ve her [H34b] aḡşām yine şād u ḡurrem ve ḡandān u bī-ḡam gelürdi. Bir gün hevā ziyāde ıssı oldı. Ben te‘essüf itdüm ki bugün ḡāyet hevāda ḡarāret vardur, ‘acebdür teşvīṣ çekmezse razā‘dan. Ḳız ḡarındaşı Şeymā eyitdi: “Ey ana, ḡam yime ki ben bugün Muḡammed’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gördüm, ḡuzucuklar içinde oturmuş ve üstine bir pāre bulut sāye-bān olmuş. Her ne yire gide, ol bile revān olur. Hergiz anuñ güneşden teşvīṣi yok.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Ḥalīme ḡikāyet itmişdür ki: Bir gün ḡarındaşlarıyla koyun otarmaḡa gitmiş idi.³⁹¹ Nāḡāḡ öyle vaḡtinde ḡarındaşı Ḍamra ağlayu çıkageldi ve eyitdi ki “Ey ana, ol Ḳureyṣī ḡarındaşımı gel gör, ‘acebdür ki dirü bulabilürseñ!” Eyitdüm ki “Ne ḡikāyet oldı?”³⁹² Eyitdi: “Bizümle oynayı tūrurken bir kiṣi gelüp ortamuzdan anı ḡapdı. Taḡ başına çıkardı, ḡarnını bıçaḡıla yardı.” Pes ben ve Ebū Züveyb ikimüz bile segirtük, ardınca taḡa varduk. Gördük ki çehresi kızarmış ve gözin göge dikmiş. Yüzüm üzere önünde düşdüm³⁹³ ve alında ve gözinde öpdüm ve eyitdüm: “Ey cān-ı māder ḡālūñ nedür? Ve saña bu vech ile ḡaşd iden kimdür?” Eyitdi kim “Ol vaḡt kim ḡardaşumla oynardum, üç kiṣi geldi. Birinüñ elinde bir ḡümüş ibriḡ, birinüñ elinde bir zümrüd legen, içi toptolu ḡar. Beni ḡardaşlarum içinden ḡapdular, taḡ başına iletdiler. Birisi tamām luḡf birle beni oḡşadı [İ30b] ve sīnemi göbegüme dek yardı. Ben nazar eyledüm, hergiz baña bir elem gelmedi. Hemān elini içerü soḡdı ve yüregümi taṣra çıkarup yardı. İçinden bir pāre uyuşmuş ḡara ḡan çıkarup yabana atdı ve eyitdi ki: “Bu senüñ vücūduñda behre-i şeyṡānī idi. Allāḡ emri ile çıkarup³⁹⁴ seni pāk eyledüm ki anuñ [M38b] şerrinden ve mekrinden emīn olasın.” Pes yine yüregümi yirine ḡodı. Nürdan bir ḡātemle mühr urdı ve ben henüz ol ḡātemüñ bürüdetini cemī‘-i ‘urūḡumda ve mefāşilumda iḡsās eylerüm. Üçüncü kiṣi geldi eyitdi: “Siz gidüñ ki işiñüz tamām itdüñüz.” Pes ol kiṣi baña yaḡın geldi ve elin ol yaranuñ üzerine ḡodı, hemān-

³⁹⁰ Tā kim hayrıla Hāḡ te‘ālā bunlardan ḡalāṣ idüp, beni koyup gitdiler H: -Mī

³⁹¹ gitmiş idi Mī: gitdi H

³⁹² ne ḡikāyet oldı Mī: ḡikāyet ne oldı H

³⁹³ Yüzüm üzere önünde düşdüm MH: -İ

³⁹⁴ Allāḡ emri ile çıkarup İH: -M

dem bitdi ve ol [H35a] kişiden birine eyitdi ki: “Ümmetinden on kişiyle vezn eyle anı.³⁹⁵” Vezn eyledi, ben gâlib geldüm. Eyitdi: “Yüz kişiyle vezn eyle.” Vezn eylediler, ben gâlib geldüm. Eyitdi: “Biñ kişiyle vezn eyle.” Vezn eylediler, ben gâlib geldüm. Eyitdi: “Anı terk idüñüz ki³⁹⁶ eger cemî‘-i ümmetile vezn iderseñüz gâlib geliserdür.” Pes elümi tutdı, beni yirümde oturdı qodı. Dönüp üçü dañı başumda ve alnumda öpdiler ve eyitdiler ki “Ey Habîb-i Hudâ, hiç havf eyleme. Eger bileydüñ ki saña ne sa‘âdetler ve ne kerâmetler virilmişdür, elbette gözlerüñ rüşenâsı artardı.” Böyle diyüp hevâ yüzine uçdılar ve göklerüñ ortasından içerü girüp gitdiler. Eger isterseñüz size içerü girdükleri yiri göstereyin.³⁹⁷”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine Halîme hikâyet itmişdür ki: Çün bu ahvâli müşâhede eyledüm ve halka söyledüm, baña eyitdiler: “Bunu bir kâhine iletmek gerekdür ki aña tã‘ife-i cinn uğramışlar ve anlaruñ bunda eşeri qalmışdur.” Lâ-cerem anı bir kâhine iletdüm ve kışşayı bi-tamâmihi söyledüm. Ol kâhin fi‘l-hâl yirinden turup Muḥammed’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem qaldurdı ve âvâz eyledi ki “Ey âl-i ‘Arab geliñüz ve şol belâ ki başıñuza gelse gerekdür ve anuñ zuhûrı ‘an-çarîb olsa gerekdür, def eyleñüz! Bu oğlanı helâk idüñüz! Eger qoyasız ki recüliyyet maqâmuna irişe, elbette dîniñüzi qoya ve sizi bir dîne da‘vet eyleye ki hergiz işitmemiş ve taşavvur itmemiş olasız.”

Halîme eyidür: “Çün kim ol kâhinüñ bu sözlerin işitdüm, Muḥammed’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem elinden çekdüm ve eyitdüm ki “Seni kâhine iletmek gerekdür ki saña ta‘vîz yaza ki [M39a] dîvâne olmışsın. Eger böyle herze söyledüğüñ bilseydüm, hergiz saña gelmezdüm. Ben oğlanımı öldürmege virmezim³⁹⁸. Ammâ seni öldürmege âdem gerekdür” diyüp, pes Muḥammed’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem alup kendü menzilüme geldüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ve yine Halîme dimişdür ki: Çün bu vech ile qaziyye vâkı‘ oldı, tamâm havf eyledüm. Diledüm³⁹⁹ ki Muḥammed’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mekke’ye iledem, ‘uhde-i emâneti [İ31a] boynumdan giderem. Çün ki ‘azîmet eyledüm, bir münâdîden işitdüm ki nidâ eyler: “هنيئا لك يا بطحاء مكة⁴⁰⁰” Baḥḥā-yı Mekke

³⁹⁵ anı Mİ: -H

³⁹⁶ Eyitdi: “anı terk idüñüz ki MH: -İ

³⁹⁷ göstereyin H: göstereyüm Mİ

³⁹⁸ virmezim H: virmezüm Mİ

³⁹⁹ Diledüm MH: -İ

⁴⁰⁰ “Ey Mekke, sana afiyet olsun!”

bu günden girü nür-ı [H35b] yaķın ve cemāl-i dīn ve kemāl-i iķbāl ve behā'-i 'izz ü celāl yine saña yüz tütisardur. Pes merkebe süvār olup Muḥammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mekke'ye irişdürdüm. Bir cemā'at gördüm, Muḥammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anlaruñ öñünde ķodum. Ba'zı mühimm işüm oldu, ben aña gitdüm. Nāgāh bir ķorḫulu āvāz ķulağuma tōķındı. Ta'cīl girü döndüm Muḥammed'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anda bulamadum. Ol cemā'atden şordum, kimesne nişānın virmedi. Pes nāle ü feryād eyledüm ki “وا محمد اه وا محمد اه” diyü. Nāgāh bir pīr gördüm za'īf ü naḫīf, eyitdi ki “Ey Sa'diyye, ben saña bir kimesne nişānın vireyin,⁴⁰¹ ol Muḥammed'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ķanda idügin bilür. Eyitdüm, “روحي فدالك⁴⁰²” Ol kimdür?” Eyitdi kim “Şol ulu şanem ki adı Hübel'dür.” Aña sögdüm, eyitdüm ki “Meger bilmezsin anuñ vilādeti gicesinde Hübel ve sār şanemler ne olmışdur?” Eyitdi: “Ey Sa'diyye, sen dīvāne olmışsın, ben Hübel'e varayın⁴⁰³ senüñçün tazarru' ideyin⁴⁰⁴ ki oğluñı girü saña vire.⁴⁰⁵” Pes ol pīr gitdi ve yedi kez Hübel'i tavāf eyledi ve başında öpdi ve eyitdi ki “Ey benüm seyyidüm, hergiz senüñ luḫf u iḫsānuñ ve faẓl ü imtinānuñ Ķureyş'den münķatı' olmamışdur. Bu za'īfe Sa'diyye'nün⁴⁰⁶ oğlı Muḥammed şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yavı irmiş.”

Çün kim ol pīr Muḥammed adını añdı, Hübel ve sār putlar ser-nigün yir yüzine düşdiler ve eyitdiler ki “Ey şeyḫ, bizüm helākimüz olmaz, illā Muḥammed elinden.” Pes ol pīr giryān u lertzān girü döndi ve eyitdi ki “Ey Sa'diyye, senüñ oğluñuñ bir Perverdgār'ı vardur ki anı zāyi' itmez. Hiç dil-teng olma. Āhestelükle taleb eyle.” Ħalīme eyitdi: “Ķorḫdum ki [M39b] benden evvel 'Abdü'l-muḫṭalib'e ḫaber irişe. Anuñ öñüne vardum ve kışşayı taķrīr eyledüm. Öyle gümān eyledi ki Ķureyş mekr itmişdür. Hemān kılıc çekdi ve āvāz eyledi ki ey āl-i Ğālib! Pes āl-i Ğālib cümle öñünde cem' oldılar ve aña muvāfaķat idüp her biri bir yaña Muḥammed'i taleb itmege başladılar. Hiç bir nişān bulmadılar. 'Abdü'l-muḫṭalib bunları koyup tenhā Ħarem'e geldi ve yedi kerre Beytu'llāh'ı tavāf eyledi ve münācāta başladı ki “Ħudāvendā Muḥammed'i girü baña vir” diyü bu şi'ri inşā eyledi⁴⁰⁷:

يا رب رد ولدي محمدا

⁴⁰¹ vireyin H: vireyüm Mİ

⁴⁰² “Ruhum sana feda olsun.”

⁴⁰³ varayın H: varayum Mİ

⁴⁰⁴ ideyin H: ideyüm Mİ

⁴⁰⁵ vire Mİ: vire diyü H

⁴⁰⁶ Sa'diyye'nün Mİ: seyyidenün H

⁴⁰⁷ baña vir diyü bu şi'ri inşā eyledi İ: baña vir diyü bu sözi inşā eyledi M: baña vir ve bu şi'ri āğāz eyledi H

ارددعلي واتخذ عندي يدا
يا رب ان محمد الم بو جدا
اجعل قومي كلهم مبددا 408

Nāgāh hātifden bir āvāz geldi ki [H36a] Muḥammed Tihāme vādisinde bir ağacuñ yanındadır. Fi'l-hāl 'Abdü'l-muḥṭalib ol vādiden yaña revān oldu. Varağa bin Nevfel birle yolca buluşdı. İttifākıla ol vādīye geldiler. Gördiler Muḥammed bir ağacuñ altında [İ31b] durmuş, budaqlarıla ve yapraqlarıla oynar. 'Abdü'l-muḥṭalib ilerü gelüp eyitdi ki "Ey oğlan sen kimsin?" Didi ki "Ben Muḥammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdü'l-muḥṭalib'üm.⁴⁰⁹" Eyitdi kim "Ben senüñ ceddüñüm." Pes öñüne alup Mekke'ye götürdi ve andan şoñra Ḥalīme'yi envā'-ı ikrām ve eşnāf-ı in'ām birle kabīlesine gönderdi.

Ve emīrū'l-mü'minīn 'Abbās raḍīya'llāhu 'anhu, Ḥazret-i Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ba'zı medḥlerinde bu қаzīyyeyi işāret idüp bu қаşīdeyi⁴¹⁰ dimişdür:

من قبلها طبت في ظلال و في
مستودع حين يخصف الورق 411

Ve ol cümleden biri oldur ki, emīrū'l-mü'minīn 'Abbās raḍīya'llāhu 'anhu Ḥazret-i Resūl'e 'aleyhi's-selām dimişdür ki "Beni ol nesne ile da'vet itseñ olur ki sen mehd içinde yatarken muttasıl ay ile söyleşürdüñ ve barmağuña işāret eylerdüñ. Her cānibe ki işāret itseñ ol cānibe meyl eylerdi." Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ben anuñla, ol benümle söyleşürdük ve beni ağlamağdan men' eylerdi ve daḡi anuñ 'arş altında secdeye varduğınuñ āvāzın işidürdüm."

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Āmine Ḥazret-i Resūl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tayıları Benī Neccār öñüne Medīne'ye iletđi ve [M40a] Ümmü Eymen anlaruñla bile olurlardı ve bir ay anda iḳāmet gösterdiler. Çün Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Hicret'den şoñra Medīne'ye geldi, ba'zı қаzīyyeler ki ol vaḳtde geçmiş idi, tezekkür eyledi ve eyitdi ki "Bir Yehūdī baña her-dem nazār eylerdi. Bir gün beni tenhā buldı, eyitdi: "Ey oğlan, aduñ nedür?" Eyitdüm: "Aḡmed." Arḳama nazār eyledi, işitdüm

⁴⁰⁸ "Ey Rabb'im, beni Muhammed'e kavuştur

Onu bana döndür, o sağ kolumdur

O kayboldu, bilmediği bu yerde

Ona zarar gelirse kavmimi mahvet."

⁴⁰⁹ Didi ki ben Muḥammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdü'l-muḥṭalib'üm Mİ: Didi ki Muḥammed bin 'Abdü'l-muḥṭalib'üm

H

⁴¹⁰ Der-kenar: bu қаşīdeyi H: -Mİ

⁴¹¹ "Sen yapraklar altında muhafaza edildin

Daha önce de gölgelikler altında ne hoştun."

kendüsiyle söylenirdü: “Bu ümmetüñ, bu peygamberidür.” Andan şoñra tayılarumuñ öñüne gelüp anlara dağı söyledi. Anam bu sözleri işidüp havf eyledi. Medîne’den çıkup gitdük ve Ümmü Eymen hikāyet itmişdür ki ol vaqt ki Medîne’de olurduk, Yehūdiler’den iki kişi öyle vaqtinde geldiler, eyitdiler ki “Aħmed’i taşra çıkaruñ.” Taşra çıkarduk. Aña nazar itdiler ve arkasında çok te’emmül kıldılar. Pes biri, birisine eyitdi ki [H36b] “Bu, ümmetüñ peygamberidür ve bu şehr anuñ dār-ı hicreti olsa gerekdür ve az qalmışdur ki bu şehrde katılden ve esirlerden ‘azım işler vākı’ ola.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Medîne’den müraca‘at itdükleri vaqtde şol mevzi‘a ki Ebvā dirler Mekte ile Medîne mabeynindedür, irişdiler, Āmine haste oldu. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem başı ucında oturmuşdı. Nāgāh Āmine bī-hüş oldu. Zamāndan şoñra ‘aklı geldi. Hāzret-i Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yüzine nazar eyledi⁴¹² ve birkaç beyt okıdı. Bu beytler ol cümledendür⁴¹³. **Ebyāt:**

[İ32a] بَارِكَ اللَّهُ فِيكَ مِنْ غَلَامٍ
 انْ صَحَّ مَا ابْصَرْتُ فِي الْمَنَامِ
 فَانْتَ مَبْعُوثٌ إِلَى الْاِنَامِ
 مِنْ عِنْدِ ذِي الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ⁴¹⁴

Andan şoñra eyitdi ki “Her kim hayātdadur, ölse gerekdür. Ve her nesne ki yeñidür köhne olsa gerekdür. Eger ben ölürsem ğam degüldür ki adım ‘ālemde diri olsa gerekdür ki bunuñ gibi pākize vü tábende-gevher ve hūb u ferħunde-aħter toğurdum ve bu vech ile nīgūkār ve pesendide-i Kird-gār yādigār qodum.” Çün kim Āmine vefāt eyledi, cinnüñ nevhası āvāzın işitdiler ki anuñ üzerine ağlayup ta‘ziyyet vechiyle böyle dirlerdi.⁴¹⁵ **Ebyāt:**

تَبْكِي الْفَتَاةَ الْبَرَّةَ الْاَمِينَةَ
 زَوْجَةَ عَبْدِ اللَّهِ وَالْقَرِينَةَ
 اِمَ نَبِيِّ اللَّهِ ذِي السَّكِينَةِ
 وَصَاحِبِ الْمَنْبَرِ بِالْمَدِينَةِ⁴¹⁶

⁴¹² nazar eyledi Mİ: baqdı H

⁴¹³ Bu beytler ol cümledendür H: -Mİ

⁴¹⁴ “Allah sana bereketler versin

Eğer gördüğün rüya doğru çıkarsa

Sen insanlar üzerine peygamber olacaksın

Celil ve kerem sahibi Allah katında.”

⁴¹⁵ ta‘ziyyet vechiyle böyle dirlerdi Mİ: ta‘ziyyet iderlerdi H

⁴¹⁶ “İffetli kızlar Āmine için ağlasın

Abdullāh’ın zevcesi ve yakınıdır

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Seyf-i Zü'l-yezen Hazret-i Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vilādetinden şoñra Habeşe üzerine mütevellī oldı ve şaltanat anda karar tutdı. 'Abdü'l-muṭṭalib ve Vehb bin 'Abdi Menāf ve sār'ir eşraf-ı Kureyş aña tehniyet için Şan'ā-yı Yemen'e gıtdiler. Çün kim icāzet oldı içerü gırdiler, 'Abdü'l-muṭṭalib pādışāha yakın oturdı ve söz söylemege icāzet taleb eyledi. Pes feşāhat meydānına girüp şāha tehniyet bābindan du'ālar ve şenālar eyledi. 'Abdü'l-muṭṭalib'ün kelimātı pādışāha hoş gelüp mülātafet yüzinden şordı ki "Sen kimsin?" Eyitdi: "Ben İbn Hāşim'üm." Pes ziyāde ikrām idüp yanına da'vet eyledi ve sār'ir eşraf-ı Kureyş'e ikbāl ü iclāl gösterdi ve sitāyiş ü nevāzişler eyledi ve dārü'z-ziyāfeye kondurdu ve bī-nihāyet nüzül⁴¹⁷ ü ni'metler gönderdi. Bir ay tamām anda qaldılar. Ne anları [H37a] gördiler ve ne gitmege icāzet vırdiler.

Bir aydan şoñra pādışāhuñ hātırına düşdi, 'Abdü'l-muṭṭalib'e bir kimesne gönderdi. Tenhā halvetine da'vet eyledi ve yanına getürdi ve eyitdi ki "Abdü'l-muṭṭalib saña, sırr-ı 'ilmümden bir söz diyeyüm ve rāz-ı yaq'ınümden bir nükte söyleyeyüm. Eger senüñ yirüñe ğayrı kimesne olsa dimezdüm. Ammā çün kim sen ol zerüñ ma'deni⁴¹⁸ ve ol gevherüñ kāmısuñ. Ol emre seni muṭṭalī' ideyin,⁴¹⁹ gerekdür ki anı şaklayasın, çün kim ol kažiyyenüñ zuhūrı vaqti ola. Haq te'ālā anı cemī'-i halā'ika anı izhār eyler." Pes eyitdi ki "Haberdār ol ki kitāb-ı meknūnda ve 'ilm-i maḥzūnda ki anı kendü nefsum için ihtiyār itmişümdür, bir hayr-ı haber ve bir emr-i mu'teber buldum ki saña ve kaffe-i enāma nefi 'āmm ve ihsānı tamām olsa gerekdür. Ve ol haber oldur ki mevlūd olmışdur veyā 'an-qařib⁴²⁰ mevlūd olırsardur Tihāme'de bir oqlan ki anuñ adı Muḥammed ola. Atası ve anası vefāt ideler⁴²¹ ve ceddı ve 'ammusı kifāyetün göreler. Ve Haq te'ālā anı nübüvvet birle meb'ūs eyleye ve halkı haq yola da'vet idüp söyleye ve aña dost olanlar 'aziz [I32b] ü manşūr olalar. Ve anuñla 'adāvet idenler zelil ü maqhūr qalalar ve Hudāvend-i te'ālā [M41a] bizi aña a'vān u enşār eyleye ve dīn-i tevḥīdi anuñla izhār ide. Ve āteş-i küfr ü dālālet söyüne ve zulmet-i sihr ü kehānet götürile. Şeyāṭin mercüm u medhūr olalar ve evşān, mehcūr meksūr düşeler ve anuñ qavli faşl ola, ya'ni haqla bāṭıl

---

O, peygambere anne olmakla şereflendi
Medine'nin varlıklısı ve mevki sahibi."

⁴¹⁷ nüzül İH: nuzul M

⁴¹⁸ ol zerüñ ma'deni H: anuñ ma'deni Mİ

⁴¹⁹ ideyin H: ideyüm Mİ

⁴²⁰ 'an-qaşib MH: -İ

⁴²¹ Atası ve anası vefāt ideler MH: Atası adı 'Abdu'llāh ola ve anası adı Āmine vefāt ideler İ

ortasında fāşıl ola. Ve anuñ hükmi ‘adl ola, ya‘nî togrulukda kâmil ola. Ma‘rûfila⁴²² emr ide, aña irtikâb göstere ve münkeri nefy eyleye ve andan ictinâb kıla.”

Çün ki ‘Abdü’l-muṭṭalib bu sözleri işitdi, du‘âlar ve şenâlar eyledi ve eyitdi ki “Ey melik, bu sırrı daḥi rüşen beyân eyle.” İbn Zü’l-yezen ‘azîm⁴²³ and içdi ve didi ki „اي عبدالمطلب انك لجدته من غير كذب.“ Ya‘nî sen ol nebînüñ ceddinin yalansız. ‘Abdü’l-muṭṭalib çün ki bunu işitdi, secde-i şükr eyledi. Seyf İbn Zü’l-yezen⁴²⁴ eyitdi: “Başuñ secdeden kaldur ey ‘Abdü’l-muṭṭalib. Aşluñ gibi [H37b] fer‘uñ refî‘ ve cenâbuñ gibi neslüñ ‘âleme melâz u menî‘dür. Emrüñ tamâm, hükümüñ ber-merâm oldı. Bildüñ mi ki o kimdür?” Eyitdi: “Belî, benüm bir oğlum var idi. Anuñ Vehb bin ‘Abdi Menâf kızından bir oğlı oldı ve adın Muhammed kodılar. Atası ve anası vefât itdi. Ben ve ‘ammusı terbiyet eyleyüz.” Seyf İbn Zü’l-yezen⁴²⁵ eyitdi: “Her ne ki saña didüm, bir dürlü daḥi degüldür. Pes gönlüñi mesrûr ve anuñ ḥâlini mestûr tut ve kavm-i Yehûd’dan anı şaşkın ki anuñ düşmenleridür. Egerçi kim⁴²⁶ Ḥaḥ te‘âlâ anuñ üzerine anlara zafer virse gerekdür.⁴²⁷ Ve anlaruñ ta‘addîsi eli, ol Ḥazret’üñ ‘işmetî dâmenlerine irmese gerekdür.⁴²⁸ Ve daḥi bu sırrı yoldaşlaruña söyleme ki bunlaruñ mekrinden ben emîn degülüm. Mebādâ ki bir keyd ideler ve anuñ helâkine kaçd eyleyeler. Elbette bunlar veyâ bunlaruñ oğlanları anuñla muḥaşama belki muḳâtele itse gerekdür. Ammâ Ḥaḥ te‘âlâ cemî‘sinüñ üzerine oğluñı manşûr u muzaffer⁴²⁹ idiserdür. Eger bileydüm anuñ bi‘şetinden evvel baña ecel gelmez, cemî‘-i leşkerümi Yeşrib’e iletürdüm ve anı dârü’l-mülk idinürdüm. Ve anuñ mu‘âveneti kemerin bağlanurdum. Zîrâ ‘ilm-i sâbıkda ve kitâb-ı nâṭıḳda [M41b] buldum ki anuñ dârü’l-mülki Medîne olsa gerekdür ve işleri ol yirde istihkâm u istizhâr bulsa gerekdür. Ve a‘vân u enşârı ol yirden olıyardur. Ve ‘âkıbet medfeni daḥi ol yirde olıcaḳdur. Ve aña bir zarar gele diyü ḥavf eyledüm, yoksa bi’l-fi’l cemî‘-i ‘Arab’ı aña muṭî‘ u münḳâd iderdüm ve lâkin bu emâneti saña işmarladum ki senden taḳşirlik gelme gerekdür.”

Ba‘dehu ol kavmden her birine on gulâm ve on kenîzek ve kırık pâre bürd ve yüz deve ve beş raṭl altun ve on raṭl gümüş ve bir ḥarîr zarf, içi ‘anber tolu, ‘aṭâ eyledi. Ve

⁴²² ma‘rûfila İH: mu‘arrefle M

⁴²³ ‘azîm Mİ: -H

⁴²⁴ Seyf İbn Zü’l-yezen H: İbn Zü’l-yezen Mİ

⁴²⁵ Seyf İbn Zü’l-yezen H: İbn Zü’l-yezen Mİ

⁴²⁶ kim Mİ: -H

⁴²⁷ Egerçi Ḥaḥ te‘âlâ anuñ üzerine anlara zafer virse gerekdür Mİ: Egerçi Ḥaḥ te‘âlâ anlara muzaffer virse gerekdür H

⁴²⁸ Ve anlaruñ ta‘addîsi eli, ol Ḥazret’üñ ‘işmetî dâmenlerine irmese gerekdür M: Ve anlaruñ ta‘addîsi eli, ol Ḥazret’üñ dâmenlerine irmese gerekdür H: -İ

⁴²⁹ oğluñı manşûr u muzaffer Mİ: gâlib H

‘Abdü’l-muṭṭalib’e on bunlar deñlü iḥsān eyledi ve didi ki “Gelecek yıl yine [İ33a] gelesiz.”⁴³⁰ Ol ḥod hemān ol yıl içinde vefāt itdi. Pes andan şoñra⁴³¹ ‘Abdü’l-muṭṭalib Kureyş’e hemişe dirdi ki “Baña ḥased itmeñüz, melik aña ziyāde iḥsān itdi diyü. Zīrā melikūñ küllī ‘aṭāsı baña ve benüm oğlanlaruma olıcağ şeref ü ‘izzete nisbet bir cüz’dür.” Ve andan şorarlardı ki “Ol ne ‘izzetdür?” İzhār eylemezdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, [H38a] bir gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem oğlançuklarıyla oyun oynardı. Benī Müdlic’den bir kavm anı gördiler, kendülerin önüne kığırdılar ve ayağına nazar eyleyüp ḥaylī zamān durdılar⁴³² ve andan şoñra ol kavm ‘Abdü’l-muṭṭalib’e uğradılar. Gördiler ki yanında tutmuş ṭurur.⁴³³ Eyitdiler: “Bu oğlan kimüñdür?” ‘Abdü’l-muṭṭalib eyitdi: “Oğlumdur.” Eyitdiler ki “Zīnhār bunu tamām muḥāfazat eyle ki biz hergiz bunuñ ḳademi gibi maḳām-ı İbrāhīm’de olanlaruñ ḳademine beñzer görmedük.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün ‘Abdü’l-muṭṭalib Ḥicr’de oturmuşdı. Baḥīrā’nuñ üşküfi ki gāyet dostı idi, bile oturmuş idi. Eyitdi ki: “Biz kitāblarımızda bulup ṭururuz ki evlād-ı İsmā‘il’den ‘aleyhi’s-selām bir peygamber ḳalmışdur ki ‘an-ḳarīb meb‘ūs olsa gerekdür. Ve şöyle fehmi iderüm ki mütevellid olmuşdur ve anuñ şıfatı böyle ve böyledür. Bu sözde iken Ḥazret-i Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem çıkageldi. Ol üşküf aña nazar itdi [M42a] ve gözinde ve arḳasında ve ayağında⁴³⁴ bir zamān ihtiyātıla tefekkür ḳıldı⁴³⁵ ve eyitdi: “Ol peygamber ki didüm, budur. Bu kimüñ oğludur?” diyü şordı. ‘Abdü’l-muṭṭalib eyitdi: “Benüm oğlumdur.” Üşküf eyitdi: “Gerekdür ki bunuñ atası ḥayātde olmaya.” ‘Abdü’l-muṭṭalib eyitdi: “Bu, oğlumuñ oğludur. Henüz anası buña ḥāmile iken atası vefāt itdi.” Pes dönüp ‘Abdü’l-muṭṭalib oğlanlarına eyitdi: “Ḳarındaşıñuz oğlını muḥkem gözleñ. İşidür misiz ki anuñ ḥaḳḳında ne söylerler?”⁴³⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, mevlid-i Ḥazret’den şoñra yedinci yılda ‘azīm göz ağrısı vāḳı‘ oldı. Ol Ḥazret’e her ne deñlü Mekke’de ‘ilāc itdilerse müfid ü nāfi‘ olmadı. Āḥir, ‘Abdü’l-muṭṭalib’e eyitdiler: “Nāḥiye-i ‘Ukāz’da bir rāhib vardur, gözlere ‘ilāc eyler.” Pes ‘Abdü’l-muṭṭalib Ḥazret-i Ḥabīb’i ol rāhibe iletüp gitdi. Çün kim deyrüñ

⁴³⁰ gelesiz Mİ: gelesin H

⁴³¹ andan şoñra MH: -İ

⁴³² durdılar Mİ: ṭurdılar H

⁴³³ tutmuş ṭurur H: dutmuş durur Mİ

⁴³⁴ ve ayağında Mİ: -H

⁴³⁵ tefekkür ḳıldı Mİ: nazar itdi H

⁴³⁶ ki anuñ ḥaḳḳında ne söylerler Mİ: ne dirler H

kapısına geldi, bağılı gördi. Āvāz eyledi, hiç cevāb gelmedi. Resül’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aşığa indiler. Hemān sā‘at ol deyre zelzele vākı‘ oldı. Hattā ‘Abdü’l-muṭṭalib havf itdi ki üzerlerine düşe diyü. Pes rāhib içerüden segirdüp çıkageldi ve eyitdi ki “Ey ‘Abdü’l-muṭṭalib, be-dürüstī bu gulām bu ümmetüñ nebīsīdür. [H38b] Eger ben saña çıkmasam, taḥkīk deyr üzerüme yıkılırdı. Dön girü bu oğlanı tamām hıfz eyle ki ba‘z-ı ehl-i kitābdan tā buña mazarrat irişmeye.” Ba‘dehu ol ki ‘ilācdur eyledi ve ‘ilāc idecek nesnelere virdi. ⁴³⁷ كذا نقله الإمام عبدالرحمن بن الجوزي في كتاب المسمى بالوفا في فضائل المصطفى ⁴³⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhu rivāyet itmişdür ki: ‘Abdü’l-muṭṭalib için Ka‘be’nün sāyesinde bir ferş döşerlerdi ve ‘Abdü’l-muṭṭalib’e ta‘zīm ve tekrīm idüp kimse anuñ üzerine oturmazdı. ‘Abdü’l-muṭṭalib’üñ oğulları anuñ dā’iresinde oturlardı, tā ataları taşra çıkup gelürdi, anuñ üzerinde otururdu. Pes Hāzret-i Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem oğlanı idi, bir gün geldi ki anuñ üzerine otura. ‘Ammuları ḳomadılar, ‘Abdü’l-muṭṭalib eyitdi: “دعوا انبي فوالله ان له شانا عظيما” Ya‘nī oğlanı ḳoñ, her yirde kim isterse [M42b] otursun ki anuñ şanı ‘ālī olısardur.” Ve daḥi eyidür ki “Görürüm ki bir gün gele ki ol [İ33b] seyyidiñüz ola. Bu nūr ki anuñ alında gördüm, ol kimesnenüñ alını nūrıdur ki andan serverlük ve mihterlük gele.” Pes yüzün Ebū Ṭālib’den yaña dönüp eyitdi ki “‘Abdu’llāh’la bir anadan idiler, yā Ebā Ṭālib, bu oğlanıñ öñünde ‘azīm iş vardur, bunu gözet tā buña mekrüh irişmeye.” Ve anı boynına götürürdi ve daḥi ṭavāf eylerdi. Ve çün bilürdi ki ol bütler sevmedügin, anı bütler öñüne iletmezdi. Çün ki ‘Abdü’l-muṭṭalib seksen iki yaşında ve bir rivāyetde yüz on yaşında vefāt eyledi, Ebū Ṭālib atasınuñ vaşıyyeti mūcibince ol Hāzretü’ñ ta‘ahhüdi ve terbiyeti ḥuṣūşında ḳıyām gösterdi, öyle ki meşhūrdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem, ‘Abdü’l-muṭṭalib vefāt itdükden şoñra Ebū Ṭālib birle oldı. Ol vaḳtde sekiz yaşında idi ve Ebū Ṭālib anı gāyetde severdi. Her vaḳt ki Ebū Ṭālib’üñ ‘ıyāli, biribiriyle veyā ayru ta‘ām yiseler ṭoḳ olmazlardı, çün kim Hāzret-i Resūlu’llāh’la yiseler ṭoyarlardı. Pes Ebū Ṭālib ḳaçan ki ‘ıyāline ta‘ām vireydi, eyidürdi ki “Şabr idüñ ki Muḥammed ḥāzır olsun.” Çün kim ḥāzır olaydı ve anlarıñla ta‘āma başlardı, cemī’si [H39a] bir az nesneyile ṭoyup ta‘ām artardı. Eger şöyle ki süd olsaydı, evvel Hāzret-i Resül ‘aleyhi’s-selām içerdi,

⁴³⁷ “Abdurrahman bin el-Cevzī, *Kitābu Fezāili’l-Mustafā*’da nakl etmiştir.” M: -İHT

⁴³⁸ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** mevlid-i Hāzret’den şoñra yedinci yılda ‘azīm göz ağrısı vākı‘ oldı. Ol Hāzret’e her ne deñlü Mekke’de ‘ilāc itdilerse müfid ü nāfi‘ olmadı. Aḥir ‘Abdü’l-muṭṭalib’e eyitdiler: “Nāhiye-i ‘Ukāz’da bir rāhib vardur, gözlere ‘ilāc eyler. ... Dön girü bu oğlanı tamām hıfz eyle ki ba‘zı ehl-i kitābdan tā buña mazarrat irişmeye.” Ba‘dehu ol ki ‘ilācdur eyledi ve ‘ilāc idecek nesnelere virdi. MH: -İ

andan sonra anlara virürdi, cümlesi süde qanarlardı, egerçi kim her birisi ol çanağı tenhâ içmege kâdir daği olurlar ise.⁴³⁹ Ebü Tâlib eyidürdi ki “Ey oğul sen gâyet mübareksin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Hâzret-i Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem her şabâh ki uyğudan tûrurdi⁴⁴⁰ ve Ebü Tâlib’ün oğulları ol Hâzret’ün cemâlinün nûrıyla müşerref ü münevver olurlardı. Cümlesinün saçları qarışmış ve kirpikleri yapışmışdı ve ol sultânun tûrri-i ‘anberini şânelenmiş ve çeşm-i cihân-bîni sürmelenmiş görürlerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmâm ‘Abdu’r-raḥmân [bin] el-Cevzî raḥimehu’llâh *Kitâbü’l-vefâ fî Fezâ’ili’l-Muştafâ* adlu kitâbında getürmişdür [M43a] ki Hâzret-i Hâbîb şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem on yaşında iken ‘ammusu Zübeyr’le bir sefere çıkdı. Bir dereye geldiler. Anda bir erkek deve var idi ki kimesneyi ol yirden geçmege qomaz idi. Pes ḥalâ’iḳ dönmek istediler, Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Ben size bu ḥuşuşda kifâyet iderüm.” Pes ilerü yürüdi, vaqtâ ki ol deve Hâzret-i Hâbîb’i gördi qarının yire süre süre ol Hâzret’e qarşu geldi. Hâzret-i Hâbîb daği devesinden inüp aña bindi tâ şuña dek ol deveyi sürdi ki ol dereyi geçdiler. Ba’dehu anı şaluvirüp yine devesine bindi ve vaqtâ ki ol seferden [İ34a] döndiler yine bir dereye geldiler ki şudan geçilmezdi. Ḥalâ’iḳ tevaḳḳuf itdiler. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki cümle baña tâbî’ oluñuz. Pes kendüsi önçe yürüdi. Ḥaḳ te’âlâ ‘azze ve celle ol dereyi qupquru eyledi, bî-elem geçdiler. Çün kim Mekke’ye geldiler, Qureyş içinde bunları söylediler, hep didiler ki bunuñ şanı ‘azîm olısardur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hâzret-i Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem on iki yaşına irmişdi ki Ebü Tâlib ‘azîmet-i sefer-i Şâm eyledi. Hâzret-i Resül ‘aleyhis’s-selâm ‘ammusunun müfârıḳtını düşvâr eyledi. Aña eyitdi ki “Ammum, beni kime qor gidersin? Benüm ḥod müşfiḳ [H39b] atam ve anam yoḳdur, kime ışmarlarsın?” Ebü Tâlib’e bu sözlerden tamâmet riḳqat geldi. And içdi ki ol Hâzret’i bile sefere alup gide. Qarındaşları melâmet eylediler. Eyitdiler ki: “Bu henüz oğlandur, sefere tâḳat getüremez.” Ebü Tâlib mütereddid oldı, diledi ki bile alup gitmeye. Bir gün Hâzret-i Resül’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem gördi ki ağlar. Şordı ki “Niçün ağlarsın?” Cevâb virmedi. Eyitdi kim “Meger benden müfâraqata endîşe idüp ağlarsın ola.” Resül eyitdi: “Belî.” Ebü Tâlib girü and içdi ki min ba’d senden müfâraqata râzî degülüm.

Pes sefere kendüsiyle bile alup gitdi ve cânından ziyâde ri’âyet idüp her zamân aḥvâline murâḳıḳ olurdi. Tâ bir mevzi’a geldiler zemîn-i Şâm’dan ki ol yire Buşrâ dirler

⁴³⁹ içmege kâdir daği olurlar ise Mİ: içerdı H

⁴⁴⁰ tûrurdi H: dururdi Mİ

ve anda bir rāhib var idi, adına Bahīrā dirlerdi. Ol vaktde Naşārā’nuñ a’lemi idi ve ol [M43b] kāfile niçe kez aña uğramışlardı, hergiz iltifāt göstermezdi. Ammā ol yıl çün ki kāfile-i Ebū Ṭālib yakın⁴⁴¹ geldiler, gördi ki ol kāfilede bir şahş vardır ki bir pāre aq bulut üzerine sāye-bān olmışdur. Her yire gitse bile gider. Çün kim gelüp bir ağaç dibüne kōndılar, ol bulut ağacunuñ üzerine kōndı. Ol ağacunuñ budaqları anuñ başı üzerine meyl eylediler ki anlarunuñ sāyesinde ola. Çün Bahīrā hāleti ve ‘alāmeti gördi, ta‘ām hāzır eyledi ve bu kāfileyi ziyāfete da‘vet eyledi. Ve eyitdi kim “Sizden birünüñ taḥallūf itmeyüp qabūl-i da‘vet eylemek gerekdür.” Pes cümle-i cemā‘at hāzır oldılar. Bahīrā her ne deñlü nazar eyledi, evvelki maqşūdını görmedi. Bahīrā bunlara eyitdi: “Sizlerden hiç bir kimse ulu olsun kiçi olsun taḥallūf itmek cā‘iz degüldür.” Bunlar eyitdiler: “Kimsemüz taḥallūf eylemedi, meger bir oğlanuç ki esbāb yanında kōduq.” Bahīrā eyitdi: “Anı daḥi ihzār eyleñ.”

Çün Hāriş bin ‘Abdü’l-muṭṭalib bunı işitdi, Lāt ve ‘Uzzā’ya and içdi ki kerem ü mürüvvet olmaya ki Muḥammed bin ‘Abdu’llāh’ı menzilümüzde kōyup biz bunda ta‘āma hāzır olavuz. Çün Bahīrā Muḥammed adın işitdi, ol [I34b] Hāzret’ün [H40a] ihzārına ziyāde isti‘cāl gösterdi. Hāriş getürmege gitdi. Bahīrā gördi kim çün kim ağac altından çıqdı, ol bulut anuñla bile revān oldı. Çün ki meclise yakın geldi, Bahīrā yirinden tırdı,⁴⁴² ta‘zīm-i tām ve tekrim-i tamām birle anı taqđim eyledi. Ve tiz tiz aña nazar eyledi ve ol nişānlar ki kütüb-i sālifeden istiḥrāc itmişdi, bir bir müşāhede eyledi. Çün ol cemā‘at ta‘āmı yidiler, müteferriq oldılar. Bahīrā aña eyitdi: “Ey oğlanuç Lāt ve ‘Uzzā ḥaqqıçün her nesne ki şoram, toğrusın söyle.” Ve bu vech ile and içmege, ol cemā‘ate taqlid eyledi. Hāzret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Baña Lāt ve ‘Uzzā’ya and virme ki benüm yanumda andan mebgüz nesne yokdur.” Pes Bahīrā eyitdi: “Allāh ḥaqqıçün her ne kim şorarsam toğru ḥaber viresin.” Hāzret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām “Her ne dilerseñ şor.” didi. Pes [M44a] Bahīrā uyḥusından ve uyanıklığından ve sā’ir aḥvālinden su’āl eyledi. Resūl bir bir cevāb virdi. Cemī’sini bildüğine muvāfiq buldı. Ba‘dehu diledi ki mühr-i nübüvveti müşāhede ide. Resūl ‘aleyhi’s-selām mübārek ketfini açmadı. Ebū Ṭālib eyitdi: “Ey oğul n’ola, aç, göster.” Çün ki açdı, mühr-i nübüvveti gördi ol vech ile ki kütüb-i İlāhī’de oqımışdı. Hemān egilüp öpdı ve ağlayu ağlayu Ebū Ṭālib’e şordı ki “Bu oğlanuçunuñ nesebi saña ne vech iledür?” Ebū Ṭālib eyitdi: “Oğlumdur.” Bahīrā eyitdi: “Oğluñ degüldür. Gerekdür kim

⁴⁴¹ yakın Mİ: -H

⁴⁴² tırdı H: durdı Mİ

bunuñ atası ve anası ölmüş olalar.” Ebū Ṭālib: “Ḳarındaşum oğlıdur.” didi. Bahīrā eyitdi: “Rāst söyledüñ.” Pes şordı: “Bu gözlerüñ kızılluğı hiç gider mi?” Ebū Ṭālib eyitdi: “Yok.” Andan soñra Ebū Ṭālib’e eyitdi: “Bu ḳarındaşuñ oğlı bu ümmetüñ peygamberi olsa gerekdür. Bunuñ tiz yine şehrine ilet ve Yehūdilerden anı şakla. Eger anı kim ben bildüm, anlar bileler lâ-cerem buña ḳaşd eyleyeler ve bizüm üzerimizde bunuñ bābında çok ‘ahd u mişāk var idi.” Ebū Ṭālib eyitdi: “Ol ‘ahd u mişākı sizden kim tutmuşdur?” Bahīrā tebessüm eyledi. “Vallāhu te‘ālā şol kitābda ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām göndermişdi.” Çün Ebū Ṭālib ol seferden Mekke’ye [H40b] girü geldi, ayruḳ anı sefere alup gitmedi ve eger andan elem-i müfāraḳat fehm eyleseydi, kendü daḫi sefere gitmezdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yigirmi beş yaşında iken henüz Ḥāzret-i Ḥadīce nikāḫ eylememişdi. Anuñ ḳulı Meysere birle Şām seferi niyyetine çıkdı. Buşrā’ya irişdiler, Naşūra rāhibüñ ḳurbında bir ağac dibinde ḳondılar. Naşūra, Meysere’yi bildi. “Ey Meysere bu ağac sāyesinde ṭuran kimdür?” Meysere [İ35a] eyitdi: “Eşrāf-ı Ḳureyš’den ve a’yān-ı Benī Hāşim’den bir kimesnedür.” Naşūra eyitdi: “Ḥaḳḳā ki bu ağac dibinde peygamberden ḡayrı kimesne nüzül itmemişdür.” Pes şordı: “Anuñ gözinde hiç ḥumret var mıdur ki ḥastaluḳdan olmamış ola ve ol [M44b] ḥumret andan zā’il olmaya.” Eyitdi: “Vardur.” Pes and içdi ki “Ol āḫirü’z-zamān peygamberidür ve ḥātemü’l-enbiyādur. Anuñ bi’şeti zamānına dek zinde olaydum, tā millet-i İslām’a girüp aña mütāba‘at göstereydüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol seferde bey‘ u şirāya meşḡul oldı, ittifaḳ anuñla bir kimesnenüñ ortasında bir ḥuşuşda muḫālefet düşdi. Ol kişi Resül’e eyitdi: “Eger rāst söylersen gel, Lāt ve ‘Uzzā’ya and iç!” Ḥāzret-i Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Ben hergiz Lāt ve ‘Uzzā’ya and içmezüm ve benüm yanumda andan mekrūh nesne yokdur.” Ol şahş eyitdi: “Söz, senüñ sözüñdür.” Pes şordı ki “Ḥarem’den misin?” Eyitdi: “Belī.” Ol şahş Meysere birle ḥalvet idüp eyitdi ki “Vallāhi senüñ hem-rāhuñ Ḥaḳ te‘ālānuñ peygamberidür ve ḥātemü’l-enbiyādur.” Meysere ol rāhibüñ ve bu şahşuñ⁴⁴³ bu güne söziyle ol Ḥāzret’üñ ikrāmını ve ihtirāmını arturdı ve ‘ale’d-devām murāḳabe-i aḫvālinde tamām ihtimām eylerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ol seferden döndiklerinde Merr-i Zahrān’a geldiler, Ebū Bekr raḍıya’llāhu ‘anhu ol kār vānda idi. Meysere’ye eyitdi: “Ḳudüm-i

⁴⁴³ ve bu şahşuñ Mİ: -H

kāfilenüñ bişāretiçün Muḥammed’i Ḥadīce’ye gönder.” Meysere kabūl eyledi. Çün ki Ḥazret-i Resūl⁴⁴⁴ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem revān kıldı,⁴⁴⁵ Ebū Cehl daḥi ol kāfilede idi eyitdi: “Ey Meysere, Muḥammed oḡlan ādemdür, kiçi yaşludur. Ğayrı kimesne gönder.” Meysere [H41a] eyitdi: “Eger yaşunda kiçi ise ‘aqlıda uludur.” Çün ki Resūl ‘aleyhi’s-selām bir miqdār gitdi, deve üzerinde uyudu. Deve yoldan çıkdı. Haq sübhānehu ve te‘ālā Cebrā’il’e emr eyledi ki devesinüñ yuların tut ve toḡru yola götür. Ve üç günlük yolu bir günde⁴⁴⁶ kaṭ‘ eyle. Cebrā’il öyle eyledi ve hemān⁴⁴⁷ bu ma’nāya işāretdür ⁴⁴⁸ قوله تعالی وَ وَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى

Pes, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hem ol gün Meysere’nüñ mektübun Ḥadīce’ye irişdürdi ve hem ol gün girü döndi. Çün ki kārvāna yakın [M45a] geldi, Ebū Cehl anı gördi şād-mān oldu ve eyitdi ki “Ey Meysere, benüm sözümi kabūl itmedüñ. Uşda, Muḥammed yol azmış, girü dönmiş.” Ebū Bekr ve Meysere ġamġin oldılar. Resūl ‘aleyhi’s-selām kārvāna irişdi ve Ḥadīce’nüñ mektübünü Meysere’ye virdi. Meysere ferruḡ olup Ebū Cehl’e eyitdi: “Ma’lūm oldu ki [İ35b] yoluñı sen ġalaṭ itmişsin, Muḥammed ġalaṭ kılmamış.” Ebū Cehl şermsār oldu, eyitdi: “Ben bu nāmeye i’timād ve üç günlük yolu bir günde kaṭ‘ itdüğine i’tikād⁴⁴⁹ itmezüm ki bu emr muḡāl ve bāṭıl ḡayāldür.⁴⁵⁰ Ben kendü kulumı gönderürüm.” Pes kendü kulumı gönderdi. Ḥaber getirüp⁴⁵¹ ziyāde melāmete ve ḡacālete sebeb oldu.

Ve ol⁴⁵² cümleden biri, Ebū Ṭālib, Ḥadīce’nüñ raḡıya’llāhu ‘anhā Ḥazret-i Resūl’e tezvīci ḡuṭbesinde rü’esā-yı Muḡār ve Benī Hāşim içinde tefāḡūr vechiyle beyān itdüğü kelimāt-ı ḡuṭbe budur:

الحمد الذي جعلنا من ذرية ابراهيم وذرع اسمعيل وضيفي معدوعنصر مضر وجعلنا حصنته بيته وسواس حرمه وجعل لنا بيتا

محجوجا وحرما امانا وجعلنا الحكام علي الناس ثم ان ابن اخي هذا محمد بن عبدالله من لا يوزن به

فتي من قريش الارجح عليه وهو الله بعد هذا له بنا عظيم و خطر جليل⁴⁵³

⁴⁴⁴ Resūl’i Mİ: -H

⁴⁴⁵ kıldı Mİ: oldu H

⁴⁴⁶ bir günde Mİ: -H

⁴⁴⁷ hemān Mİ: hem H

⁴⁴⁸ “Şaşırılmış bulup da yol göstermedi mi?” *Kur’ân-ı Kerim*, Duhâ, 93/7.

⁴⁴⁹ i’timād ve üç günlük yolu bir günde kaṭ‘ itdüğine i’tikād Mİ: ve üç günlük yolu kaṭ‘ itdüğine i’timād H

⁴⁵⁰ emr-i muḡāl ve bāṭıl-ı ḡayāldür Mİ: emr-i muḡāldür H

⁴⁵¹ Ḥaber getirüp H: -Mİ

⁴⁵² Ve ol Mİ: -H

⁴⁵³ “Bizi İbrahim’in zürriyetinden ve İsmail’in neslinden eyleyen Allah’a hamd olsun! Bizi Mead ve Mudar soyundan yaptı, Beyt’inin ve Harem’inin koruyucuları yaptı. Bize haccedilen Kabe’yi lutfetti. İçinde emniyette olduğumuz Harem’i verdi. Bizi insanlara hâkim kıldı. Şüphesiz ki kardeşimin oḡlu Muhammed, bütün Kureyş gençlerinin en üstünüdür. Vallahi onun için bundan sonra önemli haberler ve işler vardır.”

Ve ol cümleden biri, kışsa-i Kūs bin Sa‘ide el-Iyādī’dür. Çün vefd-i Iyād ya‘nî Iyād kabilesinüñ ilçisi⁴⁵⁴ Hazret-i Resül’üñ öñüne geldiler, onlardan şordı ki “Sizden kanķıñuz Kūs bin Sā‘ide’yi bilür ve aña irişmişdür?” Eyitdiler ki “Yā Resūla’llāh, cümlemüz anı bilürüz.” Buyurdı kim “Anuñ hāli nice oldı?” Eyitdiler: “Vefāt eyledi.” Buyurdı ki “Güyā gözüm öñünde dün gice gibidür. ‘Ukāz şoķağında bir kıızıl tüylü deve üzerine binüp va‘z [H41b] eylerdi ve hūb mevāi‘z ve naşāyih söylerdi. Ve Hāķ te‘ālānuñ tevḥīdine ve aña İmān getürmege delālet kılırdı ve bir niçe beytler oķıdı kim benüm dilim anuñla revān olmaz.” [M45b]* Bir kişi yirinden tırdı eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben ol ebyātı andan işitmişimdür. Eger baña günāh olmazsa oķıyayın.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı, ⁴⁵⁵ الشعر كلام فحسنه حسن و قبيحه قبيح Pes ol kişi eyitdi: “Andan işitdüm ki söylerdi:

في الداهيين الاولين من القرون لنا بصائر
لما رأيت موارد الموت ليس لها مصادر
و رأيت قومي نحوها يسعى الاكابر والاصاغر
لا يرجع الماضي الى و لا من الباقيين غاير
,,ايقنت اني لا محالة حيث صار القوم صابر⁴⁵⁶

Ba‘dehu Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı kim “Evvelā Kūs bin Sā‘ide’nün İmānı emārātından bize ziyāde⁴⁵⁷ beyān eyleye.” Bir kişi daḥi⁴⁵⁸ kavmüñ içinden tırdı⁴⁵⁹ eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bir gün kendü diyārumuzda bir tağa çıķdum, gördüm bir dere de bî-ḥadd ü bî-ķiyās vuḥūş u tıyūr cem‘ olmışlar. Ve Kūs bin Sā‘ide elinde bir ‘aşā birle çeşme üzerinde tırmış ve eyidür ki ol Allāh ḥaķķiçün ki yiri gögi yaratmışdur, kıomazam ki kavīler za‘īflerden evvel şü içeler. Belki gerekdür evvelā za‘īfler şü içe, andan şoñra kavīler.”

⁴⁵⁴ ya‘nî Iyād kabilesinüñ ilçisi M: -İH

* 45. varaktan sonra eserin 69. varağına kadar tertibinde bir karışıklık vardır. Bu karışıklıkla ilgili açıklama nüsha tavsifi bölümünde yapılmış; M nüshasının 45-69. varakları arası eserdeki yanlış sıraya göre değil olması gerektiği şekliyle numaralandırılmıştır.

⁴⁵⁵ “Şiir bir sözdür. Bunun güzeli güzel, çirkini de çirkindir.” Ö. N. Bilmen, *Beşyüz Hadis*, (Mürşit) No 209.

⁴⁵⁶ “Gelip geçenden bize ibretlik çöktür
Ölüm ırmağına giriş var, oradan çıkış yoktur
Büyük de küçük de göçüp gidiyor
Gidenler dönmüyor
Kesin olarak anladım ki ben de öleceğim.”

⁴⁵⁷ ziyāde Mİ: -H

⁴⁵⁸ daḥi Mİ: -H

⁴⁵⁹ tırdı H: durdı Mİ

Her niçe ki eṭrāfuma naẓar eyledüm, kimesne görmedüm. Eyitdüm:

يا ايها الهاتف في داج الظلم
اهلا و سهلا بك من طيف الم
بين هداك الله في لحن الكلم
ما ذا الذى تدعو اليه تغتنم⁴⁶⁷

Nāgāh bir āvāz geldi ki eyidür:

و بعث الله محمدا بالحبور صاحب النجيب الاحمر و الوجه الاغر و الحاجب الاقمر و الطرف الاحور⁴⁶⁸

Andan soñra eyitdi:

الحمد لله الذى لم يخلق الخلق عبث
و لم يخلنا سدى من بعد عيسى و اكثرث
ارسل فينا احمدا خيرا نبي قد بعث
صلى عليه الله ما حج له ركب و حث⁴⁶⁹

Çün şabāh oldı, sürürumdan devemi unuttum ve revān oldum. Nāgāh bir yire irişdüm, gördüm ki [I36b] ẖus bin Sā‘ide bir ağac gölgesinde oturmuş ve bir ‘aşā elinde tutmuş ve bir taşā urup ebyāt söyler. Anuñ yanına varup selām virdüm, ‘aleyke aldı. Gördüm ki ol yirde bir çeşme var ve iki ẓabr ortasında bir mescid düzmişler ve iki arslan ẓurmuşlar.⁴⁷⁰ Kendülerin aña teberrüken sürerler. İkisinden birisi ol [M46b] çeşmeden yaña revān oldı tā andan şu içe. Ol biri daħı ardınca gitdi. ẖus bin Sa‘ide ol ağac ki elinde ẓutardı,⁴⁷¹ anuñla ol birin urdı. Eyitdi: “ẓur⁴⁷² ki senden evvel giden şu içüp girü döne.” Çün ki ol içüp döndi, ol biri ilerü varup şu içdi. Ba‘dehu andan şordum ki “Bu ẓabrler kimüñdür?” Eyitdi: “İki ẓarındaşlarum var idi, bu maḳāmda benümle Ḥudā’ya ẓaparlardı ve aña şirk getürmezlerdi, vefāt eylediler. Bu ẓabrler [H42b] anlaruñdur. Ben daħı intizār çekerüm ki anlara irişem.”

Allah Harem’de bir nebi gönderdi şüphesiz
Benî Hâşim’den, vefa ve kerem sahibi
Cennetin ebedi olduğunu müjdeledi.”

⁴⁶⁷ “Ey karanlıklar içinden seslenen kimse
Sıkıntılarla dolu bu zamanda hoş geldin

Allah sana hidayet versin
Söylediklerini iyice açıkla.”

⁴⁶⁸ “Allah Muhammed’i her bakımdan üstün bir peygamber olarak gönderdi.”

⁴⁶⁹ “Mahluklarını abes olarak yaratmayan, İsa’dan sonra bizleri sahipsiz bırakmayan, bizi en şerefli olarak yaratan Allah’a hamd olsun! Hiç kimsenin kendisine galip gelemeyeceği Nebi’ye selām olsun!”

⁴⁷⁰ ẓurmuşlar H: durmuşlar Mİ

⁴⁷¹ ẓutardı H: dutardı Mİ

⁴⁷² ẓur H: dur Mİ

Ve ol cümleden biri, kışşa-i Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl’dür. Zeyd bin ‘Amr ve Varağa bin Nevfel dîn-i haq taleb eyleyüp sefer eylediler. Muşul’da bir rāhibe irişdiler. Varağa, Nařrānî oldu ammā Zeyd’e Nařrāniyyet mülāyim gelmeyüp qabūl itmedi. Çün ol yirden sefer kıldı, bir rāhibe uğradı. Rāhib andan şordı ki “Qandan gelürsin?” Eyitdi: “Şol evden gelürüm ki İbrāhîm ‘aleyhi’s-selām binā eylemişdür ya‘nî⁴⁷³ Ka‘be‘den.” Rāhib⁴⁷⁴ yine şordı ki “Niçün çıkdıñ?” Eyitdi kim “Dîn isteyü.” Rāhib eyitdi: “Girü dön, ol nesne kim sen taleb eylersin, qarîbdür ki diyārîñuzda zāhir ola.” Ve anuñ çok eř‘arı vardur, müştemildür tevĥîd ü temcîd-i Haq te‘ālāya. Ve yevmü‘l-cezāya îmānı olduĝuna ve daĥi ol Ĥazret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meb‘aşından evvel maqtūl olmuşdur.

و عن سعيد بن زيد رضى الله عنه قال سئلت انا و عمر بن الخطاب رسول الله صلى

الله عليه و سلم عن زيد بن عمرو بن نفيل فقال ياتى يوم القيامة امة واحدة⁴⁷⁵

Ve ol cümleden biri, kışşa-i ‘Abdi Kelāl bin Yegūř el-Ĥimyeri’dür. Emîrū‘l-mü‘minîn ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu eyidür ki: Bir gün Mescid-i Qubā‘da Ĥazret-i Resūlū’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ile namāz kılmıřduĝ. Mübārek yüzini bizden⁴⁷⁶ yaña eyledi. Nāĝāh gördi ki bir A‘rābî deveye süvār olmuř ve bařında bir siyāh ‘amāme, kılc ĥamā‘il eylemiş ve yüzün baĝlamıř, taĝ bařından ařaĝa iner. Buyurdı ki “Ol nesne ki ben müřāhede eyledüm, siz de görür misiz?” Eyitdük: “Yā Resūla’llāh, sen bizden bînā vü dānāsun.” [M47a] Buyurdı ki “Bir A‘rābî taĝdan ařaĝa gelür. Qarîb oldur ki ‘Abdu’llāh bin Ĥafākî ola.”

Henüz Ĥazret-i Resūl kelāmın tamām itmemiřdi ki ol A‘rābî mescid qapusına iriřdi ve devesini baĝladı ve yeñin silkerek ve etegin çekerek Ĥazret-i Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne geldi ve taĥıyyāt-ı [I37a] nübüvvet oĝıdı. Resūl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “لا فض الله فاك و لا زال اباك⁴⁷⁷” Pes ol A‘rābî, söz söylemege izn taleb eyledi. İzn oldu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, biz qavmümüzden bir cemā‘atle Ĥađramūt’a qařd eyledük. Giceyle ay aydınına anuñ nūrıyla giderdük. Nāĝāh ay batdı ve biz bir qorĝulu dereye iriřdük. Ol yirde nüzül eyledük. Henüz daĥi qarār

⁴⁷³ şol evden gelürüm ki İbrāhîm ‘aleyhi’s-selām binā eylemişdür ya‘nî Mİ: -H

⁴⁷⁴ Rāhib Mİ: -H

⁴⁷⁵ “Sa‘îd bin Zeyd şöyle demiştir: Ben ve Ömer bin Hattāb Resulullah’a Zeyd bin Amr bin Nüfeyl’i sorduk. Buyurdu ki ‘O, kıyamet gününde başlı başına bir ümmet olarak diriltilecektir.’” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u‘l-fevāid)*, No: 8965-8966.

⁴⁷⁶ bizden Mİ: benden H

⁴⁷⁷ “Allah dilini yalandan ve kötülükten korusun.”

tutmamışdu⁴⁷⁸ ki bir ‘azīm gūlgūle ve velvele zāhir oldı. Atlar şahīli ve develer āvāzi ve hātunlar feryādı ve oğlancuqlar aqlaması ve itler şavtı zāhir oldı. Nāgāh hātifden āvāz geldi ki “Yā rekbe’l-Yemāme, vallāhi kıyāmet yakın geldi [H43a] ve bir peygamber zūhūr eylemişdür ki bütleri şır ve bātıl dīnleri mu‘aṭṭal eyler. Sa‘ādetlü ol kimse ki aña mütāba‘at eyleye, bed-baht ol kişi ki aña maḥālefet göstere...” Biz eyitdük: “Ḥaḫ te‘ālā saña raḥmet eylesin, kimsin?” Eyitdi: “Teklān-ı Cinnī’yem.” Biz eyitdük: “Ya bu āvāzlar nedür?” Eyitdi: “Cinnīlerden bir tā’ifedür. Ḳureyš’den bir peygamber kopmuşdur. Aña imān getürdiler.” Bundan şoñra kelām münkaṭı‘ oldı.

Çün kim şabāḥ oldı beyābāna yüz tıtdu⁴⁷⁹ gideyorken⁴⁸⁰ ıraḫdan bir kişi görünür⁴⁸¹ gördüm, yoldaşlaruma ben eyitdüm: “Siz tıruñ, tā ben göreyüm ki ol kimdür?” Bir yedegüm vardı, süvār oldum ve kılıc ḫamā’il kıldum ve andan yaña gitdüm. Bir pīr gördüm ki kiber-i sinnden arḫası bükülmüş ve kirpikleri dökülmüş, yir kıazar. Çün kim ayak āvāzın işitdi, başın⁴⁸² yuḫarı kıaldurdi ve andan benüm üzerüme bir heybet oturdi. *Ḳur’ān* āyetleriyle isti‘āze eyledüm ve saña çok şalāt getürdüm. Pes eyitdüm: “يرحمك الله⁴⁸³ biz bir bölük müsāfirlerüz. Yol yavı kılduḫ. Bize kıonak göster ya bir şarāb vir ki şusuzluḫumuz def [M47b] idelüm veyā yolumuz delālet eyle.” Eyitdi: “Benüm ne evüm ve ne çadırım vardur ki sizi kıondıram ve hem ne südüm ve ne şuyum vardur ki sizi kıandıram. Uşda yoluñuz kıarşuñuzda, filān taḫuñ üzerine çıkuñ.” Ben eyitdüm kim “Sen kimsin?” Eyitdi: “Ben ‘Abdi Kelāl bin Yeḫūş el-Ḥımyerī’yem.” Eyitdüm ki “Kıavmüñüñ ḫāli ne oldı?” Eyitdi: “Şimdi üç yüz yıldur ki anlardan ḫaber bilmezüm ve Benī Māzin kıabilesine gelmişümdür ve anlaruñ içinde bir pīr vardur eyidür ki biñ beş yüz yaşındayam. Ol baña ḫaber virdi ki kıavm-i ‘Ād’uñ bu derede bir şı ırmaḫı vardur, mesdūd olmışdur ve şimdi üç yüz yıldur ki yir kıazarım ve andan hiç nişān bulmadum. Ammā üç levḫ buldum ve anuñ üzerinde nesneler yazılmış. Eger ḫaṭ okımaḫ bilürseñ saña göstereyüm.” Ben eyitdüm: “Bilürem, getür göreyüm.” Bir levḫ elüme virdi, üzerinde mezemmet-i kıavm-i ‘Ād ve iki beyt yazılmış. İkinci levḫüñ üzerinde mezemmet-i kıavm-i Şāliḫ ve ‘aḫar-ı nāḫa ve iki beyt yazılmış. Ve üçüncü levḫde hemān anuñ mişli.

⁴⁷⁸ tutmamışduḫ H: dutmamışduḫ Mİ

⁴⁷⁹ tıtduḫ H: dutduḫ Mİ

⁴⁸⁰ gideyorken Mİ: gideyorken H

⁴⁸¹ görünür İH: -M

⁴⁸² başın Mİ: baş H

⁴⁸³ “Allah sana merhamet etsin.”

Ba‘dehu benüm elüme yapışdı ve beni bir yire ilettdi. Bir altundan serir [İ37b] konulmuş ve üzerinde bir şaḥş arḥası üzerine yatmış ve iki gözünüñ ortasında yazılmış ki “Benem, Şeddād bin ‘Ād. Şāhib-i İreme Zāti’l-‘imād. Biñ yıl ‘ömr sürdüm ve biñ şehr binā eyledüm [H43b] ve biñ kız oğlanla şoḥbet eyledüm ve biñ қаңтар altuna mālik oldum ve biñ leşkeri şıdum ve şarḥ u ğarbuñ salṭanatı baña maḥarr oldı. Ne dünyā baña bākī ḳaldı, ne ben dünyāya bākī ḳaldum. Gerekdür ki benden şoñra bir kimse dünyāya maḥrūr olmaya. Ba‘dehu yine elüme yapışup beni bir yire daḥi ilettdi. Gördüm ki gümüşden bir serir konulmuş ve üzerinde bir ḥatun arḥası üstine düşmiş ve alnında yazılmış ki “Benem za‘īfe duḥter-i Şeddād bin ‘Ād. Her kim baña uğraya, gerekdür kim çeşm-i i‘tibārla benüm ḥālüme naḥar eyleye.” Ba‘dehu beni bir taşdan yaña ilettdi ve anuñ [M48a] altından bir şaḥīfe çıkardı ve eyitdi ki “Bunu oḳı.” Anuñ üzerinde yazılmışdur ki:

اذ اظهر النبي الاقمر على الجبل الاحمر يدعو الى العزيز الاكبر فليس البلاد لمن خالفه ببلاد و لا
 بأويه جبل و لا واد خروجه من ارض قمامة كانه بدر تجلى على غمامة ان قال صدق و ان سكت وفق
 يذل له الملوك و يوضح له الشكوك 484

Andan şoñra diledi ki girü döne. Eteğine yapışdum ve eyitdüm ki “Ol Allāh ḥaḳḳiçün ki benümle seni cem‘ eyledi, baña ḥaber vir ki ta‘āmuñ ne yirdendür?” Eyitdi ki “Benüm ta‘āmum uşbu püştelerüñ otlarıdur ve şuyum yaḡmurdur.” Ba‘dehu anuñla vedā‘ eyledüm, gitdüm ve iki yıl Ḥaḍramūt’da ḳaldum. Çün girü dönüşde ol yire irişdüm, sebzistān olmuş ve bir şu ırmağı revān olmuş ve ol yirde bir ḳabr konulmuş. Ve bir bölük ḥatunlar dā’iresinde cem‘ olmuşlar. Şordum ki ‘Abdi Kelāl bin Yegüş’uñ ḥāli nedür? Eyitdiler: “Vefāt itdi ve bu ḳabr anuñdur.” Aşağa indüm, ziyāret eyledüm. Başı ucında bir taş gördüm, üzerinde yazılmış:

ما زلت احفر بئر عاد جاهادا
 حتى بلغت القعر بعد اياس
 وكشفت عن ماء كان مذاقه
 عسل مصفى لذة للناس
 وقضيت نجى بعد ذاك ولم اتم

⁴⁸⁴ “Ay yüzlü peygamber ortaya çıktığında aziz ve celil olan Allah’a davet eder. Ona muhalefet edenleri ne şehirler ne dağlar ne de vadiler kabul eder. O, Tihame, Mekke, topraklarından çıkacaktır. O, bulutlar üzerindeki ay gibidir, doğru sözlü, sessizliği bile hikmetli olandır. Sultanlar ona tabidir ve kapalı olan her şey ona açıktır.”

وجفاني اخواني وقل مواس
و ثوبت بين جنادل و صفائح
اكل التراب محاسني و الرأس⁴⁸⁵

Çün kim bunı didüm, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ağladı ve buyurdi ki:

رحم الله عبد كلال بن يعوث بن سرح يحشر يوم القيامة امة واحدة⁴⁸⁶

Rükn-i Şâliş

در بیان آنچه از بعثت تا هجرت ظاهر شده و ازان حضرت باعزت صادر کشته⁴⁸⁷

Ve ol cümleden biri, kışşa-i Varağa bin Nevfel'dür.⁴⁸⁸ Çün eyyām-ı vahy ve nüzül-i Cebrā'il yakın geldi, hergāh ki Hāzret-i Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mekke'den taşra çıkardı ve her taşta ki uğrardı ol taşdan āvāz gelürdi ki “Es-selāmu 'aleyke [H44a] yā Resūla'llāh!” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem her bir tarafa nazar eylerdi, hiç kimesne görmezdi.

Ve *Şahîh-i Buḥārî*'de [M48b] mezkûrdur ki Hāzret-i Resül'ün 'aleyhi's-selām ibtidā'-i ḥālî şahîḥ ru'yālar idi. [I38a] Her ne kim görürdi şubḥ-ı şādık rüşenāsı gibi zāhir olurdu. Andan soñra, ḥalveti gāyet sever oldu ve ḥalkdan 'uzlet gösterdi ve gār-ı Hīrā'da bir niçe giceler 'ibādet eylerdi. Ḥadice raḍıya'llāhu 'anhā gelürdi, birkaç günlük zevāde alup giderdi. Bir gün Ramazān ayında gār-ı Hīrā'da tekyelenmiş idi, bir kimesne geldi. Elinde dībācdan bir çāder-i şeb tutar.⁴⁸⁹ Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki baña didi ki “*İkrā!*” Ya'nī okı. Eyitdüm: “Ben okımağ bilmezüm.” Ol çāder-i şebi başum üzerine ḳodı. Tamām başumı ve yüzümü anuñla büridi, şöyle şandum ki ölürüm. Pes ol çāder-i şebi girü başumdan giderdi ve eyitdi ki “Okı!” Ben eyitdüm ki “Okımağ bilmezüm.” Yine evvelki gibi benümle mu'āmele eyledi ve eyitdi:

⁴⁸⁵ “Âd'ın kuyusunu kazmaya başladım
Ve nihayet İyâs gibi kuyunun dibine ulaştım
Bal gibi lezzetli suyu buldum
Onunla susuzluğumu giderdim
Ama kuyuyu kazma işini tamamlayamadım
Çünkü arkadaşlarım bana sıkıntı verdi
Elimde alet azdı, taşlar arasında kaldım
Toprakla uğraşmak beni mahvetti.”

⁴⁸⁶ “Allah, Abdi Kelâl bin Yegûs'a rahmet eylesin. O, kıyamet gününde tek bir ümmet olarak diriltilecektir.” bkz. *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8965-8966.

⁴⁸⁷ “Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden Hicret'e kadar ortaya çıkan hadiselerin beyanı.”

⁴⁸⁸ **Ve ol cümleden biri** Kışşa-i Varağa bin Nevfel'dür H: **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Mî

⁴⁸⁹ tutar H: dutar Mî

أَفْرَأُ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * أَفْرَأُ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ⁴⁹⁰

Ba‘dehu girü tırdı⁴⁹¹ ve ol nesne ki andan işitdüm, göñlümde tamām meştür buldum. Ammā qorıdum ki beni şı‘re ve cünūna nisbet ideler ve benüm yanumda şā‘irden ve mecnūndan mebgūz yogudı. Diledüm ki kendözümü tağdan aşığa atam. Nāgāh bir kimesne gördüm, yir ile gök arasında tırmış ve eyitdi ki “Yā Muḥammed, sen Allāh’uñ Resūlisin ve ben Cebrā’ilem.” Pes yoluñ ortasında tırdum ve tağdan kendümi atmaq fikrinden ferāğat eyledüm ve her tarafa ki eṭrāf-ı āsumāndan nazār eyledüm, ol şüreti muḳābilümde görürdüm, tā aḫşām namāzına dek bu ḫālle maḳām-ı ḫayretde ḳaldum ve ol vaḳtde Ḥadīce beni isteyü her tarafa niçe ādem göndermiş. Çün anlardan ba‘zı gelüp beni buldılar, Cebrā’ıl gā’ib oldı. Ben Ḥadīce tarafına geldüm, üzerüme dehşet oturmış ve endāmuma lerze düşmiş. Anuñ dizlerüne ṭayandum⁴⁹² ve aḫvālümü aña söyledüm ve eyitdüm ki “Qorḫaram ki nāgāh bir [M49a] kāhin olam.” Ḥadīce eyitdi: “Ma‘āza’llāh ki Ḥazret-i Ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālā senüñ ḫaḳḳuñda ḫayrdan ḡayrı nesne dileye. Benüm⁴⁹³ ümīdüm oldur ki sen bu ümmetüñ peyğamberi olasın.”

Andan soñra Ḥadīce tırdı ve Varaḳa bin Nevfel ki Ḥadīce’nüñ ‘ammusı oğlı idi ve hem kütüb-i sālīfe oḳımışdı, andan yaña gitdi ve Ḥazret-i [H44b] Resūl’üñ ‘aleyhi’s-selām aḫvālını söyledi. Ve Varaḳa eyitdi: “Ol Allāh ḫaḳḳiçün ki benüm nefsum anuñ ḳabza-i ḳudretindedür, eger bu kelāmda şadıḳsañ, Muḥammed bu ümmetüñ peyğamberidür ve Nāmūs-ı Ekber ki Mūsā’ya ‘aleyhi’s-selām geldi, aña daḫi gelse gerekdür.” Ba‘dezān Varaḳa Resūl’i ‘aleyhi’s-selām eṭrāf-ı Beytu’llāh’da gördi, eyitdi: “Ey benüm oğlum, ol nesneden kim müşāhede eyledüñ, baña girü ḫaber vir.” Çün ki ḫaber virdi, Varaḳa and içdi ki elbette Nāmūs-ı Ekber saña aḫkām-ı İllāhī getirse gerekdür⁴⁹⁴, öyle ki Mūsā’ya getürdi ve sen bu ümmetüñ peyğamberisin ve saña ḳavmüñden elemler irişse gerekdür. [İ38b] Ve seni vaṭanuñdan ḳıḳarsalar gerekdür ve bir ṭā’ife saña yardım idiserlerdür. Eger benüm ‘ömrüm vefā eyleye, elümle ve dilümle ve mālüm ve cānum birle saña yardım eyleyem. Ba‘dehu Resūl’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve

⁴⁹⁰ “Yaratan Rabb’inin adıyla oku! O, insanı bir aşılınmış yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemlle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir.” *Kur’ân-ı Kerim*, Alāk, 96/1-5.

⁴⁹¹ tırdı H: durdı Mİ

⁴⁹² ṭayandum H: dayandum Mİ

⁴⁹³ Benüm Mİ: -H

⁴⁹⁴ Nāmūs-ı Ekber saña aḫkām-ı İllāhī getirse gerekdür Mİ: Nāmūs-ı Ekber’dür. Saña ḫükkām-ı İllāhī getirse gerekdür H

sellem mübârek başından öpdü ve Resül itmi'nân-ı hâtırıla Hadîce'nüñ rağıya'llâhu 'anhâ evine dönüp⁴⁹⁵ gitdi.

Ve ol cümleden biri, kışşa-i Ekşem bin Şayfi'dür. Çün Hazret-i Resül'ün 'aleyhi's-selâm meb'ası haberi aña irişdi, diledi kim varup ol Hazret'i göre. Kavmi işidüp eyitdiler: "Hıffet eyleme, sen bizüm ulumuzsun." Pes kendü kavmüñden iki kişi gönderdi, tâ varup Hazret-i Resül'ün şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ahlâkın, aqvâlin ve sâ'ir aqvâlin ma'lûm eyleyeler. Çün kim ol iki kişi girü dönüp geldiler ve ol ki ma'lûmları oldu, bir bir beyân itdiler. Kendü kavmine vaşıyyet eyledi ki aña sâ'ir halâ'ikdan evvel imân getürüñ ki her kimse ki aña imân getürmekde sebkat eyleye, dünyâ vü âhiretde 'azîz ü muhterem ola. Pes andan soñra kendüsi az müddetde vefât eyledi.

Ve ol cümleden biri, kışşa-i Ümeyye bin Ebi's-Şalt'dur. Ebü Süfyân dimişdür ki: [M49b] Ümeyye bin Ebi's-Şalt Şâm'da benden 'Utbe bin Rebî'a'nuñ aqvâl ü aqvâlin⁴⁹⁶ istifsâr eyledi⁴⁹⁷ ve ben⁴⁹⁸ cevâb virdüm ve istihsân kıldı. Çün sinninden su'âl eyledi. Eyitdüm: "Kiber-i sinn irmişdür, ya'nî pîr olmuşdur." Eyitdi ki "Budur anuñ 'aybı." Ben eyitdüm: "Niçün öyle dirsın? Bu vech ile söyleme kim aña kiber-i sinn, şeref ü fazldan ğayrı nesne ziyâde kılmamışdur." Eyitdi kim "Epsen ol tâ bunuñ sırrını saña söyleyem. Biz kitâblarımızda bulduğ ki bizüm diyârımızdan bir peygamber meb'ûş olsa gerekdür ve ben şekk itmedüm ol peygamber ben olsam [H45a] gerekdür. Çün ehl-i 'ilm ile bu huşuşı söyleşdük. Bildüm ki ol Benî 'Abdi Menâf'dan olsa gerekdür. Ne kadar ki ben 'Abdi Menâf'a nazâr eyledüm, hiç kimesneyi bu emre şâlih bulmadum meger 'Utbe bin Rebî'a ola. Çün sen didüñ kim kiber-i sinn irişmişdür, bildüm ki ol dañi degöldür. Zirâ kırkıñdan tecâvüz itmişdür ve meb'ûş olmamış."

Çün bu söz üzerine bir rüzgâr geçdi, Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem meb'ûş oldu. Ticâret adına Yemen cânibine gitdüm. Ümeyye bin Ebi's-Şalt'a uğradum. İstihzâ tarîkıyla eyitdüm: "Şol peygamber ki aña intizâr çekerdüñ, meb'ûş oldu." Eyitdi: "Şöyle ki haqqdur ve râst söyler. Aña mütâba'at eyle." [İ39a] Ben eyitdüm: "Sen niçün mütâba'at eylemezsin?" Eyitdi: "Kabilemüñ 'avretlerinden istihyâ eylerüm ki hemîşe anlara dirdüm ol peygamber ben olsam gerekdür ve şimdi beni göreler ki Benî 'Abdi Menâf'dan bir gulâma mütâba'at eyleyem, râst gelmez. Ve güyâ ey Ebü Süfyân seni

⁴⁹⁵ itmi'nân-ı hâtırıla Hadîce'nüñ rağıya'llâhu 'anhâ evine dönüp MH: -İ

⁴⁹⁶ aqvâlin Mİ: ahlâkın H

⁴⁹⁷ eyledi Mİ: itdi H

⁴⁹⁸ Ve ben Mİ: -H

görürüm ki eger aña muhâlefet idesin, boynuñda senüñ bir urğan vardur. Şöyle ki bir oğlağ boynında ola ve seni anuñ önüne getürmişlerdür ve saña hüküm eyler her ne kim dilerse.”

Ve haberde gelmişdür ki, Hazret-i Resül’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem önüne geldi ve bir kaşide getürdi ve anda göklerin ve yerlerin ibtidâ’-i hilâtin zikr eylemiş. Ve enbiyânun ‘aleyhimü’s-selâm ahvâlin haber virmiş ve anı Hazret-i Resül’ün medhiyle hitam eylemiş⁴⁹⁹. Resül anı ol kelimâtda taşdik eyledi ve aña sûre-i Tâ Hâ’yı [M50a] okıdı. Ümeyye eyitdi: “Ben tanıklık virürüm ki bu kelâm-ı beşer degüldür. Ve lâkin benüm karındaşlarum vardur, dilemezüm ki anların meşveretünsiz bir iş eyleyem.” Resül buyurdı ki “Vayhke! Ya’nî vay saña!⁵⁰⁰ Baña imân getür ve tarik-ı müstağime mütâba‘at eyle.” Eyitdi kim “Yine tiz gelürüm.” Hemân devesine süvâr oldı. Ta‘cîl eyleyüp Şâm’a gitdi. Bir kilisâya irişdi kim bir bölük râhibler anda ‘ibâdet iderlerdi. Şûret-i hâli anlara didi. Ol râhiblerden birisi eyitdi: “Eger ol kimse ki dirsın, göricek bilür misin?” Didi kim “Bilürüm.” Anların bir evi [H45b] var idi kim anda⁵⁰¹ enbiyânun ‘aleyhimü’s-selâm şûretleri yazılmışdı. Ümeyye’yi ol eve ilettiler. Bir bir ol şûretleri aña ‘arz eylediler. Çün kim Hazret-i Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şûretine irişdi, didi kim “Bu uşda oldur.” Ol râhib eyitdi: “Vayhke! Tiz girü dön, aña imân getür ki ol Resül-i Rabbü’l-‘âlemîn ve hâtemü’n-nebiyyündür.”

Çün kim Ümeyye girü döndi, Hicâz’a irişdi. İttifâk Bedr gâzâsı olmuşdı ve eşraf-ı Kureş’den niçesi ölmüşdi. Eyitdi kim “Eger ol peygamber olaydı, kendü kavminün eşrafını helâk itdürmezdi.” Ve ol maqtüllerün üzerine bir merşiyeye söyledi. Hemân varup Tâ’if’e gitdi ve niçe müddet anda oldı. Bir gün ittifâk uyumışdı ve kız karındaşı yanında idi. Gördi kim evün sağı yarıldı ve iki ağ kuşlar içerü girdi. Biri anuñ karnı üstine oturdu ve kaftânını üzerinden giderdi ve ol biri aña söyledi ve işitmişdür ola, didi. [I39b] Ol biri eyitdi: “Yok.” Didi kim “Eb‘ada’llâhu.” Kaftânını girü üzerine örtti ve ikisi bile gitdiler ve sağıf-ı hâne yine bütün oldı. Kız karındaşı anı uyandırdı ve bu hâli haber virdi. Eyitdi kim “Baña bir haber söylemek dilemişler ve bundan men‘ olunmuş.” Pes andan sonra Şâm’a gitdi. Âl-i Cefne önüne vardı ve anların meddâhlığına meşgûl oldı. Ve ol, kuşlar dilin bilürdi. Bir gün anlarınla şûrb-i hamr iderdi, nâgâh bir gurâb ol yirden geçüp bir âvâz eyledi. Ümeyye’nün [M50b] rengi müteğayyer oldı. Eyitdiler:

⁴⁹⁹ hitam eylemiş Mİ: tamâm itmiş H

⁵⁰⁰ ya’nî vay saña Mİ: -H

⁵⁰¹ anda Mİ: -H

“Saña ne oldu?” Didi kim “Eger ol ğurābuñ sözi rāst ola, ben ol kadar sağ olmayam ki devr-i şarāb baña irişe.” Anı tekzīb itmegiçün şarāb virmekde isti‘cāl eylediler. Çün devr ol kimseye irişdi ki Ümeyye’nün yanında otururdu, Ümeyye hemān yire düşdi. Kaftānını üzerine örttiler. Bir zamāndan soñra çün kim kaftānını giderdiler, tamām ölmüş ve nabzı hareketden qalmış buldılar. Vefātından soñra bu iki beyt anuñ dili üzere carī oldı. **Beyt:**

كل عيش و ان تطاول دهر
صائر مرة الى ان يزولا
ليتني كنت قبل ما قد بدالى
في قلال الجبال ارعى الوعولا⁵⁰²

Ve ol cümleden biri oldur ki⁵⁰³, kışşa-i ‘Aşkalān bin Ebi ‘Avālim el-Ĥimyerī’dür. ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf dimişdür ki rağıya’llāhu ‘anhu, [H46a] “Ĥazret-i Resūl’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meb‘aşinden evvel qaşd-ı⁵⁰⁴ ticāret için Yemen’e gitmişdüm. ‘Aşkalān bin ‘Avālim’e qondum ve ol pīr idi. Sāl-yāfte ve za‘iflikdan kuş yavrusı gibi olmuşdı. Ve hergāh ki Yemen’e gitsem aña qonardum. Her-bār baña şorardı ki “Sizüñ ortañuzda hīç bir kimse zāhir oldı mı ki anuñ tamām şeref ü şöhreti ola, ya sizüñle dīn bābında muḥālefet eyleye.” Eyidürdüm ki “Yoq.” Çün bu def‘a aña qondum, evvelkiden daḡı za‘if olmuş ve qulağı işitmekden qalmış ve oğulları, oğul oğulları cem‘ olmuşlar ve anı oturda qomışlar. Baña eyitdi ki “Nesebüñ beyān eyle.” Ben eyitdüm aña: “‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf bin ‘Abdi ‘Avf bin el-Ĥāriş bin Zühre.” Eyitdi kim “Bu kadar gökçekdür. Saña bişāret vireyin bir nesneyle ki efđal ola ticāretten. Ĥudā-yı Te‘ālā senüñ qavmünden bir peyğamber qopardı geçen ayda ve anı cemī‘-i ḡalā’ıqdan güzide kıldı ve aña bir kitāb gönderdi ki eşnāma tapmaqdan nehy eyler ve dīn-i İslām’a oqur. Ĥaqq’ıla buyurur ve bātıldan men‘ ider.” Eyitdüm: “Qanqı kabiledendür? Didi kim Beni Hāşim’den ve siz anuñ nesebde ḡāllerisiz. Ey ‘Abdu’r-raḥmān ḡazır ol ve tiz girü dön ve aña muvāfaqat eyle ve anı [İ40a] toĝru söyler bil ve yardım kııl ve bu birkaç beyti benden aña irişdür ki ol cümle-i ebyātdandır.” Bu üç beyt:

اشهد بالله ذى المعالى

⁵⁰² “Hayat ne kadar uzun olursa olsun
Sonunda bitmeye mahkûmdur
Keşke bunu anlamadan önce
Dağ başında keçi otlatan biri olsaydım!”

⁵⁰³ biri oldur ki Mİ: -H

⁵⁰⁴ qaşd-ı Mİ: -H

و قالق الليل بالصباح [M51a]

اشهد بالله رب موسى

انك ارسلت بالبطاح

فكن شفيعي الى ملك

يدعو البرايا الى الصلاح 505

Pes ta'cîl idüp kendü mühimmâtumı gördüm ve müraca'at eyledüm. Çün Mekke'ye irişdüm, Ebū Bekr'e rağıya'llāhu 'anhu mülākāt oldum. Ĥimyeri'nüñ sözin aña didüm. Eyitdi: "Belī. Ĥağ te'alā Muħammed bin 'Abdu'llāh'ı risālet birle ĥalka gönderdi, anuñ öñüne var." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol vağt Ĥadice'nüñ rağıya'llāhu 'anhu evinde idi. Anda vardum, izn diledüm. Çü izn oldu, iğerü girdüm. Çün beni gördi, güldi ve buyurdı ki "İki nesne gördüm ki andan ĥayr ümîdin tutarum." Eyitdüm ki "Ol ĥanğıdur ey Muħammed?" Buyurdı ki "Ya hediye getürmişsin veyā bir kimesneden risālet getürmişsin yārāna.⁵⁰⁶ [H46b] Bilgil ki ol Ĥimyeri ĥavāşş mü'minlerdendür." Pes ben İslām'a geldüm ve şehādet getürdüm ve Ĥimyeri'nüñ şı'rini aña oğıdum ve ol sözlerden ki söylenmişdi ĥaber virdüm. Buyurdı kim: 507 *رب مؤمن بي و ما رأني و مصدق بي و ما شهد زمانی اولئك حقا اخوان* Ve 'Abdu'r-rahmān bin 'Avf bu ĥışşanuñ beyānında niçe beytler dimişdür ki kütüb-i mebsūta içinde meşūrdur.

Ve ol cümleden biri, ĥışşa-i Semħac-ı Cinnī'dür. İbn Mes'ūd rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir gün Resül birle şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Şafā'ya çığduğ. Müşrikler cümle anda cem' olmuşlardı ve Ebū Cehl daği içlerinde idi ve ol yirde bir şanem var idi ki aña taparlardı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bunlaruñ içine girüp eyitdi ki "Ey ma'şer-i Ĥureyş, şehādet eyleñüz ki lāilāhe illa'llāh." Velīd bin Muğire, Ebū Cehl'e eyitdi ki "Diler misin ki bugün Muħammed'i ĥacil eyleyüm?" Pes Ebū Cehl and virdi kim elbette itmek gerekdür. Velīd ol şanemi boynına götürdi. Yüzin Resül'den yaña döndi ve eyitdi ki "Ey Muħammed, sen eyidürsin ki benüm Ĥudā'm baña ĥablü'l-verīdden ĥarībdür. Uşda benüm Ĥudā'm boynumdadur. Senüñ Ĥudā'ñ ĥanı, [M51b]

⁵⁰⁵ "Yücelikler sahibi, geceyi gündüzle aydımlatan Allah'a inanırım
Musa'nın Rabb'inin seni resul olarak gönderdiğine inanırım
Kurtuluşum için Rabb'im huzurunda şefa'atçim ol."

⁵⁰⁶ yārāna Mİ: dostlarına H

⁵⁰⁷ "Beni görmediği ve benim zamanımda yaşamadığı hâlde beni tasdik eden, bana inanan nice mü'minler vardır. Onlar benim gerçek dostlarım, kardeşlerimdir."

görelüm.” Andan sonra Velid ol şanemi yire kodı ve Kureyş aña secde itdiler ve münacata meşgûl oldılar ki ey bizüm Hudâ’muz ve seyyidimiz bize meded eyle, Muhammed’i katl idelüm⁵⁰⁸. Nâgâh ol şanemün içinden bir âvâz geldi⁵⁰⁹ ve birkaç beyt Resûl’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mezemmetinde ve ehl-i [i40b] İslâm’ün⁵¹⁰ mezemmetinde⁵¹¹ okımağa başladı. Resûl girü döndi. İbn Mes’ud rağıya’llâhu ‘anhu dimişdür ki ben dağı Hazret-i Resûl’ün ‘aleyhi’s-selâm ardınca bile döndüm ve eyitdüm: “فداك ابي و امي يا رسول الله⁵¹².” İştüdü mi ol şanem ne didi?” Pes buyurdu ki “Belî yâ İbn Mes’ud! Ol bir şeytândur ki şanemlerün içine girer ve halkı enbiyanun katline terğib ider. Hiç bir şeytân yokdur ki enbiyaya ta’n u la’n birle dil uzada, illâ Haq celle ve ‘alâ anı tiz helâk eylemeye.”

Pes iki giceden ya üç giceden sonra Hazret-i Resûl’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem önünde oturmuşdum, nâgâh bir kimesne geldi ve eyitdi: “Es-selâmu ‘aleyke yâ Muhammed.” Biz anun kelâmın işitdük [H47a] ammâ kendüsin görmedük. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şordı⁵¹³ ki “Ehl-i âsumândan mısın?” Eyitdi ki “Yok.” Ve yine buyurdu ki “Cinnilerden misin?” Eyitdi: “Ne’am.” Buyurdu: “Ne isteyü geldün?” Eyitdi ki “Ben gâ’ibdüm. Dün baña haber virdiler ki müş’iru’llâhun sözünü filân şeytân mezemmet eyledi. Ben anun talebinde idüm, tâ Şafâ’ya karib bir yirde buldum, kılıcila helâk eyledüm ve seni andan kırtardum yâ Resûla’llâh.⁵¹⁴ Yarın şabâh⁵¹⁵ Şafâ’da dostlarıñla hâzır ol, tâ saña işitdürem şol nesne ki anunla şâd-mân olasın.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm şordı ki “Aduñ nedür?” Eyitdi: “Semhac’dur.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Dilerüm ki saña bundan eyü bir ad koyam.” Eyitdi: “N’ola yâ Resûla’llâh?” Buyurdu: “Saña ‘Abdu’llâh ad kodum.” Ba’dezân gitdi.

İbn Mes’ud rağıya’llâhu ‘anhu hikâyet eyler: Hergiz baña andan uzun gice gelmedi. Çün şabâh oldu Resûl’le şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hem-râh olup Şafâ’ya geldük ve müşrikler yine anda cem’ olmuşlardı. Resûl yine bunların ortasına [M52a] girdi ve buyurdu ki “يا معاشر قريش قولوا لا اله الا الله⁵¹⁶.” Turdılar, yine ol şanemün önünde secde eylediler ve tazarru’ u zârî kıldılar ve baña ol tevehhüm geldi ki bugün dağı yine

⁵⁰⁸ idelüm Mİ: idevüz H

⁵⁰⁹ geldi Mİ: -H

⁵¹⁰ mezemmetinde ve ehl-i İslâm’ün Mİ: -H

⁵¹¹ mezemmetinde Mİ: hilâfında H

⁵¹² “Ey Muhammed, annem-babam sana feda olsun.”

⁵¹³ şordı Mİ: buyurdu H

⁵¹⁴ Yâ Resûla’llâh Mİ: -H

⁵¹⁵ şabâh Mİ: -H

⁵¹⁶ “Ey Kureyşliler lâ ilâhe illallâh, deyiniz.”

ol gün gibi āvāz ide. Nāgāh ol şanemūñ içinden bir āvāz geldi ki «انا عبدالله و ابن ال هيعرا انا قتلت ذالفجور مستعرا بشتمه بنينا المطهر»⁵¹⁷ Çün müşrikler bunu işitdiler ol şaneme sögdiler ve hiç sencileyin bir Tañrı'ya tapmaduğ, didiler.⁵¹⁸ Muḥammed saña sihr eyledi. Dün anı mezemmet eyledüñ, bugün maḥmidet söylersin, didiler. Pes anı kaldurdılar, yire urdılar pāre pāre oldu. Andan soñra yüzlerin Ḥāzret-i Resūl'e tutdılar ve ellerin uzatdılar ve mübārek alnın ḵana [İ41a] bulaşdırdılar. Nāgāh bir pīr zāhir oldu, elinde bir demürlü 'aşāsı var. Eyitdi: “Ey ma'şer-i Ḵureyş, işitdüm ki Muḥammed sizden ḵavī imiş. Beni anuñ yanına iletüñ, tā bu 'aşāyı anuñ ḵarnına urayum.” Çün kim 'aşāsın kaldurdı, eli hevā yüzünde ḵurıdı. Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol mel'ūnlaruñ⁵¹⁹ şerrinden ḵurtuldı ve cümlesi bu mu'cizātı görüp ḵavf-ı 'aşādan kilāb gibi tağıldılar ve Ḥāzret 'aleyhi's-selām şafāyıla sa'ādet-ḵānesine geldi.⁵²⁰

Ve ol cümleden biri, ḵışsa-i Üşḵuf-ı İskenderiyye'dür. Muğire bin Şu'be raḵıya'llāhu 'anhu dimişdür ki Ḥāzret-i Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bi'şeti zamānında tüccārdan bir ḵā'ifeyile Ḥā'if'den İskenderiyye ḵarafına gitdüm. Ol yirde bir üşḵuf var idi, envā'-ı 'ibādeti meşḡul. Ḥalā'ik ḵastelerin aña iletürlerdi ve şifā taleb iderlerdi. Andan şordım ki [H47b] “Hiç daḵi peyḡamber ḵalmış mıdır?” Eyitdi kim “Bir peyḡamber ḵalmışdur, ol ḵātemü'l-enbiyā olsa gerekdür. Anuñla 'İsā zamānı ortası çoğ olmaya. Ne uzun boylu ola ve ne ḵışa boylu ola. Ne aḵ ola ve ne siyāh ola. Gözlerinde ḵumret ola ve başınuñ saçların ḵoya ve ḵılıcın ḵamā'il eyleye ve her kim önüne gelürse ḵavf itmeye ve bi-nefsihi ḵitāle mübāşeret ide ve anuñ aşḵābı, yolında cānların fedā ideler ve anı analarından ve atalarından ve oğullarından artuḵ seveler. Ve zemīn-i Ḵaraz'dan ḵurūc ide ve bir Ḥarem'den bir Ḥarem'e rıḵlet ide ve muḵāciret ḵıla ve ol bir yirde [M52b] ola ki şüre ve ot bitmez ola ve dīn-i İbrāḵīm'e 'aleyhi's-selām muḵāba'at göstere.” Muğire raḵıya'llāhu 'anhu eyidür ki “Aña didüm ki daḵi ziyāde vaşf eyle.” Eyitdi ki “Miyānına izār baḡlana. Ve her nebī kendü ḵavmine meb'ūs ola, ol kāffe-i enāma meb'ūs ola. Ve cemī' yir yüzi aña mescid ola ve şu bulmaduğı vaḵt teyemmüm eyleye ve namāz ḵıla.” Muğire raḵıya'llāhu 'anhu dimişdür ki ba'dezān İskenderiyye'de her kenīseye ki vardum, her bir üşḵufdan Muḥammed'üñ şıfātın ve ḵilyesin su'al itdüm ve bir bir ezberledüm. Mürāca'atdan soñra Medīne'de cemī'sin Resūl şalla'llāhu 'aleyhi

⁵¹⁷ “Ben Abdullāh bin Hey'arā'yım. Temiz peyḡamberi kötöleyen, fitne kaynağı şeytanı öldürdüm.”

⁵¹⁸ didiler Mİ: -H

⁵¹⁹ mel'ūnlaruñ Mİ: mel'ūnuñ H

⁵²⁰ Der-kenar: Ve cümlesi bu mu'cizātı görüp ḵavf-ı 'aşādan kilāb gibi tağıldılar ve Ḥāzret 'aleyhi's-selām şafāyıla sa'ādet-ḵānesine geldi H: -MİT

ve sellem önünde hikāyet eyledüm. Hoş geldi ve dilerdi ki anı aşhāb istimā‘ ideler. Niçe gün, anı bir cemā‘atden soñra bir cemā‘ate hikāyet eyledüm.

Ve ol cümleden biri, kışsa-i Īmān-ı⁵²¹ ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb’dur raḍıya’llāhu ‘anhu. Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anhu demişdür ki Ebū Cehl ve Şeybe birle oturmuşduk, nāgāh Ebū Cehl örü tırdı ve bir huṭbeye āgāz eyledi ve eyitdi ki “Ey ma‘şer-i Kureyş, Muḥammed sizün ilāhlarıñuza söger ve size sefāhet u nādānlık isnād eyler ve eyidür ki sizün atalarıñuz Cehennem’dedür. [I41b] Her kim ki Muḥammed’i katl eyleye, aña kızıl tülü yüz deve ve kara tülü yüz deve ve⁵²² biñ vaḳıyye gümüş vireyin.⁵²³” Pes ben tırdum, eyitdüm: “Yā Eba’l-Ḥakem, didüğüñ sözde rāst mısın?” Eyitdi kim “Belī, şimdi vireyin.⁵²⁴” Ben eyitdüm: “Lāt ve ‘Uzzā haḳḳiçün bu işi ben bitüreyin.⁵²⁵” Hemān sā‘at Ebū Cehl benüm elüme yapuşup ḥāne-i Ka‘be’den yaña iletdi ve Hübel’i baña tanıḳ tıtdı. Ve Hübel cemī‘-i şanemlerün ulusu idi. Her vaḳt anlara bir sefer veyā bir ceng ya bir şulḥ ya nikāḥ vāḳı‘ olsa, Hübel’ün önüne varurlardı ve anuñla meşveret iderlerdi ve anı tanıḳ tıtarlardı. Pes ben şemşir ḥamā’il kıldum ve Resül’ün [H48a] şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem talebinde oldum. Nāgāh bir yire irişdüm, bir kızıcağı boğazlarlar. Bir pāre ol yirde tırdum. Aña naḳar eyledüm. İştüdüm ki ol kızıcağıñ içinden bir āvāz gelür. Hoş, mübārek işdür. Fetḥ ü [M53a] sa‘ādeti müştēmil ki bir kişi āvāz-ı bülend ile, bir zebān-ı faşihle ḥalkı da‘vet eyler ki “Tanıḳluḳ vireler ki Allāh birdür ve Muḥammed resülidir.” Ben kendüme eyitdüm: “Hemān bu sözden murād sensin.” Andan soñra bir süri koyuna uğradum, anlarıñ içinden daḥi hemān bu resm ile āvāz gelür. Kendüme eyitdüm ki “Vallāhi şekk yoḳdur ki bu sözden maḳşūd benden ğayrı degüldür.” Çün ol yirden geçdüm, şol şanem ki aña Dımād dirler, anuñ içinden bir hātif āvāz eyledi ki, **Beyt:**

ترك الضماد و كان يعبد وحده
بعد الصلوة على النبي محمد
ان الذي ورث النبوة و الهدى
بعد ابن مريم من قريش مهتدى
سيقول من عبد الضماد و مثله

⁵²¹ Īmān-ı Mī: Īslām-ı H

⁵²² kara tülü yüz deve ve Mī: -H

⁵²³ vireyin H: vireyüm Mī

⁵²⁴ vireyin H: vireyüm Mī

⁵²⁵ bitüreyin H: bitüreyüm Mī

ليت الضماد و مثله لم يعبد
فاصبر ابا حفص فانك امرؤ
يا تيك عز غير عز بين عدى عد
لا تعجلن فانت ناصر دينه
حقا يقينا باللسان و باليد 526

Ol zamān ‘alā vechi’l-yaqīn bildüm ki ol sözlerden maqşūd benüm. Pes kız qarındaşımuñ evine geldüm. Habbāb bin el-Eret rağıya’llāhu ‘anhu ve anuñ eri Sa’id bin Zeyd anda idiler. Çün kim beni gördiler kim kılc hamā’il eylemişem, korkdılar. Ben eyitdüm ki “Korkmañ.” Habbāb rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Vayhke yā ‘Ömer! İslām’a gel.” Şu taleb itdüm, şu virdiler, āb-dest aldum ve Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şordum. Eyitdiler ki “Erkam bin el-Erkam’uñ evindedür.” Pes anda gitdüm ve kapuyı kağıdum. Hamza rağıya’llāhu ‘anhu taşra çıkdı. Çün beni kılc hamā’il itmiş gördi, üzerüme çağırdı ve ol gāyet mehīb kişi idi.⁵²⁷ Ben dağı anuñ üzerine çağırdum. Pes Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem taşra çıkdı. Çün kim beni gördi, murādumı bildi. Buyurdı ki “Benüm du‘ām senüñ haqquñda müstecāb oldı ey ‘Ömer, [I42a] İslām’a gel!” Ben eyitdüm: “لا اله الا الله و انك رسول الله،” Pes Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve aşhābı rıdvānu’llāhi ‘alehim ecma‘in şād oldılar. Ve ol gün aşhāb benümle kırk kişi oldılar. Bu āyet nāzil oldı ki ⁵²⁸ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, taşra çık. Ol Allāh haqqıçün [H48b] şimden girü⁵²⁹ müşrikler bize [M53b] gālib olamaz.” Pes taşra çıkduğ ve tekbir getürdük. Öyle ki müşrikler işitdiler ve Resül ‘aleyhi’s-selām hāne-i Ka’be’yi tavāf eyledi. Andan sonra bir bir müşriklerle mukātele iderdük, tā Allāhu te‘ālā bizi tamām gālib eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Ca’fer Muḥammed bin Cerīrī eṭ-Ṭaberī rađıya’llāhu ‘anhu naql itmişdür ki: Ol vaqt emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu

⁵²⁶ “Dimad putu terk edilip yalnız Allah’a tapılır Muhammed nebinin peygamberliği açıklandığında O, peygamberlerin vârisidir Kureyş’ten gelir, Meryem’in oğlu İsa’dan sonra gelir Dimad ve diğer putlara tapanlar pişman olurlar Ey Eba Hafs, sabret. Sen Adı oğlunun şerefinden başka şeref nasip olmayacak olansın Acele etme, sen onun dinine gireceksin. Elin ve dilinle ona çok yardım edeceksin.”

⁵²⁷ Ve ol gāyet mehīb kişi idi Mİ: -H

⁵²⁸ “Ey Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/64.

⁵²⁹ şimden girü H: hergiz dağı Mİ

şeref-i îmân ile müşerref oldu ve İslâm kuvvet tutdı⁵³⁰ ve dîn zâhir oldu. Ebû Cehl çün bu hâli gördi, Kureyş müşriklerine eyitdi: “Bu Muḥammed tamâm cāzūdur, her kim yanına varsa sihrile kendü dînine koyar.⁵³¹ Pes gerekdür ki fırsat gözleyüp Muḥammed’i tenhâ bulıcaḡ amân virmeyüp ḡatlı idevüz.” Ve bu ‘ahd üzerine muḡarrir olmışlardı.

İttifāḡ bir gün Resūl ‘aleyhi’s-selām taḡdan yaña giderdi, Ebû Cehl beş on kişiyle ardınca gitdiler ve Resūl’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem üzerine üşdiler. Ḳaşd eylediler kim helāk ideler. Ammā hîç vech ile çäre idemediler. Zîrā enbiyānuñ ‘aleyhimü’s-selām kırḡ erce kuvveti olurdu ve bizüm peygamberimizün kırḡ nebîce kuvveti var idi. Lâkin mübârek başına dört yirde cerâhat yetiştürdiler. Çün aşhâba haber virdiler, ardınca vardılar. Küffâr anları görüp ḡaçdılar. İttifāḡ ol vaḡt Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anhu şikârdıydı. Henüz îmāna gelmemişdi. Nāḡāh öñünden bir geyik çıkageldi. Tîrkeşinden bir oḡ çıkardı, ḡaşd eyledi kim ura. Ol geyik dönüp eyitdi: “Yâ Ḥamza, benden ne istersin? Yürü evden yaña var ki saña mühimm iş düşdi.” Ḥamza bunun sözünden müteḡayyir oldu. Şikâri terk idüp eve geldi. Ḳameriyye adlı bir cāriyesi var idi. Öñüne ağlayı ta‘ām getürdi. Eyitdi: “Niçün ağlarsın?” Cāriye eyitdi: “Muḥammed için ağlarım ki evde mecrūḡ yatur. Ebû Cehl on beş kişiyle üzerine vardılar. Mecrūḡ ḡıldılar.” Ḥamza fi’l-hāl yirinden ḡurdu⁵³² ve yayın eline aldı ve eyitdi: “Ol muḡanneşden Muḥammed’ün kînin almayınca bu ta‘āmdan yimeyem!” Pes Ebû Cehl’den yaña revân oldu. Ebû Cehl ba‘zı müşriklerle [İ42b] serâyınuñ öñünde oturlardı. Çün Ḥamza’yı ḡazabnâk gördiler, taḡılıp ḡaçdılar. Ebû Cehl daḡı diledi kim ḡaçā. Ḥamza [M54a] irişüp elindeki yayla başına ol ḡadar⁵³³ urdu ki yay päre päre oldu ve başı yedi yirde ‘azîm yara idi. Kimsenün zehresi olmadı ki Ḥamza’ya muḡābele ide,⁵³⁴ Resūl’ün mu‘cizâtı [H49a] berekâtında. Âḡir ḡalâ’iḡ şulḡ için ortaya girdiler.

Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anhu dönüp Resūl’e geldi ve gördi ki yatur, eyitdi: “Yâ Muḥammed, ‘adūñdan intiḡāmuñı aldum ve başını yedi yirden yardum. Eger ḡalâ’iḡ olmasaydı, öldürürdüm.” Resūl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Yâ ‘ammu, bu işün baña fâ’idesi yoḡdur. Baña fâ’ideli oldur ki îmân getüresin ve kendüñi Cehennem’den ḡalāş idesin.” Ḥamza eyitdi: “Eger ben îmân getürürsem sen ḡoş olur mısın?” Buyurdu kim “Olurum.”

⁵³⁰ tutdı H: dutdı Mİ

⁵³¹ koyar Mİ: döner H

⁵³² ḡurdu H: durdu Mİ

⁵³³ ḡadar Mİ: deñlü H

⁵³⁴ muḡābele ide Mİ: muḡābil ola H

Pes hemān ĩmāna geldi ve Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ten-dürüst oldu, yirinden tırdı.⁵³⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, Süfyān-ı Hüzelī demişdür ki: Şām yolında bir kārவānla giderdüm. Şabāh vaktinde bir yirde kōnduđ, tā kim uyuyavuz. Nāgāh gördük hevā yüzinde bir atlu tırmıř eyidür ki ⁵³⁶”يا اهلانوم قومو،” Aña uyhu vakti degüldür. Aĥmed ĥurūc itmişdür ve cinniler dükeli merdūd u meṭrūd oldılar.”

Ve bu sözi işidicek hep kōrĥduđ bā-vücūd ki her birimiz bir dil-āverdi. Çün kim evlerimize girü döndük, işitdük kim Mekke'de iĥtilāf vākı' olmış ki Benī 'Abdü'l-muṭṭalib'den bir nebī zuhūr itmişdür ki adı Aĥmed'dür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Amr bin Mürre el-Cühenī rađıya'llāhu 'anhu demişdür ki: Eyyām-ı cāhiliyyetde ĥac niyyetine sefer eyledüm. Çün kim Mekke'ye geldüm, uyĥuda gördüm ki Ka'be'den bir nūr zāhir oldu. Bir vech ile ki cemī'-i Yeřrib'ün ťađlarını gördüm ve işitdüm ki ol nürdan bir āvāz gelür ki ⁵³⁷،،انقشعت الظلماء و سطع الضياء و بعث خاتم الانبياء،” Andan ťoñra bir nūr dađi zāhir oldu. Şöyle ki cemī'-i Ĥire ve Medāyin kařların gördüm ve ol nürdan dađi bir āvāz geldi ki ⁵³⁸،،ظهر الاسلام و كسرت الاصنام و وصلت الراحام،”

Uyĥudan uyandum ve kōrĥdüm. Kendü [M54b] kāvümüme eyitdüm: “Vallāhi Kureyş ortasında bir emr zāhir olisardur...” Çün kim bilādumuza geldük, ĥaber geldi. Aĥmed adlu bir kişi kōpdı, ĥalkı İslām'a da'vet eyler. Pes anuñ öñüne geldüm ve ol ki görmişdüm ĥaber virdüm ve İslām'a geldüm.

Ve ol cümleden biri, kıřřa-i Ebū Cehl'dür. Bir kiři Bābil'den Mekke'ye geldi ve tavarlarını Ebū Cehl'e řatdı. [İ43a] Aķçesin virmeke niçe gün te'ĥir eyledi. Bir gün ol Bābilī kiři Kureyř meclisine geldi ve eyitdi kim “Ben bir ĥarīb kiřiyem ve Ebū Cehl benim tavarcuđlarum řatun aldı [H49b] ve behāların edā eylemez. Kimdür ki benim ĥaķķımı andan alivire?” Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem meclis-i Kureyř'e ĥarīb bir yirde oturmuşdı. Kureyř istihzā'en ol Bābilī kiřiye⁵³⁹ didiler ki “Uřda, ol oturan kiřiye var ki senüñ mühimmüñ ol görebilür.” Pes ol Bābilī Ĥazret-i Resūl'ün 'aleyhi's-selām öñüne geldi ve kıřřasın söyledi. Resūl fi'l-ĥāl tırdı yirinden ve eyitdi: “Gel berü, tā ĥaķķuñı alivireyüm.” Kureyř anlaruñ ardınca iki kiři gönderdiler, tā anlaruñ aĥvālini

⁵³⁵ tırdı H: durdı Mİ

⁵³⁶ “Ey uyuyanlar! Kalkın.”

⁵³⁷ “Karanlık parçalandı, nur yayıldı, peygamberlerin sonuncusu gönderildi.”

⁵³⁸ “İslām geldi, putlar kırıldı, sıla-i rahim başladı.”

⁵³⁹ ol Bābilī kişiye Mİ: -H

müşâhede idüp gelüp haber vireler. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gelüp Ebū Cehl'ün çapısını kaçtı. Eyitdi: “Kimsin? Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem didi kim “Muhammed bin 'Abdu'llāh, taşra çık.” Ebū Cehl hemān taşra çıktı, rengi müteğayyer olmuş ve a'zāsına lerze düşmüş. Pes, Resül 'aleyhi's-selām buyurdu kim “Bu kişinün haqqını vir.” Eyitdi kim “Vireyüm.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “Bu aradan gitmezüm, tā haqqını bi-tamāmihi virmeyince.” Ebū Cehl 'ale't-ta'cıl evine girüp ol kişinün haqqını bî-kušūr çıkardı ve teslim eyledi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem dönüp gitdi.⁵⁴⁰

Ol Bābilî kişi meclis-i Kureyş'e geldi ve Hāzret-i Resül'den şākirlük getürdi ve eyitdi: “Hudā-yı Te'ālā Muhammed'e hayırlar virsün ki benüm haqqımı ol zālimün elinden alıvirdi.” Ba'dehu ol iki kişi geldiler ve kışşayı taqrır eylediler. Ebū Cehl anlarun ardınca geldi. Kureyş anı melāmet kıldılar. Ebū Cehl eyitdi: “Ol vaqt ki çapuyı kaçtı, hemān gönlüm yirinden kopdı. [M55a] Taşra çıktım, başı üzerinde bir şîr-i ner gördüm. Be-gāyet 'azīm, ağzın açmış... Eger bir lahza ol kişinün haqqın edā itmekde tevakkuf kılsaydum, şekk yoğ idi ki ol arslan beni helāk eylerdi.” Kureyş eyitdiler: “Bu dahi Muhammed'ün sihrlerindendir.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmām 'Abdu'r-raḥmān bin el-Cevzî raḥimehu'llāh *Kitābū'l-vefā fī Fezā'ili'l-Muştafā* adlu kitābında 'an'aneyile kendüsi naql eyledi ki Hālid bin Sa'īd bin el-'Āş raḥīya'llāhu 'anhu eyitdi ki [İ43b] “Hāzret-i Resül'ün⁵⁴¹ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem meb'asıne qarīb bir gice uyurdum, gördüm ki gūyā Mekke'yi bir zulmet bürümüş. Şöyle ki bir kimesne elini görmezdi. Bu eşnāda nāgāh Zemzem'den bir nūr çıktı, semāya 'urūc eyledi. Beytu'llāh'ın üzerine şu'le virürdi. Ba'dehu Mekke tamām münevver oldı. Andan soñra Medīne'nün ḥurmā ağaçlarına irişdi. Şöyle ki ben⁵⁴² ol naḥller üzerinde çoruklarını gördüm. [H50a] Bu hāldeyiken uyandım.

Ru'yāmı çarındaşum 'Amr bin Sa'īd'e didüm, firāseti muḥkem kişiydi. Eyitdi: “Yā aḥī, bu emr 'Abdü'l-muḥtalib oğlanlarından zūhūr idiserdür. Görmez misin ki ol nūr ataları kazduğı şudan ḥurūc ider.” Vaqtā ki Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem nübüvvetle zūhūr itdi, önüne varup ru'yāmı hikāyet itdüm. Resül eyitdi:

⁵⁴⁰ dönüp gitdi Mİ: ile dönüp H

⁵⁴¹ Resül'ün Mİ: Resül H

⁵⁴² ben Mİ: -H

،،يا خالد انا والله ذالك النور و انا رسول الله543،، Ba‘dehu Hâk sühbânehu kendüyi ne için gönderdügi aḥkâmı baña söyledi. Ben îmân getürdüm. Benden soñra qarındaşum ‘Amr İslâm’a geldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi Benî Esed kabîlesinden üç deve getürdi ki şata. Ebü Cehl anlara müşterî oldı ve şatun aldı ve behâların virmedi. Resül ‘aleyhi’s-selâm mescidde oturmuşdı. Ol Esedî kişi Hâzret-i Resül’ün öñüne geldi ve hâlini hikâyet eyledi. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şordı kim “Develerün şimdi kıandadır?” Eyitdi: “Henüz bâzârdadır.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bâzâra geldi ve anuñ develerin rızâsıyla şatun aldı. Hemân sâ‘at yine iki deveyi şatup ol üç devenün şemenin edâ eyledi. [M55b] Ve bir deveyi daḥi şatup ‘Abdü’l-muṭṭalib faķirlerine kıismet eyledi. Ebü Cehl bâzâruñ bir tarafında tururdu. Hergiz söz söylemege mecâli yoğ idi. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Ey Ebü Cehl, ayruķ bunuñ gibi mu‘âmele eyleme ve ger ne saña bir nesne lâḥıķ olur ki andan mekrüh ‘âlemde nesne olmaya.” Ebü Cehl eyitdi: “Ayruķ itmeyem yâ Muḥammed.”

Ba‘zı müşrikler eyitdiler Ebü Cehl’e: “Muḥammed’ün elinde ḥor⁵⁴⁴ olduñ ey Ebu’l-Hakem, meger anuñ dînine tâbi‘ olduñ, ya ğâyet andan kıorķduñ!” Eyitdi kim “Ben hergiz anuñ dînine mütâba‘at itsem olmaz. Ammâ anuñ sağ yanında birkaç kişiler ve şol yanında [I44a] birkaç kişiler⁵⁴⁵ gördüm. Ellerinde nîzeleri var, baña ḥamle eylediler. Eger Muḥammed’e inķiyâd göstermemeydüm fi’l-ḥâl beni helâk eylerlerdi.” Eyitdiler kim “Bu daḥi Muḥammed’ün siḥrlerindendir.”

Ve ol cümleden biri kıışsa-i Zenîre’dür rağıya’llâhu ‘anhâ. Ol bir câriye idi, Rûmiyye. Çün kim İslâm’a geldi, gözsiz oldı. Ebü Cehl eyitdi: “Bu Lât ve ‘Uzzâ’nuñ işidür.” Zenîre rağıya’llâhu ‘anhâ eyitdi: “Lât ve ‘Uzzâ ḥalkuñ ‘ibâdet itdüğinden itmedüğinden bî-ḥaberdür ve lâkin bu bir taķdîr-i Rabbânî ve kıazâ-yı Yezdânî’dür. [H50b] Benüm Perverdgâr’um vardur ki yine beni bînâ itmege kıâdirdür.” Hemân gicesi Hâk te‘âlâ anuñ gözini bînâ kııldı. Ammâ Kıureyş’den gönli gözi nür-ı hidâyetle münevver olmayanlar bu daḥi Muḥammed’ün siḥridür diyüp zulumât-ı đalâletde kıaldılar. ⁵⁴⁶نعذو بالله من الضلال و نعتصم اليك في كل حال

⁵⁴³ “Ey Hâlid, vallahi o nur benim. Ben Allah’ın resulüyüm.”

⁵⁴⁴ ḥor MÎ: ḥvâr H

⁵⁴⁵ ve şol yanında bir kaç kişiler MÎ: -H

⁵⁴⁶ “Dalâletten Allah’a sıgımız ve yâ Rabbî, her hâl ü kârda sana yöneliriz.”

Ol cümleden biri kışsa-i ‘Utbe bin Ebî Leheb’dür. Hadîce rađıya’llāhu ‘anhā Zeyneb’i rađıya’llāhu ‘anhā⁵⁴⁷ hāl-i hayātında kız arındaşı ođlı Ebū el-‘Āş’a virmişdi ve Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ruıyye’yi ya Ūmmü Gūlşüm’i ‘Utbe bin Ebî Leheb’e virmişdi. ūn Hāzret-i Resūl’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ureyş ortasında huşūmet ziyāde oldu, Hāzret-i Resūl’ūñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gūyegülerine eyitdiler: “Siz Muammed’ūñ kızlarını alduñuz ve Muammed’ūñ yükini giderduñuz. ızların yine aña redd idūñ, tā kim zamete duşsin. ureyş kızlarından her ankısını dilersenūz size virelüm.” Ebū el-‘Āş eyitdi: “Ben yoldaşumdan müfāraat itmezüm ve hi ureyş hatunlarından [M56a] birisin aña berāber tutmazum.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aña şenā kıldı ve ‘Utbe eyitdi: “Eger Sa‘id bin Eba’l-‘Āş’uñ kızın baña viresin, Muammed’ūñ kızına alā virem.” Sa‘id’uñ kızını aña virdiler. Ol bed-bat henüz Hāzret-i Resūl’uñ kızıyla oturmamışdı, Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem kıızıyla⁵⁴⁸ önüne geldi ve eyitdi: “Senūñ bu gūyegūñ, 549 **لَا يَوْمَنَ بِالذِي** ” ve nā-mübārek ađzınuñ yarını Resūl’den yaña atdı ve nā-oş sözler söyledi ve girü döndi.

Resūl aña du‘ā-yı ‘aleyh kıldı ve eyitdi: **اللّٰهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبًا مِنْ كَلَابِك**⁵⁵⁰” Ebū Tālib hāzırdı, ‘Utbe’ye eyitdi: “Ey arındaşum oğlı, ne hıleyle bu du‘ādan urtulabilesin?” Ve ba‘zılar rivāyet kıldılar ki ğamġin [I44b] oldu ve Resūl’e⁵⁵¹ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ki “Ey arındaşum oğlı, saña bu yaramaz du‘ādan ne menfa‘at vardur?” ‘Utbe anasına geldi. Bu hikāyeti aña söyledi, ğamġin oldu. Andan şoñra ticāret adına Şām’a gitdiler ve bir menzilde indiler. Bir rāhib anlara eyitdi: “Vāıf oluñ ki bu mevzi‘de yırtıcı cānver odur.” Ebū Leheb yoldaşlarına eyitdi: “Baña meded eyleñüz ki Muammed’ūñ du‘āsından emīn degülüm.” Cemī‘ yükleri bir yire cem‘ eylediler ve ‘Utbe’yi anuñ üzerine yaturdılar. [H51a] Dā’iresin epe evre alup yatdılar. Nişfu’l-leyl idi, bir arslan geldi ve bunlaruñ her birin oladı ve yüklerūñ üzerine şıradı ve penesiyle ‘Utbe-i mel‘ūnuñ arnını yardı. Cānın Cehennem’e ışmarladı. Ve Hāssān bin Sābit rağıya’llāhu ‘anhu bu hikāyeti aşā’idinden birinde nazm idüp getürmişdür.

⁵⁴⁷ Zeyneb’i rağıya’llāhu ‘anhā MH: -i

⁵⁴⁸ kıızıyla İH: -M

⁵⁴⁹ “Yakınma geldi, -O kadar ki (birleştireilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. - (Kur‘ān-ı Kerīm, Necm, 53/8-9.) Senin dinini tanımıyorum ve kızından ayrıldım.”

⁵⁵⁰ “Allah’ım, köpeklerinden birini ona musallat et.” *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 6392.

⁵⁵¹ ğamġin oldu ve Resūl’e Mİ: H Resūl ğamġin oldu ve

Ve ol cümleden biri, kışsa-i Necāşî'dür rağıya'llāhu 'anhu. İkinci def'a ki aşhāb-ı Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Hābeşe'ye ki rihlet ü hicret kıldılar, seksen iki er ve yigirmi bir 'avret idiler. Ve Ca'fer bin Ebî Tālib rağıya'llāhu 'anhu ve Ümmü Seleme rağıya'llāhu 'anhā anlarıñla bile idiler. Ümmü Seleme rağıya'llāhu 'anhā demişdür ki ol yirde iķāmet eyledük ve tamām hoş vech ile dīnimüzi izhār kılduk ve Allāhu te'ālānuñ 'ibādetine meşgūl olduk. Hīç bize kimesne anlardan māni' olmadılar. [M56b] Çün kim bizüm ferāgatımız ve refāhiyyetimüz haberi Mekke'ye irişdi, Kureyş ittifaķ idüp 'Amr bin el-'Āş ve 'Abdu'llāh bin Ebî Rebi'a'yı hedāyāyla Necāşî'ye ve anuñ bařrıķlerine ya'nī beglerine gönderdiler.⁵⁵² Çün kim ol iki kiři geldiler ve hediyyelerden ulaşdırdılar ve Necāşî'nüñ bařrıķlerine söylediler ki bir bölük sefih kimesneler ābā vü ecdādı dīnlerinden müfāraķat idüp bu yire rihlet eylediler ve meliküñ dīnine dağı muřāba'at eylemediler. Pes anlarıñ ataları ve akrabāsı bizi gönderdiler ki tā melik anları bize koşup yine Mekke'ye göndere. Beřāriķa eyitdiler: "Siz, şuret-i hāli melike 'arz idüñüz. Biz dağı mu'āvenet idelüm."

Pes ol iki kiři şuret-i hāli beřāriķa huzūrında Necāşî'ye⁵⁵³ 'arz itdiler. Beřāriķ ittifaķıla eyitdiler: "Ey melik, anlarıñ hālini bunlar hūb bilür. Evlā oldur ki yine anları bunlara ışmarlayasın." Necāşî ğāzab eyledi ve eyitdi kim "Mücerred bunlarıñ söziyle 'amel itmek olmaz. Çün ol řā'ife beni penāh idindiler, gerekdür evvelā anları şaleb idem [I45a] ve řaķiķat-i hālden su'āl eyleyem. Eger bunlar didügi gibi olursa, anları yine size ışmarlarum. Ve eger řāziyye hīlāf-ı vāķı' olursa, münāsib belki vācib oldur ki anları tamām ri'āyet eyleyem ve bunlar anlara hīç vech ile ta'arruz degürmeyeler."

Ümmü Seleme eyidür: "Andan řoñra Necāşî esāķıfesin ya'nī 'ulemāsın cem' eyledi. Dükeli Necāşî'nüñ eřrāfında gelüp kitābların şodılar. Pes [H51b] aşhāb-ı Resūl'i şaleb eylediler. Ca'fer bin Ebî Tālib, sā'ir aşhābıla rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in hāzır oldılar. Esāķıfe yirlerinden şurdılar ve Ca'fer'i taķdīm eylediler. Ve Necāşî dağı ta'zīm eyledi ve iltifāt gösterdi ve keyfiyyet-i hālden su'āl eyledi. Ca'fer rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Ey melik, biz bir řavm idük ehl-i cāhiliyyeden. Puta şaparduk ve murdār yirdük ve kumār oynarduk ve nā-ma'ķül niçe işler işlerdük. Hāķ sübhānehu ve te'ālā kerem ü fazlından řavmimizüñ eşrefinden bir peyğamber şopardı ki kemāl-i haseb ü neseb birle ma'rūf ve vüfūr-ı emānet ü [M57a] diyānet birle mevşūfdur. Bizi Hāķ te'ālānuñ

⁵⁵² Necāşî'ye ve anuñ bařrıķlerine ya'nī beglerine gönderdiler Mİ: Necāşî'ye gönderdiler ve anuñ bařrıķlerine ya'nī beglerine H

⁵⁵³ Necāşî'ye Mİ: melike H

tevhîdine da‘vet eyler, tâ aña tapavuz ve aña tapmağdan şirk getürmeyevüz ve ikâmet-i şalât idevüz ve tarîk-ı şıdğ u diyânete gidevüz ve ‘ahdlerümüze vefâ eyleyevüz ve halâ’ika kerem ü luğfıla söyleyevüz ve şıla-i rahme rağbet getürevüz ve emâneti yine şâhibine virevüz. Biz daği aña îmân getürdük ve mütâba‘at eyledük. Qavmimiz bizümle huşümet ü ‘adâvet kıldılar ve ‘inâd u istikbâr tarîkına gitdiler ve envâ‘-ı mekr ü keyde başladılar, tâ kim küfr ü şirke girü dönevüz. Lâ-cerem anlaruñ ezâsına tãkat getürmeyüp bu diyâra şıgınduk kim anlaruñ ta‘addisi eli bu yirden kütâhdur.”

Necâşî, Ca‘fer’e eyitdi: “Şol nesneden okı ki peygamberüñüze nâzil olmuşdur.” Ca‘fer rağıya’llâhu ‘anhu âğâz-ı⁵⁵⁴ 555 كحیص eyledi⁵⁵⁶. Çün bir miqdâr okıdı, Necâşî ol kadar ağladı ki mehâsini cümle yaş oldı ve esâkıfe⁵⁵⁷ daği ol kadar⁵⁵⁸ ağlaşdılar ki kitâbları ışlandı. Necâşî eyitdi: “Vallâhi⁵⁵⁹ bu nür daği ol nürdandır ki nür-ı Mûsâ andan muktebes idi ve ikisinüñ daği ser-çeşmesi birdür.” Pes Necâşî ol kişiye didi kim “Vallâhi ben bunları size ışmarlamazum”. Çün kim Necâşî’nüñ öñünden çıkup gitdiler, [İ45b] ‘Amr bin el-‘Āş eyitdi: “Muhammed’üñ aşhâbına bir iş ideyin⁵⁶⁰ ki dükelisi bünyâdından düşeler.” ‘Abdu’llâh İbn Rebî‘a eyitdi: “Ey ‘Amr öyle eyleme. Her ne deñlü bizümle muhâlefet kıılurlarsa yine ortamuzda qarâbet ü şıla-i rahm vardır.” ‘Amr işitmedi ve anuñ söziyle iş itmedi. Ve Necâşî’ye haber gönderdi ki aşhâb-ı Muhammed, ‘İsâ’ya “bendedür” dirler.

Necâşî yine Ca‘fer’i sâ’ir aşhâbıla rağıya’llâhu ‘anhum taleb eyledi ve anlardan [H52a] şordı ki “‘İsâ’nuñ haqqında ne dirsiz?” Ca‘fer rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Hemân anı dirüz ki Hâzret-i Haq sübhânehu ve te‘âlâ buyurmuşdur ki ‘İsâ kelimetu’llâhdur ve anuñ rûhıdır ki Meryem ilkâ eylemişdür.⁵⁶¹” Necâşî çün ol sözi işitdi ki Hâzret-i Haq sübhânehu ve te‘âlâdan naql eyledi, eyitdi kim “Ol Allâh haqqıçün kim andan gayrıya and içmek revâ degüldür, ‘İsâ daği hemîn bu sözi söyler ki siz didüñüz. [M57b] Min ba‘d varuñuz bu memleketde emîn oluñuz. Hiç âferide size müte‘arrız olmasun.” Andan soñra be‘târiqasına eyitdi: “Ol iki kişinüñ hediyeelerinin girü virüñ. Benüm anlaruñ hedâyâsına ihtiyâcum yoğdur.” Pes ol iki kişi Necâşî’nüñ öñünden merdüdu’l-hedâyâ ve

⁵⁵⁴ âğâz-ı Mİ: -H

⁵⁵⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Meryem, 19/1.

⁵⁵⁶ eyledi Mİ: süresinden H

⁵⁵⁷ esâkıfe Mİ: ol yanında olanlar H

⁵⁵⁸ ol kadar Mİ: bile H

⁵⁵⁹ vallâhi Mİ: -H

⁵⁶⁰ ideyin H: ideyüm Mİ

⁵⁶¹ kelimetu’llâhdur ve anuñ rûhıdır ki Meryem ilkâ eylemişdür Mİ: rûhu’llâhdur H

mebgūzu'l-berāyā çıķup gitdiler ve Ca'fer sâ'ir aşhâbıla hoş hâlle ve tamâm refâhiyyet birle ol diyârda ikâmet gösterdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, esâkıfe, Necâşî'den icâzet taleb kıldılar ve Mekke'ye geldiler. Yigirmi⁵⁶² kişi idiler. Peyğamberi maķâm-ı İbrâhîm'de oturur gördiler. Ol Hâzret'ün önüne gelüp oturdılar. Bunlaruñ içinde bir üşķuf ki adı Tâpür idi, Hâzret-i Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: "Sen misin ol kimesne ki kendüñi Hudâ'nuñ Resûl'i şanursın?" Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdı kim "Belî." Tâpür eyitdi: "Halkı neye da'vet eylersin?" Didi kim "Şol Hudâ'ya ki⁵⁶³ hiç şerîki yokdur." Andan soñra bunlara *Ķur'ân* oķıdı, dükeli ağlaşdılar. Şöyle kim mehâsinleri yaş oldu. Tâpür eyitdi: "Ben tanıķluk virürüm ki Hudâ birdür ve taķķıķ sen resûlisin." Ve bâķî esâkıfe daķi hemîn bu şehâdeti eylediler ve şeref-i taşdıķile müşerref oldılar. Çün kim esâkıfe Hâzret-i Resûl'ün önünden тұrup gitdiler, Ebū Cehl ve Ümeyye bin Hâlef Ķureyş'den bir cemâ'atle bunlara eyitdiler: "Hudâ [I46a] nevmîd eylesin şol kimseyi ki sizi dîn tefahhuşı göndermişdür. Siz geldiñüz ki tâ bu kişinuñ haberin anda iletmez. 'Aķlıñuz bu deñlü mi idi kim çün meclisinde bir sâ'at oturduñuz dîniñüzden döndüñüz ve her ne kim söylediyse taşdıķ eyledüñüz! İki yıldır ki ol bu da'vâyı eyler, hiç kimse bizden aña inanmamışdur, meger bir küdek ki bî-'aķl ü re'y veyâ bir gedâ ki bî-ser ü pây ola." Esâkıfe eyitdiler: "Siz epsem oluñ, biz kimsenüñ haķķını zâyi' [H52b] itmezüz ve daķi şol haķķ ki bize rüşen ü müberhen ola, câhiller ķavliyle andan dönmezüz." Pes andan soñra *Ķur'ân* ve aĥkâm-ı şerî'at [M58a] öğrenüp ĥilye-i dîn-i İslâm'ıla ârâste vü zîver, yaķîn-i İmân ile pîrâste olup vilâyetlerine gitdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem bi'setüñ altıncı yılında mi'râc ĥikâyetin Ķureyş'e söyledi, ol gicede hem Mescid-i Aķşâ'ya varduğın beyân eyledi, nite kim naşş-ı *Ķur'ân* aña nâtıķdur. Ve Ķureyş bilürlerdi ki Resûl hergiz Mescid-i Aķşâ'yı görmemişdür, pes andan Beytü'l-maķdis'ün şıfatların şordılar. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm Beytü'l-maķdis'ün zemînin ķarşusına tıtdı, her⁵⁶⁴ ne şordılarsa bir bir müşâhede idüp cevâb virdi. Ķureyş'den bir kârvân Şâm'a gitmişdi andan haber şordılar, Resûl 'aleyhi's-selâm eyitdi kim "Kârbân yoldadur. Ben anlara uğraduğum vaķt filân kişi deve üstinde oturmuş idi. Şovuk oldu, ĥulâmından kilim istedi

⁵⁶² Yigirmi İH: Yigirmi M

⁵⁶³ şol Hudâ'ya ki Mİ: -H

⁵⁶⁴ Her Mİ: -H

ve ben şusuz idüm⁵⁶⁵ filân kişinin bardağından⁵⁶⁶ şu içdüm ve filân kişi daği bir nesne yavı kılmış, çün biz irişdük, yavı kılduğun girü buldı. Ve kârbānuñ develeri bizüm Burāk’umuzdan ürkdi ve eṭrāfa müteferriķ oldılar. Eger ehl-i kârbān anuñ talebinde eglenmezlerse, filân gün vaķt-i ṭulū‘u’ş-şems bunda irişürler.”

Ḳureyş bu aḥbārı işidüp ta‘accüb eyledi ve muntazır oldılar. Çün kim vaķt-i va‘de irişdi, Ḳureyş iki bölük oldılar. Bir gürüḥı güneşden yaña nazar kıldılar ve bir gürüḥı kârbānuñ yolına nazar şaldılar. Nāgāḥ bu cānibden feryād ḳopdı ki “Uşda kârbān irişdi!” Ve ol ṭarafdan āvāz geldi ki “Uşda āfītāb ṭoğdı.” Dükeli kârbāna istikbāl itdüler ve ol kışşaları bir bir şordılar, cümlesin muvāfiķ u muṭābıķ buldılar. Ammā şol ḳufl ü ‘inād u istikbār ki [I46b] gönülleri ḳapusına urulmuşdı, miftāḥ-ı müşāhede-i envār u āşār ile⁵⁶⁷ açılmadı, belki inkārları mütezā’id ve istikbārları müte’ekkid oldı.

مَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ⁵⁶⁸

ذکر یونس بن بکیر فی زیاده علی سیرة ابن اسحق ان نبینا محمد صلی اللہ علیہ وسلم حبست الشمس صبیحه الاسرار حین

[M58b]

انتظر العبر التي اختبر بو صولها مع شروق الشمس من شرح المسلم للندوي⁵⁶⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Ebū Cehl münāzarāt-ı bî-‘add ve müşācerāt-ı bî-ḥadd itdükden şoñra [H53a] Ḳureyş’e eyitdi: “Ben bu kişinin ḥaḳķında ma‘zūrum. İḥtiyārum elden gitdi ve ḳarārüm ḳalmadı. Vallāhi min ba‘d eger görem ki ‘ādet-i ḳadimesi üzere ki yine namāza ṭura, elbette anuñ başına bir ṭaş ururum tā kim anuñ şerrinden ḥalāş olavuz.⁵⁷⁰ Ammā gerekdür kim ol vaķt baña mededkārлық idesiz ve beni düşmen eline virmeyesiz.” Cemī‘si and içdiler ki “Ey Ebu’l-Ḥakem, her vech ile saña mu‘īn ü zāḥīr olalum ve seni düşmenler elinde zebūn itmeyelüm, tek sen bu işi işle.”

Çün kim şabāḥ oldı, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem namāzgāḥına gelüp namāza ṭurdı. Ol la‘īn eline bir ṭaş alup ardınca revān oldı. Çün kim üzerine yakın geldi ol la‘īnuñ nā-mübārek lehcesinüñ rengi müteḡayyer olup, lertzān u girizān ve üftān u ḥizān fi’l-ḥāl girü döndi. Ḳureyş eyitdiler: “Ey Ebu’l-Ḥakem, ne oldı?” Eyitdi kim “Vallāhi çün kim yakın vardum, anuñ ṭarafından bir ‘azīm mest deve baña ḥamle eyledi.

⁵⁶⁵ filân kişi deve üstinde oturmuş idi. Şovuk oldı, gulāmından kilim istedi ve ben şusuz idüm Mİ: -H

⁵⁶⁶ şusuz idüm filân kişinin bardağından M: -İH

⁵⁶⁷ envār u āşār ile Mİ: envār ile H

⁵⁶⁸ “Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur.” *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/186.

⁵⁶⁹ “Yunus bin Bükeyr, İbn İshak’ın *Sîret*’ine ilâve olarak şöyle söyledi: O gün güneş doğması, kafile gelinceye kadar

Allah tarafından geciktirilmiştir. من شرح المسلم للندوي Mİ: -H”

⁵⁷⁰ olavuz Mİ: olur H

Hergiz ‘ömrümde anuñ gibi bülend pâyelü mehîb deve görmedüm ve anuñ dişleri gibi sertîz ü ‘acîb dişler işitmedüm. Eger dañi yakın varsaydum, elbette beni helâk eylerdi.”

Ve Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem dañi buyurmuşdur ki “لو دنا منه لأخذه،” Ya’ni eger yakın gelseydi elbette anı tutardı ki Cebrâ’îl baña öyle haber virmişdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine ol mel’ûn Kureyş’e eyitdi ki “Hergiz Muhammed sizüñ karşınuзда yüzün toprağa sürer mi, ya’ni namâz kıılır mı?” Bunlar eyitdiler, eyler. Eyitdi kim “Anuñ haqqiçün kim aña⁵⁷¹ and içdiler, eger ben anı ol vech ile görem, elbette başını ayağumla yire depem.” Pes ol Hâzret’üñ namâzgâhından yaña revân oldı. Henüz aña qarîb olmazsızın fi’l-hâl girü döndi ve eliyle yüzinden nesnelere giderürdi. Eyitdiler: “Ey Ebu’l-Hakem, ne hâl oldı?” Eyitdi kim “Anuñla benüm ortamuzdan oddan bir hendek [M59a] gördüm ki benden yaña zebâneler uzatmış olaydı kim girü⁵⁷² döndüm.” Pes Haqq te’âlâ [İ47a] bu âyet-i kerîmeyi gönderdi ki *أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى * عَبْدًا إِذَا صَلَّى*⁵⁷³

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Hakem İbn Ebi’l-‘Âş’a [H53b] uğradı ve geçdi. Ardınca ol Hâzret’e taklîd eyledi, a’zâsın oynatdı. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem anı nûr-ı nübüvvetle bildi. Buyurdı ki “Hemân ol vech ile qalasın.” Fi’l-hâl ol yirde aña ra’şe ‘arız olup hergiz andan hâlâş olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Kureyş’üñ re’y ü fikrleri aña⁵⁷⁴ maqarr oldı ki bir iki kişi aħbâr-ı Yehûd’a gönderdiler ve Resûl’üñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem aħvâlinden istifsâr itdiler. Çün aħbâr-ı Yehûd ol Hâzret’üñ evşâfını istimâf kııldılar ve bildüler ki dîne da’vet eyler, eyitdiler kim “Aña üç nesne su’âl idüñ. Biri kışşa-i Aşhâb-ı Kehf, ikinci kışşa-i Zü’l-karneyn, üçüncü rûh nedür? Eger bu üçünden muvâfiq cevâb virürse taħkîk bilüñüz ki ol nebiyy-i mürseldür ve aña ittibâ’ eyleñüz ve eger cevâb viremezse dürüg-güydur, her ne dilerseñüz idüñüz.”

Çün Kureyş bu su’âlleri eyledi, Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi kim “Yarın haber virem.” İnşâ’allâh dimedi. On gün vahy münkaṭıf’ oldı. Kureyş şamânete başladılar ve ol iş Hâzret-i Resûl’e gâyet düşvâr geldi. Andan soñra Cibrîl geldi, Sûretü’l-Kehf’i getürdi ki ol su’âllerüñ cevâbını müştamil. Resûl ol süreyi anlara okıdı.

⁵⁷¹ aña Mî: -H

⁵⁷² girü Mî: yine H

⁵⁷³ “Namaz kıılarken bir kulu (Peygamber’i namazdan) menedeni gördün mü?” *Kur’ân-ı Kerîm*, Alâk, 96/9-10.

⁵⁷⁴ aña Mî: -H

İşitdiler ammā işitmediler. Hemān ʔarīḳ-ı küfr ü inkāra ve sebīl-i ‘inād u istikbāra gitdiler. ⁵⁷⁵ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

Ve ol cümleden biri oldur ki, Esved bin ‘Abdü’l-muḩṩtalib ve ‘Āş bin Vā’il ve Velīd bin el-Muḩġire ve İbn eṩ-ṩalāṩıla, dā’imā ol ḩāzret’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem suḩriyye vü istihzā itmekde mübālaḩa iderlerdi. Bir gün Cibrīl ‘aleyhi’s-selām ḩāzret-i Resūl’ūñ yanında ṩurdu. Ol mel’ūnlar Beytu’llāh’ı ṩavāf iderlerdi, Velīd bin el-Muḩġire Cibrīl’e ‘aleyhi’s-selām uğrayup geçdi. Meger ol mel’ūnuñ eline oḩ ṩoḩınup [M59b] cerāḩat idüp şişmişdi. Cibrīl aña nazār ḩıldı. Fi’l-ḩāl ol cerāḩatdan ḩan revān oldu ve anuñ üzerine cān Cehennem’e işmarladı. Ba’dehu ‘Āş bin Vā’il geldi ve ayaḩuna diken batup mecrūḩ itmişdi. Cibrīl ‘aleyhi’s-selām⁵⁷⁶ [İ47b] aña bir işāret itdi, ol zaḩm tāzelendi ve hemān-dem helāk oldu. Andan şoñra Esved bin ‘Abdü’l-muḩṩtalib uğradı. Bir yeşil yapraḩıla gözine urdu. Gözleri görmez oldu. Anuñ ardınca [H54a] İbn ṩalāṩıla irişdi. ḩāzret-i Cibrīl başına işāret ḩıldı, başından iriñler aḩup hemān sā’at cān virdi. ḩaḩ sübhānehu ve te‘ālā anlaruñ ḩaḩḩında bu āyeti gönderdi ki ⁵⁷⁷ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ Ya’ni biz saña istihzā idenlere⁵⁷⁸ kifāyet iderüz.⁵⁷⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün ḩāzret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḩureyş müşriklerinüñ ḩavfindan ṩaşra gitmişdi. İraḩdan bir ḩaraltu gördi. ḩün kim yakın vardı, deve sürüsiymiş. Ol develerüñ içine girüp oturdu. Develer ürkdiler. Ebū Şervān ki develerüñ üzerine ṩururdu, gelüp develerüñ dā’iresin ṩolandı. Kimesne görmedi. Develerüñ içine girdi, ḩāzret-i Resūl’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem oturur gördi. Eyitdi ki “Sen kimsin benüm develerümü ürküdüñ?” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem⁵⁸⁰ buyurdu ki “ḩorḩma, geldüm ki bir laḩza senüñ develerüñ ortasında ārām ideyüm.” Girü eyitdi kim “Ne ḩişisin?” ḩāzret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem tekrār buyurdu ki “ḩavf eyleme, bir ḩişiyem dilerüm ki senüñ develerüñle üns ṩutam.⁵⁸¹” Ebū Şervān eyitdi: “Şöyle ḩann iderüm ki sen ol kimsesin ki peyḩamberlik da’vāsın eylersin.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Belī.” Seni daḩi da’vet eylerüm ki şehādet eylesin. ⁵⁸² اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله Ebū Şervān eyitdi: “Develerüm

⁵⁷⁵ “Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Bakara, 2/26.

⁵⁷⁶ ‘aleyhi’s-selām Mİ: -H

⁵⁷⁷ “Seninle alay edenlere biz kifayet ederiz.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Hicr, 15/95.

⁵⁷⁸ istihzā idenlere Mİ: -H

⁵⁷⁹ iderüz İH: eyledük M

⁵⁸⁰ Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

⁵⁸¹ ārām ideyüm. Girü eyitdi kim “ne ḩişisin? ḩāzret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem tekrār buyurdu ki ḩavf eyleme, bir ḩişiyem dilerüm ki senüñ develerüñle üns ṩutam Mİ: -H

ortasından taşra çık kim felâh bulmaz ol develer ki sen içinde olasın.” Pes ol Hâzret’i develer içinden çıkardı. Resûl aña du‘â-yı aleyh eyledi,⁵⁸² [M60a] eyitdi ki «اطل بقاه و شقاه⁵⁸³»

Pes gâyet pîr oldı, şöyle ki dâ’imâ ârzü-yı merg eylerdi. Aña eyitdiler: “Seni görmezüz illâ helâk olmuş şol du‘â sebebiyle ki Resûl ‘aleyhi’s-selâm senüñ üzerüñe eyledi.” Ve eyitdi: “Hâşâ ki helâk olmuş olam.” Çün İslâm zâhir oldı, Resûl’üñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem öñüne vardum ve İmân getürdüm ve benümçün hayr du‘â eyledi ve istiğfâr kıldı ve lâkin du‘â-yı evvel sebkat itmişdür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Hâzret-i Resûl’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ziyâde incitdiler. Şöyle kim [İ48a] mübârek yüzün hün-âlüd itdiler. Bir yirde oturdu gâyet gamgîn. Nâgâh Cibrîl⁵⁸⁴ ‘aleyhi’s-selâm geldi, eyitdi: “Yâ Muḥammed, şol vâdînüñ ağaçlarından filân ağacı da‘vet eyle.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ol ağacı kığırdı, ol ağac revân olup Hâzret-i Resûl’üñ öñüne geldi. Pes aña eyitdi kim “Yine dön git.” Girü maḳâm-ı aḳlîsine vardı. Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdu kim hemîn bu yiter baña. [H54b]

‘Allâme* raḥimehu’llâh *Keşşâf* da sûre-i En‘âm’uñ evâ’ilinde ve hem 585 وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ ayetinüñ tefsîrinde getürmişdür ki Ḳureyş Ebû Ṭâlib’e cem‘ olurlar ki Resûl’e şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bir yaramazlık irişdüreler. Pes Ebû Ṭâlib eyitdi:

Şîr:

والله لن يصلو اليك بجمع
حتي اوسدفي التراب وفينا
فاصدع بامرك ما عليك غضاضته
وابشر بذاك وقرمنه عيودنا
وعدتني و زعمت انك ناصح
ولقدصدقت وكنت ثمة امينا
وعرضت دينا محاله انه
من خيراديان البريت وديننا

⁵⁸² eyledi Mİ: oḳıdı H

⁵⁸³ “Yâ Rabb’im, onun ömrürü uzun kıl ve onu şâkî yap.”

⁵⁸⁴ Cibrîl H: Cebrâ’îl Mİ

* Zemahşeri.

⁵⁸⁵ “Onlar, hem insanları Peygamber’e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar.” *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/26.

Ma'nāsı budur ki vallāhi yā Muḥammed, Ḳureyş cem'iyet idüp saña yoḳatamazlar, tā ben topraḳda defn olup anı yaşdıḳ almayınca. Pes sen izhār eyle emrūñi, zarar yoḳdur. Daḫi bişāret vir ol emrle. Daḫi gözleri nūrlundur ol emrden. Daḫi sen beni da'vet eyledūñ ve ben bildüm ki sen nāşihsin ve daḫi sen taḫḳik gerçeksın ve bāb-ı dādda emınsın. Daḫi sen bir dīn 'arz eyledūñ, şekk yoḳdur ki ol dīn [M60b] ḫalā'ik dīninūñ ḫayrlusıdır. Eger ḫalkuñ melāmeti ve benüm anlaruñ sebbinden ḫazerüm olmasaydı, taḫḳik sen beni bulurduñ cūvān-merdlikle ol dīni beyān idici.⁵⁸⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Ḳureyş Ebū Ṭālib'ūñ ḫimāyeti cihetiyle Ḥazret-i Resūl birle şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mücādeleden ve mu'ārazadan 'aciz ḳaldılar, cümle bir yire geldiler ve bir 'ahd-nāme yazdılar ve Ḥaḳ te'ālānuñ adına and içdiler ki ayruḳ Benī Hāşim ve Benī 'Abdü'l-muṭṭalib birle mūrā'āt-ı şıla-i raḫm itmeyeler ve anlara kız virmeyeler ve anlaruñla bey' u şirā ḳılmayalar ve söz söylemeyeler. Ve ol 'ahd-nāme'yi bir ḫarīre şarup mūmladılar ve üzerine mührlerin urup Ka'be'de aşdılar. Çün Ebū Ṭālib anı işitdi, dükeli Benī Hāşim ve Benī 'Abdü'l-muṭṭalib birle, Ebū Leheb'den ḡayrı, şol şı'b ki anlara maḫşüşdı ve iki taḡuñ ortasında idi ve anda evleri var idi, varup anda ḳarār itdiler ve üç yıl ol yirde mütemekkin oldılar. Hıç bir kimesne anlaruñla Ebū el-'Āş bin Rebī'a'dan ḡayrı ki Resūl'ūñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem güyegüsü idi, dostluḳ ve mu'āmele eylemezdi. Pes Ebū el-'Āş ḡāḫ gıceyile buḡdāy ve ḫurmā kārbanın iletürdi. Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aña istiḫsānlar iderdi ve maḫmidet söylerdi.

Çün kim bunlaruñ ḫāli bu vech ile ṫarluḳ içinde geçdi ve şiddet nihāyete irişdi, ḫazret-i Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā Ḳureyş'ūñ 'ahd-nāmesine bir cānver virdi. Her ne kim ol 'ahd-nāmenūñ içinde yazılmışdı, Allāh adından ḡayrı, bi-tamāmihi yidi. Resūl 'aleyhi's-selām bu ḫuşuşı bildi, 'ammusına ḫaber virdi. Ebū Ṭālib cemī'-i Benī Hāşim

⁵⁸⁶ 'Allāme raḫimehu'llāhi Keşşāf'da sūre-i En'ām'ūñ evā'ilinde ve hem وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَلَيْهِ āyetinūñ tefsirinde getürmişdür ki Ḳureyş Ebū Ṭālib'e cem' olurlar, ger Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir yaramazlık irişdüreler. Pes Ebū Ṭālib eyitdi ...

Ma'nāsı budur ki vallāhi yā Muḥammed, Ḳureyş cem'iyet idüp saña yoḳatamazlar tā ben topraḳda defn olup anı yaşdıḳ almayınca. Pes sen izhār eyle emrūñi, zarar yoḳdur. Daḫi bişāret vir ol emrle. Daḫi gözleri nūrlundur ol emrden. Daḫi sen beni da'vet eyledūñ ve ben bildüm ki sen nāşihsin ve daḫi sen taḫḳik gerçeksın ve bāb-ı dādda emınsın. Daḫi sen bir dīn 'arz eyledūñ, şekk yoḳdur ki ol dīn ḫalā'ik dīninūñ ḫayrlusıdır. Eger ḫalkuñ melāmeti ve benüm anlaruñ sebbinden ḫazerüm olmasaydı taḫḳik sen beni bulurduñ cūvān-merdlikle ol dīni beyān idici M: -İHT

ve Benî ‘Abdü’l-muṭṭalib birle fāhira cāmeler geydiler ve Hicr tarafına vardılar ve Kureyş meclisinde oturdılar. Kureyş bunlara ikrām u ihtirām kıldılar. Ebū Ṭālib eyitdi: “Ey ma‘şer-i Kureyş, biz bir işden ötürü geldük size. Gerekdür ki ol huşūşda ‘adl ü inşāfila iş idesiz ve ol işi aşıyla teftiş idesiz.” Eyitdiler ki “Minnetdāruz!” Eyitdi kim “Muḥammed baña haber virdi ki Ḥudā-yı Te‘ālā sizün ‘ahd-nāmeñüze [İ48b] bir cānver gönderdi. Her nesne ki anda meşṭūr idi, Allāh adından ğayrı, yidi. Ve ol ki kaṭ‘ī raḥm u vidād [M61a] ve zūlmī cevr ü ‘inād cinsinden idi, zā’il ü maḥv eyledi. Ben hergiz andan yalan işitmedüm ve ol şaḥīfeye nazar idüñüz. Eger ol ki Muḥammed dir, rāst ola, Ḥaḳ te‘ālādan ḳorḥuñuz ve ḥalā’iḳdan utanuñuz.⁵⁸⁷ Ṭarīḳ-ı nā-ma‘ḳūlden rücu‘ idüñüz ve fikr-i nā-ma‘ḳūlden fāriğ oluñuz ve eger yalan söylemiş olursa, anı size ışmarlayayum ve anuñ ḥimāyetinden [H55a] el çekelüm, tā her ne dilerseñüz idesiz.”

Kureyş eyitdiler, “Ey Ebū Ṭālib, ḥüb fikr eylemişsin!” Kimesne gönderdiler, varup ol ‘ahd-nāmeyi getürdi. Çün kim açdılar, içinde ⁵⁸⁸ بِأَسْمِكَ اللَّهُمَّ, den ğayrı nesne yazılmış ḳalmamış.⁵⁸⁹ Ebū Ṭālib bunlara melāmet dilin uzatdı. Cümlesi ḥāmūş oldılar, ağızların açmadılar. Ol ‘ahdden rücu‘ kıldılar.⁵⁹⁰ Pes Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḳavmiyle⁵⁹¹ ol şı‘b ta‘yībden ḥalāş oldılar. Lā-cerem Kureyş daḥi bir müddet anlaruñla müvāsā vü müdārā vechiyle mu‘āmele kıldılar.⁵⁹²

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün müşrikler Ḥazret-i Resūl’üñ öñüne geldiler, eyitdiler ki “Ey Muḥammed, eger sen nübüvvet da‘vāsında şādıḳ iseñ ayı iki pāre eyle, görelüm.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ki “Ayı iki pāre idersem imān getürür misiz?” Eyitdiler: “Ne‘am.” Ve ol vaḳt ayuñ on dördünci gicesi idi, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥudā-yı Te‘ālādan diledi, fi’l-ḥāl māh iki nime oldı. Şöyle ki yarusı Ebū Ḳubeys taḡı üzerindeydi ve yarusı daḥi bir āḥar taḡ üstindeydi. Ḥazret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām nidā eyledi ve bir bir müşrikleri adıyla çağırdı. Eyitdi ki “Ey filān, ey filān görüñüz!” Çün ki ol bed-baḥtlar anı müşāhede eylediler, eyitdiler ki “Muḥammed bize siḥr eyledi.” Pes eyitdiler ki “Eṭrāfdan gelen müsāfirlerden şoralum, eger dirlerse ki biz daḥi anı gördük, rāstdur. Ve eger ne siḥr ü şu‘bezedür.” Ba‘dehu her

⁵⁸⁷ Eger ol ki Muḥammed dir, rāst ola, Ḥaḳ te‘ālādan ḳorḥuñuz ve ḥalā’iḳdan utanuñuz Mİ: -H

⁵⁸⁸ “Allah’ın adıyla.”

⁵⁸⁹ yazılmış ḳalmamış Mİ: yazılmamış H

⁵⁹⁰ kıldılar Mİ: itdiler H

⁵⁹¹ ḳavmiyle Mİ: -H

⁵⁹² kıldılar Mİ: eylediler H

müsâfir den şordılar, haber virdi biz dağı ol vech ile müşâhede eyledük ki siz gördünüz.

Ammâ çün ki gördiler idiler, fi'l-ħaķıķa [M61b] görmediler. ⁵⁹³ وَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Rükāne bin 'Abdi Zeyd'i gördi, buyurdı ki "Vaķt olmadı mı ki İmān getüresin? Diler misin ki saña mu'cize gösterem?" Eyitdi: "Ėoş, filān ağacunu yarusın da'vet eyle, tā kim gele."⁵⁹⁴ Resül [İ49a] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol ağacı kığırdı, ol ağac yarıldı. Yarusı revān olup Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne geldi ve "Girü dön, git" diyü buyurdı, fi'l-ħāl girü dönüp ol yarusına muttaşıl oldu. Rāvī eyitdi ki "Ben ol ağacı gördüm. Ol iki nişfuñ muttaşıl⁵⁹⁵ olduğı yir bir uzun iplik gibi ma'lüm idi."

Çün Rükāne anı müşâhede kıldı eyitdi: [H55b] "Ben bunları bilmezüm. Senüñle güreş tutarım, eger beni başarsañ, benüm koyunlarumuñ yarusı senüñ olsun." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anuñla güreşüp başdı. Bir dağı Rükāne güreşmek taleb itdi. Girü Ėazret-i Resül başdı. Pes Rükāne Resül'e eyitdi: "Eger Ėureyş'e uğrarsañ ne dirsın?" Buyurdı kim "Rükāne'yi başdum, koyunlarımıñ nişfını aldum dirüm." Rükāne eyitdi: "Öyle dime, baña hoş gelmez. Digil ki baña bağışladı." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Yalan nice söyleyüm?" Rükāne eyitdi: "Sen hergiz yalan söylemez misin?" Pes Müslimān oldu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gice du'ā eyledi ki "اللهم اعز الاسلام باحب الرجلين اليك بعمر ابن الخطاب او بابي جهل بن هشام"⁵⁹⁶ Çün şabāħ oldu, 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu Müslimān oldu.⁵⁹⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir gice Baťn-ı Naħle'de teheccüde meşgöl idi ve *Ėur'ān* oķurdı. Nuşaybīn cinnilerinden yedi nefer cinnī gelüp ol Ėazret'e uğrayup geçdiler. İstimā'-ı *Ėur'ān*-ı mecīd eylediler. Çün bir müddet geçdi, girü ol nefer bir gürühıla dağı gelüp Mekke'nüñ yuķarusında nüzül eylediler.⁵⁹⁸ Ve anlardan biri Ėazret-i Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem geldi. Ol Ėazret, aşħābıla oturmuşdı, buyurdı ki "Sizden birüñüz benümle gelsün ki anuñ göñlinde mişķāl-i zerre [M62a] gill olmaya." 'Abdu'llāh bin Mes'üd rağıya'llāhu 'anhu ŗurdı ve Resül'ün maťharasın ki pür-nebīz idi, şı şandı, bile götürdi. Resül Mekke'nüñ ŗaraf-ı

⁵⁹³ "Gözleri vardır fakat göremezler." *Kur'ān-ı Kerīm*, A'rāf, 7/179.

⁵⁹⁴ kim gele Mİ: -H

⁵⁹⁵ muttaşıl Mİ: -H

⁵⁹⁶ "Allah'ım Ömer bin Hattāb ve Ebu Cehil bin Hişām'dan biriyle İslām'ı kuvvetlendir." *Tirmizī*, "Menākıb", 18.

⁵⁹⁷ Müslimān oldu Mİ: İslām'a geldi H

⁵⁹⁸ Çün bir müddet geçdi girü ol nefer bir gürühıla dağı gelüp Mekke'nüñ yuķarusında nüzül eylediler. Mİ: -H

a'lāsına vardı ve bir haṭ çekdi ve eyitdi: "Ey 'Abdu'llāh, bu haṭdan ṭaşra çıkma ve hīç bir nesneden ḥavf eyleme." 'Abdu'llāh raḍıya'llāhu 'anhu eyidür ki "Ol haṭtuñ içinde oturdum ve ırakdan meclisler gördüm ki içinde eşḥāş oturmuşlar. Çün Resül 'aleyhi's-selām anlara yakın vardı, cümlesi yirlerinden⁵⁹⁹ ṭurdılar ve 'izzetler ve ḥürmetler [I49b] kıldılar ve ḥıdmet şerā'iṭin yirine getürdiler. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şabaḥ vaktine dek anlarıñla oldı. Ba'dehu benden yaña geldi. Eyitdi ki "Çok oturduñ ey 'Abdu'llāh." Ben eyitdüm: "Nice oturmam ve senüñ fermānuña mütāba'at itmeyem, ḥāfıḳaynuñ sa'ādeti ve kevneynüñ devleti senüñ emrüñe mütāba'atda ve ḥükmüñe muvāfaḳatdadur.⁶⁰⁰" Andan soñra ol ṭā'ifeden iki şahş Ḥāzret-i Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yaña geldi. Ḥāzret-i Resül buyurdi ki "Ben sizüñ ḥācetüñüzi tamām itdüm ve emrüñüze ihtimām gösterdüm, neden ötürü geldüñüz?" Eyitdiler: "Geldük ki yā Resüla'llāh, şabaḥ namāzın [H56a] senüñle kılmaga.⁶⁰¹ Resül baña şordı ki "Hīç senüñle şu var mıdur?" Eyitdüm: "Nebīz-i temr vardır yā Resüla'llāh." Buyurdi ki "«تمره طيبة وما طهور»⁶⁰² Ab-dest aldı ve namāz kıldı ve girü döndi. Eyitdüm, "Yā Resüla'llāh, anlar kimlerdür?" Buyurdi ki "Nuşaybīn cinnīleridür. İslām'a geldiler. Ba'zı nesnelere ihtilāfları var idi, ḥükm eyledüm. Zād ṭaleb eylediler, üstuḥvānları anlara zād virdüm ve revşı ya'nī tezegi dābbelerine 'ulüfe kıldum." Andan soñra 'azmle ve revşle istincāyı nehy eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki⁶⁰³, yine İbn Mes'ūd raḍıya'llāhu 'anhu rivāyet eyler ki: Bir gece Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem elümi ṭutdı, beni Baḥḥā'-i Mekke'ye iletđi. Pes baña "Bir yire otur" diyü emr eyledi. Ve dā'irüme bir haṭ çekdi ve buyurdi ki "Bu haṭdan ṭaşra çıkma ve bir cemā'at saña gelse gerekdür, anlarıñla söz söyleme [M62b] ki anlar daḥi senüñle söz söylemek istemezler." Ba'dezān Resül 'aleyhi's-selām gitdi ve ben anda oturdım. Nāgāh gördüm bir gürüh merdümler geldi. Çün kim baña irişdiler, haṭtuñ içine girmeyüp kenārından geçüp Ḥāzret-i Resül'den yaña gitdiler. Çün kim gicenüñ āhiri oldı, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem geldi ve benüm dizüme ṭayandı ve uyudı. Nāgāh gördüm ki birkaç kişiler aḳ libāslar geymişler ve cemāl ü ḥūbluḳda ol ḥadde ki Allāhu te'ālā bilür. Anlardan ba'zı Ḥāzret-i Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mübārek başı ucında ve ba'zı mübārek ayakları ṭarafında oturdılar.

⁵⁹⁹ yirlerinden Mİ: yirinden H

⁶⁰⁰ senüñ emrüñe mütāba'atda ve ḥükmüñe muvāfaḳatdadur Mİ: -H

⁶⁰¹ kılmaga Mİ: kılavuz H

⁶⁰² "Hurma güzeldir ve onun suyu temizdir."

⁶⁰³ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, MH: -İ

Birbiriyle söylediler ki “Hergiz görmedük ki bir bendeye virilmiş ola ol nesne ki bu peygambere virilmişdür. Gözleri uyhudadur ve gönli uyanuq.”⁶⁰⁴

Ve bunuñ mişli oldur ki bir pâdişâh bir kaşr binâ kıldı ve süfre qodı ve ħalâ’ıķı ta‘āma ve şarāba da‘vet [I50a] eyledi. Her kim qabūl itdi, ta‘āmdan yidi ve şarābdan içdi. Ve her kim qabūl itmedi, aña ‘azāb u ‘ıķāb itdi. Pes anlar gitdiler ve Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem uyandı ve şordı ki “Ey İbn Mes‘ūd, bu cemā‘at ne söyleşdiler, işitdūñ mi? Ve bunlar kimlerdür?” Eyitdüm ki “الله و رسوله اعلم⁶⁰⁵” Buyurdı ki “Anlar feriştelere idiler ve ol meşel ki söylediler, oldur ki Allāhu te‘ālā Cennet’i yaratdı ve ħalkı aña da‘vet eyledi. Her kim icābet kıldı, mükerrem ü muğtenem oldı. Ve her kim icābet itmedi, mu‘ākāb u mu‘azzeb kıldı.

Ve ol cümleden [H56b] biri oldur ki, Mesrūq’dan raħimehu’llāhi te‘ālā şordılar ki “Leyletü’l-Cinn’de ki cinniler gelüp istimā‘-ı *Qur‘ān* itdügi vaqt, Resūl’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem cinnden kim ħaberdār eyledi?” Cevāb virdi ki “Şaħābe-i kirāmuñ rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn birisinden işitdüm ki ol gice Resūl’e bir ağac ħaber virdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Zübāb bin Hāriş rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Benüm eyyām-ı⁶⁰⁶ cāhiliyyetde bir şanemüm var idi ki aña şapardum. Ve bir dostum var idi cinnden ki aħvāl-i [M63a] ‘Arab’dan her ne vāqı‘ olsa, baña ħaber virürdi. İttifāķ bir vaqtda ol şanem önünde otururdum, nāgāh ol dostum cinnī çağırdı ki *يا ذباب يا ذباب اسمع العجائب بعس محمد بالكتاب يدعو بمكة فلا يجاب و هو صادق غير كذاب*⁶⁰⁷ Zübāb eyidür: Ol sözden ta‘accübde qaldum ve taşra çıqđum. Kendü qavmüme ħaber virdüm. Nāgāh bir kimesne geldi, Resūl’üñ bi‘seti ħaberin getürdi ve ol şanemi uşatdum ve bir deveye süvār oldum ve Hāzret-i Resūl’den yaña teveccüh idüp sefer kıldum. Çün ki ol Hāzret’üñ mübārek cemālin müşāhede eyledüm, bir kimesne gördüm hergiz ‘ömrümde anuñ gibi görmemişdüm. Güyā mübārek cebhesinden nūr berķ ururdi. Çün aña qarīb vardum, buyurdı ki “Niye geldüñ yā Zübāb?” Eyitdüm: “Geldüm ki her⁶⁰⁸ ne buyurursañ tutam.” Pes baña ol şanemüñ kışşasın ve ol cinniden ħaber virdi ve ol günü

⁶⁰⁴ uyhudadur ve gönli uyanuq Mİ: uyanuqđur H

⁶⁰⁵ “En iyi bilen Allah ve Resul’üdü.”

⁶⁰⁶ eyyām-ı Mİ: -H

⁶⁰⁷ “Ey Zübāb, Ey Zübāb hayret verici haberi dinle ki Muhammed bir kitapla peygamber olarak gönderildi. Mekke’de insanları davet ediyor ancak davetini kabul etmiyorlar. O, doğru söylüyor yalan değil.”

⁶⁰⁸ her Mİ: -H

ta‘yîn eyledi. Eyitdüm: “اشهد انك رسول الله” Buyurdı: “Evvel di ki ba‘dehu
di ki و انك رسول الله” Andan şoñra inşā idüp bu beytleri oқıdum.

Şifr:

و لما رأيت الله اظهر دينه
اجبت رسول الله حين دعاني
تبعته رسول الله اذا جاء بالهدى
و خلعت اصنامي بدار هواني [I50b]
شددت عليها شدة فتركتها
كأن لم يكن في الدهر ذوحدثاني
فمن مبلغ سعد عشيرة انني
شريت الذي يبقى بآخر فاني 609

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki tahtü’ş-
şecerde bī‘at olundığı vaқtde Resül buyurdı ki
“يدخل كل من بايع تحت الشجرة الجنة الا صاحب الجمل الاحمر 610»، Biz bu sözi işidüp bir yaña gitdük ki
tä⁶¹¹ görevüz ol kimdür? Bir kişi bulduқ ki devesin [H57a] yavı қılmış arar. Biz eyitdük:
“Şoñra deveñi bulasın, gel bī‘at eyle.” Eyitdi: “Eger ben devemi bulursam yegdür ki
varup bī‘at eyleyem.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Māzin bin el-Ġađviyye rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür
[M63b] ki: Bizüm қavmümüz içinde bir şanem var idi ki aña taparlardı. Bir gün anuñ
öñünde қurbān eyledüm. Anuñ içinden bir āvāz geldi ki
يا مازن اسمع تسر ظهر خير و بطن شر بعث نبي من مضر بدین الله الاكبر فدع نخيتا من حجر تسلم من حر سقر 612
Ve ol āvāzdan қorқdum ve kendüme eyitdüm, bu bir ‘ažim emr olıсарdur. Birқaç

⁶⁰⁹ “Allah dinini gönderince
Hidayetle gelen peygambere hemen uydum
Putta şiddet gösterip onu terk ettim
Resul’ün davetine icabet ettim
Eski adetleri bırakıp
Puttan yüz çevirip onu kırdım
İki şeye sahip olamayacağım için
Derhal Resul’e tabi oldum.”

⁶¹⁰ “Kırmızı devenin sahibi hariç ağaç altında biat edenlerin hepsi Cennet’e girecektir.” *Büyük Hadis Külliyyatı*
(*Cem‘u’l-fevâid*), No: 6617-6618.

⁶¹¹ tā Mİ: -H

⁶¹² “Ey Māzin beni dinle, hoşnud olacaksın. Hak zuhur etti, şer ortadan kalktı. Allah bir peygamberle dinini gönderdi.
Taşları, yontulan putları terk et ki Cehennem’in ateşinden kurtulasın.”

günden sonra yine ol şanemün önünde bir qurbān daği eyledüm, girü anuñ içinden bir āvāz geldi baña:

اقبل الى و اقبل تسمع ما لا يجهل هذا نبى مرسل يوحى منزل فآمن به كى تعدل عن حر نار تشعل وقودها بالجنديل⁶¹³

Kendüme eyitdüm, bu bir haberdür ki andan murād baña tenbīhdür. Çün kim bunuñ üzerine bir niçe gün geçdi, bir gün bize bir kişi geldi. Andan şordum, eyitdi: “Mekke’de Kureyş’den bir kişi zāhir oldı. Anuñ adı Aħmed’dür. Her kim aña varsa eyidür kim

«اجيبوا داعى الله⁶¹⁴»

Māzin eyitdi: “Kendüme didüm ki vallāhi ol şanemün içinden işitdigüm budur.” Pes yirümden tırdum, ol şanemi pāre pāre eyledüm ve Mekke’ye müteveccih oldum, tā Hāzret-i Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem irişdüm ve şeref-i İslām ile ve kabūl-i aħkām ile müşerref oldum ve hem ol düşmenler ki ben bir merd idüm ki rüz u şeb hevā vü heves yollarına giderdüm ve dā’im şürb-i ħamr iderdüm ve fāhişe ‘avretler ile muşāhib ve simā’-ı ğınāya muvāzib idüm ve niçe yıllardı қаһт u қилlet ve zillet ü şiddet içindiyem ve her dem mālum helāk olurdu ve oğlum olmazdı. Resūl’den [İ51a] şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem diledüm ki du‘ā eyleye, tā Hāq te‘ālā benden şürb-i ħamra vü simā’-ı ğınāya müdāvemeti ve fevāhişe vü münkerāta meyl ü maħabbeti zā’il ide ve yirimüze yağmur yağup ol қаһт üzerimüzden gide. Resūl ‘aleyhi’s-selām eyitdi: «اللهم ابدله بالطرب قراءة القرآن و بالحرام الحلال و بالخمير ربا لا اثم فيه و بالعهر و انهم بالحيا و هب له ولدا⁶¹⁵».

Ĥudā-yı Te‘ālā ol du‘aları cümle benüm ħaqqumda kabūl ü maqbūl⁶¹⁶ eyledi. Ve hem andan rivāyetdür ki bir mescid binā itmişdi, [M64a] anda ‘ibādet [H57b] eylerdi. Her zülme uğramış kişi ol mescidde üç gün ‘ibādet eylese, ol zālimüñ üzerine du‘ā eylese, elbette ol zālim ‘an-қarīb helāk olurdu, ya mebrüş olurdu. Ol mescide Mübarrış dirlerdi.

Rükn-i Rābi‘

در بیان آنچه از هجرت تا وفات ظاهر شده است و آن دو قسم است

قسم اول در بیان دلایل و شواهدی

⁶¹³ “Herkesin bildiklerini duymak için bana gel. Bir peygamber vahiy ile gönderildi. Yakacakları taş olan Cehennem ateşinden kurtulmak için ona iman et.”

⁶¹⁴ “Allah’ın davetine uyunuz.”

⁶¹⁵ “Allah’ım, onu şarkıcılıktan kurtar ve Kur’ân okuyan biri yap. Haram ile uğraşlarını helal ile uğraşa çevir. Şarap yerine ona helal içecekler nasib eyle. Onu nefsinden kurtar, ona hayâ ve sâlih bir evlad ver.”

⁶¹⁶ ü maqbūl Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mekke'den Medīne'ye hicret itmege şerrefehā'llāhu emr oldı, ol yıl bi'şetüñ dördüncü yılı idi. Ol gice ki Mekke'den çıkdı, küffār-ı Kureyş ol vech ile qavlı ü qarār eylediler ki çün ki ol Hāzret yatup uyuya, evine gelüp öldüreler. Çün kim uyhu vaqti oldı, küffār-ı Kureyş cem' olup qapusına geldiler. Muntazir oldılar ki çün uyhuvara, hemān girüp helāk ideler. Ol gice evvel-i Süre-i Yā-Sīn nāzil oldı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir avuc toprak aldı ve taşra çıkdı. ⁶¹⁸ *وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا* Bu āyeti bunlaruñ üzerine oqıdı. Ol toprağı başlarına saçdı ve anlaruñ içinden çıqıp gitdi. Şöyle ki bir kimse anlardan haberdār olmadı. Meger bir şahş anı görmişdi, gelüp bunlara eyitdi: “Hudā-yı Te'ālā nevmid eylesün sizi ki Muhammed'i görmedüñüz. Çıqıp gitdi.” Pes bunlar yirlerinden qalkıp ve toprakların başlarından ve yüzlerinden silkdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ol gice Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekr'le rağıya'llāhu 'anhu ol gār qapusına geldiler ki Cebel-i Şevr'de idi, Ebū Bekr rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Yā Resūla'llāh, ben [İ51b] evvel gireyin⁶¹⁹ tā saña bir gezend irişmesün.” Pes gāruñ içine girdi ve her yirde ki bir delik gördi, barmağın şokup aradı. Tā bir 'azım delüğe irdi, mübārek ayağın şokdı. Uyluğına dek içeri gitdi, yine çıkdı. Ve bir rivāyetde gömleğin pāre pāre eyleyüp ol delükleri tıtdı, tā bir delik qaldı ve ayağını aña qodı. Behre-i taqdir, ol gice anı yılan urdı. [M64b] Andan sonra eyitdi ki “Yā Resūla'llāh, içeri gir ki senüñçün yir düzdüm.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [H58a] içeri girdi ve istiraḥāta meşğül oldı. Ammā Ebū Bekr rağıya'llāhu 'anhu ol gice yılanuñ zaḥmından rāḥat olmadı. Ḥaylī elem ü zaḥmet çekdi ve Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem nesne dimedi. Çün kim şabāḥ oldı, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekr'üñ ayağınuñ şişin gördi eyitdi: “Bu nedür?” Eyitdi: “Yā Resūla'llāh, bu gice yılan urdı.” Buyurdu kim “Niçün baña haber virmedüñ?” Didi kim “Seni bī-ḥuzūr itmek istemedüm yā Resūla'llāh.” Pes Resūla'llāh mübārek elin ol yire sürdi, fi'l-ḥāl ol derd ve ol şiş zā'il oldı.

⁶¹⁷ “Hicret'ten vefata kadar ortaya çıkan hadiseler. Bunlar iki kısımdır. Birinci kısım, ne zaman meydana geldiği kitaplarda bildirilen delillerdir.”

⁶¹⁸ “Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/9.

⁶¹⁹ gireyin H: gireyüm Mİ

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekr'le ol gice ol mağarada qarār kıldı, hemān sā'at ol gāruñ öñünde bir tāze ağac bitdi ve iki vaḥşī gögercinler gelüp üzerinde oturdılar ve bir 'ankebūt gelüp gāruñ ḳapusına ağ gerdi. Çün kim müşrikler Ḥazret-i Resül'ün gitdüğinden ḥaberdār oldılar, ellerine 'aşālar ve yaylar alup ol Ḥazret'ün ardına düşdiler, tā şol yire geldiler ki anlaruñ ile gār mābeyninde iki yüz zirā' ve bir rivāyetde elli zirā' ḳaldı. Birisine emr eylediler ki varup ol gāruñ içini göre. Çün kim ol kişi ol gāra yaḳın geldi, girü döndi. Eyitdiler: "Niçün döndüñ?" Eyitdi: "Gāruñ ḳapusunda iki vaḥşī gögercin ve perde-i 'ankebūt gördüm. Bildüm ki gārda kimse yoḳdur." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bildi kim ol iki gögercincikler sebebiyle müşrikler gārı görmeyüp gitdiler. Pes ol iki gögercinciklere ḥayr du'ā eyledi. Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā anlara Ḥarem'de bir yir virdi ki anda niçe zamān olup, yavru ḥāşıl kıldılar.

Ve ol cümleden biri [I52a] oldur ki, Sürāḳa ki Benī Müdlic ḳavminüñ re'isi idi, dimişdür ki: Ben ḳavmümüñ içindeyidüm bir kişi geldi eyitdi: "Sāḥil-i baḥrde ırāḳdan bir ḳaraltu gördüm. Şöyle [M65a] ḳann iderüm ki Muḥammed ve Muḥammed'ün aşḥābidur. Ben bildüm ki Muḥammed'dür. Ammā eyitdüm, anlar degüldür. Belki filān ve filāndur. Develerin yavı kılmışlar, anı ararlar. Andan şoñra menzilüme geldüm ve ḥıdmetkāruma buyurdum, atumu ḫaşra çıkardı ve nīzemi elüme alup süvār oldum. Hemān at boynına düşüp ardlarından irişdüm. [H58b] Çün kim yaḳın geldüm, Resül'ün 'aleyhi's-selām āvāzın işitdüm. *Ḳur'ān* okurdu ve hergiz Resül 'aleyhi's-selām ardına baḳmazdı. Ammā Ebū Bekr çok nazār eylerdi. Nāgāḥ anı gördüm ki atumuñ ayakları ḳarnına dek yire geçdi, feryād eyledüm ki siz benüm ḥaḳḳumda yaramaz du'ā kıldıñuz. Du'ā-yı ḥayr eyleñ ki ḫalāş olayın⁶²⁰ ve and içdüm ki her kime kim uğrarsam girü döndüreyüm. Du'ā eylediler ḫalāş oldum ve necāt buldüm⁶²¹ ve her kime kim uğrarsam girü dönderdüm." Ve rivāyetde gelmişdür ki Sürāḳa Resül'e 'aleyhi's-selām eyitdi ki "Benüm ḳoyunlaruma uğrarsañuz gerekdür ki her ḳanḳısın dilerseñüz tutuñ.⁶²²" Buyurdu kim "Biz müşriklerüñ 'aḫsın ḳabül eylemezüz."

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol seferde Ümmü Ma'bed'ün ḥaymesine irişdiler ve ol, Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bilmedi. Resül aña eyitdi: "Ey Ümmü Ma'bed, yanuñda ḥiç süd var mıdur?" Didi kim "Vallāhi yoḳdur ve ḳoyunlarum daḫi ırāḳdur."

⁶²⁰ kıldıñuz. Du'ā-yı ḥayr eyleñ ki ḫalāş olayım Mİ: eylediñüz. Du'ā eyleñ ki ḫalāş olayım H

⁶²¹ ḫalāş oldum ve necāt buldüm Mİ: atum ḫalāş oldı ve necāt buldı H

⁶²² tutuñ H: dutuñ Mİ

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem nazar kıldı, haymesinde bir koyun gördi, eyitdi: "Ya bu nedür?" Didi kim "Za'if ü lāgar u naḥīf ve bī-fer olduğu sebebden koyunlardan girüb kaldı." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Eger izn virürseñ andan süd sağalum." Didi kim "Vallāhi hergiz erkek koyun birle cem' olmamışdur, ihtiyār sizüñdür." Resül 'aleyhi's-selām ol koyunu getirüp sağdı. Ol kadar süd hāşıl oldu ki ol haymede ne deñlü kab kaçak varsa tıldı. Aşḥābıla ol südden içdiler ve bir zarfa daḥi süd sağdı ve Ümmü Ma'bed'üñ öñüne kodı ve aşḥābıyla ol yirden göç buyurdu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ümmü Ma'bed dimişdür ki: Ol gūsfend-i mübārek hem-çünān südile ḥānemüzde idi, tā emīrū'l-mü'minīn [İ52b] 'Ömer bin Ḥaṭṭāb zamānına dek her şām u seḥer anı sağarduk. Ol yıl cümle-i kabā'ilde süd hāşıl olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Ca'fer Muḥammed bin Cerīrī eṭ-Ṭaberī rivāyet [M65b] itmişdür ki: Ümmü Ma'bed'üñ Ma'bed adlu bir kötürüm oḡlı var idi. Çün kim Resül'den 'aleyhi's-selām bu āşārı ve bu mübārekliği müşāhede eyledi, oḡlını öñüne getirüp du'ā taleb eyledi. Resül 'aleyhi's-selām du'ā kıldı [H59a] fi'l-ḥāl oḡlancuk dürüst olup yürüdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Zemaḥşerī, *Rebī'u'l-ibrār* adlu kitābında rivāyet itmişdür Ümmü Ma'bed'üñ kız qarındaşı oḡlı Hind'den ve ol daḥi rivāyet itmişdür Ümmü Ma'bed'den ki: Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem benüm ḥaymemde ol gice istirāḥat idüp uyudu. Çün kim uyandı, şu diledi. İki mübārek ellerin yudu ve mażmaza eyledi ve mażmaza şuyın bir diken dibine dökdi ki ḥaymemüñ bir tarafında idi. Çün kim şabāḥ oldu gördük ki ol yirden bir ulu ağac bitmiş ve büyük büyük yimişler virmiş. Rāyiḥası gūyā būy-ı 'anber ve tu'mesi hemān tu'm-ı şekker. Ve eger ac kimesne yise tıoyardı ve şusuz yise ḳanardı. Ve eger ḥaste kişi yise şıḥḥat bulurdu ve ger ḡamḡin yise mesrūr olurdu. Ve her deve ve koyun ki anuñ yapraḡından yirdi, bī-ḥadd ü bī-ḳıyās süd virürdi ve biz anuñ adın Mübārek ḳomışduk. Ve eṭrāf bādiyelerden ḥasteler şifā için yimişlerinden isteyügelürlerdi.

Bir gün seḥer vaḳtinde gördüm ki yimişleri dökülmüş ve yapraḳları küçücük olmuş. Çokluk feza' kıldum ve ḡuşşalandum. Nāḡāḥ Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefātı ḥaberi geldi. Çün ol vāḳı'adan otuz yıl geçdi bir gün yine şabāḥ vaḳtinde taşra çıḳdum, gördüm ki ol ağac kökünden, tā budaklarına deḡin cümle diken olmuş ve yimişleri yire dökülmüş. Nāḡāḥ emīrū'l-mü'minīn 'Alī'nün kerrema'llāhu vechehu maḳteli ḥaberi irişdi. Ayruḳ andan soñra yimiş virmedi. Ammā yapraḳlarından menfa'at

tutarduk ve bir gün yine gördüm ki özdeginden hâliş kan akar, yaprakları şolmuş. Mahmûm u mağmûm olup oturduk. Nâgâh emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya'llâhu 'anhu [İ53a] şehâdeti haberin getürdiler. Andan soñra ol ağac dibinden qurudı ve belürsiz oldı. [M66a] Zemaşşerî dimişdür ki 'acebdür ki bu hikâyet ol koyun hikâyeti gibi meşhûr olmamışdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ehl-i Mekke tâ ol güne dek ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem [H59b] Ümmü Ma'bed'ün haymesine irişdi, bilmediler ki ne cânibe gitdi. Ol gün Kubeys tağınuñ üzerinden bir âvâz işitdiler ki birkaç beytler okur. Amma âvâz eyleyeni görmediler. Ol beytlerün cümlesindendür bu iki beyt:

جزاه الله خيرا و الجزاء بكفه
رفيقين خلا خيمة امّ معبد
هما ارتحلا بالحق و انزلا به
قد افلح من امسى رفيق محمد 623

Pes ehl-i Mekke bildiler ki Medîne cânibine gitmiş.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yolca Büreyde-i Eslemî kendü kabîlesinden yetmiş atlu birle Resûl'ün şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem önüne çıkageldi. Resûl 'aleyhi's-selâm çün kim Büreyde-i Eslem'i gördi, adıyla tefe"ül eyledi ve buyurdı ki "برد امرنا 624", Çün kim bildi kabîle-i Eslem'dendür, buyurdı ki "سلمنا 625". Pes Büreyde Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem şordı ki "Sen kimsin?" Buyurdı kim "Muhammed bin 'Abdu'llâh ve Resûlu'llâh." Hemân Büreyde eyitdi: "اشهد ان لاله الاالله وانك عبده ورسوله". Ol yetmiş kişi şeref-i imân ile müşerref oldılar ve Resûl birle hem-râh olup 'azîmet-i Medîne kıldılar. Çün kim Medîne'ye bir menzil qalur yirde yatdılar, şabâh olıcaq Büreyde Resûl'e eyitdi: "Gerekmez ki 'alemsiz yâ Resûla'llâh, Medîne'ye giresin." Fi'l-hâl destârını başından çıkarup nîzesinüñ ucına bağladı ve Resûl'ün önünce çekdi, tâ bu vech ile gelüp Medîne'ye girdiler.⁶²⁶ Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: "Ey Büreyde, bilmiş ol ki sen benden soñra Hırasân şehrlerinden bir şehre nüzül itseñ gerekdür ki anı İskender-

⁶²³ "Allah onlara bol hayırlar versin
Ümmü Ma'bed'in çadırına gittiler

Allah'tan gelen emirle ikisi hicret etti
Arkadaşı Muhammed muhakkak kurtulaşa erecektir."

⁶²⁴ "İşimiz azaldı, rahatladık."

⁶²⁵ "Selametle."

⁶²⁶ Ve Resûl'ün önünce çekdi tâ bu vech ile gelüp Medîne'ye girdiler MH: -İ

i Zü'l-karneyn binā itmişdür ve aña Merv dirler. Senüñ vefātuñ ol şehrde olırdur. Kıyāmet güninde, maşer yirinde piş-rev-i ehl-i maşriķ olasıñ.”

Pes niķe kim Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı, ba'zı ğazavātında Merv'e nüzül eyledi ve hem anda vefāt eyledi ve aşhāb-ı hadiş dimişlerdür ki şehrler řānında vārid olan hadişlerden şişhate ermiş yoķdur, meğer hadiş-i Büreyde ola. [İ53b] Ve Büreyde'nüñ ķabri rağıya'llāhu 'anhu Ğakem bin 'Amr-ı Ğıfāri ķabrine ķaribdür. Ol daği Ğazret-i Resül'üñ aşhābındandır ve Merv'e emir ü ķadī olmişdur. Hicret'üñ ellisinde [H60a] [M66b] vefāt eyledi ve Büreyde altmışında civār-ı raħmete naķl itdi radiya'llāhu 'anhumā.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Selmān-ı Fārisi rağıya'llāhu 'anhu İslām'a gelmezden evvel niķe rāhiblerle şoşbet itmişdi ve niķe bařriķler ğıdmetinde olmişdi ki her biri āħaruñ şoşbetinde ve ğıdmetinde olmağıla aña vaşıyyet eylemişdi. Ğün kim āħirinci rāhibden vaşıyyet taleb eyledi ve eyitdi kim “Senüñ vefātuñdan şoşra kimüñ ğıdmetinde olayın?” Ol rāhib didi kim “Ğāliyā rüy-ı zeminde bir kimse bilmezüm ki saña anuñ şoşbetinden bir ğayr ola. Ammā yaķın olmişdur ki āħirü'z-zamān peyğamberi mebc'üş ola. İbrāhım el-Ğalil dīni üzerine ve anuñ hicretğāhı bir yir olırdur, iki sengistān arasında ola ve anda ğurmā ağacı vāfir ola ve iki yağrını ortasında nübüvvet mührü ola ve hediye ķabül eyleye ve řadaķa yimeye.”

Selmān rağıya'llāhu 'anhu anuñ vaşıyyeti sebebiyle diyār-ı ğurbete müteveccih oldı. Ğħir ğelüp Medīne'ye dūřdi. Ğün Resül 'aleyhi's-selām Medīne'ye hicret eyledi ve Ğubā'da nüzül ķıldı, Selmān rağıya'llāhu 'anhu ba'zı nesne cem' eyledi, Resül'üñ öñüne ğetürdi ve eyitdi kim “Şadaķadur.” Aşhābına buyurdı kim “Siz řa'āmlanuñuz.” Ve kendü yimedı. Selmān kendüsine eyitdi kim “Alāmātuñ biri zāhir oldı.”

Selmān eyidür: Andan şoşra Resül 'aleyhi's-selām Ğubā'dan Medīne'ye ğeldi. Ba'zı nesne daği cem' eyledüm ve Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne iletüm ve eyitüm ki “Bu hediyeğür.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aşhābıyla bile yidi. Kendüme eyitüm ki “İki 'alāmet tamām oldı.”

Andan şoşra bir ğün daği anuñ öñüne vardum. Ol Ğazret, Baķi'de aşhābdan birinüñ cenāzesine ğitmişdi. Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem üzerinde hemen iki şemle var idi. Birin ridā ve birin izār idinmişdi. Ben anuñ ķafāsında ol ķadar şurdum ki tā mühr-i nübüvveti müřāhede eyleyem. Resül 'aleyhi's-selām ridāsın ketf-i

mübârekinden giderdi, tâ nübüvvet mührin müşâhede kıldum, şöyle ki ol⁶²⁷ râhib baña vaşf eylemişdi. Pes bî-ihtiyâr anı öpdüm, [I54a] ağladum ve şeref-i İslâm'ıla müşerref oldum.⁶²⁸ Beni öñüne kığırdı, varup oturdum ve kışşamı bir bir hikâyet eyledüm. Bu aña hoş geldi ve isterdi ki aşhâb [H60b] anı işideler. Ben daği emr-i şerîfleri üzere bu kışşayı beyne'l-aşhâb sükker gibi lezzet-i libâs ile tekrâr iderdüm, didi.⁶²⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, Selmân rağıya'llâhu 'anhu [M67a] bir Yehūdî'nüñ kulu idi, Resûl aña eyitdi: "Hvâceñe di ki seni behâya kessün." Selmân rağıya'llâhu 'anhu hvâcesine çok ilhâh eyledi, tâ kim anı mükâtib eyledi ki anuñçün üç yüz hurmâ ağacın dike ki hîç biri haťa eylemeye ve kırk vağıyye gümüş ki dört biñ dirhem olur, vire. Resûl 'aleyhi's-selâm eyitdi aşhâbına: "Karındaşuñuz Selmân için yardım idüñüz." Her biri güçleri yetdügince meded kıldılar, tâ üç yüz hurmâ fidânı cem' oldı. Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ey Selmân yüri var bunlaruñ yirlerin kaz, hâzırla. Andan soñra baña haber eyle." Çün kim varup yirlerin tamâm kazdı, Resûl 'aleyhi's-selâm cümlesin kendü mübârek eliyle dikdi.

Selmân and içmişdür ki ol Allâh haqqıçün ki benüm cānum anuñ kabza-i kudretindedür, ol ağaclardan birisi haťa eylemeyüp tamâm tutdı. Andan soñra aşhâbdan birisi Resûl'üñ öñüne bir yumurda miqdârı hâliš altun getürdi ki ba'zı ma'âdinde bulmuşdı. Resûl, Selmân'ı kığırdı ve buyurdi ki "Al bunı ve bağıyye-i kitābuñı ki bunuñla edā eyle." Selmân eyitdi: "Yā Resūla'llāh, bu aña vefā eylemez. Benüm zimmetümde kırk vağıyye gümüş vardır." Buyurdi ki "Hudā-yı Te'ālā senüñ deynüñi bunuñla edā idiserdür." Ve ba'zı rivāyetde şöyle gelmişdür ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem yumurdayı mübârek lisānınuñ üzerine döndürdi ve buyurdi ki "Yüri deynüñi bunuñla edā eyle." Selmân anı iletđi, vezn eyledi. Kırk vağıyye tamâm çıkdı. Ne bir habbe zā'id, ne nākış.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Selmân rađıya'llâhu sa'âdet-i⁶³⁰ imān ile kabül buldı. Resûl 'aleyhi's-selâm bilmedi ki ne söyler. Bir tercemān istedi. Bir tâcir Yehūdî buldılar ki Fārisî ve 'Arabî bilürdi. Selmân rađıya'llâhu 'anhu, Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem şenā ve maħmidet söyledi ve kavm-i Yehūd'a kadħ u mezemmet

⁶²⁷ ol Mî: -H

⁶²⁸ Der-kenar: ve şeref-i İslâm'ıla müşerref oldum H: -MÎT

⁶²⁹ Der-kenar: Ben daği emr-i şerîfleri üzere bu kışşayı beyne'l-aşhâb sükker gibi lezzet-i libâs ile tekrâr iderdüm didi. H: -MÎT

⁶³⁰ sa'âdet-i Mî: -H

eyledi. Ol Yehūdī bundan mağmūm u mehmūm oldu. Pes tercemeyi taḥrīf [İ54b] idüp didi kim “Bu kişi size düşnām u saḡaṡ söyler.”

Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anı ta‘accüb eyledi [H61a] ve buyurdu “Meger bu Fārisī geldi bize ĩzā eyler?” Fi’l-ḡāl Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām [M67b] geldi ve Selmān’uñ kelāmına tercemānluḡ kıldı. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol Yehūdī’ye Selmān her ne didiyse bir bir taḡrīr eyledi. Yehūdī eyitdi: “Ey Muḡammed, çün anuñ dilin bilürdüñ, beni niçün ṡaleb kılrduñ?” Buyurdu ki “Ben bilmezüm ammā Cebrā’īl gelüp ta‘līm eyledi.” Yehūdī eyitdi: “Ey Muḡammed, bundan evvel saña kizb ile tōhmet eyledüm. Bu kez bildüm ki sen Allāh’uñ Resūlisin. «اشهد ان لاله الاالله و اشهد انك رسول الله»

Andan şoñra Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Cebrā’īl’e ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Selmān’a ‘Arab dilin ta‘līm eyle.” Cebrā’īl eyitdi: “Di aña ki iki gözin yumsun ve aḡzın açsun.” Çün kim öyle eyledi, aḡzı yarın anuñ aḡzına ḡodu, hemān sāt Selmān raḡıya’llāhu ‘anhu ‘Arabī söylemege başladı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye girmek ḡaşdına nāḡa-i Ḳuşvā’ya süvār oldu, her ḡabileye ve maḡalleye uḡrardı, nāḡanuñ yolun ṡutarlardı ve iltimās-ı nüzūl eylerlerdi. Ve Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Nāḡanuñ yolun ṡutmañuz ki ol me’mūrdur.” Tā ol mevzi‘a iriṡdi ki şimdi mesciddür, ol yir develer ḡarāḡāḡı idi ve iki yetīmüñ mülki idi ki birinüñ adı Sehl ve birinüñ adı Süheyl idi. Nāḡa ol yirde çöküp bir laḡza ārām eyledi. Andan şoñra ṡaḡına ve şolına baḡdı ve ṡurdu. Bir pāre daḡı gitdi ve Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mehārını şaluvirmiş idi. Pes ol evvel⁶³¹ çök urduḡı yire baḡdı ve dönüp girü ol yire geldi ve hemān ol yirde çöküp ārām kıldı. Resūl ‘aleyhi’s-selām aṡaḡa indi ve Ebū Eyyüb Enşārī⁶³² devenüñ raḡtını kendü ḡānesine iletđi. Ve andan şoñra ol iki yetimden rızā ṡaleb idüp ol mevzi‘de mescid yapıldı.

Kitāb-ı *Şerefü’l-Muṡtaḡā* da eydür, ol vaḡt ki Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’de mescid binā itmelü oldu, Ebū Bekr’e raḡıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Bize şı vech ile birḡaç direkler [H61b] gerekdür.” Ebū Bekr raḡıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Mekke’de ol şıfatlu ve ol miḡdār bir dārda direkler [İ55a] vardur, ne olaydı bunda geleydi.⁶³³” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “İster misin?” Eyitdi: “Belī, isterüm.” Pes Resūl

⁶³¹ evvel Mİ: -H

⁶³² Enşārī H: -Mİ

⁶³³ geleydi H: olaydı Mİ

‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi ve Hâk celle ve ‘alā ol direklere [M68a] kanatlar virdi, uçup Medīne’ye geldiler, tā kim ol hâcet olan yirlere konuldu.

Rivāyet olunmuşdur ki çün kim Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye girdi, Medīne’nün⁶³⁴ ‘avretleri ve oğlancukları şādilik idüp eyidürlerdi kim:

طلع البدر علينا من ثنيات الوداع

وجب الشكر علينا ما دعا لله داع⁶³⁵

Ve Enes rağıya’llāhu ‘anhu rivāyetinde böyledür ki, cāriyeler Benī Neccār’dan taşra gelüp def çaldılar ve eyitdiler:

نحن جوار من بني النجار

يا حبذا محمدا من جار⁶³⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, ümmü’l-mü’minin Şafıyye rağıya’llāhu ‘anhā, Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem evvel cāriyesiydi, soñra āzād eyledi, nikāh kıldı. Dimişdür ki⁶³⁷ atam Hıyey bin Ahtab ve ‘ammum Ebū Yāsin bin Ahtab evlādından benden sevgülisi yoğ idi ve her dā’im ki yanlarına varsam beni getürürlerdi ve envā’-ı nevāzişler gösterürlerdi. Ve ol gün haber geldi ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Kūbā’da nüzül itdi.⁶³⁸ Atam ve ‘ammum henüz şabāh qarañusıydı kim ol Hāzret’i görmege gitdiler, tā ahtabın geldiler. Fürümānde vü bī-tākat olmışlardı ve guşsa vü gam birle tolmışlar, güçle yürürlerdi. ‘Ādet-i me’lūfe üzerine anlaruñ öñüne vardum. Hıç biri baña iltifāt u nevāziş göstermedi, gāyet-i guşşalarından. İştüdüm ki ‘ammum atama söyledi ki “Bu oldur.” Atam eyitdi: “Vallāhi oldur.” ‘Ammum eyitdi: “Sen anı bilür misin ve işbāt ider misin?” Atam eyitdi: “Evet vallāhi!” Pes eyitdi kim “Senüñ gönlüñde nedür?” Atam eyitdi kim “Anuñla düşmenlikdür, nite kim dünyādayam.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye⁶³⁹ hicret itmezden evvel ehl-i Medīne, ‘Abdu’llāh bin Selül’i mihter idinmişlerdi ve aña cevāhirle muşarra‘ bir tāt virmişlerdi. Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye nüzül eyledi, ehl-i Medīne tamām ol Hāzret’e rağbet itdiler [H62a] ve mülātafet ü mütāba‘at gösterdiler. İbn Selül bir köşede bī-cāh u mertebet ve bī-kađr u

⁶³⁴ Medīne’nün Mİ: -H

⁶³⁵ “Veda tepelerinden üzerimize ay doğdu
Hakk’a davet ettikçe bize şükür vacib oldu.”

⁶³⁶ “Benī Neccār’ın cariyeleriyiz
Muhammed ne güzel komşudur.”

⁶³⁷ Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem evvel cāriyesiydi soñra āzād eyledi, nikāh kıldı. Dimişdür Mİ: -H

⁶³⁸ Ve ol gün haber geldi ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Kūbā’da nüzül itdi Mİ: Ve ol gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Kūbā’da nüzül itdi diyü haber virdi H

⁶³⁹ Medīne’ye Mİ: -H

menzilet, münzevî kaldı. Kaşd eyledi kim ol Hâzret'e bir helâklik veyâ bir elem [İ55b] irişdüre. Bir gün cehūdlar anuñ yanına cem^c oldılar ve bu huşūşda [M68b] tedbîr kıldılar. Ol mel'ün-ı āḥar⁶⁴⁰ Lebîd bin 'Āşım'dan istimdād itdiler. Lebîd-i mel'ün eyitdi: "Filān maḥallde Ḥayre nām bir pîrezen vardur. Bāb-ı siḥrde kemāldedür, anı buluñ." Pes on vaḳiyye altun ve on taḥta ḳumāş virdiler.⁶⁴¹ Eger Muḥammed'i helāk iderseñ, saña daḥi neler virelüm didiler. Pes ol rehber-i iblîs hezār mekr ü telbîs birle gögercin yavrusına igneler şancup, iplikler 'aḳdlar eyledi ve üzerine şardı. Medîne'den ḥāric bir ḥarāb ḳuyu var idi, anuñ içinde şaḳladı ve ḳuyunuñ aḡzını berkitdi.

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hemān ḥaste oldu ve a'zāları 'amelden ḳaldı. Niçe kim 'ilāc itdiler, müfîd olmadı, tā toḳuz gün bu ḥāl üzerine oldu. Ba'dehu Cibrîl 'aleyhi's-selām geldi, ḥaber virdi. Resül kendüyi götürtdi, ol ḳuyunuñ üzerine vardılar. Ol siḥr tılsımını çıkartdılar. Ammā bu 'uḳdenüñ ḥallinde 'āciz ḳaldı. Pes Cebrā'îl 'aleyhi's-selām mu'avvizeteyn* şûrelerin getürdi ve "Bu sûreleri ol 'aḳdüñ ve sūzenlerüñ üzerine oḳı yâ Muḥammed." didi. Çün kim Resül ol sûreleri oḳımaḡa başladı, her āyet oḳınuḡca ol 'aḳdlar bir bir çözümege başladı ve ol igneler çıkmaḡa başladı. Çün kim sûreler tamām oldu, cümlesi çözülp Resül Ḥâzreti şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tamām ol marāzdan ḥalāş bulup şıḥḥat-i tām buldı. Şoñra ol mel'ünları ḳıḡırıp 'iṭāb eyledi. 'Āḳıbet, ehl-i Medîne anlara zeḥr ü ḳahrı ol ḳadar işler itdiler kim tā kim helāk eylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Ammār bin Ḥuzeyme eyidür: Evs ile Ḥazrec ortasında⁶⁴² Ebū 'Āmir'den ziyāde Ḥâzret-i Muḥammed'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem medḥ ider yoḡ idi. Yehūdilerle çok iḥtilāṭ ḳılmışdı ve anlardan Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şıfatların bilmişdi. Ve aña dimişlerdi ki ol Ḥâzret'üñ hicretgāḥı Medîne olırsadur ve dîn talebinde [H62b] Şām'a inmişdi ve anda daḥi Yehūdî'den ve Naşārā'dan Resül'üñ evşāfını ve ḥilyesini işitdi. Pes dönüp Medîne'ye geldi ve anda iḳāmet eyledi. Ve yüñden ḳaftānlar [M69a] geydi ve ruḥbāniyyet yolın tıttı ve her dem da'vāsı ol idi ki millet-i Ḥanefiyye üzerinedür ve Resül'üñ bi'şetine muntazır oldu.

Çün kim ol Ḥâzret Mekke'de meb'ūs oldu, Mekke'ye varmadı. Çün kim Medîne'ye [İ56a] hicret kıldı, Ebū 'Āmir'üñ göñlüne ḥased ü nifāḳ düşdi ve Resül'üñ 'aleyhi's-selām öñüne geldi ve eyitdi ki "Ey Muḥammed, ne nesneyile meb'ūs olduñ?"

⁶⁴⁰ Ol mel'ün-ı āḥar H: Āḥar-ı mel'ün Mİ

⁶⁴¹ virdiler H: ilettiler Mİ

* Felak ve Nās sureleridir.

⁶⁴² ortasında MH: -İ

Buyurdu: “Dīn-i Hānefī birle.” Ebū ‘Āmir eyitdi: “Ol dīne ğayrı nesne daħi ħalt itmişsin.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu kim “Anı rüşen ü pākīze getürdüm. Ve āħar, ħanda gitdi ol ki aħbār-ı Yehūd ve beṭārīķ-ı Naşārā⁶⁴³ saña benüm şıfatlarumdan ħaber virmişler idiler?⁶⁴⁴” Eyitdi: “Sen ol degülsin.” Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki “Yalan söylersin.” Ebū ‘Āmir eyitdi: “Yalan söyleyen tenhā vü ğarīb, vaṭanından sürülmiş cān vırsün.” Ve bu sözle Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ta’rız ħaşd eyledi, ya’nī ki sen Medīne’ye ol vech ile geldüñ. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu kim “Öyle olsun, her kim yalan söylerse.” Pes ol bed-baħt Mekke’ye gitdi ve Mekke müşriklerine tābi‘ oldı. Çün Mekke fetħ oldı, Ṭā’if’e ħaçdı. Çün ehl-i Ṭā’if İmān getürdi, Şām’a gitdi ve anda tenhā vü ğarīb vaṭanından sürülmiş cān Cehennem’e ışmarladı.⁶⁴⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, İslām’dan evvel Şām Yehūdīlerinden bir kişi var idi ki aña İbn Hibbān dirlerdi. Medīne’ye geldi ve anda mütemekkin oldı ve Benī Ķurayza içinde olurdu. Benī Ķurayza’dan biri eyidür: “Ben hergiz anuñ gibi ādāb-ı şerā’iṭ üzerine maħbūb namāz ħılur kimesne görmedüm. Hergāħ ki ħaħṭ olsa yağmur isteyüp aña varurduķ. Bize şadaķa birle emr iderdi, şadaķadan soñra du‘ā eylerdi. Vallāhi henüz öñünden ħalkup gitmeden yağmur⁶⁴⁶ yağmağa başlardı. Çün kim vefātınuñ vaķtı ħarīb oldı ve bildi kim ‘an-ħarīb öliserdür, bize vaşıyyet idüp eyitdi ki “Ey ma‘şer-i Yehūd, hīħ bilür misiz ki ben niçün Şām gibi [H63a] ucuzluķ ve ni‘metlü yiri terk idüp Medīne gibi ħaħṭ u miħnetlü buķ‘ada mütemekkin oldum?” Eyitdiler ki “Yegregün Allāhu te‘ālā bilür.” Eyitdi: “Ben bunda anuñçün geldüm ki kütüb-i İlähī’de buldum [M69b] ve yakīn bildüm ki āħirü’z-zamān peyğamberinüñ zühürü ħarīb olmışdur ve bu şehr anuñ dāru’l-hicreti olsa gerekdür ve dīni bu yirde ħuvvet bulsa gerekdür ve ben ümīd tutardum ki anuñ şeref-i ħıdmetiyle ve sa‘ādet-i mütāba‘atıyla müşerref olaydum ve aña imān getürmekle dālālet-i ṭabī‘atdan hidāyet bulaydum. Çün yakīn bildüm ki fırsat el virmede ve ‘ömrüm ol zamāna irmedi. İmdi zīnhār ve zīnhār ğaflet itmeñüz [İ56b] ve cehl ü ‘inād yolına gitmeñüz. Ol nebīnüñ zühürü zamānı ħarīb olmışdur. Sa‘y eyleñüz ki aña imān getürmekde sebķat idenlerden olasız ve anuñ mütāba‘at-ı hidāyeti birle ṭarīķ-ı dālāletden necāt bulasız ki ol kendüye muħālefet idenlerüñ ħanların dökiserdür ve ‘avretlerden ve

⁶⁴³ -i Naşārā Mİ: -H

⁶⁴⁴ virmişler idiler Mİ: virdiler H

⁶⁴⁵ ışmarlardı H: revān itdi Mİ

⁶⁴⁶ şadaķadan soñra du‘ā eylerdi. Vallāhi henüz öñünden ħalkup gitmeden yağmur MH: -İ

oğlancuklardan esîr idiserdür. Gerekdür ki bu umûr, sizi aña ittîbâ'dan mâni' ü dâfi' olmaya. Zîrâ ol bunuñla me'mûrdur.”

El-kışşa ol vaqt ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Benî Kûrayza'yı ki muhâşarat eyledi, anlaruñ cüvânlarından bir bölügi ol vaşiyeti işitmişdürler, eyitdiler ki “Ey Benî Kûrayza, vallâhi bu ol peygamberdür ki İbn Hibbân andan haber virmişdi.” Gayrıları eyitdiler: “Bu ol degüldür.” Pes ol yigitler eyitdiler ki “Vallâhi oldur!” Hemân hişârdan inüp îmân getürdiler ve nefis ü mâlların ve ehl-i 'iyâllerin kırtardılar.

⁶⁴⁷**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Rifâ'a bin Râfi' rağıya'llâhu 'anhu dimişdür ki: Ben ve qarındaşum Hâllâd bin Râfi', Bedr gâzâsında bir deve köşegi üzerine süvâr idük. Çün ki Revhâ'ya irişdük, ol köşecük yoruldu, qaldı. Qarındaşum eyitdi: “Ey bâr-ı Hudâyâ, eger bizi girü Medîne'ye iletessin, nezr eyleyem ki bu köşecügi qurbân eyleyem.” Ve biz ol hâldeyiken gördük ki Resûl 'aleyhi's-selâm çıqageldi ve bizi bu vech ile gördi. Şu diledi, mazmaza eyledi ve bir zarfuñ içine âb-dest aldı. Andan soñra [H63b] emr eyledi, ol köşecüğüñ ağızını açduk ve ol şudan ağızına dökdi ve ba'dehu başına boynına ve gövdesine ve kıyruğına dökdi. Ve buyurdı kim “Süvâr oluñuz.” Ve kendüsi gitdi. Pes biz aña süvâr [M70a] olup Resûl'üñ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ardından irişdük ve ol seferde hoş vech ile segirdü segirdü bizi götürdi. Çün kim Bedr'den döndük ve Muşallâ'ya irişdük ve ol köşecük yine qaldı. Pes qarındaşum anı qurbân eyleyüp fuqarâya kısmet kıldı.⁶⁴⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, Bedr gâzâsında Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem mübârek eliyle yire işâret eyledi ki bu mevzi'de filân helâk olırsardur ve bu mevzi'de filân helâk olırsardur. Hiç bir⁶⁴⁹ kimesnenüñ helâki ol ta'ÿin kılduğı mevâzi'den taħallüf itmedi. Emîrû'l-mü'minîn 'Ömer rağıya'llâhu 'anhu and içer: “Ol Allâh haqqıçün ki anı hâlâ'ıka râst peygamber [İ57a] göndermişdür, her kimüñ ki mevzi'-i helâkin ta'ÿin eyledi, hemân ol yirde helâk oldı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün müşrikler Bedr'e müteveccih olurlar, bir bölük yigitler anlardan girü qalup⁶⁵⁰ Mekke'de bir gice ay aydununda biribiriyle efsâne söyleşüp eş'âr u leğâ'if okurlardı. Nâgâh ol eşnâda bir âvâz işitdiler ki bir kimesne bunlara qarîb yirde birkaç beyt okımağa başladı. Ma'nâsı bu vech ile ki cemâ'at-i

⁶⁴⁷ Der-kenar: Şevâhid-i gâzve-i Bedr MÎT: -H

⁶⁴⁸ kısmet kıldı MÎ: üleşdürdi H

⁶⁴⁹ bir MÎ: -H

⁶⁵⁰ qalup MÎ: qalqup HT

Ḥanefiyye manşūr oldılar. Çün ki bunlar ol āvāzı istimā‘ itdiler, andın⁶⁵¹ yaña müteveccih oldılar. Hiç kimesne bulmadılar, ziyāde ḥavf idüp girü döndiler ve Ḥicr’e gelüp bir bölük pīrlər anda oturur gördiler. Anlara şūret-i ḥāli taḫrīr kıldılar. Ol pīrlər eyitdiler: “Ol ḥaber ki siz dirsiz, eger rāst ola, Muḥammed manşūr olmuşdur. Zīrā Muḥammed’e ve aşḫābına Ḥanefiyye dirler.” Çün kim anuñ üzerine bir gice ya iki gice geçdi, ehl-i Bedr’uñ hezīmeti ve Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem müşrikler üzerine nuşreti ḥaberi geldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Uḫbe bin Ebī Mu‘ayt. Mekke’de ol vaḫt ki Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hicret eyledi, bu iki beyti inşād kıldı. **Beyt:**

يا راكب الناقة القصواء هاجرنا

عما قليل تراني راكب الفرس

[H64a]

اعلى رمحي فيكم ثم ائله

و السيف ياخذ منكم كل ملتبس⁶⁵²

Çün kim Ḥazret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol beytleri işitdi, buyurdı ki “اللهم اكبيه بمنخره و اصصرعه⁶⁵³” Çün kim gazā-yı [M70b] Bedr oldı, ol müşriküñ atı serkeşlik eyledi ve aşḫābdan biri anı esīr kıldı. Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne getürdiler. Buyurdı, boynun urdılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki⁶⁵⁴, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Bedr gazāsında aşḫāb-ı Tālūt ‘adedince, üç yüz on beş ehl-i ceng kimesne birle ḥurūc eyledi. Pes anlaruñ ḥaḫḫında du‘ā eyleyüp buyurdı ki “اللهم انهم حفاة فاحملهم اللهم انهم عراة فاكسهم اللهم انهم جياع فاشبعهم⁶⁵⁵” Lā-cerem anlardan hiç bir kimesne muḡtenim olmayup mürāca‘at itmedi, cümlesi libāslarıyla ve ḫarınlarıyla ṭoḫ, birer ikişer deve ile döndiler.

⁶⁵¹ andın Mİ: ol H

⁶⁵² “Ey Kusvā’ya binerek bizden ayrılan

Az bir vakit sonra beni atımın üzerinde ve yanında göreceksin

Mızraḡımı kaldırıp kanınızla ıslatacaḡım

Kılıcım sizi parçalayacak.”

⁶⁵³ “Allah’ım, onu burnu üzerine düşür, ona sara hastalığı ver.”

⁶⁵⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, MH: -İ

⁶⁵⁵ “Allah’ım, onların ayakları çıplaktır, gitmelerine yardım et. Allah’ım, onların elbiseleri yoktur, onları giydir. Allah’ım, onlar açtırlar, onları doyur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Ol vaqt ki ⁶⁵⁶ سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبْرَ äyeti nāzil oldı, ben bilmedüm ki bu hezîmet-i cem'den murād kimlerdür. Çün ki Bedr güninde Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gördüm, zırhın geyerken eyidür ki ⁶⁵⁷ سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبْرَ [İ57b] Yağın bildüm ki mazmün-ı äyet neye işāretmiş...

Ve ol cümleden biri oldur ki, ceng olmazdan evvel gice, Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem leşkeri üzerine bir vech ile uyhu ve huzür galebe eyledi. Her niçe ki kaçd eylediler ki kaçalar, kâdir olmadılar. Zübeyr rağıya'llāhu 'anhu dimişdür: “Şol vech ile uyhu bize musallağ oldı ki her kaçan ki bir päre oturmak dilesek bî-ihtiyār düşerdük.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve sâ'ir aşhâb rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in cümle bu hâlde idiler. Ve Rifā'a bin Rāfi' rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki “Ol gice uyhu benüm üzerüme şöyle gâlib oldı ki ihtilām oldum ve gusl eyledüm. Ve Kureys'ün müşrikleri leşker-i Resül'ün 'aleyhi's-selām yanında konuşlardı. Ammā havflarından birisinin hareket itmege mecâli yoğ idi. Resül 'aleyhi's-selām 'Ammār bin Yāsir'i ve İbn Mes'ud'ı rağıya'llāhu 'anhu gönderdi kim tā anlardan varup haber getürelere. Geldiler, eyitdiler: “Yā Resüla'llāh, bir vech ile Kureys'e havf müstevli olmış ki atları āvāze itdügi vaqt başra başra ururlar.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Alî [H64b] rağıya'llāhu 'anhu dimişdür:⁶⁵⁷ Ceng güninde Bedr kıyusından şu çekerdük. Nāgāh bir kavî yil [M71a] gelüp geçdi. Hergiz anuñ gibi kuvvetli yil görmemişdük. Anuñ ardınca bir kavî yil geldi, ne beñzer evvelkine. Ba'dehu bir kavî yil dağı geldi, hemān evvelki yil gibi. Evvelki yil Cebrā'il 'aleyhi's-selām idi⁶⁵⁸ biñ ferişte ile; ikinci yil Mikā'il 'aleyhi's-selām idi bñ ferişte ile; üçüncü yil İsrāfil 'aleyhi's-selām idi biñ ferişte ile. Mikā'il 'aleyhi's-selām,⁶⁵⁹ Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem sağ yanında tırdı ve Ebü Bekr rağıya'llāhu 'anhu andaydı. Ve İsrāfil 'aleyhi's-selām şol yanında tırdı ve ben andaydum.

İbn 'Abbās rağıya'llāhu 'anhu rivāyet itmişdür ki enşārdan biri Resül'ün önüne geldi eyitdi: “Yā Resüla'llāh, müşriklerden birisinin ardınca gitdüm idi, bir kadem

⁶⁵⁶ “O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/45.

⁶⁵⁷ dimişdür Mİ: -H

⁶⁵⁸ idi Mİ: -H

⁶⁵⁹ 'aleyhi's-selām idi bñ ferişte ile, üçüncü yil İsrāfil 'aleyhi's-selām idi biñ ferişte ile. Mikā'il 'aleyhi's-selām Mİ: -H

gitmeden başum üstinde bir kamaçı āvāzın işitdüm ve ol atını tāziyāne birle uran kişinüñ āvāzı kulağuma girdi. Ve ol müşriklerüñ ki ardınca gitmişdüm, gördüm ki yüzi üstine düşdi.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Melā’ikedür, gökden meded için nāzil oldu.”

Ebū Bürde rağıya’llāhu ‘anhu ol gün Resül’üñ ‘aleyhi’s-selām [İ58a] önüne üç baş getürdi. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aña taħsîn eyledi. Buyurdu ki “ظفرت يمينك” ya’nī sağ elüñ dā’im muzaffer olsun.” Ebū Bürde rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resüla’llāh, başlaruñ ikisini ben kesdüm ammā üçüncü başı bir ħüb şüretlü, aq tenlü bir yigit kesdi ve ben aldum.” Resül buyurdu ki “Bu, ‘ināyet-i Rabbānī ve meded-i āsumānīdür ve ol yigit melā’ikedendür.” Ve aşĥāb-ı Resül’üñ çoğundan mervīdür ki Kureyş müşriklerinden ol gün her kime ki kaşd itdük, henüz bir kılıc urmadan başı önüne düşdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Ebū Süfyān bin el-Ĥarb, Bedr’den kaçup Mekke’ye irişdi, Ebū Leheb andan aĥvāl-i cengi şordu. Eyitdi: “Ey Ebū Leheb, düşmenler silāĥ geydiler ve her ne yire ki kaşd eylerlerse kendülerin urdılar. Ve anlaruñ arasında erenler gördüm, aq tenlüler ve ablaq atlara binmişler, yirle gök arasında uçarlardı ve ĥiç vech ile bizüm aña muķāvemet itmege tākātümüz yoğ idi.”

İbn ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu [M71b] rivāyet itmişdür ki: Benī Ġıfār’dan bir yigit ĥikāyet eyler ki ol gün ben ve ‘ammum oğlı bir depenüñ üstine çıķduķ ki ol depe Bedr’üñ üzerine müşrif ü nāzır idi. [H65a] Ve muntazır olduķ ki her kañkı tāt’ife ġālib olursa anlara muvāfaqat idüp ġāret idevüz, zīrā henüz İslām’a gelmemişdük. Nāġāĥ bir pāre bulut üzerimüze yakın geldi. İçinden atlar āvāzın işitdük. Ol ešnāda birisi eyitdi ki “İlerü yüri ey Ĥayzüm.” Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām atınuñ adı Ĥayzüm’dur. Bu heybetden ‘ammum oğlı helāk oldu ve ben daĥi az kaldum ki helāk olam. Ammā necāt buldum.

Ve ol cümleden biri oldur ki⁶⁶⁰, ol gün Ebu’l-Yüsr Ka’b bin ‘Amr, emīrül-mü’minīn ‘Abbās’ı rağıya’llāhu ‘anhu esīr itdi ve Ka’b ġāyetde za’ifü’l-bünye ve kalīlü’l-cüşşe idi. Ve ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu kuvvetde ve cesāmetde be-ġāyet ‘azīm idi. Resül ‘aleyhi’s-selām şordu ki “‘Abbās’ı nice tütduñ?” Eyitdi: “Yā Resüla’llāh, bir kişi baña yardım itdi ki hergiz ben anı görmemişdüm ve ba’dehu daĥi görmedüm.” Ol kişinüñ heybeti ve kuvvetini vaşf itdi. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Saña bir melek-i kerīm yardım itmiş.”

⁶⁶⁰ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, MH: -i

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu esİR oldı, bilesinde yigirmi vağıyye altun bulundı ki müşriklere iř‘ām için [İ58b] getürmişdi. ZİRā anlardan on kiři leşker-i Kıreyş’üñ iř‘āmına mütekeffil olmişdı ve ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu ol ondan idi ve henüz aña nevbet irişmemişdi. ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: “Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol altunı benden aldı, eyitdüm, yā Muřammed, anı fidyemçün hiřāb eyle.” Buyurdı ki “řol nesne ki benüm dūřmenlerüme mededçün getürdüñ, ol fidyede mařsüb⁶⁶¹ olmaz.” Ve baña benümçün ve müte‘allıkātumçün ğayrı fidyeye teklİf eyledi. Ben eyitdüm: “Yā Muřammed, beni şöyle kılduñ ki bāķİ ‘ömrümde meger dilencilik idem.” Buyurdı ki “Kanı ol altun ki Ümmü’l-Fazl’a virdüñ ve didüñ ki eger bir hādiře olursa bu altun saña ve ‘Abdu’llāh’a ve Fazl’a ve Kışem’e gerek olur.” Ben eyitdüm: “Sen [M72a] anı neden bildüñ?” Buyurdı ki “Baña Ğudā-yı Te‘ālā ğaber virdi.” Eyitdüm ki “Ben řanuķluk virürüm ki sen řādıķsın. ZİRā ben ol altunı Ümmü’l-Fazl’a virdüğüm vaķt hiř Ğaķ te‘ālādan ğayrı kimesne [H65b] aña muştalİ‘ olmadı. Ben řehādet iderüm ki hiř Ğālİķ-ı ‘ālemden ğayrı ilāh yoķdur ve sen Allāh’uñ Resülisin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ukkāře İbn Miřřan, Bedr ğüninde muķātele iderken nāğāh kılıcı iki pāre oldı. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eline bir āğac budāğım virdi: “Bunuñla ceng eyle!” Çün ki eline alup ğareket itdürdi, bir maşbüb kılıcı oldı ve ol kılıcı birle ceng eyledi, tā kim ehl-i İslām mañřür u muşaffer oldılar. Andan řoñra ol kılıcı birle cemİ‘-i ğazālarda ceng iderlerdi, tā aña dek ki Ehl-i Ridde cenginde şehİd oldı ve ol kılıcuñ adın ‘Avn kıomişlardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol ğün Ümeyye bin Ğalef, Ğubeyb řahābeye rağıya’llāhu ‘anhu bir đarb urdı. Bir elin omuzdan dūřürdi. Andan řoñra Ğubeyb rağıya’llāhu ‘anhu Ümeyye’yi kıatl eyledi. Resül ‘aleyhi’s-selām Ğubeyb’üñ elini yirine kıodı, Ğaķ te‘ālā şİğğat virdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol ğün Kıatāde bin Nu‘mān’uñ rağıya’llāhu ‘anhu ğözine bir nesne řoķındı ki ğadaķa-i çeşmi çıķup yüzine dūřdi. Kıavmi dilediler ki anı keseler. Ğirü eyitdiler, Resül birle anı meşveret idelüm. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Kıatāde’yi şaleb eyledi. Ğelüp yanına oldı ve ol ğadaķayı ğirü yirine kıodı ve mübārek eliyle şığadı. şöyle oldı ki [İ59a] bilmezlerdi ol kıanķı ğözidür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Sā’ib bin Ebā Ğubeys, emİrü’l-mü’mİNİN ‘Ömer bin el-Ğařřāb rağıya’llāhu ‘anhu zamānında dimişdür ki “Vallāhi beni Bedr ğüninde

---

⁶⁶¹ maşsüb Mİ: maşsüs HT

kimesne esîr itmedi. Lâkin çün Kureys kaçdılar, ben daği bile kaçdum. Bir kişi aķ tenlü, uzun boylu ve bir ablaķ⁶⁶² atũ üstine binmiş, hevâ yüzinde baña irişüp beni bağladı. ‘Abdu’r-raħmân bin ‘Avf rağıya’llâhu ‘anhu gelüp beni⁶⁶³ bağlu buldı. Nidâ eyledi kim “Bunu kim bağladı?” Hîç kimse cevâb virmedi. Pes Resûl’ũñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem öñüne iletđi. Resûl benden şordı ki “Seni kim tutdı ey Ebũ Hubeys?” Ben eyitdüm: “Bilmezüm. Baña hoş gelmedi kim andan ħaber virem.” Resûl [H66a] şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem [M72b] buyurđı ki “Melâ’ikeden bir melek tutdı ve ‘Abdu’r-raħmân bin ‘Avf’a eyitdi: “Al git esîrũñi.” Anı Hubeys eyidür, ol söz hemişe benüm yādumda idi ve ben İslâm’uma niçe müddet te’ĥîr oldı, tâ olıcaķ nesne oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Bedr vâķı‘ası olduķdan soñra bir gün ‘Umeyr bin Vehb el-Cuĥamî, Şafvân’ıla Bedr hezîmetinde olan muşîbeti zıkr eyledi ve ‘Umeyr bin Vehb’ũñ oğlı ol cengde esîr olmışdı. Şafvân eyitdi: “Ĥaķ te‘âlâ ‘ıyşımuzu munfaz eyledi.” ‘Umeyr eyitdi: “Gerçek dirsın. Şimden girü zindegânide ħayr ħalmadı. Eger benüm zimmetümde ħalkũñ ħarızı olmasaydı ve ehl ü ‘ıyâlümũñ zâyi‘ olmasından vehm itmeseydüm ħaķķâ varup Muĥammed’ũñ ħatlı için giderdüm. Zîrâ işidürüm ki Muĥammed Medîne’nũñ bāzārında tenhâ seyr idermiş ve her kimũñle görse söyleşürmiş. Ve baña Medîne’ye gitmege bahâne⁶⁶⁴ daği var idi ki oğlum anda esîrdür.” Şafvân eyitdi: “Deynüñi ben edâ ideyin⁶⁶⁵ ve ehl ü ‘ıyâlũñ ta‘ahhüdi benüm ‘uhdemde olsun, tek sen bu işde taķşîrlik eyleme.” Pes ħavl ü ħarâr eylediler ve Şafvân, ‘Umeyr’e yol yarağın her ne ise görü virdi ve ‘Umeyr daği ħılıcın tîz idüp āb-ı zehr birle şuwardı ve Şafvân’a vaşıyyet eyledi ki bu sırrı kimesneye zînhâr keşf eyleme ve kendü Medîne’ye müteveccih oldı. Çün kim Medîne’ye irişdi, mescid ħapusunda indi ve rāĥilesin bağladı ve ħılıcın ħamâ’il eyledi ve Resûl’den şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁶⁶ yaña müteveccih [İ59b] oldı. Emîrũ’l-mü’mînîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu bir bölük kimesneyle oturmuşdı. Nāgāĥ gözi ‘Umeyr’e tuş oldı. Eyitdi kim “Tutuñ bu iti kim Allāh’ũñ düşmenidür ve Bedr güninde ħavmi bizümle cenge taĥrîz iderdi ve bizüm azluğumuzdan anlara ħaber virürdi.” Pes ol cemā‘at anı tutdılar. Emîrũ’l-mü’mînîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu Resûl’ũñ öñüne varup ħışşayı beyân eyledi. Resûl ‘aleyhi’s-selām buyurđı ki “Anı getürũñ.” emîrũ’l-mü’mînîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu bir eliyle

⁶⁶² ablaķ Mİ: -H

⁶⁶³ beni Mİ: -H

⁶⁶⁴ bahâne Mİ: -H

⁶⁶⁵ ideyin H: ideyüm Mİ

⁶⁶⁶ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

kılcınıñ [H66b] bendini boynına taķup⁶⁶⁷ baēladı ve muķkem tıtdı. Bir eliyle kılcınıñ kabzasına yapışdı. Bu vech ile Resūl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne getürdi ve enşārdan bir bölüğüne eyitdi: “Siz Resūl'ün öñünde oturuñ ve bu kelbūñ ta'arruzından hāzer idūñ.” Resūl 'aleyhi's-selām buyurdi kim [M73a] “Şaluvir ey 'Ömer ve ilerü gel ey 'Umeyr.” Pes didi kim “Ne içün geldūñ ey 'Umeyr?” Eyitdi kim “Oēlum esīr olmuşdur, anuñçün geldüm.” Resūl eyitdi: “Rāst söyle, toēru söylemeyince hālāş olmazsın.” Eyitdi: “Hemān bu mühimm içün.” Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki “Şafvān bin Ümeyye birle oturup muşibet-i Bedr'i zıkr itmedūñ mi? Çün kim ol edā-yı deynūñe ve ta'ahhüd-i 'ıyālūñe mütekeffil oldı, sen Muḥammed'ün ķatli içün gelmedūñ mi? Pes sen bu mühimm içün geldūñ. Ammā Ḥaķ te'ālā senūñle murāduñ ortasında⁶⁶⁸ ḥā'il oldı.”

Ve 'Umeyr eyitdi: “Ben şehādet iderüm ki sen Allāh'ūñ Resūlisin. Ve gāyet-i cehlden saña inkār iderdüm, senūñ şıdķuñ baña rüşen oldı. Zīrā bu ḥāli benümle Şafvān'dan gayrı kimse bilmezdi ve kimse saña anı ḥaber virmedi illā Ḥudā-yı Te'ālā. El-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn ki Ḥaķ te'ālā beni devlet-i İslām'ıla müşerref eyledi.” Resūl 'aleyhi's-selām aşḥābına buyurdi ki “Ķarındaşuñuza aḥķām-ı İslām ta'līm idūñüz ve *Ķur'ān* öğredūñüz.” Andan şoñra 'Umeyr Mekke'ye gitmege icāzet dileti. Çün kim Mekke'ye vardı, ḥalkı Ḥaķ te'ālāya da'vet eyledi ve çok kimesne anuñ vāsıtasıyla şeref-i imān ile müşerref oldılar, el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥāriş bin Ebī Dırār, Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem geldi, [İ60a] tā kim esīrlerini şatun ala ve anlara fidye içün niçe deve ve bir cāriye bile alup gitmişdi. Ammā develer ve cāriyeyi yolda pinhān eyledi ve tenhā kendü Resūl'e 'aleyhi's-selām geldi ve esīrlerin taleb eyledi. Resūl 'aleyhi's-selām şordı ki “Fidye ne getürdūñ?” Eyitdi: “Hiç nesne getürmedüm.” Buyurdi ki “Ķanı ol develer ve ol cāriyeler ki filān mevzi'de şaķladuñ?” Ḥāriş eyitdi: “اشهد ان لا اله الا الله و انك رسول الله” Ol vaķt benümle bir kimse yoē idi ve benden evvel daēi hiç kimesne [H67a] gelmedi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ķubāş bin Eşyem el-Kenānī⁶⁶⁹ rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bedr güninde müşriklerle bile idüm. Henüz benüm nazarumdudur Müslimānlaruñ kıleti ve bizüm leşkerleruñ keşreti. Çün kim biz münhezim olduē, her tarafa nazar eyledüm, gördüm ki müşrikler kaçarlar. Göñlümden eyitdüm,

⁶⁶⁷ taķup H: daķup Mİ

⁶⁶⁸ ortasında Mİ: -H

⁶⁶⁹ Ķubāş bin Eşyem el-Kenānī Mİ: Ķubāş bin Ebā Eşyem el-Kenānī H

مارأيت مثل هذا الامر فرمنه الاناس Ya'ni hergiz bunuñ gibi emr görmedüm ki kaçarlar andan [M73b] illā 'avretler. Pes ol ešnāda ben dañi kaçup Mekke'ye geldüm ve bir niçe müddet anda oldum. Göñlüme dā'ie-i İslām düşdi. Eyitdüm ki Medīne'ye varayın⁶⁷⁰ göreyin⁶⁷¹ ki Muḥammed ne söyler. Çün Medīne'ye irişdüm, Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şordum. Eyitdiler: "Uşda mescid sāyesinde aşhābıla oturur." İlerü yürüdüm, vardum,⁶⁷² selām virdüm. Aşhāb içinde anı bilmedüm. Buyurdı ki "Yā Ḳubāş bin Eşyem, sensin ol kimesne ki Bedr güninde eyidürdüñ ki "مارأيت مثل هذا الامر فرمنه الاناس" Eyitdüm: "Ben şehādet eylerüm ki sen Allāh'ıñ Resülisin. Zīrā bu söz hergiz lisānumdan⁶⁷³ geçmedi ve ben hergiz bu emri kimseye söylemedüm. Bu rāz idi ki göñlüm birle söyleşdüm. Eger sen Resül-i Ḥudā olmasañ esrār-ı ḳalbe muṭṭali' olmazduñ. Elüni getir ki bī'at ideyin.⁶⁷⁴" Pes hemān Müslimān oldum.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Aşmā binti Mervān ki Benī Ümeyye bin Zeyd'den idi, dā'imā Resül'ün izāsında ve millet-i İslām'ıñ 'aybında ceħd-i belīg iderdi. Ol vaḳtde ki Resül 'aleyhi's-selām Bedr'e müteveccih oldı, ol mel'üne mezemmet-i İslām'da niçe beytler didi. Ve ol ebyāt, 'Umeyr bin 'Adī el-Ḥuṭamī'nün raḳıya'llāhu 'anhu ki a'mā olduğı vāsıtayıla Medīne'de ḳalmışdı, sem'ine irişdi. Allāhu te'ālā birle 'ahd eyledi ki çün Resül 'aleyhi's-selām Medīne'ye mürāca'at ide, 'Aşmā'yı varup ḳatlı eyleye. Çün kim Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [İ60b] Medīne'ye irişdi, 'Umeyr dañi nişfu'l-leylde 'Aşmā'nuñ evine girdi. Oğlanuḳları çevresinde uyurlardı ve anuñ emcegi küçüñ oğlınuñ ağızında ḳalup uyumuşdı. Oğlanuḳı bir ṫarafa giderdi ve ḳılıcı 'Aşmā'nuñ gögsine ḳodı ve zūr eyledi, [H67b] tā kim arkasında çıḳdı. Çün kim şubḫ namāzın Resül'le ḳıldı, Resül añā naḳar eyledi ve buyurdı ki "Ey 'Umeyr, Mervān ḳızın öldürdüñ mi?" Eyitdi: "Ne'am yā Resūla'llāh." Pes mübārek yüzün aşhābından yaña döñdi ve buyurdı ki "Eger dilerseñüz ki Allāh'ıñ ve Resül'inüñ gā'ibāne nuşretinde sa'y ider bir kimse göresiz, 'Umeyr bin 'Adī'ye naḳar eyleñüz." emīrül-mü'minīn 'Ömer raḳıya'llāhu 'anhu eyitdi:⁶⁷⁵ "Bu a'mā mıdur ki gicesin Ḥaḳ te'ālānuñ ṫā'atinde geçürür?" Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "A'mā dime ki [M74a] ol başırdür."

⁶⁷⁰ varayın H: varayum Mİ

⁶⁷¹ göreyin H: göreyüm Mİ

⁶⁷² vardum Mİ: -H

⁶⁷³ lisānumdan Mİ: lisānumda H

⁶⁷⁴ ideyin H: ideyüm Mİ

⁶⁷⁵ eyitdi Mİ: -H

⁶⁷⁶**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Da’sūr bin Hāriş bin Muḥārib, bir gün Benī Hāriş ve Benī Şa’lebe kabilesinden bir cemā’atle eṭrāf-ı Medīne’ye urmağa kaşd itdiler. Resūl ‘aleyhi’s-selām dört yüz elli kimse ile taşra gelüp anlardan yaña revān oldu. Benī Şa’lebe’den bir kimesne gelüp Resūl’ün önünde İmān getürdi ve eyitdi ki “Yā Resūla’llāh, anlar sizüñle mülākāt eylemezler.” Pes Resūl ‘aleyhi’s-selām anlaruñ mevāzi’ine delālet kıldı. Anlar her neleri varsa tağlarda pinhān idüp kaçmışlardı. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Zāemr cānibine teveccüh itdi ve üç gün anda ikāmet eyledi. Döndüncü gün bir ḥācet için leşker içinden çıkdı. İttifāk ol gün yağmur yağdı, kaftānını yaş itdi. Kırutmağičün egninden çıkardı ve bir laḥza bir ağacuñ dibinde tekyelenüp ārām eyledi.⁶⁷⁷ A’rāb tağ başından anı gördiler, fi’l-ḥāl Da’sūr’a ḥaber virdiler. Da’sūr kılıcın çeküp yügürdi ve Resūl’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek başı üzerine gelüp⁶⁷⁸ ṭurdi ve eyitdi kim “Ey Muḥammed, bugün⁶⁷⁹ seni benüm elümden kim ḥalāş eyler?” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Allāhu te’ālā.” Hemān sā’at Cebrā’īl anuñ gögsine ol vech ile bir ḍarb urdi ki kılıcı elinden düşdi. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yirinden ṭurup Da’sūr’uñ kılıcın aldı ve eyitdi ki “Ey Da’sūr bu gün seni benüm elümden kim ḥalāş eyler?” Didi kim “Hiç bir kimesne.” Kelime-i şehādet getürdi ve ‘ahd eyledi ki hergiz ceng için üzerine leşker cem’ itmeye. [İ61a]

⁶⁸⁰**Ve ol cümleden biri oldur ki**, Uḥud gününde çün kim evvel emrde leşker-i İslām hezīmet şüretin gösterdi, Übeyy bin Ḥalef bir ata süvār olmışdı, Peyğamber’den yaña yürüyüp eyitdi: [H68a] “Bugün⁶⁸¹ baña necāt olmasun, eger sen necāt bulursañ.” Ve Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Hāriş bin Şamma ve Süheyl bin Ḥanīf ortasında anlara tekyelenmişdi. Übeyy bin Ḥalef Resūl’ün üzerine⁶⁸² ḥamle kıldı. Muş’ab bin ‘Umeyr kendüsin Resūl’e ‘aleyhi’s-selām perde kıldı. Übeyy, Muş’ab’a bir nīze urup şehīd eyledi. Süheyl’ün elinde bir nīze pāresi var idi. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anı alup Übeyy’uñ [M74b] koltuğı altında urdi. Übeyy fi’l-ḥāl atınuñ başın döndürüp kaçdı ve gelüp kavmine irişdi ve şol şıgır gibi bağırdı. Ebū Süfyān eyitdi: “Ne kışşa⁶⁸³ oldu saña bir diken zaḥmı kadar nesneden bu deñlü feryād idersin?” Übeyy eyitdi: “Ey İbn Ḥarb, hiç bilür misinüz ki baña nīzeyi kim urmuşdur? Muḥammed urdi. Bir gün

⁶⁷⁶ Der-kenar: Şevāhid-i ğazve-i Zāemr Mİ

⁶⁷⁷ ārām eyledi Mİ: oturdi H

⁶⁷⁸ gelüp Mİ: -H

⁶⁷⁹ bugün Mİ: -H

⁶⁸⁰ Der-kenar: Şevāhid-i ğazve-i Uḥud MİH

⁶⁸¹ bugün Mİ: -H

⁶⁸² üzerine Mİ: ardınca H

⁶⁸³ kışşa H: każā M

Mekke’de idüm baña didi kim yakındur ki sen benüm elümde helāk olasın. Şimdi bildüm ki ol benüm kâtilümdür ve ben bu zaḥmdan muḳarrerdür ki ḫalāş olmazum. Ve ḫaḳḳā, ol elem ki ben bu cerāḫatdan iḫsās iderüm, eger cümle ehl-i Ḥicāz’a kısmet itseler helāk olurlardı.” Pes ol ḫālle na’ra urup, feryād idüp cān Cehennem’e ışmarladı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘ulemā’-i Yehūd’dan Muḫayrık adlu bir devletlü kişi var idi. Mālınıñ ve mülkinüñ ve naḫlistānınıñ nihāyeti yoğ idi. Ve Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şıfātlarıyla bilmiş ve kitāblarında bulmuş idi. Ammā dīnlerinüñ maḫabbeti ve āyinlerinüñ muvāneseti ve ḳavminüñ ḫamiyyeti anı şeref-i ĩmāndan maḫrūm ḳomışdı, tā ol güne dek ki Uḫud cengi vāḳı’ oldı ve ol gün şenbih günü idi. Pes Muḫayrık eyitdi: “Ey ma’şer-i Yehūd, vallāhi bilüñüz ki bu gün Muḫammed’e yardım itmek üzerüñüze vācibdür.” Eyitdiler ki “Bu gün şenbih’dür.” Muḫayrık eyitdi: “Şimdengirü şenbih güninüñ ḫükmi neşḫ oldı.” Hemān silāḫını geyüp taşra çıḳdı ve Resül’e ‘aleyhi’s-selām irişdi ve ğazāya meşğul oldı ve ḳavmine vaşıyyet itmişdi ki eger beni bu gün ḳatlı iderlerse bilmiş oluñ ki cemī’-i mālum Muḫammed’üñdür. Aña teslīm idesiz. Pes ol ḳadar müşriklerle ceng eyledi ki tā maḳtül oldı ve Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki [İ61b] “Yehūdiler’üñ ḫayırlısı Muḫayrık’dur”. Andan soñra Resül Muḫayrık’uñ emvālını aldı ve cümle Medīne’de itdügi [H68b] şadaḳāt andan idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, aşḫābdan birisi ki aña Ḳuzmān dirlerdi, ḫarb-i Uḫud’dan taḫallüf idüp evde ḳalmışdı. Medīne’nüñ ‘avretleri aña eyitdiler: “Sen daḫi bizden ma’düdsın. Bunuñ gibi günde evde yatasın.” Bu söz aña ğāyet [M75a] ‘ār geldi. Hemān silāḫın alup çıḳup gitdi. Gelüp müşriklerle bī-ḫadd ceng eyledi ve tamām cidd ü ihtimām gösterdi. Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ bu bābda sa’yinden ḫaber virdiler. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Ol ehl-i nārdur.” Ḥalḳ bu sözden ta’accüb itdiler. Ḳuzmān kendüye eyitdi: “Ḳaçmaḳdan ölmek yegdür.” Pes ol deñlü muḳātele eyledi ki müşriklerden yedi kimesne ḳatlı eyledi ve kendünüñ cerāḫatları daḫi ziyāde oldı ve aşḫābdan ba’zı ceng içinde aña uğrayup eyitdiler: «هنيألك الشهادة يا قزمان⁶⁸⁴» Eyitdi kim “Vallāhi ben dīn için muḳātele eylemezüm. Ammā ḳorḳaram ki Ḳureyş bize ğālib olup⁶⁸⁵ naḫlistānumuzı ḫarāb ideler.” Çün kim ol cerāḫatlar aña ziyāde elem virdi, ḳılıcınıñ üzerine düşüp cān virdi. Ba’zı ḫalḳ ḫaḳıḳat-i ḫālī⁶⁸⁶ bilmeyüp Resül’e

⁶⁸⁴ “Ey Kuzman, şehadet sana mübarek olsun.”

⁶⁸⁵ olup Mİ: -H

⁶⁸⁶ ḫālī Mİ: ḫāl H

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdiler: “Kuzmān müşriklerden yedi kimesne katlı idüp şehid oldı.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki “⁶⁸⁷ يفعل الله ما يشاء” Ba'dehu çün kim haqıkat-ı hāli Resül önünde taqrır eylediler. Buyurdı ki “⁶⁸⁸ اشهد اني رسول الله” Andan soñra dönüp buyurdı ki “⁶⁸⁹ ان الله تعالى ليؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر” Ya'nî Haq te'ālā ve taqaddes bu dīne fāsıq u fācir kimesnelerle yardım virür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol gün Muş'ab bin 'Umeyr muhācırinüñ sancağın tutardı. İbn Kāmi'e anı Resül şandı. Muş'ab'a bir çarb urdı, sağ elin düşürdi. Muş'ab rağıya'llāhu 'anhu sancağı şol eline aldı. Nidā eyledi ki “⁶⁹⁰ و ما محمد الا رسول” İbn Kāmi'e süvār idi, girü döndi. Bir çarb dañi urup şol elin düşürdi. Muş'ab sancağı bāzūsiyla tutdı, düşmege kıomadı, tā aña dek ki Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem sancağı emirü'l-mü'minīn 'Alī'ye virdi kerrema'llāhu vechehu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hanzala bin Ebī 'Āmir rağıya'llāhu 'anhu, Cemīle binti 'Abdu'llāh bin Ebī Selül'e tezvīc itmişdi. [H69a] Ve zifāf gicesi ol gice idi ki Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Uğud tarafına gitmişdi. Resül aña buyurdı ki “Bu gice [I62a] Cemīle birle ol.” Çün kim Hanzala şabāh namāzın kıldı, diledi kim Resül'e irişe. Cemīle etegine yapışdı ve taleb-i ħalvet kıldı ve öñürdi kıavmine ādem gönderüp işhād için dört kimesne ħāzır itmişdi. Hanzala anuñla ħalvet eyledi ve ħusle ħacet oldı. Ammā ħavf [M75b] eyledi ki mebdā kıtālden maħrūm olam diyüp ħusl itmeden silāh geyüp revān oldı ve Uğud'da Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şol vaqtde⁶⁹¹ irişdi ki şafflar ārāste olmışdı. Pes muķātelede tamām icthād idüp müşriklerle cenge meşğül oldı. Müslimānlaruñ ba'zılarına hezīmet vāķı' olduqdan soñra Ebū Süfyān bin Ħarb ile buluşdı ve Ebū Süfyān'uñ atına bir çarb urup atından yıqđı. Fi'l-ħāl gögsi üzerine oturdı, diledi ki öldüre. Ebū Süfyān feryād eyledi ki “Ben Ebū Süfyān bin Ħarb'üm.” Kıreyş segirdüp ħalāş eylediler ve Hanzala ol kıadar ceng eyledi ki niçe müşrikleri Cehennem'e gönderdi. Āħir, şehid eylediler. Çün kim Resül 'aleyhi's-selām müşrikler üzerine manşūr olup muķāteleden fāriğ oldı, tağ etegine nażar eyledi. Pes eyitdi kim “Görün ol yirde kim vardur ki melekler sīmīn şahā'if getürmişler ve anı yağmur şuyıyla yurlar.” Ebū Üseyd Sā'idī rağıya'llāhu 'anhu eyidür: “Vardum gördüm ki Hanzala yatur, başından şu kıatreleri aķar. Resül'e 'aleyhi's-selām ħaber virdüm, Cemīle'ye ādem

⁶⁸⁷ “Allah dilediğini yapar.”

⁶⁸⁸ “Şehadet ederim ki ben Allah'ın resulüyüm.”

⁶⁸⁹ “Elbette Allah bu dini facirlerle de kuvvetlendirir.”

⁶⁹⁰ “Muhammed, ancak bir peygamberdir.” *Kur'an-ı Kerim*, Āl-i İmrān, 3/144.

⁶⁹¹ şol vaqtde Mİ: -H

gönderdi, şordı.” Cemîle eyitdi: “Gıtdügi vaqt ğusle muhtâc idi.” Andan soñra kavmi Cemîle’ye eyitdiler: “Niçün zevcünle cem‘ olmada şahidler tutduñ?” Eyitdi: “Andan ötürü ki vâkı‘a gördüm ki gökden bir kapu açıldı ve Hanzala ol kapudan içerü girdi ve ol kapu girü yapıldı. Ben bildüm ki ol şehid olırsardur. Diledüm ki benümle cem‘ olduğına şahidler tutam.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hâriş bin Şamma rağıya’llâhu ‘anhu dimişdür ki: Uğud güninde ol vaqt ki Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem [H69b] şı‘b-i cebelde idi, benden şordı ki “‘Abdu’r-raħmân ‘Avf’ı gördüñ mi?” Ben eyitdüm: “Yâ Resüla’llâh, gördüm anı ki tağdan aşığa indi ve bir bölük müşrikler eṭrâfın aldılar. Diledüm ki aña meded idem, seni gördüm. Pes senden yaña geldüm.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Aña melâ’ike yardım idüp müşriklerle ceng iderler.” Hâriş bin Şamma rağıya’llâhu ‘anhu eyidür: “Bu sözi⁶⁹² [İ62b] işidüp girü andan yaña döndüm. Gördüm müşriklerden yedi maqtül içinde turur. Eyitdüm ki dâ’im muẓaffer olasın, bunları sen mi öldürdüñ?” Eyitdi kim “Uşbu ikisin ben öldürdüm ammâ sâ’irin bir kimse öldürdi ki ben anı hergiz [M76a] bilmezüm.” Hâriş rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Şadaқа’llâhu ve Resülehu.⁶⁹³”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Müslimânlar hezîmet şüretin tutdılar, Katâde bin en-Nu‘mân hergiz Resül’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem önünden gitmedi. Anuñ gözine bir⁶⁹⁴ zaħm urdılar ki gözi çıkdı. Resül ‘aleyhi’s-selâm girü yirine qodı. Evvelkiden daħi rüşen ü daħi bînâ oldı. Ekşer-i rivâyetde böyledür ammâ ba‘z-ı rivâyetde gelmişdür ki bu qaziyye Bedr güninde vâkı‘ olmuşdur, nite kim geçdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrü’l-mü’minîn ‘Alî kerrema’llâhu vechehu dimişdür ki: Çün kim Müslimânlar Resül’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem önünden tağılıp qaçdılar, bir âvâz geldi ki “الا ان محمدا قد قتل⁶⁹⁵” Pes Resül’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ölüler arasında istedüm, bulmadum. Ben eyitdüm: “Vallâhi Allâh’uñ Resül’i qaçmaz. Hemân Haq te‘âlâ bize ğazab idüp içimüzden Resül’i götürdi. Hîç andan yegrek yoqdur ki ölince muqâtele eyleyem, dünyâya anuñ cemâlinsiz nazâr kılmayam.” Kılıcumuñ kının uşatdum ve gönlümü şehâdet üzerine bağladum. Pes kendümi müşrikler bir yire cem‘ olmuşdı, anlara urdum. Müteferriq oldılar. Gördüm ki Resül şalla’llâhu

⁶⁹² bu sözi Mİ: bunları H

⁶⁹³ şadaқа’llâhu ve Resülehu Mİ: şadaқа yâ Resüla’llâh H

⁶⁹⁴ bin en-Nu‘mân hergiz Resül’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem önünden gitmedi. Anuñ gözine bir MH: -İ

⁶⁹⁵ “Muhammed öldürüldü.”

‘aleyhi ve sellem ol kavmüñ içindeymiş ve feriştelere Hâk te‘âlānuñ emriyle anı hıfz etmişler imiş ki müşriklerden aña bir elem irişmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Berā, Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem iki deve ve iki at hediye gönderdi. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Eger müşriküñ hediyesin kabūl itsem, Ebū Berā’nuñ kabūl iderdüm.” Eyitdiler: “Yā Resūla’llāh, anuñ bir ‘azīm [H70a] çıbanı vardur ki hergiz ‘ilac müfid olmaz. Anuñ şifāsıçün bunları saña hediye gönderdi.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir pāre kesek alup ve mübārek ağzınuñ yarından aña bulaşdurdı ve buyurdu ki “Bunu şuya bıraksun ve şuyından içsün.” Çün kim ol vech ile ‘amel kıldı, şifā’-i tām buldı.

⁶⁹⁶**Ve ol cümleden biri oldur ki,** çün kim gazvetü’r-Recī’de ki Hicret’üñ dördüncü yılında idi, ‘Āşım bin Şābit şehīd oldu, düşmenler kaçd eylediler ki başın kesüp Sa’d’uñ kıızı Selāki’ye göndereler. Zīrā ‘Āşım rağıya’llāhu ‘anhu Uğud cenginde anuñ oğlın öldürmişdi ve ol nezr eylemişdi ki her kim ‘Āşım’uñ başın [I63a] getirürse, aña yüz deve vire ve başı eline girdüğü vaqt kafası içinden şarāb içe. Hâk sübhānehu ve te‘ālā [M76b] bī-nihāye arular gönderdi. ‘Āşım’uñ dā’iresinde gelüp gezindiler ve her kim aña karīb geldiyse, yüzinde ve gözünde şoğdılar, şişürdiler ve helāke karīb kıldılar. Eyitdiler: “Çün kim gice ola, arular giderler. Ol vaqt varup başın alavuz.” Çün gice oldu, bulutlar zāhir oldu ve yağmurlar yağdı ve seyl koptı, tā ‘Āşım’uñ bedenini götürüp alup gitdi. Emīrül-mü’minīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki “‘Āşım nezr itmişdi ki müşriklerden hiç biri anuñ⁶⁹⁷ tenine degmeye. Çün ol nezrine vefā eyledi, lā-cerem müşriklerden birisi anuñ bedenine degebilmedi. Hâk te‘ālā vefātından soñra anı müşriklerüñ hasāsından hıfz eyledi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim gazvetü’r-Recī’de Hūbeyb bin ‘Adıyy’i rağıya’llāhu ‘anhu esīr itdiler ve Mekke müşriklerine yüz deveye şatdılar, anı bir niçe müddet habs itdiler. Bir gün gördiler ki taze üzüm yir. Ol vaqt Mekke’de hergiz mīve yoğ idi. Eyitdiler: “Bunu ne yirde bulduñ?” Eyitdi: “Bir rızkdur ki Hâk te‘ālā baña virdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ki Mekke’nüñ müşrikleri dilediler ki Hūbeyb’i rađıya’llāhu ‘anhu ber-dār ideler, ehl-i Mekke’ye du‘ā-yı ‘aleyh itmege āğāz eyledi. Mu‘āviye rađıya’llāhu ‘anhu⁶⁹⁸ eyidür: “Anuñ du‘ası havfindan Ebū Süfyān [H70b]

⁶⁹⁶ Der-kenar: gazvetü’r-Recī’ Mİ: -H

⁶⁹⁷ biri anuñ Mİ: birisinüñ H

⁶⁹⁸ rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

diledi ki beni yir üstinde yatura. Ammā⁶⁹⁹ ol du‘ānuñ heybetinden beni şöyle yire urdu ki, niçe müddet anuñ ele mi benden zā‘il olmadı.”

Zīrā ‘Arab ortasında meşhūr olmışdı ki her kim du‘ā-yı ‘aleyh vaqtinde yir yüzinde düşüp yatsa, ol du‘ānuñ aña eşeri olmaz. Dimişlerdür ki çün anuñ üzerine bir yıl geçdi, aña nazar idenlerden az kimesne qaldı ki bir belāyla helāk olmadı.

Emīrū‘l-mü‘minīn ‘Ömer rağıya‘llāhu ‘anhu Sa‘īd bin ‘Āmir’e Hımuş‘da bir ‘amel buyurdu ve Sa‘īd gāh gāh kendüden geçüp bī-ħod olurdu. Emīrū‘l-mü‘minīn ‘Ömer, anuñ sebebinden şordı. Eyitdi: “Ol vaqtde ki Hıbeyb‘i ber-dār eylediler, ben anda hāzır bulundum, her-bār ki ol hālet hātıruma düşe, bī-ħod olurum.” El-kışşa, çün kim anı ber-dār eylediler, eyitdi: “İlāhī, her ne vech ile ki Resūl‘üñ teblīg-i risālet itdi, biz aña itā‘at gösterdik [İ63b] ve bunda kimse yokdur ki benüm selāmumı aña irişdüre. [M77a]

Sen kādırsın, benüm selāmum aña irişdiresin. Benüm selāmumı aña irişdür.⁷⁰⁰ Üsāme rağıya‘llāhu ‘anhu eyidür: “Resūl ‘aleyhi’s-selām ol hinde aşhāb ortasında oturmuşdı ve üzerinde āşār-ı vahy zāhir olmuşdı. Mübārek başın kaldurup eyitdi: “Ve ‘aleyke’s-selām ve rahimehu‘llāhu.” Pes mübārek gözlerinden yaş aqdı ve buyurdu kim “Qarındaşum Cebra‘il ‘aleyhi’s-selām Hāzret-i Hāq sübhānehu ve te‘ālā tarafından baña Hıbeyb‘üñ selāmın getürdi.” Çün kim Hıbeyb‘üñ haberi Hāzret-i Resūl’e şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem⁷⁰¹ irişdi, buyurdu ki “Her kim Hıbeyb‘i ol ağacdan aşğa indüre, anuñ ‘ivaızı yevmü‘l-kıyāmetde Cennet ola.”

Zübeyr bin el-‘Avvām ve Mıkdād bin el-Esved rağıya‘llāhu ‘anhu ol maşlaħat için yaraq görüp revān oldılar. Gice giderlerdi ve gündüz şaklanurlardı, tā Mekke‘ye irişdiler ve gice olıcaq dāruñ havālisine geldiler. Ol kırk kişi, ki bekci qomışlardı, uyumuşlar. Āheste Hıbeyb‘i aşğa indürdiler ve gördiler ki eli cerāhati⁷⁰² üzerinde idi ki ol cerāhatuñ henüz qanı gözükürdi, ammā rengi qan idi ve qoħusu müşg gibi qoqardı ve hergiz bedeninde tağyīr belürmemişdi, tā vücūdına şehādetinden kırk güne qarīb zamān geçmiş idi. Zübeyr rağıya‘llāhu ‘anhu anı atı⁷⁰³ üzerine berkitdi ve revān oldılar. Çün müşrikler [H71a] haberdār oldılar, yetmiş kişi bunlaruñ ‘aqabine düşdiler. Zübeyr ve Mıkdād Hıbeyb‘i yire qodılar. Zemīn fi‘l-hāl anı ibtilā‘ eyledi ya‘nī yutdı. Bu sebebden

⁶⁹⁹ Ammā Mİ: -H

⁷⁰⁰ Sen kādırsın benüm selāmum aña irişdiresin. Benüm selāmumı aña irişdür Mİ: -H

⁷⁰¹ Hāzret-i Hāq sübhānehu ve te‘ālā tarafından baña Hıbeyb‘üñ selāmın getürdi. Çün kim Hıbeyb‘üñ haberi Hāzret-i Resūl’e şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

⁷⁰² cerāhati Mİ: cerāhatları H

⁷⁰³ atı Mİ: -H

aña Belī‘u’l-arz diyü laqab qodılar. Andan soñra Zübeyr ve Miqdād rađıya’llāhu ‘anhu muhārebeye meşgūl oldılar. Müşrikler girü döndiler ve Zübeyr ve Miqdād Resūl’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne geldiler, haber virdiler. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām nāzil oldı, eyitdi: “Yā Muhammed, bilgil ki melā’ike-i ‘illiyiñ ümmetüñden bu iki kişi birle mübāhāt iderler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Hicret’den döndünci yılda aşhābdan beş kişi, ki biri Ebū Qatāde idi rağıya’llāhu ‘anhu, Hāyber’e gönderdi. Varup Selām bin Eba’l-Huqayk’ı qatlı ideler. Çün giceyle anuñ evine girdiler ve ol mel‘ūmı qatlı eylediler ve çıkup gitdiler. Ebū Qatāde yayını anda unutdı ve girü dönüp yayını aldı. İttifāq ayağına bir ‘azīm zaħm irişdi ve ba‘zılar dimişlerdür ki ayağı şındı. ‘Amāmesiyle bağlayup yārāna [I64a] irişdi. Pes her biri anı nevbetce götürdiler. Çün kim Resūl’ün [M77b] öñüne geldiler, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek eliyle ayağın şıgadı, fil’hāl şıhhat buldı.

⁷⁰⁴**Ve ol cümleden biri oldur ki,** Cābir bin ‘Abdu’llāh rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: ğazve-i Zātü’r-riqā‘da benüm bir devem var idi, ğāyet za‘if ve za‘findan muttaşıl çök ururdu. Resūl ‘aleyhi’s-selām baña uğradı ve ol deve ittifāq çök urmuşdı ve benüm gitmege mecālüm yoğ idi. Şordı kim “Niye turursın?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, hikāyet şöyledür.” Bir ‘aşā taleb eyledi ve üç kerre ‘aşāyla ol deveyi dürtü. Andan soñra şu istedi ve bir avuc şu anuñ yüzine urdı ve buyurdu kim “Bin.” Hemān bindüm. Ol Allāh haqqıçün ki Muhammed’i hālā’iqa rāst peyğamber viribimişdür, her ne deñlü ki Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem nāqasın tiz sürerdi, hiç aña hem-rāh olmadan girü qalmadum.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ğazve-i Zātü’r-riqā‘dan fāriğ oldılar, Sebī‘-i Muhāribi bir ata binmiş ve bir devenüñ mehārını tutmuş⁷⁰⁵ Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne geldi ve eyitdi: “Ey Muhammed, benüm atumuñ qarnında ne vardur?” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [H71b] buyurdu “لا يعلم الغيب الا الله⁷⁰⁶” Ba‘dehu şordı kim “Yağmur kaçan yağar?” Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdu: “Ol bir emr-i mu‘acceldür, anı Hudā-yı Te‘ālā bilür.” Girü şordı kim “Yarın ne işlesem gerekdür?” Buyurdu⁷⁰⁷ kim “لا اعلم⁷⁰⁸” Yine şordı ki “Ben qanda ölsem gerekdür?” Buyurdu ki “Baña ma‘lüm

⁷⁰⁴ Der-kenar: Şevāhid-i ğazve-i Zātü’r-riqā‘ M: -İH

⁷⁰⁵ tutmuş İH: dutmuş M

⁷⁰⁶ “Gaybı Allah’tan başkası bilemez.”

⁷⁰⁷ ol bir emr-i mu‘acceldür, anı Hudā-yı Te‘ālā bilür. Girü şordı kim yarın ne işlesem gerekdür. Buyurdu Mİ: -H

⁷⁰⁸ “Bilmiyorum.”

degüldür.” Pes Hâzret-i Hâk sübhânehu bu âyeti gönderdi ki ⁷⁰⁹ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ ۗ
ilâ-âhirihi.⁷¹⁰

Andan soñra ol mel’ün eyitdi: “Ey Muḥammed, bu devem senüñ Tañrı’ñdan sevgülüdür baña.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Benüm Perverdgâr’um, baña cânımdan sevgülüdür, nefsumden ve ‘iyälümden kıymetlüdür.” Ve mübarek başın secdeye kodı. Çün kim başın kaldurdi ve eyitdi: “Ey Muḥâribî, benüm Rabb’üm baña haber virdi ki senüñ yüzünñ bir cânibinde bir cerâhat zâhir ola ki, yüzünñ eti ve derisi çürüyüp dökile. Andan soñra cân Cehennem’e işmarlayasın.”

Az müddet geçmedi ki ol cerâhat zâhir olup ve yüzi bi’l-külliyeye kopdı ve koğdı. Şöyle ki halk anuñ rāyiḥa-i⁷¹¹ [İ64b] habişinden nefret idüp kaçarlardı ve ol mel’ün eyidürdi ki “Muḥammed’ün sözi râst geldi.” Āḥir⁷¹² bu hâlle cân Cehennem’e işmarladı. [M78a]

⁷¹³**Ve ol cümleden biri oldur ki,** Cüveyriye binti Hâriş raḍıya’llâhu ‘anhumâ ki Resül ‘aleyhi’s-selâm aña tezvîc itmişdür, dimişdür ki çün Resül ‘aleyhi’s-selâm ğazve-i Benî el-Muştalık için ħurûc eyledi ve benüm atam ol kavmüñ ulusıydı. Ve ben vâkı’amda görürüm ki Yeşrib cânibinden bir bedr ay toğdı ve benüm kenârumda gelüp karar eyledi. Düşümi şakladum. Çün Resül üzerimize geldi, atam eyitdi: “Üzerimize bir leşker geldi ki benüm aña muḳâvemet itmege fâkatim yoğdur.” Nazar eyledüm, bir leşker-i bî-şümâr gördüm ki zâhirleri sâz u silâh birle ârâste ve bâtınları nür-ı şalâh birle pîrâste. Ve içlerinde erenler müşâhede kıldum ve ablağ atlara binerler ve uğradukları yirden bād u şarşar gibi geçerlerdi. Ve ḥayl ü ḥaşemüñ ve esbâb u ḥademüñ nihâyeti yoğ. Çün kim hidâyet buldum ve şeref-i İmân ile müşerref oldum ve Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem baña nikâh kıldı. Leşker-i İslâm’a nazar kıldum, ol ḥaşmet ü keşret ü mehâbet ü şalâbet ki evvel müşâhede kıldum, görünmedi. Bildüm ki o imdâd-ı Rabbânî ve ‘inâyet-i Sübhânî vâşıtasıylaymış.

⁷¹⁴**Ve ol cümleden biri oldur ki,** ğazve-i Hendeğ’de [H72a] aşḥâb rıḍvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in ki Medîne’nüñ dâ’iresine ħendeğ kızarlardı, bir katı taş çıkdı ki anı pârelemekte ‘âciz kıldılar ve kimse aña zafer bulmadı. Selmân raḍıya’llâhu ‘anhu

⁷⁰⁹ “Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah’ın katındadır.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Lokman, 31/34.

⁷¹⁰ ilâ-âhirihi H: Mî ۵۱

⁷¹¹ rāyiḥa-i Mî: -H

⁷¹² Ve ol mel’ün eyidürdi ki Muḥammed’ün sözi râst geldi. Āḥir Mî: -H

⁷¹³ Der-kenar: Şevâhid-i ğazve-i Benî el-Muştalık Mî:-H

⁷¹⁴ Der-kenar: Şevâhid-i ğazve-i Hendeğ Mî: -H

Resül'e varup haber viridi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gelüp hendekūn içine indi ve Selmān rağıya'llāhu 'anhu bile indi ve ba'zı aşhāb kenārında tırdılar. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eline külünk aldı ve bir kez ol taşa urdı, iki pāre oldu ve bir berķ şıçradı ki andan Medīne cümle rüşen oldu. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tekbīr-i fetḥ getürdi ve cemī'e-i ehl-i İslām dağı tekbīr getürdiler. Ve bir đarb dağı urdı yine bir berķ zāhir oldu. Yine Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tekbīr getürdi ve Müslimānlar dağı tekbīr getürdiler.⁷¹⁵ Ve üçüncü đarbda dağı ḥāl bu vech ile oldu. Selmān rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “فداك ابي و امي يا رسول الله⁷¹⁶” Bu ne ḥāldür ki ben müşāhede kıldum [İ65a] ki hergiz bunuñ gibi 'ömrümde görmedüm?”

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, aşhāba rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in nazār eyledi ve şordı [M78b] kim “Anı ki Selmān gördi, siz dağı gördüñüz mi?” Cümle eyitdiler: “Gördük yā Resūla'llāh!” Buyurdı ki “Đarbe-i evvelde bir berķ uyandı ki anuñ rüşenāsında kistrānuñ memleketinden Ḥarī'nüñ köşklerin gördüm ki, enyāb-ı kilāb gibi ya'nī itler azuları gibi. Cebrā'il 'aleyhi's-selām baña haber viridi ki ümmetüñ aña zafer bulırsardur. İkinci đarbda bir berķ şıçradı ki Rūm'uñ kıızıl köşklerin müşāhede kıldum, hemān enyāb-ı kilāb şüretinde. Cebrā'il baña bişāret⁷¹⁷ eyledi ki ümmetüñe ol diyār müyesser olırsardur. Ve üçüncü đarbda ki bir berķ zāhir oldu, anuñ şu'a'ından Şan'a* köşklerin gördüm, enyāb-ı kilāb gibi. Cebrā'il 'aleyhi's-selām baña didi ki ümmetüñ ol bilādı fetḥ idiserdür.” Vākıdī eyidür: Andan soñra Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem kistrānuñ kaşr-ı sefidı vaşfın söyledi. Selmān rağıya'llāhu 'anhu taşdıķ idüp eyitdi ki “Ol vech iledür ki buyurduñ yā Resūla'llāh, dağı bir dürlü degüldür ve ben tanuķluķ virürüm ki sen Allāh'uñ Resūlisin.”

Yine Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki “Elbette Şām fetḥ olur ve Heraķl memleketinüñ ucına gidüp kaçār ve siz Şām'a ḥākim olursuz. Şöyle ki [H72b] sizüñle anlardan kimesne⁷¹⁸ münāza'at u muḥāşamat idemez. Ve elbette Yemen fetḥ olur ve kistrā maķtül olur ve andan soñra bir kistrā dağı olmaz.” Selmān rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Her ne kim Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdı, ba'dehu bir bir müşāhede eyledüm.”

⁷¹⁵ yine bir berķ zāhir oldu. Yine Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tekbīr getürdi ve müslimānlar dağı tekbīr getürdiler Mİ: -H

⁷¹⁶ “Anam babam sana feda olsun ya Resulallah.”

⁷¹⁷ bişāret Mİ: işāret H

* Yemen.

⁷¹⁸ sizüñle anlardan kimesne Mİ: anlar sizüñle H

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmām Nevevî, Taḥāvî'den naql idüp *Müslim* şerhinde şöyle getürmişdür ki: Hendeḳ'e meşgûl oldukları vaḳt Resûl'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem namāz-ı 'aşr fevt oldu. Hudā-yı Te'ālā güneşi gurûb itmişken girü döndürdi, hattā ikindü namāzını kıldı.⁷¹⁹ وقال الطحاوی رواته ثقاة⁷¹⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir raḍıya'llāhu 'anhu eyidür: Ol vaḳt ki Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem taş pārelemeğiçün ki hendeḳe indi, açlığından karnına taş bağlamışdı. Çün anı gördüm, ihtiyārum ḳalmadı. İcāzet diledüm ve menzilüme geldüm. Bu ḥāli ehl-i beytüme söyledüm. Eyitdiler: “Evde bir şinik arpa ve bir oğlaḳ [İ65b] vardır.” Fi'l-ḥāl [M79a] arpayı un eyledüm ve oğlaḳı boğazladum ve çömlege ḳoydum ve Resûl'den yaña müteveccih oldum. Ehl-i beytüm ışmarladı ki şüret-i ḥāli Resûl'e söyle, tā şoñra ḳillet-i ta'āmdan şermsār olmayalum. Pes gelüp āheste Resûl Ḥazret'ine şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol ta'āmuñ keyfiyyetinden ve kemmiyyetinden didüm.

Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem āvāz eyledi ki “Ey ehl-i hendeḳ, Cābir ziyāfet ḳaydın görmüş ve da'vet esbābın ḳayurmuş. Gelüñüz ki vāfir ü pākize ta'āmdur.” Ve baña ışmarladı, ehl-i beytüñe di ki ben varmayınca çömlegi indirmesin ve etmegi bişürmesin. Ben ilerü gitdüm ve ehlime didüm ki “Uşda Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem cemî'-i muhācirîn ü enşār ve etbā' u eşyā' birle gelürler.” Eyitdi kim “Eger Resûl ta'ām ḥālini bildüyse, ḡam degüldür.” Çün Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem⁷²⁰ ol cem'iyet birle evüme geldiler. Buyurdi kim fırḳa fırḳa geleler. Pes emr eyledi ki “Ḥamîri getürüñüz.” Çün kim getürdüm, mübārek aḡzını açup ol cemî'-i ḥayrātuñ serçeşmesi ve dükeli berekātuñ māyesinden ol ḥamîre bir kez üfürdi [H73a] ve Ḥaḳ te'ālādan bereket diledi ve buyurdi ki “Etmegi kim bişürürse gelsün, bişürsün.” Ba'dehu emr eyledi ki tennürdan etmegi ve çömlekden eti çıkardum ve aşḫāba virdüm, tā cümle toyunca yidiler ve dönüp gitdiler ve ol etmek ve et henüz yirinde bākî idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki⁷²¹, yine Cābir raḍıya'llāhu 'anhu bir gün eyitdi: “Ol Seyyidü'l-ālemin ve server-i benî Ādem'üñ 'ādeti oldu kim her kim anı da'vet ḳılsa ḳabûl eylerdi.⁷²²” Bir gün yine⁷²³ Cābir bin 'Abdu'llāh raḍıya'llāhu 'anhu, Resûl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ziyāfete da'vet eyledi. Va'de kıldı kim filān gün varayın.⁷²⁴

⁷¹⁹ “Taḥāvî, ‘Rāvîleri güvenilir kişilerdir.’ dedi.”

⁷²⁰ ta'ām ḥālini bildüyse ḡam degüldür. Çün Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem MH: -İ

⁷²¹ Ve ol cümleden biri oldur ki, Mİ: -H

⁷²² eylerdi Mİ: -H

⁷²³ yine Mİ: -H

⁷²⁴ varayın H: varayum Mİ

Çün ol gün oldu, Cābir'ün evine vardı. Cābir rağıya'llāhu 'anhu çün kim Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gördi, şād oldu ve ferec birle göñli tıldı ve gāyet-i ferahından meşk ile şu vardı, tıkınup dökdi. Ve segirdüp Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem önüne geldi ve eyitdi ki “Yā Resūla'llāh, iğerü gir.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, iğerü girdi. Cābir'ün rağıya'llāhu 'anhu kızusu var idi, fi'l-hāl boğazladı, tā biryān eyleye. Ve Cābir'ün rağıya'llāhu 'anhu [M79b] iki oğlancuğları var idi. Büyügi kıçisine eyitdi:⁷²⁵ “Gel berü saña göstereyüm babam kızuyu nice boğazladı.” Pes başup kıarındaşını [İ66a] bağladı ve bıçağıla boğazına çaldı ve bilmezlikle boğazladı. Cābir'ün hātunı çün anı gördi ve ođlancuđuñ ardına segirtti. Ođlancuđ, kıorhıdan tām üstine kııkdı, anası ardınca vardı. Ođlancuđ, ana kıorhısından götürüp kendüyi tāmıdan aşaa kıırakdı, ol dağı helāk oldu. Hātun çün ol hāli gördi, feza' u fiğān kıılmadı, şabr eyledi ve eyitdi kim “Eger feryād idersem Resül'ün mübārek hātırı melül olur.” Pes ol iki oğlancuğı bir kilim birle örtti ve kimseye ol hālden hāber virmedi ve yüzinde melālet⁷²⁶ eğerin göstermedi ve lākin cān ü dilden inilerdi. Tā kızuyu biryān eyledi ve Cābir'e bu kıaziyyeyi bildürmedi. Çün kim kızuyu Hāzret-i Resül'ün önüne getürdiler⁷²⁷, Cibril-i Emīn geldi ve eyitdi ki “Yā Muħammed, Hāķ celle ve 'alā buyurđı ki Cābir'e di ki ođlancuđlarıñ getüre, tā senünle ta'am yiyeler.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurđı ki “Ođlancuđlarıñı getür. Cābir taşra kııkdı 'ıyāline şordı ki⁷²⁸ oğlancuğlar kıandadır?” 'ıyāli eyitdi: “Server-i kā'ināta ve mefhar-i mevcūdāta di ki bunda degüllerdür, gā'ibdedür.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “Hāķ [H73b] te'alānuñ emridür, tā anları hāzır idesin.” Cābir 'ıyāline eyitdi: “Her kıandayısı bulmaķ gerekdür, Hāķ te'alādan fermān böyle gelmişdür.” Ol za'if ü bī-çāre ağladı. Eyitdi: “Ey Cābir, söylemege tākātım yokdur ki oğlancuğlara ne hāl oldu?” Kilimi kıaldurup Cābir'e gösterdi. Cābir gördi ki ođlancuđlarıñın⁷²⁹ ikisi dağı ölmüşler, ağladı ve bu hālden hāberi yođ idi. Pes ikisi bile gelüp Resül'ün mübārek ayağına düşdiler ve zāriliđ idüp ađlaşdılar⁷³⁰ ve evden 'azīm hürüş kıopdı. Hudā-yı Te'alā Cebra'il'i gönderdi. Gelüp eyitdi: “Rabbü'l-izzet buyurđı ki sen ki Muħammed'sin, anlarıñ üzerine var. Senden du'a eylemek ve [M80a] benden diri kıılmaķ.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hemān

⁷²⁵ eyitdi Mİ: -H

⁷²⁶ melālet Mİ: melāmet H

⁷²⁷ getürdiler Mİ: geldi H

⁷²⁸ ođlancuđlarıñı getür Cābir. Taşra kııkdı 'ıyāline şordı ki MH: -İ

⁷²⁹ ne hāl oldu. Kilimi kıaldurup Cābir'e gösterdi. Cābir gördi ki ođlancuđlarıñın Mİ: -İ

⁷³⁰ idüp ağlaşdılar Mİ: -H

yirinden tırdı ve anlaruñ başı üstine vardı ve du‘ā eyledi. Hāḫ te‘ālānuñ fermānı birle Cābir’uñ iki oğlanuqları diri oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, duḫter-i Bişr bin Sa‘d, eyitdi ki: Benüm anam Revāḫa baña bir avuc ḫurmā virdi ki bunı ataña ve ḫayuñ ‘Abdu’llāh bin Revāḫa’ya ilet, tā kim yiyeler. Ben ḫurmāyı alup gitdüm. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [İ66b] bir yire oturmışdı eyitdi ki “Ey benüm kızcağuzum, gel berü.” Ve şordı ki “Bileñce ne vardur?” Eyitdüm: “Birkaç dāne ḫurmā.” Ve ol ḫurmāyı iki mübārek avcuna döküdüm. Mübārek eliyle ol ḫurmāyı ḫaftānı üzerinde cem‘ eyledi ve bir kişiyeye buyurdı ki “Ehl-i ḫendeḫe nidā eyle, tā dükeli gelsünler!”

Pes cümlesi cem‘ oldılar ve ol ḫurmādan dilediklerince yidiler ve dönüp gitdiler. Ve cümle ehl-i ḫendeḫ üç biñ idiler ve henüz ḫaftānuñ eṫrāfindan ḫurmā, keşretinden dökülürdi.

⁷³¹**Ve ol cümleden biri oldur ki**, çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem leyletū’l-Aḫzāb’da ḫuzeyfe bin el-Yemānī’yi raḫıya’llāhu ‘anhu leşker-i Aḫzāb ḫarafına gönderdi ki varup anlardan ḫaber getüre ve mübārek eli birle gögsini ve yağrını şığadı ve eyitdi ki *«اللهم احفظ من بين يديه ومن خلفه وعن يمينه وعن شماله»*⁷³², Ve ol gice gāyetde şovuk⁷³³ var idi. ḫuzeyfe raḫıya’llāhu ‘anhu eyidür: Revān oldum, şandum ki ḫammāma girdüm ve hergiz baña bürüdet te’şir itmedi, tā Aḫzāb leşkerine irişdüm ve ḫaber buldüm ve girü döndüm. Çün kim aşḫāba mülākāt itdüm, şovuk⁷³⁴ baña te’şir itmege başladı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ḫuzeyfe raḫıya’llāhu ‘anhu [H74a] gitdi, Resül ‘aleyhi’s-selām namāz ḫıldı, ba‘de’ş-şalāt münācāt eyledi ve eyitdi ki *«يا صريخ المكروبين و يا مجيب دعوة المضطرين اكشف همى و كرى فقد ترى حالى و من معى»*⁷³⁵,

Hemān-dem Cebrā’ıl indi ve eyitdi ki “Hāḫ te‘ālā saña nuşret virdi ve dünyā göginden anlaruñ üzerine bir yıl gönderdi ve dördünci gökden bir yıl daḫi⁷³⁶ gönderdi ki ḫaş yağdıra.” ḫuzeyfe raḫıya’llāhu ‘anhu eyidür: Çün ki leşker-i Aḫzāba irişdüm, anlaruñ içinde bir şovuk⁷³⁷ yıl eserdi ki cümlesi bir yire [M80b] gelmiş ve odları

⁷³¹ Der-kenar: Şevāhid-i gāzve-i Aḫzāb MİH

⁷³² “Allah’ım, onu önünden, arkasından, sağından, solundan gelecek musibetlerden koru.”

⁷³³ şovuk İH: şoğuk M

⁷³⁴ şovuk İH: şoğuk M

⁷³⁵ “Ey sıkıntılı kimselerin imdadına yetişen ve darda olanların dualarını kabul eden Rabbim, sıkıntı ve kederimizi gider. Benim ve etrafımdakilerin hālını görüyorsun.”

⁷³⁶ daḫi Mİ: -H

⁷³⁷ şovuk İH: şoğuk M

söyünmüş ve birbirine nidâ iderlerdi ki “Şovuğdan⁷³⁸ helâk olduk.” Andan sonra bir ‘azîm yıl daği irişdi, büyük taşlar getürdi. Şöyle ki ol kavm kalkanların penâh idindiler, fâ’ide kılmadı. Āhirü’l-emr⁷³⁹ cümle münhezim olup, qarâr itmeyüp firâr itdiler. Ve bu hikâyete işâretdür ki Hağ celle ve ‘alâ *Kelâm-ı Kadîm*’inde buyurur ki
 740 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا [I67a]

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Kureyş kaçdılar, Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurdı kim “لن يغزوكم قريش بعد عامهم و لكنكم تغزونهم⁷⁴¹,” Ya’ni bu yıldan sonra daği⁷⁴² Kureyş sizünle gâzâ eylemez, lâkin siz anlaruñla gâzâ idersiz. Pes Kureyş andan sonra ayruğ⁷⁴³ gâzâ kılmadı, tâ feth-i Mekke müyesser oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim leşker-i Kureyş münhezim oldılar, bir gün Ebü Süfyân Kureyş’den bir cemâ’atle oturup eyidürdi ki “Sizün ortañuzda bir kimesne yoğdur ki fırsat gözleye ve bizüm intikâmumuzu Muğammed’den alıvire. Dirler ki Muğammed tenhâ bâzârda seyr idermiş ve yaluñuz şahrâlara gidermiş ve teblîğ-i risâlete şuglinden, kimsenün hâlinden haberi yoğımış.” Nâgâh ‘Arab’dan bir kişi Ebü Süfyân’uñ menziline geldi ve eyitdi ki “Ey Ebü Süfyân, eger baña takviyet idesin, ben bu işün ‘uhdesinden gelem ki yolları eyü bilürüm⁷⁴⁴ ve bir hancerüm vardur gâyet tîz.” Pes Ebü Süfyân anuñ her ne ise yarağın ve zâdın gördi ve şart eylediler ki hiç kimseye söylemeyeler.

‘Arab revân oldı. Altıncı günde Medîne’ye geldi ve Resül’i şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şordı. Eyitdiler: “Benî ‘Abdü’l-Eşhel’uñ tarafına gitdi.” Devesinün dizin bağlayup piyâde ol cānibe yürüdi. Resül ‘aleyhi’s-selâm aşğâbından bir cemâ’atle mükâleme eylerdi. [H74b] Çün irâğda ol ‘Arab’ı gördi, buyurdı ki “Bu ‘Arab’da gâdr fikri vardur. Ammâ Hağ te’âlâ anı murâdına irişdürmez.” Çün ‘Arab yakın geldi, eyitdi: “إنا بن عبدالمطلب⁷⁴⁵” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “این ابن عبدالمطلب⁷⁴⁶” Kaşd eyledi kim Resül’uñ yanına vara. Güyâ ki bir râz haberi vardur. Üseyd bin Huđayr anı çekdi ve eyitdi ki “İrağ şur ey mel’ün!” Ve [M81a] beline el urdı, gördi ki kaftanı altında

⁷³⁸ şovuğdan İH: şoğukdan M

⁷³⁹ Āhirü’l-emr MH: Āhir İ

⁷⁴⁰ “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/9.

⁷⁴¹ “Bu yıldan sonra Kureyş sizinle savaşmaz. Ancak siz onlara karşı gaza edersiniz.”

⁷⁴² daği Mİ: -H

⁷⁴³ ayruğ Mİ: -H

⁷⁴⁴ bilürüm Mİ: bilem H

⁷⁴⁵ “Abdülmuttalib’in oğlu nerede?”

⁷⁴⁶ “Abdülmuttalib’in oğlu benim.”

hanceri var. Feryād eyledi ki “Bu kişi ğādirdür!” ‘Arab anuñ ayağına düşdi ki benüm kanumdan ge. Resül ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki “Toğru söyle ki saña řıdđdan menfa‘at irişe. Eger yalan söyleseñ Hağ te‘ālā ğod beni⁷⁴⁷ senüñ endiřeñe muğtali‘ kılmışdur.” ‘Arab emān diledi ve tamām aĥvālını söyledi.

Resül ‘aleyhi’s-selām anı Üseyyid’e işmarladı ve yarındası taleb kıldı ve eyitdi: [İ67b] “Saña emān virdüm. Her anda dilerseñ git ve eger isterseñ bundan yegrek iş dağı vardur.” ‘Arab eyitdi: “Ol nedür?” Buyurdı ki “Oldur ki řehādet getüresin, Allāh birdür ve ben Allāh’uñ Resül’iyem.” ‘Arab eyitdi: “اشهد ان لاله الاالله و اشهد انك رسول الله” Vallāhi ey Muĥammed ben herğiz kimseden ĥavf itmedüm ve kılıcdan ve oğdan endişe kılmadum. ün kim seni gördüm, bilmezüm ki ne oldum. ‘Ađlum başumdan gitdi ve sen benüm endiřeñe muğtali‘ olduñ. Ve bilürüm ki saña kimse ĥaber virmemişdür. Pes bildüm ki saña ilhām idicüñ ve ĥāfızuñ Raĥmān’dur ve ĥizb-i Ebü Süfyān, ĥizb-i řeyfāndur.” Resül anuñ sözinden tebessüm kıldı. Bir nie ğün anda iķāmet eyledi, řoñra icāzet diledi gitdi ve ayruğ ĥaberi ma‘lüm olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hicret’üñ altıncı yılında Resül ‘aleyhi’s-selām ařĥābdan bir cemā‘atle ‘umre aşdına Mekke’ye teveccüh itdiler. Nevāĥi-i Ĥudeybiye’ye gelüp ondılar. Anda bir uyı var idi ki şuyı az almışdı. ün bir miķdār şu ekdiler, tamām oldu ve ĥalk şusuzlığdan Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem řikāyet itdiler. Resül tırkeşinden bir oğ ıķardı ve buyurdı ki bu oğı varuñ ol uyı iine birađuñ. Rāvī eyidür: Vallāhi andan řoñra biñ dört yüz kişi ol uyudan şu idiler ve cemī‘-i avarların şuwardılar.

Ve *řaĥīĥ-i Buĥārī*’de Berā’ bin ‘Āzib rağıya’llāhu ‘anhu rivāyetinde şöyle [H75a] gelmişdür ki: ün Ĥudeybiye üstinde ĥalk şu azlığından řikāyet eylediler, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem apunuñ kenārına geldi ve bir ođa şu diledi ve ol şudan āb-dest aldı ve mübārek ağzı şuyun ol uyuya dökdi. [M81b] ün bir laĥza gedi, ol şu şöyle ziyāde oldu ki cemī‘-i ařĥāb rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın andılar ve dükeli develerine şu virdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir bin ‘Abdu’llāh rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki Ĥudeybiye ğüninde ĥalka şusuzluğ ğalebe eyledi. Ĥazret-i Resül ‘aleyhi’s-selām yanında bir kırba şu var idi ki andan āb-dest alurdu. Ĥalā’iķ cümle andan yaña müteveccih oldılar. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi kim “Size ne oldu?”

⁷⁴⁷ ğod beni Mİ: -H

Eyitdiler: “Yā Resūla’llāh, ne āb-dest almağa ve ne içmege bir kaçre şuyumuz yokdur.” Mübārek elini ol kırbanuñ içine [I68a] şokdı ve barmaqları arasından şöyle çeşmeler revān oldı ki dükeli sīr-āb oldılar ve āb-dest aldılar. Cābir’den rağıya’llāhu ‘anhu şordılar ki ne kadar kişi idüñüz? Eyitdi: “Eger yüz biñ olsağ da ol şu vefā iderdi. Ammā biz biñ beş yüz kişi idük.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, aşhābdan biri rağıya’llāhu ‘anhu hikāyet ider: Çün kim Hudeybiye’ye yakın irişdük, haber geldi ki Kureyş bir cemā‘at ilerü göndermişler. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Kimdür ki bizi bir yoldan dağı Hudeybiye’ye ilete?” Ben eyitdüm, ⁷⁴⁸ يا رسول الله ابي و امي فداك، Ben ileteyüm.” Pes bir ğayrı yola gitdük ve ol yola çok gitmişdüm ki anda niçe püşteler ve ‘ağabeler var idi, cümlesi düz oldı ve hergiz bir ‘ağabeye uğramaduk, tā Resül’i ‘aleyhi’s-selām Hudeybiye’ye irişdürdüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ki Hudeybiye güninde ‘Alī kerrema’llāhu vechehu Resül’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Kureyş ortasında muşālağa bābında mektüb yazar oldı. Yazdı ki ⁷⁴⁹ «بسم الله الرحمن الرحيم و محمد رسول الله»، Süheyl bin ‘Amr, ol gün henüz imān getürmemişdi, eyitdi: “Bizüm kitābumuz kâ‘idesince ben Raḥmān’ı bilmezüm. Anuñ yirine ⁷⁵⁰ باسمك اللهم yaz ve Muḥammed Resūlu’llāh yirine Muḥammed bin ‘Abdu’llāh yaz. Eger anuñ risāleti bize ma‘lūm olaydı, biz anuñla muḳātele eylemezdük.” El-kışşa aşhābıla⁷⁴⁹ Süheyl ortasında [H75b] ḫaylī kelimāt oldıktan soñra⁷⁵⁰ Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki “Yā ‘Alī, anı maḫv eyle ve Süheyl diledüğü gibi yazğıl.” emīrū’l-mü’minīn ‘Alī edebe ri‘āyet idüp anuñ maḫvına iḳdām idemedi. Resül kendüsi maḫv eyledi ve buyurdi ki “Ey ‘Alī, saña dağı bir gün⁷⁵¹ bunuñ gibi vāқи‘ olısardur.”

Çün kim ḫarb-i Şıffīn’den soñra Ḥazret-i ‘Alī birle Mu‘āviye ortasında [M82a] muşālağa vāқи‘ oldı, ol bābda kātib yazdı ki *emīrū’l-mü’minīn ‘Alī*. Mu‘āviye eyitdi: “Emīrū’l-mü’minīn yazma. Eger anuñ emīrū’l-mü’minīn idügin bilseydüm anuñla muḳātele eylemezdüm.” Çün emīrū’l-mü’minīn ‘Alī kerrema’llāhu vechehu anı işitdi eyitdi: «صدق رسول الله»

⁷⁴⁸ “Anam-babam sana feda olsun ey Allah’ın resulü.”

⁷⁴⁹ aşhābıla Mİ:-H

⁷⁵⁰ oldıktan soñra Mİ: oldı H

⁷⁵¹ gün Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Hudeybiye’de Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm saçın tırâş eyledi ve ol tırâş-ı evvelini bir yaş ağac üstine atdı.⁷⁵² Aşhâb rıdvānu’llâhi ‘aleyhim ecma’in [İ68b] ol ağac üzerine müzâhame idüp yağmalaşdılar. Ümmü ‘Ammâr eyidür: “Benüm daği ol gün elüme birkaç kıl girdi. Hâzret-i Resûl’den şöıra kime ki bir marâz olsa, ol kılları şu içinde yurdum ve aña virürdüm. Hâk te‘âlâ şıhhat virürdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim Hudeybiye’de yigirmi günden ziyâde degül⁷⁵³ içkâmet itdüklerinden şöıra mürâca‘at kıldılar, aşhâb, ba‘zı mevâzi‘de kılet-i zâddan şikâyet kıldılar. Resûl ‘aleyhi’s-selâm râhilelerine işâret kıldı. Ol söz emîrû’l-mü’minîn ‘Ömer’e rağıya’llâhu ‘anhu irişdi, Resûl’ün öñüne geldi ve eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, eger halk içinde az⁷⁵⁴ çihâr-pâ ola ki üzerine bineler yegrekdür, eger öyle ki işâret ola, halk bağıyye-i zâdları bir yire cem‘ ideler. Hâk te‘âlānuñ fazl ü inâyetinde bereket tevaqqu‘ idesin. Şekk degüldür ki du‘ân müstecâb olur.”

Pes ol kavm bağıyye-i zâdı bir yire cem‘ eylediler. Kimün bir avuc hürmâsı, kimün bir kısım⁷⁵⁵ sevîkı qalmışdı. Pes Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Hâzret-i Hâk sübhānehu ve te‘âlâdan bereket diledi ve buyurdi: “Zarflaruñuzu getürün.” Getürdiler, ol deñlü zâd u zevâde götürdiler ki develer çekmekde ‘âciz qaldılar. Çün ki ol mevzi‘den göç kıldılar, yay günleri idi ve hevâ tamâm şâf u sâde ve cümle etrâf-ı⁷⁵⁶ âsumân güşâde idi. Hâk te‘âlâ bir yağmur gönderdi ki cümle sîr-âb oldılar ve şular götürdiler.

⁷⁵⁷**Ve ol cümleden [H76a] biri oldur ki,** Resûl⁷⁵⁸ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Hicret’inden⁷⁵⁹ altıncı yılda şehr-i Zî’l-ħicce’nün âhirinde yâhud yedinci yılda şehr-i Muħarrem’ün evvelinde, erbâb-ı edyâna ve aşhâb-ı [M82b] tuğyâna ilçiler gönderdi ve Dıhyetü’l-Kelbî’yi rağıya’llâhu ‘anhu, şâhib-i Rûm Heraql’a gönderdi ve bir mektûb virdi. Mazmûn-ı şerîfi *besmele*’den şöıra bu idi ki: “Bu bir kitâbdur Muħammed’den ki Allâh’uñ kulu ve Resûl’idür,⁷⁶⁰ Heraql cânibine ki Rûm’uñ ulusudur. Selâm şol kimselere ki hidâyete tâbi‘ oldılar. Ammâ ba‘dehu, be-dürüstî ben seni ri‘âyet-i İslâm’a da‘vet iderüm. İslâm’a gel tâ selâmet qalasin ve Hâk te‘âlâ senün ecrüni⁷⁶¹ muzâ‘af

⁷⁵² atdı Mİ: döktiler H

⁷⁵³ gün ziyâde degül Mİ: günden ziyâde H

⁷⁵⁴ az Mİ: -H

⁷⁵⁵ bir kısım Mİ: -H

⁷⁵⁶ cümle etrâf-ı İH: cümle-i M

⁷⁵⁷ Der-kenar: Şevâhid-i İrsâlü’r-rûsul İ: -MH

⁷⁵⁸ Resûl Mİ: -H

⁷⁵⁹ Hicret’inden H: Hicret’den Mİ

⁷⁶⁰ Resûl’idür Mİ: Resûl’i H

⁷⁶¹ ecrüni Mİ: emrünü H

eyleye ve eger bu devletden yüz döndiresin, dükeli ehl-i Rûm'ũn ki senũn fermānuña maḥkũmlardur,⁷⁶² günāhı senũn üzerũne olisardur.”

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا
فَقُولُوا اشْهَبُوا بآئَاتِنَا مُسْلِمُونَ⁷⁶³

[I69a] Dıḥyetü'l-Kelbî rağıya'llāhu 'anhu Ḥumuş'da Heraql'a irişdi ve mektũb virdi. Çũn Heraql gördi ki 'unvānı 'Arabî'dür, tercemān taleb eyledi. Ve *Şaḥîḥ-i Buḥārî*'de şöyledür ki: Ol vaḫt Ebũ Süfyān Ḳureyş'den bir cemā'atle İlyā'da idi ya'nî Beytü'l-maḫdis'de. Heraql anları da'vet eyledi ve eyitdi: “Sizden ḳanḳıñuz bu mektũb gönderen kişiye ḳarîbdür?” Ebũ Süfyān eyitdi:⁷⁶⁴ “Ben cümleden ḳarîbüm.” Heraql eyitdi: “Anı baña yaḳın getirũn ve sâ'iri anũn ardında ḫursunlar.” Pes tercemāna eyitdi: “Bunlara söyle ki ben bu kiŝilerden ki ŝaḥîb-i mektũbıla ḳarābet da'vāsın eyler, ŝözler ŝorsam gerekdür. Eger yalan ŝöylerse tekzîb idesiz.” Ebũ Süfyān dimişdür ki eger tekzîb vehmi olmasaydı ihtimāldi kim yalan ŝöyleyeydüm. Pes evvel su'āl itdi kim “Anũn nesebi ne vech iledür?” Eyitdüm: “Nesebi ŝerîfdür.” Yine eyitdi: “Hîç bu da'vāyı sizũn ortañuzda daḫi kimesne ḳıldı mı?” Eyitdüm: “Yok.” Pes eyitdi ki “Hîç kimesne anũn atalarından beg olmiŝ mıdır?” Eyitdüm: “Yok.” Didi kim “Aña mütāba'at idenler ḫalḳũn eŝrefi midür yoksa za'ifleri mi?” Eyitdüm: “Za'ifleridür.” Didi ki “Günden güne ziyāde [H76b] olur mı yoksa⁷⁶⁵ eksük?” Eyitdüm: “Ziyāde olurlar.” Didi kim “Hîç kimesne anũn dīninden ḫoŝ gelmeyüp [M83a] döndi mi?” Didüm kim “Yok.” Didi ki “Bu da'vāyı itmezden evvel hîç aña kiẓb ile tōhmet oldu mı?” Didüm ki “Yok”⁷⁶⁶. Eyitdi kim “Hîç ızar ider mi?” Didüm ki “Yok. Ammā biz şimdi ırağuz, cüz'ıyyāt-ı ḫālinden ḫaberimiz yokdur.” Ebũ Süfyān eyidür: “Anũn su'ālleri şöyle mütē'āḳıb idi ki baña bundan ziyāde ŝöze mecāl olmazdı. Ba'dehu şordı ki hîç anũnla muḳātele eyledũñüz mi? Eyitdüm: “Eyledük.” Didi kim “Nice oldu?” Didüm kim “Gāḫ zafer anũn cānibinden ve gāḫ bizüm ḫarafımızdan idi.” Eyitdi kim “Size ne emr ider?” Didüm ki buyurur ki “Allāhu te'ālā birdür diyü ḫapuñuz ve aña 'ibādetde ŝerîk getürmeñüz ve ŝalāt u ŝadaḳa ve 'afāf u şıla-i raḫm ile emr eyler.”

⁷⁶² maḥkũmlardur MH: -İ

⁷⁶³ “(Resũlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir ŝöze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilāḫlaŝtırmayalım. Eger onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: şahit olun ki biz müslümanlarız! deyiniz.” *Kur'an-ı Kerîm*, Âl-i İmrān, 3/64.

⁷⁶⁴ eyitdi Mİ: -H

⁷⁶⁵ yoksa İH: yoḫsa M

⁷⁶⁶ Didi ki bu da'vāyı itmezden evvel hîç aña kiẓb ile tōhmet oldu mı? Didüm ki yok. H: -Mİ

Pes Heraql tercemāna eyitdi: “Aña söyle ki nesebinden şordum, şerīfū’n-nesebdür didūñ, enbiyā daḥi böyle olur. Ve eger bir kimse andan öñürdü bu da’vāyı itmiş olsaydı, şāyed ki bu daḥi aña teba’iyyet birle ideydi. Ve atalarından kimse beglik itmemiş ki atası mülkinden ötürü [I69b] bu da’vāyı ider ola. Hiç kızb ile töhmeti yogumış. Ma’lūmdur ki bir kimse ki ḥalkıla togruluk pişe ide, ḥalka ḥıyānet mi ide? Ve didūñ ki aña mütāba’at idenler za’iflerdür. Dā’im enbiyāya ḳavmūñ za’ifleri iktidā iderler ve didūñ ki günden güne ziyāde olmaḳdadur. Sünnet-i İlāhī anuñ üzerine cārīdür, tā kim dīn tamām ola. Ve daḥi didūñ ki kimse dīninden dönmez. Bu nişān-ı şafā-yı ḳalb ve ‘alāmet-i nūr-ı yaḳīndür. Ve daḥi didūñ ki ‘ızar eylemez. Tevhīd birle emr ider ve şirkden nehy ḳılır. Şalāt u şadaḳa ve ‘afāf u şıla-i raḥm birle buyurur, cemī’-i enbiyā böyledür. Eger ol ki sen didūñ rāst ola, uşbu mevzi’ ki ayaḡum andadur, ‘an-ḳarīb anuñ taht-ı taşarrufında olur ve ben yaḳīn bilürüm ki bir bunuñ gibi kimse meb’ūs olırsadur. Ammā gümān itmezdüm ki sizden ola. Eger anuñ ḥıdmetine irmek baña müyesser olacaḡın bilseydüm, ol ḥazret-i bā-‘izzetūñ liḳā-yı pür-şafāsın ḡanīmet ve ḥāk-i pāsın tūtiyā-yı devlet iderdüm.”

Andan şoñra emr eyledi, Dıhye’nüñ [H77a] mektūbun açup oḳıdılar. Çün mazmūn-ı kitāb-ı şerīfe muḫḫali’ oldılar ve ol ki ḥatırına geldi, taḳrīr eyledi ve āvāz-ı ḳıl ü ḳāl bülend oldı. Biz ol yirden [M83b] taşra geldük ve ben aşḫāba eyitdüm: “Muḥammed’üñ işi kemāle irişdi ki melik-i Benī Aşfār anuñ ḥavfindan ditrer. Muḥaḳḳaḳ oldı ki anuñ işi tamām zuhūr bula ve bu yaḳīn benüm göñlümde yevmen-fe-yevmen ziyāde oldı, tā Ḥaḳ te‘ālā benüm göñlümi nūr-ı İmān ile münevver ḳıldı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Heraql, Beytü’l-maḳdis’de uyḫudan ḳorḫuyla müteḡayyerü’l-ḥāl olup uyandı. Maḡmūm u maḫzūn oturdu. Beḫāriḳa su’āl eylediler ki “Ey melik, mūcib-i melāl ve sebeb-i infi‘āl nedür?” Eyitdi: “Düşümde gördüm ki sünnetlüler benüm mülküme musallaḫ olurlar.” Ve bir rivāyetde böyledür ki Heraql ‘ilm-i nūcūmı ḡāyet eyü bilürdi. Eyitdi kim “Şöyle gördüm ki sünnetlü bir tā’ife benüm mülkümi müstevlī olurlar.” Beḫāriḳa eyitdi: “Biz Yehūd tā’ifesinden ḡayrı sünnetlü kimse bilmezüz. Anlar saña cümle muḫī’lerdür ve dūkelisin ḳatl eyle, tā ḳorḫudan emīn olasın.” Bunlar bu endişede iken⁷⁶⁷ Buşrā ḥākiminden ki Heraql’uñ nā’ibi idi, bir ādem geldi ve ‘Arab’dan bir kişi bile getürdi ve eyitdi: “Ey melik, bu kişi eyidür ki ‘Arab’dan bir kişi zuhūr eyledi. Nübūvvet da’vāsın eyler ve bir niçe tā’ife aña

⁷⁶⁷ endişede iken Mİ: işdeyiken H

mütāba‘at [İ70a] kıldılar ve bir niçesi muhālefet iderler. Ortalarında muhārebe vü muḳātele çoğ⁷⁶⁸ oldu. Heraql emr eyledi, ol kişiyi halvete iledüp sünnetlü midür göreler. Gördiler ki sünnetlüdür. Pes ‘Arab aḥvālinden su‘āl eyledi. Ol kişi eyitdi: “Cemī‘-i ‘Arab sünnetlüdür.” Heraql eyitdi: “Vallāhi ol ṭā‘ife ki ben gördüm, zuhūr idiserdür, bunlardur, ḳavm-i Yehūd degüldür.”

Andan soñra Heraql kendünün şāhibine ki Rüm’da idi ve ‘ilm-i nücümde tamām māhirdi, mektüb yazdı ve aḥkām-ı nücümdan isti‘lām eyledi ve kendü Ḥumuş ṭarafına gitdi. Çün ki Ḥumuş’a geldi, şāhibinün mektübünü getürdiler. Yazmış ki “Şimdengirü Benī ‘Arab’uñ salṭanatı zāhir olıcaḳ vaḳtdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, andan soñra Heraql münādī eyledi ki cemī‘-i Rüm’uñ uluları ‘ibādet-ḥānelerinün [H77b] bir vāsi‘ ü mu‘teberinde cem‘ olalar. Çün kim cem‘ oldılar, emr eyledi⁷⁶⁹, cümle ḳapuları baḳladılar. Pes Heraql bunlara ḥiṭāb eyledi ki “Ey ma‘şer-i Rüm! Şalāḥ u sedāduñuzı ve felāḥ u reşāduñuzı [M84a] diler misiz? Ve şebāt-ı salṭanatuñuzı ve devām-ı devletüñüzü ister misiz?” Eyitdiler: “Ey melik, niçün istemeyelüm, isterüz.” Heraql eyitdi: “Gelün, imdi bu peygambere mütāba‘at idelüm ve anuñ emrine iṭā‘at gösterelüm.” Çün kim bu sözi işitdiler, şol vaḥşī eşekler gibi ürkdiler ve ḳapulardan yaña ḳaçdılar. Çün ḳapuları baḳlu gördiler, ḳalaḳ u ıztırāba āḡāz idüp ṭurdılar. Çün Heraql bunlaruñ kemāl-i nefretin ve ‘adem-i iṭā‘atin gördi, bunları girü ḳıḡırdı ve eyitdi: “Benüm maḳşūdum bu sözden, sizi imtiḥān idi ve sizün dīnünüzüze rüsūḥuñuz bilmek idi.” Cümlesi şākir ü zākir olup secde eylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ba‘zı rivāyetde gelmişdür çün Heraql birle Ebū Süfyān ortasında ol vech ile mülāḳāt vāḳı‘ oldu, Ebū Süfyān eyitdi: “Ey melik eger ruḥşat olursa, anuñ sözlerinden melik önünde bir söz söyleyem, tā kim anuñ kizbi bundan zāhir ola.” Heraql eyitdi: “Söyle, nedür?” Ebū Süfyān eyitdi: “Ol kişi şöyle dir ki ben bir gice içinde Mekke’den Beytü’l-maḳdis’e vardum. Şabāḥ olmadın girü geldüm.” Ebū Süfyān eyidür: “Çün ben bu sözi didüm, Beytü’l-maḳdis’ün batrīḳi anda ḥāzırmiş, fi’l-ḥāl eyitdi: “Ben ol giceyi bilürüm ve ol ‘alāmetler ki ol gice gördüm idi, melike andan i‘lām itmişdüm. Ve benüm ‘ādetüm öyleydi ki yatmazdan evvel Beytü’l-maḳdis’ün cemī‘ ḳapuların yapardum. Ol gice bir ḳapuyı ceḥd itdüm, [İ70b] yapamadum. Ehl-i Maḳdis’i cem‘ eyledüm, niçe ki sa‘y itdiler, ol ḳapuyı taḥrīk idemediler. Çün şabāḥ oldu, ol ḳapunuñ yanında bir ṭavar baḳlanmış nişānın gördüm.”

⁷⁶⁸ çoğ İH: çok M

⁷⁶⁹ emr eyledi Mİ:-H

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Heraql kavminüñ İmānından me'yyūs oldı, Dıhye'yi rağıya'llāhu 'anhu taleb kıldı,⁷⁷⁰ eyitdi: "Vallāhi ben bilürüm ki sizüñ şāhibüñüz nebī ve mürseldür ve lākin ehl-i Rüm'dan havf iderüm ki beni helāk ideler. Eger böyle korkmasaydum anuñ dīnine mütāba'at iderdüm ve emrine itā'at kılurdum ve anı kendüme sebep-i [H78a] sa'ādet-i dü-cihānī [M84b] bilürdüm. Ammā filān üşküf yanına var ki ol Rüm'da benden 'aẓīm ü mu'teberdür ve aḥkām-ı kütüb-i İlähī'ye benden 'alīm ü bā-ḥaberdür, gör ki ne dir?"

Dıhye rağıya'llāhu 'anhu eyidür: "Ol üşküfüñ öñüne vardum ve bu ḥāli aña i'lām itdüm. Eyitdi: "Vallāhi ol nebī ve mürseldür. Biz anı şıfatlarıyla bulduq." Andan soñra evine girdi. Arḳasında olan siyāh cāmesini çıkarup bir aq⁷⁷¹ ḳaftān geymiş geldi ve eline bir 'aşā aldı ve ehl-i Rüm'dan yaña revān oldı ve anlar cümle kenīse idiler. Eyitdi: "Ey ma'şer-i Rüm, taḥḳīḳ baña Aḥmed mürselden bir ilçi geldi ki beni Allāhu te'ālānuñ ḳulluğına da'vet eyler ve ben ṭanuḳluq virdüm ki semāvātuñ ve arzuñ Ḥālik'ından gayrı bir ilāh daḫi yoqdur ve ol anuñ Resül'idür." Cümle ehl-i Rüm ittifaḳ idüp anuñ üzerine izdiḥām eylediler, ol ḳadar urdılar ki öldürdiler. Çün Dıhye rağıya'llāhu 'anhu bu ḥāli gördi, dönüp yine Heraql'a geldi ve mācerāyı ḥikāyet eyledi. Heraql eyitdi: "Ben dimedüm mi saña ki ben bu ḥalkuñ ḳaşdından emīn degülüm. Vallāhi ol üşküf anlaruñ yanında benden a'ẓam ve her sözi maḳbül ü müsellem⁷⁷² idi. Ḥāliyā gördüñ ki aña ne eylediler."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, Şücā' bin Vehb'i rağıya'llāhu 'anhu Ḥāriş bin Ebī Şimr-i Ğassānī'ye gönderdi ve ol Ğavṭa-i Dımışḳ da olurdı. Şücā' rağıya'llāhu 'anhu evvel Ḥāriş'üñ ḥācibiyle buluşdı ve niye geldügin i'lām eyledi. Ḥācib, Resül'üñ ba'zı aḥvālinden isti'lām eyledi ve İmān getürdi ve eyitdi: "Ol nesne ki didüñ,⁷⁷³ bi-'aynihi 'İsā 'aleyhi's-selām anuñ⁷⁷⁴ ḳudümünden ḥaber virüp bişāret itmişdür." Pes şerā'it-i ihtirām ve edeb-i ikrām yirine getürdi. Ba'dehu Ḥāriş'e varup ḥaber virdi. Ḥāriş ṭaşra çıqdı ve başına bir tāc urdı ve Şücā'ı taleb eyledi. Çün nāme-i Resül'i oqıdı, nāmeyi yire bıraḳdı. Eyitdi: "Mülkümi kimdür ki benüm elümden ala?! Tīz atları na'lesünler, anuñ üzerine [İ71a] bir leşker iletüyüm, eger Yemen'de daḫi olursa." Pes Şücā'a eyitdi: "Yüri her ne gördüñse şāhibüñe ḥaber

⁷⁷⁰ kıldı Mİ: eyledi H

⁷⁷¹ aq Mİ: aḡ H

⁷⁷² ü müsellem Mİ: -H

⁷⁷³ didüñ Mİ: gördüñ H

⁷⁷⁴ anuñ Mİ: -H

vir.” Ammā ḥācib Şüca‘a ziyāde ri‘āyet eyledi [M85a] ve tamām mülāfatet gösterdi ve eyitdi: “Benüm selāmumı Ḥazret-i Resül’e ‘aleyhi’s-selām irişdür ve⁷⁷⁵ i‘lām eyle ki ben anuñ dīnine girdüm.” Pes [H78b] Şüca‘ gelüp Resül’e Ḥāriş’dan haber virdi. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Helāk oldı mülk-i Ḥāriş.”⁷⁷⁶ Pes hemān ol yıl Ḥāriş vefāt eyledi ve mülki ğayra intikāl eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ferve bin ‘Amr el-Ḥuddāmī ki ‘Ummān’da kayşerüñ ‘āmili idi. Çün Resül ‘aleyhi’s-selām haberin işitdi, imān getürdi ve İslām’ını Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem i‘lām eyledi ve mektüb yazdı ve hediyeler gönderdi. Mektübuñ mazmūnı bu idi ki: “Muḥammed Resülu’llāh’a ma‘lūm ola ki ben İslām’a ikrār eyledüm ve şanukluk virürüm ki sen ol Resül’sin ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām anuñ kudūmiyle bişāret virdi ve es-selāmu ‘aleykum.”

Çün kim Ferve’nüñ İslām’ı haberi kayşere irişdi, anı ‘azl eyledi ve ḥabse emr kıldı. Ferve eyitdi: “Vallāhi ben Muḥammed’üñ dīninden dönmezüm ve sen daḡi bilürsin ki ol Allāh’uñ Resül’idür ve hemān ol peygamberdür ki ‘İsā anuñ maḡdemiyle bişāret virdi. Ve senüñ aña ‘adem-i inḡiyāduñ dünyāya maḡabbetüñ iştidādındandır.” Kayşer inşāf idüp eyitdi:⁷⁷⁷ “Bi-ḡaḡḡ-ı *İncil* rāst söylersin.” Ve Ferve İslām’dan dönmeyüp ḥabsde helāk oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Ḥāḡib bin Ebī Belta‘a Resül’üñ mektübünü İskenderiyye meliki Muḡavḡıs’a ilettdi, Muḡavḡıs aña ziyāde ta‘zīm ü tekrīm eyledi ve cevābında yazdı ki “Ben bilürüm ki bir peygamber bāḡi ḡalmışdur ki ḡātem-i enbiyā olısdur. Velākin şöyle şanurdum ki ol Şām’dan zuhūr ider.⁷⁷⁸” Ve mektübıla iki cāriye ki biri Māriye idi ki, İbrāhīm’üñ raḡiya’llāhu ‘anhu anası oldı ve bir aḡ ḡatır daḡi ki Düldül dimekle meşhūrdur ve daḡi hediyeler gönderdi ve Ḥāḡib’e eyitdi: “Ol şıfatlar ki sen ḡudāvendüñden naḡl idersin, cümlesi şol Resül’üñ şıfatlarıdır ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām anuñ maḡdemiyle bişāret virmişdür. Ve ol şimden girü zuhūr idiserdür ve anuñ aşḡabı bizüm sāḡillerimüze nüzül itseler gerekdür.”

Çün Ḥāḡib mürāca‘at kıldı ve Muḡavḡıs’uñ sözlerin ḡikāyet eyledi. [M85b] Ve Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki “Ol ḡabış kendü mülkine baḡıllık itdi. Ammā mülk aña bāḡi ḡalmayısdur.” Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer’üñ ḡilāfeti zamānında Mışr’da vefāt eyledi.

⁷⁷⁵ irişdür ve Mİ: -H

⁷⁷⁶ mülk-i Ḥāriş Mİ: -H

⁷⁷⁷ eyitdi Mİ: -H

⁷⁷⁸ zuhūr ider Mİ: belüre H

Ve ol [İ71b] cümleden [H79a] biri oldur ki, çün Selîṭ bin ‘Amr bin el-‘Āṣ Resūl’üñ mektübünü Hevze bin ‘Alī el-Ḥanefī’ye iletḍi, cevābında yazdı ki “Ben kavmümün şā’iri ve ḥaṭībıyem ve ‘Arab’uñ göñlünde benüm mehābetüm vardır. Ol nesne ki ḥalkı sen aña da‘vet idersin, be-gāyet ḥūbdur. Ammā baña bir ‘amel vir, tā saña ittībā’ ideyin.⁷⁷⁹” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Eger benden bir dāne ḥurmā dileye ki yire düşmiş ola, virmezüm.” Ve ol ki elindedür, helāk oldı. Çün ki Mekke fetḥ oldı, Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp Hevze’nüñ mevti ḥaberin virḍi. Resūl eyitdi: “Bundan şoñra Yemāme’de bir yalancı zāhir ola ki da‘vā-yı nübüvvet eyleye ve benden şoñra ḳatlı eyleyeler.” Pes Ḥazret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem didügi gibi oldı. فکان كما قال صدق رسول الله⁷⁸⁰

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Abdu’llāh bin Ḥuzāfe’yi kistrāya gönderdi ve aña bir mektüb yazdı. Kistrā, ol mektübı ki kendünün sa‘adet-nāmesiydi, yırtıdı. Çün ol ḥaber Resūl’e irişdi, buyurđı ki “ممنق كتابي و الله ممنق ملكه” Ya’nı ol benüm nāmemi pāreledi, tiz ola ki Ḥaḳ te‘ālā anuñ mülki nāmesini pāre pāre ide. Hem az müddet içinde ođlı Şirūye anı ḳatlı eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resūl’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mektübından kistrāya tamām heybet müstevlī oldı. Çün ‘Abdu’llāh bin Ḥuzāfe anuñ öñünden çıkup gitdi, kistrā ḥāciblerine buyurđı ki “Bu günden girü benüm yanuma olmaya ki ‘Arab’dan kimseye icāzet viresiz.” Pes kendünün ḥalvet-ḥānesine girdi ki anda hergiz kimesne varamazdı. Görđi ki bir ‘Arab ṭurur. Elinde bir ‘aşā ṭutmuş eyidür ki “Ey kistrā, imān getür ki Ḥudā-yı Te‘ālā bir resūl göndermişdür ki ḥalkı ḥaḳḳ dīne da‘vet eyler.” Kistrā eyitdi: “Hele bu gün var git.” Andan şoñra ḥāciblerin ṭaleb eyledi ve siyāset emr eyledi. Kimin aşdı ve kiminün ayağın kesdi ve eyitdi: “Ben size bu ḳadar tehdīd ü te’kīd itdüm. Girü niçün benüm ḥalvet-i ḥāşşuma bu ‘Arab’ı şaluvirdüñüz?” Bunlar and içdiler ki biz ḳapuyı bekledük ve içeri [M86a] hergiz kimesne şaluvirmedük. Ba‘dehu bir def‘a dağı ol şaḥş hemān evvelki gibi zāhir oldı ve ilerü gelüp kistrānuñ başına bir kerre [H79b] ‘aşāyla urdı ve eyitdi ki “Kistrā, bu ‘aşā başuñda uşanmazdan⁷⁸¹ evvel imān getür.” Çün imān getürmedi, üçüncü def‘ada ‘aşā sindı ve hemān ol gice oğlı Şirūye anı ḳatlı eyledi.

⁷⁷⁹ ideyin H: ideyüm Mİ

⁷⁸⁰ “Resulullah’ın söylediği gibi oldu. O doğruyu söyler.”

⁷⁸¹ uşunmazdan Mİ: uvanmazdan H

Ve ol [İ72a] cümleden biri oldur ki, kistrā, Resül'ün 'aleyhi's-selām nāmesin pāreledikden soñra⁷⁸² Bāzān'a ki Yemen'de nā'ib idi, mektüb yazdı ki “Şöyle ma'lüm oldu ki ol tarafda bir şahş zühür itmiş ki nübüvvet da'vāsın eylemiş. Fi'l-hāl aña bir 'āqıl kimse gönder, tā anuñ aḥvālını kemā-hiye ma'lüm eyleye. Belki anı muḳayyed idüp baña getüre.” Bāzān, iki kimesne gönderdi. Çün Medīne'ye geldiler ve Resül'le şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mülākāt oldılar. Eyitdiler ki “Melikü'l-mülük ya'ni kistrā⁷⁸³, Bāzān'a mektüb yazmış ki seni anuñ ḥıdmetine göndere.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem tebessüm eyledi ve eyitdi: “Oturuñ.” İki dizi üzerine oturdılar. Resül 'aleyhi's-selām anları İmāna da'vet eyledi. Eyitdiler: “Tur ey Muḥammed, melikūñ emrine imtişāl eyle. Eger ihtiyāruñla giderseñ Bāzān senüñçün melike sifāriş-nāme yazar ki saña nāfi' ola ve eger gitmezseñ bilürsin ki kistrā ne kişidür ve seni ḳavmüñle nice helāk ider ve bilāduñı daḥi ḥarāb ider.” Egerçi ol iki kişi dilīrāne söz söyledi ammā meclis-i Resül'ün heybetinden a'zālarına lerce düşmişdi. Taşra çıkdılar, neden soñra birbirine eyitdiler: “Eger meclisde bizi daḥi alıḳosaydı yakındı ki heybetinden helāk olurduḳ.” Ba'dehu Resül'den Bāzān'ın mektübı cevābın taleb ḳıldılar. Resül 'aleyhi's-selām buyurdi: “Bugün varuñ, yarın gelesiz.” Çün ki yarındası şabāḥ geldiler, Resül 'aleyhi's-selām buyurdi ki varuñ ḥudāvendüñüze ḥaber virüñ ki “Benüm Perverdgār'um didi, anuñ perverdgārı ki kistrādur, dün gice oḒı ḳatl eyledi.⁷⁸⁴ Eger İmān getüresin ve aḥkām-ı İslām'ı ḳabül idesin, ḥāliyā elüñde olan mülki yine saña ışmarlayam ve ḳarībdür ki benüm dīnüm zāḥir olısdur ve ehl-i İslām her ne kim kistrānuñ taşarrufındadır, aña musallaḫ olurlar.” Çün ḥaber Bāzān'a irişdi eyitdi: “Eger ol bu sözde şādıḳ ola, bī-şekk ol Allāh'ın Resül'idür. [M86b] Hiç mülükden, benden evvel aña kimse İmān getürmeye.” Bu ḥāldeyiken Şīrūye'ün [H80a] ilçisi geldi ve kistrānuñ ḳatli ḥaberin getürdi. Pes Bāzān cümle ehl-i 'ıyāli ve cemā'ati ḳorḫusıyla⁷⁸⁵ kendüyle olanlar birle gelüp Resül'ün önünde şeref-i İmān ile müşerref oldılar ve devlet-i İslām'ıla sa'adet buldılar.

⁷⁸⁶Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Hicret'den yedinci yılda Ḥayber ḡazāsına çıkdılar, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem evvel 'alemi emīrül-mü'minīn 'Ömer'e

⁷⁸² pāreledikden soñra Mİ: pāreledi H

⁷⁸³ kistrā-yı Mİ: -H

⁷⁸⁴ Perverdgār'um didi, anuñ perverdgārı ki kistrādur, dün gice oḒı ḳatl eyledi H: Perverdgār'um, anuñ perverdgārını ki kistrādur, dün gice oḒı ḳatl eyledi Mİ

⁷⁸⁵ cemā'ati ḳorḫusıyla Mİ: cemā'at-i Fürs'den H

⁷⁸⁶ Der-kenar: Şevāḥid-i ḡazve-i Ḥayber İ: -MH

virdi. ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu ‘alemi çeküp⁷⁸⁷ Müslimānlarla al’a üzerinde aylı ceng [I72b] eyledi. Feth idemeyüp leker-i İslām’ıla girü döndi. Resül’ün alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek baında ağrı zāhir olmudı, tara ıdı. Ammā buyurdı ki ceng idüñüz. EmİRÜ’l-mü’minİN Ebü Bekr’e rağıya’llāhu ‘anhu ‘alemi getürdi ve gitdi ve evvelkiden dağı ziyāde ceng eyledi. Feth idemeyüp girü döndi. Bir def’a dağı emİRÜ’l-mü’minİN ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu ‘alemi aldı, varup ‘azım muātele vü muārebe idüp feth idebilmeyüp girü döndi. aber Resül’e iridı. Buyurdı ki:

«لأعطين الراية غدا رجلا كرا را غير فرار يحب الله ورسوله و يحب الله ورسوله لا يرجع حتى يفتح الله على يديه 788»

Rāvī eyidür, emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ol gün anda azır degüldi. Gözi ağrımudı. Ebü Bekr ve ‘Ömer ve sā’ir ahāb rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma’in mutaraıd oldılar ki ol kimse anlardan biri ola. Sa’d eyidür: Resül’ün alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem iki gözi önünde dizüm üstine ökdüm ve girü aldum, aru urdum.⁷⁸⁹ ol ümİdde ki ol kii ben olam. EmİRÜ’l-mü’minİN ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: Hergiz emārātı sevmezdim meger ol gün ki Resül’den ‘aleyhi’s-selām iitdüm, buyurdı ki «يحب الله ورسوله يحب الله ورسوله لا يرجع حتى يفتح الله على يديه 790» Tā azret-i Resül ‘aleyhi’s-selām emr eyledi, ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu azretlerin getürdiler. Mübārek ağzı yarından gözine bıradı. Der-āl ıhat buldı ve bāı-i ‘ömrinde hergiz göz ağrısı görmedi.⁷⁹¹ Andan ‘alemi aña virdi ve dır‘ını geydürdi ve Zü’l-feār’ı eline virdi ve du‘ā eyledi ki «اللهم اكفه الحر والبرد 792» Ve emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: “Hergiz andan oñra baña ıssı ve ovuk te’ir eylemedi.” Ve ikāyet iderler ki ıssılarda panbulu aftānlar geyerdi, hi incinmezdi ve [M87a] ovuklarda bir göñlek geyerdi, hergiz derdi olmazdı.

Pes emİRÜ’l-mü’minİN [H80b] ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ta‘cİL-i tām birle ıāra müteveccih oldı ve ceng baladı. Henüz lekerün āhiri gelmemidi, ıārı feth eyledi. Ebü Rāfi‘ ki Resül’ün alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bendesi idi, eyidür: “Çün ıāra yaın geldi, bir Yehūdİ aña öyle bir arb urdı ki alanı elinden düdı. Hemān ıāruñ demür apusın opardı ve kendüye alan eyledi ve hem-ünān dağı elinde idi ki ıār

⁷⁸⁷ ‘alemi çeküp H: -Mİ

⁷⁸⁸ “Yarın bayrağı öyle birine vereceğim ki Allah ve Resul’ü onu sever. O da Allah’ı ve Resul’ünü sever. O, kaleyi fethetmeden dönmez.”

⁷⁸⁹ aru urdum Mİ: -H

⁷⁹⁰ “Allah ve Resul’ü onu sever. O da Allah’ı ve Resul’ünü sever. O, kaleyi fethetmeden dönmez.”

⁷⁹¹ Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 8685.

⁷⁹² “Allah’ım, onu soğuktan ve sıcaktan koru”. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 8705.

feth oldu. Rivāyet iderler ki ol kapuyı arkasına kodı ve köprü eyledi, tā dükeli Müslimānlar hişāra girdiler. Çün tamām oldu, kapuyı bıraktı.”

Ebū Rāfi‘ rađıya’llāhu ‘anhu eyidür: “Biz yedi kişi varduk ol kapuyı bir tarafa döndüremedik.” „قال علي كرم الله وجهه والله ماقلعت باب خيبر بقوة جسمانية ولكن بقوة ربانية⁷⁹³“ [I73a]

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol gāzāda Yehūdiler’den bir ‘avret bir koyunu zehr-ālūd idüp biryān eyledi ve qolına ve yağrına ziyāde zehr virdi. Zīrā bilmiş idi ki Resül ‘aleyhi’s-selām qol ve yağrın etin severdi. Ve ol biryānı Resül’ün öñüne getürdi. Çün kim andan tenāvül eyledi, ol biryānuñ qolı fi’l-ḥāl söze geldi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben zehr-ālūdum.” Bir pāre ki mübārek ağızına koymışdı, çiyneyüp tükürdi ve Bişr bin el-Berā’ andan bir pāre yidi, helāk oldu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol vaqt ki Ḥayber qal’alarından ba‘zını muḥāşara itmişlerdi, bir qara çoban Resül’ün ‘aleyhi’s-selām öñüne geldi ve yanınca bir sürü koyun var idi ve eyitdi: “Yā Muḥammed, baña İslām’ı ‘arz eyle.” Resül ‘aleyhi’s-selām İslām’ı ‘arz eyledi. Eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben koyunlaruñ şāhibinüñ ücretle çobanıyam ve bunlar benüm qatında emānetdür. Bunları nice ideyüm?” Buyurdi: “Yüzlerine ur ki şāhiblerine gideler.” Pes ol siyāh bir avuc uvacuq taşlar aldı ve ol koyunları yüzlerine urdı ve eyitdi ki “Yüri, şāhibüñüze gidüñ ki ben ayruq sizüñle olmazum.” Ol koyunlar bir yire cem‘ oldılar ve yüzlerin hişāra tıtdılar. Güyā ki bir kişi anları sürürdi, tā hişāra dek vardılar. [H81a]

Ve ol siyāh, ehl-i hişār ile⁷⁹⁴ varup ol qadar muqātele eyledi, tā kim şehid oldı ve [M87b] aşḥāb bir şemleye sarup anı getürdiler ve Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ardına kodılar. Resül ‘aleyhi’s-selām aña iltifāt kıldı. Andan soñra mübārek yüzün döndürdi. Eyitdiler: “Yā Resūla’llāh, niçün mübārek yüzüñ çevürdüñ?” Buyurdi ki “Zīrā şimdi anuñla ḥūru’l-‘inden iki ḥatun vardur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Esmā’ binti ‘Umeys dimişdür ki ben şāḥbā’-i Ḥayber’de idüm ki Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek başı emīrū’l-mü’minin ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu dizinde idi ve vaḥy nāzil oldı ve güneş gurüb itdi ve ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu ikinci namāzın kılmamışdı. Çün vaḥy tamām oldı, Resül ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi ki “İlāhī! Eger ‘Alī senüñ ve Resül’ünüñ tātinde oldıysa güneşi girü dönder.” Esmā’ binti ‘Umeys eyidür: “Güneş batduqdan soñra gördüm ki

⁷⁹³ “Ali (k.v.), Hayber Kalesi’nin kapısını cismānī değil, Allah’ın verdiği bir kuvvetle kaldırdım, dedi.”

⁷⁹⁴ siyāh ehl-i hişār ile Mİ: hişāra H

girü toğdı, tağa ve yir yüzine düşdi.” Tağavî dimişdir ki “Bu hadîş [İ73b] şahîhdür ve râvîler şikalardur. Ve Ağmed bin şâlih’den hikâyet eyledi ki didi: “Ehl-i ‘ilme lâyığ degüldür bu hadîşi hıfz itmeyeler ki ‘alâmât-ı nübüvvetdendir.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hicret’ün yedinci yılında yine Mađlem bin Ceřâme, ‘Âmir bin Eřca‘ı îmân getürdikden řoňra řatl eyledi. Resül ‘aleyhi’s-selâm Mađlem’e ‘itâb eyledi: “Niçün bir Müslimân kimseyi öldürdüň?” Mađlem eyitdi: “Yâ Resüla’llâh, kelime-i řehâdeti mevtden kaçduđından didi.” Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurđı ki “Sen anuň gönlünü yarduň mı bilesin ki ol ne dilemiřdir? Dil gönlün tercemânıdır.”

Andan řoňra Resül ‘aleyhi’s-selâm Mađlem’e yaramaz du‘â eyledi. Bir haftadan řoňra Mađlem vefât eyledi. Çün defn eylediler, yir řabül itmedi, tařra bırađdı, tâ beř kerre defn eylediler, olmadı. Âđir bir tařuň altında pinhân itdiler. Çün Resül řalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ol kazıyyeden řaberdâr oldu, buyurđı ki “Yir andan yaramazları řabül ider, ammâ bu⁷⁹⁵ size kelime-i řehâdetün řerefini i‘lâm içündür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül řalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem her-bâr ki řuťbe ođısa, mescidde řurmâ ađacından bir direk var idi, aña řayanup ođurđı. Çün Hicret’ün sekizinci yılında ve bir rivâyetde yedinci yılında Resül için [H81b] řalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem minber dizdiler ve cum‘a gününde anuň üzerine çıkup řuťbe ođıdı. Ol řurmâ ađacı âdem gibi zârluđ eyledi. Ařhâb iřitdiler, Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurđı ki “Anuňçün zârlılıđ ider ki řuťbeyi üzerinde ođımadum.” Pes minberden inüp mübârek elin [M88a] aña řıđadı, tâ sâkin oldu ve girü minbere çıkđı. Çün mescidi evvelki řâlinden tađyîr itdiler, ol ađacı Übeyy bin Ka‘b evine iletđi ve anuň evinde řaldı, tâ ol zamâna dek ki řurdcađuzlar yidi ve döküldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resül ‘aleyhi’s-selâm Hicret’ün sekizinci yılında üç biň kiři Müte’ye ki belķâ‘-i⁷⁹⁶ řâm’dan bir küydur, gönderdi. Zeyd bin Hâriře’yi anlara emîr kıldı ve buyurđı ki “Eđer Zeyd şehîd ola, Ca‘fer bin Ebî Tâlib emîr olsun ve ger Ca‘fer şehîd ola, ‘Abdu’llâh bin Revâha emîr olsun. Eđer ‘Abdu’llâh şehîd ola, Müslimânlar kime ittifâķ iderlerse ol emîr olsun.⁷⁹⁷”

Çün leşker-i İslâm Müte’de küffârla buluşdı, Resül ‘aleyhi’s-selâm Medîne’de minbere çıkđı ve buyurđı ki “Alemler Zeyd aldı, şehîd oldu. Andan řoňra Ca‘fer şutdı,

⁷⁹⁵ bu Mİ: -H

⁷⁹⁶ belķâ‘-i Mİ: -H

⁷⁹⁷ Eğer ‘Abdu’llâh şehîd ola müslimânlar kime ittifâķ iderlerse ol emîr olsun. Mİ: -H

şehîd oldu.⁷⁹⁸ [İ74a] Andan sonra ‘Abdu’llâh tutdı, şehîd oldu. Andan sonra Hâlid bin el-Velîd tutdı, anı emîr kılmaksızın.⁷⁹⁹ Anuñ elinden feth oldu.” Pes eyitdi: „اللهم انه سيف من سيوفك فانت تنصره 800,“ Ya‘nî “Ey Hudâvend, ol bir kılıcdur, senüñ kılıçlarıñdan, sen aña yardım eyle.” Ol gün Hâlid’e “Seyfu’llâh” ad qodılar. Andan sonra çün Ya‘lâ bin Münebbih Mûte haberin Resûl’e getürdi. Buyurdi: “Ey Ya‘lâ, ben saña haber vireyin mi,⁸⁰¹ yoksa sen baña?” Ya‘lâ eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, sen baña vir.” Pes, Resûl ‘aleyhi’s-selâm ol gâzâda olan vaqâyi’dan bir bir haber virdi. Ya‘lâ eyitdi: “Ol Allâh haqqiçün ki seni ‘âleme râst göndermişdür, ol qavmüñ hâlinden bir harf eksük qomaduñ.” Pes Resûl buyurdi ki „ان الله تعالى رفع لي الارض حتى رايت معركتهم 802,“ Ya‘nî Allâhu te‘âlâ yir yüzini benümçün qaldurdi, tâ anlarıñ ceng itdükleri yiri gördüm.

⁸⁰³**Ve ol cümleden biri oldur ki,** çün Benî Bekr,⁸⁰⁴ Qureys’üñ mu‘âvenetiyle Huzâ‘a’nuñ üzerine ki Hudeybiye yılındadır, Resûl’le şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ‘ahd itmişlerdi, şeb-ğün eylediler ve anlardan çoğını katl eylediler. Ol şabâh Resûl ‘aleyhi’s-selâm ‘Ā’işe’ye eyitdi: “Huzâ‘a’da bir emr hâdiş oldu.” ‘Ā’işe rağıya’llâhu ‘anhâ eyitdi: [H82a] “Qureys kılıc altında fânî olmuşlardır. Nice ‘ahdlerin naqz iderler?” Resûl ‘aleyhi’s-selâm [M88b] buyurdi ki „ينقضون عهد الله لامر يريده الله بهم 805,“ Ya‘nî anlar ‘ahdlerin şırlar bir emrden ötüri ki Allâhu te‘âlâ anlarıñla diler. ‘Ā’işe rağıya’llâhu ‘anhâ: “Ol emr, İslâm’a hayr mıdur yoksa⁸⁰⁷ şer?” Buyurdi ki “Hayrdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ol yıl Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mekke’ye ‘azîmet itdi ve du‘â eyledi ki “Ey bār-ı Hudâyâ! Qureys’i gâfil eyle, tâ aña dek ki biz anlara irevüz.” Hâtib bin Ebî Belta‘a rağıya’llâhu ‘anhu küberâ?-i muhâcirinden ve ehl-i Bedr’den idi, Mekke’de ehli olduğı sebeb ile tâ Qureys anları mürâ‘ât itsin diyü Qureys’e nâme yazdı ki “Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem filân gün sizüñ ardıñuza çıksa gerekdür ve size qaşd itmişdür.” Ve mektûbı Sâre’ye ki Ebü Leheb’üñ âzâdlusıydı, virdi ve pinhân anı gönderdi. Cebrâ’îl⁸⁰⁸ ‘aleyhi’s-selâm [İ74b]

⁷⁹⁸ Andan sonra Ca‘fer tutdı şehîd oldu Mİ: -H

⁷⁹⁹ anı emîr kılmaksızın Mİ: -H

⁸⁰⁰ “Allah’ım, o senin kılıçlarından bir kılıçtır. Ona yardım et.”

⁸⁰¹ vireyin mi H: vireyüm Mİ

⁸⁰² “Allah yeryüzünü benim için aradan kaldırdı ve savaş alanını gördüm.”

⁸⁰³ Der-kenar: Şevâhid-i Feth-i Mekke İ: -MH

⁸⁰⁴ Bekr Mİ: -H

⁸⁰⁵ “Onlar ahdlarını Allah’ın dilemesiyle bozdular.”

⁸⁰⁶ Nice ‘ahdlerin naqz iderler. Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdi ki ينقضون عهد الله لامر يريده الله بهم M: -H

⁸⁰⁷ yoksa Mİ: yâ H

⁸⁰⁸ Cebrâ’îl Mİ: Cibrîl H

bu hâli Resûl'e îlâm eyledi. Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem 'Alî'yi ve Zübeyr'i ve Miḳdād'ı ve 'Ammār'ı ve Ṭalḥa'yı ve Ebā Merşed'i raḍıya'llâhu 'anhu gönderdi ve buyurdu ki “Yörüñ, tā Ḥāḥ bāğçesine varuñ. Anda bir za'ife vardur ya'nî bir 'avret ki mehârdadur, anuñla bir mektûb vardur ki Ḥāṭib, ehl-i Mekke'ye gönderdi. Anı alup getirüñ ve ol 'avreti şaluvirüñ. Eger ibâ' idüp virmezse, boynın uruñ.” Pes ardından irişdiler. 'Alî raḍıya'llâhu 'anhu kılc çekdi, mektûbı şacı içinden çıkardı virdi. Mektûbı getürdiler Resûl 'aleyhi's-selâm Ḥāṭib'i taleb kıldı ve eyitdi: “Neden ötürü kılduñ bu işi?” Ḥāṭib eyitdi: “Yā Resûla'llāh, ol günden berü ki saña îmān getürdüm, kāfir olmadum ve naşîḥatuñ istimā' ideliden beri ḥıyānet itmedüm. Ammā ehlüm Ḳureys içinde olmağın, diledüm ki anları ri'āyet ideler ve ben taḥḳîḳ bilürüm ki benüm mektûbumda anlara bir fā'ide daḥi yoḡdur.” Pes Resûl 'aleyhi's-selâm anı taşḏîḳ eyledi ve ol vaḳt sūre-i Mümteḥine nāzil oldu ki

809 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ

ilā-āyetihi.

⁸¹⁰**Ve ol cümleden biri oldur ki**, çün ki Mekke'nün fetḥi müyesser oldu ve Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Beytu'llāh'ı ṭavāf eyledi, Beytu'llāh'ıñ ḥavālisinde üç yüz altmış şanem var idi. Ayakları tuc ile berkinmişdi. Resûl 'aleyhi's-selâm elinde bir çubuğıla bir şanemden yaña işāret eyledi ve eyitdi ki [M89a] „811 وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا“ [H82b] Henüz ol çubuk ṭoḳınmazsızın ol bütler cümle yüzleri üstine düşdiler ve Mekke'de evlerde ne deñlü bütler varsa ser-nigün oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ba'zılar dimişlerdür ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem birle 'Alî kerrema'llâhu vechehu Ka'be'nün içine girdiler ve ba'zı şanemleri yüksek yirlere ḳomışlardı ki el irişmezdi. 'Alî raḍıya'llâhu 'anhu eyitdi: “Yā Resûla'llāh, mübārek ayağüñü benüm arḳama baş ve bu bütleri aşağā indürüñ!”

Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: “Yā 'Alî, senüñ nübüvvet şıḳleti çekmege ṭāḳatüñ yoḡdur. Ammā sen ayağüñü benüm arḳama ḳo.” Pes 'Alî fermānına imtişāl idüp ayağın Resûl'üñ mübārek arḳasına ḳodı ve ol bütleri bir bir aşağā

⁸⁰⁹ “Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeğî inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığımızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Mümteḥine, 60/1.

⁸¹⁰ Der-kenar: Şevāhid-i Fetḥ-i Mekke M: -İH

⁸¹¹ “Yine de ki: Hak geldi; bātıl yıkılıp gitti. Zaten bātıl yıkılmaya mahkûmdur.” *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/81.

bırakdı.⁸¹² Ve ol hâletde Resül ‘aleyhi’s-selâm ‘Alî’den rağıya’llâhu ‘anhu⁸¹³ [İ75a] sordı ki “Kendüñi nice görürsin?” Eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, cümle hicâblar mekşûf oldu ve şöyle görürüm ki başum ‘arşuñ saıfına irişdi ve her neye kim elüm uzatsam irüşürüm.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Eyi, hoş senüñ vaıtıñ ki Allâh’uñ işin işlersin ve eyi, hûb benüm hâlüm ki Allâh’uñ yükün çekerüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mekke’nün fethi güninde öyle namâzı vaıtinde Bilâl’e emr eyledi ki “Mekke’nün tamı üzerine çık, ezân okı.” Ve Kureyş tağlar başına kaçmışlardı, çün ki bu oraya irişdi ki اشهد ان محمدا رسول الله Cüveyriye binti Ebî Cehl eyitdi: “İlâhî, senüñ zikrûñ bülenddür. Namâz hüd kılmazuz lâkin vallâhi maıabbet iderüz ol kimseye ki bizüm dostlarımızı katl eyledi. Taııık ol nesne ki nübüvvetden Muıammed’e geldi, benüm atama daıı geldi ammâ benüm atam dilemedi ve kabül itmedi ki dostlarıyla ve kendü kavmiyle muıalefet ide.” Ve Hâlid bin Üseyyid eyitdi: “Hâmd ol Hudâ’ya ki benüm atam mükerrem kıldı bu âvâzı işitmemele.” Zîrâ anuñ atası Mekke fethinden bir gün evvel ölmüşdi ve her kişi bir söz didiler. Ebü Süfyân eyitdi: “Ben nesne dimezüm. Her ne dirsem bu taı päreleri Muıammed’e haber virürler.”

Resül bunlaruñ gelüp başı üstine tırdı ve her birisine bunlaruñ ayru ayru hitâb eyledi ki “Ey filân, sen böyle didüñ ve ey filân, sen böyle didüñ.” [H83a] [M89b] Ebü Süfyân eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, ben nesne dimedüm.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem güldi.

⁸¹⁴**Ve ol cümleden biri oldur ki,** Şeybe bin ‘Oşmân dimişdür ki: Çün Resül ‘aleyhi’s-selâm Mekke’nün fethinden şoıra Hıneyn gâzâsına ki bir vâdîdür Mekke’yile Tâ’if ortasında, ‘azîmet eyledi ve ol yirde kındı ki benüm atam ve ‘ammum Uıud güninde maııtül olmışlardı, hâtıruma geldiler kendüme eyitdüm: Bugün fırsat gözleyeyüm ve kînemi Muıammed’den alayum.” Kaığ eyledüm ki şağ tarafından varam. ‘Abbâs anda idi eyitdüm: “Ol koması gerekdür.” şol tarafa tolaığdum bir kişi daıı anda tırudı. Âıır ardından vardum ve şol yire irişdüm ki hemân şıçrayup bir kılıc uram. Nâgâh bir âteş pâresi berk gibi şıçradı ve benümle Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ortasında hâ’il oldu. Kırkıdum ki ol od beni yaıa. Elümi gözüme kındum ve arduma çekildüm. Girü girü gıtdüm. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem benden yaıa

⁸¹² bırakdı Mİ: kındı H

⁸¹³ rağıya’llâhu ‘anhu Mİ: -H

⁸¹⁴ Der-kenar: şevâhid-i gâzve-i Hıneyn İ: -MH

nazar eyledi ve eyitdi ki “Ey Şeybe, baña yakın gel.” Çün yakın vardum [İ75b] eyitdi:⁸¹⁵ “İlāhî! İrag eyle andan şeytānı.” Çün gözüm⁸¹⁶ Resūlu’llāh’uñ mübārek cemāline tuş⁸¹⁷ oldu, baña cānumdan maḥbūb⁸¹⁸ geldi. Pes eyitdi: “Ey Şeybe kāfirlerle kıtāl eyle.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes bin Mālik rađıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki bir gün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ka’be’yi tavāf iderken gördüm ki bir al ve bir alaca bürdî kaftān zāhir oldu. Eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, ol al ve alaca kaftān ne idi?” Buyurdı ki “Siz anı gördüñüz mi?” Eyitdük: “Gördük yā Resūla’llāh.” Buyurdı ki “İsā bin Meryem idi. Gelüp baña selām virdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Mālik bin ‘Avf ki Ḥuneyn gāzāsında leşker-i küffāruñ başıydı, çün leşker-i İslām’a yakın geldi, bir niçe cāsūslar gönderdi, tā leşker-i İslām’dan haber getüreler. Çün kim varup⁸¹⁹ gördiler, müteferriku’l-ḥāl dönüp Mālik’e geldiler. Mālik bunlaruñ tağayyürlerinüñ sebebin şordı. Eyitdiler: “Ağ erenler gördük, ablağ atlar üzerine binmişler. Eger bizümle muḳātele ideler, vallāhi bizüm anlara muḳāvemete tāḳatümüz yoḳdur. Eger bizüm sözüümüzi işidürseñ ḳavmüñ birle girü dön ve kendüñi ve bizi helākden ḫalāş eyle.”⁸²⁰

Ve ol cümleden biri oldur ki, [H83b] [M90a] çün evvelā Ḥuneyn gāzāsında hezīmet Müslimānlara vāḳı‘ oldu ve girü cem‘ oldılar, Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem du‘ā eyledi ki “İlāhî! Vir şol zafer ü nuşreti ki va‘d eyledüñ.” Pes ‘avn-i Rabbānî ve meded-i Sübhānî irişdi ve ağ melekler ablağ atlara süvār olup cenge girdiler. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “هذا حين همى الوطيس⁸²¹” Ya‘nî “Bu bir vaḳtdür ki ıssı oldu cengüñ tennūrı.” Pes bir avuc toprak diledi ve kāfirlerüñ yüzine saçdı ve eyitdi: “Şāheti’l-vücūh!”⁸²² Kāfirlerden bir kimesne ḳalmadı ki ol topraḳdan gözleri pür olmaya. Andan soñra kāfirler hezīmet bulup, ḳarār itmeyüp firār itdiler.

Ve ba‘zı rivāyetde böyle gelmişdür ki: Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Abbās’a eyitdi ki “Ey ‘Abbās, baña bir avuc toprak vir.” Nāḳa-i şehbā ki Resūl’üñ nāḳasıydı, aña süvār idi, ol sözi fehm eyledi, kendüyi pest eyledi, şöyle ki ḳarnı yire

⁸¹⁵ eyitdi Mİ: eyitdüm H

⁸¹⁶ gözüm Mİ: gördüm H

⁸¹⁷ tuş İH: düş M

⁸¹⁸ maḥbūb Mİ: sevgülü H

⁸¹⁹ varup Mİ: -H

⁸²⁰ ḫalāş eyle Mİ: ḳurtar H

⁸²¹ “Savaşın tandırı ısındı.”

⁸²² “Yüzleri kara (çirkin) olsun!” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 618.

irdi. Resül ‘aleyhi’s-selām mübârek eliyle bir avuc toprak aldı ve müşriklerün yüzine saçdı ve buyurdu ki “شاهت الوجوه ثم لا ينصرون⁸²³” Hâk te‘âlâ anlara hezîmet virdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ābid bin ‘Amr-ı Medenî rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Hıneyn güninde Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem önünde muķātele eylerdüm, nāgāh alnuma bir oķ tokındı [I76a] ve yüzüme ve meħāsinüme ve göğsüme ķan revān oldu. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol ķanı mübârek eliyle benim yüzümden ve gözümden giderdi ve göğsüme getürdi. ‘Ābid rağıya’llāhu ‘anhu ħayātı eyyāmında bunu ħikāyet eyledi. Çün vefāt eyledi, ħasl itdükleri vaķt göğsinde ol yire ki Resül’ün mübârek eli irmişdi, nazār eylediler, gördiler ki şol siyāh atlar alnında olan aķ noķta gibi ki aña ħurre dirler, berķ ururdu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hicret’ün toķuzuncı yılında Resül ‘aleyhi’s-selām Benî Kilāb’a ba‘zı kimesne görderdi ve mektüb yazdı, İslām’ı ķabül ķılmadılar ve ol mektübı şuyla yudılar. Ol post ki anuñ üzerine kitābet olunmuşdı koğalarına dikediler. Çün ħaber Resül’e irişdi eyitdi: “ما لهم اذهب الله عقولهم⁸²⁴” Ya‘nî [M90b] ne vardur anlaruñçün gidersin Hâk te‘âlâ ‘aķllarını. Eyidürler ki Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem du‘āsı vāsıtasıyla [H84a] ol ķavm cümle sefihü’l-‘aķl olup ve muħteliķu’l-ķelām oldılar ve ba‘zısı şöyle oldılar ki herģiz sözi fehm olunmazdı.

⁸²⁵**Ve ol cümleden biri oldur ki,** yine ol yılda ħazve-i Tebük vāķı‘ oldu, menāzilden bir menzilde ki gicelemişlerdi, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şabāħ vaķtine ķarīb uyħuya vardı, tā aña dek uyudu ki ħüneş toğdı. Ebü Ķatāde’dan rağıya’llāhu ‘anhu şu taleb ķıldı. Ebü Ķatāde dimişdür ki: Maħharada şuyum var idi. Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübârek eline dökdüm, tā āb-dest aldı. Buyurdu ki “Bāķisin şaķla ki gerek olırsardur.” Ve cümle ħalā’iķ ilerü gitmişlerdi ve bir şusuz mevzi‘de ķonmuşlar ve her ne deñlü Ebü Bekr ve ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhumā söylemişlerdi ki bir şu üzerine ķonalum, ittifaķ ķılmamışlardı.

Çün anlara irişdük, gördük ki hevānuñ ħarāreti anlara te’sİR itmiş ve şusuzluķdan develerin ķurbān idüp mi‘delerinde bāķi ķalan şuları iķerlerdi. Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol ħālî bildi, buyurdu ki “Ebü Bekr’ün ve ‘Ömer’ün fermānın işidelerdi, böyle belāya uğramazlardı.” Andan şoñra ol maħharada ki baķıyye-i āb var

⁸²³ “Yüzleri ķirkin olsun ve yardım bulamasınlar.” *Büyük ħadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 6667-6668.

⁸²⁴ “Allah akıllarını gidersin.”

⁸²⁵ Der-kenar: Şevāhid-i ħazve-i Tebük İ: -MH

idi, talep eyledi ve halka şalā eyledi ve şuyı dökdi. Aşhāb cümle içdiler, tā şusuzlukları def oldı. On biñ at ve on beş⁸²⁶ biñ deveye⁸²⁷ daği⁸²⁸ şu virdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdu’llāh bin Hāyşeme rağıya’llāhu ‘anhu, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Tebük cānibine gitdükden sonra [I76b] hānesinde kalmışdı ve iki şāhib-i cemāl ‘avretleri var idi ve her birinüñ maħbüb⁸²⁹ sāyegāhları var idi ki aña şu urmuşlardı ve laţif ferşler döşemişlerdi ve pākize ta‘ām hāzır kılmışlar. ‘Abdu’llāh çün kim anları gördi, eyitdi: “Sübhāna’llāh! Bir Resül ki Hāķ celle ve ‘alā günāhlaruñ geçmiş ve gelecegin aña bağışlamış ola, bunuñ gibi ıssı hevāda silāh alup küffārıla kıtāle gitmiş ola ve ‘Abdu’llāh hoş sāyede maħbūbe hatunlarıyla mu‘āşeret ide. Bu mu‘āmele inşāfdan gāyet⁸³⁰ ba‘iddür. [M91a] Vallāhi tā Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hıdmet-i şerīfiyle müşerref olmayam, bu hatunlardan biriyle söz söylemeyem.”

Fi’l-hāl [H84b] dönüp devesine süvār oldı ve yola girdi. Her niçe kim hatunları söz söylediler, cevāb virmedi. Çün kim Tebük’e yakın geldi, Resül’e ‘aleyhi’s-selām haber virdiler ki bir şütür-süvār ırakdan görünür. Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki “Ümid tutarum ki Ebū Hāyşeme ola.” Çün yakın geldi⁸³¹ eyitdiler, vallāhi Ebū Hāyşeme’dür. Çün kim Resül’üñ önüne irişdi, selām virdi, Resül cevābından sonra buyurdu, “اولى لك يا ابا خيشمة⁸³²” Ya‘nī ol fānī⁸³³ ni‘met ü nāzdan hereb ve rızā-yı Hāķ celle ve ‘alāyı talep yigrekdür saña.⁸³⁴

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Ümeyye rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Tebük seferinde Vādiyü’l-ķurā’ya irişdi, ol yirde bir ‘avret var idi ki laţif ħurmā bāğçesin eylemişdi. Resül ‘aleyhi’s-selām aşhāba buyurdu ki anuñ naħlistānı ħurmāsını divşürdiler, on vesķ ħurmā hāşıl oldı ve ol ‘avrete buyurdu ki “Bundan sonra ħurmānuñ ħisābını gözle ki ne kadar ħurmā hāşıl olur.” Çün mürāca‘at eyledi, ol hatundan şordı ki “Ne kadar ħurmā çıkdı?” Ol ‘avret eyitdi: “On vesķ ħurmā çıkdı.” Hemān-miķdār ki aşhāb almışlardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Vādiyü’l-ķurā’dan cānib-i Tebük’e revān oldı, buyurdu ki “Bu gice katı yiller esse gerekdür. Hiç kisme yirinden ħurmasun ve develerin

⁸²⁶ beş Mİ: -H

⁸²⁷ deveye Mİ: koyun deveye H

⁸²⁸ daği Mİ: -H

⁸²⁹ maħbüb Mİ: laţif H

⁸³⁰ gāyet Mİ: -H

⁸³¹ geldi Mİ: geldiler H

⁸³² “Fani nimetlerden el çekmek senin için ne güzeldir.”

⁸³³ fānī Mİ: -H

⁸³⁴ yigrekdür saña H: saña yigrekdür Mİ

muhkem bağlasunlar.” Pes ol gice muhkem yil esdi ve ittifağ ol gice iki kişi yirinden tırmış bulandı, anları yil alup gitdi ve ırak tağlara bırağdı.⁸³⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Zer-i Ğıfārī dimişdür ki çün Resūl ‘aleyhi’s-selām Tebūk tarafına teveccüh eyledi, benüm devem ğāyet za‘if ü lāğar idi eyitdüm: “Birkaç gün anı besleyeyüm andan soñra Resūl’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ardından irişeyüm.” [İ77a] Birkaç gün ol deveye ‘alef virdüm. Ba‘dehu revān oldum. Çün menāzilden bir menzile irişdüm, devem çök urdı⁸³⁶ daği yirinden kılğmadı. Pes esbābumı arğama [M91b] urdum, ol muhkem ıssıda Tebūk yolunu tıtdum, gitdüm. Çün kim ırakdan zāhir oldum, aşğāb rađıya’llāhu ‘anhumā eyitmişler: “Yā Resūla’llāh, yoldan tenhā bir piyāde gelür.” Buyurmuş ki “Umarum ki Ebū Zer-i Ğıfārī ola...” Çün yağın geldüm, eyitdiler: “Vallāhi Ebū Zer-i Ğıfārī’dür!” Çün Resūl’ün önüne geldüm, yirinden tırdı ve eyitdi: “Merğabā yā Ebā Zer, ⁸³⁷ *يَمْشِي وَحْدَهُ وَ يَمُوتُ وَحْدَهُ وَ يَبْعَثُ وَحْدَهُ*” Ya‘nī “Rāğatluğ ve şād-mānluğ olsun şol⁸³⁸ Ebū Zer’e kim yaluñuz [H85a] yürir ve yaluñuz fevt olur ve yaluñuz çopısardur.”

Ve nice kim Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki tenhā Rebeze’ye gelüp anda vefāt eyledi. İbn Mes‘ūd rađıya’llāhu ‘anhu anı mürde gördi, eyitdi: “Şadağa Resūlu’llāh.”

Şāğib-i *Müstakşā*^{*} dimişdür ki ravza-i Ebū Zer’i Rebeze’de ziyāret eyledüm. Anda bir eşer buldum ki sār şahābenün mağābirinde bulmadum ve anuñ kabri önünde namāz kıldum ve başum secdeye kōdum. Ol türbe-i mu‘ağğaruñ nevāğisinde meşāmuma müşğ koğusu geldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, hem ol ğazāda ba‘zı menāzilde Resūl’ün ‘aleyhi’s-selām nāğası yavı kılındı. Münāfiğlardan birisi eyitdi: “Muğammed şanur ki peyğamberdür ve size göklerden ğaber virür. Ammā kendünün nāğası kanda idigün bilmez.” Bu sözi Ğazret-i Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem didiler. Buyurdi ki “Ben bilmezüm, meğer ol nesneyi Ğağ te‘ālā muğğali‘ eyleye.⁸³⁹ Ve şimdi baña bildürdi ki filān der-benddedür ve meğarı bir ağaca şarılmış.⁸⁴⁰” Vardılar nāğayı ol yirde, ol ğalle bulup getürdiler.

⁸³⁵ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Çün Vādiyü’l-kurā’dan ... ırak tağlara bırağdı Mİ: -H

⁸³⁶ çök urdı Mİ: çök oturdi H

⁸³⁷ “Yalnız yürür, yalnız ölür ve yalnız dirilir.”

⁸³⁸ şol M: -İH

* Zemahşeri.

⁸³⁹ eyleye H: itmeye M

⁸⁴⁰ şarılmış Mİ: aşılığdur H

Ve ol cümleden biri oldur ki, münāfıqlardan bir cemā‘at Resül’le Tebük gazāsına bile gittiler ve anlardan biri Vedī‘a bin Şābit idi ve anlarıñla Eşca‘dan bir kimseyile idi ki Maḥşī bin Ḥumeyr idi. Pes münāfıqlaruñ ba‘zı ba‘zına eyitdiler: “Şanurlar ki Benī el-Aşfer’uñ cengi ğayrılar cengi gibi olisardur. Vallāhi göresin ki yarın bunları nice esīr idüp iplere düzerler.” Maḥşī bin Ḥumeyr eyitdi: “Vallāhi ben dilerüm ki her birimüze yüz ağac uralar, tek bizüm şānumuzda *Qur‘ān* nāzil olmaya.”

Bunlar bu sözdeyiken Resül ‘aleyhi’s-selām ‘Ammār bin Yāsir’e eyitdi: “Var ol kavmi bul ki güyendeler, anlardan şor ki ne⁸⁴¹ didiler. [M92a] Eger inkār iderlerse eyit ki şöyle şöyle söyledüñüz.” Çün ‘Ammār bin Yāsir rağıya’llāhu ‘anhu anlarıñ öñüne vardı [İ77b] ve ol sözi anlara didi. Cümlesi i‘tizār idüp Resül’e geldiler. Vedī‘a bin Şābit Resül’uñ ‘aleyhi’s-selām nāqasınıñ ‘aķabinden tutdı⁸⁴² ve eyitdi: “يا رسول الله آتما كنا نخوض و نلعب⁸⁴³” Maḥşī bin Ḥumeyr eyitdi: “Yā Resūla’llāh, benüm adum ve atam adı bunlarıñ içinde gerekmez.” Maḥşī’den ol günāhı ‘afv itdiler ve adı ‘Abdu’r-raḥmān eylediler ve Haķ te‘ālādan diledi ki aña şehādet müyesser ide bir yirde ki hergiz kimesne muṭṭali‘ olmaya. Pes Yemāme güninde şehīd oldı. Hergiz andan eşer ma‘lüm olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, [H85b] çün kim Tebük’e yakın geldiler, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥāba didi kim “Yarın kuşluk vaķtinde Tebük’e irişsek gerekdür, tā ben gelmeyince kimse elin şuya degmesin.” Çün kavm ol yire geldiler, çeşmenüñ şuyı ğāyet azdı. Ellerin aña degürmediler, tā Resül geldi ve mübārek elin yüzün anuñla yudı. Ol çeşmenüñ şuyı hemān-dem cūşa geldi, çoğaldı, tā cümle kavm murādlarınca şu aldılar. Ve Mu‘āz bin Cebel’e rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Ümīddür ki ol kadar ‘ömrüñ ola, bu çeşmenüñ şuyını bostānlarda aķar göresin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Mu‘āz bin Cebel rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki çün Tebük gazāsından döndük, bir dereye irişdük ki anda bir şu çeşmesi var idi, bir taş yarığından çıkardı. Ol kadar ki bir atlu ya iki atlu içe. Resül buyurdı ki “Hiç kimesne ol şuya benden evvel varmasun. Her kim varursa gerekdür ki şuya degmeye.” Dört kimesne aşḥābdan evvel irişdiler ve bir miķdār şu cem‘ olmuşdı, aldılar. Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābıla irişdi, gördi ki şuyı almışlar. Buyurdı ki “Bu şuyı kim aldı?” Eyitdiler: “Filān ve filān.” Anlara la‘net eyledi. Andan şoñra aşığa indi. Ol

⁸⁴¹ ne Mİ: -H

⁸⁴² tutdı H: dutdı Mİ

⁸⁴³ “Ey Allah’ın Resul’ü, biz boş sözlere daldık.”

taşuñ yarığın mübârek barmağıyla mesh eyledi ve söyledi ol nesneyi⁸⁴⁴ ki Hâk te‘âlâ söylemek diledi. Tâ ol şu delikten revân oldu. Bir avuc şu alup ol delüğe saçdı. Mu‘âz rağıya’llâhu ‘anhu eyidür: “Vallâhi işitdük ki ol derede şâ‘iқа gibi şunuñ âvâzı gelürdi.”

Pes, Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Sizden [M92b] her қанқıñuz diri қала,⁸⁴⁵ bu dereyi şöyle bula ki bu derenüñ dâ’iresinde bundan һurrem ü pür-sebze dere olmaya.” Selefden biri eyidür: “Vallâhi bizümle Şâm arasında andan otlu ve müşerref ve һurrem dere yoқdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol yolda bir ‘azîm ü heybetlü yılan, [I78a] bir ‘acîb şekille һalkuñ öñüne geldi. Hâlâ’iқ ziyâde қorқdılar. Hâzret-i Resül’üñ ‘aleyhi’s-selâm yanına geldiler ve Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem râhilesin ziyâde gözlerdi. Andan soñra ol yılan yoldan çıқdı ve başını қaldurdı ve aşhâbdan yaña [H86a] müteveccih oldu ve başın girü aşığa irdürdi. Pes Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurdı: “Bu, ol tâ’ife-i cinndür ki bize gelmişlerdi ve istimâ‘-ı *Қur’ân* eylemişlerdi. Çün kim anuñ maқâmına yaқın geldük, bize selâm içün geldi ve şimdi size selâm virür, cevâbın virüñüz.” Cevâbın virdiler. Pes Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurdı ki “احبوا عباد الله من كانوا” Ya‘nî Allâh’uñ қullarını sevüñ, her kim olursa.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Benî Sa‘d’dan bir cüvân-merd dimişdür ki: Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem şahâbeden altı kişiyle rağıya’llâhu ‘anhum Tebük’de otururdu. Ol yire vardum ve eyitdüm: “Yâ Resüla’llâh, اشهد ان لاله الاالله و اشهد انك رسول الله” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Devlet-i ebedî bulduñ ve sa‘îd-i sermedî olduñ.” Andan soñra Bilâl’den та‘âm diledi. Bilâl rağıya’llâhu ‘anhu bir naқ‘ döşedi ve bir тағarcuқdan bir miқdâr yağıla perverde olmuş һurmâ çıқardı. Cümlemüz ol һurmâdan yidük, tâ қarnumuz тоydı. Ben eyitdüm: “Yâ Resüla’llâh, bundan evvel ben bu deñlü һurmâyı yaluñuz yirdüm ve henüz қarnum тоymazdı.⁸⁴⁶” Resül buyurdı: “الكافر يأكل في سبعة امعاء و المؤمن يأكل في معى واحدة⁸⁴⁷”

Bir gün қаşdıла қуşлуқ та‘âmına һâzır oldum, tâ benüm yaқınüm İslâm’da ziyâde ola. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem on kişiyle oturdu, Bilâl’den та‘âm diledi. Bilâl enbândan bir avuc һurmâ çıқardı. Resül eyitdi: “Cümlesin çıkar ve Hudâvend-i te‘âlâdan ki erzâқ-ı hâlâ’iқа kefiledür, nevmîd olma.” Bilâl rağıya’llâhu ‘anhu her ne kim

⁸⁴⁴ nesneyi H: nesle ile Mİ

⁸⁴⁵ қала Mİ: қала ki H

⁸⁴⁶ қarnum тоymazdı Mİ: тоymazdum H

⁸⁴⁷ “Kâfir yedi bağırsağına, müslüman bir bağırsağına yer.” *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 5497.

enbānda var idi, çıkardı ki iki müdd miqdārı var idi. Resül [M93a] mübārek elin ħurmāya şundi ve eyitdi: „كلوا باسم الله 848“ Kavm yidiler ve ben daħi yidüm ve ben ğāyet çok ta‘ām yirdüm ve geç toyardum. Ol kadar yidüm ki bir ħurmāya daħi mecālüm olmadı. Çün nazar kıldum, gördüm na‘f üzerinde hemān ol deñlü ħurmā vardır ki Bilāl rağıya’llāhu ‘anhu çıkarmışdı. Hergiz bir dāne naşş olmamış. Tā üç güne dek ol ħurmānuñ baқыyyesin yidük. Girü Bilāl [H86b] ol miqdār ki çıkardı, yine ol miqdār alup şaklardı. [İ78b] Ve benüm yaқınüm ħaқıқat-i İslām’da kemāle irişdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Tebük’de nüzül eyledi, Heraql Ħumuşa gelmişdi. Ol yirde tevaққuf eyledi⁸⁴⁹ ve Ğassān’dan bir kişi Resül’e gönderdi, tā varup müţāla‘a-i āyāt ve ‘alāmāt-ı nübüvvetinde tamām endişe eyleye. Pes ol kişi geldi Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aĥlāq-ı marziyyesinde ve evşāf-ı seniyyesinde tamām te’emmül itdi ve mübārek gözlerinüñ ħumretini ve mühr-i nübüvvetini gördi ve şadaқа kabül itmedügin bildi.

Pes girü Heraql’a geldi ve ol ki görmüş ve bilmişdi, ħaber viridi. Heraql kavmini cem‘ eyledi ve İslām’a da‘vet kıldı ve Resül’e mütāba‘at emr eyledi. Çün Heraql’dan bu sözi işitdiler ibā’ ü nefret idüp ellerin silāħa urdılar ve ğavgāya başladılar. Heraql ħavf eyledi. Şöyle ki oturduğı yirden ħarekete mecāli olmadı. Āħir biñ ħile vü tedbīrle ol ğavgāyı tesкін eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ħālid bin Velīd’i rağıya’llāhu ‘anhu aşĥābdan bir cemā‘at ile Tebük’den Dümetü’l-cendel’e gönderdi ki varup Ükeydir ki Dümetü’l-cendel’ün re‘isi idi ve Naşrānī idi, anuñla muĥārebe ide. Ħālid rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bizüm ħālümüz nice olur düşmenler memleketinde ki biz ğāyet az cemā‘atüz?” Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki “Ħudā-yı Te‘ālā, anuñ üzerine saña nuşret virse gerekdür şol vaқtde ki ol bir tağ şıgırınıñ şaydına meşğül ola.”

Pes, Ħālid rağıya’llāhu ‘anhu revāne oldı ve bir gecede, ay aydunı idi Ükeydir’ün ħişārına irişdi. Ükeydir ħatunıyla serāy şamında rebāb çaldırıp şarāb içerdi ve bir muğanniye ‘avret ebyāt okurdu. Ve Ħālid rağıya’llāhu ‘anhu ırakda gizlenmişdi ve gözün bunlara [M93b] dikmişdi. Nāğāh gördi ki tağ şıgırları bir biriyle oynayu ħişāruñ ħapusına geldiler ve ħişāruñ ħapusını boynuzlarıyla urdılar. Ol rebābī ‘avret [H87a]

⁸⁴⁸ “Bismillah, diyerek yiyiniz.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 5463.

⁸⁴⁹ eyledi Mİ: kılmadı HT

Ükeydir'e eyitdi:⁸⁵⁰ "Hergiz bunuñ gibi gördüñ mi?" Ükeydir eyitdi: "Yok." Ol 'avret eyitdi: "Hergiz bunuñ gibi şikârı elden çıkarmağ⁸⁵¹ olmaz." Pes Ükeydir emr eyledi, atın eyerlediler ve qarındaşı Hâssân birle ve birkaç âdemleriyle hişârdan taşra çıkdılar ve ol cânverlerüñ ardınca segirttiler. Hâlid rağıya'llâhu 'anhu anlara hamle eyledi. Hâssân'ı muhârebede katl eyledi ve Ükeydir'i esîr eyledi ve sâ'iri kaçup hişâra girdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Benî Sa'd'dan [I79a] bir cemâ'at Tebük'de Resül'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem geldiler ve eyitdiler: "Yâ Resûla'llâh, biz saña geldük ve ehlümüz bir kıyu üzerinde koduk ki anuñ şuyı gâyet azdur ve bizüm ehlümüze vefâ itmez. Dilerüz ki Hâk te'âlâdan dileyessin ol kıyunuñ şuyı ziyâde ola, tâ bizüm 'izzetümüze ve refâhiyyetümüze sebep ola ve dîn düşmenlerinüñ tãma'ı bizden münkaţı' ola." Resül 'aleyhi's-selâm anlardan birine buyurdı ki "Birkaç hürdece taşlar getir." Ol kişi üç taş getürdi, Resül'üñ mübârek eline virdi. Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem mübârek elini anlara sürdi ve hemân ol kimseye virdi ve eyitdi: "Bunuñ iletüñ dağı birer birer⁸⁵² ol kıyuya bırağüñ ve Hâk te'âlânuñ adını dilüñüze getürüñ." Çün kim öyle itdiler, ol kıyunuñ şuyı cüş eyledi ve çoğaldı. Ve dîn düşmenlerinüñ üzerine galebelerine ve şevketlerine sebep oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Irbâz bin Sâriye rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem⁸⁵³ Tebük'de Ümmü Seleme'nüñ rağıya'llâhu 'anhâ haymesinde idi. Ben aşhâbdan iki kişiyle dağı anda hâzırdum ve üçümüz dağı açduğ. Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem bizümçün ta'âm taleb itdi, bulmadı. Bilâl'e âvâz eyledi ki "Bunlaruñçün ta'âm bul." Bilâl rağıya'llâhu 'anhu eyidür: "Vallâhi cemî'-i enbânları silkdüm, nesne yokdur." Resül 'aleyhi's-selâm eyitdi: "Girü silk, şâyed ki bir nesne bulasın." Ol enbânları birer birer girü silkdı, yedi dâne hürmâ buldı. Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem mübârek elin ol hürmâların üzerine kodı ve eyitdi: «كلوا باسم الله تبارك و تعالیٰ»⁸⁵⁴ [M94a]

'Irbâz rağıya'llâhu 'anhu eyidür: "Ben tenhâ elli dört dâne hürmâ yidüm ve çekirdekleri elümde idi ve ol iki yoldaşum [H87b] dağı bencileyin yidiler. Çün ta'âmdan elümüz çekdük, hemân yirinde ol yedi hürmâ bâkî idi." Resül 'aleyhi's-selâm eyitdi: "Bu hürmâları girü enbâna koy kim bu hürmâdan her kim yise, elbette toğ olur." Ve bir

⁸⁵⁰ eyitdi Mİ: imdi H

⁸⁵¹ çıkarmağ Mİ: çıkarmağ HT

⁸⁵² dağı birer birer Mİ: bir bir H

⁸⁵³ - Mİ: eyitdi HT

⁸⁵⁴ "Bismillah, diyerek yiyiniz." *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 5463.

gün daħi on⁸⁵⁵ faķır Resül'ün önünde hâzırdılar, hemân ol yedi ħurmâyı Bilâl'den taleb eyledi ve mübârek elin girü üzerine ĳodı ve eyitdi: «كلوا باسم الله⁸⁵⁶» «İrbâz eyidür: «Ol Allâh ĳaķķıĳün ki Muĳammed'i râst peyĳamber göndermişdür, ol faķırlerün cümlesi toydılar ve hemân ol yedi ĳurmâ yirinde ĳururdu.» Andan soñra Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: «Eger Rabb'ümden şerm itmeseydüm Medîne'ye dek [İ79b] leşkeri bu ĳurmâyıla toydurdum.» Pes ol ĳurmâları bir oĳlancuĳa virdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Tebük'den mürâca'at olunduĳdan soñra münâfıĳlardan bir cemâ'at ittifaķ itdiler ki Resül'i şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem 'aķabeden aşıĳa bıraĳalar.⁸⁵⁷ Gice idi, 'aķabeye irişdiler. Resül 'aleyhi's-selâm buyurdu ki «Cümle ĳavm dere yolından ĳitsünler.» Ve kendüsi tenhâ 'aķabe yolın iĳhtiyâr itdi ve hiĳ kimseyi kendüye tâbi' olmaĳa ruşşat virmedi. Kendünün devesi mehârını 'Ammâr bin Yâsir'ün eline virdi ve ĳuzeyfe'yi devesin sürmeĳiĳün ta'yîn eyledi. Bu ĳariķa ile 'aķabe yolına revân oldılar. Nâĳâh bir cemâ'at 'aķablerinden zâhir oldı. Resül 'aleyhi's-selâm ĳuzeyfe'ye⁸⁵⁸ eyitdi: «Dön, bu gelenleri girü dönder.» Pes ĳuzeyfe elindeki miĳcen birle bî-muĳâbâ bunlarun râĳilelerinin yüzine urmaĳa başladı. Münâfıĳlar şöyle şandılar ki Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem bunlarun mekrine muĳtali' oldı, hemân-dem 'aķabeden aşıĳa indiler. Resül 'aleyhi's-selâm ĳuzeyfe'den şordı ki «Hiĳ bunlardan kimseyi bildün mi?» Eyitdi: «Yâ Resüla'llâh, filânuñ ve filânuñ râĳilesin bildüm. Ammâ cümlesinün yüzleri baĳlıydu ve gice ĳarañuydu tamâm fehm eylemedüm.»

ĳün 'aķabeden ĳeĳdiler ve şubĳ zâhir oldı, Resül 'aleyhi's-selâm Üseyd bin ĳudayr'a eyitdi: «Yâ Ebâ Yaĳyâ, bilür misin ki münâfıĳlar ne [M94b] fikr itdiler? Dilediler ki beni 'aķabeden aşıĳa bıraĳalar.» Üseyyid: «Yâ Resüla'llâh, buyur fi'l-ĳâl⁸⁵⁹ münâfıĳlarun başların ĳazretüne ĳetüreyin.» Eyitdi: «Ey [H88a] Üseyyid, dilemezüm ki ĳalâ'ik dirler ki ĳün ceng tamâm oldı, Muĳammed aşĳâbını ĳatlı itmeĳe başladı.» Üseyyid eyitdi: «Yâ Resüla'llâh, anlar senün aşĳâbuñdan degüllerdür.» Buyurdu ki «İzhâr-ı şehâdet iderler ve ĳaķ te'âlâ beni ehl-i şehâdetün ĳatlınden nehy eylemişdür.» Ba'dehu ol cemâ'atün adlarını ĳuzeyfe'ye ayru ayru didi ve eyitdi ki «ĳudâ-yı Te'âlâ ol cemâ'atün üzerine namâz ĳılmaĳdan beni nehy eyledi.» ĳuzeyfe'den ĳayrı kimesne

⁸⁵⁵ on Mİ: ol HT

⁸⁵⁶ «Bismillah, diyerek yiyiniz.» *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 5463.

⁸⁵⁷ 'aķabeden aşıĳa bıraĳalar Mİ: aşıĳa bıraĳalar 'aķabeden HT

⁸⁵⁸ ĳuzeyfe'ye Mİ: -H

⁸⁵⁹ fi'l-ĳâl Mİ: -H

aşhâbdan, anları⁸⁶⁰ bilmezlerdi, Resûl vefât itdükdən sonra. Resûl ‘aleyhi’s-selâm vefât itdükdən sonra emîrü’l-mü’minîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu cenâze namâzın kılmalu olsa, Huzeyfe’nün elini tutardı.⁸⁶¹ Eger Huzeyfe namâzın kılırsa, ol dağı kılurdu ve eger kılmazsa, kılmazdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Tebük’de eyitdi: “Hağ te‘âlâ baña bişâret virdi, Fârs’uñ ve Rüm’uñ genciyle ve mülük-i Hımyer’uñ cihâd-ı [İ80a] fi sebîli’llâhda mu‘âvin olmağlarıyla.” Çün Medîne’ye mürâca‘at itdiler, mülük-i Hımyer’uñ ilçisi geldi. Anlaruñ İslâmı’ndan ve şirkden müfârağat itdüklerinden haber virdi. Hâzret-i Risâlet’den bir kitâb isterler didi. Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki tâ bir kitâb yazdılar aħkâm-ı İslâm’ı müştemil ve ilçiyeye virüp gönderdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Tebük’den döndi, mülük-i etrâfdan ve şu‘üb-ı kabâ’ilden ilçiler Medîne’ye müteveccih oldılar ve ol cümleden biri Benî Mürre kabîlesinden on üç kişi geldiler ve izhâr-ı İslâm kıldılar ve eyitdiler ki “Kağt oldı. Bizüm diyârumuzda yağmurlar yağmadı ve otlar bitmedi. Ümiddür ki yâ Resûla’llâh, senüñ du‘âñula ol miñnetden ħalâş olavuz...” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “اللهم اسقهم الغيث⁸⁶²” Çün bilâdına döndiler, kavmlerini tamâm refâhiyyetde buldılar. Hemân ol gün ki Resûl ‘aleyhi’s-selâm du‘â itdi, diyârlarında yağmur yağdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Tâ’if ğazâsına giderken bir gice Tâ’if kırbında bir vâdî var idi ki [M95a] aña Necb dirlerdi, ğayet dırağtân idi. [H88b] İçinde sidre ve muğaylân ağaçları bî-ğadd idi. Ol vâdiye geldiler, Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem râhilesinüñ üzerinde uyurdu. Gice kırañusunda nâğâh bir sidre ağacı Resûl’uñ mübârek başınuñ muğâbelesine geldi, hemân-dem özdeginden iki şağğ oldı. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bilâ-elem râhilesiyle geçdi ve ol sidre şöyle iki şağğ olmış bu zamâna dek bâkî ħaldı. Ol diyârda tamâm ma‘rûfedür. Sidretü’n-nebî dirler. A‘râb her-bâr ki ol vâdiye tavarların otarmağa veyâ bir ħâcet için nüzûl itseller, anda buldukları ağaçdan ve otdan keserler ve yolarlar. Ammâ ol sidreye hergiz degmezler. Hâlini bildükleri sebebden ve şânını ta‘zîm itdükleri eçden ve emrinüñ

⁸⁶⁰ anları Mİ: anı H

⁸⁶¹ tutardı H: dutardı Mİ

⁸⁶² “Allah’ım, onlara bol ve doyurucu bir yağmur ver.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem’u’l-fevâid)*, No: 6356.

şöhreti hayşiyetinden. Be-dürüstî bu âyet-i beyyine cümle-i mu‘cizât-ı bākıyyedendür.^{863 864} وهكذاو جدت في كتاب شرف المصطفى

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kabîle-i ‘Abdü’l-ğays Medîne’ye geldiler, bir mecnûnı bile getürdiler. Çün Resûl’ün şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem⁸⁶⁵ [İ80b] önüne ilettiler, nazarında tamâm cünün eşeri zâhirdi. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Arğasın berü dönderün.” Öyle eylediler. Ol mecnûnuñ arğasına bir kaftân örtti ve eyitdi: “اخرج يا عدو الله⁸⁶⁶,” Fi’l-hâl ol eşer-i cünün anuñ gözlerinden gitdi. Şöyle ki ‘âkıllar gibi nazar iderdi. Ba‘dehu Resûl ‘aleyhi’s-selâm anı önüne getürdi ve du‘â eyledi ve mübârek elini anuñ yüzine sürdi. Ol vech ile yüzi tâze oldu ki pîr olmuşdı. Henüz yüzi tâze cüvânlar yüzi gibiydi ve ‘aklı ol derecede kemâle irdi ki çavminde andan ‘âkıllı kimesne yoğ idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol çavmün içinde bir kimse var idi ki Bahreyn’de ‘ammusı oğlıyla şarâb içerken ayağına bir zağm urmuşdı ve anuñ eşeri ayağında kalmışdı. Ol çavm eyitdiler: “Bizüm yirümüzün hevâsı muğâlifdür. Biz ta‘âm üzerine şarâb içerüz.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Çün sizden birünüz bir kadeh şarâb içe ve biri dağı anuñ üzerine otura,⁸⁶⁷ mest [M95b] ola, çurup ‘ammusı oğlınuñ ayağına zağm urur.” Çün ol şahş bu sözi işitdi, ayağını örtti.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol yılda Hâbeşe’nün meliki Necâşî vefât eyledi, Resûl ‘aleyhi’s-selâm [H89a] aşhâbına buyurdu ki Bağı‘ye çıkalar. Çün kim çıkıldar, buyurdu kim “ان احاكم النجاشي قدمات⁸⁶⁸” Pes dört tekbîrle anuñ üzerine namâz kıldı ve ‘Ā’işe radıya’llâhu ‘anhâ dimişdür ki “Hemişe Necâşî’nün kabri üzerinde nûr müşâhede olunurdi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, onıncı yılda Benî ‘Āmir kabîlesi geldiler ve izhâr-ı İslâm eylediler ve dîn aħkâmın öğrendiler. Erbede bin el-Ğays ve ‘Āmir bin el-Ğufeyl anlaruñ içinde idi. Ol çavm, ‘Āmir’e eyitdiler: Gel, Müslimân ol.” Eyitdi: “Ben and içmişdüm cemî‘-i ‘Arab’ı baña iktidâ itdürmeyince elümi muğâteleden çekmeyem. Şimdi nice bu Çureyşî cüvâna mütâba‘at idem!” Andan soñra Erbede eyitdi: “Ben

⁸⁶³ bu âyet-i Beyyine cümle-i mu‘cizât-ı bākıyyedendür İH: bu âyet-i beyyine cümle-i mu‘cizâtındandır M

⁸⁶⁴ “Kitâb-ı Şerefü’l-Mustafâ isimli kitapta böyle (yazılı) buldum.”

⁸⁶⁵ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

⁸⁶⁶ “Çık, ey Allah’ın düşmanı!”

⁸⁶⁷ üzerine otura İH: ziyâde ide M

⁸⁶⁸ “Kardeşiniz Necâşî vefat eyledi.”

Muhammed'ün yüzini benden yaña ideyüm ve gâfil kılayum. Sen kılıcıla anuñ işin tamām eyle.”

Çün Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne geldiler, 'Āmir Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “Benüm üzerüme harāc vaż' eyle ve beni hālimde қо.” Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: [I81a] “Mādām ki imān getürmeysin, çäre yoқdur.” Bu sözle ol Hāzret'i meşgül eyledi ve Erbede'ye nażar iderdi. Ammā Erbede hergiz muқayyed olmazdı. Çün meclis uzadı, 'Āmir eyitdi: “Bilāduñı atlu ve piyāde birle top tolu ideyüm.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “اللهم اكفني عامراً⁸⁶⁹” Hūdā-yı Te'ālā aña tā'ün gönderdi ve helāk eyledi. Ve Erbede hikāyet itmişdür: Her-bār ki Muhammed'e қаşd iderdüm, 'Āmir benümle Muhammed ortasında hā'il olurdı ve Hāқ sübhānehu ve te'ālā Erbede'yi şā'ika ile gönderdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, hem ol yılda çün Resül 'aleyhi's-selām emīrū'l-mü'minīn 'Alī bin Ebī Tālib'i kerrema'llāhu vechehu Yemen'e gönderdi, Ka'bu'l-Ahbār anda idi. Hāzret-i emīrūñ öñüne geldi, Resül'ün 'aleyhi's-selām şifātlarına meşgül oldı. Ka'b tebessüm itdi. Emīr tebessüminden şordı, Ka'b eyitdi: “Sebeb oldur ki bu ol şifātlardur ki kütüb-i⁸⁷⁰ kadīmede bulup tūruruz ve taşdıқ eyleyüp imān getürdük.⁸⁷¹” [M96a] Ve қadr-i tākatince aḥkām-ı İslāmı öğrendi ve hem Yemen'de ikāmet eyledi ve İslām aḥkāmın ḥalқа öğretdi. Emīrū'l-mü'minīn 'Ömer'ün rağıya'llāhu 'anhu ḥilāfeti zamānında Medīne'ye geldi ve eyitdi: “Kāşkī eyyām-ı Hicret'de gelmiş olaydum, tā şeref-i şoḥbet-i Hāzret-i Risālet [H89b] birle sa'ādet bulaydum.”

Ba'zı kitāblarda böyledür ammā meşhūr oldur ki Ka'b'ün İslām'ı Şām'da vāqı' oldı, emīrū'l-mü'minīn 'Ömer'ün rađıya'llāhu 'anhu ḥilāfeti zamānında, anuñ elinde. Sa'īd bin Müseyyeb rađıya'llāhu 'anhu eyidür: Şol vaқtde ki emīrū'l-mü'minīn 'Abbās rađıya'llāhu 'anhu zemzemde otururdı, nāgāh Ka'bu'l-Ahbār anuñ öñüne geldi. Hāzret-i emīr andan şordı ki “Niçün peygamber 'ahdinde ve emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu eyyāmında⁸⁷² imān⁸⁷³ getürmedüñ, emīrū'l-mü'minīn 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu eyyāmında getürdüñ?” Ka'b eyitdi: “Yā emīre'l-mü'minīn, benüm atam benüm için *Tevrāf* dan ba'zı nesnelere yazdı ve baña virdi ve eyitdi, bunlaruñla 'amel eyle ve *Tevrāf* a mühr urdı ve baña and virdi ki bu mührü açmayasın. Çün İslām

⁸⁶⁹ “Allah'im beni Āmir'in şerrinden koru.”

⁸⁷⁰ kütüb-i MH: -İ

⁸⁷¹ getürdük İH: getürdi M

⁸⁷² emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu eyyāmında M: emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu zamānında İ: -H

⁸⁷³ imān MH: -İ

zāhir oldu ve anda hayrdan gayrı nesne müşāhede itmedüm. Kendüme eyitdüm, şāyed atañ senden baʿzı ʿilmi ketm itdi ola. Pes ol mühri bozdum. Anuñ içinde Muḥammed ve ümmetinüñ şifatların buldum ve imān getürdüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, hem yine⁸⁷⁴ ol yılda Cerir bin ʿAbdu’llāh-ı Becelî raḍıya’llāhu ʿanhu Yemen’den Medīne’ye [İ81b] geldi, imān getürdi. Medīne’ye⁸⁷⁵ gelmezden evvel Resül şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem eṣnā-yı⁸⁷⁶ ḥuḥbede buyurdi ki “Bu ḳapudan bir kişi gelse gerek, ehl-i Yemen’üñ eṣrefi ve efdali olsa gerek.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cerir bin ʿAbdullāh atda oturamazdı. Resül şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem mübārek elin gögsine urdı. Şöyle ki anuñ eṣeri hergiz andan gitmedi ve eyitdi ki “اللهم ثبته و اجعله هاديا مهديا⁸⁷⁷” Ayruḳ atdan düşmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, hem ol yılda Ṭayy ḳabileleri Resül’e şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem⁸⁷⁸ geldiler, imān getürdiler ve Zeyd bin el-Ḥayl ki anlaruñ re’isi idi ve seyyidi idi, anlaruñla bile idi. Resül ʿaleyhi’s-selām anuñ adını Zeydü’l-ḥayr ḳodı ve anuñ ḥaḳḳında buyurdi ki “Arab’dan her kimüñ ki benüm öñümde faẓlın söylediler, çün ki gördüm, [M96b] işitdügüm gördügümden ziyāde idi, Zeydü’l-ḥayr’dan gayrı ki gördügüm işitdügümden artuḡ idi.⁸⁷⁹” Çün kim bilādına mürācaʿata ʿazimet eyledi, Resül şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem eyitdi: “Kāṣki Zeyd [H90a] Medīne’nüñ ḥummāsından ḥalāş olaydı.” Çün bilādından baʿzınuñ ḥaddine iriṣdi, ḥummādan vefāt eyledi.⁸⁸⁰

Ve ol cümleden biri oldur ki, ve⁸⁸¹ hem ol yılda ʿAdi bin Ḥātem Medīne’ye geldi, Resül şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem eyitdi: “Ey ʿAdi, İslām’a gel, tā selāmet ḳalasin.” ʿAdi eyidür: “Benüm bir dīnüm vardur.” Resül ʿaleyhi’s-selām eyitdi: “Ben senden yeg bilürüm senüñ dīnüñi. Sen Naṣārā ve Şābi’in dīnin ihtiyār eyledüñ.⁸⁸²” ʿAdi ḥikāyet ider ki eyitdüm: “Belī.” Buyurdi ki “Sen ḳavmüñ içinde murabbāʿ idüñ.” Yaʿni ḡanā’imden rubʿ alurduñ. Eyitdüm kim “Belī.” Yine eyitdi ki “Rubʿ almaḳ sizüñ dīnüñüzde cāʿiz degüldür.” Eyitdüm: “Belī.” Çün kim bu sözlere andan işitdüm, ol kerāhat ki benüm

⁸⁷⁴ yine Mİ: -H

⁸⁷⁵ Medīne’ye Mİ: -H

⁸⁷⁶ eṣnā-yı Mİ: -H

⁸⁷⁷ “Allah’ım onu sabit kıl, hidayete erdir ve onu hidayete erdirici yap.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem’u’l-fevāid)*, No: 6684.

⁸⁷⁸ Resül’e şalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem Mİ: -H

⁸⁷⁹ işitdügüm gördügümden ziyāde idi Zeydü’l-ḥayl’dan gayrı ki gördügüm işitdügümden artuḡ idi Mİ: işitdügümden ziyāde idi Zeydü’l-ḥayl’dan gayrı ki gördüm işitdügümden artuḡ idi H

⁸⁸⁰ eyledi Mİ: itdi H

⁸⁸¹ ve Mİ: -H

⁸⁸² eyledüñ Mİ: itdüñ H

gönlümde var idi, bi'l-küllüyye zā'il oldu. Pes eyitdi: “Beñzer ki ehl-i İslām'ıñ fakîrin görüp, İslām'a gelmezsin. Bir gün ola ki māl ü menāl bunlaruñ içinde şol hadde ola ki mällaruñ şadaqasın çıkaralar, qabül ider kimesne bulunmaya veyâhud ehl-i İslām'ıñ 'adularınıñ keşretinden Müslimān olmazsın. Hıç Hıre'ye varduñ mı?” Eyitdüm: “Varmadum ammā bilürüm.” Eyitdi:⁸⁸³ “Az müddetde Hıre'den bir hatun Beytu'llāh'ı tavāf itmege gele, Haq te'ālādan ğayrı bir kimesneden hergiz havf eylemeye ve şāyed ki İslām'dan māni' oldur ki İslām'ıñ ğayrı yirlerde şāhib-i şevket ve ehl-i kudret pādīşāhlar [İ82a] görürsün. Haq te'ālā kistrā bin Hürmüz'üñ genclerin ehl-i İslām'a yakın zamānda fetḥ eyleye.” Ben eyitdüm ki “Kistrā bin Hürmüz'üñ mi?” Buyurdi ki “Kistrā bin Hürmüz'üñ...” 'Adī eyidür: “İmāna geldüm ve bi'llāhi bir hatun Hıre'den Ka'be'yi tavāfa geldi, gördüm. Ve kistrānuñ mülkin evvel ğāret idenlerüñ birisi bendüm ve ol üçüncü қазиyye lā-büdd olsa gerekdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ve⁸⁸⁴ hem ol yılda qabile-i Selāmān'dan bir cemā'at geldiler, İmān getürdiler ve aḥkām-ı şerāyi'i öğrendiler ve eyitdiler: “Yā Resūla'llāh, bizüm yirümüzde qaḥṭ vardur ve bu [M97a] yıl yağmur yağmadı.” Ve Resūl'den 'aleyhi's-selām du'ā taleb eylediler. Çün kim bilādlarına geldiler, ol gün ki Resūl 'aleyhi's-selām du'ā itmişdi, yağmur yağmış buldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Fırüz-ı Deylemī ki Necāşī'nüñ kız qarındaşı oğlıydı, Medīne'ye geldi ve İmān getürdi. [H90b] Ve ol idi ki Esved-i 'Ansī-i kezzābī ki peyğamberlik da'vāsın itmişdi, qatl eyledi. Ve ol gice ki anı qatl eyledi, 'ale's-şabāh Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aşḥābına eyitdi: “Bu gice Esved-i 'Ansī'yi qatl eylediler.” Eyitdiler: “Kim qatl eyledi yā Resūla'llāh?” Eyitdi: “Bir mübārek er, bir mübārek ḥānedāndan ki adı Fırüz'dur.” Pes bir sebīl du'ā eyledi: “فاز فيروز فاز فيروز” Ya'nī muzaffer olsun Fırüz!

Ve ol cümleden biri oldur ki, ve hem ol yılda Kinde qabilesinden bir cemā'at geldiler ve Vā'il bin Ḥacer ki anlaruñ melik-zādesi idi,⁸⁸⁵ bile gelmişdi. Andan menkūldür ki eyitdi: Resūl aşḥābına rıd'vānu'llāhi 'aleyhim ecma'īn, mülākāt olmazdan evvel eyitdiler ki üç gündür ki Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bize senüñ kudümüñ bişāretiyle ḥaber virdi. Pes ol Ḥazret'üñ önüne gelüp İmān getürdi.

⁸⁸³ Eyitdi Mİ: -H

⁸⁸⁴ ve Mİ: -H

⁸⁸⁵ melik-zādesi idi Mİ: zādesi idi H

⁸⁸⁶**Ve ol cümleden biri oldur ki**, ittifağ ol yılda Sa‘d bin Ebi’l-Vağkâş’a rağıya’llāhu ‘anhu Haccetü’l-vedā‘ eyyāmında bir maraz ‘arız oldu. Resül ‘aleyhi’s-selām anuñ ‘iyādetine vardı. Sa‘d rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben senüñ aşhābuñdan Mekke’de girü kıalsam gerekdür.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “İnşā’a’llāh Hudā-yı Te‘ālā seni şaklaya. Çün kim kıalasın, senden ziyāde hayrlar ve rifatler zāhir ola ve gökcek ‘ameller şadır ola ve bir kıavme senden menfa‘at [I82b] ve bir kıavme senden mazarrat iriše.”

Andan şoñra Sa‘d rağıya’llāhu ‘anhu şıhhat buldı, tā Mu‘āviye’nüñ eyyāmına dek sağ oldu ve ‘Irāk anuñ elinde fetğ oldu. Müşennā bin Hārişe ile rağıya’llāhu ‘anhu,⁸⁸⁷ Yevmü’r-Ridde’de çok ceng eyledi ve ‘azım işlerde bulundu ve ehl-i İslām’a ziyāde menfa‘at irişdi ve ehl-i Ridde’ye mazarrat, öyle ki Resül ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, aşhābdan birisi dimişdür ki: Haccetü’l-vedā‘da Mekke’nüñ evlerinden birisine girdüm, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anda idi. Güyā ki mübārek yüzi ayuñ on dördü idi. [M97b] Ehl-i Yemāme’den bir kişi bir oğlanuğı bir pāre kırkıya tolamış getürdi. Resül ‘aleyhi’s-selām ol oğlanuğdan şordı ki ⁸⁸⁸“من انا الله” Eyitdi ki ⁸⁸⁹“انت رسول الله” Buyurdı [H91a] ⁸⁹⁰“صدقت” Pes eyitdi ki ⁸⁹¹“بارك الله فيك” Ba‘dehu ol oğlanuğ ayruğ söz söylemedi, tā ulu olunca. Ve ol oğlanuğa “Mübārekü’l-Yemāme” ad kıodılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Üsāme bin Zeyd rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, hacc itmege gitdi, yolca bir kıatun önüne geldi, omuzunda bir oğlanuğ var. Selām virdi. Resül ‘aleyhi’s-selām kıurdu. Ol ‘avret eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu benüm oğlumdur ve ol gündün berü ki bunu toğurdum, bunu bir nesne kıutar ki andan ziyāde zağmet çeker.”

Resül ‘aleyhi’s-selām mübārek elini uzatdı ve ol oğlanuğı ol ‘avretten aldı ve mübārek ağızınuñ yarından anuñ ağızına bıraktı ve eyitdi ki ⁸⁹²“اخرج يا عدو الله انا رسول الله” Pes yine anasına virdi ve eyitdi: “Al git ki min ba‘d, ol mekrüh gördüğüñ nesne vākıf olmaya.”

⁸⁸⁶ Der-kenar: Şevāhid-i Haccetü’l-vedā‘ Mİ: -H

⁸⁸⁷ Ve ‘Irāk anuñ elinde fetğ oldu, Müşennā bin Hārişe ile rağıya’llāhu ‘anhu. M: Ve ‘Irāk anuñ elinde ve Müşennā bin Hārişe rağıya’llāhu ‘anhu fetğ oldu. İH

⁸⁸⁸ “Ben kimim?”

⁸⁸⁹ “Sen Allah’ın Resul’üsün.”

⁸⁹⁰ “Doğru.”

⁸⁹¹ “Allah seni mübārek kılsın!”

⁸⁹² “Çık, Allah’ın düşmanı. Ben Resulullah’ım.”

Çün kim hacdan müraca‘at olunup yine ol mevzi‘a gelindi. Gördük ki ol ‘avret bir koyun biryân itmiş, alup geldi ve eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, ben ol oğlancuğuñ anasıyam ki senüñ önüne getürdüm.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm şordı ki “Ol oğlancuğuñ hâli nedür?” Eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, ol günden berü ol mekrûh nesne vâkı‘ olmadı.” Üsâme eyidür: Andan soñra Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem baña eyitdi ki “Yâ Üseym, ol koyunuñ bir kolın baña vir.” Virdüm, yidi. Girü buyurdı ki “Bir kolın dañi vir.” Virdüm, anı dañi yidi. Girü buyurdı ki “Yâ Üseym, bir kolın dañi vir.” Ben eyitdüm: “Yâ Resûla’llâh, bir koyunuñ iki koldan [İ83a] artuk olmaz. Buyurdı ki “Eger sen böyle dimeseñ, hemîşe ol koyunda bir kol dañi bulurduñ, mādām ki taleb eylerdük.”

Ba‘dezân buyurdı “Yâ Üseym, taşra var, gör hîç bir penâh idicek yir var mıdur kazâ-yı hâcet için?” Pes taşra çıkdım, ol kadar gitdüm ki ‘âciz kaldım. Ne halk için çıkabildüm ve ne bir maḥfûz yir buldüm. Girü döndüm ve şüret-i hâli taḥrîr eyledüm. Buyurdı ki “Hîç ağac ve taş gördüñ mi?” Eyitdüm:⁸⁹³ “Evet. Bir yirde ḥurmâ [M98a] ağaccuqların ki anlaruñ⁸⁹⁴ yanında birkaç taşlar var idi ki gördüm.” Buyurdı ki “Yürü ol ağaclaruñ ve taşlaruñ önüne var, eyit ki Allâh’uñ Resûl’i buyurdı ki bir yire gelesiz, tâ Resûlu’llâh’a penâh olasız.” [H91b] Üsâme eyidür: “Gitdüm ve her ne buyurmışdı, didüm.” Ol Allâh ḥaḳḳiçüñ ki anı halka ḥaḳḳ peygamber viribimişdür, ol ağacları gördüm kökleriyle ve topraklarıyla yirlerinden şıçrayu şıçrayu bir yire geldiler. Güyâ ki bir⁸⁹⁵ ağac oldılar ve ol taşlar bir birinüñ üzerine binüp bir yire cem‘ olup bir dîvâr oldılar. Resûl’e ‘aleyhi’s-selâm geldüm ve ol ki görmüşdüm didüm. Buyurdı ki “Şu getir.” Getürdüm ve andan evvel iletdüm, ol yirde ḳodum. Çün âb-dest aldı ve ḥaymeye girü geldi. Buyurdı ki “Yâ Üseym, ol ağaclara ve taşlara eyit ki Allâhu te‘âlânuñ Resûl’i buyurdı ki girü yirlü yirüñüze varasız!” Ol Allâh ḥaḳḳiçün ki anı⁸⁹⁶ ‘âleme anı râst göndermişdür, güyâ gözüm önündedir ol ağacları ve taşlar şıçrayup her birisi yirlerine giderler.⁸⁹⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Ḥazret-i Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ḳurbân eyledi beş deve ve bir rivâyetde altı deve. Önüne getürdiler ve ol develer

⁸⁹³ Eyitdüm Mİ: -H

⁸⁹⁴ ağaccuqların ki anlaruñ İH: ağacları ki anuñ M

⁸⁹⁵ bir Mİ: -H

⁸⁹⁶ ki anı Mİ: -H

⁸⁹⁷ giderler Mİ: gider H

biribirinden sebkat idişürlerdi ve Hâzret-i Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem taqarrüb dilerlerdi, tâ kim anuñla ibtidâ eyleye.⁸⁹⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Ā'işe rağıya'llâhu 'anhâ eyidür: On birinci yılda gice içinde Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem h'âbgâhından tırup gitdi. Ben eyitdüm: "Atam anam saña fedâ olsun, bu vaqt kanda gidersin?" Eyitdi ki "Güristân-ı Baķi" a giderüm ki emr oldı, anuñ ehli için mağfıret taleb idem." Ebü Müveyhibe ve Ebü Râfi' rağıya'llâhu 'anhumâ ol Hâzret'ün kullarından idiler, bile gitdiler. Ebü Müveyhibe eyidür: Bir zamân-ı medîd ehl-i Baķi' için istiğfâr eyledi. Ba'dezân eyitdi ki "Āfiyet olsun, ol ni'metler ki Hudâ-yı Te'âlâ size virdi ve mübârek olsun şol menziller ki kâpuları rahmet eliyle sizün yüzünüze açıldı. Girü kırtulduñuz şol pey-â-pey [İ83b] fitnelerden ki karañu giceler gibi⁸⁹⁹ halka yüz tıtmışdur, âhiri evveline ulaşmışdur ve soñı önüne tılaşmışdur ve lâhıķı sâbıķından beterdür ve gelecegi geçmişinden sahtterdür." Ba'dehu eyitdi ki [M98b] "Ey Müveyhibe, beni muhayyer eylediler dünyâ hazîneleriyle ve ol dünyâda baki olmağıla ve andan soñra Cennet birle. Ve daği Haķ te'âlânuñ likâsıyla ve andan soñra Cennet ortasında." Ben eyitdüm: "Yâ Resûla'llâh, atam anam saña fedâ olsun. Dünyâ hazînelerin ve anda baki olmağı ve andan soñra Cennet'i ihtiyâr eyle." Eyitdi: "Yok ey Müveyhibe. Vallâhi likâ-yı Haķķ'ı ve Cennet'i ihtiyâr itdüm." Hemân birkaç gün geçdikden soñra haste oldı.

⁹⁰⁰**Ve ol cümleden biri oldur ki,** Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem cemî'-i marâzlarında Haķ [H92a] te'âlâdan şıhhat u 'âfiyet⁹⁰¹ taleb iderdi. Ammâ marâz-ı ahırde buyurdi: "Ey nefis, nedür ki bî-tâķatlıķdan nesneye şıgıñırsın?"

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Ā'işe rağıya'llâhu 'anhâ eyidür: Resûl 'aleyhi's-selâm eyyâm-ı şıhhatinde buyurmuşdur ki "Hiç bir peygamber dünyâdan⁹⁰² gitmez, Cennet'deki meķânını görmeyince. Pes anuñ ihtiyârını elinde kırlar. Eger dilerse iletürler ve ger dilerse şıhhat virürler." Pes Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem marâz-ı ahırde mübârek başın benüm dizüme kıomışdı. Bir lahza gözini evün saķfına dikdi.

⁸⁹⁸ **Ve ol cümleden biri oldur ki, Çün** Hâzret-i Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem kırbân eyledi beş ve bir rivâyetde altı deve. Önüne getürdiler ve ol develer biribirinden sebkat idişürlerdi ve Hâzret-i Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem taqarrüb dilerlerdi tâ kim anuñla ibtidâ eyleye. Mİ: -H

⁸⁹⁹ karañu giceler gibi Mİ: -H

⁹⁰⁰ Der-kenar: Şevâhid-i Eyyâm-ı Marâz-ı Mevt Mİ: -H

⁹⁰¹ u 'âfiyet Mİ: -H

⁹⁰² dünyâdan Mİ: -H

Ba‘dezān eyitdi ki «اللهم الرفيق الاعلى⁹⁰³» Bildüm ki anı muhayyer eylediler ve ol refîk-ı a‘lā ihtiyār eyledi ve āhir sözi Resül’üñ ‘aleyhi’s-selām bu idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn Mes‘ūd rağıya’llāhu ‘anhu eyidür ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vefātından bir ay evvel bizi ‘Ā’işe’nüñ hānesinde cem‘ eyledi ve hayırlu du‘ālar eyledi ve vaşiyetler eyledi ve Hāğ te‘ālāyı bizüm üzerümüze hālīfe eyledi. Eyitdük: “Yā Resūla’llāh, rıhletüñ ne vaqtdür?” Eyitdi ki «دنا الفراق و المنقلب الى الله و الى الجنة»، Ya‘nī qarīb oldı aşhābumdan müfārağat ve Hāğ te‘ālāya muvāşalat ve ehl-i Cennet birle mu‘āşeret.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Mu‘āz’ı rağıya’llāhu ‘anhu Yemen cānibine gönderdi, aña bir uzun vaşiyet⁹⁰⁴ eyledi ve eyitdi: “Yā Mu‘āz, eger benümle senüñ ortamuzda min ba‘d daği mülākāt olsaydı, vaşiyeti muhtaşar eylerdüm ve lākin kıyāmet günine dek buluşmasağ gerekdür.” Ve nite kim buyurdi, Mu‘āz rağıya’llāhu ‘anhu [I84a] Yemen’de iken Resül ‘aleyhi’s-selām vefāt itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül ‘aleyhi’s-selām⁹⁰⁵ ol marazda Fāţıma’yı rağıya’llāhu ‘anhā taleb kıldı ve kulağına bir nesne didi. Fāţıma rağıya’llāhu ‘anhā ağladı ve girü mübārek başın kulağına iletüp bir söz daği didi. Fāţıma rağıya’llāhu ‘anhā gülmege [M99a] başladı ve ezvāc-ı fāhirāt rağıya’llāhu ‘anhumā Fāţıma’dan şordılar eyitdi: “Hāşā ki ben Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem sırrını ifşā idem.” ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vefātından şoñra şordı. Fāţıma rağıya’llāhu ‘anhā eyitdi: “Evvel baña haber virdi ki her yıl Cebra’ıl *Qur‘ān*’ı bir kez ‘arz iderdi. Bu yıl iki kerre ‘arz eyledi. Bildüm ki vefātum qarīb olmışdur.” Bunı işidüp ağladum. Çün ağladuğımı [H92b] gördi, ikinci defa eyitdi:⁹⁰⁶ “Yā Fāţıma, rāzī degül misin ki bu ümmetüñ seyyidesi olasın ve ehlümden baña evvel lāhığ olsañ gerekdür.⁹⁰⁷” Çün bunı işidüm, güldüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Fāţıma rağıya’llāhu ‘anhā eyidür: Resül’üñ ‘aleyhi’s-selām başı ucında oturmışdum. Nāğāh bir kişi ev çapısından eyitdi ki “Es-selāmu ‘aleyke yā ehl-i beytü’n-nübüvve, icāzet var mıdur ki içerü girem, Allāh’uñ Resül’inüñ yanına varam?” Ben eyitdüm: “Ey Allāh’uñ kulu, Hāğ te‘ālā saña bu ‘iyād için ecrler virsün. Bir sāt amān vir ki Allāh’uñ Resül’ine, şimdi kimesnenüñ pervası

⁹⁰³ “Allah’ım, en yüce dostal..”

⁹⁰⁴ vaşiyet Mİ: -H

⁹⁰⁵ Resül ‘aleyhi’s-selām İ: -MH

⁹⁰⁶ eyitdi Mİ: -H

⁹⁰⁷ olsañ gerekdür Mİ: olasın H

yoğdur.” Ol kiři benüm üzerüme çağırđı ki “Ey Fāṭıma, beni men‘ eyleme ki ben iğerü girmeyince olmazum.” Bu ḥāletdeyiken Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vec‘i bir pāre sākın oldu ve mübārek gözün açdı ve eyitdi ki “Ey Fāṭıma, bilür misin ki kimüñle söyleşürsin? Melekü’l-mevtdür. İcāzet vir, iğerü girsün.” Çün iğerü geldi: “Es-selāmu ‘aleyke yā Resūla’llāh!” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Ve ‘aleyke’s-selām yā Emīna’llāh!” Ba‘dehu melekü’l-mevt eyitdi: “Ol Tañrı ḥağğıçün ki seni toğru peğāmbir virmişdür, senden evvel dağı bir kimesne çapusunda icāzet istemiş degülüm. Min ba‘d dağı ister degülüm.”⁹⁰⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ümmü Seleme rağıya’llāhu ‘anhā eyidür: Ol gün ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vefāt itdi, elümi mübārek sīnesine çodum. Bir niçe haftalar kaçan ki āb-dest içün elüm ve yüzüm yusam, müşğ çoğusu elümden⁹⁰⁹ gitmezdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vefāt eyledi, ol [İ84b] ḥāzretüñ ğasli keyfiyyetinden nizā‘ itdiler kim “Anı sā’ir meyyitler gibi ‘uryān mı yuyalum⁹¹⁰ yoksa gönlek içinde mi ğasl idelüm?” Nāğāḥ cümlesine bir uyğı galebe itdi. Şöyle kim başların egüp bir lağza ārām⁹¹¹ [M99b] itdiler. Bu ḥāldeyiken bir āvāz işitdiler ki “Allāhu te‘ālānuñ Resül’ini gönlegi içinde yuyunuuz.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emirü’l-mü’minin ‘Alī kerrema’llāhu vechehu eyidür: Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vaşıyyet itdi mübārek cismini yumağā ben kıyām gösterem, her kim benden ğayrı ol ḥāzretüñ ‘avretine nağaritse, gözsüz olurdu.⁹¹²

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine emirü’l-mü’minin ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: Ol ḥāzreti ğasl [H93a] itdüğüm ḥāletde güyā ğaybdan baña meded iderlerdi. Her mübārek ‘uzvını tamām yusam, şanasın ki üç kişi bir çarafına döndürmekde baña yardım iderlerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emirü’l-mü’minin ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ol ḥāzreti ğasl eyledüğü vağt mübārek bedeninde hergiz çürük ve alāyiş görmeyüp eyitdi ki

«بأبي و أمي ما أطيبك حيا وميتا»⁹¹³

⁹⁰⁸ dağı ister degülümMİ: -H

⁹⁰⁹ elümden Mİ: -H

⁹¹⁰ yuyalum Mİ: idelüm H

⁹¹¹ ārām Mİ: -H

⁹¹² gözsüz olurdu Mİ: kör olurdu H

⁹¹³ “Annem de babam da sana feda olsun. Hayatın da ölümün de ne kadar güzel.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Alî'nüñ kerrema'llāhu vechehu sâ'irleri üzerine fehmi ve hıfzı ziyāde olduğundan⁹¹⁴ şordılar. Eyitdi: Çün Resûl'i 'aleyhi's-selām yudum, mübārek gözinüñ hānesinde şucağız qalmış gördüm. Dirîğ geldi ki anı yire dökem. Ol şuyı dilümle aldum ve içdüm. Bu kuvvet-i muhāfaza bende ol serçeşmenüñ berekātındandır.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol gün 'ālemi şöyle zulumāt tutdı⁹¹⁵ ki ba'zı aşhāb ba'zını rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in⁹¹⁶ göremezlerdi ve ellerine nazār iderlerdi, gözükmezdi, tā ol zamāna dek ki ol hāzretüñ defninden ferāgat itdiler.⁹¹⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu eyidür ki çün Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefāt itdi, gaybdan bir nidā geldi ki

«السّلام عليكم اهل البيت ورحمة الله وبركاته كل نفس ذائقة الموت و أنّما توفون اجوركم يوم القيامة»⁹¹⁸,

Ve ol cümleden biri oldur ki, mervîdür ki çün Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefāt itdi, 'Abdu'llāh bin Zeyd el-Enşārî rağıya'llāhu 'anhu ki Resûl'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mü'ezziniydi, ol gün kendünüñ bostānında idi. Çün vefāt haberin işitdi, du'ā eyledi ki “Yā Rabbî, beni gözsüz eyle.” Fi'l-hāl gözsüz eyledi. Su'āl itdiler ki “Niçün böyle du'ā itdüñ?” Cevāb virdi ki “Lezzet-i dünyā nazardadır. [İ85a] Diledüm ki Muḥammed'den şoñra şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gözüm bir kimesnenüñ dīdārından lezzet bulmaya.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Alî'den kerrema'llāhu vechehu mervîdür ki: Çün Resûl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem defn eyledük, bir A'rābî [M100a] geldi, kendüyi ol türbe-i muḥaddesenüñ üzerine bıraḳdı ve ol hāk-i pākden başına şaçdı ve eyitdi ki “Yā Resūla'llāh, emr eyledüñ işitdük ve Ḥaḳ te'ālādan *Kur'ān* ḳabūl eyledüñ ve biz senden ḳabūl eyledük.”

Ve cümleden biri oldur⁹¹⁹ **ki**⁹²⁰, buyurulmuşdur:

«وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا»⁹²¹ [H93b] Biz

⁹¹⁴ olduğundan Mİ: olmağın H

⁹¹⁵ tutdı H: dutdı Mİ

⁹¹⁶ ba'zını rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in Mİ: H

⁹¹⁷ ferāgat itdiler Mİ: fāriğ oldılar H

⁹¹⁸ “Allah'ın selām, bereket ve rahmeti üzerinize olsun ey Resulullah'ın Ehl-i Beyt'i! 'Her nefis ölümü tadacaktır. Ecrinizi kıyamet gününde bulursunuz.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/85.

⁹¹⁹ oldur H: budur Mİ

⁹²⁰ H nüshasında ayrı bir başlık olarak kayıtlı. İ ve M nüshalarında önceki rivayetin devamı şeklinde.

⁹²¹ “Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/64.

kendü nefsumüze zulm kılduk ve şimdi geldük ki bizümçün istiğfâr idesin. Fi'l-hâl kabrden nidâ geldi ki seni⁹²² yarlıgadılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdu’r-raḥmān ‘Anberī eyitdi: Bir gün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arefe güninde nāsa ḥuṭbe okurdu ve şadaқа itmege terğib iderdi. Bir yigit yirinden ṭurdu, eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu nāқа mesākīnūñ olsun.” Resūl ‘aleyhi’s-selām ol nāқaya naḡar itdi. Pes buyurdu: “Anı şatun aldılar.” Ol eyyāmuñ ḡurbında bir gün Resūl ‘aleyhi’s-selām ‘Ömer bin Ḥaṭṭāb’a rađıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā İbn el-Ḥaṭṭāb, saña ‘acebden ḡaber vireyin mi?”⁹²³ ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Belī yā Resūla’llāh.” Buyurdu ki “Bu gice ṭaşra çıқdum, ol nāқа baña eyitdi: “Es-selāmu ‘aleyke yā Resūla’llāh.” Ben eyitdüm: “بارك الله فيك⁹²⁴” Eyitdi: “Yā Resūla’llāh, benüm anam Ḡureyş’den bir kişinūñ idi. Ḡaçan anuñ südini şağsaydı ‘alef virürdi. Ḡaçan şağmasa virmezdi. Ve ben anuñ beşinci baṭnından idüm ve zamān-ı Cāhiliyyet’ūñ ‘ādeti oldı ki bir nāқа beş baṭn vaż’ eylese, beşincisini eşnām içün kılurlardı ve anı ḡullanmazlardı ve yükini almazlardı ve aña binmezlerdi. Pes beni A’rāb ‘āriyyete virdiler. Ben dađı anlardan ba’zı ṭariḡde ḡaçdum ve yabanda otlardum ve baña otlar nidā eylerdi ki ol “Baña gel!” ve bu “Baña gel!” diyü. Be-dürüstī “Sen Muḡammed’üñsin.” dirlerdi. Ḡaçan gice olsa sibā’ u hevām ba’zı, ba’zına nidā eylerdi ki “Aña ḡarīb olmañ⁹²⁵ ki ol Muḡammed’üñdür şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.” Tā şuña dek ki Ḥaḡ sübhānehu ve te‘ālā beni saña vāşıl kıldı.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aña eyitdi ki “Mevlāñuñ adı nedür?” Eyitdi: “Ḡaḡbā.” Pes ben aña mevlāsı adını ḡodum.

Vaḡṭā kim [İ85b] Resūl’e ‘aleyhi’s-selām vefāt ḡarīb oldıysa Ḡaḡbā eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ne vaşıyyet idersin [M100b] baña senden şoñra?” Buyurdu ki “بارك الله فيك” sen kızum Fātıma’nuñsin. Saña binse gerekdür, dünyāda ve āḡiretde.” Ḡaḡbā eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben istemezüm senden şoñra baña kimse bine.” Buyurdu ki “Andan ḡayrı kimse binmez.” Vaḡṭā ki Resūl ‘aleyhi’s-selām ḡabz olundu, bir gice Fātıma rađıya’llāhu ‘anhā ṭaşra çıқdı, Ḡaḡbā eyitdi: “Es-selāmu ‘aleyke yā binti Resūla’llāh, taḡḡik benüm dünyādan [H94a] firāқum ḡarīb oldı ve vallāhi baña Resūlu’llāh’uñ vefātından şoñra hergiz ne ‘alef ve ne şarāb siñmedi.”⁹²⁶ وهكذا وجدت في كتاب شرف المصطفى⁹²⁶

⁹²² seni Mİ: -H

⁹²³ vireyin mi H: vireyüm mi M

⁹²⁴ “Allah sana bereket versin.”

⁹²⁵ aña ḡarīb olmañ Mİ: āḡāh oluñ H

⁹²⁶ “Kitāb-ı Şerefü’l-Mustafā” da bunu böyle kayıtlı buldum.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hayber feth olduğu günde ğanīmet-i hāşşasından Resūl’ūñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eline bir merkeb girmişdi. Çün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aña süvār oldu, şordı ki “Aduñ nedür?” Eyitdi: “Yezīd⁹²⁷ bin Şihāb.” Ammā kitāb-ı *Şerefü’l-Muṣṭafā* da “Adum ‘Ufeyr bin Yezīd bin Şihāb bin Hāşfe’dür.” didi. Resūl buyurdu ki “Ben senūñ aduñı Ya’fūr kodum.” Yine şordı ki “Şāhibūñ kimdi?” Eyitdi: “Bir Yehūdī idi, Merḥab-nām. Hergāh ki yā Resūla’llāh, senūñ mübārek aduñı işitse, yüzine lāyık sözler söylerdi. Çün benüm üzerüme süvār olaydı, kaçdıla sürçerdüm ve anı düşürürdüm. Ol sebebden beni ac çordı ve baña ezālar iderdi.” Yine Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şordı ki “Hiç hācetūñ var mıdır? Diler misin ki saña bir çift virem?” Eyitdi: “Yoç.” Şordı ki “Niçün istemezsin?” Eyitdi: “Benüm atalarum, dedelerümden rivāyet eylediler ki bizüm neslümüze enbiyādan ‘aleyhimü’s-selām yetmiş kişi binmişdür. Ben dilerüm ki āhirinci olam.”

Kitāb-ı *Şerefü’l-Muṣṭafā* da eyidür: Ol merkeb eyitdi: “Benüm atalarum, dedelerümden haber viridi ki bizüm neslümüze enbiyādan ‘aleyhimü’s-selām yetmiş nebī bindi ve āhir neslümüze bir peygamber binse gerekdür, aña Muḥammed dirler ‘aleyhi’s-selām. Ve ol neslden benden ğayrı kalmadı ve enbiyādan senden ğayrı gelmez.” Ve her-bār ki Resūl ‘aleyhi’s-selām aña bineydi, bir hācetiçün bir kişinūñ çapısına varaydı, ol merkeb varup ol kişinūñ çapısını başıyla dögerdi. Şāhib-i dār çıçduğı vaçt Resūl’den yaña işāret eylerdi ki icābet eyleye. Pes ol dirāz-güş vefāt gününe dek Resūl’ūñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yanında kıldı. Çün ol [M101a] Hāzret vefāt eyledi, ol merkeb şol deñlü [İ86a] feza‘ eyledi, āhir üç günden şoñra kendüyi Ebū el-Heyssem bin Teyyihān’ūñ kuyusına bıraçdı, helāk oldu.

Çısm-ı Şānī Ez-Rükn-i Rābī⁹²⁸

در بیان شواهد و دلایلی که اوقات وقوع آن در کنیی که مأخذ این کتاب است تعیین نیافته بود⁹²⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, Zeyd bin Erçam rađıya’llāhu ‘anhu [H94b] dimişdür ki: Resūl’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne göçlerinūñ ba’zında giderdük, nāgāh bir A’rābī’nūñ ḥaymesine irişdük. Gördük bir dişi geyigi ol ḥaymede baçlamışlar. Ol geyik feryād eyledi ki “Yā Resūla’llāh, bu A’rābī beni şayd eyledi ve benüm iki oğlanuçklarum vardur yabanda ve emceklerüm südle çolmuşdur. Ne beni boğazlar ki bu belādan ḥalāş olam ve ne şaluvirür ki oğlanuçklaruma süd virem.” Resūl eyitdi: “Eger

⁹²⁷ Yezīd Mİ: Zeyd H

⁹²⁸ “Dördüncü kısım, ikinci bölüm.”

⁹²⁹ “Kaynağı ve zamanı bilinmeyen; Hz. Peygamber’in Hicret’inden vefatına kadar ortaya çıkan hadiseler.”

seni şaluvirsem girü gelür misin?” Eyitdi: “Gelürüm. Eger gelmezsem Hâk te‘âlâ baña ‘aşşârlar ya‘nî ondacılar ‘azâbın vîrsün.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem anı şaluvirdi ve çok zamân geçmedi ki yine geldi. Diliye dudagın yalardı. Resûl ‘aleyhi’s-selâm girü ol haymede bağladı. Nâgâh gördük ki ol A‘râbî geldi. Elinde bir meşk şu var. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Bu geyigi baña şatar mısın?” A‘râbî eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, senüñ olsun.” Resûl anı azâd eyledi. Zeyd bin Erkam eyidür: Vallâhi yabarlarda ol geyigi gördüm, feryâd eyleyüp eyidür ki «لااله الاالله محمدارسول الله»

Ve ol cümleden biri oldur ki, Selemetü’l-Ekva‘ dimişdür ki: Bir gün Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Eslem’den bir cemâ‘ate uğradı ki oğ atarlardı. Buyurdi ki “Eyü oyundur bu, oğ atañuz ki sizün babalaruñuzdan birisi daği oğ atıcı idi.⁹³⁰ Siz oğ atañ, ben İbnü’l-Ekva‘ birle olayum.” Pes ol kavm oğ atmağdan vaz geldiler. Buyurdi ki “Niçün atmazsız.” Eyitdiler: “Yâ Resûla’llâh, çün sen İbnü’l-Ekva‘ birle bir yaña olasız cümlemüze galebe idersiz.” Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Ben cümleñüzle bileyüm.” Tamâm ol gün oğ atdılar. Çün aḥşâm oldı, biribirine müfârağat itdiler, gördiler ki berâber olmışlardır. Hîç biribirine gâlib olmamışlar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebü Sa‘îd-i Ḥudrî raḍıya’llâhu ‘anhu eyidür: Medîne’nün eṭrâfında [M101b] bir çoban koyun otladurdi.⁹³¹ Bir kurd, diledi ki sürüden bir koyun ala. Çoban men‘ eyledi. Ol kurd, kıyruğı üzerine [I86b] oturup eyitdi: “Allâhu te‘âlâdan korkmaz mısın ki benüm rızquma mâni‘ olursun?” Çoban eyitdi: “‘Aceb ḥâldür ki kurd oturup âdem gibi söz söyler.” Kurd eyitdi: “Bundan ‘acebrağ [H95a] oldur ki Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Medîne’de ḥalka ümem-i sâlifenuñ haberlerin söyler.⁹³²” Pes çoban koyunların tîz tîz sürüp Medîne’ye yakın eyleyüp bir mazbûṭ yerde ḥıfz eyledi ve kendü Resûl’ün önüne gelüp bu ḥikâyeti eyitdi. Resûl taşra çıkdı ve çobana eyitdi: “Ol nesne ki saña ol kurd didi,⁹³³ ḥalâ’ika söyle.” Çoban yukaru turup bir bir söyledi. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Çoban râst söyler. Kıyâmet ‘alâmetlerindendür ki yırtıcılar âdemlerle söz söyleyeler.⁹³⁴”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Uhbân bin Evs, Ḥuzâ‘â koyunlarınıñ içinde idi, nâgâh bir kurd sürüden bir koyun kapdı ve fi’l-ḥâl pâreledi ve Uhbân eyitdi:

⁹³⁰ Buyurdi ki eyü oyundur bu oğ atañuz ki sizün babalaruñuzdan birisi daği oğ atıcı idi Mİ: Buyurdi ki eyü oyundur bu oyun ki sizün atalaruñuzdan birisi oğ atıcıydı H

⁹³¹ otladurdi Mİ: otarurdi H

⁹³² Medîne’de ḥalka ümem-i sâlifenuñ haberlerin söyler Mİ: Medîne’de ümem-i sâlifenuñ ḥalka haberlerin söyler H

⁹³³ ol nesne ki saña ol kurd didi Mİ: ol kurd ki saña didi H

⁹³⁴ söyleyeler Mİ: söylerler H

“Vallāhi hergiz ben bunuñ gibi zālīm kurd görmedüm!” Ve ardınca segirdi, tā koyunu kurdan alıķoya. Kurd eyitdi: “Ey Uhbān, Hāķ te‘ālānuñ virdügi naşībümnden beni maħrūm itmek mi istersin?” Uhbān eyitdi: “Aceb işdür ki kurd söz söyler.” Kurd eyitdi: “Bundan ‘acebraķ oldur ki Muħammed, Yeşrib naħlistānında zuhūr itmişdür ve sizi Hāķ te‘ālānuñ kitābına da‘vet eyler, siz andan gāfilsiz.” Uhbān eyitdi: “Eger ben anuñ öñüne varsam koyunlarımı kim gözedür?⁹³⁵” Kurd eyitdi: “Ben hıfz ideyin⁹³⁶ ve baña her ne ta‘yīn iderseñ andan ziyāde nesne yimeyeyin.⁹³⁷” Uhbān kurda kūt için muķarrer bir nesne ta‘yīn idüp koyunları aña işmarladı ve çobanlardan bir cemā‘atle revān oldu. Çün kim Medīne‘ye geldiler, Resūl şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem aşhābıla rıdvānu‘llāhi ‘aleyhim ecma‘īn, oturmuşdı. Çün kim mübārek gözi Uhbān’a tuş oldu eyitdi: “Ey Uhbān, ol kurd kefil olduğına vefā eyledi.” Pes Uhbān ol çobanlarla īmān getürdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, aşhābdan [M102a] biri rađıya‘llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün bir kişi Resūl’e ta‘ām getürdi. Biz yemege meşgūl olduğ, Resūl ‘aleyhi’s-selām bir loķma alup çiyneđi. Her niçe kim ceħd eyledi, mübārek boğazından geçmedi. Ol loķmayı aşığa ķodı ve elin ta‘āmdan çekdi. Biz daħi anı görüp ta‘āmdan ferāğat eyledük. Resūl ‘aleyhi’s-selām ta‘āmuñ şāhibini [H95b] taleb kıldı ve eyitdi ki “Baña [I87a] haber vir, bu ta‘ām ne yirdendür?” Eyitdi: “Yā Resūla‘llāh, bu bir koyun idi ki şāhibi anda yoğ idi. Ben⁹³⁸ isti‘cāl eyledüm, boğazladum. Şāhibi geldügi vaķt behāsın virem didüm.” Resūl şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı, ol ta‘āmi götürdiler esīrlere virdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resūl şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Abbās’a eyitdi: “Var yā Ebu‘l-Fazl, evüñde otur, tā ben varınca.” Pes ol Ebu‘l-Fazl varup evine gitdi. Resūl daħi kuşluk vaķtinde Ebu‘l-Fazl’uñ evine vardı ve ehl-i beytine selām virdi ve anlar daħi selāmın aldılar. Ba‘dehu eyitdi: “Yaķın oturuñuz.” Pes ridāsın anlaruñ üzerine örtđi ve eyitdi: “İlāhī, bunlar benüm ehl-i beytümdür. Cehennem odından ört, şöyle ki ben ridām ile örtüm.” Hemān ol hānenüñ dīvārlarından ve kapusından āvāz geldi ki āmīn, āmīn.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Muhācirīn ve Enşār’uñ rıdvānu‘llāhi ‘aleyhim ecma‘īn, ħatunları cem‘iyyet eylediler ve Resūl’den ‘aleyhi’s-selām istid‘ā eylediler ki Fāţıma ol mecma‘da bile buluna. Ve Hāzret-i Fāţıma rağıya‘llāhu ‘anhā, ol

⁹³⁵ gözetler Mİ: gözedür H

⁹³⁶ ideyin H: ideyüm Mİ

⁹³⁷ yimeyeyin H: yimeyeyüm Mİ

⁹³⁸ ben Mİ: -H

meclise münāsib kaftānları olmamağın, varmağda ta‘allül kıldı. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Var yā Fāṭıma. Bizüm tariķumuzda yoķdur ki kimseyi nevmid idevüz.” Fāṭıma rağıya’llāhu ‘anhā tamām teşvır⁹³⁹ birle ol meclise hāzır oldı. Çün yine hücesine geldi, izhār-ı melāmet eyledi. Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdu, ol mecma‘da olan hatunlardan birisini kığırdılar ve andan ol meclisün hālın şordı. Ol hatun eyitdi: “Yā Resüla’llāh, çün Hāzret-i Fāṭıma geldi, meclis ehli cümle anuñ fāḫir libāslarına hayrān kaldılar ve biribirine [M102b] eyitdiler, yā Rabb, bunuñ gibi şerif ü ‘ālī cāmeleri kanda bulmuşlardur ve ne yirden getürmüşlerdür!”⁹⁴⁰ Fāṭıma rağıya’llāhu anhā eyitdi: “Yā Resüla’llāh, ya niçün baña öyle görünmedi, tā ben dağı şād-mān olaydum?” Resül ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Ol kaftānlaruñ gökcekligi anda idi ki saña örttiler ve senden örtülü tutdılar ki sen anı görmedüñ.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Yemen’de bir şu var idi, her kim ol şudan içse elbette⁹⁴¹ helāk olurdu. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [H96a] aña haber gönderdi ki halā’iķ Müslimān oldılar, sen dağı Müslimān ol. Ba‘dehu ol şudan her kim içdiyse helāk olmadı. Ammā hummā tutardı.⁹⁴²

Ve ol cümleden biri oldur ki, aşhābdan biri eyidür ki: [İ87b] Medīne’ye geldüm ve İmān getürdüm ve Resül’üñ meclisinden⁹⁴³ hergiz müfāraķat itmezdim. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aḫşām ile yatsu arasında taşra çıķdı ve baña İslām aḫkāmın öğretdi. İttifāķ bir gice ra‘d u berķ zāhir oldı ve cihān ziyāde karañuluk oldı ve ‘aẓīm yağmurlar yağdı. Eyitdük: “Yā Resüla’llāh, biz nice menzilümüze varalum?” Buyurdu ki “Ben sizi menzillerüñüze iletüyüm. Şöyle ki⁹⁴⁴ hergiz yağmurdan bir elem irişmeye.” Buyurdu ki “Ṭuruñ.” Dükelümüz ṭurduķ ve mescidden taşra çıķduķ. Dünyāyı zulümāt ṭutmuşdı⁹⁴⁵ ve gökden muttaşıl yağmur yağardı. Buyurdu ki “Menzillerüñüze⁹⁴⁶ ṭođru gidüñüz.” Çün ki menzillerümüze geldük, hiç birimizüñ kaftānına yağmur ṭoķanmamış.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Abbās rađıya’llāhu ‘anhu eyidür: Bir Yehūdī var idi gāyet şāḫib-cemāl ve Resül’üñ meclisine dā’im mülāzım idi. Bir gün Resül ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Ben dirīğ gördüm bunuñ gibi cemālle sen Cehennem odına yanasın.” Ol Yehūdī eyitdi: “Ben dīnümi bir dađı dīnden ötürü terk eylemezüm.” Bir

⁹³⁹ teşvır İH: teşviş M

⁹⁴⁰ ve ne yirden getürmüşlerdür Mİ: -H

⁹⁴¹ elbette Mİ: -H

⁹⁴² Ammā hummā tutardı MH: İ nüshasında bu cümle önce yazılmış, sonra üzeri karalanmış.

⁹⁴³ meclisinden Mİ: meclisinde H

⁹⁴⁴ ki Mİ: -H

⁹⁴⁵ ṭutmuşdı H: dutmuşdı Mİ

⁹⁴⁶ menzillerüñüze Mİ: münzevüñüze H

gün daħi yine meclis-i Resūl'e geldi, Resūl 'aleyhi's-selām bu āyeti ođıdı, «وَحُورٌ عِينٌ * كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ»⁹⁴⁷ Ol Yehūdī eyitdi: “Yā Resūla'llāh, ol hūrileruñ birine zāmin olur mısın?” Resūl 'aleyhi's-selām eyitdi: “Yetmişine zāmin olurum.” Yehūdī İslām'a geldi ve [M103a] İslām'ı ğayet gōkcek oldu. Çün kim vefāt eyledi, Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem namāzın kıldı. Çün kabre ķodılar, Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem kabrine indi ve çok müddet anda eglendi. Ba'dehu taşra çıķdı, mübārek alnı derlemiş ve gōñlegi yağrınından yırtılmış. Aşhāb su'āl itdiler, buyurdı ki “Ol sebebden çok eglendüm ki şol deñlü hūriler geldiler, biribiriyle müzāheme itdiler. Ol eyitdi kim anuñum ve ol eyitdi ben anuñum, tā kim yetmiş oldu ve benüm cāmemü çeküp pārelediler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, [H96b] Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, Ebū Bekr ve 'Ömer ve 'Alī birle rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın, Ebu'l-Heysem bin el-Teyyihān'uñ evine vardı. Ebu'l-Heysem bunları görüp eyitdi: «مرحبا برسول الله و اصحابه»⁹⁴⁸ Ben hemişe isterdüm ki Hāķ te'ālānuñ Resūl'i ve aşhābı benüm hāneme geleler ve benüm yanumda bir nesne buluna. Egerçi ba'zı nesne var idi, ammā yā Resūla'llāh, ķoñşılara virdüm.” Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “Eyü virdüñ. Cebra'ıl 'aleyhi's-selām baña ķoñşı hāķķında ol ķadar vaşıyyet itdi ki şöyle şandum ki ķoñşı, [I88a] ķoñşıdan mīrāş yir ola.”⁹⁴⁹ Andan şoñra Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, Ebu'l-Heysem'üñ serāyınıñ cānibine nażar itdi. Bir hūrmā ağacın gördi eyitdi: “Yā Ebu'l-Heysem, icāzet virür misin bu hūrmā ağacından hūrmā divşürevüz?” Ebu'l-Heysem eyitdi: “Yā Resūla'llāh, ol bir ağacdur ki herğiz hūrmā virmemişdür, ihtiyār sizüñdür.” Resūl 'aleyhi's-selām buyurdı ki “Hāķ te'ālā ol ağacda çok hayrlar zāhir idiserdür.” Pes buyurdı ki⁹⁵⁰ “Yā 'Alī, bir ķadeh şu getür.” 'Alī rađıya'llāhu 'anhu, bir ķadeh şu getürdi ve ol şudan içdi ve ba'zın ağzında mażmaza eyledi ve ol ağacuñ üzerine dōkdi. Fi'l-hāl ol ağacdan hūrmā şalkımları zāhir oldu. Kimi yaş ve kimi ķuru. Ol ķadar ki gerek idi andan divşüreler. Pes Resūl 'aleyhi's-selām buyurdı ki “Bu ol cümle-i na'ımdendür ki yevm-i kıyāmetde size virülse gerekdür.”

⁹⁴⁷ “Saklı inciler gibi, iri gözlü hūriler.” *Kur'ān-ı Kerīm*, Vākı'a, 56/22-23.

⁹⁴⁸ “Ey Allah'ın Resul'ü ve ashabı, hoş geldiniz.”

⁹⁴⁹ Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem'u'l-fevāid)*, No: 8276.

⁹⁵⁰ Hāķ te'ālā ol ağacda çok hayrlar zāhir idiserdür. Pes buyurdı ki Mī: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu eyidür: Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ğazavātuñ birinde buyurdu ki “Yā Ebā Hureyre, hıç⁹⁵¹ ta'am cinsinden nesneñ var mıdur?” Ben eyitdüm: [M103b] “Yā Resūla'llāh, birkaç dāne ħurmā vardur tağarcuğumda.” Buyurdu ki getür, getürdüm. Mübārek elin ol zarfuñ içine şokdı ve andan ħurmā çıkardı ve ol ħurmāya elin sürdi ve du'ā eyledi ve buyurdu: “Aşhābdan on kişiyi da'vet eyle.” Kığırdum, geldiler ve ol ħurmādan yidiler. Ve “On kişi dağı oğı.” didi. Yine kığırdum⁹⁵², anlar dağı gelüp yidiler, tā bu vech ile ol cümle leşkeri da'vet itdüm. Gelüp cümle, ol ħurmādan toydılar⁹⁵³ ve henüz ol zarf içinde dağı ħurmā var idi. Resül 'aleyhi's-selām buyurdu ki “Bu zarfı şakla, içine elüñi şok ve başını aşğa eyleme.” Pes Resül'ün eyyām-ı⁹⁵⁴ ħayātında her-bār ol zarfdan ħurmā çıkarup yirdüm ve ħalka virürdüm. Ve Ebū Bekr'ün ve 'Ömer'ün ve 'Oşmān'ün rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın, [H97a] ħilāfetleri zamānında dağı öyle eyledüm. Ol gün ki 'Oşmān ħazretini rağıya'llāhu 'anhu şehīd itdiler ve benüm ħānemi dağı yağmaladılar ve ol zarfı almışlar. Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki ol zarfdan iki yüz vesķ ħurmā taħşīl eyledüm. Bir vesķ altmış şā'dur, şā'-ı nebī ile.⁹⁵⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, Rāşid bin 'Abdi Rabbih dimişdür ki: Bir niçe kabīlenün ortasında bir şanem var idi. Adına Süvā' dirlerdi. Bir gün kabā'ilden ba'zı baña hediyeler virdiler ki Süvā'a iletem. Böylece bir ğayrı şaneme uğradum. Anuñ içinden bir āvāz geldi ki:

العجب كل العجب من خروج نبي من بين عبد المطلب يحرم الزنا والربوا و الذبح للاصنام و حرست السماء رميا
 بالشهب العجب كل العجب 956 [I88b] Andan şoñra bir şanemün içinden dağı āvāz geldi ki:
 ترك الضماد و كان يعبد مدة خرج نبي يصلى الصلوة و يأمر بالزكوة و الصيام 957 Ba'dehu bir şanemün
 ان الذى ورث النبوة و الهدى بعد ابن مريم من قريش احمد 958 içinden dağı bir āvāz geldi ki:
 Andan şoñra Süvā'a irişdüm. Gördüm ki iki dilkü anuñ dā'iresinde tolanurlar ve anı

⁹⁵¹ hıç Mİ: -H

⁹⁵² geldiler ve ol ħurmādan yidiler ve on kişi dağı oğı didi. Yine kığırdum MH: -İ

⁹⁵³ ol ħurmādan toydılar Mİ: ħurmādan yidiler H

⁹⁵⁴ eyyām-ı Mİ: -H

⁹⁵⁵ Bir vesķ altmış şā'dur, şā'-ı nebī ile M: -İH

⁹⁵⁶ “Abdūlmuttaliboğullarından bir peygamber çıktı, zinayı, fāizi ve putlar için kurban kesmeyi haram kıldı. Bu iş dikkat çekicidir. Şeytanların, gökyüzünden parlayan ateşle haber çalmaktan kovulması da çok şaşılacak şeylerdendir.”

⁹⁵⁷ “Tapınılmakta olan Dimād terk edildi. Namaz kılan, oruç tutmayı ve zekat vermeyi emreden bir peygamber geldi.”

⁹⁵⁸ “İsa bin Meryem'den sonra peygamberlik ve hidayet vesilesi olmaya vāris olan kişi Kureyş'ten Ahmed'dir.”

dilleriyle yalarlar ve yanında konılan hediyelerden yirler. Ba‘dehu ayakların kaldurup üzerine⁹⁵⁹ tebevül itdiler ve ben bu huşuşı nazm idüp didüm ki:

أربّ يبول الثعلبان برأسه
لقد ذل من بالت عليه الثعالب⁹⁶⁰

[M104a] Ve bu ol vaqt idi ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye hicret itmişdi. Pes Medīne’ye geldüm ve benümle bile bir kelb gelmişdür ve ol gün benüm adum Zālīm ve ol kelbün adı Rāşid idi. Çün Resül’ün ‘aleyhi’s-selām öñüne geldüm, şordı ki “Aduñ nedür?” Eyitdüm ki “Zālīm.” Pes eyitdi ki “Kelbün adı nedür?” Didüm ki “Rāşid.” Buyurdi ki “Senün aduñ Rāşid ve kelbün adı Zālīm olsun.” İmān getürdüm ve anuñla bī‘at itdüm. Andan şoñra Resül’den kendü diyārumuzda yir istedüm. Bir at segirdimi miqdārı ve üç taş atımı yir baña ta’yīn eyledi ve bir maḥara şu virdi ve mübārek ağzınuñ yarın içine koydı ve buyurdi ki “Bu şuyı kendüñün olan yire dök ve senden artuğ gelürse ḥalkı andan men‘ eyleme.” Pes Rāşid ol vech ile eyledi. Bir tatlu çeşme zāhir oldı ve ol yirde ḥurmā ağaçların dikdi ve ol diyāruñ ehli şifā niyyetine ol şudan ğasl iderlerdi. [H97b] Ve ol şunuñ adını Mā’ü’r-Resül ḳodılar ve ḥikāyet iderler ki ol taş ki Rāşid atmışdı, bir yire irişdi ki dā’ire-i maḥūddan ḥāric ve maḳdūr-ı beşerden ba‘īd idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābıla rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in, oturmışdı. Nāgāh bir şütür-süvār irişüp geldi. Uyḥusuzluğ eşeri üzerinde zāhir olmuş ve ‘alāmet-i sefer sīmāsında muḥkem belürmiş ve ḳarşuda ṭurup⁹⁶¹ şordı ki “Muḥammed sizün içünüzde kimdür?” Aşḥāb, Resül’den yaña işāret eylediler. Ol süvār eyitdi: “Yā Muḥammed, evvel sen mi ‘arz idersin baña anı ki Ḥaḳ te‘ālā anuñla emr itmişdür, yoksa ben mi ‘arz ideyin⁹⁶² anı ki benüm şanemüm andan ḥaber virdi baña.” Resül ‘aleyhi’s-selām İmān ‘arz eyledi. Andan şoñra ol kişi eyitdi: “Benüm Ğassān bin Mālik el-‘Āmirī. Bizüm ortamuzda bir şanem [I89a] vardır ki anuñ öñünde ḳurbān eylerdük. Bir gün ‘İşşām adlu bir kişi ol şanemün öñünde ḳurbān eyledi. Nāgāh ol şanemden bir āvāz geldi ki

،،يا عصام يا عصام بلغ الانام جاء الاسلام و بطلت الاصنام و حقنت الدماء و وصلت الارحام و ظهرت الحقيقة و السلام 963،،

⁹⁵⁹ üzerine Mİ: -H

⁹⁶⁰ “Tilkilerin üzerine bevl ettikleri şey hiç Rabb olabilir mi? O, muhakkak zelifdir.”

⁹⁶¹ ṭurup H: durup Mİ

⁹⁶² ideyin H: ideyüm Mİ

⁹⁶³ “Ey İssām, ey İssām, günler tamam oldu, İslām geldi. Putların bātıl olduğı anlaşıldı. Boş yere kan akıtmak da yasaklandı. Sıla-i rahim yapmak emredildi. Tevhid inancı apaçık olarak ortaya çıktı vesselām.”

[M104b] ‘İşşām andan qorqdı ve taşra geldi ve baña andan haber virdi. Bir niçe günden soñra senüñ haberüñ irişdi.

Ve bir gün dañi Tārık adlu bir kişi ol şanemüñ öñünde qurbān eyledi. Yine ol şanemden bir āvāz geldi ki ⁹⁶⁴، «يا طارق يا طارق بعث النبي الصادق جاء بوحى ناطق من العزيز الخالق»، Ol dañi taşra çıkdı ve bu hikāyeti baña söyledi ve senüñ aḥbāruñ bizüm ortamızda şāyi‘ oldı. Birkaç günden soñra yine ben dañi ol şanemüñ öñünde qurbān eyledüm. Çün qurbāndan fāriğ oldum, ol şanemüñ içinden bir bülend āvāz geldi. Zebān-ı faşih birle eyitdi: ⁹⁶⁵، «يا غسان ابن هامة الحق نيبا بتهامه لناصريه السلامة وبخاذليه الندامة هذا وداعنا الى يوم القيامة»، Ba‘dehu ol şanem yirden yuqaru qalqdı ve yüzi üstine düşdi. Resül ve aşhāb rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın çün bunu işitdiler, tekbir getürdiler. Andan soñra Ğassān eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu ma‘nāda üç beyt didüm. İzn olursa taqrir idem.” İzn bulup [H98a] ol beytleri oqıdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abbās bin Mirdās raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün ıssı vaqtinde develerümüñ içindeyidüm. Nāgāh gördüm bir aq deve kuşu zāhir oldı ve üzerine bir kişi süvār olmuş, südden aq libāslar geymiş baña eyitdi: ⁹⁶⁶، «يا عباس بن مرداس الم تر ان الذى نزل بالبر و التقى يوم الثلاثاء صاحب الناقة القصوى»، Andan ḥavf itdüm, develer içinden çıqıp gitdüm ve bir şanem var idi ki aña tapardum, anuñ öñüne geldüm ve anuñ adı Dımād idi. Çün anı ziyāret itdüm, nāgāh içinden bir āvāz geldi ki: ⁹⁶⁷، «قل للقبائل من سليم كلها هلك الضماد و فاز اهل المسجدى هلك الضماد و كان يعبد مدّة قبل الصلاة على النبي محمدى ان الذى جاء»، بالنبوة و الهدى بعد ابن مريم من قريش مهتدى

Çün kim bunu işitdüm, gāyet [M105a] qorqđum ve taşra çıqđum, qavmüme gelüp haber virdüm. Üç yüz kişi birle Benī Hārışe’den, Medīne’ye gitdük. Çün mescide geldük, Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [I89b] mübārek gözi baña tuş oldı, tebessüm kıldı ve buyurdı ki “Ey ‘Abbās, nice Müslimān olduñ?” Hikāyeti bi-tamāmihi didüm. Eyitdi: “Rāst söylersin.” Ve ol sözden şād-mān oldı. Pes ol qavmle cümle İslām’a geldük.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre raḍıya’llāhu ‘anhu eyidür: Bir gün Hāzım bin Fātek, emirü’l-mü’minin ‘Ömer’e raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Diler misin ki

⁹⁶⁴ “Ey Tarık, ey Tarık, dosdoğru olan peygamber gönderildi. Aziz ve Hâlık olan Allah’tan apaçık bir vahiy ile geldi.”

⁹⁶⁵ “Ey Gassân, Tihâmê’den (Hicaz) çıkan peygamber haktır. Ona tâbi olanlar selâmet bulurlar. Onunla mücadele edenlerse pişman olurlar. Onun İslâm dinine daveti kıyamete kadardır.”

⁹⁶⁶ “Ey Abbās bin Mirdās, Salı günü iyilik ve takvâ ile gönderilen, Kusvâ devesinin sahibi olan kişiyi görmedin mi?”

⁹⁶⁷ “Süleymoğullarının kabilelerine söyle ki, Muhammed aleyhisselâma salât u selâm getirilmeden önce, eskiden beri tapmakta oldukları Dımād isimli put yıkıldı ve mescid ehli ondan kurtuldu. Meryem oğlu İsa’dan sonra nübüvveti ve hidayeti getiren zat, Kureyş kabilesinden bir peygamberdir.”

saña bidāyet-i İslām’umdan haber vireyin?”⁹⁶⁸ Buyurdu ki “Belî.” Eyitdi: “Bir deve yavı kılmışdum. Anuñ ardınca gitdüm. Nāgāh aḥşām oldı ve bir hevlnāk derede ıaldum. Bülend āvāzıla eyitdüm: “اعوذ بعزیز هذا الوادی من سفهاء قومه”⁹⁶⁹ Nāgāh hātifden bir āvāz geldi ki “عذ عائذا بالله ذی الجلال و المجد و النعماء و الافضال و اقتد آیات من الانفال و وحد الله و لا تبال”⁹⁷⁰, Ben ol āvāzdan katı ıorııdum. Çün kendüme geldüm, girü eyitdüm: “يا ايها الهاتف ما تقول أرشد عندك ام تضليل”⁹⁷¹ Pes yine cevāb geldi ki “هذا رسول الله ذو الآيات بيثرب يدعو الى الخيرات يأمر بالصوم و بالصلاة و يزع الناس من الهنات”⁹⁷² Çün anı işitdüm, rāhileme süvār oldum ve Medīne’ye müteveccih oldum. Çün Medīne’ye geldüm, cum’a [H98b] günüydi ki Ebū Bekr rağıya’llāhu ‘anhu mescidden ııkıup benden yaña geldi ve eyitdi: “İçerü gir ki senüñ İslām’uñ haberi bize irişmişdür.” Ben eyitdüm: “Ṭahāret nice iderler bilmezüm.” Pes baña ṭahāret ta’līm eyledi. Mescide girdüm, Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gördüm ki minber üzerinde gūyā ki ayuñ on döridür ve bunı dirdi ki “ما من مسلم تروضاً فاحسن الوضوء ثم صلى صلاة يحفظها و يعقلها الأدخل الجنة”⁹⁷³

Ve bir rivāyetde böyle gelmişdür ki Ḥazīm eyitdi:⁹⁷⁴ “Ben ol hātifden şordum ki sen kimsin?” Eyitdi: “Ben Mālik bin Mālik’em. Necid cinnīlerinüñ seyyidiyim. Resül ‘aleyhi’s-selām öñüne vardum, İmān getürdüm. Beni, Necid cinnīlerine gönderdi ki [M105b] anları Ḥaḫ te’ālāya da’vet idem. Tiz ol ey Ḥazīm ve aña irişmek ardınca ol ve İmān getür. Ben senüñ deveñi bulup ehlüñe irişdireyüm.” Pes ben Medīne’ye müteveccih oldum, cum’a günüydi, anda irişdüm. Resül ‘aleyhi’s-selām minber üzerinde ḥuṭbe oıurdı. Kendüme eyitdüm: “Rāhilemi mescid öñünde ıoyayın.”⁹⁷⁵ Çün namāzdan fāriğ olalar, mescide girem ve aḥvālümden haber virem.”

Nāgāh gördüm ki Ebū Zer [İ90a] ṭaşra ııkıdı ve eyitdi: “Merḥabā ey Ḥazīm. Beni Resül saña gönderdi ve senüñ İslām’uñdan haber virdi. Mescide gir ve ḥalkıla namāz kııl.” Pes mescide girdüm ve ḥalkıla namāz kııldum. Andan şoñra Resül’üñ ‘aleyhi’s-selām öñüne vardum. Baña ḥālümden haber virdi ki senüñ ol şāhibüñ va’desine vefā eyler ve deveñi ehlüñe irişdürdi.

⁹⁶⁸ vireyin H: vireyüm Mİ

⁹⁶⁹ “Buradaki kötülerden bu vadinin azizine sığmırım.”

⁹⁷⁰ “Sana yazıklar olsun. Celil olan ve sana nimetler veren Allah’a sığın.”

⁹⁷¹ “Ey seslenen kişi, söylediğin hak mıdır yoksa dalâlet mi?”

⁹⁷² “Allah’ın mucizeler sahibi Resül’ü Medine’de insanları hayırlara davet ediyor. Namaz kılmayı ve oruç tutmayı emrediyor. İnsanları boş oyun ve eğlencelerden sakındırıyor.”

⁹⁷³ “Bir müslüman şartlarını tam yerine getirerek abdest alsa, namazını gereği gibi kılsa muhakkak ki Cennet’e girer.”

Büyük Hadis Külliyyatı (Cem’u’l-fevâid), No: 932.

⁹⁷⁴ eyitdi Mİ: eyidür H

⁹⁷⁵ ıoyayın H: ıoyayum Mİ

Şāhib-i kitāb eyidür: Resül'ün 'aleyhi's-selām bi'şeti bābında cinnīlerden vākı' olan aḥbār gāyetde çoḡdur. Kütüb-i mebsūtda meşūrdur. Biz bu ḡadara iḡtişār itdük.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün⁹⁷⁶ emīrū'l-mü'minīn 'Ömer raḡıya'llāhu 'anhu oturmışdı. Bir şahş öñünden geçdi. Eyitdiler: "Sevād bin Ḳārib dir ki anuñ cinnīsi Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zuhūrından aña ḡaber virmişdür." emīrū'l-mü'minīn 'Ömer raḡıya'llāhu 'anhu, anı ḡıgırdı ve andan şordı ki "Yine evvelki kehānetüñ üzerinde misin?" Sevād muḡkem ḡazaba geldi ve eyitdi: "Yā emīre'l-mü'minīn, hergiz kimse benüm yüzüme böyle dimemişdür ki sen didüñ." emīrū'l-mü'minīn 'Ömer raḡıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Ḡāzab eyleme. Zīrā senüñ kehānetüñ [H99a] şol şirkden eşedd degüldi ki biz anuñ içindeydük. Ammā bize ḡaber vir şol cinnīlerden ki saña ḡaber virdi Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḡālinden."

Sevād eyitdi: "Bir gice beyne'n-nevm ve'l-yaḡaza otururdum, gördüm ki ol cinüm baña geldi ve ayaḡıyla beni urdı ve eyitdi: "Ḳum yā Sevād bin Ḳārib ve benüm sözümi diñle ve fehm eyle her ne dirsem eger 'āḡılsañ ki taḡḡıḡ Ḥaḡ celle ve 'alā Lü'ey bin Ḡālib'den bir peyḡamber ḡopardı⁹⁷⁷ ki ḡalā'ıḡı 'ibādete da'vet ider." Ve bir niçe beyt bu ma'nāyı [M106a] müştemil baña oḡıdı. Ben eyitdüm: "Beni ḡo ki uyḡum vardur. Dün gice uyumadum." Ve aña iltifāt itmedüm. İkinci gice girü⁹⁷⁸ geldi ve ol sözlere girü söyledi. Yine hemān vech ile cevāb virdüm. Üçüncü gice girü geldi, ol iki⁹⁷⁹ gice ne didiyse yine söyledi, mültefit olmadum. Ammā göñlüme muḡkem eşer eyledi. Çün şabāḡ oldı, Medīne'ye geldüm. Resül aşḡābıla oturmışdı. Eyitdüm: "Yā Resūla'llāh, sözüüm vardur, diñle." Buyurdı ki "Neñ var, getür." Pes birḡaç beyt oḡıdum ki maẓmūnı bu ḡikāyetdi ve āḡirinde bu beytleri oḡıdum:

فاشهد ان الله لا ربَّ غيره

و انا مأمون على كلِّ غائب

[I90b]

و انا ادنى المرسلين وسيلة

الى الله يا ابن الاكرمين الاطيب

فمرنا بما ياتيك يا خير مرسل

⁹⁷⁶ Bir gün MH: -İ

⁹⁷⁷ ḡopardı Mİ: -H

⁹⁷⁸ girü Mİ: yine H

⁹⁷⁹ iki Mİ: -H

و ان كان فيما فيه شيب الذّوائب

وكن لي شفيعا يوم لا ذو شفاعة

بمعنى فتية عن سواد بن قارب⁹⁸⁰

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve aşhāb-ı kirām rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in, bu hikāyetden şād-mān oldılar. Şöyle ki anuñ eşerini yüzlerinde müşāhede eyledüm.

Çün emirü'l-mü'minîn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu bu hikāyeti Sevād bin Kārib'den işitdi, yirinden tırdı, kuçdı ve eyitdi ki “Dilerdüm ki bu sözi senden istimā'e eyleyem. El-ḥamdü li'llāh ki müyesser oldu.” Ve yine şordı ki “Hîç ol cinnî saña daḥi⁹⁸¹ gelür mi?” Eyitdi: “Yoç, ol vaçtten berü ki *Qur'ān* oқıdum, gelmemişdür ve yine hoş 'ivazdur baña ol cinniden bu kelām-ı nāṭıç ve anuñ sözleri.” didi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emirü'l-mü'minîn 'Alî kerrema'llāhu vechehu dimişdür ki: Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem beni Yemen'e gönderdi, tā kim anda kādî olam ve ḥalā'ıç ortasında şerī'at birle ḥükm eyleyem. [H99b] Eyitdüm: “Yā Resūla'llāh, ben 'ālim degülüm, każā aḥkāmını bilmezüm.” Mübārek elini gögsüme urdı. Pes eyitdi ki “اللهم اهد قلبه ورسد لسانه⁹⁸²,” Andan şoñra baña hergiz iki kimsenüñ ortasında ḥükm itmekde şekk vāçı' olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emirü'l-mü'minîn 'Alî kerrema'llāhu vechehu dimişdür ki: Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem baña buyurdı ki “Benüm nāçama süvār olup Yemen'e var. [M106b] Çün filān 'açabeye varasın kim Yemen'e qarībdür, üzerine çıçduğın vaçt göresin ḥalā'ıçı seni istıqbāle gelürler. Eyit, “ياحجر يا مدر يا شجر رسول الله يقرأ عليكم السلام⁹⁸³,” Çün ol 'açabeye irişdüm, gördüm ki

⁹⁸⁰ “Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilāh yoktur.
Sen görünmeyen her şeyden çok eminsin.

Ey kıymetli kimselerin evladı, sen Allah'a ulaşmada vesilesin.
Peygamberler arasında en üstün olanı sensin.

Ey cihanın en güzeli, bize bildir her şeyi,
Ne kadar saçımızın ağarsa da her teli,

Senden başka bir şefaatchi olmadığı zamanda,
Sevād bin Kārib'e sen şefaatchi ol.”

⁹⁸¹ daḥi Mİ: -H

⁹⁸² “Allah'ım, kalbine hidayet ve lisanına doğruluk ver.”

⁹⁸³ “Ey taş, ey toprak, ey ağaç! Allah'ın Resul'ü size selām söyledi.”

ḥalā'ik benden yaña gelürler. Eyitdüm ki
«السلام عليكم يا حجر يا مدر يا شجر رسول الله يقرأ عليكم السلام»⁹⁸⁴ Hemān yir yüzinde bir ḥurūş u
ḡulgüle zāhir oldı ki «على رسول الله السلام»⁹⁸⁵ Çün ol cemā'at anı işitdiler, cümle imān
getürdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu bir gün Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñünde şikāyet eyledi ki “Yā Resūla'llāh, her ne kim senden işidürsem yine unudurum.” Resül 'aleyhi's-selām buyurdı ki “Ridāñu döşe.” Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu ridāsını döşedi. [I91a] Resül 'aleyhi's-selām mübārek elini uzatdı, bir kerre ya üç kerre hevādan bir nesne aldı ve ridāsınıñ içine bırağdı ve buyurdı ki “Ridāñu divşür ve gögsüñe қо.” Pes Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu ol vech ile eyledi. Ba'dehu her ne kim istimā' kıldıysa ferāmüş eylemedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Benüm anam müşrike idi ve her-bār ki anı İslām'a da'vet eylesem, kabül eylemezdi. Bir gün yine anı İslām'a da'vet eyledüm, Resül 'aleyhi's-selām ḥaqqında bir söz söyledi ki be-ḡāyet incindüm. Ağlayu Resül'ün öñüne vardum ve ḥikāyeti bildürdüm ve eyitdüm ki “Yā Resūla'llāh, bir du'ā eyle ki Ḥaqq celle ve 'alā Ebū Hureyre'nün anasına imān ruzi eyleye.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi ki «اللهم اهد أمّ ابى هريرة»⁹⁸⁶ Taşra çıkdum, tā ol bişāreti anama diyem. Çün ev kapusına geldüm, kapuyı baḡlu buldum ve içerüden ḡasl āvāzı gelür. Çün kim āvāzı işitdi, eyitdi: “Ey Ebū Hureyre, bir pāre şabr eyle.” Ba'dehu kaftānın geyüp geldi. [H100a] Kapuyı açdı ve eyitdi ki «اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله»

Pes Resül'den yaña segirdüm ve şādīlīgımdan ağladum ve eyitdüm ki “Bişāret olsun yā Resūla'llāh, ol du'ā ki anam ḥaqqında [M107a] eyledün, müstecāb oldı.” Pes eyitdüm: “Yā Resūla'llāh, du'ā eyle ki Ḥaqq te'ālā beni ve anamı kıllaruñ göñlünde sevgülü eyleye ve anları bizüm göñlümüzde sevgülü ide.”⁹⁸⁷ Resül 'aleyhi's-selām du'ā eyledi, hiç bir mü'min yokdur ki benüm adımı işide dağı sevmeye.

⁹⁸⁴ “Ey taşlar ve topraklar, ey ağaçlar! Size selām olsun. Resulullah size selām söyledi.”

⁹⁸⁵ “Selām, Allah'ın Resül'ünün üzerine olsun.”

⁹⁸⁶ “Allah'ım, Ebu Hureyre'nin annesine hidayet ver.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevāid)*, No: 8517.

⁹⁸⁷ ve anları bizüm göñlümüzde sevgülü ide Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Nābiğa dirler bir şā'ir var idi. Bir gün şi'rini Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'arz eyledi. Buyurdi: «لا يغضض الله فاك⁹⁸⁸» Yüz yigirmi yıl hayātda oldı, ağızından bir dişi düşmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir Yehūdī Resül'e 'aleyhi's-selām sūd şağıvirdi. Resül 'aleyhi's-selām buyurdi ki «اللهم جمه⁹⁸⁹» Pes ol Yehūdī'nün sevād-ı şa'rı ya'nī kılları,⁹⁹⁰ yetmiş yıla⁹⁹¹ qarīb bākī qaldı.⁹⁹²

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mübārek elini Kays bin Zeyd'ün başına sürdi ve eyitdi ki «بارك الله فيك يا قيس⁹⁹³» Pes ol yüz yıl 'ömür sürdi, başı [İ91b] ağırmadı ve ol yirde ki Resül'ün 'aleyhi's-selām mübārek eli toķınmışdı, kılları cümle⁹⁹⁴ siyāh idi ve hiç pīrlük eşeri irişmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Ğazāvetün birisinde Resül'le şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bile çıkmışdum. Bir gün bir ağac gölgesinde ķondum, nāgāh Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol araya çıķageldi. Eyitdüm: «Yā Resūla'llāh, gel bu gölgeye ķon.» Pes ķondi. Yükümde ĥıyār var idi, çıķardum önüne ķodum. Şordı ki «Bunu ķanda bulduñ?» Ben eyitdüm: «Yā Resūla'llāh, Medīne'den getürdüm.» Ve benüm bir yoldaşum var idi ki devemi otladurdi.⁹⁹⁵ Ol vaķt önümde tırudı ve arķasında iki eski ķaftānı var idi. Aldı yürüyü virdi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem benden şordı ki «Bu yoldaşuñun bundan eyü ķaftānı yoķ mı?» Ben eyitdüm: «Yā Resūla'llāh, iki ķaftānı daħi var idi ki ben virüpdurdum. Cāmedānda şaķludur.» Buyurdi ki «Yoldaşuñı⁹⁹⁶ kığır ve aña di ki ol ķaftānları geysin.» Pes anı kığırdum, geldi. Ol cāmeleri geydi ve dönüp gitdi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [H100b] eyitdi: «Bilür misin ki aña ne ĥāl oldı? ضرب الله عنقه⁹⁹⁷ Bu andan yeg [M107b] degül midür?» Ol kişi bu sözi işitdi, eyitdi: «Yā Resūla'llāh, fī sebīli'llāh mıdur?» Buyurdi ki «Fī sebīli'llāhdur.» Ve hemān ol ğazāda ol kişi şehīd oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ğazāvetün birisinde Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem nāķası ğā'ib oldı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem du'ā eyledi ki Ĥaķ te'ālā ol

⁹⁸⁸ «Allah senin ağızını bozmasın (dişlerin dökülmesin).»

⁹⁸⁹ «Allah'ım, ona güzellik var.»

⁹⁹⁰ ya'nī kılları Mİ: -H

⁹⁹¹ yıla Mİ: -H

⁹⁹² H ve T nüshalarında bu rivayet, kendinden bir önceki -Şair Nābiğa ile ilgili- rivayetten önce gelmektedir.

⁹⁹³ «Ey Kays, Allah sana bereket versin.»

⁹⁹⁴ cümle Mİ: -H

⁹⁹⁵ otladurdi Mİ: otarurdi H

⁹⁹⁶ bundan eyü ķaftānı yoķ mı? Ben eyitdüm: «Yā Resūla'llāh, iki ķaftānı daħi var idi ki ben virüpdurdum. Cāmedānda şaķludur.» Buyurdi ki yoldaşuñı MH: -İ

⁹⁹⁷ «Allah boynunu kırsın.»

nāḳayı girü döndüre. Hāḳ te‘ālā bir ḳaşurğa gönderdi. Şöyle ki ol nāḳayı öñüne ḳatup sürdi, Hāzret-i Resül’üñ öñüne getürdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hānzala bin Hūzeym, Resül’üñ mübārek elini başı⁹⁹⁸ üzerine ḳodı ve Resül ‘aleyhi’s-selām aña du‘ā eyledi, buyurdi ki “بارك الله فيك⁹⁹⁹” Rāvī eyidür: Hergāh ki bir ḳişinüñ yüzinde bir verem veyāḥud bir ḳoyunuñ emceklerinde bir şiş olsaydı, Hānzala raḳıya’llāhu ‘anhu üzerine üfürürdi. Pes elini kendü başı üzerine ḳordı ve eyidürdi ki “بسم الله على اثر يد رسول الله¹⁰⁰⁰” Pes elini ol veremüñ üzerine sürürdi, hemān-dem ol zaḥmet zā’il olurdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hābīb bin Fū’eyk raḳıya’llāhu ‘anhu ḥikāyet itmişdür ki: Benüm atam beni Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne ilette ve benüm iki gözüm aḳ olmuşdı [İ92a] ve hergiz bir nesne görmezdim. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şordı ki “Gözlerüñe¹⁰⁰¹ ne oldı?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, bir gün kendü devemi sürürken ayağum bir yılan yumurdasına ḳoḳındı.¹⁰⁰² Hemān sā‘at iki gözüm aḳ oldı.” Resül mübārek nefesin iki gözüme¹⁰⁰³ ürdi. Ol demden berü gözlerüm ‘ālemi görür oldı. Rāvī eyidür, ben anuñ gözlerini gördüm, seksen yaşında olmuşdı ve henüz igneye iplik geçürürdi ve gözleri yine aḳ ḫururdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahş şol eliyle ta‘ām yirdi, Resül ‘aleyhi’s-selām şordı ki “Niçün sağ elüñle yimezsın?” Ol ḳişi yalan eyitdi: “Şağ elümle yimege ḳādir degülüm.” Resül eyitdi: “Yimege gücün yetmesün.” Ba‘dehu ol ḳişinüñ sağ eli hergiz ağızına irişmedi. [M108a]

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫuḫbe oḳurdi, bir ḳişi mescid ḳapusından içerü girdi ve eyitdi: [H101a] “Yā Resūla’llāh, ḫavarcuḳlarum helāk oldı ve yollar münḳaḫıf oldı. Du‘ā eyle ki Hāḳ te‘ālā bize yağmur vire.” Resül ‘aleyhi’s-selām mübārek ellerin ḳaldurdi ve eyitdi: “اللهم اغثنا اللهم اغثنا اللهم اغثنا¹⁰⁰⁴” Enes raḳıya’llāhu ‘anhu eyidür: Gökde bir zerre bulut yoğ idi. Nāgāh tağ başında bir ḳalkan miḳdārı bulut zāhir oldı. Çün kim gök ortasına geldi, yayıldı. Şöyle ki eḫrāfi ḫutdı ve yağmur yağmağa başladı. Bir hafta tamām güneş yüzün görmedük. Çün kim yine cum‘a

⁹⁹⁸ başı Mİ: başı H

⁹⁹⁹ “Allah sana bereket versin.”

¹⁰⁰⁰ “Allah’ın adıyla, Resulullah’ın elinin eseri üzerine olsun.”

¹⁰⁰¹ gözlerüñe Mİ: gözüñe H

¹⁰⁰² ḳoḳındı H: doḳındı Mİ

¹⁰⁰³ iki gözüme Mİ: aña H

¹⁰⁰⁴ “Allah’ım bize yağmur ver, Allah’ım bize yağmur ver, Allah’ım bize yağmur ver.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 2077.

oldı, Resül hıþbe okurken bir kiþi mescid kapusundan iþerü girdi. Eyitdi: “Yâ Resülu’llâh, þavarlarımız helâk oldu ve yollar kesildi. Du‘â eyle ki yağmur diñe.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek ellerin kaldırdı ve eyitdi: «اللهم حوالينا و لا علينا اللهم على الأكام و الطراب و بطون الاودية و منابت الشجر»¹⁰⁰⁵ Fi’l-hâl yağmur diñdi. Çün mescidden çıķduķ, ‘âlemi tamâm münevver olmuþ gördük.¹⁰⁰⁶

Bilgil ki bunuñ emsâli mu‘cizât u havârık-ı ‘âdât ol Hâzret-i Seyyidü’s-sâdât’dan bi’d-defe‘ât şâdir u zâhir olmuþdur. Kütüb-i¹⁰⁰⁷ mebsûtağa þuruķ-ı muhtelif ve esânîd-i mütenevvi‘asıyla mufaşşal ü mükemmel takrîr ü taħrîr olunmuþdur. Bu kitâbda ba‘zıyla iķtişâr ihtiyâr olundu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bir gün [İ92b] ‘Urve bin Eba’l-Ca’d el-Bâraķî’ye bir dînâr virdi ki bir koyun al diyü. Pes ‘Urve ol dînârı iki koyuna virdi. Yine bir koyunu bir dînâra şatdı. Bir dînârla bir koyunu Resül’ün ‘aleyhi’s-selâm öñüne getürdi. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem aña du‘â eyledi ve eyitdi: «بارك الله فيك و في صفتك»¹⁰⁰⁸ ‘Urve dimiþdür ki Kûfe bâzârında kırķ biñ dirhem fâ’ide itmeyince dönmezdim. Ve hikâyet iderler ki âhirü’l-emr Kûfe’nüñ mâldârlarından oldu. [M108b]

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Sa’d bin Ebi Vaķķâş’a rağıya’llâhu ‘anhu du‘â eyledi ve eyitdi ki «اللهم استجب لسعد اذا دعاك سعد»¹⁰⁰⁹ Pes Sa’d rağıya’llâhu ‘anhu şöyle müstecâbu’d-da‘ve oldu ki her du‘â ki itse kabûl olurdu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Medlûk rağıya’llâhu ‘anhu dimiþdür: Kullarumla Resül ‘aleyhi’s-selâm [H101b] öñüne vardum, îmân getürdüm. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elini başuma¹⁰¹⁰ sürdi. Râvî eyidür, gördüm başından ol yire dek ki Resül’ün mübârek eli toķınmuþ idi, şöyle siyâh kalmıþ idi ve sâ’ir yirleri bi’l-küllıyye ağarmıþdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cu‘ayl-i Eşca‘î rağıya’llâhu ‘anhu eyidür: Ba‘zı ğazavâtda bileydüm ve atum ğâyetde za‘îf idi. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem

¹⁰⁰⁵ “Allah’ım, üzerimize değil etrafımıza çevir. Tepelere, yüksek yerlere, vadi ve ağaçlara doğru döndür.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 2077.

¹⁰⁰⁶ olmuþ gördük Mİ: oldı H

¹⁰⁰⁷ Kütüb-i Mİ: Kitâb-ı H

¹⁰⁰⁸ “Allah seni ve ticaretini bereketlendirsin.”

¹⁰⁰⁹ “Allah’ım, Sa’d dua edince onu kabul et.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8748.

¹⁰¹⁰ başuma Mİ: başına H

kañçısın kaldırdı, bir kerre aña urdı. Eyitdi: «اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُ فِيهَا¹⁰¹¹» Ayruñ anuñ başın tutamadum¹⁰¹² ki cümle atlardan ilerü geçerdi. Ve anuñ neslinden on iki biñ aqçe hâşıl itdüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes rağıya'llāhu 'anhu hikāyet ider, Resül 'aleyhi's-selām bir şahşı gördi namāz kıılır ve secde eyledikce saçını eliyle tutar¹⁰¹³ kim tā yire irişmeye. Buyurdi ki «اللّٰهُمَّ اقْبِحْ شَعْرَهُ¹⁰¹⁴» Ol kişinüñ saçı döküldi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Şa'lebe bin Hâtıb, Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem önüne geldi ve eyitdi: «Yā Resūla'llāh, baña du'ā eyle ki mālum çoğ ola.» Buyurdi ki «Vāy saña ey Şa'lebe, şol az māl ki anuñ şükürin eyleyesin, çoğından yegrekdür ki şükürin idebilmeyesin.» Girü eyitdi: «Yā Resūla'llāh, du'ā eyle ki Hâk te'ālā baña çoğ māl vire.» Buyurdi ki «Vāy saña ey Şa'lebe, dilemez misin ki bencileyin olasın? Eger ben dileseydüm ki bu tağlar altun ola ve benümle bile revān ola, elbette olurdu.» Girü eyitdi: «Yā Resūla'llāh, du'ā eyle ki Hâk te'ālā baña vāfir [I93a] māl vire, ol Allāh haqqiçün ki seni 'āleme rāst peygamber göndermişdür. Her haq kim benüm māluma müteveccih ola, bī-kuşur edā ideyüm.» Buyurdi: «Ey Şa'lebe, az ki anuñ şükürin edā idesin, yegrekdür şol haqdan ki şükürin [M109a] idemeyesin.» Girü eyitdi: «Yā Resūla'llāh, du'ā eyle ki Hâk sübhānehu ve te'ālā baña vāfir māl vire.» Resül buyurdi ki «اللّٰهُمَّ ارْزُقْهُ مَالًا¹⁰¹⁵» Andan şoñra Şa'lebe bir niçe koyunlar şatun aldı. Hâk te'ālā şöyle bereket virdi ki Medīne'ye şıgımaz oldu. Medīne'den çıqdı, taşra gitdi. Gündüz mescide gelürdi, gice gelmezdi. Koyunları dañi ziyāde oldu. Pes dañi ırağ gitdi, şöyle ki Mescid-i Resül'e cum'adan cum'aya hāzır olurdu. Çün kim [H102a] koyunları dañi artuğ oldu. Bir yire gitdi kim mescide ve cemā'ate hāzır olmağa hergiz kâdir olmadı.

Çün Resül birkaç zamān anı görmedi, hālinden şordı. Hikāyet eylediler, Resül buyurdi: «Vāy Şa'lebe bin Hâtıb'a.» Ba'dehu Hâk te'ālā zekātı farz eyledi. Resül 'aleyhi's-selām iki kişi ta'yin eyledi ve buyurdi kim zekāt cem' ideler ve anlara didi Şa'lebe'ye ve Benī Süleym'den bir maldār kişi var idi, aña uğrayasız. Çün ol iki kişi Şa'lebe'ye irişdiler ve andan zekāt taleb eylediler. Eyitdi: «Mektübuñuz göreyin.¹⁰¹⁶» Çün mektübı aña gösterdiler eyitdi: «Bu degüldür, illā harācdur. Hele bi'l-fi'l varuñ

¹⁰¹¹ «Allah'im, bu atı ona bereketli kıl.»

¹⁰¹² tutamadum H: dutamadum Mİ

¹⁰¹³ tutar H: dutar Mİ

¹⁰¹⁴ «Allah'im onun saçını çirkin eyle.»

¹⁰¹⁵ «Allah'im Sa'lebe'yi çok malla rızıklandır.»

¹⁰¹⁶ göreyin H: göreyüm Mİ

sā'irden cem' eyleñüz.” Pes ol iki kişi gitdiler. Çün ol Süleymī kişi anlaruñ haberin işitdi, istikbāl eyledi ve develerinuñ iyüsin anlaruñ öñüne getürdi ki zekāt için kabül ideler. Eyitdiler: “Senüñ üzerüñe vācib olan bundan aşagadur.” Ol Süleymī eyitdi: “Bu develeri aluñ ki isterüm ki mālumuñ iyüsüyle Hāḡḡ'a taḡarrüb kesb idem.”

Çün andan dönüp¹⁰¹⁷ girü Şa'lebe'ye geldiler. Eyitdi: “Kitābuñuzu gösterüñ. Çün mektübı gösterdiler eyitdi: “Bu degüldür, meger ḡarācdur. Siz varuñ gidüñ ben bu bābda fikr ideyin.” Çün Medīne'ye geldiler ve Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne geldiler ve bunlar henüz sözlerin söylemeden buyurdi: “Vāy Şa'lebe bin Hāḡḡ'a.” Ve ol Süleymī kişi ḡaḡḡında bereket birle du'ā eyledi. Hāḡ te'ālā Şa'lebe ḡaḡḡında āyet gönderdi ki “¹⁰¹⁸ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ ... وَبِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ” Şa'lebe'nüñ ḡavmi [İ93b] çün anı işitdiler, aña ḡaber virdiler ve eyitdiler: “Şa'lebe, helāk olduñ! Hāḡ te'ālā senüñ ḡaḡḡuñda bu vech ile āyet gönderdi.” Şa'lebe, Resül'üñ öñüne geldi [M109b] ve eyitdi: “Uşda mālumuñ zekātı, kabül eyle.” Buyurdi ki “Hāḡ te'ālā senüñ zekātuñı kabül itmekden beni men' eyledi.” Şa'lebe ağladı. Başına toprak ḡoydı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aña eyitdi: “Sen kendüñe eyledüñ. Saña buyurdum, fermānumı kabül itmedüñ.”

Resül anuñ zekātını almadı. Çün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefāt eyledi, Ebü Bekr'üñ raḡıya'llāhu 'anhu öñüne geldi ve eyitdi: “Yā emīre'l-mü'minīn, zekātumu kabül eyle.” Buyurdi ki “^[H102b] كَيْفَ اقْبَلْتُمْ شَيْئًا مِّنْ قِبَلِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ” Şol nesne ki Resülü'llāḡ kabül eylemedi, ben nice kabül ideyin?” Ve hem-çünin 'Ömer raḡıya'llāhu 'anhu kabül eylemedi. Ammā 'Oşmān raḡıya'llāhu 'anhu ictihādı aña mü'eddī olduḡına bināen kabül eyledi ve 'Oşmān'üñ ḡilāfeti müddetinde vefāt eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḳatāde bin Melcān Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne geldi. Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mübārek elini, yüzine sürdi. Ḳatāde raḡıya'llāhu 'anhu pīr-i mu'ammer oldı ve cemī' yüzinde pīrlük eşeri zāhir olmadı. Ammā yüzi hemān tāze cüvānlar yüzi gibiydi. Rāvī eyidür: Vefāt itdüḡi vaḡt anuñ yanında otururdum. Bir 'avret benüm ardundan geçdi. Ol 'avretüñ cemālini anuñ yüzinde şöyle ki āyīnede görür gibi rüşen gördüm.

¹⁰¹⁷ dönüp Mİ: -H

¹⁰¹⁸ “Onlardan kimi de eḡer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceḡiz ve elbette biz sālīhlerden olacaḡız diye Allah'a and içti. Fakat Allah lütfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle ḡarşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (iki yüzlülük) soktu.” *Kur'ân-ı Kerīm*, Tevbe, 9/75-76.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir rağıya'llāhu 'anhu eyidür ki: Bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bāzārda giderken bir 'avret feryād eyledi ve eyitdi: “Yā Resūla'llāh, benüm bir zevcüm vardur ki dā'im baña ezālar ider ve benümle yakınlıg itmez. Beni andan cüdā eyle.” Resül anuñ zevcini taleb eyledi. Ol kişi eyitdi: “Yā Resūla'llāh, ben anı mu'azzez ü mükerrem tutarum¹⁰¹⁹ ve anuñla ülfet ü muvāneset iderüm.” Ol 'avret ağladı ve eyitdi: “Yalan söylemekde hiç hayr yokdur. Yir yüzinde hiç bir kimseyi yalancıdan düşmen¹⁰²⁰ tutmazum.”¹⁰²¹ Resül 'aleyhi's-selām tebessüm eyledi ve ol hatunuñ mıkna'asınuñ bir tarafına ve zevcinüñ başına yapışdı ve eyitdi: “İlāhī, bunlar ortasında sen ittişāl ü ülfet müyesser eyle.” Cābir rağıya'llāhu 'anhu eyidür: Çün kim bunuñ [I94a] üzerine bir ay geçdi, ol 'avret Resül'üñ öñüne geldi ve başında birkaç sahtiyānlar var idi, yire bıraktı ve eyitdi: “Ben şehādet iderüm ki sen Allāh'ıñ Resülisin. [M110a] Vallāhi yir yüzinde baña zevcümden sevgülü yokdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir kimseyi bir yire gönderdi. Ol kişi ol¹⁰²² huşūşda gelüp yalan söyledi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anuñ hakkında bed-du'ā eyledi. Pes ol şahşı ölmüş ve karnı yırtılmış buldılar. Çün defn itdiler, yir kabül itmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir gün bulut idi ve cümle aşhāb mescidde cem' olmuşlardı ve şöyle şanduk ki öyle namāzınuñ vaqti az kaldı, nāgāh bir A'rābī geldi ve eyitdi: [H103a] “Henüz namāzı kılmaduñuz mı?” Biz eyitdük: “Uşda Resül hānededür, āvāz eyle.” Pes ol A'rābī tırdı ve eyitdi: “الصلوة يا رسول الله¹⁰²³” didi. Ba'dehu epsem oturdu. Bir zamāndan şoñra girü eyitdiler āvāz ile yine: “الصلوة يا رسول الله” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gāzabnāk taşra çıkdı ve elinde bir ağac. Buyurdu ki “Āvāz iden kim idi?” Ol A'rābī yirinden tırdı, eyitdi: “Yā Resūla'llāh, bendüm.” Ol ağac birle anı urdu.

Çün namāzı kıldı, bulut açıldı. Gördük güneş gök ortasında tıruurdu. Resül buyurdu ki “Ol A'rābī kani?” A'rābī ilerü geldi. Resül buyurdu ki “Baña ezā eyledüñ. Ol zamān benüm celīsüm benümle yakın olmuşdı ve ben Perverdgār'umdan bir hācet su'ālindeyidüm. Be-dürüstī Süleymān bin Dāvūd şalavātu'llāhi 'aleyhā, dünyā lehvlerinden bir lehv içinde idi, Haq te'ālā anuñcün āfitābı girü döndürdi. Hūdā-yı

¹⁰¹⁹ tutarum H: dutarum Mİ

¹⁰²⁰ düşmen Mİ: -H

¹⁰²¹ tutmazum H: dutmazum Mİ

¹⁰²² kişi ol Mİ: -H

¹⁰²³ “Ey Allah'ın Resul'ü, namaz!”

Te‘ālā andan yücedür ki āfitābı ber-ķarār yirinde¹⁰²⁴ tuta, tā¹⁰²⁵ ben namāzumı kılam.” Andan şoñra A‘rābī’ye eyitdi: “Ol ağac birle seni ki urdum, beni kışāş eyle.” A‘rābī eyitdi: “Ķışāş eylemezüm yā Resūla’llāh.” Buyurdı ki “İmdi baña bağışla.” Eyitdi: “Ben senden aña artuķ muhtācum.” Pes Resūl ‘aleyhi’s-selām anı bir deveye şatun aldı ve buyurdı ki “العدل من ربيكم جلّ جلاله¹⁰²⁶”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: [İ94b] Bir kişi Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne geldi ve eyitdi: “Ne delİL birle sen Allāh’uñ Resūlisin?” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Eger ħurmā ağacın da‘vet idüp getirürsem İmāna gelir misin?” Eyitdi: “Belī.” Ol ħurmā ağacın [M110b] oķıdı, geldi. Ol kişi hemān İmān getürdi.

Ve ba‘zı rivāyetde şöyle gelmişdür: Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol ħurmā ağacından bir şalkımı oķıdı, fi’l-hāl ağacdan ol şalkım ķopdı ve yire düşdi ve ķalģıyu ķalģıyu Resūl’uñ öñüne geldi. Yine Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki “Yirüñe var.” Yirine vardı. Pes ol kişi eyitdi: “اشهد أنك رسول الله¹⁰²⁷”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ķazā-yı ħācetiçün şahrāya çıķdı. Hİç bir penāh bulmadı. Aşĥābından birine eyitdi: “Var filān ağaca di, şol bir ağacın yanına gelsün.” Ol şaĥābī, ol ağacı [H103b] oķıdı. Ol bir ağacın yanına geldi ve Resūl anuñ ardında ķazā-yı ħācet eyledi. Fāriğ olduķdan şoñra yine ol ağac yirine vardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rađıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resūl birle Ķubā tarafına gitdük. Nāgāh bir dīvāra irişdük ki anda bir deve tūrurdı kim anuñla şu çekerlerdi. Çün ol deve Resūl’i gördi, başın yire ķodı. Aşĥāb eyitdiler: “Yā Resūla’llāh, bu deveden bize artuķ münāsibdür ki saña secde idevüz.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Sübĥāna’llāh, lāyık degüldür ki Ĥaķ te‘ālādan ġayrıya secde ideler. Eger cā’iz olsaydı buyururdum ki ĥatunlar, erlerine secde ideler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ya‘lā bin Sübābe rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün Resūl’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yolca giderdüm. Diledi kim ķazā-yı ħācete otura. Ol yirde iki muķl ağacı var idi, emr eyledi ki ol ağaclar biribiri yanına geldiler. Ferāġat itdüklerinden şoñra yirine geldi.

¹⁰²⁴ yirinde İ: -MH

¹⁰²⁵ tā M: -İH

¹⁰²⁶ “Adalet Rabbinizdendir.”

¹⁰²⁷ “Şahitlik ederim ki sen Allah’ın resulüsün.”

Ba'dehu gördüm ki bir deve Resül'ün önüne geldi ve boynun yire kodı ve āvāzını boğazı içinde döndürdü ve ol kadar ağladı ki ol yiri gözi yaşından ışlandı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Bilür misiz bu deve ne söyler?" Eyitdiler: «الله ورسوله اعلم¹⁰²⁸» Buyurdu ki "Şāhibi kaşd eylemiş ki yarın boğazlaya." Pes Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şāhibini kığırdı eyitdi: [I95a] "Bunu baña bağışla." Ol kişi eyitdi: "Yā Resūla'llāh, bundan sevgülü mālum yokdur." Buyurdu ki "İmdi bunuñla emr-i ma'rūf üzerine¹⁰²⁹ [M111a] zindegānī eyle." Ol kişi kabūl kıldı.

Andan soñra Resül 'aleyhi's-selām bir kabrūñ üzerine irişdi, buyurdu ki "Bu kabrūñ şāhibi 'azābdadur, bir günāh sebebiyle ki ol günāh-ı kebīre degüldür." Pes ħurmā ağācından bir budağ diledi, ol kabrūñ üzerine kodı ve buyurdu ki "Şāyed Ĥaķ te'ālā anuñ 'azābını taħffif ide, mādām ki bu ağac yaşdur."

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn 'Abbās rağıya'llāhu 'anhu dimişdür: Bir kişinüñ iki devesi var idi, ittifāk ol develer mest oldılar ve bir ħavlıye girdiler. Ol kişi ol ħavlinüñ kaşısını bağladı. Resül aşĥāb-ı kirām ile rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın, ol ħavlıye geldi. Ol kişiye eyitdi kim "Bu ħavlinüñ kaşısını aç." Ol kişi ħavf eyledi, mebādā Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [H104a] bir elem irişe. Kaşuyı açmadı. Yine buyurdu kim "Kaşuyı aç." Çün kim kaşuyı açdı, ol devenüñ biri kaşu yanında turmuş, çün Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gördi secde eyledi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Bir nesne getür ki başın bağlayayın." Ol kişi bir nesne getürdi. Başın bağladı. Ba'dehu ħavlinüñ içine girdi. Çün ol bir deve dağı Resül'i gördi, ol dağı secde kıldı. Bir nesne dağı diledi,¹⁰³⁰ anı bağladı, ol kişiye virdi. Buyurdu ki "Bunları gözle, min ba'd hergiz dağı ser-keşlik itmeyeler." Çün aşĥāb bu ħāli gördiler, eyitdiler: "Yā Resūla'llāh, bu develer ki ħiç nesne bilmezler, saña secde itdiler, biz saña secde itmek dağı yegdür." Buyurdu ki "Ben kimseye emr itmezüm ki kimseye secde ideler. Eger emr itsem, ħatunlara emr iderdüm ki erlerine secde ideler."

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn Mes'ūd rađıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Mekke seferinde idük ve Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem dā'imü'l-evķāt 'ādeti oldı¹⁰³¹ ki każā-yı ħācet vaķtinde ırāķ giderdi. Bir perde bulmayınca oturmazdı. Zīrā ol ħinde nażar-ı ħalā'ıķdan ġāyet iħtirāz iderdi ve kendüyi tamām mestür iderdi. İttifāk bir

¹⁰²⁸ "Allah ve Resul'ü bilir."

¹⁰²⁹ üzerine Mİ: -H

¹⁰³⁰ Bir nesne dağı diledi Mİ: -H

¹⁰³¹ oldı H: oldur Mİ

menzilde ol vech ile perde bulunmadı. Hemān iki ağac var idi, anlar daḥi birbirinden ırāğ idi.¹⁰³² Baña eyitdi: “Yā İbn Mes‘ūd, ol iki ağaclardan yaña var, eyit ki [I95b] Allāh’uñ Resūl’i size buyurdı ki bir yire gelesiz ve bir birüñüzle cem‘ olasız, tā kim nazar-ı ḥalā’iḳdan perde idine.” Pes ol ağaclar bir biri¹⁰³³ yanına [M111b] geldiler. Çün Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥācetin tamām eyledi, her biri yine yirlerine geldiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İbn Mes‘ūd dimişdür ki: Çün kim Resūl ‘aleyhi’s-selām Medīne’nün soḳaḳlarına gelüp girdi. Bir deve segirdügeldi, Resūl’uñ önünde secde eyledi ve girü ḳalkdı ve gözlerinden yaş aḳdı. Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki “Bu devenüñ şāḥibi kimdür?” Eyitdiler: “Filān kişidür.” Buyurdı, ḥāzır ḳıldılar. Pes Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şordı ki “Bu deveye ne eylemek istersin ki senden şikāyet ider?” Ol kişi eyitdi: “Yā Resūla’llāh, yigirmi yıldur ki bu deveyle şu çekerüm. Şimdi ḥaylī müddetdür ki besledüm, semirdi. Dilerüm ki boğazlayam.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Bu deveyi baña şat yāhud bağışla.” Ol kişi eyitdi: [H104b] “Senüñ olsun yā Resūla’llāh.” Pes Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anı kendü develerine ḳatdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resūl’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem sefere çıḳduḳ. Bir gün buyurdı ki “Ey Cābir, maḥarayıla şu getir.” Bir maḥara şu getürdüm, revān oldum. Nāgāh iki ağac zāhir oldı ki ortalarında dört arşun mesāfe var idi. Buyurdı ki “Ol bir ağaca di ki şol bir ağac yanına varsun.” Çün kim ol iki ağac bir yire geldi, anuñ ardında ḳazā-yı ḥācet eyledi, ol ağaclar girü yirlerine vardılar. Ba‘dehu süvār olup gitdük.

Bir ‘avret ḳarşu geldi ve omuzunda bir oḳlancuḳ var. Eyitdi: “Yā Resūla’llāh, her gün bu oḳlancuḳı üç def‘a dīv tıtar.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anuñçün tırdı ve ol oḳlancuḳı elinden aldı ve devenüñ palanı üzerine ḳodı ve üç kerre eyitdi: «اِخْسَاءُ عَدُوِّ اللَّهِ¹⁰³⁴» Ve girü ol ‘avrete virdi. Çün kim seferden girü dönüp ol mevzi‘a geldük, gördük ol ‘avret hemān oḳlancuḳıyla çıḳageldi ve iki ḳoyun getürdi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, benüm hedıyyemi ḳabül eyle. Ol Allāh ḥaḳḳıçün ki seni ‘āleme rāst peyḡamber viribimişdür, ol gündən berü bu oḳlancuḳı hergiz dīv tıtmadı.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı, bir ḳoyunun aldılar ve birin girü aña virdiler.

¹⁰³² birbirinden ırāğ idi H: birbirinden ırāğdı Mİ

¹⁰³³ birbiri H: biribiri Mİ

¹⁰³⁴ “Çık, Allah’ın düşmanı.”

Andan¹⁰³⁵ sonra revān olduk. [I96a] Nāgāh gördük ki bir deve geldi, Resūl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem önünde secde eyledi. Buyurdu ki "Halka āvāz idüñüz." Çün āvāz itdük, halk cem' oldılar. [M112a] Pes şordı ki "Bu deve kimüñdür?" Enşārdan bir cemā'at eyitdiler: "Bizümdür yā Resūla'llāh." Buyurdu ki "Buña ne itdüñüz?" Eyitdiler: "Yigirmi yıldur bunuñla şu çekerdük. Şimdi diledük ki boğazlayavuz, kaçdı." Buyurdu ki "Bunu baña şatuñ." Eyitdiler: "Senüñ olsun yā Resūla'llāh." Buyurdılar ki "Çün deve benüm oldı, gerekdür ki bunu tā eceli gelince hoş tutasız." Ol yirde Müslimānlar eyitdiler: "Yā Resūla'llāh, saña secde itmege bahāyimden biz ulıyuz, niçün itmeyevüz?" Buyurdu ki "Cā'iz degüldür kimesne maḥlūka secde ide. Eger bu cā'iz olsaydı, ḥatunlar erlerine secde itmek gerekdi."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ya'lā bin Ümeyye-i Şaḫafī dimişdür ki: Resūla'llāh'la şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem giderdük bir deveye uğraduk. Çün [H105a] ol deve Resūl'i gördi, boğazı içinden āvāz eyleyüp boynın yire ḳodı. Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol yirde ṭurdu ve buyurdu ki "Bu devenüñ şāḫibi kimdür?" Bir kişi geldi, eyitdi ki "Yā Resūla'llāh, benümdür." Buyurdu ki "Bunu baña şat." Ol kişi eyitdi: "Saña bağışladum." Yine buyurdu ki "Bağışlama, şat." Ol kişi yine eyitdi: "Yā Resūla'llāh, şatmazum, bağışlarum." Pes dönüp eyitdi: "Ehl-i Beytümüñdür ki bundan ğayrı vech-i mu'āşirleri yoḳdur." Resūl 'aleyhi's-selām eyitdi: "Çün ki bunu didüñ bilmiş ol ki bu deve şikāyet eyler ki dā'im iş işledüp az 'alef virürmişsin. Bunuñla ḥüsn-i mu'āşeret eylegil." Andan sonra gitdük, tā bu menzile indük, Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem uyudu. Anı gördük ki bir ağac yiri yara yara¹⁰³⁶ gelüp Resūl'ün üzerine sāye oldı. Ba'dezān girü yirine vardı. Çün Resūl 'aleyhi's-selām uyḫudan uyandı, bu ḫāli ḫikāyet eyledük, buyurdu ki "Ol bir ağac idi Perverdgār'ından diledi, tā Allāh'ün Resūl'ine gelüp selām vire."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes raḫıya'llāhu 'anhu dimişdür: Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir gün Enşār'dan birinüñ ḫavlısine girdi. Ebū Bekr ve 'Ömer ve Enşār'dan bir cemā'at rıḫvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın bile idiler ve ol ḫavlıde [I96b] bir sürü ḳoyun var idi. Resūl'e gelüp [M112b] secde itdiler. Ebū Bekr raḫıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Yā Resūla'llāh, bu ḳoyunlardan saña secde itmege biz lāyıkuz." Buyurdu ki "ḫaḳ'dan ğayrıya secde itmek olmaz. Eger olsa idi ben 'avretlere buyururdum ki erlerine secde idelerdi."

¹⁰³⁵ Andan Mİ: -H

¹⁰³⁶ yara yara Mİ: pāre pāre H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ehl-i Beyt-i Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir vaḥṣī cānveri var idi. Her-bār ki Resül evden taşra gitse, ol cānver ḳalkardı ve uyanurdu. Çün kim eve geleydi,¹⁰³⁷ ol cānver iki dizi üstine gelür¹⁰³⁸ ve yirinden hareket itmezdi ve hergiz āvāz eylemezdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ehl-i Yemen'den biri eyidür: Kendü ḥānemde, Yemen'de bir ḳuyu ḳazdum, tuzlu şu ḳıḳdı. Resül'e 'aleyhi's-selām bunu ḥikāyet itdüm. Bir maḥara şu virdi. Varup ol ḳuyuya dōkdüm, tatlu oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ziyād bin el-Ḥāriş eş-Şada'ī dimişdür: Benüm ḳavmüm ki Resül'ün önüne gelmişlerdi [H105b] eyitdiler: “Yā Resūla'llāh, bizüm bir ḳuyumuz vardur ki yaz olıcaḳ şuyı az ḳalur. Bize vefā eylemez. Evā'ilde olıcaḳ eṭrāfa müteferriḳ olurduḳ. Yine ḳışın anda cem' olurduḳ. Pes şimdiki ḥālide eṭrāfumuz 'adū oldılar. Eger biz müteferriḳ olursak bizi helāk iderler. Bizümçün du'ā eyle ki her vaḳtde ol şuyumuz bize ve ṭavarlarımızı vefā eyleye.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yedi taş rīzesin diledi ve mübārek elin üzerlerine sürdi ve üzerlerine du'ā oḳıdı ve buyurdu ki “Ol vaḳt ki ol ḳuyuya irişesiz, bu taşcuḳları bir bir içine biraḡasız ve Ḥaḳ te'ālānuñ adını zıkr idesiz.” Çün kim ol ḳavm öyle eylediler, ol ḳuyunuñ şuyı bir resme çoḡ oldı ki gice gündüz muttaşıl çekseler bir ḳatre eksük olmazdı.

Ve ol¹⁰³⁹ cümleden biri oldur ki emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr'ün raḳıya'llāhu 'anhu ḳulı Sa'd dimişdür ki: Resül birle şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem seferdeyidük. Bir menzilde ḳonduḳ. Baña eyitdi: “Yā Sa'd, yūri filān yirde keçi vardur, var saḡ.” Ve ben ol mevzi' bilürüm, ol yirde hergiz keçi yoḡ idi. Çün kim gitdüm, gördüm ki ol yirde bir keçi ṭurur. Emcekleri südle ṭolmuş. Pes ilerü [M113a] varup bir niçe def'a saḡdum. Çün göç vaḳti oldı, ol keçinün üzerine bir kişi müvekkil ḳodum ve ben göçe meşḡul oldum. Nāḡāh ol keçi ḡā'ib oldı. Her nice ṭaleb ḳıldum, [I97a] bulmadum. Çün kim Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem girü yanına geldüm. Buyurdu ki “Sa'd, niçün geç geldün?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla'llāh, göç vaḳti oldı, aña meşḡul oldum ve hem ol keçi ḡā'ib oldı, anı ṭaleb ḳıldum.” Buyurdu ki “Anı şāḥibi aldı.” Eyitdüm: “Gerçeksiz yā Resūla'llāh!”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn 'Abbās raḳıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir 'avret Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem önüne geldi ve bir oḡlancuḳ getürdi ve

¹⁰³⁷ geleydi Mİ: gelendi H

¹⁰³⁸ gelür Mİ: gelüp H

¹⁰³⁹ **Ve ol** Mİ: -H

eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu benüm oğlancuğımı her şabāh ve aḥşām cünün tutar ve nā-ma’kūl işler işler.” Resūl ‘aleyhi’s-selām mübārek eliyle ol oğlancuğın gögsini şıgadı ve du‘ā eyledi. Fi’l-ḥāl ol oğlancuğ kuşdı. Bir kelb enügi gibi bir pāre siyāh nesne içinden çıkıdı ve ol [H106a] ḥālet bi’l-külliyeye andan zā’il oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes bin Mālik raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Zeyd bin Erḳam’uñ gözi zaḥmet eyledi. Anuñ ‘iyādetine vardum, Resūl’i yanında buldum. Mübārek eliyle Zeyd’uñ iki gözünü açdı ve mübārek ağızınıñ yarını içine koydı ve buyurdı kim “ليس عليك بائس¹⁰⁴⁰” Hemān gözleri eyü oldı. Şabāh vaḳtinde Resūl’uñ önüne geldi. Buyurdı ki “Ne eylerdüñ ey Zeyd, eger gözlerüñ daḥi zaḥmet eylese?” Eyitdi: “Şabr iderdüm yā Resūla’llāh, ve göz tutardum netice-i Ḥaḳḳ’a.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Ol Allāh ḥaḳḳıçün ki benüm cānum anuñ ḳabza-i ḳudretindedür, eger senüñ gözlerüñ ol ḥāl üzerine olup sen şabr ideydüñ, şöyle yarlıganmışla Ḥaḳ te‘ālāya irişürdüñ.¹⁰⁴¹”

Ve ol¹⁰⁴² cümleden biri oldur ki ‘Utbe bin Ferḳad’uñ ḥatunı dimişdür ki: Biz ‘Utbe’nüñ yanında birḳaç ‘avretlerdük, dā’im ceḥd iderdük ve ḥoş rāyihalarla kendümüzi mu‘aṭtar eylerdük, tā kim rāyihada biribirimize ḡālib olaydük. Ve ‘Utbe hergiz kendüye ‘ıtr eylemezdi, ammā yine cümlemize ḡālibdi ve hergāh ḥalā’ıḳ ortasına varsaydı eyidürlerdi ki biz ‘Utbe ḳoḥusından gökcek ḳoḥu hergiz görmedük. Bir gün aña bu ḥālüñ sebebinden şorduk eyitdi: “Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem zamānında bir gün ḳabarcuḳlar çıkardum ve aña bundan şikāyet itdüm. Baña buyurdı ki [M113b] gövdemi ‘uryān eyledüm ve önünde oturdum. Mübārek eline nefes ürüp arḳama [İ97b] ve ḳarnuma sürdi. Bu ḥoş ḳoḥu ol demden berü bende zāhir oldı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cerhed-i Eslemī raḍıya’llāhu ‘anhu Resūl’uñ önüne geldi ve ta‘ām ḥāzır olmışdı. İttifāḳ Cerhed’uñ saḡ eli zaḥmet iderdi. Şol elin uzatdı, tā kim anuñla ta‘ām yiye. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı: “Şaḡ elüñle yi.” Cerhed eyitdi: “Yā Resūla’llāh, saḡ elüm zaḥmet ider.” Resūl ‘aleyhi’s-selām mübārek nefesin üzerine ürdi. Cerhed’uñ eli fi’l-ḥāl eyü oldı ve min ba’d [H106b] hergiz zaḥmet itmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, aḣḣābdan biri dimişdür ki: Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem önüne geldük ve bizümle bir oğlancuğ yoldaş olmışdı. Bundan bir gün

¹⁰⁴⁰ “Senin sıkıntın kalmadı.”

¹⁰⁴¹ irişürdüñ İH: irişeydüñ M

¹⁰⁴² **Ve ol Mİ:** -H

evvel ol oğlancuğın sağ eli şınmışdı ve aña cebā'ir ya'nī seyekler şarılmışdı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol oğlancuğa "İlerü gel" diyü emr eyledi. Oğlancuğ öñüne vardı. Ol seyekleri üzerinden giderdi ve mübârek elin anuñ üstine sürdi. Fi'l-hâl dürüst oldı. Şöyle ki ol şınmamış el kankısıdur bilmezlerdi. Ba'dehu ta'ām getürdiler, Resül 'aleyhi's-selām "Şağ elüñle ta'ām yi" diyü buyurdi. Çün kim ta'āmdan fāriğ oluğ, ol oğlancuğa eyitdi: "Bu seyekleri ehlüñe al git, şāyed anda hācet ola." Pes oğlancuğ alup gitdi. İttifāk kavminden bir pīre uğradı ki henüz ol pīr İmān getürmemişdi. "Hālüñ nedür?" diyü ol pīr şordı. Oğlan eyitdi: "Resül mübârek elin üzerine sürdi, fi'l-hâl elüm dürüst oldı." Ol pīr çün bu hāli müşāhede eyledi, hemān Resül'ün öñüne gelüp İmān getürdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Talha'nuñ atına ki gāyet kâhil idi, süvār oldı. Ol at şöyle rāhvār ve tīz-reftār oldı ki bir at aña yürimekte ğarīm olmazdı.¹⁰⁴³

Ve ol cümleden biri oldur ki, Şuraḥbil-i Ca'fi raḍıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir gün Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne vardum ve benüm elümde sa'le ya'nī verem zāhir oldı. Eyitdüm: "Yā Resüla'llāh, bu verem beni gāyetde bī-ḥuzūr ider ve bu elümle hergiz kılıc kabzasın ve [M114a] uyan dizginin tutamazum." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki [İ98a] "Berü gel." İlerü vardum ve öñünde oturdum. Buyurdi: "Elüñi aç!" Açdum. Mübârek nefesin elüme ürdi. Ba'dehu mübârek elin elüme sürdi. Ol 'illet bi'l-küllıyye zā'il oldı ve hergiz eşer qalmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir bin 'Abdu'llāh raḍıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Haste oldum. Resül 'aleyhi's-selām Ebū Bekr'le beni görmege geldiler ve ben kendümden gitmişdüm. Resül 'aleyhi's-selām āb-dest almış ve ol şudan üzerüme dökmiş. Kendüme geldüm. Ol ḥalet benden def' oldı.

Ve ol¹⁰⁴⁴ cümleden biri oldur ki, bir gün bir yigit Resül'ün öñüne geldi eyitdi: "Yā Resüla'llāh, baña zinā itmege ruḥşat vir." Aşḥāb üzerine çığırdılar. Resül 'aleyhi's-selām ol yigide eyitdi: "Berü gel." İlerü varup Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñünde oturdı. [H107a] Pes, Resül buyurdi ki "İster misin ki anañla zinā ideler?" Ol yigit eyitdi: "Yok." Buyurdi ki "İmdi cemī'-i nās analarıyla zinā itdüklerin istemezler." Ve yine buyurdi ki "Diler misin kızuñla zinā ideler?" Eyitdi: "Yok."

¹⁰⁴³ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Talha'nuñ atına ki gāyet kâhil idi, süvār oldı. Ol at şöyle rāhvār ve tīz-reftār oldı ki bir at aña yürimekte ğarīm olmazdı. Mİ: -H

¹⁰⁴⁴ **Ve ol** Mİ: -H

Buyurdı kim “Hiç bir kimesne hem-çünin dilemezler.” Ve yine buyurdı kim “Revā görür misin kız qarındaşuñla böyle ideler?” Eyitdi: “Yok.” Ve yine buyurdı kim “Cümle âdem oğlanları dañi revā görmezler.” Ve bu vech ile ne ‘ammesin ve ne ħalasin ħodı, bir bir şordı. Andan soñra mübârek elin ol kişinüñ gögsine ħodı ve buyurdı ki “اللهم اغفر ذنبه و طهر قلبه و حصن فرجه”¹⁰⁴⁵ Pes ol yigit min ba’d hergiz fevâhişe iltifât ve meyl itmedi.

Ve ol¹⁰⁴⁶ **cümleden biri oldur ki**, ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem zamānında bir baţtāle ‘avret var idi. Bir gün Resül’e ‘aleyhi’s-selām geldi. Ol Ĥazret oturmuşdı ve önünde bir miqdār ħadid et var idi, andan yirdi. Ol ‘avret eyitdi: “Görüñüz Allāh’uñ Resül’i ħullar gibi oturmuş ve ħullar gibi ta‘ām yir.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Ne‘am, ben bendeyem. Bendeler gibi otururum ve bendeler gibi ta‘ām yirüm.” Andan soñra ol ħatun eyitdi: “Baña ta‘ām vir.” Resül ‘aleyhi’s-selām ol ta‘āmdan bir pāre virdi. Ol ħatun eyitdi: “Yok. Şol ağzuñda çignedüğüñden vir.” Resül ‘aleyhi’s-selām [M114b] mübârek ağzından bir pāre et, yarusı çiyenmiş et çıkardı, virdi. Ol ħatun eyitdi: “Yā Resüla’llāh, kendü elüñle [I98b] ağzuma ħoy.” Resül ‘aleyhi’s-selām mübârek eliyle ağzına ħoydı, tā kim ol ħatun yidi. Ba‘dehu ol baţālet ol ħatunda var idi, hergiz dañi ‘avdet itmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Rāfi‘ bin Ĥadīc rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün Resül’üñ yanına vardum ve anuñ yanında bir kişi var idi, et ħaynadurdu. Bir pāre semüz et pāresi baña ħoş geldi, andan alup yidüm. Bir yıl tamām ħarnum ağrıdı. Bu ħāli Resül’e söyledüm buyurdı¹⁰⁴⁷ ki “Yedi kişinüñ anda ħaħħı var idi.” Andan soñra mübârek eliyle ħarnumı şıgadı, ol nesne benden düşdi. Şöyle ki ol Allāh ħaħħiçün ki anı rāst peygamber virmiş, hergiz dañi ħarnum ağrımadı.

Ve ol¹⁰⁴⁸ **cümleden biri oldur ki**, Ebū Şehm dimişdür ki: Medīne yolında giderdüm, nāgāñ bir ‘avret önüme çıkageldi. Elümle gögsine yapışdum. [H107b] Pes gördüm ħalk giderler, ben dañi anlaruñla bile gitdüm, tā Resül’e bī‘at idevüz. Çün kim bī‘at itmegiçün elümi uzatdum, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elini çekdi ve bir ‘ibâretle benüm ol ‘avrete elüm uzatdığım ħažiyyeye işâret eyledi. Ben eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, benümle bī‘at eyle, min ba’d ayruħ itmeyem.” Buyurdı “Ĥoş ola.” Pes benümle bī‘at eyledi.

¹⁰⁴⁵ “Allah’ım, onun günahını affet, kalbini temizle ve onu zina yapmaktan muhafaza et.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 241.

¹⁰⁴⁶ **Ve ol Mİ:** -H

¹⁰⁴⁷ buyurdı Mİ: -H

¹⁰⁴⁸ **Ve ol Mİ:** -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes bin Mâlik rağıya'llâhu 'anhu dimişdür ki: Resül'ün şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem yanında bir kişinün Hâk te'âlānuñ 'ibâdetinde mücâhedesinün kuvvetin zıkr iderdüm, nāgâh ırâkıdan ol kişi zâhir oldı. Ben eyitdüm: “Yâ Resûla'llâh, uşda ol zıkr itdügüm kişi.” Resül 'aleyhi's-selâm buyurdı¹⁰⁴⁹ ki “Ol Allâh haqqıçün ki benüm cānum anuñ kabza-i kudretindedür, ben anuñ yüzinde şeytân eşerin görürüm.” Ba'dehu ol kişi Resül'ün 'aleyhi's-selâm önüne geldi. Resül 'aleyhi's-selâm buyurdı ki “Ol Allâh haqqıçün çün ki bizi gördüñ, nefsün didi ki bu kavmün içinde senden yegrek yokdur.” Ol kişi eyitdi: “Ne'am.” Andan şoñra dönüp gitdi. [M115a] Bir yirde yir üzerine bir haţţ çeküp mescid resmin eyledi ve namāza ũrdı. Resül 'aleyhi's-selâm buyurdı ki “Kim ola ki varup bunı ũatlı eyleye?” Ebü Bekr rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: “Ben.” Pes gitdi, varup anı namāz üzerinde buldı. Bu hâldeyiken anı ũatlı itmege ũorũdı, girü döndi. Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem [İ99a] şordı ki “Nice itdün?” Eyitdi: “Yâ Resûla'llâh, namāz üzerinde buldum, ĩavf eyledüm, öldürmedüm.” Girü Resül buyurdı: “Kim ola kim varup bunı helâk eyleye?” ‘Ömer rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: “Ben.” Ol dağı Ebü Bekr gibi rağıya'llâhu 'anhu varup girü döndi. Resül 'aleyhi's-selâm buyurdı ki “Kimdür varup bunı öldüre?” ‘Alî rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: “Ben.” Buyurdı kim “Yâ ‘Alî, sen öldürürsin, eger anı anda bulursañ.” Pes ‘Alî rağıya'llâhu 'anhu gitdi, ol yirde bulmadı. Girü döndi. Resül'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem gelüp ĩikâyet itdi. Resül buyurdı ki “Ol kimse ki ümmetümden ĩurüc itse gerekdür, bu olıyardur. Eger anı öldürseydüñ ümmetümden iki kişi ortasında muĩâlefet olmazdı.” Pes buyurdı ki “Benî İsrâ'îl yetmiş bir fırĩa oldılar. Çok zamân geçmeye ki benüm ümmetüm yetmiş üç fırĩa olalar. [H108a] Cümlesi nârda ola, illâ bir fırĩa degül.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem aşĩâbına eyitdi: “Yarın her kim gelür, bir nesne şadaĩa getürsün.” ‘Utbe bin Zeyd rağıya'llâhu 'anhu eyidür: “Ben ol gice Hâk te'âlāya münâcât eyledüm ve eyitdüm: “ĩudâvendâ sen bilürsin ki Resül'ün bize şadaĩa emr eyledi ve benüm ĩiç şadaĩa idecek nesnem yokdur. Pes kendi 'ırzumı ve yüzüm şuyımı şadaĩa eyledüm.” Çün şabâĩ oldı aşĩâb cümle şadaĩa getürdiler ve ben dağı anlaruñla bile vardum. Resül şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem nazar eyledi. ĩiç kimse görmedi, illâ her biri bir nesne getürmişdi. Buyurdı ki “این المتصدق بعرضه البارحة” Ya'nî ĩanı şol kimse ki dün gice 'ırzımı şadaĩa eylemişdi?” ĩiç

¹⁰⁴⁹ buyurdı Mİ: -H

kimesne cevāb virmedi. Yine buyurdu ki “این المصدق بعرضه البارحة” Yine hiç kimse cevāb virmedi. Pes ben yirümden tırdum eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, benüm.” Buyurdu ki “قبله الله منك قبله الله منك¹⁰⁵⁰”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem baña emr eyledi ki māh-ı Ramazān’uñ zekātını hıfz eyleyem. Bir gice bir kimesne geldi ki andan ba’zı nesne almağa. Ve ol kimseyi [M115b] tıtdum¹⁰⁵¹ ve eyitdüm ki “Seni Hāzret-i Resūl’e iletürüm.” [I99b] Eyitdi: “Beni şaluvir, ayruğ gelmeyem ve bu işi dağı ol sebebden itdüm ki ehl-i ‘ıyāl ve gāyet faķırü’l-ħālüm.” Raħm eyleyüp şaluvirdüm. Çün şabāh oldı Resūl’uñ önüne vardum eyitdi: “Yā Ebā Hureyre, dün giceki esırüñi n’eyledüñ?” Ben eyitdüm: “فداك ابي و امي يا رسول الله¹⁰⁵² Ehl-i ‘ıyālüm ve faķırü’l-ħālüm didi. Raħm eyledüm, āzād itdüm.” Buyurdu ki “Saña yalan söyledi ve girü gelse gerekdür.” Çün yarındası gice oldı, gözetdüm girü geldi, tıtdum.¹⁰⁵³ Ben eyitdüm: “Dimedüñ mi ki ayruğ¹⁰⁵⁴ gelmeyem?” Girü izhār-ı ħācet eyledi, yine raħm idüp şaluvirdüm. Çün kim yine şabāh oldı, Resūl buyurdu ki “Ey Ebū Hureyre, esırüñ dün gice yine ne kıldı?” Aĥvāli ĥikāyet itdüm. Buyurdu ki “Yalan söyler, yine gelse gerekdür.” Yine gözedüp tıtdum. Ben eyitdüm: “Dimedüñ mi ayruğ gelmeyem?” Eyitdi: “Bu def’a dağı şaluvir, saña birkaç kelime ta’līm ideyin¹⁰⁵⁵ [H108b] ki andan çok fā’ide göresin.” Eyitdüm: “Ol nedür?” Eyitdi: “Ol vaķt ki cāme-ħ’ābda yatmaķ dileyessin, Āyete’l-kürsī’yi evvelinden āĥirine dek oķı, tā kim Ĥaķ te’ālā saña ĥāfız ve şeytān senden dūr ola.”

Çün kim yarındası Resūl’e geldüm, yine şordı, ĥikāyeti bi-tamāmihi didüm. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Taĥķiķ ol tođru söyledi. Ammā ol yalancıdur ve dađı bildüñ mi ki ol kimdür?” Ben eyitdüm: “Yok, yā Resūla’llāh.” Eyitdi: “Şeytāndur¹⁰⁵⁶ لعن الله”

Ve ol¹⁰⁵⁷ cümleden biri oldur ki, Ebū Sa’id-i Ĥudrī rađıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün beni anam gönderdi ki Resūl’den ba’zı nesne isteyem. Çün ki önüne vardum, oturdum. Mübārek yüzini benden yaña eyledi ve buyurdu ki

¹⁰⁵⁰ “Allah sadakamı kabul etti. Allah sadakamı kabul etti.”

¹⁰⁵¹ tıtdum H: dutdum Mİ

¹⁰⁵² “Annem-babam sana feda olsun yā Resulallah!”

¹⁰⁵³ tıtdum H: dutdum Mİ

¹⁰⁵⁴ ayruğ Mİ: girü H

¹⁰⁵⁵ ideyin H: ideyüm Mİ

¹⁰⁵⁶ “Allah lanet etsin.”

¹⁰⁵⁷ **Ve ol** Mİ: -H

Ben kendüme «من استغنى اغناه الله و من استعف اعفه الله و من استكفى كفاه و من سأل و له قيمة اوقية فقد احفى1058»، eyitdüm: “Filān nākamuz ḥod ũkiyyeden yegrekdür. Pes girü dönüp gitdüm ve hiç nesne ṭaleb kılmadum.”

Ve ol cümleden biri oldur ki¹⁰⁵⁹, Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Çün āyet-i teyemmüm nāzil oldu, bilmedüm ki teyemmüm nice itmek gerekdür. Menzil-i Resül’den yaña gitdüm, tā kim şoram. Çün ol yire irişdüm, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ṭaşra çıkdı. Çün beni gördi, gūyā ḥācetüm nedür bildi. İlerü varup tebevül eyledi. Ba‘dezān iki mübārek elini yire urdı, yüzini ve iki kolını [M116a] anuñla mesh [İ100a] eyledi ve anuñ üzerine ziyāde itmedi. Pes su‘āl itmeyüp girü döndüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Şuḥeyb rağıya’llāhu ‘anhu Mekke’den hicret eyledi, Kureyş yigitlerinden bir cemā‘at anuñ ardınca çıkdılar. Şuḥeyb tır-keşin oğlarla ṭoldurmuşdı, anlara gösterdi ve eyitdi: “Siz bilürsüz ben sizden tır-endāzum. Vallāhi sizden birüñüz baña yakın gelmez mādām ki tır-keşümde bir oğ ola.” Anlar eyitdiler: “İmdi bize Mekke’de ḳodıguñ zaḥıreyi nişān vir, tā kim senden ferāğat idelüm.” Anlara nişān virdi, dönüp gitdiler. Çün Ḥāzret-i Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem irişdi, üç kerre buyurdı ki «رَبِّهِ الْبَيْعَ ابَا يَحْيَى 1060» Pes ‘aḳabince bu āyet nāzil oldu: «1062 وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ 1061».

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül ‘aleyhi’s-selām bir gün bir cānibe leşker gönderdi ve ol yıl gāyet ḳaḥṭ ve ṭa‘ām tamām nā-yāb idi. Pes Resül ‘aleyhi’s-selām leşkerüñ her biriçün yol azuğın virdi. Anlaruñ içinde Cüdeyr adlu bir kişi var idi. İttifāḳ anı unutdı, aña nesne virmedi. Ammā Cüdeyr ol cemā‘at birle gitdi ve nesne dimedi ve şabır pīşe idindi ve bunuñ neticesinden ümīd ṭutardı¹⁰⁶³ ve ḳavmüñ ardınca giderdi ve eyidürdi ki “لا اله الا الله و الله اكبر سبحان الله و الحمد لله و لا حول و لا قوة الا بالله” Ve eyidürdi ki “Zihī ḥoş zād ve ne ḥoş azuḳdur ey Perverdgār’um!” Ve dā’im bu kelimātı tekrār iderdi ve şabr u

¹⁰⁵⁸ “Sahip olduklarına kanaat edeni Allah başkasına muhtaç etmez. Çirkin şeylerden sakınanı Allah iffet sahibi yapar. Sahip olduklarıyla yetinene Allah kâfidir. Kim kırk dirhem bir şeye sahip olduğu halde başkasından isterse hep başkalarından isteyici olur.”

¹⁰⁵⁹ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Mİ: -H

¹⁰⁶⁰ “Ebu Yahya, alış-verişinde kazançlı çıktın.”

¹⁰⁶¹ “İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah’ın rızasını almak için kendini feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir.” *Kur’ân-ı Kerim*, Bakara, 2/207.

¹⁰⁶² **Ve ol cümleden biri oldur ki**, çün Şuḥeyb rağıya’llāhu ‘anhu Mekke’den hicret eyledi, Kureyş yigitlerinden bir cemā‘at anuñ ardınca çıkdılar. Şuḥeyb tır-keşin oğlarla ṭoldurmuşdı, anlara gösterdi ve eyitdi: “Siz bilürsüz ben sizden tır-endāzum. Vallāhi sizden birüñüz baña yakın gelmez mādām ki tır-keşümde bir oğ ola.” Anlar eyitdiler: “İmdi bize Mekke’de ḳodıguñ zaḥıreyi nişān vir, tā kim senden ferāğat idelüm.” Anlara nişān virdi, dönüp gitdiler. Çün Ḥāzret-i Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem irişdi, üç kerre buyurdı ki «رَبِّهِ الْبَيْعَ ابَا يَحْيَى» Pes ‘aḳabince bu āyet nāzil oldu: «و مِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ».

Mİ: -H

¹⁰⁶³ neticesinden ümmīd ṭutardı İH: neticesi ne ümmīd ṭutardı M

ıřtıbār birle giderdi. Pes Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām nāzil [H109a] olup Resūl’e ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Ḥudā-yı Rabbū’l-‘ālemīn beni saña gönderdi ve buyurdi ki cemī’-i aşḥābuña zād-ı rāh virdüñ ve Cüdeyr’i unuttuñ ve ol leşkerüñ ardınca gidüp eyidür ki “نعم الزاد هذا يا رب 1064»، daḥi eyidür ki “لا اله الا الله و الله اكبر سبحان الله و الحمد لله و لا حول و لا قوة الا بالله» Ve bunuñ ol kelāmı yirden göge dek nūr olsa gerekdür. Anuñçün zād gönder.” Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābdan birini taleb kıldı ve Cüdeyr’üñ zādını aña virdi ve eyitdi: “Çün kim aña irişesin ve her ne kim dirse ḥıfz idesin ve çün bu zādı aña viresin. Diyesin ki Resūl-i Rabbū’l-‘ālemīn [İ100b] saña selām eyler ve eyidür ki senüñ zāduñı unuttum, Ḥaḳ te‘ālā baña Cebrā’ıl’i gönderdi, tā kim ḥaber virdi.” [M116b] Çün ol kiři Cüdeyr’e irişdi ve bu kelimātı didi ve Resūl’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem peygāmını didi.

Cüdeyr

eyitdi:

«الحمد لله رب العالمين ذكرني ربي من فوق سبع سمواته و من فوق عرشه و رحم جزعي و ضعفتي 1065» Pes yine eyitdi: “يا رب كما لم تنس حديرا فاجعل حديرا لا ينساك 1066» Pes ol kiři her ne kim Cüdeyr’den işitdi, gelüp Resūl’e ḥaber virdi. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Eger ol ḥinde sen daḥi başuñ yuḳaru eyleseydüñ elbette anuñ kelāmınuñ nūrın āsumān u zemīn ortasında görürdüñ.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki: Bir cānibe ba‘zı cemā‘at gönderdüm. Siz daḥi bir nesne tařadduḳ idüñüz. ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf raḳıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, mālumuñ niřfını vireyüm ve niřfını ‘ıyālüme koyaym.” Ve bir řaḥābī daḥi bir řā‘ ḥurmā getürdi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ḳoḡa çekdükdü, ücret iki řā‘ ḥurmā virdiler. Birin ‘ıyālüme ḳodum ve birin getürdüm.” Münāfiḳlar ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf ḥaḳḳında eyitdiler: “Bu tařadduḳ, hemān sum‘a vü riyādur.” Ve ol bir řaḥābī için eyitdiler: “Allah’uñ Resūl’inüñ anuñ bir řā‘ ḥurmāsına ne iḥtiyācı vardır.¹⁰⁶⁷” Ḥaḳ te‘ālā āyet-i kerīme gönderdi ki «الَّذِينَ يَلْمُزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ 1068»،

Ve ol cümleden biri oldur ki, Meymüne raḳıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Bir gice benüm nevbetüm idi, Resūl ‘aleyhi’s-selām āb-dest almaḡa ṫurdi, nāḡāh benüm

¹⁰⁶⁴ “Ya Rabb, bu ne güzel azıktır!”

¹⁰⁶⁵ “Alemlerin Rabbi’ne hamd olsun. Zayıflığıma ve sabırsızlığıma merhamet etti.”

¹⁰⁶⁶ “Ya Rabbim, Cüdeyr’i unutmadın. Beni de seni unutmayanlardan eyle.”

¹⁰⁶⁷ Ve ol bir řaḥābī için eyitdiler, Allah’uñ Resūl’inüñ anuñ bir řā‘ ḥurmāsına ne iḥtiyācı vardır Mİ: -H

¹⁰⁶⁸ “Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir.” *Kur’ān-ı Kerīm*, Tevbe, 9/79.

kulağuma bir āvāz geldi ki buyurdu: “¹⁰⁶⁹لييك لبيك” üç kerre. Ben eyitdüm: [H109b] “Yā Resūla’llāh, anda kim var idi ki anuñla söz söyleşdüñ?” Buyurdu ki “Beni Ka’b’uñ rāciziydi ya’nī şî’rin okuyıcısı idi. Benden taleb-i nuşret eyledi ve anlar şöyle gümān eylemişler ki anları Mekke’de katl ideler.” Bunuñ üstine üç gün geçdi, Beni Ka’b’dan bir kimse geldi ve Resūl birle namāz kıldı ve bir recez ya’nī şî’r okıdı, mazmūnında Beni¹⁰⁷⁰ Ka’b için nuşret taleb olunmuş. Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “لييك لبيك” Pes Medīne’den taşra çıkdı ve Ravhā’da nüzül eyledi. Nazar kıldı, gördi ki bir bulut zāhir oldı. Buyurdu ki “Beni Ka’b’uñ nuşretiçün gelmişdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn Mes‘ūd rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gice Resūl’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem giderdük, buyurdu ki “Kim ola namāz vaqtini [I101a] gözleye?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, [M117a] ben gözleyeyin.¹⁰⁷¹” Buyurdu ki “Uyusañ gerekdür.” Girü buyurdu ki “Kim ola ki namāz vaqtini gözleye?” Ben eyitdüm: “Ben gözleyeyin.” Pes Resūl’uñ nākasınuñ yuların ve kendü devemüñ yuların tutdum, tırdum. Gicenüñ āhirinde öyle ki Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmışdı, uyudum, tā şol vaqte dek ki harāret-i āfitābdan uyandum. Gördüm ki benüm devem yakın yirde tırur ve Resūl’uñ ‘aleyhi’s-selām nākası gā’ib olmuş. Bir kişiye buyurdu ki böyle git, bir cānibe işāret eyledi. Ol kişi varup deveyi buldı, bir ağaca yuları şarılmışımıñ. Çözüp getürdi. Andan soñra Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem āb-dest aldı ve kavm dađi āb-dest aldılar. Pes buyurdu, Bilāl ezān okıdı ve sünnet-i fecri kıldılar. Ba’dehu ikāmet eyledi, cemā’atle farzı dađi kıldılar. Çün selām virdi, buyurdu ki “Eger Hağ te‘ālā dileyeydi sizi uyğuda qomazdı. Lākin diledi ki sizden soñra gelenlere ta’līm ola, her-bār ki uyusalar veyā unutsalar bu vech ile qazā eyleyeler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cābir rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resūl birle seferdeydük. Nāgāh bir yıl çıkdı. Buyurdu ki “Bu yıl, bir münāfiķuñ fevtiçündür.” Çün Medīne’ye irişdük, münāfiķlardan biri ki kemāl-i¹⁰⁷² nifāķıla mevşuf ve mezid-i fesādıla ma’rūf idi, fevt olmuş bulduq.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Qatāde bin en-Nu‘mān rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: [H110a] Bir gice gāyet karañuluq oldı ve ‘azīm yağmur yağdı. Gānīmet bildüm ve yatsu namāzın Resūl’le kıldum. Çün namāzdan fāriğ olup girü döndi, beni gördi ve

¹⁰⁶⁹ “Buyurun, emredin.”

¹⁰⁷⁰ Beni Mİ: -H

¹⁰⁷¹ gözleyeyin H: gözleyeyüm Mİ

¹⁰⁷² kemāl-i Mİ: -H

anuñla bir ħurmā budağı var idi ki ‘aşā idinmişdi ve eyitdi ki “Saña ne oldu yā Kātāde ki bunuñ gibi mużlim gicede bunda kalduñ?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, senüñle namāz kılmāğı ğanīmet bildüm.” Ol ‘aşāyı baña virdi ve buyurdi ki “Şeytān senüñ ħāneñde saña ħalef olmışdur. Bu ağacı al git ve bunuñ rüşenāsıyla menzilüñe gir. Şeytānı bir bucağda bulsañ gerekdür, bu ağacıla ur.” Pes mescidden taşra çıkdum ve ol ‘aşā şem‘ gibi şu‘le virürdi. Çün kim ħāneme irişdüm, ehl-i beytüm uyumışlardı. Bucağa [M117b] nazār kıldum, gördüm ki şeytān bir kirpi şüretinde bucağda turur. Ol ağacıla sol kadar urdum, tā evden çıkdı, gitdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün Resül [İ101b] şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹⁰⁷³ bizden yaña müteveccih oldu ki ol ħinde bir bulut zāhir olmuşdi ki biz andan yağmur ümīdin tutarduğ. Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdi: “Bu buludı süren ferişte şimdi geldi baña selām virdi ve eyitdi ki “Yā Muħammed, bu buludı Yemen diyārından filān vādiye iletürüm.” Birkaç gündən soñra ol tarafından ba‘zı develü kimseler geldiler. Anlardan şorduk, eyitdiler: “Ol günde anda yağmur yağdı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Cüz‘a adlu bir kişi ehl-i Kūbā’dan bir ħatuna ‘āşık oldu ve aña ħudret bulmadı. Bāzāra vardı, Resül ‘aleyhi’s-selām ħullesi gibi bir ħulle şatun aldı. Pes ehl-i Kūbā tarafına gitdi ve eyitdi: “Ben Allāh Resül’inüñ resūliyem ki size gönderdi. Uşda ħullesini baña geydürdi ve baña buyurdi ki sizüñ menzillerüñüzden ħanķısına dilersem ħonuk olam.” Çün ol ħavm gördiler ‘avretlere nazār ider. Eyitdiler: “Resül ‘aleyhi’s-selām bizi dā’im fevāĥişden nehy iderdi. Pes bu nedür ki hergiz iĥtirāz itmez?” Resül’den yaña iki kişi gönderdiler, tā kim bu ħāli ma‘lūm idine. Resül ‘aleyhi’s-selām ħaylūle eylemişdi, ya’nı ħuşluk uyħusun uyumışdı. Uyanınca muntazır oldılar. Ba‘dehu eyitdiler: “Yā Resūla’llāh, Ebū Cüz‘a’yı sen mi gönderdüñ?” Buyurdi ki “Ebū Cüz‘a kimdür?” “Şol resül ki bize gönderdüñ ve arkasında [H110b] senüñ ħulleñ geyer ve eyidür ki bunu baña Resül virdi ve kendüsi geydürdi. Biz geldük ki anuñ aĥvālını ma‘lūm eyleyevüz.”

Resül ‘aleyhi’s-selām ğāzab eyledi, şöyle ki mübārek yüzine ħumret müstevlī oldu. Pes buyurdi ki “من كذب على متعمداً فليتبوأ مقعده من النار¹⁰⁷⁴،” Ba‘dehu emr eyledi ki “Ey filān ve ey filān tiz varuñ, eger anı bulursañuz ħatlı idüñ. Nārıla ihrāk idüñ ve lākin ğümānum

¹⁰⁷³ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹⁰⁷⁴ “Her kim bana isnad ederek yalan söylerse Cehennem’deki yerini hazırlasın.” *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 295.

yoğdur ki siz [M118a] varınca anuñ işi tamām olırsardur. Ammā anı oda yağasız.” Çün ol kişiler anda vardılar, Ebū Cüz’a tebevül itmege çıkmış, bir yire oturmuş ki tebevül ide. Nāgāh bir yılan urup öldürmiş. Bunlar bu hālde buldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hāl-i hayātında her-bār ki Ümmü Varağa’yı ziyāret itseydi, “Şehīde” diyü söylerdi. Bir kulu ve bir cāriyesi var idi, müdebber itmişdi. Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu hilāfeti zamānında ittifāk itdiler anı öldüreler. Çün kim ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu bu hālde işitdi, eyitdi: “صدق الله ورسوله¹⁰⁷⁵” Hemīşe Resül ‘aleyhi’s-selām buyururdu ki “Turuñuz, şehīdeyi ziyāret idelüm” diyü.

Ve ol cümleden [İ102a] biri oldur ki, bir gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Kim ola varup Hālid bin Nebīh’i helāk ide ve benüm gönlümü andan fāriğ ide?” ‘Abdu’llāh bin Üneys rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben varayın. Anı baña vaşf eyle, tā kim göricek bileyüm.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Çün kim anı göresin, andan senüñ gönlüne bir qorhu düşe.” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, ol Allāh hağkiçün ki seni mu‘azzez itmişdür, hergiz ‘ömrümde bir nesneden qorğmayup tururum.”¹⁰⁷⁶ Ve Hālid bin Nebīh ol vağt ‘Arafāt’da idi, ‘Abdu’llāh bin Üneys ‘Arafāt’dan yaña müteveccih oldı. Hikāyet ider: Güneş batmazdan evvel bir kişi gördüm ki andan gönlüme qorhu düşdi. Bildüm ki Hālid bin Nebīh’dür. Baña şordı ki “Ne kişisin?” Ben eyitdüm: “Bir hācetüm vardur, anuñçün taşra çığdum, bu gice senüñle olurum.” Eyitdi: “N’ola? Ardumca gel.” ‘Ağabince gitdüm, ikindi namāzın ‘aceleyle kıldum ve beni göre diyü qorğdum. Çün kim aña irişdüm kılıcıla urup helāk itdüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir Şağafī ile bir Enşārī bir uğurdan irişdiler. Dilediler ki Resül’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir su’āl ideler. Şağafī, Enşārī’ye eyitdi: “Bu senüñ şehriñdür. Her-bār Resül ile buluşabilürsüñ. Qo beni evvel su’āl ideyüm.” Enşārī destür virdi. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Su’ālünü sen mi dirsın yoğsa ben mi tağrīr ideyin?” Şağafī eyitdi: “Yā Resūla’llāh, sen haber vir.” Buyurdu ki “Senüñ su’ālün namāzdan ve şavmdandır.” Şağafī eyitdi: “Ol Allāh hağkiçün ki seni ‘āleme [M118b] rāst nebī göndermişdür, benüm su’ālüm degüldür illā bunlardur kim buyurduñ.” Pes ol kim gereklüdür, su’āllerinüñ cevābın virdi. Ba’dehu ol Enşārī ilerü geldi Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yine eyitdi: “Senüñ daği su’ālünü

¹⁰⁷⁵ “Allah, Resul’ünü doğruladı.”

¹⁰⁷⁶ qorğmayup tururum H: qorğmayup dururum Mİ

sen mi dirsın yoħsa ben mi beyān ideyin?” Eyitdi: “Yā Resūla’llāh, sen söyle.” Buyurdılar ki “Geldūñ ĥacdan ve yevm-i ‘arefeden ve ĥalk-ı Őa’rdan ve Őavāfdan su’āl idesın.” EnŐārī eyitdi: “Ol Allāh ĥaĥķiĥün ki, ma’būd-ı bi’l-ĥaĥdur, benüm su’āllerüm oldur ki bir bir tamām taĥrīr eyledūñ.” Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ daĥi cevābını virdi.¹⁰⁷⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ammār bin Yāsir raĥiya’llāhu ‘anhu dimiŐdür ki: Resūl’le ‘aleyhi’s-selām seferdeydüm. Ćün kim bir menzile gelüp ĥondum, ben ĥoĥamı ve meŐkümi getürdüm ki tā varup Őu getürem. [H111a] Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Saña bir kimse Őu almaĥa māni’ olsa gerekdür.” Ćün kim ĥuyunuñ [Ī102b] üzerine geldüm, bir siyāh ŐaĥŐ geldi. Eyitdi: “Vallāhi bu gün saña bir ĥoĥa su almaĥa ĥomazum.” Ve beni Őutdi ve ben daĥi anı Őutdum ve götürdüm, yire urdum. ŐaŐla yüzini ve burnını dögdüm. Andan Őoñra meŐkümi Őoldurdum ve Resūl ‘aleyhi’s-selām öñüne geldüm. Buyurdi kim “Hīĥ kimesne Őu üzerinde saña geldi mi?” Hīĥayet taĥrīr itdüm. Buyurdi ki “Hīĥ bilür misin ol kimdür?” Ben eyitdüm: “Yoĥ yā Resūla’llāh.” Buyurdi ki “Ol Őeytāndur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, VābiŐa bin Ma’bed raĥiya’llāhu ‘anhu dimiŐdür ki: Resūl’ün öñüne vardum, niyyet itdüm ki ĥayrdan ve Őerden hīĥ nesne ĥomayam teftiŐ idem. Yanında bir cemā’at var idi, diledüm ki anlardan geĥüp gidem. Eyitdiler: “İraĥ ol ey VābiŐa Allāh’uñ Resūl’inden.” Ben eyitdüm: “Beni men’ itmeñüz ki ol baña ĥāyet sevgülüdür.” Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “إدأ يا وابصه¹⁰⁷⁸,” Yaĥın vardum, Őöyle ki mübārek dizine dizüm Őoĥındı. Buyurdi: “Yā VābiŐa, saña ĥaber vireyüm Őol nesneden ki anuñĥün geldūñ, yoĥsa sen su’āl ider misin?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, sen ĥaber vir.” Buyurdi ki “Geldūñ, tā kim eyüden ve yatlıdan hīĥ nesne fevt itmeyüp benden Őorasın.” Ben eyitdüm: “صدق يا رسول الله¹⁰⁷⁹” Ba’dehu mübārek barmaĥlarını göĥsüme ĥodı ve eyitdi ki: [M119a]

يا وابصه يا وابصه استفت قلبك استفت نفسك البر ما اطمأن اليه القلب واطمأنت اليه النفس والاثم ما حاك في القلب وتردد في

¹⁰⁷⁷ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** bir Őaĥafi ile bir EnŐārī bir uğurdan iriŐdiler. Dilediler ki Resūl’den Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir su’āl ideler. ... EnŐārī eyitdi: “ol Allāh ĥaĥķiĥün ki, ma’būd-ı bi’l-ĥaĥdur, benüm su’āllerüm oldur ki bir bir tamām taĥrīr eyledūñ. Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ daĥi cevābını virdi Mİ: -H

¹⁰⁷⁸ “YaklaŐ ey Vābesa.” *Riyāzū’s-sālihīn*, Gūnahtan Kaĥınmak ve Őüphele Őeylerden Sakınmak, 593.

¹⁰⁷⁹ “Doĥru Őöylüyorsun ey Allah’ın Resul’ü.” *Riyāzū’s-sālihīn*, Gūnahtan Kaĥınmak ve Őüphele Őeylerden Sakınmak, 593.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rađıya'llāhu 'anhu dimiřdūr ki: Resūl 'aleyhi's-selām zamānında iki kiři var idi, meclis-i Resūl'e birisi ekřerü'l-evķāt mülāzemet iderdi ve biri az hāzır olurdu ve hem andan 'amel-i ĥayr çok müřāhede olunmazdı. Bir gün ol mülāzım olan kiři Resūl'den řalla'llāhu 'aleyhi ve sellem řordı: "Yā Resūla'llāh, kıyāmet kaçan kıpar?" Resūl 'aleyhi's-selām buyurdu ki "Anuñcün ne hāzır kılduñ?" Ol kiři eyitdi: "Allāh'uñ maĥabbeti ve Resūl'inuñ maĥabbeti hāzır eyledüm." Buyurdu ki «أناك مع من احببت و لك ما احتسبت¹⁰⁸¹»

Ve ol bir kiři ki meclise az gelürdi, ittifaķ vefāt eyledi. Resūl 'aleyhi's-selām eyitdi: [H111b] "Hiç bildüñüz mi, Ĥaķ te'ālā ol kişiye Cennet'ine kıodı." Ařĥāb birbirine baķıřdılar ve ta'accüb eylediler ve ba'zı varup bu ĥāli ĥatunına didiler ve bu ĥāle ta'accüb şüretin gösterdiler. Ol ĥatun [İ103a] eyitdi: "Rāst dirsiz ta'accüb itmelüdü. Ammā hergāh ki mü'ezzin āvāzın işitse ki *lāilāhe illa'llāh* dir ol daĥi eyidürdi ki:

و انا اشهد ان لا اله الا الله اشهد بما مع كل شاهد و اكفى من ابى و جون مى شنيد كه مؤذن ميگفت اشهد ان محمدا رسول الله 1082

Ve çün iřitse mü'ezzin eřhedü enne Muĥammeden Resūlu'llāh dir, eyidürdi: 1083 اشهد به مع كل شاهد و اكفى من ابى Çün ol varanlar girü dönüp Resūl'e 'aleyhi's-selām geldiler, anlar kelām itmeden buyurdu ki "Ol kiřinüñ 'avretine varduñuz ve ben didügimi ĥaber virdüñüz. Ol daĥi size anuñ řehādet kelimelerin iřitdügi vaķt didügi kelimātı naķl eyledi." Eyitdiler: "Belī yā Resūla'llāh." Buyurdu ki "Ĥaķ te'ālā ol sebebden anı Cennet'e lāyık görđi."

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'Uķbe bin 'Āmir el-Cühenī rađıya'llāhu 'anhu dimiřdūr ki: Bir gün Resūl'üñ ĥıdmetin iderdüm ve řaşra çıkıdüm, görđüm ki ehl-i kitābdan bir cemā'at kitāblarıyla geldiler. Baña eyitdiler: "İcāzet dile, içerü girelüm." İçerü girüp Resūl'e ĥaber virdüm. [M119b] Buyurdu: "Benüm anlaruñla ne iřüm vardur! Baña bir nesne řordılar ki ben anı bilmezüm. Ben bendeyem, nesne bilmezüm, meger anı ki Perverdġār'um bildüre.¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸⁰ "Ey Vābisa, fetvayı kalbine sor. Kalbinden gelen řey iyi ise kalbin sükunet bulur. Kalbinde tereddüt ve çarpıntı olursa o řey kötüdür. Başkaları sana fetva verseler de sen kalbine bak." *Riyāzū's-sālihīn*, Gūnahtan Kaçınmak ve Şüpheli Şeylerden Sakınmak, 593.

¹⁰⁸¹ "Sevdiklerinle birlikte olacaksın. Sana hesap yoktur."

¹⁰⁸² "Allah'tan başka İlah olmadığına ve O'nun, birliğine řehādet edenlere kāfi geleceğine inanırım."

¹⁰⁸³ "Her řehādet eden gibi řehādet ederim ve bu imanım bana kāfidir."

¹⁰⁸⁴ bildüre Mİ: bilür H

Andan sonra buyurdu ki “Şu getir.” Şu getirdüm. Āb-dest aldı ve iki rek‘at namāz kıldı ve mübārek çehresinden meserret eşeri zāhir oldu. Buyurdu ki “Var anlara haber eyle, içerü girsünler ve aşhābumdan her kimi bulursañ da‘vet eyle.” Çün kim cümle içerü girdiler. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anlara buyurdu: “Dilerseñüz size haber vireyin şol nesneden ki andan su‘āl itmek dilersiz ve cevābların vireyin. Şöyle ki kitāblaruñuzda meş‘ürdür.” Ol cemā‘at eyitdiler: “Biz dañı anı isterüz.” Buyurdu kim “Geldüñüz, tā kim kışşa-i İskender’i su‘āl idesiz.” Pes anuñ hikāyetini kitāblarında olduğı gibi tamām taqrīr eyledi. Cümlesi i‘tirāf itdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hābīb bin Mesleme-i Fihri rağıya’llāhu ‘anhu Medīne’de Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem geldi ve atası ‘akābince irişdi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu oğlum benüm elüm ayağumdur.” Buyurdu ki “Ey Hābīb, var atañla girü dön ki ‘ömri az qalmışdur.” Hemān ol yıl vefāt eyledi.¹⁰⁸⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmrān bin Hūşayn rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül birle şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem seferde bileydüm. Bir gice tā şubḥ olunca sürdük,¹⁰⁸⁶ şabāḥa qarīb bir yirde [İ103b] nüzül itdük ve uyuduk. Şöyle ki bizi uyandırmadı [H112a] meger ki harāret-i āfitāb. Evvel kimesne ki uyandı, Ebū Bekr’di rağıya’llāhu ‘anhu.¹⁰⁸⁷ Andan sonra ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu¹⁰⁸⁸ uyandı. Çün kim ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu¹⁰⁸⁹ bu ḥāli müşāhede eyledi, bülend āvāzıla tekbīr getürdi. Şöyle ki Resül ‘aleyhi’s-selām dañı uyandı, aşhāb rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn şabāḥ namāzı fevt olduğundan şikāyet kıldılar. Resül buyurdu: “Aceb degüldür, göçüñ.” Pes sehl yol gitdük, Resül ‘aleyhi’s-selām qondı ve şu taleb kıldı ve ḥalkıla namāz kıldı.

Çün namāzdan fāriğ oldu, gördi bir kişi bir kenārda tırmuş, namāz kılmamış. Buyurdu ki “Sen niçün namāz kılmadıñ?” Eyitdi: “Yā Resūla’llāh, baña cenābet vākıf oldu, şu bulmadum.” Buyurdu ki “Pāk toprak saña kifāyet ider.” Andan sonra revān olduḡ ve ḥalā’iḳa şusuzluḡ ğalebe kıldı, Resül’e şikāyet itdiler.¹⁰⁹⁰ ‘Alī bin Ebī Tālib rağıya’llāhu ‘anhu ve bir kimesneyi dañı taleb eyledi. Buyurdu ki [M120a] “Bizümçün varuñ şu taleb eyleñ.” Pes bunlar gitdiler nāğāḥ gördiler ki bir ‘avret gelür. Bir deveye iki meşk şu yükletmiş ve kendü ortasına binmiş. Andan şordılar ki “Şu qandadır?”

¹⁰⁸⁵ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** Hābīb bin Mesleme-i Fihri rağıya’llāhu ‘anhu Medīne’de Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem geldi ve atası ‘akābince irişdi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu oğlum benüm elüm ayağumdur. Buyurdu ki ey Hābīb var atañla girü dön ki ‘ömri az qalmışdur. Hemān ol yıl vefāt eyledi Mİ: -H

¹⁰⁸⁶ sürdük İH: yürüdük M

¹⁰⁸⁷ rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

¹⁰⁸⁸ rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

¹⁰⁸⁹ rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

¹⁰⁹⁰ itdiler Mİ: -H

Eyitdi: “Dün bu vaqt şuya gitdüm.” Ol ‘avreti Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne getürdiler. Bir qab diledi, buyurdi ki ol meşkün ağızlarından ol qaba şu döktiler ve ol şudan mażmaza eyledi ve yine ol dökdi ve ol qabuñ şuyını girü meşke koydı. Pes buyurdi, gelüp¹⁰⁹¹ ol şudan içdiler ve hācet miqdārı aldılar ve āhirinde ol cenābet vākıf olan kişiyeye bir qab şu virdi, buyurdi: “Var gısl eyle.” didi. Ol ‘avret şöyle tırmışdı ve bu hāle nazar iderdi ki şuyını ne eyleseler gerekdür.

‘İmrān bin Hıuşayn rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: Vallāhi çün kim şudan el çekdiler, ol meşkler evvelkiden dağı tolu gözükdü. Andan şoñra Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki anuñçün bir miqdār hırmā ve on vesq sevıq cem’ eylediler ve devesinün öñünde qodılar. Pes Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹⁰⁹² buyurdi: “Bildün mi biz senün şuyına hergiz noqşān virmedük, belki Haq te’ālā bize şu virdi.” Çün ol ‘avret qavmine irişdi, andan şordılar, niçün geq geldün? Eyitdi: “Yolca baña iki kişi geldiler ve beni şol kimsenün öñüne iletdiler ki anuñçün dirler ki qavmi dıninden dönmişdür.” Ve kışşayı bir bir hikāyet eyledi. Ve eyitdi: “Vallāhi ol [H112b] dünyāda olan sāhirlerün başıdur yāhud Allāh’uñ peygamberidür.”

Ba’dehu çün Müslimānlar gāret idüp ganā’im getürdiler. Ol [İ104a] ‘avretün dā’iresine hergiz dađl ü ta’arruz itmediler ve anuñ qavmini hāli üzerine qodılar. Ol ‘avret qavmine eyitdi: “Vallāhi bu cemā’at bizi qaşdıla gāret itmediler. Hiç diler misiz ki İslām’a gelesiz?” Cümlesi qabül idüp Müslimān oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Vallāhi benüm açluqdan qarnum arqama yapışmalu olmuşdı ve yüregüme taş baqlamışdım. Bir gün aşhābuñ yolu üzerine oturdım, şāyed biri beni bile alup gide, hānelerinde ta’āmlanduralar diyü. İttifāq Ebū Bekr rağıya’llāhu ‘anhu ol yirden geqdi. Aña Kelāmu’llāhdan bir āyet şordım, bunu anuñçün itdüm ki beni bile alup gide. Muqayyed olmadı. Ba’dehu ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu geqdi aña dağı bir āyet¹⁰⁹³ su’āl eyledüm bu niyyet [M120b] üzerine. Ol dağı alup gitmedi. Nāgāh Resül ‘aleyhi’s-selām qıqageldi. Çün kim beni gördi ve benüm yüzümden açluq eşerin fehm eyledi, baña eyitdi: “Yā Ebū Hureyre, benümle bile gel.” Pes ardınca revān oldım. Ümmehātü’l-mü’miñin, ezvāc-ı tahirātdan birisinün evine geldi ve şordı ki “Hiç yanuñzda ta’āmdan nesne var mıdur?” Eyitdiler: “Belī, filān kimesne bir miqdār süd sizün için hediye

¹⁰⁹¹ ve ol şudan mażmaza eyledi ve yine ol dökdi ve ol qabuñ şuyını girü meşke koydı. Pes buyurdi, gelüp MH: -İ

¹⁰⁹² buyurdi ki anuñçün bir miqdār hırmā ve on vesq sevıq cem’ eylediler ve devesinün öñünde qodılar. Pes Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem MH: -İ

¹⁰⁹³ āyet Mİ: -H

göndermiş.¹⁰⁹⁴” Buyurdu ki “Yā Ebā Hureyre!” Eyitdüm ki “Lebbeyk!” Buyurdu ki “Yüri¹⁰⁹⁵ var Aşhâb-ı Şuffa’ya haber eyle.” Zîrâ Aşhâb-ı Şuffa dâ’im Müslimānlara mihmān olurlardı ve anlaruñ hergiz mâli ve ehl-i ‘ıyâli yoğ idi. Her-bār ki Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hediye geleydi, kendüsi yirdi ve Ehl-i Şuffa’ya dañi virürdi ve her kaçan ki şadağa gelseydi kendüsi yimezdi. Cümlesin anlara virürdi. Ve ben kendüme eyitdüm: “N’olaydı baña bu südden, evvel bir şerbet vireydi ki Aşhâb-ı Şuffa gelincek baña bir çanağ südden ne dökse gerekdür?”

Çün Ehl-i Şuffa hâzır oldılar ve her biri yirlü yirinde oturdılar. Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdu: “Yā Ebā Hureyre, süd çanağın baña vir.” Çün kim virdüm girü baña virdi ve buyurdu ki “Yüri bunu cümlesine ilet, içsünler.” Ol kavm andan [H113a] içdiler. Hemān-dem Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve ben kaldum. Pes kâseyi elümden aldı ve girü baña virdi. Buyurdu ki “İç.” İçdüm ve yine buyurdu ki “İç.” İçdüm. Tekrār yine buyurdu “Dañi ziyāde iç.” Yine içdüm.¹⁰⁹⁶ Dördüncü def’a buyurdu ki “Dañi iç.” Ben eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, vallāhi artuğ mecālüm yoğdur.” Elümden kâseyi aldı ve ol ki bākî kalmışdı kendü içdi. [I104b]

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes bin Mālik rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne’ye geldüğü vaqt ben sekiz yaşındaydum ve atam ölmüşdi ve anam Ebū Ṭalḥa’ya varmışdı ve Ebū Ṭalḥa gāyet faķirdi. Vaqt olurdu ki bir gice, iki gice geçerdı ki biz ta‘ām yimezdük. Bir gün anam bir avuc arpa bulmuş, anı un eyledi ve iki etmek bişürdi. Kõnşılardan azıcuğ süd diledi ve bu etmegi içine toğradı ve baña eyitdi: “Yüri var Ebū Ṭalḥa’yı oķı gelsün, tā kim bilece¹⁰⁹⁷ yiyelüm.” Ben şādılığıla taşra çıkdum ki ta‘ām yisek gerekdür. Nāgāh gördüm ki Resül ‘aleyhi’s-selām aşhābıla rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in otururlar. Hemān yanuna vardum eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, anam seni taleb ider.” Pes, Resül ‘aleyhi’s-selām yirinden tırdı ve aşhāba [M121a] eyitdi: “Ṭuruñ.” Çün kim¹⁰⁹⁸ hāneye yakın geldiler, Ebū Ṭalḥa’ya eyitdi: “Hiç nesne hāzır itdüñ mi ki bizi da‘vet idersin?” Ebū Ṭalḥa: “Ol Allāh haķķiçün ki seni ‘āleme rāst peygamber göndermişdür,¹⁰⁹⁹ dünden berü hergiz ağzuma loğma girmemişdür ve evde dañi ta‘ām cinsinden nesne varduğın fehm itmezüm.” Resül ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Pes Ümmü Süleym bizi niçün da‘vet itdi? İçerü gir, gör.” Ebū

¹⁰⁹⁴ göndermiş İH: getürdi M

¹⁰⁹⁵ yüri İH: -M

¹⁰⁹⁶ Yine içdüm Mİ: -H

¹⁰⁹⁷ bilece Mİ: şöylece H

¹⁰⁹⁸ Çün kim Mİ: -H

¹⁰⁹⁹ ki seni ‘āleme rāst peygamber göndermişdür Mİ: -H

Ṭalḥa eyitdi: “Ey Ümmü Süleym, Resüllü’llâh’ı niçün da’vet eyledüñ?” Ümmü Süleym eyitdi: “Vallâhi ben bundan ğayrı iş eylemedüm ki iki arpa etmegi bişirdüm ve konuşmandan bir miqdâr süd diledüm ve Enes’e didüm ki var Ebü Ṭalḥa’yı oқы.” Pes Ebü Ṭalḥa taşra çıqdı, ol kim Ümmü Süleym’den işitmişdi Resül’e haber virdi. Resül ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Ğam degüldür. Bizi hâneñe ilet.” Pes Resül ‘aleyhi’s-selâm ve Ebü Ṭalḥa içerü girdiler ve ben daḥi anlaruñla bile girdüm. Buyurdı ki “Ey Ümmü Süleym, ol etmeleri getir.” Çün kim getürdi,¹¹⁰⁰ mübârek elini üstine qodı ve mübârek [H113b] barmaqlarını açdı ve buyurdı ki “Ey Ebü Ṭalḥa, var aşḥâbdan on kişi oқы, gelsün.” Vardum¹¹⁰¹ da’vet eyledüm. İçerü geldiler. Buyurdı: “Oturuñ ve bismi’llâh diyüp benüm barmaqlarum arasından yiyüñ.” Ol on kişi ol vech ile tamâm yiyüp turdılar. Ba’dehu buyurdı, on kişi daḥi kığırdum. Anlar daḥi gelüp yiyüp tordılar.

Bu üslûbıla tamâm yetmiş üç kişi ol ta’âmdan yiyüp tordılar. Andan soñra buyurdı ki “Yâ Ebâ Ṭalḥa ve yâ Enes, gelüñüz.” Pes Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ve Ebü Ṭalḥa ve ben ol etmekden yidük, torduk. [İ105a] Ba’dehu ol qurşu getürdi Ümmü Süleym’e virdi ve buyurdı ki “Al, yi ve her kime dilersen yidür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdu’r-raḥmân bin Ebî Bekr raḍıya’llâhu ‘anhu dimişdür ki: Resül birle şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem yüz otuz kişi aşḥâbdan yoldaş olup giderdük. Buyurdı ki “Hiç birüñüzde ta’âm var mıdur?” Aşḥâbdan birinde bir şâ’ un bulundu. Ḥamîr eylediler. Ba’dehu bir müşrik geldi ve bilesinde bir qoyunu var. Resül ‘aleyhi’s-selâm şordı ki “Qoyunu şatur mısın yoksa hediye midür?” Eyitdi: “Şatluqdur.” Pes ol qoyunu şatun aldı ve buyurdı, cigerin biryân eylediler. [M121b] Vallâhi ol yüz otuz kişiden hiç kimesne qalması ki anuñçün bir pâre kesmedi. Ol ki ğâ’ibdi hişsesin alıqodı ve ol cigeri iki çanaq içine qoydılar. Cümlemüz tamâm yiyüp, tamâm torduk ve henüz ol çanaq içinde daḥi baqıyye qaldı. Deveye yükleyüp revân olduk.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Semüre bin Cündüb raḍıya’llâhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün Resül ‘aleyhi’s-selâm öñüne bir çanaq ta’âm getürdiler. Şabâhdan tâ öyle vaqtine dek bir cemâ’at gidüp bir cemâ’at gelüp ol ta’âmdan yidiler. Birisi şordı kim “Hiç ḥâricden ol çanağa meded irişür miydi?” Semüre eyitdi: “Hergiz aña meded irişmezdi, meger ki ol yirden...” diyü âsumân tarafına işâret eyledi.

¹¹⁰⁰ Çün kim getürdi İH: -M

¹¹⁰¹ Vardum Mİ: İçerü vardum H

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ümmü Evs rağıya'llāhu 'anhā dimişdür ki: Bir gün Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir debbe yağ gönderdüm¹¹⁰² hediye için. Dibinde bir miřdār yağ koyup mübārek [H114a] nefesin içine üfürmiş ve du'ā-yı bereket eylemiş ve buyurmiş ki "Bunu girü Ümmü Evs'e iledüñ." Çün kim ol zarfı getürdiler, gördüm ki içi yağıla tolu. Şöyle taşavvur itdüm ki Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hediyyemi kabül itmeyüp girü göndermiş. Resül öñüne vardum. Zārılıđ idüp eyitdüm ki "Yā Resüla'llāh, benden ne günāh şadır oldu ki benüm hediyyemi kabül itmedüñ? Ve ben yağı anuñçün çıkardum ki yiyesiz..."¹¹⁰³

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹¹⁰⁴ hikāyeti didi. Pes hātırı řād ve çehre-güşād ve tesellī-i tām birle çıkup gitdüm ve ol yağdan dā'im yirdüm. Resül'ün hayātı zamānında ve emīrü'l-mü'minīn Ebü Bekr'ün ve 'Ömer'ün ve 'Ořmān'ün rağıya'llāhu 'anhu [İ105b] hilāfetleri 'ahdinde, tā emīrü'l-mü'minīn 'Alī kerrema'llāhu vechehu birle Mu'āviye ortasında mācerā-yı hilāfet vākıf olunca.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Enes bin Mālik'ün anası Ümmü Süleym rağıya'llāhu 'anhu Resül'e hediye¹¹⁰⁵ bir debbe yağ gönderdi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yağın kabül eyledi. Debbesin girü aña gönderdi. İttifāķ bir 'avret Ümmü Süleym'den bir pāre yağ dilemege geldi. Ümmü Süleym eyitdi: "Evvelince yağı Resül'e hediye gönderdüm. Uşda zarfı boş yatur." Ol 'avret eyitdi: [M122a] "Zarfı getür, řāyed içinde bir pāre yağ kalmış ola." Ümmü Süleym kızına eyitdi: "Var, ol Resül'ün zarfında gör hiç yağ eşeri var mıdır?" Kız gördi ol zarf yağ ile topar toladur. Anasına hikāyeti didi. Pes Ümmü Süleym Resül'ün öñüne vardı eyitdi: "Yā Resüla'llāh, ne olaydı benüm ol yağımı kabül itmiş olayduñ." Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: "Biz ol zarfı içinde hergiz bāķi komaduk. Cümlesin alup kabül itdük." Ümmü Süleym eyitdi: "Ol Allāh haķkiçün ki seni 'āleme rāst peyğamber göndermişdür, ol zarf yağıla pürdür." Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem řandān oldu ve eyitdi: "Ey Ümmü Süleym, ol yağdan yi ve anı yirinden depretme. Hāli üzerine ço."¹¹⁰⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ümmü Şüreyk rağıya'llāhu 'anhā bir gün cāriyesinüñ eline bir debbe yağ virdi ki bunu Resül'e 'aleyhi's-selām ilet ve eyit ki Ümmü Şüreyk gönderdi. Cāriye iletirdi, Resül anı kabül eyledi. Yağı içinden tamām alup

¹¹⁰² gönderdüm Mİ: gönderdi H

¹¹⁰³ itmedüñ ve ben yağı anuñçün çıkardum ki yiyesiz Mİ: itmeyüp girü göndermiş H

¹¹⁰⁴ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹⁰⁵ hediye Mİ: -H

¹¹⁰⁶ ço Mİ: çodı HT

zarfı girü cāriye eline virdi [H114b] ve buyurdu ki “Zarfı aşıa ço ve ağzını bağlama.” Bir gün Ümmü Şüreyk evine girdi, gördi ki ol debbe pür-revğan. Fi’l-hāl ağzını bağladı ve cāriyesine ‘itāb eyledi ki “Saña dimedüm mi ki bunı Resül’e ‘aleyhi’s-selām ilet!” Cāriye and içdi ki iletdüm, yağı kabül eyledi ve zarfı şöyle hālî girü elüme virdi. Şöyle ki ol zarfuñ başını aşğa eyledüm bir kaçre dökülmedi ve baña buyurdu ki “Bu zarfı aşıa ço ve ağzını bağlama.” Tā Ümmü Şüreyk vefāt idince ol yağdan yidiler ve bir def’a yetmiş iki kişi ol yağdan yidi, hergiz eksülmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Rükeyn bin Sa’id el-Müzenî rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki [İ106a] dört yüz atlu, ya kırk atlu Resül’üñ önüne geldük ve andan ta’am diledük. ‘Ömer’e buyurdu ki “Var bunlara nesne vir.” ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Bir iki şā‘ hurmādan ğayrı nesnem yokdur.” Girü buyurdu ki “Varup bunlara ‘aḫā eyle.” ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “¹¹⁰⁷سمعا وطاعة” Pes anuñla gitdük. Bilinden bir kilid [M122b] çıkardı ve hānesinüñ kapusını açdı. Gördük bir çökmiş deve köşegi kadar hurmā var. Eyitdi kim “Her ne deñlü dilersenüz götürüñ!” Her birimiz hāceti deñlü götürdi. Çün taşra çıkduk nazār itdük, gūyā ki ol hurmādan bir dāne alınmamışdur.

Ve ol¹¹⁰⁸ cümleden biri oldur ki, Cābir bin ‘Abdu’llāh rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Medīne’de bir Yehūdī var idi ki hurmāmı aña şatardum. Kesdügüm vaqt hurmāyı teslīm ider ve behāsın evvel alurdum. Bir yıl hurmā az oldu. Hurmā kesildiği vaqt yanuma geldi. Her niçe ki andan mühlet diledüm, kabül eylemedi. Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem haber virdüm. Aşḫāba eyitdi: “Gelüñ, varalum Cābir için Yehūdī’den mühlet taleb idelüm.” Pes naḫlistāna geldiler ve Resül benümçün Yehūdī’den mühlet taleb eyledi. Eyitdi: “Yā Eba’l-Ḳāsım, mühlet virmezüm.” Çün Resül anı gördi, tırdı. Naḫlistānumuñ dā’iresin tıolandı, girü Yehūdī’den mühlet taleb kıldı. Mühlet virmedi. Ben vardum Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir miḫdār hurmā getürdüm. Andan tenāvül eyledi ve baña şordı kim “Bu naḫlistānda senüñ oturacak yirüñ niredür?” Ben eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, [H115a] **filān** yirdür.” Buyurdu kim “Andan benümçün bir döşek döşe.” Çün kim döşedüm, ol yirde uyudu.¹¹⁰⁹ Çün kim uyandı, bir miḫdār daḫi hurmā getürdüm, yidi ve yine ol Yehūdī’den mühlet diledi, kabül itmedi. Hemān tırdı, ol naḫlistānuñ çevresini gezdi ve eyitdi: “Ey Cābir, hurmāñı kes ve borcuñı öde.” Hurmā kesmege meşğül oldum ve borcumu tamām każā eyledüm

¹¹⁰⁷ “İşittim ve itaat ettim.”

¹¹⁰⁸ **Ve ol Mİ:** -H

¹¹⁰⁹ Çün kim döşedüm, ol yirde uyudu Mİ: -H

ve ol miqdār daḥi fazla ƣaldı ve Resül'ün öñüne vardum, ḥikāyeti didüm. Buyurđı ki «اشهد انى رسول الله 1110»

Ve ol cümleden biri oldur ki¹¹¹¹, Cābir bin 'Abdu'llāḥ dimişdür ki: Benüm atam vefāt itdi ve ziyāde borcu ƣaldı. Çün ḥurmā kesecek vaƣt oldu, ḥurmāsitanı ğuremāya 'arz eyledüm, tā kim aƣçalarına tuta. Ol ḥurmāları tamām ƣabz ideler ve baña [İ106b] andan nesne ƣomayalar. Ƙabül eylemediler ve bildiler ki ol ƣadar ḥurmā deynlerine vefā eylemez. Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [M123a] öñüne vardum, eyitdüm: “Yā Resūla'llāḥ, diledüm ki ğarimler seni göreler.” Buyurđı ki “Var ḥurmālarıñı ḥırmen eyle. 'Alā ḥaddihi şınf şınf ƣıl.”¹¹¹² Nice buyurdıysa itdüm ve ol Ḥazret'i oƣıdum, geldi. Çün ğarimler anı gördiler, baña yapışdılar. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem çün bu ḥālî gördi, bir büyük ḥırmenün kenārına varup üç kerre tolandı ve yanına oturdu. Pes buyurđı “Ĝarimlerünı oƣı!” Oƣıdum, geldiler. Ol ḥırmenden anlara ḥurmā ölçdi, tā Ḥudā-yı Te'ālā atamuñ deynini bi-tamāmihi edā eyledi. Ḥāl budur ki ben rāziyidüm ki Ḥaƣ te'ālā ol ḥurmāyla atamuñ deynini edā ƣılaydı ve baña bir ḥurmā ƣalmayaydı. Lākin nazār eyledüm ol ḥurmālardan ve Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yanında oturduğı ḥurmālardan ki ğuremāya ƣısmet olmişdı, bir dāne naƣş olmamış.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Ƙatāde-i Enşārī rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Resül 'aleyhi's-selām birle seferdeyidük, aḥşām namāzında ḥuḥbe oƣıdı ve buyurđı ki “Bu gice şabāḥa dek gitmek gerekdür. Yarın řuya irişürsüz inřā'a'llāhu te'ālā.” Pes ol gice Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yanınca gitdüm. Çün nişfu'l-leyl oldu, Resül'e uyḥu ğālib oldu. Meyl eyledi kim devesinden düře. Yanından şayağ oldum. Devenün üstinde toğru oturdu. Bir miqdār gitdük, [H115b] yine Resül 'aleyhi's-selām uyudu, deveden meyl itdi. Yine yanına girdüm. Girü uyanmayup devenün üstinde rāst oturdu. Bu vech ile tā şabāḥa dek yürüdük. Yine uyḥu ğālib oldu, deveden girü meyl eyledi, şayağ oldum. Pes mübārek başın yuğaru ƣaldurup buyurđı ki “Kimsin?” Ben eyitdüm: “Ebū Ƙatāde.” şordı ki “Ne vaƣtten berü benümlesin?” Ben eyitdüm: “Bu gice tamām senünleyidüm yā Resūla'llāḥ.” Buyurđı ki «حفظك الله بما حفظت به نبيه 1113»

Ba'dehu leřkerden girü ƣalduğ. řöyle ki leřker görünmez oldu. Buyurđı ki “Ey Ebū Ƙatāde, hiç leřkerden kimse görindi mi?” Ben eyitdüm: “Uřda bir atlu, uřda bir

¹¹¹⁰ “Şehādet ederim ki ben Allah'ın Resul'üyüm.”

¹¹¹¹ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Mİ: -H

¹¹¹² 'Alā ḥaddihi şınf şınf ƣıl Mİ: -H

¹¹¹³ “Senin peygamberi koruduğın gibi Allah da seni korusun.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevāid)*, No: 8488.

dađi, t̄a yedi kiři cem‘ olduk.” Pes Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yoldan Őapdı ve yatup bir yirde istirāhat eyledi ve buyurdı ki namāz vađtini gōzleñ. Pes bizden evvel kimse ki uyandı, ol Hāzret idi Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem. [İ107a] Ve gūneŐ mūbārek arkasına ũođınmıŐ idi. Hemān biz dađi feryād idüp [M123b] yirlü yirümüzden ũurduđ. Buyurdı kim “Sūvār oluñuz!” Sūvār olduk ve Őol miđdār gitduđ ki gūneŐ tamām ũalkdı. Ba‘dehu Őu mađharasın ũaleb eyledi. Mađharayı iletduđ. Āb-dest aldı, iĉinde azcuđ Őu ũaldı. Eyitdi: “Yā Ebā ũatāde, bunu hıfz eyle ki bunuñ ‘acā’ib Őānı olsa gerekdür.” Pes iki rek‘at fecrūñ sūnnetin ũıldı. Andan Őoñra farzın ũıldı. Őōyle ki her gūn ũılurduđ. Yine buyurdı ki “Sūvār oluñ!” Sūvār olduk ve biribirimizle āheste sōyleŐurdük ki “TađŐirliđ itduđ, Őabāh namāzını fevt eyledük.” Buyurdı: “Siz baña iĉtidā eylemek kifāyet eylemez mi ki be-dürüstī uyđuda tađŐirliđ yođdur ve¹¹¹⁴ tađŐirliđ oldur ki bir namāz vađtine dek anı ũılmayayduñuz. Ve her¹¹¹⁵ kimseye ki bōyle vāđı‘ ola, gerekdür ki āgāh olduđ vađtin anı ũıla.”

Pes buyurdı ki “Nice añlarsız Őunlar ki ilerü gitmiŐlerdür, ne iŐlediler ola?” Yine dönüp buyurdı ki “Āün kim Őabāh oldu, peyđamberlerin bulmayıcađ, Ebū Bekr ve ‘Ömer eyitdiler, Resūl ‘aleyhi’s-selām ardumuzcadur. Sizi girü koyup [H116a] ilerü gidenlerden degüldür. Āayrılar eyitdiler, ilerüdür. Eger Ebū Bekr ve ‘Ömer’uñ sōzlerin ũutarlarsa ũođru yol bulurlar.” Āün kim bir müddet gitduđ, aŐhāba iriŐduđ. Cümlesi feryād iderler ki “Yā Resūla’llāh, Őusuz helāk olduk.” Resūl buyurdı kim “لا هلاك عليكم¹¹¹⁶” Pes, Resūlu’llāh aŐađa indi ve emr itdi ki bir muđtaŐar ũadeh getürdiler. Ol mađhara ki iĉinde Őu bađıyyesi ũalmıŐdı, ũaleb eyledi. Getürdi, ol mađharadan ol ũadehe Őu dōkdi ve ben muttaŐıl ĥalā’iĉa virürdüm. Āün ĥalk gōrdiler ki mađharada Őu azdur, biribirine müzāyaĉa itmege baŐladılar. Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Bed-ĥūyluđ itmeñüz. Cümleñüz ũanarsız.” Pes Resūl Őuyı dōkerdi ve ben muttaŐıl virürdüm, t̄a cümlesi sīr-āb oldılar, t̄a benden ve Resūl’den Āayrı kimse ũalmadı. Buyurdı ki “Al, iĉ.” Ben eyitdüm: “Siz iĉmeyince iĉmezüm.” Buyurdı ki “إن ساقى القوم آخرهم شربا¹¹¹⁷” Alup iĉdüm, ba‘dehu Resūl Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem iĉdi. Ol yirden ũalkup bir Őuya iriŐduđ, nite kim buyurmıŐdı.

¹¹¹⁴ tađŐirliđ yoğdur ve İH: -M

¹¹¹⁵ her Mİ: hergiz H

¹¹¹⁶ “Siz helāk olmazsınız.”

¹¹¹⁷ “Bir kavmin iĉinde su dağıtın kişi suyu en son iĉer.” *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 5589.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Miqdād bin Esved rađıya'llāhu 'anhu [İ107b] dimişdür ki: Ben iki yārān ile bir gün Medīne'ye geldük ve yol meşakkatinden gözlerümüz batmışdı. Kendümüzü aşhāb-ı Resūl'e arz eyledük. [M124a] Qabūl itmediler. Resūl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne varduq, bizi ehlinden yaña aldı gitdi ve ol yirde üç keçi var idi, buyurdi ki "Keçileri şağūñ ve südini kısmet idüñüz." Ve kendü gitdi. Şöyle kim emr itmişdi, kılduq ve Resūl'ün naşibini alıkođuq. Resūl 'aleyhi's-selām aqşām olıcaq geldi ve āheste selām virdi, bir vech ile ki uyur kimseyi uyandurmazdı ve uyanuđı mütenebbih itmezdi ve mescide gitdi ve namāz kıldı. Ba'dezān gelüp ol naşibi olan südi içdi.

İttifāq şeytān bir gice baña vesvese virdi ki "Enşār aña tuhfeler ve hediyyeler getürdiler, anuñ bu süde ne ihtiyācı var?" Tā ol südi içdüm. Ammā içümde qarār itmeyüp girü redd itdüm ve bu işden gāyet peşimān oldum ve kendüme eyitdüm: "Bu ne işdür kim itdüñ? Muḥammed'ün naşibini içdüñ. Şimdi [H116b] Muḥammed gelür saña bed-du'ā ider, dünyāñ ve āhiretüñ tamām olur." Ve üzerümde bir şemlem var idi ki başum örtsem ayağum açuq qalardı ve ayağum örtsem başum açuq qalardı ve bu hālde baña hergiz uyhu gelmedi ve yārānum cümle uyurlardı. Zīrā anlar buncılayın iş itmemişlerdi. Nāgāh gördüm ki Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem çıkageldi ve selām virüp mescide gidüp namāz kıldı ve ba'dezān ol südüñ üzerine geldi. Nesne bulmadı ve mübārek yüzün göge tıtdı. Kendüme eyitdüm uş şimdi saña bed-du'ā eyler. Pes eyitdi ki «اطعم الله من اطعمنى و سقى من سقانى»¹¹¹⁸ Çün bunu işitdüm fi'l-hāl yirümden tırdum ve şemlemi muḥkem bağladum ve bir bıcaq aldum, tā her qanqı keçi semüz ise anı Resūl için boğazlayam. Gördüm ki cemī' keçilerün emcekleri südle tölmiş. Pes bir çanağ alup şağdum. Şöyle ki yağı üzerinde tırudı, Resūl'ün öñüne iletdüm. Buyurdi ki "Bu gice südüñüzi içdüñüz mi?" Ben eyitdüm: "İçdük yā Resūla'llāh." Biraz içüp baña virdi. Yine eyitdüm: "Dağı iç yā Resūla'llāh." Girü içdi. Pes çanağı baña virdi, ben dağı içdüm ve güldüm, şöyle ki gülmekden yir üstine düşdüm. Buyurdi ki "Ey Miqdād, bu senüñ yaramazluđuñuñ birisidür." Hikāyeti naql itdüm. Buyurdi ki "Bu, Haq te'alānuñ rahmetinden gāyri degüldür. Niçün baña haber virmedüñ, tā ol iki yāri dağı uyarayduq,¹¹¹⁹ anlar dağı bu rahmetden naşib issi olalardı". Ben eyitdüm, "Ol Allāh [İ108a] haqkiçün ki seni rāst peygamber göndermişdür, benüm hergiz kimseden¹¹²⁰

¹¹¹⁸ "Allah'ım beni doyurani doyur ve bana su verene su ver." *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8865.

¹¹¹⁹ uyarayduq MH: uyandırurduq İ

¹¹²⁰ kimseden İH: -M

bāküm yokdur. Ya‘nī ben hergiz kayurmazum.¹¹²¹ Çün kim sen aña irişdüñ, ben dañi aña irişdüm, bir kimse dañi irişe, ya irişmeye.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, [M124b] Ebū Qurşāfe rağıya‘llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bidāyet-i İslām’um benüm öyle olmışdur ki benüm bir anam ve bir halam var idi. Ammā halama meylüm artuğ idi ve benüm bunca koyunlarum var idi ki güderdüm. Muttaşıl baña halam eyidürdi ki “Ey oğul, şağın Muḥammed’e varma ki seni azdurur.” İttifāk ben bir gün koyunlarımı otlağda güderken Resül’üñ meclisine vardum ve ol gün tamām anda oldum ve aḥşām [H117a] koyunları qarınları aç ve emcekleri boş eve iletdüm. Halam eyitdi: “Koyunlaruña noldı?” Ben eyitdüm: “Bilmezüm.” Yarındası yine bu resm ile eyledüm. İşitdüm Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki 1122 *يا أيها الناس هاجروا و تمسكوا بالاسلام فان الهجرة لا تنقطع ما دام الجهاد* Ve girü aḥşām koyunları eve iletdüm, nite kim öñürdi gice iletmişdüm. Pes üçünci gün yine meclise vardum ve ol gün yine anda oldum, tā İslām’a geldüm ve bī‘at u muşāfaḥa eyledüm. Pes halamuñ ve koyunlaruñ ḥālinden şikāyet eyledüm. Buyurdi: “Koyunlaruñı var benüm öñüme getir.” Varup getürdüm. Hemān mübārek elini arqalarına ve emceklerine sürdi ve du‘ā-yı bereket eyledi. Fi’l-ḥāl ol koyunlar cümle semüz ve emcekleri toptolu süd oldı. Çün kim anları bu vech ile eve getürdüm, halam eyitdi: “Ey oğul, gerekdür bu koyunları her gün böyle otarasun.” Ben eyitdüm: “Bu gün dañi her gün otarduğum gibi otardum. Ammā kışşa bir dürlü dañi olmışdur.” Ve kışşayı ḥikāyet eyledüm. Anam ve halam dañi gelüp benümle imān getürdiler.

Rükn-i Ḥāmīs

در بیان آنکه خصوصیت بیکی ازین اوقات نداشته باشد ودر بیان آنچه دلالت آن بعد از وفات

ظاهر شده باشد و آن دو قسم است¹¹²³

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol Ḥazret’üñ cemāl-i bā-kemālī ve tenāsüb-i a‘zāsınuñ i‘tidālī ve şanavber ḳaddinüñ reşāḳatı ve verd-i aḥmer ḥaddinüñ leṭāfeti ve şabāḥatı ve şīrīn kelimātınuñ melāḥatı, ve’l-ḥāşıl cümle ḥarekātı ve sekenātı ve ef‘ālī ve aḳvālī ve eṭvārı ve āşārı bir vech ile idi ki andan ziyāde mutaşavver degüldi. Nite kim ḥaylī ḥadışlerde şıḥḥatle şābit olmışdur ve anuñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [İ108b]

¹¹²¹ Ya‘nī ben hergiz kayurmazum İ: -MH

¹¹²² “Ey insanlar, hicret ediniz ve İslām’a sıkıca sarılınız. Cihad sürdüğü müddet hicret kesilmez.”

¹¹²³ “Hz. Muhammed’in peygamberliği zamanında, vefatından önce, vuku bulmuş ancak zamanı tam olarak bilinmeyen hadiseler. İki kısımdır.”

evşâfında gelmişdür ki orta boylu idi gâyet kemâl-i¹¹²⁴ i'tidâlde, velî her ne deñlü uzun boylu kimesne olsa, ol Hâzret'ün¹¹²⁵ yanına gelicek anuñla hem-vâr¹¹²⁶ olamazdı. Ol Hâzret'ün kâmeti andan bâlâ vü bülend [M125a] görünürdi. Çün kim mübârek ağzın açup söz söyleyeydi, dişlerinüñ arasından bir rüşenâluğ görünürdi, nite kim aya on dört [H117b] gicesinde nazâr olunsa. Ve mübârek yüzünüñ nûrı muķâbelesinde mâh-ı cihân-efrûzüñ kemâl-i işrâkı nâķış görünürdi. 'Ā'işe rağıya'llâhu 'anhâ bir gün hücrede bir nesne yavı kılmışdı. Arayup bulamazdı. Resûl 'aleyhi's-selâm girüp geldi, anuñ mübârek eli nûrından hücre bir resme rüşen oldu ki 'Ā'işe rağıya'llâhu 'anhâ ol yitürdigi nesneyi buldı.

Ve ol¹¹²⁷ cümleden biri oldur ki, cisminüñ nezâfeti ve 'araķınıñ nezâheti ve râyihasınıñ tîbi ve bedeniniñ 'ıtrıdur. Enes rağıya'llâhu 'anhu dimişdür ki: Hergiz ol Hâzret'ün koķusından gökcek koķu görmedüm ki ne müşge ve ne 'anbere beñzerdi.¹¹²⁸ Ve her kimesne ki ol Hâzret'le musâfaķa eylese ol gün eliniñ râyiķa-i tayyibesi gitmezdi. Ve mübârek elin her ķanķı ođlancuđuñ başına sürseydi cemî' oğlancuğlardan ol oğlancuğ mu'aţtar olup mümtâz olurdu.

Bir gün Enes'ün¹¹²⁹ rağıya'llâhu 'anhu evinde ol Hâzret uyumışdı ve hevânuñ germiyyetinden mübârek a'zâları derlemişdi. Enes'ün anası bir şîşe getirüp ol dürr gibi derleri cem' eyledi. Resûl 'aleyhi's-selâm şordı ki "Bunları neylersin?" Eyitdi: "Yâ Resûla'llâh, bunu hoş koķulu nesnelere ķarışdururum. Zîrâ bu cemî' koķularuñ gökcegidür."

Ve Buķârî raķimehu'llâhi te'âlâ *Târîķ-i Kebîr*'inde getürmişdür ki: Hergâh ki Resûl 'aleyhi's-selâm bir yoldan geķseydi, ardınca gelenler râyiķa-i tayyibesinden bilürlerdi ki Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem¹¹³⁰ bu yoldan geķmişdür.

Ve İşķak bin Râheveyh dimişdür ki: Ol râyiķa, ol Hâzret'ün hâşşasıydı. Ne ân ki hâricinden bir koķulu nesne isti'mâl itmiş olaydı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, her mendîl ki anuñ mübârek yüzi irişmişdi, hergiz aña od kâr itmezdi. Bir gün bir cemâ'at Enes bin Mâlik'e rağıya'llâhu 'anhu mihmân oldılar. Öñlerine ta'am getürdi. Çün kim ta'amdan fâriğ oldılar, cāriyesine çağırdı ki

¹¹²⁴ kemâl-i M: -H

¹¹²⁵ olsa ol Hâzret'ün MÎ: gelse anuñ H

¹¹²⁶ hem-vâr MÎ: hem-râh H

¹¹²⁷ **Ve ol** MÎ: -H

¹¹²⁸ ki ne müşge ve ne 'anbere beñzerdi MÎ: Ve ne 'anbere beñzerdi ne müşge H

¹¹²⁹ Enes'ün MÎ: Enes H

¹¹³⁰ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem MÎ: -H

filân mendîli getir. Ol kenîzek bir kirlü mendîl getürdi. Enes rağıya'llâhu 'anhu anı od içine [I109a] bırağdı, bir zamândan Őoñra çığardı. Söd gibi ağ olmış ve hergiz bir yiri yanmamış. Andan Şordılar ki "Bu nedür?" [H118a] Buyurdi: "Bu bir mendîldür ki Resül Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem¹¹³¹ mübârek yüzün bunuñla silmişdür. Her-bâr ki kirlense [M125b] oda Őaluruz, pâk olur ve hergiz yanmaz."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebü Hureyre rağıya'llâhu 'anhu dimişdür ki: Bir kişi Resül'ün öñüne geldi, eyitdi: "Yâ Resüla'llâh, kızumı ere virsem gerekdür, baña yardım eyle." Resül 'aleyhi's-selâm eyitdi: "Şimdi nesne hâzır yok ve lâkin çün Şabâh ola, bir Őiře getir ki ağzı açık ola ve bir ağac budağı dağı getir." Çün Şabâh oldu, ol kişi bir Őiře ve bir budağ pâresi getürdi. Resül Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem mübârek kolların¹¹³² 'arağın cem' eyleyüp ol Őiřeye koydı, tâ kim toptolu oldu. Buyurdi kim "Bunu kızuña ilet ve eyit ki her vağt ki hoş kođu hâceti ola, bu ağaccuğıla bu Őiřeysi kıarığdursun, bu ağacla bulaşup çıkanı kendüye sürsün." Hikâyet iderler ki her-bâr ki ol kıız öyle eylerdi, cümle ehl-i Medîne anuñ hoş koğusun işidürlerdi ve ol hânedâna büyütu'l-muğayyebîn ad kıomışlardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, hergiz bir kimse ol Hâzret'ün gâyiğın ya'nî andan ba'de't-ıta'am hâşıl olan fażalât Őadır olduğın kimse görmedi. Her vađt ki anuñ gibi hâcet olsaydı, yir iki Őakđ olup anı yudardı. Ve 'Ā'iře'den nađl olunmuşdur ki: Resül'den Őalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Őordı: "Yâ Resüla'llâh, sen helâya varursın ammâ senden hiç bir eđer olup görünmez." Buyurdi ki "Yâ 'Ā'iře, bilmez misin ki her ne kim enbiyâdan Őadır¹¹³³ olsa, yir anı yudar."

Ve ol cümleden biri oldur ki, kuvvet-i bedeniyyede dükeli halkdan ziyâde idi ve Rükâne birle ki rüzgâruñ bahâdırı idi, güreşdi, anı yire urdı. Ol vağt ki anı İslâm'a da'vet eyledi ve hem-çünin Ebü Rükâne ol 'ařruñ yegânesi idi, zamân-ı Câhiliyyet'de anı dağı yire urdı. Ebü Rükâne üç kerre güreş taleb kıldı, Resül Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem üçünde dağı yire urdı.¹¹³⁴

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün kim piyâde yürileydi, hiç kimesne aña irişemezdi. Ebü Hureyre rağıya'llâhu 'anhu eyidür: Hiç Resül'den tîz yürür kimesne

¹¹³¹ Resül Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem M: Resül Hâzret H

¹¹³² kollarından Mİ: kolların H

¹¹³³ Şadır MH: zâhir İ

¹¹³⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, kuvvet-i bedeniyyede dükeli halkdan ziyâde idi ve Rükâne birle ki rüzgâruñ bahâdırıydı güreşdi, anı yire urdı. Ol vağt ki anı İslâm'a da'vet eyledi ve hem-çünin Ebü Rükâne ol 'ařruñ yegânesiydi, zamân-ı Câhiliyyet'de anı dağı yire urdı. Ebü Rükâne üç kerre güreş taleb kıldı, Resül Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem üçünde dağı yire urdı. Mİ: -H

görmedüm. Gūyā ki yir yūzi mübārek ayağınıñ altında dürlürdi. Biz kendümüze zaḥmet virürdük ve ol Ḥazret şöyle [I109b] zaḥmetsiz giderdi, henüz aña irişemezduk.

Ve ol cümleden biri oldur ki, mübārek ağzınıñ yarıyla tuzlu şular şîrîn olurdu. Enes raḍıya’llāhu ‘anhu eyidür:¹¹³⁵ Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹¹³⁶ ḥānesinde bir kıyu var idi. [H118b] Mübārek yarın içine [M126a] bıraḥdı; Medīne kıyularında andan şîrîn şu yoğ idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi Yemāme’den Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹¹³⁷ öñüne geldi ve eyitdi: “Yā Resūla’llāh, ben bir kūyde olurum ki anda mescid yoḥdur.” Resül ‘aleyhi’s-selām şu taleb kıldı, getürdiler. Mübārek yüzün ve ağzın ve iki kılların yudı ve iki ayasın ol şu birle yudı ve ol şuyı ol şahş virdi ve buyurdi ki “Yüri ol yirde mescid binā eyle ve bu şuyı daḥi şuyıla kıarışdur ve¹¹³⁸ ol yirde saç¹¹³⁹ ki anuñ sebebiyle çok bereket görüsersiz.”¹¹⁴⁰ Pes ol şahş varup öyle eyledi. Ol yirde bir ḥoş ve maḥbūb ve ḡāyet mürevviḥ ve pür-bereket bir mescid ḥāşıl oldı ve anda otlar bitdi ki yaz u kış kıurumazdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kıyudan Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir kıoḡa şu getürdiler.¹¹⁴¹ Andan bir pāre içdi ve azıcuḡ mübārek ağzı yarından kıoḡanuñ içine tükürdi. Aşḥāb rıḍvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in, ol kıoḡayu kıuyuya dökdiler. Dā’im ol kıyudan müşḡ kıoḡusu gelürdi.

Ve ol¹¹⁴² cümleden biri oldur ki, mübārek gözlerinüñ görmesi bir derecede idi ki nite kim öñünden görürdi, ardından daḥi öyle görürdi. Ve hem-çünān ki aydınlıḡda görürdi, kıarañlıḡda daḥi görürdi. Ve ḥaberde gelmişdür ki şüreyyāda on bir yıldızı görürdi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.

Ve ol cümleden biri oldur ki, şol cemā’at ki ol Ḥazret’üñ mübārek azu dışın şıdılar, herḡiz anlaruñ neslinden azu dışı bitmedi.¹¹⁴³

Ve ol cümleden biri oldur ki, mübārek eli her neye kim tıoḡınsa, ḥayr u bereket ḥāşıl olurdu. Şöyle kim bir süd virmez kıoyunuñ emceklerine tıoḡınsa pür-şîr olurdu. İbn

¹¹³⁵ eyidür Mİ: -H

¹¹³⁶ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹³⁷ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹³⁸ mescid binā eyle ve bu şuyı daḥi şuyıla kıarışdur ve MH: -İ

¹¹³⁹ saç Mİ: şabāḥ H

¹¹⁴⁰ görüsersiz İ: göresiz M: görüsersin H

¹¹⁴¹ Bir kıyudan Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir kıoḡa şu getürdiler İ: Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir kıoḡa şu getürdiler. M: Bir kıyudan Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şu getürdiler H

¹¹⁴² **Ve ol** Mİ: -H

¹¹⁴³ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Şol cemā’at ki ol Ḥazret’üñ mübārek azu dışın şıdılar, herḡiz anlaruñ neslinden azu dışı bitmedi. Mİ: -H

Mes‘ūd rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: Ben halkuñ koyunun güderdüm. Bir gün Resül ‘aleyhi’s-selām Ebū Bekr’le baña uğradılar. Resül ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Ey oğlançuğ, hîç südüñ var mıdur?” Ben eyitdüm: “Vardur ammā ben emīnum...” Eyitdi: “Hîç bunlaruñ içinde bir keçi var mıdur ki erkekle cem‘ olmamış ola?” Vardum ol vech ile bir keçi getürdüm. Mübārek eliyle ol keçinüñ emcegin şıgadı. Haylī süd şagup içdi ve Ebū Bekr’e [İ110a] dağı [M126b] virdi. Ve andan şoñra [H119a] anuñ öñüne vardum: “Baña dāinden ta‘līm eyle!” didüm. Mübārek elin başuma sürdi ve eyitdi: “Sen oğlançuğsın, mu‘allemsin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, kuvvet-i recūliyyetin hikāyet iderler ki mücāme‘at-ı nisāda kırk erce kuvveti var idi ve gāh olurdu ki gicede veyā gündüzde bir sā‘at içinde cemī‘ hatunlarına ve cāriyelerine ki cümle on bir kişiyidiler yakınlıg iderdi. Selmā rağıya’llāhu ‘anhā ki ol Hāzret’üñ cāriyesiydi, dimişdür ki: Resül ‘aleyhi’s-selām tokuz hatunına varurdu, ammā ki her birine varurdu, gısl ider, andan varurdu. Ve eyidürdi ki “Bu temizrek ve maħbūbrekdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol Hāzret’üñ haşmeti ve ululuğı halā’iķuñ gözlerinde ve gönüllerinde nübüvvet gelmezden evvel ve şoñra şöyle idi ki Mekke’nüñ müşrikleri aşhāba ezā iderlerdi ve gönüllerinde muķarrer iderlerdi ki kaçan ki Muħammed’e buluşsalar¹¹⁴⁴ aña dağı bir elem ve bir mazarrat irişdireler. Çün kim ol Hāzret’e mülākāt olurlardı, ta‘zīm ü tekrīm idüp hācātını ve mühimmātını görivirürlerdi. Ve gāh olurdu, bir kimesne ol Hāzret’i görmemiş olsa idi, nāgāh göreydi üzerine bir heybet otururdu ve endāmına lerze düşerdi. Ve dimişlerdür ki bir kişi anuñ öñüne geldi ve endāmına lerze düşdi. Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki “Kendüñi cem‘ eyle, ben pādişāh degülüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, mühr-i nübüvvet ki şol omuzı cānibinde idi, iki yağrını ortasında bir pāre et idi, deriden yukarı gelmişdi ve üzerinde bir niçe kıllar var idi. Ve İbn ‘Ömer’den rağıya’llāhu ‘anhu ba‘zı rivāyetde dimişlerdür ki anuñ üzerinde öyle yazılmışdur ki “اشهد ان لا اله الا الله” Ve ba‘zı rivāyetde yine İbn ‘Ömer’den menķüldür ki “محمد رسول الله” bile yazılmış idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, kemāl-i i ‘aķlı ve fehmi ve ‘ilmi ve ma‘rifeti bir meşābede idi ki bir ādemīye müyesser olmamışdı. [H119b] Ve buña delīl-i rüşendür¹¹⁴⁵

¹¹⁴⁴ buluşsalar İH: buluşsalar M

¹¹⁴⁵ delīl-i rüşendür Mİ: delīl ü rüşendür H

ki ol H azret b a-vuc ud  umm iyiken ve hi  kimseden ta'lim almamıŐken a'm al   ahv ali ve e'f al   aqv ali ve siyer   Őem 'ili ve Őiyem   fez 'ili bir vech ile idi ki hi  kimsen n 'ilm   'aqlı a na vef  itmezdi. Ve eyzan *Tevr t* ve *İncil* ve s 'ir n zil olan kit blarda [M127a] ve Őah 'ifde olan esr ra ve a b ra v kif u ' lim idi. Ma'‐h z  ki 'ulem -yı ehl-i kit bdan kimesne birle m c leset [ 110b]   muŐ ahabet ve anlardan ta'lim itmemişdi ve yine *İncil*'in  mem-i s lifen n s retlerin ve h kem -yı m k Őefen n h kmetlerin g yet ma b b bil rdi.

Ve da i ol H azret'den Ő dır olan  ur b-ı emŐ al ve siy s t-ı en m ve takr r-i Őer yi'   a k m ve ta'y n-i  d b-ı Őer fe ve h Ő al-i h m de, ol cen bu  kem l-i 'aqlına ve mez d-i 'ilmine bir h yŐiyet birle del let eylerdi ki, d 'ire-i  uvvet-i beŐeriyeden h ric g r n rdi. Ve hem- un n h ilm¹¹⁴⁶   h y sı ve c d u Őeh sı ve h lkila h sn-i mu' Őereti ve k ffe-i en ma Őef ati ve k llyen za'iflere re'feti ve ra meti ve 'adl   em neti ve Őıd  u 'iffeti ve vef  v  m r vveti ve b b-ı d ny da z hd    an 'ati ve tev zu' u meskeneti ve Şıla-i ra me ma abbeti ve s 'ir a l k-ı marŐiyyesi ve evŐ af-ı seniyyesi bir vech ile kem l-i i'tid lde v kif olmuş idi ki, an n  zerine ziy de mutaşavver deg ldi. Ve bunlar n tef Őili 'al  vus'it-t ka k t b-i mebs tada mezk rdur ve meŐ rdur. L kin bu muŐtaŐarda iŐ ret-i icm l birle iktifa olundu ki ¹¹⁴⁷ القليل بدل علي الكثير والقطره تنبي علي الغدير

Ve anu  c mle-i mu'ciz tından biri, * ur n*-ı 'az m ve *Fur an*-ı mec dd r ki il -yevmi'l-kıy m b k  ve els n-i n sda mezk r ve Őah 'ifde meŐ rdur. Ve ol bir mu'cize¹¹⁴⁸ deg l, belki ni e bi  mu'cized r. Z r  mevzi'-i * ur n*'da bir aŐŐar Ő re mi d r meŐel  S ret 'l-Kevşer  adarı 'al  h ddihi bir mu'cized r ki  uvve-i beşer anu  miŐl n  r d itmekden ' cized r, Ő yle ki b leg -yı 'Arab biribirine z hir   mu' vin da i¹¹⁴⁹ olsalar.

Vuc h-ı i'c zından biri oldur ki, m fred tınınu  feŐ ahati ve nazmınınu  bel gati bir dereceded r ki [H120a] cem 'i-ı  ab 'il-i 'Arab' n faŐ hleri ve bel gleri anu  miŐline  adir deg llerd r. Ve da i anu  nazm-ı 'ac bi ve  sl b-ı g r bi, c mle-i ter kibi 'Arab es l binden m mt zdur ki hi  biri a na beŐzemez. Hergiz anu  mişli kel m 'Arab'da v kif olmamışdur, ne  able'n-n z l ve ne ba'‐dehu...

Bir g n Res l Şalla'll hu 'aleyhi ve sellem * ur n* o urdı, Vel d bin MuŐire ki fuŐeh -yı 'Arab'dan idi, anı işitdi, di kat eyledi. Eb  Cehl a na serzeniş eyledi, Vel d

¹¹⁴⁶ h ilm M : 'ilm H

¹¹⁴⁷ "Az,  ok olana; damla, denize iŐarettir."

¹¹⁴⁸ mu'cize M : -H

¹¹⁴⁹ da i M : -H

eyitdi: “Vallāhi hîç sizden birüñüz kelām-ı ‘Arab’ı ve eş‘arını benden eyü bilmez. [M127b] Ol ki bu oğur, hîç birine beñzemez.” Bir gün dağı ‘Arab mevsimlerinüñ birinde ki kabā’il-i ‘Arab cem‘ olmışdı, Velīd bin el-Muğīre Kureyş’e eyitdi: “Muhammed’ün haqqında fikr idüñüz ve re’ylerüñüz bir yire birükdürüñüz. Biribirüñüzi tekzīb itmeyüp bir sözüñ üzerine [İ111a] muqarrer oluñuz, tā kabā’il-i ‘Arab’ı anuñla Muhammed’den tenfir ü taħzīr idevüz.” Kureyş eyitdiler: “Ol kāhindür.” Velīd eyitdi: “Vallāhi ol kāhin degüldür. Zīrā anuñ kelāmı hîç kāhinler kelāmına ve zemzemesine ve seci‘ine beñzemez.” Eyitdiler: “İmdi mecnündür.” Velīd eyitdi: “Vallāhi ol dağı degüldür. Zīrā anda hîç eşer-i cünün ve vesvese yoğdur.”¹¹⁵⁰ Eyitdiler: “Şā‘irdür.” Eyitdi: “Ben aqsām-ı şī‘ri gāyet eyü bilürüm. Anuñ kelāmı hîç anlara beñzemez.”¹¹⁵¹ Eyitdiler: “Sāhirdür.” Eyitdi: “Sāhir dağı degüldür. Zīrā şol nefes ü ‘uğde ki sāhirlerde olur, anda yoğdur.” Kureyş eyitdiler: “Pes ya ne demek gerekdür?” Eyitdi: “Hep bu sözler kizb ü bāıldur, ammā beñzer ve ma‘küle qarīb oldur ki dirsiz Muhammed sāhirdür, lākin erle ‘avret ve oğlı, kıızı ve qardaşları ve aqribāsı ortasında ayruluğ ve fūrkat idicidür.” Bu sözüñ üzerine muqarrer olup yol başlarına oturdılar ve hağlı ol Hāzret’den bu sözle tenfire meşğül oldılar.¹¹⁵²

Ve biri dağı anuñ vücūh-ı i‘cāzından, ol nağmuñ müştemil olduğı haberlerdür ki kurūn-ı māziyye ve büldān-ı nā’ibede vāqı‘ olan ümem-i sālifenüñ vaqāyi‘ı ve şerāyi‘idür. Bā-vücūd ki aħbār-ı ehl-i kitāb, ‘ömrlerin anuñ güft ü gūsında ve cüst ü cūsında geçürmişler iken bilmezlerdi, meger vāhidün ba‘de vāhide müyesser olmuş olaydı. Ol dağı kemā hağğuhu degildi. [H120b] Bu dağı ma‘lūm u muqarrerdi ki Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ehl-i kitābıla mücāleset ü muşāhabet itmemişdi ve çoğ olurdı ki ehl-i kitāb gelüp ol Hāzret’den su‘āl iderlerdi, pes anuñ üzerine *Kur‘ān* nāzil olurdı, ol su‘āllerüñ cevābını müştemil. Ve ol qavm cümle taşdığ iderlerdi ve inkāra mecālleri olmazdı.

Ve biri dağı anuñ vücūh-ı i‘cāzından, şol muğayyebātdan haberleri müştemil olduğıdur ki ezmine-i müstağbelede vāqı‘ olıcağdur ki bi’l-fi‘l niçesi vāqı‘ [M128a] olmuşdur ve niçesi dağı şekk yoğdur ki olısdur. Ve cümle-i cüz’iyyātından biri oldur ki Hağ te‘ālā buyurmuşdur ki “¹¹⁵³أَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ” Ya‘nī biz *Kur‘ān*’ı

¹¹⁵⁰ eşer-i cünün ve vesvese yoğdur Mİ: eşer-i cünün yoğdur ve vesvese yoğdur H

¹¹⁵¹ Eyitdiler, şā‘irdür. Eyitdi: “ben aqsām-ı şī‘ri gāyet eyü bilürüm. Anuñ kelāmı hîç anlara beñzemez. Mİ: -H

¹¹⁵² meşğül oldılar İH: başladılar M

¹¹⁵³ “*Kur‘ān*’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.” *Kur‘ān-ı Kerīm*, Hicr, 15/9.

indürdük ve daği biz anı şaklayıcıyuz, tağyîr ü taħrîf vâkı‘ olmadan. Ve şimdi tokuz yüz on yıldan ziyâde olmışdur ki nâzil olmuşdur, her niçe ki melâhîde ve zenâdîka [İ11b] huşûsan Qarâmîta anuñ tağyîrine ve taħrîfine sa‘y u iqdâmlar itdiler, müyesser olmadı ki bir kelime, ya bir ħarf tebdîl ü taşhîf idebileler. Ve el-ħamdü li’llâh ‘alâ zâlik ve maħfî degüldür ki bu vech ile bu zamâna dek maħfûz u maşûn olduğı daği anuñ cümle-i vücûh-ı i‘câzındandır. Zirâ bunuñ gibi kelâm-ı tavîlûñ bu kadar müddet-i medîdde bu deñlü¹¹⁵⁴ mu‘arızlar ve mu‘ânidler¹¹⁵⁵ birle muħâfazatı kuvvet-i beşerden ħâricdür. Ve daği muğayyebâtdan ħaber virdiği kabîlendür, münâfıklarunñ esrârını keşf itdüğü ve ehl-i kitâbuñ ve ġayrılarunñ râzlarını beyân kılduğı.

Ve bir daği vücûh-ı i‘câzından, şol ħavf u ħaşyet ve ters ü heybetdür ki *Qur‘ân*’ı istimâ‘ı vaqtinde tilâvet ü istimâ‘ idenlere vâkı‘ olur. Rivâyetde gelmişdür ki bir ġün ‘Utbe bin Rebî‘a Resûl birle şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem, “Ol ki sen getürdüñ yâ Muħammed, kendü ħavmüñünñ dînine muħâlîfdür” diyü söz söyledi. Resûl ‘aleyhi’s-selâm aña ¹¹⁵⁶ ﴿فُصِّلَتِ سُورَةُ التَّوْحِيدِ﴾ Fuşşilet süresin tâ ¹¹⁵⁷ ﴿صَاعِقَةٌ مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَتَمُودَ﴾, a varınca oğıdı. ‘Utbe elini Resûl’ünñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek ağzından yaña ilette ve ol Ĥazret’e and virdi ki *Qur‘ân*’dan vaz gelüp ħura.

Ve bir rivâyetde daği şöyle gelmişdür ki, çün Resûl ‘aleyhi’s-selâm ol süreyi aña oğıdı [H121a] ve ‘Utbe anı istimâ‘ iderdi ve ellerini ardına ħoyup ħururdu. Çün kim âyet-i secde geldi, Resûl ‘aleyhi’s-selâm secde kıldı. ‘Utbe bilmedi kim ne eyleye. Pes ħurup [M128b] evine gitte ve ħavmine daği varmadı. Āħir evinüñ ħapusına geldiler. Pes bunlardan ‘özr diledi ve eyitte: “Vallâhi benümle bir kelâm ile söyleşti ki herġiz benüm ħulağum anuñ gibi kelâm işitmemişdür. Bilmedüm ki cevâbında ne söyleyem.”

Ve daği bülegâdan çok kişiler mu‘arâza itmege geldiler. Ĥikâyet iderler ki anlara bir heybet ü ħavf müstevlî oldu ki mu‘arâzadan ferâğat itdiler. İbn Muħaffa‘ ki zamânenüñ belîği idi, şol maħâma gelmişdi ki¹¹⁵⁸ *Qur‘ân*’a mu‘arâzat için bir kelâm tertîb ideydi. Pes aña şürü‘ eyledi, nâğâh bir oğlancuğa uğradı ki bu âyeti oğurdu,

¹¹⁵⁴ bu deñlü Mİ: -H

¹¹⁵⁵ ve mu‘ânidler İH: -M

¹¹⁵⁶ “Ĥâ-mîm” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/1.

¹¹⁵⁷ “İşte sizi Âd ve Semûd’un başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgaya karşı uyarıyorum!” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/13.

¹¹⁵⁸ şol zamâna gelmişdi ki İH: -M

«وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَائِكَ وَيَا سَمَاءُ اقْبَلِي»¹¹⁵⁹ Fi'l-ḥāl girü dönüp her ne kim tertib itmişdi maḥv idüp giderdi. Pes eyitdi kim “Ben şehâdet iderüm ki bu kelâm-ı beşer degüldür.”

Ve hikâyet iderler ki, Yaḥyâ bin el-Ğazâl ki bülegâ-yı Endülüs'den idi, kaşd itdi ki sûre-i İhlâş'ın mişlin getüre. Üzerine bir vech ile rikât ve heybet-i 'azîm¹¹⁶⁰ müstevlî [İ112a] oldı ki hemân-dem tevbe vü inâbet eyledi.

Ve bir daḥi vücûh-i i'câzından oldur ki, kârîsine ve sâmi'ine hergiz tilâvetinden ve istimâ'ından melâlet gelmez. Her ne deñlü çoğ okımış ve işitmiş daḥi olsa, yine okıdıka ve işitdikce maḥabbeti ve¹¹⁶¹ ḥalâveti ziyâde olur, kelâm-ı ḥalâ'ıkuñ ḥilâfinca, her ne deñlü belîğ ü faşîḥ olsa, birkaç def'a ki okunmuş veyâ işidilmiş olsa, tekrârından ḥazḥ olunmaz belki mûriş-i melâlet ve bâ'ış-i kelâldür.

Ve daḥi vücûh-ı i'câzından biri oldur ki, şol 'ulûm u ma'ârifî¹¹⁶² müştemil olduğıdur ki şân-ı 'Arab'da anları idrâk itmek yokdur.¹¹⁶³ Belki nübüvvet gelmezden evvel ve *Kur'ân* nâzil olmazdan evvel ki ol Ḥazret'ün daḥi şânından degüldi ki anları bileydi ve ol ma'ârif kabîlindendür¹¹⁶⁴ şol kavâ'id-i 'ulûm-ı 'Arabîyyet nükteleri ki ol kelâm-ı 'azîmde mundericdür [H121b] ki Ḥaḥ sübḥânehu ve te'âlâ ḥavâşşından ba'zına ol ma'ârif-i 'alî kadar hem ittilâ' u vuḳûf iḥsân itmemişdür. [M129a] Bi'l-cümle anuñ ḥaḳâ'ıkuñ ve deḳâ'ıkuñ nihâyeti ve gâyeti yokdur. Ḳuvve-i beşeriyye egerçi kim nefis-i ḳudsiyye maḳâmına varmış daḥi ola, anuñ icmâlinüñ ma'rifetinde kâşırdu. Fe-keyfe ki tafşîlinüñ taḥşîline veyâ vuḳûfına kâdir ola ki maḥzen-i esrâr-ı ma'ârif-i İlâhî ve ma'den-i esrâr-ı leṭâ'if-i¹¹⁶⁵ nâ-mütenâhîdür.

و هو البحر الذي لا ينقضي عجايبه ولا ينتهي غرائبه هو النور المبين وحبل الله لمتين الذي لا يأتيه الباطل من بين يديه

ولامن خلفه تنزيل من حكيم حميد¹¹⁶⁶

Ve ol cümle-i mu'cizâtından biri oldur ki, şerî'at-ı muṭaḥharası ve ṭarîḳat-ı münevveresi ki 'ulemâ-yı mütebaḥḫirîn ve 'urefâ-yı¹¹⁶⁷ müteverri'in ki anuñ nihâyet-i

¹¹⁵⁹ “(Nihayet) “Ey yer, suyunu yut! Ve ey gök, (suyunu) tut!” denildi.” *Kur'ân-ı Kerîm*, Hûd, 11/44.

¹¹⁶⁰ -i 'azîm Mİ: -H

¹¹⁶¹ ve Mİ: -H

¹¹⁶² ma'ârifî Mİ: me'ânî H

¹¹⁶³ itmek yokdur Mİ: itmege ṭâḳat yokdur H

¹¹⁶⁴ Ve ol ma'ârif kabîlindendür Mİ: -H

¹¹⁶⁵ leṭâ'if-i Mİ: -H

¹¹⁶⁶ “O, öylesine bir deryadır ki insanı hayretler içinde bırakan ilimler, hikmetler ve marifetlerle doludur. O, açık bir nurdur ve öyle sağlam bir dayanaktır ki geçmişte onu batıl kılacak bir şey olmadığı gibi gelecekte de olmayacaktır. O hikmet sahibi ve hamd edilmeye lâyık olan Allah'ın katından indirilmiştir.”

¹¹⁶⁷ 'urefâ-yı MH: 'ulemâ-yı İ

nikâtına vuşûlden ve ağvâr-ı esrârına bülûğdan kemâl-i ‘acz ve mezîd-i kuşûrlarına ikrâr ve¹¹⁶⁸ i’tirâf itmişlerdür.

Ve daği ol Hâzret’üñ cümle-i mu‘cizât-ı bâkiyâtındandır, şol kelimât-ı tayyibât-ı câmi‘ası ki naql-i şaḥîḥ ve isnâd-ı şariḥ birle ‘udûl ü şikâtdan menkûl ve meşhûr olmışdur ki

قال صلي الله عليه وسلم بعثت بجوامع الكلم و ظفرت بالرعب¹¹⁶⁹

هاذ حديث صحيح اخرجه البخاري و غيره ويا حاديثه صلي الله عليه وسلم * قوام الدين والاحكام الي قيام الساعة وساعة القيام¹¹⁷⁰

Ve daği ol Hâzret’üñ cümle-i mu‘cizât-ı bâkiyâtındandır, şol nûr-ı sâtî‘ ki türbe-i muṭahhara ve Ravza-i Münevvere’sinüñ üzerinde berķ urur ki ḥâcîler müşâhede idüp eş-şalât çağırurlar. Ḥvâce Muḥammed Pârsâ raḥimehu’llâhi te‘âlâ ve ḳuddise sirruhu’l-‘azîz *Faşlu’l-ḥiṭâb* adlu kitâbında getürmişdür ki bir Rûmî gulâm, ol Hâzret’üñ vefâtından soñra Medîne-i Resûl’e şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem geldi. [İ112b] وقال قرائت في الانجيل Vaḳtâ kim ol Hâzret’üñ Ravza-i Muḳaddese’sine nazar eylediyse bu beytleri inşâd idüp oḳıdı. **Beyt:**

مررت بقبر المصطفى فكانما

يكلمني والقبر غير كليم

علي قبره نور النبوة ساطع

ينبي عنه علب كل سليم¹¹⁷¹

Kısm-ı Şâni

در بیان آنچه دلالت آن بر نبوت وی صلی الله علیه و سلم بعد از وفات وی ظاهر شده است¹¹⁷²

[H122a] [M129b] **Ve**¹¹⁷³ **ol cümleden biri oldur ki,** Ebû Bekr’üñ raḳıya’llâhu ‘anhu kendüden soñra ḥalîfe olacağından ḥaber virmişdür. Bir gün bir ‘avret gelüp ol

¹¹⁶⁸ ikrâr ve Mî: -H

¹¹⁶⁹ “Resulullah, “Az sözle çok şey anlatıcı ve korkuları yenici olarak gönderildim.” dedi.”

¹¹⁷⁰ “İmâm Buhârî’nin nakl ettiği sahih bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: Din ve onun hükümleri kıyamete kadar baki kalacaktır.”

¹¹⁷¹ “Mustafa’nın kabrine uğradım

Sanki kabirde değildi ve benimle konuşuyordu

Nübüvvet nuru kabrinin üzerinde parlar

Ve akl-ı selîm sahiplerinin kalbine feyz verir.”

¹¹⁷² “Resulullah’ın vefâtından sonra peygamberliğine delil olan mucizeler.”

¹¹⁷³ **Ve M:** -İH

Hazret'den nesne talep eyledi.¹¹⁷⁴ Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹¹⁷⁵ buyurdu ki "Bir vaqtin daği gel." Ol 'avret eyitdi: "Yā Resūla'llāh, şāyed gelem, seni bulmayam?" Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Eger beni bulmazsañ Ebū Bekr'e gel ki benden soñra ħalife ol olsa gerekdür."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir kişiye niçe deve yüki ħurmā viridi, ol şahş eyitdi: "Yā Resūla'llāh, ħorħarum ki senden soñra bu 'aťayı baña itmeyeler." Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: "Şāyed ideler." Ol şahş eyitdi: "Kim idiserdür?" Buyurdu ki "Ebū Bekr." Ol şahş bu sözi emirü'l-mü'minīn 'Alī'ye didi. Eyitdi: "Var girü şor ki Ebū Bekr'den soñra ol 'aťayı kim virse gerekdür?" Gelüp ol kişi şordı, Resül 'aleyhi's-selām buyurdu ki "Ömer bin el-Ĥaťṭāb." Girü emirü'l-mü'minīn 'Alī rađıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Şor ki 'Ömer'den soñra kim viriserdür?" Resül 'aleyhi's-selām buyurdu ki "Oşmān ve 'Alī"¹¹⁷⁶ rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın. Çün anı işitdi, tınmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir A'rābī niçe kılıclar getürdi ki Medīne'de şata. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol kılıcları şatun aldı¹¹⁷⁷ ve ortada bir va'de eyledi. Emirü'l-mü'minīn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu ol A'rābī'ye şordı ki "Kılıclaruñı n'eyledüñ?" Eyitdi: "Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mühlet ile şatdum."¹¹⁷⁸ emirü'l-mü'minīn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Eger Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹¹⁷⁹ bir ħādişe vāħı' olıcaħ olursa kılıclaruñuñ behāsın kim virür?" A'rābī eyitdi:¹¹⁸⁰ "Bilmezüm, varayın, şorayın." Pes vardı Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹¹⁸¹ şordı, buyurdu: "Senüñ māluñı edā ve benüm dīnümi ħazā ve va'delerüme vefā Ebū Bekr idiserdür." Pes ol A'rābī gelüp ħazret-i emire ħikāyet eyledi. 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Eger Ebū Bekr'e bir ħādişe vāħı' olursa, māluñı kim edā ider?" Eyitdi: "Anı şormadum. Varayum anı daği şorayum." [M130a] Varup şordı. Resül 'aleyhi's-selām buyurdu ki "Eger baña ve Ebū Bekr'e bir ħādişe vāħı' ola, benüm kā'im-maħāmum [I113a] 'Ömer olısardur. Benüm deynümi ħazā ve va'delerüme vefā itse gerekdür."¹¹⁸² Ba'dehu ol A'rābī girü 'Alī birle rağıya'llāhu 'anhu buluşdı ve Resül'üñ 'aleyhi's-selām didügin

¹¹⁷⁴ eyledi H: kıldı Mİ

¹¹⁷⁵ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹⁷⁶ buyurdu ki 'Oşmān ve 'Alī Mİ: buyurdu ki 'Ömer ve 'Oşmān ve 'Alī H

¹¹⁷⁷ aldı İH: alup M

¹¹⁷⁸ emirü'l-mü'minīn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu ol A'rābī'ye şordı ki kılıclaruñı neyledüñ? Eyitdi: "Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mühlet ile şatdum. İ: -MH

¹¹⁷⁹ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹⁸⁰ eyitdi Mİ: -H

¹¹⁸¹ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹⁸² Benüm dīnümi ħazā ve va'delerüme vefā itse gerekdür. Mİ: -H

did. ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Eger ‘Ömer’e dağı bir ĥādiŕe dūŕŕŕe ne eylersün?” Girü ol A’rābī Resül’den ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi. Buyurdı ki “Eger baña ve Ebü Bekr’e ve ‘Ömer’e bir ĥādiŕe vāqı’ olıcağ olursa helāklük¹¹⁸³ olsun saña.”

Ve ol cümleden biri [H122b] oldur ki, Enes bin Mālik rağıya’llāhu ‘anhu dimiŕdür ki: Resül birle bir ĥā’i’ içindeyidüm ve řapu bađlanmıŕdı. Nāgāĥ bir kimse geldi ve çapuyı şakadı. Ve Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdı: “Ey Enes, gör kimdür.” Taŕra çığdum, Ebü Bekr’miŕ, gelüp Resül’e ŕalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem didüm. Buyurdı ki “Aña çapuyı ağ ve yürü behiŕtle aña biŕāret vir ve eyit ki benden ŕoñra ĥālīfe ol olsa gerekdür.” Andan ŕoñra bir kiŕi dağı řapu şakadı. Resül ŕalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Gör kimdür.” Taŕra çığdum, ‘Ömer imiŕ. Resül’e ŕalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem didüm. Buyurdı ki “Çapuyı ağ ve biŕāret vir aña Cennet’le ki Ebü Bekr’den ŕoñra ĥālīfe sen olsañ gerekdür.” Andan ŕoñra girü řapu şakıldı. Resül buyurdı ki “Ey Enes, gör yine kimdür.” Taŕra çığdum. ‘Oŕmān’miŕ, Resül’e didüm. Buyurdı ki “Çapuyı ağ ve biŕāret vir aña Cennet’le ve eyit ki ‘Ömer’den ŕoñra ĥālīfe sen olsañ gerekdür.” Pes buyurdı ki “Anuñ iŕi bir yire iriŕe ki anı şatlı ideler. Anuñ üzerine olsun ki ŕabr eyleye.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Sefīne rağıya’llāhu ‘anhu dimiŕdür ki: Çün Resül ŕalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meŕcid binā eyledi, bir taŕ çodı, pes Ebü Bekr’e eyitdi: “Sen dağı taŕuñı benüm taŕum yanına ço.” Ba’dehu ‘Ömer’e eyitdi: “Sen dağı taŕuñı Ebü Bekr’ün [M130b] taŕı yanına şoyasun.” Buyurdı ki “Bunlar ĥālīfelerdür benden ŕoñra.”¹¹⁸⁴

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Ĥuneyn güninde ceng çatı oldı, Cündüb Resül’ün öñüne geldi, eyitdi: “Yā Resüla’llāĥ, ceng muĥkem olmıŕdur. Bize ĥaber vir ki aŕĥābuñdan řankıŕı ekremdür. Eger bir emr vāqı’ olursa, anı iĥtiyār idelüm. Eger olmazsa, anı güzīde bilelüm.” Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdı: “Uŕda Ebü Bekr-i Sıddıĥ benüm vezīrüm, benüm řā’im-maĥāmum olsa gerekdür. Bundan ŕoñra ‘Ömer bin el-Ĥaĥĥāb benüm dostumdur ve şoğruluğıla ŕöz ŕöyler benüm dilümden. Ve ‘Oŕmān bin ‘Affān bendendür ve ben andan ve ‘Alī benüm řardaŕumdur ve yoldaŕumdur kıyāmet güninde.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Sefīne rağıya’llāhu ‘anhu dimiŕdür ki: Resül’den ‘aleyhi’s-selām iŕitdüm ki eyitdi: “Müddet-i ĥilāfet benden ŕoñra otuz yıl olsa gerekdür

¹¹⁸³ helāklük Mİ: helālün H

¹¹⁸⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** Sefīne rağıya’llāhu ‘anhu dimiŕdür ki çün Resül ŕalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meŕcid binā eyledi. Bir taŕ çodı, pes Ebü Bekr’e eyitdi: “Sen dağı taŕuñı benüm taŕum yanına ço.” Ba’dehu ‘Ömer’e eyitdi: “Sen dağı taŕuñı Ebü Bekr’ün taŕı yanına şoyasun.” Bbuyurdı ki “Bunlar ĥālīfelerdür benden ŕoñra.” Mİ: -H

ve andan sonra mülk ü saltanat ola.”¹¹⁸⁵ Ve andan sonra Sefîne rağıya’llāhu ‘anhu [I113b] eyitdi: “İki yıl Ebū Bekr’ün ħilāfeti idi ve on yıl ‘Ömer’ün rağıya’llāhu ‘anhu idi ve on iki yıl¹¹⁸⁶ ‘Osmān’uñ rağıya’llāhu ‘anhu idi¹¹⁸⁷ ve altı yıl¹¹⁸⁸ ‘Alī’nüñ rağıya’llāhu ‘anhu idi.”

Ve ol¹¹⁸⁹ **cümleden biri oldur ki**, bir gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve Ṭalḥa ve Zübeyr’le rağıya’llāhu ‘anhu Ḥirā tağı üzerinde idi, ol tađ hareket eyledi. Resül eyitdi: “Ephem ol ki senüñ üzeründe yoğdur meger peygamber ya şiddik [H123a] ya şehid.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdüm: İcāzet vir, beni vefātumdan sonra senüñ yanıda defn ideler.” Buyurdi kim “Seni anda nice defn ideler ki yoğdur anda meger benim kabrum ve Ebū Bekr’ün kabri ve ‘Ömer’ün kabri ve ‘İsā bin Meryem’ün ‘aleyhi’s-selām kabridür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Bir gün Resül ‘aleyhi’s-selām ‘Osmān’a nazar eyledi. Pes eyitdi: “Ḥudā rahmet eylesin ‘Osmān’a ki şehid olsa gerekdür.” Ve ‘Alī’ye ve Zübeyr’e [M131a] nazar eyledi ve eyitdi: “Siz biribirünüzle muķātele itseñüz gerekdür ve sen ey Zübeyr, zālīm olsañ gerekdür.” Ba‘dehu Ṭalḥa’ya rağıya’llāhu ‘anhu nazar eyledi eyitdi: “Ḥaķ te‘ālā rahmet eylesin bunuñ ķātiline.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Bir gün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Yā ‘Ā’işe, dilerüm ki aşḥābumdan ba‘zı bunda gele, tā anlara ba‘zı umür vardur söyleyem.” Eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, Ebū Bekr’i kığırayın mı?” Ṭınmadı. Bildüm ki anı dilemez. Eyitdüm: “‘Ömer’i kığırayın mı?” Hiç nesne ṫınmadı. Bildüm ki anı dağı dilemez. Eyitdüm: “‘Ammuñ oğlı ‘Alī’yi oğıyayum.” Aña dağı nesne dimedi. Bildüm ki anı dağı istemez. Eyitdüm: “İbn ‘Affān’ı kığırayın mı?” Eyitdi: “Kığır gelsün.” Oğıdum. Geldi, Resül’ün ‘aleyhi’s-selām önünde ṫırdı. Resül ‘aleyhi’s-selām ba‘zı nesne söyledi ve anuñ rengi müteğayyer oldı. Ve ba‘zı nesne dağı söyledi, girü rengi müteğayyer oldı.

¹¹⁸⁵ Ve andan sonra mülk ü saltanat ola Mİ: -H

¹¹⁸⁶ on iki yıl M: on yıl H: -İ

¹¹⁸⁷ ve on yıl ‘Ömer’ün rağıya’llāhu ‘anhu idi ve on iki yıl ‘Osmān’uñ rağıya’llāhu ‘anhu idi MH: -İ

¹¹⁸⁸ Hz. Ali beş seneye yakın halifelik yapmıştır. Bkz. M. Yaşar Kandemir-Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali”, *DİA*, C. 2, s. 371-378.

¹¹⁸⁹ **Ve ol** Mİ: -H

Ol gün ki ‘Osmān’uñ rağıya’llāhu ‘anhu evini muḥāşara itdiler, aña eyitdiler: “Niçün muḳātele eylemezsin?” Eyitdi: “Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem benümle ‘ahd eylemişdür ve baña çok söz söylemişdür. Ben bu belāya şabr iderüm.” ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki “Benüm zannum öyledür ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ol vaqt aña bu każıyyeyi ḥaber virmişdür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ammār bin Yāsir rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir gün emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ’ye kerrema’llāhu vechehu eyitdi: “Ey ‘Alİ, [İ114a] saña ḥaber vireyüm mi ḥalā’ıḳuñ bed-baḫtlarından? Nāḳa-i Şāliḫ’uñ ‘āḳırlarıdur ve daḫi ol kişidür ki senüñ başuña kılıc ura, meḥāsinüñ andan rengİN ola.”¹¹⁹⁰

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebu’l-Esved Dü’elİ dimişdür ki, emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ’den rağıya’llāhu ‘anhu işitdüm ki didi: Bir gün Medİne’den şerrefehā’llāhu taşra çıkdım. Şol vaqt kim ayağum üzengiye ḳomışdım, ‘Abdu’llāh bin Selām çıkağeldi. Pes eyitdi: “Ḳanda gidersin?” Ben eyitdüm: “İrāk’a giderüm.”¹¹⁹¹ Eyitdi: “Āgāh ol ki eger sen İrāk’a [M131b] gidesin, elbette senüñ [H123b] başuña kılıc ḫoḳınsa gerekdür.” Ba’dehu and içdi ki ben bu sözi Resül’den işitdüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ rağıya’llāhu ‘anhu Yenbū’da ḫaste oldı. Aña eyitdiler: “Niçün bunda ḫurursın? Eger vefāt iderseñ, A’rāb saña kār-sāzluḳ itmezler. Medİne’ye varsaña kim ḫarındaşlaruñ işüñi görürler ve namāzuñı ḳılurlar.” emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Ben şimdi ölmezüm. Resül ‘aleyhi’s-selām baña ḥaber virmişdür, ben vefāt itmesem gerekdür, tā benüm buram buramdan rengİN olmayınca. Ya’nİ meḥāsinüm başum ḫanından...”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir bāğçeye uğraduḳ eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, ne ḫoş bāğçe olur!” Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki “Ey ‘Alİ, Cennet’de saña bundan gökcek olırsardur!” Bu vech ile tamām yedi bāğçeye uğraduḳ, dükelisinde ben eyitdüm: “Ne ḫüb bāğçe olur!” Resül ‘aleyhi’s-selām dā’im cevābında buyurdi ki “Cennet’de senüñ daḫi maḫbüb olırsardur!” Andan şoñra Resül ‘aleyhi’s-selām āvāzıla ağlamaya başladı. Ben eyitdüm: “Yā Resüla’llāh, seni kim ağladur?” Eyitdi: “Senüñçün olan

¹¹⁹⁰ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** ‘Ammār bin Yāsir rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir gün emİRÜ’l-mü’minİN ‘Alİ’ye kerrema’llāhu vechehu eyitdi: “Ey ‘Alİ, saña ḥaber vireyüm mi ḥalā’ıḳuñ bed-baḫtlarından? Nāḳa-i Şāliḫ’uñ ‘āḳırlarıdur ve daḫi ol kişidür ki senüñ başuña kılıc ura, meḥāsinüñ andan rengİN ola.”

Mİ: -H

¹¹⁹¹ giderüm İH: giderin M

kīneler ki avmũn sīnelerinde vardur ki anı ben vefāt itdügũnden Őoñra izhār idiserlerdür...” Ben eyitdũm: “Yā Resũla’llāh, selāmet-i dīn birle geğer mi?” Eyitdi: “Selāmet-i dīn birle.”

Ve ol cũmleden biri oldur ki, ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimiŐdũr ki: Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹¹⁹² ala’yı rağıya’llāhu ‘anhu gũrdi ki gider, buyurdı: “Bir Őehīddũr ki yir yũzinde gezer ve yũrũr.”¹¹⁹³

Ve ol cũmleden biri oldur ki, Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir gũn ezvāc-ı Őāhirātına rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’īn, eyitdi: “Kimdũr sizden Şol Őāhib-i cemel ki anuñ devesinũñ¹¹⁹⁴ alnı tũylũ ola, urũc eyleye tā ol yire dek ki av’eb’ũñ kelbleri anuñ ũzerine ũreler, o kimesne anuñ Şağ olında helāk olalar ve oğ [Ī114b] kimesneler Şol olında atlı olalar, kendũsi daı ol hāle arīb ola, ammā necāt bula?”

ũn ‘Ā’işe [M132a] rağıya’llāhu ‘anhā ‘Irā’a teveccũh itdũgi vat Benī ‘Āmir Őularından ba’zı Şuya irişdi. Kelbler ũzerine gelũp gāvğā eylediler. Şordı ki “Bu ne Şudur?” Eyitdiler: “av’eb’dũr.” Eyitdi: “Ben girũ dũnerũm.” İbn Zũbeyr rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yok girũ dũnme. Őāyet a te’ālā senũñ vāsıtañıla¹¹⁹⁵ iŐlāh-ı zāt-ı beyn mũyesser ide.” Yine eyitdi ki “Girũ dũnerũm.” Ve ol ki Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ezvāc-ı [H124a] Őāhirātına dimişdi, ikāyet eyledi.

Ve ol cũmleden biri oldur ki, hemīn bu ıŐŐaya¹¹⁹⁶ iŐāret itmiŐdũr, ol vat ki Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “urũc ideler bir avm ve helāk olalar ve felā bulmayalar. Anlaruñ piŐvāsı bir ‘avret ola, piŐvāları Cennet’e gire.”

Ve ol cũmleden biri oldur ki, bir gũn Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ezvāc-ı Őāhirātına rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’īn, eyitdi: “Ol kimseye ki benden Őoñra size mihrbānluk ide, bir rāst-gũftār ve nīgũ-girdār ola. İlāhī, ‘Abdu’r-ramān bin ‘Avf’ı rağıya’llāhu ‘anhu Selsebīl-i Cennet’den sīr-āb eyle!”

Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vefāt itdũkden Őoñra ‘Abdu’r-ramān bin ‘Avf’ı rağıya’llāhu ‘anhu emvālinũñ ba’zını ır biñ dīnāra Şatup ezvāc-ı Őāhirāta rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’īn ısmet eyledi.

¹¹⁹² Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹¹⁹³ **Ve ol cũmleden biri oldur ki,** ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā dimiŐdũr ki Resũl Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ala’yı rağıya’llāhu ‘anhu gũrdi ki gider, buyurdı bir Őehīddũr ki yir yũzinde gezer ve yũrũr. Mİ: -H

¹¹⁹⁴ bir gũn ezvāc-ı Őāhirātına rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’īn, eyitdi: “Kimdũr sizden Şol Őāhib-i cemel ki anuñ devesinũñ İH: -M

¹¹⁹⁵ vāsıtañıla Mİ: -H

¹¹⁹⁶ ıŐŐaya İH: azıyyeye M

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün emîrû'l-mü'minîn 'Alî, Zübeyr birle rağıya'llāhu 'anhumā rāz söyleşürlerdi. Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'Alî'ye eyitdi: “Zübeyr'e rāz mı söylersin?! Hāl budur ki ol senüñle muķātele idiserdür...” Çün kim yevmü'l-Cemel cengi vāķıf oldı, emîrû'l-mü'minîn 'Alî bu każıyyeyi¹¹⁹⁷ Zübeyr'e ańdurdı. Zübeyr, muķāteleden ferāġat idüp dönüp gitdi. Bir şahş ardınca varup ħatlı eyledi. Kılıcın emîrû'l-mü'minîn 'Alî'ye getürdi. 'Alî rağıya'llāhu 'anhu¹¹⁹⁸ buyurdı ki “Bişāret olsun Zübeyr'üñ ħātiline Cehennem odıyla!”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl 'aleyhi's-selām ħendeķ [M132b] ħazduķları gün 'Ammār bin Yāsir'üñ rağıya'llāhu 'anhu mübārek eliyle başın şıġadı ve buyurdı ki “Seni ehl-i baġyden bir cemā'at ħatlı itseler gerekdür.” Çün kim Şıffın cengi günlerinden bir gün ki ħarb muĥkem oldı, 'Ammār bin Yāsir, emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu üzerine and içdi ki “Bu ol gündür ki Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem baña ol günle va'de itmişdür.” Ĥazret-i Emîr, ħiç cevāb virmedi. İkinci def'a yine and içdi. Ĥazret-i Emir yine cevāb virmedi. Çün kim üçüncü def'a and içdi, ol Ĥazret-i Emîr eyitdi: “Belî, bugün ol gündür...” Pes 'Ammār rağıya'llāhu 'anhu tekbîr getürüp eyitdi: “Ĥoş yıller esmege başladı. 1199 «اليوم تلقى الاحبة محمدا و حربه» Ve yüzün leşker-i Mu'āviye'den yaña ħutup muķāteleye meşġul oldı ve Mu'āviye'nüñ leşkerinden [İ115a] ba'zı bahādırları düşürdi. Bu eşnāda aña şusuzluķ ġalebe itdi. [H124b] Şu diledi. Şuyla ħarışmış bir ħadeĥ süd virdiler. 'Ammār çün anı ġördi: “Allāhu ekber!” didi. Andan şoñra bir pāre andan içdi ve eyitdi: “Ĥazret-i Risālet şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem baña ħaber virmişdür ki seni ehl-i baġyden bir cemā'at ħatlı idiserlerdür ve senüñ ħatlıñ Cebrā'îl birle Mikā'îl ortasında olırsardur ve anuñ 'alāmeti ol ola ki ol vaķt şu dileyessin, şuyla ħarışmış saña süd vireler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'Abdu'llāh bin 'Amr el-Āş'a buyurmuşdur ki: “Ey 'Abdu'llāh, bişāret viresin ki 'Ammār'üñ ħātiline Cehennem odıyla!” Çün ol gün 'Ammār'ı rağıya'llāhu 'anhu şehîd itdiler. İki ħişi anuñ başını nizāf idüp Mu'āviye'nüñ önüne getürdiler. Ol dirdi kim “Ben ħatlı itdüm!” Ve ol dirdi kim “Ben ħatlı itdüm!” Mu'āviye eyitdi: “Her kim anı ħatlı eylemiş olursa aña bir enbān dirhem vireyin.”¹²⁰⁰ Pes bu emri teftiş için 'Abdu'llāh bin 'Amr el-Āş'a emr itdi.

¹¹⁹⁷ każıyyeyi Mİ: kışşayı H

¹¹⁹⁸ 'Alî rağıya'llāhu 'anhu Mİ: -H

¹¹⁹⁹ “Muhammed ve onun yakınlarına kavuşuyorum bugün.”

¹²⁰⁰ vireyin H: vireyüm Mİ

‘Abdu’llāh birinden şordı ki “Nice katl itdüñ?” [M133a] Eyitdi: “Anuñ üzerine hamle itdüñ, anı katl maħalline getürdüm.”¹²⁰¹ ‘Abdu’llāh eyitdi: “Sen anı katl itmemişsin.” Pes ol birisinden daħi şordı. Eyitdi: “Biribirimize hamle idişdüñ. Benüm bir ğarbum aña te’şir idüp merkebinden düşdi. Dizi üzerine gelüp eyitdi ki “لا افلح من ندم بين جبرئيل و ميكائيل¹²⁰²” Ya’nī iflāħ olmasun ol kimse ki peşimān ola Cebrā’īl ve Mikā’īl ortasında.” Ğatlı olmadan bunı söyleyüp şağına ve şolına baķınurdı. Pes ben ilerü varup başın kesdüm.” ‘Abdu’llāh eyitdi: “خذ الجراب و ابشر بالعذاب Ya’nī tūt enbān-ı dirhemi ve bişāret bil ‘azāb-ı Cehennem’i.” Ol şaħş eyitdi: “Eger ölürssek vāy bize ve eger öldürürsek vāy bize.” Ve enbānı yire bıraķdı ve eyitdi: “انا لله و انا اليه راجعون¹²⁰³” Mu‘āviye eyitdi: “Ey ‘Abdu’llāh, bunuñ gibi sözler maħalli midür?” ‘Abdu’llāh eyitdi: “Şehādet iderüm ki mescidi binā itdüñleri vaķt her kişi bir taş getürdi ve ‘Ammār iki taş getürdi ve Resül’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem işitdüm ki buyurdı: “Ey ‘Ammār, seni ehl-i bağyden bir cemā‘at katlı idiserlerdür.” Pes eyitdi ki “Ey ‘Abdu’llāh, bişāret vir ‘Ammār’uñ ħātiline Cehennem odıyla.” [H125a] Mu‘āviye eyitdi: “Ephem ol ki sen ol kelāmuñ ma’nāsın bilmezsin! ‘Ammār’uñ ħātili ol kimesnedür ki anı cenge getürmişdür.” Bu söz emīrū’l-mü’minīn ‘Alī’ye rağıya’llāhu ‘anhu irişdi, buyurdı: [İ115b] “Bu taķdırce emīrū’l-mü’minīn Ħamza’nuñ rağıya’llāhu ‘anhu ħātili Resül ‘aleyhi’s-selām olmış olur, Vaħşī olmaz...”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resül ‘aleyhi’s-selām dimişdi ki: “Ey ‘Alī, tiz zamānda senüñle ‘Ā’işe ortasında bir mācerā vāķı‘ ola.” Ve ol söz yevmü’l-ħarbi’l-Cemel’e işāretdi. ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Yā Resūla’llāh, aşħāb içinde bu hemān baña maħşüş midür?” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Hemān saña maħşüşdur.” ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Öyle olsa yā Resūla’llāh, ben aşħābuñuñ bed-baħtreki olmış olurum.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹²⁰⁴ buyurdı ki “Yoķ öyle olmış olmazsın. Ve lākin çün ol ħaziyye vāķı‘ ola ve anuñ üzerine musallať olasın, anı girü me’menine ve maķāmına [M133b] iletessin.”

Lā-cerem çün emīrū’l-mü’minīn ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu yevmü’l-Cemel’de ‘Ā’işe’nüñ leşkeri üzerine zafer buldı, ‘Ā’işe’yi rağıya’llāhu ‘anhā hoş ikrām-ı tām ve ihtirām-ı tamām birle Medīne’ye mürāca‘at itdürdi.

¹²⁰¹ birinden şordı ki nice katlı itdüñ? Eyitdi: “anuñ üzerine hamle itdüñ, anı katlı maħalline getürdüm MH: -İ

¹²⁰² “Cebrā’īl ve Mikā’īl arasında pişman olacak kişi kurtuluşa ermesin.”

¹²⁰³ “Allah’tan geldik, O’na döneceğiz.” *Kur’ân-ı Kerim*, Bakara, 2/156.

¹²⁰⁴ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu bir miqdār altun ki henüz toprağdan ayrılmamışdı, Yemen'den Resûl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹²⁰⁵ gönderdi. Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anı ehl-i Necid'e kısmet eyledi. Kureyş ve Enşār eyitdiler: “Yā Resûla'llāh, bizi kuduñ dağı ehl-i Necid'e kısmet idersin...” Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki “Ben anuñçün anlara kısmet iderüm ki tā İslām'a ve Müslimānlara ülfet tütalar.”¹²⁰⁶

Bu sözdeyiken nāgāh bir şahş çıkağeldi ki gözleri içine batmışdı ve yüzini sağalı bürümüşdi ve a'zāsını kıllar tütmiş. Eyitdi: “Yā Muğammed, Hağ te'ālādan perhîz eyle! Resûl 'aleyhi's-selām buyurdı kim “Eger ben 'āşî olursam, Hağ te'ālānuñ buyruğını ya kim tutar?!” Hālid bin el-Velîd rağıya'llāhu 'anhu anda hāzır idi, eyitdi: “Yā Resûla'llāh, icāzet vir, katl ideyüm.” İcāzet virmedi. Pes ol şahş yüzün dönderüp gitdi. Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki “Bunuñ aşlından bir kavm zāhir olalar ki *Qur'ān* okıyalar, ammā boğazlarından aşığa geçmeye [H125b] ve ehl-i İslām'ı katl ideler ve eşnāma tapanları koyalar. «بمرفون من الاسلام كما يبرق السهم من الرمية» Ya'nî dîn-i İslām'dan çıkalır, nite kim oğ çıkar nişāndan. Pes Hāvāric ol kavmüñ aşlından idiler. Ol sebebden anlara Māriķin dirler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Esmā' binti 'Umeys'e eyitdi: “Seni ümmetümden on kişi hatun idinseler gerekdür. Ca'fer bin Ebî Tālib [İ116a] ve Ebü Bekr bin Ebā Quhāfe ve 'Alî bin Ebî Tālib rağıya'llāhu 'anhu ecma'in, bunlardan saña kañkıısı sevgülüyise ihtiyār eyle ki tā Cennet'de erüñ ola.” Esmā' rağıya'llāhu 'anhumā Ca'fer bin Ebî Tālib'i ihtiyār itdi zira aña biker varmışdı. Hem ol vech ile ki Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdı, Ca'fer'den soñra Esmā'yı Ebü Bekr rağıya'llāhu 'anhu nikāh [M1134a] eyledi. Ebü Bekr vefāt itdükden soñra 'Alî rağıya'llāhu 'anhu nikāh itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem emîrû'l-mü'minîn 'Alî'ye rağıya'llāhu 'anhu haber virmişdi ki “Sen bir cemā'atle ki dînden māriķlar olalar, ya'nî Hāricler olalar, ceng idisersin. Anlaruñ içinde bir şahş ola ki bir eli¹²⁰⁷ anuñ bir pāre et ola ve omuzı başında 'avretler emcegi gibi nesne ola ve ol et pāresinüñ üstinde bir niçe kıllar ola, şol yerbū' ya'nî yaban şıçanı kıyruğı gibi.”

¹²⁰⁵ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹²⁰⁶ tā İslām'a ve müslimānlara ülfet tütalar Mİ: tā müslimānlara ülfet ü mü'enneset tütalar H

¹²⁰⁷ bir eli Mİ: -H

Hikāyet iderler ki çün emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu Ḥavāric'e zafer buldı ve anlardan çoğı helāk oldılar. Ḥazret-i Emîr buyurdı ki ol şahşı taleb eylediler bir def'a arayup bulmadılar. Ḥazret-i Emîr and içdi ki vallāhi ben yalan söylemezüm ve baña yalan dağı söylememişlerdür. Bir def'a dağı istediler, āhir kırk maqtülün altında hemān ol şıfat birle ki Emîr Resûl'den rivāyet itmişdi,¹²⁰⁸ buldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem emîrû'l-mü'minîn 'Alî'ye rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki “Senün Benî Ḥanîfe esirlerinden bir cāriye elüne girse gerekdür. Çün kim andan bir ođluñ tođa, adını Muḥammed қо ve benüm künyem ile anı oğı.” Çün emîrû'l-mü'minîn Ebū Bekr'ün rağıya'llāhu 'anhu ḥilāfeti zamānında Yemāme'yi fetḥ itdiler ve Benî Ḥanîfe'den esirler getürdiler. Ebū Bekr rağıya'llāhu 'anhu Ḥanîfe'yi ki Muḥammed Ḥanefiyye atasıdır, [H126a] emîrû'l-mü'minîn 'Alî'ye gönderdi ve andan Muḥammed mütevellid oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Yemāme'den bir 'avret Resûl'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne bir oğlancuğ getürdi ki başında cerāhati var idi. Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mübārek ađzınıñ yarından ol oğlancuğ başına dürtti ve ol cerāhat eyü oldı. Ve ol oğlancuğ neslinden hergiz ol 'illet zāhir olmadı. Ve hemān girü ol 'avret Müseyleme-i Kezzāb'ün öñüne bir oğlancuğ iletdi ki anuñ dağı buncılayın 'ileti var idi. Müseyleme nā-mübārek ađzınıñ şuyından ol [M134b] oğlancuğ başına dürtti, ol oğlancuğ başı [İ116b] tamām kel oldı ve anuñ neslinde dağı ol 'illet qaldı¹²⁰⁹, gitmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Zer-i Ğıfārî rağıya'llāhu 'anhu, emîrû'l-mü'minîn 'Oşmān'ün rağıya'llāhu 'anhu ḥilāfeti zamānında Medīne'den rıḥlet idüp ve Rebeze'de¹²¹⁰ iķāmet itmişdi. Anda ḥaste olup müşerref-i mevt oldı. Anası rağıya'llāhu 'anhumā dā'imā ağlardı. Ebū Zer eyitdi: “Ey ana, niçün böyle ağlarsın?” Eyitdi: “Nice ađlamayayın¹²¹¹ ki mevte qarīb olduñ ve kefene kifāyet ider bir pāre kirpāsumuz dağı yokdur.” Ebū Zer rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Anuñçün ğam yime ki bir gün Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūrında bir cemā'atle oturmuşdum, buyurdı ki “Sizden birüñüz bir beyābānda vefāt idiserdür. Ehl-i İslām'dan bir cemā'at anuñ vefātına ḥazır olalar.” Ve ol meclis ehlinden bu zamāna dek benden ğayrı kimesne qālmadı, cümle

¹²⁰⁸ itmişdi Mİ: eyledi H

¹²⁰⁹ qaldı İH: -M

¹²¹⁰ Rebeze'de Mİ: Bedr'de H

¹²¹¹ ağlamayayın İH: ağlamayam M

vefât itdiler. Pes imdi tır uşbu depenũn üzerine¹²¹² çık. Her tırafı nazar eyle¹²¹³ ki Resũl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışdır ki "Bir cemā'at hāzır¹²¹⁴ olsalar gerekdür." Anası eyitdi: "Ey oğul, hāciler gelüp gidecek mevsim¹²¹⁵ geçdi, ol ümĩd yoğdur." Yine iğdām itdi ki "Elbette tır, bu depeye çık." Lā-cerem Ebũ Zer'ũn anası rağıya'llāhu 'anhumā¹²¹⁶ ol depenũn üzerine¹²¹⁷ çıkıdı, gördi bir bölük kişiler¹²¹⁸ develerle süvār olup zāhir oldılar. Anlardan yaña işāret eyledi. Anuñ öñüne geldiler. Eyitdi: "Resũl'ũn muşāhibi Ebũ Zer nizā' hālindedür, üzerine gelũn." Eyitdiler: "Atamız anamız aña fedā olsun!" [H126b]

Pes anuñ üzerine geldiler. Anlarıñla merhabā eyledi ve ol¹²¹⁹ hadĩşi bunlara nağl eyledi. Andan soñra eyitdi: "Kefenüm yoğdur. Ammā dilerüm ki kefenüm ol kişi şara ki, bir kavme emĩr veyā 'āmil veyā nağīb olmamış ola." Enşār'dan bir yigit var idi eyitdi: "Ey 'ammĩ, ben bu didüklerũnden hiç biri olmayup tırurum ve kirpāsdan iki libāsum vardur ki benüm anam egirüp tıtmış." Ebũ Zer rağıya'llāhu 'anhu aña du'ā-yı hayr eyledi. Ba'dehu vefāt itdi. Ol cemā'at anuñ üzerine namāz kıldılar. Anlardan biri İbn Mes'ūd idi ve biri Mālik bin Eşter'di [M135a] rağıya'llāhu 'anhumā.

Ve ol¹²²⁰ cümleden biri oldur ki, Ebũ Hureyre rağıya'llāhu 'anhu dimışdır ki: Bir gün Resũl'ũn meclisinde bir cemā'atle otururdum ve Reccāl bin 'Anfũh dağı bizüm içümüzde idi. Resũl buyurdı kim «ان فيكم لرجلا ضرسه يوم القيامة في النار اعظم من احد¹²²¹»، Çün ol meclisde olan kavm dükeli vefāt itdiler, Reccāl birle benden ğayrı kimesne ğalmadı. Benüm üzerüme ğāyet ğavf müstevlĩ oldı. [İ117a] Dā'im Reccāl'ũn hālinden haber şordum. Āhirü'l-emr çün anuñ irtidādı ve Müseyleme'ye imdādı haberin işitdüm, ol ğavf benden bir pāre zā'il oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Rāfi' bin Hadĩc'ũn rağıya'llāhu 'anhu Uğud ğazāsında göğsine bir oğ tıoğındı. Resũl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne geldi ki "Yā Resũla'llāh, bu oğı göğsümden çek!" Resũl 'aleyhi's-selām buyurdı: "Ey Rāfi', eger

¹²¹² üzerine İH: üstine M

¹²¹³ Her tırafı nazar eyle İH: Etrāfa nazar it M

¹²¹⁴ hāzır Mİ: -H

¹²¹⁵ mevsim İH: zamān M

¹²¹⁶ rağıya'llāhu 'anhumā Mİ: -H

¹²¹⁷ üzerine İH: üstine M

¹²¹⁸ kişiler M: kişi İH

¹²¹⁹ Anlarıñla merhabā eyledi ve ol MH: -İ

¹²²⁰ **Ve ol** Mİ: -H

¹²²¹ "İçinizden bir kişinin dişi kıyamet gününde, Cehennem'de, Uğud dağından daha büyük olacaktır." *Büyük Hadis Külliyatı (Cem'u'l-fevāid)*, No: 10077-10078.

dilersen okı peykânıyla bile çekeyin¹²²² ve eger dilersen okı çekeyin¹²²³ peykânı içerüde тұrsun ve kıyâmet gününde senüñçün şehâdet ideyin¹²²⁴ ki bu şehîd-i Hâk'dur." Râfi' eyitdi: "Yâ Resûla'llâh, okı çek, peykânı тұrsun¹²²⁵ ve benümçün kıyâmet gününde şehâdet ile şehâdet eyle." Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ol okı çeküp peykânın yirinde kodi. Râfi' rağıya'llâhu 'anhu Mu'âviye zamânına dek sağ oldu, soñra ol cerâhati tâzelenüp andan vefât itdi.

Rükn-i Sâdis

در بیان شواهد و دلایلی که از اصحاب کرام و ائمه عظام رضی الله تعالی عنهم¹²²⁶

اللي قيام الساعة و ساعة القيام¹²²⁷

Muḳaddime Evvelâ bilgil ki [H127a] vâcibât-ı dîniyye ve 'aḳâ'id-i İslâmiyye'dendür ki aşḫâb-ı Resûl'üñ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve Ehl-i Beyt'inüñ rıdvanu'llâhi 'aleyhim ecma'in, sâ'ir ümmet üzerine tafḏîline i'tikâd ve selef-i şâlihînden anlaruñ fezâ'ili ḥaḳḳında naql itdükleri eḥâdiş-i nebeviyyeye ve sâ'ir menâkıb-ı şerîfelerine i'timâd idevüz. Ve mâbeynlerinde vâkı' olan muḥâlefât u müşâcerât ve biribiriyle itdükleri muḥârebât u muḳâtelât [M135b] ḥuşuşında sâkit ve şâmıt olavuz.

كما قال عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه تلك لما قُدَّطِرَ اللهُ تعالى ايدينا عنها فلانلوث السننتنا بهابل نكل امر هم الي الله تعالى¹²²⁸

Bu âşâruñ esrârına ve bu eṭvâruñ aġvârına vuşûli taleb itmeyüp bu 'ilmüñ ḥuşûlini ve ol sultânüñ kemâl-i 'ilmine ve mezîd-i 'aḳlına¹²²⁹ tefvîz eyleyevüz. Zîrâ anlardan her ne fi'l kim zuhûra gelse ve her ne emr kim şudûr bulsa muvâfiḳ-ı ḥikmet ve muṭâbıḳ-ı sünnetdür. Hem¹²³⁰ اصحاب الهداية لاتجتمعون الضلالة Ve ger ba'zı ḥuşuşlarında ittifaḳ ḥilâf-ı şavâb ve maḥâll-i ḥiṭâb olıcaḳ nesne daḥi vâkı' ve şâdir olsa, kemâl-i ictihâdları ve ḥaḳḳ-ı şariḥaya ḥüsn-i inḳıyâdları sebebiyle yevmü'l-'arz ve'l-ḥisâb mes'ûl ve me'ḥûz olmayup, mücâb, belki müşâb olurlar. Ḥuşuşan kim her birinüñ

¹²²² çekeyin H: çekeyüm Mî

¹²²³ çekeyin H: çekeyüm Mî

¹²²⁴ ideyin H: ideyüm Mî

¹²²⁵ тұrsun İH: dursun M

¹²²⁶ "Ashâb-ı Kirâm ve E'imme-i 'İzâm'dan rivayet edilen deliller."

¹²²⁷ "Kıyamete kadar ve kıyametten kalkış vaktine kadar."

¹²²⁸ "Ömer bin Abdülaziz şöyle demiştir: Allah'ın, bizim ellerimizi onların kanlarına bulaştırmadığı gibi biz de dillerimizi bulaştırmayız. Onların yapıp ettiklerini konuşmaz, Allah'a bırakırız."

¹²²⁹ "Onların bazısı bazısına üstün olsa da..."

¹²³⁰ "Onlar hidayet ehlidirler ve dalâlet üzerinde birleşmezler."

[İ117b] zāt-ı şerîfeleri ve ‘unşur-ı laţîfeleri şeref ü sa‘âdet-i muşâhabet-i Resûlu’llâh¹²³¹ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ve¹²³² mu‘âvenet ü nuşret-i dîni’llâhi te‘âlâ birle müşerref

oldılar ve teşrîf-i hil‘at-i naşş-ı¹²³³ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ

1234 وقوله تعالى وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

1235 وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ

1236 وبقوله عليه السلام النجوم امان لاهل السما و انا امان لا صحابي و اصحابي امان لا متي فيابهم اقتديتم اهتديتم ولا تسبوا اصحابي فلوان

احدكم انفق مثل احد ذهباً ما بلغ مداحدهم ولا نصيفه

birle mesrûr u maĥbûr olup taldılar ve ihtirâm-ı zamân-ı nüzûl-i vaĥy-i [H127b] *Ķur‘ân* ve vüfûr-ı nûr-ı yaĥîn ü îmân ile muġtenem ü muĥterem kıldılar.

1237 كما روي عمران بن حصين رضي الله عنه خير الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم اخرجہ النحاري والمسلم الترمذي رحم الله تعالى

1238 وقال صلى الله عليه وسلم لا تمسه النار مسلماراني اوراي من راني اخرجہ الترمذي رحمه الله تعالى

[M136a]¹²³⁹ ile mûkerrem ve mufahĥam oldılar. وفي روايته طوبى لمن راني و اكرم كرام اصحابي فانه خياركم

1240 هم قوم وصلت قلوبهم الي الله تعالى و صارت في القبضة فاذا نطقوا فبالحق ينطقون و اذا حكموا قبالعدل يحكمون

1241 كما قال سبحانه و الي و مِّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ

Ve daĥi bu sulţânlaruñ tafđili bābında gerekdür ki İbn ‘Ömer’üñ rağıya’llâhu ‘anhu ĥadışine ittibā‘ u inĥıyād gösterevüz. Şol yirde ki buyurmışdur ki:

1242 كنا نقول علي عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ابو بكر ثم عمر ثم عثمان رضي الله عنهما فيبلغ ذلك رسول الله فلا ينكر

Ve ĥadış-i Sefîne’ye ki Resûl’üñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem memlûkiydi, i‘timād

¹²³¹ Resûlu’llâh MÎ: Resûl H

¹²³² ve MÎ: -H

¹²³³ “Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/18.

¹²³⁴ “Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29.

¹²³⁵ “(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile...” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/100.

¹²³⁶ “Yıldızlar gökyüzü ehli için birer sığınaktır. Ben de ashabım için bir sığınığım. Ashabım da ümmetim için sığınaktır. Hangisine tâbi olursanız hidayete erersiniz. Ashabıma laf söylemeyin. Ümmetimden biri Uhud dağı kadar sadaka verse ashabımın bir müd (875 gr) hurma sadakasına verilen sevaba kavuşamaz.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8549.

¹²³⁷ “İmrân bin Husayn bir hadis rivayet etmiştir ki şöyledir: “Asırların ahalisinin en hayırlısı, benim asrımın ahalisidir. Sonra ikinci, sonra da üçüncü asrın müslümanlarıdır.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8545.

¹²³⁸ “Beni gören ya da beni görenleri gören müslümanları (Cehennem) ateş(i) yakmaz.” Bu hadisi Tirmizî nakletmiştir. *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevâid)*, No: 8546.

¹²³⁹ “Ve bir rivayette: “Beni görenlere ne mutlu. Ashabımı sevenlere ne mutlu. Sizin en hayırlınızdır.”

¹²⁴⁰ “Ashabın kalpleri Allah’a kavuşmuş ve onda fani olmuştur. Konuşunca doğruyu söylerler ve hükmettikleri zaman adalette hükmederler.”

¹²⁴¹ “Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/181.

idevüz: ¹²⁴³ Ve Ebū Dāvūd ane قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الخلافة بعدي ثلاثون سنة ثم يكون ملكا ¹²⁴³ raḥimehu'llāh *Kitābū's-Sünen* adlu risālesinde İbn 'Ömer'den raḍīya'llāhu 'anhu rivāyet itmişdür ki: Ümmet-i Muḥammed'üñ 'aleyhi's-selām ¹²⁴⁴ efḍali, ba'de'l-enbiyā Ebū Bekr eṣ-Şiddīk, ¹²⁴⁵ andan şoñra 'Ömerü'l-Fārūk, ¹²⁴⁶ andan şoñra ¹²⁴⁷ 'Oṣmān'dur. Andan şoñra ¹²⁴⁸ 'Alī'dür raḍīya'llāhu 'anhum ecma'īn.

Ve Muḥammed bin Ḥanefiyye'den mervīdür ki atam 'Alī'ye raḍīya'llāhu 'anhu eyitdüm: “Nāsuñ ḥayrlısı Resül 'aleyhi's-selāmdañ şoñra kimdür?” Eyitdi: “Ebū Bekr'dür.” “Andan şoñra?” didüm. Eyitdi: “Ömer.” Ḳorḳdum andan şoñra kimdür dimege ki 'Oṣmān'dur diye diyü. Pes eyitdüm: [İ118a] “Andan şoñra sen misin?” Eyitdi ki:

ما انا لا رجل من المسلمين اخرج البخاري و بو داود رحمهما الله تعالى و عن سويده بن غفله رضي الله عنه انه قال قلت لعلي اني مررت بقوم من الشيعة يذكرون ابا بكر و عمر رضي الله عنهما و يبقصون نهما ولولا انهم يعلمون انك تضرهم ما هم عليه لم يجبر و اعلي ذلك فقال علي رضي الله عنه اعوذ بالله عز و جل و ان اضمر لهما الا الحسن الجميل اخوان رسول الله صلى الله عليه و سلم رضي الله عنه اعوذ بالله عز و جل و ان اضمر لهما الا الحسن الجميل اخوان رسول الله صلى الله عليه و سلم و وزيراه

[H128a]

ثم نهض داعم العين يبكي قابضا علي يدي حتي صعد المنبر قابضا علي لحيته ينظر فيها و هي

[M136b]

بيضا وقد اجتمع الناس فقام و خطب خطبته موجز بليغت فقال ما بال اقوام يذكرون سيدي قريش وابوي المسلمين مما انا عنه منزه و مما يقولون بري و علي ما يقولون معاقب فوالذي فلق الحبة و برا النسمة انه لا يحبهما الامومن ولا يبغضهما الا فاجر ردي ومن لكم بمثلهما من احبهما فقد احبني و من ابغضهما فقد ابغضني و انا بري منه و اعلموا ان خير الناس في هذه الامه بعد نبينا عليه السلام بو بكر الصديق رضي الله عنه لم يكن احد اولي بالاسلام منه ولا احب الي رسول الله صلى الله عليه و سلم ولا اكرم علي الله عز و جل في هذه نبيهما صلى الله عليه و سلم منه ولا خيرا منه ولا افضل في الدنيا والاخرة ثم ان خير الناس في هذه الامه بعد نبينا عليه السلام بو بكر الصديق رضي الله عنه لم يكن احد اولي بالاسلام منه ولا احب الي رسول الله صلى الله عليه و سلم ولا اكرم علي الله عز و جل في هذه نبيهما صلى الله عليه و سلم منه ولا خيرا منه ولا افضل في الدنيا والاخرة ثم ان خير الناس في هذه الامه بعد نبيهما صلى الله عليه و سلم و بعد ابي بكر رضي الله عنه عمر الفاروق ثم عثمان ذوالنورين ثم انا

¹²⁴² “Resulullah'tan sonra bu ümmetin en üstünü Ebu Bekir'dir. Sonra Ömer, sonra Osman'dır.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8599.

¹²⁴³ “Resulullah, benden sonra halifelik otuz senedir, buyurdu.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 5951.

¹²⁴⁴ 'aleyhi's-selām Mİ: -H

¹²⁴⁵ eṣ-Şiddīk M: -İH

¹²⁴⁶ 'Ömerü'l-Fārūk M: 'Ömer İH

¹²⁴⁷ andan şoñra M: ve ba'dehu İH

¹²⁴⁸ andan şoñra M: ve ba'dehu İH

رضي الله تعالى عنهم و قدر ميت بها في زمانكم و ورا ظهوركم ولا حجة لكم علي الله عز و جل انا استغفر الله العزيم لي ولكم
ولجميع اخواننا 1249

Ve'l-hāşıl aşhāb rağıya'llāhu 'anhum ecma'ın içinde bu dördü mezîd-i fazîlet ve kemāl-i mekremet ve vüfūr-ı ihtirām ve ikrām-ı tām ve hulefā-yı nübüvvet ve 'uyūn-ı ehli'l-hicret ve'n-nuşret ve hıyāru'l-hıyār ve kibāru'l-kibār olmağıla mu'ayyen ü muḳarrerdür. Bu bâbda kıyāsuñ medhali ve re'yüñ taşarrufı ve ḥalli yokdur. Nite kim mebāhiş-i şıfāt ve sâ'ir uşul-i 'ibâdet de öyledür. Hemân tafđil ü tekrîm, ṭarîḳ-ı icmā'dan ve selef-i kirāma ittibā'dan aḥz olunur. Bâkî hevā vü nizā' ve ta'aşşub u ibtidā'dur.¹²⁵⁰ نعدو بالله من ضلال في كل حال

Ve daḫi bilgil ki Ḥazret-i 'Alî rağıya'llāhu 'anhu ḫilāfet emrinde ictihād ve ictihādında işābet eyledi. Ḥilāfete ol vaḳt andan eḫaḳḳ ve evlā kimesne yoğ idi ve Mu'āviye ictihādından ḫaṭā kıldı. Ḥazret-i 'Alî rağıya'llāhu 'anhu ḫazırken ol ḫilāfete müstaḫiḳḳ degüldi. İbrāhîm el-Ḥanefî rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Vaḳtā kim Ḥasen bin 'Alî rağıya'llāhu 'anhu emri¹²⁵¹ [İ118b] Mu'āviye'ye teslîm eyledi, şî'asından biri Ḥasen ḫazretine rağıya'llāhu 'anhu eyitdi:

يا مذل المومنين فقال رضي الله عنه انا معز المومنين

[M137a]

سمعت ابي علي رضي الله عنه يقول لا تكرى هوا امارة معاويه سلى هذا الامر بعدي مار و ان

[H128b]

فقد تموه رايتم الروس تنذر عن كوالها كانها الخطل قال الحسن البصري رحمه الله لقد سمعت ابا بكر رضى
الله عنه يقول رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم والحسن بن علي رضي الله عنه الي جنبه وهو يقبل

¹²⁴⁹ “Ben müslümanlardan biriyim. *Buhârî* ve *Ebu Davud* da bu şekilde nakl etmişlerdir. Süveyd bin Gafle şöyle anlatmıştır: Ali'ye şöyle dedim, Şia'dan bir cemaatin yanına uğramıştım. Ebu Bekir ve Ömer'den bahsediyorlardı. Onların aleyhinde konuşuyorlardı. Eğer onlar senin bu ikisi hakkında kalbinde gizli olanı bilmeselerdi böyle konuşmazlardı. Benim bu sözlerim üzerine Ali, “Böyle bir şeyi kalbimde gizlemekten Allah'a sığınırım. Kalbimde onlara karşı iyi düşünceden başka bir şey yoktur. Çünkü onlar Resulullah'ın yakın iki dostu ve iki veziridirler.” buyurdu. Sonra ağladı ve elimden tutarak kalktı. Beyaz sakalını avucuna alıp üzgünce mütefekkir bir halde minbere çıktı. İnsanlar toplanınca ayağa kalktı. Kısa fakat çok belîğ bir hutbe okudu. Buyurdu ki “Birtakım kimselere ne olur da Kureş'in iki büyüğü ve müslümanların babaları gibi olan Ebu Bekir ve Ömer hakkında onların şanına yakışmayan şeyler konuşuyorlar. Bunları da bana isnad ediyorlar. Bu sözleri söyleyenler cezalandırılırlar. Allah'a yemin ederim ki o ikisini ancak müminler sever. Facir ve alçak olandan başkası onlara buğzetmez. Sizin içinizde onlara kim denk olabilir? Onları seven, beni sevmiş olur. Onlara buğzeden, bana buğzetmiş olur. Ben onlara buğzedenlerden uzağım. Biliniz ki bu ümmet de Resulullah'tan sonra insanların en üstünü Ebu Bekir-i Sıddîk'tır. İslâmiyet'e ondan daha çok hizmet eden yoktur. Resulullah'a en sevgili olan odur. Resulullah'tan sonra bu ümmet içinde ve Allah katında Ebu Bekir'den daha kıymetli, daha hayırlı, dünyada ve ahirette ondan daha üstünü yoktur. Yine Resulullah'tan ve Ebu Bekir'den sonra bu ümmet içinde insanların en hayırlısı Ömer-i Faruk, sonra Osman-ı Zi'n-nüreyn'dir. Sonra benim. Onlar hakkında bana isnad ettiğiniz yalanları reddediyorum. Sizin bu hususta Allah'a karşı hiçbir deliliniz yoktur. Kendim için, sizin için ve diğer tüm müslüman kardeşlerim için istiğfar ediyorum.”

¹²⁵⁰ “Yoldan sapmaktan Allah'a sığınırız.”

¹²⁵¹ emri Mİ: -H

علي الناس مرة و عليه اخري و يقول ان ابني هذا سيد ولعل الله ان يصلح به بين فتنتين عظيمتين من المسلمين

اخرجه البخاري 1252

Ve dađı bilgil ki, evlād-ı şahābenūñ rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın fażīleti abā-yı kirāmlarınūñ tertībi ve tafđīli üzerinedür, illā Fāṭimatü'z-Zehrā'nuñ rađıya'llāhu 'anhumā evlādı degül. Be-dürüstī evlād-ı Fāṭıma rađıya'llāhu 'anhumā Ebū Bekr'ūñ ve 'Ömer'ūñ ve 'Oşmān'ūñ ve 'Alī'nūñ Fāṭıma'dan olmayan evlādı üzerine rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın mufaẓẓallardur.

فهم العترة الطاهرة والذرية الطيبة الذين اذهب الله تعالى عنهم الرجس اهل البيت وطهرهم طهيرا قال رسول الله ان مثل اهل بيتي كمثل سفينة نوح عليه السلام من ركب فيها نجا و ان جابر بن عبد الله انه قال رسول الله صلي الله عليه و سلم و هو علي ناقيه القصوا تختب فسمعتة يقول ايها الناس قد تركت فيكم ما ان اخذتمبه لم تضلوا اكتاب الله تعالى و عترتي اهل بيتي و قال عليه السلام و حب ال محمد جواز علي الصراط لان النبي عليه السلام علي الصراط و ان ابن ملكه عن اسماعيل بن عبدالله بن جعفر الطيار عن ابيه رضي الله عنهم انه قال لما نظر رسول الله ان الرحمة هابطة من السما قال رسول الله عليه السلام من يدعوا الي مرتين فقالت زينب رضي الله عنه انا يا رسول الله فقال صلي الله عليه و سلم ادعي عليا و فاطمة والحسن والحسين فجعل حسنا عن يميناه و حسينا عن يسراه و عليا و فاطمة وجاهه ثم غشاهم كسا خبيرة ثم قال رسول الله ان لكل نبي اهلا و هولا اهلي و في رواية

[M137b]

وهولا اهلي و اهل بيتي احق فقالت زينب رضي الله عنه يا رسول الله ادخل معكم فقال صلي الله عليه و سلم مكانك فانك الي خيران شالله و في عين المعاني في هذا الحديث ودخل رسول الله صلي الله عليه و سلم تحت الكسا فنزل جبرائيل عليه السلام ودخل تحت الكسا تبركاهم وقال في كشف الثعلبي فانزل الله تعالى

[H129a]

انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت الايه اللهم خلصنا عن الاعتقاد السو و الا شتغال بالملاهي وارنا حقايق الاشيا و كماهي ثبت قلوبنا علي محبة الاولاد والصحابه وتوفنا علي روية اهل السنة والجماعت واحشرنا يوم القيامة مع الصديقين والشهدا انك قادر علي ماتشا 1253

¹²⁵² “Ey müminleri küçük düşüren! Hasan cevap verdi: Ben müminleri aziz edenim. Babam Ali'den duydum, buyurdu ki “Muaviye'nin halifelğine karşı gelmeyin. Benden sonra bu görevi o üstlenecektir. Onu kaybettiğiniz zaman başların kopup yere düştüğünü görürsünüz.” Hasan-ı Basrı, Ebu Bekir'in şöyle buyurduğu nakl eder: Bir gün Resulullah'ı gördüm. Yanında Hasan vardı. Bir o insanlara doğru gidiyor, bir insanlar ona doğru gidiyordu. Resulullah bu sırada benim oğlum seydidir, dedi. Ümid ederim ki Allah onun vasıtasıyla müslümanlardan iki büyük cemaatin arasını düzeltir. Bu rivayeti Buhârî nakletmiştir.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 6018.

¹²⁵³ “Çünkü onlar Allah'ın kendilerinden günah ve pis şeyleri kaldırdığı temiz bir nesildir. Temiz bir sülaledirler. Allah onları tertemiz kılmıştır. Onlar Resulullah'ın Ehl-i Beyt'idir. Resulullah, “Ehl-i Beyt'im Nuh'un gemisi gibidir, ona binen kurtulur.” buyurmuştur. Câbir bin Abdullâh şöyle bildirmiştir: Resulullah'ın Kusvâ isimli devesi üzerinde

[I119a] Ve daħi bilgil ki, imām-ı hümām ve muḳtedā-yı kirām Aħmed bin Ĥanbel'den rağıya'llāhu 'anhu su'āl itdiler ki “Yā İmām, sebep nedür ki Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aşḫābından rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın, ol ḳadar kerāmāt u ḫavāriḳ-ı 'ādāt ḫadd-i iştihāra irişmedi ki sâ'ir ehlu'llāhdan irişmişdür?” Buyurdu ki “Anuñ imānı ol resme ḳuvvetlü idi ki kerāmāt u ḫavāriḳ-ı 'ādāt birle taḳviyyete ihtiyācları yoğ idi. Ammā sâ'irlerinüñ imānı çün kim za'if idiler, lâ-cerem izhār-ı kerāmāt ile anı taḳviyyet itdiler.”

قال الشيخ الامام العارف بالله شهاب الدين السهروردي قدس الله سره وخرق العادة انما يكشف به لموضع ضعف يقين المكاشف من الله تعالى لعباده العباد ثوابا معجلا لهم وفوق هو لا قوم ارتفعت الحجب عن قلوبهم وباشروا بواطنهم روح اليقين وصرف المعرفة فلا حاجة لهم الي مدد من المخبرات وروية القدرة علي الايات الا للقليل ولهذا المعني ما نقل عن اصحاب رسول الله صلي الله عليه وسلم كثير من ذلك ونقل عن المتأخرين من المشايخ والصادقين كثير من ذلك لان اصحاب رسول الله صلي الله عليه وسلم لبركة صحبة النبي عليه السلام ومجاورة نزول الوحي وتردد الملائكة وهبوطها

[M138a]

تنورت بواطنهم وعانوا الاخرة وزهدوا في الدنيا و تركت انفسهم وانخلعت عاداتهم وانصقلت مرآيا قلوبهم فستغنوا بما اعطوا عن روية الكرامات وانواع القدرة ومن بلغ من قوة اليقين هذا المبلغ يري في اجرا عالم الحكمة مايري الغير من القدرة وييري القدرة منكمنة بل متجلية من سجد الحكمة فلو تجرت له القدرة و انكشف له ما استغرب والمستغرب للقرة تقوي يقينه بهالا نه محجوب بالحكمة عن القدرة¹²⁵⁴

hutbe okurken şöyle buyurduğunu duydum: “Ey insanlar size iki şey bırakıyorum. Allah’ın kitabı ve Ehl-i Beyt’imi. Onlara uyarmanız dalâlete düşmezsiniz.” Yine Resulullâh buyurmuştur ki: “Muhammed’in ailesini sevmek sıratın geçmeye vesiledir. Çünkü Resulullah sırat üzerinde bulunacaktır.” İbn Mâlik, İsmâil bin Abdullâh bin Cafer-i Tayyâr’dan, o da Ali’den nakletmiştir: Resulullah gökten inen yağmura bakarak ‘kim bana dua eder’ buyurdu ve iki kez tekrar etti. Zeynep, ben ederim ey Allah’ın Resul’ü dedi. Bunun üzerine öyleyse Ali’ye, Fatma’ya, Hasan’a ve Hüseyin’e dua et buyurdu. Sonra Hasan’ı sağ yanına, Hüseyin’i sol yanına, Ali ve Fatma’yı da karşısına aldı. Onların üzerlerini bir aba ile örtüp şöyle buyurdu: “Her peygamberin ehl-i beyti vardır. Bunlar da benim Ehl-i Beyt’imdir.” Bir rivayette de “Bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir. Benim Ehl-i Beyt’im en iyisidir.” buyurduğu nakledilmiştir. Zeynep, ey Allah’ın Resul’ü ben de sizin aranızda gireyim mi, dedi. Resulullah, “Sen yerinde kal. İnşallah hayra kavuşacaksın.” buyurdu. ‘Aynü’l-me’ânî isimli kitapta bu hadis ile ilgili şunlar yazılıdır: Resulullah o abanın altına girdi. Cebrail gelip teberrük için o abanın altına girdi. Keşfü’s-Sa’lebî isimli kitapta ise şöyle yazılmıştır: Allah, “Ey Ehl-i Beyt, şüphesiz Allah sizin recsden uzak durmanızı istiyor.” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/33) buyurdu. Allah’ım bizi bozuk itikad ve boş işlerden korusun. Bize eşyanın hakikatini göster. Kalplerimizi Resul’ün evladı ve Ashâb-ı Kirâm’ın muhabbeti üzerine kıl. Bize ehl-i sünnet ve l-cemaat üzere ölmeyi nasip et. Kıyamet gününde bizi siddıklar ve şehitlerle haşret. Şüphesiz sen her şeye kâdirsin.”

¹²⁵⁴ “Evlîyânın büyüklerinden Şihâbüddîn Sühreverdî buyurdu ki: Allahu teâlâ sevdiği kullarının yakînini kuvvetlendirmek için onlara mükâfat olarak kerametler ihsan eder. Onların da üstünde bazı kulları vardır ki onların kalplerinden perdeler kalkmış, bâtınları yakîne ve marifete kavuşmuştur. Böyle kulların yakînlerinin ve marifetlerinin

Pes bu sebebdendir ki kerāmāt-ı evliyā hayz-ı ricāldür didükleri ve hem [H129b] işāretdür ki kerāmātuñ ehlu'llāhdan şudürü şol hatunlardan hayzuñ nüzülü gibi bilā-kaşd u ihtiyār olur.

Ey 'azīz, bilgil ki kerāmāt iki kısım üzerinedür: Biri hissiyye ve biri ma'neviyyedür. 'Āmme-i nās kerāmet-i¹²⁵⁵ hissiyyeden gayrısın ihsās eylemezler. Meşelā havātırdan söylemek ve muğayyebāt-ı māziyye vü ātiyyeden haber virmek ve şu üzerinde yürimek ve hevā yüzinde uçmak ve tayy-i mekân itmek ve ebşār-ı ḥalā'ıqdan ġā'ib olmak ve da'veti fi'l-ḥāl maqbūl olmak gibi. 'Avām yanında kerāmet bunlardır. Mücerred bu aḥvālle müteḥallī olan kimesneyi maqbūl-i Ḥazret ve velī-i [İ119b] Ḥaḳ i'tikād iderler, gerekse olmasun. ¹²⁵⁶ نعوذ بالله من اعتقاد هذا لقوم

Ammā ol ki kerāmāt-ı ma'neviyyedür, aña Ḥaḳ te'ālānuñ 'ibādından ancak havāşş muṭṭalī' olur, ādāb-ı şerī'at birle. Tamām maḥfūz ve ma'ārif-i ḥaḳıḳiyyeden kemā hiye maḥzūz olmak ve ḥayrāta ve edā-yı vācibāta müsāra'at ve mekārim-i aḥlāḳıla ve meḥāsin-i eşfāḳıla müzeyyen olmak ve şadrından ḥıḳd u ḥased ve ġill ü ġış ve sā'ir şifāt-ı mezmūme zā'il olmak, bezl-i mevcūd ve nefy-i vücūd¹²⁵⁷ ve ḥuḳūḳ-ı İlāhī ve enfāsını duḥūl ü ḥurūcda mūrā'āt itmek ve ḥalā'ıqdan su'āl [M138b] ü ümīd ḳapusın yapmaḳ ve egninde ḥil'at-i ḥuzūr olmak gibi.¹²⁵⁸ Bunlar şol kerāmet-i ma'neviyyedür ki anda mekr ü istidrāc dāḥil olmaz. Bunlarıñ cümlesi vefā-yı 'uhūda ve şıḥḥat-i maḳşūda ve ḳazāya ve rızāya delīldür. Bu kerāmetde anlara ancak¹²⁵⁹ melā'ike-i muḳarrebūn şerīk olur. Ammā şol kerāmāt-ı hissiyye ki anı 'avām idrāk ider, küllisinde mekr-i ḥafī dāḥil olsa cā'izdür.

Kerāmet olduğı taḳdīrce, netīce-i istikāmet veyā istikāmete sebep olmak gerekdür ve illā kerāmet olmaz. Netīce-i istikāmet olduḳdan şoñra cā'izdür ki dünyāda ḥaḳz-ı 'amelūñ ve cezā-yı 'ibādetūñ ve netāyic-i ef'ālūñ ola. Pes eger şudürına kaşd iderseñ mümkindür ki 'uḳbāda muḥāseb olasın. Kerāmāt-ı ma'neviyyeye bunlardan biri

---

kuvvetlenmesi için hârikalara, kerâmetlere ihtiyaçları yoktur. Bu sebeple Resulullah'ın ashâbından kerâmetler az bildirildi. Sonra gelen evliyadan ise çok kerâmetler görüldü. Çünkü Ashâb-ı Kirâm'ın Resulullah'ın sohbetinde bulunmaları bereketiyle, vahyin inişine, meleklerin gelip-gitmesine şahit olmaları sebebiyle, bâtınları nûrlandı. Ahireti görmüş gibi oldular. Dünyaya kıymet vermediler. Nefisleri tezkiye buldu, temizlendi. İslâmiyet'e uygun olmayan âdetleri terk ettiler. Kalp aynaları parladı. Kendilerine ihsan edilen yüksek mertebeler sebebiyle, kendilerinden çok kerâmet görülmesine lüzum kalmadı. Çünkü yakînleri çok kuvvetli olanlar, hikmetlerle dolu olan âlemin her zerresinde, Allahu teâlânın kudretinden, başkalarının göremediklerini görürler."

¹²⁵⁵ kerāmet-i Mî: -H

¹²⁵⁶ "Bu (cahil) kavmin itikadından Allah'a sığınırız."

¹²⁵⁷ vücūd Mî: -H

¹²⁵⁸ gibi Mî: -H

¹²⁵⁹ ancak Mî: -H

[H130a] hergiz dâhil olmaz. Bu sebebdendir ki aşhâbdan¹²⁶⁰ rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in, kerāmāt-ı hissiyyenüñ şudürü ziyāde naql olunmadı. Ammā kerāmāt-ı ma'neviyye birle ittişâfları nihāyetde ve gāyet-i kemâlde idi. Sā'ir ehlu'llāh anlaruñ derecesine irişmemişdür. Belki anlaruñ meşakkāt-i velāyetlerinden muktebesdür.

Ve daği bilgil ki, kerāmāt-ı evliyā hağdur. Hağ te'alānuñ *Kitāb-ı Mecīd*'i buña nātiğdur. ¹²⁶¹ كما قال الله تعالى كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا Ehl-i tefsir bunda dimişlerdür ki her-bār ki Hağret-i Zekeriyā 'aleyhi's-selām Meryem'üñ üzerine dâhil olsaydı, Meryem'üñ yanında yaz günlerinde kış yemişleri bulurdu ve kış günlerinde yaz yemişlerin bulurdu ve müttefağun 'aleyhdür ki Meryem rağıya'llāhu 'anhu nebiyye degüldi. Pes bu āyet-i kerīme, kerāmāt-ı evliyāya inkār idenler üzerine hüccet-i tāmmedür. ¹²⁶² اما الحجة عليهم مه طريق الآثار كثير من ان تحصى

Ve ol cümleden biri, emirü'l-mü'minîn Ebü Bekr 'Abdu'llāh bin 'Osmān eş-Şiddik rağıya'llāhu 'anh'üñ¹²⁶³ menākıb-ı 'ālīsidür ve anuñ cümle-i ahvāli ve mecmü'-ı a'māli metbū'ı olan seyyidü'l-aşfiyānuñ ve muğtedāsı olan [İ120a] hātemü'l-enbiyānuñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve 'alā sā'irü'l-enbiyānuñ nübüvvetine delil-i rüşen ve risāletine şāhid-i¹²⁶⁴ ağışendür. Ol vağt kim Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mekke'den Medīne'ye şerrefehā'llāhu hicrete emr olundu, Cebrā'il'den, Resül¹²⁶⁵ 'aleyhi's-selām [M1139a] şordı kim “Benümle kim hicret idiserdür?” Eyitdi kim “Ebü Bekr eş-Şiddik.” Ol günden berü ism-i şerifi Şiddik-ı Ekber oldu. ¹²⁶⁶ قال عمر رضي الله عنه والذي نفسي بيده لتلك الليلة خير من ال عمر Resülü'llāh'dan 'aleyhi's-selām mervīdür ki: Ol sā'at ki gārdan Ebü Bekr'le çığıdılar, buyurdu ki “Yā Ebā Bekr, muştuluğ olsun saña kim Hağ celle ve 'alā cemī'-i nāsa 'āmmeten tecellī ider ve saña hāşşeten tecellī ider ve daği hağğında buyurmuşdur ki ¹²⁶⁷ ما فضلكم ابو بكر بكثرة صوم ولا صلاة وانما فضلكم بشي وقر في صدر ” Ve hağğında vārid olan ehādış-i nübüvve ¹²⁶⁸ كثير من ان يحصا'dur.

¹²⁶⁰ aşhâbdan Mİ: aşhābuñ H

¹²⁶¹ “...onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur...” *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 3/37.

¹²⁶² “Hadis ve diğher haberlerden sayılamayacak kadar çok delil mevcuttur.”

¹²⁶³ **Ve ol cümleden biri, emirü'l-mü'minîn Ebü Bekr 'Abdu'llāh bin 'Osmān eş-Şiddik rağıya'llāhu 'anh'üñ** İH: Derkenar: **Zikr-i Ebü Bekr rağıya'llāhu te'alā 'anhu M**

¹²⁶⁴ şāhid-i Mİ: -H

¹²⁶⁵ Resül Mİ: -H

¹²⁶⁶ “Nefsım takdirinde olan Allah'a and olsun ki o gece Âl-i Ömer'den hayırlıdır.”

¹²⁶⁷ “Ebu Bekir'in üstünlüğü namaz ve orucunun çokluğundan değil göğsünde (kalbinde) olandandır.”

¹²⁶⁸ “Bunun benzeri pek çok hadis vardır.”

Çün kim bu muhtaşarda maşşūd olan zıkr-i havārıķ-ı ‘ādāt ki delil-i nübüvvet-i [H130b] seyyidü’s-sādātdur, pes ihtışārı ihtiyār olunup ol sulţān-ı erbāb-ı müşāhedenüñ ba‘zı kerāmātınüñ beyānına şürü‘ olundu.

Ol cümleden biri oldur ki, Ebū Mes‘ūd-ı Enşārī rađıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Ebū Bekr’üñ rađıya’llāhu ‘anhu İslām’ı vaħye şebihdür ki Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bi‘şetinden evvel bir gice gördüm, didi kim: Bir ‘azım nūr āsumāndan aşığa indi ve Ka‘be’nüñ tāmı üzerine düşdi ve Mekke’de hiç bir hāne kalmadı ki ol nūrdan aña girmedi. Ba‘dehu ol nūrlar yine cem‘ olup bir nūr oldılar, nite kim evvel olmışdı, pes benüm hāneme gelüp girdi ve ben hānemüñ kapusın bağladum.

Şabāh olıcaķ bu sırrı aħbār-ı Yehūd’dan birine söyledüm ve ta‘birin taleb eyledüm. Ol Yehūdī eyitdi: “Bu ađgāş-ı ahlām kabīlindendür. Bunuñ emşāli vāķı‘anuñ i‘tibārı olmaz.” Çün bunuñ üzerine bir rūzgār geçdi. İttifāk ba‘zı sefer-i ticāretümde Bahīrā-yı rāhibüñ deyrine ki ol zamān Bahīrā anda sākindi, irişdüm ve ol h‘ābuñ ta‘birin şordum. Eyitdi kim “Sen ne kişisin?” Eyitdüm: “Kureyş’den bir kişiyem.” Eyitdi: “Hudā-yı Te‘ālā sizüñ ortañuzda bir peygamber kōparsa gerekdür ve sen anuñ eyyāmında aña vezīr ve andan şoñra hālīfesi olsañ gerekdür.”

Pes çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem meb‘ūs oldı, ya‘nı nübüvvetle hālā’ıķı da‘vet için gönderildi,¹²⁶⁹ beni İslām’a da‘vet eyledi. Ben eyitdüm: “Her peygamberüñ delili var idi nübüvvetine. Senüñ delilüñ nedür?” Eyitdi: [İ120b] “Benüm nübüvvetüme delil şol h‘ābdur ki sen gördüñ ve ol hibr saña cevāb virdi ki aña i‘tibār yokdur, diyü. Ve¹²⁷⁰ Bahīrā saña ol düşüñ ta‘biriñi böyledür, didi. Ben eyitdüm: “Saña bu każiyyeleri kim haber virdi?” Eyitdi: “Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām.” [M139b] Ben eyitdüm: “Bundan artuķ senden ben delil ü burhān taleb itmezüm.” Pes eyitdüm: “اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله” Ba‘dezān Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki “Hiç kimseyi İslām’a da‘vet itmedüm ki ol emrden tevaķķuf [H131a] u tereddüd itmedi ola, meger Ebū Bekr ki çün anı da‘vet itdüm, beni taşdıķ eyledi ve eyitdi, sen Hudā’nuñ Resülisin. Ol Şiddīķ-ı Ekber’dür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, emirü’l-mü’miñin Ebū Bekr rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir gün eyyām-ı Cāhiliyyet’de bir ağacüñ sāyesinde oturmışdum. Nāgāh gördüm ki ol ağacdan bir budak benden yaña meyl eyledi. Şöyle kim benüm başuma

¹²⁶⁹ nübüvvetle hālā’ıķı da‘vet için gönderdi M: nübüvvetiçün hālā’ıķa da‘vete gönderildi H

¹²⁷⁰ Ve M: -H

irişdi. Ben ol budağa nazar iderdüm, ‘aceb bu ne ola dirdüm. Ol ağacdan bir āvāz kulağuma geldi ki filān vaqtda bir peygamber zuhūra geliserdür. Gerekdür ki sen anuñ yanında merdümleürüñ sa‘adetlüregi olasın. Eyitdüm ki “Daħi rüşen söyle ki ol peygamber kimdür ve adı nedür?” Eyitdi: “Muħammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muħṭalib bin Hāşim’dür.” Eyitdüm: “Ol benüm şāhibüm ve elīfüm ve ħabībümdür.” Pes ol ağacdan ‘ahd ṭaleb itdüm ki “Hergāh ki meb‘ūs ola, baña bişāret viresin.”

Çün kim ol meb‘ūs oldu, dıraḥtdan āvāz geldi ki “Becidd ol ve ihtimām eyle ey Ebū Kuħāfe’nüñ oğlı ki vaħy geldi aña. Mūsā’nuñ Perverdgār’ı ħaḳkiçün, hıç kimesne saña İslām’da sebḳat itmese gerekdür.” Çün şabāh oldu, Ĥazret-i Resül’den yaña gitdüm. Çün beni gördi, eyitdi: “Ey Ebū Bekr, seni Ĥaḳ te‘ālāya ve Resül’ine oğurum.” Eyitdüm: “اشهد انك رسول الله بعثك بالحق سراجا منيرا¹²⁷¹” Pes ĩmān getürdüm ve anı taşdıḳ eyledüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emīrū’l-mü’minīn Ebū Bekr-i Şiddīḳ raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bi‘şetinden öñ ticāret ḳaşdına Yemen cānibine gitmişdüm. Azd ḳalbīlesinden bir şeyḫüñ evine ḳondum¹²⁷² ki ol pīr kütüb-i āsumāniyi oğımışdı ve ‘ömri dört yüz yıla irişmişdi. Çün beni gördi eyitdi: “Şöyle zann iderüm ki sen Ĥarem-i Mekke’densin şerrefehā’llāhu.” Ben eyitdüm: “Belī.” Eyitdi: “Ḳureyş’den misin?” Eyitdüm: “Ḳureyş’denüm.” Eyitdi: “Benī Temīm’den misin?” [İ121a] Eyitdüm: “Andanum.” Eyitdi: “Bir ‘alāmet daħi ḳaldı.”¹²⁷³ Eyitdüm: “Ol ‘alāmet ḳanḳıdur?”¹²⁷⁴ Eyitdi: “Ḳarnuñı ‘uryān [M140a] eyle.” [H131b] Eyitdüm: “Eylemezüm tā dimeyince ki maḳşüduñ nedür?” Eyitdi: “Kütüb-i İlähī’de bulup ṭururum ki Ĥarem’de bir peygamber meb‘ūs olsa gerekdür. Anuñ iki mu‘āvinini ola. Biri yiğit ve biri ḳoca.”¹²⁷⁵ Pes ḳarnumu açdum, gördi ki göbegüm üstinde bir siyāh ḫāl vardır. Eyitdi: “Ka‘be’nüñ Rabb’i ħaḳkiçün sen ol kehlsin.”¹²⁷⁶ Pes baña vaşıyyet eyledi: “اياك والميل عن الهدى والتمسك بالطريقة المثلى وخف الله فيما اعطاك¹²⁷⁷”

Çün kim Yemen’de maşlahatı tamām itdüm, geldüm ki ol pīrle vedā‘ idem. Baña birkaç beyt virdi ki bunı ol peygambere irişdür, didi. Çün Mekke’ye geldüm, Resül

¹²⁷¹ “Seni doğruluk üzere ve aydınlatici bir nur olarak gönderdiğine şehâdet ederim.”

¹²⁷² şeyḫüñ evine ḳondum M: şeyḫe ḳondum İH

¹²⁷³ ḳaldı Mİ: -H

¹²⁷⁴ ḳanḳıdur Mİ: nedür H

¹²⁷⁵ “Genç, kuvvetli ve kahraman; yaşlı ise zayıftır ve karnında ben vardır.”

¹²⁷⁶ sen ol kehlsin İH: ol kehl sensin M

¹²⁷⁷ “O peygamberin dinine sıkıca sarıl ve hidayete eriş. Allah’ın sana bağışladıklarını gizle.”

‘aleyhi’s-selām meb‘ūs olmuşdu. Şanādīd Kureyş uluları beni göregeldiler. Eyitdüm: “Sizün ortañuzda hiç bir emr-i ğarīb vāqı‘ olmuş mıdır?” Eyitdiler: “Bundan ğarīb kankı ola ki Ebū Tālib yetimi nübüvvet da‘vāsın eyler! Biz saña muntaẓır idük. Çün geldün, sen aña kifāyet idersin.” didiler. Pes anları her nev‘ ile ki mümkün idi def‘ eyledüm. Ba‘dehu Resül’ün ‘aleyhi’s-selām haberin şordum. Eyitdiler: “Ĥadıce’nün rağıya’llāhu ‘anhumā ĥānesindedür.” Vardum kapusın kağıdum. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem taşra çıkdı. Eyitdüm: “Ey Muĥammed, seni ehlün menāzilinde bulmadum. Söylerler ki ābā vü ecdāduñ dīnini kōmışsın.” Eyitdi: “Ey Ebū Bekr, ben Ĥudā’nuñ Resül’iyem, saña ve cümle merdümlere. Ĥaĥ te‘ālāya ĩmān getir.” Eyitdüm: “Buña delİLün nedür?” Eyitdi: “Ol Şeyĥ-i Azdī ki Yemen’de gördün.” Eyitdüm: “Saña buñı kim haber virdi ey ĥabībüm?” Eyitdi: “Şol ulu ferişte ki benden öñ enbiyāya gelmişdür.” Hemān mübārek elini tutdum ve eyitdüm: “اشهد ان لاله الاالله و انت رسول الله” Pes döndüm gitdüm ve hiç kimesne benden ferahnāk degüldi, şol sebebden ki tevfiĥ-ı ĩmān buldum.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emİRÜ’l-mü’minİN Ebū Bekr-i Şiddīĥ rağıya’llāhu ‘anhu¹²⁷⁸ şoñ marazında eyitdi ki “Ĥilāfet emrinün tevfiẓinde tekrār istiĥāre eyledüm ve Ĥaĥ te‘ālādan diledüm ki baña rızāsı kadayısa tevfiĥ [H132a] vire.” Ve eyitdi: “Bilürsüz ki yalan söylemek dilemezüm ve kankı ‘āqıl Ĥaĥ te‘ālāya [M140b] mülākāt vaĥtinde kendüye iftirāyı revā göre ve Müslimānları yalanla aldamağı cā’iz tuta?” Cümle eyitdiler: “Ey Allāh Resül’inün ĥalīfesi, hiç kimsenün senün şıdkuñda şekki yoĥdur. [İ121b] Ol nesne ki diyiceksin, söyle.” Eyitdi: “Gicenün āĥirinde uyĥu baña ğalebe itdi. Resül’i ‘aleyhi’s-selām gördüm ki iki aĥ kaftān geymişdi ve ol kaftānuñ etrāfını ben cem‘ iderdüm. Nāĝāh ol iki kaftān yişil olmaĝa ve yaldırmaĝa başladı. Şöyle ki nazar idenlerün gözün alurdı. Ve Resül’ün ‘aleyhi’s-selām cānibinde iki uzun boylu kişi var idi, ĝāyet ĥüsn ü cemālde. Libāsları nūr ve liĥāları sermāye-i sürür. Pes Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem baña selām virdi ve şeref-i muşāfaĥa birle beni müşerref kıldı ve mübārek elini benüm gögsüme kōdı. Şol ĥafaĥān u ıztırāb ki bende var idi, sākin oldı. Ve eyitdi: “Ey Ebū Bekr, iştiyākumuz¹²⁷⁹ senün mülākātuña çoĥdur. Vaĥt oldı ki bizden yaña gelesin.” Ben uyĥu içinde ol deñlü aĝlamışum ki ehlüm ĥaberdār olmuşlar ve baña şoñra ĥaber virdiler. Pes eyitdüm: “واشوقاه اليك يا رسول الله¹²⁸⁰” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi: “Az kalmışdur ki vişāl-i bī-tevehhüm-i firāk

¹²⁷⁸ emİRÜ’l-mü’minİN Ebū Bekr-i Şiddīĥ rağıya’llāhu ‘anhu MH: -İ

¹²⁷⁹ iştiyākumuz Mİ: iştiyākumuz saña H

¹²⁸⁰ “Ey Allah’ın Resul’ü, sana kavuşacak mıyım?”

el vire.” Andan sonra eyitdi: “Ḥaḫ te’ālā seni ḫilāfet tefvīzinde muḫayyer ḫıldı.” Eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, iḫtiyār sizüñdür, sen iḫtiyār eyle.” Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdi: “والى رعيت سالارامت عامل وصادق قوي فاروق¹²⁸¹” Olsun ki zemīn ü āsumānda marzī ve rūzgāruñ pākīzeregidür, a’nā ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb.” Pes eyitdi: “Bu iki kişi senüñ vezīrlereñdür dünyāda¹²⁸² ve mededkārılarıñdur vaḫt-i vefātda ve ḫoñşılıarıñdur Cennet’de.”¹²⁸³ Andan sonra baña selām virdi ve ol iki kişi daḫi baña selām virdiler ve eyitdiler: “Ḥalāş bulduñ mekrūhdan ve sen şiddīḫsin gökde ve şiddīḫsin melā’ike ortasında ve şiddīḫsin yirde ve şiddīḫsin ḫalḫ ortasında.” Eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, anam ve atam saña fedā olsun, bu iki kişi kimlerdür? Bunlara [H132b] beñzer görmedüm.” Buyurdi: “Bu iki ferīşte-i kerīm Cebrā’īl ve Mikā’īl’dür.” Pes gitdi, ben uyandım. Yüzüm, gözüm yaşıñdan [M141a] ıñlanmışdı ve ehl-i beytüm başım ucında ağlaşurlardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Ā’iše-i Şiddīḫa raḫıya’llāhu ‘anhā dimişdür ki: Ba’zılar eyitdiler: “Ebū Bekr’i şehīdler içinde defn idelüm.” Ve ba’zılar eyitdiler: “Baḫī’a iletelüm.” Ve ben eyitdüm: “Kendü ḫücremde, Ḥabīb’üñ yanında defn iderüm.” Bu iḫtilāfda idük ki baña bir uyḫu galebe eyledi. Bir āvāz işitdüm, bir kimse söyler, “ضموا الحبيب الى الحبيب¹²⁸⁴” Dostı, dostına irişdürüñ.” Çün uyandım, dükeli ol āvāzı işitmişler, tā şol ḫadde ki erenler mescidde işitmişlerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Bekr raḫıya’llāhu ‘anhu vaşıyyet eylemişdi ki benüm tābütümü Ravza-i Resūl’üñ [İ122a] ‘aleyhi’s-selām ḫapusına iletüñ ve eyidüñ ki “es-selāmu ‘aleyke yā Resūla’llāh! Bu Ebū Bekr’dür, senüñ āsitanuña gelmişdür.” Eger öyle ki icāzet ola ve ḫapu açıla, beni içerü iletüñ ve illā Baḫī’a aluñ gidüñ. Rāvī eyidür: Ebū Bekr’üñ raḫıya’llāhu ‘anhu vaşıyyeti mücibince ‘amel itdük. Henüz ol kelimāt tamām olmamışdı perde açıldı ve ḫapunuñ āvāzı geldi ve ḫulaḫumuza bir nidā irişdi ki ḫabībi ḫabībe irişdürüñ.¹²⁸⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gice aña ḫonoḫlar geldiler ve ol Ḥazret-i Resūl’üñ ‘aleyhi’s-selām yanında idi, tā uyḫu vaḫtine dek anda ḫaldı. Çün kim ḫānesine geldi, şordı ki “ḫonoḫlar aḫşām ḫa’āmın yidiler mi?” Ehl-i beyti eyitdiler: “Ṭa’ām getürdük yimediler, tevaḫḫuf itdiler, tā senüñle yiyeler.” Ġazab eyledi ve and içdi ki ol

¹²⁸¹ “Liyakatlı, İslām’a riayet ile amel eden, doğru ve kuvvetli (Ömer -i) Faruk’tur.”

¹²⁸² vezīrlereñdür dünyāda İH: vezīrlereñ olsun dünyāda M

¹²⁸³ Cennet’de Mİ: dıraḫtında H

¹²⁸⁴ “Dostu, dostuna kavuşturun.”

¹²⁸⁵ ḫabībe irişdürüñ H: getürüñ Mİ

ta‘āmdan yimeye. Ba‘dehu eyitdi: “Bu and şeytāndandır.” Ol ta‘āmdan yimege başladı. Rāvī eyidür: Her loğma ki ol ta‘āmdan kaldururduk, kaldurduğumuzdan daği ziyāde ol loğmanuñ altında zāhir olurdu. Tā cümle toyınca yidiler ve ol ki bākī kaldı, üç evvelkine berāber idi. Andan soñra ol ta‘āmdan çok kimesne, ki ‘adedlerin bilmezüm, yidiler.¹²⁸⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, maraz-ı mevtinde kendünüñ evlādını ‘Ā’iše’ye rağıya’llāhu ‘anhā ışmarlamak diledi.¹²⁸⁷ İki oğlan ve iki kız vaşıyyet eyledi. Hāl bu idi ki ‘Ā’iše’den gayrı bir kızdandır artuğ yoğ idi. ‘Ā’iše rağıya’llāhu ‘anhā eyitdi: “Benüm bir kız qarındaşum [M141b] vardır. Birisi kankıdır?” Eyitdi: “Ĥatunum hāmiledür. Şöyle zann iderüm ki toğurdı, kız olsa gerekdür.” Çün Ĥatunı vaZ‘-ı Ĥaml eyledi, kız geldi.

Emirü’l-mü’minin ‘Ömer bin el-Ĥaĥĥāb rağıya’llāhu ‘anhu¹²⁸⁸, Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi ki: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Geçen ümmetlerde erenler var idi ki enbiyā olmazsınız Ĥağ te‘ālā anlarıñla söz söylerdi. Eger bu ümmetde anuñ gibi kimse olursa ‘Ömer bin el-Ĥaĥĥāb’dur.”

Ve bu ma‘nāyı [H133a] mü’eyyiddür ol ki İbn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Her emrde ki aşĥāb söz söyleselerdi, ĥük-m-i İlähî ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu¹²⁸⁹ sözine muvāfiğ nāzil olurdu. ¹²⁹⁰ كما قال صلى الله عليه وسلم الحق ينطق على لسان عمر

Yine Ebū Hureyre rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: Resül’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem işitdüm ki eyidürdi: “Uyĥuda gördüm bir koğayı bir kıyuya bırağmışlardı, ol koğayı ol kıyudan řu çekdüm. Ol deñlü ki Ĥağ te‘ālānuñ dilegi idi. Andan soñra Ebū Ĥuĥāfe oğlı ol koğayı tutdı. Bir iki koğa řu çekdi ve anuñ çekmesinde za‘iflik var idi. Ĥağ te‘ālā aña raĥmetler itsün. Ba‘dehu İbn Ĥaĥĥāb ol koğayı tutdı ve ben hergiz anuñ gibi řu çekmekte kavī kimesne görmedüm, [I122b] tā cümle ĥavzları řuyıla¹²⁹¹ taldurdu ve dükeli ĥalā’iķi sīr-āb eyledi.”

¹²⁸⁶ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Bir gice aña konuğlar geldiler ve ol Ĥazret-i Resül’üñ ‘aleyhi’s-selām yanında idi, tā uyĥu vaktine dek anda kaldı. Çün kim hānesine geldi, şordı ki “Konuğlar aĥşām ta‘āmın yidiler mi?” Ehl-i beyti eyitdiler: “Ta‘ām getürdük yimediler, tevaĥkuf itdiler, tā senüñle yiyeler.” Ĥazab eyledi ve and içdi ki ol ta‘āmdan yimeye. Ba‘dehu eyitdi: “Bu and şeytāndandır.” Ol ta‘āmdan yimege başladı. Rāvī eyidür: Her loğma ki ol ta‘āmdan kaldururduk, kaldurduğumuzdan daği ziyāde ol loğmanuñ altında zāhir olurdu. Tā cümle toyınca yidiler ve ol ki bākī kaldı, üç evvelkine berāber idi. Andan soñra ol ta‘āmdan çok kimesne ki ‘adedlerin bilmezüm yidiler. Mİ: -H

¹²⁸⁷ diledi H: gösterdi Mİ

¹²⁸⁸ Der-kenar: **‘Ömer bin el-Ĥaĥĥāb rağıya’llāhu te‘ālā ‘anhu** İ: **Zıkr-i ‘Ömer bin el-Ĥaĥĥāb rağıya’llāhu te‘ālā ‘anhu** M: -H

¹²⁸⁹ ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

¹²⁹⁰ “Allah, Ömer’in diliyle söyler.” *Büyük Ĥadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 8627.

¹²⁹¹ şuyıla Mİ: -H

Vaqtā ki emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr'ūñ rađıya'llāhu 'anhu ħilāfetinden iki yıl dōrt ay ya altı ay geçdi, maraz-ı mevtinde 'Osmān bin 'Affān'a rađıya'llāhu 'anhu eyitdi ki "Yaz:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ هٰذَا مَا عَاهَدَهُ اَبُو بَكْرٍ بِنِ اَبِي قَحَافَةَ فِیْ اٰخِرِ عَهْدِهِ مِنْ الدُّنْيَا خَارِجًا عَنْهَا وَ
اَوَّلِ عَهْدِهِ بِالْاٰخِرَةِ دَاخِلًا فِیْهَا حَیْنَ یَوْمِنِ الْکَافِرِ وَ یَوْقِنِ الْفَاجِرِ وَ یَصْدُقِ الْکَاذِبِ فَاِنِ اسْتَخْلَفَ
عَمْرَ بِنِ الْخَطَّابِ فَاِنْ عَدَلَ فَذٰلِكَ ظَنِّیْ بِهِ وَاِنْ بَدَلَ وَجَازَ فَلِکُلِّ اَمْرِیْ مَا اِکْتَسَبَ وَالْخَیْرَ اَرَدْتُ
وَلَا اَعْلَمُ الْغَیْبَ وَسَیَعْلَمُ الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا اَیُّ مُنْقَلَبٍ یَنْقَلِبُوْنَ،¹²⁹²

Pes ol ruḡ'a şahābenūñ ulularına 'arz olundu. Kitābuñ içindekine bī'at itdiler. Rivāyet iderler ki ol vaqt ki Ebū Bekr'ūñ rađıya'llāhu 'anhu marazı ağırlandı, [M142a] pencereden nāsa görindi ve eyitdi: "Eyyuhe'n-nās,¹²⁹³ be-dürüstī ben bir 'ahd eyledüm, siz aña rāzī olur mısınız?" Eyitdiler: "Rāzī oluruz yā ħalīfe-i Resūlu'llāh." Pes Ḥazret-i 'Alī rađıya'llāhu 'anhu yirinden tūrdu dađı eyitdi: "Biz rāzī olmazuz, meger kim 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb ola!" Pes Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu 'Alī'ye kerrema'llāhu vechehu eyitdi: "Ḥayr ola!"

İbn 'Abbās'dan mervīdür ki: Ol vaqt ki aşḡāb-ı Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve rıđvānu'llāhi āleyhim ecma'in, Ḥaḡ sūbhānehu Medāyin'i emīrū'l-mü'minīn 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu ħilāfeti zamānında fetḡ eyledi, [H133b] 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu emr eyledi, emvāl-i ġanā'imi getürdiler. Mescid-i Resūl'de şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem açdılar. Evvel Ḥasen bin 'Alī geldi eyitdi: "Yā emīre'l-mü'minīn, ḡaḡḡumı vir Ḥaḡ te'ālā Müslimānlara fetḡ eyledüġinden." 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu luṡfıla, kerāmetle söyleyüp emr eyledi. Biñ dirhem virdiler. Andan soñra Ḥüseyn bin 'Alī rađıya'llāhu 'anhu geldi, aña dađı luṡfılā, kerāmetle söyleyüp biñ dirhem virdi. Andan soñra 'Abdu'llāh bin 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu geldi: "Yā emīre'l-mü'minīn, Ḥaḡ te'ālā Müslimānlara fetḡ itdüġinden benüm dađı ḡaḡḡumı vir." 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu aña luṡfıla, kerāmetle söyleyüp beş yüz dirhem emr eyledi. 'Abdu'llāh bin 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Yā emīre'l-mü'minīn, ben muḡkem rical idüm. Ḥazret-i Resūl'ūñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñünde kılc ururdum, Ḥasen ve Ḥüseyn

¹²⁹² "Bismillāhirrahmānirrahīm. Bu Ebū Bekir'in dünyadan çıkacağı günlerin son ahdi ve ahirete gireceġi günlerin ilk ahdidir. Kāfirin ve facirin inanacağı ve yalancının tasdik edeceġi bir gerçektir ki ben Ömer bin Hattāb'ı halife seçtim. Benim zannım şöyledir ki şübhesiz o adaletle hükmeder. Herkes yapıġından mesuldür. Ben hayrı murad eyledim. Gaybı bilmem. 'Zulmedenler yakında hangi dönüş yerine döneceklerini bileceklerdir.' (Kur'an-ı Kerīm, Şu'arā, 25/227)"

¹²⁹³ "Ey insanlar."

rağıya'llāhu 'anhu Medīne soğaklarında oğlancuklarla oynardı. Anlara biñer biñer viresin, baña beş yüz dirhem mi virürsin?" 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Evet öyledür. Ammā yüri anlaruñ atası gibi ata getür ve anası gibi ana getür ve dedesi [İ123a] gibi dede getür ve abāsi gibi ābā ve 'ammu gibi 'ammu ve 'ammesi gibi 'amme ve tayısı gibi tayı ve ħalası gibi ħala...¹²⁹⁴ Ammā ataları 'Aliyyü'l-Murtaẓā'dur ve anaları Fāṭimatü'z-Zehrā'dur ve dedeleri Muḥammedü'l-Muṣtafā'dur ve abāları Ḥadīcetü'l-Kübrā'dur ve 'ammuları Ca'fer bin Ebī Ṭālib'dür ve 'ammeleri Ümmü Hānī binti Ebī Ṭālib'dür ve tayıları İbrāhīm bin Resūlu'llāh'dur [M142b] ve ħalaları Ruḳıyye ve Ümmü Gülsüm binti Resūlu'llāh'dur."

Pes bu sözleri 'Alī rağıya'llāhu 'anhu işidüp eyitdi: "Resül'den işitdüm ki buyurdı ki «¹²⁹⁵ عمر بن الخطاب سراج اهل الجنة» Çün bu söz 'Ömer'e rağıya'llāhu 'anhu irişdi, aşḫāb-ı Resül'den 'aleyhi's-selām bir cemā'atle yirinden turup 'Alī'nüñ rağıya'llāhu 'anhu ħapusına geldi. Ķapuyı urdı, 'Alī rağıya'llāhu 'anhu taşra çıkdı. Eyitdi: "Yā Ebā'l-Ḥasen, sen Resül'üñ mübārek ağızından mı işitdün ki 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb ehl-i Cennet'üñ sirācıdur didi?" 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Ne'am." "İmdi baña bir ħaṭ yaz." Pes 'Alī rağıya'llāhu 'anhu yazdı:

بسم الله الرحمن الرحيم ماضن علي بن ابي طالب لعمر بن الخطاب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم عن

جبرائيل عليه السلام عن الله تبارك و تعالي

ان عمر بن الخطاب سراج اهل الجنة¹²⁹⁶ [H134a]

'Ömer ol ħaṭṭı alup evlādından birine virdi. Ķaçan ki ben fevt olam, bunı yuyasız ve kefene şarasız. Bu ruḳ'ayı kefenümde derc idesiz, tā bunuñla Ḥazret-i Ḥaḳḳ'a celle ve 'alā mülākī olam. Bilgil kim ol şehriyār-ı aşḫāb-ı mücāhedenüñ feẓā'ili ħadden mütecāviz ve ħavāriḳı beyānında diller 'ācizdür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, cum'a güninde şol eşnāda ki minbere çıkmışdı ħuṭbe oğurdı, ħuṭbeyi terk idüp iki kerre ya üç kerre "Yā Sāriye! el-Cebel, el-Cebel!.." didi. Ba'dehu girü ħuṭbeye meşgül oldı, tamām eyledi. Ḥalā'ıḳ eyitdiler: "Beñzer ki 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu dīvāne olmışdur." 'Abdu'r-raḫmān bin 'Avf rağıya'llāhu 'anhu

¹²⁹⁴ Ammā yüri anlaruñ atası gibi ata getür ve anası gibi ana getür ve dedesi gibi dede getür ve abāsi gibi ābā ve 'amm gibi 'amm ve 'ammesi gibi 'amme ve tayısı gibi tayı ve ħalası gibi ħala İH: Ammā yüri anlaruñ atası gibi ata getür ve anası gibi ana ve dedesi gibi dede ve 'ammisi gibi 'ammı ve 'ammesi gibi 'amme ve tayısı gibi tayı ve ħalası gibi ħala. M

¹²⁹⁵ "Ömer, Cennet ehlinin işığıdır."

¹²⁹⁶ "Bismillāhirrahmānirrahīm. Bu Ali bin Ebā Talib'in Ömer bin Hattāb'a vesīkasıdır. Resulullah'tan duydum, O da CebraİL aleyhisselāmdan, o da Allahu teālādan bildirdi. "Sübhesiz ki, Ömer bin Hattāb Cennetteki insanların işığı ve İslām'ın nurudur."

namāzdan soñra vardı, eyitdi: “Ey ‘Ömer, ne oldu saña ki hutbe ortasında ol sözi söyledüñ ve halkuñ dilin kendüñe uzatduñ?” ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Ol vaqtdede ki gördüm ki Sāriye ve kavmi bir tađuñ qurbında kāfirlerle muhārebe iderler ve kāfirler tırmadan ardından ve öñünden gelürler.¹²⁹⁷ Çün anı gördüm, bî-tākat [M143a] oldum ve ol sözi söyledüm, tā arqaların tağa vireler ve kāfirlerin şerrinden halāş olalar.”

Ve didiler ki Medīne’den Sāriye’nün [İ123b] rağıya’llāhu ‘anhu leşkerğāhına dek bir ayluğ yoldı. Çün bunuñ üzerine bir müddet geçdi ve Sāriye rağıya’llāhu ‘anhu ol seferden döndi. Gelüp aşhāba haber virdi ki cum‘a güninde kāfirlerle muhārebe iderdük, şabāh vaqtinden tā cum‘a vaqtine dek. Nāğāh işitdük ki bir münādī nidā eyler ki “Yā Sāriye! el-Cebel!..” Arqamuzı tağa virdük ve ol qadar muhārebe itdük ki leşker-i küffāruñ çoğı katlı olundu ve bākisi qaçdılar. Anlar ki ‘Ömer’e rağıya’llāhu ‘anhu cünün birle ta‘n iderlerdi, çün bu sözi işitdiler, eyitdiler: “Qoyuñuz anı ki bu iş için düzilmişdür!..”

Ve naql iderler ki, ‘Ömer’üñ rağıya’llāhu ‘anhu ol sözünü, hemān cum‘a gününde emīrū’l-mü’mīnīn ‘Alī’ye rağıya’llāhu ‘anhu söylediler. Buyurdu ki “Ol bir işi işlemez veyā bir söz söylemez ki anuñ haqqından gelmeye.”¹²⁹⁸

İmām Faħr-i Rāzī raħimehu’llāhi ‘aleyh [H134b] *Tefsīr-i Kebīr*’inde eyidür: Hāzret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām Ebū Bekr’le Ömer’e rađıya’llāhu ‘anhu dimişdi ki „انتما منى بمنزله السمع والبصر¹²⁹⁹“, Ya‘nī siz ikiñüz benden qulađ ve göz menzilesindesiz. Vaqtā ki ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu başarı Muħammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem menzilesinde oldıysa, pes minber üzerinde ol qadar mesāfe-i ba‘ideden ol hāli gördi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İraq memleketlerden birine leşker göndermişdi. Bir gün Medīne’de şerrefehā’llāhu otururken āvāz eyledi ki “و البيكاه والبيكاه¹³⁰⁰” Ve hiç kimse bilmedi ki bu ne hāldür, tā ol vaqte dek ki ol leşker Medīne’ye döndiler ve şāhib-i leşker ol fethler ki Hađ te‘ālā anuñ tevfiqın virmişdi, emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu öñünde bir bir ‘add iderdi.¹³⁰¹ emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Bunları qo, ol kişinüñ hāli ne oldu ki anı zecre şuya qoyduñ?” Eyitdi: “Vallāhi ey emīre’l-mü’mīnīn, ben şerri murād idinmedüm. Bir şuya irişdük ki [M143b] anuñ gavrını, ya‘nī deriñliğini bilmedük, tā andan geçeydük. Ol kişiyi ‘uryān eyledük ve şuya

¹²⁹⁷ Ve kāfirler tırmadan ardından ve öñünden gelürler H: Ve kāfirler ardından ve öñünden tırmadan gelürler Mİ

¹²⁹⁸ haqqından gelmeye Mİ: haqqında āyet gelmeye H

¹²⁹⁹ Bkz. *Büyük Hadis Külliyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 8588.

¹³⁰⁰ “Efendim buradayım, buradayım.”

¹³⁰¹ emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu öñünde bir bir ‘add iderdi Mİ: -H

koymuş. Hevâ şovuğ idi¹³⁰² aña te'şîr eyledi. Feryâd eyledi ki “Vâ ‘Ömer âh! Vâ ‘Ömer âh!” Andan şoñra şovuğın şiddetinden helâk oldu.” Çün ħalâ’iğ bu sözi işitdiler, bildiler ki emîrû’l-mü’minîn ‘Ömer’ün و البيكاه didügi ol mazlûmuñ nidâsı cevâbıymış. Ba‘dehu ol leşker şâhibine eyitdi: “Eger bu iş benden şoñra düstür qalmağ olmasaydı elbette senün boynuñı ururdum. Yürü ol mazlûmuñ qan behâsını ehline vir.¹³⁰³ Ve öyle eyleme ki bir dağı seni görem.” Pes eyitdi: “Bir Müslimânı [İ124a] öldürmek benüm yanumda ‘azîmdür niçeler helâkinden.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol vaqıtde ki Mışır fetğ oldu ve ‘Amr bin el-‘Âş rağıya’llâhu ‘anhu anda ħâkim oldu, aylardan bir ayda ehl-i Mışır, ‘Amr’uñ rağıya’llâhu ‘anhu öñüne vardılar ve eyitdiler: “Nîl ırmağınuñ bir ‘âdeti var idi ki ansız aqmaz ve şü kesilür.” ‘Amr rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Ol ne ‘âdetdür?” Eyitdiler: “Oldur ki çün bu üzerimüzde olan aydan on iki gün geçe, bir kıız oğlan buluruz atasın anasın mälla râzî iderüz. Pes ol kıızı nefîs libâslarla ve zîverlerle ârâste eyleyüp Nîl ırmağına bırağuruz.” [H135a] ‘Amr rağıya’llâhu ‘anhu çün bunu işitdi, eyitdi: “Bu bir emrdür ki hergiz İslâm’da bunuñ mişli olmasa gerekdür. Tağkîğ İslâm cemî‘ yaramaz ‘âdetleri ki evâ’ilde var idi, bozmışdur.”

Çün ol târiğden üç ay geçdi, Nîl’ün şuyı tamâm qurudı ve Mışır’uñ ehli celâ-yı vağan itmege başladılar. ‘Amr rağıya’llâhu ‘anhu çün bu ħâli gördi, emîrû’l-mü’minîn ‘Ömer’e rağıya’llâhu ‘anhu mektûb yazup bildürdi. Çün kim ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu mektûbı oğıdı, yazdı kim: “Ol ki eylemişsin şavâb olmışdur. Mektûbum içinde bir pâre kâğıd qodum, anı Nîl ırmağına bırağ!” Çün mektûb ‘Amr’a irişdi, ol kâğıd pâresin açduğ¹³⁰⁴ içinde yazılmış ki:

من عبدالله عمر بن الخطاب الي نيل مصر اما بعد فانك ان كنت تجري من قبلك فلا تجر وان كان الله الواحد القهار

هو الذي يجريك فنسال الله الواحد القهار ان يجريك¹³⁰⁵ [M144a]

Pes ‘Amr rağıya’llâhu ‘anhu ol kâğıd pâresin Nîl’e bırağdı, yarındası gün şabâğ on altı arşun yuğaru qalkup şü revân olmışdı. Ol vaqıtten berü bu yaramaz ‘âdetden Mışır ehli ħalâş oldılar.

¹³⁰² şovuğ idi İH: şovuğ idi M

¹³⁰³ -MÎ: Redd eyle H

¹³⁰⁴ pâresin açduğ MÎ: pâresi H

¹³⁰⁵ “Allah’ın kulu Ömer bin Hattâb’dan Mışır’ın Nîl nehrine. Eğır bundan evvel kendin aktığın zanediyorsan akma! Eğır seni Vâhid ve Kakhâr olan Allahu teâlâ akıtıyor ise Vâhid ve Kakhâr olan Allahu teâlâdan seni akıtması için dua ederim, akıtmasını dilerim.”

İmām Müstağfirī hazretleri rahimehu'llāhi 'aleyh¹³⁰⁶ kendüye isnādıla mu'an'an haber virür ki: Mūsā Nebī 'aleyhi's-selām āl-i Fir'avn'uñ üzerine du'ā eyledi, Haq te'ālā Nīl'i baqladı, tā celā-yı vağan itmege başladılar. Şoñra cem' olup Mūsā'ya geldiler, tazarru' kıldılar. Bizümçün du'ā eyle ki Nīl girü revān olsun. Mūsā 'aleyhi's-selām İmāna geleler diyü du'ā eyledi. Çün şabāh oldu, gördiler ki Nīl on altı zirā' yuqaru kalkup akar. Pes Haq celle ve 'alā ol ihsānı ümmet-i Muḥammed'den 'aleyhi's-selām 'Ömer'e rağıya'llāhu 'anhu kerāmet virdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Medīne'de şerrefehā'llāhu zelzele vāqı' oldu. 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu [İ124b] dirresiyle arzı urdı dağı eyitdi: „اسكني باذن الله¹³⁰⁷“, Hemān arz sākin oldu. Andan şoñra Medīne'de zelzele vāqı' olmadı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Medīne'nün dā'iresinde od vāqı' oldu. 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu bir pāre saqsı¹³⁰⁸ pāresine yazdı ki „يا نار اسكني باذن الله¹³⁰⁹“, Varup ol oda bırağdı. Fi'l-ḥāl söyüñdi. [H135b]

Ve ol cümleden biri oldur ki, Rūm meliki 'Ömer'e rağıya'llāhu 'anhu ilçi gönderdi. İlçi gelüp 'Ömer'üñ rağıya'llāhu 'anhu dārını şordı. Şöyle zann eyledi ki sā'ir pādişāhlaruñ serāyı gibi anuñ dağı serāyı ola. Eyitdiler: “Anuñ ol aşl nesnesi yoqdur ve uş şimdi kendü şahrāda kerpüç keseyor.” Pes ilçi şahrāya müteveccih oldu, 'Ömer'i rağıya'llāhu 'anhu gördi, toprak üzerinde yatmış ve dirresini başı altına qomış, uyur. İlçi bu ḥālī görüp ta'accüb eyledi. Eyitdi: “Şarq ve ğarb ehli bu kişiden qorqarlar, bu uşda bu şıfat üzerinedür.” Ba'dehu göñlünden eyitdi: “Ben bunı ḥālī buldum, qatlı iderüm ve nāsı bunuñ ḥavfindan ḥalāş iderüm.” Çün kim kılıcın qaldurdı, Haq te'ālā arzdan bir arslan çıkardı. [M144b] Bunuñ üzerine ḥamle eyledi. Ḥavfindan kılıcı elinden bırağdı. 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu bu ḥālden uyandı. Hiç nesne görmedi. Keyfiyyet-i ḥālden aña şordı, vāqı'ayı ḥikāyet eyledi dağı Müslimān oldu.¹³¹⁰

¹³⁰⁶ 'aleyh M: -İH

¹³⁰⁷ “Allah'ın izni ile sakinleş.”

¹³⁰⁸ saqsı Mİ: saqsı H

¹³⁰⁹ “Ey ateş, Allah'ın izni ile sakinleş.”

¹³¹⁰ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Rūm meliki 'Ömer'e rağıya'llāhu 'anhu ilçi gönderdi. İlçi gelüp 'Ömer'üñ rağıya'llāhu 'anhuñ dārını şordı. Şöyle zann eyledi ki sā'ir pādişāhlaruñ serāyı gibi anuñ dağı serāyı ola. Eyitdiler: “Anuñ ol aşl nesnesi yoqdur ve uş şimdi kendü şahrāda kerpüç keseyor.” Pes ilçi şahrāya müteveccih oldu, 'Ömer'i rağıya'llāhu 'anhu gördi toprak üzerinde yatmış ve dirresini başı altına qomış uyur. İlçi bu ḥālī görüp ta'accüb eyledi. Eyitdi: “Şarq ve ğarb ehli bu kişiden qorqarlar, bu uşda bu şıfat üzerinedür.” Ba'dehu göñlünden eyitdi: “Ben bunı ḥālī buldum, qatlı iderüm ve nāsı bunuñ ḥavfindan ḥalāş iderüm.” Çün kim kılıcın qaldurdı, Haq te'ālā arzdan bir arslan çıkardı. Bunuñ üzerine ḥamle eyledi. Ḥavfindan kılıcı elinden bırağdı. 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu bu ḥālden uyandı. Hiç nesne görmedi. Keyfiyyet-i ḥālden aña şordı, vāqı'ayı ḥikāyet eyledi dağı Müslimān oldu Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol günde ki şehîd oldu, yir yüzi şöyle qarañuluq oldu ki oqlancuqlar anasına gelüp eyidürlerdi ki “Meger ey ana, kıyâmet kıpıdı!” Anaları eyidürlerdi ki “Yok, ‘Ömer bin el-Ĥattâb kıatlı olunmuşdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, anuñ muşîbeti güninde bu ebyâtı işitdiler, ammâ söyleyeni görmediler:

ليبيك على الاسلام من كان باكيا
فقد اوشكوا هلكى و يا قدم العهد

و ادبرت الدنيا و ادبر خيرها
و قد ملها من كان يؤمن بالوعد¹³¹¹

Ve ol cümleden biri oldur ki, cinniler bu ebyâtı anuñ merşiyyesinde söyleyüp oqıdılar:

ستبيك نساء الجن يبيكين شجيات
و يخمشن وجوها كالدنانير النقيات
و يلبسن لباس السود بعد القضيات¹³¹²

Ve ol cümleden biri oldur ki, bu beytleri dañi muşîbetden üç gün soñra cinniler oqıdılar:

جزى الله خيرا من امير و باركت
يد الله فى ذاك الاديم الممزق
فمن يسع او يركب جناحى نعامه
ليدرك ما قدمت فى الخير يسبق¹³¹³

¹³¹¹ “Eğer İslâm üzere ağlıyorsa, ağlayan ağlasın!
Neredeyse helâk olacaktardı, ey geçmiş...”

Dünya ve oradaki hayırlar geride kaldı
Vade inananlar ona yüz çevirdi.”

¹³¹² “Cinnilerin kadınları sana içten ağlıyorlar
Dinarlar gibi yüzlerini tırmalyorlar
Hadiselerden sonra hep siyah giyiyorlar

¹³¹³ Allah Emîr’in hatırına hayırlarla karşılaştırsın
O’nun kudreti yür yüzünün her zerresinde ve ne yücedir

Devekuşunun kanatlarına kim binerse
Elden giden hayra ancak o zaman ulaşır.”

Cümle-i Kerāmāt-ı Şeyheynden * rağıya'llāhu 'anhum řavā'if-i Revāfız'uñ 'uķūbetleridür ki ol sultānlaruñ řaķķında bī-edeb'lük itmişlerdür ve nā-sezā sözler söylemişlerdür. [İ125a] H'vāce Muhammed Pārsā ķuddise sirruhu'l-'azīz *Faşlu'l-ķiřāb* adlu kitābında¹³¹⁴ getürmişdür ki Hāzret-i 'Alī kerrema'llāhu vechehu buyurmuşdur ki: "Be-dürüstī niçe řavm beni Ebū Bekr'le 'Ömer'üñ rağıya'llāhu 'anhu üzerine¹³¹⁵ tafđil iderler, anlaruñ gōñüllerinde baķıyye-i nifāķ vardır. Bunuñla İslām'uñ iftirāķın ve ümmetüñ iřtilāfın dilerler. Tahķiķ baña Resül 'aleyhi's-selām anlardan şaber virdi ve anlaruñ şatliyle baña emr eyledi. Zāhirlerinde ehl-i¹³¹⁶ İslām'a şardaş dirilürler, bātınlarında dīn düşmenleridür. Yalan yanlarında gōkcekdür. Yaramaz, içlerinde zāhirdür. Meşāhifi ibřāl iderler, fücür üzerine biribiriyle muvāşala kıllurlar. Aşķāb-ı Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve rağıya'llāhu 'anhu sögerler ve aşķāb ortasında vāķı¹³¹⁷ olan [M145a] vāķı'āt u muhālefāt ile temessük iderler ve aña tābi' olurlar. Hāķ te'ālā anları yarlıgamaz. [H136a] Kiçileri ulularından ta'lim olurlar ve ol hāl üzerine terbiyyet olunurlar, tā kim anlar dağı ulu olurlar, pes sünneti řarāb iderler ve bid'ati ihyā kıllurlar. Ol zamānda sünnet-i Resül'le mütemessik olan kimesne řehidlerüñ ve 'ābidlerüñ ve gāzilerüñ efđalidür. Sa'ādet anlaruñdur. Be-dürüstī yir yüzine Revāfız'dan ebğaz kimesne dāhil olmaya. Yirüñ gāzabı anlaruñ üzerinedür. Gök istikrāhla anlara gölge şala. Ol řā'ifenüñ 'ālimleri, ol günde gōk altında olan kimesnelerüñ şerlusi ola. Fitne anlardan çıķa ve anlarda ola. Ne'üzü bi'llāh, anlar şunlardur ki meleküt-i semāvātta ercās u encās diyü tesmiyye ola. Kāçan aşķāba rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in, mecālisde ve meķāfilde ve mesācidde la'net itseler ve bunu ři'ār idinseler, şikmet göğüslerinden münselih ola. Pes Allāh tebāreke ve te'ālā revāfızı ve bid'at ehlleri mesh eyler."

Çün kim aşķāb bu sözi işitdiler, eyitdiler: "Yā emīre'l-mü'minīn, eger biz anlara, ol zamāna irişürsek n'eyleyelüm?" 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "'İsā'nuñ 'aleyhi's-selām řavāriyyüni gibi oluñuz, şabr eyleñ. Biz nenüñ üzerine oldıgısa dağı Hāķ te'ālā size her ne emr itdiyse Nebī'sine řā'atden ve aşķābına maķabbetden ve anlardan müfāraķatdan aña yapuşuñ. Be-dürüstī aşķāb-ı 'İsā 'aleyhi's-selām bıçķularla şağıldılar

* Şeyhey: Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer.

¹³¹⁴ adlu kitābında Mİ: -H

¹³¹⁵ üzerine Mİ: -H

¹³¹⁶ ehl-i M: -İH

¹³¹⁷ vāķı' İH: -M

ve tağlarda ağaçlar kesdiler. Dağı ben eyidürüm size haq ve sünnet üzerine ölmek,¹³¹⁸ ma‘şıyyet ü bid‘at üzerine olmağdan hayrludur.”

Ve dağı hikāyet olundu ki ‘Alī’ye rağıya’llāhu ‘anhu bu haber irişdi ki¹³¹⁹ ‘Abdu’llāh bin Sebe’ anı Ebū Bekr’le ‘Ömer’ün üzerine tafđil eyler. ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “¹³²⁰ والله لقد هممت بقتله” Eyitdiler: “Saña maħabbet ideni qatlı [İ125b] mi idersin?” Pes buyurdu ki “Elbette ben olduğum şehrde olmasun.” [M145b] Hemān-dem şehrden sürdürdi.

İmām Müstağfirī hazretleri raħimehu’llāhi te‘alā *Delā’ilü’n-nübüvve* adlu kitābında ba‘zı şikātdan naql eyledi ki eyitdiler: Biz üç kişiydük, Yemen tarafına müteveccih olduğ ve bizümle Kūfe’den bir şahş var idi ki Ebū Bekr’le ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhumā haqķında yaramaz sözler söylerdi. Her niçe ki aña naşihat [H136b] itdük, terk itmedi. Çün Yemen’e yaqın geldük, bir yire qonduq, uyuduk. Çün göç vaqti oldu āb-dest aldük ve ol şahşı uyandurduq. Uyandı ve eyitdi: “Heyhāt! Ben bu yirde sizden girü qaldum. Şol vaqtda ki beni uyandurduñuz, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem başum ucında tırımışdı ve eyidürdi ki “Ey fāsıq! Haq te‘alā fāsıqı h‘ār¹³²¹ eyledi. Sen bu menzilde mesh olsañ gerekdür.” Bu sözi işidüp biz eyitdük: “Vāy saña! Tır yuqaru, āb-dest al.” Qalkup oturdu ve ayakların bir yire cem‘ eyledi. Nāgāh gördük ki ayağınuñ barmaqları mesh olmağa başladı. İki ayağı maymün gibi oldu. Pes dizlerine irişdi. Ba‘dehu oturaq yirine çıqdı. Andan şoñra sīnesine, āhir yüzine ve başına, bi-‘aynihi maymün oldu. Aldük, devenüñ palanı üzerine baqladük dağı revān olduğ. Ğurüb-ı āfitāb vaqtinde bir püşteye irişdük ki birqaç maymün ol yirde cem‘ olmışdı. Çün anları gördi, çoqluq ıztırāb eyledi ve ipini pāreledi ve anlara ulaşdı. Andan şoñra bize müteveccih oldu ve ol maymünlar anuñla bile döndiler. Biz eyitdük: “Ol vaqt ki ādemiydi, bize ĩzā eylerdi. Şimdi ki maymün oldu ve maymünlar aña yār oldu, ne eylese gerekdür?” Pes bize yaqın geldi ve quyruğunuñ üzerine oturdu ve bizüm yüzümüze nazar eylerdi ve gözinden yaşlar dökerdi. Bir sā‘at geçdi ol maymünlar gitdiler. Ol dağı ardlarınca bile gitdi.

Yine İmām Müstağfirī hazretleri raħimehu’llāhi ‘aleyh¹³²² ‘Alī bin Zeyd’den rağıya’llāhu ‘anhu naql ider ki ol dimişdür ki: Sa‘id bin Müseyyeb baña eyitdi ki “Bir

¹³¹⁸ ölmek İH: olmağ M

¹³¹⁹ ‘Alī’ye rağıya’llāhu ‘anhu bu haber irişdi ki Mİ: -H

¹³²⁰ “Vallahı onu öldürürüm.”

¹³²¹ h‘ār Mİ: ħor H

¹³²² ‘aleyh M: -İH

kimesne [M146a] gönder, filān şahşı göreler.” Eyitdüm: “Sen hālını söyle.” Eyitdi: “Yok, kimse gönder.” Gönderdüm. Sa‘īd bin Müseyyeb raḥimehu’llāhi ‘aleyh¹³²³ eyitdi: “Ol şahş aşḥāb-ı Resūl’den ba‘zına sögerdi. Ḥaḡ te‘ālā anuñ yüzinde bir vech ile bir cerāḡat zāhir itdi ki dükeli yüzini tıtdı ve siyāh oldu.”

Yine İmām Müstağfirī raḥimehu’llāh ‘aleyh¹³²⁴ bir şālīḡ kimesneden naḡl ider ki ol dimişdür ki: Bir şahş var idi Kūfe’lü. Ebū Bekr’e ve ‘Ömer’e raḡıya’llāhu ‘anhu nā-sezā sözler söylerdi. [I126a] İttifāḡ bizümle hem-sefer oldu. Her niçe ki aña naşīḡat itdük, işitmedi. Eyitdük: “İmdi bizden ıraḡ ol.” İraḡ oldu. Dönüşde oḡlanını [H137a] gördük, eyitdük: “Ḥvāceñe di ki bizümle bile gitsün”. Eyitdi: “Ḥvāceme ‘aceb ḡādişe vāḡı‘ oldu. İki elleri ḡınzīr eli gibi oldu.” Pes ḡvācesinüñ yanına varduḡ ve eyitdük: “Bizümle gel, gidelüm.” Eyitdi: “Baña ‘azīm ḡādişe vāḡı‘ oldu.” İki elini yeñinden çıkardı, ḡınzīr ellerine dönmiş.

Ba‘dehu bizümle yoldaş oldu, tā bir yire irişdük ki ol yirde ḡınzīrlar çoḡ idiler. Kendüyi merkebden aşaḡa bıraḡdı ve ḡınzīr şüretin tıtdı. ḡınzīrlara ḡarışdı, şöyle ki anı ol ḡınzīrlardan fark idemedük. Metā‘ını ve ḡulāmını Kūfe’ye götürdük.

Yine İmām Müstağfirī raḥimehu’llāh ḡāzīlerüñ birinden naḡl itmişdür ki ol ḡāzī dimişdür ki: Biz bir cemā‘at ḡazāya gitdük. Bizümle bir şahş var idi mevālī-i Benī Temīm’den idi. Ebū Ḥayyān, Ebū Bekr’e ve ‘Ömer’e düşnām virürdi ya‘nī sögerdi ve lāyīḡ degül sözler söylerdi. Niçe ki naşīḡat itdük, fā‘ide itmedi. Yolca anı ḡākimlerden birine ki yolumuz uğradı, iletük. Eyitdi: “Anı benüm yanumda ḡoyuñuz.” Yanında ḡoyup gitdük. Çün bunuñ üzerine bir zamān geçdi, gördük ki ardumuzdan gelür. Ol ḡākim aña bir ḡaftān geydürmiş ve bir at virmiş. Çün bize irişdi, şamāte itmege başladı ve eyitdi: “Nice gördüñüz ey Ḥudā’nuñ düşmenleri?” Eyitdük: “Bizümle yoldaş olma.” Pes ol şahş yoluñ bir ḡarafından ve biz bir ḡarafından giderdük. Nāḡāḡ yoldan çıkdı, ḡazā-yı ḡācet için bir yire oturdu. Anı gördük ki bir bölük arular anuñ üzerine ḡamle itdiler. Bizden mededkārлуḡ diledi. [M146b] Diledük ki anı ḡalāş idevüz. Ol arular bize ḡamle eylediler. Biz girü döndük. Aña müteveccih oldılar. Etin ve derisin ḡopardılar. Şöyle ki kemikleri apaḡ yaldururdu. Biz feryād eyledük: “Benī Temīm’den kimdür ki Ebū Ḥayyān’uñ terekesini cem‘ eyleye!” didük.

¹³²³ ‘aleyh M: -İH

¹³²⁴ ‘aleyh M: -İH

Yine İmām Müstağfirī rahimehu'llāh te'ālā¹³²⁵ ekābir-i selefūn birinden nakl eyler ki dimişdür ki: Benüm bir konuşum var idi ki Ebū Bekr'e ve 'Ömer'e rağıya'llāhu 'anhu lāyık degül kelimāt iderdi. Bir gice Resül'i 'aleyhi's-selām uyğuda¹³²⁶ gördüm ki Ebū Bekr rağıya'llāhu 'anhu şağ tarafında ve 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu şol tarafında idi. Eyitdüm: [H137b] “Yā Resūla'llāh, bir konuşum var idi ki baña İzāsı toqınur [İ126b] bu iki kişinün haqqında.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir şağşa eyitdi: “Yüri bunun konuşısını katl eyle.” Çün şabāh kendüme eyitdüm: “Varayın¹³²⁷ aña gördüğümden haber vireyin.”¹³²⁸ Çün kapısına geldüm, gördüm ki ol şağşuñ serāyından ħurūş u velvele gelür. Bir kişiden ħālını şordum. Eyitdiler: “Dün gice bir kişi evi içinde katl eylemiş.”

Yine İmām Müstağfirī rahimehu'llāh getürmişdür ki Başra ehlinden birisi eyitdi:¹³²⁹ Ehvāz ulularından birine ba'zı metā' şatmışdum. Baña eyitdiler ki “Ol Rāfīzīdür. Ebū Bekr'i ve 'Ömer'i yaramazlığıla zıkr ider.” Çün varup gelmem aña çoğ oldu. Bir gün anuñ yanında idüm, nāgāh anlaruñ haqqında nā-ħoş sözler söylemege başladı. Yanından ziyāde mağmūm u maħzūn kałkđum ve ol gice ta'am yimedüm. Resül'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'ālem-i ħ'ābda gördüm. Eyitdüm: “Yā Nebiyya'llāh, filān kimseyi görür misin ki Ebū Bekr ve 'Ömer haqqında neler söyler?” Buyurdi ki “Ol saña yaramaz mı gelür?” Eyitdüm: “Belī yā Resūla'llāh.” Eyitdi: “Var anı benüm önüme getir.” Vardum ol şağşı getürdüm. Hemān-dem baña “Anı çökerd” diyü emr eyledi, çökerddüm. Benüm elüme bir bıçağ virdi ve eyitdi kim “Di imdi bunu öldür.” Eyitdüm: “Öldüreyin¹³³⁰ mi yā Resūla'llāh?” Üç kerre ol sebebden bu su'ālī eyledüm. Zīrā benüm yanumda ādem öldürmek emr-i 'azīm idi. Üçünci kerre eyitdi: “Vāy saña! Öldür dirüm, öldür!” Pes anı öldürdüm.

Çün şabāh oldu [M147a] eyitdüm, ol ħabīşe varayın¹³³¹ ve gördüğümden haber vireyin.¹³³² Çün kim maħallesine irişdüm, gördüm ki ħānesinden feryād u figān gelür. Eyitdüm: “Bu ne ħikāyetdür?” Eyitdiler: “Filān kimesneyi dün gice döşeginde katl olunmuş buldılar.” Eyitdüm: “Vallāhi anı ben katl eylemişem, Resül'ün şalla'llāhu

¹³²⁵ te'ālā İH: 'aleyh M

¹³²⁶ uyğuda İH: düşümde M

¹³²⁷ varayın H: varayum Mİ

¹³²⁸ vireyin H: vireyüm Mİ

¹³²⁹ birisi eyitdi Mİ: -H

¹³³⁰ öldüreyin İH: öldüreyüm M

¹³³¹ varayın H: varayum Mİ

¹³³² vireyin H: vireyüm Mİ

‘aleyhi ve sellem¹³³³ emriyle. “Çün oğlu ol hâli bildi eyitdi: “Sen haqqıñı al ve beni ço ki anı topraq altında pinhân eyleyem.”¹³³⁴ Ben¹³³⁵ mālumu aldum dañi gitdüm.

Yine İmām Müstağfirī raḥimehu’llāh te‘ālā ‘aleyh¹³³⁶ getürmişdür ki selefden biri hikāyet eyledi ki: Benüm tufūliyyet zamānında bir mu‘allimüm var idi ki beni mezheb-i revāfiẓa delālet eylemişdi ve ben Ebū Bekr ü ‘Ömer’e lāyık degül sözler [H138a] söyledüm. Bir gice düşümde gördüm ki kıyāmet kōpmiş ve dükeli merdümler yüzün Hāzret-i Resūl’e ‘aleyhi’s-selām tūtmışlar. Nāgāh gördüm ki Resūl ‘aleyhi’s-selām oturmuş ve şağında bir kırğıl pīr ve şolında bir kırğıl pīr oturur. Hālā’iğ gelüp Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem selām virdiler. Ben dañi yakın vardum ki tā selām virem. Ol [İ127a] iki pīrden biri eyitdi: “Yā Resūla’llāh, bu şahş bizden ne ister?” Resūl ‘aleyhi’s-selām diledi ki beni tuta. Uyḥudan uyandum, fi’l-hāl saçum ve saqalum ve kaşum ve kirpügüm döküldi. Dört ay müddeti öyle qaldum ki hep taḃībler anuñ ‘ilācında ‘āciz qaldılar. Bir gün āşinālardan biri baña geldi ve eyitdi: “Bu ne ‘arızadır ki saña vāqı‘ oldı, taḃībler müdāvāsında ‘āciz qaldılar?” Ve şöyle añladum ki ol dostuñ benüm haqqımda i‘tikādı şu vech ile olmışdur ki ol resme yigitlere vāqı‘ olur, beni dañi bir kimsenüñ maḥabbeti ve ‘aşkı bu hāle koymışdur ola. Pes ben haqqıkat-i hāli ol dosta didüm, eyitdi: “Sübḥāna’llāh! Niçün Resūl’üñ öñünde tevbe itmedüñ? Ve ‘özrüñi dilemedüñ? Meger bilmemişsindür ki şalāt u teslīmāt ve dañi anlaruñ ğayrı her ne kim, ol Hāzret’üñ rüḥ-ı muṭahharasına irsāl olunur ve aña irişür.” Fi’l-hāl ibriq ve legen taleb eyledüm,¹³³⁷ āb-dest aldum ve iki rek‘at [M147b] namāz kıldum ve eyitdüm: “Ḥudāvendā! Tevbe eyledüm ve ol Şeyḥ’üñ faẓīletine kâ’il oldum.” Bunuñ üzerine bir hafta geçmedi ki saçum ve saqalum ve kaşum ve kirpügüm yine bitdi.

Yine İmām Müstağfirī ḥazretleri raḥimehu’llāhi ‘aleyh¹³³⁸ getürmişdür ki ekābir-i selefden biri hikāyet eyledi ki: Bir gün Şām’a sefer eyledüm. Şabāḥ namāzını bir mescidde kıldum. Çün imām namāzdan fāriğ oldı, Ebū Bekr’e ve ‘Ömer’e raḏıya’llāhu ‘anhu yaramaz du‘ā eyledi. Çün gelesi yıl yine Şām’a ‘azm itdüm. İttifāq şabāḥ namāzını girü ol mescidde kıldum. Çün imām namāzı tamām eyledi, Ebū Bekr ü ‘Ömer’çün gökcek du‘ālar kıldı. Mescid ehline eyitdüm: “Geçen yıl Ebū Bekr ve

¹³³³ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹³³⁴ eyleyüm Mİ: idem H

¹³³⁵ Ben Mİ: -H

¹³³⁶ te‘ālā ‘aleyh M: -İH

¹³³⁷ eyledüm Mİ: eyledi H

¹³³⁸ ‘aleyh M: te‘ālā İ: -H

‘Ömer’e yaramaz du‘âlar eyidürdünüz, bu yıl gökcek¹³³⁹ du‘âlar idersiz. Sebebi [H138b] ne oldı?” Ol cemā‘at eyitdiler: “Bıldırki imāmı görmek diler¹³⁴⁰ misin?” Ben eyitdüm: “Belī.” Beni bir serāya iletdiler ki ol serāyda bir kelb var idi ki gözlerinden yaş ağırdı. Ben eyitdüm: “Sen ol imām mısın ki geçen yıl Ebū Bekr’e ve ‘Ömer’e rağıya’llāhu ‘anhu yaramaz du‘âlar iderdün?” Başıyla işāret idüp eyitdi: “Belī.”

Yine İmām Müstağfirī hāzretleri raḥimehu’llāhi ‘aleyh¹³⁴¹ getürmişdür ki selefden biri hikāyet itdi ki: Ben Medāyin’de olurdum ve her yirde ki bir ġarīb meyyit işitsem kefen şarardum. Bir gün bir şahş geldi eyitdi: “Bu yirde Kūfe’den bir cemā‘at gelmişdi, ḥāliyā biri fevt olmuş. Kefeni yokdur. Hıdmetkārımı gönderdüm, tā anuñçün kefen ala.” Ben üzerine vardum, gördüm ki fevt olmuş yatur. Qarnı üstinde bir kerpüç komışlar. Nāgāh gördüm oṭuru düşdi ve eyitdi: “يا ويله يا ويله¹³⁴²” Ben eyitdüm: “Lāilāhe illa’llāh.” di. [İ127b] Eyitdi kim “Bunuñ şimden girü fā’idesi irişmez. Ben bir kavmle idüm ki Ebū Bekr ü ‘Ömer’e şetm iderlerdi. Ben daḥi anlaruñla şetm iderdüm. Uş şimdi helāk oldum ve Cehennem’de maḳāmımı gördüm. Baña girü cān virdiler, tā ḥalā’iḳı korḥudam.” Çün bu ḥāli gördüm taşra çıkdum ve yoldaşlara ne gördüğümden ḥaber virdüm. Eyitdiler: “Fī’l-i şeyṭānīdür ki anuñ dilinden söz söyler.”

İmām Kayrevānī raḥimehu’llāh *Kitābü’l-Bostān*’da [M148a] ba‘zı selefden naḳl eyledi ki eyitdi: “Benüm bir ḳonşum var idi ki Ebū Bekr ü ‘Ömer’e rağıya’llāhu ‘anhu şetm iderdi. Vaḳtā ki bir gice şetmi ziyāde eyledi, taḥammül itmeyüp anuñla döğüşdüm. Pes döndüm, ḥazīn ü ġamġin menzilüme geldüm ve yatsu namāzını te’ḥīr idüp uyudum. Uyḥu içinde Resül’i gördüm. Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, filān senüñ aşḥābuña sebt eyler.” Eyitdi: “Kime?” Eyitdüm: “Ebū Bekr ü ‘Ömer’e.” Eyitdi: “Ṭut bu bıçaġı, bunuñla anı boġazla.” Pes bıçaġı aldum ve anı çökerddüm daḥi boġazladum ve gördüm ke’ennehu elüme anuñ ḳanından bulaşdı. Elümi yire sürdüm. Bu eşnāda uyandum, işitdüm ki ol şahşuñ dārından fiġān gelür. [H139a] Eyitdüm: “Bu ne fiġāndur?” Eyitdiler: “Filān bu gice füc’eten ölmüş.” Çün şabāḥ oldı, vardum aña nazār itdüm, boġazında bir ḥaṭ çekilmiş gördüm.

Ve cümle-i kerāmāt-ı Şeyḥeyn’endür ki Şeyḥ-i Ekber* ḳaddesa’llāhu sirruhu’l-‘azīz *Fütūḥāt-ı Mekkiyye* adlu kitābında zıkr eylemişdür ki: Evliyā’u’llāhdan bir ṭā’ife

¹³³⁹ Mescid ehline eyitdüm, geçen yıl Ebū Bekr ve ‘Ömer’e yaramaz du‘âlar eyidürdünüz. Bu yıl gökcek Mİ: -H

¹³⁴⁰ diler İH: ister M

¹³⁴¹ ‘aleyh M: te‘ālā İ: -H

¹³⁴² “Vāḥ! Yazıklar olsun. Vāḥ! Yazıklar olsun.”

* Muhyiddīn İbn Arabī.

vardur ki anlara Recebî'ler dirler ve anlar kırk kişi olurlar, ne artuk ve ne eksük. Ve anlaruñ hâli oldur ki Receb'üñ evvel güninde şöyle ağır olurlar ki gūyā gökleri üzerlerine kodılar. Hareket itmege mecâlleri olmaz. Ne ayağ üzerine tırı bilürler ve ne oturmağa kudretleri olur. Ellerin ve ayakların, belki gözlerin depretmege kâdir olamazlar. Receb'üñ evvel güninde böyle olurlar. Ammā gündən güne ol hâlet bunlardan tahfif olur. Çün Şa'bân duhûl eyleye, tamām hafif olurlar. Şöyle ki gūyā bendden hâlâş olurlar. Ve anlara Receb'den ziyâde keşfler ve bî-nihâyet tecellîler ve muğayyebâta ittilâ'lar vâkı' olur. Şa'bân ayında ol hâletler yine anlardan zâ'il¹³⁴³ olur ve gâh olur ki ol hâletüñ ba'zı ol tã'ifenuñ ba'zında bâkî kalur, tâ yıl tamâm olunca.

Hâzret-i Şeyh raḥimehu'llâh eyidür: [M148b] Ben ol tã'ifeden birini gördüm ki anda keşf-i Revâfiz bâkî kalmışdı. Her-bâr anları ħınzîr şüretinde görürdi. Gâh olurdi ki mestûru'l-hâl bir kişi ki hiç anuñ şüretinden¹³⁴⁴ mezhebini bilmezler, aña uğrardı, eger ol kişi mezheb-i Revâfiz'da [İ128a] olsa idi ħınzîr şüretinde görürdi. Ol şahşı taleb eylerdi ve eyidürdi: “Tevbe eyle ve Hâk te'âlâya rücû' kııl ki sen Râfizî'sin.” Ol şahş ta'accüb eylerdi, eger tevbe eylerse ve tevbesinde şâdık olursa, anı insân şüretinde görürdi ve eyidürdi: “Toğru söylersin.” Ve ger kâzib ise girü ol şahşı ħınzîr şüretinde görürdi ve eyidürdi: “Yalan söylersin, tevbe eylemedüñ.”

Bir gün 'udül-i Şâfi'iyye'den ya'nî mezheb-i Şâfi'i raḥimehu'llâh ihtiyâr itmiş iki yarar eyü kimesneler aña geldiler.¹³⁴⁵ Hergiz kimesne anlardan [H139b] rafz fehmi eylemezdi. Şî'a cemâ'atinden daḥi degüller idi. Ammā fikr ü nazarla ol mezhebi tutmuşlardı ve Ebü Bekr ü 'Ömer'e nisbet yaramaz itikâd itmişlerdi¹³⁴⁶ ve 'Alî raḍıya'llâhu 'anhu hakkında tamâm nisbetleri var idi. Çün ol iki mu'temed kimesne ol 'azîze vardılar. Buyurdı ki anları taşra çıkaralar. Sebebin şordılar, eyitdi kim “Ben sizi ħınzîr şüretinde görürüm. Bu bir 'alâmetdür benümle Hâk te'âlâ ortasında ki Râfizîleri baña bu şüretde gösterür.” Fi'l-hâl ol kişiler bâtınlarından tevbe eylediler. Anlara eyitdi: “Uş şimdi tevbe eyledüñüz, zîrâ ki sizi insân şüretinde görürüm.” Bu ma'nâdan ta'accüb itdiler ve bi'l-küllıyye ol bâtıl mezhebden ve fâsid itikâddan ihlâşıla hâlâş buldılar.

¹³⁴³ zâ'il Mî: zâhir H

¹³⁴⁴ şüretinden MH: -î

¹³⁴⁵ Bir gün 'udül-i Şâfi'iyye'den ya'nî mezheb-i Şâfi'i raḥimehu'llâhi ihtiyâr itmiş iki yarar eyü kimesneler aña geldiler İH: Bir gün Şâfi'iyye'den iki kişi aña geldiler M

¹³⁴⁶ ve Ebü Bekr ü 'Ömer'e nisbet yaramaz itikâd itmişlerdi İH: ve Ebü Bekr ü 'Ömer'e sebb iderler idi raḍıya'llâhu 'anhumâ M:

¹³⁴⁷ Emirü'l-mü'minîn 'Osmân bin 'Affân rağıya'llāhu te'ālā¹³⁴⁸ 'anhu, künyeti İbn 'Abdu'llāh'dur ve laqabı Zî'n-nürey'n'dür, zîrâ ki Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem biribiri ardınca iki kızın nikâhına almışdur. Evvel Ruqiyye hatunı rağıya'llāhu 'anhâ, Ruqiyye vefât itdükden şoñra Ümmü Gülşüm hatunı rağıya'llāhu 'anhâ almışdur. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki “Eger bir kızım [M149a] dağı olaydı, anı dağı 'Osmân'a rağıya'llāhu 'anhu nikâh iderdüm.” Benî Âdemden hiç kimesne bu devlete müyesser olmamışdur ki bir peygamberün iki kızın nikâhıyla almış ola.¹³⁴⁹

Resül 'aleyhi's-selâm, hakkında buyurmuşdur ki “¹³⁵⁰ انه يدخل الجنة بغير حساب”¹³⁵⁰ Dağı şol vaqtde ki 'Osmân rağıya'llāhu 'anhu Rûme* kuyusını, ki Medîne'den nişf fersah ırakdur, Ebü 'Abdu'llāh bin Mende'den otuz beş biñ aqçaya şatun aldı ve anı ta'mir idüp Müslimîne vakf eyledi. Ve şol vaqtde ki 'usret leşkerini techiz eyledi, ya'nî gazve-i Tebük olduğı zamânda, eyyâm gayet hârr idi ve zâd u merkeb az idi, Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bulurdu ki “¹³⁵¹ من جهز جيش العسرة فله الجنة”¹³⁵¹ Vaqtâ kim 'Osmân rağıya'llāhu 'anhu bu hadîşi işitdi, on biñ dînâr getürdi.

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki:

غفر الله لك ما قدمت وما اخرت وفي رواية ما اعلنت وما اسررت يا عثمان قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ايضا في حقه الا استحي ملائكة السماء¹³⁵²

[İ128b] [H140a] Ya'nî bilün ben utanurum şol kimseden ki semânuñ melekleri andan utanur. **Beyt:**

خصم خدا و خصم رسولت خصم خوبش

ان بی حیاکه دشمن عثمان باحیاست¹³⁵³

'Ömer rağıya'llāhu 'anhu çün Hicret'ün yigirmi üçüncü yılında, Zî'l-ħicce ayında, namâzdayken Muğire bin Şu'be'nün kulu Ebü Lü'lü' mel'ûnuñ elinde mecrûh oldı, bildi kim şehâdet üzerine vefât idiserdür,

قال ما احد احق بهذا الامر من هولاء النفر الذين توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عنهم راض فسمي عليا

¹³⁴⁷ Der-kenar: Zîkr-i 'Osmân rağıya'llāhu te'ālā 'anhu M: -İH

¹³⁴⁸ te'ālā Mİ: -H

¹³⁴⁹ nikâhıyla almış ola Mİ: nikâhıyla ala H

¹³⁵⁰ “Hesap sorulmaksızın Cennet'e girecektir.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8658.

* Rûme Kuyusu hadisesi anlatılmaktadır. Ancak “Rûme” tüm nüshalarda “Arûme” şeklinde harekelenmiştir.

¹³⁵¹ “Bu orduyu techiz eden Cennet'e girer.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8658.

¹³⁵² “Ey Osman, Allah senin geçmiş ve gelecekteki, bir rivayette gizli ve aşkar, günahlarını affetsin ve yine Hz. Resul onun hakkında şöyle dedi, biliniz ki gökteki meleklerin hayâ ettiği kişiden ben de hayâ ediyorum.” *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-fevâid)*, No: 8654.

¹³⁵³ “Hz. Peygamber'in (Müslüman) akrabasına düşman olan, Allah ve Resul'üne düşmandır Hayâ sahibi Osman'a düşman olan, hayâsızdır.”

Ya'nî eyitdi ki “Bu hilâfet emrine bu zıkr olunanlardan eḫaḫḫ bir kimesne yoḫdur, Resül ‘aleyhi’s-selâm vefâtı zamânına dek anlardan râzî idi ve râzîliğ üzerine vefât itdi. Pes hilâfeti bu altı kimesnenüñ [M149b] ortasında meşveret itmek üzerine terk eyledi.”¹³⁵⁵ Çün ‘Ömer raḏıya’llâhu ‘anhu defn olundu, cem‘ oldılar. Zübeyr eyitdi: “Ben emrümü ‘Alî’ye virdüm.” Ṭalḫa eyitdi: “Ben emrümü ‘Osmân’a virdüm.” Sa’d eyitdi: “Ben emrümü ‘Abdu’r-raḫmân’a virdüm.” Rıḏvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în. Andan soñra iḫtiyârı ‘Abdu’r-raḫmân bin ‘Avf eline¹³⁵⁶ virdiler raḏıya’llâhu ‘anhu. Pes ‘Alî’nüñ eline yapışdı ve eyitdi: “Senüñle bî‘at iderüm. Allâh’uñ Kitâbı ve Resülü’llâh’uñ sünneti ve iki Şeyḫeyn’üñ ya’nî Ebû Bekr’üñ ve ‘Ömer’üñ sîreti üzerine.” Eyitdi: “Allâh’uñ Kitâbı ve Resülü’llâh’uñ sünneti ve benüm re’yümün ictihâdı üzerine.” Ba‘dehu ‘Osmân’uñ eline yapışdı bi-‘aynihi aña daḫi öyle didi. ‘Osmân raḏıya’llâhu ‘anhu diledüğine göre cevâb virdi, tâ üç kerre bu vech ile ol ikisiyle el tutuşdı. Hemân evvelki cevâbı virdiler. Pes ‘Osmân’ıla bî‘at eyledi. ‘Alî ve sâ‘ir şahâbe el tutuşdılar ve imâmetine râzî oldılar rıḏvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în. Ol sultân-ı ḫilm ü ḫayânuñ fezâ’ilinüñ ve kerâmâtınuñ nihâyeti yoḫdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün aşḫâbdan biri [H140b] anuñ ḫânesine ‘azm itdi. Yolca bir nâ-maḫrem ‘avrete naḫar eyledi. Çün kim anuñ ḫânesinden iḫerü naḫar itdi,¹³⁵⁷ girdi. Buyurdı kim “Size ne oldı kim gözlerüñüzde zinâ eḫeri variken benüm ḫâneme gelürsüz?” Ba‘zı rivâyetde şöyledür ki eyitdi: “Sizden biriñüze ne oldı ki yolca zinâ eyleye daḫi bunda gele?” Ol şahâbî eyitdi: “Bizden zinâ itmiş yoḫdur.” ‘Osmân raḏıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmadı [İ129a] mı ki *العينان تزنيان*” Ya’nî iki gözler zinâ iderler.¹³⁵⁸ Ol şahâbî raḏıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Yâ emîre’l-mü’minîn, Resül’den şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem soñra vaḫy nâzil olur mı?” Buyurdı ki “Bu vaḫy degüldür, firâset-i şâdıḫadur ki Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurmuşdur ki *اتقوا فراسة المومن فانه ينظر بنور الله*” Ya’nî mü’minüñ firâsetinden ḫorḫuñuz,¹³⁵⁹ be-dürüstî mü’min olan Allâh’uñ nûrıyla [M150a] naḫar eyler.

¹³⁵⁴ “Halifelige en lâyıḫ olanlar, Resulullah vefât ettiğinde, kendinden razı olduḫu kimselerdir. Bunlar Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Abdurrahman bin Avf ve Sa’d bin Ebâ Vakkas’tır.”

¹³⁵⁵ itmek üzerine terk eyledi Mİ: itmege râzî oldı H

¹³⁵⁶ eline Mİ: -H

¹³⁵⁷ naḫar itdi H: -Mİ

¹³⁵⁸ iki gözler zinâ ider İH: iki göz zinâ iderler M

¹³⁵⁹ ḫorḫuñuz H: ḫorḫuñuz Mİ

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol gice ki şabāh şehīd eylediler, Resūl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'ālem-i ḥ'ābda gördi. Buyurdı kim "Ey 'Osmān, yarın bizüm yanumuzda iftār itsen gerek." Ya'nī şavmuñı açsañ gerek. Pes yarındası gün kullarını muḥālifin ile muḳātele vü muḥārebe itmekden men' eyledi, tā sa'ādet-i şehādet buldı.

'Abdu'llāh bin Riyāḥ ve Ebū Ḳatāde raḍıya'llāhu 'anhu rivāyet iderler ki: Biz ḥarbu'd-dār ya'nī 'Osmān'uñ raḍıya'llāhu 'anhu ḥānesi üzerinde¹³⁶⁰ olan ceng güninde anuñ yanında idük. Çün ğavgā ziyāde müştedd oldı, emīrül-mü'minīn 'Osmān'uñ raḍıya'llāhu 'anhu kulları silāḥları ellerine aldılar. Buyurdı kim "Her kim bu gün kılıc kımına ḳata, mālumdan āzād olsun." Çün taşra çıḳduḳ Ḥasen bin 'Alī'ye raḍıya'llāhu 'anhu yolca buluşduḳ. Anuñla girü döndük ve 'Osmān'uñ raḍıya'llāhu 'anhu yanına geldük. Ḥasen raḍıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Yā emīre'l-mü'minīn, ben senüñ emrünsüz Müslimānlara kılıc çekmek dilemezüm. Sen ḥaḳ üzerine imāmsın, emr eyle baña, tā bu belāyı senüñ üzerüñden def' ideyüm." 'Osmān raḍıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Ey ḳarındaşum oḒı, var ḥāneñde otur. Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālānuñ emri neyse zuḥūra gele. Benüm ḳanlar dökmeḳ ḥācetüm degüldür. Be-dürüstī [H141a] ben bu gice Ḥazret-i Resūl'i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vāḳı'amda gördüm. Buyurdı baña kim 'Eger muḳātele iderseñ nuşret bulursın ve ger muḳātele itmezseñ yarın gice benüm yanumuzda iftār idersin.' Ben dilerüm ki Resūl'le 'aleyhi's-selām iftār idem."

Faşlu'l-ḥiṭāb şāḥibi eyidür: Bu ḳaḫıyye vürüd-ı belāya teslīm 'alāmetidür, maḳām-ı ḫilletde. Nite kim İbrāḫīm el-Ḥalīl'i 'aleyhi's-selām ol vaḳt ki kefe-i mancınıḳa ḳoydılar, Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām gelüp eyitdi: "Hiç ḥācetüñ var mıdur?" Buyurdı ki "أما اليك فلا" Ya'nī ammā saña ḥācetüm yoḒdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cühcān bin Sa'īd-i Ğıfārī [M150b] ol eyyāmda şol 'aşayı ki Resūl'den 'aleyhi's-selām irişmişdi, elinden ḳapup dizine ḳodı kim tā anı şikest ide. Ḥalā'ıḳ üzerine çağırdılar. Pes anuñ dizine ekle ḳısmından bir 'illet zāḫir oldı [I129b] ki bir yıl geçmezsiniz ol 'illetden helāk oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, mu'temed kimesnelerden biri dimişdür ki: Ṭavāf iderdüm. Bir gözsizi gördüm, ṭavāf eylerdi ve eyidürdi ki "Ḥudāvendā beni yarlıḒa! Ammā gümānum yoḒdur ki beni yarlıḒamazsın." Ben eyitdüm: "Sübhāna'llāh! Bunuñ gibi maḳāmda bunuñ gibi söz mi söylersin?" Eyitdi: "Benden bir 'azīm günāḫ şadır olmuşdur." Eyitdüm: "Ol nice günāḫdur?" Eyitdi: "Ol gün ki 'Osmān'ı raḍıya'llāhu

¹³⁶⁰ üzerinde Mİ: ardında H

‘anhu muhāşara eylediler, ben yoldaşlarımdan biriyle and içdük ki eger ‘Osmān rağıya’llāhu ‘anhu katl olunursa yüzine çıplak bir tabanca uravuz. Çün anı katl eylediler, hānesine girdük ve başını hatununuñ dizinde gördük. Yoldaşum hatunına eyitdi: “Yüzini aç.” Eyitdi: “Mağşūd nedür?” Eyitdi: “And içüp tururum ki yüzine çıplak bir tabanca uram.” Hatunı eyitdi:¹³⁶¹ “Anuñ¹³⁶² Resül’le şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şöhetin gözetmez misin ve Resül’uñ iki kızın alduğın bilmez misin?” Ve sâ’ir fâziletlerin bir bir beyân eyledi. Ol yoldaşum utandı, girü döndi. Ben ol sözlere iltifāt itmedüm. İlerü vardum, anuñ yüzine bir tabanca urdum. Ol hatunı eyitdi: “Hağ te‘ālā senüñ günāhlarıñı yarlıgamasun ve ellerüñ [H141b] kurusun ve gözlerüñ kör eylesün!¹³⁶³” Vallāhi henüz kapu eşiginden taşra çıkmadum, ellerüm kurudı ve gözlerüm kör oldı ve gümānum yokdur ki Hağ te‘ālā günāhlarıñı dağı yarlıgamaz.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün ‘Osmān’ı rağıya’llāhu ‘anhu şehīd eylediler, üç gün cinniler Resül’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mescidi şamında nevha vü zārī eylediler ve anuñ merşiyyesinde ebyāt söylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Adī bin Hātem rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: ‘Osmān’uñ rağıya’llāhu ‘anhu katli güninde işitdüm bir kimesne eyidürdi kim¹³⁶⁴” *ابشر ابن عفان بغفران ورضوان*” Ve bir rivāyetde [M151a]¹³⁶⁵” *ابشر ابن عفان بروح وريحان وجنة ذات انفان و نعيم ذات الوان ورب غير غضبان*” Pes dört yaña bağıduğ, kimesne görmedük.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün anı şehīd eylediler, üç gün şöyle kaldı, anı ol kavm-i eşrāruñ gulūsından defn eylemediler. Nāgāh hātifden bir āvāz geldi ki *“ادفنو ولا تصلوا عليه فان الله عز وجل قد صلي عليه”* Ya‘nī anı defn idüñüz ve namāzını kıılmañuz. Be-dürüstī Allāh ‘azze ve celle anuñ namāzını kııldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, üç günden şoñra anı giceyle Bağı‘ cānibine iletdiler, tā defn ideler. Ardlarından [İ130a] bir qaraltu zāhir oldı. Ol kavmüñ üzerlerine havf müstevlī oldı. Yağın oldı ki cenāzeyi koyup müteferriğ olalar. Ol qaraltunuñ içinden bir āvāz geldi ki *“Ber-qarār oluñuz, qorqmañuz. Biz geldük ki defnde sizüñle bile olavuz.”* Ol hāzır olanlardan ba‘zı eyitdiler: Vallāhi anlar feriştelere idiler.”

¹³⁶¹ eyitdi Mİ: eyitdiler H

¹³⁶² anuñ Mİ: -H

¹³⁶³ eylesün İH: olsun M

¹³⁶⁴ “İbn Affan’ı mağfired ve Cennetle müjdele!”

¹³⁶⁵ “İbn Affan’ı ferahlık, rahatlık, saadet, Cennetteki sayısız nimetler ve Rabb’inin rızasıyla müjdeleyin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, hacc mevsimlerinin ba'zında çün kâfile Medîne'ye geldiler, hemân bir şahş h'vâr u haķır 'add idüp ve ba'îd görüp kâhillendi, emîrû'l-mü'minîn 'Oşmân'ıñ rağıya'llāhu 'anhu meşhedine varup ziyâret itmedi. Cümle kâfile selâmetle vardılar ve selâmetle yine döndiler. Ve bir yırtıcı cânver kâfilenüñ içine girüp ol şahş päre päre eyledi ve hergiz etinden yimedi ve dükeli kâfile ehli bildiler ki bu iş aña 'Oşmân'a rağıya'llāhu 'anhu [H142a] hürmetsizlik itdüğinden oldı.¹³⁶⁶

Ve hulefâ-yı selâsenüñ cümle-i kerâmetlerindendür ki, bir gün Ebü Zer-i Ğıfârî öñünde 'Oşmân'ı rağıya'llāhu 'anhu zıkr eylediler. Eyitdi: "Ben anuñ haķķında hayrdan gayrı söz söylemezüm. Zîrâ ki bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hânesinden taşra çıkdı ve revân oldı, ben dağı ardınca gitdüm, tâ bir mevzi'a vardı, oturdu. Ben Resül'üñ 'aleyhi's-selâm öñüne vardum, selâm virdüm ve karşıasına oturdum. Buyurdu ki "Neden geldüñ ey Ebü Zer?" Ben eyitdüm: "Allāhu te'âlâ ve Resül'i yeg bilürler." Nâgâh emîrû'l-mü'minîn Ebü Bekr rağıya'llāhu 'anhu geldi ve Resül'üñ 'aleyhi's-selâm sağ tarafında oturdu. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şordı ki "Ne düşdi ki geldüñ ey Ebü Bekr?" Eyitdi: "Allāhu te'âlâ ve Resül'i yeg bilürler." [M151b] Ba'dehu 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu geldi, Ebü Bekr'üñ sağ tarafında oturdu. Anuñla hemîn bu su'âl cevâb vâķı' oldı. Andan sonra 'Oşmân rağıya'llāhu 'anhu geldi, 'Ömer'üñ sağ cânibine oturdu. Resül yirden yedi dâne, ya tokuz dâne taşcağızlar getürdi ve mübârek ayasınıñ içinde tutdı. Ol taşcağızlar tesbîh itmege başladılar. Şöyle ki anlaruñ âvâzını şol bal arusu âvâzı gibi işidürdüm. Andan sonra ol taşcağızları yire ķodı. Epsem oldılar. Ba'dehu anları ķaldurdu Ebü Bekr'üñ rağıya'llāhu 'anhu eline virdi. Girü tesbîhe başladılar. Çün ol dağı yire ķodı, yine epsem oldılar. Girü Resül 'aleyhi's-selâm ķaldurdu 'Ömer'üñ eline virdi, girü tesbîh eylediler. Çün ol dağı yire ķodı, yine hâmüş oldılar. Girü anları ķaldurdu, 'Oşmân'ıñ eline ķodı. Yine tesbîh eylediler. Çün yire ķodı, diñdiler.

Ve ol cümleden biri [İ130b] oldur ki, Enşâr'dan bir kişi Müseyleme-i Kezzâb'ıñ katli gününde katl olmuşdı, anı maķtüller içinde taleb iderlerdi. Maķtülün birinden işitdiler ki eyidürdi: ¹³⁶⁷ محمد رسول الله ابو بكر الصديق عمر الشهيد عثمان اللينير الرحيم

¹³⁶⁸ **Emîrû'l-mü'minîn 'Alî bin Ebî Tâlib kerrema'llāhu vechehu**, on iki imāmuñ evvelkisidür ve künyeti Ebu'l-Ħâsen ve Ebu't-Turâb'dur. Hergiz aña Ebü Turâb'dan

¹³⁶⁶ Ve dükeli kâfile ehli bildiler ki bu iş aña 'Oşmân'a rağıya'llāhu 'anhu hürmetsizlik itdüğinden oldı İH: Ve dükeli kâfile ehli bildiler ki bu iş aña 'Oşmân'dan ötüri oldı. Ya'nî aña hürmetsizlik eyledi idi, andan ötüri oldı M

¹³⁶⁷ "Muhammed, Allah'ın resulüdür. Ebü Bekir, siddik; Ömer, şehîd; Osman, yumuşak huylu ve merhametlidir."

¹³⁶⁸ Der-kenar: **Zıkr-i 'Alî bin Ebî Tâlib kerrema'llāhu te'âlâ vechehu** M: -İH

sevgülü ad gelmezdi. Ol adla okısalar şād-mān [H142b] olurdu. Bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹³⁶⁹ Fāṭıma'nuñ raḍıya'llāhu 'anhā ḥānesine geldi, 'Alī'yi raḍıya'llāhu 'anhu anda görmedi. Fāṭıma'dan raḍıya'llāhu 'anhā şordı ki “Ammuñ oğlı kıandadır?” Eyitdi: “Ortamuzda bir nesne vāḳı' oldı, hışm eyledi, taşra gitdi ve benüm yanumda kıaylüle eylemedi.” Kıaylüleyi kıuşluğdan şoñra uyumağa dirler ki ihyā-yı leyālī idenlere sünnetdür. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir kimesneye buyurdu ki “Gör anı kıandadır?” Ol kimse geldi, eyitdi: “Yā Resūla'llāh, mescidde uyur.”

Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anda vardı, [M152a] gördi kim yatmış uyumuş ve ridāsı arkasından düşmüş ve arkası toprağa bulaşmış. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mübārek eliyle ol toprağı arkasından giderdi ve eyidürdi kim

1370» «قم يا ابا تراب قم يا ابا طراب»

'Ömer raḍıya'llāhu 'anhu rivāyet ider ki: Resül 'aleyhi's-selām buyurmuşdur ki

1371» «من كنت مولاه فعلي مولاه»

Ve Berā' bin 'Āzib raḍıya'llāhu 'anhu rivāyet ider ki bir gün¹³⁷² Resül 'aleyhi's-selām 'Alī'nuñ eline yapışdı. Ba'dehu buyurdu ki «الست اولي بالمومنين من انفسهم» Ya'nī ben mü'minlere nefislerinden müşfikrağ degül miyim? Eyitdiler: “Belī yā Resūla'llāh, müşfikrağsın.” Pes eyitdi: «هذا مولاي ومولا من انا مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه» Ya'nī bu benüm dostumdur dağı şol kimsenüñ dostudur ki ben anuñ dostuyam. Yā İlāhī, sen aña dost olana dost ol ve düşmenine düşmen ol!

Bi'l-cümle anuñ fezā'ili vü şemā'ili zebān ile tađrīr ve beyān ile tađrīr olmağdan mütecāvizdür. İmām¹³⁷³ Aḥmed Ḥanbel raḍıya'llāhu 'anhu buyurmuşdur ki: Şahābe-i kirāmuñ raḍıya'llāhu 'anhu hiç birinden bize ol kıadar fezā'il irişmemişdi ki 'Alī bin Ebī Ṭālib'den irişdi.

Seyyidü't-ṭā'ife Cüneyd kıaddesa'llāhu sirruhu'l-'aziz dimişdür ki: emirü'l-mü'minīn 'Alī raḍıya'llāhu 'anhu muḥālifin ü muḥārebātdan ārām u fırsat bulmuş olsaydı, elbette bize andan bu taşavvuf u ḥaḳā'ik 'ilminden ol kıadar nağl olunurdu ki gönüller aña ṭāḳat getürmezdi.¹³⁷⁴

¹³⁶⁹ Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Mİ: -H

¹³⁷⁰ “Ey Ebā Turab, kalk. Ey Ebā Turab, kalk.”

¹³⁷¹ “Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur.” *Tirmizī*, “Menākıb”, 19; *İbn Māce*, “Mukaddime”, 11.

¹³⁷² bir gün Mİ: -H

¹³⁷³ İmām Mİ: ammā İmām H

¹³⁷⁴ getürmezdi Mİ: getürmeyeydi H

Şerh-i Ta'arruf da eyidür: 'Alî bin Ebî Tâlib 'âriflerüñ başıdır ve anuñ sözleri vardur ki andan evvel kimesne söylememişdür ve andan şoñra [I131a] kimesne mişlini getürmemişdür, tâ şol haddedür ki bir gün minbere çıkmışdı, eyitdi kim:

سلونى عما دون العرش فان ما بين

[H143a]

الجوانح علما جما هذا لعاب رسول الله صلى عليه وسلم في فمي هذا مازقني زقا زقا فوالذي نفسي بيده لو اذن للنوراه و الانجيل ان يتكلما لوضعت وسادة فاخبرت بما فيهما فصد قاني علي ذلك

[M152b] Ya'ni eyitdi: “Şoruñuz baña 'arşuñ ortasından, be-dürüstî benüm içüm 'ilm ile tolmışdur. Boğazumdagi Resül'üñ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ağzı yarıdır. Bu şol nesnedür ki baña bölük bölük yidürdi. Anuñ haqqıçün ki benüm nefsum anuñ elindedür, eger izn olunsa *Tevrâf*'ı ve *İncil*'i söylemege yüzüm altında qordum dañi haber virürdüm içinde olanlardan, pes beni taşdıq iderlerdi ol kelâmda.”

Çün emîrü'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llâhu 'anhu bu kelâmı söyledi, ol meclisde Di'leb-i Yemâni dirler bir kişi var idi eyitdi: “Bu kişi ne 'arz-ı da'vâ eyledi? Elbette ben bunı rüsvây ideyüm.” Pes yirinden tırdı ve eyitdi: “Bir su'âlüm vardur.” Hâzret-i Emîr buyurdi ki “Öğrenmek ve bilmek için su'âl eyle. Tecerrüd ü te'annüd için eyleme.” Di'leb eyitdi: “Sen beni anuñ üzerine eyledüñ.” Pes şordı ki “هل رايتك ربك يا علي،” Ya'ni Rabb'üni gördüñ mi yâ 'Alî? Hâzret-i Emîr eyitdi: “ما كنت اعبد ربالم اراه” Ya'ni ben görmedüğüm Tañrı'ya tapar degülüm ve yine şordı ki “كيف رايت” Ya'ni nice gördüñ? Eyitdi kim:

..لم تره العيون بمشاهدة العيان ولكن رب يره القلوب بحقائق الايقان ربي واحد لا شريك له احدلا ثاني له فرد لا مثل له لا يحويه مكان ولا يد اوله زمان لا يدرك بالحواس ولا يقاس بالناس،

Ya'ni eyitdi kim “Ol kim Haqq'ı gözler, müşâhede-i 'ıyân ile görmez, lâkin gönüller haqâ'ık-ı İķân ile görür. Benüm Rabb'üm vâhiddür, şeriki yok eħaddur. Sâñisi yok ferddür. Mişli yok. Anı mekân ihâta eylemez. Üzerine zamân dönmez. Havâss ile idrâk olunmaz ve ħalâ'ıķa kıyâs olunmaz.” Çün Di'leb bu sözleri işitdi, bir şayha urup bî-hüş düşdi. Zamândan şoñra kendüye geldi, eyitdi: “Haq te'âlâ birle 'ahd eyledüm ki hergiz kimseye te'annüd ü imtiħân yüzinden su'âl eylemeyem.” Hâzret-i Emîr eyitdi: “Eger iş senüñ elüñde olursa bu da'vâyı mü'eyyid ol ki İbn 'Abbâs rağıya'llâhu 'anhu buyurmışdur ki [M153a] فوالله لقد شاركهم في العشر الباقي اعطي علي رضي الله عنه تسعة اعشار العلم،”

[H143b] Ya'nî 'Alî'ye rağıya'llāhu 'anhu virildi 'ilmüñ on bölükde toğuz bölügi dağı vallāhi 'Alî Őerikdür ĥalā'ıķa ol bākî ĥalan onıncı bölüge.

İmām Müstağfirî, [İ131b] Kitāb-ı *Delā'ilü'n-nübüvve'* de getürmişdür ki: ĶayŐer-i Rüm, emîrü'l-mü'minîn 'Ömer'üñ ĥilāfeti vağtinde müşkil su'āller yazdı ki tafŐili ol kitābda mezkürdur ve ol su'ālleri emîrü'l-mü'minîn 'Ömer'e gönderdi. Ķün 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu anı oķıdı, emîrü'l-mü'minîn 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu öñüne ilette. Ķün Ĥazret-i Emîr anı oķıdı, devāt u ĥalem taleb eyledi ve anlaruñ cevābını yazdı ve kāğıdı dürdi ve ĥayŐerüñ ilçisine virdi. ĶayŐerüñ ilçisi "Bu cevābı kim yazdı?" diyü Şordı. 'Ömer rağıya'llāhu 'anhu eyitte: "Resül'üñ 'ammusı oğlı ve güyegüsü ve dostı yazdı."

Ve ol emîrü'l-mü'minîn'üñ¹³⁷⁵ ĥāzır u lağif cevāblarındandır ki bir gün Yehüda'dan ba'zı geldiler, eyitdiler:

ماتي عليكم معشر المسلمين بعد موت نبيكم الا كذا و كذا من زمان ذكره حتي علا بعضكم بالسيف راس بعضكم

Ya'nî "Size ne geldi ey Müslimānlar tā'ifesi, peygamberüñüz mevtinden Őoñra Şu deñlü zamānda ki anı zıkr eyledi, ĥattā ba'zıñuz ĥılıĥ ĥeküp ba'zıñuz üzerine ĥurüc itdüñüz?" 'Alî rağıya'llāhu 'anhu eyitte:

„فانكم ماجفت اقداكم من البحر حتي قلتم معشر اليهود ياموسا اجعل لنا الها كما لهم آلهه..

Ya'nî eyitte: "Be-dürüstî sizüñ ayaklaruñuz ki Nîl baħrinde¹³⁷⁶ ĥurumamıŐdı ki ĥattā eyitdüñüz ey Yehüd tā'ifesi, "Yā Mūsā, bize dađı anlaruñ ma'büdları gibi ma'büd eyle!"

Ve ol cevāblardandır ki 'Alî'ye rağıya'llāhu 'anhu eyitdiler: "Ne ĥāldi ki Ebü Bekr'üñ ve 'Ömer'üñ rağıya'llāhu 'anhu ĥilāfetleri nizā' ü cidāl ve fitne vü iĥtilālden Őāfi oldu, senüñ ve 'OŐmān'üñ ĥilāfeti zamānları ıztırāb u tekeddür ve inĥilāb u tağayyür üzerine oldu?" 'Alî rağıya'llāhu 'anhu ol sā'ile eyitte: "Şol eçlden böyle oldu ki ben [M153b] ve 'OŐmān ve Ebü Bekr'üñ ve 'Ömer'üñ yardımcıları idük. Sen ve senüñ emŐālüñ 'OŐmān'üñ ve benüm yardımcılarımız olduñuz."

Ve Ĥazret-i Emîr'üñ vilādeti Mekke'de idi, Vāķı'a-i Fîl'den yedi yıldan Őoñra. Ve ba'zılar dimişdür ki vilādeti anuñ ĥāne-i Ka'be'de olmuşdur ki Resül'üñ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem biŐeti vağtinde on beş yaşında idi ve ba'zı didiler ki on [H144a] üç yaşında idi ve ba'zılar on yaşında idi didiler ve toğuz yaşında ve yedi yaşında idi dağı didiler. Ammā evvelki Őöz eŐaĥĥdur ve İbn Cevzî kitāb-ı *Şifatu Ő-Şafve'* de getürmişdür

¹³⁷⁵ emîrü'l-mü'minîn Mİ: Emîr'üñ H

¹³⁷⁶ Nîl baħrinde Mİ: baħr-i Nîl H

ki anuñ sinninde dört qavl vardur, altmış üç, altmış beş, elli yedi, elli sekiz. Vallāhu a'lem.¹³⁷⁷

Çün kim emîrû'l-mü'minîn 'Oşmân'ı şehîd eylediler ve üç günden soñra ve dinildi ki beş günden soñra nās 'Alî'ye cem' oldılar. Andan hilāfet emrine kıyām itmegi [İ132a] taleb eylediler. Zîrā ol zamānda imāmete andan efđal ve ulı kimesne yoğ idi. Pes Hāzret-i Emîr qabûl eyledi. Çok imtinā' ve ziyāde müdāfa'a itdükden soñra cemā'atden hāzır olanlar bî'at itdiler. Huzeyme bin Sābit ve Eba'l-Heşem bin el-Teyyihān ve Muḥammed bin el-Müslim ve 'Ammār bin Yāsir ve Ebā Mūsā el-Eş'arî ve 'Abdu'llāh bin 'Abbās gibi rağıya'llāhu 'anhu ecma'ın ve dağı bunlaruñ gayrı. Ve taḥkîk Ṭalḥa'nuñ ve Zübeyr'üñ rağıya'llāhu 'anhu dağı muḥālefetden soñra tevbeleri şahîḥ olmışdur. Kezālik 'Abdu'llāh bin 'Ömer ve Sa'd bin Ebî Vaḳḳāş bî'at itdiler illā bu kadar vardur ki ehl-i kıble birle kıtālden 'afv taleb eylediler, bu ma'nāda vārid olan ḥadışlerden ötürü. Ve'l-hāşıl emîrû'l-mü'minîn 'Alî'nüñ hilāfeti bî'atla mün'aqid oldu ve ehl-i ḥall ü 'aḳd anuñ üzerine ittifaḳ eylediler ve ol sultān-ı velāyetüñ kerāmätinuñ nihāyeti yokdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, rivāyet-i şahîḥa birle sābit olmışdur ki çün mübārek ayağın üzengüye qordı, tilāvet-i [M154a] *Qur'ān*'a başlardı.¹³⁷⁸ Ol bir ayağın dağı üzengüye başınca ve bir rivāyetde, tā rāst tavar üzerine oturunca tamām ḥatm eylerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Esmā' binti 'Umeys, Fāṭıma'dan rağıya'llāhu 'anhu rivāyet eyler ki eyitdi: “Şol gice ki 'Alî bin Ebî Ṭālib birle gerdege girdüm, andan qorqđum. Şol sebebden ki işitdüm, zemîn anuñla söyleşürdi. Şabāḥ ol ḥālî Resûl'e ḥikāyet eyledüm. Resûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir uzak secde eyledi, bir zamāndan soñra başın qaldurdı ve eyitdi: 'Yā Fāṭıma, bişāret olsun saña ki neslüñ gāyet pākize olısdur. Be-dürüstî Ḥaḳ te'ālā zevcüne [H144b] ya'ni erüne sār ḥalā'ik üzerine fażilet virdi ve zemîne buyurdi ki aña kendüñüñ ḥaberlerin söyleye ve dağı her ne kim yir yüzinde maşrıqdan mağribe dek vāqı' olısdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmām Faḥre'd-dîn er-Rāzî raḥimehu'llāhi 'aleyh *Tefsîr-i Kebîr*'inde eyitmişdür ki: Emîrû'l-mü'minîn 'Alî'nüñ muḥibblerinden birisi, ki 'Abdu'llāh Esved idi, ittifaḳ bir gün uğrılıqda tıttup anı 'Alî'ye rağıya'llāhu 'anhu getürdiler. 'Alî rağıya'llāhu 'anhu şordı ki “Sen mi uğrıladıñ?” Eyitdi: “Belî.” Pes elini kesdi. Çün kim ol Esved, 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu yanından çıqıp gitdi. Yolca

¹³⁷⁷ Vallāhu a'lem Mî: -H

¹³⁷⁸ tilāvet-i Qur'ān'a başlardı Mî: -H

Selmān el-Fārisī ve İbnü'l-Kevā'ya rağıya'llāhu 'anhu uğradı. İbnü'l-Kevā ol Esved'e eyitdi: "Elüñi kim kesdi?" Esved eyitdi: "Emîrü'l-mü'minîn ve ya'sübü'l-Müslimîn ve ħatenü'r-Resûl ve zevcü'l-Betül." Pes İbnü'l-Kevā eyitdi: "Ol senüñ elüñ kesdi, sen anı medĥ mi [İ132b] eylersin?" Eyitdi: "Nice medĥ itmeyeyin¹³⁷⁹ ki taĥķik elümi ĥaķ üzerine kesdi ve beni Cehennem odından ĥalāş eyledi." Selmān rağıya'llāhu 'anhu bu sözi işidüp geldi, 'Alī'ye ĥaber virdi. Pes 'Alī rağıya'llāhu 'anhu ol Esved'i oĥutdı ve ol kesilen elini yine bilegi üzerine ĥodı ve daĥı bir mendille örtđi ve du'ā ĥıldı. Pes biz bir āvāz işidük gökden. Ĥazret-i Emîr eyitdi, ol örtüyi giderdiler. [M154b] Eli girü oñulmuş, dürüst olmuş bi-izni'llāhi te'ālā.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün emîrü'l-mü'minîn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu Kūfe'ye geldi ve ĥalā'ik yanına cem' oldılar, anlaruñ içinde bir yigit var idi, emîrüñ şī'asından oldı. Ya'nī emîrüñ muĥibbleri fırķasından¹³⁸⁰ oldı ve önünde a'dāyıla muķātele eyledi. Nāgāĥ bir 'avret almaķ diledi. Bir gün Ĥazret-i Emîr şabāĥ namāzını ĥılımışdı, bir şaĥşa buyurđı ki "Filān yire var. Ol yirde bir mescid vardur ve mescidüñ yanında bir ĥāne ve ol ĥānede bir 'avret ve bir er vardur. Bir biriyle ceng ü nizā' iderler. Anları baña getir." Pes ol şaĥş vardı anları getürdi. Emîr anlardan yaña müteveccih oldı ve buyurđı ki "Bu gice sizüñ nizā'uñuz ziyāde oldı." [H145a] Ol yigit eyitdi: "Yā emîre'l-mü'minîn, bu 'avreti nikāĥıla aldum. Çün yanına vardum, baña andan bir nefret geldi. Eger ĥādir olsaydum hemān laĥza anı yanumdan ıraĥ iderdüm. Benümle cenge başladı, tā ol zamāna dek ki sizden emr irişdi." Pes Emîr kerrema'llāhu vechehu ĥāzırlardan yaña döndi ve buyurđı ki "Çoķ sözler vardur ki bu kişiyeye ĥitāb olunsa gerek.¹³⁸¹ Gerekemez ki kimesne işide." Dükeli ol nās taĥıldılar. Hemān ol er, ol 'avret ĥaldılar. Pes 'avrete döndi eyitdi: "Bu cüvānı bilür misin?" Eyitdi: "Yoķ." Buyurđı ki "Ben saña söyleyeyüm, şöyle ki bilesin. Ammā gerekdür ki inkār itmeyesin." Eyitdi: "İtmeyeyin."¹³⁸² Buyurđı kim "Sen filān kıızı filāne degül misin?" Eyitdi: "Oyum." Buyurđı ki "Senüñ bir 'ammuñ oĥlı yoķ mıydı ki anuñla maĥabbet idişürdüñ?" Eyitdi: "Öyleydi." Pes buyurđı ki "Atañ seni aña ĥatunluĥa virmege rāzī olmadı ve ol cüvānı yanından giderdi." Eyitdi: "Öyledür." Buyurđı ki "Sen gice ĥazā-yı ĥācete taşra çıķduñ, ol cüvān seni ĥutdı ve senüñle mücāma'at itdi ve sen andan yüklü olduñ ve ol ĥālī anaña

¹³⁷⁹ itmeyeyin H: itmeyeyüm Mİ

¹³⁸⁰ muĥibbleri fırķasından Mİ: muĥibblerinden H

¹³⁸¹ gerek Mİ: -H

¹³⁸² itmeyeyin H: itmeyeyüm Mİ

didūn ve atañdan gizledūn. Çün vaz‘-ı haml [M155a] vaḳti geldi,¹³⁸³ gice idi, anañ seni ḥāneden taşra çıkardı. Çün oğlan toğdı, anı bir ırıkaya şarduñ ve anı şol dīvār dibine [İ133a] bıraḳduñ ki nāsuñ ḳazā-yı ḥācet idicek yiri idi. İttifāḳ bir kelb gelüp anı ḳoḫuladı. Bir taş alduñ atduñ. Ol oğlancuğūñ başına toḳındı, yardı. Anañ üzerinden bir pāre biz yırtdı, başına baḳladı. Pes anı ḳoyup gitdūñüz. Ayruḳ ḥāli ne oldu bilmedūñüz.” Ol ‘avret eyitdi: “Belī, ḥāl böyledür ey emīre‘l-mü‘minin. Bunu ḥiç kimse benden ve anamdan ḡayrı bilmezler.” Pes Emīr buyurdı ki “Çün şabāḥ oldu, filān ḳabile ol oğlancuḡı ol yirde bulup götürdiler ve terbiyyet eylediler, tā büyük oldu ve anlaruñla yoldaş olup Kūfe‘ye geldi ve seni ‘avret idindi.” Pes ol cūvāna [H145b] aç başuñı diyü buyurdı. Çü başı açıldı, ol yaranuñ eşeri başında zāhirdi. Buyurdı: “Bu senūñ oğluñdur. Ḥaḳ te‘ālā ol nesneden ki ḥarāmdı, şaḳladı.” Buyurdı: “Var oğluñı al, git.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Kūfe ehli eyitdiler: “Yā emīre‘l-mü‘minin, Fırāt suyu bu yıl azdı, çok ekinler zāyi‘ eyledi. Ne ola eger Ḥaḳ te‘ālādan dileseñ ki şu azalaydı.” Turdı, ḥānesine girdi ve ḥalā‘iḳ ḥānenūñ ḳapusına muntazır tururlardı.¹³⁸⁴ Nāḡāḥ taşra çıkdı, Resūl’uñ şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem cūbbesin geymiş ve anuñ alacasın egnine geymiş ve ‘amāmesin başına ḳomış ve ‘aşāsın eline almış. Pes at taleb eyledi daḡı süvār oldu. Dükeli anda olanlar evlādından ve ḡayrıdan rikābınca yayan revāne oldılar. Çün Fırāt’uñ kenārına geldi, aşāḡa indi, iki rek‘at ḥaffif namāz ḳıldı. Pes yirinden turdı, ‘aşāyı eline aldı ve köprüñüñ üstine çıkdı ve emīrū‘l-mü‘minin, Ḥāsen ve Ḥüseyn raḡıya‘llāhu ‘anhu bile çıkdılar. Pes ol ‘aşāyıla şudan [M155b] yaña bir kez işāret eyledi. Şu bir miḳdār azaldı. Buyurdı kim “Bu ḳadar kifāyet ider mi?” Eyitdiler: “Yā emīre‘l-mü‘minin, yoḳ.” Bir kez daḡı işāret eyledi. Şu bir miḳdār daḡı eksüldi. Buyurdı kim “Yeter mi?” Eyitdiler: “Yoḳ.” Üç kerre işāret eyledi. Her def‘a bir miḳdār aşāḡa indi. Üçüncide eyitdiler: “Yeter yā emīre‘l-mü‘minin.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Cündüb bin ‘Abdu‘llāh el-Ezdī eyitdi: Ḥarb-i Cemel ve Şıffin‘de emīrū‘l-mü‘minin ‘Alī‘yle raḡıya‘llāhu ‘anhu bile idüm ve benüm ḥiç şekküm yoḡ idi kim ḥaḳ emīrū‘l-mü‘minin ‘Alī cānibinde idüḡine. Ammā çün Nehrevān‘a ḳonduḳ, benüm ḥātıruma bir şekk düşdi ki ol cemā‘at cümle ḳurrā ve muḥtārardı. Bunları ḳatlı eylemek ḡāyet ‘azīm işdür. Şabāḥın leşkerden taşra çıkıdım [İ133b] ve benümle bir maḥara şu var idi. Bir maḳāmda nīzemi yire dıkdüm ve ḳalkānumı üzerine aşdım ve anuñ sāyesine oturdım. Nāḡāḥ emīrū‘l-mü‘minin [H146a]

¹³⁸³ vaḳti geldi Mİ: oldı H

¹³⁸⁴ tururlardı Mİ: dururlardı H

‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu anda ıkageldi. Őordı ki “Hı bileńce Őu var mıdur?” Ol mağharayı oğnıne iletdım. Aldı, ol adar ıra gitdi ki grinmez oldu. Ba‘dehu yine zāhir oldu, āb-dest almıŐ. Pes gelüp ol alkānuń sāyesinde oturdı. Nāgāh grdım ki bir atlu ıkageldi ve anuń hālinden istifsār ider. Ben eyitdım: “Ey emıre’l-mü’minın, bu atlu seni ister.” Eyitdi: “Oı gelsin.” Oıdım geldi ve eyitdım: “Ey emıre’l-mü’minın, muđālifler Nehrevān’ı gediler ve Őuyı kesdiler.” Buyurdı: “HāŐā ki anlar gemiŐ ola.” Bu szde iken bir kiŐi dađi geldi eyitdiler, muđālifler Őuyı gediler. Buyurdı: “Gemediler.”¹³⁸⁵ Ol ŐaŐŐ eyitdi: “Vallāhi ben anlaruń sancaların te arafda grmeyince gelmedım.” emıru’l-mü’minın eyitdi: “Vallāhi gemediler. Nice geerler ki anlaruń dıŐicek ve anları dkilecek yiri bu aradur.” Andan Őońra urdı, ben dađi urdum ve kendıme eyitdım: “El-amdü li’llāh elıme [M156a] bir terāzı girdi ki bu kiŐinuń hālini bundan bileyım. Ya ol ola ki bu kiŐi bir bahādır-ı kezzābdur yāhud anuń bir hıcceti vardur, Hā te‘ālādan ya Resıl’den Őalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir nesne bilmiŐdır.”¹³⁸⁶ Ve gnlımden eyitdım, bār-ı Hıdāyā senıńle ‘ahd eyledım. Eger grem ki muđālifler Őuyı gemiŐ olalar, evvel kimesne ki bu merdile muđārebe eyleye, ben olam ve ger gememiŐ olalar, muđālifin birle muđārebe vü muātele itmekde sābit-adem olam.”

ün Őafflardan gedım, grdım ki anlaruń ‘alemleri evvelkileyin yirlü yirinde ururlar. Hāzret-i Emır de benım aramı ıtdı eyitdi: “İŐe meŐgöl ol.” Anlardan birini ldürdım, ardınca birini dađi atıl eyledım. Birine dađi aŐıldım, ben ańa zađm urdım, ol bańa urdı. İkimüz dađi dıŐdük. Benım yoldaŐlarım beni almıŐlar, gtürmiŐler. Ol vađt kendıme geldım ki Hāzret-i Emır muđārebeden fāriğ olmiŐdı.

Ve ol cümlenden biri oldur ki, ün emıru’l-mü’minın ‘Alī rađıya’llāhu ‘anhu anlara müteveccih oldu. Buyurdı ki “Anlar bu aradan gemezler, mādām ki anlaruń ceng erleri atıl olunmaya ve hı kimesne anlardan diri almaya, meger kim on kiŐiden eksük. Ve benım aŐhābumdan [H146b] hı kimesne atıl olunmaya, meger kim on kiŐiden eksük.”¹³⁸⁷ Andan Őońra ol cemā‘ate müteveccih oldu. Ol adar ceng eyledi ki anlardan okuz kiŐi bāķı aldı ve emıruń aŐhābından okuz kiŐi atıl olundu.

¹³⁸⁵ Buyurdı, gemediler Mı: -H

¹³⁸⁶ bilmiŐdır Mı: dilemiŐdır H

¹³⁸⁷ Ve benım aŐhābumdan hı kimesne atıl olunmaya meger kim on kişiden eksük İH: -M

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahşa aḥvālinden ḥaber virdi ve eyitdi: “Seni şalb itseleler gerekdür filān mevzi‘de ve filān ḥurmā ağacı üzerinde.” Ve hem nice ki buyurdi, bi-‘aynihi öyle vāqı‘ oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, [İ134a] Ḥaccāc bin Yūsuf ‘aleyhimā yesteḥaḳ,¹³⁸⁸ Kümeyl bin Ziyād’ı raḍıya’llāhu ‘anhu ṭaleb eyledi. Kümeyl andan kaçdı. Pes Ḥaccāc kavminüñ ve müte‘allikātınüñ vazıfeleri ki var idi, kaṭ‘ eyledi. Kümeyl bin Ziyād raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Benüm ‘ömrüm āḥire irdi. Lāyık degüldür ki benüm sebebümle kavmümi maḥrüm eyleyem.” Pes Ḥaccāc’uñ öñüne vardı. Ḥaccāc eyitdi: “İsterdüm ki seni ele getürem.” Kümeyl raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Benüm ‘ömrüm az qalmışdur, her ne [M156b] dilerseñ eyle ki bizüm va‘degāhumuz Ḥaḳ te‘ālā yanıdur. Benüm katlümünden soñra ḥisāb olıyardur ve baña emīrū’l-mü‘minin ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ḥaber virmişdür ki “senüñ kätılün Ḥaccāc olıyardur.” Pes Ḥaccāc boynını urdı.¹³⁸⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥaccāc bir gün eyitdi: “İsterüm ki Ebū Turāb’uñ aşḥābından birini katl itmekle Ḥaḳ te‘ālāya taḳarrüb kesb eyleyem.¹³⁹⁰ Hiç kimesne bilmezüm ki anuñla anuñ kulu Ḳanber’den ziyāde soḥbet itmiş.” Pes Ḳanber’i ṭaleb eyledi ve eyitdi: “Ḳanber sen misin?” Eyitdi: “Ne‘am.” Eyitdi: “‘Alī bin Ebī Ṭālib’uñ kulu sen misin?” Eyitdi: “Benüm efendüm Ḥaḳ te‘ālādur. Emīrū’l-mü‘minin ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anhu veliyy-i ni‘metümdür.” Ḥaccāc eyitdi: “Anuñ dīninden vazgel.” Ḳanber eyitdi: “Baña anuñ dīninden efḍal bir dīn göster.” Eyitdi: “Seni dilerüm ki katl idem, ne vech ile katl olunmaḳ dilersen, iḥtiyār eyle.” Ḳanber eyitdi: “İḥtiyār senüñdür. Her ne vech ile katl iderseñ ben daḥi seni kıyāmet güninde öyle katl iderüm. Be-dürüstī baña emīrū’l-mü‘minin ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ḥaber virmişdür ki ‘Seni ey Ḳanber, zulm ile katl eyleseler gerekdür.” Pes Ḥaccāc emr eyledi, tā anı katl eylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Berā’ bin ‘Āzib’e raḍıya’llāhu ‘anhu eyitmişdi ki: “Benüm oğlum Ḥüseyn’i katl eyleseler gerekdür. Sen ol vaḳt ḥayātda olasın, aña yardım itmeyesin.” Çün emīrū’l-mü‘minin Ḥüseyn’i şehīd eylediler. Berā’ bin ‘Āzib

¹³⁸⁸ “Hak ettiḡi, onun üzerine olsun.”

¹³⁸⁹ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Ḥaccāc bin Yūsuf ‘aleyhimā yesteḥaḳ, Kümeyl bin Ziyād’ı raḍıya’llāhu ‘anhu ṭaleb eyledi. Kümeyl andan kaçdı. Pes Ḥaccāc kavminüñ ve müte‘allikātınüñ vazıfeleri ki var idi, kaṭ‘ eyledi. Kümeyl bin Ziyād raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Benüm ‘ömrüm āḥire irdi. Lāyık degüldür ki benüm sebebümle kavmümi maḥrüm eyleyem.” Pes Ḥaccāc’uñ öñüne vardı. Ḥaccāc eyitdi: “İsterdüm ki seni ele getürem.” Kümeyl raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Benüm ‘ömrüm az qalmışdur, her ne dilerseñ eyle ki bizüm va‘degāhumuz Ḥaḳ te‘ālā yanıdur. Benüm katlümünden soñra ḥisāb olıyardur ve baña emīrū’l-mü‘minin ‘Alī kerrema’llāhu vechehu ḥaber virmişdür ki “senüñ kätılün Ḥaccāc olıyardur.” Pes Ḥaccāc boynını urdı. Mİ: -H

¹³⁹⁰ kesb eyleyem Mİ: bulam H

rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Emīrū'l-mü'minīn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu rāst söyledi. Hüseyn rağıya'llāhu 'anhu қatl olundı, ben aña yardım itmedüm." Ve peşimānlıқ gösterdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emīrū'l-mü'minīn 'Alī kerrema'llāhu vechehu ba'zı seferlerinde Kerbelā'ya uğradı. Şağına ve şolına nazar eyledi ve giryān olup geçdi. Pes eyitdi: "Vallāhi budur anlaruñ develeri çökdürülecek yir [M157a] ve anlaruñ қatl oluncacağı maқām!" Aşhāb eyitdiler: [H147a] "Ey emīre'l-mü'minīn, bu ne maḥalldür?" Buyurdı ki "Bu Kerbelā'dur. Bu yirde bir қavm қatl olursa gerekdür ki anlar hisābsız Cennet'e gidiserlerdür." Hıç kimesne bu sözüñ te'vīlini bilmedi, tā ol güne dek ki emīrū'l-mü'minīn Hüseyn'üñ rağıya'llāhu 'anhu vāqı'ası vāqı¹³⁹¹ oldı.

Ve ol [I134b] cümleden biri oldur ki, çün Kūfe'den leşker taleb eyledi, çok kāl ü kılden soñra leşker gönderdiler. Leşker gelmezden öñ buyurdı ki "Kūfe'den on iki biñ er daḥi bir kişi geliyor." Aşhābdan biri eyidür: "Çün bu sözi işitdüm, ol leşker uğrağında oturdum ve bir bir şaydum. Vallāhi buyurdığından ne bir artuқ ve ne bir eksük idi."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Şıffīn'e teveccüh itdüğü vaқtde bir maқāmda emīrūñ aşhābı şuya muhtāc oldılar. Her niçe kim şağı ve şola segirdiler, şu bulmadılar. Hāzret-i Emīr rağıya'llāhu 'anhu anları yoldan azıcık şapdırdı. Nāgāh bir deyr zāhir oldı beyābānuñ ortasında. Ol deyrde sākin olandan şu¹³⁹² şordılar. Eyitdiler: "Bu aradan şuya iki ferseng menzildür." Aşhāb eyitdiler: "Ey emīre'l-mü'minīn, icāzet vir, tā anda varalum şāyed tāқatimüz tāқ olmazdın öñdin şuya irişevüz."¹³⁹³ emīrū'l-mü'minīn buyurdı ki "Aña ḥācet yoқdur." Pes қatırınıñ 'inānını kıble tarafına dönderdi ve bir yire "Қazuñ!" diyü işāret eyldi. Çün bir miқdār toprağın atdılar, bir 'azīm taş zāhir oldı ki hıç bir ālet aña kār eylemedi. Hāzret-i Emīr buyurdı ki "Bu taş şunuñ üzerindedür. Cehd idüñ ki anı қoparasız." Her ne deñlü ki aşhāb cem' oldılar ve cehd eylediler, ol taş yirinden depremediler.

Çün Hāzret-i Emīr anı gördi, қatırından aşağı indi ve iki bileğini şıgadı ve mübārek barmaқlarını ol taşuñ altına şoқdı ve zūr eyledi ve ol taş şunuñ üzerinden қopardı, ırağı atdı. Bir şu zāhir oldı, [M157b] be-ğāyet şāfi ve tatlu ve şovuқ.¹³⁹⁴ Ol seferde andan yegrek şu içmemişlerdi. Cümlesi içdiler, ol miқdār ki dilediler götürdiler. Pes Hāzret-i Emīr yine ol taş kıaldurdı, çeşmenüñ üzerine қodı ve buyurdı, yine

¹³⁹¹ vāqı' Mİ: -H

¹³⁹² şu Mİ: -H

¹³⁹³ tāқ olmazdın öñdin şuya irişevüz Mİ: tāқ ola H

¹³⁹⁴ şovuқ İH: şoğıқ M

toprağıla örttiler. Ol deyrüñ rāhibi çün bu hāli gördi, deyrden aşğa geldi ve emīrūñ öñünde tırdı [H147b] eyitdi: “Sen peygamber-i mürsel misin?” Buyurdi ki “Yok.” Pes eyitdi: “Ya sen ne kimesnesin?” Eyitdi: “Ben peygamber-i mürsel Muḥammed bin ‘Abdu’llāh ḥātemü’n-nebiyyīn şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemūñ vaşisiyem.” Rāhib eyitdi: “Elüñi berü vir ki Müslimān olayum.” Emīr elini şındı. Rāhib eyitdi: «اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله و اشهد انك وصي رسول الله»

Pes Ḥazret-i Emīr şordı ki “Sebeb ne oldı ki bu kadar zamāndan berü dīnūñ üzerine olup şimdi İmān getürdüñ?” Eyitdi: “Ey emīre’l-mü’minīn, bu deyri, taḥkīk ol taşı kopardan kimesne içün yapmışlardur. Benden öñ çok kimesneler bu deyrde olmuşlar, zīrā ki biz kitāblarumuzda okuyup tıruruz, ‘ālimlerümüzden [İ135a] daḥi işitmişüz ki bu yirde bir çeşme vardur ve anuñ üstinde bir ‘aẓīm taş vardur. Anı kimesne bilmez ve ol taşı kimesne koparda olmaz, meger peygamber veyā peygamberüñ vaşisi ola. Lā-cerem çün bu hāli gördüm ki sen eyledüñ, ol ki ārzūm idi aña irişdüm ve şol ki yıllar intizār çekerdüm, buldum.

Çün Ḥazret-i Emīr kerrema’llāhu vechehu ol sözi işitdi, şol kadar ağladı ki mübārek saḳalı göz yaşından ışlandı. Ba‘dehu eyitdi: «الحمد لله الذي لم اكن عنده منسيا و كنت في كتبه مذكورا 1395»

Pes ol rāhib Emīr’e mülāzım oldı ve anuñ öñünde ehl-i Şām’ıla ol kadar muḳātele eyledi ki tā şehādet buldı. Ḥazret-i Emīr namāzın kıldı ve Ḥaḳ te‘ālādan anuñçün maḡfıret [M158a] taleb eyledi ve her-bār ki anı zıkr eyleseydi eyidürdi ki “Ol benüm dostumdur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ḥabbe-i ‘Urnī ki emīrū’l-mü’minīn ‘Alī’nüñ aşḫābından idi, eyidürdi ki: Mu‘āviye birle muḥārebe eyyāmında Ḥazret-i Emīr raḍıya’llāhu ‘anhu bir deryā kenārında ḳondı. Nāgāh bir kişi geldi ve eyitdi: “Es-selāmu ‘aleyke yā emīre’l-mü’minīn.” Ḥazret-i Emīr buyurdi: “Ve ‘aleyke’s-selām.” Ol kişi eyitdi: “Ben Şem‘ūn bin Yuḥanna’yam, bu deyrüñ şāhibi.” Ve işāret bir deyri eyledi ki ol yirde binā olunmuşdı. Pes eyitdi: “Bizüm yanumuzda bir kitāb vardur. Aşḫāb-ı ‘Īsā’dan ‘aleyhi’s-selām biribirinden mīrāş vechiyle intikāl itmişdür. Eger dilerseñ ol kitābı saña okıyayum [H148a] ve ger dilerseñ öñüñe getüreyüm.” Ḥazret-i Emīr buyurdi ki “Okı.” Ol kişi okımağa başladı. Ḥazret-i Resūl’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vaşfi

¹³⁹⁵ “Allah’a hamd olsun ki beni kitabında zikretti ve unutulmalardan kılmadı.”

idi¹³⁹⁶ ve ümmetinüñ şıfatları¹³⁹⁷ idi. Āhirinde bu idi ki “Bir gün bu deryā kenārına bir kişi kona ki aqreb ola peygāmbere ol zamānuñ ehlerinden qarābetde ve dīnde maşrıq ehlini getüre, mağrib ehliyle muqātele¹³⁹⁸ eyleye.”

الدنيا اهون عليه من رماد اشتدت به الريح في يوم عاصف و الموت في جنب الله اهون عليه من شربة ماء يشربها الظمآن العون له رضوان و القتل معه شهادة¹³⁹⁹

Pes ol kiři eyitdi: “Çün peygāmbere meb‘ūs oldı, aña imān getürdüm ve çün sen bunda qonduñ, senüñ öñüñe geldüm, tā kim be-her-ḥāl zinde ve mürde senüñle olam.”

Ḥazret-i Emīr raḍıya’llāhu ‘anhu aqladı ve ḥāzır olanlar bile aqladılar. Pes buyurdu ki¹⁴⁰⁰ “الحمد لله الذي لم يجعلني عنده منسيا و الحمد لله الذي ذكرني في كتاب الابرار” Pes Ḥabbe-i ‘Urnı’ye eyitdi ki “Ey Ḥabbe, bunı sen kendüñde şaqla.” Ve hergāh kim aḥşām ve kuşluk ta‘āmın yise anı [M158b] taleb eylerdi. Leyletü’l-Harīr’de* çün Mu‘āviye [İ135b] birle ceng ziyāde ve muḥkem oldı, ol kişi sa‘ādet-i şehādet buldı. Emīr raḍıya’llāhu ‘anhu namāzın kıldı ve qabrine kendüsi indürdi ve buyurdu¹⁴⁰¹ ki “رجل منا اهل البيت،”¹⁴⁰²

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘İbn ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhu eyitmişdür ki: Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥudeybiye güninde Mekke’ye müteveccih oldı, Müslimānlar şuşadılar ve hīç bir yirde şu bulunmadı. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Caḥfe’de nüzül eyledi. Pes eyitdi: “Kimdür ki Müslimānlardan bir cemā‘atle filān kuyuya varalar ve meşkleri ileteler ve ol kuyudan şuyla taldıralar ve bize getüreler? Ḥudā’nuñ Resül’i aña boyun ola Cennet birle.” Bir kişi tırdı ve eyitdi: “Ben varayın yā Resüla’llāh.” Resül ‘aleyhi’s-selām anı saqālardan bir cemā‘atle revān eyledi. Seleme bin el-Ekva‘ raḍıya’llāhu ‘anhu eyidür: Ben daḥi anlaruñla bile gitdüm. Çün ol kuyuya yaqın geldük, ol yirde ağaclar var idi. Ol ağaclardan āvāzlar işitdük ve çok ḥareketler gördük.¹⁴⁰³ Odunsuz [H148b] yalıñlar zāhir oldı. Bizüm üzerimize ziyāde qorḥu müstevlī oldı. Ol ağaclardan öñürü geçmege qādir olmaduk. Girü dönüp Resül’üñ

¹³⁹⁶ idi M: -İH

¹³⁹⁷ ümmetinüñ şıfatları Mİ: ümmetlerinüñ şıfatı H

¹³⁹⁸ muqātele Mİ: kıtāl H

¹³⁹⁹ “Ona göre dünya, şiddetli fırtınalı bir günde rüzgarın savurduğu kumdan daha hafiftir. Ona göre, Allah yolunda ve O’nun muhabbetiyle ölmek, susamış kimsenin su içmesinden daha kolaydır. Ona yardım eden, Allahu teâlânın rızasına kavuşur ve onun yanında savaşırken ölen şehit olur.”

¹⁴⁰⁰ “Allah’a hamd olsun ki beni unutululardan yapmadı ve beni iyilerin kitabında andı.”

* “Sıffin Savaşı.”

¹⁴⁰¹ ve buyurdu Mİ: -H

¹⁴⁰² “Ehl-i Beyt’i seven biridir.”

¹⁴⁰³ gördük Mİ: işitdük H

‘aleyhi’s-selām öñüne geldük. Buyurdu ki “Anlar cinnden bir cemā‘atdi, sizi qorhıtdı. Eger siz gideydiñüz öyle ki size buyurmuşdum, hiç zararları size irişmezdi.”

Bir kiři dağı çün anı işitdi, yirinden tırdı eyitdi: “Ben varayın¹⁴⁰⁴ yā Resūla’llāh.” Ol dağı saqālar cemā‘atiyle gitdi. Anlara dağı hemān ol vāqı‘ oldı. Dönüp Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem geldiler. Yine Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Eger şöyle ki size buyurmuşdum, gitseydiñüz hiç bir mekrūh size irişmezdi.” Bu eşnāda gice irişdi ve şusuzluq aşhāba galebe itdi. Resūl ‘aleyhi’s-selām ‘Alī bin Ebī Ṭālib’i rağıya’llāhu ‘anhu taleb eyledi ve buyurdu ki “Bu saqālar cemā‘atiyle varuñuz ve ol quyudan şu aluñuz.” Seleme bin el-Ekva‘ [M159a] rağıya’llāhu ‘anhu eyidür: Taşra çıqduq ve meşklere arqamuza urduq ve qılıclarumuz ellerümüze alduq ve ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu öñce giderdi ve bu recezi kendüye söylerdi:

اعوذ بالرحمن ان اميلا

عن عزف جن اظهرت تعويلا

و اوقدت نيرانها تعويلا

و قرعت مع عزفها الطبول¹⁴⁰⁵

Tā irişdük ol mağalle ki ol āvāzlar ve hareketler zāhir oldı ve qorhu bize müstevlī oldı, kendümüze eyitdük: “‘Alī dağı ol kiři gibi girü döniserdür.” Pes ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu yüzün bizden yaña eyledi ve eyitdi: “Benüm ardumca yürüyüñüz ve ol nesne ki göresiz qorqmañuz ki size anlardan ziyān irişmeyeserdür.” Çün ol ağaclaruñ ortasına girdük, hiç odun yoğıken ‘azīm odlar yalınlanmağa başladı [İ136a] ve kesilmiş başlar zāhir oldı ve qorhulu āvāzlar eylediler. Şöyle ki ‘aqlumuz çāk oldı. Emīrū’l-mü’minin ‘Alī ol başlaruñ üzerine uğradı ve bize eyidürdi ki “Ardumca gelüñüz ve şağa ve şola nazar itmeñüz ki hiç qorhu yoqdur.” Anuñ ardınca giderdük, tā ol quyuya irişdük. Bir qoğamız var idi, Berā’ bin Mālik bir qoğa ya iki qoğa şu çekdi. Qoğanuñ ipi uzaldı ve qoğa şuya düşdi ve quyunuñ dibinde ħande ve qahqaha āvāzı geldi. Emīrū’l-mü’minin ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu¹⁴⁰⁶ eyitdi: “Kim [H149a] ola kim vara leşkerden bir qoğa getüre?” Cümle eyitdiler: “Hiç kimesnenüñ tākati yoqdur ki ol ağaclardan geçebile.”

¹⁴⁰⁴ varayın H: varayum Mİ

¹⁴⁰⁵ “Cinlerin gürültülerinden ve korku salmak için yaktıkları ateşten korkarak geri dönmekten Rahmān olan Allah’a sığınırım.”

¹⁴⁰⁶ ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu miyānına bir mîzer bağladı ve kıuyuya aşağa indi. Ėande ve řahķaha āvāzı kim gelürdi, dağı ziyāde oldu. Ėün kıuyunuñ ortasına irişdi, mübārek ayağı şayandı ve düşdi. Kıuyudan¹⁴⁰⁷ ğülgüle ve velvele geldi dağı bir āvāz ki kimseyi boğalar, ol resme geldi. Nāĝāh emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llāhu 'anhu nidā eyledi ki ¹⁴⁰⁸الله اكبر الله اكبر انا عبد الله و اخو رسول الله، eyledi ki meřklerüñüzi aşağa řaluñ!”

Pes ol meşkleri cümle şuyla şoldurdu ve ağızlarını bağladı ve bir bir yukaru çekdi. Andan řoñra kendüsi iki meşk getürdi ve biz bir meşk getürdük. Ėün ol ağaclara irişdük, ol nesne ki ğörmüş ve işitmişdük, hiĝ biri yoğ idi. Ėün ol [M159b] ağaclardan geĝmege az řalduķ, bir heybetlü āvāz işitdük ki bir hātif Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu¹⁴⁰⁹ menķabetinde beytler oķımađa başladı ve 'Alî rağıya'llāhu 'anhu öñümüzce giderdi ve recez söylerdi, tā Resül'üñ öñüne geldük, 'Alî rağıya'llāhu 'anhu kıışşayı bi-tamāmihi Resül'e 'aleyhi's-selām ĥikāyet eyledi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi: “Ol hātif 'Abdu'llāh-ı cinnî idi ki řafā şağında řanemlerüñ řeytānı olan Müs'ir'i řat¹⁴¹⁰ eyledi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ėaķ celle ve 'alā anuñĝün iki kerre maĝribden ğüneşi ğirü döndürdi. Biri Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zamānında, biri dağı Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zamānından řoñra. Ümmü Seleme ve Esmā' binti 'Umeys ve Cābir bin 'Abdu'llāh-ı Enřārî ve Ebü Sa'îd-i Ėudrî rağıya'llāhu 'anhu rivāyet eylediler ki: Resül 'aleyhi's-selām bir ğün ĥānesinde idi ve 'Alî rağıya'llāhu 'anhu yanında oturmışdı. Nāĝāh Cebrā'îl 'aleyhi's-selām vaĥyile nüzül eyledi. Vaĥyüñ aĝırlıĝından Resül 'aleyhi's-selām 'Alî'nüñ dizine söykendi ve mübārek başın kıaldırmadı, tā ol zamāna dek ki ğüneş ğurüb eyledi ve 'Alî rağıya'llāhu 'anhu ikindü namāzın kıılmamışdı, [İ136b] iřāretle oturduğı yirde kııldı. Ėün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ğirü ĥāline geldi, buyurdu ki “Ey 'Alî, ikindü namāzı senden fevt oldu.” Eyitdi: “Yā Resüla'llāh, [H149b] iřāretle oturduğum yirde kııldum.” Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki “Du'ā eyle, Ėaķ te'ālā ğüneşi ğirü döndürsin, tā kim sen ikindü namāzını vaĥtiyle ayağın üzerinde kıılasın.” 'Alî rağıya'llāhu 'anhu du'ā eyledi, ğüneş ğirü yirine geldi ve 'Alî rağıya'llāhu 'anhu vaĥtiyle namāzını kııldı.

¹⁴⁰⁷ Kıuyudan Mİ: -H

¹⁴⁰⁸ “Allah en büyüktür! Allah en büyüktür! Ben Allah'ın kulu ve Resulullah'ın kardeşiyim!”

¹⁴⁰⁹ ve 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu Mİ: -H

¹⁴¹⁰ şat Mİ: helāk H

Esmā' binti 'Umeys eyidür: Ğurüb vaqtinde güneşden bıçku āvāzi gibi bir āvāz geldi. Bu kıssa egerçi kim bundan öñ geçmiş, ammā çün iki rivāyet ortasında tefāvüt var idi. Şāniyen girü zıkr olundu ve ol ki Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefātından soñra [M160a] vākı' oldı, ol idi ki Emīr rağıya'llāhu 'anhu Bābil'e teveccüh itdügi vaqtde çün Fırāt şuyından geçmek diledi, ikindü namāzı vaqtiydi. Aşşābdan bir cemā'atle kendüsi ikindü namāzını kıldılar ve sār'ir aşşāb tavarlarını geçürmege meşğül oldılar; güneş ğurüb eyledi ve ikindü namāzı anlardan fevt oldı ve ol bābda çok söz söylediler. Çün Hāzret-i Emīr ol sözleri işitdi, Hāķ te'ālādan diledi ki güneşi girü döndüre, tā anlar daği namāzı vaqtiyle kılarlar. Hāķ celle ve 'alā du'āsın qabül eyledi ve güneş girü ikindü yirine geldi. Çün ol qavm selāmların virdiler, güneş yine ğurüb eyledi. Ol hinde güneşden bir qorhulu qatı āvāz geldi. Aşşābuñ üzerine qorhu galebe eyledi. Şöyle ki tehlil ü tesbīhe ve istiğfāra meşğül oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hāzret-i Emīr kerrema'llāhu vecchehu bir şahşı anuñla mütehhem kıldı ki kendüñün haberin Mu'āviye'ye iletür diyü. Ol şahş inkār eyledi. Hāzret-i Emīr buyurdı ki “And iķer misin?” Ol şahş and iķdi. Emir buyurdı ki “Eger bu andda yalansañ Hāķ te'ālā senüñ gözünü kör eylesün.” Ba'dehu bir hafta geçmedin gözleri kör oldı ve 'aşāsından yapışup çekerlerdi ve hergiz yolını görmezdi.

Ve bunuñ mişlidür ol ki İmām Müstağfirī raħimehu'llāh kitāb-ı *Delā'ilü'n-nübüvve*'de getürmişdür ki: emīrü'l-mü'minīn 'Alī rağıya'llāhu 'anhu bir ğün Raħbe'de bir şahşa bir söz şordı, toğru söylemedi. Hāzret-i [H150a] Emīr eyitdi ki “Yalan söylersin.” Eyitdi: “Söylemezüm.” Buyurdı ki “Senüñ üzerüne bed-du'ā eylerüm. Eger yalan söylemiş olasın, Hāķ te'ālā seni kör eylesün.” Eyitdi: “Du'ā eyle.” Hāzret-i Emīr du'ā eyledi, ol şahş Raħbe'den taşra gitmedin gözsüz oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hāzret-i Emīr rağıya'llāhu 'anhu¹⁴¹¹ bir ğün mescidde [İ137a] hāzır olanlara and virdi ki her kim Resül'den 'aleyhi's-selām işitmiş ise ki buyurmuşdur ki ¹⁴¹²من كنت مولاه فعلي مولاه،” şanuķluk vire.” On iki kişi Enşār'dan ki anda hāzır bulunanlar şehādet eylediler. Bir kişi daği ki ol hadişi Hāzret-i Resül'den 'aleyhi's-selām işitmişdi, ol meclisde [M160b] hāzır idi, şehādet itmedi. Hāzret-i Emīr rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Ey filān, sen niķün şehādet eylemezsin ki bunlaruñla, sen daği işitmişindür?” Ol kişi eyitdi: “Ben pīr olupdurdum, unuttum.” emīrü'l-mü'minīn rağıya'llāhu 'anhu du'ā eyledi ki “Ĥudāvendā, eger bu şahş yalan söylüyorsa anuñ

¹⁴¹¹ rağıya'llāhu 'anhu Mİ: -H

¹⁴¹² “Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur.” *Tirmizî*, “Menākıb”, 19; *İbn Māce*, “Mukaddime”, 11.

beşeresinde bir aklık zāhir eyle ki ‘amāmesi örtmesin.” Rāvī eyidür: “Ben ol şahşı gördüm. Vallāhi iki gözünüñ ortasında bir aklık zāhir olmuşdı.”¹⁴¹³

Ve ol cümleden biri oldur ki, Zeyd bin Erkam rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Ben dađi hemān meclisde ya anuñ mişlinde hāzır idüm ve ben dađi anlardan idüm ki ol hadīşi işitmiş idüm. Ammā şehādet eylemedüm ve anı setr itdüm. Haq te‘ālā benüm gözlerümüñ nūrını giderdi. Ve didiler ki hemişe ol şehādetüñ fevtine peşimānluq getirürdi.¹⁴¹⁴ Ve Haq te‘ālādan mağfired taleb eylerdi.¹⁴¹⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün minbere çıkdı ve eyitdi: *انا عبد الله و اخو رسول الله وارث نبي الرحمة منم و ناكح سيّدة نساء اهل الجنة*¹⁴¹⁶ Benüm evşiyānun seyyidi ve hātemi benüm. Her kim¹⁴¹⁷ benden ğayrı bu da‘vāyı eyleye, Haq te‘ālā anı yaramazlığa giriftār eyleye.”¹⁴¹⁸ Bir kişi ol meclisde idi¹⁴¹⁹ eyitdi ki “Kimdür ki andan hoş gelmez ki eyidür, *انا عبد الله و اخو رسول الله*¹⁴²⁰” Ya‘nī anuñ bu sözi kimseye hoş gelmez ve bu söze kim i‘tikād eyler?” didi. Yirinden kalkmadan ol şahşa cünün ve dimāğına fesād vākı‘ oldı. Şöyle ki ayağından yapuşup mescidden taşra çıkdılar. Ba‘dehu kavminden şordılar ki “Hiç aña bundan evvel bunuñ gibi ‘arıza olmuş mı idi?” Eyitdiler: “Yok.” Pes cümle bildiler ki emire ta‘nı sebebinden oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, harb-i Şıffın günlerinden bir günde Hāzret-i Emīr nidā eyledi ki *يا ابا مسلماه* Ya‘nī Ebū Müslim kandasın?” Muḥammed bin Ḥanefıyye rađıya’llāhu ‘anhu eyitdi: [H150b] “Ebū Müslim, şafflaruñ āhirindedür.” Emīr buyurdi ki “Ey oğul, benüm murādum Ebū Müslim-i Ḥavlānī degüldür. Maqşūdum şol Ebū Müslim’dür ki¹⁴²¹ bu leşkerüñ hudāvendi olsa gerekdür. Maşrıq cānibinden siyāh¹⁴²² ‘alemlerle zuhūr eyleye. Ol kadar muḥālifin birle muḥārebe ve muqātele ide tā Ḥudā-yı Te‘ālā anuñ vāsıtasıyla ol ki haqdur merkezinde muqarrer eyleye. Ey hoş [M161a] vaqt

¹⁴¹³ olmuşdı İH: oldı M

¹⁴¹⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, Zeyd bin Erkam rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki ben dađi hemān meclisde yā anuñ mişlinde hāzır idüm ve ben dađi anlardan idüm ki ol hadīşi işitmiş idüm. Ammā şehādet eylemedüm ve anı setr itdüm. Haq te‘ālā benüm gözlerümüñ nūrını giderdi ve didiler ki hemişe ol şehādetüñ fevtine peşimānluq getirürdi Mİ: -H

¹⁴¹⁵ Ve Haq te‘ālādan mağfired taleb eylerdi İ: -MH

¹⁴¹⁶ “Ben Allah’ın kulu, Resulullah’ın kardeşiyim. Ve rahmet peygamberinin vārisiyim. Cennetteki kadınların efendisini nikāh eden benim.”

¹⁴¹⁷ Her kim Mİ: -H

¹⁴¹⁸ eyleye İH: ider M

¹⁴¹⁹ idi Mİ: -H

¹⁴²⁰ “Ben Allah’ın kulu, Resulullah’ın kardeşiyim.”

¹⁴²¹ ki Mİ: -H

¹⁴²² siyāh Mİ: -H

anlara ki anuñla i‘lân-ı¹⁴²³ dінде muvāfaqat ideler [İ137b] ve zālimlerün başı aşığa olmasında cidd ü cehd göstereler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Hâzret-i Emîr kerrema’llâhu vechehu Muḥammed bin Ebî Bekr’e yardım itmege Kûfe’den muvāfaqat talebin gösterdi,¹⁴²⁴ qabûl itmediler. Eyitdi: “Bâr-ı Hudâyâ, bir kimseyi bu tã’ifenüñ üzerine musallaḥ eyle ki hergiz bunlara raḥm eylesün.” Ve bir rivâyetde “Şaḳîf’den bir oğlanı bunların üzerlerine işmarla.” Hemân gece Ḥaccâc ‘aleyhimâ yesteḥaḳ, Tã’if’de mütevellid oldı ve ehl-i Kûfe’ye anuñ elinden şol miḥnet ü ‘azâblar ki maḳâmında mesturdur, irişdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Mu‘âviye raḍıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Nice olaydı ki işimiz āḫirini ma‘lûm idineydük.” Hâzır olanlar eyitdiler: “Biz anuñ tarîḳın bilmezüz.” Mu‘âviye eyitdi: “Ben anı ‘Alî’den raḍıya’llâhu ‘anhu ma‘lûm ideyüm ki her nesne ki anuñ dilinden şâdır olur, bâḫıl degüldür, ḥaḳ olsa gerekdür.”

Pes kendünün mu‘temedlerinden üç kişi taleb eyledi ve eyitdi: “Üçünüñ daḫi yoldaş olup Kûfe’ye ‘azm idün. Bir menzil qalıcaḳ ol yirden biribiriñüz ardınca Kûfe’ye gidün ve benüm mevtüm ḥaberin virünüñüz ve lâkin gerekdür ki cümleñüz benüm ḥastaluğumda ve mevtüm güninde ve sâ‘atinde ve qabrüm maḥallinde ve namâzum kılan kimesnede ve sâ‘ir ḥuşuşda muvâfiḳ söyleyesiz.” Pes ol üç kişi, ol vech ile ki Mu‘âviye dimişdi, Kûfe’ye sefer itdiler. Çün bir menzil qaldı, evvel birisi irişdi. Şordılar ki “Qandan gelürsin?” Ol kişi eyitdi: “Şâm’dan.” Eyitdiler: “Ḥaber ne var?” Eyitdi: “Mu‘âviye vefât itdi.” Hâzret-i Emîr’ün öñüne [H151a] geldiler ve ol ḥaberi naql eylediler. Hâzret-i Emîr ol söze iltifât itmedi. Ba‘dehu ikinci gün biri daḫi geldi, ol daḫi öyle didi. Girü Hâzret-i Emîr’e söylediler. Cevâb virmedi. Andan sonra üçüncü gün biri daḫi geldi. Ol daḫi ol iki kişiye muvâfiḳ ḥaber virdi.¹⁴²⁵ emîr’ü’l-mü’minîn ‘Alî raḍıya’llâhu ‘anhuya eyitdiler: “Ḥaber [M161b] muḥaḳḳaḳ oldı ve şıḫhatde şek qalmadı. Mu‘âviye be-dürüstî vefât eylemiş.” Hâzret-i Emîr kerrema’llâhu vechehu buyurdı: “Ḥaşâ ve kellâ ki vefât ide, mādâm ki bu, diyü mübârek meḥâsinine işâret eyledi, bundan boyanmayınca diyü mübârek başına işâret kıldı ve bu lânekü’l-ekbâd anuñla mü’lâ‘abe itmeyince.” Pes ol üç kişi bu ḥaberi Mu‘âviye’ye iletdiler. Mu‘âviye bildi kendü ‘Alî’den sonra qalısardur ve hem öyle oldı.¹⁴²⁶

¹⁴²³ i‘lân-ı İH: -M

¹⁴²⁴ gösterdi Mİ: itmege emr eyledi H

¹⁴²⁵ kişiye muvâfiḳ ḥaber virdi İH: kişi didüğü gibi didi M

¹⁴²⁶ Ve hem öyle oldı Mİ: Vehm eyledi H

Ve ol cümleden biri oldur ki, huṭbeleriniñ birinde Vāqı‘a-i Bağdād’a işāret [I138a] eyleyüp buyurmuşdur ki: “Gūyā göre tūrurum ki Benī el-‘Abbās’dan birini şol qurbān develerin qurbāngāha iletüp depelerler gibi depelerler. Qādir degüldür ki ol işi kendüden def eyleye. Vāy aña, vāy aña ne ḥor¹⁴²⁷ olmışdur ol qavmüñ ortasında! Şol sebebden ki bugün Perverdgār’uñ emrin qoyup yüzün dünyāya tütmişdur.” Andan soñra yine ol huṭbede dimişdür ki “Eger dilersem size ḥaber virürdüm anlaruñ evlerinden ve künyetlerinden ve şıfatlarından ve qatli mevzi‘lerinden.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün ‘Abdu’r-raḥmān bin Mülcem la‘nu’llāh¹⁴²⁸ ki emīrūñ raḍıya’llāhu ‘anhu qātilidür, mescid-i Kūfe’de gördi, kendü nefsine muḥāṭaba idüp eyitdi:

اشدد حيازيمك للموت فان الموت لاقبك

و لا تجزع من الموت اذا حل بواديك¹⁴²⁹

Andan soñra anı taleb eyledi ve eyitdi: “Ey Mülcem’uñ oğlu, eyyām-ı Cāhiliyyet’de ya eyyām-ı şabāvetde hīç laqabuñ var mıydı?”¹⁴³⁰ Eyitdi: “Bilmezüm.” Buyurdı ki “Hīç senüñ bir Yehūdiyye dāyeñ var mıydı ki saña ey şaqı ve ey ‘āqır-ı nāqa-i [H151b] Şālih” dir idi? Eyitdi: “Belī, var idi.” Pes Ḥazret-i Emīr hemān epsem oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün eyitdi ki: Dün gice Ḥazret-i Risālet’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem uyḥuda gördüm eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, bu ne miḥnetler ve ne ḥuşūmetlerdür ki senüñ ümmtüñden baña irişdi!” Buyurdı kim “Anlaruñ üzerine du‘ā eyle.” Eyitdüm ki “Ḥudāvendā ,baña anlardan yegrek ‘ivaż vir ve anlaruñ üzerine benden yaramazrağın musallaṭ eyle.” Hemān ol günde du‘ası icābet oldı, şehīd oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emīrū’l-mü’miñin Ḥüseyn’dan raḍıya’llāhu ‘anhu [M162a] rivāyet iderler ki: Çün Ḥazret-i Emīr kerrema’llāhu vechehu vefāt itdi, işitdük bir qā’il söyler ki “Ṭaşra gidüñüz¹⁴³¹ ve bu Ḥudā’nuñ bendesin bize qoyuñuz.” Pes biz taşra gitdük, ḥānenüñ içinden bir āvāz geldi ki “Muḥammed ‘aleyhi’s-selām geçdi ve anuñ vaşisi şehīd oldı. Ümmetüñ ḥāfızı kim olsa gerekdür?” Birisi daḥi eyitdi: “Her kim anlaruñ sīretin tuta ve anlaruñ ardınca gide, ümmetüñ pāsbanı ol olur.” Çün āvāz sākin

¹⁴²⁷ ḥor Mİ: ḥār H

¹⁴²⁸ ‘Abdu’r-raḥmān Mİ: ‘Abdu’llāh H

¹⁴²⁹ “Ölüm sana doğru gelmektedir, hazırlan

Ölüm sana geldiğinde feryada başlama.”

¹⁴³⁰ var mıydı İH: var mıdur M

¹⁴³¹ gidüñüz Mİ: gitdük H

oldı, içerü girdük, anı ğasl eylenmiş ve kefen şarılmış bulduk. Namāzın kılup defn eyledük.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrû'l-mü'minîn, Ḥasen ve Ḥüseyn'e rağıya'llāhu 'anhu vaşıyyet eylemişdi ki: "Çün ben vefāt idem, beni bir serîrûñ üzerine koyasız ve taşra çıkarasız. Ğazbîn'den yaña irişdiresiz. Anda bir aq¹⁴³² taş¹⁴³³ bulsañuz gerekdür. Andan nūr dıraşşān [İ138b] ola, anı kıazuñuz. Ol yirde bir ğüşāde maķām bulsañuz gerekdür. Beni anda defn idesiz." Ve her ne vech ile vaşıyyet itdiyse yirine getürdiler. Hem ol resme buldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, anuñ kabrini yir yüzine berāber idüp mestūr kılmışlardı. Bir ğün Hārūn er-Reşîd şikār iderken Ğazbîn tarafına irişür, āhūlar kaçup Ğazbîn'e penāh eylediler. Her niçe ki bunlaruñ üzerine toĝan şaldılar ve kilāb gönderdiler, girü döndiler ve bunlaruñ üzerine varmadılar. Ba'zı Ğazbîn pîrlerinden bunuñ sırrın şordılar. Eyitdiler: Atalarumuzdan bize şöyle irişmişdür ki emîrû'l-mü'minîn [H152a] 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu kabri bundadır." Hārūn er-Reşîd ol sözi kabül eyledi. Ḥayātda olduķca ğelüp her yıl ziyāret iderdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, 'uķübāt-ı muḥālifindür Nevāşıbdan ve ğayrından. İmām Müstaĝfirî raḥimehu'llāh kitāb-ı *Delā'ilü'n-nübüvve'*de Firās bin 'Amr'dan rağıya'llāhu 'anhu naql eylemişdür ki: Aña Resül 'aleyhi's-selām zamānında bir şudā' 'arız oldı. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anuñ iki gözi ortasını [M162b] tıtdı. Mübārek barmaķları dibinde şol kirpi kılı gibi kııl bitdi ve ol zaḫmet andan gitdi ve ol ğünde ki Ḥavāric, emîrû'l-mü'minîn 'Alî'nüñ kerrema'llāhu vechehu üzerine ḫurūc itdiler. Firās daḫi anlara muvāfaķat eyledi ve ol kııl alından döküldi ve andan bir 'azīm veca'¹⁴³⁴ zāhir oldı. Aña eyitdiler: "Bu iş saña ol sebeddendür ki 'Alî'nüñ rağıya'llāhu 'anhu üzerine ḫurūc eyledüñ." Tevbe ve istiĝfār kıldı. Girü ol kııl alında bitdi ve ol veca' andan bi't-tamām gitdi. Rāvî eyidür: "Ben ol kıılı dökülmezden öñ ğördüm ve ikinci def'a döküldükden soñra ki yine bitdi, ğördüm."

Ve hem ol getürmişdür ki şālihlerüñ birisinden eyitdi: Bu ğice düşünde ğördüm ki kıyāmet kıopmış ve cümle ḫalā'ıķı ḫisāb mevķi'inde cem' eylemişler. Şırāta yakın vardum ve andan ğeçdüm. Nāĝāh ğördüm Resül 'aleyhi's-selām Ḥavz-ı Kevşer kenārında tıurur ve Ḥasen ve Ḥüseyn rağıya'llāhu 'anhumā merdümlere şu üleşdürür.

¹⁴³² aq İH: aĝ M

¹⁴³³ taş Mİ: -H

¹⁴³⁴ veca' H: ceza' Mİ

Anlaruñ öñüne vardum ki “Baña şu virüñ.” Virmediler. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı kim “Saña şu virmek istemezler.” Eyitdüm: “Niçün yā Resūla’llāh?” Buyurdı ki “Ol sebebden ki senüñ қоңşuluğunda bir şahş var idi ki ‘Alī’ye la’net eyler ve yaramaz sözler söyler, pes¹⁴³⁵ sen anı men’ eylemezsin.” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, қорқарам ki beni helāk eylemege қасd eyleye. Dađi bende ol қudret yoқdur ki anı men’ eyleyem.”

Resül ‘aleyhi’s-selām baña bir yaluñ bıçaқ virdi ve buyurdı ki “Anı depele.” Ben uyğuda varup anı қatl eyledüm ve girü döndüm. Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñüne geldüm, eyitdüm ki “Yā Resūla’llāh, her ne kim emr [İ139a] eyledüñ, yirine getürdüm.” Pes Resül ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki “Ey Ḥasen, buña şu vir!” Emīrū’l-mü’mīnīn [H152b] Ḥasen rağıya’llāhu ‘anhu baña şu virdi ve ben kāseyi elinden aldum ve bilmezüm ki andan içdüm mi içmedüm mi.¹⁴³⁶

Ba’dehu ḥvābdan uyandum, hezār ḥavfıla āb-dest aldum dađi namāza meşğul [M163a] oldum, tā aña dek ki şabāḥ oldı. Nāgāḥ işitdüm ki merdümler söyleşürler ki filān kimseyi cāme-ḥvābında bu gice қatl eylemişler.¹⁴³⁷ Oldı kim ḥākīmū’l-vaқt tarafından bu işüñ üzerine olan ādemler geldiler қоңşılarm, bī-günāḥ, tutdılar. Ben kendüme eyitdüm: “Sübḥāna’llāh! Bu bir düş idi ki ben gördüm, Ḥudā-yı Rabbū’l-‘ālemīn anı muḥaққақ eyledi.” Hemān turdum, ḥākīmüñ öñüne vardum. Eyitdüm ki “Bu bir işdür ki ben eylemişümdür ve bu ādemler andan bī-ḥaberlerdür.” Ḥākīm eyitdi: “Vāy saña! Bu ne sözdür ki söylersin?” Eyitdüm: “Bu bir düş idi ki ben gördüm, Ḥudā-yı Te‘ālā anı rāst eyledi, benüm günāhum nedür?” Ve ol düşi aña ḥikāyet eyledüm. Ḥākīm eyitdi: “جراك الله خيرا¹⁴³⁸ Var yüri ki sen bī-günāhsın ve қavm dađi bī-günāhlardur.”

Ve ol cümleden biri oldur ki,¹⁴³⁹ ve yine ol getürmişdür ki,¹⁴⁴⁰ ‘Alī bin Zeyd rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Sa’īd bin Müseyyeb raḥimehu’llāh bir şahşı baña getürdi ve didi ki “Ṭur, var ol şahşı gör.” Eyitdüm: “Sen ḥālını beyān eyle, ne ḥācetdür ki ben görem?” Eyitdi: “Bu bir şahş idi ki aşḥāb-ı Resül’e ‘aleyhi’s-selām, ‘Alī ve ‘Oşmān rağıya’llāhu ‘anhu ḥaққında nā-şāyeste sözler söylerdi.” Ben münācāt eyledüm ki

¹⁴³⁵ pes M: -İH

¹⁴³⁶ içmedüm mi H: yoḥsa yoқ Mİ

¹⁴³⁷ filān kimseyi cāme-ḥvābında bu gice қatl eylemişler İH: filān ölmüş cāme-ḥvābında M

¹⁴³⁸ “Allah sana hayırlı mükafat versin.”

¹⁴³⁹ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** İ: -MH

¹⁴⁴⁰ Ve yine ol getürmişdür ki Mİ: Ve yine getürmişdür ki H

“Hudāvendā, eger anlaruñ senüñ hazretünde¹⁴⁴¹ bir sâbıka-i ‘ināyetleri varsa, baña bir nişān göster.” Bu şahşuñ yüzi siyāh oldu.

Ve yine ol¹⁴⁴² getürmişdür ki, Medīne’de şerrefehā’llāhu bir şahş var idi, emīrū’l-mü’minīn ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu haqqında mālāya‘nī sözler söylerdi. Sa‘d bin Mālik rağıya’llāhu ‘anhu aña bed-du‘ā eyledi. Ol şahş devesini mescidden taşra komışdı ve kendüsi mescide girmişdi ve Müslimānlar halkasınuñ içinde oturmuşdı. Ol deve yirinden şıçradı ve mescidüñ içine girdi ve ol şahş gögsinüñ altına aldı ve yire sürdi. Ol kadar kim tā helāk eyledi.

İmām Ebū ‘Abdu’llāh Muḥammed bin Ḳayyim el-Cevziyye [H153a] raḥimehu’llāh, *Kitābü’r-rūḥ*’da İbn Ebü’d-dünyā’nuñ *Kitābü’l-menāmā’*’ından naql eyledi, ol daḥi Ḳureys’üñ bir şeyḥinden [M163b] rivāyet kıldı ki eyitmiş: Şām’da bir kişi gördüm ki yüzünüñ bir tarafı kabkara idi ve anı dā’imā bir nesne ile örterdi. Andan [İ139b] şordum eyitdi: “Hudā-yı Te‘ālā birle ‘ahd eyledüm ki her kimse ki bu ḥālī benden şora, ḥikāyet eyleyem. Ben ‘Alī bin Ebī Ṭālib haqqında ziyāde yaramaz sözler söyledüm. Bir gice uyurdum, menāmumda bir kişi geldi, “Sen benüm haqqumda yaramaz sözler mi söylersin?” diyüp yüzümüñ bir tarafına bir nesne urdı. Çün şabāḥ oldu, gördüm ki yüzümüñ ol cānibi siyāh olmuş.”

Ve Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ḥüseyn’den menḳüldür ki rağıya’llāhu ‘anhu buyurdı ki: İbrāhīm bin Hişām el-Maḥzūmī ki vālī-i Medīne idi, her cum‘a günü bizi minber yanına cem‘ eylerdi ve emīrū’l-mü’minīn ‘Alī haqqında nā-sezā sözler söylerdi. İttifāk bir cum‘ada ki ol maḳām merdümleden memlū idi, ben minber yanında söykenmişdüm. Ḥvābda gördüm ki kabr-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yarıldı ve andan bir kişi çıkdı, aḳ¹⁴⁴³ kaftānlar geymiş. Baña eyitdi: “Ey Ebū ‘Abdu’llāh, seni ḡamnāk eylemez mi anı ki bu şahş söyler?” Ben eyitdüm: “Belī ya‘nī ḡamnāk eyler.” Eyitdi: “Gözlerüñ aç, Ḥaḳ te‘ālā anuñla n’eyler.” Çün gözlerüm açdum, ol şahş hemān ‘Alī emrinde rağıya’llāhu ‘anhu ‘abeş kelimāt iderdi, anı gördüm, minber üzerinden düşdi ve cān virdi.

Menḳıbet-i emīrū’l-mü’minīn Ḥasen bin ‘Alī rađıya’llāhu ‘anhumā on iki imāmdan ikinci imāmdur rađıya’llāhu ‘anhu. Künyeti Ebū Muḥammed’dür ve laḳabı Taḳī’dür ve Seyyid’dür. Vilādeti Medīne’da vāḳı‘ olmuşdur, şehir-i Ramazān’uñ

¹⁴⁴¹ hazretünde Mİ: haqqında H

¹⁴⁴² ol Mİ: -H

¹⁴⁴³ aḳ Mİ: aḡ H

nıfında, Hicret'ün üçünde ve Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm nâmını Resûl'e hediye getürdi, Cennet harîrlerinden bir harîr üzerine yazılmışdı. Esmâ binti 'Umeys'den rağıya'llâhu 'anhâ mervîdür ki eyitdi: "Emîrû'l-mü'minîn Hâsen ve Hüseyn'ün rağıya'llâhu 'anhumâ kâbilesi ya'nî ebesi bendüm. Vaqtâ kim Hâzret-i Hâsen rağıya'llâhu 'anhu toğdı, Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem geldi, "Getür oğlumı yâ Esmâ'." didi. Pes Resûl'e iletdüm, sağ kulağına ezân okıdı [H153b] ve şol kulağına kâmet getürdi. Ba'dehu 'Alî'ye rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: "Ođlumuñ adını ne kôduñ?" Eyitdi: "Yâ Resûla'llâh, ben anuñ adında saña sebkat itmezüm." Pes Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdi: "Ben dağı ođlumuñ adında Hâzret-i 'İzzet'e celle zikruhu¹⁴⁴⁴ sebkat itmezüm."¹⁴⁴⁵ Hemân-dem Cebrâ'îl nüzül eyledi eyitdi: "Yâ Muhammed, Hağ sübhânehu ve te'âlâ saña selâm eyler ve buyurur ki be-dürüstî 'Alî senden Hârûn menzilesinedür Mûsâ'dan. [İ140a] Pes ođlumuñ adını Hârûn'ün oğlı adın kô ki Şenber'dür. Ma'nâsı 'Arabca Hâsen dimekdür."

Ve çün bir yıldan [M164a] soñra emîrû'l-mü'minîn Hüseyn toğdı. Yine Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem geldi ve ol ki evvel dimişdi yine didi. Andan soñra İmâm Hüseyn'i rağıya'llâhu 'anhu yire kôdı dağı ağladı.¹⁴⁴⁶ Ben eyitdüm: "Niçün ağlarsın yâ Resûla'llâh?" Buyurdi ki: "Bu oğlumı bir zâlim kavm katl idiserdür. Fâtıma'ya rağıya'llâhu 'anhâ haber virme." Ba'dehu emîrû'l-mü'minîn 'Alî'ye rağıya'llâhu 'anhu didi: "Ođlumuñ adını ne kôduñ?" Yine evvelki gibi tarafeynden cevâb oldı. Girü Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi eyitdi: "Yâ Muhammed, ođluñuñ adını Hârûn'ün bir oğlı dağı adın kô ki Şenber'dür. Ma'nâsı 'Arabca Hüseyn'dür." Ve Resûl'e 'aleyhi's-selâm sîneden, tâ başına varınca emîrû'l-mü'minîn Hüseyn rağıya'llâhu 'anhu gâyetde müşâbih idi.

Bir gün emîrû'l-mü'minîn Ebû Bekr eş-Şiddîk rağıya'llâhu 'anhu emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'i rağıya'llâhu 'anhu omzuna götürmişdi ve yemin eylerdi ki "Bu, Nebî'ye 'aleyhi's-selâm beñzer, 'Alî'ye degül." Ve emîrû'l-mü'minîn 'Alî rağıya'llâhu 'anhu anda hâzır idi, tebessüm iderdi.

Ve menkûldür ki yigirmi beş kerre piyâde hacc eylemişdür. Hâlâ ki yanınca yedekleri çekilürdi. Ve haberde gelmişdür ki: Bir gün Hâzret-i Resûl 'aleyhi's-selâm minbere çıkmışdı ve Hâsen bin 'Alî rağıya'llâhu 'anhu anuñla bile idi. Resûl 'aleyhi's-selâm gâh merdümlere nazır iderdi ve gâh aña. Ve buyurdi ki "Bu benüm oğlum

¹⁴⁴⁴ celle zikruhu İH: -M

¹⁴⁴⁵ itmezüm İH: itmezün M

¹⁴⁴⁶ ağladı İH: -M

seyyiddür ve an-çarīb ola ki Hâk te‘âlâ işlâh eyleye bunuñ vâşitasıyla Müslimânlardan iki gürüh ortasını.” Ve bu aña işâretdür ki Mu‘âviye rağıya’llâhu ‘anhu¹⁴⁴⁷ bildi, emîrû’l-mü’minîn Hâsen [H154a] rağıya’llâhu ‘anhu ħalâ’iğ ortasında olan fitneye cân ü dilden râzî degüldür. Çün emîrû’l-mü’minîn ‘Alî kerrema’llâhu vechehu şehîd oldı, Mu‘âviye emîrû’l-mü’minîn Hâsen birle rağıya’llâhu ‘anhu sırrıla muşâlaĥa eyledi ve ‘ahd itdi ki eger kendüye bir ĥâdişe vâkı‘ ola, ĥâzret Hâsen rağıya’llâhu ‘anhu ola. Ba‘dehu emîrû’l-mü’minîn Hâsen ĥuĥbe oğıdı ve eyitdi: “Ey merdümler, ben hemişe fitneyi mekrüh tutarum. Bu gün muşâlaĥa eyledüm ve bu işi¹⁴⁴⁸ Mu‘âviye’ye ĥodum. Eger anuñ ĥağğı ise, aña irişdi ve ger benüm ĥağğum ise aña bağışladum, Ümmet-i Muĥammed’uñ şalâhı için. Ve Hâk te‘âlâ seni vâlî eyledi ey Mu‘âviye, [İ140b] ya bir ĥayrdan ötürü ki bilmişdür senüñ yanuñda veyâ bir şerrden ötürü ki görmışdür sende.”

وَ اِنْ اَدْرَى لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَ مَتَاعٌ اِلَى حِينٍ 1449

Pes minberden aşığa indi meclisde ĥâzır olandan biri [M164b] yüzün aña eyledi ve eyitdi: “Yâ müsevvid-i vücühü’l-Müslimîn, Mu‘âviye birle bî‘at mı eyledüñ ve mâlî aña mı ĥoduñ!?” emîrû’l-mü’minîn Hâsen eyitdi: “Ĥâk sübhânehu ve te‘âlâ Benî Ümeyye’nüñ salĥanatın Resûl’e gösterdi. Gördi anları ki biribiri ardınca kendünüñ minberine çıkarlar. Bu iş Resûl’e ‘aleyhi’s-selâm güç geldi. Ĥâk celle ve ‘alâ aña

gönderdi ki ¹⁴⁵⁰ اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثُرَ , ya‘nî ¹⁴⁵¹ نَهراً في الجنة

¹⁴⁵² اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا اَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ Biñ aydan murâd Benî Ümeyye’nüñ salĥanatı müddetidir.”

Râvî eyidür: Anlaruñ mülki müddetin ĥisâb eyledüm, biñ ay olmuş ki seksen üç yıl dört ay olur. Çün emîrû’l-mü’minîn Hâsen rağıya’llâhu ‘anhu bu işi Mu‘âviye’ye ĥodı, Mu‘âviye eyitdi: “Ey Ebū Muĥammed, bir nesneyle cüvân-merdlik itdüñ ki hergiz¹⁴⁵³ nefsi merdân anuñ gibi cüvân-merdlik itmedi.”

Ebū Hureyre rađıya’llâhu ‘anhu eyidür ki: Bir gice ki Hâsen bin ‘Alî rađıya’llâhu ‘anhu Resûl’üñ ‘aleyhi’s-selâm önünde idi ve anı ziyâde severdi, buyurdı aña ki “Var

¹⁴⁴⁷ rağıya’llâhu ‘anhu MÎ: -H

¹⁴⁴⁸ ve bu işi MÎ: -H

¹⁴⁴⁹ “Bilmiyorum, belki de o (azabın ertelenmesi), sizi denemek ve bir zamana kadar sizi (imkânlardan) faydalandırmak içindir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/111.

¹⁴⁵⁰ “Muhakkak Biz, sana Kevseri’i verdik.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Kevser, 108/1.

¹⁴⁵¹ “Cennatte bir nehir vardır.”

¹⁴⁵² “Biz onu (*Kur’ân’ı*) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesini, bin aydan hayırlıdır.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Kadir, 97/1-3.

¹⁴⁵³ hergiz MÎ: her ki H

anaña git.” Ben eyitdüm: “Bile yoldaş olayum.” Buyurdu ki “Yok.” Nāgāh bir berķ geldi. Anuñ aydınlığında Ḥasen rağıya’llāhu ‘anhu gitdi, tā anasınıñ öñüne irişdi.

Ve ol Ḥazret’üñ cümle-i kerāmātındandır rağıya’llāhu ‘anhu [H154b] ki ḥacc mevsimlerinüñ ba‘zında ki piyāde Mekke’ye giderdi şerrefehā’llāhu, mübārek ayağı şişdi. Ḳullarından biri eyitdi: “Kāřkī ol miķdār¹⁴⁵⁴ süvār olayduñ ki ayađuñuñ řiři sākin olaydı.” Ḳabül eylemedi ve buyurdu ki “Çün menzile irişesin, senüñ bir siyāh öñüne gelse gerekdür ki bir miķdār yağı olışardur. Andan şatun al ve nizā‘ eyleme.” Ol ḳul eyitdi: “Anam atam saña fedā olsun, hiç bir menzilde bir kimse görmedüm ki anda bu devā ola. Bu menzilde ḳandan olışardur?”

Çün menzile irişdiler, bir siyāh zāhir oldı. Buyurdu: “Uşda ol siyāh ki dimişdüm. Var andan yağ şatun al ve kıymetin aña vir.” Çün ol ḳul siyāhuñ öñüne geldi ve yağ istedi, siyāh eyitdi: “Ey ğulām, bu yağı kiminçün şatun alursın?” Eyitdi: “Ḥasen bin ‘Alī için rağıya’llāhu ‘anhu.” [İ141a] Siyāh eyitdi: “Beni anuñ öñüne ilet ki ben anuñ ḳulıyam.” Çün anuñ öñüne irişdi, eyitdi: “Ben senüñ ḳuluñum ve behā almazum. Lākin benüm ḫatunımı derd-i raḫm ya‘nī oğlan ağrısı tıtmışdur. Du‘ā eyle ki Ḥudā-yı Te‘ālā baña bir endāmı dürüst bir erkek ođlancuķ vire.” Buyurdu ki “Menzilüne girü dön. Ḥaķ sübhānehu ve te‘ālā saña ol vech ile [M165a] bir püser virdi ki isterdüñ ve ol bizüm şi‘amuzdan olsa gerekdür.” Çün ol siyāh ḫānesine geldi, ḫāli şöyle gördi ki buyurmışdı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün evlād-ı Zübeyr’den biriyle rağıya’llāhu ‘anhu sefer itdiler. Bir ḳurumıř naḫlistāna indiler. Emīrū’l-mü’miñin Ḥasen rağıya’llāhu ‘anhu için bir ḫurmā ađacınıñ dibinde firāř birağdılar ve Zübeyr için ğayrı ḫurmā ağacı dibine. Zübeyr eyitdi: “N’olaydı bu naḫlenüñ ḫurmāsı olaydı, tā yiyeydük!” Emīrū’l-mü’miñin Ḥasen rağıya’llāhu ‘anhu buyurdu ki “Yař ḫurmā mı istersin?” Zübeyr eyitdi: “Evet.” El du‘āya ḳaldurdu ve dudağı altından bir nesne söyledi ki kimse bilmezdi. Fi’l-ḫāl bir naḫl yaşardı ve yaprağ getürdi ve yař ḫurmālar virdi. Ve bir deveci ki anlaruñla bile idi, eyitdi: “Vallāhi bu siḫrdür!” emīrū’l-mü’miñin Ḥasen rağıya’llāhu ‘anhu [H155a] buyurdu ki “Bu siḫr degüldür. Lākin bir du‘ā-yı müstecābdur ki peyğamberüñ oğlından vāḳı‘ olmuşdur.”

Pes ol naḫlenüñ üzerine çıkdılar ve ol virdiği ḫurmāsını kesdiler. Cümleye kifāyet eyledi ve ol nesne ki anuñ menāḳıbında ‘ilm ü ‘ibādet ve cūd u mürüvvet ve sā’ir

¹⁴⁵⁴ miķdār Mİ: ḳadar H

mekârim-i ahlâk ve levâzım-ı eşfâkdan ki yazılmışdur ve şıhâte irişmişdür, dâ'ire-i istikşâdan mütecâvizdür. Lâ-cerem şürû' olunmayup iktişâr ihtiyâr olundu.

Getürmişlerdür ki ol cüvân-merde zehr virdiler, vefâtı vaqtinde emîrû'l-mü'minîn Hüseyn rağıya'llâhu 'anhu yalını üzerinde oturdu. Eyitdi ki "Ey qarındaş, kimden gümân idersin ki saña zehr virmişdür?" Eyitdi: "Anuñçün mi şorarsın ki anı katl idesin?" İmâm Hüseyn rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: "Evet." "Eger ol kimse ola ki ben gümân iderüm, Haqq'ıñ be's ü nekâli dükeliden kıtırakdur ve eger olmaya¹⁴⁵⁵ istemezüm ki bir bî-günâhı benümçün katl ideler." Ve meşhür oldur ki aña hatunı Ca'de zehr virmişdür, [İ141b] Mu'âviye'nün emriyle ve ol Hâzret'ün vefâtı Rebî'ü'l-evvel'ün evâ'ilinde¹⁴⁵⁶ Hicret'ün ellinci yılındadır rağıya'llâhu te'âlâ 'anhu.

Emîrû'l-mü'minîn Hüseyn rağıya'llâhu te'âlâ 'anhu, bunlar üçüncü imâmdur ve imâmların atasıdır. Künyetleri Ebû 'Abdu'llâh, lakabları Şehîd ve Seyyid'dür. Vilâdetleri Medîne'de şerrefehâ'llâhu te'âlâ olmuşdur, Şa'bân ayının dördünde, seşenbih gününde, Hicret'ün dördüncü yılında. [M165b] Ve didiler ki anların hamli müddeti altı ay olmuşdı ve hiç bir oğul altı ayda gelmemişdi meger ki anlar. Daği Yahyâ bin Zekerıyyâ 'aleyhi's-selâm ve emîrû'l-mü'minîn Hâsen hâzretinün rağıya'llâhu 'anhu vilâdetleriyle emîrû'l-mü'minîn Hüseyn hâzretinün rağıya'llâhu 'anhu, Fâtıma'nun rağıya'llâhu 'anhu 'ulûkına düşmesinün mâbeyni elli gündür. Ve Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ism-i şerîfin Hüseyn komışdur, nite kim beyânı geçdi. Ve anuñ cemâli bir mertebede idi ki eger bir karañu gicede otursaydı beyâz-ı cebîn ve berğ-ı ruhsârından tamâm yolu görürlerdi ve anuñ sine-i mübârekinden ayaklarına varınca Resûl'e şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem müşâbehet-i tammı var idi. Nite kim emîrû'l-mü'minîn Hâsen [H155b] hâzretinün rağıya'llâhu 'anhu sinesinden farğa dek müşâbeheti var idi ve Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki "Hüseyn bendendür ve ben Hüseyn'denüm. Hudâ-yı Te'âlâ sever ol kimseyi ki Hüseyn'i sever. Be-dürüstî Hüseyn sıbtıdır esbâtdan."

İbn 'Abbâs'dan rağıya'llâhu 'anhu rivâyetdür ki eyitdi: Her kaçan Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem fecri kılsa, mübârek cemâlin aşhâba rıdvânüllâhi 'aleyhim ecma'in döndürürdi. Şöyle idi ki anuñ cemâl-i bâ-kemâlin her ğamnâk görseydi, mesrûr olurdu. İttifâk bir gün yine fecri kıldı, mübârek yüzün aşhâba rağıya'llâhu 'anhu dönmedin emîrû'l-mü'minîn 'Alî hâzretin kerrema'llâhu vechehu kığırdı. Pes ikisi bile

¹⁴⁵⁵ olmaya Mİ: olmasa H

¹⁴⁵⁶ Rebî'ü'l-evvel'ün evâ'ilinde Mİ: Rebî'ü'l-evvel'de H

mescidden çıktılar gitdiler. Aşhâb rağıya'llāhu 'anhu ikisine muntazır ƣaldılar, bilmediler ki ne iün ıƣup gitdiler.¹⁴⁵⁷ Pes ol ikisi Fātıma'nuñ rağıya'llāhu 'anhu menziline geldiler. Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: "Yā 'Alī, sen ƣapuda dur ve gelen nāsı ierü girmekden men' eyle." Taħķiķ Hüseyn ƣođdı ve melā'ike 'aleyhi's-selām tehniye iün gelmek dilediler.

Pes Resül alla'llāhu 'aleyhi ve sellem tenhā ierü girdi. Emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu ƣuramadı,¹⁴⁵⁸ emīrū'l-mü'minīn 'Alī'nüñ rađıya'llāhu 'anhu ƣapusına geldi, eyitdi: "Resülü'llāh ƣandadır?" 'Alī ģazretleri cevāb virdi ki "İerüye girdi" diyü. Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu eyitdi:¹⁴⁵⁹ "İcāzet vir ben dađı [İ142a] gireyüm." didi. 'Alī ģazretleri didi¹⁴⁶⁰ kim "Allāh'uñ Resül'i meşğüldür." Eyitdi kim "Saña beni men' itmegi emr itdi mi?" Didi kim "Yok." Lākin Hüseyn ƣođdı rađıya'llāhu 'anhu, dört yüz biñ dađı yigirmi dört biñ melā'ike geldi. Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu sözinden ta'accüb eyledi dađı oturdı. Şoñra emīrū'l-mü'minīn 'Ömer rađıya'llāhu 'anhu aña dađı öyle didi. Dađı emīrū'l-mü'minīn 'Oşmān rađıya'llāhu 'anhu geldi ve sā'ir aşhāb rıđvānu'llāhi [M166a] 'aleyhim ecma'īn geldiler, anlara dađı öyle didi. Pes Resül alla'llāhu 'aleyhi ve sellem ıƣdı, emīrū'l-mü'minīn 'Alī'ye rađıya'llāhu 'anhu emr eyledi ki cemī'isin ierü idĥāl eyleye. Evvel emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu ierü girdi ve sā'ir aşhāb rıđvānu'llāhi 'aleyhim ecma'īn ardınca girüp Ĥazret-i Resül'e selām virdiler. Ve emīrū'l-mü'minīn 'Alī'nüñ melā'ikenüñ 'aleyhi's-selām 'adedi ģaħķında olan kelimātın beyān itdiler. Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: "Neden [H156a] bildüñ yā 'Alī?" Eyitdi: "Gördüm ki bölük bölük geldiler. Her biri bir dil söylerdi ve 'adedinden ģaber virürdi." Resül 'aleyhi's-selām eyitdi: „زادك الله عقلا يا علي¹⁴⁶¹” Andan şoñra eyitdi: "Yā Ebā Bekr, ģaber vireyüm saña bundan dađı 'acebrağın. ün kim melā'ike 'aleyhi's-selām geldiler, anlarıñla ƣanatları ve elleri ve ayakları şınuĥ bir melek bile geldi." Pes eyitdüm: "Ey melek, ģikāyetüñ nedür?" Eyitdi: "Melā'ike-i muĥarrebīnden idüm, bir gün gök ƣapusın açuĥ buldum, dünyāya nazar eyledüm. Yir yüzinde bir ādem gördüm, elleri ve ayakları düşmiş." Pes ben eyitdüm:¹⁴⁶² "Ne gökcekdür bu ölmekligi. Bunuñ ģayātında¹⁴⁶³ ģayr yokdur bu ĥāl

¹⁴⁵⁷ ne iün ıƣup gitdiler Mİ: ne cevāb ideler. ün ıƣup gitdiler H

¹⁴⁵⁸ ƣuramadı İH: durmadı M

¹⁴⁵⁹ Resülü'llāh ƣandadır? 'Alī ģazretleri cevāb virdi ki ierüye girdi diyü. Ebū Bekr rađıya'llāhu 'anhu eyitdi Mİ: -H

¹⁴⁶⁰ 'Alī ģazretleri didi M: didi İ: -H

¹⁴⁶¹ "Ey Ali, Allahu teālā aklımı artırsın."

¹⁴⁶² eyitdüm Mİ: -H

¹⁴⁶³ ģayātında İ: ģuyūtında MH

üzere.” Hemân ki ben bu sözi söyledüm, mekânımdan zâ’il olmadın Hâk celle ve ‘alâ beni böyle kıldı daği yir yüzine bırağdı. Ve ben yedi yüz yıl idi ki ba’z-ı cezâ’irde kâlmış idüm, vağtâ kim melâ’ike tehniye için nüzül eyledilerse beni bulurlardı. Ol yire geldiler, beni alup Hâzret’üne getürdiler, tâ kim Hâzret-i Hâk ‘azze ve’smuhu Hüseyn’ün rağıya’llâhu ‘anhu hürmetine benüm için şefâ‘at idesin. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki “Ben du‘â eyledüm, Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm nâzil oldu.” Eyitdi: “Yâ Muğammed, Hâk sübhânehu bu melek huşuşında du‘âñı kabül eyledi. Pes Hüseyn’ün rağıya’llâhu ‘anhu kundağını aç daği sağ elin çıkar ve bu melegi anuñla meş eyle.” Yine Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurur: “Çün kim öyle eyledüm, fi’l-hâl ol melek şahîh [İ142b] ü sâlim oldu. Vağtâ kim şahîh oldıysa ağlamağa başladı. Ben eyitdüm, “Ey melek, niçün ağlarsın?” Eyitdi: “Kendü nefsum için ağlamazum, lâkin şol kimsenün katli için ağlarum ki anuñ toğması semâvât u arzuñ ehline tebşîr oldu.” Ben eyitdüm kim “Anı kim katl idiserdür?” Eyitdi: “Uşda Cebrâ’îl anuñ kâtilinden haber virmege benden evlâdur. Dönüp ben eyitdüm: “Ey Cebrâ’îl, bu melek hağ mı söyler?” [M166b] Eyitdi: “Ne‘am yâ Muğammed.” Yine ben eyitdüm: “Bu ne vech ile bolur?” Bunı eyitdi: “Hüseyn’ün mevlidinden biñ yıl öñ Hâk sübhânehu ve te‘âlâ bu melegi hağ eyledi daği tağdır itdi ki bu melek Hüseyn katl olunduğdan soñra kabrinün hâfızı ola.”¹⁴⁶⁴ Andan [H156b] soñra Cebrâ’îl ol melek birle semâya ‘urüc itdi.

Yine İbn ‘Abbâs rağıya’llâhu ‘anhu rivâyetidür ki eyitdi: “Bir gün aşğâbdan rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în bir cemâ‘atle Resül ‘aleyhi’s-selâm huşürında otururduğ, bir kişi geldi Resül’e şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bir elma şandı. Ol elmayı ol Hâzret alup elinde tutdı ve emîrû’l-mü’mînîn Hasen ve Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu yanında idiler ve ikisi bile bu elmaya nazar idüp umarlardı. Resül ‘aleyhi’s-selâm istemezdi ki birini ol elmayıla mesrür idüp¹⁴⁶⁵ birini itmeye. Pes Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm nâzil oldu, eyitdi ki “Yâ Muğammed, emr eyle ikisi biribiriyle güreşünler. Kağkısı gâlib olursa elmayı aña vir.” Pes Resül emr eyledi, güreşdiler. Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyidürdi ki “Tut¹⁴⁶⁶ yâ Hasen!” Eyitdüm ki “Yâ Resüla’llâh, hemân Hasen’e mi öyle dirsın?” Buyurdı ki “Uşda Cebrâ’îl Hüseyn’e dir tut¹⁴⁶⁷ yâ Hüseyn!” Ve bir rivâyetde Fâtıma rağıya’llâhu ‘anhu anda hâzır idi, eyitdi ki “Yâ Resüla’llâh, ulusına mı dirsın ki

¹⁴⁶⁴ bu melek Hüseyn katl olunduğdan soñra kabrinün hâfızı ola Mİ: katlinden soñra kabrini hâfız bu melek ola H

¹⁴⁶⁵ idüp Mİ: idem H

¹⁴⁶⁶ tut İH: dut M

¹⁴⁶⁷ tut İH: dut M

kişisin tut.”¹⁴⁶⁸ Buyurdu ki “Uşda Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Hüseyn’e eyidür ki “Tut¹⁴⁶⁹ yâ Hüseyn!” Vaqtâ kim güreşleri uzadıysa biribirine gâlib olmadılar. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Cennet’den bir elma daği getürüp Resül’e viridi. Ol Hâzret daği her birin birine virüp ikisin daği mesrûr eyledi.

Ve rivâyetdür ki, bir gün Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Cebrâ’îl’den şordı ki “Nice kaç eylersin semânuñ yolını?” Eyitdi: “Kânadumuñ altında bir ta’vîz vardur ki anda yazılmışdur¹⁴⁷⁰ الحسن والحسين Pes bu iki ism ile ben kavî olurum.”

Ve daği rivâyetdür ki, bir gün emîrû’l-mü’minîn Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu [İ143a] Resül’üñ yanındaydı, diledi kim anasına gide ve hevâda yağmur yağardı. Resül ‘aleyhi’s-selâm du’â eyledi yağmur diñdi, tâ Hâzret-i İmâm Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu menziline varınca.

Ve bir gün Resül ‘aleyhi’s-selâm namâz kılırdı, kulağına bir oğlancuğ ağlaması toğındı. [M167a] Pes namâzını taħffif idüp çıkup gitdi. Bir laħzadan girü geldi. Sebebin şordılar, buyurdu ki “Bir şabînüñ bükâsın işitdüm idi, anı Hüseyn şandum.” Andan soñra eyitdi: “اللهم من ابكي حسينا فلاتغفر له” [H157a] Ya’nî yâ Allâh, kim Hüseyn’i ağladursa sen anı yarlıgama.

Ve Ümmü’l-Hâriş’den rivâyetdür ki eyitdi: Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem öñüne vardum. Eyitdüm: “Yâ Resüla’llâh, bir düş gördüm ki andan korğdum.” Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki “Ne gördüñ?” Eyitdüm: “Senüñ tenüñden bir pâre kesdiler ve benüm kenâruma getürdiler.” Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurdu: “Eyü görmüşsin. Fâtıma bir oğul toğıra ki ol oğul senüñ kenârũnda ola.” Andan soñra emîrû’l-mü’minîn Hüseyn zuhûra geldi.

Ve rivâyetdür ki, bir gün Hâzret-i Resül, emîrû’l-mü’minîn Hüseyn’i sağ dizinüñ üzerine ve oğlı İbrâhîm’i şol dizinüñ üstine almışdı. Cebrâ’îl nüzül eyledi ve eyitdi: “Hudâ-yı Te’âlâ bu ikiyi saña¹⁴⁷¹ cem‘ itmese gerekdür. Birin girü alısardur. Şimdi sen birin ihtiyâr eyle.” Resül şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu: “Eger Hüseyn vefât ide, anuñ firâkıdan hem benüm cânım yanar ve hem ‘Alî’nüñ ve hem Fâtıma’nuñ. Ve eger İbrâhîm gide, ekşer elem benüm cânuma olur. Ben kendü elemüm ihtiyâr itdüm anlarũn elemi üzere.” Pes üç günden soñra İbrâhîm vefât eyledi. Her vaqt ki Hüseyn

¹⁴⁶⁸ tut İH: dut M

¹⁴⁶⁹ tut İH: dut M

¹⁴⁷⁰ “el-Hasen ve’l-Hüseyn.”

¹⁴⁷¹ saña Mİ: -H

rağıya'llāhu 'anhu Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem geleydi, anı öperdi ki «اهلا و مرحبا بمن فدیتہ بابنی ابراهیم» Ya'nī “Ehlen ve merhabā şol kimse ki ben oğlum İbrāhīm'i aña fedā eyledüm.”

Ümmü Seleme rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir gice Resūl 'aleyhi's-selām benüm hānemden taşra gitdi. Bir çok zamāndan şoñra girü geldi. Mübārek saçları tağılmış ve tozlara bulaşmış ve sa'ādetlü elinde bir nesne tutar. Eyitdüm: “Yā Resūla'llāh, bu ne hāldür ki sende müşāhede iderüm?” Buyurdi ki “Bu gice beni bir yire iletdiler, 'Irāk'dan ki aña Kerbelā dirler ve Hüseyn'ün katli yirin ve benüm oğlanlarumdan bir cemā'atün katli yirin baña gösterdiler. Ve ben anlarun kanını divşürdüm, oldur ki elümeddür.” Ve mübārek elin açdı ve eyitdi: [I143b] “Bunı al, hıfz eyle.” Pes anı aldum, bir kızıl toprağ idi şışeye koydum ve ağzını muhkem bağladum.

Çün Hüseyn bin 'Alī rağıya'llāhu 'anhu 'Irāk seferine çıkup gitdi, her gün ol şışeyi taşra çıkarurdum ve nazār iderdüm ve ağlardum. [M167b] Çün Muħarrem'ün onıncı günü oldı, günüñ evvelinde aña nazār eyledüm, hemān qarārında idi. Girü ol günüñ āhirinde bağdum, ol toprağ şışe içinde tāze kan olmışdı. Bildüm ki anı katl itmişlerdür. Çok ağladum, ammā kendümi zabt eyledüm, tā düşmānlar tizrek şamāte itmeye. Çün anuñ şehādeti haberi geldi, hemān ol güne muvāfıkdı ve anuñ şehādeti 'āşūrā güninde idi, rüz-ı şenbih idi ve Hicret'ün altmış [H157b] birinde idi ve 'ömrinüñ müddeti elli yedi yıl ve beş ay idi.

Ve 'Ā'ışe'den rağıya'llāhu 'anhā naql itmişlerdür ki eyitdi: Bir gün Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Cebrā'il 'aleyhi's-selām ile idiler. Hüseyn bin 'Alī anlaruñ üzerine girdi. Cebrā'il 'aleyhi's-selām şordı ki “Bu kimdür?” Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki “Benüm oğlumdur.” Ve anı kendü bağrına başdı. Cebrā'il 'aleyhi's-selām eyitdi: “Tiz ola ki bunı katl eyleyeler.” Resūl 'aleyhi's-selām şordı ki “Bunı kim katl idiserdür?” Cebrā'il eyitdi: “Senüñ ümmetün. Eger dilersen şaña haber vireyin¹⁴⁷² kanķı yirde katl eyleseler gerekdür.” Cebrā'il 'aleyhi's-selām Kerbelā cānibine¹⁴⁷³ işāret eyledi ve bir miqdār kızıl toprağ aldı dağı Resūl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gösterdi ve eyitdi: “Bu anuñ maķteli toprağındandır.”

Ve İmām Zeyne'l-'ābidin'den rağıya'llāhu 'anhu getürmişlerdür, buyurmuşdur ki: Kūfe'ye teveccüh vaķtinde hiç bir menzile nüzül itmezdük ve göç kılmazduķ meger

¹⁴⁷² vireyin H: vireyüm Mİ

¹⁴⁷³ Kerbelā cānibine H: cānib-i Kerbelā'ya Mİ

ki emîrû'l-mü'minîn Hüseyn rağıya'llāhu 'anhu Hāzret-i Yaḥyā bin Zekerıyyā'nuñ 'aleyhi's-selām zıkrın eylerdi. Bir gün buyurdı ki “Dünyānuñ ḥıvārlıǵından ve bî-ı'tibārlıǵından biri oldur ki Yaḥyā bin Zekerıyyā'nuñ 'aleyhi's-selām mübārek başını Benî İsrā'ıl nā-bekārlarından bir nā-bekār 'avrete hediye gönderdiler.”¹⁴⁷⁴

Sa'îd bin Cübeyr rağıya'llāhu 'anhu İbn 'Abbās'dan rağıya'llāhu 'anhu rivāyet itmişdür ki: Ol dimişdür ki “Resûl'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vaḥy geldi ki Yaḥyā bin Zekerıyyā'nuñ 'aleyhi's-selām¹⁴⁷⁵ katlı için yetmiş bin kimesne helāk eyledüm ve senüñ oǵluñdan ötürü iki kerre yetmiş biñ kimesne helāk idiserümdür.”

Ve şıḥhate irişmişdür ki hiç kimesne emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya'llāhu 'anhu kätillerinden ve kätillerinüñ aşḥābından qalmadılar merglerinden evvel rüsvāy olmadı ve mübtelā kılınmadı katlı birle ya bir belā-yı āḥar ile.

'Abdü'l-melik bin 'Umeyr [İ144a] eyitdi: 'Abdu'llāh bin Ziyād'ı la'na'llāhu gördüm ki Kūfe'de bir qasrda otururdu. Emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün başı önünde idi. Ba'dehu 'Abdu'llāh bin Ziyād'ün başını gördüm, Muḥtār önünde. Şoñra Muḥtār'ün başını gördüm, Muş'ab bin Zübeyr önünde. Şoñra [M168a] Muş'ab'ün¹⁴⁷⁶ başını gördüm, 'Abdü'l-melik bin Mervān önünde. Bunuñ cümlesi bir az zamānda, bir 'aşr [H158a] içinde idi.

Mu'temedlerden biri didi ki: Çün 'Abdu'llāh bin Ziyād ve aşḥābınuñ başların Kūfe mescidine getürdiler ve raḥbede qodılar. Ben anda irişdüm, ḥalkuñ āvāzın işitdüm ki dirlerdi: “Geldi! Geldi!” Nāgāh bir yılan geldi ve ol başlarıñ içine girdi ve 'Abdu'llāh bin Ziyād'ün burnı delüginde içerü gitdi. Bir sâ'at eglendi ve girü taşra çıkdı ve gitdi, ğā'ib oldu. Girü ol ḥalk eyitdiler: “Geldi! Geldi!” Yine ol yılan geldi evvelā ol ki itmişdi, yine öyle eyledi ve bu bir niçe def'a mükerrer oldu.

Naḥkdür ki Şimr bin Zî'l-cevş bir miqdār kıvıltı altın emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya'llāhu 'anhu yükleri içinde bulmuşdı. Ba'zını kendünüñ kıvıltı için kıyımçıya virmişdi, tā anuñçün ziver düze. Çün kim kıyımçı ol altını oda qodı, od içinde hebā vü lā-şey' oldu. Çün Şimr anı işitdi, kıyımçıyı taleb eyledi ve bākî altını virdi¹⁴⁷⁷ ki kendünüñ önünde oda qoya. Çün kim oda qoydılar, ol daḥi cümle lā-şey' oldu.

¹⁴⁷⁴ gönderdiler Mİ: götürdiler H

¹⁴⁷⁵ 'aleyhi's-selām Mİ: -H

¹⁴⁷⁶ Muş'ab'ün Hİ: -M

¹⁴⁷⁷ virdi Mİ: taleb eyledi H

Ve getürmişlerdür ki birkaç deve ki emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'den rağıya'llāhu 'anhu almışdı, ol bed-batlar anı boğazladılar ve bişürdiler. şöyle acıydı ki andan bir loma yimek müyesser olmadı.

Vehb'den¹⁴⁷⁸ rağıya'llāhu 'anhu mervîdür ki eyitdi: Ol deve ki emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya'llāhu 'anhu başın getürdi, vaqtā ki boğazladılarsa eti şabrdan acı idi, oda yadılar.

Mu'temedlerden biri eyitdi: ayy abîlesinden bir merde ya'nî bir¹⁴⁷⁹ kişiye didüm ki "Bize irişmişdü ki siz cinnîlerün nevhâsın emîrû'l-mü'minîn Hüseyn üzerine işitmişsiz." Eyitdi: "Belî. Hiç bu¹⁴⁸⁰ abîlenün āzād u bendesinden bir kimesne yodur ki aña řorsañ illā bu ma'nādan saña aber virür." Eyitdüm: "Ben isterüm ki senden istimā' idem ol nesneyi ki sen anlardan istimā' eyledün." Eyitdi: "Ben anlardan işitdüm ki dirlerdi **Beyt**:

مسح الرسول جبينه فله بريق في الحدود

ابواه من علياء قريش و جده خير الحدود،،1481

[I144b] Ve dirlerdi ki çün bed-batlardan biri Medîne'de řerrefehā'llāhu ube oıdı ve [H158b] emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün atline beřāřet izhār eylerdi. Ol gice Medîne'de bir āvāz işitdiler ve řāib-i āvāzı görmediler ki bu şi'ri oıdı. **şi'r**:

ايها القاتلون جهلا حسينا

ابشروا بالعذاب و التنكيل

[M168b] كل من في السماء يدعو عليكم

من نبى و ملائك و قبيل

قد لعنتم على لسان بن داود

وعيسى بن مريم صاحب الانجيل1482

¹⁴⁷⁸ Vehb'den MÎ: Vāhib'den H

¹⁴⁷⁹ bir MÎ: -H

¹⁴⁸⁰ bu MÎ: bir H

¹⁴⁸¹ "Resul'ün osadığı o alnın nuruyla aydımları etraf Babası Kureyşli Ali'dir ve dedesi, dedelerden hayırlıdır."

¹⁴⁸² "Ey Hüseyn'in cāhil kātilleri

Azapla ve kahredilmekle müjdelendiniz

Göktekiler size beddua etmektedir

Ve arz-ı Rûm'ün gâzilerinden birisi şöyle demiştir ki: Anlarıñ kenîselerinden birinde gördüm ki yazılmışdı:

أترجو امة قتلت حسينا
شفاة جده يوم المعاد¹⁴⁸³

Bu haķîr tercemesinde didüm ki **Beyt**:

Yevmü'l-cezâ şefâ'at-i ceddin nice umar¹⁴⁸⁴

Anlar ki itdi âline bu vech ile cezâ¹⁴⁸⁵

Kevşer şarâbını ne yüz ile diler şu kim

Şusuz elinde қatl ola evlâd-ı Murtażâ

Pes ol gâzî eyidür: “Anlardan şordum: ‘bunu kim yazmışdur?’” Eyitdiler ki “Bilmezüz.” Ve Zeyd bin Erķam’dan rağıya’llâhu ‘anhu menķüldür ki: Çün İbn Ziyâd emr itdi ki emîrû'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya’llâhu ‘anhu mübârek başını göndere diküp Kûfe'nüñ maħallâtın gezdüreler. Ben hânemüñ penceresinde idüm, çün kim benüm berâberüme irdi, anuñ mübârek başından işitdüm ki oқurdu¹⁴⁸⁶ 1487, “أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا،” Äyetüñ ma'nâsı oldur ki “Şanur mısın ki Aşhâb-ı Kehf dağı Aşhâb-ı Raķım bizüm ‘alâmetlerümüzden ‘aceb iderler?’” Çün kim ben anı işitdüm, heybetden kıllarum endâmumda örü tırdı. Nidâ itdüm ki “Vallâhi bu senüñ başuñdur yâ İbn Resûlu’llâh ve senüñ emrüñ ‘acebrekdür.”

Getürmişlerdür Mu'ammer ve Zührî raħimehu’llâh te'âlâ ‘Abdü'l-melik'üñ meclisinde idiler, Velîd şordı: “Sizüñ қanқıñuz bilirsiz ki Hüseyn'üñ rağıya’llâhu ‘anhu қatli güninde Beytü'l-maқdis'üñ taşlarınuñ hâli neydi?” Zührî raħimehu’llâh eyitdi: “Baña şöyle irişmişdür ki hiç bir taşы қalduramazlardı illâ anuñ altında tâze қan bulurlardı.”

Tüm topluluklar, nebiler ve melekler

Davud'un oğlu tarafından lânetlendiniz

Meryem oğlu İsa da sizi lânetliyor.”

¹⁴⁸³ “Hüseyn'i şehit edenler

Kıyamette dedesinden şefaati nasıl umarlar?”

¹⁴⁸⁴ Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

¹⁴⁸⁵ cezâ Mİ: ezâ H

¹⁴⁸⁶ oқurdu Mİ: -H

¹⁴⁸⁷ “(Resûlüm)! Yoksa sen, bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakım'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?” *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/9.

Ve birinden dađı¹⁴⁸⁸ menķıldür ki eyitdi: Çün kim İmām Hüseyn’i şehīd itdiler, gökden ķan yağdı ve her nesnemüz ki var idi¹⁴⁸⁹ pür-ķün oldı ve niçe günler āsumān [H159a] bizüm gözümüze toñmıř ķan gibi görindi.

‘Abdu’llāh bin ‘Abbās’dan rağıya’llāhu ‘anhu mervīdür ki: Hāzret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām meb‘aşinden üç yüz yıl evvel bir murabba‘ taş bulundu. Bir yüzinde yazılmış ki **Beyt**:

[İ145a] اترجو امة قتلت حسيناً

شفاة جده يوم الحساب¹⁴⁹⁰

Ve birinde dağı yazılmış ki:

من يزرع خيراً يحصد غبطة

Ya’nī bir kimse ķayr ekse şadluk biķer.

Ve üçünci yüzinde yazılmış ki:

من يزرع شراً يحصد ندامة

Ya’nī bir kimse şer ekse peřimānluķ biķer.

Ve dördüncü yüzinde [M169a] yazılmış ki:

ان في الجنة نهرا من لبن لعلّي والحسن والحسين

Ya’nī Cennet’de bir ırmaķ vardur südden, ‘Alī iķün ve Hāsen ve Hüseyn iķün rağıya’llāhu ‘anhu ecma‘īn.

Ve Muħammed bin Riyāh dimişdür ki: Bir a‘mā gördüm ki nās üřüp aña bařarınıñ zehābından şorarlardı. Ya’nī gözsüzliginüñ sebebin teftiş iderlerdi. Eyitdi kim “Ben emīrū’l-mū’minīn Hüseyn’ün ķatli güninde bile hāzırdum. Ve biz on yoldařduķ lākin ben hergiz aña oķ atmadum ve ķılıc çekmedüm ve gönderle urmadum ve ķatle rāzī olmadum. Çün kim Hüseyn rağıya’llāhu ‘anhu ķatlı olundu, ben dönüp menzilüme geldüm ve ‘iřāyı ķılıp menzilümde uyudum. Nāgāh baña bir kimesne geldi düşümde. Dir ki “Tır, Muħammed’e cevāb¹⁴⁹¹ vir.” Ben eyitdüm: “Benümle anuñ ortasında ne vardur?” Pes beni tıtdı dağı benümle bile gitdi. Resūl’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gördüm ki bir řaħrāda ğuşşalu oturmış ve öñünde bir ferīřte tırur, elinde oddan bir ķılıc tıtar ve benüm ol toķuz yoldaşlarum ķatlı olunmışlar. Pes ben ilerü varup öñünde

¹⁴⁸⁸ dağı Mī: -H

¹⁴⁸⁹ var idi İH: var idi ķabdan ve ķacaķdan M

¹⁴⁹⁰ “Hüseyn’i katledenler

Kıyamet gününde dedesinden nasıl řefaāt umarlar.”

¹⁴⁹¹ cevāb Mī: ķayr cevāb H

ıurdum ve eyitdüm ki “Es-selāmu ‘aleyke yā Resūla’llāh.” Benüm selāmumı almadı. Çok zamān ıurdı, şoñra mübārek başını ıaldırdı baña eyitdi: “Benüm hürmetümi düşürdüñ ve ‘izzetümi öldürdüñ ve haııkıımı ri‘āyet itmedüñ.” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, ben aña oı atmadum ve daıı şöyle itmedüm.” Buyırdı ki “Gerıeksın, lākin anlaruñ sevādını çoıaltıduñ ya‘nı kıātiller içinde bile bulunduñ. Yaıın gel.” didi. İlerü vardum. Öñünde bir legen var, ıanla tölmiş. Eyitdi: “Bu oııumuñ, [H159b] Hüseyn’üñ ıanıdır.” Pes ol ıandan benüm gözüme çekdi. Çün kim uyandum gözlerümüñ nürı gitmiş. Hıı bir şeyi görmekten ıalmışum.

Yünus bin Yaıyā atasından ve atası daıı ceddinden raıımehumu’llāhu rivāyet eyledi ki cedit eyitdi: “Mekke’de şerrefehā’llāhu bir kışı gördüm bedeni gāyetde siyāh¹⁴⁹² ve a‘zāsı müteıayyer, nidā eyler ki “Eyyuhe’n-nās! Baña delālet eyleñ evlād-ı Muıammed’den yaña.” Bizden ba‘zımız aña vardılar, eyitdiler: “Hācetüñ nedür?” Eyitdi: “Ben filān bin filānum.”¹⁴⁹³ Eyitdiler: “Yalan söylersın. Ol şaıııü’l-beden, şabıııü’l-veıı idi. Sen [İ145b] şeditü’s-sevād ve gāyirü’l-ıalıksın.” Eyitdi: “Vallāhi ben filānum. Ammā sözümi istimā‘ idüñüz daıı bilüñüz ki ben emirü’l-mü’mının [M169b] Hüseyn’üñ deveıısı idüm. Pes ba‘zı menāzilde ki olduı Hāıret-i İmām raııya’llāhu ‘anhu hācet için bir yire otırdı. Meger kim melik-i Fārs kıızı Şehr Bānū’yı aña teıvıc idicek bir kıymetı uçıur hediyye göndermişdi, gözüm ol uçıura tuş¹⁴⁹⁴ geldi. Andan dilemek istedüm lākin ol Hāıret’üñ heybetinden girü nefsümi men‘ eyledüm, tā aña dek ki Kerbelā’ya geldük ve ol muşıbet ki muıadder idi,¹⁴⁹⁵ vākı‘ oldu. Ol şühedānuñ bedenleri tavarlar ayaıı altında ıalup, ıoyup gitmişlerdi. Çün kim Kūfe’den yaña yöneldük, yolca ol uçıur hāııruma düşdi. Girü döndüm, tā ol maıāma geldüm, gördüm ki Hāıret-i İmām ıanla bürünmiş, meırüh yatur ve mübārek başın kesüp almışlar ve sa‘adetlü bedeninde çokluk oı ve gönder yaraları var. Kıaşd eyledüm ki uçıurın çözüp alam. Şaı elin ıaldurup elüme bir darı urdı ki şandum cemı‘-i bend-geştelerüm birbirinden ayrıldı. Pes mübārek eliyle uçıurın tıtdı ve ben ayaıum göıııne ıoyup ceıd eyledüm ki elinden çeküp ol uçıurı alam. Barmaıın açmaı müyesser olmadı. Bııaıumı ııııarup mübārek barmaıların kesdüm. Şoñra şol eliyle tıtdı. Aña daıı öyle itdüm.

¹⁴⁹² bedeni gāyetde siyāh Mİ: -H

¹⁴⁹³ filān bin filānum Mİ: filānum H

¹⁴⁹⁴ tuş İH: düş M

¹⁴⁹⁵ muıadder idi Mİ: -H

Nāgāh gördüm karşıdan bir gürüh süvârlar gelür ve anlardan bir rāyiha irişdi ki hergiz andan gökcek rāyiha meşāmuma irişmemişdi. [H160a] Vaqtā ki anları gördüm eyitdüm: ¹⁴⁹⁶ «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» Meger kim bunlar bu meyyitleri tecessüs itmege gelürler ki içlerinde hiç kimesnede baқыıye-i hayāt var mıdur, diyü. Pes vardum kendümi ol maqtüller içinde gizledüm, şöyle kim havfumdan bî-hüş olmuşum. Anı gördüm ki biri gelüp nidā eyler ki ¹⁴⁹⁷ «انا رسول الله» İkincisi “Ben Hāmza bin ‘Abdü’l-muṭṭalib’em.” dir. Üçüncisi nidā ider ki “Ben Ca’fer-i Ṭayyār’am.” Biri eyidür ki “Ben Hāsen bin ‘Alī’yem.”¹⁴⁹⁸ Biri dir ki “Ben Fāṭıma’yam.” rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma’ın. Ve’l-hāşıl bu resm ile cümle gelüp emîrü’l-mü’minîn Hüseyn’ün üzerine ağlaşdılar ve eyitdiler ki ¹⁴⁹⁹ «يا حبيبي وقرّة عيني» Bu iki kesilmiş elüñe mi ağlaşalum, yoksa ol aşılmış başuña veyā bu yabānda qalmış mecrūh bedenüñe mi yāhūd şol esîr olmuş evlāduña mı mātem idelüm!¹⁵⁰⁰ Eger seni katl eyledilerse niçün bu ellerüñi kesdiler?” Andan soñra Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [M170a] eyitdi: “Qanı benüm ḥabībümüñ ve gözlerüm nūrınuñ başı?” Pes eglenmedi ki Resül’ün şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem elinde Hüseyn’ün [İ146a] rağıya’llāhu ‘anhu başını gördüm. Pes ol başı girü bedenine qodı. Anı gördüm ki Hāzret-i Hüseyn rağıya’llāhu ‘anhu qalkup oturdu. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anı kuçup ağladı ve eyitdi ki “Yā büneyye, seni ac şusuz görürüm. Ne oldı anlara eger seni ta’āmlandırsalar ve şuvarsalardı Hāq sübhānehu anları ol acluk ve şusuzluk güninde ta’āmlandururdu ve şuvarurdu.” Andan soñra eyitdi: “Yā Hüseyn, taḥkik kätülüñi bildüm. Ammā kim kesdi barmaqlaruñı?” Hüseyn rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Uşbu kişi kesdi ki yanumda maqtüller içinde gizlenmişdür.” Pes baña eyitdiler: “Ṭur,¹⁵⁰¹ Resül’e cevāb vir yā şāki!” Ben dañi Resül’ün ‘aleyhi’s-selām önünde ṭurdum. Baña eyitdi: “Ey Allāh’uñ düşmeni, saña ne oldı ki benüm ḥabībüm ve gözlerüm nūrınuñ barmaqların kesdün?” Ben eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, vallāhi ben anuñ qatlını mu’ın olanlardan degülüm.” Eyitdi: “Anuñ bir barmağın kesmek qatlinden ekberdür! Epsen ey Allāh’uñ ‘adūsı ^{غیر الله لونك} Ya’ni Allāh levnüñi [H160b] tağyir eylesün. Pes

¹⁴⁹⁶ “Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156.

¹⁴⁹⁷ “Ben Allah’ın Resul’üyüm.”

¹⁴⁹⁸ Üçüncisi nidā ider ki ben Ca’fer-i Ṭayyār’am. Biri eyidür ki ben Hāsen bin ‘Alī’yem. Mİ: Üçüncisi nidā ider ki ben Hāsen bin ‘Alī’yem. Biri eyidür, ben Ca’fer-i Ṭayyār’am. H

¹⁴⁹⁹ “Ey sevgili, gözümüzün nuru.”

¹⁵⁰⁰ idelüm Mİ: ideler H

¹⁵⁰¹ ṭur İH: dur M

bu hâlden mütenebbih oldum, gördüm ki cemîc-i levnüm müteğayyer olmuş. Vaqtâ kim ol habîş bu sözi söyledi, anda olanlar cümle la‘net itdiler.¹⁵⁰² لعنت الله عليه وعلي ساير اعوان قتله

Ve Vâkıdî rahimehu’llâhi te‘âlâ eyitdi: Vaqtâ ki Şimr-i mel‘ûn emirü’l-mü’minin Hüseyin’ün mübârek başını kesdi, bir torbaya koyup menziline geldi ve anı yir üzerinde bırağup üstine bir tağar çodı. Zevcesi gice ile taşra çıkdı, gördi ki bir nūr-ı sâı‘ ol tağardan ‘inân-ı āsumāna irişmiş. Pes ol tağaruñ yanına geldi, altından enin işitdi. Hemân-dem Şimr-i mel‘ûn’a geldi ve ne vech ile gördiyse hikâyet eyledi ve tağaruñ altında ne vardur, diyü şordı. Şimr-i mel‘ûn eyitdi: “Bir Hâricî’nün başıdur, Yezîd’e alup giderüm, tâ kim baña çokluk māl vire.” Zevcesi eyitdi: “Adı nedür?” Eyitdi: “Hüseyin bin ‘Alî rağıya’llāhu ‘anhu.” Pes ol hatun şayha eyledi ve uğunup düşdi. Vaqtâ ki ifâkat buldıysa eyitdi: “Ey Mecûsdan şerîrrek, İlah-ı semâdan havf itmedün mi? Ve Muhammed’i ‘aleyhi’s-selâm kabrinde incitdün şundan ötürü ki Seyyid-i ‘Ālemîn’ün başını kesdün!” Andan soñra yanından ağlayarak çıkup gitdi.

Çün kim Şimr-i mel‘ûn uyudu, [M170b] zevcesi ol başı alup öpdü ve hücesine ilette ve hatunları kığırdı. Üzerine ağlaşdılar ve kapuları bağladılar ve eyitdiler ki “La‘net senün kâtilüne!”

Vaqtâ kim gicenün ekşeri geçdiyse aña uyhu galebe eyledi. Gördük ki güyâ ol hâne iki şakş [İ146b] oldu ve bir nūr bunları bürüdi. Pes bir ak¹⁵⁰³ bulut indi, içinde iki hatun var. Gelüp ol başı alup ağlaşdılar. Didiler ki¹⁵⁰⁴ “Bunlar Hadîce ve Fâtıma’dur rağıya’llāhu ‘anhu.” Dañi gördi ki hānenün içi erenlerle tıldı ve “İçlerinde bir ādem var idi ki yüzi¹⁵⁰⁵ bedr ü aya beñzer, Muhammed’dür şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.” didiler. Şağında Hamza ve Ca‘fer ve sâ’ir aşhâbı rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in, cümle gelüp ağlaşdılar ve ol başı öpdiler. Pes ol iki hatun Şimr-i mel‘ûnün zevcesinden yaña gelüp eyitdiler: “Ne dilerseñ [H161a] iste bizden! Üzerimüzde senün çok minnetün vardur.” Eyitdi ki “Eger kabül iderseñüz sizünle Cennet’de yoldaş olayum.”¹⁵⁰⁶ Pes eyitdiler ki “Hağ te‘âlâ senün emrünü işlâh eylesin ki biz saña muntaızırız.”

Çün kim uyandı, yoldaşlarına haber virdi. Vaqtâ kim şabâh oldu, Şimr-i mel‘ûn geldi, başı taleb kıldı. Hatun virmedi, eyitdi:¹⁵⁰⁷ “Baña talâğ vir yâ Yehūdî! Şimden girü

¹⁵⁰² “Allah’ın lâneti onun ve onun katline yardım eden diğer kimselerin üzerine olsun.”

¹⁵⁰³ ak Mİ: ağ H

¹⁵⁰⁴ Didiler ki İH: -M

¹⁵⁰⁵ yüzi Mİ: -H

¹⁵⁰⁶ olayum İ: olalum H: olayın M

¹⁵⁰⁷ eyitdi Mİ: -H

senünle olmazum.” Pes aña talāk virdi, ol hatun yine eyitdi: “Vallāhi ben bu başı saña virmezüm¹⁵⁰⁸ meger ki beni қatl idesin.” Pes anı қatl idüp başı aldı. Ba‘zılar didi¹⁵⁰⁹ şehadetleri Hicret’ün altmış birinci yılında Muḥarrem’ün onında cum‘a güninde vāqı‘ oldı.¹⁵¹⁰

Muқaddime, çün e‘imme-i Ehl-i Beyt’den ba‘zı zıkr olundı, bâkî imāmlar daḡı egerçi Ḥazret-i Resül’ün¹⁵¹¹ ‘aleyhi’s-selām şöbet-i şūrîsi şerefiyle¹⁵¹² müşerref olmadı, ammā kerāmāt ve ḡavārıq-ı ‘ādātı zıkrinde ābā’-i kirām ve ecdād-ı ‘izāmları silkine inzimām itmek gerekdür, tā kim ol silsile ki aña ‘ulemā-yı dīn ve ‘urefā-yı ehl-i yaḡīn ‘izzetinden ve nefāsetinden ötürü silsiletü’z-zeheb dimişlerdür, şüret-i inzimāmdan inḡışām bulmaya ve anuñ itmāmından soñra inşā’a’llāhu te‘ālā sā’ir aşḡāb-ı ḡıyāruñ kerāmet-i seniyye ve menḡabet-i ‘aliyyesine mürāca‘at olına. Rıḡvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın.¹⁵¹³ اللَّهُمَّ إِنَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

‘Alī bin Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭalīb¹⁵¹⁴ rıḡvānu’llāhi [M171a] ‘aleyhim ecma‘ın. Bunlar dördüncü imāmdur ve künyetleri Ebū Muḡammed ve Ebu’l-Ḥasen’dür ve Ebū Bekr daḡı dimişlerdür ve laḡabları Seccād ve Zeyne’l-‘ābidīn’dür. Vilādetleri Medīne’de şerrefehā’llāhu olmuşdur, Hicret’den otuz üçüncü yılda ve dinildi ki otuz sekizinci yılda ve ba‘zılar otuz altıncı yılda didiler. Anaları Şehr Bānū’dur ki melik-i Fārs Yezdcürd’ün kızıdır. Nūş-i Revān-ı ‘Ādil’ün evlādındandır. Āḡir-i mülük-i ‘Acem’dür. Ol ḡazretün vefātı şehr-i Muḡarrem’ün [İ147a] on sekizinde sene-i Hicret’ün ḡoḡsan dördinde ve dinildi ki ḡoḡsan beşinde.

Ve naḡl olundı, anlara Zeyne’l-‘ābidīn dimege sebep oldı ki bir gice teheccüd namāzında idi, şeyṭān bir ejdehā şüretinde [H161b] mütemeşşil oldı, tā kim ol ḡazreti ‘ibādetden meşḡul ide. Hergiz aña iltifāt itmedi. Āḡir ayaḡı barmaḡın tutdı, girü mültefit olmadılar. Şöyle eyledi kim derdnāk oldı, namāzların kesmediler. Pes Ḥaḡ sübhānehu ve te‘ālā anlara keşf eyledi ki ol şeyṭāndur. Pes aña söḡdi ṭabanca urdı ve eyitdi: “İraḡ ol

¹⁵⁰⁸ virmezüm İH: virmezim M

¹⁵⁰⁹ Ba‘zılar didi M: -İH

¹⁵¹⁰ Lākin evvelki eḡaḡḡdur M: -İHT

¹⁵¹¹ Resül’ün H: Risālet’ün Mİ

¹⁵¹² şerefiyle İH: -M

¹⁵¹³ “Allah’ım, yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Fātiha, 1/5.

¹⁵¹⁴ bin Ebī Ṭalīb Mİ: -H

ve ĥor ve zelîl, ey mel‘ün!” Çün kim ırağ oldu, tırdı kim¹⁵¹⁵ virdini tamām eyleye. Bir āvāz işitdi ki ammā kā‘ilini görmedi, dirdi: ¹⁵¹⁶،،انت زين العابدين،” üç kerre.

Ve dimişlerdür ki, her vaqt ki āb-dest alurdu, mübārek beñzi şararurdu ve endāmına lerze düşerdi ve anlara bu ĥāleti şordılar, buyurdu ki “Bilür misiz ki¹⁵¹⁷ kimüñ öñünde tırsam gerekdür?”

Ve daĥi dimişlerdür ki, bir vaqt ĥānesinde namāz kılrurdu, od düşdi, ol Ĥazret secdede idi. Her ne deñlü ki feryād itdiler ki ¹⁵¹⁸،،يا ابن رسول الله النار النار،” Başın secdeden kıldurmadı. Çün od sâkin oldu, anlardan şordılar ki “Sizi bu oddan ne nesne gâfil eyledi?” Buyurdu ki “Nār-ı āĥiret.” Ve anlaruñ kerāmâtı ve ĥavārık-ı ‘ādâtı çoğdur.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Zührî ‘aleyhi’r-raĥme dimişdür ki: ‘Alî bin el-Ĥüseyn rağıya’llāhu ‘anhu ĥazretin gördüm ki ‘Abdü’l-melik bin Mervān emr itdi ki ayağına ağır bendlerden urdılar ve eline ve boynına muĥkem demürler eylediler ve üzerine ĥāfızlar kıdılar. Ve anlardan icāzet istedüm ki aña selām virem ve vedā‘ eyleyem. Çün üzerine girdüm, bir çadır içinde idi. Anı bu ĥâlde göricek ağladum ve didüm ki ne olaydı [M171b] senüñ yirüñe ben olaydum ve sen selāmetde olayduñ. Buyurdu ki “Ey Zührî, sen şanur mısın ki bu nesne ki benüm elümde ve ayağumda ve boynumda vardur, ben andan bî-ĥuzūrum? Bilgil ki eger ben istemesem bunlar giderdi. Ammā gerekdür ki¹⁵¹⁹ saña, daĥi senüñ emşālüñe bir ĥuşşa irişecek, Ĥudā-yı Te‘ālānuñ ĥazābını yād idesin, tā ol elem saña āsān ola.”

Andan şoñra elin ol ĥullden ve ayağın ol bend-i girāndan taşra çıķardı ve eyitdi: “Ey Zührî, ben bunlaruñla iki menzilden artuķ böyle gitmesem gerekdür.” Çün [H162a] dört gün bunuñ üzerine geçdi, gördüm ki anuñ üzerine kıonılan pāsbānlar [İ147b] Medīne’de dört yaña tolanurlardı ve anı ararlardı ve anlardan ba‘zı dirlerdi ki “Biz bir menzile kıonduķ ve cümle anı çepe çevre aldudık. Şabāĥa dek uyumayup anı gözledudık. Çün şabāĥ oldu, mahmil içinde anuñ kıaydından ĥayı nesne bulmadudık.” Zührî raĥimehu’llāh eyidür: “Andan şoñra ‘Abdü’l-melik bin Mervān öñüne vardum. Baña ‘Alî bin Ĥüseyn’uñ rağıya’llāhu ‘anhu ĥālinden şordı. Anı kim bilürdüm, söyledüm.” ‘Abdü’l-melik bin Mervān eyitdi: “Ol vaqt ki pāsbānlar anı yavı kııldılar, baña geldi eyitdi: “Benümle senüñ ortamuzda ne olmışdur?” Aña ben eyitdüm: “Benüm yanumda

¹⁵¹⁵ tırdı kim MÎ: -H

¹⁵¹⁶ “Sen Zeynelabidin’sin. (Zeyne’l-‘âbidin: İbadet edenlerin süsü.)”

¹⁵¹⁷ bilür misiz ki MÎ: -H

¹⁵¹⁸ “Ey Resul’ün torunu, ateş! Ateş!”

¹⁵¹⁹ Ammā gerekdür ki MÎ: -H

ikâmet eyle.” Eyitdi kim “İtmezüm.” Pes taşra çıqup gitdi. Vallâhi ben anuñ havf u heybetinden şöyle tolmışdum ki daği söze mecâlüm yoğ idi ve Zührî raḥimehu’llâh hergâh ki ‘Alî bin el-Ḥüseyn’i raḍıya’llâhu ‘anhu yâd iderdi, ağlardı ve dirdi ki “Ol Zeyne’l-‘âbidîn’dür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, şikâtdan biri dimişdür ki: Bir gün ‘Alî bin el-Ḥüseyn’uñ raḍıya’llâhu ‘anhu ḥânesi kapısına vardum, diledüm ki âvâz eyleyem. Oturdum, tâ taşra çıqdı. Aña selâm virdüm ve du‘â eyledüm. Cevâbum girü virdi. Pes bir dîvâruñ dibine geldi ve eyitdi: “Ey filân, bu dîvârı ki görürsin?” Eyitdüm: “Belî yâ İbn Resûla’llâh.” Bir gün bu dîvâra söykenmişdüm nâgâh gördüm ki bir kişi, ḥüb-manzar ve maḥbûb câmeler egninde, benüm qarşumda turur ve baña nazâr eyles. Andan soñra eyitdi: “Yâ ‘Alî bin el-Ḥüseyn, niçün seni guşşalu görürüm? Eger dünyâ içün ise dünyâ ḥod bir rızqdur. Ḥâzırândan her berr ü fâcir yir.” Eyitdüm: “Benüm guşşam dünyâ içün degüldür ve dünyâ öyledür ki sen dirsın.” Pes eyitdi: “Eger guşşañ âḥiret içün ise ol [M172a] daği bir va‘de-i şadıqdur ve anda ḥükm idiserdür bir pâdişâh-ı kâhir.” Eyitdüm kim “Guşşam âḥiret içün daği degüldür ve âḥiret daği öyledür ki sen dirsın.” Pes eyitdi: “Ey ‘Alî, ya guşşañ ne içündür?” Ben eyitdüm ki “İbn Zübeyr’uñ fitnesinden qorqarum.” [H162b] Eyitdi: “Ey ‘Alî, hiç kimseyi gördüñ mi ki Ḥaḳ te‘âlâdan bir nesne diledi ki aña virmedi?” Eyitdüm ki “Yoq.” Eyitdi: “Ya hiç kimseyi gördüñ mi ki Ḥaḳ te‘âlâdan qorqdı ve Ḥaḳ sübhânehu anuñ işine kifâyet itmedi?” Eyitdüm ki “Yoq.” Andan soñra ol kişi gâ’ib oldı. Baña eyitdiler: “Yâ ‘Alî bin el-Ḥüseyn, bu Ḥızır ‘aleyhi’s-selâm saña râz söyledi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, hemîn râvî dimişdür ki: Bir gün ‘Alî bin Ḥüseyn’uñ raḍıya’llâhu ‘anhu oñünde idüm, bir bölük serçecükler [İ148a] gelüp eṭrâfında kalkışdılar¹⁵²⁰ ve âvâzeler itdiler. Buyurdı ki “Ey filân, hiç bilür misin ki bu serçecükler ne dirler?” Eyitdüm ki “Yoq.” Didi kim “Perverdgâr’larını taqdis iderler ve bu günlük kütlerini taleb iderler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, gice içinde bir sâ’il eyitdi ki «ابن الزاهدون في الدنيا الراغبون في الآخرة¹⁵²¹» Baḳî^c tarafından bir hâtif âvâz virdi ki anı işitdiler ve kendüsini görmediler ki “Ol didüğüñ ‘Alî bin el-Ḥüseyn’dür.” ‘Aleyhi’s-selâm.¹⁵²²

¹⁵²⁰ kalkışdılar M: qalgışdılar İ: -H

¹⁵²¹ “Ey dünyaya değer verip ahirete vermeyenler!”

¹⁵²² **Ve ol cümleden biri oldur ki,** hemîn râvî dimişdür ki: Bir gün ‘Alî bin Ḥüseyn’uñ raḍıya’llâhu ‘anhu oñünde idüm, bir bölük serçecükler gelüp eṭrâfında kalkışdılar ve âvâzeler itdiler. Buyurdı ki “Ey filân, hiç bilür misin ki bu

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün evlâdından ve mevâlîsinden ve ğayrından bir cemâ'atle şahrâya çıkmışlardı, sofraya getürdiler ki tâ kuşluk ta'âmın yiyeler. Bir âhû gelüp anlara qarîb yirde tûrdı. Ol Hâzret yüzün andan yaña eyledi ve eyitdi ki “Ben ‘Alî bin Hüseyn bin ‘Alî bin Ebî Tâlib’em¹⁵²³ ve anam Resûlu’llâh’uñ kıızı Fâtıma’dur. Gel bizümle kuşluk ta’âmın yi.” Ol âhû geldi ve anlaruñla ol kadar ki diledi, nesnecük yidi. Pes bir tarafa gitdi, ğulâmlarından ba’zı eyitdiler ki “Girü oқи.” Buyurdi ki “Anuñçün sizden zînhâr isterüm.” Ya’nî kimesne aña ta’arruz itmeye. “Gerekdür ki benüm zînhârımı gözleyesiz.” Eyitdiler: “Gözleyelüm.” Pes eyitdi ki “Ben ‘Alî bin Hüseyn bin ‘Alî bin Ebî Tâlib’em ve anam Resûlu’llâh’uñ kıızı Fâtıma’dur. Gel bizümle kuşluk ta’âmın yi.” Girü ol âhû gelüp ta’âm üstine tûrdı¹⁵²⁴ ve anlaruñla nesne yimege başladı. Ol cemâ’atden biri elin arkasına kodi, ürkdı. ‘Alî bin el-Hüseyn [M172b] rağıya’llâhu ‘anhu aña¹⁵²⁵ eyitdi: “Benüm zînhârımı gözlemedüñ. Hergiz dağı senüñle söz söylemek dilemezüm.”¹⁵²⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün bir deve yolda kâhillik eylerdi ve gitmezdi. Anı çök urdı ve kâncı ve ‘aşâsın aña gösterdi ve eyitdi: “Tîzrek yüri, yoksa seni bu kâncı ve ‘aşâyıla dögerüm.” Ol deve tîz tîz yürimege başladı. Andan sonra ayruğ kâhil olmadı.¹⁵²⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün aşhâbıla bir şahrâda oturmuşdı.¹⁵²⁸ Nâğâh bir âhû geldi ve anuñ berâberinde tûrdı¹⁵²⁹ ve elin yire urdı, âvâz eyledi. Hâzır olanlar eyitdiler: “Yâ İbn Resûla’llâh, bu âhû ne söyler?” Buyurdi ki “Dir ki filân Kureyşî dünkü ğün¹⁵³⁰ benüm yavrucağımı tûtmüşdur¹⁵³¹ ve ben dünden berü aña süd virmedüm.” Ba’zı hâzırlara bir inkâr geldi, bir kimesne gönderdi, tâ ol Kureyşî âdemi¹⁵³² getürdi.¹⁵³³ Buyurdi ki “Bu âhû senden şikâyet eyler. [İ148b] Dün bunuñ

---

serçecükler ne dirler?” Eyitdüm ki “Yok.” Didi kim “Perverdğar’larını taqdîs iderler ve bu ğünlük kütlerini taleb iderler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, gice içinde bir sâ’il eyitdi ki ^{ابن الزاهدون في الدنيا الراغبون في الآخرة،} Baqî’ tarafından bir hâtif âvâz virdi ki anı işitdiler ve kendüsini görmediler ki “Ol didüğüñ ‘Alî bin el-Hüseyn’dür.” ‘Aleyhi’s-selâm. MÎ: -H

¹⁵²³ bin Ebî Tâlib’em MÎ: -H

¹⁵²⁴ tûrdı İH: durdı M

¹⁵²⁵ aña MÎ: -H

¹⁵²⁶ söylemek dilemezüm MÎ: söylemezüm H

¹⁵²⁷ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, bir gün bir deve yolda kâhillik eylerdi ve gitmezdi. Anı çök urdı ve kâncı ve ‘aşâsın aña gösterdi ve eyitdi tîzrek yüri yoksa seni bu kâncı ve ‘aşâyıla dögerüm. Ol deve tîz tîz yürimege başladı. Andan sonra ayruğ kâhil olmadı MÎ: -H

¹⁵²⁸ şahrâda oturmuşdı İH: şahrâya vardılar idi M

¹⁵²⁹ tûrdı İH: durdı

¹⁵³⁰ dünkü ğün MH: -İ

¹⁵³¹ tûtmüşdur İH: dutmuşdur M

¹⁵³² âdemi MÎ: -H

¹⁵³³ getürdi İH: getürtdi M

yavrusın tutmuşsun.¹⁵³⁴ Ol vaktiden berü aña süd virmemiş. [H163a] Şimdi benden diler ki senden dilek idem ki tā anuñ yavrucağın girü aña viresin, tā süd vire. Süd virdükden soñra girü saña vire.” Ol Kureyşî anuñ yavrusın¹⁵³⁵ hâzır eyledi, aña süd virdi. ‘Alî bin el-Hüseyn rağıya’llāhu ‘anhu ol Kureyşî’den diledi ki ol āhūnuñ beççesin¹⁵³⁶ aña bağışlaya. Bağışladı. ‘Alî bin el-Hüseyn rağıya’llāhu ‘anhu dağı anı anasına bağışladı. Beççesiyle¹⁵³⁷ revāne olup gitdi ve āvāze eylerdi, eyitdiler: “Yā İbn Resūla’llāh, ne söyler?” Buyurdı ki “Size du‘ālar eyler ve dir ki^{1538 1539} جزاكم الله خيرا”

Ve ol cümleden biri oldur ki, vefâtı gicesinde oğlı Muḥammed Bâkır’a eyitdi: “Ey oğul, baña āb-dest için şu getür.” Çün kim getürdi, eyitdi: “Niçün bir şu getürdüñ ki içinde bir cānver ölmüşdür?” Gice qarañuydı çerāğ getürdi, ihtiyāţ eyledi bir mūş içinde ölmüşdi. Bir şu dağı getürdi, āb-dest aldı ve eyitdi: “Ey oğul, bu gice benim va‘dem irişmişdür.” Ve aña vaşiyet eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, anuñ bir nākası var idi ki çün Mekke’ye şerrefehā’llāhu gitdi, kāmçısın palanı öñüne aşakodı hîç aña kāmçı urmağa hācet olmadı, tā ol vaqt ki Medīne’ye irişdi. [M173a] Çün kim ol Ḥazret vefāt eyledi, ol nāka anuñ qabri üzerine geldi ve sīnesin yir üstine qodı dağı nāle eyledi. İmām Muḥammed Bâkır rağıya’llāhu ‘anhu geldi ve eyitdi ki “Ṭur¹⁵⁴⁰ ki Ḥaḳ te‘ālā bereketler virsün saña.” Yirinden ṭurmadı¹⁵⁴¹ eyitdi: “Vaz gelüñ bundan ki bu gider.” Pes üç gün anda oldı, ba‘dehu teslīm oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, emîrü’l-mü’mînîn Ḥüseyn’üñ rağıya’llāhu ‘anhu maqtelinden soñra Muḥammed bin el-Ḥanefiyye rağıya’llāhu ‘anhu ‘Alî bin el-Ḥüseyn’üñ rağıya’llāhu ‘anhu öñüne geldi ve eyitdi: “Ben senüñ ‘amuñum ve yaşda senden artuqum ve imāmete senden lāyıkrağum. Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem silāhın baña vir.” ‘Alî bin el-Ḥüseyn eyitdi: “Ey ‘ammî, Allāhu te‘ālādan ḥavf eyle ve şol nesne ki senüñ ḥaḳquñ degüldür, da‘vā eyleme.” Yine Muḥammed bin [H163b] el-Ḥanefiyye rağıya’llāhu ‘anhu mübālağa eyledi. Buyurdı ki “Ey ‘ammî, gel senüñle bir

¹⁵³⁴ tutmuşsun İH: dutmuşsun M

¹⁵³⁵ yavrusın İH: yavrucağın M

¹⁵³⁶ beççesin İH: yavrusını M

¹⁵³⁷ Beççesiyle İH: Yavrusıyla M

¹⁵³⁸ Ve dir ki Mİ: -H

¹⁵³⁹ “Allah size iyi karşılık versin.”

¹⁵⁴⁰ ṭur İH: dur M

¹⁵⁴¹ ṭurmadı İH: durmadı M

hâkim öñüne varalum ki bizüm ortamuzda¹⁵⁴² hüküm eyleye.” Eyitdi: “Ol hâkim kimdür?” Eyitdi ki “Hacerü’l-esved’dür.”

Pes ikisi Hacerü’l-esved’ün öñüne geldiler. Buyurdi ki “Ey ‘ammî, söz söyle.” Söz söyledi, hiç cevâb gelmedi. Andan şoñra ‘Alî bin el-Hüseyn’ün rağıya’llâhu ‘anhu [İ149a] elin du‘āya kaldırdı ve Hâk te‘ālâyı esmâ-yı ‘izâmıyla okıdı ve anı taleb eyledi ki Hacerü’l-esved’i söze getüre. Pes yüzün Hacerü’l-esved’e eyledi ve eyitdi: “Ol Hudâ’nuñ haqqıçün ki kullarınıñ ‘ahdlerin yirine qomışdur, bize haber vir ki imâmet ü veşâyet Hüseyn bin ‘Alî’den şoñra rağıya’llâhu ‘anhu kimüñdür?” Hemân-dem Hacerü’l-esved yirinden hareket itdi. Şöyle ki qarîb oldı ki yirinden düşe. ‘Arabî dille, faşîh eyitdi ki “Ey Muhammed, müsellemler tut¹⁵⁴³ ki imâmet ü veşâyet Hüseyn bin ‘Alî’den şoñra ‘Alî bin el-Hüseyn’üñdür rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, tavâf içinde bir ‘avret ile bir erüñ eli Hacerü’l-esved’e yapışdı. Her ne deñlü kim cehd itdiler, qoparmaq müyesser olmadı. Eyitdiler: “Bunlaruñ elini kesmek gerekdür.” Bu eşnâda ‘Alî bin el-Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu ol yire irişdi ve ol hâli gördi ve ilerü geldi ve mübarek elini anlara sürdi. Fi’l-hâl elleri açıldı, yollarına gitdiler.¹⁵⁴⁴

Ve ol cümleden biri oldur ki, ‘Abdü’l-melik bin Mervân, [M173b] Haccâc’a yazdı ki “Benî ‘Abdü’l-muṭṭalib’ün qatlinden ictinâb idesin ki âl-i Ebû Süfyân ol huşuşda mübâlağa itdiler, anlaruñ mülki müddeti tîz münqaṭı‘ oldı.” Ol yazduğunu hufyeten Haccâc’a gönderdi. ‘Alî bin el-Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu hâzretine ma‘lûm oldı. Pes ‘Abdü’l-melik bin Mervân’a yazdı ki “Filân günde ve filân sâ‘atde Haccâc’a şu vech ile mektûb yazduñ. Resûl ‘aleyhi’s-selâm baña haber virdi ki ol iş Hudâ-yı Te‘ālânuñ maqbûli oldı ve senüñ mülküñe şebât virdi ve bir miqdâr zamân dañi anuñ üzerine arturdi.” Ve ol yazduğunu bir gûlâma virdi ve kendü râhilesine süvâr eyledi ve ‘Abdü’l-melik’e gönderdi. ‘Abdü’l-melik anuñ târihin kendü kitâbına muvâfiq buldı. Bildi ki ol haqdur. Şâd-mân oldı ve ol tavara götürdigi kadar derâhim yükletdi ve aña gönderdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Minhâl bin ‘Amr eyitdi ki: Haccâc’a gitmişdüm, ‘Alî bin el-Hüseyn’e rağıya’llâhu ‘anhu uğradum. Benden şordı ki “Huzeyme bin Kâhil el-

¹⁵⁴² bizüm ortamuzda Mİ: -H

¹⁵⁴³ tut İH: dut M

¹⁵⁴⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** tavâf içinde bir ‘avret ile bir erüñ eli Hacerü’l-esved’e yapışdı. Her ne deñlü kim cehd itdiler, qoparmaq müyesser olmadı. Eyitdiler: “Bunlaruñ elini kesmek gerekdür.” Bu eşnâda ‘Alî bin el-Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhu ol yire irişdi ve ol hâli gördi ve ilerü geldi ve mübarek elini anlara sürdi. Fi’l-hâl elleri açıldı, yollarına gitdiler. Mİ: -H

Esedî'nün hâli nedür?" Eyitdüm ki [H164a] "Kûfe'de diri kodum." Elin du'âya kaldırdı ve eyitdi: ¹⁵⁴⁵ «اللهم اذقه حر الحديد اللهم اذقه حر النار»، Çün kim Kûfe'ye girü döndüm, Muhtâr bin Ebâ 'Ubeyd hürüc eylemişdi. Anuñla bir dostluk sâbıkası var idi. Süvâr oldum, tâ [I149b] anuñla mülâkât eyleyem. Çün kim aña irişdüm, ol daği süvâr oldu. Anuñla¹⁵⁴⁶ yoldaş oldum, bir yire irişdi daği tırdı¹⁵⁴⁷ ve bir kimseye intizâr itdi. Nâgâh Huzeyme'yi hâzır itdiler. Muhtâr eyitdi: "El-ğamdü li'llâh ki benüm elümi Hudâ-yı Te'âlâ saña irişdürdi." Pes cellâd taleb eyledi ve buyurdi ki anuñ ellerini kesdiler ve ayaklarını kesdiler. Andan soñra eyitdi: "Od getürüñ." Ve bir yük kâmiş getürdiler ve Huzeyme'yi ol kâmişüñ içine kodılar daği od urdılar, tâ kim ol habîş köyündi.

Çün kim bunı müşâhede eyledüm, eyitdüm: "Sübhâna'llâh!" Muhtâr benden şordı ki "Niçün sübhâna'llâh didüñ?" 'Alî bin el-Hüseyn'ün rağıya'llâhu 'anhu du'âsı kışşasın söyledüm. Baña and virdi ki "Sen kendüñ mi işitdüñ?" Ben eyitdüm: "Belî." Hemân-dem aşğa inüp iki rek'at namâz kıldı. Andan soñra bir sâ'at eglendi. Başın secdeye kodı ve çok zamân secdede kaldı. Pes başın kaldırdı daği revâne oldu. [M174a] Ben daği bile revâne oldum. İttifâk yolu benüm hânemüñ öñüne uğradı. Aña mürâ'at idüp eyitdüm ki "Aşğa in ki ta'âm hâzır eyleyem." Eyitdi: "Ey Minhâl, baña bir haber virdüñ ki Hudâ-yı Te'âlâ 'Alî bin el-Hüseyn'ün du'âlarını rağıya'llâhu 'anhu icâbet eyledi. Pes dirsın ki gel, tâ nesne yiyelüm. Bu gün o gündür ki oruc tutam,¹⁵⁴⁸ anuñ şükrânesi. Hağ sübhânehu baña tevfiğ virdi."

Muhammed bin 'Alî bin el-Hüseyn bin 'Alî Ebî Tâlib rağıya'llâhu te'âlâ¹⁵⁴⁹ 'anhu. Bunlar beşinci imâmdur ve künyeti Ebü Ca'fer ve lağabı Bâkır'dur. Bâkır didiler 'ilmde tebağğurından ötürü ya'nî 'ilmde tevessü'î sebebinden. Anası Fâtıma'dur ki Hâsen bin 'Alî'nün rağıya'llâhu 'anhu kıızıdur. Vilâdeti Medîne'dedür şerrefehâ'llâhu. cum'a güninde, şehr-i Şafer'ün üçinde, Hicret'ün elli yedisinde emîrü'l-mü'minîn Hüseyn'ün rağıya'llâhu 'anhu katlınden üç yıl evvel ve vefâtı Hicret'ün yüz on dördinde oldu. 'Ömri elli yedi idi ve kabırleri Bakî' dedür. Atalarına [H164b] qarîbdür.

Anlar dimişlerdür ki: Câbir bin 'Abdu'llâh'a rağıya'llâhu 'anhu, içeri girdüm ve aña selâm virdüm bir vağtde ki anuñ gözi örtülmişdi. Selâmumuñ cevâbın virdi, eyitdi: "Kimsin?" Eyitdüm: "Muhammed bin 'Alî bin el-Hüseyn." Eyitdi: "Ey oğlum, yakınrağ

¹⁵⁴⁵ "Allah'ım ona demirin ve ateşin hararetini tattır!"

¹⁵⁴⁶ var idi. Süvâr oldum tâ anuñla mülâkât eyleyem. Çün kim aña irişdüm, ol daği süvâr oldu. Anuñla İH: -M

¹⁵⁴⁷ tırdı İH: durdı M

¹⁵⁴⁸ tutam İH: dutam M

¹⁵⁴⁹ te'âlâ Mİ: -H

gel.” İlerü vardum, elümi öpdi ve meyl eyledi ki ayağımı daği öpe. Çekindüm. Eyitdi: “Ol Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem saña selām eyler.” Ben eyitdüm: “Ve ‘alā Resūla’llāh es-selāmu ve raḥimehu’llāhi ve berekātühü.” Pes eyitdüm: “Bu nice olmışdur ey Cābir?” Eyitdi: Bir gün Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām ile [İ150a] bileydüm. Baña eyitdi ki “Ey Cābir, ola ki sen қаласın, tā şol vaқte ki mülākāt idesin benüm oğlanlarumdan birine, aña Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn dirler. Ḥudā-yı Te‘ālā aña nūr-ı raḥmet viriserdür. Aña benden selām eyle.” Ve bir rivāyetde daği Cābir’den şöyle menķüldür ki eyitdi:

قال لى رسول الله صلى الله عليه و سلم يوشك ان تبقى حتى تلقى ولدا من الحسين يقال له محمد يقر علم،
الدين بقرا فاذا لقيته فاقرأه مني السلام،

Ya‘nī eyitdi: “Baña Resūlu’llāh qarībdür ki sen bākī қаласın, tā ulaşasın Ḥüseyn’den bir veledde ki ol dīn ‘ilmini vāsi‘ eyleye vāsi‘ itmekle. Pes aña mülākī [M174b] olıcağ aña benden selām oқı.”

Ve ba‘zı rivāyetde şöyle gelmişdür ki, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Cābir’e rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi ki “Senüñ beқāñ aña mülākī oldıqdan şoñra az olsa gerekdür.” Hem ol birқаç gün içinde Cābir vefāt eyledi ve ol Ḥazret’den kerāmāt u ḥavāriқ-ı ‘ādāt çok rivāyet olunmışdur.¹⁵⁵⁰

Ve ol cümleden biri oldur ki, mu‘temedlerden birisi eyitdi: Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn rağıya’llāhu ‘anhu ile Hişām bin ‘Abdü’l-melik’üñ dārına uğraduğ şol vaқtde ki anı binā iderlerdi. Buyurdı ki “Vallāhi bu dār ḥarāb olsa gerekdür. Vallāhi bunuñ toprağın bu yirden naқl eyleyeler ki anuñ bünyādı taşları şöyle zāhir қала.” Rāvī eyidür: Baña ol söz ‘aceb geldi ki Hişām’uñ dārını kim ḥarāb idebilür? Çün Hişām vefāt itdi, oğlı Velīd bin Hişām buyurdı ki ol dārı ḥarāb eylediler ve toprağın taşra taşıldılar. Şöyle ki anuñ taşları görünür қалdı ve ben anı gördüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, [H165a] yine bu rāvī ḥikāyet ider ki: Anuñla idüm ki qarındaşı Zeyd bin ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhu bize uğrayup geçdi. Buyurdı ki “Vallāhi bu Kūfe’de ḥurūc itse gerekdür. Bunı қatl iderler ve başın gezdürürler ve bunda getürürler daği bir қамış üstine dikerler.” Rāvī eyidür: “Baña ol söz ‘aceb geldi ki Medīne’de şerrefehā’llāhu қамış yoқdur. Çün kim anuñ başın getürdiler, bir қамış daği bile getürdiler.”

¹⁵⁵⁰ çok rivāyet olunmışdur Mİ: çoқdur H

Ve ol cümleden biri oldur ki, dimişlerdür ki Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi ki: “Atam vaşıyyet itdi ki çün ben vefāt eyleyem, sen beni ğasl eyle. Zīrā imāmi imāmdan ğayrı kimse yumaz.” Ve dağı didi ki “Ḳarındaşuñ 'Abdu'llāh tiz ola ki imāmet da'vāsın eyleye ve ḥalā'ıķı kendüye da'vet eyleye. Anı ķo ki anuñ 'ömri kütāh olısardur.” Çün kim atam [İ150b] vefāt eyledi, ben ğasl eyledüm. Ḳarındaşum 'Abdu'llāh imāmet da'vāsın eyledi. Ol ķadar ḥayātında oldı, nite kim atam dimişdi.¹⁵⁵¹

Ve ol cümleden biri oldur ki, biri dağı oldur ki Feyz bin Maṭar eyitdi: Ebū Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alī'nüñ rağıya'llāhu 'anhu üzerine girdüm ve diledüm ki aña maḥmil üzerinde dün namāzından nesne şoram. Çün kim iķerü girdüm, ben söz söylemezsizin [M175a] buyurdi ki “كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي علي رحلته حيث توجهت به” Ya'ni “Ḥazret-i Resul şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem namāz kılardı rāhilesi üzerinde, ol rāhile anuñla ne yire teveccüh iderse.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir āḥar dađı¹⁵⁵² dimişdür ki: İcāzet diledüm, didüm¹⁵⁵³ ki Ebū Ca'fer'e rağıya'llāhu 'anhu “İķerü girem.” Eyitdiler: “Ta'cıl eyleme ki yanında bir cemā'at vardır senüñ ḳarındaşlarıñdan.” Çok zamān geķdi ki on iki kişı taşra çıķdılar, tar kaftānları var arķalarında ve edikleri var ayaklarında. Selām virüp geķdiler. Andan şoñra iķerü girdüm ve eyitdüm: “Bu cemā'at ki senüñ öñüñden taşra geldiler, ben anları añlamazum ne kişilerdür?” Buyurdi: “Bunlar sizüñ ḳardaşlarıñuzdur cinnden.” Şordum: “Bunlar size zāhir olurlar mı?” Buyurdi ki “Şöyle ki siz bizüm öñümüze gelürsüz ve ḥelāl ve ḥarāmdan şorarsız, bunlar dağı gelürler.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ca'fer bin Muḥammed rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Bir gün benüm babam buyurdi: “Benüm 'ömrümden beş yıldan artuķ ḳalmamışdur.” Çün anlar vefāt eyledi, ḥisāb eyledüm, rāst geldi. Ziyāde ve noķşān yoķ.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişı dağı dimişdür ki: Muḥammed bin 'Alī birle rağıya'llāhu 'anhu Mekke ve Medine mābeyninde şerrefehā'llāhu giderdük, anlar bir ḳatıra binmişlerdi ve ben bir merkebe. Nāğāḥ gördük ki bir ḳurd tağuñ yuķarusından aşığa iner tā Muḥammed bin 'Alī'nüñ rağıya'llāhu 'anhu [H165b] ḳurbına geldi. Anlar ḳatırı çekdi ve ḳurd iki elini ḳatıruñ egeri öñüne ḳodı, anlara söz söyledi ve anlar ḳulağ urdı. Pes ḳurda eyitdi ki “Var, öyle eyledüm ki diledüñ.” Ḳurd gitdi. Baña eyitdi: “Bilür

¹⁵⁵¹ atam dimişdi Mİ: didi H

¹⁵⁵² āḥar dağı Mİ: kimesne H

¹⁵⁵³ didüm M: -İH

misin ki ne didi?” Ben eyitdüm: ¹⁵⁵⁴«والله رسوله و ابن رسوله اعلم» Buyurdu ki ol kurd eyitdi: “Zevcemi şa‘b rahm ağrısı tıtmışdur. Du‘ā eyle tā Ĥudā-yı Te‘ālā aña ħalāşlık vire ve hıç kimseye senüñ dostlaruñdan benüm neslüm musallağ olmayalar.” Ben eyitdüm ki “Du‘ā eyledüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, selefden biri eyitdi ki: Mekke’de idüm, Muħammed bin ‘Alī bin el-Ĥüseyn’üñ rağıya’llāhu ‘anhu iştıyākı baña ġālib oldı. [I151a] Maħşüş anuñcün Medīne’ye vardum. Ol gice ki Medīne’ye irişdüm, beni kıatı yağmur ve şovuk¹⁵⁵⁵ tıtdı.¹⁵⁵⁶ Dün yarusında anuñ serāyı kıapusına vardum. Fıkrdeyidüm ki hemān [M175b] sā‘at kıapuyı urayum mı ya şabr eyleyeyüm, tā şabāħ taşra gele. Nāġāħ anuñ āvāzı geldi ki “Ey cāriye, filān için kıapuyı aç ki aña bu gice yağmur ve şovuk¹⁵⁵⁷ irişmişdür.” Cāriye geldi, kıapuyı açdı ve ben içeri girdüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kışı dağı dimişdür ki: Anuñ serāyı kıapusına vardum. Baña destür virmedi ve benüm ġayruma destür virdi. Ziyāde ġuşşalu ħāneme geldüm ve baña ol gice uyđu gelmedi. Fıkrde kıaldum ve kendüme eyitdüm ki “Kime döneyüm? Eger cemā‘at-ı Mürciyye’ye dönersem anlar şöyle dirler. Eger Kıaderiyye’ye dönersem anlar şöyle dirler ve ger Ĥarūriyye’ye dönsen anlar şöyle dirler ve ger Zeydiyye’ye dönersem anlar şöyle dirler.¹⁵⁵⁸ Hıç birinüñ sözi fesādsız degüldür.” Bu fıkrdeyidüm şabāħ ezānın okıdılar. Nāġāħ āvāz geldi ki bir kimesne kıapu döger. Eyitdüm ki “Kimsin?” Eyitdi: “Muħammed bin ‘Alī bin el-Ĥüseyn’üñ resūliyem.” Pes taşra kııkıdum eyitdi ki “Gel, seni ister.” Kıaftānumı geydüm dağı gitdüm. Çün kim aña vardum eyitdi: “Ey filān, ne Mürciyye’ye dön ve ne Kıaderiyye’ye ve ne Zeydiyye’ye ve ne Ĥurūriyye’ye. Bize dön.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi dağı dimişdür ki: Mekke ve Medīne ortasındaıydum ki nāġāħ ırağdan bir kıaraltu ġörindi. Ġāħ zāhir olurdu ve ġāħ pinhān olurdu. [H166a] Çün yakın geldi, ġördüm ki bir oġlancuđdur, yedi yaşında veyā sekiz yaşında. Baña selā virdi, cevābın virdüm, andan şoñra¹⁵⁵⁹ eyitdüm:

من اين قال من الله فقلت و الى اين قال الى الله فقلت فما زادك قال التقوى فقلت من انت قال انا رجل عربي فقلت ابن لي

¹⁵⁵⁴ “Vallahi Resulullah ve Resulullah’ın oġlu daha iyi bilir.”

¹⁵⁵⁵ şovuk İH: -M

¹⁵⁵⁶ tıtdı İH: dutdı M

¹⁵⁵⁷ şovuk İH: şoġuk M

¹⁵⁵⁸ Ve ger Ĥarūriyye’ye dönsen anlar şöyle dirler ve ger Zeydiyye’ye dönersem anlar şöyle dirler. Mİ: -H

¹⁵⁵⁹ andan şoñra Mİ: -H.

قال انا رجل قرشي فقلت ابن لي قال انا رجل هاشمي فقلت ابن لي قال انا رجل علوي ثم انشد 1560

Şîr:

فحنح على الحوض ذوآده

نذود و يسعد و رآده

فما فاز من فاز الأبناء

و ما خاب من جئنا زاده 1561

Çün girü nazār itdüm gördüm, ¹⁵⁶²bilmedüm ki ol kim idi, göge mi gitdi yoḥsa yire mi gizlendi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḥi dimişdür ki: Bâqır’dan raḍıya’llāhu ‘anhu şordum ki ¹⁵⁶³“ما حق المؤمن على الله،” Yüzini benden döndürdi. Üç kerre ol su’āli tekrār eyledüm. Üçüncü def’ada eyitdi: “Mü’minüñ ḥaḫkı Allāh üzerinde oldur ki eger [İ151b] şol ḥurmā ağacına gel diye, gele.” Çün ol ḥurmā ağacına ki işāret itmişdi, nazār eyledüm [M176a] gördüm ḥarekete geldi, tā kim andan yaña gele. İşāret eyledi ki “Yirüñde qarār eyle ki bu sözden senüñ gelmeñi dilemedüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḥi dimişdür ki: Bâqır’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu ḫapusına vardum ve ḫapuyı urdum. Bir cāriye taşra geldi ki emcekleri ḫalkmağa başlamış idi. Elümi emcekleri üzerine urdum daḥi eyitdüm ki “Efendüñe di ki filān ḫapudadır.” Ḥāne içinden āvāz eyledi ki “İçerü gir ki anañ ḫalmasun senüñ.” İçerü girdüm daḥi eyitdüm ki “Ben anuñla yaramazluḫ fikr eylemedüm idi.” Buyurdi ki “Rāst söylersin ammā eger siz şanursuñuz bu dīvārlar bizüm gözümüze ḫicāb ola, şöyle ki sizüñ gözlerüñüzedür, pes bizümle sizüñ ortañuzda ne fark olur? Zīnhār ki daḥi böyle eylemeyesün.”¹⁵⁶⁴

¹⁵⁶⁰ “Nereden geliyorsun, dedim. Allahu teâlâdan geliyorum, dedi. Nereye gidiyorsun, dedim. Allahu teâlâyâ gidiyorum, dedi. Yiyecegin nedir, dedim. Takvâdır, dedi. Sen kimsin, dedim. Araplardan bir kimseyim, dedi. Biraz daha açıkla, dedim. Kureyşliyim, dedi. Biraz daha açıkla, dedim, Hâşimiyim, dedi. Biraz daha açıkla, dedim. Hazret-i Ali’nin neslindenim dedi. Sonra su mânâdaki şiiri okudu:”

¹⁵⁶¹ “Öyle bir bereket havuzu üzereyiz ki

Ondan ziyadesiyle rızklanır, mesud oluruz

Hiç kimse enbiyânın oğullarının kavuştuğuna kavuşmadı

Bereketlendirdiğimiz kimse hüsranda kalmaz.”

¹⁵⁶² “Daha sonra, ben Muhammed bin Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebâ Tâlib’im, dedi.”

¹⁵⁶³ “Müslümanın Allah üzerindeki hakkı nedir?”

¹⁵⁶⁴ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, birisi daḥi dimişdür ki: Bâqır’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu ḫapusına vardum ve ḫapuyı urdum. Bir cāriye taşra geldi ki emcekleri ḫalkmağa başlamış idi. Elümi emcekleri üzerine urdum daḥi eyitdüm ki “Efendüñe di ki filān ḫapudadır.” Ḥāne içinden āvāz eyledi ki “İçerü gir ki anañ ḫalmasun senüñ.” İçerü girdüm daḥi eyitdüm ki “Ben anuñla yaramazluḫ fikr eylemedüm idi.” Buyurdi ki “Rāst söylersin ammā eger siz şanursuñuz bu dīvārlar bizüm gözümüze ḫicāb ola, şöyle ki sizüñ gözlerüñüzedür, pes bizümle sizüñ ortañuzda ne fark olur? Zīnhār ki daḥi böyle eylemeyesün.” Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daği dimişdür ki: Cebābe-i Vālibiyye, Bākır'a rağıya'llāhu 'anhu geldi. Buyurđı ki "Niçün bize geç gelürsin?" Cebābe eyitdi: "Benüm başumda bir aqluğ zāhir olmışdur. Hātırımı meşgöl eyler." Buyurđı ki "Anı baña göster." Aña gösterdi, mübārek elin anuñ üstine ıodı, siyāh oldı. Pes buyurđı ki "Aña bir āyine virüñ." Virdiler, görđi siyāh olmuş.

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daği dimişdür: Bākır birle rağıya'llāhu 'anhu Mescid-i Resül'de 'aleyhi's-selām idüm, ol günlerde kim 'Alī bin el-Hüseyn vefāt itmişdi. Nāgāh Dāvūd bin Süleymān ve Manşūr bin Devāniķi içerü geldiler. Dāvūd, Bākır'uñ rağıya'llāhu 'anhu öñünde oturđı ve Devāniķi bir yire¹⁵⁶⁵ daği oturđı. Bākır rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Devāniķi niçün bizüm öñümüze gelmez?" Dāvūd bir 'özr söyledi. Buyurđı ki "Ol ıadar çok zamān geçmeye ki Devāniķi ħalkuñ emrine vāli ola ve şarđ u ğarba mālİK ola [H166b] ve 'ömri uzun ola ve ol ıadar kenzler cem' ide ki andan öñürdü kimesne itmemiş ola." Dāvūd ıalkđı, ol sözi Devāniķi'ye didi. Devāniķi ol Hāzret öñüne vardı ve eyitdi: "Baña hiç nesne senüñ öñüne gelmekden māni' olmadı illā senüñ ta'zīm ü iclālüñ. Andan şoñra buyurđuñ ol söz ne idi ki Dāvūd söyledi?" Buyurđı ki "Ol söz toğrudur ve öyle olsa gerekdür." Daği şordı ki "Bizüm mülkümüz sizüñ mülküñüzden artuğ mı olisardur?" Buyurđı: "Belī." Daği şordı ki "Benden şoñra oğullarumdan hiç birine irişür mi?" Buyurđı ki "İrişür." Yine şordı ki [M176b] "Bizüm mülkümüz mi artuğ [İ152a] olur yoħsa Benī Ümeyye'nüñ mi mülki müddeti?" Eyitdi: "Sizüñ mülküñüz müddeti ve elbette sizüñ ođlancuđlaruñuz ıtıdılar bu mülki ve anuñla oynayalar, şol oğlancuğlar topla oynar gibi." Budur ol nesne ki atamdan baña irişmişdür, çün kim mülk-i Devāniķi'ye irişdi, Bākır'uñ rağıya'llāhu 'anhu sözinden ta'accüb iderdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Başır ki anuñ başarı zā'il olmuşdı, dimişdür ki: Bir gün Bākır rağıya'llāhu 'anhuya eyitdüm ki "Siz Resül'üñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zürriyyetisiz." Buyurđı ki "Belī." Eyitdüm: "Peyğamber 'aleyhi's-selām cemī'-i peyğamberlerüñ şalāvata'llāhi 'aleyhim ecma'ın, vārişidür." Buyurđı ki "Belī. Anlaruñ 'ulümünü mirāş itmişdür." Ve eyitdüm: "Siz daği Peyğamber'üñ 'ilminden¹⁵⁶⁶ mirāş alup ıturur mısınız?" Buyurđı ki "Belī." Eyitdüm ki "Sizde ol ıudret var mıdur ki mürdeyi zinde idesiz ve anadan gözsüz toğanları ve ebrāşı ħalāş idesiz, gözsüzlükden ve baraşdan ħaber viresiz ādemlere ol nesneden ki ħānelerinde yiyeler ve zaħire idinürler."

¹⁵⁶⁵ bir yire Mİ: -H

¹⁵⁶⁶ 'ilminden Mİ: 'ulümünü H

Buyurdu: “Belī bi-izni’llāhi te‘ālā.” Andan sonra buyurdu ki “İlerü otur.” İlerü oturdum. Mübârek elin yüzüme sürdü, gözlerüm açıldı. Şöyle ki küh u deşti ve zemîn ü āsumānı gördüm. Ba‘dehu girü elin yüzüme sürdü, hemân evvelki hālîme döndüm. Buyurdu ki “Bu iki hâlden kaçkısın dilersin? Anı mı dilersin ki gözlerün göre ve hisābuñ Haq te‘ālā üzerine ola; yoḥsa¹⁵⁶⁷ şunu mı [H167a] istersin ki gözlerün görmez ola daḥi bî-hisāb Cennet’e giresin.” Eyitdüm: “Anı isterüm ki dünyāda gözsüz olup āḥiretde bî-hisāb Cennet’e gidem.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḥi dimişdür ki: Biz elli kişiye qarîbdük Bākır’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu ḥuzūrında. Nāgāh Kūfe’den bir şahş geldi ki anuñ işi ol idi ki ḥurmā dānelerin şatardı. Yüzün Bākır’a eyleyüp eyitdi ki “Filān kimesne Kūfe’den şöyle zann eyler ki senüñle bir ferişte vardur ki kāfiri, mü’mini ve senüñ düşmenüñi dostuñdan fark eyler ve seni andan ḥaberdār eyler.” Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu ol şahşdan sordı ki “Ḥırfetüñ nedür?” Eyitdi: “Buğday şatarum.” Buyurdu ki “Yalan söylersin.” Eyitdi: “Gāh gāh arpa daḥi şatarum.” Buyurdu ki “Didigüñ degüldür. Belki ḥırfetüñ ḥurmā dānesin şatmaḥdur.” Ol şahş eyitdi: “Saña bunu kim ḥaber [M177a] virdi?” Buyurdu: “Ol ferişte-i Rabbānī ki beni ḥaberdār eyler, benüm dostumla ‘adūmdan ve daḥi sen vefāt itmesen gerekdür illā filān ‘illetile.” Rāvī [İ152b] eyidür: Çün kim zamān ile Kūfe’ye vardum. Ol şahşuñ¹⁵⁶⁸ aḥvālinden şordum. Eyitdiler ki “Üç gündür ki ol vefāt itmişdür, hemân ol ‘illetle ki Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu buyurmuşdı.”¹⁵⁶⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḥi¹⁵⁷⁰ dimişdür ki: Bir gün Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu süvār oldı ve ben daḥi bile süvār oldum. Çün az yir gitdük, iki şahş öñümüze geldi. Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu buyurdu ki “Bunlar uğrılardur, bunları tutuñuz ve¹⁵⁷¹ muḥkem bağlañuz.” Kulları ol iki şahşı muḥkem bağladılar ve mu‘temedlerinden birisine eyitdi: “Var bu taḡa çık. Anuñ yukarısında bir mağara vardur, içine gir ve her ne bulursañ getir.” Ol mu‘temed gitdi, iki cāmedān tolu esbāb getürdi ve bir cāmedān daḥi bir āḥar mevzi‘den çıkardılar. Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu buyurdu ki “Bu cāmedānlaruñ şāhiblerinüñ birisi ḥāzırdur ve birisi ḡā’ib.” Çün Medīne’ye girü döndi,¹⁵⁷² ol evvelki iki cāmedānlaruñ şāhibi bir¹⁵⁷³ cemā‘ate töhmet eylemişdi ve

¹⁵⁶⁷ yoḥsa H: yoḥsa Mİ

¹⁵⁶⁸ şahşuñ İH: şahş ki anuñ M

¹⁵⁶⁹ üç gündür ki ol vefāt itmişdür hemân ol ‘illetle ki Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu buyurmuşdı Mİ: üç gündür ki ol filān ‘illetle vefāt itmişdür, Bākır raḍıya’llāhu ‘anhu buyurmuşdı H

¹⁵⁷⁰ daḥi Mİ: -H

¹⁵⁷¹ tutuñuz ve Mİ: -H

¹⁵⁷² girü döndi Mİ: geldi H

hâkim anlara ‘itâb iderdi. Bâkır rağıya’llâhu ‘anhu [H167b] buyurdu ki “Bunlara ‘itâb eylemeñüz.” Ve ol iki câmedâni şâhibine virdi ve buyurdu, tâ ol uğrılaruñ ellerin kesdiler. Anlardan birisi eyitdi: “El-ğamdü li’llâh benüm elüm kesilmek ve tevbem Resül’uñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem oğlı elinde oldu.” Bâkır rağıya’llâhu ‘anhu buyurdu: “Ol senüñ kesük¹⁵⁷⁴ elüñ senden yigirmi yıl evvel Cennet’e gitdi.” Ol şahş yigirmi yıl dağı sağ oldu ve üç günden şoñra ol bir câmedânuñ dağı şâhibi geldi. Bâkır rağıya’llâhu ‘anhu buyurdu ki “Senüñ câmedânuñda biñ dînâr var, senüñdür ve biñ dînâr dağı var âğar kimesnenüñ ve şunuñ gibi kaftânlar var.” Ol kimse eyitdi: “Eger ol biñ dînâruñ şâhibi adın dirseñ toğrudur.” Buyurdu ki “Anuñ adı¹⁵⁷⁵ Muğammed bin ‘Abdu’r-rağmân’dur ve ol şâlih kişidür ve keşirü’s-şadağa ve keşirü’s-şalâtdur ve şimdi taşrada saña muntazırdur.” Ol câmedânuñ şâhibi Naşrânî idi. Bunı işidicek eyitdi: «آمنت بالله الذى لا اله الا هو و ان محمدا عبده و رسوله 1576» Pes Müslimân oldu. [M177b]

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebü Başır rivâyet eyler ki: Bâkır rağıya’llâhu ‘anhu¹⁵⁷⁷ buyurdu ki “Ben bir merd bilürüm ki eger deryâ kenârına irişe, dükeli bağruñ dâbbelerini ve ümmehât u hâlât u ‘ammâtın anlaruñ bilür.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi dağı dimişdür ki: Bir cemâ’atle Bâkır’uñ rağıya’llâhu ‘anhu hânesinüñ dehlîzlerine girdük, işitdük ki bir kişi Süryânî luğatla bir nesne oğur, hûb âvâzıla ve ağlar. Şöyle şanduk ki Ehl-i Kitâb’dan birisi ba’zı nesne oğur. Çün kim içerü girdük, hiç kimesne [İ153a] yoğ idi.¹⁵⁷⁸ Eyitdük ki “İşitdük bir kişi luğat-ı Süryânî’yle bir nesne oğurdu hoş âvâzıla.” Eyitdi: “Filân nebînüñ ‘aleyhi’s-selâm münâcâtın añdum. Anı oğurdum, beni ağlatdı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi dağı dimişdür ki: Bir gün¹⁵⁷⁹ İbn ‘Ukkâşe-i Esedî, Bâkır’a rağıya’llâhu ‘anhu geldi ve oğlı İmâm Ca’fer-i Şâdiğ rağıya’llâhu ‘anhu önünde turmuşdı. İbn ‘Ukkâşe rağıya’llâhu ‘anhu eyitdi: “Ca’fer ol yaşa irişmişdür ki aña hatun alıviresiz.” Bâkır’uñ rağıya’llâhu ‘anhu önünde bir kîse altun mühürlü ÷onmuşdı. Buyurdu ki “An-ğarîb bir yirden bir nağğâs gelse gerekdür ve filân mevzi’de ÷onısardur.” Çün bir def’a dağı kim Bâkır’uñ önüne varduk, buyurdu kim “Size

¹⁵⁷³ bir Mî: -H

¹⁵⁷⁴ kesük Mî: -H

¹⁵⁷⁵ Bâkır rağıya’llâhu ‘anhu buyurdu ki “Senüñ câmedânuñda biñ dînâr var, senüñdür ve biñ dînâr dağı var âğar kimesnenüñ ve şunuñ gibi kaftânlar var.” Ol kimse eyitdi: “Eger ol biñ dînâruñ şâhibi adın dirseñ toğrudur.” Buyurdu ki “Anuñ adı Mî: -H

¹⁵⁷⁶ “İman ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed, O’nun kulu ve elçisidir.”

¹⁵⁷⁷ rağıya’llâhu ‘anhu Mî: -H

¹⁵⁷⁸ kimesne yoğ idi İH: kimesne görmedük M

¹⁵⁷⁹ bir gün Mî: -H

dimedüm mi bir naḥḥās gelse gerekdür, [H168a] gelmişdür. Varuñuz bu kīse birle bir cāriye şatun aluñuz.” Çün naḥḥāsa varduk, eyitdi: “Ne kim varsa şatduk meger iki cāriye ki biribirinden yegrekdür.” Eyitdük: “Taşra çıkar, tā görelüm.” İkisın daḥi taşra çıkardı. Birisın ihtiyār itdük ve didük ki “Neye şatarsın?” Eyitdi ki “Yetmiş dīnāra.” Eyitdük: “Daḥice ḥürmet eyle.” Eyitdi kim “Bir ḥabbe eksük ki virmezüm.” Pes biz eyitdük: “Şu kīsenüñ içinde her ne varsa aña şatun aluruz ve bilmezüz ki anda ne vardur.” Ve naḥḥāsuñ yanında bir merd vardı ebyazu’r-re’s ve’l-liḥye, ya’ñi saçı ve saḥalı aḳ idi,¹⁵⁸⁰ eyitdi: “Kīseyi açup altunı vezn idüñüz.” Naḥḥās eyitdi: “Açmañuz ki yetmiş dīnārdın bir ḥabbesin noḳşāna virmezüm.” Yine ol pīr mübālağa eyledi ki kīseyi açuñuz ve altunı tartuñuz. Pes kīseyi açduk ve tartduk. Yetmiş dīnār idi¹⁵⁸¹ [M178a] ne ziyāde ve ne noḳşān. Cāriyeyi aldük ve Bāḳır’a raḍıya’llāhu ‘anhu götürdük ve Ca’fer raḍıya’llāhu ‘anhu öñünde turdı ve naḥḥāsıla gečen ḥikāyeti söyledük. Ḥaḳ te’ālāya şükr eyledi.

Pes ol cāriyeden şordı ki “Bikr misin yoḥsa¹⁵⁸² seyyib?” Eyitdi ki “Bikrem.” Buyurdı ki “Bu nice iş olmışdur ki hiç cāriye naḥḥās elinden selāmet ḳurtulmaz.” Cāriye eyitdi: “Hergāḥ ki benüm yanuma geleydi ve baña ḳaşd ideydi, bir pīr-i ebyazu’r-re’s ve’l-liḥye gelürdi aña ḥabanca ururdi ve benüm yanumdan ıraḡ eylerdi ve bu şüret birḳaç def’a oldı.” Pes Bāḳır raḍıya’llāhu ‘anhu Ca’fer’e raḍıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Al git bu cāriyeyi.” Ve andan mütevellid oldı ḥayr-ı ehlü’l-arz¹⁵⁸³ Mūsā bin Ca’fer bin Muḥammed Bāḳır rıḍvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün [İ153b] bir cemā’atle Medīne’de oturmışdı, nāḡāḥ mübārek başın öñüne şaldı. Zamāndan şoñra başın ḳaldurdi daḥi eyitdi: “Sizüñ ḥālüñüz nice olısar şol vaḳtde ki bir kişi bu Medīne’ñüze gele, dört yüz biñ kişi birle üç gün ḳatlı eyleye. Muḳātillerüñüzi ḳatlı ide ve andan belā-yı ‘aẓīm göresiz ve bu gelecek yıl olsa gerekdür. Bundan ḥazer eyleñüz ve yaḳīn bilüñüz ki ol ki [H168b] didüm ḥoḡrudur elbette.” Ehl-i Medīne anuñ sözine iltifāt itmediler ve eyitdiler: “Bu hergiz olıcaḳ mıdır?” Meger bir az cemā’at ve Benī Hāşim ḥāşşaten ināndılar. Zīrā bunlar bilürlerdi her ne kim ol dirse ḥaḳḳdur.¹⁵⁸⁴

¹⁵⁸⁰ ya’ñi saçı ve saḥalı aḳ idi Mİ: -H

¹⁵⁸¹ yetmiş dīnār idi Mİ: Yetmiş dīnārdan H

¹⁵⁸² yoḥsa H: yoḥsa Mİ

¹⁵⁸³ ḥayr-ı ehlü’l-arz Mİ: -H

¹⁵⁸⁴ her ne kim ol dirse ḥaḳḳdur Mİ: her ne kim ol ḥaḳḳdur, dirlerdi H

Çün kim gelecek yıl geldi, Bâkır rağıya'llâhu 'anhu ve sâ'ir Benî Hâşim 'ıyâllerini aldılar ve Medîne'den çıkup gittiler. Pes Nâfi' bin el-Ezrak geldi ve öyle eyledi, ol işler ki ol Hâzret buyurmuşdı.

Ve ehl-i Medîne'ye dirlerdi ki “Şimden girü Bâkır rağıya'llâhu 'anhu her ne dirse andan tecâvüz itmeyelüm ki bunlar Ehl-i Beyt-i Nübüvvet'dür. Hergiz hiç söylemezler meger ki haqq u şıdk ola.”

Ca'fer bin Muhammed bin 'Alî bin el-Hüseyn bin 'Alî bin Ebî Tâlib rağıya'llâhu 'anhum ecma'in. Bunlar altıncı imâmdur ve künyeti Ebü 'Abdu'llâh'dur ve didiler ki Ebü İsmâ'il'dür ve laqabları vardur, meşhûrı Şâdıq'dur. Ve buyurmuşlardur anlaruñ anası Ümmü Fermüde'dür ki Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr eş-Şiddîk'üñ rağıya'llâhu 'anhu kızıdır ve [M178b] Ümmü Fermüde'nüñ anası Esmâ'dur ki 'Abdu'r-raħmân bin Ebü Bekr'üñ rağıya'llâhu 'anhu kızıdır. Bundan ötürü Şâdıq¹⁵⁸⁵ eyitdi ki “لقد ولدني ابوبكر مرتين” Ya'ni taħķiķ Ebü Bekr rağıya'llâhu 'anhu beni iki kerre toğurdı ve daħi Şâdıq hażretlerinüñ bu kavlinde câ'izdür ki işâret ola şol iki evlâdına ki biri şürî ve biri ma'nevîdür. Zîrâ İmâm Ca'fer-i Şâdıq hażretlerinüñ tarîķ-ı sülükleri iki taraıdır. Biri ataları İmâm Muhammed Bâkır'dur ve anlaruñ İmâm Zeyne'l-âbidîn'e ve anlaruñ İmâm Hüseyn'e ve anlaruñ İmâm 'Alî'ye rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in. Ve bir taraıı analarınıñ babası Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr'edür rağıya'llâhu 'anhu ve raħimehu'llâhi aħlâfihim ve Kâsım'uñ raħimehu'llâh Hażret-i Selmân-ı Fârsî'yedür. Ve Selmân'uñ Hażret-i Ebü Bekr eş-Şiddîk'adur. Nite kim Hażret-i 'İsâ'nuñ 'aleyhi's-selâm¹⁵⁸⁶ من لم يولد مرتين buyurdığı bu ma'nāya işâretdür.

Ve Hażret-i Şâdıq'uñ rağıya'llâhu 'anhu vilâdeti Medîne'de olmuşdur, Hicret'üñ seksen yılında ve dirler ki Hicret'üñ seksen üçüncü yılında dü-şenbih güninde ki şehr-i [I154a] Rebî'ü'l-evvel'den on üç gün qalmışdı. Vefâtları daħi Medîne'de vâkı' olmuşdur, dü-şenbih güninde şehr-i Receb'üñ nişfında Hicret'üñ yüz kırk [H169a] sekizinde ve kabrleri Medîne'de, Baķi'edür. Ol,¹⁵⁸⁷ şol kabrdür ki atası Bâkır ve cediti Zeyne'l-âbidîn ve 'ammusu Hasen bin 'Alî rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in andadur.

فله دره من قبر ما اكرمه واشرفه واعلى قدره عند الله تعالى¹⁵⁸⁸

¹⁵⁸⁵ kızıdır. Bundan ötürü Şâdıq Mİ: -H

¹⁵⁸⁶ “İki kez doğurulmadıkça...”

¹⁵⁸⁷ Ol Mİ: -H

¹⁵⁸⁸ “Allah, ihsanlarda bulunup şereflî kıldığı o kabirde yatanın ecrini artırsın.”

Ve ol Hāzret, Ehl-i Beyt'ün 'uzemāsından ve anlaruñ 'ulemāsındandır. Hattā kalb-i münevverlerine feyz olunan 'ulūmuñ keşretindendir şol 'ulūm ki anuñ ihātasından efhām kâşırdu, anlara izāfet olunur ve anlardan rivāyet kılinur. Taḥkīk dinildi ki be-dürüstī şol *Kitāb-ı Cifr* ki mağribde Benī 'Abdü'l-mü'min aña vāriş olurlar. Ol Hāzret'ün kelāmındandır bu *Kitāb-ı*¹⁵⁸⁹ *Cifr* ki meşhūrdur ve müstemildür 'ulūm-ı ğarībeyi ve esrārını. Ve anuñ zikri İmām 'Alī bin Mūsā er-Rızā'nuñ rađıya'llāhu 'anhu kelāmında şariḥdür şol maḥallde ki eyitdi: Çün Me'mūn anı kendüye velī-'ahd eyledi, الجفر و الجامعة يدلان على خلاف ذلك Ya'nī *Cifr* daḥi Cāmi'a bu emrūñ ḥilāfına delālet iderler:

[M179a]

و كان الصادق رضى الله عنه يقول علمنا غابر و مزبور و نكت في القلوب و نقر في الاسماع وان عندنا الجفر الاحمر و الجفر الابيض و مصحف فاطمه عليها السلام و ان عندنا الجامعة فيها جميع ما يحتاج الناس اليه فستل عن تفسير هذا الكلام فقال اما الغابر فعلم ما يكون و اما المزبور فالعلم بما كان و اما النكت في القلوب فهو الالهام و اما النقر في الاسماع فهو حديث الملائكة عليهم السلام لم نسمع كلامهم ولا نرى اشخاصهم و اما الجفر الاحمر فوعاء فيه سلاح رسول صلى الله عليه و سلم و لن يخرج حتى يقوم قائمنا اهل البيت و اما الجفر الابيض فوعاء فيه توريت موسى و انجيل عيسى و زبور داود و كتب الله الاولى و اما مصحف فاطمة عليها السلام ففيه ما يكون من احداث و اسماء كل من يملك الى يوم القيامة و اما الجامعة فهو كتاب طوله سبعون ذراعا و املاءه الرسول صلى الله عليه و سلم من فلق فيه و خطه علي بن ابي طالب رضى الله عنه بيده فيه و الله جميع ما يحتاج الناس اليه يوم القيامة حتى ان فيه ارش الخلد و الجلدة و نصف الجلدة 1590

Ve ba'zı şikātdan naql olunur ki: Dimişdür ki işitdüm Ca'fer bin Muḥammed [İ154b] rađıya'llāhu 'anhu [H169b] dirdi ki 1591 «سلوني قبل ان تفقدوني فانه لا يحدثكم احد بعدى يمثل حديثي»، Ve'l-ḥāşıl ol Hāzret'ün zebān-ı mübārekinden cārī olan ḥaqā'iq-ı ḥikem ve ma'ārif ve deqā'iq ve nüket-i leṭā'if ki aşḥāb-ı keşf ü yaqīn ve erbāb-ı 'izz ü temkīn içinde meşhūr ve kütüb-i ehl-i İslām ve resā'il-i fuḥūl-i kirāmda meşṭūr olmışdur, istikṣā' 'addile ma'dūd¹⁵⁹² olmağdan mütecāvizdür. Çün bu kitāb, beyān-ı ḥavārīk-ı 'ādāt ve rüsūm-ı keşfü kerāmāt üzere

¹⁵⁸⁹ kitāb-ı Mī: -H

¹⁵⁹⁰ «(Cafer-i) Sādık buyurdu ki: gābir, geleceğe; mezbūr, geçmişe ait bilgilerdir. Kalplerdeki nüket ilhamdır. Kulaklarda nakr, meleklerin konuşmalarıdır. Kendileri görülmez, konuşmaları duyulmaz. Kırmızı cefr içinde Resulullah'ın silahı vardır. Ehl-i Beyt başımıza gelene kadar bu ortaya çıkmaz. Beyaz cefr içinde Musa aleyhisselamın Tevrat'ı, İsa aleyhisselamın İncil'i, Davud aleyhisselamın Zebur'u ve Allah'ın daha önce gönderdiği kitaplar vardır. Hz. Fatma'nın Mushafı içinde kıyamete kadar gelecek meliklerin isim ve sözleri vardır. Cāmi'a ise uzunluğu yetmiş zıra'dır ve Hz. Resul bizzat söyleyerek Hz. Ali'ye yazdırmıştır. Onda kıyamete kadarki yaralama diyeti, bir ve yarım kamçı vurmaya kadar her şey yazılmıştır.»

¹⁵⁹¹ «Beni kaybetmeden evvel, benden sonra size kimsenin söyleyemeyeceği şeyleri bana sorun.»

¹⁵⁹² ma'dūd Mī: ma'dül H

mağşürdür, lā-cerem ihtişār ihtiyār olunup ol Hāzret'den şādır olan¹⁵⁹³ ba'zı şevāhid birle iktişār 'azm olundu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Manşūr ḥalīfe, Rebī' a buyurdı ki “Ca'fer bin Muḥammed'i ḥāzır eyle.” Rebī' anı ḥāzır eyledi.¹⁵⁹⁴ Manşūr eyitdi: “قتلنى الله ان لم اقتلك»، Ya'nī Allāh beni ḳatlı eylesin, eger ben seni [M179b] ḳatlı eylemezsem. Niçe bir ḥıleye fitne ḳoparursın ve Müslimānlaruñ ḳanın dōkmek dilersin? Şādıḳ raḳıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Vallāhi ben bunuñ gibi itmedüm ve itmek daḫi dilemedüm. Eger saña bir nesne irişdiyse bir yalancı dilinden irişmişdür ve ger 'ıyāzu bi'llāh ol nesne ki dirsın, itmemiş olam. Yūsuf'a 'aleyhi's-selām ḳulm eylediler, 'afv eyledi ve Eyyüb 'aleyhi's-selām belāyıla mübtelā oldı, şabr eyledi. Süleymān'a 'aleyhi's-selām 'aṭā itdiler şükrler pīşe idindi. Bunlar peygamberlerdür ve senüñ nesebüñ anlara mürāca'at eyler.” Manşūr eyitdi: “Toḡru söylersin.” Yuḳaru da'vet eyledi ve yanına aldı. Pes eyitdi: “Filān bin filān bu sözi senden baña irişdirmişdür.” Buyurdı, anı ḥāzır itdiler. Andan şordı ki “Sen kendüñ mi işitdüñ bu sözi andan?” Eyitdi: “Belī.” “And iḳer misin?” Eyitdi: “Belī.” Pes anda başladı ki¹⁵⁹⁵ “بإله الذى لا اله الا هو عالم الغيب والشهادة»، Şādıḳ raḳıya'llāhu 'anhu eyitdi: “Yā emīre'l-mü'minīn, ben aña and vireyüm.” Eyitdi: “Sen vir.” Şādıḳ raḳıya'llāhu 'anhu ol şaḫşa eyitdi ki “Eyit, برئت من حول الله وقوته والتجأت الى حولي وقوتي لقد فعل كذا وكذا جعفر وقال كذا وكذا جعفر»¹⁵⁹⁶ Pes ol şaḫş ol emrden bir pāre imtinā' itdi, āḫir and iḳdi. Hemān ol meclisde düşdi, cān virdi. Manşūr eyitdi: “Ayaḡından sürüyü meclisden [H170a] ṭaşra bıraḡuñuz. La'na'llāhu.”

Rebī' eyidür: Çün Şādıḳ raḳıya'llāhu 'anhu Manşūr'a buluşdı, mübārek dudāḡın depredürdi ve her ne deñlü ki depredür, Manşūr'uñ ḡazabı sākin olurdı, [İ155a] tā anı yanına çekdi ve andan ḫoşnūdluḡ gösterdi. Çün kim yanından ḳıḳup gitdi, andan şordum ki “Bu merd cümle kimesnelerden ḡazūbraḳ idi senüñ üzerüñe. Çün kim iḳerü girdüñ, dudāḡuñ depredüñ, ne oḳıduñ ki dem-be-dem anuñ ḡazabı sākin oldı.” Eyitdi: “Ceddüm Ḥüseyn bin 'Alī'nüñ raḳıya'llāhu 'anhu du'āsın oḳıdum ki¹⁵⁹⁷ «يا عدتى عند شدتى و يا غوثى عند كربتى احرسنى بعينك التى لا تنام و اكفى بركتك الذى لا يرام»

¹⁵⁹³ şādır olan Mİ: -H

¹⁵⁹⁴ Rebī' anı ḥāzır eyledi Mİ: -H

¹⁵⁹⁵ “Kendinden başka ilah olmayan, gizli ve aşık her şeyi bilen Allah'a and olsun.”

¹⁵⁹⁶ “Allah'ın kuvvet ve kudretinden çıkıp yalnız kendime sığınayım ki Cafer şöyle dedi ve şöyle yaptı.”

¹⁵⁹⁷ “Ey zorluklarda dayanaḡım ve sıkıntılarda yardımcıım, sürekli gözetiminle beni koru ve sonsuz kudretinle bana kâfi ol.”

Rebî‘ eyidür: “Bu du‘āyı ezberledüm. Hergiz bir şiddet baña irişmedi ki bu [M180a] du‘āyı¹⁵⁹⁸ okıyup andan ħalāş olmadum.”

Hem Rebî‘ eyidür: Şādık’dan rağıya’llāhu ‘anhu şordum ki “Ol şahşı ħomadūñ ki andını tamām ide? Aña bir daĥi and virdüñ.” Buyurdı ki “Çün bir ħul Ĥudā-yı Te‘ālāyı vaĥdānıyet ve ‘azamet birle zıkr eyleye, Ĥaĥ te‘ālā ol ħula ħilm ü re’fet birle nazar eyler ve ‘uĥūbete te’ĥır ħılır. Pes aña and virdüm ol nesneyile ki işitdüñ, Ĥudā-yı Te‘ālā anı tız tutdı.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Manşūr kendü ĥacibine eyitdi: “Vaĥtā kim Ca‘fer bin Muĥammed baña gelmezden öñ anı ħatlı eyle.” Bir gün Şādık rađıya’llāhu ‘anhu Manşūr’uñ üzerine girüp geldi ve yanına oturdı. Manşūr ĥacibi taleb eyledi. Ĥacib gördi ki Şādık rađıya’llāhu ‘anhu Manşūr’la oturur. Çün Şādık gitdi, yine Manşūr ĥacibi taleb eyledi ve eyitdi: “Saña ne buyurmuşdum?” Ĥacib and içdi ki “Ben anı görmedüm meger senüñ öñünde otururken, ne geldügi vaĥt anı gördüm ve ne gitdügi vaĥt.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, Manşūr’uñ muĥarreblerinden biri eyidür: Bir gün Manşūr’a vardum, anı mütefekkir buldum. Eyitdüm: “Yā emîre’l-mü’minîn, tefekkürüne sebep nedür?” Eyitdi: “Ey filān, çoĥluk kimseyi ‘Alevîlerden, fānī eyledüm ve anlaruñ pîşvāsını ħodum.” Eyitdüm: “Ol kimdür?” Eyitdi: “Ca‘fer bin Muĥammed.” Eyitdüm: “Ol bir ħişidür Ĥudā-yı [H170b] te‘ālānuñ ‘ibādetine meşĥul ve aşlā dünyāya nazarı yoĥdur.” Eyitdi: “Ben bilürüm ki sen anuñ imāmetine mu’tekidsin. Ammā melik ‘aĥımdür. Ben and içüp ħururum ki¹⁵⁹⁹ bu gıceye¹⁶⁰⁰ ħalmayup ĥātırım andan fāriğ idem.”

Pes seyyāfi¹⁶⁰¹ çağırdı ve eyitdi: “Çün Ca‘fer bin Muĥammed ĥāzır ola, ol vaĥt ki ben elümi başıma ħoyam, gerekdür ki hemān anı ħatlı idesin.” Pes buyurdı, tā Şādık’ı rağıya’llāhu ‘anhu ĥāzır eylediler. Rāvî eyidür: Gelürken anı gördüm ki dudagım depredürdi. Ammā bilmedüm [İ155b] ki ne oĥurdu. Lākin Manşūr’uñ ħaşrını gördüm ki ĥarekete geldi, emvāc-ı deryānuñ telāĥumundan şol gemi gibi ve Manşūr’ı gördüm başı ħabaĥ ve yaluñ ayaĥ, endāmlarına lerze düşmiş ħarşu geldi ve Ĥazret-i İmām’uñ bāzūsına yapışup visādesi [M180b] üzerine cülūs itdürdi ve eyitdi: “Yā İbn Resūla’llāh, gelmeñuze bā’iş ne oldı?” Şādık rağıya’llāhu ‘anhu buyurdı ki “Beni ħıgırmışsın, geldüm.” Eyitdi: “Ĥācetüñüz ne ise buyuruñ.” Buyurdı kim “Ĥācetüm oldur ki tā ben

¹⁵⁹⁸ du‘āyı İH: -M

¹⁵⁹⁹ ki Mİ: -H

¹⁶⁰⁰ gıceye Mİ: gıce H

¹⁶⁰¹ seyyāfi İH: cellādı M

istemeyince beni da‘vet itmeyesin ve her va‘kt ki ben isteyem, ihtiyārumla hāzır olam.” Andan şoñra turup¹⁶⁰² gitdi. Çün kim Şādık rağıya’llāhu ‘anhu gitdi, Manşūr cāme-ḥ‘āb taleb eyledi, tā nişfu’l-leyle dek uyudu ve namāzları fevt oldu. Çün kim uyandı ve namāzlarını kazā eyledi ve beni yanına kığırdı ve eyitdi: “Ol va‘kt ki Ca‘fer bin Muḥammed hāzır oldu, bir ejderhā gördüm, bir dudağı yirde ve bir dudağı kaşruñ damında. Zebān-ı faşihle baña eyitdi ki “Beni Ḥudā-yı Te‘ālā göndermişdür. Eger Şādık’a bir gezend irişdiresin, seni ve kaşruñı yударum.” Pes ḥālīm müteğayyer oldu, şöyle ki gördüñ.” Ben eyitdüm: “Bu sihrdür.” Eyitdi: “Öyle dime. Bu ḥaşıyyet-i ism-i a‘zamdur ki Resül’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gelmişdi. Her ne kim dilerdi, öyle olurdu.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn Cevzī raḥimehu’llāh Kitāb-ı *Şıfatı’s-şafve*’de kendü isnādıyla Leys bin Sa‘d’dan rivāyet eylemişdür ki: Ol dimişdür ki mevsim-i hacda [H171a] Mekke’de idüm. İkindü namāzın kıldum daḥi Ebū Kubeys tağına çıkdum. Gördüm ki bir kişi oturmuş du‘ā eyler. Eyitdi: “Yā Rabb, yā Rabb...” Ol kadar ki nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine eyitdi: “Yā Rabbāhu, yā Rabbāhu...” Ol kadar ki nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine didi: “Rabb, Rabb...” Ol kadar ki nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine eyitdi: “Yā Allāh, yā Allāh...” Ol kadar ki nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine eyitdi: “Yā Ḥayy, yā Ḥayy...” Ol kadar ki nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine eyitdi: “Yā Raḥīm, yā Raḥīm...” Tā nefesi münkaṭı‘ oldu. Yine eyitdi: “Yā Erḥame’r-raḥimīn.” tā nefesi münkaṭı‘ oldu. Yedi kerre böyle eyledi. Pes eyitdi: “اللهم انى اشتهى من هذا العنب اللهم و ان بردى قد اخلقا،” Ya‘nī yā Allāh, ben iştihā eylerüm ol üzümde, bi’llāhi benüm bu iki bürdüm taḥkik eskidiler. Bürd şol ‘Arablar geydügi alaca kaftāna dirler. Henüz du‘āsın tamām itmişdi ki gördüm bir seped üzüm ve iki bürd ol yire konmuş ve ol bir vaḥtdi ki yir yüzinde üzüm yoğ idi. Çün kim diledi ki ol üzümde [İ156a] yiye, eyitdüm ki [M181a] “Ben daḥi senünle şeriküm.” Buyurdi ki “Ne sebebden?” Eyitdüm ki “Zirā ki sen du‘ā eyledüñ, ben āmin didüm.” Buyurdi ki “Berü gel, hiç zaḥire eyleme.” Bir üzüm idi ki çekirdegi yoğ idi ve hergiz ben anuñ gibi üzüm yimemişdüm. Ol kadar ki toydum ve hiç ol sepedden nesne eksülmemiş. Andan şoñra eyitdi: “Bu iki bürdde kanqısın dilerseñ al.” Eyitdüm: “Ḥacetüm yoḡdur.” Eyitdi: “Pinhān ol, tā anları giyem.” Pinhān oldum, birin izār idindi ve birini ridā. Ve ol iki köhne bürd ki arqasında idi, eline aldı daḥi revāne oldu. Ben daḥi ardınca revān oldum. Çün ki mesa‘ya irişdi, ya‘nī şol sa‘y olan maḡāma geldi ve bir kişi

¹⁶⁰² turup İH: durup M

anuñ öñüne geldi ve eyitdi: “كسني كساك الله يا ابن الرسول” Ya‘nî beni libâslandur, Allâh seni libâslandursun yâ Resûl’üñ oğlı. Ol iki köhne bürdi aña viridi. Ol kişünüñ ‘açabinden irişdüm şordum ki “Bu kişi ne kişidür?” Eyitdi: [H171b] “Ca‘fer bin Muḥammed’dür.” Andan şoñra her ne ḳadar ki ṭaleb itdüm ki andan simâ‘-ı ḥadîş eyleyem, bulmadum.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Dāvūd bin ‘Alî bin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs, Şâdıḳ’uñ raḳıya’llâhu ‘anhu mevālîsinden, ya‘nî ḳullarından birini ḳatlı eyledi ve emvâlini aldı. Şâdıḳ raḳıya’llâhu ‘anhu aña vardı ve ridâsını yir yüzine döşedi¹⁶⁰³ ve buyurdi: “Benüm mevlâmı ḳatlı eyledüñ ve mâlını alduñ. Vallâhi senüñ üzerüne yaramaz du‘â iderüm.”¹⁶⁰⁴ Dāvūd istihzâ ṭarîḳıyla¹⁶⁰⁵ eyitdi: “Beni du‘âñdan mı ḳorḳudursun?” Şâdıḳ raḳıya’llâhu ‘anhu ḥânesine geldi ve tamâm ol gice ḳıyâm u ḳu‘ūd içinde bîdâr oldı.¹⁶⁰⁶ Çün vaḳt-i seḫer oldı, işitdiler ki Dāvūd’a du‘â-yı ‘aleyh eyledi. Anuñ üzerine bir sâ‘at geçmedi ki Dāvūd’ı ḳatlı eylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebū Başîr eyitdi: Medîne’ye vardum ve benümle bir cârîye iletdüm¹⁶⁰⁷ ve anuñla cem‘ oldum, ṭaşra çıḳdum ki ḥammâma gidem. Gördüm ki bir cemâ‘at aşḫâbdan Şâdıḳ’uñ raḳıya’llâhu ‘anhu ziyâretine giderler. Ben daḫi anlara yoldaş oldum. Çün Şâdıḳ’uñ ḥânesine iḳerü girdüm, mübârek çeşmi baña ṭoḳındı, buyurdi ki “Ey Ebū Başîr, meger bilmemişsin ki Peyḡamber’üñ ve oğullarınıñ ḥânesine cünüble girmezler.” Eyitdüm: “Yâ İbn [M181b] Resûla’llâh, aşḫâbı gördüm ki gelürlerdi, ḥavf itdüm ki bu devlet benden fevt ola.” Tevbe eyledüm ki hergiz daḫi böyle itmeyem. Pes ṭaşra geldüm.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir âḫar dimişdür ki: Bir dostum var idi [İ156b] ki Manşûr anı ḥabs itmışdi. Şâdıḳ’ı raḳıya’llâhu ‘anhu mevsim-i ḥacda ‘Arafât’da gördüm, ikindü namâzından şoñra. Şordı ki “Ol Manşûr’uñ ḥabsinde olan dostuñuñ ḫâli nedür?” Eyitdüm: “Hem-çünân anuñ ḥabsindedür.” Elin du‘âya ḳaldurdi çün bir sâ‘at geçdi eyitdi: “Vallâhi dostuñı şaluvirdiler.” Râvî eyidür: Çün ḥacdan döndük, dostumdan şordum ki “Seni ḳaçan şaluvirdiler?” Eyitdi: “‘Arefe günü ikindü namâzından şoñra.”¹⁶⁰⁸

¹⁶⁰³ döşedi MÎ: örtti H

¹⁶⁰⁴ iderüm MÎ: eylerüm H

¹⁶⁰⁵ ṭarîḳıyla MÎ: ile H

¹⁶⁰⁶ oldı MÎ: olmadı H

¹⁶⁰⁷ iletdüm İH: bile gitdi M

¹⁶⁰⁸ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** bir âḫar dimişdür ki: Bir dostum var idi [İ156b] ki Manşûr anı ḥabs itmışdi. Şâdıḳ’ı raḳıya’llâhu ‘anhu mevsim-i ḥacda ‘Arafât’da gördüm, ikindü namâzından şoñra. Şordı ki “Ol Manşûr’uñ ḥabsinde olan dostuñuñ ḫâli nedür?” Eyitdüm: “Hem-çünân anuñ ḥabsindedür.” Elin du‘âya ḳaldurdi çün bir sâ‘at geçdi eyitdi: “Vallâhi dostuñı şaluvirdiler.” Râvî eyidür: Çün ḥacdan döndük, dostumdan şordum ki “Seni ḳaçan şaluvirdiler?” Eyitdi: “‘Arefe günü ikindü namâzından şoñra.” MÎ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir āhar kimesne dimişdür ki: Mekke’de bir bürd şatun aldum ve aña cezm eyledüm ki anı elden koyam, tā vefâtdan şöıra baña kefen ola. Çün ‘Arafât’dan Müzdelife’ye döndük, ol bürd benden gâ’ib oldu. Ziyâde mağmüm oldum. Çün şabâh Müzdelife’den Minâ’ya geldüm ve Mescid-i Hîf’de oturdum, nāgāh bir kimse Şādık rağıya’llāhu ‘anhu tarafından geldi ki “Seni taleb eylerler” diyü, tiz gel. Anuñ önüne vardum, selām virdüm ve oturdum. Mübârek [H172a] yüzün benden yaña eyledi ve buyurdu ki “İster misin ki saña bir bürd virem ki saña vefâtdan şöıra kefen ola?” Eyitdüm: “N’ola ki benüm bürdüm zāyi‘ olmışdur.” Ğulāmına çağırdu, Ğulāmı bir bürd getürdi. Çün kim anı gördüm, hemān benüm bürdüm idi bi-‘aynihi. Buyurdu ki “Tut bunı ve Hudā-yı Te‘ālāya sipās eyle!”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine birisi dimişdür ki: Bir gün Şādık birle Mekke’de giderdük, nāgāh bir ‘avrete uğraduk ki önünde bir şıgır düşmiş ölü yatur. Ve ol ‘avret kendü oğlancuıklarından bir cem‘ ile ağlaşurlar. Şādık rağıya’llāhu ‘anhu andan şordu ki “Bu ne hāldür?” Eyitdi: “Ben ve oğlancuıklarım bu şıgırñ südiyle ma‘āş iderdük. Uş şimdi helāk oldu, hayrān kalduk.” Ve Şādık rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “İster misin ki Hāq te‘ālā anı diri eyleye?” Eyitdi: “Baña suhriyye mi eylesin bu muşibetle ki baña irişmişdür?” Buyurdu ki “Suhriyye eylemezüm.” Andan şöıra du‘ā eyledi ve mübârek ayağıyla anı depdi ve āvāz eyledi. [M182a] Revān oldu ol hayvān, yirinden tendürüst kalkdı. Şādık rağıya’llāhu ‘anhu ādemler arasına qarışdı ve ol ‘avret bilmedi ki ol kim idi.¹⁶⁰⁹

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine bir āhar kimesne dimişdür ki: Şādık’la rağıya’llāhu ‘anhu hacca giderdük, bir kuru hurmā ağacı dibine kōnduk. Şādık rağıya’llāhu ‘anhu dudağın depretdi ve bir nesne okıdı ki fehm eylemedüm ve yüzün ol hurmā ağacına eyledi ve buyurdu ki “Bizi ta‘āmılandur ol nesneden ki Hāq te‘ālā sende [İ157a] emānet kōmişdur kullarınıñ rızkından.” Gördüm ol hurmā ağacı anuñ tarafına meyl eyledi ve anda şalkımlar aşılmış, toptolu tāze hurmā. Baña eyitdi: “İlerü gel, bismi’llāh di ve bu hurmādan yi.” Pes ol hurmādan yidüm ve ben hergiz andan şirīn ve hoşrak hurmā yimemişdüm. Bir A‘rābī anda hāzır idi eyitdi: “Hergiz buncılayın sihr ki bugün¹⁶¹⁰ gördüm, görmemiş idüm.”¹⁶¹¹ Şādık rağıya’llāhu ‘anhu buyurdu ki “Biz Peyğamber’ün vārişleriyüz. Bizüm ortamuzda sāhir ü kāhin olmaz. Du‘ā eylerüz Hāq

¹⁶⁰⁹ kim idi İH: kimdür M

¹⁶¹⁰ bugün Mİ: -H

¹⁶¹¹ görmemiş idüm Mİ: görmemişem H

te‘ālā kabūl eyler. Eger dilersen ki du‘ā eyleyem, Haq te‘ālā seni meşh eyleye ki bir kelb olasin.” A‘rābī [H172b] cehlinden eyitdi: “Du‘ā eyle.” Du‘ā eyledi, fi’l-ḥāl bir kelb oldı. Pes yüzün kendü ḥānesine tutdı,¹⁶¹² gitdi. Şādık raḍıya’llāhu ‘anhu buyurdi ki “Ardınca var.” Ardınca vardum, vardı ḥānesine girdi. Ehli ve ‘ıyālī öñünde kıyruğın şallardı. ‘Aşā aldılar ve anı kıovdılar. Pes ben girü döndüm. Ol ḥālī Şādık’a söyledüm. Ol daḥi girü geldi, Şādık’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu öñünde toprağa yuvarlandı ve gözlerinden yaş dökerdi. Şādık raḍıya’llāhu ‘anhu aña raḥm eyledi ve du‘ā kııldı. Yine evvelki şüretine ‘avdet eyledi. Buyurdi ki “Ey A‘rābī, ol nesne ki dimişdüm, aña İmān getürdüñ mi?” Eyitdi: “Biñ kerre, biñ kerre.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḥi dimişdür ki: Bir cemā‘atle Şādık’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu meclisinde idük, şordum ki “Ḥudā-yı Te‘ālā İbrāhīm peygambere ‘aleyhi’s-selām eyitdi ¹⁶¹³ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ” Ol¹⁶¹⁴ kıuşlar hep bir cinsden mi idiler yoḥsa ecnās-ı muḥtelifeden?” Buyurdi ki “İster misin ki anuñ mişlini size gösterem?” Eyitdük ki “İsterüz.” Pes buyurdi ki “Ey tāvus!” Fi’l-ḥāl [M182b] bir tāvus ḥāzır¹⁶¹⁵ oldı ve yine buyurdi ki “Ey kıarğa!” Bir kıarğa ḥāzır oldı. Yine buyurdi ki “Ey toğan!” Bir toğan ḥāzır oldı ve yine buyurdi ki “Ey gögercin!” Bir gögercin ḥāzır oldı. Pes buyurdi, cümlesin boğazladılar ve rīze rīze eylediler ve biribirine kıarışdırdılar ve başlarını şakladılar. Andan soñra tāvusuñ başını kıaldurdi ve buyurdi ki “Ey tāvus!” Anı gördük ki anuñ eti ve kemügi ve yūñleri ğayrısından ayrıldı, başına yapışdı ve bedeni dürüst oldı ve ḥayāt buldı ve ol üç kıuşla daḥi hemİN bu mu‘āmeleyi eyledi, cümle zinde oldılar.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahş [İ157b] ol Ḥāzret’e on biñ aqçe getürdi ve eyitdi: Ben ḥacca giderüm. Bunuñla benüm için bir mesken şatun alıviresin. Çün ḥacdan dönüp gelem, ehl-i ‘ıyālüm ile anda mütevaḥḥtın olam. Çün ol şahş ḥacdan döndi ve Şādık’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu öñüne geldi, buyurdi ki “Senüñçün bir serāy şatun aldum Cennet’de. Ḥadd-i evveli Resūl’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem varur. [H173a] İkinci ḥaddi ‘Alī’ye varur ve üçüncü ḥaddi Ḥāsen’e ve dördüncü ḥaddi Ḥüseyn’e raḍıya’llāhu ‘anhum ecma‘İN ve uşda ḥüccet yazdum.” Çün ol şahş anı işitdi, eyitdi: “Rāzī oldum buña.” Ve ol ḥücceti aldı. Çün menziline geldi, ḥaste oldı. Vaşıyyet eyledi ki “Bu ḥücceti kıabrinde bile kıoyalar.” Çün vefāt eyledi ve ol ḥücceti anuñla birle kıabrinde

¹⁶¹² tutdı İH: dutdı M

¹⁶¹³ “Öyleyse dört tane kıuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala)...” *Kur’ân-ı KerİM*, Bakara, 2/260.

¹⁶¹⁴ Ol Mİ: -H

¹⁶¹⁵ ḥāzır Mİ: -H

kodılar. Berisi gün gördiler, şabâhıla ol hüccet kabrûñ yüzinde turur ve arkasında yazılmış ki “Ca’fer bin Muḥammed ol nesneye ki va’d e itmişdi, vefâ eyledi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahş, Ḥazret’den iltimās itdi ki anuñçün du’ā ide ki Ḥaḡ te’ālā aña şu kadar nesne vire ki çoḡluḡ ḥacc eyleye. Buyurdı ki “Ḥudāvendā ol kadar vir ki elli ḥacc eylesün.” Pes ol kişi tamām elli ḥacc eyledi. Elli birinci ḥacca çün kim Cuḥfe’ye irişdi, diledi kim ġasl ide, seyl aldı, vefāt eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Zeyd’i raḡıya’llāhu ‘anhu katl eylediler ve ber-dār kıldılar, İbn ‘Abbās-ı Kelbī bu iki beyti söyledi:

صلبنا لكم زيدا على جزع نخلة
و لم ار مهديا على الجزع يصلب

و قسمتم بعثمان عليا سفاهته
و عثمان خير من علي و اطيب¹⁶¹⁶

Çün bu iki beyt Şādıḡ’a irişdi, [M183a] elin du’āya ḡaldurdu ve buyurdı ki “اللهم ان كان عبدك كاذبا فسلط عليه كلبك” Ya’nī ey Allāh, eger ḡuluñ kāzib ise üzerine kelbūñi ḥavāle eyle. Benī Ümeyye, anı Kūfe’ye gönderdiler. Yolca arslan yırtup helāk eyledi. Çün ol ḥaber Şādıḡ’a irişdi, secde eyledi ve eyitdi: “الحمد لله الذي انجزنا ما وعدنا” Ya’nī ḥamd ol Allāh’a ki bize va’d eyledüğine vefâ eyledi.

Mūsā bin Ca’fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebi Ṭālib¹⁶¹⁷ rıḡvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in.¹⁶¹⁸ Bunlar yedinci imāmdur. Künyetleri Ebu’l-Ḥasen’dür ve Ebū İbrāhīm daḡi¹⁶¹⁹ dinildi. ¹⁶²⁰ وقيل غير ذلك ايضا Ve laḡabları Kāzım’dur. Ya’nī ol Ḥazret’e Kāzım laḡab olundu, ḡilmleri ifrātıda [İ158a] olduğıçün ve daḡi geçdüğıçün kendüye ta’addī idenlerden.¹⁶²¹ Anaları ümmü veled [H173b] Ḥamīde-i Berberıyye’dür. Vilādetleri Ebvā’dadur ki Mekke birle Medīne’nün ortasında bir menzildedür, yek-şenbih ġünü, şehr-i Şafer’den

¹⁶¹⁶ “Sizin için Zeydi hurma ağacına haç gibi bağladık.

(Oysa) ben ağaca gerilmiş bir mehdi hiç görmedim.

Osman’ı da sefahatte Ali ile kıyasladınız.

(Oysa) Osman Ali’dan daha hayırlı ve daha temizdir.”

¹⁶¹⁷ Der-kenar: **Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca’fer (eş-Şādıḡ-6) bin Muḥammed (el-Bāḡır-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidīn-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebi Ṭālib (1)** M: -İH

¹⁶¹⁸ rıḡvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in İH: -M

¹⁶¹⁹ daḡi Mİ: -H

¹⁶²⁰ “Başka künyeleri de söylenmiştir.”

¹⁶²¹ ve daḡi geçdüğıçün kendüye ta’addī idenlerden Mİ: ve daḡi kendüye idenlerden geçdüğıçün H

yedin¹⁶²² gün kala, Hicret'ün yüz yigirmi sekizi idi. Evvel kerre Mehdî bin Manşûr anları Bağdâd'a getürdi ve anda habs eyledi. Bir gice emîrû'l-mü'minîn 'Alî hâzretin kerrema'llâhu vechehu, düşinde gördi ve buyurdi ki "Yâ Muhammed, 1623 *فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِلُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ*" Ma'nâ-yı âyet oldur ki siz qarîb olduñuz mı yir yüzinde fesâd itmege hâkim olasız. Dañi erhâmuñuzı kaṭf idesiz.

Rebîf eyidür: Hemân ol gice idi ki Mehdî beni taleb eyledi. Çün kim önüne vardum, işitdüm bu âyet-i kerîmeyi okurdi. Hoş âvâzıla eyitdi ki "Fi'l-hâl var Mūsâ bin Ca'fer'i getür." Vardum getürdüm. Anuñla kucışdı ve yanına aldı ve düşini aña söyledi. Pesi eyitdi: "Hîç olur mı ki beni emîn eyleyesin baña ve benüm oğullarumuñ üzerine ħurûc itmekden." Kâzım rağıya'llâhu 'anhu buyurdi: "Vallâhi ben hergiz bu işi itmezüm ve benüm şânundan dañi degüldür ki eyleyem." Mehdî eyitdi: "Râst söylersin." [M183b] Pes Rebîf'a eyitdi ki "Anlara biñ dînâr vir ve yarağın gör, tâ Medîne'ye gideler." Rebîf eyidür: Hemân ol gice yarağlarını gördüm ve anları revâne eyledüm şol ħavfdan ki mebâdâ bir mâni' zâhir¹⁶²⁴ ola, tâ Reşîd'ün eyyâmına dek Medîne'de idiler.

Pes ikinci def'a Reşîd anları Bağdâd'a taleb eyledi ve habs kıldı ve anuñ habsinde vefât itdiler. Bağdâd'da cum'a gününde, şehr-i Receb'den beş gün kala, Hicret'ün yüz seksen yılında ve ħabr-i müteberrikleri yine Bağdâd'dadur ve didiler ki anlara Yaħyâ bin Hâlid el-Bermekî ħurmâ içinde zehr virdiler Hârûn er-Reşîd'ün emriyle.

Ve Hâzretlerinden rivâyet iderler ki, ol vaḫtde ki anlara zehr virdiler, buyurdi ki "Baña bugün zehr virdiler ve yarın benüm bedenüm şaru olsa gerekdür. Şoñra nişfi kızıl olısardur. Yarından şoñra siyâh olıcağdur. Ol vaḫt vefât itsem gerekdür." Ve her nice kim buyurdılarsa öyle oldı, rağıya'llâhu te'âlâ 'anhu. Fezâ'ili ve menâkıbı anlaruñ çoğdur. Zamâne [H174a] ehlinüñ 'âbidregi ve kerîmregi idiler ki kerâmât u ħavârıḫ-ı 'âdât anlardan ziyâde zühûra gelmişdür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, [İ158b] kütüb-i mu'teberede Şaḫîḫ-ı Belḫî'den raḫîmeħumu'llâhi rivâyet olunmuşdur ki dimiş: Sefer-i ħacda Fârisiyye'ye irişdüm, bir yigit gördüm ħûb yüzlü, buğday renklü, kaḫtânları üstine yünler geymiş ve başına şemle şarınmış ve ayağında na'leyn ve ħalâ'ıḫdan taşra bir yirde tenhâ oturmuş. Kendözüme

¹⁶²² yedi Mî: yedinci H

¹⁶²³ "Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye dönmüş olmaz mısınız?" *Kur'ân-ı Kerîm*, Muhammed, 47/22.

¹⁶²⁴ zâhir Mî: -H

eyitdüm: “Bu cüvân, şüfiyyeden olmak gerekdür ve hemân diler ki bu yolda Müslimânlaruñ boynına¹⁶²⁵ yük ola. Varayın¹⁶²⁶ aña serzeniş ideyin,¹⁶²⁷ tâ bundan vaz gele.” Çün aña yakın vardum, buyurdi ki “Yâ Şaķık, ¹⁶²⁸ اِحْتَبِرُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ” Ma‘nâ-yı âyet budur ki ihtirâz idüñ zannuñ çoğundan, be-dürüstî zannuñ ba‘zı günâhdur. Pes beni koyup bir yaña dañi gitdi. Kendüme eyitdüm: “Bu bir ‘aceb iş oldı ki benüm adımı ve göñlümdekini baña söyledi. Elbette bu bende-i şâlihdür, buña irişeyüm ve andan helâllik isteyeyüm.” Her ne kadar ki tîz yürüdüm, aña irmedüm. Çün bir menzile [M184a] dañi irişdük, gördüm ki namâza tırmuş ve a‘zâsına lerze düşmiş ve gözlerinden yaşlar revâne olmuş. Eyitdüm: “Varayum andan helâllik dileyeyüm.” Şabr eyledüm, tâ namâzdan fâriğ oldı.¹⁶²⁹ Çün andan yaña müteveccih oldum, eyitdi: “Ey Şaķık, bu âyeti okı ki ¹⁶³⁰ وَإِنِّي لَعَمْرَائِي لَمَنْ تَابَ وَأَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ” Ma‘nâ-yı âyet-i kerîme budur ki be-dürüstî ben taħķik ziyâde yarlıgacıyam şol kimseyi ki tevbe eyledi ve dañi îmân getürdi dañi ‘amel-i şâliħ işledi, şoñra toğru yola gitdi.

Pes böyle diyüp beni kodı gitdi. Eyitdüm: “Bu cüvân abdâllardandur, iki kerredür ki¹⁶³¹ sırr-ı bātinumdan haber virür.” Çün bir menzile dañi irişdüm, gördüm ki bir kuyu başında tırmuş ve elinde bir muħtaşarca koğa var, ister ki şu çıkara. Ol koğa elinden kuyuya düşdi, gökden yaña nazar eyledi¹⁶³² ve eyitdi: ¹⁶³³ «انت ربى اذا ظمئت الماء و قوتى اذا اردت الطعام اللهم سيدى ما لى غيرها فلا تعدميينها،» [H174b] Vallâhi anı gördüm, şu kuyudan yukaru geldi. Elin uzatdı koğasını şuyla memlûca tıtdı ve âd-dest aldı ve dört rek‘at namâz kıldı. Andan şoñra bir kumdan püşteden yaña meyl eyledi ve kendü eliyle kumu alup ol koğanuñ içine dökdi ve anı çalkayup içdi.

Öñüne vardum, aña selâm virdüm, selâmumu aldı. Eyitdüm: “Beni ta‘āmlandur şol nesnenüñ fazlasından ki Haķ te‘ālâ saña ihsân eylemişdür.” Eyitdi: “Ey Şaķık, hemişe Hudâ-yı [İ159a] te‘ālānuñ ni‘metleri zâhir ve bātin bize irişür. Zannuñı Haķ te‘ālāya gökcek eyle.” Andan şoñra koğasını baña virdi, içdüm. Sevikle ya‘nî kavutla

¹⁶²⁵ boynına Mİ: -H

¹⁶²⁶ Varayın H: Varayum Mİ

¹⁶²⁷ ideyi H: ideyüm Mİ

¹⁶²⁸ “Zannın çoğundan kaçınım. Çünkü zannın bir kısmı günâhtır.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/12.

¹⁶²⁹ namâzdan fâriğ oldı İH: namâzın kılınca M

¹⁶³⁰ “Şu da muħakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım.” *Kur‘ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/82.

¹⁶³¹ iki kerredür ki Mİ: iki kerre H

¹⁶³² gökden yaña nazar eyledi Mİ: -H

¹⁶³³ “Allah‘ım, sen benim Rabbimsin. Susadığımda ve acıktığımda yalnız sen bana kuvvet verirsin. Onları senden başka ihsan edecek yoktur. Bunları bana ihsan et.”

şekker¹⁶³⁴ idi. Vallāhi hergiz andan hoşrak ve lezīzrek nesne içmemişdüm. Karnum toydı ve şusuzluğum kandı. Şöyle ki bir nice gün ta‘ām u şarāba ihtiyāc olmadı.¹⁶³⁵ Ba‘dehu anı gördüm Mekke’ye gelince.

Çün kim Mekke’ye irişdük, gördüm ki nişfu’l-leylde namāza tırmuş idi, huşūf-ı tamām birle zārī vü girye eyledi. Dükeli gice böyle idi. Çün şabāh zāhir oldu, namāz kıldı ve tavāf eyledi ve taşra gitdi. Ardınca çıkdum, gördüm ki anuñ hilāfincaki yolca¹⁶³⁶ idi. [M184b] Kulları ve hademi var ve hālā’iķ etrāfına cem‘ oldılar ve aña selām virdiler. Şordum ki “Bu ne kişidür?” Eyitdiler: “Hāzā Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın.” Bu ‘acā’ib ü ğarā’ib bunuñ gibi seyyidden ‘acīb ü ğarīb degüldür.¹⁶³⁷

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hārūn er-Reşīd, ‘Alī bin Yaķtīn’e fāḫir cāmeler virdi. Cümlesinden biri bir durrā‘a idi. Ḥazz-ı siyāhdan müzehheb ya‘nī bir gönlek idi kara¹⁶³⁸ ibrişimle tokınmış,¹⁶³⁹ altunlu. ‘Alī bin Yaķtīn, Kāzım rağıya’llāhu ‘anhu birle olan maḥabbete binā‘en, mālından ol cāmeleruñ¹⁶⁴⁰ üzerine bir miķdār nesne ziyāde idüp cümlesin Kāzım’uñ öñüne gönderdi. Ve dükelisin qabūl eyledi, hemān ol durrā‘ayı almadı, girü gönderdi ve eyitdi: “Bunuñ hıfz eyle ki saña gerek ola.” Bundan soñra bir niçe gün ‘Alī bin Yaķtīn, [H175a] kullarından birine ğazab eyledi ve yanından sürdi. Ol kul Hārūn’uñ öñüne vardı ve eyitdi: “Benüm efendüm Mūsā bin Ca‘fer’i imām idinmişdür ve aña çoķluk māl gönderdi ve ol cümleden biridür şol durrā‘a ki emīrū’l-mü’minīn anı, anuñla ikrām u ihtirām itmişdür.”¹⁶⁴¹ Çün Reşīd anı işitdi, üzerine ğazab müstevlī oldı, fi’l-hāl anı taleb itdürdi. Çün hāzır oldı, andan şordı ki “Ol durrā‘a ki saña geydürmişdüm, ne eyledüñ?” Eyitdi: “Bendedür yā emīre’l-mü’minīn.” Reşīd eyitdi: “Getür göreyüm.” Bir ğulāmını taleb eyledi. Eyitdi: “Benüm serāyumda filān ḫāneye var ve anuñ kilīdini filān cāriyeden iste ve ol ḫānede bir şanduk vardır, anı aç. Ol şanduk içinde bir zarf vardır mührlenmiş, anı getir.” Ğulām fi’l-hāl ol zafı getürdi. Reşīd [İ159b] buyurdi, mührini getürdiler. Ol durrā‘ayı gördi hoş rāyiḫalarla muṭayyeb kılinmiş. Ğazabı sākin oldı. Eyitdi: “Bunuñ yirine gönder ve ḫāṭıruñ hoş tüt ki min ba‘d senüñ ḫaķķuñda kimsenüñ sözün işitmeyem.”

¹⁶³⁴ şekker Mİ: sükker H

¹⁶³⁵ olmadı Mİ: olunmadı H

¹⁶³⁶ yolca Mİ: yolda H

¹⁶³⁷ seyyidden ‘acīb ü ğarīb degüldür Mİ: şey’den ‘aceb degüldür H

¹⁶³⁸ kara İH: ğarrā M

¹⁶³⁹ tokınmış İH: doķınmış M

¹⁶⁴⁰ cāmeleruñ Mİ: cāriyeleruñ H

¹⁶⁴¹ itmişdür Mİ: itmişdi H

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahş dimişdür ki: Evvel kerrede Mehdî, Kâzım'ı rağıya'llāhu 'anhu Bağdād'a taleb eyledi. Kâzım rağıya'llāhu 'anhu baña buyurdi ki yol havā'icinden ba'ızı nesne bāzārdan şatun alam. Çün baña nazār eyledi, beni ziyāde mağmūm u maḥzūn gördi. [M185a] Eyitdi: "Ey filān, nedür ki seni mağmūm gördüm." Eyitdüm: "Nice mağmūm olmayayın¹⁶⁴² ki bir zālīmüñ yanına varursın ve ma'lūm degüldür ki serencām ne olırsardur?" Buyurdi ki "Hîç qorḥu yoḫdur, filān ayda ve filān günde girü gelsem gerekdür. Sen gice evvelinden baña muntazır olasın." Ben ay ve gün şayardum, tā ol mev'id günü irişdi. Muntazır oldum, tā ğurūb qarīb oldı. Hîç kimesne görmedüm. Şeytān ḥātıruma vesvese bıraḫdı, qorḫdum ki gönlüme bir şekk yol bula. Baña 'azīm ıztırāb düşdi. Nāğāh gördüm ki [H175b] 'Irāḫ tarafından bir qaraltu zāhir oldı ve Kâzım rağıya'llāhu 'anhu anuñ öñünce bir qatıra süvār olmuş āvāz eyledi ki "Ey filān!" Eyitdüm: "Lebbeyk yā İbn¹⁶⁴³ Resūla'llāh!" Buyurdi ki "Qarīb olmuşdı ki gönlüñe şekk düşe." Eyitdüm: "Öyle idi." Pes eyitdüm: "El-ḥamdü li'llāh bu zālīmden selāmetle ḥalāş olduñ." Buyurdi ki "Bir def'a daḫi beni iletsele gerekdür, ḥalāş bulmazum."

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi daḫi dimişdür: Medīne'de şerrefehā'llāhu mücāvirdüm ve kirāya bir ḥāne tütmişdüm ve Kâzım'ıñ meclisine mülāzemet iderdüm. Bir gün 'azīm yağmur yağdı. Anuñ mülāzemetine iḥrām bağlandum. Çün kim aña vardum, selām virdüm, selāmumu aldı ve buyurdi ki "Ey filān, yūri ḥāneñ metā'uñ üzerine yıķılmışdur." Girü döndüm gördüm ki ḥānem tamām inüp çökmüş. Bir cemā'ati kirāya tütüm, tā metā'umu toprak altından çıkardılar. Hîç nesne eksük gelmedi meger bir saḫl. Çün şabāḫ ol ḥāzretüñ öñüne vardum, buyurdi ki "Hîç ḥāneñden nesneñ zāyi' oldı mı?" Eyitdüm: "Yoḫ meger bir saḫl ki anuñla āb-dest alurdum." Bir zamān mübārek başını aşığa şaldı. Pes başın kıaldurdi buyurdi kim "Şöyle zann iderüm ki sen anı bir yirde unutmuşsın. Yūri serāyuñ şāḫibi cāriyeñden şor ve eyit ki [İ160a] 'Saḫlı sen alduñdı, yine baña vir.' di. Saña girü viriserdür." Çün girü döndüm, cāriyenüñ öñüne vardum ve eyitdüm ki "Saḫlı ḥelāda unuttum idi, girü baña vir ki āb-dest almak isterüm." Fi'l-ḥāl vardı, getürdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daḫi dimişdür ki: Ol vaḫt ki anı [M185b] Buşrā'ya iletdiler, Medāyin ḫurbında anuñla gemiye girdük ve bizüm 'aḫabimüzde bir gemi var idi ki anda bir 'avret var idi ki bir erle zifāf itmişlerdi. Ya'ni gelin alup

¹⁶⁴² olmayayın H: olmayayum Mİ

¹⁶⁴³ İbn Mİ: -H

giderlerdi ve ol gemide şūr u ğavġā idi. Buyurdı ki “Bu ne ğalebedür?” Eyitdüm: “Gelin alup giderler.” Çün bir sâ‘at geçdi, işitdük ki feryād geldi. Şordı ki [H176a] “Bu feryād nedendür?” Ol gelin dilemiş ki bir avuc şu ala. Elinden altun bilezügi şuya düşmiş, feryād eylermiş. Buyurdı ki “Gemiyi tutuñ.”¹⁶⁴⁴ Tutduķ.¹⁶⁴⁵ Yine buyurdı ki “Anlaruñ gemicisine daġi diyeler ki gemisini anlar daġi tutalar.” Tutdılar.¹⁶⁴⁶ Geminüñ kenārına geldi ve dudaġı altında bir nesne oķıdı. Pes buyurdı ki “Anlaruñ gemicisine diyeler ki fuća baġlana, şuya gire ve ol bilezügi çıķara.” Çün nażar eyledük, ol bilezük yir yüzinde görindi ve üzerinde az şu var idi. Ol gemici şuya girdi ve anı aldı, çıķardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, birisi daġi dimişdür ki: Aşġābından biri benümle yüz dīnār göndermişdi ki Kāzım’a virem ve benüm daġi bir miķdār nesnem var idi. Çün Medīne’ye irişdüm, evvelā ğasl eyledüm ve kendü bizā‘amı yudum ve ol şahşuñkini daġi yudum ve ħall olmuş müşgi anlara saçdum. Çün ol kişinüñ bizā‘asını şaydum, toķsan iki dīnārdı. Bir kerre daġi şaydum, hemān öyle geldi. Bir dīnār daġi kendümden aña zamm eyledüm, bir keseye koydum. Şöyle ki ol idi ve giceyle ol Ĥazret’e vardum. Eyitdüm: “Cānum saña fedā olsun. Bir sehl bizā‘am vardur ki anuñla Ĥudā-yı Te‘ālāya taķarrüb isterüm.” Eyitdi: “Getür.” Kendü dīnārlarımı öñüne ķodum. Pes eyitdüm: “Filān dostuñ daġi benümle bir nesne gönderdi.” Eyitdi: “Getür.” Kīseyi öñüne ķodum. Buyurdı ki “Yirüñ üzerine dök.” Üzerine döküdüm. Mübārek eliyle ol dīnārları taġıtdı ve benüm ķatdıġum dīnārları içinden ayurdı ve buyurdı ki “Ol kişi bunuñ veznini i‘tibār eylemişdür, şaġışın degül.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, biri daġi [M186a] dimişdür: ‘Alī bin Yaķtīn ve bir kimse daġi baña eyitdiler ki “Kūfe’ye [İ160b] var, filān kimseyi bile yoldaş idin ve iki tavar şatun aluñ ve bu mālı ve mektübları Mūsā bin Ca‘fer’e ulaşduruñ.” Pes ben Kūfe’ye vardum ve ol kimseyle iki tavar şatun alduķ. Çün Medīne’ye ķarīb [H176b] irişdük, bir yirde indük ta‘ām yirdük, nāġāh gördük Mūsā bin Ca‘fer bir ķatıra süvār olmuş çıķa geldi. Yirümüzden tırduķ, aña selām virdük ve buyurdı ki “Getürüñ ol nesneyi ki sizüñledür.” Her ne kim var idi, öñüne iletdük ve mektübları daġi virdük ve birķaç mektüb yeñinden çıķardı ve buyurdı ki “Bu sizüñ mektüblaruñuz cevābıdur. Girü dönüñüz, Ĥudā-yı Te‘ālānuñ ħıfzında oluñuz.” Eyitdük: “Azugumuz tamām olmuşdur ve Medīne’ye ķarībdir. Eger icāzet olursa, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemi ziyāret

¹⁶⁴⁴ tutuñ İH: dutuñ M

¹⁶⁴⁵ Tutduķ İH: Dutduķ M

¹⁶⁴⁶ gemicisine daġi diyeler ki gemisini anlar daġi tutalar. Tutdılar İ: gemicisine daġi diyeler ki gemisini anlar daġi dutalar. Dutdılar M: gemisi daġi tura. Tutdılar H

idelüm ve yol azuğun kayuralum.” Buyurdu ki “Hîç sizde bakıyye-i zād kalmadı mı?” Eyitdük: “Vardur.” Buyurdu: “Getürüñ.” Öñüne iletdük. Mübârek eliyle yapışdı ve buyurdu ki “Bu zād size Kûfe’ye dek yeter. Girü dönüñüz, Haq te‘âlānuñ hıfzıyla.” Pes girü döndük ve ol zād bize Kûfe’ye dek kifāyet itdi.

‘Alī bin Mūsā bin Ca’fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭalīb¹⁶⁴⁷ rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma’in. Bunlar sekizinci imāmdur ve künyeti Ebu’l-Ḥasen’dür, atası Kāzım raḍıya’llāhu ‘anhu künyeti gibi ve Kāzım’dan raḍıya’llāhu ‘anhu mervīdür ki aña ‘aṭā eyledüm kendü künyetümi ve lakabı Rızā’dur.

قيل لابي جعفر محمد بن علي الرضا رضي الله عنهما ان اباك سماه المأمون الرضا ورضيه لولاية عهده فقال بل الله سبحانه
سبحانه سماه الرضا لانه كان رضا الله عز وجل في سمائه ورضا رسوله صلى الله عليه وسلم في ارضه وخص من بين
آبائه الماضين بذلك لانه رضى به المخالفون كما رضى به الموافقون و كان ابوه موسى الكاظم رضى الله عنه يقول
ادعوا لى ولدى الرضا و اذا خاطبه قال يا ابا الحسن¹⁶⁴⁸

Vilādeti Medīne’de olmışdur, penc-şenbih güninde, Rebī’ü’l-āḥir’üñ on birinde, Hicret’üñ yüz elli üçünde. Ceddi Şādık’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu vefātından beş yıl soñra.¹⁶⁴⁹ وقيل غير ذلك Vefātı vilāyet-i Tūs’da vāqı‘ olmışdur, karye-i Senābādān rüstāk-ı Nevkān’da. [M186b] Ve qabr-i müteberrikleri Hārūn er-Reşid’üñ qabrinüñ kıblesindedür. Şol [İ161a] qubbede ki Ḥamīde bin Qaḥṭıyye eṭ-Ṭā’i serāyındadır¹⁶⁵⁰ ve bu qaziyye sene¹⁶⁵¹ şemān ve mi’eteynüñ ya‘nī iki yüz sekizinci yılıñ Ramażān’ınuñ toquz günü qala yevmü’l-cum‘ada vuqū‘ bulmışdur. [H177a] Anası ümmü veled idi. والها اسما منها اروى ونجمة وسمائه و ام البنين واستقرا اسمها علي Nite kim eyitdiler ki: Ol Kāzım’uñ raḍıya’llāhu ‘anhu anası Ḥamīde’nüñ cāriyesi idi. Ḥamīde, Ḥazret-i Resūl’i ḥvābda gördi ki buyurdu: “Naḥıme’yi oğluñ Mūsā’ya vir ki tiz ola ki andan bir oğul zuhūra gele ki¹⁶⁵² ehl-i zemīnüñ yegregi ola.”

Ve Ümmü Rızā’dan raḍıya’llāhu ‘anhu rivāyet iderler ki eyitdi: Çün Rızā’ya ḥāmile oldum, hergiz kendümde şıqal-i ḥaml bulmadum ve uyḥuda qarnumdan āvāz-ı tesbīḥ ü tehlīl işidürdüm. Hevl ü heybet baña galebe eylerdi. Çün uyanurdum, hiç āvāz

¹⁶⁴⁷ Der-kenar: ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca’fer (eş-Şādık-6) bin Muḥammed (el-Bākr-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidin-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī Ṭalīb (1) M: -İH

¹⁶⁴⁸ “Babasına, Me’mun ondan razı olduğun için mi ona Rıza diyorsun, dediler. Hayır dedi. Allah ve Resul’ü ondan razı olduğun için öyle diyorum. Böylece bu lakab onlara verildi. Ona uyanlar da ona muhalefet edenler de ondan razıdır. Babası, oğlum Rıza diye çağırınız buyurdu. Kendisi yâ Ebâ Hasan derdi.”

¹⁶⁴⁹ “Bunun dışında da nakledilmiştir.”

¹⁶⁵⁰ şol qubbede ki Ḥamīde bin Qaḥṭıyye eṭ-Ṭā’i serāyındadır Mİ: -H

¹⁶⁵¹ sene M: -İH

¹⁶⁵² tiz ola ki andan bir oğul zuhūra gele ki Mİ: -H

gelmezdi. Ve toğduğı vaktde ellerin yir üzerine çodı ve yüzün āsumāna eyledi ve mübārek dudađın¹⁶⁵³ depredürdi, şöyle ki bir kimesne söz söyledi ve münācāt eylerdi.

Kāzım'ıñ rağıya'llāhu 'anhu řavāşşından biri böyle rivāyet eylemişdür: Vallāhu te'ālā a'lem ki bir gün Kāzım baña eyitdi ki "Hiç bilür misin mağrib bāzırgānlarından kimse gelmiş midür?" Eyitdüm: "Bilmezüm." Buyurđı ki "Gelmişdür." Anuñla bile süvār olduğ ve gitdük, tā bir mağribiye irişdük. Bize yedi cāriye 'arz eyledi. Hiç birin şabül eylemedi. Buyurđı ki "Bir dağı 'arz eyle." Eyitdi: "Ayrığ ęalmadı meger bir cāriye var ki şastedür." Buyurđı ki "Ne ola, anı dağı 'arz idesin." şabül itmedi. Pes girü döndi, yarındaşı beni gönderdi. Eyitdi ki "Aña di ki¹⁶⁵⁴ 'Nihāyet-i behāası nedür?' Her ne dirse şatun al." Anuñ öñüne vardum. Eyitdi: "Şol şadardan eksüğe virmezüm." Eyitdüm: "Aña ki didüñ, şatun aldum." Eyitdi: "Ben dağı saña şatdum. Ammā di ki ol merd ki dün anuñla¹⁶⁵⁵ yoldaşduñ kimdür?" Eyitdüm: "Bir kişidür Benī Hāşim'den." Eyitdi: "Şankı şabileden?" Eyitdüm: "Ben bundan artuğ bilmezüm." Eyitdi: "Saña bir nesne diyeyüm: Çün bu cāriyeyi mağrib bilādından aқşāsından aldum, ehl-i kitābdan bir 'avret beni gördi, eyitdi: 'Bu cāriye nedür?' Eyitdüm: 'Bir cāriyedür ki kendüm için şatun alup şururum.' Eyitdi: 'Bu cāriye ol řabileden¹⁶⁵⁶ degüldür ki senüñ ola. Bu gerekdür ki ehl-i arzuñ yegreginüñ yanında ola ki [M187a] andan az vaktde bir oğul ola ki [H177b] řarđdan [İ161b] şarba dek anuñ mişli olmaya.'" Rāvī eyidür: Çün anı gördüm, az rüzgārda ol şazret'üñ yanında oldu. Andan Rızā rağıya'llāhu 'anhu mütevellid oldu.

و عن موسى الكاظم رضى الله عنه انه قال رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم في المنام و امير المؤمنين علي رضى الله عنه معه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا على ابنتك ينظر بنور الله عز وجل و ينطق بحكمته و يصيب و لا يخطئ و يعلم و لا يجهل و قد ملأ حكما و علما¹⁶⁵⁷

Ve ol nesne ki Rızā'nuñ rağıya'llāhu 'anhu menāķıb u fezā'ili ve me'āşır ü řemā'ilinden dillerde mezkürdur ve kitāblarda meşürdur, güneşden pertevi ve biñden biri munřavī degüldür. Bu muştaşar aña iřtimāl muřāldür. Lā-cerem kerāmātından ve řavāriķ-ı 'ādātından ba'zı üzere iřtiřār u iřtiyār olundu.

¹⁶⁵³ dudağın H: şudağın Mİ

¹⁶⁵⁴ aña di ki Mİ: -H

¹⁶⁵⁵ anuñla Mİ: -H

¹⁶⁵⁶ şabileden İH: şabilden M

¹⁶⁵⁷ "Musa Kazım şöyle anlatmıştır: Resulullah'ı rüyamda gördüm. Hz. Ali de huzurunda idi. Resulullah: "Yâ Ali senin bu oğlun Allah'ın nuruyla bakar; sözleri isabetli ve hikmetlidir. Hata işlemez ve ilim sahibidir; ilim ve hikmet doludur." dedi."

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Me'mün anı velî-‘ahd idindi, her vakt ki Me'mün'a mülākāt kaşd itseydi, hādimler ve hācibler aña istikbāl iderlerdi ve şol perde ki Me'mün'ün dergāhı kapusunda aşılmışdı, qaldurlardı, tā ol Hāzret iĉerü girerdi. Āhirü'l-emr şol muhālefete binā'en ki erbāb-ı nefis ü hevā ve aşhāb-ı şıdk u şafā ortasında ola gelmişdür, ol tā'ifenüñ Rızā'dan rağıya'llāhu ‘anhu nefretleri oldı. Biribriyle ittifaq itdiler ki min ba'd kā'ide-i ma'hūd üzere aña istikbāl itmeyeler ve perdeyi qaldurmayalar. Çün kim yine Rızā rağıya'llāhu ‘anhu geldi ve anlar oturlardı, bî-ihtiyār yirlerinden şıradılar ve istikbāl itdiler ve perdeyi qaldurdılar. Çün ol Hāzret iĉerü gitdi. Biribirine eyitdiler: “Bu ne hāldi ki biz itdük?”

Yine ittifaq itdiler ki bir kerre dağı itmeyeler. Çün bir def'a dağı geldi, yirlerinden qalkdılar ve selām virdiler. Ammā perdeyi qaldurmaqda tevaqquf itdiler. Hudā-yı Te'ālā bir yil qopardı, ol perdeyli anlar qaldurmazdan ön qaldurdi. Çün ol Hāzret iĉerü girdi, ol yil sakin oldı. Çün taşra çıqmağa kaşd eyledi, girü ol yil zāhir olup perdeyi qaldurdi. Ol cemā'at anı gördiler, eyitdiler: “Her kimi Hudā-yı Te'ālā ‘aziz eyleye, [H178a] kimesne anı ĥor idemez.” Pes ‘adet-i ma'hūdelerine ‘avdet itdiler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Di'bel bin ‘Alī el-Ĥuzā'ī raĥimehu'llāhi te'ālā ki ol ‘aşruñ [M187b] faşih şā'irlerinden idi, eyitmiş ki: Çün ben *Medārisü āyātin ĥalat min tilāvetin* kaşidesin söyledüm ve [I162a] Rızā'nuñ rağıya'llāhu ‘anhu önüne iletdüm. Ĥorasan'da ol vaqtde ki Me'mün'un velî-‘ahdi idi. Çün ol kaşideyi oqıdum, istihsān eyledi ve buyurdi ki “Bunu hıĉ kimsenüñ önünde oqıma meger ki ben diyem.” Pes benüm ĥaberüm Me'mün'a irişdi, beni taleb eyledi ve aĥvālümü şordı ve eyitdi: “*Medārisü āyāt* kaşidesin oqı.” Ben ta'allül eyledüm. Buyurdi ki Rızā'yı da'vet itdiler. Eyitdi: “Yā Eba'l-Ĥasen, Di'bel'e *Medārisü āyāt* kaşidesinden şordum, oqımadı.” Rızā rağıya'llāhu ‘anhu buyurdi ki “Ey Di'bel, anı oqı.” Oqıdum, istihsān gösterdi ve elli biñ aqçe ‘atā itdi ve Rızā dağı rağıya'llāhu ‘anhu aña qarīb ‘atā eyledi. Ben eyitdüm: “Yā seyyidī, dilerüm baña kendü cāmelerüñden bir nesne bağışlayasın, tā benüm kefenüm ola.” Pes baña bir gönlek virdi ki kendü geymişdi ve bir minşefe ya'nī dest-māl virdi, be-ğāyet laţif ve buyurdi ki “Bunları şakla ki bunuñla āfātdan şaklansañ gerekdür.” Andan şoñra ‘Irāq'a mürāca'ata kaşd itdüm. Yolda ba'zı Kürdler ĥurūc itdiler ve kāfilemüzi gāret itdiler. Şöyle ki benümle bir eski gönlek qaldı. Ancaq ve hıĉ bir nesneye ol qadar te'essüf itmedüm ki ol gönlege ve dest-māle eyledüm. Ve ol sözde ki Rızā rağıya'llāhu ‘anhu buyurmuşdı, bunları şakla ki anlaruñla sen şaklansañ gerekdür,

mütefekkindüm. Nāgāh gördüm ki ol Kürdlerden birisi benüm atuma süvār olmuş¹⁶⁵⁸ ve yağmurluğumu geymiş çıka geldi ve benüm qurbumda tırdı.¹⁶⁵⁹ Şuña mantazır ki aşşābı cem‘ olalar ve bu beyti oqımağa başladı ki *Medārisü āyātin halat min tilāvetin*. Ve ağlamağa āgāz eyledi. Kendüme eytdüm: “Acebdür ki Kürdüñ ugrısı Ehl-i Beyt-i Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem maḥabbeti tarīqın tıtmışdur.” Pes tama‘ eyledüm ki Rızā rağıya’llāhu ‘anhu [H178b] virdügi gönlek ve dest-māl şāyed elüme gire. Aña eytdüm: “Yā seyyidī, bu qaşıdeyi kim dimişdür?” Eyitdi: “Senüñ anuñla ne işüñ¹⁶⁶⁰ vardır?” Eytdüm: “Benüm bunda bir sırrum vardır ki disem gerekdür.” Eyitdi: “Bunuñ şāḥibi meşhürdur, andan ki¹⁶⁶¹ kimesne bilmeye.” Eytdüm: “Kimdür?” Eyitdi: “Di‘bel bin ‘Alī, şā‘ir-i āl-i Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.” Eytdüm: “Ey seyyidī, vallāhi [M188a] Di‘bel benüm ve bu qaşıdeyi ben diyüp tıdurum.” Ziyāde istib‘ād eyledi ve ehl-i kâfileyi taleb eyledi ve anlardan istifsār kıldı, cümle tınuqluq [I162b] virdiler ki bu Di‘bel’dür. Her ne kim kâfileden almışdı cümlesin girü virdi ve hıç nesne alıqomadı ve bize qılavuz oldı ve ḥaṭar maḥallinden geqürdi. Pes ben ve kâfile ol gönlegile ve dest-mālün bereketinde ol belādan qırtulduq ve maḥfuz olduq. Qaşıde-i Di‘bel budur:

ذکرت محل الربع من عرفات

فاسکبت دمع العين بالعبرات

و قل عری صبری و زادت صبابتی

دسوم دیار افقرت و عرات

مدارس آیات خلت من تلاوة

و منزل وحی مقفر العرصات

لآل رسول الله بالخيف من منی

و بالبيت و التعريف و الحجرات

ديار علی و الحسين و جعفر

¹⁶⁵⁸ süvār olmuş Mİ: binmiş H

¹⁶⁵⁹ tırdı İH: durdı M

¹⁶⁶⁰ işüñ Mİ: endişeñ H

¹⁶⁶¹ ki Mİ: gayrı H

و حمزة و السّجاد ذى الثّغفات

ديار عفاها جور كل معاند
و لم تعف بالايام و السنوات

ديار لعبد الله و الفضل صفوة
سليل رسول الله ذى الدعوات

منازل كانت للصلوة و للتقى
و للصوم و التطهير و الحسنات

منازل جبريل الامين يجلها
من الله بالتسليم و الزكوات

منازل وحي الله معدن علمه
سبيل رشاد واضح الطرقات

منازل وحي الله يتزل حولها
على احمد الروحات و الغدوات

فاين الاولى شطت بهم غربة النوى
افانين فى الاقطار مختلفات

هم آل ميراث النبى اذا انتموا
و هم خير سادات و خير حمات

مطاعيم فى الاعسار فى كل مشهد
فقد شرفوا بالفضل و البركات

اذا لم نناج الله في صلواتنا
بذكرهم لم تقبل الصلوات

[H179a]

ائمة عدل يهتدى بفعالهم
و تؤمن منهم ذلة العثرات

فيا رب زد قلبى هدى و بصيرة
و زد حبهم يا رب فى الحسنات

ديار رسول الله اصبحن بلقعا
و دار زياد اصبحت عمرات

ديار رسول الله هدت قبايما
و آل زياد غلظ القصرات

و آل رسول الله يسى حريمهم
و آل زياد امنوا اليسرات

و آل رسول الله تدمى نخورهم
و آل زياد زينوا الحجلات

و آل زياد فى القصور مصونة
و آل رسول الله فى الفلوات

فيا وارثى علم النبى و آله
عليكم سلام دائم النفحات

لقد امنت نفسي بكم في حياتها
و ابي لارجو الامن عند ممات 1662

¹⁶⁶² “Arafat’ta kaldığımız mekânları andıkça
Gözlerimden damla damla yaşları akıtırım

Sabırım azaldı, o günleri çok arzular oldum
Bu diyarın her tarafı sessiz ve ıssız kaldı

Ayetler okunan medreseler tilâvetten mahrum
Vahyin indiği bu yerler şimdi kimsesiz kaldı

Ehl-i Beyt kimsesizdir, Minâ’da Hif mescidi
Kâbe, Arafat ıssız kaldı, hem Nebî mescidi

Bu yerler Ali’nin, Hüseyin’in, Cafer’in diyarı
Hamza’nın, tâatden dizi şişen Seccâd’ın yeri

Zalimler bu diyarda asla zulümedemezdi
Şimdi hep zulümle geçiyor günler ve seneler

Bu beldeler Abdullâh’ın ve Fâzılın yeridir
Onlar davetçi Resul’ün pâk sülalesidirler

Bu diyarlar namaz kılınan takvâ yerleridir
Oruç, temizlik, ihsan ve iyilik beldeleridir

Çok kerre indi Cebrâil bu diyarlara
Allah’tan selâm ve medh getirdi Resulullah’a

Vahyin indiği, ilimlerin kaynağı yerlerdir
Hakkın, hakikatin öğrenildiği beldelerdir

Ahmed-i Muhtâr bu beldelerde seyran ederken
Kendisine vahyin geldiği yerlerdir bu diyar

Hani ilk sakinleri, bizi ayrılık dağıttı
Şimdi gurbetlerde hep fâni olmuşlar

Resulullah’ın yakınları, vârisleri onlar
Büyüklerin en üstünü, en hayırlısıdırılar

Onlardır kıtlıklarda insanları doyuranlar
Bu sebeple bereketle şereflenenlerdir

Namazlarımız salavatsız kabul olunmaz
Namazlarımızda onlara duasız olursak

Onlardır, hem doğru yolun adalet rehberleri
Onlardır, hatadan kusurdan kurtuluş sebepleri

Rabbim, kalbimde hidayet ve basireti artır
Onlara iyilikte hep iştiyakımı artır

Resulullah’ın diyarı bu yerler ıssız kalmış
Ziyâd’ın yurduna bak, baştan başa mamur olmuş

Resulullah’ın diyarının kubbeleri çökmüş
Ziyâd’ın sülâlesinin ise sağlam köşkleri olmuş

Evlâd-ı Resul’ün harîmi esir ediliyor

Ve bu kaşide ba'zı rivāyetde elli beytden ziyādedür ve anda Ehl-i Beyt'ün kabrlerini zıkr eylemişdür ve böyle rivāyetdür ki: Çün Di'bel ol kaşideyi okurken bu beyte irişdi ki [M188b]

و قبر ببغداد لنفس زكية
تضمنها الرحمن في الغرفات 1663

Rızā rağıya'llāhu 'anhu buyurdı ki "Ey Di'bel, bu mevzi'a bir beyt dağı ilhāk ideyüm ki kaşideñ anuñla tamām ola." Eyitdi: "N'ola yā İbn¹⁶⁶⁴ Resūla'llāh?" Buyurdı ki **Beyt:** [İ163a]

و قبر بطوس يا لها من مصيبة
اناخت على الاحشاء بالزفرات 1665

Di'bel şordı: "Bu kabır kimün olsa gerekdür yā İbn Resūla'llāh?" Buyurdı ki "Benüm kabırümdür. Tiz ola ki Tus, dostān-ı hanedān ve muhibbān-ı Ehl-i Beyt'e gelüp gidecek maħall ola. Her kim beni bu ğurbetde ziyāret ide, rüz-ı kıyāmetde benümle ola, yarlığanmış, benüm dercümde."

Ve ol cümleden biri oldur ki, Kūflerden biri dimişdür ki: Kūfe'den Ğorasan'a 'azimet itdüm. Benüm kızum baña bir ğulle virdi ki bunu şat dağı benümçün fırüze şatun¹⁶⁶⁶ alıvir. Çün Merv'e irişdüm, Rızā'nuñ ğulāmları geldiler ki anuñ ğādimlerinden biri fevt olmuşdur. Şu ğulle ki sende vardur, bize şat, tā aña kefen idelüm. Ben eyitdüm: "Bende hiç ğulle yokdur." Gıtdiler, yine geldiler. [H179b] Eyitdiler ki "Mevlāmuz saña selām eyler ve eyidür ki 'Senünle bir ğulle vardur ki kızuñ saña virmişdür ki şatasın ve fırüze şatun alasin.' Uşda behāsın getürdük." Pes ğulleyi anlara virdüm. Andan şoñra

---

Ziyād'ın ailesi güven içinde yaşıyor

Âl-i Resul'ün boyunlarından kanlar akıyor
Âl-i Ziyād ayaklarına zinetler takıyor

Resulullah'ın ailesi kuru çöllerde kalıyor
Ziyād'ın ailesi sırça köşklere yaşıyor

Ey Âl-i Resul ve ilmin kaynağı olanlar
Her nefeste sizlere daima selâmlar olsun

Emin yaşadım, hayatımı sizin vesilenizle
Sevginizle imanımı kurtarmayı umarım."
¹⁶⁶³ "Bağdat'ta temiz bir zata ait bir kabir vardır
Melekler onu odalarla korumaktadırlar."
¹⁶⁶⁴ İbn Mî: -H
¹⁶⁶⁵ "Tus'ta garib halde bir kabir olacak
Ğurbetin acısı ciğerlerde hissedilecek."
¹⁶⁶⁶ şatun Mî: -H

kendüme eyitdüm ki “Varayum andan birkaç mes’ele şorayum, göreyüm ne cevāb virür.” Birkaç mes’ele bir yire yazdum ve şabāhıla k̄apusına vardum. İzdihām-ı ḥalā’iḳdan ol mecāl olmadı ki ol Ḥazret’i görem, bu k̄andan ki ol mesā’ili şoram. Müteḥayyir ṭurmuşdum, nāgāh bir ḡulām ṭaşra çıḳdı ve adumla çağırdı ve bir yazılmış nesne baña viridi. Eyitdi: “Ey filān, bu senüñ mes’elelerüñüñ cevābıdır.” Nazar eyledüm, gördüm benüm mesā’ilümün cevābları idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ahālī-i Benāc’dan biri dimişdür ki: Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥ’ābda gördüm, Benāc’a gelmiş ve şol mescide ki ḥāciler k̄onarlar, k̄onmuş. Öñüne vardum ve selām virdüm. Nazar-ı şerīfnde bir ṭabaḳ ṭurur,¹⁶⁶⁷ ḥurmā yapraḡından örülmiş, şeyḥānī birle pür. Resül ‘aleyhi’s-selām bir avuc ol ḥurmādan baña viridi. Şaydum on yedi ḥurmā idi. Kendümle şöyle ta’bīr itdüm ki her ḥurmā ‘adedince bir yıl diri [M189a] olsam gerekdür. Çün yigirmi günden şoñra daḡi ziyāde işitdüm, Rızā raḡıya’llāhu ‘anhu ol mescide k̄onmuş. Fi’l-ḥāl ḥıdmetine vardum. Anları hemān mevzi’de ki Resül’i şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem görmüşdüm, buldum.¹⁶⁶⁸ Hemān ol şıfat üzerine¹⁶⁶⁹ öñlerinde bir ṭabaḳ k̄onmuş. Selām virdüm ve beni yaḡına [İ163b] oḳıdı ve bir avuc ḥurmā viridi. Şaydum ol daḡi on yedi idi. Eyitdüm: “Yā İbn Resūla’llāh, ḥurmāyı daḡi artucaḳ¹⁶⁷⁰ isterüm.” Buyurdi ki “Eger Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem saña artucaḳ virdiyse ben daḡi artucaḳ vireyüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, biri daḡi dimişdür ki: Ziyād bin eş-Şalt baña didi ki “Dilerüm ki baña Rızā’dan destūr isteyesin, iḳerü girem ve ümīd iderüm ki baña bir cāme geydüre kendü cāmelerinden ve birkaç daḡi ‘aṭā da kendü adına gelmiş aḳçelerden.” Rāvī eyidür: [H180a] Çün Rızā’ya raḡıya’llāhu ‘anhu iḳerü girdüm, henüz daḡi söz söylememişdüm ki buyurdi: “Ziyād eş-Şalt diler ki iḳerü gire ve ümīd eyler ki aña bir cāme geydürem ve kendü aduma olan dirhemlerden nesne virem. Anı iḳerü getir.” Pes Ziyād iḳerü girdi. İki cāme ve otuz aḳçe ‘aṭā eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ḳuṭṭā’-ı ṭarīḳ, bir tāciri Kirmān yolında k̄arda ṭutdılar ve aḡzını k̄arla ṭoldurdılar. Dili ‘amelden k̄aldı şöyle ki¹⁶⁷¹ āsānlıḡıla söz söylemezdi. Çün kim Ḥorasān’a irişdi, işitdi, Rızā raḡıya’llāhu ‘anhu Nişabur’dadur. Kendüye eyitdi ki “Ol, Ehl-i Beyt-i Nübüvvet’ dendür. Anuñ ḥuzūrına varayum, ola ki

¹⁶⁶⁷ ṭurur İH: durur M

¹⁶⁶⁸ buldum Mİ: -H

¹⁶⁶⁹ üzerine Mİ: üzere H

¹⁶⁷⁰ artucaḳ İH: artucaḡ M

¹⁶⁷¹ ki Mİ: -H

buña bir ‘ilâc ide.” Gice vâkı‘asında gördi ki Rızâ’nuñ rağıya’llâhu ‘anhu öñüne vardı ve şefâ‘at taleb itdi. Buyurdi: “Al kimyonu ve sa‘teri ve tuzı şuyyla yaş eyle. İki üç kerre ağzuñda tut ki şifâ bulasın.” Uyğudan uyandı ve ol vâkı‘ayı i‘tibâra almadı. Çün Nişabur’a irişdi, Rızâ rağıya’llâhu ‘anhu taşra gitmişdi ve ba‘zı ribâtlarda nüzül itmişdi. Ol tâcir hıdmetine vardı ve kışşasın girü söyledi ve düşini zıkr itmedi. Rızâ [M189b] rağıya’llâhu ‘anhu buyurdi ki “Senüñ devân oldur ki hemân saña uyğuda diyüpdurdum.” Eyitdi: “Yâ İbn Resûla’llâh, dilerüm ki bir dağı işidem.” Buyurdi ki “Al bir miqđâr kimyonu ve sa‘teri ve tuzı şuyyla yaş eyle ve iki üç kez ağzuñda tut ki şifâ bulasın.” Ol şahş öyle eyledi ve şifâ buldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün bir şahşa nazâr eyledi ve buyurdi ki: “Ey bende-i Ĥudâ, vaşıyyet eyle anı ki dilersin ve ĥâzır ol şol nesne için ki anda ĥalâş yokdur.” Çün bu söz üzerine [İ164a] üç gün geçdi, ol şahş vefât itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebû İsmâ‘il-i Sindî dimişdür ki: Rızâ rağıya’llâhu ‘anhuya vardum ve bir kelime ‘Arabî’den bilmezdim, aña luğat-ı Sind ile selâm virdüm. Ol dağı hemân ol luğatla cevâb virdi. Andan soñra andan su‘âl eyledüm, Sind dili ile cümlesine cevâb virdi. Çün taşra çıkdum, eyitdüm: “Ben ‘Arabî dilin bilmezüm. Du‘â eyle ki Ĥağ te‘âlâ baña ol dili söylemege ilhâm eyleye.” Mübârek elin benüm tudağlaruma¹⁶⁷² sürdi. Fi’l-ĥâl lisân-ı ‘Arabî söylemege başladum.¹⁶⁷³

Ve ol cümleden biri oldur ki, biri dađı¹⁶⁷⁴ dimişdür ki: Ĥacca ‘azîmet itdüm. Benüm câriyem benümçün iki şevb-i mülcem tertîb itmişdi ki anuñla iĥrâm bağlanam. Çün iĥrâm vağtı irişdi, benüm ĥâtıruma bir dağdağa geldi ki şevb-i mülcem birle iĥrâm câ‘iz midür, degül midür? Anı terk eyledüm ve ġayrı iĥrâm idindüm. Çün Mekke’ye irişdüm, Rızâ rağıya’llâhu ‘anhu tarafına bir mektüb yazdum ve ba‘zı nesne anuñla bile gönderdüm ve ferâmüş itdüm. Ol mektübda andan su‘âl itdüm ki şevb-i mülcemle iĥrâm dürüst midür yoĥsa degül midür? Bâ-vücüd ki ĥâtırumda idi, [H180b] sehl müddet geçdi ki kâşid geldi ve mektübuñ cevâbın getürdi ve âĥirinde yazılmışdı ki ĥiç bâk yokdur ki muĥrim câme-i mülcem geysel.

¹⁶⁷² tudağ M: tuğak İ: -H

¹⁶⁷³ **Ve ol cümleden biri oldur ki**, bir gün bir şahşa nazâr eyledi ve buyurdi ki: “Ey bende-i Ĥudâ, vaşıyyet eyle anı ki dilersin ve ĥâzır ol şol nesne için ki anda ĥalâş yokdur.” Çün bu söz üzerine [İ164a] üç gün geçdi, ol şahş vefât itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Ebû İsmâ‘il-i Sindî dimişdür ki: Rızâ rağıya’llâhu ‘anhuya vardum ve bir kelime ‘Arabî’den bilmezdim, aña luğat-ı Sind ile selâm virdüm. Ol dağı hemân ol luğatla cevâb virdi. Andan soñra andan su‘âl eyledüm, Sind dili ile cümlesine cevâb virdi. Çün taşra çıkdum, eyitdüm: “Ben ‘Arabî dilin bilmezüm. Du‘â eyle ki Ĥağ te‘âlâ baña ol dili söylemege ilhâm eyleye.” Mübârek elin benüm tudağlaruma sürdi. Fi’l-ĥâl lisân-ı ‘Arabî söylemege başladum. Mİ: -H

¹⁶⁷⁴ Biri dağı Mİ: -H

Ve ol cümleden biri oldur ki, biri daği dimişdür ki: Bir Rızā'yıla rağıya'llāhu 'anhu bir ھاyađda idüm ve anuñla söz söylerdüm. Nāgāh bir serçe geldi ve kendüsini anuñ öñünde yir üzerine bırağdı ve āvāz eyledi ve ıztırab gösterdi. Rızā rağıya'llāhu 'anhu buyurđı: “Bilür misin ki bu serçe ne söyler?” Eyitdüm: “Allāhu ve Resülühu ve İbn Resülühu a'lem.” Buyurđı ki “Bu hānede bir [M190a] mār vardur. İster ki benüm oğlancuğlarımı yiye.” Pes buyurđı ıur, bu hāneye gir ve ol yılanı ıatlı eyle. ıurdum, ol hāneye girdüm. Gördüm ki bir yılan ol hāneyi ıolanur. Anı ıatlı itdüm.¹⁶⁷⁵

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kiři daği dimişdür ki: Benüm ھاatunum hāmile idi. Rızā'nuñ rağıya'llāhu 'anhu öñüne vardum ve eyitdüm: “Du'ā eyle ki Hūdā-yı Te'ālā anı er oğlancuğ ide.” Buyurđı ki “ھاatunuñ iki oğlana hāmiledür.” Çün döndüm hātıruma geldi ki birine Muħammed ad ıoyam ve birine 'Alī. Baña çağırdı ki “Birine 'Alī ad ıo ve birine Ümmü 'Amr.” Ve çün [İ164b] ol oğlancuğlar yire düşdiler, biri er oğlandı ve biri ıız. 'Alī ve Ümmü 'Amr ad ıodum. Bir gün kendü anamdan şordum ki “Ümmü 'Amr ne addur?” Eyitdi kim “Benüm anamuñ adı Ümmü 'Amr idi.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi daği dimişdür ki: Hırasan'da Rızā'dan rağıya'llāhu 'anhu işitdüm ki buyurđı: Çün beni Medīne'den ıaleb itdiler, cümle 'ıyālümü cem' eyledüm ve anlara buyurdum ki benüm üzerüme ağlaşalar, tā işidem. Andan řoñra on iki biñ aıçe anlara ıısmet itdüm ve eyitdüm ki “Daği sizden yaña mu'āvedet itmesem gerekdür.”¹⁶⁷⁶

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Me'mün aña hılāfeti 'arz eyledi, ol ھاızret ıabül itmedi. Bu istid'ā iki ay miđdārı oldu. Āhirü'l-emr çün mübālağa eyledi ki hadden geıdı ve va'ıd ü tehdīde irişdi, ıabül eyledi. Ol bābda bir faşlı yazdı ve anuñ āhirinde řebt itdi ki

و الجفر و الجامعة يدلان على ضد ذلك و ما أدري ما يفعل بي و لا بكم¹⁶⁷⁷

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَ هُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ لَكِنِّي امْتَثَلْتُ أَمْرَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَثَرْتُ رِضَاهُ وَ اللَّهُ يَعِصْمُنِي وَ إِيَادَهُ¹⁶⁷⁸

Ve ol cümleden biri oldur ki, şol ھاvarııđ ki Ebu'ş-Şalt-ı Hirevī'nüñ ıışşasında rivāyet [H181a] olunmuşdur, ma'lüm ola ve ol şöyledür ki, Ebu'ş-Şalt dimişdür ki: Bir

¹⁶⁷⁵ itdüm İH: eyledüm M

¹⁶⁷⁶ **Ve ol cümleden biri oldur ki,** Bir kişi daği dimişdür ki Hırasan'da Rızā'dan rağıya'llāhu 'anhu işitdüm ki buyurđı, çün beni Medīne'den ıaleb itdiler, cümle 'ıyālümü cem' eyledüm ve anlara buyurdum ki benüm üzerüme ağlaşalar tā işidem. Andan řoñra on iki biñ anlara aıçe ıısmet itdüm ve eyitdüm ki daği sizden yaña mu'āvedet itmesem gerekdür. Mİ: -H

¹⁶⁷⁷ “Cefr ve cāmi'a kitapları bunun tersini gösterir. 'Bana ve size ne yapılacağımı da bilmem.’” *Kur'ān-ı Kerīm*, Ahkaf, 46/9.

¹⁶⁷⁸ “Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.” *Kur'ān-ı Kerīm*, *Kur'ān-ı Kerīm*, En'ām, 6/57. Halifenin emrine uydum. Allah beni ve sizi korusun.

gün Rızā’nuñ rağıya’llāhu ‘anhu öñünde oturmuşdum. Baña eyitdi: “Bu ubbeye gir ki Hārūn er-Reşīd’uñ abri andadur ve dört cānibinden anuñ toprak getir.” Vardum, toprak getürdüm. odı¹⁶⁷⁹ ve bıradı ve eyitdi: “Tīz ola ki benümün bu yirde abr azalar ve bir taş zāhir ola. Eger orasan’da olan cümle külüngleri getüreler, anı azamayalar.” Andan soñra [M190b] buyurdı ki “Filān mevzi‘den toprak getir.” Getürdüm, buyurdı ki “Benümün bu arada azasız ve diyesiz ki yedi derece aşıa indüreler ve abrūñ ortasını şa ideler ve eger omayalar buyur ki telhid eyleyeler ve anı iki zirā‘ ve bir arış düzeler ki anı udā-yı Te‘ālā ol adar ki diler geniş eyler ve azdıqları vaqt başum ucından bir yaşlu zāhir olsa gerekdür. Şol kelām ile ki saña ta‘līm iderüm, tekellüm eyle ki şı aynaya ve lahd şıyla tola ve ol şunuñ içinde uşaq balıqlar göresin. Bu etmegi ki saña virdüm uvacı eyle ve ol şuya bıra, [İ165a] tā ol balıqlar yiyeler şöyle ki hiç almaya. Pes bir büyük balı ıa ve ol uşaq balıqları divşüre şöyle ki hiç almaya.¹⁶⁸⁰ Andan soñra ğā’ib ola. Çün ğā’ib ola,¹⁶⁸¹ elüñi şunuñ üzerine o ve ol nesneyle ki didüm, tekellüm eyle, tā şı eksüle ve ol nesne ki didüm, anuñla tekellüm eyle, meger kim uzūr-ı Me’mūn’da.” Andan soñra buyurdı ki “Ey Ebu’s-Şalt, yarın Me’mūn’a varsam gerekdür. Eger şöyle ki taşra ıam ve başum üzerinde örtülmiş bir nesne olmaya, benümle söyleş. Ve ger bir nesne başum üzerine örtmiş olam, benümle söz söyleme.”

Çün şabāh oldu Rızā rağıya’llāhu ‘anhu cāmeler geydi ve muntazır oturdı, tā Me’mūn’uñ ğulāmı anı taleb itmege geldi. Pes Me’mūn’a vardı. Me’mūn’uñ önünde mīvelerle taaqlar onmuşdı ve bir salım üzüm elinde tutardı¹⁶⁸² ve yirdi. Çün ol azret’i gördi, yirinden sıcradı ve anuñla ucışdı ve iki gözleri ortasından öpdı ve yanına aldı ve elindeki üzümü aña virdi. Eyitdi: “Yā İbn Resūla’llāh, bundan hūbra üzüm gördüñ mi?” Rızā rağıya’llāhu ‘anhu [H181b] buyurdı ki “Nefis üzüm Cennet’üñdür.” Pes Me’mūn eyitdi: “Bu üzümden buyuruñ.” Rızā rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Beni mu‘āf tut.” Me’mūn mübālağa eyledi ve eyitdi: “Māni‘ nedür meger bizi mütehhem tutarsın?” Ve ol salımı aldı ve ba‘zı andan yidi ve yine Rızā’ya virdi. Rızā rağıya’llāhu ‘anhu iki üç dāne yidi ve bıradı ve yirinden tırdı. Me’mūn eyitdi: “anda gidersin?” Buyurdı ki “Ol yire ki gönderdüñ.” Pes mübārek başına [M191a] bir nesne örtmiş taşra ıageldi. Aña söz söylemedüm. Geldi serāyına girdi ve buyurdı ki serāyuñ

¹⁶⁷⁹ odı İH: odı M

¹⁶⁸⁰ Pes bir büyük balı ıa ve ol uşaq balıqları divşüre şöyle ki hiç almaya. Mİ: -H

¹⁶⁸¹ Andan soñra ğā’ib ola. Çün ğā’ib ola Mİ: -H

¹⁶⁸² tutardı İH: dutardı M

kapusını bağladılar ve döşeklerinüñ üzerine yatdı ve ben serāyuñ ortasında ğamġin tırdım. Nāġāh gördüm bir cüvān iġerü girüp geldi, ħüb-rüy ve müşg-büy. Rızā'ya rağıya'llāhu 'anhu ziyāde ŧebih. Öñüne segirdüm ve eyitdüm: "Ķandan geldüñ ki kapu baġlıydı?" Buyurdı ki "Ol kimse beni iġerü koydı ki bir sā'atde Medīne'den getürdi." ŧordum ki "Sen kimsin?" Buyurdı ki "Ĥüccetu'llāh Muġammed bin 'Alī." Ve atasına girdi ve baña daġı eyitdi: "Sen daġı gir." Ķün Rızā rağıya'llāhu 'anhu anı gördi, yirinden tırdı, mu'ānaġa eyledi ve [İ165b] baġrına baŧdı ve iki gözlerinüñ ortasında öpdü ve kendü tekyesinüñ üzerine aldı. Ol daġı yüzün atasınüñ yüzi üzerine ġodı. Gizlü sözler söyledi ki ben fehm itmedüm. Andan ŧoñra Rızā'nuñ rağıya'llāhu 'anhu iki dudaġınüñ üstinde ġardan aġ kif gördüm ve Muġammed bin 'Alī rağıya'llāhu 'anhu anı kendü diliyle yalardı.

Pes elin atasınüñ cāmesiyle sīnesi ortasına iletđi ve serġe gibi bir nesne ġıġardı ve yuddı. Rızā rağıya'llāhu 'anhu hemān geġdi. Muġammed bin 'Alī rağıya'llāhu 'anhu eyitdi: "Ey Ebu'ŧ-ŧalt, tır, ġizāneden ŧu ve taġta getür." Eyitdüm: "Ĥizānede ne ŧu var ve ne taġta." Buyurdı ki "Saña didüklerini yirine getür." Ĥizāneye girdüm, ŧu ve taġta buldum ve taŧra getürdüm. Diledüm ki aña yardım idem. Buyurdı ki "Ey Ebu'ŧ-ŧalt, benimle bir kimse daġı vardur ki yardım ider." Anı yudı ve buyurdı ki "Ĥizānede bir cāmedān var. Anda kefen va ġanūt ya'nī meyyitler iġün virilen buġür [H182a] vardur, getür." Vardum anda bir cāmedān gördüm ki herġiz görmemiŧdüm. Getürdüm, anı tekfīn eyledi ve namāz ġıldı. Pes eyitdi: "Tābūt¹⁶⁸³ getür." Eyitdüm: "Varayum neccāra ıŧmarlayayum." Yine eyitdi: "Ĥizāneye var." Vardum. Bir tābūt gördüm ki herġiz görmemiŧdüm. Getürdüm, anı tābūta ġoydı ve iki rek'at namāza baŧladı. Henüz namāz tamām itmemiŧdi ki tābūt yirinden ġalkdı ve saġf-ı ġāne yarıldı ve tābūt geġüp yuġaru gitdi. Eyitdüm: "Yā İbn Resūla'llāh, Me'mün hemīn sā'at gelür ve anı taleb eyler. Biz ne diyelüm?" Buyurdı ki [M191b] "Epsen ol ki tābūt tiz gelür." Pes buyurdı ki "Ey Ebu'ŧ-ŧalt, ġiġ bir peyġamber yoġdur ki maŧrıġda vefāt ide ve vaŧisi maġribde fevt ola, meġer ki Ĥudā-yı Te'alā anlarüñ ecsādını ve ervāġını cem' eyleye." Bu söz tamām olmamiŧdi ki gördüm yine saġf-ı ġāne yarıldı ve tābūt aŧaġa indi. Anı tābūtdan ġıġardı ve firāŧı üzere yaturdı. ŧöyle ki ġüyā anı ġāli üzere ġomiŧlardur ve kefen itmemiŧlerdür. Pes buyurdı: "Tır, ġapuyı aġ." Aġdum. Me'mün ve ġulları ġapuda idiler. İġerü girdiler. Giriyan ve ġuŧŧalu yaġalar ġāk itdiler ve baŧlarına taġancalar urdılar ve Me'mün dirdi ki

¹⁶⁸³ tābūt Mİ: tābūd H

1684. «يا سيداه فجعلت بك يا سيداه» Andan sonra anuñ tekfinine ve techizine [İ166a] meşgûl oldılar ve buyurdi, tā kabrini kazmağa iştiğâl göstereler. Ben ol mevzi‘de hâzır oldum.

Her ne ki Rızâ rağıya’llâhu ‘anhu dimişdi, cümle hâzır oldı. Çün Me’mün ol şuyı ve balıklar gördi, eyitdi: “Rızâ rağıya’llâhu ‘anhu hayâtında bize ‘acâ’ib gösterürdi, memâtında dağı hem gösterür.” Me’mün’uñ muqarreblerinden biri eyitdi: “Bilür misin ki bu neye işaretdür? Aña işaretdür ki sizüñ mülküñüz ey Benî el-‘Abbās ve her ne deñlü keşret ü tül müddetle ise hemân bu balıklar mişlidür. Çün ecellerüñüz irişe ve eşerlerüñüzüñ inkıtâ‘ı zamānı qarīb ola, Hudā-yı Te‘ālā bizden sizüñ üzeriñüze bir kişi musallağ eyleye, tā sizi fānī eyleye.” Me’mün eyitdi: “Rāst söylersin.” [H182b]

Yine Ebu’s-Şalt eyidür: Çün Me’mün Rızâ’nuñ rağıya’llâhu ‘anhu defninden fāriğ oldı, eyitdi: “Ol kelām ki söylerdüñ, baña ta‘līm eyle.” Eyitdüm: “Hemân sā‘at anı unuttum ve fī nefsu’l-emr toğru didüm.” Buyurdi: Beni habs eylediler bir yıl miğdārı habsde kaldum. ‘İyşum münkaż oldı. Ey bār-ı Hudā-yı Te‘ālā didüm, bi-haqq-ı Muḥammed ve āl-i Muḥammed baña ḥalāşı rüzī kııl. Henüz du‘āyı tamām itmemişdüm ki Muḥammed bin ‘Alī er-Rızā’yı gördüm. İçerü girüp geldi ve eyitdi: “Göñlüñ taraldı ey Ebu’s-Şalt.” Eyitdüm: “Belī vallāhi.” Ve eyitdi: “Tūr, taşra çık.” Ve elün benüm bendlerüm üzerine urdı, cümlesi açıldı. Elüme yapışdı ve ol serāydan taşra çıkardı ve pāsban kulları [M192a] beni gördiler ve kâdir olmadılar ki baña söz söyleyeler. Pes eyitdi: “Yürü Hudā-yı¹⁶⁸⁵ te‘ālānuñ zımānında ol, dağı anuñ emānında ki dağı sen aña irişmezsin ve ol saña irişmez.” Ebu’s-Şalt eyidür: “Tā bu vakte dek ki Me’mün’ı gördüm.”

Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Tālib¹⁶⁸⁶ rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in. Bunlar toğuzıncı imāmdur ve künyetleri Ebū Ca‘fer’dür. Künyetde ve adda Bākıır’a muvāfiğdur rağıya’llāhu ‘anhu. Bundan ötürü anlara Ebū Ca‘fer-i Şānī dirler ve laqabları Takī ve Cevād’dur. Anaları ümmü veled idi. Adı Ḥayzarān idi. ¹⁶⁸⁷ وقيل ریحانه و قيل كانت من اهل مارية القبطية. Vilādetleri Medīne’de idi. cum‘a güninde, şehr-i Receb’den on gün geçmişdi, yüz toğsan beşinci yılında. Vefātları se-şenbih güninde elli gün Zı’l-ḥicce’den geçmişdi, sene ‘ışrın ve mi’eteynde, Mu‘taşım’uñ ḥilāfeti zamānında. [İ166b]

¹⁶⁸⁴ “Ey Seydā, sana ne oldu ey Seydā!”

¹⁶⁸⁵ Hudāy İH: Ḥağ M

¹⁶⁸⁶ Der-kenar: **Muḥammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca‘fer (eş-Şadıq-6) bin Muḥammed (el-Bākıır-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidin-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī Tālib (1)** M: -İH

¹⁶⁸⁷ “Reyhānedendir denmiştir ve Kıpti Marya’nın şehrindendir de denilmiştir.”

1688 و قيل مات مسموما و لكنه ما صح 1688 abrleri Badad'dadur, cecdi Kzım'un raıya'llhu 'anhu abrleri afasında ve kii yaında iken keml-i¹⁶⁸⁹ 'ilm  edeb  fazlı ol mertebede idi ki Me'mn aufte oldu ve ızı mm'l-Fazl'ı aa atunlua viridi ve aa oup Medne'ye gnderdi ve her¹⁶⁹⁰ yıl bi dirhem aa gnderirdi.

Ve andan nal iderler ki atası Rız raıya'llhu 'anhu fevt oldudan ora on bir yaında [H183a] iken Badad maallelerinin ba'zında olancularla urmidı.¹⁶⁹¹ ttifaen Me'mn ikr adına ara ıkmıdı. Yolu ol yire uradı, cmle olancular yol zerinden adılar ve Cevd raıya'llhu 'anhu yirinde urmidı.¹⁶⁹² n Me'mn arib geldi, anı grdi ve ud-yı Te'l aa gnllerde 'azim abl virmidı. Bir zamn nazar eyledi ve ordı ki "Ey olancu, sen nin ol alan olancularla yoldan gitmedn?" Fevr cevb viridi ki "Ey emire'l-mminin, yol ar degldr ki ben gitmekle anı vsi' eyleyem ve benm crmm dai yodur ki avfdan aam ve sn-i zannum saa dai oldur ki b-cerime kimseyi incitmezsin." Me'mn'a ann reti ve tekellmi ziyde o geldi. ordı ki "Adu nedr?" Buyurdu ki "Muammed." ordı ki [M192b] "Kimn olsın?" Buyurdu: "Rız'nu oluyam raıya'llhu 'anhu." Atasına taram  terazzi eyledi ve ol cnibe ki giderdi, revn oldu.

Ve kendsiyle aydin oanlar var idi. n 'imret-i ehrden ıdılar, bir oanı bir tedreve ya'ni bir¹⁶⁹³ su glne aldı. Ol oan g'ib oldu ve gybeti uzadı. Andan ora hevdan aaa indi ve aynaında bir kiirek balı getirdi, yarı canlu. Me'mn anı ziyde ta'accb itdi. Ol balıı kend elinde utup gir dndi. n ol mevzi'a iridi ki Cevd raıya'llhu 'anhu olancularla anda ururdu. Olancular destrla muaddemen yoldan bir arafa gitdiler ve Cevd raıya'llhu 'anhu yirinde urdu. n Me'mn yaın geldi, eyitdi: "Ey Muammed!" Buyurdu ki¹⁶⁹⁴ "Lebbeyk ey emire'l-mminin!" Eyitdi: "Bu ne nesnedr ki elmdedr?" Buyurdu: ان الله تعالى بمشيئته خلق في بحر قدرته سمكا صغارا تصيدها بذات الملوك و الخلفاء فيختبرون بها سلالة اهل النبوة¹⁶⁹⁵

1688 "Zehirlenerek öld de sylenir ancak bu doru deildir."

1689 keml-i M: -H

1690 her M: -H

1691 urmidı H: durmi idi M

1692 urmidı H: durmi idi M

1693 bir M: -H

1694 ki M: -H

1695 "Allah suda kk bir balı yarattı. Halifenin kuları da onu avladı. Bunu bana haber veren de Resulullah ve Ehl-i Beyt'idir."

Çün Me'mün bu sözi andan¹⁶⁹⁶ [İ167a] işitdi, ta'accüb eyledi ve çokluk aña nazar kıldı ve eyitdi: ¹⁶⁹⁷«انت ابن الرضا حقا»، Ve in'ām u ihsān ki aña nisbet iderdi, muzā'af kıldı.

Ve böyle rivāyet itmişlerdür ki: Ümmü'l-Fa'zl, atası Me'mün'a şikāyet [H183b] idüp mektüb yazdı ki “Cevād benüm üzerüme cāriye tutar ve 'avret almak ister.” Me'mün cevābında yazdı ki “Ben seni aña anuñçün virmedüm ki Hāḡ te'ālā helāl itdüğini aña harām eyleyem. Gerekdür ki min ba'd bunuñ gibi sözler söylemeyesin ve baña yazup¹⁶⁹⁸ göndermeyesin.”

و من كلماته القدسية قال رضى الله عنه العامل بالظلم والمعين له و الراضى به شركاء و قال رضى الله عنه يوم العدل على الظالم اشد من يوم الجور على المظلوم و قال رضى الله عنه العلماء غرباء لكثرة الجهال بينهم و قال رضى الله عنه الصبر على المصيبة مصيبة على الشامة بما و قال رضى الله عنه من امل فاجرا كان ادنى عقوبته الحرمان و قال رضى الله عنه اثنان عليان ابدا صحيح محتمى و عليل مخلط¹⁶⁹⁹

Ve min¹⁷⁰⁰ cümle-i kerāmātühu raḡıya'llāhu te'ālā 'anhu, oldur ki çün Me'mün kıızı Ümmü'l-Fa'zl'ı ol ḡazrete nikāh eyledi ve aña қоşup Medīne'ye gönderdi. Çün Kūfe'ye irişdi, günüñ āhirinde nüzül eyledi ve bir mescide girdi ki anuñ şahnında sidre ağacı var idi ki [M193a] henüz yimiş virmemişdi. Bir bardaḡ şu taleb itdi ve ol ağacuñ dibinde āb-dest aldı. Ba'dehu ḡalkıla¹⁷⁰¹ aḡşām namāzın kıldı. Namāzı kıldıḡdan soñra taşra çıḡdı. Ol ağacuñ dibine geldi. Ol ağac tāze yimişler virmişdi. Ġāyet şirīn ve çekirdegi hergiz yoḡ idi. Teberrüken ol yimişlerden¹⁷⁰² ḡalk alup yirlerdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, selefden biri dimişdür ki:¹⁷⁰³ 'Irāḡ'dayıdum, işitdüm ki bir kimse Şām'da peyḡamberlik da'vāsın eylemiş. Aña demürden bend urup getürmişler ve filān yirde ḡabs eylemişler. Ol yire vardum ve ḡapucılara nesnecük virdüm ve ol kişiye girdüm. Anı tamām 'aḡl ü fehm ile buldum. Şordum ki “Ḥikāyetüñ nice olmışdur?” Eyitdi: Ben bir kişiydüm Şām'dan, 'ibādete meşḡul. Şol mescidde ki dirler emirü'l-mü'minīn İmām Ḥüseyn'üñ mübārek başını anda dikmişlerdi, nāḡāḡ gördüm bir şahş benüm önümde zāhir oldı ve eyitdi: “Ṭur.” Yuḡaru ṭurdum. Bir sehl yol alup [H184a] gitdi, kendümi Mescid-i Kūfe'de gördüm. Buyurdi ki “Bilür misin bu ne

¹⁶⁹⁶ andan Mİ: -H

¹⁶⁹⁷ “Sen gerçekten Rıza'nın oğlusun.”

¹⁶⁹⁸ yazup Mİ: -H

¹⁶⁹⁹ “İmam Rıza dedi ki zalimin adaletle geçen günü, mazlumun zulümle geçen gününden daha zordur. Cahillerin sayısı arttığında alimler onların arasında garip kalırlar. Kötülüğe sabretmek, zalim için musibettir. Facirden imdat dilenen ve ona muhabbet besleyen için en büyük ceza mahrumiyettir. Sihatliiyken perhiz yapan ve hastayken perhiz yapmayan ebedi hastadır.”

¹⁷⁰⁰ min Mİ: -H

¹⁷⁰¹ ḡalkıla Mİ: ḡalkuñ H

¹⁷⁰² Ġāyet şirīn ve çekirdegi hergiz yoḡ idi. Teberrüken ol yimişlerden Mİ: -H

¹⁷⁰³ dimişdür ki Mİ: -H

yirdür?” Eyitdüm: “Belī, Mescid-i Kūfe’dür.” Namāza [İ167b] tırdı, ben dağı namāza tırdum. Çün namāzdan fāriğ oldı, taşra çıkdı. Ben dağı bile çıkdum. Azıcık yir gitdi, kendümi Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mescidinde buldum. Ravza-i Resüllü’llāh’a şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem selām virdi. Namāza tırdı, ben dağı namāza tırdum. Pes taşra çıkdı, ben dağı taşra çıkdum. Az yir gitdük, kendümi Mekke’de buldum. Tavāf eyledi, ben dağı tavāf eyledüm. Pes taşra çıkdı, ben dağı taşra çıkdum. Benden gā’ib oldı ve ben dağı kendümi ol mevzi’de buldum ki Şām’da ‘ibādete meşgüldüm. Bu hālden ta’accübde kaldum ve hıç bilmedüm ki ol kimdür.

Çün gelesi yıl yine ol vaqt oldı, girü ol şahş zāhir oldı ve beni bilesince alup gitdi ve geçen yılda her ne ki itmişdi, yirine getürdi. Çün müfāraķat vaķtı irişdi, aña and virdüm ol Hūdā haķķiçün ki şol müşāhede itdüklerüme saña kudret virmişdür, baña söyle ki sen kimsin? Buyurđı ki “Muħammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca’fer’üm.” Çün şabāh oldı, bu każiyyeyi [M193b] anlara ki baña gelüp giderlerdi, didüm, haberüm Şām vālisine irişdi. Beni mütehhem kıldılar anuñla ki “Nübüvvet da’vāsın idersin” diyü, baña bend urdılar ve alup bir yire getürdiler şöyle ki görürsin. Rāvī eyidür: Pes ol vāliye ruķ’a yazdum ve anuñ hālını ‘arz eyledüm. Ruķ’anuñ ardına yazılmış ki “Ol kimse ki bir gicede anı Kūfe’den Medīne’ye ve Medīne’den Mekke’ye iletđi ve Mekke’den Şām’a idüñüz ki bizüm ħabsimüzden ħalāş eylesün.” Ol söz baña ziyāde ağır geldi. Mağmüm u maħzün oldum. Çün şabāhıladum, cānib-i ħabse revān oldum, tā aña ol hālden haber virem. Vālīnün ādemlerini ve ol bekcileri tamām ıztırābda buldum. Şordum ki “Ĥāl nedür?” Eyitdiler: “Ol şahş ki peygamberlik da’vāsın itmişdi ve anı ħabs eylemişlerdi, gice gā’ib oldı. Bilmezüz anı yir mi yutdı ya gök kuşları ħapdılar.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün [H184b] Me’mün fevt oldı, buyurđı ki bizüm ħalāşumuz otuz ay geçdükden soñra olsa gerekdür. Çün Me’mün’uñ fevtinden otuz ay geçdi, ol Ĥazret’e dağı vefāt irişdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişı dimişdür ki: Cevād rağıya’llāhu ‘anhuya vardum ve eyitdüm: “Filān kişı saña du’ā ider ve cāmelerüñden bir cāme ister ki aña kefen ideler.” Buyurđı ki [İ168a] “Ol andan müstağnī olmışdur.” Pes ben taşra çıkdum ve hıç bilmedüm ki ol sözüñ ma’nası ne idi. Nāgāh haber irişdi ki ol şāliħa bundan on üç gün ya on dört gün evvel vefāt eylemiş.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişı dağı dimişdür ki: Aşħābdan biriyle sefere kaşd itmişdüm. Cevād’a rağıya’llāhu ‘anhu geldük ki vedā’ idevüz. Buyurđı ki “Bugün

gitmeñüz, yarına dek şabr eyleñüz.” Çün taşra çıkdum, yoldaşum eyitdi: “Ben gördüm ki benüm yüküm gitmişdür.” Pes ol gitdi, ben kaldum. Gice ol derede kim konuşmuşdı, seyl geldi ve anuñ içinde garķ oldu ve helāk oldu.

‘Alī bin Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib¹⁷⁰⁴ rıdvanu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in. Bunlar onıncı imāmdur. Künyetleri Ebu’l-Ḥasen’dür ve bunlara Ebu’l-Ḥasen-i Şāliş dirler ve laķabları Hādī ve ‘Askerī [M194a] demekle meşhürdür. Anaları ümmü veled idi. 1705 Vilādetleri Medīne’de idi, şehr-i Receb’uñ on üçünde iki yüz on dördüncü yılda. Vefātları Muntaşır zamānında idi. Nevāḥi-i Bağdād’dan Sürremenrāy’da, dü-şenbih günü, Cemāziye’l-āḥir’uñ evāḥirinde, iki yüz elli dördüncü yılda ve ķabrleri hem serāylarındadır¹⁷⁰⁶ ki Sürremenrāy’da var idi.

و قيل ان مشهد علي الهادي رضى الله عنه بقم و ليس بصحيح و انما الصحيح ان مشهد فاطمة بنت موسى بن جعفر بن محمد رضى الله عنهم ببلدة قم و قد نقل عن الرضا علي بن محمد موسى رضى الله عنهما انه قال من زارها دخل الجنة 1707

Ve Hādī’nüñ menākıb-ı şerifesinde getürmüşlerdür ki: Bir gün Sürremenrāy nevāḥisinde bir kūya gitmişdi. [H185a] Bir A‘rābī anı taleb eyledi, eyitdiler: “Filān kūya gitdi.” Ardınca gitdi. Çün ol Ḥāzret’e irişdi, A‘rābī’den şordı ki “Ne ḥācete geldün?” Eyitdi: “Ben anlardanum ki ceddün ‘Alī bin Ebī Ṭālib’uñ velāsına ya‘nī dostluğına temessük itmişlerdenüm. Ve benüm ‘azīm borcum vardur ki anuñ edāsına ‘acizüm. Ḥaylī zamān geçmişdür ve senden ğayrı hiç kimse bilmezüm ki anı benüm boynumdan götüre.” Buyurdı ki “Ḥāṭıruñı hoş tut.” Ve anı aşāđa ķondurdu. Çün şabāḥ oldu¹⁷⁰⁸ A‘rābī’ye eyitdi: “Saña bir söz söylesem gerekdür [İ168b] ki ol sözde gerekdür ki¹⁷⁰⁹ baña muḥālefet itmeyesin.” A‘rābī eyitdi: “İtmezüm.” Hādī rağıya’llāhu ‘anhu mübārek eliyle bir ḥaṭ yazdı. Mazmūnı bu ki “A‘rābī’nüñ şu ķadar meblağ ki deyninden ziyāde idi, benüm zimmetümde deyndür.” Ve buyurdı ki “Bu ḥaṭtı al, çün ben Sürremenrāy tarafına mürāca‘at eyleyem, benüm öñüme getir ve çün ben cemā‘at içinde oturam, deynüñi

¹⁷⁰⁴ Der-kenar: ‘Alī (el-Hādī-10) bin Muḥammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca‘fer (eş-Şādık-6) bin Muḥammed (el-Bāķır-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidīn-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī Ṭālib (1) M: -İH

¹⁷⁰⁵ “Annesi, Me‘mun’un kızı Ümmü’l-fazl’dır diyenler de vardır.”

¹⁷⁰⁶ serāylarındadır Mİ: serāyındadır H

¹⁷⁰⁷ “Kum beldesinde olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat bu doğru değildir. Kum beldesinde Musa Kāzım’ın kızı Fatıma’nın şehid düştüğü yer vardır. Musa Kāzım bu kızı için, Fatıma’yı kim ziyaret ederse Cennet’e gider, buyurmuştur.”

¹⁷⁰⁸ şabāḥ oldu Mİ: -H

¹⁷⁰⁹ gerekdür ki Mİ: -H

taleb eyle ve benümle ğalīz kelimāt kı. Elbette gerekdür ki bu emrde muhālefet itmeyesin.” A‘rābī eyitdi: “İtmeyem.” Ve hıttı aldı ve gitti.

Çün Hādī rağıya’llāhu ‘anhu Sürremenrāy’a mürāca‘at itdi, hālifenüñ aştābından ve ğayrından bir cemā‘at-i keşire ol Hāzret’üñ önünde otururken ol A‘rābī geldi ve hıttı çıkardı ve şöyle ki Hādī rağıya’llāhu ‘anhu vaşıyyet itmişdi, muṭālebe itdi ve Hādī rağıya’llāhu ‘anhu anuñla rıfķıla söyledi ve itizār gösterürdi ve anuñ edāsına va‘de [M194b] beyān iderdi. Pes bunuñ haberi Mütevekkil’e irişdi, buyurdi otuz biñ aqçe ol Hāzret’üñ huzūrına iletdiler. Çün ol meblağı aña getürdiler, hıfz eyledi, tā ol A‘rābī geldi. Buyurdi ki “Bunu al ve deynüñi edā eyle ve ol ki ziyāde gele, ‘ıyālüñe nafaķa it ve bizi ma‘zür tut.”¹⁷¹⁰ A‘rābī eyitdi: “Yā İbn Resūla’llāh, vallāhi ol ki ümīd tutardum, bunuñ sülüşünden azrağ idi.”¹⁷¹¹ ¹⁷¹² ولكن الله اعلم حيث يجعل رسالته.

Ve ol hāzretüñ cümle-i kerāmātından biri oldur ki, Mütevekkil haste oldı ve bir hūrāc çıkardı. Hūrāc bir ‘azīm¹⁷¹³ çıban gibi hārr ve kıtı [H185b] veremdür ki ‘ilācı müşkildür. Etıbbā anuñ ‘ilācından ‘āciz kıldılar ve mevte kıarīb oldı. Ve Mütevekkil’üñ¹⁷¹⁴ anası nezr eyledi ki “Eger Mütevekkil şifā bula, kendü hāşşa mālından çokluk māl Hādī’ye rağıya’llāhu ‘anhu gönderere.” Bir ğün Fetḥ bin Hāķān ki Mütevekkil’üñ muķarreblerinden idi, eyitdi: “Bir kimse Hādī’ye rağıya’llāhu ‘anhu gönderüñ, şāyed ki ol bir nesne bilür ola, buña nef eyleye.”¹⁷¹⁵ Bir kimse hıdmetine gönderdiler. Hādī rağıya’llāhu ‘anhu buyurdi ki “Filān nesneyi ol yire kıosunlar. Bizni’llāhi te‘ālā nāfi‘ olısdur.” Çün ol haberi Mütevekkil’üñ meclisine getürdiler, hāzırlardan ba‘zı istihzā itdiler ve ğülüşdiler. Fetḥ bin Hāķān eyitdi: “Tecrübe eylemek ziyān eylemez.” Ol nesneyi ihzār itdiler ve anuñ hūrācı üzerine kıodılar. Ol hūrāc yarıldı ve ol nesne ki içinde var idi, kııkdı ve Mütevekkil’üñ şifāsı haberi anasına iletdiler. On biñ [İ169a] dınarı bir kıseye kıoydı ve kendü mührini urdı ve Hādī’ye rağıya’llāhu ‘anhu gönderdi ve Mütevekkil tamām şıḥhat buldı.

Çün bu vāķı‘adan birkaç ğün ğeçdi, bir kimse si‘āyet idüp Mütevekkil’e eyitdi: “Hādī’nüñ hānesinde çokluk māl vardur¹⁷¹⁶ ve bī-hisāb silāh vardur.” Mütevekkil,

¹⁷¹⁰ tut İH: dut M

¹⁷¹¹ bunuñ sülüşünden azrağ idi İ: sülüşünden bunuñ azrağ idi H: bunuñ sülüşünden azrağdur M

¹⁷¹² “Lakin Allah ne kadar gönderceğini en iyi bilendir.”

¹⁷¹³ bir ‘azīm Mİ: -H

¹⁷¹⁴ Mütevekkil’üñ Mİ: Mütevekkil H

¹⁷¹⁵ nef eyleye İH: nāfi‘ ola M

¹⁷¹⁶ vardur Mİ: -H

Sa‘îd-i Hâcib’e eyitdi: “Gerekdür ki nişfu’l-leylde anuñ hânesine giresin¹⁷¹⁷ ve her ne kadar ki emvâlden ve silâhdan bulasın, alup baña getüresin.” Sa‘îd-i Hâcib dimişdür ki: Bilemce bir nerdübân getürdüm ve dün yarusında anuñ şamına çıkdum ve serâyınuñ deriçesinden içeri girdüm. Karañu idi, bilmedüm ne yaña gidem. Nâgâh serây içinden Hâdî’nüñ rağıya’llâhu ‘anhu âvâzı geldi ki “Ey Sa‘îd, şabr eyle [M195a] tã şem‘ getürelere.” Ol kadar geçdi ki şem‘ getürdiler. Aşağa indüm ve ol Hâzret’üñ önüne vardum. Gördüm ki yünnden bir kaftân egninde ve yünnden bir külâh başında ve haşîrdan bir seccâde altında kıbleye karşı müteveccih oturmuş. Buyurdi ki “Hâneler uşda, içeri gir.” Cümlesine girdüm. Ol nesnelere ki dimişlerdi, eşer bulmadum ve ol kîseden ğayrı ki Mütevekkil’üñ anası anlara göndermişdi ve hem-çünân mührile şururdi. [H186a] Ve bir kîse dağı anuñla, ol dağı mührile. Andan soñra Hâdî rağıya’llâhu ‘anhu buyurdi ki “Bu seccâde ki önüñdedür, bunu dağı gör.” Ol seccâdeyi kaldurdum, altında bir kılıc var idi ğılâf içinde. Cümlesini aldum ve Mütevekkil’üñ huşûrına iletdüm. Çün Mütevekkil ol kîseyi anasınıñ mühriyle gördi, anuñ keyfiyyetinden istifsâr eyledi. Hikâyeti bi-tamâmihi didiler. Mütevekkil buyurdi, bir kîse dağı aña zamm itdiler ve kîseleri ve ol kılıcı dağı bile gönderdiler. Ve Sa‘îd-i Hâcib dimişdür ki anları huşûr-ı şerîfine iletdüm, şermende eyitdüm: “Yâ seyyidî, baña ğâyet düşvâr iş oldı ki iznsiz serâyüña girdüm. Velâkin me’mûr idüm.” Buyurdi ki¹⁷¹⁸، وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ،

Ve ol cümleden biri oldur ki, çün Mütevekkil anı Medîne’den ‘Irâk’a taleb itdi ve Sürremenrây’a irişdi, ol Hâzret’i bir menzilde şondurdılar ki aña Hânu’ş-şâ‘âlîk dirlerdi ve nâ-hoş yiridi. Muhibblerinden biri ki adı Şâlih bin Sa‘îd idi, içeri girdi ve eyitdi: “يا ابن رسول الله جعلت فداك¹⁷¹⁹ Bu cemâ‘at cümle umürda dilerler ki senüñ şadrüni ihfâ ve nürüni itfâ ideler ki seni bu menzil-i pür-vaşsetde şondurdılar.” Buyurdi ki [İ169b] “Ey İbn Sa‘îd, sen henüz bu maşâmdasın.” Pes mübârek eliyle işâret eyledi. Gördüm ki hurrem bāğlar ve revân ırmağlar ve kaşrlardur ki فيها خيرات حسان وولدان كانوا المكنون¹⁷²⁰ Zâhir oldı, baña hayret ğâlib oldı. Buyurdi ki

¹⁷¹⁷ Mütevekkil Sa‘îd-i Hâcib’e eyitdi: “gerekdür ki nişfu’l-leylde anuñ hânesine giresin Mİ: -H

¹⁷¹⁸ “Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Şu‘arâ, 26/227.

¹⁷¹⁹ “Ey Peygamber’in oğlu, canım size feda olsun.”

¹⁷²⁰ “Nice güzellikler, inci gibi dizilmiş köleler gördüm.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahmân 55/70 ve Vâkı‘a, 56/23.

“Ey İbn¹⁷²¹ Sa‘id, biz her yirde ki olavuz, bu bizümle biledür. Biz Hānu’ş-şa‘alīk’de degülüz.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi daği dimişdür ki: Baña bir oğlancuğ olmak yolda var idi, ol Hāzret’den istid‘ā-yı du‘ā eyledüm ki ol oğlancuğ erkecik ola. Buyurdı ki “Çün toğa, adın Muḥammed kuçun.” Toğdı, erkek idi. [M195b] Adın Muḥammed kodum.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi daği dimişdür ki: Baña bir oğlancuğ olmak yolda idi, ol Hāzret’den anı iltimās itdüm ki du‘ā eyleye, tā erkek ola. Buyurdı: “Çok kız vardur ki erkekten [H186b] yegrekdür.” Çün mütevellid oldu, kız idi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir şahş Kūfe kādīsından, aña şikāyet eyledi ki “Baña ziyāde ezā eyler.” Buyurdı ki “İki ay daği şabr eyle.” Çün ol sözüñ üstine iki ay geçdi, kādīyi ‘azl eylediler.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Mütevekkil’uñ bir hānesi var idi ki anda kuşlar çoğ idi. Her kimse anda varsaydı, anlaruñ āvāzları iḥtilāfından ne kimsenüñ sözi işidilürdi, ne kimse anuñ sözin işidürdi. Her vaqt ki Hādī rağıya’llāhu ‘anhu ol hāneye girseydi, ol kuşlar hāmüş olurlardı ve çün taşra çıka, yine āvāza başlarlardı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, Hind’den bir şu‘bez ya‘nī bir göz yapıcı gelmişdi ve ğarīb şu‘bezeler gösterürdi. Bir gün Mütevekkil aña eyitdi ki “eger bir şu‘beze ortaya getüresin ki ‘Alī bin Muḥammed’i hacīl idesin, saña biñ dīnār vireyüm. Müş‘abız eyitdi: “Birkaç nān-ı teng ü sebük ya‘nī kirde veyā yufkadan etmek ta‘ām üzerine koyuñuz ve beni anuñ yanında oturduñuz.” Öyle eylediler. Hādī rağıya’llāhu ‘anhu elin uzatdı, tā ol etmeklerden birini götüre. Müş‘abız bir ‘amel eyledi ki ol etmek önünden uçdı. Üç kerre bu ‘ameli eyledi, meclis ehli gülüşdiler. Meclisde bir mesvere ya‘nī kirdebāliš var idi ki anda bir arslan şüreti çekilmişdi. Hādī rağıya’llāhu ‘anhu ol şürete işāret itdi ki “Tut bunı.” Ol şüret bir arslan oldu ve şıçradı ve müş‘abızı yutdı ve girü ol yaşduğa [İ170a] geldi. Her ne kadar ki Mütevekkil der-ḥvāst itdi ki müş‘abızı girü çıkara, kabül eylemedi ve buyurdı “Vallāhi min ba‘d hergiz anı görmezsiniz ki Allāh’uñ düşmenlerini dostları üzere musallaḥ eyleye.” Pes meclisden taşra çıkdı ve ol müş‘abızı andan şoñra kimse görmedi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün evlād-ı hulefānuñ ba‘zısınuñ velīmesinde ya‘nī düğününde idi [M196a] ve bir cem‘-i [H187a] keşir, ta‘zīm ü tevķirle oturmuşlardı.

¹⁷²¹ Zāhir oldu, baña ḥayret ğālib oldu. Buyurdı ki ey İbn Mī: -H

Ve ol meclisde bir cüvān var idi, bī-edeb ki ol Hāzret’üñ ta’zīmīn yirine getürmezdi ve çok sözler söylerdi ve gülerdi. Hādī rağıya’llāhu ‘anhu yüzün ol şahş eyledi ve eyitdi: “*ما هذا تضحك بمألفيك و تذهل عن ذكر الله و انت بعد ثلاث من اهل القبور*” “Ya’ni ya filān bu keşretde ağzuñı ũtmazsın, gülersin ve Hūdā’nuñ zıkrinden ğāfil olursın. Hāl budur ki sen üç günden ũoñra ehl-i ũubūrdan olırsarsun.” Pes ol edebsizliklerinden ferāğat eyledi. Çün ta’ām yidiler ve taşra çıkdılar. Berisi gün ğaste oldu ve üçüncü gün vefāt itdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün yine velīmede idi, Sāmīrā ehlinde bir bī-edeb anda ğāzırđı. Meclisinde bī-hūde sözler söylerdi ve ol Hāzret’üñ ğağğ-ı ta’zīmīn ri’āyet itmezdi. Buyurđı ki “Bu şahş bu ta’āmdan yimese gerekdür. Ve anuñ ğānesinden bir nesne gelse gerekdür ki ğayātı aña telğ idiserdür.” Çün ta’āmı ğāzır itdiler ve ol şahş elin yudı ve diledi ki ol ta’āmdan tenāvül ide. Ğulāmı ğiryān u feryād iderek ğapudan iğerü ğirdi ki anañ ũamdan dūşmişđür, mevt üzerindedür. Tīzrek iriş ki anı zinde bulasın. Ol şahş ta’āmı yimedi. ũurđı¹⁷²² ve ğitdi.

Ħāsen bin ‘Alī bin Muĥammed bin ‘Alī bin¹⁷²³ Mūsā bin Ca’fer bin Muĥammed bin ‘Alī bin el-Ħūseyñ bin ‘Alī bin Ebī ũālib¹⁷²⁴ rıđvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in. Bunlar on birinci imāmdur ve künyetleri Ebū Muĥammed’dür ve lağabları Zekī’dür ve Ħālīş ve Sirāc’dur ve bunlar dağı ataları ğibi ‘Askerī dimekle meşhūrdur. Anaları ümmü veleddür. Adı Sevsen’dür. *وقيل غير ذلك¹⁷²⁵* Hādī rağıya’llāhu ‘anhu aña Ħādīş ad ğodı. Vilādetleri dağı Medīne idi. İki yüz otuz birinci yılda. *وقيل سنة اثنين و ثلاثين ومائتين* Vefātleri Sürremenrāy’da idi. [İ170b] İki yüz altmışıncı yılda ve ğabrleri atasınuñ yanındadır rağıya’llāhu ‘anhu. Ve bunlaruñ kerāmātı bī-ğađđ ve ğavāriğ-ı ‘ādātı bī-‘adeddür.

Ve ol cümleden [H187b] biri oldur ki, Muĥammed bin ‘Alī bin¹⁷²⁶ İbrāĥīm bin Ca’fer rağıya’llāhu ‘anhu dimişđür ki: Ma’işetümüz bizüm ğāyet mużāyāğa [M196b] üzerine oldu. Atam eyitdi: “Ēel, tā bu ğişinüñ ğuzūrına varalum ya’ni Ebū Muĥammed Zekī’nüñ rağıya’llāhu ‘anhu. Zīrā ki anı cūd u semāğat¹⁷²⁷ birle vaşf iderler.” Eyitdüm: “Sen anı bilür misin?” Eyitdi: “Ben anı bilmezüm ve herğiz ğörmeyüp ũururum.”¹⁷²⁸ Pes anuñ ğaşđına yola ğirdük, atam yolca eyitdi: “Tamām ğācetmendüz aña ki bize beş yüz

¹⁷²² ta’āmı yimedi. ũurđı Mİ: ta’āmdan ũurđı H

¹⁷²³ ‘Alī bin Mİ: -H

¹⁷²⁴ Der-kenar: Ħāsen (ez-Zekī-11) bin ‘Alī (el-Hādī-10) bin Muĥammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca’fer (eş-Şādığ-6) bin Muĥammed (el-Bāğır-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidīn-4) bin el-Ħūseyñ (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī ũālib (1) M: -İH

¹⁷²⁵ “Ondan başkası da rivayet edilmiştir.”

¹⁷²⁶ bin Mİ: -H

¹⁷²⁷ semāğat İH: seğāvet M

¹⁷²⁸ ũururum MH: dururum İ

ağçe vire. İki yüz ağçeye cāme idinür ve iki yüz ağçeye ārd ya'nī un alavuz ve yüz ağçesin sār'ir iħrācāta nafağa idevüz." Ve ben kendümle eyitdüm: "Ne ola ki baña üç yüz ağçe vire. Yüz ağçeye cāme kaydın görem ve yüz ağçesini nafağa ideyüm ve yüz ağçesine bir merkeb alup Kūhistān tarafına gidem." Çün anuñ hānesi kapusına geldük, henüz kimse söz söylemezsizin bir gulām taşra çıkdı ve eyitdi: "Alī bin İbrāhīm ve oğlu Muħammed içerü girsünler." Çün içerü girdük ve selām virdük, buyurdı ki "Ey 'Alī, bizden saña ne māni' oldı ki tā bu vaqte dek bize gelmedüñ?" Atam eyitdi: "Yā seyyidī, utandum bu hālle ħuzūruñuza gelem." Çün ħıdmetinden taşra çıkdık, bir gulām 'ağabimüzden geldi. Bir kīse atama virdi ve eyitdi: "Bunda beş yüz ağçedür. İki yüz ağçe kisve için ve iki yüz ağçe un behāsı ve yüz ağçe sār'ir nafağa için." Ve bir kīse daħi baña virdi ve eyitdi: "Bu üç yüz ağçedür. Yüz ağçe kisve için, yüz ağçe nafağa için ve yüz ağçe merkeb behāsı. Ammā gerekdür ki Kūhistān'a gitmeyesin ve filān yire gidesin." Ol yirde ki işāret itmişdi, gitdüm, hemān ol günde keħudā oldum ya'nī evlendüm ve yine ol günde iki biñ dīnār baña irişdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi dimişdür ki: Benüm atam baytār idi ya'nī na'l-bend idi ve Zekī'nūñ rağıya'llāhu 'anhu tavarlarına na'l-bendlük iderdi. Ve Müsta'ın'ūñ [H188a] bir katırı var idi ki hiç kimesne sāyislerden¹⁷²⁹ anı rām idemezdi ve eyer ü uyan urmazdı, biñmek kıanda kıaldı. Müsta'ın'ūñ nüdemāsından ya'nī muşāhiblerinden¹⁷³⁰ biri eyitdi: "Niçün dimezsın ki Ĥasen bin 'Alī'yi ħāzır ideler, tā¹⁷³¹ ol bu katırı binmelü ide ve rām eyleye [İ171a] ya bu katır anı helāk ide?" Müsta'ın anı taleb eyledi. Çün anuñ serāyından içerü girdük, ol katırı daħi serāyuñ şahnına [M197a] çıkardılar. Zekī rağıya'llāhu 'anhu ilerü yürüdi ve mübārek elin kefeline ya'nī sağrısına sürdi. Ol katırdan 'arağ revān oldı. Andan şöñra Müsta'ın'ūñ ħuzūrına vardı. Müsta'ın vazīfe-i ta'zīm ü tevķirin yirine getürdi ve anı yanına aldı. Pes eyitdi: "Yā Ebā Muħammed, bu katıra uyan ursañ." Ebū Muħammed rağıya'llāhu 'anhu benüm atama eyitdi: "Ey filān, ol katıra uyan ur." Müsta'ın eyitdi: "Sen ur." Ebū Muħammed rağıya'llāhu 'anhu taylasān kıodı ve yirinden tırdı ve aña uyan urdı ve yirine geldi oturdı. Girü Müsta'ın eyitdi: "Eyer daħi ur." Ebū Muħammed rağıya'llāhu 'anhu yine atama işāret eyledi ki "Ey filān, ol katıra eyer ur." Girü Müsta'ın eyitdi: "Yā Ebā Muħammed, sen ur." Ve bir def'a daħi yirinden kıalkdı. Ol katıra eyer urdı. Müsta'ın

¹⁷²⁹ sāyislerden İH: segislerinden M

¹⁷³⁰ ya'nī muşāhiblerinden Mİ: -H

¹⁷³¹ tā Mİ: yā H

eyitdi: “Ne ola ki süvār olasn.” Süvār oldu ve anuñ serāyı şahnında rehvār anı yürütü ve hergiz serkeşlik itmedi. Pes aşağa indi, Müsta‘în şordı ki “Nice gördüñ bu katırı?” Buyurdu ki “Bundan hūbrağ katır görmedüm.” Müsta‘în anı ol Hāzret’e çekdi ya‘nī aña bağışladı.¹⁷³² Zekī rağıya’llāhu ‘anhu atama eyitdi: “Tut, al, git.” Atam anı tıutup alup gitdi. Hiç serkeşlik itmedi.¹⁷³³

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi dimişdür ki: Zekī’nüñ rağıya’llāhu ‘anhu öñünde fağrdan şikāyet itdüm. Elinde bir kamçı var idi, yiri anuñla kazdı. Bir kīse altun, beş yüz dīnāra muvāzī taşra getürdi ve baña virdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi dağı dimişdür ki: Zindāndayıdum, zindānuñ tarlığından ve kayd u bendümüñ ağırlığından [H188b] Zekī’ye rağıya’llāhu ‘anhu şikāyet eyledüm ve dilerdüm ki elüm tarlığından dağı nesne yazam. Ammā şerm itdüm yazmadum. Cevābumda yazdı ki “Bu gün öyle namāzını hāneñde kılısarsın.” Pes ol gün öyle namāzı vaqtinde beni zindāndan çıkardılar ve ben namāzı hānemde kıldum. Nāgāh gördüm ki anuñ kāşidi geldi ve benümçün yüz dīnār getürdi. [M197b] Ve bile bir mektüb ki anda yazılmış ki “Her vaqt ki saña hācet ola, anı taleb eyle. Unutma anı ki taleb eylersin¹⁷³⁴ aña¹⁷³⁵ irişürsin inşā’a’llāhu te‘ālā.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi [İ171b] dağı dimişdür ki: Ol Hāzret’e bir ruğ’a yazdum ve anda bir mes’eleden şordum ve dilerdüm ki hummā-yı rub’dan dağı su’āl idem. Ammā ferāmūş eyledüm, yazmadum. Ol Hāzret baña yazdı ki “Ol nāmenüñ cevābı budur ve hummā-yı rub’dan şormağ dilerdüñ lākin unutduñ, bu āyeti ki¹⁷³⁶ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَأَرَادُوا بِهِ

Bir pāre kāğıda yaz dağı ol maħmūmuñ boynına aş.” Öyle eyledüm şifā buldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi dağı dimişdür ki: Ol hāzretüñ öñünde oturdum bir hūb yüzlü cüvān iğerü girdi. Kendüme eyitdüm: “Bu kimdür?” Evvelā Zekī rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Bu Ümmü Gānim’üñ oğlıdur. Şol taş pāresinüñ şāhibidür ki atalarum cümle ol taş pāresi üzere hātemlerin başmışlardur ve mührlerin anda göstermişlerdür. Baña geldi, tā ben dağı mührümi aña urdum.” Pes ol cüvāna müteveccih oldu ve eyitdi: “Ol seng pāreñi vir.” Taşra çıkardı ve ol hāzrete virdi. Hātemin bir sāde mevzi‘ üzerine kodı ki nağşı yoğ idi. Mühr zāhir oldu. Güyā ki hāliyā

¹⁷³² ya‘nī aña bağışladı. Mİ: -H

¹⁷³³ itmedi MH: itmezsizin İ

¹⁷³⁴ eylersin İH: idersin M

¹⁷³⁵ aña Mİ: -H

¹⁷³⁶ “Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.” *Kur’ân-ı Kerim*, Enbiyâ, 21/69.

ol naqşı okurdum ki “Ḥasen bin ‘Alī” idi. Andan sonra çün ol cüvān taşra çıktı, andan sordum ki “Sen hergiz bunları görüp turur mısın?” Eyitdi: “Vallāhi yok. Çok vaqtdi ki dīdārını ārzū iderdüm, şimdi bir cüvān geldi ki görmüş degülüm.” Eyitdi: “Tur, anda [H189a] var olaydı kim geldüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir kişi daḥi dimişdür ki: Ol Ḥazret’e mektüb yazdum ve anda ma‘nā-yı mişkātđan sordum ve ḥatunum ḥāmile idi, tevaqku‘ itdüm ki anuñçün du‘ā-yı ḥayr ide ve oğlanına ad qoya. Cevābında yazdı ki mişkāt qalb-i Muḥammed’dür ‘aleyhi’s-selām ve ḥatunuñ ođlanınıñ ḥālinden nesne yazmadı. Āḥir-i mektübda bu idi ki ¹⁷³⁷ عظم الله اجرک و اخلف عليك Pes ḥatunum bir mürde oğlan [M198a] toğurdu ve andan sonra ḥāmile oldu ve bir er oğlan toğurdu.

Muḥammed bin Ḥasen bin ‘Alī bin Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib ¹⁷³⁸ rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in. Ve bunlar on ikinci imāmdur ve künyetleri Ebu’l-Ḳāsim’dur.

و لقبه الامامية بالحجة و القائم و المهدي و المنتظر و صاحب الزمان و هو عندهم خاتم الاثنى عشر اماما و انهم يزعمون انه دخل السرداب الذي بسر من راي و امه تنظر اليه فلم يخرج اليها و ذلك في سنة خمس و ستين و مائتين و قيل في سنة ست و ستين و مائتين و هو الاصح فاختمني الى الآن على زعمهم مادر وى ام ولد بوده است صيقل نام و قيل سوسن و قيل نرجس و قيل غير ذلك ¹⁷³⁹ و قيل في ليلة النصف من شعبان سنة خمس و خمسين ومائتين.

[I172a] Vilādetleri Sürremenrāy’da idi. Ramaẓān’uñ yigirmi üçüncü gününde, iki yüz elli sekizinci yılda.

Ebū Muḥammed Zekī’nüñ rağıya’llāhu ‘anhu ‘ammusı dimişdür ki: Bir gün Ebū Muḥammed’e rağıya’llāhu ‘anhu vardum. Buyurdu ki “Ey ‘ammu, bu gice bizüm ḥānemüzde ol ki Ḥudā-yı Te‘ālā bize bir ḥalef viriserdür.” Ben eyitdüm: “Ey ođul, kimden olsa gerekdür ki Nercis’de hıç ḥaml eşeri yokdur.” Buyurdu ki “Ey ‘ammu, Nercis’üñ mişli Ümmü Mūsā ‘aleyhi’s-selām mişlidür ki ḥamlı toğurduğı vaqtden gayrı vaqtdde zāhir olmasa gerekdür.” Ol gice anda oldum. Çün gicenüñ nişfi oldu, qalkdum teheccüd kıldum. Nercis daḥi teheccüd kıldı. [H189b] Andan sonra kendüme eyitdüm:

¹⁷³⁷ “Allah sana bir ecir ve evlad versin.”

¹⁷³⁸ Der-kenar: **Muḥammed (el-Mehdī-12) bin Ḥasen (ez-Zekī-11) bin ‘Alī (el-Hādī-10) bin Muḥammed (el-Cevād-9) bin ‘Alī (er-Rızā-8) bin Mūsā (el-Kāzım-7) bin Ca‘fer (eş-Şadıq-6) bin Muḥammed (el-Bākr-5) bin ‘Alī (Zeyne’l-‘ābidīn-4) bin el-Ḥüseyn (3) bin ‘Alī (2) bin Ebī Ṭālib (1) M: -İH**

¹⁷³⁹ “Lakabları, Hüccet, Kāim, Mehdi, Muntazır ve Sāhibü’z-zamān’dır. Kendisine Hüccet lakabını veren İmāmiyye fırkası, onun on iki imamın sonuncusu olduğu ve Hicri 265 veyā 266 senesinde Sermenrāy’da, yer altında kaybolduğunu bildirirler. Annesi onu beklediği halde çıkmadığı inancındadırlar. Annesi ümmü veled bir cāriye idi. Annesinin isminin Saykal, Sevsen, Nercis veya başka olduğu rivayet edilmiştir.”

“Şabāh vaḳti ḳarīb oldı. Ol nesne ki Ebū Muḫammed didi, zāhir olmadı.” Ebū Muḫammed makāmından āvāz eyledi ki “Ey ‘ammu, isti‘cāl itme. Ol ḫāneye var ki Nercis andadur.” Girü döndüm. Nercis yolca baña ḳarşu geldi, endāmına lerze düşmiş. Anı bağruma çekdüm ve *Ḳul huva’llāhu eḫad* ve *İnnā enzelnāhu* ve *Āyete’l-kürsī* anuñ üzerine oḳıdum. Anuñ oğlanı daḫi ḳarnı içinde oḳıdı. Andan soñra anı gördüm ḫane rüşen oldı. Nazar eyledüm, anuñ oğlanı yire düşdi ve secdede yatur. Fi’l-ḫāl yirden götürdüm, Ebū Muḫammed ḫücreden¹⁷⁴⁰ āvāz [M198b] itdi ki “Ey ‘ammu, oğlumı baña vir.” Öñüne iletdüm. Anı kenārına aldı ve zebānın ağızına viridi ve buyurdi ki “Söz söyle ey oğlum bi-izni’llāhi te‘ālā.”

Ve Eyitdi: ¹⁷⁴¹، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ تُرِیْدُ اَنْ نُّمَنَّ عَلٰی الَّذِیْنَ اسْتَضَعُّوْا فِی الْاَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ اٰمِنَةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِیْنَ،¹⁷⁴¹ Ve andan soñra gördüm ki yaşıl ḳuşlar bizi büridiler. Ebū Muḫammed raḫıya’llāhu ‘anhu anlardan birini oḳıdı ve eyitdi: *خذه فاحفظه* Ya‘nī tut bunu şaḳla ḫattā *ياذن الله فيه فان الله بالغ امره* Allāh’uñ anda izni vaḳtine dek, be-dürüstī Allāh emrini irişdiricidir.” Ebū Muḫammed’e raḫıya’llāhu ‘anhu şordum: “Bu ḳuş kimdür ve ol ḳuşlar kimlerdür?” Buyurdi ki “Bu Cebrā’il’dür ve anlar melā’ike-i raḫmetdür.” Andan soñra buyurdi ki “Yā ‘ammu, bunu yine anasına ilet ki [I172b] ¹⁷⁴²”كَيْ تَقْرَ عَيْهَا وَ لَا تَحْزَنَ وَ لِتَعْلَمَ اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَ لَكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ” Pes anı anasına iletdüm. Daḫi çün kim mütevellid oldı, nāfi ya‘nī göbeği kesilmiş ve sünnetlenmişdi ve şağ ḳolında yazılmışdı ki ¹⁷⁴³، وَ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا،¹⁷⁴³

Ve bir gayrıdan rivāyet itdiler¹⁷⁴⁴ ki, dimişdür ki: Çün mütevellid oldı, iki dizinüñ üzerine geldi ve şalavāt barmağın āsumāndan yaña ḳaldurdi. Pes ‘atşe eyledi ve eyitdi: “El-ḫamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn.” didi. [H190a]

Ve bir gayrıdan daḫi naḳl iderler ki, dimişdür ki: Ebū Muḫammed Zekī raḫıya’llāhu ‘anhu ḫazretlerine vardum ve eyitdüm: “Yā İbn Resūla’llāh, senden soñra ḫalife kim olısdur?” Ḫānesine girdi. Pes taşra çıḳdı, omuzında bir oğlançuḳ. Güyā ki ayuñ on dördü idi, üç yaşında var ola. Buyurdi ki “Ey filān, eger Ḫudā-yı Te‘ālā yanında mükerrerem degülmişsün, bu ferzendi saña göstermezdüm. Bunuñ adı Resūl’uñ ‘aleyhi’s-

¹⁷⁴⁰ ḫücreden Mİ: -H

¹⁷⁴¹ “Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Kasas, 28/5.

¹⁷⁴² “Böylelikle biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah’ın vâdinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) bilmezler.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Kasas, 28/13.

¹⁷⁴³ “Yine de ki: Hak geldi; bātıl yıkılıp gitti. Zaten bātıl yıkılmaya mahkûmdur.” *Kur’ân-ı Kerīm*, İsrâ, 17/81.

¹⁷⁴⁴ itdiler Mİ: iderler H

selām adı ve künyetidür. هو الذي يملأ الارض قسطا كما ملت جورا و ظلما Ya‘nī bu ol kimsedür ki yir yüzini ‘adlle tıldıra, nite kim cevriile zılm ile tıldı.”

Ve birinden dađı nađl iderler ki, dimiřdür ki: Bir gün Ebū Muđammed’e rađıya’llāhu ‘anhu vardum, řađ tarafında bir ĥāne gördüm ve anda bir perde řalınmıř. Ben eyitdüm: “Ey seyyidī, bu emrūñ řāĥibi senden řoñra kim olsa gerekdür?” Buyurdı ki [M199a] “Ol perdeyi řaldur.” Řaldurdum. Bir ođlancuđ řařra geldi, kemāl-i řahāret ü pākizelikde. řađ yañağında bir ĥāli var. Gīsular řomıř. Gelüp Ebū Muđammed’üñ rađıya’llāhu ‘anhu kenārında oturdı. Ebū Muđammed rađıya’llāhu ‘anhu buyurdı ki “Budur sizüñ řāĥibüñüz.” Andan řoñra anuñ dizinden řalkđı. Ebū Muđammed rađıya’llāhu ‘anhu aña eyitdi: ¹⁷⁴⁵“يا بني ادخل الوقت المعلوم،” Ol ĥāneye girdi ve ben aña nađar iderdüm. Pes Ebū Muđammed rađıya’llāhu ‘anhu baña eyitdi: “Tır, gör bu ĥānede kim vardur.” Ĥāneye iđerü girdüm, ĥıç kimesne görmedüm. ¹⁷⁴⁶

Ve birinden dağı nađl iderler ki, dimişdür ki: Mu‘teğid beni iki kişiyle şaleb itdi ve eyitdi: “Ĥasen bin ‘Alī, Sürremenrāy’da fevt olmişdur. Tīz varuñuz, ĥānesini ĥarāb idüñüz ve her kimi anda bulursañuz başını baña getürüñüz.” Pes biz varduğ, serāyına girdük. Bir serāy gördük ġayetde ĥüb u pākize. Güyā ‘imāretinden şimdi fāriğ olmişlardı. Anda bir perde gördük aşılmış. Perdeyi şaldurduğ. Bir serdāb ya‘nī bir zīr-i zemīn gördük. İğerü girdük, bir deryā gördük, [H190b] öte ucında řu yüzinde bir ĥařır [İ173a] bırağılmış. Bir kiři ġāyetde ĥüb süretlü, ol ĥařırüñ üzerinde namāza şurmiş. Bize ĥıç iltifāt itmedi. Ol iki yoldaşumdan biri ilerü yürüdi diledi ki aña vara. řuya ġarđ oldu ve ıztırāb eyledi, tā ol zamāna dek ki ben eline yapışup ĥalās eyledüm. Andan řoñra ol biri dağı diledi ki ilerü vara. Aña dağı bu ĥāl oldu. Anı dağı ĥalāř eyledüm, ben ĥayrān şaldum. Pes eyitdüm: “Ey řāĥib-i ĥāne, Ĥudā-yı Te‘ālādan ve senden ‘özr dilerüm. Vallāhi ben bilmedüm ki ĥāl nedür ve ne yire varuruz. Ol nesneden ki Ĥudā-yı Te‘ālāya rücū‘ itdüm.” Her ne şadar ki söyledüm, baña ĥıç iltifāt itmedi. Girü döndük ve Mu‘teğid’üñ öñüne geldük ve kışşayı tamām didük. Eyitdi: “Bu sırrı iĥfā idüñüz ve illā buyurdum ki sizüñ boynuñuzu ururlar.”

Çün ol Ĥazret’üñ ba‘zı aĥvālınden bildük ki řī‘a-i İmāmiyye ol Ĥazret’e iki ġaybet işbāt iderler: Biri ġaybet-i kuřrā ya‘nī kışarağ ve ol anuñ vilādeti zamānından [M199b] inkıřā‘-ı sefāreti zamānına dekdür. Ve biri dağı ġaybet-i tülā ya‘nī uzunrağ ve

¹⁷⁴⁵ “Ey oğul, belirlenmiş zamana kadar iğerü gir.”

¹⁷⁴⁶ görmedüm Mī: yoğ idi H

ol inkıtā‘-ı sefāreti zamānından, tā ol zamāna dekdür ki Hudā-yı Te‘ālā aña zühūrî muḳadder itmişdür. Ve ol ğaybet-i kuşrāda aña iki sefer işbāt iderler birbirinden soñra ki vāsıta olmuşlardur anuñla sâ’ir ḫalā’iḳ ortasında ki anlaruñ ḫācāt u su’ālātın anuñla def‘ eylemişlerdür ve anuñ cevābın getürmişlerdür. Ve ol sefāret ‘Alī bin Muḫammed adlu bir şahşda ḫatm olmuşdur. Ve onuñ vefātı üç yüz yigirmi altıncı yılda idi.

Ve andan rivāyet iderler ki vefātından altı gün evvel bir tevķī‘ çıkardı ki Muḫammed bin Ḥasen el-‘Askerī [H191a] yazmışdur ve nüshası budur:

بسم الله الرحمن الرحيم يا علي بن محمد اعظم الله اجر اخوانك فيك فانك ميت ما بينك و بين ست
ايام فاجمع امرك و لا توصى الى احد يقوم مقامك بعد وفاتك فقد وقعت الغيبة التامة فلا ظهور الا
بعد اذن الله تعالى و ذلك بعد طول الامد و قسوة القلب و امتلاء الارض و سيأتى من شيعتى من يدعى
المشاهدة الا فمن ادعى المشاهدة قبل خروج السفينان و الصحيحة فهو كذاب مفتر و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم 1747

Çün altıncı gün irişdi, fevt oldu ve hiç kimseye vaşiyet-i sefāret¹⁷⁴⁸ itmedi. Andan soñra ğaybet-i ṭulā geldi. ¹⁷⁴⁹ الي ماشالله Ve bu ṭā’ifenüñ ğaybet-i kuşrā müddetinde ol Ḥazret’den ḫikāyetleri çokdur. [İ173b]

Ve ol cümleden biri oldur ki, nevāḫī-i Ḥille’nün ahālīsinden birine ki adı İsmā’îl’di, bir cerāḫat ‘arız oldu. Ḥille’nün ve Bağdād’uñ cümle ṭabībleri ‘ilācında ‘āciz ḳaldılar ve eyitdiler: “Bunuñ ‘ilācı kesmeksiz olmaz¹⁷⁵⁰ ve kesmekde daḫi ḫaṭar vardır. Zīrā ekḫal ṭamarlarına ḳarībdür. Ol ḳaṭ‘ olıcaḳ, ḫayāt daḫi münḳaṭı‘ olur.” İsmā’îl dimişdür ki: Çün ṭabīblerden me’yūs oldum, Meşhed-i şerīf Sürremenrāy’a ‘azīmet itdüm. İmāmları raḫıya’llāhu ‘anhu [M200a] ziyāret itdükden soñra serdāba girdüm ve Hudā-yı Te‘ālādan isti‘ānet diledüm ve imāmları istimdād gösterdüm. Giceden ba‘zını ḳıyām ile geçürdüm ve niçe gün anda oldum. Bir gün Dicle kenārına gitdüm ve ğasıl eyledüm ve pāk ṭonlar geydüm ve Meşhed-i şerīfe müteveccih oldum. Gördüm ki ol cānibden dört atlu gelür, ḳılıçlar ḳuşanmışlar. Birisi elinde gönder tutardı¹⁷⁵¹ ve biri daḫi anlaruñ içinde egninde bir ferāci geyer, şöyle zann itdüm ki Meşhed-i şerīflerindendir. Çün baña irişdiler, selām virdiler. Selāmların aldum. Ol nīze ṭutan ferāci geyenüñ şağ

¹⁷⁴⁷ “Rahmān ve Rahīm olan Allah’ın adıyla. Ey Ali bin Muhammed, Allah sana bol ecirler versin. Altı gün içinde öleceksin. İşlerini bitir, makamını kimseye miras bırakma. Tam anlamıyla gaibe erme vakti gelmiştir. İmamlık bundan sonra ancak Allah’ın izniyle ortaya çıkar. Bu da hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya bağlanma, kalplerin kararması ve yer yüzünün kötülüklerle dolmasından sonra olur. O zaman bana tâbi olanlardan biri gelecektir. Her kim Deccal çıkmadan ve sayhâ zuhur etmeden, onu gördüğünü söylerse o yalancı ve iftiracıdır. Güç ve kuvvet sadece en büyük ve en yüce olan Allah’ın yardımıyla elde edilir.”

¹⁷⁴⁸ sefāret Mİ: -H

¹⁷⁴⁹ “Allah’ın dilediği olur.”

¹⁷⁵⁰ kesmeksiz olmaz İH: kesmekdür M

¹⁷⁵¹ tutardı İH: dutardı M

yanına tırdı ve ol ikisi dağı Şol yanına tırdılar. Pes ol Őāhīb-i [H191b] ferāci baña eyitdi: “Sen yarın kendü yirüñe ehlüñden yaña mı gitmek istersin?”¹⁷⁵² Eyitdüm: “Belî.” Buyurđı ki “İlerü gel, cerāhatuñı göreyüm.” İlerü vardum, elin uzatdı ve cerāhatımı Çıkdı. Ziyāde zağmet gördüm. Ol Őāhīb-i nize baña eyitdi: “أفلحت يا اسماعيل،” Ya‘nî, ĥalāŐ olduñ yā İsmā‘îl. Ben ta‘accüb itdüm ki benüm adımı nice bildi. Pes eyitdüm: 1753 “أفلحنا و افلحتم ان شا الله تعالى،” Ol nizedār eyitdi: “Bu İmām’dur.” İlerü segirtdüm ve anı bağruma çekdüm ve mübārek dizini öpdüm.

Pes revān oldu, ben dağı revān oldum. Baña eyitdi: “Girü dön.” Eyitdüm: “Ben hergiz senden ayrılmağ dilemezüm.” Yine eyitdi: “Girü dön, maŐlaĥat oldur ki girü dönesin.” Hemān evvel cevābı virdüm. Őāhīb-i nize eyitdi: “Utanmaz mısın ki İmām saña iki kerre dön didi, sen muĥālefet idersin.” Lā-cerem tırdum. Çün bir miđdār gitdi, mübārek yüzün baña dönderdi ve buyurđı ki “Çün Bađđād’a iresin, MustanŐır seni taleb idiserdür, zîñhār ki andan nesne ĥabül itmeyesin.” Ol ĥadar tırdum ki nağarumdan ĥā’ib oldılar. Andan Őoñra Meşhed’e geldüm ve ol atlularuñ aĥvālinden Şordum. Eyitdiler: “Bu nevāĥinüñ Őerīflerinden idiler.” Ben eyitdüm: “İmām idi.” Şordılar ki “İmām Őāhīb-i ferāci [I174a] mi idi yoĥsa Őāhīb-i nize?” Eyitdüm: “Őāhīb-i ferāci idi.” Eyitdiler: “Cerāhatuñı aña gösterdüñ mi?” Eyitdüm: “Belî. Anı mübārek eliyle Çıkdı ve ol cerāhat Şağ uyluğumdaydı, açdum andan ĥiç eşer ĥalmamıŐdı. [M200b] Deĥsetümden Şekk itdüm ki Őāyed Şol uyluğumda idi ola. Anı dağı açdum, ĥiç eşeri yoğ idi.” ĥalā’iĥ üzerüme üşdiler ve gönlegümi yırtđılar. Meşhed’ün ĥādimleri beni ĥāneye iletdiler ve ĥalkuñ müzāĥemesinden ĥalāŐ itdiler.

Çün Bađđād’a irişdüm, bu ĥaber Bađđād’a yayıldı. ĥalā’iĥ üzerüme üşdiler, Şöyle ki beni helāk itmelü oldılar. Andan Őoñra beni MustanŐır’a iletdiler. Benden ĥıŐŐayı Şordılar. Bir bir ĥikāyet eyledüm. Eyitdi: “Buña biñ dîñār virüñ.” Eyitdüm: “Almazum. Zîrā ki [H192a] İmām baña vaŐiyyet itmişdür ki andan nesne almayasın.” MustanŐır ağladı. Pes öñünden çığup gitdüm ve nesnesin almadum. هذا مقالوه Ya‘nî bu kelimāt ol tã’ifenüñ didükleridür.

و في جامع الاصول في اشراط الساعة و علاماتها قال ابن مسعود رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لولم يبق من الدنيا الا يوم واحد لطول الله ذلك اليوم حتي يبعث الله فيه رجلا مني او من

¹⁷⁵² istersin Mî: dilersin H

¹⁷⁵³ “İnşallah biz de kurtulduk, siz de.”

اهل بيتي يواطى اسمه اسمي واسم ابيه اسم ابي يملا الارض قسطا و عدلا كما ملت ظلما وجورا

Ya'nî *Cāmi'ü'l-uşûl* de kıyâmet gününüñ şartların ve 'alâmetlerin beyân itdüğü mahâllde İbn Mes'ûd'dan rağıya'llâhu 'anhu rivâyet olunmuşdur ki: Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Eger dünyâdan qalmasa illâ bir gün, Haq celle ve 'alâ ol bir günü uzada, hattâ ol günde qopara, benden veyâ benüm Ehl-i Beyt'ümden bir er ki anuñ adı benüm aduma ve atası adı atam adına muvâfiq ola. Ol recül yir yüzini qıst ü 'adlle töldıra, nite kim yir yüzü cevri ü zulm birle töldırdı."

و في اخرى لاينقضي الدنيا حتي يملك العرب من اهل بيتي رجل يواطى اسمه اسمي اخرجه ابو داود رحمه الله عليه

Ya'nî bir rivâyetde dađı gelmişdür ki: "Dünyâ âhir olmaya hattâ 'Arab'a mâlik ola benüm Ehl-i Beyt'ümden bir recül ki anuñ adı benüm aduma muvâfiq ola." Bu hadîşi Ebü Dāvūd rahîmehu'llâhi te'âlâ iħrâc eyledi.

و في جامع الاصول ايضا قال ابو اسحاق رضي الله عنه قال قلبي كرم الله وجهه حين نظر الي اينه الحسن ان

ابني هذا سيد كما سماه رسول الله صلى الله عليه وسلم و سيخرج من صله رجل يسمي باسم نبيكم

صلى الله عليه وسلم يشبهه في الخلق ولايشبهه في الخلق ثم ذكر قصه يملا الارض عدلا اخرجه ابو داود رحمه الله ولم يذكر القصه

[I174b] [M201a] Ya'nî yine *Cāmi'ü'l-uşûl* de beyân olunmuşdur ki Ebü İshaq rağıya'llâhu 'anhu eyitdi: emîrü'l-mü'minîn 'Alî kerrema'llâhu vechehu eyitdi: "Şol vaqt ki oğlı emîrü'l-mü'minîn İmâm Hasan'e rağıya'llâhu 'anhu baqdı, be-dürüstî bu benüm oğlum seyyiddür. Nite kim Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem [H192b] dimişdür ki qarîbde ħurûc idiserdür bunuñ şulbünden bir recül ki anuñ adı Peyğamber şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem adına muvâfiq ola. Ħalkda ya'nî şüretde ve cismde aña müşâbih¹⁷⁵⁴ ola ammâ ħulqda ya'nî ħüyda aña berâber olmaya." Andan soñra Yemlâ'ü'l-arz kışşasını zikr eyledi. Bunu dağı Ebü Dāvūd iħrâc eyledi. Ammâ kışşayı zikr itmedi.

قال صاحب الفتوحات المكية رضى الله عنه في ذكر المهدي و أنه يكون معه ثلاثمائة و

ستون رجلا من رجال الله الكاملين اعلم ايديك الله تعالى و ايانا ان الله تعالى يخرج خليفة و قد امتلكت

الارض جورا و ظلما فيملاها قسطا و عدلا لو لم يبق من الدنيا الا يوم واحد لطول الله تعالى ذلك اليوم

حتى يظهر هذا الخليفة من عترة رسول الله صلى الله عليه و سلم من ولد فاطمة رضى الله عنها يواطى

اسمه اسم رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم و كنيته كنية جدّه الحسن بن علي رضى الله عنهما

يباع بين الركن و للمقام يشبه رسول الله عليه و آله و سلم في الخلق بفتح الخاء و يتزل في الخلق بضم

الخاء لانه لا يكون احد مثل رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم في خلقه و الله تعالى يقول فيه و انك

¹⁷⁵⁴ müşâbih İH: müteşâbih M

لعلى خلق عظيم ثم قال يبايعه العارفون بالله تعالى من اهل الحقايق عن شهود و كشف بتعريف الهى رجال الهيون يقيمون دعوته و ينصرونه هم الوزراء يحملون اثقال المملكة و يعينونه على ما قلده الله تعالى ثم قال و ان الله تعالى يستوزر له طائفة خبأهم فى مكنون غيبه اطلعهم الله سبحانه كشفا و شهودا على الحقايق و ما هو امر الله عليه من عباده فبمشاورتهم يفصل ما يفصل و هم العارفون الذين عرفوا ماأثمه و ما هو فى

نفسه يعرف من الله تعالى قدر ما يحتاج اليه مرتبته و منزلته لانه خليفة مسدد يفهم [M201b]

منطق الحيوان يسرى عدله فى الانس و الجان و قال الشيخ علاء الدولة احمد بن محمد السمنانى قدس سره فى ذكر الابدال و اقطابهم و قد وصل الى الرتبة القطبية محمد بن الحسن العسكري رضى الله تعالى عنه و عن آباءه الكرام ائمة

من اهل بيت الطهارة و هو اذا اختفى دخل فى دائرة الابدال و ترقى [H193a]

مندرجا طبقة طبقة الى ان صار سيد الافذاذ و كان القطب على بن الحسين البغدادى فلما جاد بنفسه و

[İ175a]

دفن فى شونيزيه صلى عليه محمد بن الحسن العسكري رضى الله عنهما و جلس مجلسه و بقى فى الرتبة القطبية تسع عشرة سنة ثم توفاه الله تعالى اليه بروح و ريحان و اقام مقامه عثمان بن يعقوب الجوينى الخراسانى و صلى هو و جميع اصحابه عليه و دفنوه فى مدينة الرسول صلى الله عليه و سلم فلما جاد الجوينى بنفسه جلس احمد كوجك من ابناء عبد الرحمن بن عوف رضى الله عنه مجلسه و كان توفى فى العجم و صلى عليه و قبورهم لاصقة بالارض غير مشرفة و لا مبنية لا يعرفها غيرهم و هم يزورونها

كل سنة 1755

¹⁷⁵⁵ “Fütühâtü’l-Mekkiyye kitabının sahibi -Allah ondan razı olsun- Mehdi’den bahsederken şöyle bildirmiştir: Mehdi’nin yanında ricâlullahdan kâmil ve çok ilm sahibi 360 kişi bulunacaktır -Allah onlara kuvvet versin-. Allahu teâlâ yeryüzünde bir halife yaratır. Yeryüzü zulümle dolmuş iken o, yer yüzünü adaletle doldurur. Şayet dünyanın bir gün ömrü kalsa bile, Resulullah’ın nesebinden olan o zat ortaya çıkıncaya kadar Allahu teâlâ o günü uzatır. O zat hazret-i Fâtıma -Allah ondan razı olsun- evladındandır. İsmi Resulullah’ın -sallallahu aleyhi ve sellem- ismine, künyesi de künyesine uyar. Onun cediti Hasan bin Ali’dır -Allah onlara kuvvet versin-. Kabe’de Hacerü’l-Esved rüknü ile Makâm-ı İbrahim arasında ona biat edilir. Yaratılışı, bedeni, Resulullah’a -sallallahü aleyhi ve sellem- benzer. Ancak ahlaki aynı derecede olmaz. Hiç kimse yaratılış ve huy bakımından Resulullah’ın -sallallahü aleyhi ve sellem- derecesine ulaşamaz. Çünkü, Allahu teâlâ “Sen elbette yüce bir yaratılış üzeresin” [Kur’ân-ı Kerîm, Kalem, 68/4] buyurdu. Hakikat ehli, keşf ve şühûd sahibi arifler ona biat ederler. Allah adamları onun davetine icabet ederler ve ona yardımcı olurlar. Memleketin yükünü çekmekte ve Allahu teâlânın ona yüklediği sorumlulukta ona yardımcı olurlar. Allahu teâlâ, başkalarından gizlediği, keşf ve şühûd yoluyla, hakikatlere muttali’ kıldığı kullarını, ona vezîrlere, yardımcıları yapar. O da onlarla istişare ederek isabetli kararlar verir. Çünkü onlar, hakikati bilen ariflerdir. Mehdi de -Allah üzerine rahmet etsin-, lazım olduğu kadar her şeye Allahu teâlâ tarafından muttali’ kılınır. Çünkü, o kendisine hak bildirilmiş olan bir halifedir. Hayvanların konuşmalarını anlar. Adaleti insanlar ve cinler arasında yayılır. Şeyh Alâü’d-devle Ahmed bin Muhammed Semnânî -Allah onun sırrını kutsasın-, abdâl ve kutublardan bahsederken şöyle buyurmaktadır: Muhammed bin Hasan el-Askerî -Allah ondan razı olsun- temiz Ehl-i Beyt

Pes bu zıkr olunan hadîsinden ve emîrû'l-mü'minîn 'Alî rađıya'llāhu 'anhu kelāmından fehm oldı ki şol Mehdî ki āhirü'z-zamānda ħurūc idiserdür ve 'ālem zülme memlüyiken 'adlile ma'mūr idiserdür. İsm-i şerîfi Muĥammed bin 'Abdu'llāh'dur ve hem nesli emîrû'l-mü'minîn el-Ĥasen bin 'Alî rađıya'llāhu 'anhudan geliserdür ve künyetleri dađı cedit İmām Ĥasen rađıya'llāhu 'anhu künyeti gibi Ebū Muĥammed olıyardur.

Ve Şeyĥü'l-ekber Muĥyi'd-dîn el-'Arabî ĥazretlerinüñ *Fütūĥāt* ındağı beyānından ve Şeyĥ 'Alā'ü'd-dîn es-Semānî ĥazretlerinüñ rağıya'llāhu 'anhu aĥtāb ĥaĥkında buyurduğları tamām ma'lūm oldı ki ol Mehdî ki şāhib-i ĥurūc u meşĥūdıla Ĥazret-i Resūl dir¹⁷⁵⁶ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, İmām Ĥasen rağıya'llāhu 'anhu neslinden āhirü'z-zamānda zühūr idüp Mekke-i şerîfede Rükñ ile Maĥām ortasında bî'at olınacağdur ve zümre-i ricālü'l-ġayb efāza'llāhu 'aleynā min [M202a] berekātühüm anuñ vezîrleri ve mu'finleri olup, eşĥāl-i memleketi çekmekde aña zahîr olıyardur. Ve ol Mehdî lisān-ı ĥayvānātı fehm eyleyüp, 'adli ins ü cinne sirāyet idiserdür ve bu dağı mübeyyen oldı ki İmām Muĥammed bin el-Ĥasen el-'Askerî ĥazretleri rağıya'llāhu 'anhu iĥtifā itdükleri vaktde ricālü'l-ġaybdan dā'ire-i büdelāya dāĥil olmuşlardur. Şoñra ŧabaĥa ŧabaĥa teraĥķî eyleyüp seyyidü'l-efrād olmuşlar ve ol 'aşrda ŧuĥbu'l-vaĥt 'Alî bin el-Ĥüseyn el-Baĥdādî [H193b] imiş rağıya'llāhu 'anhu. Anlar vefāt idicek, namāzını Muĥammed bin el-Ĥüseyn el-'Askerî rağıya'llāhu 'anhu kılıp [İ175b] maĥāmına ŧuĥb olmuşdur on ŧoĥuz yıl. Bunlar dağı müteveffā olıcaĥ 'Oşmān bin Ya'ĥüb el-Cüveynî ĥazretleri rağıya'llāhu 'anhu namāzların aşĥābıla kılıp Medîne-i Resūl'de 'aleyhi's-selām defn olunup yirlerine ŧuĥbiyyet üzerine oturmışlar ilā-āhirü'l-keĥām.

Çün Ĥazret-i Vāhibü'l-en'ām celle zıkrıhu, e'imme-i Ehl-i Beyt'den rağıya'llāhu 'anhu ilā-yevmi'l-ĥıyāmet bu on iki imām-ı hüāmūñ ba'zı aĥvāl ü aĥvāl ve kerāmāt u ĥavāriĥ-ı 'ādātlarınuñ beyānı itmāmın bi-ĥamdı li'llāh ve'l-minne müyesser itdi, girü şāhābe-i kirāmdan rağıya'llāhu 'anhu 'ale'd-devām ba'zınuñ zıkrine rücū' olundu. Ĥaĥ sübhānehu fazl ü iĥsānı ve luĥf u imtinānı birle iĥtimāmın muĥadder itmiş ola, āmîn. Yā mucîbü's-sā'ilîn ve gerekdür ki velāyet ü kerāmātı ve kemāl ü

---

imamlarındandır. Kutbiyyet mertebesine ulaştı. Gizlendiđi zaman abdāl dairesine girdi. Derece derece ilerleyerek efrādın en üstünü oluncaya kadar yükseldi. O sırada kutub, Alî bin Hüseyñ el-Baĥdādî idi. O vefat edince, Sunizeyh denilen yere defnedildi. Cenaze namazını Muhammed bin Hasan Askerî kıldırdı -Allah ondan razı olsun-. Onun makamına oturdu, yani yerine geçti. Ondokuz sene kutubluk makamında kaldıktan sonra vefat etti. Cenaze namazını Osman bin Ya'ĥüb ve talebeleri kıldılar. Medine'ye defnedildi. Onun yerine Osman bin Yak'üb el-Cüveynî el-Horasânî geçti. Osman bin Ya'ĥüb el-Cüveynî, Acem diyarında vefat edince, cenaze namazını Abdurrahmān bin Avf'ın -Allah ondan razı olsun- torunlarından Ahmed Küçek kıldırdı ve onun yerine geçti. Kabri üzerinde türbe yoktu. Onlardan başkası kabrini bilmezdi. Her sene ziyaret ederlerdi."

¹⁷⁵⁶ dir MİT: buyurmuşdur H

fazîleti bu on iki vücūd-ı pür-cūda münhaşır bilinmeye. Egerçi kim bunlar mezîd-i ‘ināyet ve vüfūr-ı mevhibet birle iştiḥār-ı tām bulmuşlardur ve reh-nümā-yı ṭarīkat ve pīşvā-yı ḥaḳīkat olmuşlardur, ammā Ehl-i Beyt ṭahāret içinde verāşet-i ḥānedān-ı nübüvvetden maḥzūz ve ‘ayn-ı ‘ināyet ü sa‘ādet birle melḥūz olmuşlar çokdur. Kimi e’imme-i mezkūrun ṭabaḳātında İmām Ḥazret-i Muḥammed bin İdrīs-i Şāfī gibi raḍıya’llāhu ‘anhu ve kimi anlardan müte’ahḥir. Egerçi kim ba‘zı ma‘lūm u meşhūr ve ba‘zı ğayr-ı müştahirdür ve anlarıñ müte’ahḥirlerinden ba‘zı, kitāb-ı *Nefehātü’l-üns*’de maḥdūm-ı sāmī [M202b] Şeyḫ Cāmī ḥazretleri ḳuddise sirruhu’l-‘azīz ṭabaḳāt-ı şūfiyyede getürmişdür. İbrāhīm Sa‘d-ı ‘Alevī ve Seyyid ‘Abdü’l-ḳādir-i Geylānī gibi ve bunlarıñ ğayrı. ¹⁷⁵⁷ انار الله برهانهم اجمعين

Ve bu müte’ahḥir sulṭānlardandır, ¹⁷⁵⁸ şol mīve-i bāğ-ı nübüvvet ve nūr-ı çerāğ-ı fütüvvet, sulṭān-ı dünyā vü dīn ve burhān-ı keşf ü yaḳīn, vāriş-i Nebī, nāḳıd-ı ‘aliyyü’l-muḥtaşş, bi-mezîd-i ‘ināyātü’l-Bārī, Seyyid Muḥammed bin el-Mehdī mişbāḥu’l-Ḥarem ‘Alī bin Seyyidü’l-Ḥarem ‘Abdu’llāh bin Seyyid Celāle’d-dīn el-Buḥārī [H194a] ḳaddesa’llāhu rūhahu ve zāde fī ğurefi’l-cinān fütūḥahu ki evāḥir-i sene-i seb‘a mi’ede Rūm’a müteveccih olup, gelüp belde-i Burusa ḥamāhu’llāhi ‘ani’l-be’sāda ḳarār buyurmuşlardur. Ve āl-i Oşmān’dan Sulṭān Bāyezīd bin Murād Ḥan Ğāzī’nün ḳızı Ḥūndī’yi almışlardur revvaḥa’llāhu rūḥāhum. Ve Hicret’ün sekiz yüz otuz ikisinde vefāt itmişdür ve ḳabr-i münevver ve merḳad-i muṭahharları belde-i mezkūrda ḳible-i ḥacāt ve ka‘be-i münacāt olmuşlardur. Aḳşā-yı memālikden ve eṭrāf-ı menāsikden [İ176a] iḥrām u iḥtirām ve i‘zāz u ikrām birle fevc fevc zā’irler gelüp iktisāb-ı sa‘ādet ve iḳtibās-ı kerāmet idüp giderlerdi.

Ve vaḳtā kim ḥaḳīr ol gün ki bu maḳāmda ḥazretlerinün zıkr-i şerīfini bi-ṭarīḳı’l-icmāl beyāza getürdüm, ittifaḳ ol aḥşām bu za‘īfde ḥareket-i nāzile zāhir oldı. Nişfu’l-leylde uyandım gördüm ki boğazuma bir derecede dilcik vāḳıf olmuşdur ki ağızımuñ yarını yudmağa mecālüm yok. Bî-iḥtiyār ḳalḳup ba‘zı devāya mübāşeret olundu, müfid olmadı. Belki mezîd oldı. Bir müddet-i medīde oturulduḳdan soñra uyḫu almış. Görürüm ki bir kimesne boğazımı eliyle şığar ammā şahşını göremezüm. Bu eşnāda bir kimse eyidür: “Boğazuñı şığayan kimdür bilür misin?” Ḥaḳīr eyitdüm: “Kimdür?”

¹⁷⁵⁷ “Allah onların delillerini bütünüyle aydınlatsın.”

¹⁷⁵⁸ **Ve bu müte’ahḥir sulṭānlardandır.** Mİ: **Ve bu müte’ahḥir olan sulṭānlardır.** HT

Eyitdiler: “Seyyid Muḥammed Buḥārī’dür.” Hem-çünān ol kâ’ilüñ daḥi şahşını görmek olmadı.

Bu hâletde iken uyandım ve қағā boğazumda eşer-i elem yok. Dehşetümden şöyle zann itdüm ki maraz daḥi ḥayāl-i ḥvāb idi. Yanumda olan ḥidmetkârlar hareketden [M203a] uyandugımı bilüp eyitdi ki “Efendi, boğazuñuñ ḥālī nedür?” Bildüm ki kerāmât-ı Ḥazret-i Emīr olmış. Ve’l-ḥaşıl ol ḥazretüñ kerāmâtı ve ḥavārık-ı ‘ādâtı ol derecede illerde meşhür ve dillerde mezkûrdur ki beyāndan müstağnīdür.

Ve biri daḥi¹⁷⁵⁹ ol müte’ahḥir olan sultānlaruñ, şol seygidü’s-sādāt ve senedü’s-sa‘ādāt, vāriş-i ḥānedān-ı Muştafā, mürşid-i sünnet-i Nebevī, ḥayru’l-ḥalef, zeynü’s-selef¹⁷⁶⁰ rābıta-i silsile-i ḥvācegān ve vāsıta-i kılade-i şırān-ı cihān [H194b] seygidinā ve mevlānā şemsü’l-millet ve’d-dīn Seyyid Aḥmed bin Muḥammed el-Buḥārī en-Naḫşibendī el-Melāmī

تغمد الله تعالى بلطفه السامی واسبع على كافة المسلمين ظلال هدايته وخصصنا بمزيد ملاحظته وعنايته
ḥazretleridür. Zamānumuz zāt-ı şerīf-i irşād-me’ābıyla müşerref ü muğtenemdür ve diyārumuz kudüm-i mübārek-i siyādet-nişābıyla müstes‘ad ü mükerrermdür. Medīne-i Koştanṭiniyye’ye ‘atebe-i ‘aliyyesi, ‘alā sükkānihā tuḥafü’t-taḥiyye bir derecede şeref virmişdür ki merci‘-i enām ve melāz-ı ḥaşş u ‘āmm olmışdur. Fi’l-ḥaḫīka her kim ol Ka‘be-i iḫbāle ve kıble-i āmāle ihlāş-ı ṭaviyyet ve ḥulūş-ı niyyet birle yüz ursa, neyl-i maḫşūd ve ḫurb-ı Rabbü’l-Vedūd ḥaşıl eyler. Nice itmesün ki cenāb-ı sa‘ādet-āyātı rehber-i mesālik-i ṭarīkat ve şaf-der-i memālik-i ḥaḫīkatdür. Luṭf-ı muşavver ü ḥulḫ-ı mücessed [İ176b] ve fevz ü fazīlet birle Ḥaḫ’dan mü’eyyedür ve ḫuṭbu’l-irşād ve ḡavşu’l-evtāddur. Ṭarīḫ-ı ḥümāyūnları ḥüsn-i iḫtidā-yı aḫbār ve şıdḫ-ı iḫtizā-yı āşār üzere mübtenī ve Kitāb u sünnetden uşul-i şaḫīḥa ve icmā‘-ı ümmetden fūrū‘-ı şarīḥa üzere mebnīdür ve rüşen-i perverişleri terk-i şüret ve ‘amel-i bi-‘azīmet ve zıkr-i ‘ale’d-devām ve ‘uzlet-i ‘ani’l-enām ve ḥalvet-der-encümen ve sefer-der-vaṭan ve hüş-der-dem ve nazar-der-ḫadem üzere bağlanmışdur. Ol sebebdendür ki āsitāne-i sa‘ādet-āşiyāne ve südde-i siyādet-nişānesinden olan aşḫāb-ı şafā ve erbāb-ı vefānuñ شكر الله مساعهم و يسر بالخير دواعيهم dil-i münevverleri vicdān-ı maḫabbet-i İlāhī birle pür-nür olup aḡrāz-ı dünyādan bi’l-külliyeye i‘rāz u nüfūr itmişdür. Şöyle ki her biri [M203b]

¹⁷⁵⁹ daḥi Mİ: -TH

¹⁷⁶⁰ zeynü’s-selef Mİ: zeydü’s-selef HT

nefy-i vücūd ve bezl-i mevcūd üzere s̄ābit-kaḍem olup ¹⁷⁶¹ فِي وُجُوهِهِمْ مَنْ أَمَرَ السُّجُودَ muḳtezāsınca her kaçan bir meclisde bulunsalar, maḥzān ḥüsn-i edeblerinden ve ḥulḳ-ı mühezzeblerinden ve ḥuṣū^c-ı vaḳār ve ḥuzū^c u istiḳrārlarından ma^clūm u mefhūmdur ki Ḥāzret-i Ḥaḳ sūbhānehunuñ maḥbūblarından ve ol ḥānedān-ı ‘ālīnūñ mensūblarındandır. Ne ān ki [H195a] anlarda ta^cyīn-i şūretten bir ‘alāmet ve taḡyīr-i kisvetden bir işāret ola ¹⁷⁶² أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ Eger ol ḥāzret-i bā-rütbetden şādır u zāhir olan kerāmāt u ḥavārīḳ-ı ‘ādāt ki ben ḥaḳīr-i bī-miḳdār, ḥıdmet-i şerīflerine yüz sürdüğüm müddetde ki bi^cz-zāt ma^clūm ve bi^cl-vāsīta şıḳāt-ı muḥibbīnden mefhūm idüp ṭururum. İnşā³ itsem niçe faşl ü bāb üzere müstaḳil bir kitāb olurdu. Lākin ol menāḳīb-ı ‘aliyyenūñ kendülerūñ ‘aşırında ifşāsından vehm olunur ki zamīr-i münīr-i zamā^cir-güşālarına ki müdebbir-i birr ve ḥāṭır-ı ‘āṭır-ı ḥavāṭır-nümālarına ki müfessir-i sırrdur, ḥoş gelmeye, çün murād anlaruñ rızālarıdır. Lā-cerem bu vech ile icmāl üzere iḳtişārla i^ctizār u istiḡfār olundu.

Bu kitāb-ı ‘ālī-cenābuñ daḥi tercemesine iḳdām ve kütüb-i mu^cteberde bundan zā^cid bulunan fevā^cid ü şevāhidūñ dercinde ihtimām daḥi maḥzān ḥāzretlerinūñ işāret ü bişāret-nümālarıyla ve himmet-i sa^cādet-fezālarıyla olmuşdur. Ve bu bende-i ḳalīlū^cl-biḍā^calarına emr-i vācibū^cl-iṭā^calarının cereyānı birle vuḳū^c bulmuşdur. Ḥaḳīḳatde her ne kim tevfiḳ u telfiḳ ve cem^c ü tefriḳ yüzinden müyesser olmuşdur,¹⁷⁶³ hemān anlaruñ [I177a] fazla-i fazl ü ‘ināyetleri reşḥa-i baḥr-i ‘āṭıfetleridür. Bu zerre-i aḥḳaruñ, kemīne-i kemterūñ, vücūd-ı pür-idbārı ortada melḥūz olunmaya.

Ġazel Der-medḥ-i Ān Seyyid-i Dīn ü Düvel

Bu gün taḥt-ı velāyetde şehen-şeh mīr efendidür¹⁷⁶⁴

Ṭarīḳ-ı ḥvāceḡān içre re^cīs-i Naḳşibendī^cdür

Şerī^cat emrin icrāda ṭarīḳat resmin iḥyāda

Ḥaḳīḳat sırrın ifşāda şanasın ḥvāce kendidür

¹⁷⁶¹ “Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Fetih, 48/29.

¹⁷⁶² “İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Mücādile, 58/22.

¹⁷⁶³ olmuşdur HT: olupdur Mİ

¹⁷⁶⁴ Mefā^cilün Mefā^cilün Mefā^cilün Mefā^cilün

İden sulţānları bende anuñ ihsān ü luţfidur
Çeken ser-keşleri bende anuñ ‘aşk kemendidür

Söz açup ‘aşk-ı cānāndan tarīk-ı rāz-ı ‘irfāndan
Bir od urmuşdur āfāka ki hep cānlar pesendidür¹⁷⁶⁵ [M204a]

Şuña kim bir nazar baqdı¹⁷⁶⁶ dil ü cānın oda yaqdı
Cihān külli¹⁷⁶⁷ aña aqdı eger kul ger efendidür

Degül şahn-ı felek ancak kamu mülk-i Melikü’l-Hak
Fezā-yı lā-mekān muţlak güzergāh-ı semendidür

Cihān cān hazzını alsa ‘aceb mi şohbetinden kim
Beyān-ı hikmet-āmizi haķīkat şehd ü kandıdur [H195b]

Baňa devlet yeter bu kim diyeler Lāmi‘i cāndan
Tarīk-ı Naķşibendī’de gulām-ı mīr efendidür

Demidür menzile anı irürseñ eyleyüp irşād
Ki yıllardur o ser-gerdān bu yoluñ derdmendidür

Zikr-i Ba‘z-ı¹⁷⁶⁸ Şahābe-i Kirām rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in
Sa‘īd bin Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl

Bunlar ‘Aşere-i Mübeşşeredendür ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anlara
“Ehl-i Cennetsiz” diyü bişāret virmişdür. Naql itmişlerdür ki bir ‘avret aşhāb-ı
Resül’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve rağıya’llāhu ‘anhu ecma‘in ba‘zınuñ önünde
şikāyet itdi ki “Sa‘īd bin Zeyd benüm yirümi aldı ve anda binā eyledi. Eyidüñ yine
yirümi virsün. Yoħsa Mescid-i Resül’de şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ elinden
feryād eylerüm.” Ve ol şahābī ol sözi Sa‘īd’e rağıya’llāhu ‘anhu didi. Sa‘īd rağıya’llāhu

¹⁷⁶⁵ Bir od urmuşdur āfāka ki cānlar hep pesendidür Mİ: Bir od urmuşdur āfāka ki hep cānlar pesendidür HT

¹⁷⁶⁶ baqdı İHT: kıldı M

¹⁷⁶⁷ külli İHT cümle M

¹⁷⁶⁸ Ba‘z-ı Mİ: -HT

‘anhu buyurdu ki: Resül’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem işitdüm: من اخذ شبرا من الارض بغير حق يطوقه الله يوم القيامة من سبع ارضين 1769 Ya‘nī bir kimse haqqı olmadan bir qarış yiri tutsa¹⁷⁷⁰ Haq te‘ālā anı seb‘-i arzinden sürer.” Ammā haqır bu hadişi kitab-ı *Meşārık*’da Sa‘īd bin Zeyd’den şöyle mervî buldum ki: من اخذ شبرا من الارض ظلما طوقه الله الي سبع ارضين، “Ya‘nī bir kimse zulm ile bir qarış yiri aqz eylese yevmü’l-kıyāmetde ol bir qarış yir anuñ boynına tavq olunur, tā yedi qat yire varınca.” Ya Mevlānā Cāmī hazretleri raḥimehu’llāh ol vech ile daḥi rivāyetin [İ177b] bulmuşdur veyā nāsiḥden taḥrīf olmuşdur. Evvelki şüret üzere, seb‘-i arzinden yedi iqlīm olmaq münāsibdür. Ve ikinci rivāyet üzere eṭbāq-ı arz ya‘nī yirüñ yedi qatı esfelü’s-sāfilīne varınca, vallāhu a‘lem taḥḳıku’l-ḥāl. Pes Sa‘īd raḍıya’llāhu ‘anhu ol şaḥābiye eyitdi: “Eyit ol ‘avrete ‘ol nesne ki haqqumdur’ dir, ol yirden alsun.” Andan sonra eyitdi: ¹⁷⁷¹،اللهم ان كانت كذبت على فلا تمتها حتى تعمى بصرها و تعجل ميتتها فيها،” Ya‘nī yā Allāh, [M204b] eger ol ‘avret benüm üzerüme yalan söylediyse, sen anuñ cānını alma ḥattā gözi görmez ola ve meyyiti ol gözsüzlük içinde te’ḥīr olmayup vāqı‘ ola.

Ol ḥaberi ol ‘avrete irişdürdiler. Geldi, [H196a] Sa‘īd’üñ raḍıya’llāhu ‘anhu bināsın ḥarāb eyledi¹⁷⁷² ve kendü için anda ‘imāret başladı. Çok müddet geçmedi ki gözsüz oldı. Çün gice tursaydı cāriyesin uyandururdu, tā eline yapışurdu ve her ne yire ki dilerse iletürdi. Ve bir gice cāriyesin uyandırmadı, tenhā taşra çıkdı. Quyuya düşdi, şabāḥ kuyu içinde mürde buldılar.

‘Abbād bin Bişr ve Üseyd bin Ḥuḍayr raḍıya’llāhu ‘anhu. Enes raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: ‘Abbād bin Bişr-i Enşārī ve Üseyd bin Ḥuḍayr-ı Enşārī, Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrında idiler bir ziyāde qarañu gicede. Çün ikisi taşra çıkdı, anlardan birinüñ ‘aşası rüşen oldı. Şöyle ki anuñ rüşenliğinde giderlerdi. Çün birbirinden ayrıldılar, ol birinüñ ‘aşası daḥi rüşen oldı ve her biri kendü ‘aşası rüşenāsında giderdi.

‘Ammār bin Yāsir raḍıya’llāhu ‘anhu. Emīrü’l-mü’minīn ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Bir seferdeydük, Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ammār bin Yāsir’i şuya gönderdi. Şeytān bir qara kul şüretinde ‘Ammār’la şu ortasına ḥā’il oldı. ‘Ammār

¹⁷⁶⁹ “Kim haksız yere başkasının arazisinden bir qarış toprak alırsa, Kıyamet günü yedi kat yer onun boynuna dolandır.” Bkz. *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem‘u’l-fevāid)*, No: 4859.

¹⁷⁷⁰ tutsa İH: dutsa M

¹⁷⁷¹ eyit ol ‘avrete ol nesne ki haqqumdur dir ol yirden alsun. Andan sonra eyitdi İ: ol ‘avrete eyit ki haqqını alsun. Andan sonra eyitdi M: -H

¹⁷⁷² ḥarāb eyledi İHT: yıkdı M

anı tıtdı, yire urdı. Eyitdi: “Beni şaluvir tã seni koyam şu alasin.” Anı şaluvirdi, yine sunuñ öñüne hã’il oldı. ‘Ammār girü anı yire urdı. Girü eyitdi: “Şaluvir beni, saña hã’il olmayayum.”¹⁷⁷³ ‘Ammār yine şaluvirdi.¹⁷⁷⁴ Yine suya hã’il oldı. Girü ‘Ammār anı yire urdı. Girü eyitdi: “Koy beni, tã ben dağı seni koyayum.” Anı kodı, ol dağı va’desine vefã itdi ve ‘Ammār rağıya’llãhu ‘anhu şu aldı. Henüz ‘Ammār gelmişdi ki¹⁷⁷⁵ Resül şalla’llãhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki “Şeytãn bir kara kul şüretinde ‘Ammār’la şu ortasına hã’il [İ178a] oldı. Hudã-yı Te’ãlã ‘Ammār’a zafer virdi.” emirü’l-mü’minin ‘Alî rağıya’llãhu ‘anhu eyitdi: ‘Ammār’a eyitdük, Resül şalla’llãhu ‘aleyhi ve sellem şöyle söyle didi. Eyitdi: “Vallãhi eger ben bilseydüm ki [M205a] ol şeytãndur, anı katl iderdüm ve lãkin kaşd eyledüm ki burnını dişümle ıııram, burnından bir nã-hoş rãyiha geldi, terk eyledüm.”

el-‘Alã bin el-Ĥãđramî rağıya’llãhu ‘anhu. [H196b] Bunlar Muhãcirinden idi ve Resül’ün şalla’llãhu ‘aleyhi ve sellem Baĥreyn’de ‘ãmili idi. Ebü Hureyre rağıya’llãhu ‘anhu dimişdür ki: ‘Alã bin el-Ĥãđramî’de rağıya’llãhu ‘anhu üç nesne müşãhede eyledüm ki hiç bir kimseden müşãhede itmedüm,¹⁷⁷⁶ ne andan evvel ve ne andan soñra. Her biri birinden ‘acebrek. Biri, ol deryã kenãrına irişdük, buyurdu ki:¹⁷⁷⁷ “Ĥudã-yı Te’ãlãnuñ adını söyleñüz dağı deryãya girüñüz.” Ĥudã-yı Te’ãlãnuñ adını zıkr eyledük dağı deryãya girdük. Şöyle geçdük ki bir nesnemüz yaş olmadı meger develerümüzüñ tabanları.

Ve biri dağı ol ki, çün deryãdan geçdük, beyãbãna irişdük, şusuzluk bize galebe eyledi ve şuyumuz yođ idi. Aña bildürdük, iki rek‘at namãz kıldı ve du‘ã eyledi. Bir kałkan miqdãrı bulut zãhir oldı ve ol kadar yağdurdı ki cümle sîr-ãb olduđ¹⁷⁷⁸ ve şular götürdük.¹⁷⁷⁹

Ve üçüncü ol ki, çün vefãt itdi, anuñ namãzın kılduğ ve kabri üzere kerpüçlerin koduğ. Andan soñra yãduma geldi ki anuñ kefeni bendlerin açmaduğ. Kerpüçleri kaıdurduğ anı lahd içinde bulımaduğ.

Ve nağl itmişlerdür Başra’da bir kimesnenüñ kulağına bir pãre taş rizesi gitdi, tã şımãhına irişdi. Şöyle ki gice uyhu, gündüz arãm idemezdi ve cümle eñibã ‘ilãcından

¹⁷⁷³ saña hã’il olmayayum M: tã ben dağı seni koyayum İ: -H

¹⁷⁷⁴ beni saña hã’il olmayayum. ‘Ammār yine şaluvirdi M: -HT

¹⁷⁷⁵ Henüz ‘Ammār gelmemişdi ki İHT: -M

¹⁷⁷⁶ kimseden müşãhede itmedüm Mİ: kimsede müşãhede itmedi HT

¹⁷⁷⁷ ki Mİ: -HT

¹⁷⁷⁸ olduğ Mİ: oldılar HT

¹⁷⁷⁹ götürdük Mİ: götürdiler HT

‘aciz oldılar. Aşhâb-ı Hâsen’den rağıya’llâhu ‘anhu bir kişinüñ öñüne vardı ve hâlin söyledi. Eyitdi: “Ger nesneden saña nef’ irişürse, ‘Alâ bin Hâdramî’nüñ du‘âsından olur ki deryâda ve beyâbânda anı okurdu.” Ol şahş eyitdi: “Raħmeka’llâhu te‘âlâ, ol du‘â kanķıdur?” Buyurdu ki “Yâ ‘Alî, yâ ‘Azîm, yâ Hâlim, yâ ‘Alîm!” Râvî eyidür: Çün ol şahş ol du‘âyı okıdı, fi’l-hâl ol taş rîzesi âvâz¹⁷⁸⁰ iderek kulağından taşra düşdi¹⁷⁸¹ ve katıluķ dîvâra tokındı.¹⁷⁸²

Ebū Umāme Bāhilî rağıya’llâhu ‘anhu. Bunlar Resūl’üñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem āhirinci aşhâbındandır rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘în ki Şām’da bākî kalmışdı. Andan naķl iderler ki [M205b] dimişdür: Resūl ‘aleyhi’s-selām [H197a] [İ178b] beni bir cemā’ate gönderdi, tā anları İslām’a da‘vet eyleyem. Da‘vetümi kabūl itmediler. Şuşadum,¹⁷⁸³ anlardan şu diledüm. Virmediler ve eyitdiler: “Seni şöyle şusuz koyalum, tā şusuzluķdan helâk olasın.” Bir ‘abām var idi, başum içine çekdüm ve ıssı güneşde yatdum. Uyħuda gördüm ki bir kişi geldi ve elinde bir kadeħ şırçadan ki hergiz ħalâ’iķ anuñ gibi mahbūb kadeħ görmemişlerdür. Ve ol kadeħ içinde bir şerbet vardur ki hergiz andan lezîzrek şerbet tatmayup tururlar. Anı baña virdi, içdüm. Çün fâriğ oldum, uyandum, vallāhi ol vaķtten berü ki ol şerbeti içdüm, hergiz şusuz ve aç olmadum.

Ve hem andan naķl iderler ki: Anuñ cāriyesi dimişdür ki Ebū Umāme taşadduķ itmegi severdi ve her nesne ki dirhemden ve dînârdan ve ta‘ām aşlından eline gireydi, şadaķa itmegiçün zaħîre eylerdi. Çün bir sâ’il gelse, aña virürdi. Bir gün ħānesinde üç dînârdan ğayrı nesne yoğ idi. Bir sâ’il geldi, bir dînârını aña virdi ve birisi daħi geldi ve birin daħi aña virdi. Ben kaķıdum ki ħānede hîç bizümçün nesne kalmadı. Firâşı üzere uyudu.

Çün kim öyle namāzınüñ ezānın okudılar, anı uyandurdum. Mescide gitdi. Ol oruc tutardı. Pes bir nesne karz eyledüm ve anuñçün aħşām ta‘āmın ħāzırladum ve çerāğ yandurdum ve sofraya düzdüm ve firâşına karîb vardum, tā kim anı döşeyem, birkaç dînârı gördüm kendüme eyitdüm: “Bu dînârlara i‘timād idüp taşadduķ itmişdür.” Ol dînârları şaydum, üç yüz dînârdı. Anı cümle ol yirde kodum. Çün yatsu namāzından girü geldi, ol nesne ki ħāzırlamışdum, gördi. Ĥudā-yı Te‘âlāya ħamd itdi ve benüm yüzüme tebsüm itdi. Çün ta‘ām yedi, ol dînârları öñüne kodum. Eyitdi: “Bu nedür?” Eyitdüm: “Ol nesne

¹⁷⁸⁰ rîzesi âvâz MİT: rîzesi yire âvâz H

¹⁷⁸¹ düşdi MİT: -H

¹⁷⁸² tokındı İHT: doķundi M

¹⁷⁸³ Şuşadum Mİ: Şusadum TH

ki bu arada konuşmuşduñ.” Feza‘ itdi ve eyitdi: “Vayhke! Bu nedür?” Eyitdüm: “Benüm buña ‘ilmüm yokdur. Bunı buldum şöyle [H197b] ki görürsün.” Feza‘ı daği ziyāde oldı.

Ḥālid bin el-Velīd rağıya’llāhu ‘anhu. Ebū Bekr rağıya’llāhu ‘anhu dimişdür ki: Resūl’uñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem öñünde Ḥālid bin el-Velīd zıkr olundu, buyurdı ki: «سيف من سيف الله سله الله على الكفار» [M206a] Ya‘nī ol Allāh’uñ kılıçlarından bir kılıçdur ki Ḥudā-yı Te‘ālā kāfirler üzerine çıkarmışdur.

Ve naql [I179a] iderler ki: Çün Ebū Bekr rağıya’llāhu ‘anhu hilāfeti vaqtinde anı Ḥıre cānibine gönderdi, Ehl-i Ḥıre ‘Abdü’l-mesīḥ adlu bir şahşı anuñ öñüne gönderdiler ve hediye resmiyle bir miqdār zehr ki anuñ eşeri bir sâ‘atde zāhir olurdu, anuñla bile gönderdiler. Çün ‘Abdü’l-mesīḥ ol zehri anuñ öñüne getürdi, andan şordı ki “Bu nedür?” Eyitdi: “Semm-i sâ‘atin.” Ḥālid rağıya’llāhu ‘anhu anı elinüñ ayasına kodı ve eyitdi: «بسم الله و بالله رب الارض و السما بسم الله الذي لا يضر مع اسمه دأ» Pes anı içdi, ‘Abdü’l-mesīḥ kavmine döndi ve eyitdi: “Anuñla muşālaḥa idüñüz ki semm-i sâ‘atin içdi ve hiç zarar görmedi.” Bu bir işdür ki anlaruñ ḥaqqında gelmişdür.

Ve hem andan naql iderler ki: Bir gün kendü leşkerini tolanurdu. Gördi biri şarāb tulumını alup gider. Şordı ki “Bu nedür?” Ol kişi eyitdi: “Sirkedür.” Ḥālid rağıya’llāhu ‘anhu üç kerre eyitdi: «اللهم اجعله خلا»¹⁷⁸⁴ Çün ol şahş ol tulumı yoldaşlaruñ öñüne kodı. İçdiler, gördiler sirkedür. Eyitdiler: “Vaḥyeke, bu nedür ki getürdüñ.” Eyitdi: “Vallāhi ben şarāb getürürdüm. Emīrūñüzi yolca gördüm, benden şordı ki ‘Bu nedür?’ Eyitdüm ki ‘Sirkedür.’¹⁷⁸⁵ Ol du‘ā eyledi üç kerre ki Ḥudā-yı Te‘ālā anı sirke eyleye. Ḥudā-yı Te‘ālā anuñ du‘āsını qabūl eyledi.”

‘Abdu’llāh bin ‘Ömer bin el-Ḥattāb rağıya’llāhu ‘anhu. Bunlar emīrū’l-mü‘minīn ‘Ömer’uñ rağıya’llāhu ‘anhu oğullarınuñ ulusıdur. Mekke’de imān getürmişdür ve henüz bāliḡ olmamışdı ve atasıyla Medīne’ye hicret eyledi ve eyitdiler ki Aşḥābuñ rıdvanū’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ‘ālimregi ve zāhidregi idi. Ḥattā biñ kul āzād eyledi vefātı daği yine Mekke’de idi. Bir vaqtde ki [H198a] رمي جمار Ya‘nī cemre taşları atarlardı, ḥalā’iḳ izdihām itdiler. Bir nesne ayağınuñ iki barmığı ortasına toqındı, cerāḥat eyledi ve şişdi. Pes anuñ üzerine vefāt itdi.

وكان ذلك سنة اربع وسبعين و قيل سنة ثلاث وسبعين و هو ابن اربع و ثمانين سنة Ya‘nī anuñ vefātı

¹⁷⁸⁴ “Allah’ım bunu sirke yap.”

¹⁷⁸⁵ benden şordı ki bu nedür? Eyitdüm ki sirkedür M: benden şordı, eyitdüm ki sirkedür İ: benden şordı, sirkedür didüm HT

Hicret'ün yetmiş dördünde idi ve dinildi ki yetmiş üçüncü¹⁷⁸⁶ yılda idi ve kendüsi seksen dört yaşında idi.

Andan naql iderler ki: Bir seferde idi, [M206b] gördü ki ḥalā'ik bir yire cem' olmuşlar. Şordı: “Bu nedür?” Eyitdiler: “Bunda bir arslan vardur ki ḥalā'ıki yoldan geçmege kıomaz.” Hemān merkebinden aşğa [İ179b] indi ve ol arslandan yaña vardı. Eliyle aña yoğadı ve bir rivāyetde bir sille urdı ve yoldan ba'ıd kıldı ve buyurdı: Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem işıtdüm ki eyidürdi: „أَتَمَّا يَسْلُطُ عَلَى ابْنِ آدَمَ مِنْ يَخَافُهُ وَ لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يَخَفِ إِلَّا اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَسْلُطْ عَلَيْهِ غَيْرُهُ.” Ya'nī be-dürüstī musallaḥ olur ādem oğlanınıñ üzerine şol kimesne ki ādem oğlanı andan kıoğar, eger ādem kıoğmasa illā Allāh'dan kıoğsa musallaḥ olmazdı anuñ üzerine anuñ ğayrı.

'Abdu'llāh bin 'Abbās rağıya'llāhu 'anhu. E'imme-i aşğābandur rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın. Vilādetleri Şi'b'de idi. Şol vağtde ki Benī Hāşim anda mağşūr oldılar, Hicret'den üç yıl öñ.¹⁷⁸⁷ Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefāt itdükleri vağt anlar on üç yaşında idiler. Anlar dimişdür ki: “İki kerre Cebrā'il'i gördüm ve iki kerre Resül 'aleyhi's-selām baña du'ā eyledi ki Ḥudā-yı Te'alā baña ḥikmet vire.”

Ṭā'if'de vefāt itmişlerdür, Hicret'ün altmış sekizinci yılında ve kendüler ol vağt yetmiş bir yaşında idiler. Meymün bin Mirhān¹⁷⁸⁸ eyidür: Ṭā'if'de İbn 'Abbās'ın rağıya'llāhu 'anhu cenāzesine ḥāzırdum. Çün kim anı kıodılar namāzın kılılar, bir ak¹⁷⁸⁹ kıuş geldi ve kefeninüñ içine girdi gitdi. Ve her ne kıadar ki anı taleb eylediler, bulmadılar. Çün defn itdiler ve kıabrini örttiler, bir āvāz işıtdüm. [H198b] Ve āvāz issini¹⁷⁹⁰ görmedüm. Bunı okırdı:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً * فَادْخُلِي فِي عِبَادِي * وَ ادْخُلِي جَنَّتِي¹⁷⁹¹

Ve hem andan naql iderler ki: Bir ğün mescide giderlerdi, anuñ yolca bir cemīle ḥatun öñüne geldi. Kendü nefsinden aña bir meyl gördi eyitdi: „اللَّهُمَّ أَنْكَ جَعَلْتَ لِي بِبَصْرَى نِعْمَةً وَ قَدْ خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ عَلَىٰ نِقْمَةٍ فَاقْبِضْهُ أَنْتَ”¹⁷⁹² Ya'nī yā Rabb, be-dürüstī sen benüm ğözümü baña ni'met kılduñ. Taḥkik ben kıoğdüm ki baña bu belā ola. Sen bunı kıabz eyle. Pes mübārek ğözleri örtüldi. Çün mescide giderdi, bir kıarındaşı oğlı

¹⁷⁸⁶ üçüncü Mİ: üç H

¹⁷⁸⁷ üç yıl öñ Mİ: üç yüz yıl öñ HT

¹⁷⁸⁸ Meymün bin Mirhān Tİ: Meymün Mirhān MH

¹⁷⁸⁹ ak HT: ağ Mİ

¹⁷⁹⁰ issini MTH: ideni İ

¹⁷⁹¹ “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabb'ine dön. (Seğkin) kullarım arasına katıl ve Cennet'ime gir!” *Kur'an-ı Kerim*, Fecri, 89/27-30.

¹⁷⁹²

var idi, [M207a] anı alur giderdi ve bir direk önünde kıbleye müteveccih kılırdı ve kendüsi oğlanuqlar ile varup oynardı ve her vaqt ki aña bir hâcet olaydı, ol oğlanuğa tenbîh iderdi. Bir gün aña âb-deste ihtiyâc oldu. Ol oğlanuğu taleb eyledi. Oyuna meşgûl idi, [İ180a] gelmedi. Korkdı ki fazîhat ola. Eyitdi: «اللّٰهم انك جعلت لي بصرى نعمة و خشيت ان يكون على نعمة فسألتك فقبضته اللّٰهم و قد خشيت الفضيحة»، Mübârek gözi yine bînâ oldu ve menziline girü döndü. Râvî eyidür: “Ben anı hem nâ-bînâ gördüm ve hem bînâ.”

‘İmrân bin Huşayn rağıya’llâhu ‘anhu. Vefâtı Başra’da vâkı‘ olmışdur, Hicret’ün elli üçünde. İbn Sîrîn raḥımehu’llâh dimişdür ki: Başra’da aşḫâb-ı Resûl’den şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hîç kimse yoğ idi, Huşayn’a muḳaddem olmuş olaydı. Otuz yıl anuñ ḳarnı zaḫmet itdi. Her ne ḳadar ki aña didiler ki “Anuñ üzerine dâğ ḳomaḳ gerekdür.” ḳabûl eylemedi, tâ âḫır. Çün anuñ vefâtına iki yıl ḳaldı, dâğ eyledi. Muḫarrıf raḥımehu’llâh eyidür: ‘İmrân bin Huşayn’a rağıya’llâhu ‘anhu melâ’ike selâm virürlerdi. Çün dâğ urdı, selâm virmez oldılar. Çün ol dâğ eyü oldu ve âteşün eşeri gitdi, baña eyitdi: “Ol kimse ki baña selâm virürdi, yine selâm virür¹⁷⁹³ oldu.”

Ḥamza bin ‘Amr el-Eslemî rağıya’llâhu ‘anhu. Andan naḳl iderler ki: Seferlerden birinde Resûlu’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem bile idi bir gice ki ziyâde ḳarañuydı. [H199a] Develer ürkdiler ve metâ’larını düşürdiler. Ḥamza bin ‘Amr’uñ rağıya’llâhu ‘anhu barmaḳları çerâğ gibi rûşen oldu. Şöyle ki her nesne ki develerden düşmişdi, buldılar ve yine develere yüklediler.

Selmân el-Fârisî rağıya’llâhu ‘anhu. Bunlar Işfaḫân’dan idiler. Künyetleri Ebû ‘Abdu’llâh’dur. Emîrû’l-mü’minîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu bunları Medâyin’e vâlî ḳıldı. Emîrû’l-mü’minîn ‘Oşmân’uñ rağıya’llâhu ‘anhu ḫilâfeti vaḳtinde vefât itdi. قال اهل العلم بالسير كان سلمان من المعمرين ادرك وصى عيسى بن مريم عليهما السلام وعاش مائتين و خمسين سنة و يقال اكثر Ya’ni siyer ‘âlimleri eyitdiler: Selmân çok ‘ömr sürmişlerden idi. ‘İsâ İbn Meryem’ün [M207b] ‘aleyhi’s-selâm vaşîsine irişdi ve iki yüz elli yıl ḫayâtda oldu ve dinilür ki daḫi ziyâde.

Enes’den rağıya’llâhu ‘anhu rivâyet iderler ki eyitdi: “Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: ¹⁷⁹⁴«السباق اربعة انا سابق العرب و صهيب سابق الروم و سلمان سابق الفرس و بلال سابق الحبشة»،¹⁷⁹⁴

¹⁷⁹³ yine selâm virür Mİ: -H

¹⁷⁹⁴ “Öncekiler dört kişidir. Arapların sabıki benim, Rum’unki Suheyb, Acem’in ki Selman ve Habeş’in ki Bilal’dir.”

Ve Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Hendeğ güninde buyurmuşdur ki «سلمان منا اهل البيت»
Ya'nī Selmān [İ180b] bizdendür yā Ehl-i Beyt.

Ve andan naql iderler ki: Çün vefatı qarīb oldı, hatunına eyitdi: “Bir miqdār müşğ var idi, ne itdün? Anı şuya koy ve¹⁷⁹⁵ hall eyle ve ol şuyı benüm başumuñ dā'iresine saç ki şimdi bir kavm gelseler gerekdür ne insden ola ve ne cinnden.” Hatunı dimişdür: Çün ol nesne ki buyurmuşdı, yirine getürdüm ve taşra çıkıdum. Hānenün içinden āvāz geldi ki¹⁷⁹⁶ «السّلام عليك يا ولي الله السّلام عليك يا صاحب رسول الله»¹⁷⁹⁶ Çün içerü girdüm, gördüm ki rühi müfārağat itmiş ve firāşı üzerinde şöyle yatur ki şanasın uyhududur.

Sa'īd bin el-Müseyyeb, 'Abdu'llāh bin Selām'dan rağıya'llāhu 'anhu rivāyet eylemişdür ki ol dimiş: Bir gün Selmān rağıya'llāhu 'anhu baña eyitdi: “Ey qarındaşum, her kaçımız ki bizden ön vefāt eyleye, gerekdür ki kendüyi ol birisinün uyhusı içinde göstere.” Ben eyitdüm: “Bu olmağ müyesser midür? Ve meyyitde ol ihtiyār var mıdur ki kendüyi āharuñ [H199b] uyhusı içinde göstere?” Buyurdı ki “Belī. Mü'min kuluñ rühi seyrāndadır. Her yire ki ister yir yüzinde, gider¹⁷⁹⁷ ve kāfirün rühi Siccīn'de maḥbūsdur.” Andan soñra çün Selmān rağıya'llāhu 'anhu vefāt eyledi, bir gün kaylüle iderdüm¹⁷⁹⁸ ya'nī öyle vaqtine qarīb uyurdum, nāgāh gördüm ki Selmān rağıya'llāhu 'anhu geldi ve eyitdi: «السّلام عليكم ورحمة الله وبركاته»¹⁷⁹⁹ Ben eyitdüm: و عليكم السّلام ورحمة الله وبركاته يا ابا عبد الله كيف وجدت منزلك قال خيرا و عليك بالتوكل فنعمة الشيء التوكل رده ثلاث مرات Ya'nī senün üzerüne olsun tevekkül birle ki ne gökcek nesnedür tevekkül. Bu sözi üç kerre baña tekrār eyledi. [M208a]

Tufeyl bin 'Amr ed-Devsī rağıya'llāhu 'anhu. Andan naql iderler ki dimişdür ki: Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem risāletle¹⁸⁰⁰ zühürından soñra Mekke'ye vardum. Kureyş müşriklerinden ba'zı önüme geldiler ve eyitdiler: “Ey Tufeyl, bizüm bilādımuza geldün ve bu kişi ya'nī Muḥammed bizüm içimüzde zāhir olmışdur ve cemā'atimizi müteferriğ itmişdür ve işimizi intizāmdan düşürmişdür. Anuñ sözlerinde sihr hükmi vardur. Qarındaşı qarındaşından cüdā eyler ve 'avreti erinden dūr kılar. Qorqaruz ki ol nesne ki andan bize ve kavmimize irişmişdür, saña ve senün kavmüne dağı irişe. Zīnhār anuñla söz söylemeyesin ve sözine kulak [İ181a] urmayasın.” Ol kadar mübālağa itdiler

¹⁷⁹⁵ şuya koy ve Mİ: şöyle H

¹⁷⁹⁶ “Allah'ın selāmi üzerine olsun ey Allah'ın veli kulu. Allah'ın selāmi üzerine olsun ey Resulullah'ın arkadaşı.”

¹⁷⁹⁷ gider Mİ: gezer H

¹⁷⁹⁸ iderdüm Mİ: -H

¹⁷⁹⁹ “Allah'ın selāmi, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”

¹⁸⁰⁰ risāletle Mİ: -H

kim ‘azîmet itdüm ki kaç‘ā anuñla söz söylemeyem ve sözün daħi işitmeyem, tā şol hadde ki çün Mescid-i Harām’a vardum, kulağımı penbeyle tutardum,¹⁸⁰¹ tā anuñ sözünü işitmeyem.

Bir şabāh Mescid-i Harām’a girdüm, gördüm ki Resül ‘aleyhi’s-selām Ka‘be’ye qarīb yirde namāz kıılır. Aña qarīb yirde tırdum.¹⁸⁰² Çün Hudā-yı Te‘ālānuñ irādetinde var idi ki anuñ kelāmını istimā‘ idem, her kelām ki işitdüm, ziyāde hūb. Kendüme eyitdüm: “Ben şā‘ir kimesneyem ve zīrā kim kelāmuñ hūsn ü kubhın eyü bilürüm. Yanına varayum, eger eyü söylerse kabül ideyüm.” Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hānesinden yaña dönüp gitdi, ardınca vardum. Çün hānesine girdi, ben daħi ‘aķabince girdüm ve eyitdüm: “Ey Muħammed, senüñ kavmüñ ol kadar senüñ [H200a] kelāmuñ işitmeden beni korħutdılar ki kulağımı penbeyile tutardum.¹⁸⁰³ Çün Hudā-yı Te‘ālānuñ irādetinde varımış ki işitdüm, gökcek kelām. Ol nesne ki sendedür, baña ‘arz eyle.” Baña selām ‘arz eyledi ve *Qur‘ān* okıdı. Vallāhi hergiz andan gökcek kelām işitmemişdüm. İslām’a geldüm ve şehādet getürdüm. Andan şoñra eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, ben kavmüm içinde muṭā‘um ve fermān-revānum. Dilerüm ki kavmümden yaña girü dönem ve anları İslām’a da‘vet eyleyem. Du‘ā eyle, tā Hudā-yı Te‘ālā baña bir ‘alāmet ve bir āyet vire ki çün kavmümi İslām’a da‘vet idem, baña yardım [M208b] u meded ola.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı: ¹⁸⁰⁴«اللّٰهُمَّ اجْعَلْ لَهُ آيَةً» Pes kavmümden yaña revān oldum. Çün anlara qarīb geldüm, benüm iki gözümüñ ortasında bir nūr zāhir oldı ki çerāğ gibi berķ ururdu. Eyitdüm: “Hudāvendā bu āyeti yüzümden ğayrı maħallde zāhir eyle. Korķarum ki kavmüm diyeler, bu bir tağyirdür anuñ şüretinde bizüm dīnimüzden müfāraķat itdügi eclden zāhir olmışdur.” Ol nūr benüm tāziyānum başına müntaķıl oldı ve bir aşılımış ķandīl gibi berķ ururdu. Ol kadar kavmüm içinde oldum, anlardan az kimesne İmān getürmediler. Girü Resül’üñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mekke’de öñüne vardum ve eyitdüm: “Yā Resūla’llāh, Devs üzerine bed-du‘ā eyle ki ortalarında zinā çoğ olmışdur.” Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ¹⁸⁰⁵«اللّٰهُمَّ اهد دوسا» Pes baña eyitdi: “Yine kavmüñden [İ181b] yaña var. Anları İslām’a da‘vet eyle.” Gitdüm ve anlar içinde oldum ve İslām’a da‘vet kııldum. Çün Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem hicret eyledi ve Bedr ve Uħud ve Hendek ğazāları vāķı‘

¹⁸⁰¹ tutardum İHT: dutardum M

¹⁸⁰² tırdum İHT: durdum M

¹⁸⁰³ tutardum İHT: dutardum M

¹⁸⁰⁴ “Allah’ım ona delil ver.”

¹⁸⁰⁵ “Allah’ım, onlara hidayet ver.”

oldı ve İslām'a gelenlerden bir cem' ile Hayber ğazāsında Resül'e şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mülākāt itdüm ve tā feth-i Mekke olunca bile oldum, beni gönderdi Zü'l-kefeyn'e ki bir şanem idi, anı yıkam. Vardum, anı yıkdum ve girü Resül'den yaña geldüm, tā ol hāzretüñ vefātı zamānına dek bile oldum.

Ve hem andan naql iderler ki: Çün Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem vefātından şoñra 'Arab mürted oldılar, Müslimānlar [H200b] cemā'at ile Yemāme cānibine müteveccih oldı. Yoldaşlarına eyitdi: "Uyğuda şöyle gördüm ki benüm başumı tiraş itdiler. Ve ağızundan bir kuş taşra uçdı. Ve bir 'avret beni gördi ve fercinüñ içine alup koydı. Ve benüm oğlum beni çok taleb kıldı, bulmadı." Aşhāb eyitdiler: "Hayr ola." Ol eyitdi: "Ben bunu ta'bır eyledüm. Başum tıraş olmağ oldur ki başum kosam¹⁸⁰⁶ gerekdür. Ve ol kuş ki ağızundan taşra uçdı,¹⁸⁰⁷ benüm rühumdur. Müfārağat itse¹⁸⁰⁸ gerekdür. Ve ol 'avret ki beni kendünüñ ferci içine koydı, zemīndür ki kabrüm anda olısdur. Ve beni anda pinhān itseler gerekdür. Ammā oğlum beni taleb itdüğü oldur ki [M209a] ol dağı çok cehd ide, tā benüm gibi şehādete iriše. Ammā aña bu yirde müyesser olmaya." Tufeyl rağıya'llāhu 'anhu yevmü'l-Yemāme'de şehīd oldı ve oğı 'Amr bin el-Tufeyl'e çok cerāğat irişdi, ammā şığğat buldı. Ve emīrü'l-mü'minīn 'Ömer'ün rağıya'llāhu 'anhu hilāfeti zamānında Yermük yılında şehīd oldı.

Sefine mevlā. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve rağıya'llāhu 'anhu. Ol dimişdür ki: Beni Ümmü Seleme rağıya'llāhu 'anhu āzād eyledi. Şol şartla ki mādām ki Resül 'aleyhi's-selām hayātda ola, aña hıdmet eyleyem. Ben eyitdüm: "Vallāhi eger sen bu şartı dağı itmeseñ, nite kim hayātdayam, anuñ şeref-i hıdmetinde olsam gerekdür."

Ve rivāyetde gelmişdür ki: Ol on yıl hıdmet eyledi, andan şordılar ki "Aduñ nedür?" Ol eyitdi: "Ben adumı dimezüm. Baña Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Sefine ad kımışdur." Şordılar ki "Niçün saña Sefine ad kodı?" Buyurdı ki: Bir gün Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aşhābıyla taşra gitdiler. Anlaruñ metā'ları ağırluğ virdi. Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Kisāñı, ya'nī [I182a] kilimüñi döşe." Döşedüm. Cümle¹⁸⁰⁹ ol metā'ları anda kodı. Pes baña eyitdi: "Götür ki sen sefinesin ya'nī gemisin."¹⁸¹⁰ Eger ol gün yükledilerdi benüm üzerüme¹⁸¹¹ bir deve yükini ve buncılaym yedi yük şaydı, baña ağır gelmezdi.

¹⁸⁰⁶ kosam İH: virsem M

¹⁸⁰⁷ taşra uçdı M: uçdı İ: taşra çıkar H

¹⁸⁰⁸ itse Mİ: itsem H

¹⁸⁰⁹ Cümle H: -Mİ

¹⁸¹⁰ ya'nī gemisin Mİ: -H

Ve andan naql iderler ki eyitdi: Bir gün gemiye oturmuşdum, gemi şındı ve ben bir tahta pāresi üzerinde kaldum. Mevc beni bir mişeye atdı ki [H201a] ol yirde bir arslan var idi. Ben eyitdüm: “Yā Eba’l-Hāris, ben Sefīne’yem. Resūl’uñ kulu.” Ol arslan başını tevāzu’ resmiyle aşığa indürdi ve yanını gelüp baña sürdi ve baña yolu delālet eyledi. Çün yola irişdüm, nerm nerm āvāz eyledi, bildüm ki baña vedā’ eyler.

Hassān bin Şābit rağıya’llāhu ‘anhu. Andan naql iderler ki: Çün Cebele-i Ğassānī mürted oldı ve kayşerü’r-Rūm’a varmışdı ve ol Āl-i Cefne’den idi. Emīrū’l-mü’minīn ‘Ömer’uñ rağıya’llāhu ‘anhu [M209b] ilçisiyle Haşşan’a rağıya’llāhu ‘anhu hediye gönderdi. Hassān, emīrū’l-mü’minīn ‘Ömer’uñ rağıya’llāhu ‘anhu kapusına irişdi, tırdu dağı selām virdi ve eyitdi: “Yā emīre’l-mü’minīn, be-dürüstī ben Āl-i Cefne’nüñ ‘ağaları koğusun işidürüm senüñ kurbuñdan.” emīrū’l-mü’minīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Belī ey Hassān. Cebele-i Ğassānī senüñçün nesne göndermiş.” Rāvī dir ki: Vallāhi hergiz unutmazum ol ‘acebi ki Hassān’dan gördüm ki Āl-i Cefne’nüñ koğusun istinşāk eyledi ve hergiz aña¹⁸¹² ol kağıyyeden haber olmamışdı.

‘Amr bin Mürre el-Cühenī rağıya’llāhu ‘anhu. Andan naql iderler ki: Çün İslām’a geldi, Resūl’dan şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem diledi ki beni yine kavmüme göndere ve şāyed ki Hudā-yı Te‘ālā benüm sebebümle anları imān ile müşerref eyleye, şöyle ki senüñ sebebüñle beni bu devletle müşerref eyledi. Çün kavmine irişdi, cümlesi kabül eylediler bir kimseden ğayrı ki eyitdi: “يا عمرو بن مرّة امرّ الله عيشه” Ya‘nī Allāh senüñ ‘ıyşuñı telğ eylesün. Bize buyurursun ki kendü hudālarumuzu terk eyleyevüz, atalarumuz dīnine muđālefet gösterevüz ve ‘Amr rağıya’llāhu ‘anhu mezemmetinde birkaç beytler söyledi. ‘Amr rağıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “الكاذب مني ومنك امرّ الله عيشه” Ya‘ni benden ve senden kāzib olanuñ ‘ıyşını Hudā-yı Te‘ālā telğ eylesün. Ol şahş ölmedi, tā anuñ dudağı ve ağzı [İ182b] döküldi ve şöyle oldı ki ta‘āmuñ ta‘mın bilmezdi. Gözleri kör ve dili küng oldı.

Uhbān rağıya’llāhu ‘anhu. Mevtinde vaşıyyet eyledi ki kendüyi iki cāme içinde tekfīn ideler. [H201b] Vardılar anı iki cāme ve bir gönlek içinde tekfīn itdiler. Çün şabāh oldı, gördiler ki ol gönlek şol ağac üzerinde ki aña kaftānlar bırağurlardı, tırur. Tereddüde düşdiler ki bu ol gönlek midür yoğsa ğayrı midür? Şol hayyāt ki anı dikmişdi aña gösterdiler eyitdi: “Vallāhi bu hemān gönlekdür ki anuñla defn eylediler.” [M210a]

¹⁸¹¹ benüm üzerüme MH: baña İ

¹⁸¹² aña Mİ: -H

Ebū Qurşāfe rağıya'llāhu 'anhu. Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aña bir kilīm geydürmişdi. Hālā'ıķ aña geldiler, anlara du'ā-yı ħayr eyledi ve Hāk'dan bereket diledi. Anuñ eşerin kendülerde buldılar. Ebū Qurşāfe rağıya'llāhu 'anhu 'Aşşalān'dan idi ve oğlı Qurşāfe Rūm'a ğazāya gitmişdi. Her vaķtı ki şabāħ olurdı, Ebū Qurşāfe 'Aşşalān'dan āvāz-ı bülend ile çağırurdu ki "Yā Qurşāfe, eş-şalātu, eş-şalātu!" Qurşāfe, bilād-ı Rūm'dan cevāb virürdi.¹⁸¹³ "لَيْبِكَ يَا ابْتَاهُ" Yoldaşları dirdi: "Vaħyeye, kime cevāb virürsin?" Qurşāfe dirdi ki "Kendü atama.¹⁸¹⁴ Rabbü'l-Ka'be ħaķķiçün beni namāzçün uyandırur."

Ve ol dimişdür ki: Resūl'den 'aleyhi's-selām işitdüm ki eyitdi: "Her kim¹⁸¹⁵ gice döşegine gele, pes Tebāreke Sūresin oķıya ve andan şoñra dört kerre diye:

اللّٰهُمَّ رَبِّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ وَ رَبِّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ وَ رَبِّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ بِكُلِّ آيَةٍ أَنْزَلْتَهَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بَلِّغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ مِنْ تَحِيَّةٍ وَ سَلَامًا¹⁸¹⁶

Hāk te'ālā iki ferişte ħopara, tā Muħammed'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem öñüne varalar, tā anı aña diyeler. Muħammed şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem diye:

و على فلان بن فلان مني السلام و رحمة الله و بركاته¹⁸¹⁷

Enes bin Mālik el-Enşārī rağıya'llāhu 'anhu. Künyetleri Ebā Ħamza'dur. On yıl Peyġamber'e 'aleyhi's-selām ħıdmet eyledi. Çün Resūl 'aleyhi's-selām Medīne'ye geldi, ol on yaşındaydı. Ve ol aşşāb-ı Resūl'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Başra'da vefāt idenlerden āħirinci kimesnedür. Anı Muħammed bin Sīrīn raħimehu'llāh ğasl eyledi. Ve Resūl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aña keşret-i māl ü veled ve tül-i ħayāt u maġfiret birle du'ā itdi.

Ve ol dimişdür ki: Benüm ħurmām aġaçları her yıl iki kerre yimiş virür. Ve benüm şulbümden yüzden¹⁸¹⁸ iki eksük veyā yüz [H202a] iki ferzend zuhūra gelmişdür. Ve ol ħadar ħayātta oldum ki baña Ħayāt ad ħodılar. Ve ol dördünciye ki maġfiretdür, [İ183a] ümıdvār oldum

و روى انه عمر مائة الا سنة و قيل انه مات ابن مائة و ثلاث سنين و قيل سبع سنين¹⁸¹⁹

¹⁸¹³ "Buyur baba."

¹⁸¹⁴ kendü atama Mİ: -H

¹⁸¹⁵ kim Mİ: -H

¹⁸¹⁶ "Helal ve haramın; haram beldenin (Mekke); dokunulmaz kılınan kutsalın (el-meş'aru'l-haram) Rabbi olan Allahım! Ramazan ayında indirdiğin her bir ayet (hatırına) benden Muhammed (a.s.)'ın ruhuna tahiyat ve selamları ulaştır."

¹⁸¹⁷ "Benden de falan oğlu falana selām söyleyin. Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun."

¹⁸¹⁸ yüzden İH: -M

¹⁸¹⁹ "Doksan dokuz, yüz, yüz üç veya yüz yedi yaşında vefat ettiği rivayet edilir."

Ve andan naql iderler ki: Anuñ ekincisi geldi ve eyitdi: “Yā Ebā Ḥamza, senüñ yirlerüñ kırağ olmışdur.” Enes rağıya’llāhu ‘anhu āb-dest aldı ve namāz kıldı ve du‘ā eyledi. Bir pāre bulut zāhir oldu ve anuñ yirlerini kıpladı ve yağdı. Ol kıadar ki anuñ yirleri sīr-āb oldu. [M210b] Bu kıaziyye eyyām-ı şayfda idi. Andan şoñra kıulını gönderdi ki gör yağmur tā ne yire irişmişdür. Ḥaber getürdi ki senüñ yirüñden tecāvüz itmemişdür.

Sābit bin Kıays rağıya’llāhu ‘anhu. Ol dimişdür ki: Bir seriyyeye taşra çıkduk,¹⁸²⁰ nāgāh a‘dānuñ cāsūsaların gördük, kıaçmağa yüz tıtduk. Yoldaşlarumuzdan birinüñ atı tayandı, uyluğınüñ üzerine düşdi ve uyluğını ḥurd eyleyüp şıdı. Şöyle ki güyā ḥurmā çekirdekleri idi. Pes biz diledük anı bir tavara yükledevüz. Aña kıādir olmadı ve eyitdi: “Beni kıatl eyleñüz.” Anı kıoyup gitdük ve biz bir gün ve bir gece gitdük. Nāgāh ‘aķabimüzden irişdi, ayağı eyü olmuş. Şöyle ki nazar itdüm, ayağında hiç cerāḥat eşeri bulmadum. Şanayduñ ki üzerine bir yıl geçmişdür. Eyitdi: “Bir kıimesne geldi, bir aķ¹⁸²¹ at üzerine binmiş. Elini benüm uyluğuma sürdi ve buyurdi, oķı ki ¹⁸²²فَان تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ الْعَرْشُ الْعَظِيمُ Cerāḥatüm eyü oldu.”

Temīm ed-Dārī rağıya’llāhu ‘anhu. Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Tebūk’den dönmişdi, bunlar Dāriyyīn cemā‘atiyle gelüp İmān getürdi. Ve andan naql iderler ki: Medīne’de ḥurde bir od zāhir oldu, ‘Ömer’üñ rağıya’llāhu ‘anhu ḥilāfeti zamānında. ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu, Temīm-i Dārī’nüñ öñüne vardı ve eyitdi: “Tı bu oddan yaña var.” Temīm eyitdi: “Yā emīre’l-mü‘minīn, ben kıimüm?” ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu ol kıadar mübālağa eyledi ki Temīm tırdı ve ol ikisi oddan yaña müteveccih oldılar. Rāvī [H202b] eyidür ki: Ben dağı ‘aķablerince vardum. Temīm’i gördüm ki eliyle işāret iderdi ve odı sürdi, ol zamāna dek ki ol od bir der-bende girdi ve Temīm dağı oduñ ‘aķabince girdi ve ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu dirdi: “وليس من يرى كمن لم يره،” Ya‘nī bunu gören, görmeyen gibi degüldür.

Zeyd bin Ḥārīce rağıya’llāhu ‘anhu. Nu‘mān bin Beşīr rağıya’llāhu ‘anhu eyidür ki: [İ183b] Zeyd bin Ḥārīce rağıya’llāhu ‘anhu Medīne’nüñ ten-dürüstrek ādemlerinden idi. Nāgāh ki boğazında bir derd zāhir oldu, zuhr ile ‘aşr mābeyninde vefāt itdi. Anı yaturdum ve bir bürd ki ‘Arab alacasıdır yāḥud bir kısā üzerine örttüüm. Çün mescide

¹⁸²⁰ çıkduk Mİ: çıkdı H

¹⁸²¹ aķ İH: ağ M

¹⁸²² “(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. O’ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O’na güvenip dayanırım. O, yüce arşın sahibidir.” *Kur’ân-ı Kerīm*, Tevbe, 9/129.

gitdüm, ikindü namâzını ve aḥşâm namâzını kıldum, bir kimesne ḥaber getürdi kim “Ṭur, Zeyd bin Ḥārīce vefât itdükden şoñra söz söyler!” Ta‘cîl birle öñüne vardum. Enşârdan bir cemâ‘at [M211a] benden öñ anda ḥâzır olmuşlardı. Çün oturdum, işitdüm ki söylerdi, ya anuñ dilinden söylerlerdi ki ‘Ömer-i emîrû’l-mü’minîn¹⁸²³ ecled-i ḳavm idi. Bâk itmedi andan ki Ḥudâ-yı Te‘âlânuñ yolında aña bir melâmet irişe. Ḥalâ’ıḳı men‘ eyledi andan ki anlaruñ ḳavîsi za‘îfîni yiye. Andan şoñra emîrû’l-mü’minîn ‘Oşmân’uñ ḥâlini beyân eyledi ve şol iḥtilâflar ve fitneler ki anuñ ḥilâfeti âḫirinde vâḳı¹⁸²⁴ oldu, ḥaber virdi. Andan şoñra Cennet ve Cehennem’den ve anlaruñ aşḫâbindan nesnelere söyledi. Çün epsem oldu, ḥâzırlardan şordum ki ben gelmezden öñ ne söylemişdi. Eyitdiler: “Hemîn ṭarîḳ üzere Resûl’uñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem aḥvâlinde ve Ebû Bekr’uñ raḳıya’llâhu ‘anhu aḥvâlinde ḥaber virmişdi.” Vallâhu a‘lem.¹⁸²⁵

Zâ’ide-i Kenîzek-i ‘Ömer bin el-Ḥattâb raḳıya’llâhu ‘anhu. Naḳl iderler ki: Bir gün Resûl’uñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem yanına geldi ve ol Ḥâzret’e selâm virdi. Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Yâ Zâ’ide, niçün benüm yanuma giç giç gelürsin? Sen muvaffâḳasın, ben seni dost tutarum.”¹⁸²⁶ Eyitdi: “Yâ Resûla’llâh, bu gün bir ‘aceb emre geldüm.” Buyurdi ki “Ol ‘aceb nedir?” Eyitdi: Şabâḫıla odun [H203a] talebine gitdüm. Çün bir ḳucaḳ odun bağladum ve bir taş üzerine ḳodum, tâ getürem, bir süvâr gördüm yirle gök ortasında baña selâm virdi ve eyitdi ki “Seyyid’e benden selâm eyle ve eyit ki Rıḍvân, Cennet’uñ ḥâzini, eyitdi ki ‘Bişâret olsun saña ki Cennet’i ümmetüñe üç ḳısım ile itmişlerdür ki bir bölügi bî-ḥisâb Cennet’e gireler ve bir bölüğine ḥisâbı âsân ideler ve bir bölüğine senüñ¹⁸²⁷ şefâ‘atüñle bağışlayalar.”¹⁸²⁸ Bunı didi daḫi göge ḳaşd eyledi ve gökle yir ortasından baña iltifât eyledi. Beni gördi ki ol odun ḳucaḳını götüremezüm, eyitdi: “Yâ Zâ’ide, ol odunu taş üzerine ḳo.” Ve taşa eyitdi: “Yâ ḥacer, ol odun ḳucaḳını Zâ’ide’yile ‘Ömer’uñ ḥânesine ilet.” [I184a] Ol taş revân oldu ve ol odun ‘Ömer’uñ ḥânesi ḳapısına götürdi. Resûl ‘aleyhi’s-selâm yirinden ṭurdi, Zâ’ide’yile ‘Ömer’uñ raḳıya’llâhu ‘anhu ḳapısına geldi. Ol taşuñ gelüp gitdüğüñüñ eşerin gördi. Resûl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “El-ḥamdü li’llâh ki Ḥudâ-yı Te‘âlâ beni dünyâdan iḫrâc itmedi, tâ Rıḍvân baña ümmetimüñ maḡfiretiyle bişâret virmeyince ve Ḥudâ-yı Te‘âlâ benüm ümmetümden [M211b] bir ḫatunı Meryem derecesine irişdürdi.”

¹⁸²³ emîrû’l-mü’minîn Mİ: raḳıya’llâhu ‘anhu H

¹⁸²⁴ vâḳı‘ Mİ: -H

¹⁸²⁵ Vallâhu a‘lem H: -Mİ

¹⁸²⁶ tutarum İH: dutarum M

¹⁸²⁷ senüñ Mİ: -H

¹⁸²⁸ bağışlayalar İH: bağışlarlar M

İmre'-i Enşāriyye¹⁸²⁹ rağıya'llāhu 'anhā. Enes İbn Mālik rağıya'llāhu 'anhu dimişdür ki: Enşār'dan bir cüvānuñ 'iyādetine varduğ ve anuñ bir anası var idi pırezen ve gözsüz olmuş. Henüz biz anuñ başı ucında idük ki ol vefāt eyledi. aftān ile yüzini örttüğ ve anasına eyittüğ: “udā-yı Te'ālā saña bu muşibetde eçler virsün.” Eyitti: “Oğlum vefāt itdi mi?” Eyittüđ: “Belī.” Eyitti: “udāyā, eger sen bilürsün ki senden ve Peyğamber'ünden yaña hicret idüp ururum, tā her şiddetde baña feryād-res olasun, bārī bu muşibeti bugün lāyık görme.” Enes rağıya'llāhu 'anhu eyidür ki: Biz henüz taşra gitmemişdüğ ki ol cāmesini yüzinden götürdi. Pes ta'am yidi ve biz daği anuñla bile ta'am yidük. Vallāhu a'lem ü aħkem.¹⁸³⁰ [H203b]

Rükn-i Sābi'

Şol şevāhid ü delā'ilüñ zikrindedür ki Tābi'in'den ve Tebe'-i Tābi'in'den tā abaqa-i Şüfiyye'ye varınca rahimehu'llāhi te'ālā zāhir olmuşdur.

ışsa-i Rebī', İhve-i Rebī' bin arrāş rağıya'llāhu 'anhu. Rebī' bin arrāş dimişdür ki: Biz dört arındaş idük ve Rebī' cümlemüzden ziyāde namāz ılurdu ve oruc utardı 1ss1 günlerde. Ol vefāt eyledi, yüzünü örttüğ ve dā'iresinde oturduğ ve¹⁸³¹ bir kimse gönderdüğ ki bāzārdan anuñçün kefen şatun ala. Nāgāh gördük, yüzünü açmış ve eyitti: “Es-selāmu 'aleykum.” Hāzır olanlar eyittiler: “Ve 'aleyke's-selām. Öldükden şoñra söz mi söylersin?” Eyitti: “Ne'am.

لَقِيتَ رَبِّيَ بَعْدَكُمْ فَلَقِيتَ رِبَا غَيْرِ غَضَبَانِ وَاسْتَقْبَلَنِي بِرُوحٍ وَرِيحَانٍ وَاسْتَبْرَقَ الْاِوَانُ اَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ فَتَعَجَّلُوا بِي وَلَا تَوَخَّرُونِي،،1832

Çün bu haber 'Ā'işe rağıya'llāhu 'anhāya irişdi, buyurdu ki: Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem işittüm ki eyitti: “Benüm ümmetümden bir kimse öldükden şoñra söz söyleye ve ol Tābi'in'ün ayırlusı [İ184b] olsa gerekdir.”

Ve hem andan getürdiler ki: And içmişdi ki hergiz gülmeye, tā Cennet'den ve Cehennem'den merci'i ankısı olduğını ma'lüm idinmeyince. Dirler ki ol gülmedi, meger vefātından şoñra anı ğasl iden dimişdür ki ol vaqtde ki anı ğasl iderdüm, hemişe serir üzerinde tebessüm iderdi.

Ve selefden birinden naql iderler ki eyitti: Bir hem-sāyem var idi, Naşrānī, vefāt eyledi. Şol mābeynde ki Naşārā anı yurlardı, [M212a] toğru oturdu ve eyitti:

¹⁸²⁹ Enşāriyye Mİ: Enşārī H

¹⁸³⁰ Vallāhu a'lem ü aħkem. H: -Mİ

¹⁸³¹ 1ss1 günlerde. Ol vefāt eyledi yüzünü örttüğ ve dā'iresinde oturduğ ve Mİ: -H

¹⁸³² “Ölünce Rabb'imî gazaplı görmedim. Orada güzel reyhan ve yumuşak döşeklerle karşılandım. Acele edip beni geciktirmeyin zira Resulullah cenaze namazımı beklemektedir.”

“Müslimānlar”ı benüm öñüme çağırũ.” Çün anı işitdük, öñüne varduķ. Eyitdi:
«اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله»

Ebū Müslim el-Ḥavlānī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Ol hergiz dünyā sözin söylemezdi ve çün bir kimesne dünyā sözin söyleseydi meclisinden ƙalkup giderdi. Bir gün mescide girdi, bir cemā‘at gördi, oturmuşlar. Ümīdvār oldu ki şāyed zikre ve umūr-ı āḫiretten bir nesnenüñ sözine meşgūl olalar. Anlaruñ öñünde oturdu [H204a] nāgāh anlardan biri eyitdi: “Benüm ğulāmum ticāretten geldi ve ol ƙadar fā‘ide getürdi.” Ve biri daḫi eyitdi: “Dört ğulām ḥāzırladum ve filān sefere gönderdüm.” Ebū Müslim anlara nazār eyledi ve eyitdi: “Bilür misüñüz ki mişlüñüz nedür? Şol bir kimse gibidür ki anı ‘azīm yağmur tutdı, nāgāh gördi ki bir dergāh ve bir ‘azīm ƙapu anda ƙomışlardur. Kendüsine eyitdi: ‘Bu ƙapunuñ içine gireyüm ol zamāna dek ki yağmur diñe.’ Çün içerü girdi, ol ḥānenüñ ḥod saƙfi yoķmış. Ben daḫi sizüñ öñüñüzde oturdum ki şāyed sizden bir zıkr veyā¹⁸³³ bir nesne yüz göstere diyü. Siz ḥod ehl-i dünyā imişsiz.”

Andan naql iderler ki: Çün Esved-i ‘Ansī Yemen’de peyġamberlik da‘vāsın eyledi, Ebū Müslim-i Ḥavlānī ḥazretini taleb itdi ve eyitdi: “Sen şehādet ider misin ki ben Ḥudā’nuñ Resūl’iyem?” Ebū Müslim eyitdi: “Yoķ.” Pes Esved eyitdi: “Şehādet ider misin ki Muḥammed Ḥudā’nuñ Resūl’idür?” Eyitdi: “İderüm.” Niçe kerre bu sözi tekrār itdi, hemīn cevābı virdi. Emr itdi, tā bir ‘azīm od yaķdılar¹⁸³⁴ ve Ebū Müslim’i oda atdılar.¹⁸³⁵ Hergiz aña zarar irişmedi. Esved’e eyitdiler: “Anı gider, gitsün ki saña tābi‘ olanlaruñ i‘tikādını fesāda virürsin.”¹⁸³⁶ Aña emr itdi ki tā Yemen’den geçüp gide.

Pes Medīne’ye gitdi ve Resūl [I185a] ‘aleyhi’s-selām vefāt itmişdi. Ebū Bekr raḫıya’llāhu ‘anhu ḫilāfete oturmuşdı. Mescide girdi ve namāz ƙıldı. Emīrū’l-mü‘minīn ‘Ömer raḫıya’llāhu ‘anhu anı gördi. Öñüne vardı ve şordı: “Ƙanƙı ƙavmdensin?” Eyitdi: “Ehl-i Yemen’den.” Yine şordı ki “Ne eyledi ol merd ki anı ol¹⁸³⁷ kezzab oda bıraķdı?” Eyitdi: “Ol ‘Abdu’llāh bin Şevb idi.” ‘Ömer raḫıya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Ḥudā-yı Te‘ālānuñ andı senüñ üzerüñe olsun ki sen osın.”¹⁸³⁸ [M212b] Ebū Müslim eyitdi: “Oyum.” Pes ‘Ömer raḫıya’llāhu ‘anhu anı baġrına başdı ve aġladı ve anı Ebū Bekr’üñ raḫıya’llāhu ‘anhu öñüne ilette ve Ebū Bekr’le kendünüñ ortasında yir itdi ve oturdu ve

¹⁸³³ bir zıkr veyā Mİ: girü H

¹⁸³⁴ yaķdılar Mİ: yaķalar H

¹⁸³⁵ atdılar Mİ: atalar H

¹⁸³⁶ fesāda virürsin İH: bozarsın M

¹⁸³⁷ anı ol Mİ: -H

¹⁸³⁸ osın Mİ: olsun H

eyitdi:

الحمد لله الذى لم يمتنى حتى ارانى فى امة محمد صلى الله عليه و سلم من فعل به كما فعل بابراهيم خليل الرحمن صلوات الله و سلامه عليه

[H204b] Ya'nī ḥamd ol Ḥudā'ya ki beni öldürmedi, ḥattā baña gösterdi ümmet-i Muḥammed'e 'aleyhi's-selām şol kimseyi ki aña işlendi nite kim İbrāhīm Ḥalīlū'r-raḥmān'a işlendi şalāvata'llāhi 'aleyh.

Ve hem andan naql iderler ki: Anuñ bir cāriyesi var idi, andan bir gün şordı ki “Ey Ebū Müslim, niçe vaqtdür ki muttaşıl senüñ ta'āmuña zehr qatarum ve görmezüm ki andan saña bir zarar irişe.” Ebū Müslim eyitdi: “Niçün böyle idersin?” Eyitdi: “Ben genc cāriyeyüm. Ne beni döşegüñe qarīb eylersin ve ne bir kimseye daḥi şatarsın.” Ebū Müslim eyitdi: “Ben hergāh yemek dilerüm, bu du'āyı oqurum: بسم الله خير الاسماء بسم الله لا يضر مع اسمه داء رب الارض و السماء،، 1839

Ve hem andan naql iderler ki: Her vaqt ki ğazā qaşdına¹⁸⁴⁰ Rüm'a gideydi, bir 'azīm şuya irişeydi ki anuñ gibi şudan geçmek 'ādetde olmazdı, yoldaşlarına dirdi ki “Geçüñüz, bismi'llāhi te'ālā.” Ve anlaruñ öñünce revān olurdu. Anuñ ardınca şudan geçerlerdi. Gāh olurdu ki şu üzengüye irişmezdi. Çün şudan geçerlerdi, ḥalā'ıka dirdi ki “Hiç bir nesneyi sizden şu aldı mı? Her ne ki aldıysa ben zāminüm.” Bir gün qaşdıle bir kimesne bir tobra şuya atdı ve aña eyitdi ki “Tobramı şu aldı.” Ebū Müslim aña eyitdi: “Ardumca gel.” Çün bir miqdār gitdiler, gördiler ki ol tobra bir ağaca aşılımış şurur. Buyurdu ki “Var, tobrañı al.”

Ve hem andan naql iderler ki: Bir aqçesi var idi ki bāzāra gitdi, un şatun ala. Bir sā'il aña ziyāde ilḥāḥ eyledi. Bir niçe yire vardı ki tā ol sā'ilden ḥalāş ola, ol [I185b] sā'il muḳābelesine gelüp şururdu.¹⁸⁴¹ Aqçeyi aña virdi ve tobrasın ki bile getürmişdi, neccārlar kār-ḥānesine¹⁸⁴² iletđi. Ağaç rizesiyle şoldurdu ve ağzını bağladı ve ḥānesine iletđi ve ehlinden gizlüce bir yire qodı ve taşra gitdi. [M213a] Anuñ ehli ol tobrayı gördi, anuñ ağzın açdı, gördi ki toptolu [H205a] aq un. Ḥamir eyledi ve etmek bişürdi. Çün bir müddet geçdi, Ebū Müslim raḥimehu'llāh qorqaraq ḥānesine geldi. Ehli ol etmek ve ta'ām ki ḥāzırlamışdı, öñüne qodı. Yidi. Çün fāriğ oldu, şordı ki “Bunu ne yirden itdüñ?” Eyitdi: “Ol undan ki getürmişdüñ.” Ebū Müslim raḥimehu'llāh hiç nesne divedi.

¹⁸³⁹ “İsimlerin en hayırlısı olan Allah'ın adıyla, O'nun isminin olduğu yerde hiçbir şeyin zarar veremediği Allah'ın adıyla ki O yeryüzünün ve gökyüzünün rabbidir.”

¹⁸⁴⁰ qaşdına Mİ: -H

¹⁸⁴¹ şururdu İH: dururdu M

¹⁸⁴² kār-ḥānesine Mİ: ḥānesine H

Ve hem andan naql iderler ki: Her vaqt ki menziline gireydi, çün serâyınuñ ortasına geleydi, tekbîr iderdi. Hâtunı daği tekbîr iderdi ve karşı gelürdi. Şerâ’îti-ı hıdmet her ne ise yerine getürürdi ve öñüne ta‘âm kordı. Bir gün bir ‘avret, ehline eyitdi: “Sen Ebû Müslim-i Hıvlânî hâtunısın. Eger ol Mu‘âviye’ye söz söyleye, aña bir hâdim virürdi ve ol kadar ‘atâ daği iderdi ki sizüñ ma‘âşıñuz hayırla geçerdi.” Çün aħşam oldı, Ebû Müslim hânesine geldi ve tekbîr eyledi. Ehli muvâfaqat itmedi¹⁸⁴³ ve tarîk-ı ma‘hüd üzere vazîfe-i hıdmetini yerine getürmedi. Bildi ki anı kimesne¹⁸⁴⁴ fesâda virmişdür. Eyitdi: “Ey bār-ı Hıdāy, her kim benüm ehlümü fesâda virmişdür, gözlerini kör eyle.” Ol ‘avret hânesinde otururdi ve öñüne çerāğ kormışdı. Hâzır olanlara eyitdi ki “Çerāğ söyündi.” Eyitdiler: “Yok.” Eyitdi: “İnna’llāh benüm gözüm kör oldı.” Ve çün bildi ki Ebû Müslim’ün du‘ası sebebiyle olmuşdur. Anıñ öñüne vardı ve izhār-ı tevbe eyledi ve istid‘ā-yı du‘ā kıldı, tā ol vaqte dek ki Ebû Müslim du‘ā eyledi ki “Ey bār-ı Hıdā, eger rāst söylerse gözini görür eyle.” Hıdā-yı Te‘ālā gözini görür eyledi.

Ve hem andan naql iderler ki: Vaqtā ki āhūlar aña uğrarlardı, oğlançuklar aña dirlerdi ki “Ebû Müslim, du‘ā eyle tā Hıdā-yı Te‘ālā bu āhūları turgura, tā biz elümüzle tütalum.”¹⁸⁴⁵ Ve ol du‘ā eylerdi ve Hıdā te‘ālā anları gitmekden alıkkordı, tā oğlançuklar eliyle tutarlardı.¹⁸⁴⁶

‘Āmir bin ‘Abdu Kays rahimehu’llāh. Andan naql iderler ki: Çün ‘atâ idicek meblağımı tütup¹⁸⁴⁷ ridāsınuñ ucına [İ186a] bağlardı ve mesākînden bir kimesne andan nesne taleb itmezdi, illā aña [H205b] virürdi. Çün hânesine gelürdi, anı ehlinüñ öñüne bırağurdi, anı şayarlardı. Hemān evvelki kadar çıkardı, hiç artuğ ve eksük gelmezdi.

Ve hem andan naql iderler ki: Bir gün bir kavm aña konuqluğ itdiler. [M213b] Çün ol maķāmdan göç oldı, meşkini südle taldurdılar. Çün bir miķdār yol gitdi, kendüsine eyitdi: “Bu süd içmek içündür. Vaqtā kim āb-deste hācet düşe, ne itsem gerekdür?” Girü döndi, ol kavme eyitdi: “Südi aluñuz ve şuyla talduruñuz.” Öyle itdiler. Her vaqt ki dilerdi āb-dest ala, şu çıkardı ve her ne vaqt ki dilerdi ki içe, süd çıkardı.

Ve andan naql iderlerdi ki: Her vaqt ki namāz kılurdi, şeytān bir yılan şüretine¹⁸⁴⁸ mütemeşşil olurdi ve gönleğiniñ içine girürdi ve yeñinden çıkup giderdi. Ol hergiz andan müteğayyer olmazdı. Aña eyitdiler: “Niçün bu yılanı kendüñden ba‘id

¹⁸⁴³ ehli muvâfaqat itmedi Mİ: -H

¹⁸⁴⁴ kimesne Mİ: kimse H

¹⁸⁴⁵ tütalum İH: dutalum M

¹⁸⁴⁶ tutarlardı İH: dutarlardı M

¹⁸⁴⁷ tütup İH: dutup M

¹⁸⁴⁸ şüretine M: şüretinde İ: -H

itmezsin?” Eyitdi: “Hudā-yı Te‘ālādan utanurum ki anuñ ğayrından qorqam. Vallāhi ben āgāh olmazum ol vaqt ki gönlegüme girür ve çıkup gider.”

Zādān-ı Kindī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Tābi‘-i Kūfī idi. Bir gün eyitdi: “Hudāvendā, ben açum.” Hānesinüñ revzenesinden degirmen taşına mānend bir etmek aşığa indi.

Zürāre bin Ūfi raḥimehu’llāhi te‘ālā. Tābi‘-i Başra idi. Bir gün mescidde imāmet iderdi, çün bu āyete irişdi ki ¹⁸⁴⁹ فَإِذَا تُقْرَأُ فِي التَّأْوِيلِ Hemān-dem fevt olup düşdi.

Sa‘īd bin Müseyyeb raḍıya’llāhu ‘anhu. Andan naql iderler ki: Ümerādan ba‘zı ki Medīne’ye vālī olmuşdı, Medīne’ye geldi ‘Alī bin el-Hüseyn ve Kāsım bin Muḥammed ve Sālīm bin ‘Abdu’llāh raḍıya’llāhu ‘anhu ve Kureys’den bir cemā‘at daḥi anı görmege vardılar. Ol vālī yüzün anlara eyledi ki “Sa‘īd bin Müseyyeb sizden kañkıdır?” ‘Alī bin el-Hüseyn raḍıya’llāhu ‘anhu buyurdı ki “Ol mescidden münfekk olmaz, ümerā şöḥbetine varmaz.” Eyitdi: “Sen ki ‘Alī bin Hüseyn bin ‘Alī bin Ebā Ṭālib’sin, Kāsım ki Muḥammed bin Ebū Bekr-i Şiddīk oğlıdır ve Sālīm ki ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer oğlıdır, benüm öñüme gelürsiz ve Sa‘īd bin Müseyyeb gelmez. Vallāhi boynını urayum.” Üç kerre bu sözi [H206a] söyledi. ‘Alī bin el-Hüseyn raḍıya’llāhu ‘anhu eyidür: “Bu sebebden meclis bize tar oldı. Çün taşra çıkduk, Sa‘īd bin Müseyyeb’ün öñüne varduk ve kışşayı aña didük ve eyitdüm: ‘Eger ‘umreye gidersün [İ186b] ba‘īd degöldür.” Eyitdi baña: “Umrede şādık niyyet ḥātıruma düşmemişdür.” Eyitdüm: “Ba‘zı qarındaşlaruñ ḥānesine¹⁸⁵⁰ var.” Eyitdi: “Bu münādī ki her gün beş kerre nidā eyler, anı ne [M214a] ideyüm? Vallāhi hergiz baña nidā vāqı‘ olmadı, illā ben aña icābet itdüm.” Pes eyitdüm: “Ol yirde ki mescidde oturursun, andan bir yire daḥi naql eyle, zīrā ki seni yirüñde taleb itseler gerekdür.” Eyitdi: “Şol meclisi terk itmezüm ki ben anda me’nūs olup tırurum. Şol¹⁸⁵¹ nesneyle üns idüp tırurum¹⁸⁵² tã‘ātden ve ḥayrātdan.” Eyitdüm: “Ey qarındaşum sen qorqmaz mısın?” Eyitdi: “Çün şorduñ, Hudā-yı Te‘ālā bilür ki ben anuñ ğayrı hıç nesneden qorqmazum. Lākin ol nesnenüñ evveli ki söylerüm ve evsaṭı ve āḥiri Hudā-yı Te‘ālānuñ ḥamd ü şenāsıdır ve selām Muḥammed’ün üzerine şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve Hudā-yı Te‘ālādan dilerüm ki beni bu vālīye unutdura.”

¹⁸⁴⁹ “O Sûr’a üfürüldüğü zaman var ya...” *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddessir, 74/8.

¹⁸⁵⁰ qarındaşlaruñ ḥānesine Mİ: -H

¹⁸⁵¹ Şol Mİ: Şöyle H

¹⁸⁵² tırurum İH: dururum M

Pes bir müddet ol emîr Medîne’de oldu, andan soñra anı ‘azl itdiler ve Şâm’a ‘azîmet itdi. Çün birkaç menzil Medîne’den çıkdı, bir gün anuñ gulâmı aña âb-dest hıdmetin iderdi ve gulâmına eyitdi: “Bir pâre şabr eyle, zihî rüsvâyılığ ve şermendelik baña ‘Alî bin el-Hüseyn ve Kâsım bin Muhammed ve Sâlim bin ‘Abdu’llâh’dan vâkıf oldu ki ben anlarıñ öñünde and içdüm, Sa’îd bin Müseyyeb’ün boynın uram. Vallâhi ol vaqıtden bu zamâna dek hiç bir sâ’atde gice ve gündüz sâ’atlerinden benim hâtıruma gelmemişdür.” Gulâm eyitdi: “Hudâ-yı Te’âlâ senüñçün diledi, yegrekdür ol nesneden ki sen kendüñçün dilemişdün.”

Ve hem andan naql iderler ki dimişdür: Harre eyyâmında Yezîdiler ki Medîne üzerine musallağ olmuşlardı ve Muhâcirîn ü Enşâr’dan rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in çoğını katl eylediler. Benden gayrı [H206b] Mescid-i Resûl’de ‘aleyhi’s-selâm kimse yoğ idi. Hergâh ki namâz olurdu, Ravza-i şerîfden âvâz-ı mü’ezzin gelürdi. Tıururdum ve namâz kılırdum. Ehl-i Şâm mescide girürlerdi, dirlerdi ki: “انظروا الى هذا الشيخ المجنون” Ya’ni nazar idün şol mecnûn kocaya.

Sa’îd bin Cübeyr rahîmehu’llâhi te’âlâ. Tâbi’-i Kûfi idi. Fağih ü ‘âbid ü fâzıl idi. Haccâc bin Yûsuf anı¹⁸⁵³ katl eyledi. Sene hams ve tis’inde ve ol kırk toğuz yaşında idi. Andan naql iderler ki Haccâc kendü havâşşından birini on kişiyle [İ187a] Sa’îd bin Cübeyr’i taleb itmege gönderdi ve esnâ-yı talebde bir râhibün şavma’asına irişdi. Andan şordılar, [M214b] anlara nişân virdi. Çün kim anuñ üzerine irişdiler, ol secdede idi. Selâm virdiler, başın secdeden kaldırdı ve namâzın tamâm eyledi ve selâmların aldı. Eyitdiler: “Haccâc seni ister.” Pes Hudâ-yı Te’âlâya hamd ü şenâ itdi ve Resûl’e ‘aleyhi’s-selâm taḥiyyât kıldı ve anlarıñla revân oldu. Ol râhibün şavma’asına geldi. Râhib anlara eyitdi: “Bu deyrün yukarusına çıkuñ ki keçiyle arslan ve bir bebr bu deyrün dâ’iresinde gezerler.” Sa’îd bin Cübeyr çıkmadı. Eyitdi: “Kaçmağ dilersin.” Eyitdi: “Kaçmazum ammâ müşrikün ḥânesine ebedâ girmek istemezüm.”¹⁸⁵⁴ Eyitdiler: “Cânverler seni helâk iderler.” Eyitdi: “Bâk yoğdur, Perverdgâr’um benümlüdür. Anlarıñ şerrini benden def’ idebilür ve anları pâsbân itmege kâdirdür, tâ beni hergiz nedden hıfz ideler.” Râhib eyitdi: “Andan bir ‘ahd ü peymânı aluñuz.” Sa’îd eyitdi: “Hudâvend-i büzürgvârumla ‘ahd itdüm ki şabâha dek bu aradan gitmeyem.” Râhib

¹⁸⁵³ anı Mİ: -H

¹⁸⁵⁴ girmek istemezüm Mİ: girmezüm H

eyitdi: “Siz yukarı gelünüz ve yaylarıñuzı kuruñuz, tā bu gice bu bende-i şālihi sibā’dan hıfz idesiz.”

Çün gice oldu, gördiler ki bir bebr geldi ve aña yakın vardı ve kendüsini aña sürdi. Pes varup gitdi ve irākda tırdı. Andan soñra bir arslan geldi, anı ki bebr itmişdi, ol dañi eyledi. Çün rāhib bu hāli gördi [H207a] ve şabāñ oldu, aşığa indi ve andan İslām şerāyi’in öğrendi ve Resūl’ün ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām sünnetlerin şordı ve imān getürdi.

Ve hem yine andan naql iderler ki: Haccāc anı katl itmezden evvel Haccāc’uñ üzerine du‘ā eyledi ve eyitdi ki “اللهم لا تسلطه على احد بقتله بعدى،” Ya‘nī yā Rabb, benden soñra bir kimesne katline musallañ eyleme anı. Fi’l-vākı‘ andan soñra Haccāc on beş günden ziyāde dirilmedi ve ol on beş gün içinde dā’im dir idi ki “Benüm Sa‘īd bin Cübeyr’le ne işüm var idi ki her vaqt ki uyhuya varam beni ayağumdan tıtar.”¹⁸⁵⁵

Ve hem andan naql¹⁸⁵⁶ iderler ki: Bir ĥorūsi var idi. Her gice āvāz iderdi, teheccüde kılardı. Bir gice ittifaķ ötmeydi. Çün şabāñ oldu ve gice namāzına kalkmamışdı, aña ziyāde düşvār geldi. Eyitdi: “Ol ĥorūsa ne olmuşdı? ¹⁸⁵⁷” Ve dañi ol ĥorūsdan āvāz gelmedi. Anası andan der-ĥvāst itdi ki “Ey Sa‘īd, [I187b] bundan soñra hiç kimseye bed-du‘ā eyleme.” [M215a]

Ve yine andan naql iderler ki: Çün boynun ururlardı ve başı yire düşdi, üç kerre lāilāhe illā’llāh didi. İki kerre bülend ve bir kerre āheste.

Üveys-i **Ķarenī** raĥimehu’llāhi te‘ālā. Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rađıya’llāhu ‘anhu kendünün ĥilāfeti zamānında mevsim-i ĥacda ĥalā’iķa eyitdi: “Ayağ üstine gelünüz.” Pes eyitdi: “Oturun, illā ehl-i Kūfe.” Pes eyitdi: “Ehl-i Kūfe oturun, illā anlar ki Murādīlerdür.” Pes eyitdi: “Murādīler oturun, illā ol kimse ki Ķaren’ dendür.” Bir kimesne ayağ üzerine kalkdı ve ol kimse Üveys idi.

Üveys’uñ ‘ammusı ve emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu Üveys’den şordı ki “Üveys’i añlar mısın?” Üveys eyitdi: “Sen anı ne şorarsın ey emīre’l-mü’mīnīn? Vallāhi bizüm ortamuzda andan nādānrek ve dīvānerek ve muĥtācrek kimse yokdur.” ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhu ağladı ve eyitdi: “سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول،” Ya‘nī Resūl’den şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem işitdüm ki dir idi: [H207b] “Cennet’e dāñil olsa gerekdür anuñ şefā‘atiyle ümmetümden kabīle-i Rebī‘a ve Muđar miķdārı kimesne.”

¹⁸⁵⁵ tıtar İH: dutar M

¹⁸⁵⁶ naql İM: -H

¹⁸⁵⁷ “Allah onun sesini kesti.”

Herem bin Ḥayyān rağıya'llāhu 'anhu eyidür: Çün bu ḥaber baña irişdi, Kūfe'ye gitdüm ve benüm hiç maqřūdum yođ idi anuñ řoḥbetiyle müşerref olmaqdan ğayrı. Nāġāḥ bir ğün öyle vaqtinde Fırāt kenārına irişdüm, ğördüm ki āb-dest alur. Anı añladum zırā ḥilyesini işitmişdüm. Aña selām virdüm, selāmumu aldı. Diledüm ki muřāfaḥa eyleyem. Muřāfaḥa eylemedi. Eyitdüm: 1858 “برحمك الله يا اويس و غفر لك كيف انت رحمك الله،” Andan řoñra benüm üzerüme ağlamaq hücum eyledi ğāyet-i maḥabbetümden ki aña var idi. Ol daḥi ağladı. Çün ağlamaqdan färig olduğ eyitdi: 1859 “حيك الله يا هرم بن حيان كيف انت يا احي،” Saña beni kim delālet eyledi?” Eyitdüm: “Ḥudā-yı Te'ālā.”¹⁸⁶⁰ Eyitdi: 1861 “لا اله الا الله سبحانه ربنا ان كان وعد ربنا لمفعولا،” Andan şordum ki “Benüm adımı ve atam adını ne yirden bildüñ? Ve bundan öñ herġiz seni ğörmeyüp şururum.”¹⁸⁶² Buyurdi: 1863 “نَبَأِي الْعَلِيمِ الْحَبِيرُ،” Ya'ni ol dānā vü ḥaberdār Tañrı ḥaber virdi ve andan řoñra daḥi şözler buyurdi. Āḥir mev'izasında ki buyurdi, eyitdi: [M215b] 1864 “مات محمد صلى الله عليه وسلم و مات ابوبكر خليفة رسول الله و مات احي و صديقي عمر بن الخطاب،” Ben eyitdüm: “Raḥmeka'llāhu, [Ī188a] henüz 'Ömer vefāt itmemişdür.” Eyitdi: “Belī, vefāt itmişdür.” Ḥudā-yı Te'ālā anuñ vefātı ḥaberin baña irişdürdi ve andan řoñra daḥi şözler buyurdi ve baña ḥayr du'ālar eyledi ve řoñunda eyitdi: 1865 “السلام عليكم و رحمة الله و بركاته،” Ve bundan řoñra seni ğörmesem ġerekdür.” Ve revān oldı. Diledüm ki anuñla birqaç şadem gidem, şomadı. Ardınca ağladum ve nağar itdüm, tā Kūfe'nüñ maḥālleleri içine ġirdi. řoñra her ne şadar ki anı şaleb itdüm, andan hīç eřer ü ḥaber bulmadum. Ammā baña hiç hafta ġeçmedi ki anı bir kerre ve iki kerre dūřümde ğörmeydüm.

Ve andan naql iderler ki: Āzerbāycān'da ġazāya ġitmiřdi, aña vefāt irişdi. Yoldaşları dilediler ki şabrini şazalar, bir řařa irişdiler ki [H208a] anda bir şabr şazılmışdı. Laḥdin müheyyā itmişlerdi ve dilediler ki kefen ideler. Cāmedānında cāme buldılar ki benī Ādem eli aña irişmemişdi. Aña andan kefen itdiler ve ol şabrde defn itdiler.

¹⁸⁵⁸ “Allah'ın merhamet ve mağfıreti senin üzerine olsun.”

¹⁸⁵⁹ “Allah senin ömrünü uzun etsin ey Herem bin Hayyan. Nasılsın ey kardeşim?”

¹⁸⁶⁰ te'ālā Mİ: -H

¹⁸⁶¹ “Allah'tan başka ilah yoktur. 'Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin va'di mutlaka yerine getirilir.' (*Kur'ān-ı Kerīm*, İsrā, 17/108)”

¹⁸⁶² şururum İH: dururum M

¹⁸⁶³ “Peyġamber: Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi, dedi.” *Kur'ān-ı Kerīm*, Tahrım, 66/3.

¹⁸⁶⁴ “Muḥammed aleyhisselam vefat etti, halifesi Ebu Bekir-i Siddik vefat etti, onun arkadaşı Ömer bin Hattāb vefat etti.”

¹⁸⁶⁵ “Allah'ın selāmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”

Meymūn bin Şeyb raḥimehu'llāhi te'ālā. Ol demişdür ki: Haccāc zamānında diledüm ki Cum'a mescidine varam. Girü kendüme eyitdüm ki "Niçün bu zālīmūñ ardında namāz kılam?" Bundan mütereddid idüm. Āḥir dā'im aña gitmek üzere qarār itdüm. İştidüm ki taraf-ı ḥāneden āvāz geldi ki ¹⁸⁶⁶ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ»

Ve yine ol demişdür ki: Bir gün bir mektüb yazardum, bir nesne ḥātıruma geldi. Eger anı yazarsam ol mektüb zīnet bulurdu ammā yalandan ve ger yazmazsan rāstdı ammā mektübda az kabih olurdu. Gāhī eyitdüm, yazayum ve gāhī eyitdüm, terk ideyüm. Tā āḥir ḥātıruma terki üzere qarār tıtdı. Kūşe-i ḥāneden āvāz geldi ki ¹⁸⁶⁷ «يَبَيَّنْتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»

Şılat bin el-Üşeym raḥimehu'llāhi te'ālā. Şikātdan biri demişdür ki: Anuñla gāzā niyyetine Kābil cānibine ḥurūc itdük. Çün gice bir menzile nüzül eyledük, kendüme eyitdüm: "Bu gice anuñ ḥāline murākıb olayum, tā göreyüm ki ol merdümler anuñ 'ibādetinden söylerler, nicedür." Çün yatsu namāzını kıldı uyudu ve andan şöñra ki ḥalā'ik qarār eylediler. Turdı, ol yirde bir mişe var idi, aña girdi. Ben daḥi ardınca girdüm. Āb-dest aldı ve namāza turdı. Nāgāh gördüm bir arslan aña yakın irişdi ve ol yirde bir ağac var idi, ḥavfumdan aña [İ188b] [M216a] çıkdum. Ol hiç ol arslana iltifāt itmedi ve anı bir mūş ḥisābına şaymadı. Çün secdeye vardı, ben eyitdüm: "Şimdi anı yırtar." Çün namāzını tamām eyledi ve selām virdi, yüzün ol arslana döndi ve eyitdi: "Yüri ey sebu',¹⁸⁶⁸ rızkuñı ġayrıdan taleb eyle." Ol arslan döndi ve bir [H208b] āvāz eyledi ki didüm meger tağlar biribirinden ayrıldı ve ol hemçünān namāz kıldı, tā şabah zāhir oldu.

Ve yine andan naql olunmuşdur¹⁸⁶⁹ ki: Çün kim düşmene qarīb olduḡ ve emīr leşkere ḥükm eyledi ki hiç kimesne leşkerden cüdā olmaya, anuñ katırını yüküyle belürsüz oldu. Qalkdı namāza turdı ve eyitdi: ¹⁸⁷⁰ «اقسمت عليك ان ترد علي بغلتي و ثقلها» Fi'l-ḥāl katırını yüküyle çıkageldi ve anuñ öñünde turdı.

Ve Şılat İbn Üşeym'den raḥimehu'llāh naql iderler ki ol demişdür ki: Bir gün Ahvāz nevāḥisinde gezerdüm, baña açluḡ ġalebe eyledi. Her nice ki ta'am taleb itdüm ki şatun alam, bulmadum. Du'a eyledüm ve Ḥudā-yı Te'ālādan ta'am taleb eyledüm.

¹⁸⁶⁶ "Ey iman edenler, Cuma günü namaz için ezan okunduğunda Allah'ı anmaya koşun." *Kur'an-ı Kerim*, Cum'a, 62/9.

¹⁸⁶⁷ "Allah iman edenleri dünyada da ahirette de sağlam bir söz üzerinde tutar." *Kur'an-ı Kerim*, İbrāhim, 14/27.

¹⁸⁶⁸ sebu' Mİ: -H

¹⁸⁶⁹ naql olunmuşdur M: andan demişdür İ: demişdür H

¹⁸⁷⁰ "Katırını yüküyle birlikte döndürmen için yemin ediyorum."

Merkebüm üzerinde uyğuya vardum. Bir āvāz ulağuma irişdi, gördüm bir destārçedür, düşmiş ve bir nesne içine olmuş. Anı götürdüm ve açdum. Anuñ içinde bir arf var idi urmādan örülmüş. İçi yaş urmāyla olu. Ol vaqtde hiç bir yirde yaş urmā yoğ idi. Andan ol adar yidüm ki oydum ve bāisin götürdüm. Bir rāhibe irişdüm ve anı aña söyledüm. Benden a‘ām aleb eyledi. Biraç dāne rab aña virdüm. Andan řoñra rüzgārla yolum ol rāhibe uğradı. Ol yirde üb urmā aacların gördüm bitmiş. Eyitdi: “Bunlar ol rablardandır ki baña virdüñ.”

Herem bin ayyān raimehu’llāhi te‘ālā. Andan naql iderler ki: Yay güninde hevā ziyāde issıydı, vefāt eyledi. Çün anı abre indürdiler, bir pāre bulut geldi, anuñ abrine berāber, ne artu ve ne eksük. Ve anuñ abri üzerinde yağdurdı ve ol maāmdan tecāvüz eylemedi. Ve dirler ki hem ol günde anuñ abrinden otlar bitdi.

‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘aziz raimehu’llāhi te‘ālā. Anuñ künyeti Ebū afř’dur ve anası Ümmü ‘Āřım binti ‘Āřım bin ‘Ömer bin el-aāb’dur¹⁸⁷¹ ve müddet-i ilāfeti iki yıl ve beř ay ve on beř gün olmuřdur.

ومات رحمه الله تعالى لعشر تعين من رجب سنة احدى ومائة و هو ابن تسع و ثلاثين 1872 [I189a] Dirler ki [H209a] emirü’l-mü’minin ‘Ömer bin el-aāb raıya’llāhu ‘anhu [M216b] bir gice Medīne’de gezerdi, sehergāh bir¹⁸⁷³ āneye irişdi ki bir ‘avretüñ āvāzın işitdi ki kendü kıızına dir idi ki “ur daı şuyı südle arışdur.” Kıız eyitdi: “Bu eyü degüldür zira emirü’l-mü’minin ‘Ömer bundan nehy eylemişdür ve münādisi bu vech ile nidā itmişdür.” Ol ‘avret eyitdi: “uruñ, bu arada ne ‘Ömer görür ve ne ‘Ömer’üñ münādisi.” Kıız eyitdi: “Vallāhi ben öyle itmek dilemezüm ki alk içinde ‘Ömer’üñ buyruğın utam ve alvetde aña muālefet eyleyem.” Çün řabāh oldu, emirü’l-mü’minin ‘Ömer raıya’llāhu ‘anhu kendü oğlı ‘Āřım’a¹⁸⁷⁴ eyitdi: “Filān āneye var. Anda bir kıızcağuz vardır. Eger kimseye rab olmamış ise aña nikāh eyle. řāyed ki udā-yı Te‘ālā andan bir ferzend-i mübārek vire.” ‘Āřım vardı, ol kııza nikāh eyledi. Andan Ümmü ‘Āřım binti ‘Āřım bin ‘Ömer bin el-aāb mütevellid oldu. Çün ‘Abdü’l-‘aziz bin Mervān diledi ki Ümmü ‘Āřım’a nikāh eyleye. Kendü vekiline eyitdi: “Dört yüz dīnār benüm ayyib mālumdan cem‘ eyle. Dilerüm ki şol ānedān ile ki ehl-i řalāh dirler, vuşlat eyleyem.” Pes Ümmü ‘Āřım’a nikāh eyledi ve andan ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘aziz mütevellid oldu. Süfyān-ı şevri

¹⁸⁷¹ Ümmü ‘Āřım binti ‘Āřım bin ‘Ömer bin el-aāb’dur Mİ: Ümmü ‘Āřım bin ‘Ömer bin el-aāb’dur HT

¹⁸⁷² Hicri 10 Receb 101’de, 39 yaşında vefāt etti.

¹⁸⁷³ Bir Mİ: -H

¹⁸⁷⁴ ‘Āřım’a Mİ: ‘Ömer’e HT

rahimehu'llāh dimişdür ki: el-Hulefā'i hamsetü Ebū Bekr ve 'Ömer ve 'Oşmān ve 'Alī ve 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz rađıya'llāhu 'anhu.

Ribāh bin 'Ubeyde dimişdür ki: Ol vaqtde ki 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz emīr-i Medīne idi, gördüm ki bir pīr anuñ Ʒolına tekyelenmişdi. Kendü¹⁸⁷⁵ nefşüme eyitdüm: “Bu bī-edeb pīr kimdür ki emīrūñ Ʒolına tekyelenmişdür?” Çün namāz Ʒıldı ve hānesine girdi, ben dağı 'aƷabince girdüm ve eyitdüm: ^{اصلى الله الامير،} 1876 Ol pīr kim idi ki Emīr eline tekyelenmişdi?” Buyurdı ki “Sen anı gördüñ mi ey Ribāh?” Eyitdüm: “Belī, gördüm.” Buyurdı ki “Seni¹⁸⁷⁷ şanmazum, illā bir şālih kişi. Ol gördüğüñ pīr¹⁸⁷⁸ benüm Ʒarındaşum Hızır idi, 'aleyhi's-selām, gelmişdi ve baña haber virdi ki 'an-Ʒarīb hīlāfet emri baña irişse gerekdür [H209b] ve anda 'adl eylesem gerekdür.”

NaƷl iderler ki: Çün ol hīlāfete oturdı, şobānlar tağlarda eyitdiler ki “Bu şālih kişiler ki hīlāfete oturmuşdur, kimdür?” Şobānlardan şordılar ki “Bunu neyle bildüñüz?” Eyitdiler: “Ʒurtlar ve arslanlar Ʒoyunlarımızdan ırağ oldılar ve hīç zarar irişdürmezler.”

Ve bir kişi dimişdür ki: [İ189b] 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz zamānında şahrāya uğradum, gördüm Ʒurdlar Ʒoyunlar içinde gezerdi ve hīç [M217a] anlara zarar irişdürmezdi.

NaƷl itmişlerdür, anuñ 'āmillerinden ba'zı aña yazdı ki “Bizüm şehrümüz vīrāndur. Eger emīrū'l-mü'minīn bir nesne ta'Ʒyīn buyura, anı meremmet eyleyem.” Cevābında yazdı ki “Mektübuñuñ mazmūnını bildüm. Şehrüñüñ kenārına 'adlden bir hīşār yap ve yollarını zulmden pāk eyle ki şehrüñüñ meremmeti budur.”

Ve naƷl itmişlerdür ki: Çün mevte müşerref oldı, buyurdı ki “Beni Ʒalduruñ, oturayum.” Ʒaldurdılar, buyurdı ki “İlāhī, ben olam kim baña emr eyledüñ, taƷşīr itdüm ve nehy Ʒıldıñ, 'aşī oldum ve lākin dirüm lāilāhe illā'llāh.” Andan şoñra başın yuƷaru Ʒaldurdı ve tīz tīz naƷar eyledi. Andan şordılar ki “Ziyāde tīz naƷar idersün?” Buyurdı ki “Bir cemā'at hāzır oldılar ki ne insdendür ve ne cinnden.” Andan şoñra fevt oldı. Ve naƷl olunmuşdur ki çün kim üzerine topraƷ örttiler, gökden bir kāğıd aşāğa indi. İçinde yazılmışdı ki ^{بسم الله الرحمن الرحيم هذا امان من الله لعمر بن عبد العزيز،} 1879 *Fütūhāt-ı Mekkiyye* şāhibi Ʒaddesa'llāhu sirruhu'l-'azīz el-aƷtāb zikrinde getürmişdür ki: Ba'zı ol

¹⁸⁷⁵ Kendü Mİ: -H

¹⁸⁷⁶ “Allah, Emīr'e iyilik versin.”

¹⁸⁷⁷ seni Mİ: -H

¹⁸⁷⁸ pīr Mİ: -H

¹⁸⁷⁹ “Rahmān ve Rahīm olan Allah'ın adıyla, bu Allah katından Ömer bin Abdülaziz'e bir af ve emniyettir.”

ķabiledendür ki ĥilāfet-i ma‘nevīlerine ĥilāfet-i ŗūrī daĥi munzamm olmuřđur ve ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azīz’i raĥimehu’llāhi te‘ālā bu ķabīlden tıtmıřđur.

‘Amr bin ‘Utbe raĥimehu’llāhi te‘ālā. Ol Tābi‘īn-i ehl-i Kūfe’nün kibārından idi. ¹⁸⁸⁰ قد شغلته العبادة عن الرواية Anuñ ŗartı ařĥābıyla bu idi ki ol, anlaruñ ĥıdmetin eyleye. Bir ĥün hevā ziyāde ıssı idi, ķoyunlar otlatmaĥa taşra gitmiřđi. Ařĥābından [H210a] biri ‘aķābince gitdi. Anı uyĥuda buldı ve bir pāre bulut aña sāye eylemiş. Ćün kim uyandı, ol kimesne eyitdi: “Ey ‘Amr, biřāret olsun saña.” ‘Amr andan peymān taleb itdi ki ol ĥāli kimseye söylemeye.

Andan naķl iderler ki: Ol vaķt ki ĥazāya giderdi, yoldařlarınıñ tavarlarını ĥıfz iderdi. Bulut başı üzere sāye iderdi ve ol namāz kılurdu. Sibā‘ dā’iresinde tolanurlardı ve anı ĥıfz iderlerdi.

Ol dimiřđür ki: Ĥudā-yı Te‘ālādan üç nesne isteyüp tırum.¹⁸⁸¹ İkisini ‘ināyet eylemiřđür. Üçüncisine ümīdvār oldum. Ĥudā-yı Te‘ālādan diledüm ki beni dünyāda bī-raĥbet eyleye. Anuñ gelmesi ve gitmesi yanumda berāber [İ190a] olmuřđur. Ve daĥi diledüm ki baña ķuvvet vire. Namāzı edā itmekde ķuvvet virdi. Ve daĥi diledüm ki baña ŗehādet nařīb eyleye. Ümīd tıtarum ki anı daĥi nařīb eyleye.

Muťarrıf bin ‘Abdu’llāh ŗıĥĥīr [M217b] raĥimehu’llāhi te‘ālā. Andan naķl iderler ki: Yoldařlarından biriyle ķaraņu gice içinde giderlerdi, ikisinden birinün ķamķısı bařında bir nūr zāhir oldu ki yolu gördiler.

Ve hem andan naķl iderler ki: Bir ŗařř yalan ile anuñ üzerine bir nesne isnād eyledi. Muťarrıf eyitdi: “Ĥudāvendā, eger bu ŗařř Muťarrıf’uñ üzerine yalan baĥladıysa anı helāk eyle.” Fi’l-ĥāl ol ŗařř dıřđı, cān virdi. Ol ŗařřuñ ehli vālī-i vaķte ki adı Ziyād idi istiĥāře eylediler. Ziyād eyitdi: “Ĥiĥ bir nesneyile anı urdun mı?” Eyitdiler: “Yoķ.” Ĥākim eyitdi: “Merd-i řālīĥün du‘āası taķdīre muvāfiķ dıřđı, ne itmek gerekdür.”

Muĥammed bin el-Mūnkedir¹⁸⁸² raĥimehu’llāhi te‘ālā. Andan naķl iderler ki: Ĥāzīlerden bir cemā‘atle yolca giderlerdi, anlardan biri eyitdi: “Bir miķdār tāze peynir isterüm.” Muĥammed bin el-Mūnkedir eyitdi: “Ĥudā-yı Te‘ālādan dileñüz ki ol ķādirdür ki bu yolda tāze peynir vire.” Dükeli ķavm du‘ā eylediler. Ćün az yol gitdiler, bir zenbīl buldılar aĥzı [H210b] dikilmiř, tāze peynir toptolu. Biri daĥi eyitdi: “Bir miķdār ‘asel

¹⁸⁸⁰ “İbadetle meşguliyet onu rivayetten alıyordu.”

¹⁸⁸¹ tırum H: dururum Mİ

¹⁸⁸² el-Mūnkedir Mİ: el-Mūnkedir HT

gerek idi ki bu peynir ile yiyeydik.¹⁸⁸³ Muḥammed bin Münkedir eyitdi: “Ol kimse ki size peynir virdi, kâdirdür ki ‘asel daḥi vire.” Kāvum du‘ā eylediler. Çün az yir gitdiler, ‘asel birle tolu bir kadeḥ gördiler, yol başı üzerinde kōnmuş. Aşağa indiler ve ol peynir ve ol ‘aseli biribiriyle yidiler.

‘Abdu’llāh bin Ebā Ca’fer¹⁸⁸⁴ raḍıya’llāhu ‘anhu. Ol dimişdür ki: Kōstantīniyye gāzāsına gitdük. Gemimüz uşandı ve mevc bizi taş üzerine bıraktı. Deryā ortasında biz beş kimesne idük. Ḥudā-yı Te‘ālā her şabāḥ her birimüz için ol taşdan bir yaprak bitürürdi ki anı şorarduk ve ta‘ām u şarāb yirinde tūrurdu. Ol vakte dek ki bize gemi irişdi ve bizi aldı ve kenāra ilettdi.¹⁸⁸⁵

Eyyūb el-Saḥtiyānī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Nüssāk-i Başra’dan idi. قال الحسن البصرى رحمة الله عليه سيد شباب اهل البصرة ايوب السخيتان¹⁸⁸⁶ ‘Abdü’l-vāḥid bin Zeyd dimişdür ki: Eyyūb el-Saḥtiyānī’yle Ḥirā tağında idüm. Baña ziyāde şusuzluk vākıf oldı. Şöyle ki ol anı beşeremden [İ190b] fehm eyledi. Eyitdi: “Saña ne oldı?” Eyitdüm: “Baña şöyle şusuzluk galebe itmişdür ki helāk olam diyü korkarum.” Eyitdi: “Her ne kim idersem setr idebilür misin?” Eyitdüm: “Eylerüm.” Ve baña and virdi, and içdüm ki tā ol zinde olduğça kimseye söylemeyem. Ayağını Ḥirā tağına urdu, [M218a] şu cüş eyledi. Toyınca içdüm ve bir miqdār götürdüm ve tā ol ḥayātda idi kimseye dimedüm.

Sālīm Benānī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Ol Başrī’dür. Kırk yıl Enes’ün raḍıya’llāhu ‘anhu şöḥbetinde olmuş, hemişe oruc tūtardı ve dā’im her gicede ve her gündüzde ḥatm-i *Kur’ān* eylerdi. Şol cemā’atden ki şehirlerde anuñ kabrine uğramışlardı.

Rivāyet iderler ki: Çün Sālīm’ün kabrine kārīb irişsek kırā’at-i *Kur’ān* āvāzın istimāf iderdük. Bir gün Sālīm, Cumeyd-i Ṭavīl’den şordı ki “Hîç saña irişmiş midür ki enbiyādan ‘aleyhimü’s-selām ğayrı kimesne kabrinde namāz kıılır?” [H211a] Cumeyd eyitdi: “Yoğ.” Sālīm eyitdi: “Ḥudāvendā, eger kimseye izn virmek dilerseñ ki kabrinde¹⁸⁸⁷ namāz kııla, Sālīm’e izn vir.”

Şikātdan biri dimişdür ki: Vallāhi’llezī lāilāhe illā hū, ben Sālīm’i kabrine kōdum ve Cumeyd-i Ṭavīl benümle bile idi. Çün kerpüçleri laḥd üzerine rāst eyledük, nāğāḥ bir kerpüç aşağı düşdi, gördüm ki namāza tūrmuş. Cumeyd’e eyitdüm ki “Görür misin?” Eyitdi: “Epsen ol.” Çün defninden girü döndük, kızınıñ öñüne varduk ve

¹⁸⁸³ yiyeydik Mİ: -HT

¹⁸⁸⁴ ‘Abdu’llāh bin Ebā Ca’fer Mİ: ‘Abdu’llāh bin Ca’fer HT

¹⁸⁸⁵ ilettdi Mİ: irişürdi H

¹⁸⁸⁶ “Hasan-ı Basrī demiştir ki Eyyūb Sahtiyānī, Basra gençlerinin seyyididir.”

¹⁸⁸⁷ eger kimseye izn virmek dilerseñ ki kabrinde Mİ: eger izn virmek dilerseñ kabrinde H

eyitdük: “Sālīm’üñ ‘ameli ne idi?” Eyitdi: “Anda ne müşāhede itdünüz?” Anı ki müşāhede¹⁸⁸⁸ itmişdük, didük. Eyitdi: “Elli yıl idi ki ol kıyāmü’l-leyl iderdi. Çün şabāh olurdu, du‘āsında dirdi: ¹⁸⁸⁹ اللهم ان كنت اعطيت احدا من خلقك الصلوة في قبره فاعطينها 1889 Hudā-yı Te‘ālā keremine lāyık degüldür ki anuñ du‘āsını redd eyleye.”

Ebū Ḥalīm Ḥabīb bin Sālīm er-Rā‘ī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Ol Selmān-ı Fārisī raḍıya’llāhu ‘anhu şöhetine irişmişdür. Koyunları var idi ve Fırāt kenārında otururdu ve tarīkı ‘uzlet idi.

Ve meşāyiḥden biri rivāyet eyler ki: Bir vaqt aña uğradum ve ol namāzda idi ve kurd koyunları otladurdu. Eyitdüm: “Bu pīri ziyāret ideyüm ki ululuḡ ‘alāmetin görürüm.” Tevaḡkuf itdüm, namāzdan fāriḡ oldu. Aña selām virdüm. Eyitdi: “Ey oḡul, ne işe geldün?” Eyitdüm: “Ziyārete.” Eyitdi: ¹⁸⁹⁰“خيرك الله،” Eyitdüm: ¹⁸⁹¹“ايها الشيخ،” Kırdı koyunla muvāfaḡatda görürüm.” [İ191a] Eyitdi: “Anuñçün ki koyunu güden, Ḥaḡ’la muvāfiḡdur.” Bunı didi daḡı bir ağac çanaḡı var idi, bir taşuñ altına tutdı. İki çeşme ol taşdan revān oldu, biri süd ve biri bal. Eyitdüm: ¹⁸⁹²“ايها الشيخ،” Bu dereceyi neyle bulduñ?” Eyitdi: “Muḡammed Muştaḡā’ya ‘aleyhi’s-selām mütāba‘atla.” Eyitdi: “Ey oḡul, ḡavm-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām bunuñ birle ki aña muḡālif idiler,¹⁸⁹² seng-i ḡāra anlara [M218b] şu virdi ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām, Muḡammed resūlu’llāh derecesinde degüldi. Çün Muḡammed’e şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem mütābi‘ olam, āḡır taş baña südle bal virmez mi? Ve Muḡammed, Mūsā’dan ‘aleyhi’s-selām yegrek idi.” Aña [H211b] eyitdüm: “Baña naşıḡat eyle.” Eyitdi: ¹⁸⁹³“لا تجعل قلبك صندوق الحرص و بطنك وعاء الحرام،” Ya‘nī ḡöñlüñi maḡall-i ḡırş ve mi‘deñi mevzi‘-i ḡarāmdan eyleme ki ibn Ādem bu ikisiyle helāk olur ve bu ikinüñ ḡıfzıyla necāt bulur.

Ḥasen-i Başrı raḥimehu’llāhi te‘ālā. Ol kibār-ı Tābi‘īndendür. ¹⁸⁹⁴ولد لسنتين بقيا من خلافة عمر رضى الله عنه 1893 Ya‘nī ḡılāfet-i ‘Ömer’den raḍıya’llāhu ‘anhu¹⁸⁹⁴ iki yıl ḡalmışdı ki mütevellid oldu ve aşḡāb-ı Resūl’den yüz yigirmi kişıye irişmişdür.

¹⁸⁸⁸ itdünüz? Anı ki müşāhede Mİ: -HT

¹⁸⁸⁹ “Allah’ım, bir kuluna kabrinde namaz kılmayı nasib ettiysen bana da nasib et.”

¹⁸⁹⁰ “Allah hayırlar versin.”

¹⁸⁹¹ “Ey Şeyh.”

¹⁸⁹² muḡālif idiler İH: muḡālefet iderler M

¹⁸⁹³ “Hz. Ömer’in halifelіğinin bitmesine iki sene kala doğdu.”

¹⁸⁹⁴ Ya‘nī ḡılāfet-i ‘Ömer’den raḍıya’llāhu ‘anhu Mİ: -H

1895م الله اعلم Ve Receb ayında vefat itmişdür, Hicret'ün yüz onuncu yılında, seksen toktuz yaşında.

قال في قوت القلوب ان الحسن رضي الله تعالى عنه من خيار التابعين ولقي سبعين بدريا ورأي ثلاث مائة من الصحابة ولدلستين بقيتا من خلافة عمر رضي الله عنه سنة عشرين من الهجرة ولد بالمدينة وكانه امه مولاة لام سلمة زوج النبي صلي الله عليه وسلم و يقال انها القمت ثديها تعلله حين بكى فدرثديها وكان كلامه يشبه بكلام رسول الله صلي الله عليه وسلم وفي حملة وقاره وسكينة وكان علي شمائله وكان يتكلم في هذا الكلام لم يسمع مثله من اخوانه فليل له يا ابا سعيد انك تتكلم في هذا العلم بكلام لم تسمعه من احد قيرك فمن اخذت هذا فقال من حذيفة اليماني وقالوا الحذيفة من ابن اخذته فقال قال خصصني به رسول الله صلي الله عليه وسلم كان الناس يسألونه عن الخير وكنت اسأل عن الشر مخافة ان اقع فيه و علمت ان حملة وقاره وسكينة وكان علي شمائله وكان يتكلم في هذا الكلام لم يسمع مثله من اخوانه فليل له يا ابا سعيد انك تتكلم في هذا العلم بكلام لم تسمعه من احد قيرك فمن اخذت هذا فقال من حذيفة اليماني وقالوا الحذيفة من ابن اخذته فقال قال خصصني به رسول الله صلي الله عليه وسلم كان الناس يسألونه عن الخير وكنت اسأل عن الشر مخافة ان اقع فيه و علمت ان الخير لايسبقني هكذا وجدت في الكتابه المسمي بفصل الخطب

Ya'ni *Kūtu'l-kulūb* adlu kitābda eyitdi: Be-dürüstü Ḥasen-i Baṣrī raḍıya'llāhu 'anhu ḥıyār-ı Tabi'ın'dendür. Bedr [İ191b] gāzāsına ḥāzır olanlardan yetmiş kişiye buluşdı ve şaḥābeden üç yüz kimseyi gördi. 'Ömer'ün raḍıya'llāhu 'anhu ḥilāfetinden iki yıl bākī kalmışdı ki mütevellid oldı, Hicret'ün yigirminci yılında, Medīne'de togdı ve anası Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥatunı Ümmü Seleme'nün cāriyesiydi.

Ve naql olunur ki Ümmü Seleme raḍıya'llāhu 'anhu memesini ağızına virürdi ağıladığı [H212a] vaqtda, anuñla avudurdı. Pes memesinün südi muttaşıl aqardı. [M219a] Ve anuñ kelāmı Resül'ün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem kelāmına beñzerdi ve ḥilminde ve vaqārında ve sekīnesinde ol Ḥazret'e müşābihdi ve anuñ şemā'ili üzereydi. Ve 'ilm-i ṭarīkatde bir kelām ile tekellüm iderdi ki anuñ gibi kelām, sâ'ir qarındaşlarından istimā' olunmazdı. Ve aña dinildi ki "Yā Ebā Sa'īd, sen bu 'ilmde bir kelām ile tekellüm idersin ki biz anı senden gayrı bir kimseden işitmedük. Pes sen anı kimden aḥz eyledün?" Eyitdi: "Ḥuzeyfe el-Yemān'dan." Ve eyitdiler: "Ḥuzeyfe kimden aḥz eyledi?" Eyitdi: "Ḥuzeyfe didi ki Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bu baña maḥşuş 'aṭıyyedür; zīrā ḥalā'ik Resül'den şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥayrdan sorarlardı ve ben dā'im şerrden su'āl iderdüm, aña giriftār olam diyü ḥavfumdan ötürü. Ve ben bildüm ki şerrden ictināb idince hīç bir ḥayr benden tecāvüz eylemez."

¹⁸⁹⁵ "Veya yüz otuz kişiye erişmiştir. Doğrusunu Allah bilir."

فمن كلماته المباركة رحم الله عبدا جعل
المموم هما واحدا فاكل كسرة و لبس خلقا و لصق بالارض و اجتهد في العبادة و بكى على الخطيئة
وطلب هذه الرحمة و هرب من هذا العذاب و منها لا تضحك فانك لا تدري لعل الله قد اطع على
بعض اعمالنا فقال لا اقبل منكم شيئا و منها لا تخرج نفس ابن آدم من الدنيا الا بجسرات ثلاث انه لم
يشبع مما جمع و لم يدرك ما امل و لم يحسن الزاد مما قدم عليه 1896

Çün ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azîz raḥimehu’llāh ḥilāfete oturdı, Ḥāsen-i Başrî’ye bir nāme yazdı ve eyitdi: 1897, “اعنى باصحابك” Cevāb gönderdi ki:

اما طالب الدنيا فلا ينصحك و طالب المولى فلا يصحبك و اكتف بذي الانساب فانهم اذا لم يتقوا اكرموا
Ya‘nī eyitdi: “Baña kimse gönder yārānuñdan ki baña bāb-ı dīnde mu‘āvenet ideler.”
Cevāb yazdı ki “Ol kimse ki saña gönderürüm, ikiden ḥālī degüldür. Ya ṭālib-i dünyādur
veyā ṭālib-i Mevlā’dur. Dünyā ṭālibi saña naṣīhat eylemez ve Mevlā ṭālibi senüñle
muṣāḥabet eylemez ve lākin aṣīl kimesneleri iḥtiyār eyle. Eger [H212b] perhiz
itmeyeler, [İ192a] bārī ḥalā’ıḳı mükerrerem tutarlar. Aṣl-ı pāk hergiz ḥaṭā eylemez.”

Ve andan naql iderler ki: Muttaşıl Ḥavāric’den biri meclisine ḥāzır olurdı ve
meclis ehline ezā iderdi. Bir gün ehl-i meclis aña eyitdiler: “Yā Ebā Sa‘īd, hiç Emīr’e
dimezsın ki bu Ḥāricī’nüñ şerrini üzerimüzden def eyleye.” Ḥāsen raḥimehu’llāh hiç
söylemedi. Bir gün aṣḥābıyla otururdı, gördi ki ol şahş [M219b] gelürdi. Eyitdi:
1898, “اللهم علمت اذا لنا فاكفناها بما شئت” Ol şahş hemān yüz üzere düşdi ve anı götürdiler ve
ehline iletdiler. Anlara irişmedi, cān teslīm eylemiş. 1899

Ṭāvus bin Keyyān raḥimehu’llāhi te‘ālā. 1900 Künyeti Ebū ‘Abdu’r-raḥmān’dur.
Ehl-i Yemen’ dendür. Ol kimse idi ki oğlına vaṣiyyet eyledi ki “Çün beni ḳabre ḳoyasın,
ḳabrüme naḳar idesın. Eger beni ḳabrde bulmazsañ, Ḥudā-yı Te‘ālāya şükr eyle ve ger
bulursañ 1901 فاننا لله و انا اليه راجعون” di.” Rāvī eyidür: Anuñ ba‘zı evlādından iṣitdüm, çün
oğlı anı ḳabre ḳodı, andan soñra naḳar eyledi. ḳabrinde hiç nesne bulmadı. Şād-mān
oldı.

‘Abdu’llāh bin Maṭar raḥimehu’llāhi te‘ālā. Anuñ künyeti Reyḥāne’dür,
Tābi‘in’ dendür. Andan naql iderler ki: Gemiye oturmuşdı ve bir nesne dikerdi. İğnesi

1896 “Mübarek sözlerinden bazıları şöyledir: Bir kul her şeyi bırakıp bütünüyle Allah’a kavuşmak istiyorsa az yesin, örtünsün ve secdeye varıp ibadetle meşgul olsun. Konuşurken ağlasın, Allah’ın rahmetini isteyip azabından kaçsın. Allah’ın amellerimizi kabul edip etmeyeceğini bilmiyorsan gülme. İnsan dünyadan üç şeye hasret olarak ayrılır: Mallarına doymaz, umduklarına kavuşamaz ahiret için iyi azık hazırlamaz.”

1897 “Bana yardımcı gönder.”

1898 “Küfelidir. Allah’ım onun bize yaptıklarını biliyorsun. Onu bizden men eyle.”

1899 teslīm eylemiş Mİ: virdi HT

1900 raḥimehu’llāhi te‘ālā Mİ: -HT

1901 “Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz, derler.” *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156.

deñize düşdi. Eyitdi: “Ḥudāvendā, saña ḳasem iderüm ki ignemi girü baña viresin.” İğnesi deñiz içinden görindi, elin uzatdı, ıgnesin aldı ve dirler ki deñiz ḳaynadı. Eyitdi: “Ārām eyle ey deryā, sen degülsin, illā bir ‘āciz ḳulsın.” Deryā ārām eyledi, tā ol ḥadde ki şöyle şāfī oldı güyā zeyt yağıdır.

Kürz bin Vebre el-‘Ābid raḥimehu’llāhi te‘ālā.

1902 کوفی سکن جرجان و بما مات قبره مشهور یزار سمع Mālik bin¹⁹⁰³ Enes raḍıya’llāhu ‘anhu cāriyesinden şordılar ki “Ol, ne yirden nafaḳa ḥāşıl iderdi?” Eyitdi: “Her vaḳt kim andan¹⁹⁰⁴ nesne ṭaleb itsem dirdi ki ‘Filān revzeneye var al.’¹⁹⁰⁵ Varurdum, ol ki dilemişdüm, ol revzeneden alurdum.”

Ehl-i Cürċān’uñ ba’zından naḳl iderler ki dimişdür ki: Uyḫuda gördüm ki Cürċān’uñ gūristānında gezerüm, [H213a] dükeli gūristān ehli oturmışlardı ve aḳ¹⁹⁰⁶ cāmeler geymişlerdi.¹⁹⁰⁷ Eyitdüm: “Ey ehl-i gūristān, size ne oldı ki aḳ¹⁹⁰⁸ ḳaftān geymişsiz?” Eyitdiler: “Bize aḳ¹⁹⁰⁹ ḳaftānlar geydördiler, Kürz bin Vebre’nüñ ḳudūminden ötürü.”

Mūrık el-‘Aclī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Tābi‘-i Başrı idi. Andan naḳl iderler ki nafaḳasın başı ucında bulurdu. [İ192b]

Ḥabīb bin ‘İsā el-‘Acemī raḥimehu’llāhi te‘ālā. Anuñ künyeti Ebū Muḫammed’dür. Fāris ehlinden idi. Başra’da sākin oldı. ‘Ābid ve muttaḳī ve mücābü’dda‘vet idi. Andan naḳl iderler ki: Anı yevmü’t-terviye Başra’da gördiler ve yarındası yevmü’l-‘arefe ‘Arafāt’da gördiler.

Ve hem andan menḳūldür ki dimişdür: Benüm ‘ādetüm oldı ki her gün bir ḳuru ḫurmā ile ifṭār [M220a] iderdüm ve benüm ehlüm anı benümçün ḥāzır iderlerdi. Bir gün ifṭār vaḳtinde anı bulmadum. Nefsüm andan müte’essir oldı. Nāgāh gördüm ki bir kimesne geldi ve benüm elüme bir ḫurmā viridi, yidüm.

Ve yine andan mervīdür ki: Kīsesini ḥālī ḳordı, çün kim eline alurdu, ṭolu bulurdu.

¹⁹⁰² “Cürċān ve Behāmāt’ta yaşadı. Kabri meşhur olup ziyaretgahtır.”

¹⁹⁰³ Mālik bin MİT: -H

¹⁹⁰⁴ andan Mİ: Enes’den HT

¹⁹⁰⁵ revzeneye var al Mİ: revzenede H

¹⁹⁰⁶ aḳ H: aḳ Mİ

¹⁹⁰⁷ geymişlerdi M: geyardi H

¹⁹⁰⁸ aḳ H: aḳ M

¹⁹⁰⁹ aḳ H: aḳ M

Süfyân bin Sa‘îd eş-Şevrî rahîmehu’llâhi te‘âlâ. Ol Kûfî idi. Andan naql olunur ki, bir mu‘temed şeyh-i şâdık Herât’dan, ki künyeti Ebû ‘Abdu’llâh’dur, demişdür ki: Bir sehergâh zezeme vardum ve oturdum. Nâgâh gördüm bir pîr, zezemüñ kapusından çıktı ve yüzine bir câme örtmiş. Kapunuñ kenârına geldi ve bir çoğa şu çekdi ve içdi. Ben daği vardum, ol ki bâkî kalmışdı içdüm, bādām harîresi idi. Hergiz andan hoşrak nesne içmemişdüm. Çün girü nazar itdüm, ol pîr gitmişdi. Bir seher daği vardum, hemân ol yirde oturdum. Gördüm hemân şeyh ol şüretle¹⁹¹⁰ geldi ve bir çoğa şu aldı, içdi. Ben anuñ bağıyyesin içdüm. Bal şerbeti idi. Çün girü nazar itdüm, gitmişdi. Bir seher daği hemân ol mevzî’de oturdum. Ol¹⁹¹¹ daği hemân ol şüretle geldi ve şu içdi. Bağıyyesini anuñ, içdüm. Şekerle qarışmış süd idi. Câmesini tutdum ve elüme toladum ve aña and virdüm ki bu “Hânenüñ haqqıçün söyle ki sen kimsin?” Eyitdi: “Şol [H213b] şartla ki tâ ben hayâtda olam, kimseye dimeyesin.” Eyitdüm: “Dimeyeyin.” Eyitdi: “Ben Süfyân bin Sa‘îd-i Şevrî’yem.”

Ve yine andan mervîdür ki: Dostlarından birisinüñ hânesinde fevt oldu, Başra’da. Şâhib-i hâne demişdür ki benüm oğlumuñ bir bülbülü var idi. Bir gün Süfyân rahîmehu’llâh eyitdi: “Niçe bir bu kuşu maħbûs tutarsız? N’olaydı âzâd ideydiñüz!” Ben eyitdüm: “Oğlumuñdur. Ol saña anı bağışlaya,¹⁹¹² sen âzâd eyle.” Eyitdi: “Yok, aña bir dînâr vireyüm.” Bir dînârı virdi ve anı aldı, âzâd eyledi. Ol kuş gündüz giderdi ve gice hâneye gelürdi ki Süfyân [İ193a] anda olurdu. Çün Süfyân rahîmehu’llâh vefât eyledi, ol kuşcağuz anuñ cenâzesi ardınca kabrine geldi ve çok ıztırâb eyledi. Andan sonra muttaşıl anuñ kabri üzerine varurdu. Gâhî giceyle anda olurdu ve girü anuñ hânesine gelürdi. Âhir anı kabrinüñ üzerinde mürde buldılar. Anuñ kabri yanında defn itdiler. [M220b]

Ve yine andan menkûldür ki: Çün anı vefât itdükden sonra ğasl eylediler, cesedinde buldular ki: ¹⁹¹³ فسيفيكيهم الله و مات رحمه الله بالبصرة سنة احدى و ستين و مائة

Şeybânî-i Râ‘î rahîmehu’llâhi te‘âlâ. Dirler ki: Şeybân rağıya’llâhu ‘anhu şobânluğ iderdi. Çün cum‘a günü olurdu, ‘aşâyıla koyunların dâ’iresine bir haţţ çekerdı ve namâza giderdi. Ol koyunlar, ol haţdan taşra gitmezlerdi, tâ ol gelince.

¹⁹¹⁰ ol şüretle Mî: -H

¹⁹¹¹ Ol H: -Mî

¹⁹¹² bağışlaya Mî: bağışlar H

¹⁹¹³ “Onlara Allah kâfidir. Basra’da 161 senesinde vefat etti.”

Daği dirler ki: Bir vakt aña cenâbet irişdi ve şu yoğ idi ki ğasl eyleye. Bir päre bulut geldi ve yağdı, tã ol ğasl eyledi. řoñra gitdi.

Daği dirler ki: Anı bir ħãnede ħabs itdiler ve ħapusını muĥkem yaptılar. Çün ħapuyı açdılar, anı ħãnede bulmadılar. Süfyãn-ı şevrî demişdür ki: Ben ve řeybãn ħacca ‘azîmet eyledük. Bir gün yolca bize bir arslan ħarřu geldi. řeybãn’a didüm “Bu geleni görür misin ki yolumuz öñünü¹⁹¹⁴ tıtdı?”¹⁹¹⁵ Eyitdi: “Ĥavf itme ey Süfyãn!” Andan řoñra ol arslanuñ üzerine çağırdı. Ol arslan kelb [H214a] gibi ħuyruđın şallamağa başladı. řeybãn anuñ ħulađın tıttı¹⁹¹⁶ burdı. Aña eyitdüm: “Bu ne şöhretdür?” Eyitdi: “Bu ki görürsin ne şöhretdür ey şevrî. Eger ben şöhreti mekrũĥ tıttımasaydum,¹⁹¹⁷ azığımı yükletmezdim illã bunuñ arĥasına, tã Mekke’ye varınca.”

‘Abdu’llãh bin el-Mübãrek raĥimehu’llãh.¹⁹¹⁸ Ehl-i Merve’den idi ve Hey’et ki Fırãt kenãrında bir şehrdür, anda fevt olmuşdur ve ħabri andadır.

قيل كان فيه خصال مجتمعة لم تجتمع في احد من اهل العلم في زمانه كان فقيها عالما ورعا حافظا يعرف بالسنن

Süfyãn-ı şevrî ħaĥımehu’llãh demişdür ki: Her ne ħadar ki dürüşürüm,¹⁹²⁰ yılda üç gün İbnü’l-Mübãrek gibi olabileyüm.¹⁹²¹

Ve Fuđayl-i ‘Iyãz raĥimehu’llãh demişdür ki: Beytü’l-Ka’be’nüñ [İ193b] Ĥudãvend’i ħaĥıĥiçün benüm iki gözüm ‘Abdu’llãh-ı Mübãrek gibi görmemişdür. Ve andan naĥl iderler ki: Bir řaĥř gözsüz olmuşdı. Anuñ öñüne vardı, eyitdi: “Du’ã eyle ki Ĥudã-yı Te’ãlã benüm gözlerümi bĩnã eyleye.” Ĥalkdı bir uzun du’ã eyledi, Ĥudã-yı Te’ãlã gözini bĩnã eyledi. Selefden biri dir ki: Ben ol řaĥřı gözsüz gördüğümden řoñra bĩnã daği gördüm.

Ve yine andan menĥüldür ki: Maraž-ı mevtinde ğulãmina eyitdi: “řekk eylemez ki bu gice giderüm. Bu benüm kitãblarımı ilet, Ĥãne ırmağına bıraĥ.” [M221a] Ğulãm kitãbları Ĥãne ırmađınuñ kenãrına iletđi. Cã’iz görmedi ki řuya bırağa, ğirü döndi. Ğulãmından şordı ki “Kitãbları Ĥãne’nüñ ırmağına bıraĥduñ mı?” Ğulãm eyitdi:

¹⁹¹⁴ öñünü Mİ: -H

¹⁹¹⁵ tıtdı Hİ: dutdı M

¹⁹¹⁶ tıttı İH: dutup M

¹⁹¹⁷ tıttımasaydum İH: dutmasaydum M

¹⁹¹⁸ Raĥimehu’llãhi Mİ: -H

¹⁹¹⁹ “Zamanının ĥiç bir âliminde bulunmayan hasletler onda toplanmıştı. Fakıĥ, âlim, takvaca en üste, ĥãfız, sünnetin marifetlerine sahip idi. Bütün ilimlerin âlimiydi. Kahramanları imrendirecek kadar şecaat sahibi ve cesurdu. Cömertti ve şiir söyleyen bir edîb idi.”

¹⁹²⁰ dürüşürüm Mİ: -H

¹⁹²¹ olabileyüm Mİ: olam H

“Bırakdum.” Eyitdi: “Ne ‘alāmet gördüñ?” Eyitdi: “Hiç ‘alāmet görmedüm.” Eyitdi: “Bırakmamışsın.” Ol ğulām eyidür: “Andan şoñra vardum ol kitābları şuya bırakdum. Gördüm ki Hāne’nüñ ırmağından bir nūr āsumāna çıkup gitdi.” Pes ben girü döndüm, yine şordı ki “Ne eyledüñ?” Eyitdüm: “Buyurmuşduñ, yirine getürdüm.” Buyurdı ki “Ne gördüñ?” Eyitdüm: “Bir nūr gördüm ki Hāne’nüñ ırmağından āsumāna [H214b] çıkup gitdi.” Eyitdi: “Belī. Ol ki buyurdum, yirine getürmüşsün.” Andan şoñra buyurdı ki “Ben bu gice giderüm. Beni ğasl eyle ve şol cāmeler ki anuñla iħrām bağlanmışdum, kefen eyle ve ħalā’iķ cem‘ olmazdan ön beni defn kııl.” Vaşiyetini yirine getürdüm. Çün cenāzesini taşra çıkarduk, Hāne’nüñ ırmağından bir zevraķ zāhir oldı, bir cemā‘at taşra çıkıldılar.¹⁹²² Çün bize irişdiler, eyitdiler: “El-ħamdü li’llāh ki namāzına irişdük.” Anuñ namāzını kılduk ve defn eyledük ve çün namāzdan fāriğ olduk, ol cemā‘atden şorduk ki “Siz neden bildüñüz ki ol vefāt eylemişdür?” Bir pır ki ol cemā‘atüñ mihteri idi, eyitdi: “Uyħuda gördüm ki eyitdiler: ‘Bu arada bir merd fevt olmışdur. Her kim anuñ namāzına ħāzır olur, Ĥudā-yı Te‘ālā aña Behişt¹⁹²³ naşib eyler.’ Bu zevraķı kirāya tütduk ve necd olduk, tā anuñ namāzına irişdük.”

Ebū Mu‘aviyyetü’l-Esved raħimehu’llāhi te‘ālā. Şiķātdan biri ħikāyet eyler ki: Tarsūs’da Ebū Mu‘āviye-i Esved’e vardum ve ol mekfüfü’l-başar idi. Ya‘ni¹⁹²⁴ gözleri örtülmişdi, görmezdi. Gördüm ħānesinde bir Muşhaf aşılış. Eyitdüm: ¹⁹²⁵رحمك الله، Çün senüñ gözüñ görmez, [I194a] bu Muşhaf nedür?” Eyitdi: “Saña bir söz diyeyüm, tā ben zindeyem, kimseye söyleme. Her vaķt ki dilerüm ki *Ķur‘ān* okıyam, gözümü açarlar, bīnā iderler.” Dirler ki her vaķt ki Muşhaf’ı açardı, gözi daħi açılırdı ve çün Muşhaf’ı örterdi, gözi daħi örtülürdi.

Recül-i Mechül raħimehu’llāhi te‘ālā. Ol dimişdür ki: Seferde idük, bir menzile konduk. Gördük ki bir aķ yılan ölmüş, yatur. Eyitdüm: “Şāyed bu bir Müslimān ola!” Üzerine şu dökdüm ve toprak içinde defn itdüm. Çün gice oldı, bir kelām işitdük, [M221b] mütekellimin görmedük. [H215a] Eyitdiler: ¹⁹²⁶يرحمك الله، Gördük anı işledüñüz, ol Müslimānuñ ħaķķında, eger dilerseñüz size edviye ta‘līm idelüm ki anuñla kendüñüze ve ğayra devā idesiz ve eger dilerseñüz kifāyet-i āb ve ri‘āyet-i devābbuñuza mütekeffil olalum.” Eyitdük: “Āb u devābb şuğlını bizden götürüñ ki bu bizüm

¹⁹²² çıkıldılar Mİ: gitdiler H

¹⁹²³ Behişt İH: Cennet M

¹⁹²⁴ Ya‘ni M: -İH

¹⁹²⁵ “Allah sana rahmet etsin.”

¹⁹²⁶ “Allah sana merhamet etsin.”

yanumuzda yegrekdür ta‘līm-i edviyyeden.” Eyitdiler: “Her vaqt ki bir menzile qonasız, meşkerüñüzi develerüñüzi boynına aşuñuz, tā çün develerüñüzi otlamaqdan döndürevüz, meşker şuyla tola.” Çün bir menzile qonarduq, meşkeri develer boynına aşarduq ve develeri öñümüzden ırağa sürerdük. Çün aqşām girü gelürlerdi, develerüñ qarınları toymış ve meşkeri şuyla tolu gelürlerdi. Cümle ol seferde böyle idi.

Çün Hazret-i Haq sübhānehu ve te‘ālā tevfiqı refiğ idüp bu serverān-ı dīn ve mihterān-ı yaqīnūñ rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ilā-yevmi’d-dīn menāqıb-ı ‘aliyye ve mevāhib-i seniyyesinden bir miqdār ‘alā tarīkı’l-ihtişār taqrir olmasını müyesser ve tahrire gelmesini muqadder itdiyse, bilgil kim bu kerāmāt u havāriq-ı ‘ādāt ki anlardan hadd-i iştihāra irişmişdür ve ol sultānlaruñ fezā’il-i şerife ve haşā’il-i münifesinden bir numūnedür. Ve bu āşarla anlaruñ aqdarını isti‘lām muhāl ve bu aqvāle ‘ulüvv-i pāyelerine istidlāl fāsıd hayāldür ki ‘uqūl-i fuḥūl yüz yıl tayerān eylesse bu perr ü bālle ol seyerāna irişmez¹⁹²⁷ ve efhām-ı enām biñ yıl cevelān iderse bu kudūm ü irtiḥalle ol meydāna irişmez ve¹⁹²⁸ girişmez. Ve nite kim anlardan şadır olan havāriq-ı ‘ādāt, bu zıkr olunan āşara maqşūr degüldür. Kezālik bu kerāmāt ile maqzūz [İ194b] ve bu teşrifāt ile melhūz olan zāt-ı şerife daḡi bu miqdārlara muqtaşır degüldür. Lākin ol sultānlaruñ zıkrı üzere iktişārda bu risālenüñ me’ḡazı olan Mevlānā Hazret-i Şeyḡ Cāmī kuddisi sirruhu’nuñ kitābına tab‘iyyet¹⁹²⁹ ihtiyār olundu. Egerçi kim ba‘zı¹⁹³⁰ menqabetden ve havāriq-ı ‘ādāt [H215b] ki hadd-i şıḡḡate ve maqām-ı şöhrete irişmişdür, bu ‘abd-i ḡaḡire Vāhibü’l-en‘ām celle zıkruhu iḡsān itdükce¹⁹³¹ maqāmında her biri ziyāde kılnmışdur. Ammā her rüzgārda [M222a] ve her diyārda erbāb-ı hidāyetden şadır ve aşḡāb-ı ‘ināyetden zāhir olan kerāmāta nihāyet ve havāriq-ı ‘ādāta ḡāyet yoqdur ve cümlesi ol Hazret’üñ şıdq-ı nübüvvetine nātiq ve ta‘ayyün-i risāletine şadıqdur.

Ve ol cümleden biri bu za‘if-i bī-miqdār mu‘āyene vü müşāhede itdügüm āşardur ki anda mecāl-i inkār ve ihtimāl-i izmār yoqdur ki şahidleri dā’ire-i iḡşādan ve iḡāta-i istiḡsādan¹⁹³² mütecāvizdür.

Medḡ-i Pādişāh-ı İslām.¹⁹³³ İcmāl-i kışşa budur ki pādişāhumuz sultānü’l-mücāhidīn, qāhir-i a‘dā’ü’d-dīn, nāşıru’l-İslām ve’l-Müslimīn, zıllu’llāhi te‘ālā fi’l-

¹⁹²⁷ irişmez İH: girişmez M

¹⁹²⁸ irişmez ve MH: -İ

¹⁹²⁹ tab‘iyyet MH: mütāba‘at İ

¹⁹³⁰ ba‘zı Mİ: -H

¹⁹³¹ itdükce Mİ: idüp H

¹⁹³² ve iḡāta-i istiḡsādan Mİ: -H

¹⁹³³ **Medḡ-i Pādişāh-ı İslām.** H: “Der-kenar” M: -İ

arazīn,¹⁹³⁴ felekü'l-celāl ve melekiyyü'l-ḥiṣāl, faḥr-ı āl-i 'Oṣmān, Sulṭān Bāyezīd bin Sulṭān Meḥemmed bin Sulṭān Murād bin Sulṭān Meḥemmed bin Sulṭān Bāyezīd bin Sulṭān Murād bin Sulṭān Orḥan bin Sulṭān 'Oṣmān
لا زال لوا سلطنته منصوبه علي فلك الافلاك بالفتح والنصر واعلام نصرته مرفوعة فوق سمك السماك

في البر والبحر وانار الله تعالي برهان اسلافه وادام الي يومالبقا سلطان اخلافه كشجرة طيبة اصلها ثابت وفرعها
في السما مادامت السماوات العليا والارضون السفلي¹⁹³⁵

Çün kim sene erba' ve tis'a mi'ede leşker-i encüm-şümār ve 'asker-i cerrār çeküp menzil menzil Şüreyyāvār yürüdi ve ğubār-ı mevākib ve āṣār-ı merākible çehre-i āsumān u zemīni bürüdi, āḥirü'l-emr devlet ü nuşret ve şevket ü salṭanat birle Ḳal'a-i İnebaḥtı üzerine düşüp ednā iltifāt ile ṭā'ife-i Firenc-i melā'ın elinden anı ḥalāş eyleyüp ḥavza-i memleketine inzimām ve ma'ābid-i küfri mesācid-i İslām kıldı. Re'y-i cihān-ārāsı ve tedbīr-i cihān-ġuşāsı anı iktizā itdi ki memleket-i Mora eṭrāfında, kenār-ı deryāda olan¹⁹³⁶ kılā'mı daḥi fetḥ eyleye. Pes [İ195a] sene ḥams ve tis'a mi'e Rebī'inde ki mücāhidān-ı ṭabī'at ve mübārizān-ı kuvvet kemīn-i [H216a] kümündan zḥūr idüp meydān-ı zemīnde ṭaraf ṭaraf şafflar düzmişdi ve nāmdārān-ı nāmīye ve süvārān-ı arz-ı sāmīye deşt-i Hāmūn'dan segirdüm şalup 'arşa-i ğubārda rimāḥ-ı zebercedi üzere zümürüdīn 'alemleri çözmüşdi. Şehriyārumuz daḥi leşker-i nuşret-maḳdem ve 'asker-i zafer-'alemīn¹⁹³⁷ كَالطُّورِ الْعَظِيمِ ve¹⁹³⁸ سَيْلِ الْعَرَمِ āyīn-i 'Oṣmānī ve kānūn-ı cihān-bānī üzere berrden yürüyüp ve bir niçe yūz mişāl cibāl-i sefā'in-i neheng-āheng ve ceng-ḥarçeng-i ceng ki her biri fülk-i felegi¹⁹³⁹ cereyānda deng eyler, baḥrden çekdirüp [M222b] ḳarīn-i devlet ü sa'ādetle Zi'l-ḥicce ayınuñ on dördünci ğüni şabāḥu'l-'īd ya'nī yevmü'l-cum'a ğüni Moton ḳal'asınuñ üzerine düşdi.

Moton didükleri memleket Mora içinde, kenār-ı deryāda bir ḥiṣn-ı ḥaşīn ve bir metn-i metīndür. Müşelleşü'ş-şekl bir ḳal'adur ki iki cānibi baḥre ve bir cānibi berredür. Ḳuru cānibinde olan sūrı biribirine ḳarīb, şa'b u ğarīb Firengī ve Rūmī ṭolma

¹⁹³⁴ zıllu'llāhi te'ālā fi'l-arzeyn Mİ: -H

¹⁹³⁵ "(Onun) saltanatının bayrağı fetḥ ve zaferle felek-i eflākte dikili kalmaya; zaferinin sancakları denizde ve karada dalgalanmaya devam etsin. Allah onun seleflerinin yolunu aydınlatsın; haleflerinin hükümranlığını kökü yerde sabit, dalları semada olan temiz (verimli) bir ağaç gibi kıyamete kadar, yüksekteki semavat ve altındaki yeryüzü katmanları kalmaya devam ettikçe devam ettirsin."

¹⁹³⁶ olan Mİ: -H

¹⁹³⁷ "Büyük bir dağ gibi..." *Kur'ân-ı Kerīm*, Şu'arâ, 26/63.

¹⁹³⁸ "Arim seli" *Kur'ân-ı Kerīm*, Sebe', 34/16.

¹⁹³⁹ felegi Mİ: -H

kulelerle¹⁹⁴⁰ te'kīd, murabba' ve müdevver ve müşelles ve muşavver burgazlarla ki her bir taşu gūyā ki şevr-i gerdūn ile taşınmışdur, te'yīd olunmuşdur. Ve anuñ öñünde bir hişār-ı beççe bünyād kılınmışdur ki aşl-ı bārūdan alçaq ve şu'ubette alçaq. Ol dañi aña mülhāqdur ve bu hişār-ı beççenüñ öñünde cevānibi taşla yapılmış iki kat bir 'azīm hendek mānendi vādī-i caħīm ki 'umķına vehm ü endīşe irmez. Ve bundan taşra bir bārū dañi çekilmiş ki burc-ı eflāk ile rū-be-rūdur. Ve'l-hāşıl bir ķal'a ki menā'at u metāneti vaşfa gelmez. İçi 'afārīt-i efrenc ile ve tavāgīt-i miħnet ü renc ile memlū idi. Ceng ü cidāl ve cerħ ü kıtāl için yarağ u yayı ve esbāb u ālātı bī-ħadd ü bī-'aded idi.

Çün zümre-i ğuzāt naşarahumu'llah ol ķal'anuñ üzerine düşdiler ve ħufāt u 'urāt ħ'ān-ı yağmaya üşer gibi üşdiler ve āvāz-ı tebkīr ü şalavātı heft [H216b] semāvāta¹⁹⁴¹ ağıdurdılar ve siħām-ı belā-siħāmı ve tüfek ve zenberegi nevāzil-i ķazā vü ķader gibi üzerine yağıdurdılar, bi-'avn-i Rabbānī ve himmet-i sultānī ķal'anuñ taşra sūrını altıncı güne dek ki Zī'l-ħicce'nüñ yigirmisiydi, yevmü'l-ħamīsde vaķt-i duħāda fetħ idüp iç¹⁹⁴² ķal'aya yüridiler ve sefā'in-i [İ195b] pādişāhīden fülk-i kirdār, āteş-bār topları ke'ennehum re'sü'ş-şeyāfīn çeküp ol ķavm-i kenūd u 'anūd başına şayħa-i 'Ād u Şemūd kopardılar ve Zī'l-ħicce-i mezkūruñ yigirmi sekizinci günü yine 'īdü'l-mü'minīnde ya'ni¹⁹⁴³ cum'a vaķtinde ķal'a-i mezbūrenüñ cānib-i ğarbīsinde küffār-ı maħzūlenüñ gözleri karşıusunda deryā içinde sefā'in-i İslām'dan bir niçe pāre süfün, küffār-ı melā'īnūñ aķşā-yı bilādından da'vā-yı ittiħād ve ittifāk, 'inād u fesād üzerine cem' olup, nuşret-i küfr ü dālāl için gelmiş eb'tāl-i ricāl ve esbāb-ı kıtālle māl-ā-māl olmuş 'azīm barçalarla [M223a] ve mehīb gögellerle buluşup iştiğāl-i dırām ve irsāl-i siħām ve tesābuķ-ı icāl ve tezāyuķ-ı mecāl ve top ve tüfek ve ķumbara ve zenberek birle āteş-bāzlıklar ve cān-bāzlıklar itdiler. Şöyle ki iltihāb-ı neft ü güherçile ve iştiğāl-i süyūf-ı muşayķaleden berķ-ı lāmi'ler olmasaydı, ol maħall-i ma'reke ve maķarr-ı müħlike hergiz¹⁹⁴⁴ suħub-ı edħine ve zūlm-i ebħireden fark olunmazdı.

Āħirü'l-emr ¹⁹⁴⁵ وَأَلْتَفَّتِ السَّائِي السَّائِي 1946 وتلا عبت الاسياف بالاعناق Mefhūmına mā-şadaķ oldılar. Ĥarāb-ı ābdār ve rimāħ-ı āteş-bārı bir birine girişdiler. Nāğāħ rūzgār-ı fetħ ü nuşret cānib-i mü'minīnden hubūb idüp zūlmet-i dārb ü ħarb deryā yüzinden götürüldi.

¹⁹⁴⁰ tolma Mİ: -H

¹⁹⁴¹ semāvāta Mİ: āsumāna H

¹⁹⁴² iç Mİ: -H

¹⁹⁴³ ya'ni M: -İH

¹⁹⁴⁴ hergiz Mİ: -H

¹⁹⁴⁵ "Ve kılıçlar boyunlarla oynadır."

¹⁹⁴⁶ "Ve bacak bacağa dolaşır." *Kur'ān-ı Kerīm*, Kıyāmet, 75/29.

Gördük ki ol kavm-i hâksârũ niçesi şuya ğarķ ve bir niçesi odla ğarķ olup sâ'iri kuvvet-i riyâhıla firâr itmişler ve Müslimânlar sâlimîn ve ğanimîn iki neheng şunasın¹⁹⁴⁷ almışlar. Dîvân-ı sulţânîye yetmiş yedi nefer cânlu, hûn-hvâr ve cebbâr kâfiri zebûn u dil-ĥaste, dest ü gerden-beste kaçâr kaçâr resenlere dizüp [H217a] ve yüz on beş saçlu kâfir başlarını birer birer gönderlere diküp teşhîr ü taĥķîr ve tehlîl ü tekbîrle getürdiler. Güyâ ki her resen ĥalka olmuş ejder ve her gönder bir mâr-ı merdüm-ser idi.

Ve'l-ĥaşıl mü'minler ol günde iki 'îd ve kâfirleri ĥişâra karşı nîzeler diküp kaçîd itdiler ve bu sürûrla¹⁹⁴⁸ ol kavm-i maĥhûruñ üzerine ceng yürütdiler ve her gün müfettiĥ feleķ-ı şabâĥdan muĥattim ğasaķ-ı revâĥa dek ve hengâm-ı nüzûl kâfile-i esfârdan vaķt-i kuful-i râhile nehâra dek ol tã'ife-i ĥâ'ifenüñ üzerine belâ yağdurdılar. Ammâ hergiz emârât-ı fetĥ-i mübîn [I196a] kulüb-ı mü'mininde¹⁹⁴⁹ leme'ân itmedi. Ol toplar ki her biri eger küh-ı Elbürz'e toķinsa târmâr ve Sedd-i İskender'e irse ĥâksâr iderdi, kârger olmadı. Ne bir raĥne-i vâsîf oldu ki andan beyâz-ı şubĥ, zafer-i tãli' ola ve ne ol ĥendeķler taldı ki kaç'aya ğâzîler yol bula.¹⁹⁵⁰ Ĥattâ bu ĥaķîr bi-nefsiĥi şaydum Anaţoli tarafından bir burĝazuñ altına¹⁹⁵¹ yigirmi yedi 'azîm top urdılar eşer ü zafer itmedi.¹⁹⁵² Nice itsün ki ol sũruñ kurudan cânibi yara yapılup üstüvâr olmuşdı. İç yüzi temâmet topraĝıla tolmışdı.

Ve'l-ĥaşıl sene sitte ve tis'a mie Muĥarrem'inüñ on beşinci günü yevmü'l-işneyne¹⁹⁵³ dek đarb u ĥarb mütemâdî ve sefk ü hetk mütevâlî [M223b] oldu ve bu cânibde meger kim ol maĥzûl ü maĝlûb ve maĥhûr u mehzûb olmuş gemilerüñ kefer-e feceresi kaç'aya imdâd ve işâl-i yaraĝ u zâd için ĥamiyyet-i cehâlet ve ğayret-i đalâlet yüzinden her zamânda fırsat-ı rûzgâr ve ğaflet-i kârzâr gözlermiş. İttifâķ ol gün sefâ'in-i şâhî lîmûnlar içinde fâriĝu'l-bâl deryâya lenger irsâl idüp ol maĥzûller tarafından kudûme ihtimâl ve hücûma mecâl yok fehmi itmişlerdi. Bu fırsatla ol erbâb-ı küfr ü fesâd beş pâre kaçırĝayı yaraĝ u zâd ile memlû idüp topcı ve tüfekci ve zenberekci 'afârît ve ĥünî ve tünî yırtıcı bir miķdâr itlerle taldurup kuvvet-i rûzgâr ile ĥişârũ üzerine şaldılar. Kemîn-i lîmûnda olan ğâzîler bu ĥâle [H217b] ba'de zamânin vâķıf ve ğafletlerine müte'essif olup bir niçe pâre geminüñ lengerin aldılar, yelken açup ve kuş

¹⁹⁴⁷ şunasın M: asamavnas İH

¹⁹⁴⁸ Ve bu sürûrla Mİ: -H

¹⁹⁴⁹ kulüb-ı mü'mininde Mİ: -H

¹⁹⁵⁰ ĝâzîler yol bula Mİ: ĝâzîlere yol ola H

¹⁹⁵¹ altına Mİ: -H

¹⁹⁵² itmedi Mİ: bulmadı H

¹⁹⁵³ günü yevmü'l-işneyne Mİ: -H

gibi uçup birinüñ yolına arķuru girdiler. Āün ki melā'ın bu emri gördiler, hilāf-ı semt-i murāda yüz urdılar, lākin dōrt pāresi riyāh-ı ſedīde ve mesāfe-i ba'ide ķuvvetiyle varup hisāra mülħaķ oldılar. Bu ķaziyyenüñ vuķū'ı ķalb-i mü'minīne muħkem inkisār ve zamīr-i Müslimīne tamām ğubār ſaldı.¹⁹⁵⁴ Ķal'anuñ fetħinden hāırlarına ye's-i küllī geldi. ſöyle ki erbāb-ı fikret ve aſhāb-ı tecrūbet fetħüñ imtinā'ına hūkm idüp eyitdiler, min ba'd re'y-i ķal'a-ğuſāy hayāl-i fāsīd ve tertīb-i esbāb-ı ķıtal bāzār-ı kāsiddür ve hāırlarına getürmediler ki ¹⁹⁵⁵ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ Ve bunu fikr itmediler ki ¹⁹⁵⁶ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَهَ إِلَّا يَتَّخِذُ مِنَ رَوْحِ اللَّهِ إِلَهًا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Āün kim ğuzātuñ ķulūbında ķal'anuñ 'adem-i istiħlāſı muķarrer ve mücāhidinüñ [İ196b] fu'ādında hiſāruñ istiftāhı hilāf-ı muķadder fehmi olundu, eyitdiler: Āün kim āhirü'l-emr mehmūm u mağmūm mürāca'at olunur, bārī bir def'a ķal'a üzerine hūm-ı hücūm ile cür'et idelüm. Bī-icāzet-i sulṫānī hemān bu ilhām-ı Rabbānī birle vaķt-i 'aſrdı ki rāyāt-ı fetħ ü naſrı yörüdüp ķal'a üzerine depindiler. Pes ¹⁹⁵⁷ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ , ¹⁹⁵⁸ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ māverāsından cemāl-i ¹⁹⁵⁹ فَإِنَّ جَزَبَ اللَّهِ هُمُ الْعَالِيُونَ zāhir olup anı gördük¹⁹⁶⁰ ki ğāziler, ol enyāb-ı kilāb gibi olmuſ dīvaruñ aħcārına himmet-i ezfārıla teſebbūſ idüp biribiri ardınca mūrķeveſ [M224a] ħurūca¹⁹⁶¹ baſladılar ve ol sūr-ı felek-burūca kemendler atup 'ankebūtvār her țarafdan 'urūca ķaſd eylediler ve yir yir āsumān-pāye nerdbānlar urup ol ķulle-i semā-sāye üzere ağdurdılar ve ol 'amiķ ħendeķler mü'minīne ſāh-rāh ve¹⁹⁶² ol sedīd sedler Müslimīne maħāll-i penāh oldu. Ğüyā ki mevķıf-ı 'Arafāt veyā 'arſa-i 'Araſāt idi ki izdiħām-ı enāmdan iķdām 'ale'l-iķdām 'ābid ü 'āſī amiħte ve dānā vü ķāſī [H218a] biribirine āvīħte¹⁹⁶³ olmuſdı. Olaydı ki a'lām-ı İslām her ķullenüñ kellesine rāyet-i ſubħ-ı ſādıķ gibi naſb oldu ve küffār u füccāruñ nihād-ı muzlimleri ru'b u hirāsıla țoldı. Bu deñlü ħāricden imdād u naſır ve a'vān u zāhir gelmiſken ğirü baſiretleri bağlandı ve cigerleri țağlandı. Ne mecāl-i kārzār ve ne iħtimāl-i firār, eñü yañu ve 'ālem ğözlerine ķarañu oldu.

¹⁹⁵⁴ ſaldı Mİ: virdi H

¹⁹⁵⁵ "Yardım ancak Allah katındadır." *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 3/126.

¹⁹⁵⁶ "Āünkü kâfirler topluluğundan baſkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." *Kur'an-ı Kerim*, Yūsuf, 12/87.

¹⁹⁵⁷ "Müminlere yardım etmek de bize dūſer." *Kur'an-ı Kerim*, Rūm, 30/47.

¹⁹⁵⁸ "Biz iyi davrananları iſte böyle mükāfatlandırırız." *Kur'an-ı Kerim*, En'âm, 6/84.

¹⁹⁵⁹ "... üstün gelecek olanlar ſüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır." *Kur'an-ı Kerim*, Mā'ide, 5/56.

¹⁹⁶⁰ gördük Mİ: gördiler H

¹⁹⁶¹ ħurūca Mİ: ħurūſa H

¹⁹⁶² ve Mİ: oldu ve H

¹⁹⁶³ ve dānā vü ķāſī biribirine āvīħte İH: -M

Ve'l-hāşıl burc u bārū üstine Müsliminden on, on beş kimesne ħurūc itmemişdi ki küffāruñ cem'ci müteferriķ ve zehreleri mütemezziķ düşdi ve tabl-hāne-i ħusrev ve āyīn ü nāy-ı rüyīn ħal'a altında feryād u enīn eyleyüp hemān-dem gül-bāng-ı Muĥammedī ve nübüvvet-i Aĥmedī ħişār üstinde okındı. Şan ol merede-i murdār ve fecere-i füccāruñ ħulūb-ı maġlūbına mismār-ı bevār veyā tīr-i merg-āşār toķındı ve yāĥud hātif-i ġayb ¹⁹⁶⁴ يَا أَيُّهَا النَّعْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطَمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ [İ197a] şadāsın sem'ini cem'lerine irişdürdi ki hemān-dem her biri kaçup āşüfte vü ħayrān ve deng ü bī-cān büyütna girdiler ve ħapuların bağlayup mümāna'a ve müdāfa'a gösterdiler. Ammā eyne'l-ĥalāş ve eyne'l-meferr ve eyne'l-menāş eyne'l-maķarr, pes sipāh-ı zāfer-penāh ¹⁹⁶⁵ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ [İ197a] diyüp ve zümre-i mücāhidīn ¹⁹⁶⁶ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ nidāsını mele'-i a'lāya irişdürüp süyūf-ı ābdārıla ol münāfiķlaruñ içine girdiler. Su'bān-ı Mūsā, siĥr-i seĥereye itdügi gibi ekşer ĥoryadını tarfetü'l-āyn içinde tiġ-i ĥūn-ĥvāra yidürdiler ve bir niçesini esīr-i bend ü belā ve giriftār-ı kayd u 'anā itdiler. Nisvānını eyāmā ve şıbyānını yetāmā idüp bī-ĥadd nehb ü ġāret ve tārāc u ħasāret eylediler. Ġanā'im-i bī-kerān ile muġtenem ve fütūĥ-ı bī-pāyān ile şād u ĥurrem oldılar. Ol gice şabāĥa dek emvāl-i mütekāşire ve esbāb-ı mütevāfire taşınmaķda oldu. [M224b] Her 'āciz-i bī-ser ü pā bir nigār-ı sīm-sīmānuñ vaşlı dāmānına dest-res buldı ¹⁹⁶⁷ ve çün bu āvāze-i ħahr-ı Şamedānī ve gül-bāng-ı fetĥ-i sultānī sā'ir ħılā' u biķā'da [H218b] olan tuġāt-ı bed-girdār ve küffār-ı bī-hencāruñ sem'ine irdi, sem'an ve tātāten diyüp yarındası Avarin nām ħal'anuñ ve berisi ġün Ķoron nām ħişāruñ ¹⁹⁶⁸ mefātīĥ-i ebvābını ĥāk-pāy-ı ķimyā-sāy-ı pādişāĥa 'arz ħıldılar. Żabt u ħabz olunup her birine ĥafaza vü dizdār naşb olundu ve me'ābid-i küfr ü eşnāmı mesācid-i dīn-i İslām ħılındı. Egerçi kim pādişāĥumuñ salţanat-ı ħāĥire ve siyādet-i bāĥire ve kemāl-i iķtidār ve leşker-i encüm-şümārına nisbet anuñ gibi ħal'anuñ fetĥi ne cüz'īdür, ammā bu metānet ü menā'at-ı mu'ayyen ve 'alāmāt-ı fetĥ ü zāfer ġayr-ı mübeyyen iken bu resme yüsr ü suhūletle cebren ve ħahran ħal'a fetĥ itmek, selāţīn-i sālifeden bir pādişāĥa ma'lūm degüldür ki müyesser ü muķadder olmış ola.

¹⁹⁶⁴ “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!” *Kur'ân-ı Kerīm*, Neml, 27/18.

¹⁹⁶⁵ “Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur.” *Kur'ân-ı Kerīm*, Hûd, 11/43.

¹⁹⁶⁶ “Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır.” *Kur'ân-ı Kerīm*, Nisâ, 4/78.

¹⁹⁶⁷ Her 'āciz bī-ser ü pā bir nigār-ı sīm-sīmānuñ vaşlı dāmānına dest-res buldı Mİ : Her 'āciz bir serv-i semen-sīmānuñ vaşlı dāmānına dest-res buldı H

¹⁹⁶⁸ ħişāruñ Mİ: ħal'anuñ H

Hikāyet iderler ki ol gün ki yürüyüş oldu, Müslimīnden on üç, on dört kimesne hemān sa‘ādet-i şehādete irişdi ve esārā-yı küffārdan ḥadd-i iştihāra irdi ki ol atlarla deñiz yüzinden geçüp ḳal‘a üzerine çıkup ve ḳanatlarıyla uçup burelar üstine ḳonan Türkleri bize gösterün dirlerdi ve şöyle zu‘m iderlermiş ki ol ṭā’ife ehl-i İslām’uñ sāhirlerydi. Pes ma‘lūmdur ki ḥilāf-ı ‘ādet olan bu ‘azīm mevhibet ol Sulṭānū’l-enbiyā ve burhānū’l-aşfiyānuñ ¹⁹⁶⁹ عليه من التحيات اكملها و من التسليمات افضلها ¹⁹⁷⁰ الحمد لله على دين الاسلام والصلوة على سيدنا محمد خير الانام ¹⁹⁷⁰ Ve ḥaḳīr ol vaḳt bu ḳıṭ‘ayı ol feth-i mübīnūñ tārīhinde dimişdüm: [İ197b]

Ḳıṭ‘a:

Çün şeh-i ‘ālī-i ‘alem ḥusrev-i gerdün-ḥaşem¹⁹⁷¹
‘Azm idüben Mora’ya itdi Fireng ile ceng
Aldı Moton ḳal‘asını cebrile vü ḳahr ile
Ḳıldı zemīn şafḥasını ḥūn-ı ‘adū lāle-reng

Virdi Avarin boyunu bildi bu aḥvāliçün
İtdi iṭā‘at-ı Ḳoron işidicek bī-direng
Mülhem olup¹⁹⁷² Lāmi‘ī Ḥaḳ ḳıbelinden hemān¹⁹⁷³
Dil didi tārīhini *feth-i bilādū’l-fireng**

Ḥātime Der-beyān-ı ‘Uḳūbāt-ı A‘dā¹⁹⁷⁴

Nite kim ehlu’llāhuñ kerāmātı [H219a] Resūl’uñ ‘aleyhi’s-selām mu‘cizātı ḳabīlindendür, kezālik ol Ḥazret’e muḥālefet [M225a] idenlere ve anuñ şerī‘at ü ṭarīḳında terk-i edeb ve müsāmaḥat gösterenlere vāḳı‘ olan ‘uḳūbāt daḥi yine ol Ḥazret’uñ mu‘cizātı maḳūlesindendür.

Ve ol cümleden biri oldur ki, ol vaḳtde bir Naşrānī ḳişi var idi, Müslimān oldu ve el-Baḳara ve Āl-i ‘İmrān oḳıdı ve kitābet-i vaḥy daḥi eyledi. Āḥir, mürted oldu ve girü

¹⁹⁶⁹ “En güzeliyle tahiyyāt (selāmlar) ve en üstünleriyle teslimat (selāmlamalar) ona olsun.”

¹⁹⁷⁰ “İslām dini (yle şereflendirdiği) için Allah’a hamd ve yaratılmışların en hayırlısı olan efendimiz Muhammed’e salāt olsun!”

¹⁹⁷¹ Fâ‘ilātün Fâ‘ilātün Fâ‘ilātün Fâ‘ilün

¹⁹⁷² olup Mİ: oldı H

¹⁹⁷³ Son iki mısradaki vezin aksamaktadır.

* h. 906 / m. 1499/1500.

¹⁹⁷⁴ Ḥātime Der-beyān-ı ‘Uḳūbāt-ı A‘dā H: Ḥātime Der-‘Uḳūbāt-ı A‘dā Mİ

evvelki dīnine döndü ve dirdi: “Muhammed nesne bilmez, meger ol nesne ki ben yazup tururum anuñçün.” Çün ki fevt oldı, anı defn itdiler. Şabāh gördiler ki anı yir taşra bıraķmış. Eyitdiler: “Bunu Muhammed’üñ aşhābından itmişlerdür.” Bir def’a dağı anuñçün bir ‘amīķ ķabr ķazdılar ve defn itdiler. Şabāh girü anı buldılar ki yir taşra bıraķmışdı. Eyitdiler: “Yine aşhāb-ı Muhammed itmişlerdür.”¹⁹⁷⁵ Üçünci def’a yine anuñçün ķabr ķazdılar ve ol ķadar ki ķādir oldılar, ‘amīķ itdiler. Şabāh girü anı yir taşra bıraķmışdı. Bildiler ki ādem işi degöldür, anı bıraķdılar.

Ve ol cümleden biri dağı oldur ki, zenādıkadan biri işitdi ki Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuş ki: ان الملائكة لتضع اجنحتها لطالب العلم رضاء بما يصنع Ya’ni melā’ike ķanatlarını t̄alib-i ‘ilm için yire döşer anlaruñ işledüğine rızāen. Ol zındiķ eyitdi: “Vallāhi elbette melā’ikenüñ ķanatlarını ayağumla sürteyüm.” Pes na’leynine demür mīḥlar berkitdi ve Mālik bin Enes’üñ rağıya’llāhu ‘anhu meclisine müteveccih oldı. Yolca yiri na’leyni birle ururdu ve dirdi ki ferişterüñ ķanatlarını uşaduram. Nāgāh ayağı t̄ayandı, düşdi ve ķādir olmadı ki ayağı üstine t̄ura. Anı götürdiler, ḥānesine ilettiler. İki ayağında ākile renci zāhir oldı, iki ayağını dağı kesdiler. Kötürüm ķaldı, tā vaķt-i merge dek. Rāvī [İ198a] eyidür: Ben anı evvel görmişdüm, şol āhū-beççe gibi t̄iz giderdi. Şoñra gördüm kötürüm ķaldı, tā helāk oldı.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İbn Mende-i İşfahānī raḥimehu’llāh ki şāḥib-i kitāb-ı *Esmā’-i Şahāb*’dür [H219b] ve bundan ğayrı niçe taşnīfāt issidür ve ‘ilm-i ḥadışde imāmdur. Ḥikāyet iderler ki ol dimişdür ki: Şām’da meşāyih-ı ḥadışden birine vardum, tā andan simā’-ı ḥadış eyleyem. Gördüm ki ol öñüne bir perde t̄utmuş.¹⁹⁷⁶ Pes oturdum ve perde ardında [M225b] andan ḥadış oķımağa meşğül oldum ve ‘aceblerdüm anı ki niçün öñüne perde t̄utar.¹⁹⁷⁷ Çün kırā’at-i ḥadış āḥire irişdi ve bildi ki ben İbn Mende’yem, eyitdi ki “Yā Ebā ‘Abdu’llāh, ḥiç bilür misin ki ben niçün perde ardında otururum?” Eyitdüm: “Yok.” Eyitdi: “Saña bundan ḥaber vireyin¹⁹⁷⁸ ki ehl-i ‘ilmden ve ḥānedān-ı ḥadışdensin. Ben bir gün kendü şeyḥlerümden birinüñ ḥuzūrında otururdum, bu ḥadışi baña oķıdılar ki Resül ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur ki ، اما يخشى الذي يرفع رأسه قبل الامام ان يحول الله تعالى رأسه رأس الحمارة ، Ma’na-yı ḥadış budur ki “Nice kōrkmaz şol kimse ki başını imāmdan öñ ķaldurur ki Ḥudā-yı Te’ālā anuñ başını ḥımār

¹⁹⁷⁵ Eyitdiler, yine aşhāb-ı Muhammed itmişlerdür. Mİ: -H

¹⁹⁷⁶ t̄utmuş İH: dutmuş M

¹⁹⁷⁷ t̄utar İH: dutar M

¹⁹⁷⁸ vireyin H: vireyüm Mİ

başına döndire.” Ol şahş bu hadîsi tekrâr eyledi ve ʔuruk-ı¹⁹⁷⁹ muhtelifeden rivāyet kıldı, ʔol ʔaķāvetden ki benüm zātumda var idi, gönlüme bir ʔekk geldi ki bu nice olırsardur? Çün ol gice uyudum, ʔabāh uyandum başum hımār başı olmışdı. Bu cihetden mecālis-i ʔulemādan maħrūm ҡaldum ve her kim ʔalebe-i ʔilmden yanuma gelür, anuñla perde ardından söz söylerüm. Ve çün senüñ kemāl-i ʔilm ü dīnūñi bilürüm, bu sırrı saña keʔş iderüm. Hūdā-yı Teʔālā birle ʔahd eyle ki ben zinde olam, hıç kimseye söylemeyesin. Çün vefāt idem, söyleyesin, tā hālāʔıķ Resül’üñ ʔalla’llāhu ʔaleyhi ve sellem hadîşlerini istimāʔ itdükleri vaķtde kemāl-i edeb ile olalar ve gönüllerine ʔekk getürmeyeler.” Pes ben “Hūdā-yı Teʔālā birle ʔahd eyledüm.” didüm. Perdeyi önünden ҡaldurdu ve kendüyi baña gösterdi. Cesedi ādem cesedi idi ve başı hımār başı gibi ve bu sözi tā ol hayātda idi hıç kimseye söylemedüm. Vallāhu teālā aʔlem ü aħkem. [H220a]

Ve ol cümleden biri ʔukūbāt-ı ʔaleme ve ehl-i ğulūldür. İmām Müstağfirī raħimehu’llāh [İ198b] selefden birinden rivāyet eylemişdür ki: Seferdeyidüm ki bir yirde cenāze ķomışlar ve anuñçün ķabr ķazarlardı. Ben daħi anda vardum, tā anlara ol işde yardum eyleyem. Nāğāh gördüm bir pīr ki başınuñ ve yüzünüñ cümle ķılları aķ ve bir aķ merkebe binmiş ve andan hoş ķoħular gelür. Ol yire irişdi ve ʔordı: “Bu meyyit kimdür?” Eyitdiler: “Müslimānlardan [M226a] bir kişidür.” ʔordı ki “Sizden buña ne kişı ķarıbdür?” Bir kimseye işāret itdiler ki bu anuñ ğulāmıdır. Ol ğulāmdan ʔordı ki “Hıvāceñ senüñ bir ķavme naķīb olmuş mıdır? Ya hıç aʔmāl-i selāṫından bir ʔamel üzerine olmuş mıdır?” Ğulām eyitdi: “Ben anlardan bilmezüm. Ammā ʔunu bilürüm ki ğanāʔime hıyānet iderdi.” Ol pīr eyitdi: “Namāzını ķılmañuz, ķoyuñuz.” Çün biz ķalkduķ ki namāzını ķılavuz, ol pīr bizden yüzün döndürdi daħi anı görmedük. Çün anı ķabrine ķoduķ, bir baltayı anuñ ķabrinde unutduķ. Ğulām eyitdi: “Ben bu baltayı bir kimesneden ʔariyet almışdum ki yine aña iletem.” Pes ʔoprağı giderdiler, gördiler ol ʔaħş oturmuş ve baltanuñ hālķası boğazına geķmiş ve ʔapı elinde. Bunı görince anı ķoduķ, gitdük ve teber ʔāhibine hāber itdük, ol daħi geldi, gördi ol ki biz görmüşdük.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İmām Müstağfirī raħimehu’llāh selefden birinden rivāyet eylemişdür ki ol dimiş: Bir ğün hācc eyyāmında Mekke’nüñ baʔzı maħallātında gezerdüm, gördüm ki çokluk hālāʔıķ bir yirde cemʔ olmuşlardı. Ben daħi ol yire vardum. Gördüm¹⁹⁸⁰ bir esvedi zemīn ʔutmış yudar. Hālāʔıķ teberler ve ķazmalar getürdiler, tā anı hālāş ideler. ķādir olmadılar. Çün anuñ hālāşından nevmīd oldılar, aña

¹⁹⁷⁹ ʔuruk-ı Mİ: ʔarıķ-ı H

¹⁹⁸⁰ gördüm Mİ: -H

eyitdiler ki “Söyle ne işle bu ‘uḳūbete müstaḥak olduñ? Tā ğayrılar i‘tibār tūtalar, anuñ gibi ‘amel itmeyeler.” Ol hiç cevāb virmezdi, tā zemīn anı oturaḳ yirine [H220b] dek yutdı. Ol aḡlardı. Girü aña mübālaġa eyitdiler ki “Bunuñ sebebini söyle, tā ğayrılar naṣīḥat alalar.” Hiç söylemedi. Çün göġsine iriṣdi, girü mübālaġa itdiler. Giryān eyitdi: “Benüm ‘adetüm oldu ki Ḥarem’üñ göġercīnlerini tūtardum, boġazlardum, yirdüm.”

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İmām Müstaġfirī raḥimehu’llāh rivāyet eylemişdür ki: Bir cemā‘at ḥacca giderlerdi. [İ199a] Çün Ḥarem’e iriṣdiler, bir menzilde ḳondılar. Bir āhū anlaruñ ḳurbına geldi. Ol ḳavmden biri anı ayaġından tütüdü,¹⁹⁸¹ aña eyitdiler: “Vāy saña! Anı ṣaluvir.” Ṣaluvirmedi ve ḥande iderdi, tā ol zamāna dek, ol āhū [M226b] ḥavfından terslendi ve tebevül itdi. Andan soñra ṣaluvirdi. Çün ol ṣaḥṣ ġündüz ıssısında uyudu. Bir yılan geldi, anuñ ḳarnı üzerinde ḥalka oldu. Yoldaṣları aña çağırdılar ki “Vāy saña! Ḥareket itme ve gör ki ḳarnuñ üzerinde ne vardır.” Ol yılan anuñ ḳarnı üzerinden gitmedi, tā ol ṣaḥṣ ḥavfından bevl ü ġā’iṣ itmeyince, ṣöyle ki ol āhū eyledi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, yine İmām Müstaġfirī raḥimehu’llāh dimişdür ki: Bir cemā‘at Ḥarem aġaclarınuñ¹⁹⁸² sāyesinde ḳonmuşlardı ve nān u ḥūriṣleri yoġ idi. İçlerinden birisi oḳın gezledi ve bir āhū ṣikār eyledi. Od yaḳdılar, biṣürdiler. Nāġāḥ her neyy altından bir ‘azīm od çıḳdı, ol ḳavmi tamām yaḳdı ve herġiz cāmelerine ve metā‘larına ḳarār itmedi. Ol aġaclar ki sāyesinde oturlardı, ol aġaclara bir elem iriṣmedi.

Ve ol cümleden biri ‘uḳūbāt-ı ehl-i i‘tizāldür. Yine İmām Müstaġfirī raḥimehu’llāh getürmişdür ki selefden biri dimişdür ki: Benüm hem-sāyem var idi, gözsüz ve ḳırā‘at-i *Ḳur‘ān* idici ve ḥāfız-ı Kelāmu’llāh idi. Bir ġün anuñ bir ṣaḥṣıla nizā‘ı düṣdi, eyitdi: “*Ḳur‘ān* eger maḥlūk degülse Ḥudā-yı Te‘ālā anuñ āyetlerini göñlümden maḥv eylesün.” Çün gicesi uyudu, Ḥudā-yı Te‘ālā *Ḳur‘ān*’ı anuñ [H221a] göñlünden maḥv eyledi. Ṣöyle ki ṣabāḥ bilmezdi ki *Ḳur‘ān* ne nesnedür. Çün aña dirlerdi ki *Ḳur‘ān* oḳı, dilini depredürdi ve aġzından bir āvāz çıḳardı, hiç¹⁹⁸³ kimse bilmezdi ki ol ne söyler. Anuñ ehli andan ‘ār iderlerdi. Āḥir anı boġdılar, tā helāk oldu.

Ve ol cümleden biri oldur ki, İmām Müstaġfirī raḥimehu’llāh rivāyet eylemişdür ki selefden biri dimişdür ki: Atam ve anam benüm ‘azāb-ı ḳabre münkir idiler ve her

¹⁹⁸¹ tütüdü İH: dutdı M

¹⁹⁸² aġaclarınuñ Mİ: aġacınuñ H

¹⁹⁸³ hiç Mİ: -H

niçe ki ol bābda anlaruñla münāzara iderdi, ol i'tikād-ı fāsidden dönmezlerdi. Bir gice anlaruñla bir hānede uyumuşdum. Nāgāh ıztırāb-ı feza'-ı tām birle uyğudan bīdār oldı ve çağırdı ki “Ey filān, tūr çerāğı rüşen eyle.” Çün çerāğı getürdüm eyitdi: “Ayağum altına nazar eyle.” Gördüm ki tabanında yanmağ [M227a] eşeri var idi ve kabarcıklar [İ199b] zāhir olmuşdı. Pes eyitdi: “Uyğuda şöyle gördüm ki gūristāna vardum ve benüm ayağum kabre aşāğa geçdi ve yandı. Bu anuñ eşeridür.” Andan soñra ‘azāb-ı kabre imān getürdi.

Ve ol cümleden biri oldur ki, bir gün Mütevekkil hālīfe, şol hāneye ki sırçadan düzmişlerdi ve şular anuñ üzerinden ve altından geçerdı, gelüp girdi ve havāşşından ve nedimlerinden bile girdiler. Şol eşnāda ki oturmuşlardı, Mütevekkil güldi. Andan soñra eyitdi: “Niçün benüm güldüğümüñ sebebin şormazsız?” Eyitdiler: 1984،، اضحك الله سنك يا امير المؤمنين، Hāndeñe sebep nedür?” Eyitdi: 1985 “Vāşık-bi'llāh hemīn meclisde havāşşıyla oturmuşlardı. Ben anuñ başı üzerinde tūrmuşdum. Havāşşına eyitdi ki ‘Ben çok fikr eyledüm bu mes’elede, halk-ı *Qur’ān*’dur ve ihtimām eyledüm bu huşūşda, hālā’ıķı buña da’vet itdüm. Ba’zı kabūl itdiler, benüm elümde olan māl ü cāha tāmā’ eyleyüp ve ba’zı darb u hābs ile çok zecr olunduğdan soñra kabūl itdiler ve ba’zı kuvvet-i dīn ü kemāl vera’ından kabūl itmediler. Benüm göñlüme bu emrde bir şekk gelmişdür bir meşābede ki kaşd eylerüm ki bu mezhebi terk eyleyem ve aña iştiğāl göstermeyem.” [H221b] İbn Ebū Dāvūd ki meclisde hāzır olanlardan idi, bu mes’elede tamām gūlūsı var idi, eyitdi: “Allāh Allāh! Yā emīre’l-mü’minīn, zīnhār ki bu sūneti ki sen ihyā idüp tūrursın, 1986 söyündürmeyesün. Senden evvelkiler çok cehd itdiler, irişmediler. Sen irişdüñ. Hudā-yı Te’ālā saña hayr ‘ivāzlar virsün bu nesnenüñ üzerine ki işledüñ İslām haqqında.” Bu bābda çok mübālağa itdi. 1987 Havf eylediler ki mebādā ki Vāşık ol mezhebden döne. Vāşık eyitdi: “Gelüñ imdi bu ma’nāda biribirimizle mübāhele idelüm ya’ni 1988 ‘ahd ü peymān ve nefrīn ü zārī eyleyelüm.” İbn Dāvūd eyitdi: “Hudā-yı Te’ālā beni meflūc eylesün dār-ı dünyāda āhīrete gitmezden evvel, eger ol nesne ki emīrū’l-mü’minīn aña zāhib olmuşdur, halk-ı *Qur’ān*’dan 1989 haq degülse.” Ve biri daħi eyitdi: “Benüm [M227b] bedenüm āhenīn miñlerle tūķınsun, eger *Qur’ān* maħlūķ degülse.” Ve biri daħi eyitdi: “Hudā-yı te’ālā beni bed-būy eylesün bir

1984 “Ey müminlerin emiri, Allah seni güldürsün.”

1985 Eyitdi Mİ: -H

1986 tūrursın İ: durursın MH

1987 itdi Mİ: eyledi H

1988 mübāhele idelüm ya’ni Mİ: -H

1989 halk-ı *Qur’ān*’dan İH: *Qur’ān* halk-ı *Qur’ān*’dan M

meşābede ki āşinā vü bīgāne benden kaçsunlar, eger *Ḳurʿān* maḥlūk olmaya.” Ve biri daḥi eyitdi: “Ḥudā-yı Teʿālā beni bir gāyet ʿarraḳ maḥallde helāk [I200a] eylesün, eger *Ḳurʿān* maḥlūk olmaya.” Ve biri daḥi eyitdi: “Ḥudā-yı Teʿālā beni deryāya ğarḳ eylesün, eger *Ḳurʿān* maḥlūk olmaya.” Andan soñra Vāşık eyitdi: “Ḥudā-yı Teʿālā benüm bedenümi yandursun dünyāda āḥiretten evvel, eger *Ḳurʿān* maḥlūk olmaya.”

Pes Mütevekkil eyitdi: “Benüm ḥandeme sebeb oldı ki bu kışşa ḥāṭıruma geldi. Hıç kimesne ol cemāʿatden ḳalmadı¹⁹⁹⁰ ki ol duʿā ki kendü ḥaḳḳında itmişdi ki müstecāb olmadı ve ol nesne ki dimişdi, anuñla mübtelā olmadı. İbn Dāvūd meflūc oldı. Ve ol birinüñ bedenini mīḥlarla mīḥladılar. Ve biri daḥi maraz-ı mevtinde bir ʿaraḳ dökdi ki anuñ bed rāyiḥasından hıç kimesne yanına varmazdı. Her ne deñlü muʿaṭṭar buḥūr itdiler fāʿide ḳılmadı. Ve birinüñ daḥi üzerine bir ḥāne yaptılar, bir arşun ya iki arşun.¹⁹⁹¹ Anuñ içinde helāk oldı. Ve biri daḥi Dicleʿde ğarḳ oldı. Vāşıkʿa daḥi bir maraz ʿarız oldı, eṭibbā anuñ üzerine ittifaḳ itdiler ki [H222a] zeytūn ağacından bir tennūri ḳızdurmak gerekdür, şöyle ki toḫtolu ḳor ola. Andan soñra anı ḥālī ideler ve kepek ile ṭolduralar ve Vāşıkʿı üç sâʿat anda yaturalar. Andan soñra ṭaşra çıkaralar, çün ṭaşranuñ hevāsı aña eşer ide. Anuñ ağrısı ziyāde olırsadur ve feryād itse gerekdür ki beni yine tennūra iletüñ. Anı tennūra iletmeyeler ve eger ne helāk olur. Çün ol nesne ki eṭibbā dimişlerdi, eylediler ve tennūrdan anı çıkardılar. Şöyle şıgır gibi feryād eyledi ki beni tennūra iletüñ. ʿAvretleri ve ğulāmları taraḥḥüm itdiler ve anı yine tennūra ilettiler. Feryādı kesildi. Ol ḳabarcıḳlar ki bedeninde zāhir olmuşdı, çatladı ve bedeni kömür gibi ḳabḳara oldı ve çün ṭaşra çıkardılar fiʿl-ḥāl cān virdi.” Vallāhu aʿlem.¹⁹⁹²

Baʿdehu bilgil ki muḥāliflerüñ [M228a] ʿuḳūbatı tefāşili ol dereceden mütecāvizdür ki taḳrīr-i zebān ve taḥrīr-i beyān ile istifā oluna ve her rüzgārda ve her diyārda ol ḳadar vebāl ü nikāl ve suʿ-ı aḥvāl ki erbāb-ı fışḳ u fücūr ve aşḥāb-ı zulm ü zūra ki sünnet-i Nebevī ve şerīʿat-i Muşṭafavīʿden mütecāvizlerdür, irişür, şerḥ olunmaḳdan müstağnīdür. Belki her kimsenüñ bāṭını ki nūr-ı İmān ile münevver olmuş ola, kendü aḥvālını mülāḥaza itse ṭāʿat ü ʿibādātı evḳātıyla [I200b] mübāşeret ve meʿāşī vü muḥālefāt sâʿati ortasında tefāvüt-i küllī bulur. Nice bulmasun ki netīce-i ṭāʿat cümle zevḳ u ḥuzūr ve meḳārim-i aḥlāḳ u meḥāsin-i efʿāldür ve şemere-i meʿāşī dükeli küdüret

¹⁹⁹⁰ ḳalmadı Mİ: ğitmedi H

¹⁹⁹¹ yā iki arşun Mİ: -H

¹⁹⁹² Vallāhu aʿlem H: -Mİ

ü zulmet ve zemā'im-i ahlāk u kabā'ih-i ef'aldür. Ve şekk degüldür ki şöyle ki anlar kabıl-i meşübâtdan olduğu gibi bunlar daği maķüle-i 'uķübâtdandır.

وفقنا الله و جميع المسلمين لارتكاب الطاعات المفضى الى نيل الثواب و جنبنا عن اقتراف السيئات المؤدى الى

المؤاخذه بالعقوبات أنه خير موفق و معين 1993

Budur āhir-i taştir-i kitāb ve taħrir-i ħiṭāb ki ol Cenāb-ı Vehhāb ve mülhim-i şavāb irādını luṭfiyla müyesser ve ityānını faẓlıyla [H222b] muḳadder itdi. Hemān bu nesne-i zībāya im'ān-ı naẓar ve bu ravza-i dil-ārāda seyrān u güzer iden erbāb-ı şafā ve aştāb-ı vefānuñ¹⁹⁹⁴ elṭāf-ı 'amīmesinden me'mül ve a'ṭāf-ı kerīmesinden mes'ül oldur ki çün bunuñ maẓmün-ı meymünına muṭṭali' ve feḫvā-yı ğarrāsından müntefi' olalar. Bu cem' ü te'līfe mutaşaddī vü bā'ış olan kemīne-i bī-miḳdārı ve bende-i perīşān rüzgārı du'ā-yı ḫayr ve raḫmet birle yād ve istid'ā-yı faẓl ü mekremetle imdād buyuralar.¹⁹⁹⁵

Nazm

Saḫa şükr ü minnet eyā Zü'l-celāl¹⁹⁹⁶

Ki ḫatm oldı luṭfuñla bu ḫoş maḳāl

Şu sāl içre buldı tamāmı bu kim

Li-temmetihi* idi tāriḫ-i sāl

Çü āşār-ı ḫatm-i nübüvvedürür

Ḫitāmı kerāmāt-ı aştāb u āl

Ḫudāyā vücūd-ı şeref-baḫşın it

Cihān içre gün gibi rüşen-cemāl

İden pertevinden bunuñ iḳtibās [M228b]

Ṭola göñli envār-ı faẓl ü kemāl

¹⁹⁹³ “Allah bizi ve tüm Müslümanları sevapları kazandıracak tâ'atlerde bulunmaya muvaffak kılsın ve bizi cezalarla ele düşüreceği günahları işlemekten sakındırsın. O tevfiķ verenlerin ve yardımcı olanların en hayırlısıdır.”

¹⁹⁹⁴ vefānuñ Mİ: şafānuñ H

¹⁹⁹⁵ buyuralar MH: ideler İ

¹⁹⁹⁶ Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

* لتمتته - h. 915 / m. 1510.

Anuñ hürmetiçün ki mihr-i ruḥı
Delil olmasa ‘âlem olurdı ḡâl

Daḡı âl ü aşḡâbı içün k’olur
Hidâyet nücûmıdurur lâ-meḡâl

Alup pertevinden bularuñ fûrûḡ
Dil-i Lâmi‘î ola ferḡunde-fâl

Ṭolup içüm envâr-ı şıdk u şafâ
İde cânda ‘aşḡuñ odı işti‘âl

İdüp raḡş o şem‘ üzre pervâneveş
Urup ten ḡicâbın yaḡam bî-mecâl

Olup ḡabrüm içre çerâḡ ol şu‘â‘
Yana şubḡ-ı me‘âda dek lâ-yezâl [İ201a]

Delil-i dem-i ḡayret olup o nûr
Şırâṭuñ geçem berḡveş bî-melâl

Görem ol şafâ içre dîdâruñı
Çü ‘arz-ı cemâl ola yevmü’l-vişâl

Zihî ḡoş ḡuzûr u zihî ḡoş sürûr
Zihî ḡoş me‘âb u zihî ḡoş me‘âl

ÖZEL İSİMLER İNDEKSİ

A

- ‘Abbād bin Bişr, 74, 553
‘Abdi Kelāl bin Yegūş el-Ĥimyerī, 258, 259
‘Abdi Menāf, 226, 234, 248, 263
‘Abdu’llāh bin ‘Abbās, 74, 221, 456, 484, 508, 557
‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muṭṭalib, 228, 229, 238, 245, 431
‘Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-muṭṭalib bin Hāşim, 228
‘Abdu’llāh bin ‘Amr el-‘Āş, 417
‘Abdu’llāh bin Ebā Ca’fer, 578
‘Abdu’llāh bin Ebī Rebī‘a, 276
‘Abdu’llāh bin el-Mübārek, 584
‘Abdu’llāh bin Ĥuzāfe, 329
‘Abdu’llāh bin Maṭar, 74, 581
‘Abdu’llāh bin Mes‘ūd, 285
‘Abdu’llāh bin Revāḥa, 181, 319, 333
‘Abdu’llāh bin ‘Ömer, 435, 456, 556
‘Abdu’llāh bin Selām, 180, 415, 559
‘Abdu’llāh bin Şevb, 567
‘Abdu’llāh bin Seyyid Celāle’d-dīn el-Buḥārī, 124
‘Abdu’llāh bin Üneys, 390
‘Abdu’llāh bin Ziyād, 481
‘Abdu’llāh Esved, 102
‘Abdu’llāh İbn Rebī‘a, 277
‘Abdu’llāh-ı Mübārek, 584
‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf, 265, 266, 305, 387, 416, 436, 449
‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf bin ‘Abdi ‘Avf bin el-Ĥāriş bin Zühre, 265
‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekr, 396
‘Abdu’r-raḥmān bin Ebū Bekr, 503
‘Abdu’r-raḥmān bin el-Cevzī, 99, 117, 118, 119, 209, 211, 251, 273
‘Abdu’r-raḥmān bin Mülcem, 469
‘Abdu’r-raḥmān el-Cāmī, 69, 106, 115, 184
‘Abdu’r-raḥmān-ı Cāmī, 47
‘Abdü’l-‘azīz bin Mervān, 575
‘Abdü’l-ķādir-i Geylānī, 549
‘Abdü’l-melik bin Mervān, 481, 489, 493
‘Abdü’l-melik bin ‘Umeyr, 481
‘Abdü’l-mesīḥ, 237, 556
‘Abdü’l-muṭṭalib, 143, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 244, 245, 247, 249, 250, 272, 273, 274, 281, 283, 486, 493
‘Abdü’l-vāḥid bin Zeyd, 578
‘Ād, 228, 259, 588
Ādem, 190, 191, 194, 203, 216, 228, 233, 234, 317, 573, 579
‘Adī bin Ĥātem, 451
Ahālī-i Benāc, 525
Aḥmed, 124, 128, 194, 209, 210, 211, 213, 245, 272, 289, 327, 453, 550
Aḥmed Ḥanbel, 453
Aḥmed bin Ḥanbel, 427
Aḥmed bin Şāliḥ, 333

- Ahvāz, 574
- ‘Ā’iše, 334, 347, 353, 354, 383, 403, 404, 414, 416, 418, 433, 434, 480, 566
- ‘Alā bin Haḍramī, 555
- ‘Alī, 91, 96, 102, 105, 121, 122, 124, 160, 199, 203, 209, 292, 302, 310, 311, 322, 329, 331, 332, 335, 355, 356, 362, 368, 384, 397, 412, 413, 414, 415, 417, 418, 419, 420, 424, 425, 426, 435, 437, 441, 442, 447, 449, 450, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 465, 466, 468, 470, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 479, 480, 484, 486, 487, 489, 490, 491, 492, 493, 496, 499, 503, 505, 510, 511, 512, 514, 516, 517, 520, 527, 530, 533, 534, 537, 538, 539, 541, 544, 546, 548, 549, 553, 555, 570, 576
- Āl-i Cefne, 264, 562
- ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 92, 348, 393, 419, 452, 456, 460, 464, 472, 488, 491, 511, 517, 530, 534, 538, 541
- ‘Alī bin el-Ḥüseyn el-Bağdādī, 548
- ‘Alī bin Ḥüseyn, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 499, 548, 570
- ‘Alī bin Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 488
- ‘Alī bin İbrāhīm, 539
- ‘Alī bin Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca’fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 534
- ‘Alī bin Mūsā bin Ca’fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 517
- ‘Alī bin Mūsā er-Rızā, 504
- ‘Alī bin Yağtīn, 514, 516
- Āl-i Ġālib, 244, 220
- Āl-i Züveyb, 239
- Allāh, 86, 171, 181, 189, 204, 209, 211, 214, 217, 219, 242, 252, 255, 260, 262, 269, 270, 277, 283, 295, 296, 300, 304, 305, 307, 311, 314, 316, 321, 323, 327, 328, 330, 334, 336, 342, 345, 352, 354, 357, 373, 375, 376, 378, 379, 381, 383, 384, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 397, 401, 432, 441, 449, 451, 453, 477, 479, 486, 498, 505, 507, 511, 537, 542, 553, 556, 557, 562, 596
- ‘Allāme, 97, 282, 283
- Āmine, 204, 228, 230, 231, 234, 235, 238, 239, 241, 245, 246, 247
- Āmine binti ‘Abdi Menāf, 228
- ‘Āmir bin ‘Abdu Ḳays, 74, 569
- ‘Āmir bin el-Ṭufeyl, 347
- ‘Āmir bin Eşca’, 333
- ‘Ammār bin Ḥuzeyme, 298
- ‘Ammār bin Yāsir, 74, 111, 302, 341, 345, 391, 415, 417, 456, 553
- ‘Amr, 74, 213, 219, 258, 272, 276, 303, 322, 328, 338, 438, 527, 561, 562, 577

ʿAmr bin el-ʿĀş, 276, 277, 438
 ʿAmr bin el-Ṭufeyl, 561
 ʿAmr bin Mürre el-Cühenî, 74, 272, 562
 ʿAmr bin Saʿîd, 273
 ʿAmr bin ʿUtbe, 74, 577
 Anaṭolı, 589
 ʿArab, 84, 213, 221, 225, 226, 229, 232,
 236, 243, 248, 256, 287, 296, 313,
 320, 325, 329, 347, 349, 407, 410,
 546, 561, 564
 Aʿrâbî, 159, 258, 356, 358, 375, 412,
 509, 534
 Arabî, 22, 23, 37, 102, 103, 118, 127,
 193, 446
 ʿArafât, 390, 508, 509, 582
 ʿĀş bin Vāʾil, 281
 Aşhâb-ı Kehf, 280, 483
 Aşhâb-ı Raḳîm, 483
 ʿĀşım, 298, 575
 ʿĀşım bin Şābit, 312
 ʿAşkalân, 563
 ʿAşkalân bin ʿAvālim, 265
 ʿAşkalân bin Ebî ʿAvālim el-Ḥimyerî,
 265
 ʿAşmâ binti Mervân, 307
 ʿAṭâ bin Yesâr, 213 ʿAskerî, 534, 538,
 548
 Avarin, 129, 591, 592
 ʿAvn, 304
 ʿAys, 207
 Azd, 431
 Āzerbâycân, 573

B

Bâbil, 272, 466
 Bağdâd, 163, 469, 512, 515, 531, 534,
 544
 Baḥîrâ, 249, 252, 430
 Baḥreyn, 347, 554
 Bâḳır, 160, 161, 494, 498, 499, 500,
 501, 503, 511, 517, 530, 534, 538,
 541
 Baḳîʿ, 294, 353, 433, 451, 490, 491,
 494, 503
 Baḥḥâ-yı Mekke, 243
 Baḥn-ı Naḥle, 285
 Barsîsâ, 189
 Başra, 444, 554, 558, 563, 570, 578,
 582, 583
 Başrî, 74, 93, 578, 579, 580, 581, 582
 Bâʿūr, 179
 Bâyezîd bin Sulṭân Meḥemmed, 587
 Bâzân, 330
 Bedr, 93, 199, 264, 300, 301, 302, 303,
 304, 305, 306, 307, 311, 334, 420,
 560, 580
 Belʿam bin Bâʿūr, 189
 Belîʿuʾl-arz, 314
 Benâc, 525
 Benî ʿAbdüʾl-Eşhel, 211, 320
 Benî ʿAbdüʾl-müʾmin, 504
 Benî Aşfâr, 325
 Benî el-ʿAbbâs, 469, 530
 Benî el-Aşfer, 341
 Benî Esed, 274

- Benī Hāriş, 308, 365
 Benī Hāşim, 143, 227, 253, 254, 265, 283, 502, 518, 557
 Benī İsrā'îl, 205, 208, 220, 223, 225, 238, 384, 481
 Benī Ka'b, 388
 Benī Qurayza, 211, 212, 299
 Benī Māzin, 259
 Benī Müdlic, 249, 291
 Benī Neccār, 245, 297
 Benī Sa'd, 239, 240, 342, 344
 Benī Süleym, 373
 Benī Temîm, 431, 443
 Benī Ümeyye, 307, 474, 499, 511
 Benī Ümeyye bin Zeyd, 307
 Benī Zühre, 228
 Berā' bin 'Āzib, 89, 321, 453, 460
 Berre, 230
 Betül, 199, 457
 Beytu'llāh, 230, 232, 234, 244, 262, 273, 281, 335, 350
 Beytü'l-Ka'be, 584
 Beytü'l-mağdis, 86, 204, 222, 278, 324, 325, 326, 483
 Bilāl, 336, 342, 343, 344, 388
 Bişr bin el-Berā', 212, 332
 Bişr bin Sa'd, 319
Bostān, 107, 446
 Buḥārî, 89, 90, 124, 128, 261, 321, 324, 403, 549, 550
 Buhârî, 13, 29, 31, 37, 46, 88, 89, 90, 105, 123, 137, 411, 425, 426, 627
 Buḥtun Naşr, 223, 225
 Burāk, 197, 279
 Burūsā, 549
 Buşrā, 251, 253, 325, 515
 Büreyde, 293, 294
 Büreyde-i Eslemî, 293
- C**
- Cābir, 288, 314, 317, 318, 321, 370, 375, 378, 382, 388, 398, 399, 494, 495
 Cābir bin 'Abdu'llāh, 314, 317, 321, 382, 398, 399, 494
 Cābir bin 'Abdu'llāh-ı Enşārî, 465
 Ca'de, 476
 Ca'fer, 74, 160, 218, 276, 333, 334, 419, 436, 486, 487, 494, 496, 501, 504, 505, 506, 508, 511, 512, 514, 516, 517, 530, 534, 538, 541, 578
 Ca'fer bin Ebî Tālib, 276, 333, 419, 436
 Ca'fer bin Muḥammed, 160, 218, 496, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 511, 530, 534, 541
 Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alî, 496
 Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alî bin el-Hüseyn bin 'Alî bin Ebî Tālib, 503
 Ca'fer-i Şādık, 501, 503
 Caḥfe, 463
 Cāmî, 47, 106, 125, 133, 184, 549, 553, 586
 Cāmî', 181, 504
 Cāmî' bin Şeddād, 181
Cāmî'ü'l-uşûl, 102, 135, 546

- Cebābe-i Vālibiyye, 499
 Cebel, 142, 290, 341, 436
 Cebele, 142, 215, 562
 Cebele-i Ğassānī, 142, 215, 562
 Cebel-i Şevr, 290
 Cebrāʾil, 254, 261, 262, 278, 280, 282, 296, 298, 302, 303, 308, 313, 316, 318, 319, 329, 334, 354, 362, 387, 417, 429, 430, 433, 450, 465, 473, 478, 479, 480, 542, 557
 Cemel, 417, 418, 458
 Cemhī, 221
 Cemīle binti ʿAbduʾllāh bin Ebī Selūl, 310
 Cerhed-i Eslemī, 381
 Cevād, 160, 530, 533, 534, 538, 541
 Cevzī, 99, 101, 117, 119, 209, 211, 251, 273, 507
 Cibrīl, 197, 280, 281, 282, 298, 334
 Cuʿayl-i Eşcaʿī, 372
 Cuḥfe, 511
 Cumeyd, 578
 Cumeyd-i Ṭavīl, 578
 Cübeyr bin Muṭʿim, 214
 Cühcān bin Saʿīd-i Ğıfārī, 450
 Cündüb bin ʿAbduʾllāh el-Ezdī, 458
 Cüneyd, 15, 108, 187, 192, 218, 453
 Cürcān, 582
 Cüveyriye binti Ḥārīş, 315
 Cüveyriye binti Ebī Cehl, 336
- D**
- Ḍamra, 239, 242
 Danyāl, 217, 223, 224
 Dāriyyīn, 564
 Daʿşūr bin Ḥārīş bin Muḥārib, 308
 Dāvūd, 87, 193, 209, 233, 375, 499, 508, 596
 Dāvūd bin ʿAlī bin ʿAbduʾllāh bin ʿAbbās, 508
 Deccāl, 209
 Delāʾilü'n-nübüvve, 96, 442, 455, 466, 470
 Devs, 560
 Diḥyetü'l-kelbī, 89, 323, 324
 Dımışk, 222
 Dicle, 236, 544, 597
 Diʿleb, 454
 Diʿbel bin ʿAlī el-Ḥuzāʿī, 519
 Diʿleb-i Yemānī, 454
 Dümetü'l-cendel, 343
 Düldül, 328
- E**
- Ebā Ḥamza, 563
 Ebā Ḳatāde, 400
 Eba'l-Ḥakem, 269
 Eba'l-Ḥāris, 562
 Eba'l-Heysem bin el-Teyyihān, 456
 Ebā Mūsā el-Eşʿarī, 456
 Ebā Saʿīd, 580, 581
 Ebā Yaḥyā, 345
 Ebrehe-i Eşrem, 232
 Ebū ʿAbduʾllāh, 448, 472, 476, 503, 558, 583
 Ebū ʿAbduʾllāh bin Mende, 448

- Ebū ‘Abdu’r-raḥmān, 581
- Ebū Baṣīr, 499, 501, 508
- Ebū Bekr, 91, 94, 101, 105, 121, 134, 142, 214, 215, 253, 266, 290, 291, 296, 302, 331, 338, 348, 362, 363, 366, 374, 379, 380, 382, 384, 393, 394, 397, 400, 406, 411, 412, 413, 414, 420, 424, 426, 430, 431, 432, 433, 435, 437, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 452, 455, 473, 477, 488, 503, 556, 565, 567, 576
- Ebū Bekr ‘Abdu’llāh bin ‘Oṣmān eṣ-Şiddīk, 429
- Ebū Bekr bin Ebā Kuḥāfe, 419
- Ebū Bekr eṣ-Şiddīk, 91, 121, 142, 215, 424, 473, 503
- Ebū Bekr-i Şiddīk, 142, 431, 432
- Ebū Bürde, 303
- Ebū Ca’fer Muḥammed bin Cerīrī eṣ-Ṭaberī, 119, 270, 292
- Ebū Ca’fer-i Şānī, 530
- Ebū Cehl, 254, 266, 269, 271, 272, 274, 278, 279, 407
- Ebū Cüz’a, 389
- Ebū Dāvūd, 91, 424, 546, 596
- Ebū el-Heysem bin Teyyihān, 358
- Ebū el-‘Āş, 275, 283
- Ebū el-‘Āş bin Rebī’a, 283Ebū Ḥafş, 575
- Ebū Ḥalīm Ḥabīb bin Sālim er-Rā’ī, 74, 579
- Ebū Ḥayyān, 443
- Ebū Hureyre, 225, 363, 365, 369, 375, 376, 385, 386, 392, 394, 404, 421, 434, 474, 554
- Ebū İbrāhīm, 511
- Ebū İşḥaḳ, 102, 546
- Ebū İsmā’īl, 503, 526
- Ebū İsmā’īl-i Sindī, 526
- Ebū Kaṭāde, 399
- Ebū Kaṭāde-i Enşārī, 399
- Ebū Kuḥāfe, 431, 434
- Ebū Kubeyıs, 231, 284, 507
- Ebū Kuṣāfe, 74, 402, 563
- Ebu’l-‘Abbās Ca’fer bin Muḥammed el-Ḥuldī, 218
- Ebu’l-Esved, 415
- Ebu’l-Ḥakem, 274, 279, 280
- Ebu’l-Ḥasen-i Şālis, 534
- Ebu’l-Kāsım-ı Emīn, 227
- Ebu’l-Yüsr Ka’b bin ‘Amr, 303
- Ebū Leheb, 236, 275, 283, 303, 334
- Ebū Lü’lü’, 448
- Ebū Mālik bin Sinān, 211
- Ebū Mes’ūd-ı Enşārī, 430
- Ebū Mu’āviye-i Esved, 585
- Ebū Mu’aviyyetü’l-Esved, 74, 585
- Ebū Muḥammed, 122, 472, 474, 488, 538, 539, 541, 542, 543, 548, 582
- Ebū Muḥammed Zekī, 538, 541, 542
- Ebū Müslim, 74, 467, 567, 568, 569
- Ebū Müslim el-Ḥavlānī, 74, 567
- Ebū Müslim-i Ḥavlānī, 467, 567, 569
- Ebū Müveyhibe, 353

Ebū Nu‘aym, 99, 209
 Ebū Rāfi‘, 331, 353
 Ebū Remṣe-i Teymī, 181
 Ebū Rūkāne, 404
 Ebū Sa‘īd el-Ḥudrī, 100, 211
 Ebū Sa‘īd-i Ḥudrī, 359, 465
 Ebu’ş-Şalt-ı Hirevī, 527
 Ebū Şervān, 281
 Ebū Süfyān, 111, 263, 303, 308, 312,
 320, 324, 326, 336, 493
 Ebū Süfyān bin Ḥarb, 310
 Ebū Şehm, 383
 Ebū Ṭalḥa, 395
 Ebū Ṭālib, 250, 251, 254, 275, 282, 283,
 432
 Ebū Turāb, 452, 460
 Ebū Umāme, 74, 555
 Ebū Umāme Bāhilī, 74, 555
 Ebū Yāsin bin Aḥṭab, 297
 Ebū Yezīd-i Biştāmī, 202
 Ebū Zer, 366
 Ebū Zer-i Ğifārī, 340, 420, 452
 Ebvā, 246, 511
 Ehl-i Beyt, 21, 44, 45, 67, 69, 72, 73,
 91, 105, 108, 115, 121, 136, 221, 356,
 380, 422, 426, 463, 488, 503, 504,
 520, 523, 524, 525, 531, 546, 547,
 548, 559
 Ehl-i Ridde, 304
 Ehl-i Şuffa, 395
 Ehvāz, 444
 Ekşem bin Şayfī, 263
 Elbürz, 589
 el-‘Alā bin el-Ḥaḍramī, 74, 554
 Enes, 74, 297, 337, 371, 373, 379, 381,
 384, 403, 405, 553, 558, 563, 566,
 578, 582
 Enes bin Mālik, 395, 397, 413
 Enes bin Mālik el-Enşārī, 74, 563
 Enşār, 222, 256, 296, 356, 360, 379,
 390, 391, 401, 419, 421, 430, 452,
 466, 553, 565, 566, 571
 Erbede bin el-Ḳays, 347
 Erḳam bin el-Erḳam, 270
 Eslem, 293, 359
 Esmā’, 93, 332, 419, 465, 473, 503, 593
 Esmā’ binti ‘Umeys, 332, 419, 456, 465,
 466, 473
 Esmā’-i Şahābī, 93, 593
 Esved, 102, 281, 313, 350, 401, 415,
 456, 547, 567
 Esved bin ‘Abdü’l-muṭṭalib, 281
 Esved-i ‘Ansī, 350, 567
 Eşca‘, 341
 Eş‘iyā, 208, 220
 Evs, 212, 298, 397
 Evş bin Ḥārīse bin Şa‘lebe bin ‘Amr bin
 ‘Āş, 219
 Eyyüb, 74, 234, 296, 505, 578
 Eyyüb el-Saḥtiyānī, 74, 578

F

Faḥre’d-dīn er-Rāzī, 102
 Faraklıt, 213
 Fârân, 208

Fārān, 207
Fāris, 236, 582
Fārisiyye, 512
Fārs, 224, 227, 346, 485, 488
Faşlu'l-ḥiṭāb, 105, 120, 411, 441, 450
Fāṭıma, 230, 231, 354, 360, 426, 436,
453, 456, 473, 476, 477, 478, 479,
486, 487, 491, 494
Fāṭıma-i Ḥaş'amiyye, 231
Ferve bin 'Amr, 328
Feth bin Ḥākān, 535
Feyz bin Maṭar, 496
Fırāt, 458, 466, 573, 579, 584
Fir'avn, 189, 439
Firās bin 'Amr, 96, 470
Firenc, 587
Fırüz-ı Deylemī, 350
Fuḍayl-i 'Iyāz, 584
Fütūḥāt-ı Mekki, 103, 118, 218, 446,
548, 576
Fütūḥāt-ı Mekkiyye, 41, 46, 102, 103,
118, 122, 137, 186

G

Ğaḍbā, 357
Ğālib bin Lü'eý, 227
Ğassān bin Mālik el-'Āmirī, 364
Ğavṭa-i Dımışk, 327
Ğazbīn, 470
Ğazve-i Benī el-Muşṭalık, 315
Ğazve-i Zāemr, 308
Ğazve-i Zātü'r-riḳā', 314
Ğazvetü'r-Recī', 312

H

Ḥabbāb bin el-Eret, 270
Ḥabbe-i 'Urnī, 462, 463
Ḥabeş, 65, 169, 226, 241
Ḥabeşe, 247
Ḥabīb bin 'Īsā el-'Acemī, 74, 582
Ḥabīb bin Fū'eýk, 371
Ḥacc, 272, 351, 391, 452, 473, 475,
493, 507, 508, 509, 510, 511, 512,
526, 572, 584, 594, 595
Ḥaccāc, 460, 468, 493, 572, 574
Ḥaccāc bin Yūsuf, 460, 571
Ḥvāce Muḥammed bin 'Alī Ḥakīm-i
Tirmizī, 203
Ḥvāce Muḥammed Pārsā, 411, 441
Ḥacer, 220
Ḥacerü'l-esved, 493
Ḥācib, 327, 506, 536
Ḥādī, 160, 534, 535, 537, 538, 541
Ḥadīce, 253, 254, 261, 262, 263, 266,
275, 432, 487
Ḥadīs, 538
Ḥaḍramūt, 258
Ḥāḥ, 335
Hakâyık, 187, 634
Ḥakem bin 'Amr-ı Ğıfārī, 294
Ḥakem İbn Ebi'l-'Āş, 280
Ḥakīm-i Tirmizī, 203
Hāle binti Vehb, 228
Ḥālīd bin el-Velīd, 74, 334, 419, 556
Ḥālīd bin Nebīḥ, 390
Ḥālīd bin Sa'īd bin el-'Āş, 99

Hālid bin Üseyyid, 336
 Hālid bin Velīd, 343
 Hālīfe bin Şa'lebe el-Eşheli, 211
 Hālīme, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245
 Hāliš, 538
 Hālvān-ı 'Irāk, 222
 Hamīde bin Kaḥṭiyye eṭ-Ṭā'i, 517
 Hamīde-i Berberiyye, 511
 Hāmūn, 587
 Hamza, 74, 270, 271, 418, 486, 487, 558, 564
 Hamza bin 'Amr el-Eslemī, 558
 Hāne, 584, 585
 Hānu's-şā'ālik, 536, 537
 Hanzala bin Huzeym, 371
 Hanzala bin Ebī 'Āmir, 310
 Harem, 124, 211, 214, 232, 241, 244, 253, 254, 257, 291, 431, 549, 595
 Hārice bin 'Abdu'llāh bin Ka'b bin Mālik, 228
 Hāricī, 487, 581
 Hāriş bin 'Abdü'l-muṭṭalib, 252
 Hāriş bin Ebī Dırār, 306
 Hāriş bin Ebī Şimr-i Ğassānī, 327
 Hāriş bin Şamma, 308, 311
 Hārre, 571
 Hārūn, 225, 470, 473, 512, 514, 517, 528
 Hārūn er-Reşid, 470, 512, 514, 517, 528
 Harūriyye, 497
 Hasen, 74, 122, 160, 199, 425, 450, 452, 470, 472, 473, 475, 476, 478, 479, 484, 486, 488, 503, 510, 511, 517, 519, 534, 538, 539, 541, 543, 544, 546, 548, 555, 579, 581
 Hasen bin 'Alī, 122, 472, 474, 475, 486, 494, 543, 548
 Hasen-i Başrī, 579
 Hassān, 74, 344, 562
 Hassān bin Şābit, 275
 Hāşimī, 127, 193
 Hāṭib bin Ebī Belta'a, 328, 334
 Havāric, 419, 420, 470, 581
 Hav'eb, 416
 Havvā, 228
 Hayāt, 563
 Hayber, 95, 314, 330, 332, 358, 561
 Haykūḳ, 208
 Hayzarān, 530
 Hayzūm, 303
 Hāzīm, 365
 Hāzīm bin Fātek, 365
 Hazrec, 212, 298
 Hendek, 315, 317, 559, 560
 Heraql, 89, 142, 215, 316, 323, 324, 325, 326, 327, 343
 Herāt, 583
 Herem bin Hayyān, 74, 573, 575
 Hevze bin 'Alī el-Hānefī, 329
 Hey'et, 584
 Hızır, 490, 576
 Hicāz, 218, 237, 264, 309

- Hicr, 227, 249, 284, 301
 Hicret, 8, 45, 70, 73, 76, 89, 98, 185,
 245, 261, 290, 293, 294, 312, 314,
 321, 323, 330, 333, 338, 348, 358,
 448, 473, 476, 480, 488, 494, 503,
 512, 517, 549, 557, 558, 560, 580
 Hille, 544
 Himyer, 346
 Hind, 98, 292, 537
 Hirā, 261, 414, 578
 Hîre, 227, 272, 350, 556
 Hişām bin ‘Abdü’l-melik, 495
 Hişām bin el-‘Āş, 142, 215
 Horasan, 293, 519, 524, 525, 527, 528
 Hubeyb, 304, 312, 313
 Hubeyb bin ‘Adiyy, 312
 Hubeys, 304, 305
 Hudeybiye, 89, 321, 322, 323, 334, 463
 Humuş, 89, 313, 324, 326
 Hündî, 549
 Huneyn, 336, 337, 338, 413
 Hurûc, 219
 Huyey bin Ahtab, 297
 Huzā‘a, 334
 Huzeyfe, 580
 Huzeyfe el-Yemān, 580
 Huzeyfe bin el-Yemānî, 319
 Huzeyl, 241
 Huzeyme, 494
 Huzeyme bin Kāhil el-Esedî, 494
 Huzeyme bin Sābit, 456
 Hübel, 235, 244, 269
 Hücetu’llāh Muḥammed bin ‘Alî, 529
 Hüseyin, 160, 161, 199, 293, 435, 458,
 460, 461, 469, 470, 472, 473, 476,
 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483,
 484, 485, 487, 489, 490, 491, 492,
 493, 494, 495, 497, 510, 511, 514,
 517, 530, 532, 534, 538, 541, 548,
 570
 Hüseyin bin ‘Alî, 505
 I
 İhve-i Rebi‘î bin Ḥarrāş, 74, 566
 ‘Irāk, 222, 227, 351, 415, 416, 480, 515,
 519, 532, 536
 ‘Irbāz bin Sāriye, 203, 344
 İşfaḥān, 558
 ‘İşşām, 364, 365
 İyād, 255
 İ
 İbn ‘Abbās, 100, 208, 212, 226, 231,
 233, 236, 239, 250, 302, 303, 361,
 376, 377, 380, 389, 454, 476, 478,
 481, 511, 557
 İbn ‘Abbās-ı Kelbî, 511
 İbn ‘Adî bin Rebi‘a, 225
 İbn ‘Attār, 202
 İbn Cevzî, 100, 134, 455
 İbn Ebü’d-dünyā, 88, 104, 472
 İbn eṭ-Ṭalāṭıla, 281
 İbn Hāşim, 247
 İbn Hibbān, 299, 300
 İbn Mende-i İşfaḥānî, 93, 593

- İbn Mes'ūd, 102, 266, 286, 302, 340, 354, 377, 378, 388, 406, 421, 546
- İbn Muḳaffa', 409
- İbn 'Ömer, 91, 99, 211, 222, 406, 423, 424, 434
- İbn Sîrîn, 558
- İbn 'Ukkāşe, 501
- İbn 'Ukkāşe-i Esedî, 501
- İbn Zü'l-yezen, 227, 248
- İbnü'l-Ekva', 359
- İbnü'l-Kevā, 457
- İbnü'l-Mübārek, 584
- İbrāhîm bin Hişām el-Maḫzūmî, 472
- İbrāhîm el-Ḥalîl, 233, 294, 450
- İbrāhîm el-Ḥanefî, 425
- İbrāhîm Sa'd-ı 'Alevî, 549
- İlyā, 324
- İmām Ebū 'Abdu'llāh Muḫammed bin Ḳayyım el-Cevziyye, 88, 104, 472
- İmām Faḫre'd-dîn er-Rāzî, 456
- İmām Ḳayrevānî, 107, 446
- İmām Muḫammed bin el-Ḥasen el-'Askerî, 548
- İmām Müstaḡfirî, 96, 439, 442, 443, 444, 445, 446, 455, 466, 470, 594, 595
- İmām Nevevî, 317
- 'İmrān, 74, 207, 393, 558, 592
- 'İmrān bin Ḥuşayn, 74, 393, 394, 558
- İmre'-i Enşāriyye, 74, 566
- İncîl*, 192, 206, 217, 219, 225, 328, 407, 454
- İnebaḫtı, 587
- İrem, 260
- 'İsā bin Meryem, 217, 223, 337, 414
- 'İsā İbn Meryem, 558
- İşḫaḳ, 205, 207, 403
- İskender, 20, 39, 58, 217, 293, 393, 635
- İskender-i Zü'l-ḳarneyn, 217, 294
- İskenderiyye, 218, 268, 328
- İslām, 67, 113, 123, 126, 131, 142, 179, 187, 215, 216, 218, 253, 265, 266, 267, 270, 271, 272, 274, 278, 282, 285, 286, 289, 294, 295, 299, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 315, 316, 323, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 337, 338, 342, 343, 346, 347, 348, 349, 351, 361, 362, 365, 366, 369, 394, 402, 404, 419, 420, 430, 431, 438, 441, 555, 560, 562, 572, 586, 587, 592, 596
- İsmā'îl, 205, 207, 208, 234, 249, 544
- K**
- Ka'b, 99, 209, 210, 211, 222, 225, 228, 303, 348, 388
- Ka'b bin Lü'ey bin Ğālib, 225
- Ka'be, 172, 229, 232, 235, 240, 250, 258, 269, 270, 272, 283, 335, 337, 350, 430, 431, 455, 550, 560, 563
- Kābil, 574
- Ḳabile-yi 'Abdü'l-ḳays, 347
- Ka'bu'l-Aḫbār, 209, 220, 222, 223, 348
- Ḳaderiyye, 497
- Ḳādisiyye, 222

- anber, 460
 arāmīta, 409
 araz, 268
 aren, 572
 āsım bin Muammed, 503, 570
 āsım bin Muammed bin Ebī Bekr e-
     ıddī, 503
 atāde, 100, 213, 304, 311, 314, 338,
     374, 450
 atāde bin en-Numān, 388
 Kāzım, 160, 511, 514, 515, 516, 517,
     518, 530, 531, 534, 538, 541
 Kerbelā, 200, 461, 480, 485
Keāf, 97, 282, 283
 Kevser, 84, 128, 200, 407, 470, 483
 ıa-i Rebī, 566
 Kirmān, 525
 Kistrā, 236, 316, 329, 330, 350
Kitābū'l-menāmāt, 88, 104, 472
Kitābū'l-vefā fı Fezā'ili'l-Mutafā, 99,
     117, 119, 209, 251, 273
Kitābū'r-rūh, 88, 104, 472
Kitābū's-sünen, 91, 424
 oron, 129, 591, 592
 otatiniyye, 550, 578
 ubā bin Eyem el-Kenānī, 306
 ubeys, 293
 Kūfe, 372, 442, 443, 446, 457, 458,
     461, 468, 469, 480, 481, 483, 485,
     494, 495, 500, 511, 516, 524, 532,
     533, 537, 572, 577
 Kūfī, 583
 Kūhistān, 539
 uleys, 232
 urān, 84, 132, 181, 187, 192, 213,
     259, 278, 285, 287, 291, 306, 341,
     342, 354, 356, 368, 407, 408, 409,
     410, 419, 423, 456, 560, 578, 585,
     595, 596
 urey, 68, 80, 88, 111, 130, 133, 143,
     182, 214, 221, 226, 227, 228, 229,
     232, 236, 238, 244, 247, 251, 253,
     259, 264, 266, 269, 271, 272, 274,
     275, 276, 278, 279, 280, 281, 282,
     283, 285, 289, 290, 302, 303, 304,
     305, 309, 310, 320, 322, 324, 334,
     336, 357, 386, 408, 419, 430, 431,
     432, 472, 559, 570
 Kureyı, 127, 193
 us bin Saide el-Iyādī, 255
ūtu'l-ulūb, 93, 580
 uzmān, 309
 Kūmeyl, 460
 Kūrz bin Vebre el-Ābid, 74, 582
- L**
- Lāmiı, 39, 65, 129, 172, 178, 201, 552,
     592, 599, 629
 Lāt, 231, 252, 253, 256, 269, 274
 Lebīd bin Āım, 298
 Leyletü'l-Azāb, 319
 Leyletü'l-Cinn, 287
 Leyletü'l-HarİR, 463
 Leys bin Sad, 101, 507
 Lüey bin Ĝalib, 367

M

- Ma'bed, 98, 157, 291, 292, 391
- Maḥlem bin Ceṣāme, 333
- Maḥmūd bin 'Oṣmān, 184
- Maḥṣī bin Ḥumeyr, 341
- Maḫām, 548
- Mālik, 212, 219, 337, 381, 384, 403, 413, 421, 464, 472, 566, 582, 593
- Mālik bin Enes, 593
- Mālik bin Mālik, 366
- Manṣūr, 499, 505, 506, 508
- Manṣūr bin Devāniḳī, 499
- Māriḳīn, 419
- Māriye, 328
- Mā'ū'r-Resūl, 364
- Māzin bin el-Ġaḍviyye, 288
- Mecūs, 236
- Medāyin, 272, 435, 446, 515, 558
- Medīne, 94, 180, 181, 203, 211, 212, 234, 245, 246, 248, 268, 273, 290, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 305, 307, 308, 309, 315, 320, 330, 333, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 358, 359, 360, 361, 364, 365, 366, 367, 370, 373, 378, 383, 388, 393, 395, 398, 401, 404, 405, 411, 412, 415, 418, 420, 429, 436, 437, 439, 448, 452, 472, 476, 482, 488, 489, 492, 494, 495, 497, 500, 502, 503, 508, 511, 515, 516, 517, 527, 529, 530, 532, 533, 534, 536, 538, 548, 550, 556, 563, 564, 567, 570, 571, 575, 576, 580
- Medlūk, 372
- Mehdī, 122, 160, 512, 515, 541, 548
- Mehdī bin Manṣūr, 512
- Meḥammed bin Sulṭān Murād, 587
- Mekke, 8, 11, 72, 92, 94, 119, 203, 207, 220, 221, 226, 228, 229, 230, 232, 234, 235, 238, 239, 241, 243, 245, 246, 249, 250, 251, 253, 256, 260, 261, 266, 272, 273, 276, 278, 285, 286, 287, 289, 290, 293, 296, 298, 300, 301, 303, 306, 307, 309, 312, 320, 321, 326, 329, 334, 335, 336, 351, 377, 386, 388, 406, 429, 430, 431, 455, 463, 475, 485, 492, 496, 497, 507, 509, 511, 514, 526, 533, 548, 556, 559, 584, 594
- Mekkī, 92, 127, 193, 635
- Melāmī, 124, 550
- Melekü'l-mevt, 355
- Me'mūn, 504, 519, 527, 528, 531, 532, 533
- Merr-i Zahrān, 253
- Merv, 294, 524
- Merve, 584
- Meryem, 9, 85, 86, 204, 222, 223, 270, 277, 363, 365, 429, 483, 565
- Mescid-i Aḳṣā, 278
- Mescid-i Ḥarām, 560
- Mescid-i Ḥif, 509
- Mescid-i Ḳubā, 258

Mescid-i Kūfe, 532	124, 128, 131, 133, 160, 179, 180,
Mescid-i Resūl, 373, 435, 499, 552, 571	182, 184, 190, 192, 193, 194, 203,
Mesīh bin Meryem, 219	204, 207, 210, 211, 212, 213, 218,
<i>Meşnevî</i> , 114, 126, 127, 167, 180, 183,	219, 222, 225, 228, 229, 230, 231,
202	234, 235, 236, 238, 239, 240, 241,
Mesrūk, 287	242, 243, 245, 250,252, 254, 262,
<i>Meşārık</i> , 104, 113, 133, 553	266, 268, 269, 271, 273, 274, 275,
Meşhed, 544	277, 280, 283, 284, 290, 291, 293,
Meymūn bin Mirhān, 557	296, 298, 301, 304, 305, 307, 308,
Meymūn bin Şeyb, 74, 574	309, 314, 315, 318, 320, 322, 323,
Meymūne, 387	325, 328, 330, 332, 336, 340, 345,
Meysere, 253	348, 349, 356, 357, 358, 360, 364,
Mısır, 438	389, 392, 401, 406, 408, 409, 419,
Mikā'il, 302, 417, 418, 433	420, 424, 431, 432, 436, 437, 439,
Mikdād, 313, 335	462, 468, 469, 473, 474, 478, 484,
Mikdād bin Esved, 313, 401	485, 487, 492, 495, 497, 501, 503,
Minā, 509	506, 511, 512, 517, 520, 527, 530,
Minhāl bin 'Amr, 493	533, 534, 537, 538, 539, 541, 543,
Mora, 57, 129, 587, 592	544, 548, 550, 559, 563, 567, 570,
Moton, 6, 40, 75, 79, 123, 125, 129,	577, 579, 591, 593
133, 136, 587, 592	Muhammed, II, VI, VII, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
Mu'ammer, 483	10, 11, 12, 13, 15, 19, 24, 27, 37, 40,
Mu'āviye, 221, 222, 312, 322, 351, 397,	44, 45, 54, 55, 66, 67, 68, 69, 71, 72,
417, 422, 425, 462, 463, 466, 468,	73, 74, 75, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
474, 476, 569, 585	89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99,
Mu'āz bin Cebel, 191, 212, 341	100, 102, 105, 106, 107, 108, 112,
Mu'bedān, 236, 237	114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
Muḍār, 254	121, 122, 123, 125, 127, 128, 129,
Muğire bin Şu'be, 268, 448	130, 131, 132, 136, 140, 141, 144,
Muhācirin, 360, 571	145, 146, 147, 148, 161, 179, 187,
Muḥammed, 68, 74, 80, 86, 91, 101,	193, 205, 213, 218, 225, 245, 254,
105, 106, 111, 117, 120, 121, 122,	257, 261, 267, 270, 287, 293, 297,

- 310, 311, 365, 402, 417, 423, 427, 498, 501, 512, 544, 547, 564, 573, 624, 626, 627, 635, 636, 639
- Muḥammed Bākır, 492, 503
- Muḥammed bin ‘Abdu’r-raḥmān, 501
- Muḥammed bin ‘Alī, 496, 529
- Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn, 495, 497
- Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī Ebī Ṭālib, 494
- Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer, 533
- Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 530
- Muḥammed bin ‘Alī er-Rızā, 530
- Muḥammed bin Ebū Bekr-i Şiddîk, 570
- Muḥammed bin el-Ḥanefiyye, 492
- Muḥammed bin el-Münkedir, 74, 577
- Muḥammed bin el-Müslim, 456
- Muḥammed bin Ḥanefiyye, 424, 467
- Muḥammed bin Ḥasen bin ‘Alī bin Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 160, 541
- Muḥammed bin Ḥasen el-‘Askerî, 544
- Muḥammed bin Hasan el-Askerî, 547
- Muḥammed bin İdris-i Şāfî, 106, 549
- Muḥammed bin Münkedir, 578
- Muḥammed bin Riyāḥ, 484
- Muḥammed bin Sîrîn, 563
- Muḥāribî, 315
- Muḥayrık, 309
- Muḥtār, 481, 494
- Muḥtār bin Ebā ‘Ubeyd, 494
- Muḥyi’ d-dīn el-‘Arabî, 103, 548
- Muḥyi’ d-dīn-i ‘Arabî, 103, 118, 218
- Muḥavḳıs, 328
- Murād bin Sulṫān Orḫan, 587
- Murādî, 572
- Mürîk el-‘Aclî, 74, 582
- Murṫazā, 200
- Mūsā, 87, 160, 179, 193, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 218, 233, 262, 277, 431, 439, 455, 473, 502, 504, 511, 514, 516, 517, 530, 533, 534, 538, 541, 579, 591
- Mūsā bin Ca‘fer, 502, 514, 516, 533, 538
- Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed Bākır, 502
- Mūsā bin Ca‘fer bin Muḥammed bin ‘Alī bin el-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, 511, 514, 538
- Muş‘ab bin ‘Umeyr, 308, 310
- Muş‘ab bin Zübeyr, 481
- Muşallā, 300
- Mustaşır, 545
- Muṫarrıf, 74, 221, 558, 577
- Muṫarrıf bin ‘Abdu’llāh Şıḫḫîr, 74, 577
- Muṫarrıf bin Mālik, 221
- Müte, 333, 334
- Mu‘teḫid, 543

Mübārekü'l-Yemāme, 351
Mübarrı̄ş, 289
Mücāhid, 236
Mürciyye, 497
Müşennā bin Hārişe, 351
Müseyleme-i Kezzāb, 420, 452
Müs'ir, 465
Müslim, 317
Müsta'in, 539
Müstaşşā, 340
Mütevekkil, 134, 535, 536, 537, 596
Müveyhibe, 353
Müzdelife, 509

N

Nağla bin Mu'āviye-i Enşār, 222
Nāfi' bin el-Ezrak, 503
Naḥḥās, 502
Naḥīme, 517
Naşşibendī, 124, 129, 550, 551, 552
Naşārā, 206, 207, 217, 223, 252, 298,
349, 566
Naşrānī, 221, 258, 343, 501, 566
Naşrāniyyet, 222, 258
Naşūra, 253
Necāşī, 232, 233, 276, 278, 347, 350
Necb, 346
Necid, 366, 419
Nefehātü'l-üns, 106, 549
Nehrevān, 458
Nemle, 99, 211
Nercis, 541, 542
Nesnās, 183

Nevkān, 517
Nīl, 189, 438, 439, 455
Nişabur, 88, 525, 526
Nūḥ, 216, 234
Nu'mān bin Beşir, 564
Nu'mān bin el-Münzir, 227, 236
Nūn, 206
Nuşaybīn, 285
Nūşirevān-ı 'Ādil, 232

O

'Oşmān, 91, 121, 199, 363, 374, 397,
412, 413, 414, 415, 424, 426, 429,
435, 448, 449, 450, 451, 452, 455,
471, 548, 576, 587
'Oşmān bin Ebi'l-'Āş, 235
'Oşmān bin Ya'kūb el-Cüveynī, 548
Osman bin Yak'ūb el-Cüveynī el-
Horasānī, 548

Ö

'Ömer, 74, 91, 101, 103, 105, 180, 199,
221, 222, 258, 269, 270, 285, 292,
300, 302, 304, 305, 307, 312, 313,
323, 328, 330, 338, 346, 348, 357,
362, 363, 365, 367, 368, 374, 379,
384, 390, 393, 394, 397, 398, 400,
406, 412, 413, 414, 423, 424, 426,
433, 434, 435, 436, 437, 438, 439,
440, 441, 442, 443, 444, 445, 446,
447, 448, 449, 452, 453, 455, 477,
556, 558, 561, 562, 564, 565, 567,
570, 572, 575, 576, 577, 579, 580,
581

‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azîz, 74, 103, 575,
576, 577, 581

‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb, 74, 223, 269, 412,
413, 433, 434, 435, 440, 556, 575

P

Perverdgār, 244, 274, 315, 330, 375,
379, 386, 392, 431, 469, 490, 491,
571

Peyğamber, 180, 192, 308, 499, 508,
509, 546, 566

R

Rāfiẓī, 447

Rāfi‘ bin Ḥadīc, 383, 421

Raḥbe, 466

Ravḥā, 388

Ravza-i Muḳaddese, 411

Ravza-i Münevvere, 411

Ravza-i Resūl, 433

Rebeze, 340, 420

Rebī‘, 505, 512, 566, 587

Rebī‘ bin Ḥarrāş, 566

Rebī‘a, 263, 276, 572

Rebī‘u’l-Ebrār, 98, 292

Reccāl bin ‘Anfūh, 421

Recebī, 447

Rekbe’l-Yemāme, 259

Resūl, 49, 68, 70, 79, 80, 81, 86, 89, 90,
94, 95, 98, 101, 105, 111, 131, 133,
134, 153, 181, 183, 185, 186, 187,
203, 204, 208, 209, 211, 212, 213,
214, 217, 221, 223, 225, 227, 233,
235, 236, 238, 240, 245, 246, 247,

249, 250, 251, 253, 254, 255, 258,
261, 262, 263, 264, 265, 266, 268,
269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
276, 278, 279, 280, 281, 282, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289, 290,
291, 292, 293, 294, 295, 296, 297,
298, 300, 301, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 308, 309, 310, 311, 312,
313, 314, 315, 316, 317, 319, 320,
321, 322, 323, 327, 328, 329, 330,
332, 333, 334, 335, 336, 337, 338,
339, 340, 341, 342, 343, 344, 345,
346, 347, 348, 349, 350, 351, 352,
353, 354, 355, 356, 357, 358, 359,
360, 361, 362, 363, 364, 365, 366,
367, 368, 369, 370, 371, 372, 373,
374, 375, 376, 377, 378, 379, 380,
381, 382, 383, 384, 385, 386, 387,
388, 389, 390, 391, 392, 393, 394,
395, 396, 397, 398, 399, 401, 402,
403, 404, 405, 406, 407, 408, 409,
411, 412, 413, 414, 415, 416, 417,
418, 419, 420, 421, 422, 423, 427,
429, 430, 431, 432, 433, 434, 435,
437, 441, 442, 443, 444, 445, 446,
448, 449, 450, 451, 452, 453, 454,
455, 456, 458, 459, 463, 465, 466,
470, 471, 472, 473, 476, 478, 479,
480, 481, 484, 486, 488, 492, 493,
495, 496, 499, 501, 507, 508, 510,
516, 517, 520, 525, 533, 542, 546,
548, 552, 553, 554, 555, 556, 557,

- 558, 559, 561, 562, 563, 564, 565,
566, 567, 571, 572, 579, 580, 592,
593
- Reşid, 470, 512, 514
- Revâfîz, 105, 441, 447
- Revhâ, 300
- Reyhâne, 581
- Rıdvân, 565
- Rızâ, 160, 517, 518, 519, 524, 525, 526,
527, 528, 530, 531, 534, 538, 541
- Ribâh bin ‘Ubeyde, 576
- Ridde, 351
- Rifâ‘a bin Râfi‘, 300, 302
- Ruqiyye, 275, 436, 448
- Rûm, 142, 215, 224, 316, 323, 326, 327,
346, 439, 455, 483, 549, 563, 568
- Rûme, 448
- Rükâne bin ‘Abdi Zeyd, 285
- Rükeyn bin Sa‘id, 398
- Rükn, 70, 71, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 128, 132, 139, 203, 234,
261, 289, 358, 402, 422, 548, 566
- S**
- Şâbi‘în, 349
- Şâbit bin Kays, 74, 564
- Sa‘d bin Ebî Vaqqâş, 222, 372, 456
- Sa‘d bin Ebi’l-Vaqqâş, 351
- Şâdık, 160, 161, 503, 505, 506, 508,
509, 510, 511, 517, 530, 534, 538,
541
- Sa‘diyye, 244
- Şafâ, 219, 235, 266, 465
- Şafiyye binti ‘Abdü’l-muṭṭalib, 235
- Şafvân, 305, 306
- Şafvân bin Ümeyye, 306
- Şahîh-i Buḥârî*, 89, 261, 321, 324
- Şâ‘ib, 237
- Sâ‘ib bin Ebâ Hubeys, 304
- Sa‘id, 74, 99, 104, 133, 209, 212, 270,
273, 275, 313, 348, 385, 398, 442,
471, 481, 536, 552, 559, 570, 571,
572
- Sa‘id bin ‘Abdu’r-raḥmân el-Mugâfirî,
209
- Sa‘id bin ‘Âmir, 313
- Sa‘id bin Cübeyr, 74, 481, 571, 572
- Sa‘id bin Eba’l-‘Âş, 275
- Sa‘id bin Müseyyeb, 74, 348, 442, 471,
570
- Sa‘id bin Zeyd, 553
- Sa‘id bin Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl, 74,
552
- Sa‘id-i Hâcib, 536
- Sâ‘ir, 207
- Şakafî, 390, 391
- Şakîf, 468
- Şa‘lebe bin Hâṭıb, 373, 374
- Şâlih, 259, 333, 415, 469, 536
- Şâlih bin Sa‘id, 536
- Sâlim, 74, 570, 578
- Sâlim Benânî, 74, 578
- Sâlim bin ‘Abdu’llâh, 570
- Sâmirâ, 538
- Şemûd, 409, 588

Şan'ā, 232, 247, 316
 Sāriye, 436, 437
 Saṭīḥ, 226, 227, 237
 Saṭīḥ-i Ğassānī, 226
 Sāve, 236
 Sa'y, 226, 299, 507
 Sebī' -i Muḥāribī, 314
 Seccād, 488
 Sedd-i İskender, 589
 Sefīne, 74, 413, 423, 561, 562
 Sefīne Mevlā, 74
 Selām bin Eba'l-Ḥuḳayḳ, 314
 Seleme bin el-Ekva', 463
 Selemetü'l-Ekva', 359
 Selīḥ bin 'Amr bin el-'Āş, 329
 Sellām bin Mişkem, 212
 Selmān el-Fārisī, 74, 457, 558
 Selmān-ı Fārisī, 294, 579
 Semḥac-ı Cinnī, 266
 Semüre bin Cündüb, 396
 Senābādān, 517
 Sevād bin Ḳārib, 367, 368
 Sevsen, 538, 541
 Seyf İbn Zü'l-yezen, 248
 Seyf-i Zü'l-yezen, 227, 247
 Seyyid, 15, 123, 124, 128, 472, 476, 487, 549, 550, 551, 565
 Seyyid Muḥammed bin el-Mehdī, 124, 549
 Seyyid Muḥammed Buḥārī, 123, 550
 Şiddīḳ-i Ekber, 429, 430
 Şıfātu'ş-şafve, 100, 101, 134, 455, 507
 Şıffın, 322, 417, 458, 461, 467
 Şılat bin el-Üşeym, 74, 574
 Şılat İbn Üşeym, 574
 Sidretü'n-nebī, 346
 Sīnā, 207, 218
 Sind, 526
 Sirāc, 538
 Şu'bān-ı Mūsā, 591
 Şuḥeyb, 386
 Süfyān bin Sa'īd eş-Şevrī, 74, 583
 Süfyān bin Sa'īd-i Şevrī, 583
 Süfyān-ı Şevrī, 575, 584
 Süfyān-ı Hüzeli, 272
 Süheyl bin Ḥanīf, 308
 Süheyl bin 'Amr, 322
 Sülemî, 95, 116, 187, 626
 Süleymān, 86, 178, 204, 375, 499, 505
 Sürāḳa, 291
 Sürremenrāy, 534, 536, 538, 541, 543, 544
 Süryānī, 501
 Şüveybe, 236

Ş

Şāfi'ī, 447
 Şāfi'iyye, 447
 Şaḳīḳ-i Belḫī, 512
 Şām, 142, 204, 207, 214, 215, 221, 225, 226, 229, 230, 237, 251, 253, 263, 264, 272, 275, 278, 298, 299, 316, 328, 333, 342, 348, 445, 462, 468, 472, 532, 555, 571, 593
 Şāri', 190
 Şeddād bin 'Ād, 260

- Şehîd, 476
 Şehr Bānū, 485, 488
 Şem‘ūn bin Yuḥanna, 462
 Şenber, 473
 Şerefü’l-Muştafâ, 94, 95, 296, 358
 Şerḥ-i Ta‘arruf, 92, 454
 Şevāhidü’n-nübüvve Li Taḳviyeti
 Yaḳîn Ehli’l-fütüvve, 69, 106, 184
 Şeybān, 583, 584
 Şeybānî-i Rā‘î, 74, 583
 Şeybe, 269
 Şeybe bin ‘Oşmān, 336
 Şeyḥ ‘Alā’ü’d-dîn es-Semānî, 103, 548
 Şeyḥ Sa‘dü’d-dîn-i Ḥamevî, 203Şeyḥ-i
 Azdî, 432
 Şeyḥ-i Ekber, 103, 446
 Şeymā, 242
 Şıḳ, 226, 227
 Şî‘a, 447, 543
 Şî‘a-i İmāmiyye, 543
 Şi‘b, 557Şimr, 481, 487
 Şimr bin Zî’l-cevş, 481
 Şîrûye, 329, 330
 Şît, 228
 Şuraḥbil-i Ca‘fî, 382
 Şücā‘ bin Vehb, 327
- T**
- Ṭabaḳa-i Şūfiyye, 566
 Ṭābi‘-i Kūfî, 570, 571
 Ṭābi‘în, 70, 93, 185, 566, 577, 580, 581
 Ṭaḥāvî, 317, 333
 Ṭā’if, 264, 268, 299, 336, 346, 468, 557
 Taḳî, 472, 530
 Ṭalḥa, 153, 335, 382, 395, 414, 416,
 449, 456
 Tañrı, 229, 256, 268, 315, 355, 454, 573
 Ṭāpūr, 278
 Ṭāriḳ, 181, 365
 Ṭārîḥ-i Kebîr, 90, 403
 Ṭarsūs, 585
 Ṭāvus bin Keyyān, 74, 581
 Ṭaybe, 220, 221
 Ṭayy, 349, 482
 Tebe‘-i Tābi‘în, 70, 185, 566
 Tebūk, 338, 339, 340, 341, 342, 343,
 344, 345, 346, 448, 564
 Tefsîr-i Kebîr, 101, 102, 437, 456
 Teklân-ı Cinnî, 259
 Temîm ed-Dārî, 74, 564
 Temîm-i Dārî, 564
 Tevrât, 86, 87, 192, 204, 205, 207, 208,
 209, 211, 213, 220, 225, 348, 407,
 454
 Tihāme, 232, 245, 247
 Ṭufeyl bin ‘Amr ed-Devsî, 74, 559
 Ṭūr, 207, 218
 Ṭūs, 517, 524
 Türbe-i Muṭahhara, 411
 Türkî, 69, 79, 113, 115, 184
 Tüster, 221
- U**
- Uhbān, 74, 360, 562
 Uhbān bin Evs, 359

‘Ufeyr bin Yezîd bin Şihâb bin Hâşfe,
358
Uḥud, 308, 309, 310, 311, 312, 336,
421, 560
‘Ukâz, 249, 255
‘Uḳbe bin Ebî Mu‘ayt, 301
‘Uḳbe bin ‘Âmir el-Cühenî, 392
‘Ukkâşe İbn Miḥşan, 304
‘Umeyr bin ‘Adî, 307
‘Umeyr bin ‘Adî el-Ḥuṭamî, 307
‘Umeyr bin Vehb el-Cuḥamî, 305
‘Urve bin Eba’l-Ca‘d el-Bâraḳî’, 372
‘Utbe bin Ebî Leheb, 275
‘Utbe bin Ferḳad, 381
‘Utbe bin Rebî‘a, 263, 409
‘Utbe bin Zeyd, 384
‘Uzzâ, 231, 252, 253, 256, 269, 274

Ü

Übeyy bin Hâlef, 308
Übeyy bin Ka‘b, 333
Ükeydir, 343, 344
Ümeyye bin Hâlef, 278, 304
Ümeyye bin Ebi’ş-Şalt, 263
Ümmehâtü’l-mü’minîn, 394
Ümmü ‘Amr, 527
Ümmü ‘Âşım, 575
Ümmü ‘Âşım binti ‘Âşım bin ‘Ömer bin
el-Ḥaṭṭâb, 575
Ümmü Evs, 397
Ümmü Eymen, 245
Ümmü Fermüde, 503
Ümmü Ğânim, 540

Ümmü Gülşüm, 275, 436, 448
Ümmü Hânî, 233
Ümmü Hânî binti Ebî Tâlib, 436
Ümmü’l-Fazl, 304, 531, 532
Ümmü’l-Hâriş, 479
Ümmü’l-mü’minîn Şafiyye, 297
Ümmü Ma‘bed, 98, 157, 291, 292, 293
Ümmü Mūsâ, 541
Ümmü Rızâ, 517
Ümmü Seleme, 276, 344, 355, 465, 480,
561, 580
Ümmü Süleym, 395, 397
Ümmü Şüreyk, 397
Ümmü Varaḳa, 390
Üneys, 390, 572
Üsâme bin Zeyd, 351
Üseyd bin Ḥudayr, 74, 320, 553
Üseym, 352
Üveys-i Ḳarenî, 74, 572

V

Vâbişa bin Ma‘bed, 391
Vâdiyü’l-ḳurâ, 339, 340
Vâhib, 482
Vâhibü’l-en‘âm, 548, 586
Vaḥşî, 418
Vâḳıdî, 316, 487
Varaḳa, 245, 258, 261, 262, 390
Varaḳa bin Nevfel, 245, 258, 261, 262
Vâşık, 596, 597
Vâşık-bi’llâh, 596
Vedî‘a bin Şâbit, 341
Vehb, 220, 229, 231, 247, 482

Vehb bin ‘Abdi Menāf, 247, 248
Velīd bin el-Muġīre, 281, 408
Velīd bin Hişām, 495
Velīd bin Muġīre, 266, 407
Vehb bin Münebbih, 220

Y

Yaḥyā, 229, 234, 345, 410, 476, 481, 512
Yaḥyā bin Ḥālid el-Bermekī, 512
Yaḥyā bin Zekerıyyā, 229, 476, 481
Ya‘kūb, 205, 206, 207, 234, 548
Ya‘lā bin Münebbih, 334
Ya‘lā bin Sübābe, 376
Ya‘lā bin Ümeıye-i Şakafı, 379
Yehūd, 86, 143, 204, 205, 206, 207, 209, 211, 212, 213, 217, 222, 227, 229, 248, 280, 295, 299, 309, 325, 430, 455
Yehūdī, 211, 228, 238, 245, 295, 298, 331, 358, 361, 370, 398, 430
Yehūdiyye, 469
Yemāme, 259, 329, 341, 351, 405, 420, 561
Yemen, 143, 191, 225, 226, 227, 232, 247, 263, 265, 316, 327, 330, 348, 349, 354, 361, 368, 380, 389, 419, 431, 442, 567, 581
Yemlā’ü’l-arz, 546
Yermük, 561 Yeşrib, 212, 225, 248, 272, 315, 360
Yezīd, 95, 358, 487
Yezīd bin Şihāb, 358

Yezīdī, 571
Yuḥanna, 213
Yūnus bin Yaḥyā, 485
Yūsuf, 234, 505
Yūşa‘, 206, 211

Z

Zādān-ı Kindī, 74, 570
Zāemr, 308
Zā’ide, 74, 565
Zāti’l-‘imād, 260
Zebūr, 87, 209
Zekerıyyā, 429, 481
Zekī, 160, 538, 539, 540, 541
Zemaḥşerī, 98, 292
Zemaḥşerī, 97, 98, 282, 340, 635
Zemzem, 119, 220, 273
Zenīre, 274
Zeyd bin ‘Alī, 495
Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeıyl, 258
Zeyd bin Erkam, 111, 358, 359, 381, 467, 483
Zeyd bin Ḥārıce, 74, 564
Zeyd bin Ḥārışe, 333
Zeydiyye, 497
Zeydü’l-ḥayr, 349
Zeyneb, 275
Zeyne’l-‘ābidīn, 160, 161, 480, 488, 490, 503, 511, 517, 530, 534, 538, 541
Zi’n-nüreın, 448
Ziyād bin el-Ḥārış eş-Şada’ı, 380
Ziyād bin eş-Şalt, 525

Zübāb bin Hārīs, 287
Zürāre bin Ūfi, 74,
570
Zübeyr, 212, 251, 302, 313, 335, 414,
416, 417, 449, 456, 475, 490
Zübeyr bin Bāṭā, 212
Zübeyr bin el-ʿAvvām, 313
Zührī, 483, 489
Zü'l-feḵār, 64, 114, 167, 331
Zü'l-ḵarneyn, 280
Zü'l-kefeyn, 561
Züreyb bin Yüşmelī, 223

KAYNAKÇA

- Abdurrahmân Câmî, *Evliyâ Menkıbeleri [Nefhâtü'l-üns]*, (Terc. Lâmiî Çelebi, Haz. S. Uludağ-M. Kara), Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.
- AÇIK, Turan – KAÇAR, Mücahit, “Sultan I. Ahmed’e Sunulan Nur-ı Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-nâme”, *Turkish Studies*, Volume 8/1, Winter 2013, Ankara, s. 1741-1780.
- AĞIRMAN, Cemal, “Târîhu'l-kebîr”, *DİA*, C. 40, s. 89-90.
- AHATLI, Erdinç *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- , “Hasâ'isü'n-Nebî” *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 277-281.
- Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, TDK, Ankara 2009.
- Ahmed Rifat Efendi, *Lügat-i Târihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299.
- AKAY, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İşaret Yayınları, Ankara 1995.
- AKBAYAR, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- AKBULUT, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 1992.
- AKÇİÇEK, Abdulkadir, *Nefahatü'l-üns min Hadarâti'l-kudüs Mukaddes Makamlardan Huzur Nefesleri Evliya Menkıbeleri*, Huzur Yayınevi, İstanbul 2011.
- AKMAN, Zekeriya, “Kılıçzâde Hakkı'nın Siyer Yazıcılığı İle İlgili Görüşleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 26, Yıl 2012/2, s. 55-73.
- AKYÜZ, Erdoğan, *Peygamberliğin İmkânı ve Gerekliliği*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YLTezi), Sivas 2006.
- ALGAR, Hamid, “Muhammed Pârsâ”, *DİA*, C. 30, s. 563-565.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, “Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr”, *DİA*, C. 36, s. 268-269.
- APAYDIN, H. Yunus, “İbn Ebû Zeyd”, *DİA*, C. 19, s. 451-453.
- , “İbn Kayyim el-Cevziyye”, *DİA*, C. 20, s. 109-123.
- ARSLAN, Harun, *Lâmiî Çelebi, Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (Giriş – Metin – İnceleme – Sözlük - Adlar Dizini)*, İstanbul Üniversitesi (YL Tezi), İstanbul 2001.
- ARSLAN, Mehmet, “Türk Edebiyatında Hamse”, *TALİD*, S. 9, Bahar 2007, s. 305-322.
- Asaf Hâlet Çelebi, *Molla Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2012.

- ASLAN, Üzeyir, *Neş'et Süleyman Efendi, Terceme-i Şerh-i Dü Beyt, İnceleme-Tenkitle Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 1999.
- , *Ney'in Feryadı, Nay-nâme*, Sufi Kitap, İstanbul 2007.
- Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, (Haz. Filiz Kılıç), Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 3 C., İstanbul 2010.
- ATEŞ, Ahmet, "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267.
- ATLANSOY, Kadir, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.
- AVŞAR, Ziya, "Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 75-111.
- AYAN, Gönül, *Vâmık u Azrâ (İnceleme-Metin)*, AKMB Yayınları, Ankara 1998.
- , "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994, S. 1, Yıl. 1, s. 43-65.
- , "Vâmık u Azrâ'lara Genel Bir Bakış", *Journal of Turkish Studies: Fahir İz Armağanı I*, S. 14, 1990, s. 21-32.
- , "Vâmık u Azrâ", *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 5, Y. 1991, s. 7-15.
- AYAN, Ülkü, *Lâmi'î Çelebi'nin Hüsn ü Dil'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1987.
- AYDIN, Mehmet, "Beşâ'irü'n-nübüvve", *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 549-550.
- AYĞAN, Fadıl, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetini Kanıtlama Açısından Beşâirü'n-nübüvve*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2011.
- BAHÇE, Kemal, *İmam-ı Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Konya 2008.
- BALTACI, Cahid, *Tasavvuf Lügati*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2011.
- BANARLI, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2 C., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1987.
- BAŞ, Münire Kevser, *Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Muammeyât Alâ Esmâ-i Hüsnâ'sı*, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1999.
- BAŞARAN, Selman, "İbn Mende, Ebû Zekeriyâ", *DİA*, C. 20, s. 179-180.

- BAYOĞLU, Servet, *Erenler Bahçesi*, KB Yayınları, Ankara 1990.
- BEKİ, Niyazi, “Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1996, S. 1, s. 129-143.
- BEKTAŞ, “Kitap Okumak Şevâhid-ün nübüvve”, *Ayrıntı*, C. 1, S. 4, Yıl 2013, s. 16.
- BERGSTRASSER, Gotthelf, *Metin Tenkidi ve Yazma Metinleri Yayınlama İlkeleri*, (Haz. Muhammed Hamdî el-Bekrî), (Çev. Eyyüp Tanrıverdi), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.
- BİLGE, Kilisli Rifat, *Cami Baharistan*, Meral Yayınevi, İstanbul 1970.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Yayınları, İstanbul 1989.
- BİLİCİ, Mehmet Akif, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'de Nübüvvet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2006.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Beşyüz Hadis-i Şerif*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2010.
- BUDAK, Aydın, *Lâmiî Çelebi'nin Letâyif-nâme'si Karşılaştırmalı Metin ve Dil İncelemesi*, Selçuk Üniversitesi (Dr. Tezi), Konya 1990.
- BULUT, Halil İbrahim, “Mûcize”, *DİA*, İstanbul 2005, C. 30, s. 350-352.
- , *Kur'ân Işığında Mûcize ve Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002.
- BURMAOĞLU, Hamit Bilen, *Lâmiî'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Erzurum 1983.
- , *Bursalı Lâmiî'î Çelebi Divanı'ndan Seçmeler*, KB Yayınları, Ankara 1989.
- Bursalı İsmâil Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, (Tıpkıbasım: Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1333, C. I-II.
- , *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1342, C. III.
- BÛZİĞİDE, Muhammed, “İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî”, *DİA*, C. 21, s. 119.
- CANPOLAT, Hülya, *Sa'dî'nin Gülistân Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılması İncelenmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İzmir 2006.
- CEBECİ, Lütfullah, “Mefâtihu'l-gayb”, *DİA*, C. 28, s. 348-350.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.

- CEYHAN, Âdem, “Lâmiî Çelebi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* Tercümesi Üzerine”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal KEMİKLİ - Süleyman EROĞLU), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 225-246.
- ÇAKAN, İsmail L., “Câmi'ü'l-usûl li-ehâdisi'r-Resûl”, *DİA*, C. 7, s. 136.
- ÇALDAK, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)”, *Eğitim*, Ankara 2006, Yıl. 7, S. 77-78, s. 74-90.
- ÇALIŞKAN, Yaşar, *Latîfeler*, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1978.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Bir Divan Neşri Üzerine Notlar”, *Erdem*, C. I, S. 3, Eylül 1985, s. 801-824.
- DAĞLAR, Abdülkadir, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Kayseri 2009.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1999.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- EĞRİ, Sadettin, *Lâmiî Çelebi: Şerefü'l-İnsân*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 1997.
- , *Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.
- , “Bursa-İstanbul Kültür Hattında İki Sûfi: Emir Ahmed Buhârî ve Lâmiî Çelebi”, *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü Sempozyumu*, İstanbul 2002.
- , “Lâmi'î Çelebi ve ‘Şerefü'l-insân’ı”, *Yedi İklim*, S. 67, Ekim 1995, s. 45-46.
- , “Tezkiretü'l-Vüzerâ Lâmiî Çelebi'nin Bilinmeyen Bir Eseri mi?”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, S. 9, Bursa 2000, s. 291-299.
- EKİNCİ, Ramazan, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Buhara Yayınları, İstanbul 2013.
- EL-A'ZAMÎ, M. Mustafa, “Buhârî, Muhammed b. İsmâil”, *DİA*, C. 6, s. 368-372.
- ERASLAN, Kemal, *Nesâyimü'l-mahabbe min Şemâyimi'l-fütüvve*, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- ERDOĞAN, Mehtap, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Sivas 2011.
- ERDOĞAN, Naim (Terc.), *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'u'l-fevâid*, 3 C., İz Yayınları, İstanbul 2012.

- ERGİL, Selahattin, “Lâmiî’nin ‘İbret-nümâ’sı Üzerine” *Bilge*, S. 14, Yıl. 1997, s. 57-61.
- ERGUN, S. Nüzhet, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936.
- ERJAN, Kalmahan, *İmam-ı Maturidi’de Peygamberlik*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2003.
- ERKAL, Abdülkadir, *Lâmiî’î Çelebi Ferhad u Şirin (Ferhadname) (İnceleme – Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (YL Tezi), Erzurum 1998.
- , “Lâmiî’nin Ferhad u Şirin Mesnevisi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Erzurum 1997, s. 51-66.
- EROĞLU, Süleyman, *Bursalı Lamiî Çelebi Mevlidü’r-Resûl*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011.
- , “Lâmiî Çelebi Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Bursalı Lamiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal KEMİKLİ - Süleyman ULUDAĞ), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 118-126.
- ERTEKİN, Ertuğrul, *Lâmiî Çelebi Maktel-i Âl-i Resûl*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012.
- ERÜNSAL, İsmail E., *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları IV: Lamiî Çelebi’nin Terekesi*, Journal of Turkish Studies (Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin), Volume 14, Harvard University, Harvard 1990, s. 179-194.
- ESİR, Hasan Ali, *Münşeât-ı Lamiî (Lâmiî Çelebi’nin Mektupları): inceleme, metin, indeks, sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2006.
- , *Lâmiî’î Çelebi Ferhâd İle Şîrîn (İnceleme-Metin-İndeks)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Dr. Tezi), İstanbul 1998.
- , “Klâsik Edebiyatımızda İnşâ ve Lâmiî Çelebi’nin Münşeât’ı”, *Eski Türk Edebiyatı çalışmaları-5: Nesrin İnşâsı: Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler*, (Haz. Hatice Aynur; vd.) Turkuaz Yayınları, İstanbul 2010, s. 140-165.
- , “Lâmiî Çelebi’nin Münşeât’ında Müellifin Kendisi ve Bursa ile İlgili Verdiği Bazı Bilgiler”, *Bursalı Lamiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal KEMİKLİ - Süleyman ULUDAĞ), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 281-310.
- , “Lâmiî Çelebi’nin Münşeât’ının Giriş Bölümünde Lâmiî Çelebi İle İlgili Bilgiler”, *Turkish Studies*, Volume 8, Fall 2013, s. 103-111.

- , “Lâmi‘î Çelebi’ye İsnat Edilen Bir Eser: Risâle-i Nefsü’l-emr-i Lâmi‘î”, *İlmî Araştırmalar*, S. 12, Yıl. 2001, s. 111-120.
- , “Lâmi‘î Çelebi Münşeât’ının Mektuplar Bölümünde Lâmi‘î Çelebi’nin Eserleri ile İlgili Bilgiler”, *Ahmet Atillâ Şentürk Armağanı* (Editörler: Ahmet KARTAL – Mehmet Mahur TULUM), Akademik Kitaplar, İstanbul, 2013, s. 273-284.
- , “Lâmi‘î Çelebi’nin, Münşeât’ının Mukaddimesinde Poetika Konusundaki Görüş ve Eleştirileri”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan’ın Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 205-213. (Beykoz Belediyesince, 27-28 Mayıs 2008 Tarihinde Düzenlenen I. Divan Edebiyatı Sempozyumu'nda Sunulan Tebliğ.)
- Eski Türk Edebiyatı Tarihi I, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 9, İstanbul 2007.
- Eski Türk Edebiyatı Tarihi II, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* C. 5, S. 10, İstanbul 2007.
- Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*, (Haz. İlhan Genç), AKMB Yayınları, Ankara 2000.
- Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1311-12.
- FAYDA, Mustafa; UZUN, Mustafa, “Siyer ve Megâzî”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 319-326.
- Fındıklılı İsmet, *Tekmiletü’ş-Şakâ’ik Fî-Hakk-ı Ehli’l-Hakâyık*, (Tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- GENÇ, Mustafa, *Nübüvvetin İspatında Mucizenin Rolü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2004.
- GENÇOSMAN, M. Nuri, *Cami Baharistan*, MEB Yayınları, İstanbul 1945.
- GİLGİL, Kenan, *İmam Mâturîdî ve Nübüvvet Anlayışı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 2008.
- GÜLEÇ, Hasan, “Ahîzâde Abdülhalim Efendi”, *DİA*, İstanbul 1988, C. 1, s. 548.
- GÜLERER, Salih, *Bursalı Lâmi‘î Çelebi İbret-nümâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1988.
- GÜNDOĞAR, Bayram, *Menâkıbnâmeler ve Lâmi‘î Çelebi’nin Menâkıb-ı Üveys el-Karanî Adlı Eserinin Tahlili*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1998.

- GÜNGÖR, Salahaddin, *Hadikatu's-Suada Saadete Ermişlerin Bahçesi*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2012.
- GÜRLER, Kadir, "Akvenu's-siyer", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 2, Yıl 2012, s. 305-318.
- FLÜGEL, Gustav, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich Königlichen Bibliothek zu Wien*, I-III, Wien 1865-67.
- HATİBOĞLU, İbrahim, "Müstağfirî", *DİA*, C. 32, s. 108-109.
- , "İbn Ebü'd-dünyâ", *DİA*, C. 19, s. 457-462.
- , "Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye" *DİA*, C. 29, s. 361-362.
- HİKMET, Ali Asgar, *Câmî Hayatı ve Eserleri*, (Çev. M. Nuri GENÇOSMAN), MEB Yayınları, İstanbul 1994.
- HORATA, Osman, "Klâsik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ ile İlgili Bazı Problemler", (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu'nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.)
- İŞİK, Kemal, *Maturîdî'nin Kelam Sisteminde İmân, Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yayınları, Ankara 1980.
- İbrahim Cûdî Efendi, *Lügat-ı Cûdî*, TDK, Ankara 2006.
- İmam Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn ve Tercümesi*, (Terc. Kıvamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem), 3 C., Diyanet İşleri Bşk. Yayınları, Ankara 1981.
- İNCE, Adnan, "Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu'nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.)
- İPEKTEN, Haluk, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şuara Tezkireleri*, Erzurum 1988.
- İSEN, Mustafa, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- İSEN, Mustafa; Macit, Muhsin; Horata, Osman; Kılıç, Filiz; Aksoyak, İ. Hakkı, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- İSEN, Mustafa – BURMAOĞLU, Hamit Bilen, *Bursa Şehrengizi 'Lâmi'î Çelebi'*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011.
- İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, İstanbul 1943.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, I-IV, İstanbul 1947-76.
- İZ, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- KADRİ, Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lugatı*, İstanbul 1943.

- Kafzâde Fâ'izî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2726; Nuruosmaniye Ktp. nr. 3723.
- KAHRAMAN, Mustafa, *Müslüman Kelamında Peygamberin Görevi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2007.
- KALLEK, Cengiz, "İbn Abdûs el-Kayrevânî", *DİA*, C. 19, s. 268-269.
- KANAR, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- , *Büyük Farsça Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2012.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Şemâil", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 497-500.
- , "Şemâilü'n-Nebeviyye", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 500-501.
- , "İbn Mende, Ebû Abdullâh", *DİA*, C. 20, s. 177-179.
- , "Ebû Dâvûd es-Sicistânî", *DİA*, C. 10, s. 119-121.
- , "es-Sünen", *DİA*, C. 38, s. 145-147.
- , "el-Câmi'ü's-sahîh", *DİA*, C. 7, s. 114-123.
- KANDEMİR, M. Yaşar – FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, C. 2, s. 371-378.
- KARAHAN, Abdülkadir, "Lâmi'î", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 10-15.
- , *Câmi'nin Erba'in'i ve Türkçe Tercümeleleri*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1952.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, *Baharistân*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- KARAMAN, Hüseyin, *Lâmiî Çelebi'nin Münşeâtı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi (YL Tezi), Afyon 2001.
- KARATAŞ, Ali İhsan, "Lâmiî Çelebi'nin Kütüphanesi ve Mirası", *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal KEMİKLİ - Süleyman ULUDAĞ), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 225-246.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C. 1-2, İstanbul 1961.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, *Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- , "Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?", *Turkish Studies* Volume 3/6, Fall 2008, s. 449-470.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. C., İstanbul 2013.
- KAVAKCI, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Emel Matbaacılık, Ankara 1976.

- KAVUKÇU, Fatma Zehra, *Lâmiî Çelebi'nin Vîs ü Râmîn'i: inceleme-metin*, (Uludağ Üniversitesi YL Tezi), Bursa 1994, s. 248.
- KAYA, İ. Güven, "Eski Türk Edebiyatında Manzum Mektup Türü ve Pâre Pâre Ahmed Çelebi ile Lâmiî Arasındaki Manzum Mektuplaşma", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi=Journal of Turkish Research Institute 14*, S. 32 (2007), s. 115-126.
- KELEŞ, Mehmet, *Fahreddin er-Râzî ve Nübüvvet Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Konya 2008.
- KEMİKLİ, Bilal, *Bursalı Bilge Şair: Lâmiî Çelebi*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 60.
- KEMİKLİ, Bilal; EROĞLU, Süleyman, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011.
- KILAVUZ, Ahmet Saim, "A'lâmü'n-nübüvve", *DİA*, C. 2, s. 339.
- KILIÇ, Atabey, "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", *GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*; Nu: 1, Kırşehir 2004, s. 331-345.
- KILIÇ, Mahmut Erol, "el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye", *DİA*, C. 13, s. 251.
- KILIÇLI, Mustafa, "Kazzâz", *DİA*, C. 25, s. 160-161.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ I-II*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Basımevi, Ankara 1989.
- KIRLANGIÇ, Hicabi (Çev.), *İyilerin Tesbihi (Subhatü'l-ibrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.
- , *Câmî'nin Subhatü'l-ibrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Ankara 1989.
- KIZILTUNÇ, Recai, *Bursalı Lâmiî Çelebi'nin Münâzara-i Sultan-ı Bahar Bâ-şehriyâr-ı Şitâ Eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, (Atatürk Üniversitesi Dr. Tezi), Erzurum 2005.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970.
- KOÇOĞLU, Turgut, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Kayseri 2009.

- KONUK, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, Kitabevi Yayınları, , C. 1-13, İstanbul 2004-2009.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türkoloji Dergisi*, C. VIII, s. 67-78.
- KORTANTAMER, Tunca, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- , “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1993, C. VII, s. 253-267.
- KÖSE, Recep, *Bursalı Lâmiî'nin Şem' ü Pervânesi (İnceleme-Metin)*, İnönü Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Malatya 1997.
- KURNAZ, Cemâl-TATCI, Mustafa, *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf Emir Buharî*, Ankara 1998.
- KUT, Günay, “Lâmîî Çelebi”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 96-97.
- KUT, Günay-BAYRAKTAR, Nimet, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.
- Lâmiî Mahmûd bin Osmân, *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve*, Matbaa-i Âmire, 1293 (1876).
- Latîfi, *Tezkiretü's-şua'râ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*, (Haz. Rıdvan Canım), AKMB Yayınları, Ankara 2000.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2008.
- , *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- , *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara 1972.
- , “Lâmiî'nin Ferhâd u Şîrîn'i”, *TDAY Belleten*, Yıl 1964, Ankara 1989, s. 85-111.
- MACİT, Muhsin, “Abdurrahmân Câmî ve Osmanlı Edebiyatı”, *Yedi İklim*, Nisan 1992, s. 28-33.
- , “Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I”, *Erdem*, C. VII, S. 20, Ocak 1991, s. 519-529.
- Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şakâ'ik*, (Tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. III.

- Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergahları Yadigar-ı Şemsî I-II*, (Haz. Mustafa Kara – Kadir Atlansoy), Uludağ Yayınları, Bursa 1997.
- MENGİ, Mine, “Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası”, *TALİD*, İstanbul 2007, Yıl. 2007, C. 5, S. 10 s. 43-76.
- MERTOĞLU, Mehmet Suat, “Sa’lebî”. *DİA*, C. 36, s. 28-29.
- Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, *Şevâhidü’n-nübüvve Peygamberlik Müjdeleri*, (Terc. Lâmi’î Çelebi), Hakikat Kitabevi, İstanbul 2010.
- Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I-V, 1987-1992.
- MİNORSKY, V., *The Chester Beatty Library A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*, Dublin, 1958.
- Muallim Nâcî, *Lugat-i Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.
- Mütercim Asım Efendi, *El-Okyanusu’l-Basît Fî Tercemeti’l-Kâmûsü’l-Muhît*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1268-1272.
- , *Burhân-ı Kâti’*, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- Nev’î-zâde Atâyî, *Hadâ’iku’l-Hakâyık fî Tekmileti’ş-Şakâ’ik*, (Tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- OKUMUŞ, Bünyamin, *İbn Teymiyye’nin Peygamberlik Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2005.
- OKUMUŞ, Ömer, “Câmî, Abdurrahmân”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 94-99.
- OKUMUŞ, Sait, “Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 18, Yaz 2011, C. 4, s. 86-118.
- OKUYUCU, Cihan – KARTAL, Ahmet – KÖKSAL, Fatih, *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2012.
- OKUYUCU, Cihan, “Câmî-i Rûmî (Mısırî) ve Sa’âdetnâmesi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21, Bahar 2011, s. 297-327.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ, Ankara 2000.
- ÖZ, Mustafa, “Şevâhidü’n-nübüvve”, *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 19-20.
- , “el-Vefâ”, *DİA*, C. 42, s. 599-600.
- ÖZ, Yusuf (Çev.), *Sûfilere Armağan (Tuhfetü’l-ahrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.

- ÖZÇELİK, Kenan, “Lâmiî Çelebi’nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl’ü”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal Kemikli - Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 273-279.
- ÖZEK, Ali, “el-Keşşâf”, *DİA*, C. 25, s. 329-330.
- ÖZTAHTALI, İbrahim İmran, *Lâmi’î Çelebi ve Lügat-ı Manzûm’u*, Gaye Kitabevi, İstanbul 2004.
- , *Lâmi’î Çelebi Şerh-i Dibace-i Gülistan (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1997.
- ÖZTÜRK, Erdem Can, “Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin Manzum Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi”, *Turkish Studies*, Volume7/2, Spring 2012, s. 889-902.
- ÖZTÜRK, Mustafa – MERTOĞLU, Mehmet Suat, “Zemahşerî”, *DİA*, C. 44, s. 235-238.
- ÖZKUYUMCU, Nadir, “Kayrevan”, *DİA*, C. 25, s. 88-90.
- , “Rakîk el-Kayrevânî”, *DİA*, C. 34, s. 431-432.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1983.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ, Ankara 1995.
- PEKOLCAY, Necla; vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’îlere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- POLAT, Salahattin, *Metin Tenkidî*, MÜİFY, İstanbul 2010.
- Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ*, (Haz. Sadık Erdem), AKMB Yayınları, Ankara 1994.
- REDHOUSE, Sir James, *Turkish And English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- RİEU, Charles, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the British Museum*, 1888.
- RİYÂHÎ, Muhammed Emin, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (Çev. Mehmet Kanar), İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- SAKLAN, Bilal, “Ebû Tâlib el-Mekkî”, *DİA*, C. 10, s. 239-240.
- , “Kûtü’l-kulûb”, *DİA*, C. 26, s. 501-502.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-şu’arâ*, (Haz. Adnan İnce), AKMB Yayınları, Ankara 2005.
- SANCAR, Faruk, *Ali b. Rabben et-Taberî’nin Nübüvveti İspat Yöntemleri*, KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Trabzon 2002.
- SARMIŞ, İbrahim, “İbn Şeref el-Kayrevânî”, *DİA*, C. 20, s. 377-378.

- SCHİMMELE, Annemarie, *Ve Muhammed O'nun Elçisidir*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011.
- SCHMİDT, Jan, *Catalogue of Turkish Manuscripts...*, Leiden 2006.
- SEHÎ BEG, *Heşt Bihişt*, (Tıpkıbasım: Günay Kut), Harvard University Printing Office, Harvard 1978.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- SEVGİ, Ahmet, "Câmî'nin Kırk Hadîs'inin Türkçe ve Arapça Manzum Bir Tercümesi Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 7, İstanbul 1993, s. 51-536.
- , "Molla Câmî'nin Besmele Şerhi ve Türk Edebiyatına Tesirleri", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Konya 1999, s. 1-50.
- SEZAN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları* (Alfabetik), Başbakanlık Devlet Arşivi Yayınları, Ankara 2006.
- STEİNGASS, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.
- Şefkat-i Bagdâdî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç), Kültür Bak. e-kitap <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-219127/h/metinsb.pdf> (28.12.2013)
- Şemseddin Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317.
- , *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. I-VI, İstanbul 1316.
- Şemsüddin Ahmed Sivâsî, *Hazret-i Osman*, Ailem Yayınları, İstanbul 2007.
- ŞENTÜRK Ahmet A.; KARTAL, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.
- ŞENTÜRK, Habil, "Hz. Peygamber'in Şemali ve Şahsiyeti", *Süleyman Demirel Üniversitesi IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, Isparta 2001, s. 371-377.
- Şevâhidü n-Nübüvve Tercümesi*, (Tertib eden: Elhac Muzaffer Ozak), Ergin Kitabevi Yayını, İstanbul 1958.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyü'l-Fuzâlâ*, (Tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, C. II-III.
- Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, *Lehçetü'l-lûgat*, TDK, Ankara 1999.
- Süleyman Nahîfî, *Mevnevî-i Şerîf Şerhi*, (Sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu), Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

- ŞÜKÜN, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat*, C. I-II-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1984.
- TABAK, Abdurrahim, *İmam-ı Mâtürîdî'de Nübüvvet Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Konya 2006.
- TAHİROVA, Adile, *Kâdî Abdülcebâr ve Ebü'l-Muîn en-Neseffî'ye Göre Nübüvvetin Gerekliliği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2005.
- Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderûn Kitabevi, İstanbul 1973.
- , *Mevlânâ Mesnevî*, Kırkambar Kitaplığı Yayınları, C. 1-6, İstanbul 2009.
- TANYERİ; M. Ali, *Divanlar Üstüne Eleştiriler*, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2005.
- TANYILDIZ, Ahmet, "Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları", *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, 526-534.
- TARLAN, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981.
- Taşköprülüzâde Ahmet Efendi, *Osmanlı Bilginleri*, (Haz. Muharrem TAN), İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- TAVUKÇU, Orhan Kemâl, "Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında firâknâmeler", *TALİD*, C. 5, S. 10, 2007, s. 197-220.
- TEFAZZÜLÎ, Ahmed, "Enüşirvan", *DİA*, C. 11, s. 255.
- TEKİN, Gönül Alpay, "Lâmiî Çelebi'nin Gûy u Çevgân Mesnevisinin Tasavvufî Yorumu", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Essays in Honour of Barbara Flemming=Barbara Flemming Armağanı II 26*, S. 2 (2002), s. 275-280.
- TEZCAN, Nuran, *Lâmi'î's Gûy u Çevgân*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1994.
- , *Lâmi'î'nin Hayatı, Eserleri, Gûy u Çevgân Mesnevîsi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 1976.
- , "Lâmi'î'nin Gûy u Çevgân Mesnevîsi", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Ankara 1978, s. 201-225.
- , "Câmî-i Rum olarak Lâmiî Çelebi", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Cem Dilçin Armağanı II 33*, S. 2 (2009), s. 159-179.
- , "Mısır Milli Kütüphanesinde Lâmiî Çelebi'ye Ait Eserler Üzerine", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak =*

- Festschrift in Honor of Günay Kut, Essays Presented by Her Colleagues and Students IV 28, S. 2 (2004), s. 151-56.*
- , “Bursalı Lami’î Çelebi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Ankara 1979, C. VIII, s. 305-343.
- , “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S. 1, Yıl. 2001, Ankara, s. 161-194.
- TOLASA, Harun, “Divan Nesri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, C. 2, s. 341-344.
- , “Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)’leri; Lâmi’î Dîvânı Önsözü ve (buna göre) Dîvân Şiiri Sanat Görüşü”, *Journal of Turkish Studies, (Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin)*, Volume 3, Cambridge 1979, s. 385-402.
- TOPALOĞLU, Bekir – ÇELEBİ, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- TOPALOĞLU, Nuri, “İbn Mende, Ebû Zekeriyâ”, *DİA*, C. 20, s. 181-182.
- TÖKEL, Dursun Ali, “Lâmiî-zâde’nin Letâ’if’inde Ayetlerin Gündelik Hayatta Kullanımı”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt. Bilal Kemikli – Süleyman Eroğlu), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 311-323.
- TULUM, Mertol, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl (Menâkıbü’l-Kudsîyye Üzerine Bir Deneme)*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.
- , “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, s. 175-228.
- , *Tazarrunâme*, MEB Yayınları, İstanbul 1971.
- TUMAN, M. Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, (Tıpkıbasım: M. Tatçı-C. Kurnaz) Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, C. I-II.
- TURGUT, Kadir, *Abdurrahmân Câmî: Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2013.
- TÜCCAR, Zülfikar, “İbn Reşîk el-Kayrevânî”, *DİA*, C. 20, s. 147-149.
- Türk Edebiyatı Tarihi*, KB Yayınları, İstanbul 2006, C 4.
- ULUDAĞ, Erdoğan, *Salâmân ve Absâl*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2013.

- , *Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmiî Çelebi'nin Salaman ve Absal Mesnevisi (İnceleme, Karşılaştırmalı Metin, Sadeleştirme)*, Atatürk Üniversitesi (Dr. Tezi), Erzurum 1997.
- , "Lâmiî'nin Salamân u Absâl Mesnevisi", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Yıl. 1996, s. 67-77.
- ULUDAĞ, Süleyman, "*Nefehâtü'l-üns*", *DİA*, C. 32, s. 521-522.
- , "Harguşî", *DİA*, C. 16, s. 167-168.
- , "Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim", *DİA*, C. 25, s. 192-193.
- , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2005.
- ULUOCAK, Mustafa; OGUR, Erol, "Lâmiî Çelebi'nin İbret-nümâ'sının Söz Dizimi Özellikleri", *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, (Edt: Bilal KEMİKLİ - Süleyman ULUDAĞ), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2011, s. 386-407.
- UNAT, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984.
- UYSAL, Selçuk, *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2010.
- UZUN, Mustafa; DERMEN, M. Uğur, "Hilye", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 44-51.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı'nın İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- ÜNVER, İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.
- , "Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevrisinde Karşılaşılan Yanlışlar, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu'nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara, tebliğ olarak sunulmuştur.)
- , "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız", *Türk Dili*, S. 500, s. 118-126.
- ÜZGÖR, Tahir, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, KB Yayınları, Ankara 1990, s. 128-255.
- YAKIT, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul 1935.
- YARDIM, Ali, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü's-Şemâil'i", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1983, s. 349-409.

- , “Hazreti Peygamberi Anlatan İlim Dalları ve Şemail Nev’i”, *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 4, Ankara 1989, s. 213-220.
- , *Peygamberimiz’in Şemâili*, Damla Yayınları, İstanbul 2011.
- , *İzmir Millî Kütüphanesi, Yazma Eserler Kataloğu*, İzmir Millî Kütüphane Vakfı, C. 4, İzmir 1997.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, “Hasâ’isü’l-Kübra”, *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 276-277.
- , “A’lâmü’n-nübüvve”, *DİA*, C. 2, s. 337-338.
- , “Delâ’ilü’n-Nübüvve”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 115-117.
- , “Delâ’ilü’n-Nübüvve - Ebu Nuaym el-İsfahani’nin Eseri”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 117.
- , “Delâ’ilü’n-Nübüvve - Ebu Bekir El-Beyhakî’nin Eseri”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 117-118.
- , “Me’âricü’n-nübüvve”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 209-210.
- , “Fahredden er-Râzî”, *DİA*, C. 12, s. 89-95.
- YAVUZ, Yusuf Şevki – AVCI, Casim, “İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec”, *DİA*, C. 20, s. 543-549.
- YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na‘t*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- , *Divan Şiirinde Na‘t*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Dr. Tezi), Konya 1989.
- YILDIRIM, İsmail, “Bektaşî Şâiri Ali Nihânî Yozgadî ve Menâkıb-ı Murtazaviyye’si”, *Turkish Studies*, Volume 8/4, Spring 2013, Ankara, s. 453-461.
- YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı, İstanbul 2008.
- YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- YURTSEVER, Murat, *Lâmiî Çelebi: Şehrengiz-i Bursa*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış YL Tezi), Bursa 1984.